НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ

ПРИВАТНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

М А Т Е Р І А Л И
всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 25-річчю з дня заснування
Національного університету «Одеська юридична академія»

Одеса,
15 листопада 2022 року

Одеса
Фенікс
2022

УДК 347:346:355.01(082)
П 75

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора ***Є. Харитонова,***
доктора юридичних наук, професора ***І. Давидової***

Упорядники-укладачі:
Давидова Ірина Віталіївна – д.ю.н., професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професор; *Гончарова Віолетта Русланівна* – лаборант кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»; *Дишкантюк Юлія Ігорівна* – аспірантка кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»; *Заверюха Марина Михайлівна* – к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Шамота Олександр Володимирович* – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Група організаційного та технічного забезпечення:
Давидова Ірина Віталіївна – д.ю.н., професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професор; *Спасова Катерина Іванівна* – к.ю.н., голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна* – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент; *Заверюха Марина Михайлівна* – к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Павлова Вікторія Георгіївна* – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент; *Шамота Олександр Володимирович* – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Кучерявенко Вікторія Сергіївна* – перший заступник голови наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів, аспірантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Лоншакова Валерія Сергіївна* – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»; *Гончарова Віолетта Русланівна* – лаборант кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»; *Лєошко Вікторія Максимівна* – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції.
Повну відповідальність за достовірність і якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

П 75 **Приватне право в умовах війни** : матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одеська юридична академія. – Одеса, 2022. – 1004 с.
ISBN 978-966-928-883-7

Збірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, господарського права й процесу, аграрного, земельного, екологічного й природоресурсового права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на всеукраїнській науковій конференції, яка відбулась 15 листопада 2022 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженнями науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 347:346:355.01(082)

ISBN 978-966-928-883-7

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 23

СЕКЦІЯ І
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ВІЙНА

Харитонов Євген Олегович, Харитонова Олена Іванівна,
ВІЙНА, ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО 26

Голубєва Неллі Юріївна
ДОГОВІРНЕ ПРАВО «НА ВІЙНІ» 32

Давидова Ірина Віталіївна
ГІГ-КОНТРАКТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ 37

Заіка Юрій Олександрович,
ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 41

Булеца Сібілла Богданівна,
ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКИХ ОРГАНІВ В СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ 45

Коссак Володимир Михайлович,
ЗАХИСТ РЕЧОВИХ (МАЙНОВИХ) ПРАВ ІНВЕСТОРІВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 51

Менджул Марія Василівна,
ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ (АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ). 54

Резніченко Семен Васильович, Церковна Олена Володимирівна
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ 57

Резніченко Семен Васильович, Дідик Вікторія Володимирівна
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 61

Сафончик Оксана Іванівна,
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 64

Якубівський Ігор Євгенович,
ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ. 68

Шишка Роман Богданович, Добош Юрій Олександрович
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ 72

Бабич Ірина Григорівна,
ВИЗНАННЯ ПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ 77

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У КРЕДИТНИХ ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 81

Галупова Лариса Ігорівна,
ВРЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ КОНФЛІКТІВ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІЗА ДОПОМОГОЮ ПРИВАТНИХ ПРОЦЕДУР 84

Достдар Руслана Миколаївна,
РЕЧОВЕ ПРАВО НІМЕЧЧИНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЧОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ 88

Кривенко Юлія Василівна,
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 93

Мартинюк Едуард Іванович, Никитченко Олена Едуардівна,
ЗДІЙСНЕННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ. 96

Павлова Вікторія Георгіївна,
NON-FUNGIBLE TOKEN – НЕЗАМІННІ ТОКЕНИ 98

Романовська Людмила Антонівна,
НАУКОВО-ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА: ПРОБЛЕМИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 101

Рябоконь Євген Олександрович,
НАСТУПНИЦТВО ДЕРЖАВИ У РЕЧОВИХ ПРАВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 105

Ткалич Максим Олегович, Толмачевська Юлія Олегівна,
КІБЕРСПОРТ І ВІЙНА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ. 109

Токарева Віра Олександрівна,
ЩОДО ПИТАННЯ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ . . . 111

Фасій Богдан Володимирович,
РОЗСУД СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 116

Шаркова Ірина Миколаївна,
ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ НА МОРІ ЧЕРЕЗ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ АДМІРАЛТЕЙСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: НЕОБХІДНІСТЬ ІСТОРИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ДЛЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 121

Ariana Trofim,
THE INSTITUTIONAL PROTOCOL – AN EFFICIENT COMMUNICATION TOOL 125

Богомолова Валерія,
ВІЙСЬКОВИЙ СТАН В УКРАЇНІ ТА КРЕДИТИ 128

Ващак Владислав Анатолійович,
МЕЖІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В МЕТАВСЕСВІТІ. 132

Галянтич Анна Миколаївна,
ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ СПОЖИВАЧАМИ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ 136

Кірсанов Олексій Володимирович,
КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 140

Колесніченко Сергій Васильович,
ДОГОВІРПІДРЯДУ НА БУДІВНИЦТВО ДОРІГ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ 142

Котенко Олена Миколаївна,
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА ПРАВИЛА ФОРС-МАЖОРУ 144

Маковецький Андрій Миколайович,
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 148

Маршук Юлія Сергіївна,
ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ: МАТЕРІАЛЬНА ТА МОРАЛЬНА ШКОДА 152

Мінковський Вадим Вадимович,
ОСОБЛИВОСТІ НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 157

Оскілко Олексій Олегович,
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 160

Темніков Максим Олександрович,
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 163

Шамота Олександр Володимирович,
ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 165

Андрущак Наталія Олексіївна,
ДОГОВІРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ВІЙНИ 168

Аронєт Лілія Степанівна,
ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 172

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 176

Білько Марія Віталіївна,
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ТА ПІДПИСАННЯ 178

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна,
ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 181

Борисюк Світлана Андріївна,
ПРАВИЛА ЗДІЙСНЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 185

Вареник Вікторія Олександрівна,
АЛГОРИТМІЧНА ТВОРЧІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 188

Волошенюк Олександра Юріївна,
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У ВИПАДКАХ: СМЕРТІ БАТЬКІВ, ПОЗБАВЛЕННЯ (ОБМЕЖЕННЯ) ЇХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ І В ДЕЯКИХ ІНШИХ. 191

Вотчал Олексій Вікторович,
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРЕДМЕТА ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ. 194

Гапіченко Ольга Віталіївна
ПРАВО ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 198

Гончаренко Єлизавета Ігорівна,
ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 200

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 202

Гребенюк Марія Іванівна,
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС 205

Доценко Влада Андріївна,
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 208

Драч Дмитро Леонідович,
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ. 211

Дума Тетяна Петрівна,
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ. . . 213

Дума Тетяна Петрівна, Макуха Вероніка Валеріївна,
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 218

Дяговець Дар'я Олегівна,
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 222

Ільчук Владислава Олексіївна,
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. . . 225

Карабажак Вікторія Сергіївна,
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА ДО СЬОГОДЕННЯ 227

Кісілюк Денис Богданович, Пахолчак Вероніка Павлівна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА 231

Колібик Ірина Олександрівна, Мельник Вероніка Миколаївна
НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ 235

Костюк Мар'яна Іванівна,
ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ В УМОВАХ ВІЙНИ 237

Куліда Анастасія Олександрівна, Явченко Дар'я В'ячеславівна
АНАЛІЗ ДОГОВОРУ НАДАННЯ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 240

Курінна Катерина Віталіївна,
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІПОТЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 243

Мандажи Іван Степанович,
НЕУСТОЙКА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 246

Мельник Вероніка Миколаївна,
ФОРС-МАЖОР ТА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 250

Мельник Вікторія Сергіївна,
ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 253

Новицький Павло Сергійович,
ON THE ISSUE OF THE DISTINGUISHING CONDICTIO AND REI VINDICATIO 256

Павловська Аліна Андріївна,
ВІЙСЬКОВИЙ ПЕКУЛІЙ 260

Пазюн Анна Юріївна,
НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ ОСОБАМ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ШЛЮБНОГО ВІКУ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ 264

Паламарчук Олексій Олександрович
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПОРТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 267

Письменна Ксенія Ігорівна,
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОЧИНІВ 271

Рачок Анна Ігорівна,
ОСОБЛИВСТІ РОЗЛУЧЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 275

Руснак Софія Василівна,
СПОСОБИ ЗАХИСТУ СТОРІН ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 277

Семененко Крістіна Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 280

Семененко Крістіна Анатоліївна,
ПРАВО НА ВІЙНУ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ 283

Соловей Анна Олегівна,
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИПЛАТОЮ РЕПАРАЦІЙ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ. 288

Стась Марк Едуардович,
СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 292

Трофімчук Нікіта Віталійович,
ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 296

Шадріна Дар'я Андріївна,
АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕД БАТЬКАМИ 299

Шевчук Олександр Вікторович,
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА 303

Шумілова Анна Олександрівна,
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 307

СЕКЦІЯ ІІ
СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Андронов Ігор Володимирович,
ПРО СТРОКИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ 311

Бут Ілля Олександрович,
ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ І НАСЛІДКІВ ЇХ СПЛИВУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 314

Волкова Наталія Василівна,
ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ЗАБОРГОВАНОСТІ ІЗ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ. 317

Іліопол Інна Михайлівна,
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ОСОБИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 321

Полуніна Ольга Олександрівна,
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В РЕАЛІЯХ МАСШТАБНОЇВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ. 325

Притуляк Валерій Миколайович,
ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ВОЄННИЙ ЧАС 328

Стоянова Тетяна Анатоліївна,
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОЧИНСТВА ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ. 331

Сулейманова Сусанна Рефатівна,
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ. 335

Яніцька Інна Анатоліївна,
ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА . . . 340

Гончарук Анастасія Сергіївна,
ПЕРЕШКОДИ У ДОТРИМАННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ. 343

ДанилецьЛеонід Віталійович,
ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ПОНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 347

Кикоть Артем Володимирович,
НАЛЕЖНІСТЬ І ДОПУСТИМІСТЬ УСНИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 351

Петренко Наталія Дмитрівна,
СУДОВА НЕУСТОЙКА (АСТРЕНТ): ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД 353

Поліщук Павло Анатолійович,
СУДОВИЙ ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРЕТОРІЯХ 356

Привиденцев Олександр Геннадійович,
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ЯК РІЗНОВИДУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 360

Русецька Оксана Олександрівна,
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ. 364

Андрушко Діана Олександрівна,
СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 368

Андрущак Наталія Олексіївна,
ПРЕДМЕТНА І СУБ'ЄКТНА ЮРИСДИКЦІЯ 371

Анисимова Олександра Андріївна,
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 373

Боженко Марія Олександрівна, Ведешина Яна Олександрівна
КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС 376

Бугаєнко Каріна Вікторівна,
ОБРАЗА СУДУ ЯК ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ. 379

Булацевська Яна Вадимівна,
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ СКОЄННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ФОРМИ НАСИЛЬСТВА У СПРАВАХ ЩОДО ВИДАЧІ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ 384

Броніч Марія Русланівна,
ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 387

Білько Марія Віталіївна,
СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС 391

Бойко Каріна Вадимівна,
ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 394

Біліченко Олена Василівна,
ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 398

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУДОВИХ ДОКАЗІВ: НОВІ ПІДХОДИ ВЧЕНИХ ПРОЦЕСУАЛІСТІВ 401

Бугаєнко Каріна Вікторівна,
ОБРАЗА СУДУ ЯК ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ. 404

Бугера Олександра Григоріївна,
ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ . . . 409

Волчанова Дар'я Денисівна,
АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ 412

Ведькало Ангеліна Олексіївна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 415

Гапченко Антоніна Ігорівна,
ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ АПЕЛЯЦІЙНИХ СКАРГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 419

Годулян Георгій Олександрович,
СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ 422

Гончарова Анастасія В'ячеславівна,
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 425

Гореванова Юлія Денисівна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 428

Гунчак Тетяна Миколаївна,
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 431

Данілейко Поліна Максимівна,
ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ. 436

Давидюк Мілена Олександрівна,
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 440

Дмітрієва Валерія Сергіївна, Чибукова Олександра Володимирівна
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ 443

Ігнатко Марина Юріївна,
КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ 447

Кандала Юлія Володимирівна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ ТА ДІЛОВОДСТВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 451

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ. 455

Коваль Вікторія Миколаївна,
ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ 458

Корнілова Дар'я Романівна
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИСНТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 464

Король Андрій Сергійович,
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 467

Кула А. С.,
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ 469

Клименко Ю. А., Степаненко А. О.
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ 472

Касьянова Єлизавета Миколаївна,
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ 475

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ. 479

Левандовська Ірина Юріївна,
ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 482

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна
ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 484

Логвінов Максим Михайлович,
ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 489

Матвієва Альбіна Богданівна, Чечельницька Валерія Станіславівна
ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СПІВПОЗИВАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 493

Мовчан І. С.
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 496

Маглакелідзе Георгій Гелайович,
ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 498

Матвєйкін М. Д.
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА НАДАННЯ 502

Мельник Тетяна Вікторівна, Колодій Надія Анатоліївна
ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ 506

Медведчук Тетяна Юріївна,
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 508

Нестеренко Аліна Олександрівна,
ЕЛЕКТРОННИЙ ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: СЬОГОДНІШНІ РЕАЛІЇ . . 511

Новікова Дар'я Віталіївна,
ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 513

Пашинін Ілля Олегович,
ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА 517

Перерва Дмитро Миколайович,
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРИВАТНИХ ВИКЛОНАВЦІВ ТА СУДУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. 521

Плахтієнко Владислав
ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 526

Романенко Даніл Сергійович,
МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 529

Романовська Ніна Олександрівна,
ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВУМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 531

Руснак Софія Василівна,
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ 535

Сокрюкіна Марина Володимирівна,
ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ. 538

Соловей Анна Олегівна, Соловей Вікторія Вікторівна
ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ЗВЕРНЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО СУДІВ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ 542

Тимошишин Інна Любомирівна,
ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ 545

Тютюн Ольга Володимирівна,
ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЗНАЧНИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. . . 548

Тощакова Анна Сергіївна,
РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПРОЩЕНИЙ ПОРЯДОК 551

Циник Анастасія Іванівна,
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ. 554

Шишименко Олег Ігорович,
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 558

Шевченко Єлизавета Дмитрівна,
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 562

Шенькарук Поліна Олександрівна,
РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСОБИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 565

Якушко Ольга Володимирівна,
ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 568

СЕКЦІЯ ІІІ
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Подцерковний Олег Петрович,
ДЕКОДИФІКАЦІЯ НЕ ВІДПОВІДАЄ ПОТРЕБАМ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ 572

Безух Олександр Васильович,
ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН 575

Деревянко Богдан Володимирович,
ОКРЕМІ ЗАХОДИ ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА ОСНОВІ «ЗЕЛЕНИХ» ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ 580

Будурова Ганна Миколаївна,
ПРИВАТИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 584

Добровольська Володимира Володимирівна,
ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 587

Гофман Олександр Рудольфович,
ОРЕМІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ 591

Ziatina Dina Volodymyrivna,
STATE AID TO UKRAINIAN BUSINESS UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW 594

Квасніцька Ольга Олексіївна,
ДО ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ 598

Романадзе Луїза Джумберовна,
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ВИРІШЕННЯ СПОРІВУ СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ 602

Бабалунга Олесь Михайлович,
ПРИНЦИП «КОМПЕТЕНЦІЯ КОМПЕТЕНЦІЇ» В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ 606

Зарічанський Григорій Віталійович,
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 609

Клименко Олександр Віталійович,
ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЯК ГАРАНТІЯ КОНКУРЕНЦІЇ 613

Ковалевич Ігор Ігорович,
ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ВНЕСОК ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ КОРПОРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ 617

Попович Павло Олександрович,
СКЛАДНОЩІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ (НЕ ПОІМЕНОВАНИХ) СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 620

Азевич Марина Геннадіївна,
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 625

Албул Олександр Олександрович, Пашинін Ілля Олегович,
ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ В УКРАЇНІ, ЇХ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ 627

Баюш Діана Валеріївна,
«ПРИМІРНІ ТА ТИПОВІ ДОГОВОРИ ЯК РЕГУЛЯТОРИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН» 630

Безштанківська Тетяна Андріївна,
ФОРС-МАЖОР У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ. . . 635

Біжко Поліна Ігорівна,
ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ . . . 638

Білько Марія Віталіївна,
ЗЛОВЖИВАННЯ ДОМІНУЮЧИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ В КРАЇНАХ ЄС: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА 641

Бричка Софія Федорівна,
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ . . . 645

Войтова Катерина Русланівна
КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ КОМЕРЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 647

Волчанова Дар'я Денисівна, Кашуба Ірина Володимирівна
ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 651

Вязовцев Володимир Олександрович,
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК 655

Герасименко Вікторія Григорівна,
ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 658

Гореванова Юлія Денисівна,
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 662

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 665

Гунчак Тетяна Миколаївна,
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 668

Даниленко Анастасія Вікторівна,
СПЕЦІФІКА ЛІЦЕНЗУВАННЯ І ДОЗВІЛЬНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 673

Дарієнко Вікторія Вікторівна,
ЛІЦЕНЗУВАННЯ І КВОТУВАННЯ ЗЕД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 676

Дума Тетяна Петрівна,
УКЛАДЕННЯ ЗЕД-КОНТРАКТІВ З ПОСТАВКИ ТОВАРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 679

Дурова Альона Олександрівна,
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПОВНИХ ТА КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ 683

Дяговець Дар'я Олегівна, Велієв Руслан Ельвісович
ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 687

Зінковська Віталіна Олександрівна, Годунко Вікторія Віталіївна
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 691

Зуєва Владислава Сергіївна,
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ. 694

Кандала Юлія Володимирівна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 696

Smolinska Mariia Tarasivna, Kanivets Alina Dmytrivna
SETTLEMENT OF THE DISPUTE WITH THE PARTICIPATION OF THE JUDGE IN THE ECONOMIC LITIGATION 700

Касьянова Єлизавета Миколаївна,
ДЕКЛАРУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ 703

Кирпа Софія Олександрівна,
ЩОДО ПРИНЦИПІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА 707

Ковтун Анастасія Святославівна, Кондратенко Юлія Дмитрівна
БІЗНЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 711

Колібик Ірина Олександрівна,
ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 715

Колібик Ірина Олександрівна,
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. 718

Комар Ірина Віталіївна,
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ «МИТНОГО БЕЗВІЗУ» 722

Криворука Ольга Степанівна,
ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 725

Кучерук Юлія Вікторівна,
СТАРТАПИ ЯК ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 729

Кучина Лада Володимирівна,
ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ 731

Лазарева Єлизавета Сергіївна, Недоспасова Діана Василівна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ 733

Лєгостаєв Артур Олександрович,
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ. . . 737

Лісютіна Єлизавета Геннадіївна,
ПЕРЕВАГИ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 740

Мамашова Марія Ігорівна,
ПРОБЛЕМИ ПРОЛОНГАЦІЇ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 745

Мельник Вікторія Сергіївна,
ПОНЯТТЯ І ФОРМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 750

Мельник Вероніка Миколаївна,
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 753

Мураховець Юлія Юріївна,
ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 758

Непийвода Анна Володимирівна,
УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 762

Бугера Олександра Григоріївна, Нестеренко Аліна Олександрівна
ДЕРЖАВНА ГАРАНТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ 765

Новікова Дар'я Віталіївна,
ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 768

Онищенко Віолетта Віталіївна,
ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН 772

Пиріг Анна Валеріївна,
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 776

Плачкова Марія Харлампіївна,
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВІЙНИ 780

Подцерковний Гліб Олегович,
ВОЄННА ЕКОНОМІКА ПОТРЕБУЄ ЖОРСТКОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСА 783

Покрищенко Ірина Олександрівна,
ОСОБЛИВОСТІ ОРЕНДИ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 787

Попочебенюк Владлена Олександрівна,
ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 790

Родрігес Торрес Діана Володимирівна,
ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 794

Рубан Катерина Олександрівна,
ВНЕСЕННЯ ЗМІН В ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР НА ПІДСТАВІ РІШЕННЯ СУДУ 797

Руснак Софія Василівна,
АСПЕКТИ З КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ ІРЛАНДІЇ, ЯКІ МОЖНА ДОЛУЧИТИ ПРИ ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО АРБІТРАЖУ УКРАЇНИ 801

Саданова Юлія Олександрівна,
РЕЙДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 804

Семененко Крістіна Анатоліївна,
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 809

Сєннікова Анастасія Артурівна,
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 813

Собцева Ангеліна Романівна,
РЕАЛІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ. 817

Кравченко Марія Олександрівна, Станкова Вікторія Миколаївна
ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ НА БІРЖАХ, АУКЦІОНАХ, КОНКУРСАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 820

Тимошишин Інна Любомирівна,
ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 823

Тітаренко Петро Сергійович,
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИЙ ЧАС. 826

Тютюн Ольга Володимирівна,
ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН 830

Ткаченко Анастасія Сергіївна,
БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 832

Чирка Тетяна Віталіївна,
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД 836

Чобан Ангеліна Степанівна,
ЗМІНИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 840

Шийка Галина Василівна,
ПРОБЛЕМИ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ . . . 843

Явченко Дар'я В'ячеславівна,
ФОРС-МАЖОР В КОНТРАКТАХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 846

СЕКЦІЯ IV
ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ПРИРОДНОРЕСУРСОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Харитонова Тетяна Євгенівна,
АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ 851

Кірін Роман Станіславович,
ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ МІЖНАРОДНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ 854

Соколова Алла Костянтинівна,
ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯВ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ. 858

Гавриш Наталя Степанівна,
ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ТА ЗАСМІЧЕННЯ ҐРУНТІВ 862

Григор'єва Христина Антонівна,
ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНИХ РОЗПИСОК (НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ). 866

Канівець Людмила Анатоліївна,
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО УЗБЕРЕЖЖЯ МОРІВ ДЛЯ ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ 869

Платонова Євгенія Олегівна,
ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 873

Заверюха Марина Михайлівна,
ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 876

Караханян Карина Мартинівна,
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНЕВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ 879

Горун Юрій Валерійович,
ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 881

Опайнич Віталій Ярославович,
ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 885

Прачук Ольга Ігорівна,
ОКРЕМІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 889

Байк Вікторія Олександрівна,
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ . . . 893

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 895

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ 898

Гільтай Анастасія Володимирівна,
ОСНОВНІ ЗМІНИ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 900

Горячківська Оксана Вікторівна,
ЯК ВІЙНА ЗМІНИЛА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ У ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ 904

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 908

Гресько Богдана Юріївна, Пахолчак Денис Павлович,
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНИ 911

Гриб Олександра Юріївна,
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА 915

Гриб Олександра Юріївна,
ОРЕНДА ЗЕМЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 917

Грищенко Дарія Андріївна,
ОРЕНДА ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ. 919

Деренюк Ангеліна Олександрівна,
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ. 922

Джигирей Владислава Василівна,
ОРЕНДА ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 925

Колібик Ірина Олександрівна,
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕНЕРГЕТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ 928

Коломієць Діана Олександрівна,
ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ 931

Комар Ірина Віталіївна,
ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. 933

Коноваленко Анастасія Юріївна,
ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ. 936

Костюк Мар'яна Іванівна,
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ 940

Костюк Мар'яна Іванівна,
ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 942

Костюк Дарія Сергіївна,
ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 945

Крутих Валерія Євгенівна,
ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ . . . 947

Кулага Валерія Вячеславівна, Сорока Тетяна Олександрівна
ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 950

Лошовська Анастасія Едуардівна,
КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА 952

Марковська Анна Сергіївна,
СПАДКУВАННЯЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 955

Масловська Єлизавета Денисівна,
ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОБРОСУСІДСТВА ПРИ КОРИСТУВАННІ ЗЕМЛЕЮ 957

Масловська Єлизавета Денисівна,
ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ. 959

Мельник Вероніка Миколаївна,
НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ 962

Моніч Наталія Русланівна,
ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 965

Парамоненко Владислава Олександрівна,
ПРАВОВІ ПИТАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ 968

Пастушенко Дар'я Олександрівна,
ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ 971

Петрова Дар'я Андріївна,
БЕЗОПЛАТНА ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 974

Потелещенко Крістіна Анатоліївна, Сазонова Крістіна В'ячеславівна
КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 976

Радецька Мирослава Валеріївна, Щур Ірина Олексіївна
ПРАВОВІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ СУПЕРФІЦІЮ ЗА ЗЕМЕЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 978

Рачок Анна Ігорівна,
ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 980

Резнік Наталія Вікторівна,
СТАН РІЧКОВИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 983

Сиротюк Тетяна Сергіївна,
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ 986

Тарасенко Марія Леонідівна,
ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 988

Тимошенко Софія Володимирівна,
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 991

Тишко Ілонна Павлівна,
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН ДОВКІЛЛЯ, ЯКІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ПРЕДМЕТІВ ПОБУТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 994

Яковишева Валерія Валеріївна,
ПРАКТИКА ЄСПЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ . . . 997

Яценко Надія Іванівна, Даниш Аліна Віталіївна
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 1000

ПЕРЕДМОВА

Вельмишановні учасники Всеукраїнської наукової конференції «Приватне право в умовах війни»!

Для мене велика честь привітати вас на відкритті цього значущого наукового заходу особливо і тому, що проведення конференції приурочено до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія». За чверть сторіччя університет здобув статус флагману у сфері вищої освіти та став одним із провідних наукових центрів України. Досягти високих результатів вдалося завдяки кропіткій праці усього багатотисячного колективу нашого університету.

Україна зараз переживає складний період, який зумовлений введенням на її території воєнного стану – особливого правового режиму, що вводиться в державі або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, територіальної цілісності. Воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовим командуванню та адміністраціям, а також органам місцевого самоврядування повноважень, що можуть обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина та права і законні інтереси юридичних осіб. Цього року кілька мільйонів українців виїхали за кордон, стали внутрішніми переселенцями або опинилися на окупованій території.

Торгово-промислова палата України засвідчила військові дії в нашій країні як форс-мажорні обставини – обставини непереборної сили. Ці обставини до їх офіційного закінчення вважаються надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів. Зазнає значних уражень українська енергосистема, країна стрімко втрачає інвестиційну привабливість для міжнародних партнерів, за 9 місяців війни індекс інфляції виріс з 2.9 % до 25.7%. Отже, за кризових умов в Україні вкрай важливо формувати швидку стратегію реагування для збереження економіки, бізнесу, договірних та інвестиційних правовідносин, здолання екологічних, демографічних, особливо, енергетичних питань, продовольчої небезпеки.

Забезпечення належного правового регулювання приватноправових відносин в період воєнного стану, а особливо після його закінчення, є одним з головних завдань нашої держави, правників, вчених, усієї юридичної спільноти. Реалії воєнного стану зумовили прийняття значного масиву нормативно-правових актів, що спрямовані на адаптацію регулювання цивільних правовідносин під час війни. Законодавчі новели стосуються правового регулювання цивільних та суміжних із цивільними відносин. При цьому, умови євроінтеграції та імплементації також активно запроваджуються. Отже, актуальність обраної теми конференції «Приватне право в умовах війни» не викликає сумнівів.

Українська цивілістична думка має зайняти провідне місце в європейському просторі. Розпочатий процес рекодифікації цивільного законодавства в Україні запропонував Концепцію оновлення Цивільного кодексу України. Враховуючи виклики сьогодення, головним завданням оновлення стає приведення у відповідність із новим рівнем розвитку приватних відносин інститутів, норм та принципів цивільного законодавства. Концепція викликала і позитивні, і негативні відгуки, що знайшло своє відображення і в матеріалах конференції.

У зв'язку із появою нових об'єктів цивільних прав актуальним є питання забезпечення повноцінного функціонування відносин в ІТ-галузі, відносин у сфері електронної комерції, старт-контрактів, криптовалюти, веббанкінгу тощо. Новаційний Закон України «Про віртуальні активи» викликав багато дискусій. Також широкий резонанс отримав Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» від 15.08.2022 р. Зазначена тематика, а також проблеми договірного, спадкового, сімейного права та права інтелектуальної власності в умовах війни всебічно висвітлені учасниками конференції.

Постійні активні бойові дії та тимчасова окупація частини території України призвели до неможливості належного функціонування на цих територіях органів судової влади України, що спричинило необхідність вжиття низки термінових заходів, зокрема, внесення змін до процесуального законодавства, зміни територіальної підсудності судових справ, корегування судових процедур тощо, які без втрати ефективності могли б забезпечити безперебійний судовий захист прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Проведення наукових досліджень проблематики функціонування судочинства та цивільних процесуальних правовідносин в умовах

війни є важливим внеском науковців у забезпечення належного відправлення правосуддя, забезпечення гарантованого Конституцією України права громадян на судовий захист, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану.

Актуальність активного дослідження земельних правовідносин в умовах воєнного часу неможливо перебільшити, адже суттєво змінюються юридичні та фактичні умови використання основного національного багатства – землі. Тісно пов'язані із цим й екологічні проблеми: забруднення територій та природних ресурсів, зростання екологічних ризиків, необхідність врахування кліматичних амбіцій тощо. Постійно актуалізується також проблематика продовольчої безпеки як важлива складова сучасного аграрного права. Ведення ефективного сільського господарства в нинішніх умовах – це окреме важке завдання Української держави, агробізнес якої формує продовольчу безпеку не лише нашого суспільства, але й інших країн.

Актуальність тематики дослідження господарського права і процесу полягає у наданні змістовної характеристики господарювання в умовах так званої «воєнної економіки», яка передбачає різноманітні особливості здійснення окремих видів господарювання в умовах воєнного стану. Ряд доповідей присвячено недоцільності рекодифікації господарського законодавства, тенденціям приватизації в умовах воєнного стану, необхідності державної допомоги суб'єктам господарювання, особливостям планування та проведення контрольно-наглядових заходів за діяльністю суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, аналізу діяльності окремих суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, а також діяльності господарського суду.

Збірник матеріалів конференції представлений кращими представниками науковців та молодих вчених з провідних вищих навчальних та наукових закладів України. Вважаємо, що подані матеріали викликають не тільки науковий інтерес, а зроблять вагомий внесок для вдосконалення цивільного законодавства в умовах воєнного стану.

Сергій Ківалов,
президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України

СЕКЦІЯ І

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ВІЙНА

Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідуючий кафедрою цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитонова Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
завідуюча кафедрою інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІЙНА, ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Популярний український телеграм-канал «Третя сила» сьогоднішній день почав зі слів «255 день 9-річної війни, яка тягнеться століттями». Ця фраза майже дев'ять місяців повторюється щодня – лише кількість днів змінюється у більший бік.

Ми почали нашу доповідь зі згадки про цю фразу, тому що вона якнайкраще відображає розмаїття можливих варіантів розуміння такого соціального феномену як війна, а також труднощі її політичної, соціальної, економічної і правової характеристик.

Передусім, зазначимо, що війна вже сама по собі є Викликом у соціальному сенсі як окремій особі, так і суспільству в цілому.

За своєю сутністю вона є вирішенням збройним шляхом конфліктів інтересів між суб'єктами публічних відносин. Карл фон Клаузевіц визначав війну як продовження державної політики іншими засобами [1, С. 11], як акт насильства, який має на меті змусити ворога виконати нашу волю [1, С. 23].

Публічним відносинам, пов'язаним з війною, присвячена низка міжнародно-правових актів, у термінології яких є істотних розбіжностей. У Гаазьких конвенціях 1907 р. йдеться про застосування норм права «на випадок війни». Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів 1925 р. послуговується терміном «війна».

У Женевських конвенціях 1949 р. поряд з терміном «війна» використовують вираз «міжнародний збройний конфлікт» (ст. 2) і «неміжнародний збройний конфлікт» (ст. 3).

З 50-х років XX ст., позначення «збройний конфлікт» вживається набагато частіше, ніж термін «війна», що зумовлено спробою зміститити акценти у цих поняттях, а також прагненням довести, що війни не можуть вважатися законним засобом вирішення міжнародних спорів. Однак ці спроби, навряд, чи можна визнати успішними, оскільки відмінності між поняттями «війна» і «збройний конфлікт» досить умовні, і мають радше формальне значення для визначення права, що підлягаю застосуванню під час збройних конфліктів.

Припускається, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим і охоплює поняття «війна», котра визначається більш конкретними ознаками: формальний акт її оголошення, як цього вимагає Гаазька конвенція 1907 р.; розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами; анулювання двосторонніх договорів; г) запровадження спеціального правового режиму, що тягне часткове обмеження прав людини тощо. Натомість, збройний конфлікт не супроводжується перебудовою усього державного механізму відповідно до потреб війська. Тому збройний конфлікт, скажімо, між метрополією і колонією не вважається війною, а не війною згідно з міжнародним правом.

Варто зауважити, що як світовий післявоєнний досвід загалом, так і результати аналізу конкретної військової російської агресії, свідчать, що згадані міжнародні документи «не працюють» і дають можливість державам-агресорам вести «неоголошені війни», уникаючи притягнення до міжнародно-правової відповідальності.

Згідно з Женевськими конвенціями «ця Конвенція застосовуватиметься в разі оголошення війни або під час будь-якого іншого збройного конфлікту, що виник між двома або декількома Високими Договірними Сторонами, навіть у тому випадку, якщо одна з них не визнає стану війни». При цьому міжнародне гуманітарне право стає чинним автоматично, незалежно від того, чи оголошено війну і чи визнають учасники конфлікту стан війни. Єдиною підставою, достатньою для застосування гуманітарного права, є наявність збройного конфлікту (хоча досить довго точилися суперечки навколо питання, чи вважається війна правовою ситуацією з огляду офіційного оголошення війни однією державою іншій, як це передбачено ст. 1 Гаазької конвенції IV від 18 жовтня 1907 р., що стосується початку воєнних

дій, або внаслідок нотифікації стану війни, розв'язаної щодо третьої держави, згідно зі ст. 2 цієї ж Конвенції). Врешті, будь-який спір, що виникає між двома державами і призводить до застосування збройних сил, вважається збройним конфліктом, згідно зі ст. 2, навіть якщо одна зі сторін заперечує наявність стану війни. А тому ні тривалість конфлікту, ні розміри знищення не мають жодного значення.

Підхід до поняття «збройний конфлікт» досить гнучкий і ліберальний, коли йдеться про класичне міжнародне протистояння. Відповідно, збройний конфлікт під час національно-визвольних війн визначається у вужчому розумінні. У цьому разі згідно зі ст. 2, загальною для Женевських конвенцій) під конфліктом розуміють будь-яке зіткнення між двома або більше державами із застосуванням збройних сил. Навіть незначного прикордонного інциденту досить, щоб ситуацію визнали збройним конфліктом.

Початком війни вважається момент фактичного відкриття воєнних дій або формального оголошення війни, навіть якщо за цим практично не почалися воєнні дії [2].

Зауважимо, що початок війни для воюючих сторін має також певні, «приватноправові», за їхньою сутністю, наслідки. Зокрема, припиняються економічні, торгові, фінансові взаємовідносини між фізичними та юридичними особами країни противника; двосторонні договори між воюючими сторонами втрачають юридичну силу, а багатосторонні міжнародні договори для воюючих сторін призупиняють свою дію (не припиняють діяти договори у сфері захисту прав людини, гуманітарного права тощо); торгові судна воюючих сторін, які на момент початку війни знаходяться в порту держави противника, можуть бути реквізовані або затримані до кінця війни незалежно від того, належать вони державі, фізичним чи юридичним особам; до громадян держави-противника застосовується спеціальний правовий режим (інтернування).

Нашою метою тут не є оцінка наслідків ситуації, що склалася, з погляду міжнародних відносин (міжнародного права), але маємо зазначити існування також низки проблем у «внутрішній сфері дії» приватного права, пов'язаних з недостатньо чітким визначенням перебування чи не перебування держави у стані війни.

Головною з цих проблем є питання: «Чи продовжують діяти засади приватного права у країні, що перебуває у стані війни (оголошеної або неоголошеної)?»

Як свідчить досвід, оскільки, користуючись відсутністю чіткого визначення війни та загальновизнаних її критеріїв, держави з різних причин уникають офіційного оголошення війни, сам факт воєнних дій формально не впливає на сферу приватного права, хоча у дійсності засади останнього не застосовуються.

Тому з цього погляду, «приватне право може існувати і в умовах війни».

Оскільки вплив на цивільні відносини війни (збройного конфлікту тощо), коли останні переходять у стадію, що створює екзістенційні загрози державі, не може не враховуватися з позицій здорового глузду, держави вдаються до симулякру «воєнний стан». Останній, на нашу думку, застосовується для вирішення низки прагматичних проблем цивільного права, зумовлених чи активізованих «війною», які виникають, попри небажання держави визнавати стан «війни».

Після початку військової агресії російської федерації проти України на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони відповідно до українського законодавства 24 лютого 2022 року строком на 30 діб по всій території України Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», був запроваджено воєнний стан, затверджений потім Верховною Радою України (котрий потім неодноразово вимушено продовжувався).

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Власне, саме цими базовими положеннями визначається основне коло проблем цивільного права, що виникають у зв'язку із запровадженням воєнного стану.

Зауважимо також, що у цьому разі вирішення проблем переходить у площину цивільного законодавства, тобто, прийняття органами влади актів законодавства, спрямованих на вирішення проблем, зумовлених війною (збройним конфліктом).

Варто зазначити, що законодавча влада України досить оперативно зреагувала на виклики, оперативно прийнявши низку законів у цій сфері.

Разом із тим, слід звернути увагу на те, що згідно з частиною 2 ст. 4 Цивільного кодексу України (далі ЦК) основним актом цивільного законодавства України є ЦК України, а подання до Верховної Ради України проєкту закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, має супроводжуватись одночасним поданням проєкту закону про внесення змін до ЦК України. Поданий проєкт розглядається Верховною Радою одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до ЦК України.

Крім того, згідно частині 4 ст. 4 ЦК, якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням цього Кодексу, застосовуються відповідні положення цього Кодексу.

Наведені положення ЦК в умовах активної фази війни (запровадження воєнного стану) можуть бути перепоною для активної законотворчості у галузі регулювання цивільних відносин, забезпечення захисту цивільних прав та інтересів учасників цих відносин.

Складна і тривала процедура одночасного прийняття спеціальних законів і відповідного внесення змін у ЦК України, призначена гарантувати зваженість законодавчих рішень у звичайних умовах, у період воєнного часу (а тим більше – запровадження воєнного стану) є непридатною саме внаслідок її ускладненості. Але й ігнорувати її не можна, оскільки це дасть підстави поставити під сумнів легітимність «законів воєнного часу» і, у кожному разі, створить загрозу колізії норм у відповідній сфері.

Вихід з ситуації, що склалася, ми вбачаємо у скасуванні (або призупинені дії на період запровадження воєнного стану) положень ЦК України, якими передбачається ускладнена процедура прийняття законів у сфері регулювання цивільних відносин.

Крім того, для усунення загрози виникнення колізії в регулюванні цивільних відносин у звичайних умовах і у період воєнного часу / стану, на нашу думку, необхідним є внесення змін і доповнень у розділ І «Основні положення» книги Першої ЦК України «Загальні положення».

Необхідність такого рішення зумовлена тим, що будь-які акти законодавства, які регулюють цивільні відносини (так само як і практика їхнього застосування), мають відповідати нормам цього розділу книги Першої ЦК України.

Зокрема, що стосується засад договірного регулювання в умовах війни (воєнного стану), то найважливішою з новел, які можуть бути тут зроблені, на нашу думку, має бути прагматична інтерпретація принципу свободи договору, котрий є однією із засад цивільного законодавства.

В ідеальних умовах його існування цей принцип тлумачиться як одна з визначальних ознак приватного права, що підкреслює пріоритет волі та вільного розсуду приватної особи. Будучи вираженою у цивільно-правовому договорі (правочині), така воля є джерелом права, підставою виникнення цивільно-правової норми. (Деякі дослідники трохи ускладнено характеризують цивільно-правовій договір як «індивідуальний договір, що здійснює правове регулювання конкретних цивільних відносин» і є «джерелом цивільного договірного права» [3, С. 248]).

Це є важливою умовою нормотворчості в екстремальних умовах, коли органи державної влади з тих чи інших причин не в змозі своєчасно і адекватно реагувати на необхідність врегулювання цивільних відносин. Прогалини, що виникають у такому разі, можуть успішно долатися за допомогою укладення цивільно-правових договорів, не передбачених актами цивільного законодавства.

Водночас, як зазначалося, в реальних умовах буття суспільства (війна, воєнний стан тощо) принцип свободи договору може мати й негативні прояви: не відповідати нормам моралі, сприяти ігноруванню інтересів спільноти тощо.

Враховуючи зазначене, на наш погляд, доцільно внести зміни у пункт третій частини першої статті 3 ЦК «Загальні засади», виклавши його у наступній редакції: «у період воєнного стану принцип свободи договору реалізується, якщо це не суперечить інтересам суспільства і не загрожує обороноздатності держави».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клаузевиц К. О войне : в 2 т. М. 2002. Т. 1. 558 с.
2. Поняття війни та збройного конфлікту. URL: https://pidru4niki.com/1393051846768/pravo/ponyattya_viyni_zbroynogo_konfliktu
3. Панченко С. В. Джерела цивільного договірного права України. Миколаїв-Хмельницький: Видавництво Ірини Гудим. 2021. 264 с.

Голубєва Неллі Юріївна
д.ю.н., професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат

ДОГОВІРНЕ ПРАВО «НА ВІЙНІ»

Договірне право, яке регулює відносини щодо руху товарів та інших матеріальних і нематеріальних благ в економічному обороті, звичайно, розраховане на застосування його норм у мирний час, у час вільного обігу капіталу, але такі часи ще не стали для нас нормою, багато часів у нашому минулому є прикладами зворотного: радянські часи, фінансові кризи нового часу, АТО, коронавірус [1], збройна агресія тощо. Все це негативно впливає і на договірні відносини, які в час криз відчувають вплив розриву економічних зв'язків між традиційними контрагентами, нестабільного курсу національної валюти, кризу неплатежів чи інших випадків невиконання договорів.

Для договірних відносин військова агресія та введення воєнного стану в Україні є обставиною непереборної сили. Торгово-промислова палата України (далі – ТПП) підтвердила, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 р. до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням. З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП на сайті ТПП України розміщено 28.02.2022 року загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [2]. Звичайно, що цей лист не є універсальним сертифікатом, що може замінити індивідуальний для судового розгляду.

Наслідки настання обставин непереборної сили. По-перше, військова агресія є обставиною непереборної сили та підставою звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання (ч. 1 ст. 617 ЦК) за умови, що саме на ці відносини вплинули певні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. Не тільки військова агресія, а й наприклад, загальна військова мобілізація, військові дії, введення комендантської години, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, закриття морських проток, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо також можуть напряму впливати на певні договірні відносини

та бути обставинами непереборної сили. Існування обставин непереборної сили має бути встановлено з урахуванням обставин конкретної справи, зокрема залежно від виду діяльності боржника, умов її здійснення, строку виконання зобов'язання, характеру зобов'язання, розумності та добросовісності поведінки боржника тощо. Так, має бути встановлено наступне: 1) військові дії, введення комендантської години, експропріація тощо стосуються боржника безпосередньо; 2) причинно-наслідковий зв'язок між військовою агресією, бойовими діями тощо та невиконанням певного зобов'язання, визнання тих чи інших обставин форс-мажорними вирішується в кожному випадку індивідуально, війна не може недобросовісно використовуватися для прикриття обставин невиконання договору у чинність інших причин, не пов'язаних із такою надзвичайною ситуацією. Так, ВС зазначав, що форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер. Сторона яка посилається на конкретні обставини повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку (постанова ВС від 25 січня 2022 р. № 904/3886/21) [3]. При цьому сертифікат ТПП є не єдиним документом на підтвердження надзвичайних обставин. ВС застережує, що існування обставин форс-мажору щодо порушення зобов'язань, які виникли внаслідок укладення договору оренди, може доводитися будь-якими доказами (постанова ВС від 21 липня 2021 р. у справі № 912/3323/20) [4].

При цьому, непереборна сила не звільняє від виконання зобов'язань, а тільки від цивільно-правової відповідальності, наприклад, від відшкодування збитків, сплати неустойки. При цьому виплата, наприклад, процентів за користування чужими коштами у договорі займу чи кредиту відповідальністю не є, тому від їх виплати боржник не звільняється.

По-друге, відтермінування виконання зобов'язання, якщо виконання залишається можливим після того, як обставини відпали. По-третє, якщо виконання договору взагалі не може бути виконане – зобов'язання підлягає припиненню за ст. 607 ЦК. По-четверте, якщо виконання договору втрачає сенс для кредитора внаслідок прострочення, кредитор може відмовитися від договору (ч. 3 ст. 612 ЦК), при цьому боржник не відповідає перед кредитором за збитки, завдані простроченням виконання (ч. 1 ст. 617 ЦК). По-п'яте обставини непереборної сили можуть стати підставою для зміни договору за до-

мовленістю сторін, наприклад, зменшення ціни договору, зміна місця доставки, онлайн-формат надання послуг тощо.

Крім визнання військової агресії обставиною непереборної сили, сторони можуть звернутися до ст. 652 ЦК. Для застосування ч. 1 необхідна обов'язково згода сторін на розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Частина 2 ст. 652 ЦК регулює ситуацію, коли сторони не досягли згоди щодо розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин, у статті встановленні чотири умови, які повинні бути присутні одночасно і в сукупності. По своєму характеру обставини, що істотно змінилися, нагадують непереборну силу. Проте є значна відмінність: вони не спричиняють за собою неможливість виконання зобов'язань, що виникли з договору, навпаки, можливість його виконання у всіх випадках повинна бути присутня, але таке виконання значно порушило б баланс інтересів сторін.

Крім загальних правил, законодавством передбачено низку спеціальних правил, які були запроваджені для урегулювання окремих питань у певних видах договірних відносин в умовах воєнного стану. Особливості кредитних відносин під час воєнного стану передбачені Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [5], яким доповнено п. 18 розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України. На час воєнного стану та 30 днів після його припинення боржник не несе відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за кредитним договором. Це не означає, що відбувається прощення боргу чи боржник-позичальник не має платити проценти за користування кредитним капіталом, оскільки вони є платою за правомірне використання капіталу, а не відповідальністю, чи повертати кредитні кошти при припиненні договору. Мова йде про відтермінування виплат тіла кредиту та відсотків під час дії воєнного стану.

Щодо депозитів, то ніяких особливостей не встановлено, оголошення воєнного стану не дає право дострокове розірвання вкладів фізичних осіб, якщо інше не передбачено у договорі чи додатковою угодою між вкладником та банком. При цьому під час воєнного стану є обмеження щодо отримання банківського вкладу готівкою. Законом України № 2180-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» запроваджено 100%-ва гарантію за банківськими вкладами

фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а через три місяці після припинення чи скасування дії воєнного стану гарантована сума за вкладами становитиме 600 тис. грн.

Значним чином вплинуло оголошення воєнного стану на розрахункові відносини, які держава обмежила задля стабільного функціонування фінансової системи України. Так, встановлені обмеження на перекази грошових коштів за кордон, за деякими винятками, наприклад, оплата витрат за кордоном, пов'язаних зі смертю, лікуванням в медичних закладах, транспортуванням хворих, навчання, аліменти, а також на купівлю деяких види товарів волонтерами тощо. P2P-перекази з гривневих платіжних карток на картки іноземних банків заборонені, з валютних – до 100 тис. грн на місяць. Так само «quasi cash» операції (поповнення електронних гаманців, форекс-рахунків, купівля віртуальних активів, поповнення гаманця криптобіржі) можливі до 100 тис. грн та тільки з валютних карток.

На відміну від розрахункових відносин, які державою адміністративно обмежені, є і добрі новини, так, дозволено під час воєнного стану використання коштів з рахунків, на які накладений арешт органами державної виконавчої служби чи приватними виконавцями, сума стягнення з особи не перевищує 100 тисяч гривень [6]. З іншого боку, таке рішення порушує інтереси кредиторів, які також мають негативні наслідки у зв'язку із війною, за їх рахунок держава дещо зменшує соціальну напругу в суспільстві. Необхідно пам'ятати, що війна та інші подібні обставини – найкращий час для недобросовісних боржників.

Для орендних відносин є всі підстави для застосування ч.ч. 4 та 6 ст. 762 ЦК.

Таким чином, норми договірного права містять механізми вирішення складних питань у кризових ситуаціях, але договірні відносини відчувають весь спектр негативних наслідків падіння економічних показників діяльності окремих підприємців, підприємств, держави в цілому, що веде до кризи неплатежів, зриву поставок тощо. На проблеми, з якими ми стикнулись з лютого цього року, мали реагувати як самі учасники договорів, пристосовуючи свої відносини до нових умов, якщо це можливо у кожному конкретному випадку, так і держава, оскільки норми договірного права можуть бути інструментом для держави для досягнення тих чи інших результатів для розвитку економіки держави. В умовах війни, воєнного стану, карантину економіка не зупиняється та має забезпечувати інтереси учасників обороту,

компенсувати негативні наслідки відповідних обставин (звичайно не за рахунок однієї із сторін, а намагаючись справедливо розподілити тягар обставин, що змінились). Держава зі свого боку досить активно використовує адміністративний інструментарій, наприклад, обмеження в розрахункових відносинах з одного боку значно обмежила можливість розрахунків та, відповідно, свободу учасників обороту, але направлене на забезпечення фінансової стабільності країни. Звичайно це відбувається за рахунок жорсткого регулювання та обмеження прав осіб, але таке обмеження справедливо виправдовується обставинами, в яких опинилась країна. При цьому необхідно не забувати, що в таких ж суворих обставинах знаходяться учасники обороту, тому державні інструменти мають використовуватися справедливо. Є побоювання, що спокуса обмежувати транскордонний вільний рух коштів учасників обороту буде продовжуватися ще довго, навіть після завершення війни, що навряд чи можна бути вітати, оскільки від таких обмежень страждають, як правило, добросовісні учасники, а недобросовісні – й зараз виводять кошти за кордон.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про вплив на виконання зобов'язання пандемії COVID-19див. наступну статтю автора: Голубєва Н. Ю. Оголошення карантину у зв'язку із пандемією як форс-мажорна обставина. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту: монографія. За ред. Харитонова Є. О., Харитонової О. І., Некіт К. Г. Одеса: Гельветика, 2020. С. 218- 228.
2. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL:https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022
3. Постанова КГС ВС від 25 січня 2022 р. № 904/3886/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102797678?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
4. Постанова ВС від 21 липня 2021 р. у справі № 912/3323/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text
6. Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану: Розпорядження КМУ № 198-р від 2 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-2022-%D1%80#Text

Давидова Ірина Віталіївна
д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ГІГ-КОНТРАКТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Запровадження на практиці новітніх технологій має на меті, зокрема, розвиток економіки, створення більш сприятливих умов (в тому числі податкових) розвитку бізнесу. Зокрема, в даному контексті в липні 2021 року було прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», а в грудні того ж року прийнято закон про внесення змін до Податкового Кодексу України, що має забезпечити відповідне податкове підґрунтя для функціонування зазначеного Закону.

На початку лютого 2022 року відбулося офіційне «відкриття» Дія. City, тобто спеціального правового режиму, який був розроблений саме для розвитку IT-галузі.

Відповідно до аналізованого Закону Дія.City є єдиним правовим та економічним простором, в якому компаніям (IT-бізнесу) за умови набуття статусу резидента Дія.City буде зручно, вигідно та прозоро працювати, отримуючи додаткові можливості розвитку завдяки спрощеному оподаткуванню. А найманим працівникам буде надано необхідне обладнання для виконання необхідного замовлення, певні соціальні гарантії тощо.

Головною метою Дія.City визначенно підвищення інвестиційної привабливості IT-сектору економіки України.

Резиденти мають ряд переваг, які дають можливість більш економічно вигідно здійснювати діяльність та отримувати прибуток. Так, крім особливостей оподаткування є можливість укладати з найманими працівниками гіг-контракти. Під гіг-контрактом розуміється особлива форма залучення спеціалістів, яка поєднує в собі ознаки трудового та цивільно-правового договору. За таким контрактом співробітників не приймають в штат, а запрошують на конкретні проєкти, де вони у визначені строки вирішують поставлені задачі. По суті, це фрілансери, які приймаються офіційно на виконання певних робіт, не працюють у якості ФОПів, а мають й соціальні гарантії (відпустка, лікарняний тощо). Тобто гіг-контракт є більш гнучким інструментом регулювання цивільно-правових відносин, забезпечує соціальні гарантії гіг-спеціалісту.

Відповідно до Закону гіг-контракт – це «цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії, передбачені розділом 5 Закону» [1].

Гіг-контракт має укладатися між резидентом Дія.City та гіг-спеціалістом у письмовій (електронній) формі. Тут застосовується базове цивільне законодавство та мають місце такі самі вимоги щодо чинності, як при вчиненні традиційних правочинів.

Всі гіг-спеціалісти рівні між собою та обираються резидентами Дія.City відповідно до рівня професійної якості. Сам процес укладення гіг-контракту може бути здійснено онлайн, за допомогою електронної пошти, комп'ютерних програм, месенджерів. Важливим є те, що роботодавець має право контролювати якість виконання робіт, в тому числі за допомогою відеокамер. Моніторити трафік компанії для визначення ресурсів, якими найчастіше користуються працівники, також не заборонено.

Гіг-контракт може бути укладено безстроково (строк не визначається сторонами) або ж на певний строк(за умови, якщо сторони вказали в гіг-контракті строк, протягом якого вони бажають співпрацювати). Також є можливість припинити гіг-контракт за бажанням однієї із сторін, для чого необхідно повідомити про це іншу сторону в письмовій (електронній) формі не пізніш як за 30 календарних днів до запланованої дати припинення або за 3 календарних дні, якщо співпраця тривала не більше 3 місяців. Якщо ж роботодавець (резидент Дія.City) хоче скоротити строк повідомлення гіг-спеціаліста, він може компенсувати таке очікування виплатою у розмірі, визначеному гіг-контрактом, але не меншому за поденну винагороду гіг-спеціаліста за кожен робочий день зменшення строку.

Крім того, істотними умовами гіг-контракту (окрім строку), звичайно, є предмет; права, обов'язки та відповідальність сторін; винагорода гіг-спеціаліста; умови припинення.

Великою перевагою гіг-контрактів є те, що він надає значні можливості для того, аби сторони домовлялися про індивідуально напрацьовані умови, що забезпечить резидентам найбільшу ефективність вкладених коштів та отримання максимальних прибутків, а

гіг-спеціалістам надасть можливість відкрито працювати і одночасно мати базові соціальні гарантії.

Аби досягти такого результату, законодавець передбачив деякі умови гіг-контракту, які будуть вважатися погодженими сторонами за умови, якщо вони додатково не уточнили це питання. До таких умов відноситься, зокрема:

- невизначений строк гіг-контракту;
- автопролонгація;
- години роботи гіг-спеціаліста (40 годин на тиждень);
- надання обладнання (забезпечення гіг-спеціалісту роботодавцем (резидентом Дія.City) необхідного обладнання та інших засобів для виконання роботи);
- набуття резидентом Дія.City майнових прав інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням гіг-контракту, в момент, наступний за створенням такого твору;
- базові соціальні гарантії (щорічна оплачувана перерва у виконанні робіт (наданні послуг) тривалістю не менше 17 робочих днів; допомога по тимчасовій непрацездатності;
- перерва у виконанні робіт (наданні послуг) у зв'язку з вагітністю та пологами; інші гарантії, передбачені Законом).

Разом з тим, будь-який замовник виконання певної роботи зацікавлений у страхуванні в першу чергу себе та свого бізнесу. Тому мають місце й певні обмежуючі зобов'язання.

По-перше, це договір «про нерозголошення», який передбачає заборону гіг-спеціалісту розголошувати комерційну таємницю та/або іншу конфіденційну інформацію резидента Дія.City або стосовно резидента Дія.City. В разі порушення може бути застосована компенсація (по суті це є штраф), розмір якої законодавчо ніяк не визначений і не обмежений, а тому підписуючи гіг-контракт гіг-спеціалісту необхідно звернути увагу на даний пункт.

По-друге, укладення договору «про утримання від вчинення конкурентних дій», який має бути укладений у письмовій формі та відплатним. Разом з тим, законодавець не передбачає мінімальної суми компенсації, що стимулює до певних маніпуляцій компаніями та може спричинити ситуацію, коли реальна сума компенсації (яка б відповідала ринковим цінам) не буде виплачуватися, що фактично порушує права спеціаліста, хоч формально і відповідає нормі законодавства.

По-третє, контроль за якістю виконання робіт гіг-спеціалістом, який може здійснюватися, зокрема, і за допомогою відеокамер. Замовник надає все необхідне обладнання та інші ресурси (доступ до мережі тощо) спеціалісту для виконання необхідної роботи, а, отже й здійснює певний контроль. Важливо пам'ятати, що такий контроль має межі. Зокрема, відеоспостереження може здійснюватися у місцях загального користування, за умови відсутності втручання в особисте та сімейне життя гіг-спеціаліста. В даному випадку не буде вважатися втручанням в особисте життя моніторинг використання гіг-спеціалістом обладнання, власником чи користувачем якого є резидент Дія.City.

По-четверте, на гіг-спеціаліста може бути накладена матеріальна відповідальність у разі завдання ним шкоди майну резидента Дія.City. Компенсація може бути здійснена з винагороди гіг-спеціаліста (тобто автоматично). Важливо, що має бути наявна вина гіг-спеціаліста, яка мала наслідком пошкодження відповідного майна.

Отже, спеціалісти в галузі IT зазначають, що переваг гіг-контракту (порівняно з традиційними трудовими відносинами) досить багато. Це, зокрема, податкове навантаження, стабільність проєкту (умови Дія.City залишатимуться стабільними щонайменше 25 років [2]), більш зручна взаємодія з найманими працівниками, можливість підбирати спеціалістів відповідно до вимог конкретного проєкту тощо. Також важливо, що на час воєнного стану в Україні умови вступу до кола резидентів Дія.City значно спрощено. Таким чином можна з впевненістю стверджувати, що запровадження і використання гіг-контрактів в Україні є перспективним напрямком як для розвитку компаній, пов'язаних з IT, так і для гіг-спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20

2. Колесник Г., Світлічний І. Особливості Гіг-контрактів та перспективи їх застосування в Україні. URL: https://zib.com.ua/ua/151618.html

Заіка Юрій Олександрович,
д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Відкрита військова агресія проти нашої держави, не може не впливати на розвиток вітчизняної цивілістичної доктрини та перегляд правового регулювання низки цивільно-правових інститутів. Інститут спадкового договору не становить виняток.

Потреба радикального оновлення цивільного законодавства на початку 2000 р. зумовила імплементацію окремих цивільних інституцій економічно-розвинутих країн. Водночас, деякі цивілістичні конструкції були механічно запозичені вітчизняним законодавцем без врахуванням особливостей історичного розвитку, національних традицій і звичаїв українського суспільства. «Автоматичне» впровадження тієї чи іншої інституції, без погодження з іншими інститутами, підзаконними нормативними актами у певній сфері зумовлює появу низку колізій і прогалин у правовому регулюванні.

Тривалий час у літературі предметом обговорення і певної критики є інститут спадкового договору, зокрема, його правова природа, конструкція, зміст, співвідношення з іншими договорами та місце в системі цивільного права України. Свої міркування з цього приводу висловили ціла низка авторитетних дослідників (В. М. Коссак, Є. О. Кухарєв, В. В. Луць, Р. А. Майданик, М. О. Михайлів, З. В. Ромовська, І. В. Спасибо-Фатєєва, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова та інші поважні науковці).

Аналіз змісту ст. 1305 ЦК України дозволяє зробити висновок, що законодавцем по суті пропонується *чотири самостійні моделі* спадкового договору. Для того щоб набути за спадковим договором майно відчужувача у власність набувач зобов'язаний:

а) вчинити певну дію майнового характер *до відкриття* спадщини;
б) вчинити певну дію немайнового характеру *до відкриття* спадщини;
в) вчинити певну дію майнового характеру *після відкриття* спадщини;

г) вчинити певну дію немайнового характеру *після відкриття* спадщини [6, с. 598].

Таким чином конструкція спадкового договору передбачає можливість виконання зобов'язань набувача не лише до смерті відчужувача, а і безпосередньо після смерті відчужувача (скажімо, обов'язок здійснити поховання, організувати поминальний обід), обов'язок виконання зобов'язань протягом певного часу після смерті відчужувача (обов'язок спорудити надгробок через рік, провести поминання через на сьомий день, на сороковини, на річницю смерті тощо).

Є. О. Харитонов і О. І. Харитонова слушно зазначають, що спадковий договір об'єднує в собі елементи речової і зобов'язальної угоди, виникнення права власності на спадкове майно може виникати після смерті відчужувача до того, як будуть виконані зобов'язання набувача [10, с. 559].Нотаріат як публічно-правовий інститут покликаний забезпечити суворе дотримання законності при укладенні спадкових договорів. Саме органам нотаріату належить одна із провідних ролей у справі зміцнення та гарантування прав осіб, особливо тих, які пов'язані із спадковим договором [7, с. 396].

Проте виконання спадкового договору після смерті відчужувача, за певних обставин може бути досить проблематичним, оскільки відсутній правовий механізм його реалізації. Покладення на нотаріуса обов'язків щодо контролю за виконанням спадкового договору носить декларативний характер [5, с. 142].Враховуючи цю обставину С. Я. Фурса і Є. І. Фурса висловили думку, що право власності за спадковим договором повинно переходити до набувача не лише за умови смерті відчужувача, а і після виконання всіх обов'язків, покладених на нього спадковим договором [8, с. 107-108].

Ця ідея була підтримана Є. О. Рябоконем, який запропонував безпосередньо в договорі зазначати, що набувач отримує право власності на майно не після смерті набувача, *але й після виконання ним усіх розпоряджень відчужувача,* що доводиться нотаріусу шляхом подання відповідних документів справедливо [9, с. 168]. Така пропозиція є логічною, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 334 ЦК України за загальним правилом право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено законом або договором. Відповідно, ст. 1302 ЦК України є спеціальною нормою, яка пов'язує виникнення права власності із обов'язком набувача виконувати розпорядження відчужувача і смертю останнього. А оскільки ст. 11

ЦК України серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків називає і договір, тому не вбачається перешкод для втілення наведеної вище пропозиції шляхом створення спеціальної норми.

Такі законодавчі зміни сприятимуть виконанню договірного обов'язку, покладеного на набувача і унеможливлять його безпідставне збагачення. Проте запропоноване положення не можна вважати панацеєю, оскільки особливість спадкового договору в його належності до категорії *фідуціарних* правочинів, в яких презюмується особлива порядність контрагента. За спадковим договором на набувача можуть бути покладені обов'язки, належність виконання яких пов'язана із оціночними характеристиками – «гідне поховання», «гідний надгробок» тощо, виконання яких нотаріус перевірити не зможе.

Перешкодами для належного виконання набувачем зобов'язання може виступати і непогодженість підзаконних нормативних актів, а також обставини воєнного часу. Так відповідно до п.2.1. Інструкції щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть, затвердженою Наказом МОН України від 08.08.2006 р. перший примірник лікарського свідоцтва про смерть видається родичам померлого чи іншим особам, які зобов'язалися поховати померлого [3].

Оскільки лікарська установа не має уяви про існування спадкового договору в судовій практиці зустрічаються випадки, коли спадкоємці померлого, які не задоволені визначеною спадкодавцем долею майна, перші отримували лікарську довідку, а на її підставі і свідоцтво про смерть, що унеможливлювало отримання набувачем свідоцтва, і поховання ним відчужувача. Цьому сприяє і існуюча редакція ст. 19 Закону України«Про державну реєстрацію актів цивільного стану», яка надає право отриматиповторне свідоцтво про смерть лише «другому подружжю та близьким родичам померлого», а за певних умов і представникові органу опіки і піклування [1]. Набувач за спадковим договором відсутній і у переліку осіб, яким надано правоотримувати повторно свідоцтво про смерть у Правилах державної реєстрації актів громадянського стану в Україні [2].

Неможливість виконання спадкового договору набувачем може бути пов'язана із умовами воєнного часу. За даними прикордонної службу Україниза межі країни виїхалопонад дев'ятьмільйонів українцівПевну частину серед вимушених переселенців складають і особи похилого віку, які покладали надії на належне виконання спадкового договору набувачем і, зокрема, розраховуватиі на гідне поховання.

Умови надзвичайних ситуацій (зокрема, війни, воєнного стану тощо)ускладнюють дотриманняумов договору, проте можуть активізувати використання недоговірних цивільних зобов'язань навіть, у ситуаціях, якіучасники цивільно-правових відносин не передбачали наперед [4, с. 8]. Мають випадки, коли обов'язки з поховання набувача, який перебував поза межами свого постійного місця проживання, виконували спадкоємці або взагалі сторонні особи. За однією із таких справ суд, відмовивши спадкоємцям у позові про розірвання договору зазначив, що зобов'язання за договором добровільно виконали треті особи, тому предмет зобов'язання вже не існує.

Оскільки спадковий договір у доктрині спадкового права характеризується як речово-зобов'язальний правочин на нього з урахуванням специфіки змісту повинні поширюватися і загальні підстави припинення договору, зокрема, і неможливість виконання, яку повинен доводитинабувач.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text
2. Правила державної реєстрації актів громадянського стану в Україні, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text
3. Інструкція щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть (форма № 106/о), затверджена Наказом МОЗ України від 8 серпня 2006 р. № 545.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1152-06#Text
4. Діяльність в інтересах іншої особи в умовах війни: цивілістичні аспекти: кол. Монографія. За ред. професор Є. О. Харитонова, професор І. В. Давидової. Одеса: Фенікс, 2022. 180 с.
5. Заіка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права в Україні: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2004.280 с.
6. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія. За ред. професор Довгерта А. С. і професор Харитонова Є. О. Одеса: Гельветика, 2020. 674 с.
7. Спадкове право крізь призму судової практики: монографія. За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ECUS, 2021. 536 с.
8. Спадкове право: нотаріат. Адвокатура. Суд:Навч. практ. посіб. За ред. С. Я. Фурси. К.: Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2007. 1216 с.
9. Сучасні тенденції розвитку спадкового права (порівняльно-правове дослідження): монографія / Ю. О. Заіка, Н. Б. Солтис, В. В. Проценко,

Є. О. Рябоконь/ відп. ред. В. В. Луць. К.: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 248 с.

10. Харитонов Є. О., Харитонова О. І.Приватне право як концепт. Том ІІІ. Концепт приватного права і рекодифікація цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиту: монографія. 2019. Одеса: Фенікс, 2019. 752 с.

Булеца Сібілла Богданівна,
д.ю.н., професор, завідувач кафедрицивільного права та процесуДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКИХ ОРГАНІВ В СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

Стаття 22 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину – прийнята в 1997 році визначає основний принцип поваги до людської гідності («Інтереси та благополуччя людини мають переважати над інтересом суспільства або науки»). Ключовими питаннями є сувора вимога вільної та інформованої згоди вимоги щодо вилучення органів і тканин у живих донорів, а також заборона фінансової вигоди у відношенні до частин і речовин людського тіла. Стаття 21 говорить: «Тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди». А у статті 25 зазначено, що країни-члени повинні передбачити у своєму законодавстві відповідні санкції у разі порушення положень Конвенції [1].

Етичні та правові проблеми комерціалізації людських тканин і матеріалів тіла виникають внаслідок того факту, що людське тіло та його частини зазвичай сприймаються як речі, що виходять за межі логіки ринку. Комерціалізація це запровадження професійної та систематичної торгівлі людськими тканинами в медичній сфері (для терапевтичних або нетерапевтичних цілей), тобто передача майна, що стосується матеріалу тіла, в обмін на фінансову винагороду. Суб'єкти, які вважаються поза сферами ринку, цін і торгівлі, поетапно перетворюються на товари, а органи людини перетворюються на товар щодо якого виникає економічна категорія попиту та пропозиції. Виникає питання чи органи людини можуть бути власністю? В Україні чітко існує заборона купівлі-продажу анатомічних матеріалів [2, стаття 8].

Наприклад, Іран є єдиною країною в світі, яка дозволяє живе платне донорство нирок. Потенційні донори в Ірані повинні отримати дозвіл уряду. У разі схвалення вони отримують від реципієнтів від 2000 до 5000 доларів США компенсації, а також отримують безкоштовне медичне страхування на один рік і державну субсидію в розмірі 1200 доларів США. Витрати на трансплантацію оплачує уряд, а командам трансплантологів не надається стимулів. Однак, фінансові стимули офіційно дозволені в Ірані. Розпочато програму трансплантації нирки від контрольованих живих неспоріднених донорів (LURDs). Якщо пацієнт не має живого спорідненого донора, його направляють до TheKidneyFoundationofIran, щоб знайти відповідну LURD. Іранське товариство трансплантації органів стежить за цією програмою, щоб переконатися, що немає брокерів, які знайомлять донорів з реципієнтами, а також немає трансплантаційного туризму. В Ірані ця програма була ефективною для скорочення списку очікування на трансплантацію нирки. Донори нирок реєструються в Асоціації діалізних та трансплантованих пацієнтів [3, с. 11].

Для прикладу, Бельгія має офіційно фіксовані ціни на анатомічні матеріали, що регулюється королівським указом від 14 жовтня 2009 року. У певному сенсі ситуація в Бельгії є нетиповою порівняно з іншими країнами, оскільки це єдина європейська країна, де Директива ЄС про органи (щодо терапевтичного використання людських тканин і клітин 2004р.) була імплементована в національне законодавство, також поширивши її на дослідження людських органів та клітин. Бельгія також запровадила систему відмови від людських органів у випадку померлих донорів. Відповідно до законодавчих положень, людський орган стає «товаром» після відокремлення від людського тіла, яким потім може володіти дослідницька установа, наприклад, біобанк [4].

У Німеччині анатомічний матеріал стає об'єктом власності після його відділення від тіла людини. Тоді цей об'єкт автоматично переходить у власність особи, від якої він походить. Для проведення дослідження з анатомічним матеріалом необхідно, щоб початковий власник передав власність на анатомічний матеріал дослідницькій установі, що зазвичай виконується як частина процедури інформованої згоди. Ні закони Німеччини, ні інші нормативні вказівки не визнають загальної заборони на комерціалізацію матеріалів тіла. Наприклад, німецький Закон про трансплантацію (Transplantationsgesetz,

TPG) забороняє «торгувати органами» для терапевтичних цілей, але не містить загальної заборони на комерціалізацію частин людського тіла. Отже, в Німеччині особа, чиї анатомічні матеріали були вилучені є власником цього матеріалу [5, с.344].

А Великобританію, можливо, можна вважати європейською країною, яка дотримувалася правила про те, що орган людського тіла, який вилучено з людського тіла не є власністю, тобто «власність не може зберігатися в людському тілі, живому чи мертвому». Однак нещодавня справа Справа Yearworth v. NorthBristol NHS trust, де шість чоловіків, яким довелося пройти курс лікування раку, зберігали сперму для подальших репродуктивних цілей, демонструє зміну цього юридичного курсу. Шестеро чоловіків подали апеляцію на рішення суду округу Ексетер, який відмовив у відшкодуванні шкоди, завданої їхній спермі, яка зберігалася в замороженому сховищі на об'єкті NHS Trust North Bristol («Траст»). У всіх шістьох чоловіків діагностували рак, і їм порадили, що хіміотерапія є відповідним лікуванням. Оскільки хіміотерапія може призвести до втрати фертильності, лікарня, за яку відповідав Траст, запропонувала чоловікам отримати зразки сперми, які будуть заморожені та безкоштовно збережені в лікарні для можливого використання в майбутньому. Чоловіки підписали три ключові документи, в одному з яких говорилося, що немає абсолютної гарантії, що сперма все ще буде придатна для використання, але лікарня зобов'язується піклуватися про зразки з «усією можливою ретельністю». Перш ніж будь-яка сторона спробувала використати сперму, резервуари з рідким азотом, що зберігали сперму, впали нижче необхідного рівня. Система автоматичного доливу не працювала, і не було жодних спроб збільшити рівні вручну. Це призвело до розморожування зразків, і тому сперма стала нежиттєздатною. П'ятеро чоловіків стверджують, що втрата призвела до психічної травми, а шостий стверджує, що зазнав психічних розладів. Шестеро чоловіків приєдналися як позивачі до подання позову проти трасту за недбалість. До суду нижчої інстанції було подано чотири питання: (1) чи є пошкодження самої сперми тілесними ушкодженнями для чоловіків; (2) якщо так, то який розмір збитків; (3) чи була сперма власністю чоловіків; (4) якщо так, то якою була міра відшкодування збитків і чи можна було включити відшкодування за заявлену психіатричну травму. Суд нижчої інстанції встановив, що пошкодження сперми не було тілесним ушкодженням і що сперма не була власністю чолові-

ків, тому не виникало питання про відшкодування збитків. Шестеро чоловіків оскаржили рішення суду нижчої інстанції. Суд постановив, що Траст може бути притягнутий до відповідальності за деліктними діями та позовами про зберігання. Суд визначив, що пошкодження сперми не було тілесними ушкодженнями, оскільки «було б фікцією вважати, що пошкодження речовини, утвореної тілом людини, завдано після його видалення для зберігання, становили йому тілесні або «особисті ушкодження». Проте суд постановив, що сперма була власністю чоловіків, і тому вони могли відшкодувати шкоду, завдану цій власності. Траст стверджував, що чоловіки не мали права власності на сперму, коли вона була в сховищі, оскільки використання сперми тоді регулювалося вимогами Закону, який включав, що Траст міг дозволяти використання лише самими чоловіками, якщо вважали інтереси дитини створеними. Суд постановив, що існує багато ситуацій, коли закон перешкоджає праву власності особи, не позбавляючи особи цієї власності. Суд також аргументував це тим, що закон залишає за чоловіками повний контроль, щоб запобігти майбутньому використанню сперми та вимагати її знищення в будь-який момент, поки вона зберігається. Оскільки чоловіки зберігали право власності на сперму, вона була їхньою власністю, і вони могли відшкодувати шкоду, заподіяну цій власності, згідно з деліктним законодавством.

Стосовно позову про порушення договору зберігання, суд постановив, що зберігання сперми було обов'язком трасту, і тому траст повинен був проявити розумну турботу щодо сперми. Траст порушив цей обов'язок розумної обережності, коли не зміг вручну збільшити рівень рідкого азоту в резервуарах після того, як система автоматичного доливу не змогла це зробити. Суд зазначив, що відшкодування збитків може бути схоже на відшкодування збитків у разі порушення договору, які підлягають відшкодуванню за психіатричну травму, якщо метою такого договору було забезпечення комфорту, душевного спокою чи інших нематеріальних особистих вигод. Суд постановив, що домовленості між цими чоловіками та трастом були дуже схожі на контракт, покликаний забезпечити спокій, і тому траст може нести відповідальність за психіатричні травми та психічні розлади [6]. Таким чином, англійський суд вирішив, що втрату тілесного матеріалу також можна розглядати як матеріальну шкоду чиємусь майну. Отже, у цій справі суд підтвердив позицію, «що позивачі мали право власності на свою сперму і могли подати позов про втручання в ці права».

Не можна залишати поза увагою те, що мабуть найбільшим порушення досліджуваного принципу є розкрадання тіла ворога під час або після воєн, за співучасті та співпраці з мілітаризовані поліцейські держави або під час воєнних конфліктів. Крадіжка та грабування тіл ворогів, живих і мертвих, за часів війни, має довгу генеалогію [7]. Медичні страти для отримання органів трансплантації та для комерційного використання під час політичних конфліктів, громадянських воєн та етнічних чисток представляють найгірший сценарій і колективний людський кошмар: страх бути канібалізованим живим чи мертвим. У кожному з випадків, задокументованих Organs Watch, стосуються зникнення тіл, незаконні розтини, а також вилучення та накопичення органів, тканин та інших тіл частини (кінцівки, тулуб і голови) від тіл ворога. Мотиви пограбування ворожих тіл – наприклад, зловживання розумово та когнітивно відсталими в'язнями Аргентинського національного притулку як безкоштовне джерело крові від живих, рогівки, серцеві клапани та органи від мертвих під час і після Аргентинської війни. В Аргентині схожу на нацистську схему пограбування тіл в'язнів психіатричних лікарень сприймають як мозоль на оці фашистській державі – постачали Аргентині всю необхідну їй рогівку та кров. Кров була забрана з пацієнтів у Colonia Montes de Oca та продана приватним лікарням.

Так само під час боротьби проти апартеїду в Кейптауні, в Південній Африці, морги поліції були завалені тілами молодих чорношкірих чоловіків, убиті поліцією, і ці тіла були використані як джерела тканин, біоматеріалів для білих південноафриканців [7]. Ці справи були породжені суперечливими мотивами, починаючи від расової ненависті, репресії, націоналістичними інтересами, прагненням продемонструвати силу та авторитет, звичайна жадібність і корупція. Сподіваюся, що в Україні до такого не дійде.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

1. Вагомим принципом у сфері трансплантології є принцип заборони комерції.
2. Анатомічні матеріали та органи не є річчю.
3. Аналізований принцип найбільше може порушуватися в державах, де оголошено воєнний стан.
4. Розрив між попитом на органи та пропозицією постійно збільшується. Важливо переглядати етичні аспекти кожного нового закону, стратегії чи політики, спрямованих на збільшення

донорства органів. Етичне відображення труднощів донорства органів сприяють і розвивають цю сферу в біоетичній манері, що зрештою приносить користь людству та добробут суспільства.

5. Право на донорство повинно реалізовуватися виключно з благодійною метою, донор не повинен отримувати економічної вигоди від цього, грошей, матеріальних цінностей та інших майнових активів.
6. Забороняється укладати будь-які договори чи правочини, що непрямим способом фінансуватимуть здійснення донорства. Проте не вважається комерціалізацією здійснення даного права в тому випадку, коли донор отримує різного роду компенсації за отримано шкоду, які передбачені чинним законодавством.
7. Принцип заборони фінансової вигоди нерозривно пов'язаний із забороною торгівлі органами та тканинами, викладеною у статті 22 Додаткового протоколу щодо трансплантації органів і тканин людського походження Конвенції Ов'єдо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину Ов'єдо, 4 квітня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018. № 2427-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text
3. Jean-Philippe Duguay, Brian Hermon, Alexandra Smith. Trafficking in human organs: an overview. 21.10.2020. C.11 17c. URL: https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/BackgroundPapers/PDF/2020-83-e.pdf
4. Pirnay JP, Vanderkelen A, De Vos D, Draye JP, Rose T, Ceulemans C, Ectors N, Huys I, Jennes S, Verbeken G. Business oriented EU human cell and tissue product legislation will adversely impact Member States' health care systems. Cell Tissue Bank. 2013 Dec;14(4):525-60. doi: 10.1007/s10561-013-9397-6. Epub 2013 Sep 20. PMID: 24052113; PMCID: PMC3838781.
5. Christian Lenk, Katharina Beier. Is the commercialisation of human tissue and body material forbidden in the countries of the European Union? J Med Ethics 2012;38:342e346. doi:10.1136/jme.2010. URL: https://publications.goettingen-research-online.de/bitstream/2/26386/2/J%20Med%20Ethics-2012-Lenk-342-6.pdf

6. Yearworth v North Bristol NHS Trust [2009] EWCA Civ 37, [2010] QB 1, [2009] 3 WLR 118, [2009] 2 All ER 986 CA. URL: https://mcbridesguides.files.wordpress.com/2013/09/yearworth-v-north-bristol-nhs-trust.pdf

7. Harrison, Simon. 2013. Dark Trophies: Hunting the Enemy Body in Modern War. Berghahn Press. Organ Trafficking During Times of War and Political Conflict By Nancy Scheper-Hughes. URL: http://ia-forum.org/Files/HDSQLC.pdf

Коссак Володимир Михайлович,

д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗАХИСТ РЕЧОВИХ (МАЙНОВИХ) ПРАВ ІНВЕСТОРІВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інвестиційна діяльність має алеаторний характер в мирний час. В умовах воєнного стану ризики пошкодження або втрати майна внаслідок військових дій зростає. Однак майнові відносини продовжують існувати в приватному правовому полі і під час воєнного стану. Цим було зумовлено підписання 8 вересня 2022 року Президентом України Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» [1].

Названий закон спрямований на захист прав інвесторів насамперед об'єктів житлової нерухомості, що будуть споруджені в майбутньому від неправомірних дій забудовників. Це питання було актуальним і в мирний час. Проблема загострилася в умовах воєнного часу в зв'язкуіз погіршенням фінансового стану фізичних осіб – інвесторів та розширення переліку обставин, які забудовники вважають такими, що істотно впливають на зміну умов інвестиційного договору. Це дає підстави забудовнику наполягати на односторонній зміні умов договору про розмір оплати, вимагаючи додаткових інвестиційних коштів від інвестора.

Одним із способів цивільно-правового захисту прав інвесторів вищеназваний закон передбачає право інвестора розірвати невигідний йому договір із забудовником. При цьому закон встановлює конкретні підстави для розірвання договору.

Відповіднодо ч. 1 ст. 18 Закону України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», однією з таких підстав є порушеннятерміну прийняття в експлуатацію об'єкта нерухомого майна більше ніж на шість місяців. Цивільним кодексом України [2] серед переліку інших способів захисту, передбачених статтею 16, названо припинення правовідношення. Власне розірвання договору з ініціативи інвестора припиняє правовідносини із забудовником. Однак виникає питання щодо ефективності застосування коментованого способу захисту.

Прийняття в експлуатацію завершеного будівництвом об'єкта свідчить про належне виконання забудовником умов інвестиційного договору і є завершальним етапом інвестиційного процесу в будівництві. Стадії прийняття об'єкта в експлуатацію передує тривалий період здійснення будівельно-монтажних робіт забудовником за рахунок інвестованих коштів інвестора. Захист прав та інтересів інвестора полягає не лише в припиненні правовідношення шляхом розірвання інвестиційного договору, але й відновлення його майнового становища та відшкодування збитків.

З одного боку це дає право інвестору розірвати договір з недобросовісним забудовником. З іншого норма коментованого закону передбачає зупинення перебігу строку шість місяців на період оскарження рішень, або бездіяльність державних органів, які впливають на строк введення в експлуатацію закінченого будівництвом. Наслідком це може мати затягування процесу розірвання договору.

Однією з підстав розірвання договору – зміна без згоди покупця (інвестора) проєктної документації на будівництво. На наш погляд такі зміни повинні істотно порушувати права покупця (інвестора) щодо предмету договору, тобто проєктно-технічних характеристик об'єкта житлової нерухомості.

Сторони в інвестиційному договорі можуть передбачати інші підстави припинення договірних відносин. Правовим наслідком розірвання договору є повернення інвестору фактично внесених коштів та сплати штрафних санкцій, якщо вони були включені до змісту договору. Одна аналіз з практики укладення таких договорів свідчить, що вона фактично є договорами про приєднання, в яких інвестору – фізичній особі диктуються умови забудовником.

Крім цього, інвестор житлової нерухомості не заінтересований в розірванні договору і повернення коштів, які знецінюють внаслідок

інфляції. Та й забудовник, як правило, не має вільних коштів для повернення інвестору.

Законом України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» передбачена можливість реєстрації в Державному реєстрі речових прав майбутню квартиру в багатоквартирному будинку як окремий об'єкт майнових прав. Це дає право інвесторам після державної реєстрації отримати спеціальні майнові права на об'єкт незавершеного будівництва.

Крім цього, продавати об'єкти первинної нерухомості забудовник може лише після державної реєстрації речових прав на всі квартири. Реєстрація забудовником майнових прав можлива після перевірки за базою даних Державної інспекції архітектури і містобудування України наявність у нього всіх необхідних для початку будівництва документів та дозволів. Це є додатковою гарантією для інвестора, оскільки без належного оформлення необхідної для початку будівництва документації забудовник не зможе здійснити первинну реєстрацію спеціальних майнових прав.

Інвестор перед придбанням спеціальних майнових прав зможе перевірити наявність відповідних дозволів у забудовника. Однак це не застрахує інвестора від можливого скасування в майбутньому окремих дозволів і набутих прав, наприклад, на земельну ділянку, придбану забудовником для будівництва. Більш позитивним для інвестора було б вирішення цієї проблеми шляхом страхування інвестиційних ризиків.

В Законі України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» законодавець використовує термін «спеціальні майнові права». Об'єктами спеціальних майнових прав є:

а) неподільні об'єкти незавершеного будівництва;

б) подільні об'єкти незавершеного будівництва;

в) майбутні об'єкти нерухомості.

На спеціальні майнові права поширюються гарантії щодо захисту права власності (у тому числі усунення перешкод у здійсненні спеціального майнового права; визнання спеціального майнового права у разі його невизнання; порушення; оспорення; визнання права власності після прийняття об'єкта в експлуатацію. Власник спеціального майнового права може визнати право власності на об'єкт, щодо якого зареєстровано спеціальне майнове право, після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Приведене свідчить про речову правову природу зазначених спеціальних майнових прав. Це підтверджується положенням п. 3 ст. 4 названого Закону, згідно з яким державна реєстрація спеціального майнового права здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3]. Тому не було потреби вводити в термінологічний апарат поняття «спеціальне майнове право», а вживати термін «речові права».

Необхідно внести зміни в ст. 392 Цивільного кодексу України, виклавши її в такій редакції: «Власник майна та власник речових (спеціальних майнових прав) на об'єкт будівництва може пред'явити позов про визнання його права власності та речових (спеціальних майнових прав), якщо ці права оспорюються або не визнаються іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який посвідчує ці права, у разі неможливості отримати дублікат документа, яким підтверджується право власності або речове (майнове) право».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15 серпня 2022 року № 2518-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text

Менджул Марія Василівна,

д.ю.н., професор, заступник декана юридичного факультету з наукової роботиДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ (АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ)

Війна зумовила низку проблем у гарантуванні здійснення та захисту прав учасників сімейних відносин. Питання особистої безпеки та захисту найкращих інтересів дитини зумовили роз'єднання мільйонів сімей, які на разі проживають не тільки у різних містах, але і

різних державах. За таких умов шлюбний договір може бути ефективним інститутом добровільного врегулювання майнових відносин не тільки між подружжям, але і щодо дітей.

У доктрині приватного права загалом і сімейного права зокрема, вже усталеним є підхід до визнання шлюбного договору правочином із складною правовою природою, який регулюється як нормами Сімейного кодексу України, так і субсидіарно положеннями ЦК України. При цьому зустрічаються і постанови Верховного Суду, у яких підкреслюється складна правова природа шлюбного договору.

Для з'ясування вимог до змісту шлюбного договору ми проаналізували як положення законодавства, так і правові позиції Верховного Суду, що містяться у постановах, винесених при розгляді сімейних справ як до війни, так і під час воєнного стану. При цьому, варто звернути послідовність підходів і усталеність судової практики у ключових питаннях.

На разі, діюча ч. 1 ст. 92 СК України розширила перелік осіб, які мають право укласти шлюбний договір, зокрема це не тільки подружжя, але і наречені. Щодо віку осіб, які мають право на укладення шлюбного договору, то із врахуванням положень статей 22 та 23 СК України, особа може бути повнолітньою (18 років та старше) або неповнолітньою, проте не молодше 16 років. Виникає питання і щодо можливості укладення шлюбного договору через представника. При аналізі цього питання Верховний Суд виходив із комплексної оцінки статей 2, 9, 14 СК України та зробив висновок про наявні особливості регулювання майнових сімейних прав шлюбним договором, що унеможливлює укладення його за дорученням [1].

СК України вимоги до змісту шлюбного договору передбачив у ст. 92. Аналіз положень сімейного законодавства дозволяє констатувати, що сторони шлюбного договору вправі на власний розсуд визначити та погодити умови шлюбного договору, проте вони повинні тільки визначати майнові права та обов'язки. СК України передбачає порядок визначення у шлюбному договорі правового режиму майна (ст. 97), порядку користування житлом (ст. 98) та права на утримання (ст. 99). Щодо свободи договору у регулюванні між подружжям майнових відносин, то Верховний Суд виходить із позиції про її істотну обмеженість. Так, сторони не мають права передбачити такі умови, які при реалізації можуть зумовити істотний дисбаланс між правами та обов'язками кожного із подружжя [2].

Сімейний кодекс дозволяє за бажанням сторонам шлюбного договору визначити майнові права та обов'язки їх як батьків. При цьому вочевидь такі положення договору повинні відповідати принципу найкращих інтересів дитини і не передбачати звуження обсягу майнових прав дитини, які визначені главами 14, 15 та 16 СК України.

Частина 3 ст. 92 СК України містить чітку заборону, що до змісту шлюбного договору не можна включати умови, які б регулювали особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Крім того, передбачено імперативну норму, що умови шлюбного договору не можуть зменшити обсяг прав дитини, або поставити когось із подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище.

Поняття «надзвичайно невигідне матеріальне становище» оціночне і у випадку розгляду справи в суді повинні враховуватися всі обставини справи, у тому числі оцінюватися матеріальне становище одного із подружжя до укладення шлюбу, а також яким чином воно змінюється в результаті передбачення відповідних умов у шлюбному договорі. Верховний Суд зауважив, що оскільки категорія «надзвичайно невигідне матеріальне становище» є оціночною, такого висновку можна дійти тільки якщо буде здійснено порівняння вартості майна, яке за договором переходить на праві власності кожному із подружжя як під час шлюбу, так і у під час його розірвання.Крім того, Верховний Суд підкреслив що «надзвичайно невигідне матеріальне становище» повинно бути доказано тією, стороною, яка про це заявляє відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦПК України [3]. Як приклад поставлення одного із подружжя у «надзвичайно невигідне матеріальне становище» у судовій практиці наводить встановлення у шлюбному договорі умови про «передання відповідачу у власність майна, набутого до укладення шлюбного договору» [4].

Таким чином, винесенні в умовах війни в Україні постанови Верховного Суду підтверджують послідовність та усталеність судової практики щодо аналізу змісту шлюбних договорів як в умовах довоєнного періоду, так і під час воєнного стану.

Воєнний стан не є підставою для відступу сторін від законодавчих вимог щодо змісту шлюбного договору. Зокрема тих, які гарантують права та інтереси дітей, кожного із подружжя, забороняють використовувати шлюбний договір для передачі майна у власність одному з подружжя, права на які підлягають державній реєстрації, спрямовані на забезпечення добросовісних дій подружжя і не допускають вико-

ристання шлюбного договору як інструмент ухилення від виконання боргових зобов'язань одного чи обох із подружжя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2019 року у справі № 757/10715/17-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174248
2. Постанова Верховного Суду у справі № 363/1545/20 від 8 червня 2022 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769462
3. Постанова Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 755/5802/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104258375
4. Постанова Верховного Суду від 28 квітня 2021 р. у справі № 320/3970/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96706705

Резніченко Семен Васильович

к.ю.н., професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Церковна Олена Володимирівна

к.ю.н., доцент, доценткафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ

Серед особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, важливу роль відіграє право на свободу та особисту недоторканність.

Під правом на свободу розуміється одне з основоположних природних прав людини, без якого неможлива демократія як така, і яке гарантується усіма розвинутими державами світу, зокрема, це можливість особи діяти на власний розсуд у відповідності зі своїми інтересами та метою. Зазначене право закріплене в ст. 288 ЦК України [1]. Важливість цього права підкреслюється також закріпленням його в ст. 29 Конституції України [2], ст. 3 Загальної декларації прав людини [3], ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4], ст. 5 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) [5] тощо. До гарантій реалізації права на свободу законодавець відносить заборону будь-якої форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання

спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу.

ЦК України не визначає конкретних повноважень, які включаються у зміст даного права, а це означає, що особа має право вчиняти усі незаборонені законом дії, які спрямовані на здійснення цього особистого немайнового права. Разом з тим, право на свободу складається із низки елементів, до складу яких входять повноваження щодо володіння свободою природного існування та повноваження по використанню цієї свободи. Однак, право на свободу не є закріпленою законом вседозволеністю, воно має передбачені законом межі, аби не допустити свавілля. І тому, право на свободу в окремих випадках може бути обмеженим на законних підставах.

Враховуючи те, що право особи на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним, у передбачених законом випадках, особливо у кримінальному провадженні, вони можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю захисту соціально значущих цінностей, а також прав і свобод людей. Так, у статті 5 Конвенції [5] закріплено, що нікого не може бути позбавлено свободи, крім чітко визначених у цій статті випадків (перелік винятків є вичерпним) і відповідно до процедури, встановленої законом (наприклад, рішення у справах «Лабіта проти Італії» і «Куінн проти Франції»), до того ж, лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (рішення у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» і «Амур проти Франції») [6, с. 108]. Таким чином, позбавлення свободи з підстав, які не охоплюються п. 1 ст. 5, ведуть до порушення цієї статті Конвенції, а сама стаття 5 Конвенції гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а тому є стрижнем захисту прав особи.

Європейський суд з прав людини, зазначає, що питання забезпечення права на свободу та особисту недоторканність залишається одним з найактуальніших питань дотримання прав людини, а відносно України ці питання «… постійно констатуються ЄСПЛ у справах проти України» (як, наприклад, «Харченко проти України»).

Зазначені положення Конвенції відповідають і висновкам Конституційного Суду України, який керуючись нормами національного та міжнародного законодавства щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, висловлює думку, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене,

але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду [7].

Отже, практичне застосування Конституційним Судом України у своїй діяльності положень міжнародних правових актів та практики ЄСПЛ, а також безпосередньо правова сутність рішень Конституційного Суду України сприяють імплементації принципів міжнародного права та сучасних європейських правових стандартів у правову систему України. Конституційний Суд України, розглядаючи конкретні справи, сприяє відповідності національного законодавства нормам міжнародного права у питаннях щодо гарантії права на свободу та особисту недоторканність.

Законодавчо право на особисту недоторканість фізичної особи закріплене у: ст. 29 Конституції України [2], ст. 3 Загальної декларації прав людини [3], ст. 5 Конвенції про захист прав і основних свобод людини [5], ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [4] та ст. 289 ЦК України [1]. Дане право віднесено до вищих соціальних цінностей, що мають відповідний пріоритет, в тому числі і в розумінні правового забезпечення та захисту перед іншими цінностями.

Отже, право на особисту недоторканість фізичної особи є цивільним суб'єктивним особистим немайновим правом, яке спрямоване на забезпечення недоторканості фізичної (тілесної), психічної та моральної цілісності фізичної особи і включає в себе можливість використовувати своє тіло та його частини, у межах, що встановлені законодавством, надавати дозвіл чи забороняти втручання з боку інших осіб у процес формування власної душевної організації та системи моральних цінностей і устоїв, а також вимагати від усіх та кожного не порушувати цієї цілісності фізичної особи як єдиного біопсихосоціального організму та використовувати заходи захисту у разі такого порушення.

Як і будь-яке інше право, право на свободу та особисту недоторканність, потребує захисту від втручання та численних порушень, для чого необхідний систематичний судовий контроль за обмеженням чи позбавленням свободи та особистої недоторканності, що має здійснюватися у визначені законом часові інтервали. Ці питання до-

сить ґрунтовно задекларовані в Кримінальному кодексі України, аналіз норм якого дозволяє зробити висновок про те, що законодавством України передбачена можливість притягнення особи до суворої відповідальності за будь-яке посягання не особисту недоторканність особи. Разом з тим, ми не почуваємо себе повністю захищеними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. (ратифіковано 19.10.1973 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

5. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р. (ратифіковано 17.07.1997 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-метод. посібн. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23.11.2017 № 1-р/2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17

Резніченко Семен Васильович
к.ю.н., професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Дідик Вікторія Володимирівна
студентка 2 курсу 1 групи, спеціальність 081 «Право» ННІПК Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Длярозбудовисоціально – правової країнинеобхідністю є наділення громадянкомплексом прав і свобод, засадами перспективи яких є сукупність прав та свобод дитини. Стрімкий рух нашої держави до європейської цивілізації тільки прибільшує увагу до питання захисту прав українськихдітей. Відношення органів державної влади до прав дитини є додатковою ознакою, що характеризує державно-правовий режим. У демократичних державах права дитини інтерпретуються як можливості, що належать дитині поряд з правами людини; їх наявність обумовлюється необхідністю додаткового захисту дитини через психосоматичні особливості розвитку. Захист дітей в умовах збройної агресії є найгострішою проблемою. Під час війни права та свободи дитини зазнають багатьох порушень, що мають особливо негативні наслідки. При цьому дитина розглядається як суб'єкт цивільних правовідносин з властивими йому інтересами та потребами [2].

Найбільшу цінність для захисту прав дітей умовах збройного конфлікту має Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Адже Конвенція надає загальний захист правам та інтересам дітей, але також забезпечує спеціальний захист дітям, що проживають на неокупованих і окупованих територіях. Треба зазначити, що також юридичним документом, який забезпечує захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану є Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів. Декларація розробляє цілі, щоб забезпечити особливий захист дітям та жінкам, які відносяться до цивільного населення, а також проголошує, що напад на населенняі його бомбардування, які спричиняють численні страждання, особливо дітям, які складають найбільш враз-

ливу частину населення забороняються такі дії і підлягають відповідальності за міжнародним правом [5].

Щодо захисту прав та інтересів дітей передбачено комплекс прав та свободу військовий час:

– забезпечення права на освіту;
– проведення необхідних заходів для усиновлення дітей, встановлення необхідних умов для опіки та піклування;
– заборона участі в збройних конфліктах дітей віком від 15 до 18 років, а також надання їм особливогозахистунавіть у разі участі у війні і які були в полоні;
– забезпечення евакуації дітей з районів ведення воєнних дій;
– отримання відомостей про членів своєї сім'ї.

В умовах військового вторгнення РФ на територію України постала необхідність введення в діюкомплексу організаційних та управлінських рішень, направлених на вирішення проблем. Насамперед, абсолютно логічним і правильним рішенням Кабінету Міністрів України є створення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Він координуватиме роботу центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо евакуації, а також для створення безпечних умов та забезпечення прав та інтересів під час воєнного стану для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Також було прийнято постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації», в якій розроблялися питання щодо тимчасового переміщення дітей та забезпечення належних їм умов перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або убезпечення правами за межами України. У разі відмови осіб, які замінюють батьків, від обов'язкової евакуації дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, опіка чи піклування над такими дітьми припиняється, договори підлягають розірванню в односторонньому порядку [3].

Кожна дитина має право на захист та особливу допомогу з боку держави. Окремим напрямом діяльності держави є забезпечення інтересів дитини, шляхом створення спеціальних умов і можливостей для її усиновлення. Пріоритетною формою є влаштування до сімей: дітей – сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, або які втратили батьків під час воєнного стану. Усиновлення є прийняття у свою сім'ю особи на правах сина чи дочки за рішенням суду. Воно

проводиться в найвищих інтересах дитини для забезпечення стабільних і гармонійних умов її життя. Усиновлення українських дітей громадянами України відбувається за стандартною, а не за спрощеною процедурою.Крімусиновленнязабезпеченняінтересів дитиниможебутиздійсненоспособомвстановлення опіки або піклування. Кількість дітей, які фактично залишились без батьківського піклування росте щодня. Тож враховуючи таке положення, Мінсоцполітики було прийнято рішення спростити деякі процедури опікунства та піклування для родичів дітей, чиї батьки загинули чи зникли безвісти в період війни [6].

Статтею 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту [1]. Це право не може бути обмежене, тому Міністерство освіти та науки України розробило програму для влаштування дітей внутрішньо переміщених осіб до закладів освіти за місцем тимчасового перебування. В умовах війни, коли змінюються всі сфери життєдіяльності, необхідно звернути увагу на задоволення освітніх потреб у навчальних закладах. Саме дистанційна система освіти стала помітною складовою цієї системи як найбільш зручна та перспективна форма одержання знань в періодвоєнного стану. В умовах дистанційного навчання головною метою є створення умов для взаємодії педагога та здобувача освіти в процесі якої відтворюються і засвоюються знання та досвід [6].

Мінсоцполітики з ЮНІСЕФ та Офісом Президента України створили чат-бот «Дитина не сама» для допомоги дітям в умовах війни. У чат-боті можна знайти відомості в певній ситуації: прихищу дитину, дитина загубилась, знайшов дитину, для іноземців, а також гаряча лінія. Неможливо оминути питання щодо дітей, яких вимушено евакуювала, із Маріуполя та інших окупованих міст, Росія. Це є грубе порушення міжнародного права, ігнорування прав та свобод дитини та правил ведення війни. Країна-агресор надає їм своє громадянство «за спрощеною процедурою»та влаштовує у прийомні сім'ї.Держава максимально робить зусилля для повернення їх на Батьківщину. Для цього створено Кабінетом міністрів УкраїниКоординаційнийштаб з питань захисту прав осіб, депортованих у зв'язку із збройною агресією РФ проти України. За допомогою цього органу, а також Генерального прокурора і Омбудсмена України вдалося повернути 47 дітей [4].

Отже, усі заходи, що мають за мету забезпечення правта інтересів дитини під час ведення воєнного стану мають тільки одне головне за-

вдання – це зберегти життя дитини та підтримати порядок у державі. Можназазначити, що держава піклується про інтереси дітей в умовах воєнного стану на такому ж рівні, як і в мирний час. Першим кроком на шляху їх вирішення стало створення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. URL: https://v.gd/g8lxAh

2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 (URL: https://v.gd/wlh8WL)

3. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. НАН України: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2002. 222 с.

4. Іщенко В. Введення воєнного стану: які наслідки та обмеження. Legal House. 24 лютого 2022 року. URL: https://v.gd/BRDm3K

5. Конвенція про права дитини : Конвенція; ООН від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14

Сафончик Оксана Іванівна,

д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поділ спільного майна подружжя передбачає припинення прав подружжя на спільне майно, тобто, за вимогою одного з подружжя або за їхньою спільною вимогою, відносини щодо спільної сумісної власності між ними припиняються [1, 3]. У літературі надається ще декілька визначень договорів подружжя щодо поділу майна, яке на момент складення такого договору перебувало в їхній спільній власності та відносно користування яким подружжя мало певні права та обов'язки. Так, у деяких літературних джерелах договір про поділ

спільного майна подружжя висвітлюється як правочин, спрямований на припинення режиму спільного майна подружжя – осіб, які перебували у шлюбі [7, С. 99-101; 8, С. 667-670]. В окремих джерелах договори про поділ спільного майна подружжя розуміються як договір, спрямований на припинення режиму спільної сумісної власності подружжя з подальшим установленням режиму приватної власності кожного з них [3]. У низці інших джерел договір про поділ спільного майна подружжя висвітлюється як договір, який дозволяє подружжю спільно користуватись та розпоряджатись спільним майном [9, С. 2-7].

З наукової точки зору в літературі викладено, що договір поділу спільного майна подружжя належить до двосторонніх, консенсуальних та відплатних договорів, сторонами яких є дружина та чоловік, шлюбні відносини між якими існують або припинені, що зареєстровано відповідним чином у органах РАЦС. Отже, договір поділу майна укладатимуть лише особи, які уклали шлюб, зареєстрували його у відповідних органах та мають спільне майно. Саме цим договір поділу майна подружжя відрізняється від шлюбного договору, бо першим передбачено регулювання майнових відносин подружжя щодо майна, яке вже є в їхній спільній власності, а в другому передбачається визначення режиму майна подружжя, яке вже в них є та яке вони разом набуватимуть у майбутньому (СТ. 67 СК України) [4]. Зміст договору про поділ майна подружжя не має чіткого визначення.

У літературі висвітлюються різні погляди щодо змісту зазначеного договору, а сімейне законодавство України не визначає його так само, як форму укладення договору про поділ майна подружжя під час шлюбних відносин та після їх припинення. Для визнання змісту та форми договору про поділ майна подружжя правники пропонують користуватися на загальних засадах положеннями цивільного законодавства України, якими передбачені правила відносно форми правочину (ст.ст. 205–208 ЦК України) [5].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, в Україні почався складний період пов’язаний з повномасштабним вторгненням рф та веденням бойових дій. З цього часу розпочалась дія військового стану [1, 2, 6] та війна на території України, під час чого країна-агресор окупувала окремі території. Війна внесла корективи до звичних процедур. В громадян України виникли нестандартні питання. Наприклад, як укласти шлюб під час дії воєнного стану, особливо у місцях активних

бойових дій та на тимчасово-окупованих територіях, де державні органи, то як суди та РАЦСи не працюють? Або, як відбувається розірвання шлюбу, якщо один із подружжя за кордоном чи на окупованих територіях?

На законодавчому рівні було закріплено досить суттєві зміни, що регулюють шлюбні правовідносини за умов воєнного стану. Одне добре, український уряд спростив процес реєстрації шлюбу, в тому числі й за допомогою інтернет ресурсів. Під час дії воєнного стану умови розлучення на законодавчому рівні, не змініились. У разі, коли подружжя прийняло рішення припинити шлюбні відносини, тобто розірвати шлюб, вони можуть здійснити це наступними способами: по-перше подати до ДРАЦС спільну заяву за спільною згодою (якщо немає майнових спорів, а також якщо в подружжя не має спільних дітей); по-друге, у разі виникнення спорів щодо спільного майна, відсутності спільної згоди, і при наявності неповнолітніх дітей, або у разі перебування одного з подружжя за кордоном, подружжя або один з подружжя має право подати позовну заяву до суду за місцем реєстрації шлюбу або місцем проживання відповідача.В регіонах, де йдуть інтенсивні обстріли та є суттєва загроза окупації, державні установи дійсно можуть не працювати.

Слід зазначити, що згідно із законом навіть на окупованих територіях українські РАЦС мають право видавати документи про розірвання шлюбу. Це дозволено статтею 9 Закону України «Про забезпечення прав та свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [3].

У сьогоденних реаліях для судової влади відсутні будь які проблеми щодо вирішення спорів між подружжям та розглядом їх заяв щодо розлучення поділу спільного майна та вирішення питань щодо виховання та місця проживання дитини тощо. Подружжю, яке перебуває у безпосередній близькості до місць активних бойових дій, або на тимчасово-окупованих територіях, потрібно звернутись до адвоката (за допомогою інтернет ресурсів, тобто онлайн) та укласти із ним відповідний договір, щоб він представляв інтереси подружжя на території підконтрольній України. Слід звернути увагу й на такий момент: подружжя має бути на зв'язку, зокрема за допомогою додатку Zoom, так-як суддя може просити, під час судового засідання, бути подружжю присутніми у онлайн режимі та підтвердити своє рішення щодо розірвання шлюбу. В іншому – проблем немає. Терміни щодо

проведення процедури розірвання шлюбу під час дії воєнного стану не відрізняються від звичайних, крім тих територій, де йдуть активні бойові дії та які тимчасово-окуповані.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах воєнного стану процедура укладання шлюбу значною мірою спростилася, а процедура щодо розірвання шлюбу, майже не змінилась.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text
3. Про забезпечення прав та свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21. Ст. 135.
5. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
6. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2
7. Круглова О. О. Правовий режим майна подружжя: нормативно-правове регулювання. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2017 С. 99-101. URL:http://www.lsej.org.ua/6_2017/27.pdf
8. Мельник О. О. Актуальні проблеми правового режиму спільно нажитого майна подружжя. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Гельветика, 2022. Т. 2. С. 667-670.
9. Олійник О. С. Майнові відносини подпужжя: порівняльно-правовий аспект. *Юриспруденція: теорія і практика*: 2009. № 5 (55). С. 2-7.
10. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 397 с.
11. Фолошня Д. І. Спільна власність членів сім'ї за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.

Якубівський Ігор Євгенович,
д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія Російської Федерації проти України та обумовлене нею введення на території нашої держави правового режиму воєнного стану стали серйозним викликом у тому числі для національної правової системи. Стосовно сфери приватного права війна так чи інакше вплинула практично на усі цивільно-правові інститути, у тім числі і на право інтелектуальної власності. Відтак, викликає інтерес питання, стосовно того, як означені події відобразилися на розвитку законодавства про інтелектуальну власність. У цьому відношенні можна виокремити два напрями розвитку даної галузі законодавства.

Перший полягає у подальшій модернізації та європеїзації національного законодавства про інтелектуальну власність. У цьому аспекті варто зазначити, що на даний час на розгляді Верховної Ради України перебуває низка важливих законопроєктів у сфері інтелектуальної власності, які були подані ще до початку війни. Йдеться, насамперед, про проєкт нового Закону України про авторське право і суміжні права (реєст. № 5552-1) та проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності (реєстр. № 6464). Обидва ці законопроєкти 01.07.2022 року прийняті за основу і наразі готуються до другого читання.

Як відомо, чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» був прийнятий ще у грудні 1993 року, в липні 2001 року був викладений у новій редакції, крім того до нього неодноразово вносилися окремі точкові зміни і доповнення. Проте розвиток сучасних інформаційних технологій, цифровізація багатьох сфер суспільних відносин, широке використання творів у мережі Інтернет та інші подібні процеси, з одного боку, а також взяті Україною зобов'язання за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, з іншого боку, вже давно поставили на порядок денний питання щодо необхідності проведення реформи авторського права шляхом прийняття нового профільного закону. Тому сам факт, що Верховна Рада України, незважаючи на реалії війни в Україні, продовжує втілювати в життя цю ідею,

заслуговує на схвалення. Проєкт нового закону про авторське право і суміжні права, зберігаючи апробовані часом і практикою та закріплені у міжнародних актах, в яких бере участь Україна, базові, засадничі підходи у регулюванні відносин у сфері авторського права і суміжних прав, разом з тим, містить значну кількість новел у регулюванні таких відносин, спрямованих на модернізацію законодавства України у цій сфері та його наближення до стандартів Європейського Союзу. У цьому відношенні варто відзначити положення законопроєкту щодо використання сирітських творів, права слідування, права автора на справедливу винагороду, права *sui generis* на неоригінальні (нетворчі) бази даних, права *sui generis* на об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав, способів і механізмів судового та позасудового захисту авторських і суміжних прав, тощо.

Щодо проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності, то він передбачає внесення змін до ЦК України, ГПК України, ЦПК України та спеціальних законів у сфері охорони промислової власності, який пропонуються зміни щодо способів захисту права інтелектуальної власності та деяких процесуальних аспектів захисту цих прав. Зокрема, цим законопроєктом передбачається закріплення на рівні ст. 432 ЦК України розмежування понять «компенсація» (як альтернативний щодо відшкодування збитків спосіб захисту) та «разове грошове стягнення» (як спосіб захисту, альтернативний щодо вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності). Також пропонується закріпити у спеціальних законах у сфері промислової власності положення, які б дозволяли правоволодільцю вимагати, замість відшкодування збитків, стягнення компенсації за порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування напівпровідникового виробу, торговельну марку.

Другий напрям розвитку національного законодавства про інтелектуальну власність на сучасному етапі проявляється у прийнятті після 24.02.2022 року законів, які стосуються особливостей набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в умовах воєнного стану.

Прийнятий 01 квітня 2022 року Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» передбачив, що під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

Чи не найбільше запитань у зв'язку із останнім законом постає стосовно передбачених у ньому положень щодо строків. Відповідно до даного закону, з дня введення в Україні воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності.

Зі змісту закону випливає, що в ньому йдеться про зупинення передбачених законодавством процедурних строків, які стосуються набуття прав інтелектуальної власності, та строків, пов'язаних із охороною вже набутих прав. При цьому у законі наголошено, що він поширюється на «всі передбачені цими законами та нормативними актами строки» і далі наводиться їх невичерпний перелік. Тобто відповідні процедурні строки, передбачені спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності, повністю підпадають під сферу дію даного закону.

Але відкритим залишається питання щодо закріплених тими ж спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності строків чинності майнових прав інтелектуальної власності на відповідні об'єкти.

З одного боку, термінологічно, даний закон оперує поняттям «строки, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності», а не «строки чинності прав інтелектуальної власності» (чи «строки охорони прав інтелектуальної власності»).

Водночас, у самому законі міститься норма, відповідно до якої, «майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуаль-

ної власності може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом» (абз. 3 п. 1 ч. 1).

Тобто знову-таки постає питання, чи наведене правило щодо збереження чинності майнових прав інтелектуальної власності упродовж усього періоду дії воєнного стану стосується строків чинності майнових прав інтелектуальної власності на будь-які об'єкти, чи лише тих, для яких законодавством передбачено можливість їх продовження у відповідному порядку.

Системний аналіз положень Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» дає підстави для висновку про те, що вищенаведене положення абз. 3 п. 1 ч. 1 цього закону стосується майнових прав інтелектуальної власності на ті об'єкти, для яких законом передбачено можливість продовження строку чинності відповідних прав. Йдеться про такі об'єкти права інтелектуальної власності, як торговельна марка (ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»), зареєстрований промисловий зразок (ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»), винахід, об'єктом якого є активний фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу, процес отримання лікарського засобу або застосування лікарського засобу, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин (ст. 27^1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»). Власне, в наведених випадках для продовження строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт від правоволодільця законом вимагається вчинення певних дій – подати відповідне клопотання, сплатити збір, тощо. Відповідно, збройна агресія щодо України та введення на її території воєнного стану можуть унеможливлювати або утруднювати для правоволодільця вчинення необхідних дій, а тому вищезгаданий закон з метою недопущення втрати майнових прав інтелектуальної власності в подібних ситуаціях передбачає збереження таких прав на весь час дії воєнного стану із наданням правоволодільцю можливості вчинити дії, необхідні для продовження цих прав, після припинення чи скасування воєнного стану.

Щодо законів, які були прийняті після 24.02.2022 року у зв'язку зі збройною агресією і введенням воєнного стану і які у певній мірі вплинули на здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності, варто назвати також Закон України «Про заборону пропаганди ро-

сійського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 року. Даний закон забороняє, зокрема, публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, у творах (фільмах, передачах, відеоблогах тощо), інших об'єктах авторського права і (або) суміжних прав, створених після 24 лютого 2022 року.

В цілому, проведений вище аналіз дозволяє констатувати, що і в теперішніх складних у всіх відношеннях реаліях законодавство України про інтелектуальну власність продовжує розвиватися у напрямку подальшої його модернізації та гармонізації із правом Європейського Союзу, реагуючи одночасно і на ті нагальні проблеми та виклики, які постали після 24.02.2022 року у зв'язку із війною.

Шишка Роман Богданович

д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративногоправа, інтелектуальноївласності та цивільно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності та праваНаціонального університету «Одеська юридичнаакадемія»

Добош Юрій Олександрович

аспірант кафедри адміністративного права, інтелектуальноївласності та цивільно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності таправаНаціонального університету «Одеська юридичнаакадемія»

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ЧАС: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Агресія Росією проявила недоліки в правовому становищі фізичної особи. До неї було зрозуміло, що для визначення правового становища особи замало правоздатності і дієздатності і на тлі останньої запропоновані правочиноздатність, договороздатність, бізнесздатність, трансдієздатність тощо. Обґрунтовано появилась категорія платоспроможність, а з легалізацією віртуальних та хмарних послуг доцільною є комунікабельноздатність де її проявами є віртуальна

здатність. Очевидно, що особа, яка не може комунікувати через мережу Інтернет не здатна вчинять через неї правочини.

Зрозуміло, в умовах військового стану не можуть бути дотримані всі гарантовані права людини і вони звужуються чи, скоріше, звужується можливість їх здійснення. Такі заборони чи обмеження не завжди мають легальну основу. Так реакція на фразу «Російський корабель йди…» в країнах ЄС обмежено логістикоздатність росіян та білорусів а також транспортних засобів походженням з цих країн. Накладено арешти на майно та кошти, здійснення прав на вибір місця проживання, а Путін оголошений злочинцем.Тож війна позначилася на правовому становищі фізичних осіб.

Також і громадяни України повели себе по різному: одні стали зі зброєю на її захист, інші волонтерством чи допомогою допомагають боронити, відкрито висловлюють свою позицію, інші втекли і ніяк себе не проявили, а деякі підтримують «русский мир» та його ознаки, сіють ворожнечу і навіть діють проти держави. Звісно, що це відобразиться не тільки на публічно-правовому, але й приватно-правовому становищі таких фізичних осіб. Такою доктринальною основою може стати теорія «поразки прав людини», зо якої людина може бути позбавлена окремих, гарантованих державою, прав в разі коли особа діяла проти держави, територіальної громади, прав інших осіб, займалася в такий час мародерством, кражами, шахрайством тощо. Видається що це буде справедливим і виправданим.

Для того має бути конституційна основа та застереження в основному акті цивільного законодавства – Цивільному кодексі, зокрема при його рекодифікації в редакції. У його ст. 12 слід застерегти: «На підставі рішення суду особі може бути відмовлено у здійснені її цивільних прав, або можливості їх здійснення можуть бути обмежені» .

Відразу заначимо, що попри загрозу нападу ми її не помічали, чи не хотіли помічати, не готовились до цього та не готовили патріотів, які мали б стати на захист. Передусім, це стосується правового становища фізичних осіб та правового режиму майна. Так чи інакше, слід переглянути наші традиційні уявлення і передбачити більш тонкі легальні конструкції, які це відображали, а не посилатися на міжнародне гуманітарне право. Впевнені, шо попри це право, як право війни, настав час окремі його положення передбачити і в національному праві.

Міжнародне гуманітарне право як право війни стосується публічного права, проте має ряд положень, які захищають приватні права.

Це має бути зазначено і в національному приватному праві. Хай такі положення будуть сплячими, але повинні бути про всяк і для такого «сусіда» зокрема.

Гносеологічно, про захист жертв війни, поранених, полонених, мирного населення звернули увагу міжнародного права лише у другій половині XIX ст. Ефективність права війни ніколи не була високою. Незважаючи на те, що: «На війні, як і в любові, немає законів», на наше глибоке переконання, все ж таки, повинні у гуманітарному праві бути певні табу з дотримання прав мирного населення на життя та здоров'я.

Міжнародні угоди, що регулюють права людини, поділяються на три групи : міжнародні документи, зокрема Загальна декларація прав людини, Пакти про права людини й інші акти, що містять принципи і норми, які стосуються прав людини переважно в умовах миру;міжнародні конвенції про захист прав людини в період збройних конфліктів, передусім Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр. «Про закони і звичаї війни», а також чотири Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни і додаткові Протоколи до них, прийняті в 1977 р.; міжнародні документи, у яких регламентується відповідальність за злочинне порушення прав людини як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

На національному рівні Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [1], як вказано у його преамбулі, визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Введення воєнного стану передбачене на підставі указу Президента в якому зазначаються серед іншого в вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

Звертає на себе увагу ст. 23 вказаного закону «Відшкодування збитків, завданих під час введення воєнного стану або повернення майна, що збереглося» передбачає, що примусове відчуження май-

на, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, якщо не було здійснено попереднє повне відшкодування вартості такого майна, тягне за собою наступне повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом.

Якщо майно, що було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму воєнного стану збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати у судовому порядку повернення такого майна на умовах, визначених законом. Колишній власник майна, примусово відчуженого у зв'язку із запровадженням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо.

Тут все б здавалось добре, окрім вказівки на того, хто має вчинити повне відшкодування такого майна. Зазвичай йдеться про того, хто порушив майнові права власника. Він має правове становище деліквента, однак в цьому випадку йдеться про правомірне, на підставі і в порядку що передбачене законом, вилучення майна. Тож категорія «деліквент» не припустима. У всякому випадку йдеться про державу чи органи місцевого самоврядування . У таких випадках з огляду на неприпустимість позбавлення права власності в ЦК повинна бути хоча б загальне правило про охорону права власності.

З огляду на верховенство права, Україна яка завдала шкоди агресією, повинна її відшкодувати в повному обсязі. Відповідно ми маємо орієнтувати юристів, в тому числі майбутніх, на встановлення такої шкоди, забезпечення доказів та заявлення позовів до деліквента у ЄСПЛ.

Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [2], що затверджена наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164 у її п. 3 визначила, що основне завдання міжнародного гуманітарного права – захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак.

Ця інструкція містить досить цікаві положення про військове майно, яке в курсі цивільного права і не згадується, культурні цін-

ності, про депортацію, жертв воєнного конфлікту (поранені та хворі; особи, які потерпіликорабельну аварію (аварію літального апарата); особи, зниклі безвісти; загиблі (померлі); військовополонені або інші особи), комбатантів – осіб, які можуть брати безпосередню участь у воєнних діях та входять до складу збройних сил сторін. Ними є: 1) особовий склад ополчень і добровільних загонів, якщо вони відповідають таким умовам: знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; мають закріплену відмітну емблему, яка може бути розпізнана на відстані; відкрито носять зброю; ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни; 2) жителів території, що не була окупована, які при наближенні ворога добровільно взялися за зброю для того, щоб чинити опір військам, що вторглися, але не мали часу самоорганізуватися (якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни).

Інші особи некомбатанти – особи, які входять до складу збройних сил та надають їм допомогу, але безпосередньої участі у воєнних діях не беруть (медичний і духовний персонал, інтенданти, військові кореспонденти, юристи тощо) мають також правове становище і до них осіб не має застосовуватися зброя, якщо вони зайняті виконанням своїх безпосередніх обов'язків.

Так чи інакше, проявилась низка проблем прикладного значення, які потребують свого вирішення з огляду на передбачуване ущемлення в подальшому прав зрадників та колаборантів, інших пособників, ухилянтів від виконання публічних обов'язків. Впевнений, що варто запозичити досвід прибалтійських країн щодо статусу громадянина, допуску до державної служби тощо. З огляду на зазначене, очевидно, що категорій «правоздатність» та «дієздатність» недостатньо для визначення правового становища фізичної особи в приватних відносинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р.Зі змінами від 23.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : затверджена наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text

Бабич Ірина Григорівна,
к.ю.н, доцент, доцент кафедрицивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАННЯ ПРАВА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Визнання права як спосіб захисту цивільних прав встановлений як загальний спосіб захисту у статті 16 ЦК України. Хоче є він загальним способом, алелегальноговизначеннятакогоспособу захисту цивільне законодавство не надає.

Найчастіше визнання права застосовується в порядку визнанняречових прав, наприклад при визнанні права на частину спадкового майна при спадкуванні.

Але вказаний спосіб захисту є загальним для інших способів засобів захисту цивільних прав, для таких як: визнання правочину недійсним, відновлення становища що існувало раніше та інші.

Захист цивільних прав представляє собою систему заходів примусового характеру, що спрямовану нате, що допомогти поновленню порушеного права, оспорюваних та порушених прав. А метоюпозову про визнання праваі є відновлення порушеного права, або права, яке оспорюється.

Визнання права- це такий спосіб захисту, який застосовуєтьсяу випадку спору між суб'єктами цивільного права з приводунаявності чи відсутності правовідносин між ними, і відповідного суб'єктивного права чи обов'язку між ними. Цей спосіб захисту застосовується не тільки у разі спору між сторонами, але також у разі, коли фактичний стан не визначений (наприклад, коли визнають особу безвісно відсутньою, або померлою, або у разі обмеження особи у дієздатності. Слід звернути увагу, що на практиці вказаний спосіб захисту застосовується не тільки шляхом подання позову про визнання відсутність чи наявність певного права. Але такий позов часто поєднується із вимогою про присудженняна підставі наявності чи відсутності прав і обов'язків.

Наприклад, у справі№ 561/921/21 Зарічненський районний суд Рівненської області розглядав питання про визнання права. У цій справі позивачка покликається на те, що вона разом із своєю сім'єю із 1974 року по даний час відкрито та безперервно володіє і користується квартирою. Зазначену кватиру вона отримала для проживання

як вчитель восьмилітньої школи. Будинок пона той час рахувався за органами освіти та квартири у ньому видавалися вчителям. При цьому документи, які стали підставою для вселення, не збереглися.

Разом з тим право власності на спірну квартиру ні за ким не зареєстровано, власник зазначеного об'єкту нерухомості не відомий. Крім того, на балансі відділу освіти Зарічненської райдержадміністрації, Вичівської сільської ради та Зарічненської селищної ради Рівненської області вказаний будинок не перебуває, що позбавляє її можливості оформити право власності на вказану квартиру у порядку приватизації. І суд по даній справі вирішив визнатиправо власності наквартиру за набувальною давністю. [1]

Крім того позов про визнання права застосовується у різних сферах юриспрудненції: при захисті речових прав, спадкових відносинах, часто використовуєтьсяу визнанні права у відносинах інтелектуальної власності. Значну роль відіграє визнання права при розгляді питання про право встановлення права власності на недобудовану споруду.

Згідно зі ст. 124 Конституції України юрисдикція суду поширюється навсі правовідносини, які виникають в державі. Ст. 55 Конституції України гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина, навіть якщоу нормах не зазначена пряма вказівка про це (ст.8 Конституції). Тобто, у будь-якому випадкуособа, якщо вважає, що її право порушене, може звернутися до суду за захистом свого права. Відповідно до ст. 64 Конституції України таке право не підлягає обмеженню навіть в умовах воєнного стану. Також право на захист деталізований ст. 16 ЦК України, і якій перелічені способи захисту цивільних прав, а також зазначено, що суд може застосовувати також і інші способи захисту цивільних прав, які не передбачені цим переліком ст. 16.

Але суд можевідмовити у застосуванні заходів захисту, передбачених ст. 16 ЦК України. Це відбувається, якщо сторона, що звертається за захистом до суду, зловживає своїм правом: посягає на права інших осіб, моральні засади суспільства, завдає шкоди навколишньому середовищу, культурній та історичній спадщині, використання права з метою неправомірного обмеження конкуренції, недобросовісна конкуренція, зловживання монопольним становищем та інші форми зловживанням правом.

І хоча законом, у ст. 55 Конституції України вказано, що кожен має право будь-якими засобами захищати свої права і свободи від пору-

шень і протиправних посягань, у тому числі здійснюючи самозахист, слід відзначити, що за судовим захистом зберігається певний пріоритет. Завданням суду є вирішення суперечок між учасниками цивільних правовідносин. Суд, задовольняючи позов про визнання права, своєю владою підтверджує наявність певних відносин між сторонами, а також наявність у позивача певного суб'єктивного права.

Так, при легалізації самочинного будівництва необхідно звернутись до відповідних компетентних органів державної влади, які визначають чи є наявне порушення права. В даному випадку і державні органи і суд вирішує питання визнання права власності на самочинне будівництво.

У п. 12 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 6 «Про практику застосування судами ст. 376 Цивільного кодексу України (про правовий режим самочинного будівництва)» роз'яснено, що у справах, пов'язаних із самочинним будівництвом нерухомого майна, суди мають враховувати, що за загальним правилом особа, яка здійснила або здійснює таке будівництво, не набуває права власності на нього.

Згідно з ч. 2 ст. 331 ЦК України, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна в експлуатацію, право власності виникає з моменту його прийняття в експлуатації.

Ч. 5, 8 ст. 39 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» встановлено, що датою прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта є дата реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації або видачі сертифіката. Експлуатація закінчених будівництвом об'єктів, не прийнятих (якщо таке прийняття передбачене законодавством) в експлуатацію, забороняється.

Звернення до суду з позовом про визнання права власності на самочинне будівництво має здійснюватися за наявності даних про те, що це питання було предметом розгляду компетентного державного органу, рішення якого чи його відсутність дають підстави вважати про наявність спору про право. [2]

У справі № 308/5988/17 (постанова КЦС ВС від 18.02.2019 р.), суд постановляєнаступне: «відповідно до ч. 1, 2 ст. 331 ЦК України, пра-

во власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі. Право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна в експлуатацію, право власності виникає з моменту його прийняття в експлуатацію. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, воно виникає з моменту державної реєстрації.

Положення ч. 2 ст. 331 ЦК України слід розуміти у системному зв'язку з положеннями ст. 182 ЦК України щодо державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухомі речі, яка не передбачає жодних винятків. Як правило, усі об'єкти нерухомого майна в силу своєї специфіки після завершення будівництва підлягають прийняттю в експлуатацію та державній реєстрації.

Таким чином, визнання права є способом захисту цивільних прав, що реалізується тільки в юрисдикційній судовій формі захисту.

При розгляді такого способу захисту яквизнання права вникає питання про його співвідношення із категорієюприсудження права.

Визнання права, якщо воно спрямованена відновлення порушеного права, буде надавати уповноваженій особі певний правовий результат. Це відповідає принципу диспозитивності цивільного права, колі саме зацікавленій особі належить право виборуспособу захисту порушеного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каталог судових рішень України. URL:https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/103218251.

2. Алгоритм дій при узаконенні самочинного будівництва. URL:https://yur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/algoritm-diy-pri-uzakonenni-samochinnogo-budivnictva.html

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
к.ю.н, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У КРЕДИТНИХ ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Через агресію РФ, яка виникла 24 лютого 2022 року, неймовірна шкода завдається також і суб'єктам господарювання. Торгова-промислова палата України засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – військову агресію Російської Федерації проти України. Ці обставини до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб по договору, окремим податковим чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин [1].

Застереження про форс-мажорні обставини розподіляє ризик втрати, якщо виконання утруднюється, затримується чи запобігається через подію, яку сторони не могли передбачати чи контролювати. Він забезпечує договірний захист, обсяг та дія якого залежатимуть від явних умов конкретного договору.Ці умови могли бути узгоджені, якщо сторони знайшли час, щоб адаптувати застереження до своєї конкретної угоди, але вони часто є шаблонними [2].

Щоб впоратися зі зростаючим попитом на кредити та появою нових типів кредитів і ризиків, та гармонізувати систему правил захисту споживачів і забезпечити функціонування внутрішнього кредитного ринку під час воєнного стану в Україні була прийнята низка змін. Так, законодавець вніс відповідні зміни за допомогою прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX. Даним законом були внесені зміни до ЦК України та Закону «Про споживче кредитування». Національний банк України не став винятком та прийняв «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. № 23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [3].

Наприклад, у німецькому законодавстві немає законодавчого становища, яке допускає відмову від виконання, припинення чи коригування договірних відносин через форс-мажорних обставин.Цей термін зустрічається лише зрідка в правових нормах, які охоплюють різні питання, наприклад, у розділі 206 Цивільного кодексу Німеччини (зупинення терміну давності у випадках форс-мажорних обставин), пункті 3 розділу 701 Цивільного кодексу Німеччини [4].

З іншого боку, контракти та загальні умови часто містять положення про «форс-мажорні обставини», які зазвичай передбачають право відмовити у виконанні, розірвати або змінити договір.Те, що розуміється під «форс-мажорними обставинами» у цих випадках – без юридичної ухвали – було розроблено судами: воно визначає «зовнішня подія, викликана ззовні елементарними природними силами або діями третіх осіб, яка непередбачувана відповідно до людської проникливості та досвіду, не може бути запобігана або захищена економічно прийнятними засобами, навіть максимальною обережністю, розумно очікуваною в даних обставинах, і яка неприйнятна для операції.

Це визначення зазвичай охоплює війни та стихійні лиха, а також епідемії та хвороби, такі як вірус атипової пневмонії або холера.Цьогорічну пандемію COVID-19 також слід розглядати як випадок форс-мажорних обставин.

На відміну від Цивільного кодексу Німеччини, Цивільний кодекс Франції містить визначення форс-мажорних обставин у статті 1218 Цивільного кодексу Франції, яке застосовується до договірного права.Згідно з цим визначенням, форс-мажор існує, якщо «подія, що знаходиться поза контролем боржника, яка не могла бути розумно передбачена під час укладання договору і наслідки якої не можна було уникнути розумними заходами, заважає боржнику виконати своє договірне зобов'язання».

Французьке законодавствовизначає не тільки поняття форс-мажорних обставин, а й визначає правові наслідки у разі форс-мажорних обставин у пункті 2 статті 1218 Цивільного кодексу Франції так: «якщо боржнику тимчасово не дозволяють виконати своє зобов'язання лише за форс-мажорних обставин, його зобов'язання щодо виконання тимчасово припиняється, якщо викликана цим затримка не виправдовує розірвання договору» [5].

Як і відповідно до законодавства Німеччини, наслідки виникнення форс-мажорних обставин відповідно до законодавства США на-

самперед залежать від того, чи розглядали сторони та чи застерігали таку справу в договірній угоді.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що наша держава, на нашу думку, забезпечила максимальний захист суб'єктів кредитного договору під час режиму воєнного стану, який був введений 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». А саме у період дії воєнного, надзвичайного стану та у тридцяти денний строк після його припинення або скасування: боржник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України; боржник звільняється від обов'язку сплати на користь кредитора неустойки за такі прострочення; забороняється у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No 18-22. Ст. 144.
2. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право ; міжнародне приватне право». К., 2009. – 20 с.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану:Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX: URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225
4. Погребняк В. Я. Розвиток відносин споживчого кредитування в правових системах іноземних держав.*Наше право*. 2015. No 6. С. 152 –156.
5. Мазур О. С. Цивільне право України : навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.

Галупова Лариса Ігорівна,
к.ю.н, доцент кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ВРЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ КОНФЛІКТІВ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІЗА ДОПОМОГОЮ ПРИВАТНИХ ПРОЦЕДУР

Сфера інтелектуальної власності формується та розвивається під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів належать дії, або події, під впливом яких, автори формують своє суб'єктивне бачення та відображають його на відображають його на певному матеріальному носії.До зовнішніх факторів останніх років, які мали вплив на сфері інтелектуальної власності належать: гостре респіраторне захворювання, викликане вірусом SARS-CoV-2, карантинні заходи, що з ним пов'язані, війна, воєнний стан, політичні події та інші. Тобто, зовнішніми факторами є такі, що не пов'язані із інтелектуальною, творчою діяльністю але мають вплив на тенденції її розвитку. До внутрішніх факторів належать дії або події, що пов'язані із інтелектуальної, творчою діяльністю, або суміжною з нею сферою. Такими діями або подіями можуть бути наукові відкриття, винайдення чогось нового та суспільно корисного, визначні події у сфері моди, кіно, музики, спорту та інше. Характерним для даних факторів є те, що розвиток однієї із галузей інтелектуальної власності впливає на розвиток інших галузей даної сфери.

Так, розвиток комп'ютерних технологій та Інтернет – відносин дав можливість створювати нові об'єкти права інтелектуальної власності, переміщати об'єкти права інтелектуальної власності в цифрове середовище, копіювати, надсилати та завантажувати їх. Безумовно, технічний прогрес є внутрішнім фактором, який впливає на розвиток сфери інтелектуальної власності. До такого висновку можна прийти, так як науково – технічний прогрес, та сам Інтернет є результатом інтелектуальної, творчої діяльності.

Інтернет та цифрові технології стали поштовхом до створення нових об'єктів права інтелектуальної власності та розширили перелік можливих способів використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Інтернет – технології дають можливість здійснювати свої права інтелектуальної власності з різних куточків земної кулі. Але крім яв-

них переваг, Інтернет дав можливість недобросовісним користувачам вчиняти дії, які можна кваліфікувати як порушення прав інтелектуальної власності. Найбільш частими порушеннями прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет є розповсюдження та використання творів без дозволу правовласника [4, с.437].

Використання об'єктів права інтелектуальної власності в мережі Інтернет має транскордонний характер, а тому, правовласники будуть мати складності в процесі захисту своїх прав. Для кращого розуміння значення транскордонних конфліктів у сфері права інтелектуальної власності, необхідно розглянути етимологічне значення терміну «транскордонний». Великий тлумачний словник сучасної мови розуміє термін «транскордонний», як той, що проходить через кордон, перетинає його [2]. Отже, в широкому розумінні, транскордонний конфлікт слід розуміти як конфлікт, який не обмежується певним державним кордоном, а виходить за межі державного кордону чи кордонів. У вузькому розумінні, транскордонний конфлікт – це зіткнення прав чи інтересів суб'єктів міжнародного приватного права. Транскордонні конфлікти у сфері права інтелектуальної власності виникають щодо прав на результати інтелектуальної творчої діяльності. Інтерес, який стосується таких результатів може носити як майновий так і немайновий характер. Майновий інтерес направлений на отримання матеріального блага за використання об'єкта права інтелектуальної власності. Немайновий інтерес пов'язаний із духовними та статусними благами (наприклад, особа прагне здобути славу відомого скульптора, художника, винахідника, науковця і таке інше).

Транскордонні конфлікти є складними через те, що порушуються права (або існує загроза порушення прав) в різних країнах світу, в такі конфлікти залучена більша кількість осіб, в таких конфліктах існує складність відслідковування законності використання та розповсюдження об'єктів права інтелектуальної власності. Якщо транскордонний характер конфлікт набув через використання Всесвітньої мережі Інтернет, складність ще й полягає в тому, що порушення прав відбувається дуже швидко, а сторін конфлікту визначити стає майже неможливо через анонімність суб'єктів Інтернет – відносин.

Врегулювання такого виду конфлікту потребує швидкого реагування. Не завжди юрисдикційні органи здатні швидко вирішити подібні спори. Гнучкість та неформальність неюрисдикційних способів захисту дає можливість швидко та без зайвих фінансових та емоцій-

них витрат врегулювати подібні конфлікти. Дана форма захисту прав передбачає врегулювання конфлікту або вирішення спору без звернення до державного суду чи органу державної влади. До неюрисдикційних способів захисту прав належить медіація, арбітраж, фасилітація, врегулювання спору за участю судді, третейське судочинство, міжнародний арбітраж, переговори безпосередньо сторонами конфлікту та інші способи, що не заборонені законом. Такі процедури врегулювання конфлікту є приватними, так як вони ґрунтуються на принципах добровільності та рівності сторін конфлікту та врегульовуються без залуження особи наділеної владними повноваженнями.

Зважаючи на специфіку транскордонних конфліктів у сфері інтелектуальної власності такі конфлікти можна врегульовувати та вирішувати за допомогою Міжнародного комерційного арбітражу або Центру арбітражу та посередництва при ВОІВ, медіації та фасилітації.

Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України – є одним із найбільш авторитетних арбітражних установ Центральної та Східної Європи. Міжнародного комерційного арбітраж є самостійною постійно діючою установою, що здійснює свої повноваження згідно із Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [4]. Щорічно Міжнародний комерційний арбітраж розглядає справи за участю представників бізнесу із 50–55 країн світу [5].

Також, на міжнародному рівні, питання запровадження неюрисдикційних способів захисту прав інтелектуальної власності пропагує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). В складі ВОІВ функціонує Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва, який заснований у Женеві в 1994 році з метою сприяння врегулюванню спорів в сфері інтелектуальної власності завдяки застосуванню альтернативних процедур.

Центр ВОІВ здійснює консультування з питань арбітражу та посередництва сторін та їх представників, а також забезпечує доступ до таких процедур як медіація та арбітраж. Для кожної із зазначених процедур розроблені правила проведення таких процедур.

Сторонами конфлікту, які звертаються до Центру є великі компанії, винахідники, художники, науково – дослідницькі центри, університети та інші. За тією ж статистикою ВОІВ за допомогою медіації було врегульовано 70% конфліктів, за допомогою арбітражу – 30% [1, с. 442].

Арбітражні рішення щодо вирішення транскордонних конфліктів мають переваги у швидкості вирішення, кваліфікованому розгляді та обов'язковому характері прийнятих рішень.

Крім вищезазначених процедур, транскордонні конфлікти можуть бути врегульовані за допомогою медіації. Медіація – це процес врегулювання конфлікту за участю третьої нейтральної сторони. Через гнучкість, швидкість, конфіденційність, економність медіація є ефективним способом врегулювання різного роду конфліктів. Дана процедурає універсальною та може застосовуватись на різних етапах розвитку конфліктної ситуації, незалежно від її суб'єктного складу [3б с. 164].

Якщо в транскордонному конфлікті залучено велика кількість сторін, такі конфлікти можуть бути врегульовані за допомогою фасилітатора – особи, яка допомагає групі осіб врегулювати конфлікт.

В умовах сьогодення всі вищевказані способи врегулювання конфлікту можуть бути перенесені в онлайн середовище, що дасть змогу в будь-який зручний для сторін час, з будь-якої точки світу підключитись до процедури врегулювання конфлікту за допомогою комунікаційної платформи.

Отже, на сьогоднішній день, транскордонні конфлікти є поширеним складним явищем, яке потребує новітніх ефективних способів врегулювання таких конфліктів. Зважаючи на вид інтелектуальної, творчої діяльності щодо якого виникає транскордонний конфлікт до нього може бути застосований арбітраж, медіація, фасилітація та переговори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Stephen P. Anwey Mediation in Copyright Disputes: From Compromise Created Incentives to Incentive Created Compromises. Ohio state Journal on Dispute Resolution. Vol. 18. 2003. P. 439-468. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/159592418.pdf

2. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/транскордонний

3. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 207

4. Галупова Л. І. Онлайн–медіація як спосіб захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі.*Рекодифікація цивільного законодавства і системи права України у контексті євроінтеграційних процесів:* ма-

тер. Всеукр. науково-практичн. конфер. (Одеса, 8-9 листопада 2019 року). За заг. ред. д.ю.н., професор Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2019. С. 236-239.

5. Міжнародний комерційний арбітражний суд. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3, 792 с.

6. Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України: матеріал з Вікіпедії: вільної енциклопедії. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%

Достдар Руслана Миколаївна,
к. ю. н., доцент, доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

РЕЧОВЕ ПРАВО НІМЕЧЧИНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЧОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Конституцією України закріплений головний обов'язок держави – утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Повага та забезпечення прав людини є одним із керівних напрямків діяльності і Європейського Союзу відповідно до цілей та принципів цієї організації, закріплених в установчих договорах. В сучасних умовах євроінтеграції роль речового права є дуже великою, тому, що є необхідність вдосконаленні норм цивільного права та формування відносин приватної власності в Україні, визначення та однозначного розуміння базових категорій речового права, які є правовим обґрунтуванням набуття речових прав на майно, право користування та володіння чужим майном, необхідністю використання для поглибленого дослідження правової природи виникнення речового права у країнах західної Європи, в тому числі і Німеччини, та дослідженняїх впливу на цивільне законодавство України у сфері речового права. Історико-правові дослідження засвідчують, що тільки ті держави, у яких речове право визначає всі інші відносини та перебуває у центрі правової системи, претендують називатися правовими і демократичними.

Речові відносини завжди були одним із центральних об'єктів дослідження.

Аналіз наукової літератури свідчить, що основні поняття та принципи речового права в системі українського законодавства є дуже по-

пулярною тематикою і неодноразово досліджувались вітчизняними правниками. Так, тематиці речового права були присвячені роботи таких авторів як: В. Нагнибіда, Р. А. Майданник, О. О. Михайленко, С. О. Погрібний, О. М. Роїна, Є. О. Харитонов та багато інших.

Практика запозичення або рецепція права однієї країни (правової системи) іншими при формуванні власної правової системи є доволі розповсюджена в правотворчості. Так, німецька правова система більш вплинула на правову систему країн, які були історично тісно пов'язані з Німеччиною, а саме: Австрія, Угорщина, Швейцарія, прибалтійські держави, Туреччина тощо. І цьому є доволі просте пояснення. З багатьма зазначеними вище країнами у Німеччини були і є доволі міцні культурні та економічні зв'язки. Певний вплив німецьке право справило і на речове право України.

Відродження речового права в законодавстві України почалося з розробки та прийняття Цивільного кодексу України, книга третя якого має назву «Право власності та інші речові права».

Важливо зазначити, що на початку, у первинній редакції чинного Цивільного кодексу України, систематика речових прав була ближчою все ж таки до країн романської групи (можливо дався в знаки минулий дореволюційний досвід розвитку вітчизняного законодавства), де речові права на чуже майно формувались навколо так званої групи речових прав користування, з тією, зокрема, особливістю, що до них як самостійне речове право долучили й право володіння. Здавалось би, що від розгалуженої систематики речових прав за зразком тієї ж Німеччини, де вона має трьохланковий поділ обмежених речових прав відповідно до їх змісту, Україна нібито відмовилась, проте у грудні 2005 р. відбулись докорінні зміни. До статті 190 ЦК України введено частину другу, в ній сформульовано загальну формулу визначення кола речових прав в Україні із далекосяжними наслідками її можливого застосування.

Відзначимо, що німецьке речове право в українській юридичній літературі зазвичай згадується лише в ретроспективному ракурсі при комплексному дослідженні історії джерел права зарубіжних країн. Наразі відсутні комплексні дослідження як німецького цивільного законодавства загалом, так і німецького речового права зокрема.

Проаналізував як вітчизняну, так і світову літературу щодо становлення та розвитку речового права, в цьому процесі, необхідно особливу увагу звернути на римське право, яке стало взірцем для за-

позичення правових конструкцій; Цивільний Кодекс Наполеона та Німецьке цивільне Уложення, як першим кодифікаціям цивільного права, де речове право займає неабияке місце.

До кінця XIX ст. в Німеччині римське право було невичерпним джерелом і класичним зразком для створення норм німецького права. Зокрема, вплив римського права позначився на структурі Німецького цивільного Уложення. Його фундамент становило те німецьке право, в якому асимілювались досягнення римської правової форми.

В результаті дослідження було виявлено, що європейська наука розвивалася на основі рецепійованого римського права. Це пов'язано з тим, що римське право є однією з підвалин сучасної європейської цивілізації, а від того, наскільки великим буде вплив римського права в Україні, значною мірою залежить готовність нашої держави до інтеграції в європейську спільноту.

Насьогодні існує нагальна потреба наукового пошуку у даному напрямку, щоб окреслити основні поняття та принципи речового права в Німецькому цивільному Уложенні (далі НЦУ), та найбільш імплементованій його частині –книги третьої, яка регулює правовідносини у сфері речових прав.

За своєю структурою норми речового права Німеччини є дуже спорідненими з українськими нормами речового права. Потрібно зазначити, що німецьке речове право являє собою систему норм права, що регулюють відносини, які виникають при володінні особою майном. «Інститут речового права найбільш яскраво виражає сутність цивільного кодексу, –зазначає К. І. Батир, –Уложення ділить всі речі на земельні ділянки та рухомі речі, вимогливо розрізняючи правовий режим рухомих і нерухомих речей. Рухомістю вважається все, що не є земельною ділянкою і його приналежністю, міцно пов'язаної з ґрунтом (§ 94). Уложення –перший цивільний кодекс, який містить численні положення про право власності на рухомі речі, зокрема цінні папери, що пов'язано зі зростанням їхньої ролі в цивільному обороті» [1].

Даючи загальну характеристику німецького речового права, необхідно зазначити, що воно побудовано на власних принципах, як і інші книги НЦУ. Зазначимо, що для українського речового права таких принципів законодавець не визначає і регулювання речових прав в Україні відбувається на загальних принципах цивільного законодавства.

«Правова категорія «речове право» в НЦУ законодавчо не визначена, – зазначає Р. М. Гейнц, -Основним речовим правом є право власності, яке може бути повним або неповним (обмеженим). Власник речі може поводитися з річчю на свій розсуд і усувати інших від будь-якого впливу на неї. Неповне право власності розглядається як різновид обмежених речових прав. НЦУ не дає визначення суб'єктивного права власності через перелік правомочностей власника щодо свого майна. Володіння в НЦУ визначається не як право, а факт, який фіксує та підтверджує певний стан речей. Відповідно, право власності та володіння протиставляються один одному як право і факт» [2, с. 56].

Одним з основних елементів німецького речового права є об'єкт. Під об'єктом в німецькому речовому праві розуміють тільки речі, тобто фізичні об'єкти (§ 90 НЦУ). А право власності, у свою чергу, виникає лише щодо речі. Зазначимо, що українське цивільне законодавство також не визнає поділу речей на тілесні та безтілесні, оскільки згідно зі ст. 179 ЦК України річ має бути предметом лише матеріального світу. Втім, завдяки існуванню такої категорії як майно, проблем щодо цієї ситуації не виникає, оскільки зміст категорії «безтілесна річ» фактично охоплюється і є частиною змісту правової категорії «майно».

Тварини за німецьким речовим правом не вважаються речами, але, на практиці, питання щодо них вирішують в контексті поняття речі як і в українському праві (ст. 180 ЦК України). Також земельні ділянки представлені як речі. При цьому земельна ділянка визначається як відмежована частина поверхні Землі, яка зазначена в інвентаризованому описі в розділі поземельної книги разом з усією нерухомістю розташованою на ній.

Також в німецькій юридичній доктрині, як доповнення до розкриття змісту поняття предмета речового права, визначається такий термін, як «неосяжні речі» – це такий клас речей, як вода, повітря (речі загального користування), електричний струм, людське тіло (вважається неосяжною річчю не тому що складається не із матерії, а тому, що є носієм прав та обов'язків), програмне забезпечення. Як наслідок, тепло, світло, звук, електрика та інші види енергії, незалежно від їх фізичних властивостей, не розглядаються в Німеччині як традиційні предмети, до яких можна фізично доторкнутися, а відтак не регламентуються нормами речового права та права власності зокрема. Для таких речей, щоб вони могли бути предметом правовідносин,

необхідне їх кількісне та просторове відокремлення, тобто як воду відокремлюють в ємкості, газ – у балоні, а програмне забезпечення на цифровому носії – до тих пір, поки вони не відокремлені у просторі, вони не належать до категорії речей з точки зору речового права Німеччини. При втраті своїх просторових меж (наприклад, витік газу), такі речі не можуть більше бути предметом правовідносин.

Крім того, у §94 НЦУ закріплено, що будівлі та інші нерухомі об'єкти які знаходяться на земельній ділянці – це суттєві складові частини. Суттєві складові частини не можуть бути предметом правовідносин окремо від основної речі. В п. 2 §94 НЦУ зазначено, що рухомі речі, які були доставлені на земельну ділянку для будівництва нерухомого об'єкта також є суттєвою складовою частиною земельної ділянки.

Зазначимо, що НЦУ містить норми, які регулюють приналежність. Приналежність – це така річ, яка не являє собою складову частину материнської речі. Мова йде про рухому річ, приналежну до іншої, яка служить для досягнення певних економічних цілей останньої (п. 2, ст. 97 НЦУ) і перебуває у відносно однаковому просторі з нею. Розділення головної речі та приналежності можливе, але тільки за особливими рішеннями, оскільки такі речі перебувають у тісному економічному зв'язку. Таким чином за статтею 926 НЦУ передбачається, що передача земельної ділянки у власність супроводжується передачею всіх приналежностей, які знаходиться на ній, якщо сторони не домовилися про інше.

Як уявляється, цікавими є норми НЦУ щодо прибутку, що визначається як плоди певної речі або права, а також переваги, які надають можливість вжити ці плоди. Разом з тим німецьке законодавство розрізнює плоди на 3 групи: плоди речі (стаття 99 НЦУ); плоди права, наприклад, добуті корисні копалини є плодами права на видобуток цих копалин (пункт 2 статті 99 НЦУ); плоди як доходи, тобто такі плоди, що отримуються в результаті певних правовідносин (пункт 3 статті 99). Правовідносини осіб, які можуть бути власниками таких плодів та механізм їх передачі регулюються за статтями 953-957 НЦУ.

При дослідженні Німецького цивільного Уложення в частині об'єктів цивільних правовідносин та співвідношенні аналогічної частини Цивільного кодексу України (глава 13 ЦК України), виявилося, що остання має більш вузьку та одноманітну нормативну базу порівняно з НЦУ.

Отже, можна зробити висновок, що німецьке цивільне законодавство в частині речового права є самобутнім та самодостатнім, воно вплинуло свого часу не лише на цивільне законодавство України, а і на законодавство багатьох інших країн світу. Так в Україні відбувся процес рецепції норм німецького законодавства і про це свідчать норми чинного Цивільного кодексу України. Потреби цивільного обороту та досвід застосування інституту речового права у інших розвинених країнах світу обумовили законодавче закріплення у Цивільному кодексі України права особи здійснювати певний комплекс юридичних можливостей стосовно свого чи чужого майна, які полягають у безпосередньому пануванні над річчю і використанні у тому чи іншому відношенні її корисних властивостей.

Сучасна доктрина речових прав в Україні в багатьох аспектах і досі зберігає наступництвовідносно дореволюційного цивільного права та втілює в собі передовий досвід та напрацювання інших країн світу, передусім Німеччини, застосовуючи їх з урахуванням особливості вітчизняного цивільного права та українських правових традицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батыр К. История государства и права зарубежных стран: учеб. – 4-е изд. перераб. и доп. М.: ТК Велбі, 2003. 496с. URL:https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/batur/22.php

2. Гейнц Р. М. Речові права за законодавством Німеччини. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016.Вип. 42. С.45-58.

Кривенко Юлія Василівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут виконання договірних зобов'язань є досить вагомою категорією у цивільному праві, оскільки тісно пов'язаний з юридичними та фактичними діями учасників цивільних правовідносин.

Правове регулювання відносин за кредитним зобов'язанням, не закінчується укладанням договору. Слід зазначити, що не менш важ-

ливим етапом договірних відносин є безпосередньо виконання кредитного договору. Слід відзначити, що до проблем, що вимагають обов'язкового рішення, належать і питання виконання зобов'язань сторін за кредитним зобов'язанням, включаючи питання про визначення моменту виконання зобов'язання та про відмову сторін від виконання зобов'язання і не менш важливим слід визначити неможливість виконання зобов'язання внаслідок непереборної сили(форс мажору). [1]

На сьогодні стабільність майнового обороту перебуває під загрозою через несприятливий вплив воєнного стану [2], що виражається в цивілістичній проєкції за допомогою концепту непереборної сили.

Основним обов'язком банку чи іншої кредитної організації за кредитним договором є надання позичальнику коштів у сумі та у порядку, передбаченому кредитним договором. Крім того, основним обов'язком позичальника є повернення суми кредиту та відсотків за її використання у сумі та у порядку, передбаченому кредитним договором.

Слід звернути увагу, що при вивченні основних прав і обов'язків як кредитора, і позичальника можна дійти невтішного висновку, що з позичальника обов'язків значно більше.

Часом виконання кредитного зобов'язання щодо повернення коштів кредитору із боку позичальника вважається час, коли відповідні кошти надходять на рахунок кредитора. У разі настання обставин непереборної сили термін виконання сторонами зобов'язання за договором відсувається пропорційно до часу, протягом якого діють такі обставини та їх наслідки.

Кредитні кошти вважаються наданими кредитором позичальнику в момент їх перерахування на розрахунковий рахунок позичальника чи момент видачі їх готівкою через касу. Аналогічно відбувається нарахування відсотків використаних коштів – з часу, коли кошти реально надходять з цього приводу позичальника, а не з моменту укладення договору. Кредитні кошти надаються позичальнику або разовим платежем, або відкриттям кредитної лінії. Разовий платіж може здійснюватися безготівковим перерахуванням коштів на розрахунковий рахунок позичальника, відкритий у цьому банку, або видачею готівкою у касі банку.

Обставини непереборної сили, що характеризуються надзвичайно потужними і величезними руйнівними наслідками, що спричиняють

чи здатні спричинити людські жертви, матеріальні втрати, збитки навколишньому середовищу, одночасно є деструктивними обставинами. Деструктивні обставини, які поміж іншого унеможливлюють виконання конкретного приватноправового договору, є одночасно й обставинами непереборної сили.

Як непереборну силу необхідно кваліфікувати військові дії, теракти, вплив транспортного засобу третьої особи, а також насильницькі дії третіх осіб відкритого характеру (розбій, піратство та ін.) тощо.

Необхідно правильно кваліфікувати ті умови, які звільняють особу від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань через дію непереборної сили. У цьому сенсі особливо вагомим є наявність причинно-наслідкового зв'язку між обставинами непереборної сили й неможливістю чи затримкою виконання зобов'язань. Вважаємо, що вона дозволяє безпосередньо розв'язувати питання відповідальності боржника під час воєнного стану й надалі.

Не можна вважати, що всі боржники, які не виконали зобов'язання під час дії воєнного стану, автоматично звільняються від відповідальності у зв'язку з цим фактом. Як ми вже зазначали раніше, випадки всі бувають різними, і судом вплив воєнного стану на невиконання зобов'язань у кожній ситуації оцінюватиметься по-різному. І ключовим практичним моментом тут і є причинно-наслідковий зв'язок, між порушеним зобов'язанням та його наслідками.

Як приклад наведемо ситуацію, коли підприємець не сплачує борг через призупинення бізнесу в період воєнного стану. Відповідно в особи відсутній грошовий оборот, доходи не надходять, що призводить до нездатності виконати договірне зобов'язання – заплатити борг. В такому випадку можливість визнання форс-мажору судом як підстави звільнення від відповідальності може бути виправдана, оскільки є причинно-наслідковий зв'язок між обставиною непереборної сили та неможливістю виконання зобов'язання.

Отже, слід зазначити що аналіз норм цивільного законодавства та матеріалів судової практики показує, що інститут непереборної сили повною мірою стосується наслідків воєнного стану і може впливати на виконання договірних зобов'язань, але не припиняти їх. При цьому ми також приходимо до висновку, що самі по собі наслідки воєнного стану як підстава непереборної сили визначатимуться судом самостійно за конкретного вирішення справи з урахуванням усіх наявних факторів у діях особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні.Указ від 24.02.2022 № 64/2022// URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про правовий режим воєнного стану:Закон України.Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250

Мартинюк Едуард Іванович,

к.ф.н., доцент, доцент кафедри культурології і філософії культури Національного університету «Одеська політехніка»

Никитченко Олена Едуардівна,

к.ф.н., доцент кафедри культурології і філософії культури Національного університету «Одеська політехніка»

ЗДІЙСНЕННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

В доповіді на цю тему, на наш погляд, бажано розглянутилише декілька найважливіших питань, а саме:

1. Всебічність самої проблеми:

а) її глобальний вимір: становлення світової та конкретно релігійної частини до подій, пов'язаних з війною ;

б) ставлення релігійних спільнот України до необхідності відстоювати свободу країни;

в) ставлення релігійних об'єднань РФ до терористичної діяльності владних органів Росії.

2. Зміни умов відтворення свободи совісті в наш час:

а) наслідки гібридної війни (2014-2022 рр.) [1];

б) постковідна ситуація [2];

в) відсутність можливостей свободи релігії на окупованих територіях (переслідування вірян, та значної частини релігійних громад, і т. ін.)

г) загрози та нанесення шкоди правовим стосункам взагалі, та усій констеляції прав людини зокрема (вбивства мірян, руйнування храмів, молитовних будівель, тощо);

3. Зміни у релігійній свідомості:

а) сакралізація війни. З боку Росії вже йдеться про «сатанізацію» українців, синонімічно з «іблізацією»;

б) можна виокремити заклики до джихаду (так Кадиров вже закликає мусульман світу «поставити Європу на коліна»);

в) релігія відіграє свою роль у справі дегуманізації супротивника «демонізації»;

г) значно поширюються есхатологічні уявлення та настрої.

4. Юридичні аспекти. В цілому, законодавство України з питань свободи совісті є незмінними. К найбільш актуальним питанням можна відносити:

а) зростання значущості капеланської служби;

б) посилилась кількість переходів з УПЦ в ПЦУ;

в) поширення у більшій частини населення обурення випадками колабораціонізму з боку деяких вірних Української православної церкви, яка засудила діяльність Патріарха Кирила за підтримку агресії Росії, але до кінця не визналасвою розбіжність з Московською патріархією взагалі.

В деяких областях та містах, органи влади та містяни забороняють діяльність цієї церкви, чи ставлять питання з цього приводу до центральних органів влади.

г) представники органів влади РФ, звинувачують нетрадиційні (новітні) релігійні організації в спотворенні свідомості українського народу, публікують їх перелік.

Основної уваги заслуговують ставлення до цієї війни керівників релігійних громад та організацій, віряни яких приймають участь в ній з її різних боків:

а) позиція держави Ватикану, що демонструє однакову любов до росіян та українців, викликає незадоволенняукраїнців як вираз однакового ставлення Папи до вбивці та його жертви;

б) Всесвітня рада Церков засудила агресію РФ, але не виключила РПЦ зі свого складу, хоча та підтримує війнупроти України;

в) звісно, майже усі російські релігійні організації підтримали агресію, за дуже окремими винятками.

Зараз ще дуже важко визначити терміни в яких ця війна закінчиться. Перемога нашого народу, не повинна бути сплюндрованою порушеннями в справі відтворення прав і свобод людини, у тому загалі свободи совісті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартинюк Е. І., Никитченко О. Е. Особливості відтворення права на свободу совісті в Україні в умовах гібридної війни. *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні:* матеріали круглого столу (Одеса, 21 лист. 2019 р.). Одеса: Астропринт, 2019.

2. Мартинюк Е. І., Никитченко О. Е. Приватні та публічні інтереси в умовах пандемії COVID-19: колізії та правові шляхи вирішення: монографія. Одеса: Гельветика, 2021. 404 с. (Розділ 1.6.: Свобода діяльності релігійних організацій в умовах пандемії/Мартинюк Е., О. Никитченко, с. 100–122).

Павлова Вікторія Георгіївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

NON-FUNGIBLE TOKEN – НЕЗАМІННІ ТОКЕНИ

Невзаємозамінний токен або незамінний токен **(далі – NFT)** слід розглядати як маркер, який існує на протоколі блокчейну. Блокчейн (з англ. Block chain – ланцюг із блоків), в свою чергу, є криптографічним реєстром, який складається із таких маркерів або записів, що їх облікує. Такі записи або активи, що мають відповідний зміст і обсяг закріпленої інформації називаються токенами. Виходячи із назви, NFT є унікальним записом у криптографічному реєстрі, та наділяється, крім статусу твору цифрового мистецтва**,** і оборотоздатністю.

Перше, на чому треба акцентувати, з'ясовуючи правову природу NFT, це неможливість поки жодної юрисдикції впровадити закони, які могли хоча б встановити адекватний юридичний статус цього новітнього об'єкту цивільних прав. Незважаючи на неминучу появу ще у 2017 році в Ethereum, NFT і досі залишається викликом для юридичної спільноти, враховуючи його неоднозначність. При цьому, майже кожного дня вартість NFT на аукціонах сягає неймовірних висот, отже ця технологія майбутнього вимагає винахідливості для того, щоб захистити законні інтереси учасників правовідносин, що виникають з приводу створення, володіння, користування та розпорядження NFT-токенами.

Відповідно до ст. 179 Цивільного кодексу України, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [1]. Ще у римському праві важливим був поділ речей на родові (genus) та індивідуально визначені (species), який полягав у врахуванні господарської суті речі. Якщо для власника мали значення тільки вага, міра або кількість речей, тобто загальні родові ознаки, ця річ розумілась як родова. Якщо ж для нього важливими були індивідуальні властивості, відмінності речі, ця річ вважалась інди-

відуально визначеною. Родові речі були взаємно замінювані (гроші, зерно, вино тощо). Індивідуально-визначені вважались унікальними, а тому кожну з них замінити іншою було неможливо. Такими речами в Римі ставали предмети мистецтва. У сучасній цивілістиці також є відповідна класифікація речей залежно від можливості їх індивідуалізації. Поділяються речі на визначені індивідуальними і родовими ознаками. Речі, визначені індивідуальними ознаками – це речі, які мають тільки їм властиві ознаки, що дозволяють відмежувати їх від всіх інших речей (схожих і несхожих на них), індивідуально-визначені речі є незамінними. До родових речей належать речі, що мають ознаки, властиві усім речам того ж роду. Залежно від здатності речей зберігати при подрібненні свою суть вони поділяються на подільні й неподільні. Згідно зі ст. 183 ЦК подільною є річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення. Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

Якщо провести паралель, NFT можна визначити як предмет віртуального світу (або Мета-всесвіту, що наближається), щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Такі активи як Біткоїн, DogeCoin, Ethereum складаються з токенів, що є взаємозамінними та які можна поділити на складові. Один токен Ethereum співпадає із токеном біткоїна, тобто, ці речі можна визначити як родові. NFT-токени є оригіналом цифрового активу, вони можуть існувати лише в одному екземплярі, їм притаманна унікальна форма, їх не можливо замінити, бо заміна стає очевидною. Більшість NFT базується на стандарті Ethereum ERC-721. Відповідно до цього стандарту, творець може створити унікальний токен, який не можна замінити, і приєднати цей токен до твору. Таким чином, NFT можна вважати індивідуально-визначеною річчю, яка є незамінною та неподільною. Існує думка, що невзаємозамінні токени могли б стати відмінним засобом у боротьбі з піратами. Прив'язавши токени до копій музичних альбомів, фільмів, діджітальних арт-об'єктів, програм, ігор тощо, виробники контенту могли б назавжди вирішити проблему захисту авторських прав, оскільки NFT неможливо підмінити [2]. При цьому, існують випадки фракціоналізації NFT. Зазвичай NFT – це неподільна річ. Але тепер деякі платформи надають можливість розділити один токен NFT, створений у стандарті ERC-721, на кілька токенів у стандарті ERC-20 [3].

За допомогою NFT можна захистити авторські права, а також право володіння. Невзаємозамінні токени – це як запис у реєстрі майно-

вих прав, тільки в цьому випадку реєстром є блокчейн. В основному, транзакції, що пов'язані із NFT здійснюються через блокчейн з використанням цифрової монети. За допомогою монет, які розміщуються у цифровому гаманці, через NFT-маркетплейси за умови відповідної реєстрації, можна оплатити розміщення створеного унікального токену – твору цифрового мистецтва, який буде розміщений платформою і прикріплений до відповідної композиції. Будь-яка особа може придбати NFT та здійснити транзакцію на користь автора цього NFT-токену. При цьому, саме NFT-маркетплейси, біржові платформи виступають посередниками правовідносин покупця та автора-продавця NFT. Покупець отримує лише частину коду, яка посилається на файл, версія твору мистецтва зберігається на NFT-маркетплейсі. Отже, твір цифрового мистецтва**,** до якого прив'язано токен, не завжди розміщається у криптографічному реєстрі. Таким чином, права інтелектуальної власності на NFT зберігаються за автором. Покупець максимум може отримати обмежену невиключну ліцензію на право використання твору, якщо це передбачено правилами користування NFT-маркетплейсу. Висновок, слід ретельно вивчати правила користування відповідного NFT-маркетплейсу, на якому відбулася відповідна транзакція.

Як зазначають експерти, якщо у NFT і є впевнене успішне майбутнє та широке визнання, то тільки за умови деанонімізації сторін угоди та їх верифікації, зокрема через NFT-маркетплейси [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Токени проти піратства. Що таке NFT-технологія та як вона захистить авторські права. URL: https:// focus.ua/uk/technologies/481755-nft-tokeny-chto-eto-takoe-pochemu-oni-unikalny-kak-i-gde-ih-ispolzov

3. NFT: загальні та юридичні питання. URL: https://loyer.com.ua/uk/nft-zagalni-ta-yurydychni-pytannya/

4. NFT-Токени, Блокчейн І Digital Art. URL: https://legal-support.top/nft/

Романовська Людмила Антонівна,
к.ю.н, докторант Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», стипендіатка Інституту порівняльного та міжнародного права ім. Макса Планка (Гамбург, Німеччина)

НАУКОВО-ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА: ПРОБЛЕМИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах верховенства права, які поступово впроваджуються в Україні, розширився арсенал засобів та способів його забезпечення, в тому числі й фаховими знаннями. Формою теоретичного аналізу практичних проблем експертами у різних галузях юридичних наук стає науково-правова експертиза.

Проблеми доцільності використання знань експертів у різних галузях юридичних наук досліджувалися в наукових працях українських вчених: О. Л. Львової, В. К. Мамутова, М. Є. Мочульської, А. В. Омельченка, Н. М. Павлюк, Н. М. Пархоменко, О. А. Поліводського, В. І. Семчука та інших.

Проведені дослідження є вагомим внеском у розвиток теоретичного аналізу експертної діяльності в Україні. Однак, досі відсутнє правове регулювання такої експертної діяльності в Україні. В науці з цього приводу висловлюються різні за змістом точки зору. А позиція судів чітко окреслена –«…дане вченими тлумачення законодавчих актів, пов'язане з наявністю у цих актах неясностей, неузгодженостей, суперечностей чи інших недоліків, такий документ доказового значення не має і посилатися на нього в обґрунтуванні рішення суду не можна…» [1].

Безперечно такі позиції сповільнюють розвиток науково-правової експертизи в України, а в окремих випадах мають негативні наслідки.

У науковій літературі А. В. Омельченко зазначає, що науково-правова експертиза, поряд із судовою експертизою, є ефективним сучасним засобом встановлення доказів згідно процесуального законодавства України [2, с.43]. В свою чергу, Н. М. Пархоменко визначає термін «науково-правова експертиза», як дослідження, яке передбачає з'ясування і роз'яснення змісту норм права, що проводиться науковцем (експертом) на власний розсуд або за рішенням чи дорученням уповноважених суб'єктів шляхом застосування знань у сфері права та використання його результатів у вигляді висновку у правозасто-

совній діяльності. Науковець слушно, наголошує, що метою науково-експертної діяльності є надання учасникам правових спорів кваліфікованої юридичної допомоги у виявленні дійсної волі законодавства, яка закладена у прийнятих правових актах, що регулюють відповідні суспільні відносини, та здійснення кваліфікованої правової оцінки спірних ситуацій з правозастосування [3, с.78].

Потребу в науково-правовій експертизі в умовах воєнного стану в Україні свідчить попит на знання експертів у різних галузях юридичних наук у приватній сфері. Спонукання до замовлень таких експертиз спричинено різними правовими складнощами, зокрема, неоднозначністю тлумачення окремих правових чи договірних норм, ускладненням їх практичної реалізації, необхідністю доведення законодавчо встановлених правових підстав тощо.

Але, найпоширенішим прикладом потреби в науково-правовій експертизі є застосування положень статті 652 ЦК України [4]. Саме в умовах воєнного стану закономірність істотної зміни обставин є вищою чим за звичай. Істотна зміна обставин не залежить від волі, бажань чи дій сторін за договором. Приписи статті 652 ЦК України [4], у разі доведення істотної зміни обставин, передбачають такий правовий наслідок, як: внесення змін або розірвання договору за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не випливає із сутті зобов'язання. Ініціює зміну чи розірвання договору в більшості випадків зобов'язальна сторона, бо саме істотною зміною обставин суттєво ускладнено виконання її зобов'язань за договором. Вирішення практичної проблеми, що ускладнила виконання зобов'язань, в умовах воєнного стану вимагає терміновості. Диспозитивний характер правової норми, що закріплена статтею 652 ЦК України [4], надає сторонам договору можливості прийняти відповідне правомірне рішення за власною згодою. Але, все частіше контрагент (державне підприємство) вимагає від ініціатора незалежну фахову точку зору щодо обґрунтування істотної зміни обставин та причинно-наслідкового зв'язку між такою зміною й правовими наслідками, тобто експертний висновок науково-правової експертизи, для того, щоб із її врахуванням було прийняти відповідне рішення і не викликало сумніву в його правомірності.

Таким чином, з однієї сторони, є всі підстави констатувати розвиток нового напрямку експертної діяльності в Україні і форму узагальнення наукової основи такої експертизи, як, науково-правова експер-

тиза. З іншого сторони, відсутність правового регулювання в Україні цього виду експертної діяльності призводить до того, що кожен хто має юридичну освіту вважає себе експертом, а й відповідно й здатним надавати експертні висновки науково-правової експертизи. Не викликає сумніву, що відсутність правових вимог до такої експертної діяльності в Україні відповідно відображається і на якості результату науково-правової експертизи, який в подальшому, в окремих випадках, спостерігається в судових процесах з відповідною негативною оцінкою (рішення Господарського суду міста Києва від 03.09.2020 у справі № 910/6938/20 та від 07.07.2021 у справі № 910/3110/21 [5] та інші).

У сфері оборонних закупівель договори укладаються на основі типових форм, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 363 [6]. Вказані типові державні контракти (договори) містять умови про внесення змін до контракту (договору) за домовленістю сторін у разі істотної зміни обставин. Але, жодною формою цих типових документів не передбачено умови, що визначає вимоги до експертної організації та фахового експерта (експертів) від яких має бути отримано сторонами, у разі необхідності, експертний висновок науково-правової експертизи щодо обґрунтування істотної зміни обставин та її правові наслідки. Бо саме цей експертний висновок в подальшому дозволяє ініціювати відповідну зміну до контракту (договору) та приймати сторонами відповідне рішення. Відтак, відсутність такої вимоги і є наслідком негативної оцінки відповідних експертних висновків в судах.

В судових рішеннях окреслювались вимоги до експертної установи та експертів і серед них доцільно зосередити увагу на наступні: по-перше, експертна організація повинна мати право на організацію та проведення експертизи згідно статуту; по-друге, кваліфікація експертів має бути підтверджена відповідним документом (рішення Харківського окружного адміністративного суду від 27.09.2021 у справі № 520/13926/21, постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 08.02.2022 у справі № 520/13926/21 [5] та інші).

Згідно частини п'ятої статті 4 та статті 12 Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [7] організаторами наукової та науково-технічної експертизи можуть бути фізичні і юридичні особи незалежно від форми власності, але за статутними повноваженнями спроможні здійснювати організацію та проведення наукової і

науково-технічної експертизи. Крім того, вони мають пройти державну акредитацію та отримали свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача з питання організації та проведення експертизи.

Відповідно до пункту 3.2. Порядку проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи [8] експерти мають право здійснювати наукову і науково-технічну експертизу без отримання свідоцтва про акредитацію Держінформнауки України, якщо їх компетентність підтверджується наявними дипломами про присудження наукового ступеня кандидата чи доктора наук у відповідній галузі знань, або атестатом про присвоєння звання старшого наукового співробітника, доцента, професора, а також документами про обрання членами і членами-кореспондентами Національної академії наук та національних галузевих академій.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що науково-правова експертиза практичних проблем повинна отримати своє правове регулювання, а разом з цим, мають бути встановлені відповідні правові вимоги до організації, яка позиціонує свою правомочність з організації та проведення науково-правової експертизи. Так само правові вимоги мають бути визначено і щодо експертів, що беруть участь проведені науково-правової експертизи. До вирішення цих питань буде перебувати під сумнівом експертних характер носіїв знань у різних галузях юридичних наук, зокрема у приватній сфері. Проте, попит на експертні висновки науково-правової експертизи в практичному житті, особливо в умовах воєнного стану, вимагають негайне вирішенні цих питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про деякі питання практики призначення судової експертизи : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text
2. Омельченко А. В. Судові та науково-правові експертизи як засіб встановлення доказів згідно з процесуальним законодавством України. *Адвокат.* № 5 (152). 2013. С.41-43.
3. Пархоменко Н. М. Науково-правова експертиза: доктринальні та законодавчі виміри. *Альманах права.*2019. Випуск 10. С.77-82.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15
5. Єдиний реєстр судових рішень URL: https://reyestr.court.gov.ua/

6. Питання оборонних закупівель : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 363. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-п#Text

7. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19

8. Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2004 № 12, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.01.2004 за № 110/8709. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-04#Text

Рябоконь Євген Олександрович,
к.ю.н., доцент, в. о. завідувача кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАСТУПНИЦТВО ДЕРЖАВИ У РЕЧОВИХ ПРАВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна РФ, яка триває в Україні з 24 лютого 2022 року, об'єктивно зумовила вжиття Україною низки заходів і дій не лише воєнного і політичного, але і економічного характеру, спрямованих на надання відсічідержаві-агресору. Одним із законодавчих кроків на цьому шляху стало прийняття нормативних актів, спрямованих на застосування майнових санкцій проти РФ, її резидентів, інших осіб, які своєю діяльністю створюють загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України або вчиняють інші правопорушення, які є підставами для застосування санкцій.

На сьогодні Верховною Радою України прийнято два основні законодавчі акти, які передбачають застосування майнових санкцій щодо активів осіб, які безпосередньо здійснюють або причетні до агресивної війни РФ на території України: Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» (надалі – Закон № 2116-IX) [4] і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» [5] (надалі – Закон № 2257-IX). Закон № 2116-IX регламентує підстави і порядок примусового безоплатного вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів на користь України (ст.

ст. 2, 3). Законом № 2257-IX вносяться зміни до Закону України «Про санкції» [3] і встановлюється новий вид санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (пункт 1-1 ч. 1 ст. 4).

Одним із ключових питань цих Законів, що є запорукою їх успішного і ефективного застосування, є природа запроваджених санкцій. Зауважимо, що Закони акцентують увагу на санкціях як на підставах припинення права власності фізичних та юридичних осіб, залишаючи поза увагою правового регулювання те, що вони водночас є підставами виникнення права власності держави. Такий підхід є методологічно вразливим, позаяк породжує ілюзію щодо непотрібності визначення статусу держави як нового власника майна і створює викривлене враження про сутність самих санкцій.

Правовий статус нового власника визначається сутністю конкретної підстави правонабуття, її залежністю або незалежністю від наявності попереднього власника і змісту можливого попереднього правовідношення. У доктрині підстави набуття права власності прийнято поділяти на первинні, у яких право власності суб'єкта виникає вперше або не залежить від права попереднього власника, і похідні, які ґрунтуються на праві власності попереднього власника, що забезпечує перехід права з усіма особливостями, притаманними статусу колишнього власника.

Іншими словами, відповідь на питання з приводу статусу держави як набувача майна, одержаного шляхом примусового вилучення, залежить від того, чи має вона статус правонаступниці. У аналізованих Законах відсутня пряма відповідь на питання з приводу набуття майна державою у порядку первинного або у порядку похідного володіння.

У ч. 2 ст. 2 Закону № 2257-IX регламентується, що примусове вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості, а у преамбулі та у с. 1 ст. 2 наголошується, що вилучення майна здійснюється з мотивів суспільної необхідності, що включає у себе військову необхідність. У Законі України «Про санкції» підкреслено, що застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів фізичних та юридичних осіб є винятковим заходом в умовах воєнного стану (абз. перший ч. 3 ст. 6).

Зміст зазначених норм схиляє до висновку про первинний характер правонабуття держави. Про це свідчить насамперед виключність застосування санкцій, обумовленість їх спеціальними цілями і запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану, а також спеціальний порядок подальшого використання вилученого майна.

По-друге, цей висновок підтверджується нормою ч. 5 ст. 4 Закону № 2257-IX, за змістом якої борги державних підприємств, установ, організацій України, господарських товариств, частка держави у статутному капіталі становить більше 50 відсотків акцій (часток), які (як права вимоги РФ та її резидентів до юридичних осіб України) були вилучені, вважаються погашеними з дня набрання чинності відповідним законом України, яким затверджено попередні рішення про примусове вилучення відповідних об'єктів.

По-третє, посилання на суспільну (військову) необхідність як на підставу вилучення майна створює можливість для застосування норм Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [1]. Згідно абзаців 1, 2 ч. 1 ст. 18 цього Закону викуп або примусове відчуження земельної ділянки, іншого нерухомого майна, що розміщене на ній, з мотивів суспільної необхідності є підставою для припинення дії обмежень (обтяжень) прав на такі об'єкти. Крім того, припиняється дія права оренди, емфітевзису, суперфіцію, встановлених щодо земельної ділянки, яка вилучається. Зміст цих положень переконливо свідчить про первинний характер правонабуття держави (територіальних громад) і відсутність правонаступництва у випадках виникнення права власності у зв'язку із суспільною необхідністю.

Примітно, що спеціальний нормативний акт, який регулює відносини у сфері припинення права власності на майно в умовах правового режиму воєнного стану – Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2], встановлюючи підстави і порядок як оплатного відчуження, так і безоплатного вилучення майна, не регулює питання правового статусу держави як набувача майна. Це необхідно вимагає застосування зазначених норм для відповіді на питання про характер правонабуття держави в умовах правового режиму воєнного стану.

Зроблений висновок не спростовує доцільності у найближчій перспективі закріплення у текстах законодавчих актів, що регулюють вилучення/відчуження майна в умовах воєнного стану, норм про те, що такі дії призводять до виникнення у держави права власності без правонаступництва і про припинення прав третіх осіб, які вони мали щодо майна попереднього власника.

Регламентація подібних положень є нагально важливою і з точки зору убезпечення України від задоволення потенційних скарг власників і третіх осіб, поданих до Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Норма другого речення ст. 1 протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод регламентує, що «ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права». Практика застосування ЄСПЛ Конвенції свідчить про те, що позбавлення права власності має ґрунтуватися на принципах законності, що передбачає доступність, точність і передбачуваність застосування відповідних законодавчих положень; верховенства права, що не припускає якого б то не було свавілля у діяльності держави і її органів при вилученні/відчуження майна з власності іншої особи; виправданості такого втручання, тобто відповідності його законним публічним інтересам. Чинне законодавство не повною мірою відповідає перерахованим принципам і потребує негайного удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text

2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

3. Про санкції. Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.*URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#n77

4. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів. Закон України від 03 берез-

ня 2022 року № 2116-IX. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.*URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб. Закон України від12 травня 2022 року № 2257-IX. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text

Ткалич Максим Олегович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Запорізького національного університету

Толмачевська Юлія Олегівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРСПОРТ І ВІЙНА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Кіберспорт відіграє все більш вагому роль у всесвітній індустрії розваг. Кожного року кіберспортивна авдиторія зростає все інтенсивніше, і станом на 2022 рік складає більше 500 мільйонів людей з різних країн світу.

У 2022 році світовий ринок кіберспорту оцінювався трохи більше ніж у 1, 38 мільярда доларів США. Крім того, за прогнозами, у 2025 році дохід світового ринку кіберспорту зросте до 1, 87 мільярда доларів США. Наразі Азія та Північна Америка є найбільшими ринками кіберспорту з точки зору доходу, причому лише на Китай припадає майже п'ята частина ринку [1].

На жаль, у зв'язку із повномасштабною війною, яку росія розпочала проти України, український кіберспорт було поставлено на паузу, адже на перший план вийшли питання фізичного виживання людей і захисту країни.Втім, деякі кіберспортсмени-українці продовжують брати участь у міжнародних змаганнях. При цьому, деяким із них було надано підтримку за кордоном, так само, як частина українських спортсменів з «традиційних» видів спорту отримали підтримку, зокрема, й можливість тренуватися, в іноземних країнах, які засуджують агресію росії.

Стосовно російського кіберспорту міжнародними кіберспортивними організаціями було застосовано санкції, на кшталт недопуску команд з російською «пропискою» або участі в міжнародних турні-

рах під нейтральним прапором. Втім, такі заходи виявилися недостатніми.

На тлі світового бана російського спорту та його виключення зі спортивних календарів міжнародних змагань, на жаль, російський кіберспорт не пішов зі світових кіберспортивних арен. Він лише мімікрував, набувши нових форм.

Тому зараз російські гравці та колективи, змінюючи прапори, приналежність до країни та власні назви, продовжують брати участь у великих міжнародних кіберспортивних турнірах, на тлі закамуфльованої байдужості компаній-організаторів.

Так, на The International 2022, що відбувався в Сінгапурі, найбільшому турнірі з DOTA2, виступили щонайменше 13 гравців з російськими паспортами [2].

Звичайно, міжнародні кіберспортивні організації мають повністю заборонити участь російських команд і спортсменів у будь-яких турнірах до закінчення війни і виплати Україні всіх репарацій.

Але поки цього не відбулося українському кіберспорту необхідно максимально дистанціюватися від російського.

Зокрема, компанія WARGAMING, розробник популярної в Україні мобільної гри World of Tanks Blitz, оголосила про початок перенесення екаунтів українських гравців з так званого СНД-сервера на європейський. Чому це важливо?

Перенесення екаунтів українських користувачів передбачає збереження всіх ігрових активів та прогресів українських геймерів і формально ставить крапку у питанні остаточного виходу компанії з ринку РФ та Республіки Білорусь. Також розробник планує повністю вилучити СНД-сервер, який фактично був віртуальним місцем зустрічі українців та росіян понад десять останніх років.

Таке рішення WARGAMING можна тільки вітати – воно значно скоротить внутрішньоігрові комунікації геймерів з України і РФ.

Водночас, частіше токсичні гравці з РФ, які захотіли переміститися за українцями на європейський сервер, будуть змушені пожертвувати сервісами внутрішньоігрових покупок і можливістю оновлювати гру, що фактично зведе до нуля їхню присутність у європейській спільноті World of Tanks Blitz вже в найближчі місяці.

Найближчим часом World of Tanks Blitz припинить своє існування у російських Google Play Market, App Store, Huawei AppGallery,

Samsung Galaxy Store, Xiaomi GetApps і стане недоступною для користувачів, що знаходяться на території країни-агресора [2].

Слід наголосити, що до закінчення війни очікувати, що вітчизняний кіберспорт буде швидко розвиватися, було б наївно, втім після війни український кіберспорт може і має бути серед світових лідерів. Офіційне визнання кіберспорту видом спорту і входження до європейського кіберспортивного простору цьому тільки сприятимуть.

ЛІТЕРАТУРА:

1. eSports market revenue worldwide from 2020 to 2025. URL:https://www.statista.com/statistics/490522/global-esports-market-revenue/

2. Рибалка О. Російська пропаганда використовує кіберспорт. Як із цим боротися? / Олег Рибалка. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/ukrajinskiy-kibersport-ta-rosiyska-propaganda-ostanni-novini-50280361.html

Токарева Віра Олександрівна,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Одним із багатосторонніх впливів четвертої промислової революції на уряди держав, К. Шваб називає те, що технології все більше наділяють громадян повноваженнями, даючи нові шляхи для вираження, координації зусиль та пошуку шляхів для обходу державного нагляду. Цілком вірогідно, виявитися і протилежна ситуація, коли посилення нагляду та прояв надмірної влади державними органами, завдяки новим технологіям спостереження. Урядам держав необхідно адаптуватися до того, що владні повноваження під впливом промислової революції можуть переходити від державних органів до недержавних суб'єктів, мереж з більш вільним устроєм [1].

Здатність адаптуватися, використовувати підривні інновації має зіграти визначальну роль для їх функціонування та покликано допомогти збереженні конкурентоспроможність державним інституціям. К. Шваб прогнозує, що зі спливом часу уряди держав будуть трансформовані у більш економічні та більш ефективні структури влади. Про занепад традиційних інститутів влади також зазначає й Мойзес Наїм [2].

Концепція цифрової держави яка закладається у глобальній трансформації державного управління суспільством із традиційної бюрократичної системи до цифрових інформаційно комунікативних технологій управління суспільством отримала назву – «держави як платформи». Приділяється увага розвитку бізнесу, охоплюється соціальна галузь та вся сфера управління суспільством взагалі [3]. Віддалена ідентифікації та автентифікації, віртуальна ідентичність та цифровий профіль людини стають невідємними елементами цифрової інфраструктури держави.

Зазначені нововведення впливають на трансформацію уявлень на категорію «фізична особа» як громадянина в умовах цифровізації, адже у мережі Інтернет створюється ідентичність яка одночасно співіснує у фізичному та у віртуальному світі [4]. У таких умовах на перший план у цифровому просторі виходить проекція фізичної особи яка представляє її у правовідносинах у мережі Інтернеті, для позначення якої у літературі використовуються такі поняття як: «цифрова ідентичність особи», «віртуальна особа», «віртуальний цифровий профіль» тощо.

У таких умовах, формування та використання цифрового профілю стає невід'ємним компонентом розвитку цифрового середовища та застосування проривних та перспективних цифрових технологій в органах державної влади. Цифровий профіль особи, поряд з платформою віддаленої ідентифікації (біометричною автентифікацією), які є елементами концепціїцифрової держави, системи швидких платежів та платформою маркетплейс, є одним із основних інфраструктурних проектів, заснованих на використанні цифрових технологій, щодо яких, встановлюються вимоги інформаційної безпеки .

У 2021 році із прийняттям Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послу» Україна обрала шлях Paperless – «без паперів», прискорення процесів цифровізації та трансформації у цифрову державу яка в першу чергу піклується про інтересу громадян, ставши першою державою, яка юридично визнала образ ID-картки та закордонного біометричного паспортау Єдиному державному вебпорталі електронних послуг «Дія» (далі вебпортал «Дія») в якості офіційного посвідчення та самою швидкою реєстрацією підприємств онлайн.

Впровадження режиму «без паперів» передбачає, що державні органи не можуть вимагати надання паперових документів, справок та

посвідчень якщо така інформація міститься у державних реєстрах та автоматизації державних послуг.

Через повномасштабну воєнну агресію РФ проти України, Міністерство Цифрової Трансформації України коло послуг які може отримати фізична особа у онлайн із застосування вебпорталу «Дія»поетапно розширюється.

А за заявою Міністр цифрової інформації реформи в Україні мають базуватися на технологіях, які дозволять зробити процеси у державі максимально зручними та швидкими а системи державних послуг має статизручним сервісним апаратом для бізнесу [5].

Проявом трансформації державних органів в Україні є вебпортал «Дія», де можна отримати всі державні послугионлайн швидко, зручно, ефективно із застосуванням мобільного додатку із всіма необхідними документами у одному місці, прозоро, уникаючи хаос та бюрократичну тяганину, де центр уваги зосереджений на інтересах людини.

Фізична особа авторизуючись на сайтах державних органів, торгівельних платформах, чатах, сайтах знайомств, приймаючи участь у аукціонах, укладаючи правочини онлайн кожного разу створює та використовує профіль для власної презентації, який виступає як проекція, навіть, у разі відсутності особи. Така віртуальна ідентичність та цифрова автентифікація вплітається в усі процеси укладання правочинів та отримання послуг дистанційно.

За визначенням Мортеза В. Н. людина, користуючись Інтернетом, створює власну цифрову копію, яка реалізує за них права та свободи ввіртуальному середовищі [4].

Явище «цифрова ідентичності» або «віртуальна ідентичність» є досить широкою категорією таохоплює всі дані про особу, які зберігаються у інформаційному просторі, в тому числі персональні дані, які надаються особою під час реєстрації, які можуть бути зібрані без відома, можуть носити конфіденційний та особистий характер, данні про взаємодію [6]поведінку, вичинюванні дії, особи у віртуальному середовищі та репутацію [7]. Таким чином, категорія «цифрова або віртуальна ідентичність» тісно пов’язано із категорією «цифрового сліду» (digitalfootprint) – що особа залишає у мережі Інтернет: мітки геолокації, фото, відео, повідомлення, пошукові запити, паролі, номери карток, пости в соціальних мережах, тощо.

Розвиток концепції цифрової ідентичності людини в Інтернеті в умовах війни РФ проти України нерозривно пов’язаний із розши-

ренням кола державних послуг які можна отримати подавши заявку онлайн.

У зв'язку з тим, що війна РФ проти України стала причиною найбільшої хвилі вимушених переселенців із часів Другої світової війни, з території України до ЄС, громадяни України можуть отримати консультацію фахівців «Віртуального центру Дія. Бізнес» безоплатно онлайн, стосовно т питань: практики та правил ЄС щодо відкриття та підтримки бізнесу (податків, спрощеної реєстрації бізнесу, ресурсів підтримки бізнесу);працевлаштування, навчання та перепідготовки, пошуку співробітників;пошуку житла, офісу, дитсадка, школи;юридичного статусу осіб, які перебувають у країнах ЄС;виплат та інформації щодо надання підтримки вимушено переміщеним особам у країнах ЄС;профільних контактів волонтерів, організацій, фондів.

Надання послуг під час війни у вебпорталі «Дія» здійснюється за такими напрямками, як: видача довідок особам про взяття на облік внутрішньо переміщеної осіб та прийняття рішення про скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи за заявою внутрішньо переміщеної особи; надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту; взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, які потребують надання житлового приміщення з фондів житла для тимчасового проживання.

Держава взяла на себе зобов'язання надати кожному вимущеному переселенцю в Україні який отримав відповідний статус та подав заяву через вебпортал «Дія», вимущений переїхати через війну і більш безпечний регіон, грошову щомісячну допомогу у сумі 2 тисяч гривень та 3 тисячі на дитину.

Надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам у вебпорталу «Дія» здійснюється за такими напрямками: надання компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану; рішення про продовження строку надання житлового приміщення з фондів житла для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб; видача грошової допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні; надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні; надання одноразової компенсації особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю,

постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; надання щорічної допомоги на оздоровлення особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; надання мікрогранту на створення або розвиток власного бізнесу; надання гранту для створення або розвитку тепличного господарства; надання гранту на створення або розвиток переробних підприємств.

Крім того, держава взяла на себе зобов'язання із відшкодування втрат за зруйновані або частково пошкоджені житлові будинки та квартири, прийняття заявки на які приймаються із застосуванням вебпорталу «Дія». Для цього відповідно 11^{-3}) 11^{-4}) до Положення про Міністерство цифрової трансформації України затвердженого постановою Кабінету Міністрів Українивід 18.09.2019 № 856 на Мінцифри покладено повноваження із забезпечення збору, обробки та обліку інформаційних повідомлень про пошкоджене та знищене нерухоме майно (квартири, інші житлові приміщення в будівлі, приватні житлові будинки, садові та дачні будинки) внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія);забезпечення обробки та оприлюднення інформації про використання коштів, що надходять на офіційні рахунки для пожертв на підтримку України «United24».

Таким чином, фізичні особи мають право повідомити через вебпортал «Дія» про пошкодження або знищення нерухомості внаслідок військової агресії РФ. Для того щоб подати заяву необхідно: вказати дані про об'єкт нерухомого майна (пошкодження побутової техніки чи ремонту не вказується), що був пошкоджений; фото або опис пошкодження; контактні дані. Відповідна послуга подачі заяв на відшкодування втраченого майна також доступна у центрах надання адміністративних послуг офлайн.

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що агресія РФ проти Україні прискорила процеси цифровізації та розвитку віртуальної ідентичності та цифрового профілю людини як невід'ємних елементів цифрової інфраструктури держави та трансформацію України у сервісну державу для людей, вільну від бюрократичної волокіти та тягаря.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Четвертая промышленная революція. «Эксмо», 2016 (Top Business Awards) С. 55.

2. Наим М. Конец власти. От залов заседаний до полей сражений, от церкви до государства. Почему управлять сегодня нужно иначеBASIC BOOKS

3. Концепция цифрового государства и цифровой правовой среды: монография / под общ. ред. Н. Н. Черногора, Д. А. Пашенцева. М., 2021. Петров М. Государство как платформа: (кибер)государство для цифровой эконо мики. Цифровая трансформація. М. Петров, В. Буров, М. Шклярук, А. Шаров. М., 2018.

4. Morteza V. N. Person and Personality in Cyber Space: A legal analysis of virtual identity. Masaryk University Journal of Law and Technology. 2016. Vol 10 (1). P. 1-17.

5. Шевчук С. «Чиновника не повинно існувати як жанру». Федоров розповів про цифрову ідеологію реформування України. [online], available at: URL:https://forbes.ua/news/chinovnika-ne-povinno-isnuvati-yak-zhanru-fedorov-rozpoviv-pro-tsifrovu-ideologiyu-reformuvannya-ukraini-08072022-7070

6. Кравченко А. Цифровая идентичность человека. Как ее защитить? URL:https://www.ukrinform.ru/amp/rubric-society/3316996-cifrovaa-identicnost-celoveka-kak-ee-zasitit.html

7. Crawford, Susan P., Who's in Charge of Who I Am? Identity and Law Online. New York Law School Law Review, Cardozo Legal Studies Research Paper, 49, 2004, p. 211.URL:https://ssrn.com/abstract=796844

8. ВіртуальнийцентрДія.Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/virtual-center-diia-business

Фасій Богдан Володимирович,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗСУД СУДДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом «Про правовий режим воєнного стану» гарантовано, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.Воєнний стан, введений на території України, беззаперечно, вніс певні корективи у роботу всієї судової системи. Однак, Рада Суддів України звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота

судів не може бути припинена [1]. Навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно прийматимуться рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом.

Справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження.

Не можуть бути відкладеними судові засідання, на яких має розглядатися питання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [2].

Таким чином, загальні засади здійснення судочинства залишаються непохитними і мають бути дотримані в будь-який період, незалежно від обставин. Чи стосується це положення про суддівський розсуд і які питання, насамперед, вирішуються за його допомогою в умовах воєнного стану?

Здійснення правосуддя передбачає високий ступінь суб'єктивності з боку судді. Зазвичай, суб'єктивний вибір, який робить суддя, здійснюючи правосуддя, позначають поняттям суддівського розсуду.

Є різні точки зору стосовно того, наскільки широким за змістом є це поняття. Зокрема, іноді поняття «суддівський розсуд» поширюється лише на питання тлумачення права [3], які у літературі поділяють на «визначення правила» та «застосування правила» [4], в інших випадках воно охоплює також питання факту. Крім того, іноді автори обмежують визначення цієї категорії загальними формулами на зразок «рішення» [5], «визначення правових питань» [6; 7; 8]або просто описують певні випадки вжиття суддівського розсуду (наприклад, обрання правила, що належить застосувати, серед кількох правил, що, на перший погляд, можуть бути застосовані [9]). Розуміють суддівський розсуд також як правозастосовчуінтелектуально-вольову діяльність судді, передбачену законом міру свободи вибору одного із варіантів рішення по справі. [10]

Навіть побіжне ознайомлення з запропонованими у літературі визначеннями дає підстави для підсумку, що суддівський розсуд най-

частіше розглядають як обрання суддею одного з кількох можливих варіантів (1) тлумачення та застосування права або варіантів щодо (2) оцінки доказів та встановлення фактів. Також, можливі й інші його розуміння [11].

Не зупиняючись детально на правовій природі суддівського розсуду, проаналізуємо його прояви в умовах дії воєнного стану.

Зокрема, це стосується, в зв'язку з початком бойових дій, появи категорії осіб, що мають статус учасника бойових дій. Наприклад, ще в період проведення АТО, коли бойові дії точилися лише у певних частинах Донецької та Луганської областей, статус учасника бойових дій судді в Україні розглядали як пом'якшувальну обставину. Через це вони зменшували покарання як за агресивні, так і за корупційні злочини бійців АТО. Хоча експерти й говорять, що в умовах антикорупційної політики це не зовсім правильно, але додають: пом'якшувальну обставину все одно потрібно застосовувати.

На думку О. Лещенка статус учасника бойових – це правовий статус. Якщо є така правова норма, то її потрібно застосовувати. Всіх пересаджати – це не вихід, не мета, яку переслідує покарання за Кримінальним кодексом.

За словами адвоката, ігнорування пом'якшувальної обставини може бути причиною звернення до Європейського суду з прав людини. А на думку тодішнього міністра юстиції України Павла Петренка, судді повинні зменшувати покарання тим, хто був на фронті й виконував свої конституційні обов'язки: захищав країну та державний суверенітет.

«Це нормальна практика, коли суд має дискрецію (діє на власний розсуд), наприклад, визначити пом'якшувальну обставину за наявність нагород, відзнак, заслуг перед Батьківщиною. Тому учасник бойових дій – це загальна практика, незалежно від того, які правопорушення вчинила особа», – сказав Радіо Свобода Павло Петренко [12].

Очевидно, з початком повномасштабної агресії, всі проблеми у суспільстві отримали ще більшого загострення і при розгляді справ судді, використовуючи своє право розсуду, будуть стикатися з необхідністю враховувати не лише статус учасників бойових дій, але й інших категорій громадян, які опинилися у зоні бойових дій чи на окупованих територіях.

До дискреційних повноважень суду належить також визначення конкретного розміру зменшення штрафних санкцій. При цьому, ре-

алізуючи свої дискреційні повноваження, які передбачені статтями 551 ЦК України та 233 ГК України щодо права зменшення розміру належних до сплати штрафних санкцій, суд, враховуючи загальні засади цивільного законодавства, передбачені статтею 3 ЦК України (справедливість, добросовісність, розумність) має забезпечити баланс інтересів сторін, та з дотриманням правил статті 86 ГПК України визначати конкретні обставини справи (як-то: ступінь вини боржника, його дії щодо намагання належним чином виконати зобов'язання, ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, дії/бездіяльність кредитора тощо), які мають юридичне значення, і з огляду на мотиви про компенсаційний, а не каральний характер заходів відповідальності з урахуванням встановлених обставин справи не допускати фактичного звільнення від їх сплати без належних правових підстав (відповідний висновок викладений у постановах Верховного Суду від 08.10.2020 у справі № 904/5645/19; від 14.04.2021 у справі № 922/1716/20)[1].

Відповідно до усталеної практики Верховного Суду право суду зменшити заявлені до стягнення суми штрафних санкцій пов'язане з наявністю виняткових обставин, встановлення яких вимагає надання оцінки судом поданим учасниками справи доказам та обставинам, якими учасники справи обґрунтовують наявність підстав для зменшення штрафних санкцій, так і заперечення інших учасників щодо такого зменшення.

Вирішуючи питання про зменшення розміру пені та штрафу, які підлягають стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, суд повинен з'ясувати наявність значного перевищення розміру неустойки порівняно з розміром збитків, а також об'єктивно оцінити, чи є цей випадок винятковим, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу, ступеня виконання зобов'язань, причин неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначності прострочення у виконанні зобов'язання, невідповідності розміру пені наслідкам порушення, негайного добровільного усунення винною стороною порушення та його наслідків та ін. Очевидно, що обставини, зумовлені введенням воєнного стану, бойовими діями, втратами матеріального та морального характеру, належать до особливої категорії виняткових

[1] Зменшення судом розміру пені та штрафу за господарськими зобов'язаннями – Євген Морозов / ЛІГА. Блоги – LIGA

обставин, які має враховувати суд при реалізації свого права на суддівський розсуд.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Судовий захист в умовах воєнного стану. URL:legalalliance.com.ua
2. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: court.gov.ua
3. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд у юридичній практиці (загальнотеоретичне дослідження). *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України*. Редкол.: П. М. Рабінович (гол. ред.) та ін. Серія 1. Дослідження та реферати. Випуск 16.Львів, 2007. С. 33.
4. Барак А. Судейское усмотрение: пер. с англ. М.: Норма, 1999. С. 20.
5. Желтобрюх І. Л. Розсуд у податковому правозастосуванні: автореф. … к. ю. н. … 12.00.07. К.: Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2016. – С. 3.
6. See, for instance, Куфтирєв П. В. Суддівський розсуд в теорії права: монографія / П. В. Куфтирєв. К.: Ін Юре, 2018.
7. Овчаренко О. М. Теоретико-прикладні проблеми інституту юридичної відповідальності судді: монографія. Х.: Юрайт, 2017.
8. Мартьянова Т. С. Розсуд суб'єктів правозастосовної діяльності: автореф. … к. ю. н.: 12.00.01. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2013.
9. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею. Київ, 2015.
10. Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні. Дис..канд.юрид.наук. Одеса. 2012.
11. Мирошниченко А. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля: погляд через призму юридичної відповідальності суддів.
12. Касяненко Н. Статус учасника бойових дій пом'якшує покарання за корупцію**.** https://www.radiosvoboda.org/a/27896377.html

Шаркова Ірина Миколаївна,
к.ю.н, доцент, докторант Юридичного інституту Київського державного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ НА МОРІ ЧЕРЕЗ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ АДМІРАЛТЕЙСТВА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: НЕОБХІДНІСТЬ ІСТОРИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ДЛЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Моря не підкоряються навіть королям.
Канут Великий, король Англії, Данії, Норвегії і шведів

Висловлювання, винесене в епіграф, належить видатній історичній особистості, королю вікінгів Кануту (Cnut the Great, Canute; 995–1035), який є творцем однієї з перших середньовічних імперій у Північно-Західній Європі. Середньовічний англійський історик Генріх Гантінгдонський(Henry of Huntingdon; близько 1084–1157) повідомляє про те як Канут, установивши свій трон на морському узбережжі, наказав прибою зупинитися, аби незамочити його ніг. Морська хвиля, однак, не виявиланалежної поваги до королівської величності й змусила Канута ретируватися. Тоді він виголосив: «Нехай усі люди знають, яка порожня й нікчемна влада царів, бо немає нікого, гідного цього імені, крім Нього, кому підкоряються небо, земля і море вічними законами» (Let all men know how empty and worthless is the power of kings, for there is none worthy of the name, but He whom heaven, earth, and sea obey by eternal laws). Після цього Канут повісив свою золоту корону на розп'яття «на честь Бога Всемогутнього царя»і більше ніколи її не носив [1, с. 199].

Цей легендарна оповідка в 1980 році набула певного юридичного змісту, коли Головний суддя Сполучених Штатів Уоррен Бургер (WarrenBurger)використавїї як приклад того, що жодні юридичні заборони не можуть абсолютно припинити певні діяння, які через те, що зачіпають надзвичайно важливі (наукові та бізнесові) інтереси реальних осіб, подібні до непереборної природної сили [2].

Ми ж згадали цю історію ще ближче до оригіналу, саме для того, щоб підкреслити – постулатобмеженості загальної юрисдикції для регулювання відносин на морі знаходиться глибоко в національній правосвідомості британців, так само як іграх інших європейських «морських» націй.

До речі, існують також інші, більш ранні, клерикальнозабарвлені свідчення з давніх кельтських джерел про спроби певних осіб керувати морськими хвилями. Вони пов'язуються з іменами Святого Ілтуда з Гламоргана (Saint Illtud of Glamorgan, Hildutus) – засновника одного з перших навчальних центрів у Великобританії в VI ст., а також палкого прибічника християн Мелкгуна, короля Гвинедда (Maelgwn Gwynedd; помер близько 547 р.) [3, с. 7–8].

Однак у контексті предмета нашого дослідження варто робити наголос не на самій темі виключної юрисдикції Бога над морем, порушеній у цих напівлегендарних переказах, а на твердженні, що таке регулювання морською стихією має здійснюватися на основі певних *вічних, природних законів* (*eternal laws*).

Та істина, що людська влада неспроможна магічним чином впливати на природні процеси, абсолютно не заперечує простого логічного умовиводу: ефективно регулювати соціальні відносини на морі можуть лише люди та інститути, обізнані в тих законах, на основі яких ці процеси здійснюються.

Послуговуючися сучасною політико-правовою мовою, можемо стверджувати, що правовідносини, обтяжені фактором моря, повинні регулюватися в рамках спеціальної (морської) юрисдикції та виконавчої (політико-адміністративної) влади. Як свідчить практика це може реалізовуватися тільки суддями, політиками та управлінцями, обізнаними в морській справі на високому професійному рівні.

Потреба у виникненні такого владно-правового утворення загострилася в епоху правління династії Тюдорів, за якої почалося й тріумфально завершилося будівництво англійського флоту, що стало поштовхомдо поступового перетворення Англії на велику морську державу і наймогутнішу імперію Нового часу.

Цей доленосний історичний період починається ще наприкінці XV ст. за правління Генріха VII, коли, незважаючи на фінансові труднощі після Війни Троянд, було закладено принципового нові кораблі (типу карака) «Регент» (водотоннажність 600 т, озброєння близько 225 гармат) та «Соверен» (450 т) [4, с. 41, 43].

Однак найбільш визначальні серед морських реформ запровадив наступний Тюдор, король Генріх VIII, відомий не лише як «захисник віри», а й як «батько королівського військово-морського флоту». Вже в 1514 р. чисельність англійських кораблів досягла 30 [5, с. 50], а всього за час його правління було побудовано 64 нових кораблі різної

водотоннажності, ще 16 увійшло до складу флоту як трофеї і 23 було куплено за кордоном [4, с. 197–199]. Усі ці «морські» заслуги дали підстави британським коментаторам уже Вікторіанської епохи говорити про Генріха VIII як «засновника сучасної незалежної держави» [6, с. 50].

Завершився цей тривалий період становлення великої морської держави за правління Єлизавети I й ознаменувався розгромною перемогою англійського флоту над іспанською «Непереможною Армадою» (ісп. Armada invencible) у 1588 році. Це, на думку британських істориків, забезпечило в подальшому контроль англійської корони над європейським континентом і певною мірою – панування в усьому світі [7].

Необхідно звернути особливу увагу на те, що в цей період військова справа мала визначальний вплив на розвиток сфери цивільних відносин. Так звана «військова» (military) або «вогнепальна революція» (firearms revolution), що відбулася в XVI–XVII ст. в Європі, спричинила істотні зміни в морській торгівлі [8, с. 195–214]. Зокрема на флоті з'явилися бойові кораблі величезних розмірів – караки та галеони, які були «артилерійськими фортами на плаву» і принципово змінили ситуацію з безпекою плавання комерційних суден на великій відстані від берегових фортець [9, с. 60]. Революційним у цьому плані стало поширення гармат як основної зброї на борту не лише військових кораблів, а й торгових суден, що створило матеріальну основу єдності військової та цивільної справи на морі. Такий «військово-цивільній» інтеграції значно посприяло також запровадження в Англії практики найму короною для воєнних потреб приватних купецьких суден. До речі, опосередковано про це свідчить і етимологічна версія походження назви основного в той час типу судна «карака», що можливо зв'язане з араб. قَرَاقِير, каракір («торговий корабель»), або з лат. carricare, «вантажити візок» чи грец. καρκαρίς, «вантажити дерево, ліс»).

Матеріальна єдність усієї морської справи зумовила виникнення унікального державного інституту, який у 1546 році запровадив Генріх VIII, створивши Морську раду (*CouncilottheMarine*), на яку було покладено вирішення завдань адміністрування надзвичайно широкого спектра. Від 1628 року ці функції вже належали колегіальному органу – Адміралтейському комітету (*BoardofAdmiralty*) або Адміралтейству (*Admiralty*), підконтрольному Парламенту. Правовим фунда-

ментом управлінської діяльності Адміралтейства стала комплексна (приватно-публічна) галузь – адміралтейське право (Admiralty Law), створена адміралтейським судом (Admiralty courts), що діяв ще з 1360 року під час правління Едуарда III з династії Плантагенетів.

Не заглиблюючись у подальшу історію цього спеціалізованого органу «морської» влади і його непрості відносини з владою королівською, вважаємо за доцільне запропонувати українському законодавцю звернутися до досвіду функціонування такого суто британського політико-правового інституту і розглянути можливість його запровадження в Україні у цей вирішальний для нашої держави час. Здається, що концентрація в одних руках усієї «морської» влади конче потрібна з огляду на необхідність перебудові нашої морської галузі на військові рейки. Українське адміралтейство має забезпечити компетентне оперативне управління та координацію діяльності всіх центральних органів виконавчої влади України, пов'язанихз морем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The chronicle of Henry of Huntingdon. Comprising the history of England, from the invasion of Julius Cæsar to the accession of Henry II. Also, The acts of Stephen, king of England and duke of Normandy. By Henry of Huntingdon, 1084?-1155; Forester, Thomas. ed. and trans. London, H. G. Bohn, 1853. 488 pp.URL: https://archive.org/details/chroniclehenryh00foregoog/page/n237/mode/2up
2. United States Supreme Court. Diamond v. Chakrabarty(447 U. S. 303) No. 79-136. Argued: March 17, 1980. Decided: June 16, 1980. URL: https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/447/303.html
3. Lord Raglan. 4. Canute and the Waves. *Man*. Vol. 60 (Jan., 1960), pp. 7-8. Published By: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. URL: https://doi.org/10.2307/2797899
4. Гаврилов С. Н. Английский флот эпохи Тюдоров как государственный институт: Дис. ... канд. ист. наук. М., 2005. 202 с.
5. Hewerdine, Anita Rosamund (1998) *The Yeomen of the King's Guard 1485-1547.* PhD thesis, London School of Economics and Political Science. 296 pp. URL: http://etheses.lse.ac.uk/2206/1/U613438.pdf
6. Froude, James Anthony. History of England from the Fall of Wolsey to the Death of Elizabeth. Vol. I-XII. Volume IV New York: Charles Scribner and Company. 1878. 516 pp.URL: https://play.google.com/store/books/details?id=69tRAQAAMAAJ&rdid=book-69tRAQAAMAAJ&rdot=1
7. Wernham R. B. Before the Armada: The Growth of English Foreign Policy 1485-1588. L., 1966. 447 pp.URL: https://archive.org/details/beforearmadagrow0000wern

8. Parker G. The «Military revolution», 1560–1660 – a myth? The Journal of Modern History. 1976. Vol. 48. No. 2. Pp. 195–214.

9. Петров М. Д. Развитие западноевропейского военного дела как фактор трансформации политических институтов Англии в 1485–1547 гг. Локус: люди, общество, культуры, смыслы. 2022. Т. 13. No 1. С. 56–75.

Ariana Trofim,
Authorof Institutional Protocol, practicalguide,
Master's degreein International Law,
Laureate of the International Contest for protocol and etiquette,
Certificate in International Business & Diplomatic Protocol, European School of Protocol, Europrotocol 2022

THE INSTITUTIONAL PROTOCOL – AN EFFICIENT COMMUNICATION TOOL

The institutional protocol is a set of rules and legal provisions in force that, together with traditions of the peoples, govern the correct performance of official actions. Currently, the protocol represents a complex of techniques and rules based on which official ceremonies, protocol actions are organized, including national and international meetings, signing an agreement (treaty, memorandum of understanding, collaboration protocol, concordat, declaration, etc.), press conferences, international conferences, receptions, participation in funerals, state, official, work or other visits [1].

States act through public officials. In this context, a key element is the participation in the protocol actions according to the order of precedence, drawing up a plan that provides everything necessary for each event according to the purpose of each individual ceremony. Protocol norms by their conventional nature accepted by the international community represent a necessity as they defend the dignity of states, institutions and their representatives; ensure the effective performance of various activities of interstate and interpersonal relations. [2]

At the same time, the institutional protocol is part of an international category including rules of conduct and compliance with communication standards. General rules are usually followed by all states, although each state is distinguished by individual national features. They are reflected by the characteristics of the state system, ideology, religion, cultural traditions and history. One of the main rules of a successful meeting requires the

respect of the local customs by the guest or host. What would that mean? These are the specific customs and traditions of the country that its partners for discussions, negotiations or any kind of protocol actions represent. Finally, precisely this allows the creation of a positive image of the country, a favorable climate for collaboration which, in turn, is important not only for diplomats, but also for all those who are, in various ways, actively involved in international contacts – business people, people from culture and art, science and sports, employees of public organizations and many others.» [3]

Adherence to the rules of protocol is a weapon of every official, as well as a tool of representation and communication in political life, the logistics of organizing an event having the magic of demonstrating to the participating parties both consideration and a reserved attitude. In order to prepare a protocol action, at least a detailed biography of the participating official or officials is needed, accompanied by picture/pictures, with the aim of greeting both with a coherent address and in a manner consistent with the traditions and cultures of the host country. Based on practice, we can say with certainty that it is imperative to know what the head of the delegation looks like in order to avoid the embarrassing moment when the head of the host delegation tries to identify his counterpart among the 10 participants or the situation in which he would address a translator or a member of the delegation using the name of the head of delegation. The rule applies to any level of meetings or protocol actions. The head of delegation or official must be informed of all the details of each meeting.

The Protocol serves as a means of concretizing the fundamental principles of international law. In particular, state sovereignty is expressed through protocol standards, such as honoring the state flag (there are specific positioning rules at this time), singing the national anthem, etc [4]. The principle of sovereign equality of states is manifested by the placement of delegations at international conferences and diplomats at diplomatic receptions, the behavior of first persons and officials in accordance with the general rules of protocol, regardless of territorial, economic or military characteristics. Any deviation from the observance of the accepted standards is considered an injury to the dignity of the states.

Of course, some deviations or variations from the norms generally accepted in international practice exist and are allowed, but a reasoned basis is necessary. Depending on the state of relations between countries, based on political objectives, in the process of practical application there

is always the possibility to convey various nuances of protocol rules [5]. It is possible to confer greater or lesser solemnity, an increase or decrease in the number of participants in official ceremonies, an increase or decrease in the level of representation at them, and the provision of a greater or lesser degree of formality to various events. However, it is necessary to be cautious. It is important to know that any deviation from the prevailing norms will be noticed and appreciated accordingly by the media or international actors as a negative aspect being categorized as negligence, lack of professionalism or experience. It is inconceivable for a natural development of international relations without the existence and observance of protocol norms [6].

The atmosphere that is created at any event, respect for ceremonial, courtesy, order of priority and etiquette is very important. As a result, all these elements form the image of both the person, the institution and the state they represent. We can say with certainty that the level and quality of representation offers the opportunity to attract reliable partners, predisposes to a fruitful collaboration, causes sympathy for the culture, traditions of the country we represent, offers a high-level institutional image and ensures the success of the solution on amicable way of the problems that exist at the international level in the interest of the country.

The personal image of every public figure influences public opinion. The image turns into a vector of communication where we are evolved according to how we are perceived.

Talking about the personal image, we will reveal that it involves more than the physical appearance, which is also a way to form the first impression. Physical appearance, good manners and etiquette, education and professional training, conversational skills, and body language can be included as defining elements of self-image. As a result, personal image influences public opinion, turning into a vector of communication and perception by the public. To complete the defining elements of a successful public image, civilized behavior and the observance of certain rules of etiquette are needed, as well as the correct application of good manners. The way we greet each other, the body movements, the look, the presentation, but also the tone of the voice could influence the opinion of a citizen [7]. From a political point of view, these elements are able to change the destiny or the political situation in the country. We will exemplify the above through any public debate or giving a speech in front of a large audience (citizens). It is obvious that a professional approach

and a well-designed public image, together with the observance of norms of conduct, etiquette and protocol, influence the perception of the public, capture the sympathy of the audience and interpret what is said in favor of the person delivering the message. It is up to each person to try to follow all the recommended norms to form an image of «credibility, seriousness and professionalism» or vice versa [8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. A. Dermenji, 'Institutional protocol: practical guide', Chisinau: Casa Editurii 11, 2021 (Combinatul Poligrafic), p. 7.
2. E. Manciur, 'Institutional protocol', Editura comunicare.ro, București, 2011, p. 143-145.
3. Арцишевский И., Давтян О., 'Согласно протоколу', ООО «ИПК «Коста», Санкт-Петербург, 2016, Слово Дипломата
4. Борунков, А., 'Дипломатический протокол в России', Third edition, «Международные отношения», Москва, 2005, p. 29.
5. Ibidem.
6. E. Manciur, 'Institutional protocol', Editura comunicare.ro, București, 2011, p. 22.
7. E. Chiriță, 'The power of image in public relations. Protocol norms and effective communication', Editura Universitară, București, 2015, p. 15.
8. Idem, 16.

Богомолова Валерія,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІЙСЬКОВИЙ СТАН В УКРАЇНІ ТА КРЕДИТИ

З 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» на території нашої країни було введено воєнний стан. Такий правовий режим має свої особливості та містить окремі виключення і обмеження звичайних правовідносин, сфери реалізації прав і виконання обов'язків.

Військовий стан визнається форс-мажорною обставиною, яка прямо прописана в більшості кредитних договорів, або ж автоматично є такою обставиною внаслідок положень чинного законодавства.

Термін «форс-мажор» у перекладі із французької мови (forcemajeure) означає «непереборна сила». В українському законодавстві під непереборною силою розуміють надзвичайні та невідворотні обставини за даних умов провадження діяльності (ч. 1 ст. 263 ЦКУ, ч. 2 ст. 218 ГКУ).

Положеннями ч. 2 ст. 14^1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) визначено як надзвичайні та невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків відповідно до законодавчих та інших нормативних актів. Аналогічне визначення міститься й у п. 3.1 Регламенту.

За загальним правилом засвідчує факт наявності надзвичайної ситуації Торгово-промислова палата (ТПП) України й уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати. Зазначені органи протягом семи днів від дня звернення суб'єкта господарювання видають сертифікат про ці обставини. Саме цей орган потрібно вказувати в договорі як орган, уповноважений на засвідчення форс-мажорних обставин. Тобто за звичайних умов Торгово-промислова палата в кожному конкретному випадку своїм документом підтверджує факт наявності форс-мажорної обставини.

З введенням в Україні військового стану ситуація принципово змінилася. Враховуючи, що такий стан проголошений на всій території України, Торгово-промислова палата України своїм листом від 28.02.2022 року визнала введений в Україні воєнний стан форс-мажорною обставиною, починаючи з 5 годин 30 хвилин 24 лютого 2022 року.

За загальним правилом, у разі настання форс-мажорної обставини сторона (зокрема боржник в кредитних зобов'язаннях) звільняється від виконання своїх обов'язків на весь час існування форс-мажорної обставини. Якщо аналізувати ці положення в світлі кредитних зобов'язань, то можна зробити висновки, що боржники, які отримали кредити до введення воєнного стану мають бути звільнені від виконання своїх кредитних зобов'язань (повернення кредиту) до моменту припинення форс-мажорної обставини (до моменту скасування воєнного стану в Україні).

З введенням воєнного стану на деякий час була призупинена робота більшості судів, виконавчих служб, приватних виконавців. Тим-

часово не функціонували (а періодично не функціонують і на даний момент) державні реєстри – Єдиний державний реєстр боржників та автоматизована система виконавчого провадження. З цієї ситуації виникла важлива практична проблема: люди, в яких банківські рахунки були заблоковані виконавцями внаслідок недобросовісних виконавчих надписів нотаріусів фактично позбавились можливості якимось чином розблокувати свої рахунки до закінчення воєнних дій та скасування воєнного стану в Україні та 90 діб після скасування.

Вагомі проблеми виникли з введенням воєнного стану щодо виплати і повернення кредитів військовослужбовцями та (або) членами їх сімей, тобто людьми, які ціною власного життя забезпечують незалежність і самостійність території України. Так в засобах масової інформації анонсувалася ситуація згідно якої внаслідок прийняття закону № 7414 «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні» Верховна Рада України (начебто) заборонила колекторам стягувати борги по кредитах військовослужбовців ВСУ та членів їх сімей.

Однак детальний аналіз Закону 7414 свідчить про те, що він не тільки не покращує, а принципово погіршує права військовослужбовців в сфері кредитування по зрівнянню із ситуацією, що була до війни. Згідно із положеннями означеного Закону замість повного звільнення від сплати відсотків і штрафних санкцій (штрафів та пені) за будь-якими кредитами, військовослужбовці залишаються зобов'язаними сплачувати за кредитами на житло (в тому числі недобудоване) та/або на автомобіль. Тобто Закон залишає можливість нараховувати військовослужбовцям і відсотки, і штрафи по найдорожчим кредитам (на житло та автомобіль).

Що ж стосується «заборони колекторам стягувати борги з військовослужбовців». В Законі 7414 не йдеться про прощення або анулювання кредитів, чи про повну заборону стягувати борги по рішенням судів чи вже винесеним незаконним надписам нотаріусів (яких на сьогодні на стадії виконання перебуває біля 650 тисяч). Мова ведеться лише про заборону взаємодіяти, тобто шантажувати, залякувати військовослужбовців та членів їх сімей в позасудовому порядку по телефонам, месенджерам та іншим способам комунікації. При цьому в Законі ще й передбачений спеціальний порядок повідомлення колекторів для того, щоб вони припинили залякування та погрози.

Банки та фінансові установи (які створені політиками, українськими та іноземними олігархами) згідно із положеннями Закону і надалі мають право стягувати кредитні борги в судовому порядку. Саме тому починаючи з вересня 2022 року в судах з'явилася величезна кількість справ про стягнення заборгованості банками, МФО та іншими кредитними установами. Тобто незначні обмеження формату взаємодії колекторів із боржниками-військовослужбовцями жодним чином не гарантують і не захищають додатково права таких боржників.

Як свідчить практика, тривалість воєнного стану в Україні тягне за собою знебожіння, фінансову неспроможність населення та економічну катастрофу суспільних відносин. З кожним днем фактично зростає кількість людей, які не тільки не здатні сплачувати кредитні платежі, а й з великим трудом можуть забезпечити мінімальний рівень свого життя. Саме тому слід звернути увагу на пріоритети та характерні для сьогодення особливості кредитних правовідносин.

Так економічно, фінансово та життєво невигідною для боржника слід вважати в сучасних умовах конструкцію реструктуризації боргу. Тому що у разі визнання і проведення реструктуризації боргу вся сума попередньої заборгованості буде зарахована в тіло кредиту і потягне за собою неможливість виконання зобов'язання в натурі.

Окремої уваги в кредитних правовідносинах під час воєнного стану заслуговує інфляційна складова. Поступове знецінення української гривні по відношенню до іноземних валют імовірно буде продовжуватися і надалі. Саме тому наявність боргу в сучасних умовах «невигідно» для банків і фінансових компаній, однак «вигідно» для боржників. Саме тому імовірно і збільшилася активність банків і фінансових установ щодо стягнення заборгованостей в судовому порядку. Що ж стосується боржників, то більш вигідною в умовах воєнного стану є позиція очікування та спостереження за фінансовою стабільністю (а скоріше все ж таки нестабільністю) гривні та максимального відстрочення виконання кредитних зобов'язань.

Ващак Владислав Анатолійович,
аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕЖІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В МЕТАВСЕСВІТІ

Матавсесвіт це футуристичний віртуальний світ, де можна відчути новий тип реальності. Метавсесвіт більше не є науковою фантастикою, тому не можна не враховувати нові виклики, які ця технологія може становити як для окремих споживачів, так і для компаній.

Метавсесвіт – термін, якому важко дати визначення. Це поняття у загальних рисах відноситься до ідеї віртуальних світів, у яких тисячі або навіть мільйони людей можуть збиратися у величезних 3D-світах. Його часто асоціюють із такими технологіями, як віртуальна та доповнена реальність [1]. В широкому розумінні метавсесвітом можна вважати частину інтернету нового покоління – Web 3.0. Так, з позиції цього підходу, вчиняючи криптовалютну транзакцію в блокчейні, користувач вже діє в певному метавсесвіті.

Щоб бути життєздатним місцем для життя та ведення бізнесу, метавсесвіт потребуватиме засобів контролю в реальному світі, щоб захистити користувачів від зловживань, шахрайства та втрат. Регулювання потребує часу, і його важко застосувати глобально. Але розробники метавсесвіту можуть вжити активних заходів для створення власного кодексу поведінки, тобто створення норм саморегулювання.

Потрібен час, щоб державне чи міжнародне регулювання наздогнало технологічні інновації, а це означає, що наразі немає зовнішнього нагляду за метавсесвітом. Ця ситуація може бути проблемною з наступних причин.

По-перше, валюти, які ми обмінюємо у віртуальних світах, не є реальними грошима в традиційному розумінні: це або криптовалюти, або внутрішньоігрові валюти, такі як Fortnite V-Bucks. Можуть існувати облікові записи або гаманці для зберігання цих активів, але державний захист від втрати чи шахрайства відсутній.

По-друге, вартість того, що ми купуємо та продаємо в метавсесвіті, менш відчутна, ніж у реальному світі. Невзаємозамінний токен (NFT) або частина віртуальної нерухомості може здаватися цінним активом, але це не обов'язково так, і в користувачів немає реального права на відшкодування чи інші форми захисту споживачів.

У метавсесвіті вже працює багато компаній і багато інших, ймовірно, прийдуть у цю сферу. Теоретично, будь-який із цих окремих операторів може існувати нескінченно довго поза нормативною базою. Якщо регулювання метавсесвіту не є глобальним, то мало що може зупинити офшорний інвестиційний механізм, який керує власним куточком метавсесвіту, і людей, які отримують доступ до нього з інших віртуальних світів.

Можливо, деякі технології, які лежать в основі метавсесвіту, за своєю суттю зменшують ризики транзакцій і потребу у фінансовому регулюванні, наприклад транзакції через блокчейн, які неможливо фальсифікувати. Блокчейн не тільки унеможливлює зміну даних транзакцій без запису внесених змін, але й надає публічний доступ до цих даних усім, хто бере участь.

Але, з іншої сторони, весь етос метавсесвіту, здається, суперечить такому виду відстеження. Якщо можна бути ким завгодно у віртуальному світі, то, можливо, не доведеться підтверджувати свою особу, що не обов'язково суперечить нормам. Анонімність є однією з найбільших переваг метавсесвіту, не обов'язково як прикриття для злочинних дій користувачів, а і як засіб захисту конфіденційності.

На розробку нормативних актів потрібні роки, тому власники, інвестори чи рекламодавці в метавсесвіті, повинні розробити простий набір принципів і слідувати їм, тобто застосувати саморегулювання. Стимулювання змін зсередини може дати метавсесвіту та його учасникам свободу, необхідну для надання веселих, захоплюючих вражень та інноваційних послуг без ризику для користувачів. У суто комерційному плані це привабить рекламодавців та інвесторів, забезпечивши прозорість та швидке регулювання.

Розробка цих принципів вимагатиме співпраці та, ймовірно, методу проб і помилок і може включати наступне.

1.Встановлення власних стандартів. Найавторитетніші гравці метавсесвіту могли б об'єднати зусилля, щоб сформувати незалежну індустріальну організацію та розробити власні надійні кодекси поведінки.

2. Використання передової фінансової практики. Повинні бути чітко визначені процеси для управління фінансовими ризиками метавсесвіту. Наприклад, слід публікувати комісію за обмін, коли незалежні стейблкойни переводяться в або з метагаманців, а реальне забезпечення публікується для значних позик або торгів. Також було

б доцільно передати процеси перевірки посвідчення особи авторитетній третій стороні та забезпечити страхування від особистих втрат або навіть травм третьої сторони.

3. Надання споживачам можливості вибору. Галузевий орган міг би розробити еталон якості, який показує, що віртуальні світи є саморегульованими, дотримуються встановлених стандартів і тому є безпечними місцями для відвідування. Потім користувачі метавсесвіту вирішуватимуть, чи користуватися такими саморегульованими світами, продуктами з чіткими стандартами, чи ризикнути, користуючись явно нерегульованим середовищем. Віртуальні світи без корпоративної присутності в реальному світі також ускладнять застосування будь-яких нормативних стандартів [2].

Прикладом органу, який розробляє норми саморегулювання для метавсесвіту є Oasis. Консорціум Oasis, заснований у серпні 2021 року і є аналітичним центром, який об'єднує експертів з ігор, соціальних медіа та онлайн-знайомств для сприяння розвитку «етичного Інтернету». Нещодавно він оприлюднив перші в історії принципи роботи, Стандарти безпеки користувачів, для нового інетернет-світу Web 3.0.

Все більше веб-компаній підписуються на Стандарти безпеки користувачів. Серед них Agora, Fandom, Grindr, Pandora/Sirius XM, The Meet Group, Wildlife Studios і Wisdom, але цього недостатньо, адже великі технологічні компанії поки не слідують таким шляхом. Це не дивно, враховуючи, що навіть сьогодні вони нездатні до значущої саморегуляції та борються проти законодавства, щоб вирішити свої численні проблеми [3]. Історія великих технологічних компаній показує, що їхнє охоплення та контроль над аспектами метавсесвіту можуть бути ще виразнішими, ніж в епоху Web 2.0, якщо хтось не зупинить цей процес, адже такий розвиток подій суперечить концепції децентралізованого інтернету майбутнього – Web 3.0.

Деякі країни вже роблять перші кроки до урядового регулювання метавсесвіту. Так, у Великобританії представлено законопроект про безпеку в Інтернеті – законодавчий акт, спрямований на обмеження поширення шкідливого вмісту в Інтернеті. Правила покладатимуть на фірми обов'язок вживати жорстких і пропорційних заходів для боротьби зі шкідливими матеріалами, такими як дезінформація про вакцини або публікації, що пропагують самоушкодження.

Світи віртуальної реальності (VR), або метавсесвіти, не згадуються в законопроекті, однак у заяві його авторів зазначено, що «цей знаковий законопроект охоплює всі сервіси, з якими користувачі можуть взаємодіяти в Інтернеті – від веб-сайтів і програм до метавсесвіту та інших. Послуги, до яких діти можуть отримати доступ, повинні бути безпечними, інакше є загроза величезного штрафу» [4].

Метавсесвіт не буде юридично захищений від нових правил, які встановлюються в законопроєкті, адже сфера його застосування достатньо широка щоб врахувати платформи та компанії, які відіграють певну роль у метавсесвіті.

Отже, як у випадку із зовнішнім контролем, ключем до саморегулювання цивільних відносин в інтернеті буде підвищення прозорості, довіри та підзвітності за підтримки передових практик. Цілком ймовірно, що у цій сфері кризи будуть і з них потрібно буде накопичувати досвід. Те, як ми реагуємо колективно, на рівні урядів, компаній та споживачів, сформує метавсесвіт майбутнього як місце, яке доповнить наше реальне життя та розширить його.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Browne R. Meta and Microsoft can't self-regulate their metaverses, UK regulator warns. CNBC. URL: https://www.cnbc.com/2022/10/26/meta-and-microsoft-cant-self-regulate-their-metaverses-ofcom-warns.html

2. Boyd M. Regulating the metaverse: can we govern the ungovernable?. Forbes. URL: https://www.forbes.com/sites/martinboyd/2022/05/16/regulating-the-metaverse-can-we-govern-the-ungovernable/?sh=52ce7cd41961

3. Warwick M. Self-regulation just won't cut it in the metaverse – it needs a virtual Interpol. TelecomTV. URL: https://www.telecomtv.com/content/digital-platforms-services/self-regulation-just-won-t-cut-it-in-the-metaverse-it-needs-a-virtual-interpol-43408/

4. Field J. No self-regulation for metaverses in UK. CoinGeek. URL: https://coingeek.com/no-self-regulation-for-metaverses-in-uk/

Галянтич Анна Миколаївна,
аспірантка 2 курсу Науково-дослідного Інституту приватного права та підприємництваім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ СПОЖИВАЧАМИ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Внаслідок знищення або ушкодження росією ряду об'єктів енергетичної інфраструктури в ході повномасштабної війни актуальним є питання отримання споживачами комунальних послуг, їх якості, стабільності у їх наданні. Наразі спостерігається нестабільне функціонування комунальних систем, що унеможливлює належне забезпечення та захист прав споживачів. Житлово-комунальні послуги для сучасної людини є базовими потребами, а окремо комунальні послуги – незамінні, фактично безальтернативні, їх належне постачання споживачам є обов'язковою умовою функціонування держави та життєдіяльності населення. Саме тому вбачається необхідним аналіз особливостей отримання комунальних послуг споживачами в умовах війни, аналіз чинного законодавства та проектів законів, розробки шляхів удосконалення, пропозицій вирішення проблемних питань та ін.

Відповідно до п. 1, 3 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», споживач має право одержувати своєчасно та належної якості житлово-комунальні послуги згідно із законодавством і умовами укладених договорів, та має право на відшкодування збитків, завданих його майну, шкоди, заподіяної його життю або здоров'ю внаслідок неналежного надання або ненадання житлово-комунальних послуг та незаконного проникнення в належне йому житло (інший об'єкт нерухомого майна) [1].

Відповідно до Листа № 2024/02.0-7.1 Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року, військова агресія російської федерації визнана форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили). Відповідно, відшкодування шкоди через неналежне та несвоєчасне виконання зобов'язань, передбачених умовами укладених договорів (контрактів, угод тощо), зокрема договорів про надання послуг з приєднання до електричних мереж системи розподілу, та вимог, встановлених нормативно правовими актами, є неможливим.

Тим не менш, у зв'язку із ушкодженням та/або знищенням об'єктів енергетичної інфраструктури, зокрема відбуваються віялові стабілі-

заційні або аварійні припинення постачання електричної енергії, при здійсненні яких можуть відбуватись значні перепади напруги, що виводять з ладу електричні побутові пристрої споживачів, а також виникають проблеми із водопостачанням частині споживачів через особливості роботи цієї комунальної системи, що передбачає використання електронасосів. При температурі навколишнього середовища нижче нуля градусів за Цельсієм є ризик виникнення аварій, зокрема пошкодження трубопроводів, їх розриви через заледеніння. У зв'язку із вищезазначеним, держава має забезпечити обов'язкове стабільне функціонування комунальних систем на максимально можливому рівні.

Наразі подано і зареєстровано ряд законопроєктів, серед яких Проект Закону про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації № 7385 від 17.05.2022 р., що вбачається найбільш влучним стосовно деліктів, та зокрема передбачає відшкодування шкоди фізичним особам, що покинули власне місце проживання через збройну агресію російської федерації, витрат на найм житлового приміщення, вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу, та відшкодування шкоди фізичним особам за знищені/пошкоджені об'єкти рухомого чи нерухомого майна. Передбачено, що усі відшкодування здійснюватимуться іззовнішніх джерел, таких як репарації російської федерації, міжнародна фінансова допомога, міжнародні цільові гранти та ін. [2, ст. 20-22]. Зважаючи на масовий характер ушкоджень, вбачається доцільним створення спеціального фонду для відшкодування шкоди, завданої споживачам у зв'язку із неналежним функціонуванням комунальних систем, комунальними аваріями, що відбулися як під час бойових дій безпосередньо, так і у подальшому через неможливість оперативного проведення капітального ремонту комунальних систем із різнихоб'єктивних причин.

Щодо оцінки розміру шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії російської федерації як житлово-комунальному господарству в цілому, так і споживачам житлово-комунальних послуг, діє Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 20 березня 2022 р., відповідно до пп. 6, 8 п. 2 якого напрямками визначення шкоди та збитків зокрема є оцінка втрат об'єктів житлово-комунального господарства – напрям, що

включає зруйновані і пошкоджені об'єкти у сфері теплопостачання, об'єкти водопостачання і водовідведення і решту об'єктів житлово-комунального господарства, знищення яких має безпосередній вплив на санітарні та гігієнічні умови проживання жителів населених пунктів, та оцінка втрат житлового фонду та об'єктів благоустрою – напрям, що включає втрати житлового фонду (житла), об'єктів благоустрою, об'єктів незавершеного будівництва житлової нерухомості, фактичні витрати, здійснені для їх відновлення, що безпосередньо стосується споживачів житлово-комунальних послуг [3]. Але й досі не є сформованими механізми та інструменти для здійснення компенсацій, зокрема за напрямами, зазначеними вище, про що також наголошують у своїх дослідженнях вчені-правники [4-7]. Отже, підґрунтя до вищезазначених пропозицій, розробки та прийняття нових нормативно-правових актів вже наявне, що також є важливим для формування нової судової практики. Наразі щодо озвучених актуальних питань судова практика не є досить сформованою, як і позиція щодо відповідача у даних категоріях справ – держава Україна та її резиденти, або безпосередньо держава-агресор російська федерація, особливо у випадках заподіяння шкоди безпосередньо під час бойових дій. Підтримуючи думку вченої Н. Ю. Філатової-Білоус, вбачається, що покладання на державу Україна обов'язку впровадження законодавчих механізмів компенсації шкоди та безпосереднього її відшкодування, завданої руйнуванням житла, усім особам, які постраждали внаслідок цього, є несправедливим, проте у разі подання позовів до російської федерації як відповідача необхідним є підтримка і розробка додаткових механізмів впливу міжнародної спільнотою задля забезпечення виконання таких рішень. [6, с. 104-105]. Правила подання позовів до російської федерації обгрунтовані у Постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19.

Висновок. Підняті питання безперечно потребують подальшого вирішення, зокрема неможливість надання споживачам якісних комунальних послуг через війну, відшкодування завданих комунальним системам та їх споживачам збитки, неможливість оперативного проведення ремонту цих систем, в тому числі черезїх застарілість. Однією із причин неможливості оперативного вирішення поставлених питань є відсутність необхідних людських та фінансових ресурсів через розстановку державою пріоритетів із фокусом на захист незалежності України шляхом ведення бойових дій, тощо.

Необхідною є подальша розробка плану дій населення та його безпосереднє інформування на випадок критичного ушкодження систем постачання комунальних послуг, здійснення ремонту, оновлення, налагодження та удосконалення комунальних систем, заміна чи приведення до європейських стандартів енергосистем у поєднанні із всебічним ефективним захистом прав споживачів на отримання якісних комунальних послуг. Безумовно, для вирішення усіх поставлених задач важливою є розробка та прийняття нових нормативно-правових актів та створення практичних механізмів для застосування вже існуючих нормативно-правових актів. У контексті ж сучасних несприятливих обставин, обов'язковим є забезпечення мінімальних стандартів та вимог щодо комунальних послуг, задля стабільного і постійного функціонування комунальних систем, що є незамінними і необхідними для життєдіяльності населення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про житлово-комунальні послуги (Закон України)№ 2189-VIII (2017). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text
2. Проект Закону про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації № 7385 URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602
3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації (Постанова Кабінету міністрів України) № 326 (2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#top
4. Анісімова А. Відшкодування збитків, завданих пошкодженням або знищенням житла внаслідок збройного конфлікту. *Підприємство, господарство і право*.2020. № 7, С.13-17. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/3.pdf
5. Дрішлюк В. І. Відшкодування шкоди, завданої суб'єктам господарювання внаслідок збройної агресії Російської Федерації.Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: Матеріали науково-практичного онлайн-заходу 29 квітня 2022 р. Одеса. ОДУВС, с. 89-90. URL:http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3477/1/89.pdf
6. Філатова-Білоус Н. Ю. Компенсація шкоди, завданої порушенням житлових прав у зв'язку з військовою агресією: проблема визначення кола суб'єктів звернення. *Форум права*. 2022. № 72(1), С.98–109. URL:http://forumprava.pp.ua/files/098-109-2022-1-FP-Filatova-Bilous_11.pdf

7. Бандурка О. М. Цивільне право в умовах воєнного часу. Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці від дня народження Олександра Анатолійовича Пушкіна. 20 травня 2022 р. С.15-17. Харків, Україна: ХНУВС. Вилучено з http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12377

Кірсанов Олексій Володимирович,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

КРЕДИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно ст. 1054 Цивільного кодексу України, банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Але Цивільне законодавство не містить переліку істотних умов кредитного договору. Деякий перелік умов все ж таки наведений у ст. 345 Господарського кодексу України, однак єдиного підходу та розуміння цього переліку також немає.

Актуальність теми полягає у тому, що впровадження доступного та довгострокового для позичальників банківського кредитування є одним з найважливіших завдань стратегічного розвитку України. Кожен третій громадянин України користується послугами надання кредиту, однак загальний обсяг наданих кредитів в українській економіці зберігається на низькому рівні. Розробка інноваційної діяльності у практику банківського сектору та впровадження єдиної системи, умови якої були б вигідними і для кредитодавця і для боржника, призвело б до досконалої співпраці учасників кредитного договору, зменшився би показник кредитних ризиків.

Все більше зростає роль банківських та небанківських установ, тому що кредитно-правові відносини є невід'ємною складовою економіки будь-якої держави. У науковій юридичній літературі немає єдиного тлумачення щодо правової природи та сутності поняття «кредит», існує велика кількість позицій стосовно правової природи кредитних зобов'язань – це все вимагає від законодавства створити ефективну та гнучку правову базу, яка розширить функції фінансового ринку.

Останні роки попит на кредити зростає. Особливо виріс відсоток кредитного обороту техніки, не відстає від цих показників й кредитування онлайн. Така стрімка зміна показників відбулася через спрощення процедури оформлення кредиту. Не менш популярним став такий різновид кредитування як онлайн-кредитування. Однак саме в сфері онлайн-кредитування відбувається зловживання з боку шахраїв.

Звісно військова агресія проти нашої держави зі сторони Російської Федерації вплинула також і на кредитні правовідносини та на процедури отримання та повернення кредитних коштів. Більшість втратили роботи та не мають стабільного заробітку.

Для захисту прав та інтересів сторін більшості договорів на законодавчому рівні були прийняті відповідні нормативно-правові акти, не виключенням є кредитні договори. Так, наприклад, це Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX, яким вносяться зміни та доповнення водночас в декілька інших нормативно-правових актів, а саме, це стосується Цивільного кодексу України та Закону України«Про споживче кредитування» як основних регуляторів даних правовідносин [1]. Також і Національним банком України розроблено «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», що затверджено постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. № 23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп».

Також під час дії воєнного стану банками запроваджуються кредитні канікули, тобто тимчасова відстрочку боржником від сплати платежів за кредитним договором.

Тобто ми бачимо, що з боку держави відбувається підтримка суб'єктів кредитних правовідносин у повному обсязі під час режиму воєнного стану, який був введений 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Дані зміни стосуються наступного: боржник (позичальник) звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 Цивільного кодексу України; діє заборона у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит щодо збільшення процентної ставки за користування кредитом, однак є виключення щодо випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит; боржник (позичаль-

ник) звільняється від обов'язку сплати на користь кредитора (кредитодавця) штрафу або пені за такі прострочення [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225

2. Про правовий режим воєнного стану:Закону України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. С.527-528.

Колесніченко Сергій Васильович,
аспіранткафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІРПІДРЯДУ НА БУДІВНИЦТВО ДОРІГ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

З урахуванням сприятливого географічного положення України, територією якої з давніх-давен пролягають найважливіші торгові шляхи регіону, будівництво доріг є важливою ланкою світового комунікаційного простору. Враховуючи це, одним із пріоритетних напрямів державної політики є створення розгалуженої, що відповідає вимогам часу, транспортної інфраструктури як найважливішого чинника успішного розвитку країни.

Дорожнє будівництво та ремонт регулюється 50 чинними нормативноправовими актами та невизначеною кількістю нормативно-технічних актів. З них 23 – це закони, 27 – підзаконні нормативно-правові акти. Окрім того, 5 актів є стратегічними документами і не є регуляторними [1] Неактуальними є 22% актів з перелічених вище. Закон України «Про дорожній рух», «Про місцеве самоврядування», «Про автомобільний транспорт», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», а також Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту», «Про затвердження Технічного регламенту будівельних

виробів, будівель і споруд», «Деякі питання ліцензування будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками» – є неактуальними за ознакою невідповідності законодавству.

У системі правового регулювання будівництва самостійне місце займає договір будівельного підряду, який дозволяє регламентувати майнові відносини, пов'язані з будівництвом та реконструкцією об'єктів нерухомості, а також виконанням інших будівельних робіт, що сприяє формуванню матеріальної бази майбутніх економічних відносин та закладає основу для довготривалого, сталого зростання продуктивних сил. Виходячи з цього, науковий інтерес представляє вивчення сутності договірних відносин щодо будівельного підряду в аспекті історії та еволюції законодавства про будівництво.

Перехід від адміністративно-планового методу господарювання до ринкових відносин зумовив необхідність заміни та нормативно-правової бази щодо регулювання підрядних відносин у сфері будівництва. У зв'язку з цим цивільноправове регулювання підрядних відносин у галузі будівництва доріг потребує додаткового наукового дослідження.

Найважливішим інструментом регулювання відносин у будівництві є підрядний договір, вимоги до повноти та якості якого незмірно зростають у сучасних умовах. Це пов'язано з тим, що у законодавстві є переважання диспозитивних норм проти імперативних, і навіть через поступовий перехід до технічного регулювання процесів будівництва.

Створення нового об'єкта нерухомості або реконструкція існуючого є підрядними зобов'язаннями, внаслідок яких підрядник зобов'язується у встановлений договором термін побудувати за завданням замовника певний об'єкт або виконати інші будівельні роботи, а замовник зобов'язується створити підряднику необхідні умови для виконання робіт, прийняти їх результат та сплатити обумовлену ціну.

Отже, в цей час дуже висока потреба в таких інструментах, як: якісно сформований договір підряду та налагоджений механізм конкурсного розміщення замовлення на будівництво в системі державних закупівель, тому проблеми є важливими та актуальними.

Будівництво доріг – особлива галузь матеріального виробництва, що включає діяльність державних органів, органів місцевого само-

врядування, фізичних і юридичних осіб, спрямована на створення нових і модернізацію наявних основних фондів виробничого і невиробничого призначення. На відміну від інших галузей матеріального виробництва, кінцевим продуктом будівельної діяльності є об'єкти нерухомості, які мають високу соціальну значущість. У процесі здійснення будівельної діяльності складаються договірні та інші відносини, які, безсумнівно, вимагають правового регулювання. Регулювання суспільних відносин у будівництві здійснюється нормами різних галузей права: цивільного, екологічного, земельного, адміністративного, фінансового та ін.

Отже, існує далеко не бездоганний за змістом з огляду юридичної техніки великий масив нормативних актів, який потребує правильного тлумачення, що не завжди можливо через відсутність системності нормативних актів, що діють у сфері будівництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будівництво та ремонт автомобільних доріг./ Владислав Притоманов, Зоя Мельник, Артур Шляхетко.URL:https://cdn.regulation.gov.ua/58/78/d8/82/regulation.gov.ua_%D0%91%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B3%20web.pdf

Котенко Олена Миколаївна,
завідувач відділу професійної підготовки та післядипломної освіти
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА ПРАВИЛА ФОРС-МАЖОРУ

Військова агресія Російської Федерації проти України вплинула на всі сфери життєдіяльності людей в нашій державі, в тому числі і на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Є загроза, що з цієї причини значна кількість укладених в Україні цивільно-

правових угод не будуть виконані належним чином. Зважаючи на це постає необхідність дослідити питання щодо наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань в галузі освітиз причин запровадження воєнного стану в Україні.

Насамперед хотілося б зазначити, що факт введення та продовження воєнного стану автоматично не спричиняє безпосередніх наслідків для усіх цивільно-правових зобов'язань загалом. Відповідні наслідки мають місце, лише коли закон прямо вказує на них із посиланням на воєнний стан.

Наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери позикових відносин, передбачивши ряд пільг для потенційних боржників.

Також важливим нововведенням є зупинення на період дії воєнного стану ряду строків, зокрема позовної давності та спеціальних строків припинення зобов'язання поруки, які продовжуються на час дії воєнного стану.

А як же щодо зобов'язань, для виконання яких законодавець не передбачив жодних пільгових умов? На мою думку, тут можуть бути застосовані правила форс-мажору.

Форс-мажор, або ж обставини непереборної сили, – це надзвичайні та невідворотні обставини, настання яких призвело до об'єктивної неможливості виконати зобов'язання. При цьому закон звільняє від відповідальності за порушення зобов'язань, якщо воно стало саме наслідком форс-мажору. До обставин непереборної сили (форс-мажору) законодавство України прирівнює, зокрема, і війну (оголошену та неоголошену), дії іноземного ворога, загальну мобілізацію, військові дії, збройний конфлікт. Тобто військова агресія з боку РФ може бути форс-мажором. Такий підхід висловила і Торгово-промислова палата України у листі від 28.02.2022. У ньому зазначено, що палата «…цим засвідчує форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили): військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Важливо зазначити, що ключовою ознакою форс-мажору є причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажорними обставинами та неможливістю виконати конкретне зобов'язання. Як бачимо сам по собі воєнний стан не може бути автоматично форс-мажором.

Війна як обставина непереборної сили звільняє від відповідальності лише у разі, якщо саме внаслідок пов'язаних із нею обставин юридична/фізична особа не може виконати ті чи інші зобов'язання. Наприклад, форс-мажор застосовний, якщо внаслідок пошкодження корпусів навчальних закладів стало неможливим проведення навчального процесу, що в них відбувався, або ж якщо у регіоні відбуваються бойові дії, внаслідок яких неможливе проведення навчання.

Також важливо враховувати, що конструкція форс-мажору передбачає не звільнення від зобов'язання як такого, а лише звільнення від відповідальності за його невиконання. Саме ж зобов'язання доведеться виконати після припинення дії форс-мажорних обставин (якщо воно не припиниться з інших підстав, наприклад, внаслідок неможливості виконання).

Для підтвердження існування форс-мажору необхідно мати Сертифікат. Так, відповідно до частини 1 статті 141 Закону України «Про Торгово-промислові палати в Україні» Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні Торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю.

13 травня 2022 року Торгово-промислова палата України опублікувала на своєму сайті пояснення, що в період дії воєнного стану у разі порушення зобов'язань згаданий вище лист від 28.02.2022 можна роздрукувати із сайту торгово-промислової України та долучати до повідомлення про форс-мажорні обставини, які унеможливили виконання договірних зобов'язань у встановлений термін, для спроможності обґрунтованого перенесення строків виконання зобов'язань та вирішення спірних питань мирним шляхом. Також вказується, що у разі необхідності сторона, яка порушила свої зобов'язання в період дії форс-мажорних обставин, має право звертатися до Торгово-промислової палати України та уповноважених нею регіональних Торгово-промислових палат за отриманням відповідного Сертифіката про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), дотримуючись порядку, встановленого Регламентом Торгово-промислової палати України від 18.12.2014, за кожним зобов'язанням окремо.

Зважаючи на це доцільно закладам освіти провести внутрішній аудит договорів на предмет того, що зазначено в їх положеннях про форс-мажор, та визначити заходи, які необхідно вжити. Зазвичай

кожний договір, укладений між сторонами, як правило, містить положення про дії сторін, що необхідно вчинити в умовах форс-мажорних обставин і наслідки, які наступають для сторін щодо виконання договірних зобов'язань із застосуванням форс-мажору.

В контексті норми, визначеної ч. 1 ст. 212 ЦК України форс-мажор для сторін договору розглядається саме як відтермінована обставина щодо виконання договірних правовідносин.

Стаття 6 ЦК України визначає умови співвідношення і порядок застосування норм актів цивільного законодавства та положень договору, укладеного між сторонами.

Принцип свободи договору, визначений у ст. 6 та 627 ЦК України надає сторонам договору на власний розсуд врегульовувати між ними умови договору, у тому числі до яких належать договірні зобов'язання та дія форс-мажору, з урахуванням норм чинного законодавства.

Зважаючи на зазначене вище можна зробити висновок: наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань в галузі освіти фактично такі ж, що і були до запровадження воєнного стану. Тобто, якщо сторона доведе, що порушила зобов'язання у зв'язку з непереборними обставинами (наприклад, у зв'язку з руйнуванням приміщень, знищенням майна і т.д.) вона буде звільнена від відповідальності. Якщо таких обставин сторона довести не зможе, то буде нести відповідальність на загальних засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник О. Поняття «форс-мажор» у цивільному праві України. *Юридичний вісник.* 2016. № 1.

2.Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України № 671/97-ВР від 02.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Рішення президії ТПП України № 40 від 15.07.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0040571-14#Text

4. Загнітко О. (2022, 27 квітня).Форс-мажорні обставини у договорах під час воєнного стану. *Юридична Газета онлайн*.URL:https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/forsmazhorni-obstavini-u-dogovorah--pid-chas-voennogo-stanu-.html

Маковецький Андрій Миколайович,
аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тексті Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема у статті 1 зазначено, що «місцеві мешканці, об'єднані постійним проживанням у межах населеного пункту (села, селища, міста), яке виступає в якості самостійної адміністративно-територіальної одиниці, або добровільне об'єднання мешканців декількох населених пунктів, які мають єдиний адміністративний центр, утворюють територіальну громаду» [1]

В наукових колахвизначення поняття «територіальна громада» так і не набуло єдності, в наукових працях воно наділяється різними ознаками та характеристиками. Проте, спільним для всіх наведених визначень такі: розуміння громади як сукупності осіб, що разом мешкають у межах певної території; наявність між цими особами певних зв'язків та відносин; наявність у цих осіб певних спільних інтересів; наявність певних прав і повноважень для вирішення спільних для цієї сукупності осіб проблем.

Пунктом 5 статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що в містах з районним поділом територіальні громади районів у містах діють як суб'єкти права власності. Проте, незрозумілим залишається, чи діє ця норма для територіальної громади міста.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» встановлює, що «об'єднана територіальна громада є правонаступником всього майна, прав та обов'язків територіальних громад, що об'єдналися, з дня набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою об'єднаною територіальною громадою» [2].

Звертається увага на те, що положеннями вказаного вище Закону передбачено, що якщо окремі територіальні громади одного району об'єднуються в одну «об'єднану територіальну громаду», усе майно спільної власності вказаних територіальних громад буде вважатися комунальною власністю об'єднаної територіальної громади, а пов'язані

з цим майном права та обов'язки будуть належати «об'єднаній територіальній громаді» з дня набуття повноважень відповідною радою (сільською, селищною, міською), яку було обрано такою об'єднаною територіальною громадою. Таким чином, відносини щодо управління майном об'єднаної територіальної громади регулюються відповідними нормами Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

У наукових колах, наразі рахують комунальну власність як систему відносин щодо привласнення та перерозподілу об'єктів, які знаходяться у власності територіальних громад та становлять матеріальну основу місцевого самоврядування. У цій системі виокремлено активну сторону (суб'єкти права комунальної власності) та пасивну сторону (об'єкти комунальної власності) [3].

Щодо об'єктів права комунальної власності, то вони носять цільовий характер та призначаються для задоволення комунальних, побутових та інших потреб населення певної території, тобто їх безпосереднім призначенням є вирішення питань місцевого значення. Об'єктами права комунальної власності може бути будь-яке майно. Виключенням є майно, що перебуває у власності держави. Є ще об'єкти виключної комунальної власності, їх визначають як об'єкти права комунальної власності певного громадського користування, що створюються для задоволення потреб відповідної громади та забезпечення належного життя села, селища чи міста.

Предмети, що мають матеріальну складову для місцевого самоврядування, які використовуються для забезпечення відповідних соціально-економічних потреб певного населення відносять до об'єктів права комунальної власності, до них належать такі предмети, як майно, гроші чи земельні ділянки.

Ураховуючи сказане вище, правом комунальної власності варто вважати самостійну форму власності територіальної громади що визначає право володіти, користуватися, розпоряджатися та управляти майном, що їй належить (як самостійно, так і через органи місцевого самоврядування).

Закон України від 21 травня 1997 р № 280/97–ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] не містить визначення поняття управління об'єктами комунальної власності, проте визначає виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, що стосується питань управління майном відповідних територіальних громад. Згідно положень статті 29, до відання відповідних територіальних громад відно-

сять встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає також повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо управління комунальною власністю.

У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації в Україну та введенням 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64 воєнного стану. [4]

А отже перед науковцями та практиками виникають задачі практичного вирішення питань у правовому полі щодо регулювання відносин власності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» уточнено окремі питання здійснення місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Так, відповідно до вказаного вище закону, були внесені доповнення до ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема частиною четвертою, якою врегульовано положення про те, що «у період воєнного стану сільський, селищний, міський голови територіальних громад, на яких ведуться активні бойові дії, одноосібно можуть приймати ряд рішень, для здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [5].

Очільником територіальної громади в тому числі й мером, на території якої активні бойові дії не ведуться, а також у разі якщо рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів не прийнято, рішення відносно здійснення заходів зі звільнення земельних ділянок комунальної власності, розташованих на території зазначених територіальних громад, від незаконно розміщених тимчасових споруд приймаються самостійно. Такі рішення не приймаються відносно об'єктів оборонного та спеціального призначення, культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку») та ін.

Рішення відносно питань, зазначених вище оформлюються відповідно до ч. 8 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] у формі розпоряджень. Водночас, положеннями ч. 7 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначені вище розпорядження «набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо у самому рішенні не встановлено пізніший термін набрання ним чинності» [4]. Слід звернути увагу, що прийняті рішення доводяться до відома жителів відповідної територіальної громади невідкладно.

Зауважимо, що законодавство, що врегульовує відносини щодо земельних ділянок, за період дії правового режиму воєнного стану, неодноразово змінювалося. Окремі обмеження, які були вжиті на початку повномасштабного вторгнення військових формувань рф, та введення в дію воєнного стану, у подальшому законодавцем були послаблені. Водночас, законодавець враховуючи ведення на території України бойових дій, передбачив нові врегулювання так званих видозмінених війною правовідносин.

Зокрема назву ст. 147 Земельного Кодексу України, доповнено словами «примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності» та доповнено частиною третьою такого змісту: «примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності здійснюється відповідно до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів» [6]. Отже зазначені земельні ділянки, які переходять у комунальну власність територіальних громад, відповідно до викладених змін, можуть бути передані в оренду без державної реєстрації права комунальної власності на такі земельні ділянки.

Однак, умови договору оренди земельних ділянок визначаються з урахуванням деяких особливостей, зокрема якщо земельна ділянка віднесена до категорії земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, земель історико-культурного призначення, передача в оренду земельних ділянок державної, комунальної власності не допускається.

Закон також передбачає можливість надання в оренду для розміщення виробничих потужностей підприємств, які були переміщені із зони активних бойових дій, земельні ділянки державної та/або комунальної власності, без проведення процедури земельних торгів. В свою чергу, підприємства, яким є необхідність надати в оренду земельні ділянки, визначаються відповідним спільним рішенням обласних військових адміністрацій, з території якої зазначені підприємства переміщуються та на територію якої вони переміщуються [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text

3. Бондаренко І. О. Комунальна власність як матеріальна основа місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2013. 17 с.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 24.02.2022 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон Українивід 12.05.2022 р. № 2259-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022р. № 2247-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text

Маршук Юлія Сергіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ: МАТЕРІАЛЬНА ТА МОРАЛЬНА ШКОДА

Право на здоров'я є фундаментальним правом особи, яке включає всі елементарні передумови існування, розвитку та життя людини. Проте, повномасштабне вторгнення рф на територію України спричинило серйозні та масові порушення цього немайнового права.

Уповноважений Ради Європи з прав людини у своїй доповіді під назвою: «Меморандум про наслідки війни в Україні для прав людини» зазначив наступне: «Багато з тих, хто втік із районів активних бойових дій, перебувають у слабкому фізичному та психічному стані за станом здоров'я та терміново потребує психологічної допомоги…. До початку червня в українську поліцію надійшло близько 50 заяв про сексуальне насильство, скоєне російськими військовими проти мирних жителів у Донецьку, Запоріжжі, Києві, Луганську, Харкові, Херсоні та Чернігівської області… Багато лікарень та клінік були розбомблені або виведені з ладу, створюючи додаткові перешкоди для

надання медичних послуг, що рятують життя… Доступ до життєво необхідної медичної допомоги, наприклад, був суворо обмежений через проблеми безпеки, обмеження мобільності, розрив ланцюгів поставок і масове переміщення» [1].

Військові рф обстрілюють лікарні та пологові будинки. До прикладу, країною-агресором був здійснений навмисний обстріл пологового будинку у Маріуполі, що забрав багато життів та наніс шкоду здоров'ю медичним працівникам, вагітним жінкам, новонародженим дітям [2].

Навмисне спрямування таких ракетних атак на лікарні, а також місця, де збираються хворі та поранені, заборонено міжнародним гуманітарним правом. Така заборона під час збройних конфліктів міститься в загальній статті 3 Женевських конвенцій, яка вимагає підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу [3]. Проте, як бачимо, на сьогоднішній день рф, підло зайшовши на нашу територію, нехтує будь-якими нормами права, що стало наслідком масових та тяжких порушень права на здоров'я українців, детермінантами якого є фізичне та психічне здоров'я.

Враховуючи непередбачуваність та цинічність дій ворога, питання законодавчого убезпечення права на здоров'я є досить тяжким або ж практично не досяжним, оскільки рф не дотримується навіть законів та звичаїв війни, не говорячи вже про більш досяжні норми щодо захисту прав людини. У зв'язку з цим актуальним постає питання щодо можливості відшкодування моральної та матеріальної шкоди здоров'ю осіб, які постраждали від наслідків війни.

В даному контексті розглянемо судовий та адміністративний порядок відшкодування шкоди здоров'ю, яку завдало рф.

Свою агресивну, вбивчу та пов'язану з геноцидом діяльність на території України рф веде ще з 2014 року. Через це у судовій практиці вже є певні напрацювання щодо отримання відшкодування шкоди, завданої діями країни-агресора.

На жаль, передбачений як національним так і міжнародним законодавством «юрисдикційний імунітет» держав у національному суді, не давав можливості отримати українцям будь-які відшкодування з рф.

Так, стаття 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави [4].

Тобто, саме ця норма слугувала певним бар'єром можливості захистити своє право у судовому порядку щодо отримання відшкодування.

Верховний Суд 14 квітня 2022 року у своїй Постанові по справі № 308/9708/19 сформував висновок, щодо судового імунітету рф в якому зазначив наступне: «Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни… Європейська конвенція про імунітет держав, прийнята Радою Європи 16 травня 1972 року, так і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнята резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї ООН 2 грудня 2004 року, передбачають, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави суду» [5].

З метою приведення такої судової практики до норм національного законодавства, на розгляд Верховної Ради України було запропоновано проект Закону «Про внесення змін до статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» (щодо непоширення судового імунітету на розгляд справ, в яких відповідачем є держава-агресор)».

Вказаним законопроектом пропонується внести до статті 79 вищезгаданого закону положення, про те, що згода компетентних органів іноземної держави не потрібна, якщо позов поданий до держави, яка визнана державою-агресором [6].

Вважаємо, що внесення вищевказаних змін до Закону України «Про міжнародне приватне право» є позитивним моментом у зміні законодавства, що дасть змогу фізичним особам безперешкодно визначати відповідачем у своїх позовних заявах саме рф.

Однак, прийняття даного законопроекту лише узгодить норми цивільного законодавства з нормами міжнародного права. Сама ж процедура отримання відшкодування шкоди у судовому порядку є достатньо тривалою та потребує збору значного об'єму доказів та залучення кваліфікованої правової допомоги. Крім того, виникає багато питань щодо можливості реалізації майбутнього рішення суду.

Звісно, більш простим способом отримати відшкодування, був би адміністративний порядок. Проте, в такому разі все буде залежати

від швидкості роботи законодавчих органів. Так, до ВРУ вже внесений проект закону «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації». Ідея даного законопроекту полягає у створенні спеціалізованого Фонду, який і візьме на себе всі повноваження щодо відшкодування шкоди, в тому числі і шкоди здоров'ю, за рахунок арештованих активів рф та активів осіб, визнаних відповідальними за військову агресію.

Законодавець пропонує встановити статтею 18 законопроекту наступне:

«1. Шкода заподіяна здоров'ю потерпілого або в разі його смерті внаслідок збройної агресії Російської Федерації розраховується з урахуванням: 1) допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; 2) одноразової допомоги в разі стійкої втрати працездатності або смерті потерпілого; 3) щомісячних виплат у разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого; 4) виплати потерпілому під час його реабілітації; 5) щомісячних виплат особам, які мають на них право в разі смерті потерпілого; 6) відшкодування вартості комплексу ритуальних послуг, пов'язаних з похованням померлого».

Також, проектом передбачається, що методика розрахунку цієї шкоди буде оремо встановлена Кабінетом Міністрів України [8].

Вважаємо, що такий законопроект, ще варто доопрацювати та розширити положення щодо заподіяної тілесної шкоди здоров'ю, наприклад щодо компенсації вже понесених витрат на лікування та медикаментів або матеріальній допомозі особам на протезування, у тому числі військовим, які втратили частину тіла внаслідок збройної агресії рф та ін.

Положення щодо моральної шкоди законодавець виніс в окремі статті (ст. 24, ст. 25) в яких встановив, що розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди завданої фізичній особі повинен встановлюватись у судовому порядку і лише після цього особа звертається з відповідною заявою до Фонду, який відшкодовує таку шкоду [7].

Передбачене відшкодування знову повертає нас до судового порядку отримання відшкодування та, як наслідок, до збирання доказів та понесенні додаткових витрат на проведення відповідної експертизи, а також витрат на правову допомогу. На нашу думку, більш доцільним було б створення спеціальної експертної комісії, як структурного

підрозділу Фонду, яка б мала повноваження самостійно визначати розмір моральної шкоди, чим знизила б навантаження на судовому систему та пришвидшила процес отримання такого відшкодування. А у випадку незгоди з таким рішенням експертної комісії, потерпілий міг вже вдатися і до судового порядку оскарження.

Підсумовуючи викладене, хотілося б зауважити, що наразі, як на законодавчому так і на практичному рівнях, не сформульовано належного способу отримання фізичними особами відшкодування матеріальної та моральної шкоди здоров'ю за дії рф. А тому з метою належного захисту, відновлення та компенсації порушеного права на здоров'я, дане питання потребує суттєвого доопрацювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Memorandum on the human rights consequences of the war in Ukraine.: URL: https://rm.coe.int/memorandum-on-the-human-rights-consequences-of-the-war-in-ukraine/1680a72bd4
2. Російські фашисти розбомбили дитячу лікарню і пологовий будинок у Маріуполі (фото, відео), Главком. URL: https://glavcom.ua/news/rosiyski-fasshisti-rozbombili-dityachu-likarnyu-i-pologoviy-budinok-u-mariupoli-fotovideo-828289.html
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. Офіційний вісник України від 16.04.2013, № 27, стор. 370, стаття 942, код акта 66334/2013. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Про міжнародне приватне право, Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text
5. Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 . URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064.
6. Проект Закону про внесення змін до статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» (щодо непоширення судового імунітету на розгляд справ, в яких відповідачем є держава-агресор) № 8165 від 31.10.2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40734
7. Проект Закону про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації № 7385 від 17.05.2022: URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602

Мінковський Вадим Вадимович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ НЕПРАВОМІРНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток соціальних мереж значною мірою збільшує кількість можливих способів використання торговельної марки в підприємницькій діяльності для отримання прибутку. До таких способів можна віднести створення та розповсюдження контенту, який містить у собі торговельну марку, з метою рекламування та подальшого продажу товару. Однак, такий розвиток, у свою чергу, сприяє й збільшенню кількості випадків неправомірного використання торговельної марки в соціальних мережах, що має негативний ефект як для бізнесу, так й для економіки країни в цілому, адже неправомірне використання зменшує кількість одержаного прибутку власником або належним користувачем такого об'єкта права інтелектуальної власності, що у свою чергу зменшує кількість надходжень до державного бюджету через систему оподаткування доходів.

Для більш повного розуміння предмета дослідження, вважаємо за необхідне розглянути неправомірне використання торговельної марки у соціальній мережі Facebook. Так, у зазначеній соціальній мережі таке використання може розглядатися у вигляді текстових позначень та графічних зображень. Зокрема, текстове позначення може застосовуватись у назвах облікових записів (окремих сторінок або спільнот) чи у описі цих записів, а також у публікаціях, які користувачі можуть вільно створювати. У свою чергу, графічні зображення застосовуються у контенті, який створюється власником такої сторінки у вигляді зображень або відеоматеріалів, які містять у собі торговельну марку. Прикладом такого неправомірного використання може слугувати створення рекламного облікового запису у якому містяться текстові та графічні позначення торговельної марки, спосіб використання яких не регулюються ліцензійним договором, або не передбачені частиною шостою статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» [1].

Крім того, заслуговує уваги той факт, що Умовами надання послуг компанії Meta передбачено, що користувач володіє правами на

інтелектуальну власність (авторськими правами або торговельними марками)на будь-який контент який створює та яким ділиться. Однак для надання послуг компанії необхідно, щоб користувач дав деякі юридичні дозволи (відомі як «ліцензія») на використання цього контенту. Зокрема, коли користувач поширює, публікує або завантажує контент, що є об'єктом прав на інтелектуальну власність, він надає компанії невиключну, безоплатну глобальну ліцензію з правом передавання й субліцензування на розміщення, використання, розповсюдження, змінення, виконання, копіювання, публічне виконання або показ, переклад користувацького контенту та створення похідних творів на його основі [2].

Проаналізувавши вищевикладені норми Умов користування виникає питання правомірності такого використання в соціальній мережі, адже користувач Facebook може використовувати торговельну марку у своєму обліковому записі на підставі договору або неправомірно використовувати її за відсутності ліцензійного договору та у спосіб не передбачений частиною шостою статті 16 Закону України «Про захист прав на знаки для товарів та послуг» [1]. У випадку якщо торговельна марка використовувалась користувачем за ліцензійним договором, правомірність такого використання буде залежати від наявності у такому договорі положень щодо субліцензування та від згоди власника свідоцтва на торговельну марку на таке субліцензування. Інакше кажучи якщо у ліцензійному договорі не містяться положення щодо субліцензування та/або якщо правовласник не дає згоди на видачу такої ліцензії, то таке використання торговельної марки компанією Meta буде вважатися неправомірне. У випадку використання торговельної марки на підставі статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» видача ліцензії, передбаченої Умовами користування не є правомірним, адже у такого користувача соціальної мережі відсутні будь які права на таку торговельну марку. Також слід зазначити, що оскільки компанія Metaє власником не тільки соціальної мережі Facebook, а й Instagram, то зазначені проблемні питання використання торговельної марки є притаманними й для Instagram. Для вирішення зазначеної проблеми, на нашу думку, необхідно компанії Meta внести зміни до Умов користування Facebook та Instagram у відповідності до чинного законодавства України та посилити механізм розпізнавання та аналізу контенту, який викладають та поширюють користувачі цієї соціальної мережі.

Крім того, в умовах воєнного стану до зазначених вище проблемних питань використання торговельної марки в соціальних мережах додаються специфічні проблемні питання, що спричинені повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України. До них можна віднести викрадення окупаційними військами на тимчасово окупованих територіях рекламних сторінок та маркованого товару з метою подальшої реклами та продажу такого товару. Така ситуація можлива якщо власник торговельної марки та складські приміщення, на яких міститься маркований товар опинились під окупацією. Ще одним негативним чинником, який сприяє неправомірному використанню торговельної марки в соціальних мережах є відчуття колаборціоністами на тимчасово окупованих територіях певного відчуття «безкарності». Таке відчуття може проявлятися як відчуття, того що особа може неправомірно використовувати торговельну марку в соціальних мережах і не буде нести ніякої відповідальності, у тому числі не буде відшкодовувати завдану майнову та немайнову шкоду.

Для вирішення зазначених проблем воєнного характеру необхідно, на нашу думку, звільнення Збройними Силами України тимчасово окупованих територій та притягнення винних осіб, у тому числі колаборціоністів, до відповідальності відповідно до чинного законодавства України.

Підводячи підсумки дослідження, наголошуємо, що на сьогодні існує велика кількість проблемних питань у сфері протидії неправомірного використання торговельної марки в соціальних мережах, для вирішення яких необхідно внесення змін до нормативно-правових актів та звільнення тимчасово окупованих територій України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону прав на знаки для товарів та послуг: Закон України № 3689-XII від 15.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 7. Ст. 36. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text

2. Умови надання послуг URL: https://uk-ua.facebook.com/legal/terms

Оскілко Олексій Олегович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільне законодавство приділяє увагу правам фізичних та юридичних осіб. Статті ЦК України тісно стикаються із іншими галузями права, що підкреслює комплексний, складний характер цивільних прав фзичних та юридисних осіб, у забезпеченні яких не останнє місце посідає держава. Водночас побудова правових засад України та гармонізація їх із правовим полем вимагає уточнення положень чинного законодавства, особливо у плані його практичного застосування в галузі цивільного права щодо захисту прав військовослужбовців у договірних зобов'язаннях [6, С. 102-110]. Разом з тим, питання захисту прав військовослужбовців актуально й з урахування сьогоденних реалій, коли на території України введено в дію військовий стан [4] у зв'язку із повномасштабним вторгненням військових формувань рф, які розпочали активні бойові дії та тимчасово окупували окремі території нашої Держави. Також, в даний час питання, пов'язані з правовим захистом військовослужбовців, є актуальними на світовому рівні, оскільки, на жаль, порушення прав військовослужбовців все ще залишається поширеним явищем.

Чинні нормативно-правові акти, покликані регулювати суспільні відносини за участю військовослужбовців, відрізняються певною неузгодженістю, що знижує ефективність їх застосування. Судова практика захисту прав військовослужбовців нерідко носить суперечливий, несистематизований характер, вимагає ретельного аналізу та науково-практичного коментаря.

Згідно ст.ст. 21, 22 Конституції України «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.» [1].

У сучасних умовах очевидною є необхідність у виробленні нової концепції забезпечення суб'єктивних прав військовослужбовців,

побудованої на принципі верховенства прав людини при виконанні військового обов'язку. Слід усунути юридичні та фактичні перешкоди реалізації військовослужбовцями у повному обсязі суб'єктивних прав, що їм належать.

Існують різні засоби охорони прав та законних інтересів військовослужбовців. У тому числі значної ролі належить цивільно-правовим нормам. Хоча вони не покликані регулювати відносини державної влади та військовослужбовців, але охорона прав військовослужбовців та членів їх сімей, у тому числі її цивільно-правова складова, є найважливішою передумовою нормальної діяльності як окремих військовослужбовців, так і військових підрозділів загалом. Дослідження методів захисту прав військовослужбовців у договірних зобов'язаннях має важливе практичне значення.

Збройні сили продовжують відігравати ключову роль у захисті демократичної держави та суспільства, створюючи такі умови у сфері безпеки, які дозволяють кожному громадянину користуватися своїми невід'ємними правами людини та основними свободами [2]. Будучи представниками державної структури, військовослужбовці при виконанні свого обов'язку зобов'язані дотримуватися прав людини та міжнародного гуманітарного права. При цьому військовослужбовці потребують захисту своїх прав, в тому числі у договірних зобов'язаннях та гарантій такого захисту.

Цивільне законодавство визнає суб'єктом цивільного права кожну людину незалежно від її віку та стану здоров'я. Таким чином, выйськовослужбовець, як і будь-який інший громадянин, визнається суб'єктом цивільних правовідносин.

Актуальним питанням для військовослужбовців на сьогодні є забезпечення їх прав на отримання відпусток під час дії воєнного стану. Зазначене питання виникає у зв'язку з тим, що починаючи з 24 лютого 2022 року, усі військовослужбовці почали вживати заходів щодо оборони України від країни агресора – рф, і вже протягом дев'яти місяців боронять нашу країну. Так-як, військові формування рф постійно ведуть бойові, наступальні дії, на окремих територіях військовослужбовці не можуть скористатись своїм правом на відпустку.

Зважаючи на сьогодення, урядом України було враховано окремі питання та проблеми щодо надання військовослужбовцям використати свої права, а також щодо правового врегулювання дотримання та захисту прав військовослужбовців під час дії воєнного стану, та

було внесено зміни до пункту 17 статті 10^1 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [3]. У відповідності до внесених змін врегульовано, що: «у особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більше 10 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше дві доби в один кінець» [5]. Водночас, були внесені зміни до пункту 19 статті 10^1 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», у відповідності до чого було припинено надання військовослужбовцям, з часу мобілізації до часу демобілізації, інших відпусток, окрім відпусток для жінок-військовослужбовців у зв'язку із пологами та доглядом за дитиною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.
2. Про військовий обов'язок і військову службу. Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII *Відомості ВРУ.* 1992, № 27, ст. 385 від 24 березня 1999 року № 551-XIV. *Відомості ВРУ*. 1999. № 22-23. Ст. 197.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
4. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Про внесення змін до статті 101 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період. Закон України від 29 липня 2022 року№ 2490-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222490?an=1&ed=2022_07_29
6. Пашинський В. Й., Свистільник І. А. Правове регулювання соціального і правового захисту військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2013. С. 102–110.

Темніков Максим Олександрович,
Аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На тлі безпрецедентної військової та фінансової допомоги, що розгорнулася через військову агресії Російської Федерація, Україна та її регуляторні органи зіткнулася з низкою унікальних й не відкладних проблем що потребують врегулювання, одна із таких проблем – мільйонні пожертви українських і міжнародних організацій у формі віртуальних активів.

Українські регуляторні органи вже давно серйозно ставляться до галузі віртуальних активів. Про це свідчить прийнятий 17.02.2022 р., проте не набравший чинності Закон України № 2074-IX «Про віртуальні активи», який має врегульовувати обіг таких активів в Україні, та окрім іншого визначає віртуальні активи наступним чином: «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав» [1].

Але деякі відомі фінансові установи, громадські й благодійні організації вже на один крок попереду та активно використовують пожертви у формі віртуальних активів (здебільшого криптовалют) у своїй діяльності й при розрахунках з іноземними агентами. Держава, в особі Міністерства цифрової трансформації, також бере активну участь у залученні криптовалютних пожертв міжнародних фондів задля наповнення державного бюджету.

Водночас представники Національного банку України, не одноразово заявляли, що криптоактиви – це не валюта, оскільки вони не мають єдиного емітента, і їх неможливо визнати платіжним засобом.

Зважаючи на вище наведені факти в українському правовому полі сформувалась неприємна дуальність. Фактично – і держава і фінансові агенти, що є її резидентами, вже використовують віртуальні активи для задоволення своїх потреб, але формально не існує чинного законодавства яке б врегульовувало такі питання.

Особливо проблемним стає питання оподаткування транзакцій з віртуальними активами. Звертаємо увагу, що набрання сили Законом України «Про віртуальні активи» безпосередньо пов'язано із прийняттям Верховою радою правок до Податкового кодексу України стосовно оподаткування операцій із цифровими активами. Таким чином на цей час не існує розробленого механізму і методів коректного зачислення податків на кошти отримані в якості міжнародної допомоги на криптогаманці. Більшість фінансових установ «прикривається» нормами пункту 2 статті 5 Закону України № 2473-VIII «Про валюту та валютні операції» [2] і хоча фактично операції проводяться у різноманітних формах крипровалют, формально розрахунки у відповідності до Закону проводяться у гривні. А отже, віртуальні активи загалом і криптовалюта, зокрема як і раніше, перебуває у підвішеному стані, «не заборонена, але й не дозволена».

Окрім того, до підвішеного статусу криптовалют додається відсутність прямого розпізнавання віртуальних активів як форми майна (об'єкта права власності). Найсучасніші світові правотворчі тенденції схиляються до впровадження у приватне право такої категорії як «віртуальна річ». Розвиток інформаційних технологій, зокрема технологій віртуальної реальності, ставить світову правову спільноту перед фактом, що віртуальні речі вже існують, а питання визначення їх статусу буде ставати все гостріше і гостріше. Багато країн світу вже врегулювали питання використання і оподаткування віртуальних активів [3]. Навіть Європейський союз, відомий повільними регуляторними процесами, вже у процесі прийняття законодавства що регулює обіг віртуальних активів і їх емітентів [4].

Як підсумок зазначимо, що визнання віртуальних активів об'єктом правом власності та впровадження державою всіх необхідних регуляторних / податкових механізмів є особливо важливим питанням, яке буде ключовим у розв'язання проблемних питань, у тому числі проблему оподаткування доходів з віртуальних цінностей з метою забезпечення додаткових надходжень до державного бюджету України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. *Верховна рада України.*URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

2. Про валюту і валютні операції:Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text

3. QuimbayoC. V. (2021). The Regulation of Initial Coin Offerings, Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Отримано з Strathprints: https://strathprints.strath.ac.uk/75972/

4. EUROPEAN COMMISSION. (2019). Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937.URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020PC0593

Шамота Олександр Володимирович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання гендерної рівності актуальні у всьому світі, так як вона є неподільним аспектом прав людини та цінностей будь-якої демократичної держави.

Для забезпечення рівня розвитку країни на міжнародному рівні, Україна визнала гендерну рівність у якості важливого пріоритету, прийнявши зобов'язання на законодавчому рівні, надавши рівні можливості жінкам разом з чоловіками в усіх сферах життя.

На сьогодні, коли починаючи з 24 лютого 2022 року війська рф розпочали повномасштабне вторгнення на територію України, та окупували Донецьку, Луганську, Херсонську, частину Запорізької області, а також АРК, та на всій території України введено в дію воєнний стан [1], збільшились випадки сексуального насильства над жінками з боку військовослужбовців рф, катування, побиття, та вбивства. Найрезонанснішими випадками вчинення військових злочинів з боку країни агресора у містах Буча, Ірпінь, Куп'янськ та багатьох інших містах України.

Тим самим, зазначені військові злочини порушили права жінок на життя та безпеку. І нажаль, обстріли цивільних будинків та інфраструктури, катування, вбивства та статеві злочини проти жінок, стало частиною сьогодення в Україні.

За загальним визначенням терміном «гендер» позначаються специфічні ролі, відносини, особистісні риси, установки, стиль поведінки та життєві цінності, які суспільство приписує чоловікам та жін-

кам. Водночас, «гендер» означає штучно встановлені відмінності між чоловіками та жінками на відміну від терміну «стать», який позначає біологічні відмінності між особинами чоловічої та жіночої статі [4]. Гендерні ролі відрізняються значною різноманітністю, як у різних культурах, так і всередині однієї культури і можуть змінюватися з часом. «Гендер» позначає не просто чоловіків та жінок, а й стосунки між ними.

Військові дії країни агресора – рф на території України сприймаються чоловіками та жінками по різному. Серед жертв вторгнення рф велику кількість становлять мало захищені верства населення, зокрема жінки та діти. З початку військових дій рф на території України, які почались ще у 2014 році, та повномасштабного вторгнення військових формувань рф у 2022 року, у зв'язку із небезпекою для життя та здоров'я, а також у зв'язку із пошкодженням цивільної інфраструктури та цивільних будинків, більшість українців, серед яких великий відсоток жінок та дітей, втративши все (як основні засоби для існування, так і можливість забезпечення своїх прав на освіту, працю, здоров'я), були вимушені залишити місця свого мешкання та евакуюватись у більш безпечні місця. Зазначену категорію українців визначили терміном «внутрішньо переміщені особи» [2]. Крім цього, непоодинокі випадки примусового переселення українців з тимчасово-окупованих територій на територію рф, що значно ускладнило належне забезпечення безпеки зазначених осіб з боку Українського уряду. Відносно «примусово переселених» осіб, зокрема жінок, з боку країни агресора часто вчиняються протиправні дії, такі-як насильство, приниження, сексуальне домагання, неналежне забезпечення добробуту та здоров'я, залучення до важкої та неоплачуваної праці, проявлення відкритої дискримінації за національним походженням, обмеження свободи пересування тощо [6].

ООН неодноразово, починаючи з 2014 року і у 2022 році включно, проводили дослідження впливу військової агресії та військових дій на жінок та дітей. За результатами такого дослідження, відповідні комісії ООН виявили взаємозв'язок між територіальною близькістю до лінії фронту, місця ведення активних бойових дій, військової присутності та між підвищеним ризиком сексуального та інших форм насильства відносно українців, зокрема жінок та дітей [5].

Насправді жінки відіграють декілька ролей під час війни, стаючи головами домогосподарств, беручи на себе більше обов'язків, за-

ймаючись волонтерською діяльністю, освоюючи нові навички для здійснення внеску у захист та відновлення місцевих громад, а також сприяючи відновленню та розбудові миру.

Військова реформа проведена в Україні полягає у перегляді концепції безпеки та у модернізації сил і структур оборони відповідно до потреб держави та її громадян у сфері безпеки. У ході вирішення цього завдання наша держава дотримується принципів демократії, таких як репрезентативність, підзвітність та прозорість. За результатами було схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [3].

Таким чином, вищевикладене дає можливість дійти до наступних висновків:

Повномасштабне вторгнення військових формувань рф на територію України, постійне ведення бойових дій, призвело до того, що велика кількість населення України, в тому числі й жінки втратили почуття безпеки, перебувають під постійною загрозою життю та здоров'ю, психологічним тиском, а також ризиком вчинення насилля, зокрема сексуального та гендерного з боку військових країни агресора.

Насильство, як сексуальне так і гендерне, загострюється в районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України, і ускладнює доступ постраждалих жінок, дітей та інших громадян до юридичних, психосоціальних та правоохоронних послуг.

Разом з тим, ситуація щодо забезпечення безпеки жінок в місцях ведення бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та великої концентрації військових, ускладнюється відсутністю належного зв'язку, доступу до інформаційних джерел, що не дає змогу своєчасно повідомити про правопорушення, злочини, пов'язані із гендерним та сексуальним насильством відносно жінок, та вжиття відповідних заходів щодо припинення таких правопорушень і злочинів, поновлення і захисту прав, інтересів та безпеки жінок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів Українивід 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text

4. Посібник для державних службовців щодо інструментів впровадження гендерного підходу: Посібник / Бабак М. М., Гаращенко С. В., Зайцева О. В. Київ, 2021. 80 с.

5. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ 2022. 277 с.

6. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Daily Report 54/2022 issued on 7 March 2022. URL: https://www.osce.org/files/2022-03-07%20Daily%20Report_ENG.pdf?itok=89323

Андрущак Наталія Олексіївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Мінченко Д. А.*

ДОГОВІРНЕ ПРАВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

На сьогоднішній день, у разі часткової або повної неможливості виконувати зобов'язання за договором, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) передбачає підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання (стаття 617). Для їх застосування необхідно, щоб особа довела, що порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Як зазначається в Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні» [1] та в офіційному листі Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 року [2], військова агресія російської федерації проти України, що стала підставою введення воєнного стану 24 лютого 2022 року, є випадком непереборної сили, тобто форс-мажором.

Однак для того, щоб сторона у зобов'язанні могла посилатися на форс-мажор як підставу для звільнення від відповідальності, вона має довести, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили, в тому числі причинно-наслідковий зв'язок.

Перш за все, необхідно зазначити, що історично українське законодавство оперує поняттям «непереборна сила», а не «форс-мажор».

Наприклад, стаття 218 Господарського Кодексу України (далі – ГК України) визначає, що суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилося неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин [3]. Таке ж поняття міститься і у ЦК України, де в п.1 ч.1 ст.263 саме непереборна сила визначена як надзвичайна або невідворотна за подія [4].

У п.п. 3 та 5 ст. 79 Віденської конвенції 1980 р. [5] передбачені правові наслідки дії обставин непереборної сили, якими є звільнення від відповідальності на строк дії цих обставин, відшкодування збитків, а також «будь-які інші права». Відповідно до цивільного законодавства України дія форс-мажорних обставин може мати різні правові наслідки для сторін зобов'язання.

По-перше, настання обставин непереборної сили звільняє зобов'язану особу від відповідальності. При цьому, виконання зобов'язання відстрочується на період дії обставин форс-мажору (непереборної сили). Так, у випадках настання обставин непереборної сили строк виконання сторонами зобов'язання за договором відсувається відповідно до часу, протягом якого діють такі обставини та їх наслідки. Однак, обставини непереборної сили можуть продовжуватися досить тривалий час, що може стати причиною того, що виконання втрачає для сторін інтерес.

По-друге, непереборна сила може викликати фактичну або юридичну неможливість виконання зобов'язання, а, отже, припинення зобов'язання.

По-третє, непереборна сила може бути причиною істотної зміни обставин, у зв'язку з чим договір може бути розірваний або змінений [6]. У разі розірвання договору зобов'язання припиняється, а у разі зміни – зберігається у зміненому вигляді.

І, нарешті, форс-мажор (непереборна сила) також впливає на перебіг строку позовної давності, виступаючи підставою його зупинення. Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст. 256 ЦК України). Зупинення строку позовної давності має наслідком те, що час, упродовж якого діє обставина, що перешкоджає захисту порушеного цивільного права або інтересу, не зараховується у встановлений законом строк позовної давності. Відповідно до п. 1

ч. 1 ст. 263 ЦК України перебіг позовної давності зупиняється, якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила).

Для того, щоб особа була звільнена від відповідальності, їй потрібно довести наявність чотирьох основних елементів форс-мажору (обставин непереборної сили), як визначено у пункті 6.9 Регламенту засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили):

1) надзвичайність таких обставин (носять винятковий характер і знаходяться за межами впливу сторін);

2) непередбачуваність обставин (їх настання та наслідки неможливо було передбачити, зокрема, на момент укладення відповідного договору або перед терміном настанням зобов'язання);

3) невідворотність (непереборність) обставини (неминучість події та/або її наслідків);

4) причинно-наслідковий зв'язок між обставиною і неможливістю виконання заявником своїх певних зобов'язань (за договором, контрактом, угодою тощо) [7].

Досліджуючи обставини, які визнаються форс-мажором, і їх обов'язковий юридичний склад, важливо зважати на актуальну судову практику визначення обставин, які визнаються форс-мажорними, та на відповідні дослідження.

До прикладу, в опублікованій в Голосі України консультації Редакції Видань наводяться приклади, коли у зв'язку з бойовими діями громадяни стикаються з проблемою повернення кредитів або банківських депозитів, а підприємці, що здійснюють господарську діяльність у районах, де велися або ведуться бойові дії, не можуть виконувати свої договірні зобов'язання, і при цьому такі випадки часто обґрунтовуються настанням обставин форс-мажору. Для підтвердження наявності форс-мажору необхідно отримати висновок торгово-промислової палати, який може бути отримано тільки якщо зацікавленою особою буде надано усі документи, що підтверджують: а) настання для неї форс-мажорної обставини; б) що саме форс-мажор є причиною неможливості виконати свої зобов'язання (причинно-наслідковий зв'язок); в) що до настання форс-мажорних обставин умови договору виконувалися належним чином [8].

Відсутність висновку ТПП при цьому не дає підстав для звільнення від відповідальності, договірні зобов'язання підлягають у цьому разі виконанню в повному обсязі й у встановлений термін. Отже, якщо банк або страхова компанія відмовляються виконувати свої зобов'язання за договором без висновку ТПП про настання форс-мажорних обставин, така відмова є порушенням договірних умов [9].

Також не вважаються форс-мажором такі обставини як падіння попиту на продукцію, скорочення виторгу, відсутність коштів на погашення кредиту тощо, оскільки відсутність грошей не належить до обставин непереборної сили.

Проаналізувавши положення законодавства і праці учених-юристів, можна дійти висновку про необхідність чіткого визначення поняття «форс-мажор» та його співвідношення з поняттям «непереборна сила». Також необхідно звернути увагу на те, що не всі надзвичайні з першого погляду обставини можна іменувати обставинами форс-мажору.

Виконання договорів під час дії воєнного стану є ускладненим з огляду на велику кількість об'єктивних причин та ситуацій, що впливають на виконання сторонами своїх зобов'язань. Саме існування форс-мажору не звільняє сторони від відповідальності, оскільки в кожному окремому випадку сторона має довести вплив форс-мажорних обставин саме на її зобов'язання за договором. Окрім отримання сертифікату ТПП України (або застосування офіційного листа ТПП України від 28.02.2022 р.) сторона має пройти так званий чотирьох-етапний тест для встановлення надзвичайності, непередбачуваності, невідворотності такої події, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між обставиною, яка настала, та неможливістю виконання стороною своїх зобов'язань через її настання.

Доцільно також зазначити, що такі загальномасштабні форс-мажорні події як карантин або війна все ж таки потребують спеціального законодавчого врегулювання з метою належного захисту всіх сторін договірного зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про торгово-промислові палати в Україні. Закон України № 671/97-ВР від 02.12.1997 (у чинній редакції від 17.03.2020). *Відомості Верховної Ради України.*1998, № 13. Ст. 52.

2. Лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 . URL:https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf

3. Господарський Кодекс України. Закон України № 436-IV від 16.01.2003 (у чинній редакції від 19.08.2022). *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18.Ст. 144.

4. Цивільний Кодекс України. Закон від 16.01.2003 № 435-IV (у чинній редакції від 10.10.2022). *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40. Ст. 356.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року № 995_003.*Офіційний вісник України.* 2006, № 15, стор. 438, ст. 1171, код акта 35973/2006

6. Мельник О. О. Договірне застереження про форс-мажор за цивільним законодавством України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії, Одеса. 2018.

7. Регламент (нова редакція) засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), затверджений Рішенням Президії ТПП України від 18.12.2014 № 44(5).

8. Коли відмова платити за знищене майно буде неправомірною: Консультації Редакції видань від 08.10.2014 р. Голос України. 2014. № 193

9. Кацюба К., Конюхова М. Форс-мажор як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 1/2020, с. 4-10.

Аронєт Лілія Степанівна,
студентка 1-го курсу, факультету цивільної та господарської юстиції 113 групи Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Давидова І. В.*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Викликом для міжнародного права та для правопорядку, який функціонував усі ці роки в Україні постало вторгнення російської федерації в Україну. Агресивні дії російської федерації та її повномасштабне вторгнення на територію України змусило не лише весь державний апарат, але й суспільство перейти до оперативного функціонування в умовах воєнного правового режиму. 24 лютого 2022 року о 05:54 ранку російські війська вдерлися на територію України та почали обстріл українських міст. [1] Указом Президента Украї-

ни було затверджено Закон України про введення воєнного стану в Україні строком на 30 діб. Через постійний обстріл українських міст 15 серпня Верховна Рада України підтримала продовження воєнного стану на 90 діб до 21 листопада 2022 року. Варто розібратися, яке визначення носить в собі термін ‘’воєнний стан’’. Воєнний стан – це спеціальний правовий режим, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії або загрози нападу, небезпекияк державній незалежності України, так і територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. [2] Правовим підгрунтям для введення воєнного стану є Конституція України, Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні, або в інших місцевостях, який був затверджений Верховною Радою України. [2]

Пригнічення або ж утиск прав і свобод громадян під час війни це буденний перебіг подій, який спроможний трапитися в будь-якій країні.В період дії воєнного стану в країні зазнаватимуть обмеження конституційні права та свободи громадян. В умовах війни або воєнного стану підлягатимуть порушенню такі права громадян, як: права на рівність та повагу до гідності особи, право на особисту недоторканність, право на укладання шлюбу, право на громадянство, право на житло, право на справедливий суд, юридичну допомогу та захист.

Проте варто зазначити, що в умовах воєнного станутрапляються значні обмеження прав та свобод громадян. Військовослужбовці зауважують, що може обмежувати або перешкоджати праву людей на вільне пересування, через введення комендантської години й вводити заборони або обмеження вільного та незалежного вибору місця проживання.Також повідомляють, що може бути введений особливий режим в’їзду та виїзду з населених пунктів, які вважаються особливо небезпечними або потрапляють під перелік небезпечних міст. Під час дії воєнного стану людина може бути позбавлена права на майно. У результаті обстрілу домівки власника або у результаті користування його майном іншої особи. Воєнний стантакож передбачає можливість вторгнення в особисте життя громадян. [3] Зокрема, здійснювати

контроль засобів зв'язку, перевірку особистих речей або документів, житла та інших приміщень.

Варто зауважити, що воєнний стан може обмежувати права людей на вільний вибір праці, громадяни під час війни можуть бути залучені до суспільних або культурних робіт, які вважають корисними для країни. Впровадження трудових обов'язків також встановлюється законом. Чоловіки під час воєнного стану можуть бути призвані на військову службу, тобто підпадати під мобілізацію. Мобілізація —це комплекс заходів, який спрямованих на переведення державної інфраструктури та військових сил країни у воєнний стан у зв'язку з надзвичайними умовами, які виникли всередині країни або ж за її межами. [3] Під час війни та воєнного стану заборонено проводити масові акції, мітинги та збори населення незалежно від мети.

В умовах війни незахищеним є основне право людини – право на життя, яке закріплене Конституцією України таїншими правовими документами, які мають міжнародне значення. [3]

Під час війни людина в будь-який момент може бути позбавлена життя. Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, зґвалтування та інші форми насильства – є безпосереднім порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність особистості. Також порушення зазнають і права людини на охорону здоров'я. Це неможливість доступу до медичного обслуговування і отримання поранення внаслідок травмування під час бомбардування або обстрілу. Під час війни беззахисними є діти, які в будь-який момент можуть бути розлучені із батьками або родичами. Діти можуть бути позбавлені доступу до освітнього процесу, медицини тощо, а це вже є свідомим порушенням прав дитини, які закріплені в Конвенції ООН з прав дитини. Ніхто йне міг собі уявити що події 1945 року можуть зазнати повторення у 21 столітті. [4] Коли люди пережили всі випробування та страждання Другої Світової війни навіщо було розпочинати нову. Це немислимі діяння у 2022 році. Українці повинні захищатися від тих, у кого більше ракет та військових, але хто нажаль повністю позбавлений порядності. Міжнародні організації, створені для забезпечення та захисту прав людини, виявились безпорадними проти цієї агресії. Так більшість країн світу вводять санкції проти російської федера-

ція, але як ми бачимо в реаліях сьогодення ці санкції за весь час війни нікого не зупинили. Війна, йде вже більше 8 місяців і значна частина населення переконана, що навіть через більш тривалий час санкції країн Європи дії російської федерації проти України не зупиняться. Проте зі свого боку, захопливими є дії всіх тих людей, які не бояться виходити зі своїх домівок та йти на мітинги і говорити на весь світ, що за діяння робить російська федерація. Звичайно, це не послабить пережитий біль українців, але все ж люди несамовито почали демонструвати свою думку та своє обурення щодо існуючої ситуації, яка наразі склалась в нашій країні.

Захист права на життя в умовах війни – це не про майбутне, це про сьогодення.З кожним новим днем нас бентежить кількість загиблих людей і зараз я кажу не лише про військових, а й про мирне населення. Сотні а то й тисячі цивільних осіб ймовірно були вбиті російськими військовими в ситуаціях, які не були пов'язані з бойовими діями.Російські солдати вбивали безпомічних місцевих громадян, якщо підозрювали їх в наданні підтримки українським військовим не лише матеріальної але й моральної інколи, або розглядали як іншу можливу загрозу. Велика кількість населення могла бути застрелена солдатами на вулицях, коли намагалися перейти дорогу чи втекти. Існували випадки коли цивільних осіб вбивали просто так ні за що. Українське населення убивали та катували, над ним морально та фізично знущалися. А це вже є порушенням не лише права на життя, права на недоторканість особистості але й права на гідність та свободу.Для мене це не просто жорстокість, – а звірство російської федерації. Ця війна поза правилами. Але особливо вражає смерть маленьких дітей. Внаслідок повномасштабного збройного вторгнення російських військ, понад 1204 дитини – загинули, 418 неповнолітніх та понад 786 були поранені, повідомляє пресслужба Офісу генпрокурора України станом на 4 жовтня 2022 року. [5] Влада зазначає, що статистика дитячої смертності і покалічення не остаточна, бо тривають бойові дії та збір нових даних. Це жахливо, як у 21 столітті могла спалахнути цявійна?На це питання поки ніхто не в змозі відповісти, але українські політики зазначають, щоостаточно війна з російською федерацією, має завершитись до початку літа 2023 року. Україна не починала цю війну. Однак об'єднавшись проти супротиву довела, що все найкраще для українського суспільства – лише попереду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Росія напала на Україну: українські міста під обстрілом, опубліковано відео ударів.*Слово і діло*. 2022. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/02/24/novyna/bezpeka/rosiya-napala-ukrayinu-ukrayinski-mista-obstrilom-opublikovano-video-udariv
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015.№ 28. Ст.1.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України.-1996.-Розділ II.-ст.20.
4. Друга світова війна: історія та пам'ять: збірник матеріалів І Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Друга світова війна: історія та пам'ять». за ред. Р. О. Литвиненка. Вип. 1. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021-176 с.
5. Кількість загиблих українців внаслідок війни.*Радіо свобода*. 2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-viyna-poranennia/32064278.html

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультетупрокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права*
Калітенко О. М.

НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту початку військової агресії Російської Федерації проти України було запроваджено воєнний стан згідно з Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Ця подія відіграла велику роль у багатьох сферах життєдіяльності людини. Протягом усього часу відбулися зміни, які насамперед торкаються можливостей виконання цивільно-правових зобов'язань.

Так, першою і найбільш масштабною подією стало ухвалення Закону України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». У свою чергу, це спричинило ряд змін у Цивільному кодексі. Згідно з пунктом 18 розділу про «Прикінцеві та перехідні положення» наявними змінами є те, що у період

воєнного або надзвичайного стану, а також враховуючи тридцять діб після його скасування, не нараховується пеня, штраф та інші платежі, пов'язані з невиконанням договору [1].

З одного боку це можна вважати позитивними нововведеннями, але якщо дивитися на ситуацію з іншої сторони, то такі обставини можуть призвести до того, що значна кількість укладених в Україні цивільно-правових договорів не будуть виконуватися належним чином.

Також розглядаючи дану тему, варто звернути свою увагу на те, що Законом № 2120-IX доповнено розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» пунктом 6^1. Відповідно до цього встановлюється, що на період воєнного стану в країні, у разі невиконання споживачем зобов'язань за договором про споживчий кредит, він звільняється від відповідальності перед кредитодавцем за таке прострочення. Тобто споживач на законних правах може не сплачувати неустойки у вигляді штрафу або пені, а також зазначається, що всі інші платежі також підлягають писанню з боку кредитодавця. Зокрема, збільшення процентної ставки за користування кредитом забороняється законом [2].

Наразі законодавець встановлює факт заборони виселяти фізичних осіб із об'єктів іпотеки. Ніхто не в праві це зробити на момент воєнного стану. Також за недотримання і невиконання цивільно-правових зобов'язань все одно діє заборона виставляти іпотечне майно на торги, а також набувати на нього права власності іпотеко держателем і заборона збільшувати ставку за споживчими кредитами (винятком вважається, якщо з самого початку договором булапередбачена змінювана ставка) [3].

Так, проаналізувавши чинне законодавство та враховуючи всі тонкощі змін, які відбулися на момент введення воєнного стану в Україні, на прикладі ситуацій про нарахування платежів та кредитів, їх сплати, а також розглянувши проблеми, які можуть бути пов'язані зі сферою іпотек, ми дійшли до висновку, що в період, який стосується сьогоднішніх подій, достатньо чітко врегулюванні наслідки прострочення виконання цивільно-правових зобов'язань, але варто зазначити, що всі вони стосуються лише тих, що за договорами позики. Слід зауважити, якщо за договорами позики позичальник одразу без перешкод звільняється від будь-якої відповідальності у випадках прострочення, не дивлячись на те, чи торкнулися його військові дії,

то за іншими договорами сторона повинна буде доводити факт невиконання зобов'язання саме у зв'язку з введенням воєнного стану, адже загального посилання на введення в Україні воєнного стану в таких ситуаціях буде недостатньо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

2. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text

3. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text

Білько Марія Віталіївна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Берназ-Лукавецька О. М.

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОГОВІР: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ТА ПІДПИСАННЯ

Учас швидкого розвитку технологій відбувається перехід від паперового документообігу до електронного, що дозволяє економити час та миттєво передавати інформацію у часі та просторі, що також дуже актуально у час воєнного стану, коли ситуація в країні дуже не стабільна. В сучасних умовах здійснення цивільно-правових відносин передбачає укладення великої кількості договорів, в тому числі з контрагентами, які знаходяться в інших країнах, отже укладення договорів в електронному вигляді є нагальною необхідністю, що підкреслює актуальність теми дослідження.

Визначення поняття «електронний договір» міститься в п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», в якому зазначено, що електронний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і

обов'язків та оформлена в електронній формі [1]. Слід зазначити, що відповідно до норм ст. 639 ЦК України, якщо сторони домовилися укласти договір через інформаційно-телекомунікаційні системи, він вважається укладеним у письмовій формі. Як справедливо зазначає Н. Ю. Голубєва, якщо обидві сторони дійшли згоди, що приєднання до договору «кліком»/згодою без електронного підпису, у тому числі й без електронного підпису одноразовим ідентифікатором є письмовим договором, то таким його слід вважати. Проте, з цього не слідує, що такий договір буде, безумовно, визнаний судом письмовим доказом [2]. В цьому аспекті слід дослідити, як відбувається укладення договорів, в тому числі електронних, на практиці, а також розглянути судові рішення з досліджуваного питання.

Цивільний кодекс України дозволяє сторонам обирати форму правочину, якщо інше не передбачено нормами законодавства. В той же час, не завжди електронна угода потребуєствоерення окремого електронного договору у вигляді окремого електронного документа. Таким чином, у сторін договору є можливість вибору – укласти договір у спрощеній формі, або у вигляді окремого документа. Дане положення підкріплюється судовою практикою, зокрема, Касаційний цивільний суд, що діє у складі Верховного Суду зазначив про це у постанові по справі № 524/5556/19 [3].В договорах часто можна зустріти положення, що документи сторін із факсимільним відтворенням підпису (або іншим аналогом) мають юридичну силу для сторін. В той же час, слід акцентувати увагу, що одразу підписати аналогом не можна, спочатку у договорі необхідно зафіксувати зразок підпису чи описати порядок використання альтернативи. Існують випадки, коли сторони надсилають один одному відскановані копіями договорів, проте, на практиці такий варіант може стати проблемою, якщо контрагент не виконуватиме зобов'язання і надалі заперечуватиме факт належного укладання договору [4]. Слід зазначити, що скан-копія не є електронним документом, це лише електронна копія паперового документу. Тому слід завчасно обговорити з контрагентом порядок і форму укладення і підписання договору.

Закон України «Про електронні довірчі послуги» у статті 17 визначає, що якщо документ на папері має містити власноручний підпис, його електронний аналог має бути оформлений з використанням кваліфікованої електронної довірчої послуги [5], тут йдеться про договори, підписані кваліфікованим електронним підписом (КЕП). Важли-

во, що процес підписання подібний до архівування файлів, проте це відбуваєтьсяз паролем і фіксацією часу. Головна особливість полягає в тому, що змінити підписаний файл неможливо, він містить текст договору, реквізити передплатників та час формування. У разі потреби суд або сторони без особливих навичок можуть розшифрувати файл, для цього не потрібніпочеркознавчі чи інші експертизи. Наша країна знаходиться на високому рівні цифровізації, існує багато спеціальних сервісів для бізнесу, які допомагають укласти електронні договори. Електронні договори використовуються в багатьох сферах – торгівля, міжнародний бізнес, банківська сфера, тощо.

Можна зробити висновок, що електронний договір – це сучасний і зручний спосіб укласти угоду. Електронні договори вже довгий час використовуються в багатьох країнах світу, в Україні такий спосіб укладення договорів набирає обертів, особливо останніми роками. При обранні форми укладення договору слід виходити з принципу доцільності та оцінити всі переваги та ризики. Існують особливості укладення та підписання договорів в електронній формі, які регламентовані в числених нормативних актах, і вважаємо доцільним більш детально це питання врегулювати нормами Цивільного кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

2. Голубєва Н. Ю. Порядок укладення договорів в електронній формі за законодавством України.URL:https://yaizakon.com.ua/poryadok-zaklyucheniya-dogovorov-v-elektronnoj-forme-po-zakonodatelstvu-ukrainy/

3. Постанова Касаційного суду у складі Верховного Суду у справі № 524/5556/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94102130

4. Що потрібно знати про електронні договори за українським законодавством? URL:https://pravdop.com/ua/publications/kommentarii-zakonodatelstva/chto-nuzhno-znat-ob-elektronnih-dogovorah-po-ukrainskomu-zakonodatelstvu-06-2022-140/

5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна,
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Берназ-Лукавецька О. М.

ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед об'єктів цивільних прав нерухоме майно займає особливе місце, оскільки, по-перше, таке майно виступає як база, без якої неможливе існування та розвиток економіки розвиненої держави або суспільства, по-друге, об'єкти нерухомого майна мають підвищену економічну цінність для суб'єктів правових відносин, у тому числі, фізичних осіб та держави. Отже, всі угоди, які відбуваються з об'єктами нерухомого майна, набувають особливої важливості щодо законодавчого регулювання. Серед таких угод слід, передусім, виділити договір купівлі-продажу нерухомості.

Договір купівлі-продажу нерухомості займає особливе місце у системі цивільно-правових договорів. Це зумовлено тим, що об'єктом такого договору є нерухоме майно. Договір купівлі-продажу нерухомості, будучи видом договору купівлі-продажу, зберігає всі основні риси договору купівлі-продажу товарів. У той самий час, він відрізняється від інших видів самостійних цивільно-правових договорів. Слід зазначити, що правове регулювання даного договору здійснюється як спеціальними нормами, присвяченими продажу нерухомості, загальними положеннями про договір купівлі-продажу [1], так і спеціальними нормативними актами окремих галузей законодавства. Як приклад можна навести спеціальні норми про приватизацію державного та муніципального майна.

Незважаючи на створення, а потім реформування інституту державної реєстрації прав на нерухоме майно, зокрема зміни, які відбулися в умовах воєнного стану, увагу до даної проблеми сучасних вчених та практичних працівників, сьогодні чинне законодавство далеке від ідеалу, що підтверджується судовою практикою.

Договір купівлі-продажу нерухомості за своєю суттю є видом договору купівлі-продажу та ґрунтується на приписах глави 25 Цивільного кодексу України [1]. Головною особливістю договору купівлі-

продажу нерухомості є індивідуальність його предмета. Предметом даного договору може бути будь-яке нерухоме майно. Також слід зазначити, що при згадці різних видів нерухомого майна може виявлятися індивідуальна особливість кожного. Отже, є й інші нормативно-правові акти, які містять дані індивідуальні особливості. Так, наприклад, говорячи про земельні ділянки, необхідно звертатися до приписів Земельного кодексу України.

За своєю природою договір купівлі-продажу нерухомого майна є консенсуальним, оплатним та взаємним.

Консенсуальним договір є через те, що вважається укладеним з моменту досягнення сторонами угоди з його істотними умовами, а момент набрання чинності договору не пов'язується з передачею товару покупцю. Передача товару, своєю чергою, виступає як виконання укладеного зобов'язання з боку продавця.

Оплатним він є, оскільки зустрічній майновій вимозі однієї сторони, відповідає зустрічна майнова вимога іншої сторони.

Законодавцем встановлено обов'язкову письмову форму для договору купівлі-продажу нерухомого майна у вигляді єдиного документа, підписаного сторонами. Недотримання письмової форми договору купівлі-продажу нерухомості тягне за собою його недійсність.

З початку військової агресії Росії проти України правила купівлі-продажу нерухомості зазнали багатьох обмежень, зокрема змінився порядок оформлення документів.

Так, після введення режиму воєнного стану відчуження майна було зупинене – майже на два місяці введено повну заборону на купівлю-продаж та інші види відчуження. А реєстр прав на нерухоме майно був заблокованим.

З прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України № 480 від 19 квітня 2022 р. було частково відновлено доступ до Державного реєстру прав на нерухоме майно та надана можливість вчиняти деякі реєстраційні дії – купівлю-продаж житла [2].

Заборона відобразилася не лише на вторинному ринку, а також на забудовниках. Адже оголошення про форс-мажорні обставини, неможливість доставки необхідних матеріалів та комплектуючих з-за кордону або тимчасово окупованих територій, можливе пошкодження будівельного майданчика, звісно, не могло не вплинути на фінансові показники та ризик зриву будівництва в цілому.

В той же час, важливо звернути увагу, що із введенням воєнного стану не відбулося змін у загальних «матеріальних» умовах купівлі-продажу. Будь-які специфічні вимоги, які б змінювали умови купівлі-продажу нерухомості до цивільного законодавства не вносилися. Отже, зміст та форма договору купівлі-продажу нерухомості в умовах воєнного стану не змінювалися та не відрізняються. Але дія воєнного стану суттєво вплинула на процедурні питання, які в першу чергу пов'язані із порядком нотаріального посвідчення договорів та державною реєстрацією речових прав.

Найважливішим нововведенням під час дії воєнного стану стали обмеження роботи нотаріусів. Так, Міністерство юстиції України ухвалило рішення щодо засвідчення договорів з нерухомістю лише для тих нотаріусів, які уповноважені на це державою. В Україні було сформовано перелік нотаріусів, які можуть засвідчувати договори купівлі-продажу, обміну чи дарування нерухомості під час дії воєнного стану. Нотаріусам, які не увійшли до цього переліку, такі дії заборонені.

Для того, щоб нотаріус був включений до такого переліку, він повинен отримати спеціальний дозвіл на здійснення дій, пов'язаних із нерухомістю. Перелік затверджується Міністерством юстиції України та публікується на офіційному сайті Міністерства.

Крім цього, в період воєнного стану забороняється вчиняти нотаріальні дії нотаріусам, місце роботи яких знаходиться в межах адміністративно-територіальних одиниць, що входить до затвердженого Мін'юстом переліку адміністративно-територіальних одиниць, у межах яких доступ користувачів до державних реєстрів, які належать Мін'юсту, припиняється, якщо інше не встановлено наказом.

На сьогоднішній день умови щодо вчинення нотаріальних дій дещо змінилися у бік пом'якшення. Проте залишилося правило, щодо цінного майна – такі угоди можуть посвідчувати тільки нотаріуси, які внесені до переліку, який затверджений Мін'юстом.

У випадку з договором купівлі-продажу нерухомості основне значення слід надавати такому елементу предмета договору, як об'єкт нерухомості, що продається. Саме особливості, які притаманні нерухомому майну, створюють необхідність встановлення спеціальних правил, які і регламентують дії продавця щодо передачі майна, що продається, а також дії покупця щодо його прийняття та оплати.

Визнаючи економічну цінність та значимість об'єктів нерухомості, слід зазначити складності правового характеру, пов'язані з визнанням об'єктів як нерухомого майна. Виникнення об'єкта нерухомості зазвичай пов'язане з фактом видання акту державної реєстрації, проте в даному випадку можуть виникнути правові колізії, що обумовлені визнанням об'єкта нерухомості за рішенням суду.

Отже, договір купівлі-продажу нерухомості слід виділяти як особливий різновид договорів купівлі-продажу за ознакою особливого об'єкта договірного відношення – нерухомого майна. Сьогодні чинним цивільним законодавством не встановлені спеціальні правила щодо договору купівлі-продажу нерухомості, але деякі особливості регулювання окремих видів нерухомого майна (земельних ділянок, житлових приміщень) здійснюється з урахуванням галузевого законодавства (земельного, житлового). Тим самим, можна говорити про комплексний характер правового регулювання договору купівлі-продажу нерухомості.

На завершення можна констатувати, що ухвалені нормативно-правові акти під час дії воєнного стану направлені на сприяння поступовому відновленню ринку нерухомості в Україні. Певні обмеження, які на сьогодні діють можливо збережуться до закінчення дії воєнного стану, але вони спрямовані, як зазначають практики та цивілісти, на мінімізацію шахрайських схем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003/станом на 14.11.2022 р. /Відомості Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова КМУ України № 480від 19 квітня 2022 р. /станом на 14.11.2022 р. /Відомості Верховної Ради України // URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text

Борисюк Світлана Андріївна,
студентка 3 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Павлова В. Г.

ПРАВИЛА ЗДІЙСНЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану одним із найбільш актуальних питань є проблематика здійснення транскордонних платежів, оскільки після запровадження воєнного стану було введено низку обмежень. Тому, розглянемо основні аспекти даної проблематики.

Відповідно до ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. В свою чергу, згідно з ст. 193 ЦК України види майна, що вважаються валютними цінностями, та порядок вчинення правочинів з ними встановлюються законом. Тому, фактично здійснення транскордонних платежів в умовах воєнного стану в Україні регулюються спеціальним законом [1].

Перш за все відмічаємо, що за Законом України «Про валюту і валютні операції» валютна операція визначається операція, що має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [2].

Разом з тим, після введення воєнного стану в Україні відповідне законодавство зазнало змін. Так, зокрема, оновлені правила здійснення транскордонних платежів в Україні наразі містяться в Постанові Національного банку України «Про функціонування банківської системи під час запровадження Воєнного стану» № 18 від 24 лютого 2022 року («Резолюція») [3]. Насамперед слід підкреслити, що немає жодних обмежень на здійснення платежів з-за кордону. Таким чином, усі платежі та розрахунки за виконані роботи, надані послуги тощо

здійснюються вільно та без будь-яких обмежень, запроваджених воєнним станом.

Однак слід зазначити деякі обмеження, зокрема: заборона на зарахування коштів на рахунки клієнтів фізичних осіб переказами, ініційованими з використанням електронних платіжних засобів, випущених учасниками міжнародних платіжних систем, що діють на території Російської Федерації та Республіки Білорусь; заборона на приймання в Україні електронних платіжних засобів (включаючи перекази, розрахунки та випуск коштів), випущених учасниками міжнародних платіжних систем.

Що стосується платежів за кордоном, то Постанова вводить заборону на транскордонні перекази валютних цінностей з України відповідними установами від імені клієнтів, за винятком:

- власні операції банків, включаючи розрахунки з міжнародними платіжними системами;
- імпортні операції резидентів із закупівлі критично важливих імпортних товарів згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;
- валютні операції МФО, включаючи представництва МФО, а також валютні операції резидентів і нерезидентів з переказу коштів в іноземній/національній валюті з метою розрахунків з МФО або його представництвом;
- операції з повернення нерезиденту авансового платежу, отриманого резидентом на його поточний рахунок у банку України після 23 лютого 2022 року за договором купівлі-продажу товарів, укладеним з нерезидентом, у зв'язку з невиконанням резидентом зобов'язань за цим договором;
- валютні операції, що проводяться резидентами та нерезидентами для мобілізаційних та інших заходів (потреб), які визначаються законодавством України, що регулюють відносини у сферах національної безпеки і оборони;
- операції з оплати витрат на лікування в медичних установах іноземної держави, оплата витрат на транспортування пацієнтів, оплата витрат, пов'язаних зі смертю громадян за кордоном (транспортні витрати та витрати на поховання), уключаючи операції зі здійсненням страхових виплат (страхових компенсацій) за договорами страхування осіб, які виїжджають за кордон, на рахунки допоміжних компаній-нерезидентів; розрахун-

ки (сплачена сума з усіх банківських рахунків клієнта, відкритих в іноземній валюті;
– на підставі індивідуальних дозволів (рішень) Національного банку України, прийнятих на підставі звернень Кабінету Міністрів України, міністерств та інших державних органів України;
– перекази на користь дипломатичних представництв, консульських установ України за кордоном;
– передача іноземному інвестору/нерезиденту коштів, отриманих у зв'язку з погашенням/виплатою доходів за облігаціями внутрішнього державного кредиту України, здійсненими після 1 квітня 2023 року, відповідно до умов їх розміщення (випуску);
– переказ коштів в іноземній валюті з кореспондентських рахунків у банках-нерезидентах в іноземній валюті, відкритих у банках-резидентах [4].

На підставі вищевикладеного можна зробити основні висновки, що протекціоністські нормативно-правові заходи стимулювання економіки сприяють позитивним змінам в економіці.

Бізнес продовжив сплату податків до державного бюджету і навіть сплачує їх заздалегідь. У лютому 2022 р. до загального фонду державного бюджету надійшло 104, 6 млрд грн (перевиконання місячного розпису на 29, 3%, або 23, 7 млрд грн). За планового дефіциту у сумі 66, 2 млрд грн у перші два місяці 2022 р. профіцит загального фонду становив 13, 1 млрд грн, а державного бюджету України загалом – 24 млрд грн;

НБУ оперативно переказав частину прибутку на розподіл у сумі майже 19 млрд грн до держбюджету України для фінансового забезпечення функціонування держави в умовах воєнного стану.

Міжнародні організації та країни-партнери зобов'язалися виділити великі обсяги фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримку економіки України та гуманітарні питання [5].

Додатковим джерелом фінансування потреб української армії є кошти, зібрані організаціями та громадянами України та інших країн, на рахунках НБУ. Зокрема, станом на 2 березня 2022 р. на спецрахунок для підтримки ЗСУ перераховано вже понад 6 млрд грн в еквіваленті. Із них понад 1, 6 млрд грн ре- гулятор уже спрямував на потреби військових. Крім того, 1 березня Міністерством фінансів України було розміщено «військові» ОВДП, що дало змогу залучити до державного бюджету 8, 1 млрд грн.

Загалом значимо, що українська інвестиційна система гідно витримала перший шок від початку військової агресії російської федерації і поки що є доволі стабільною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40-44. С. 356.

2. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII *Відомості Верховної Ради.* 2018. № 30. Ст.239.

3. Офіційний вісник України від 23.09.2022-2022 р., № 74, том 2, стор. 796, стаття 4515, код акта 113682/2022

4. Війна. Все, що відбувається з економікою, бізнесом в Україні та світі. URL: https://forbes.ua/news/viyna-vse-shcho-vidbuvaetsya-z-ekonomkoyu-biznesom-v-ukraini-ta-sviti-03032022-4086

5. Janet McLean, Arie Rosen, Nicole Roughan & Jesse Wall (2021) Legality in times of emergency: assessing NZ's response to Covid-19, Journal of the Royal Society of New Zealand, 51:sup1, S197-S213, DOI: 10.1080/03036758.2021.1900295

Вареник Вікторія Олександрівна,
студентка 2 курсу
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Токарева В. О.

АЛГОРИТМІЧНА ТВОРЧІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Насамперед варто наголосити на тому, що штучний інтелект, крім позитивного впливу, ставить питання та необхідність щодо його правового регулювання.

В сучасних умовах сьогодення все цивілізоване суспільство переживає наслідки «третього комп'ютерного тектонічного зрушення» – це ситуація, коли комп'ютерні технології самі здатні відтворювати результати творчого процесу без участі людини. Відповідно до цього, правові аспекти результатів творчої діяльності машин турбують вчених давно і мають історію, яка почалася з XVIII століття.

Чинне законодавство нашої держави у сфері інтелектуальної власності визначає, що згідно із статтею 1 Закон України «Про авторське право и суміжні права» автором твору є лише фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір.

Дотримуючись формальної логіки, володільцем авторських прав на твори незалежно генеровані програмним забезпеченням є автор програмного забезпечення.

Водночас на думку А.-М Брай якщо дотримуватись такої логіки, буде упущений процес виробництва та створення творів, а таке твердження не буде відповідати дійсності, навіть якщо буде вирішувати прогалину, яка ще не врегульована авторським правом [3].

За твердженням керівництва японського рекламно-комунікаційного холдингу Dentsu Inc. вважають, що сьогодні технології дозволяють копірайтерам за п'ять хвилин написати до 100 текстів, при цьому алгоритм не заміняє копірайтерів, робот не зможе створювати всю рекламу без допомоги людини, а його завдання допомогти працівникам досягати нових вершин, підвищуючи їх продуктивність.

Наприклад, у Японії, де робот вперше в історії Мічіхіто Мацуда в 2018 році став кандидатом на пост мера японського міста Тама [1], розробляється законодавство, що захищає авторські права на твори, створені за допомогою штучного інтелекту, яке набрало чинності у квітні 2017 року.

Зміни в законодавстві спрямовані на створення умов для притягнення порушників до відповідальності за незаконне використання створених літературних та музичних творів. Компенсацію за порушення авторства в такому разі планується присуджувати розробникам програмного забезпечення «талановитого» робота [2].

В Японії помічники-роботи займаються найчастіше простою роботою: (ведуть автоматизований облік, стежать за обсягом виробництва, роблять замовлення товарів в торгові точки). Проте є роботи, які створюють твори, наприклад у 2016 році на літературному конкурсі повість створена комп'ютером, пройшла відбірковий тур.

В рамках даної теми також буде доцільним зазначити про те, що кінорежисер В. Перес, визнає що в індустрії кіно алгоритми можуть успішно створювати контент, так як продукт мас-маркету робиться переважно «за лекалами», проте справжнє мистецтво завжди йде «від людини». При створенні 3D-фільму, в результаті все одно відбува-

ється повернення до – сценарію, який втілюється в життя у вигляді фільму, відображає процеси в суспільстві [4].

У зв'язку із невизначеністю поняття творчості та мінімального рівня критерію творчості, питання можливості надання правової охорони об'єктам створеним за участі штучного інтелекту залишається актуальним.

Визнаючи динамічний розвиток технологій та потребу задоволення економічних потреб зацікавлених осіб у комерціалізації результатів генерованих штучним інтелектом, у разі відсутності законодавчого регулювання, уявляється, можливим договірне врегулювання відносин стосовно створюваних об'єктів штучним інтелектом, коли сторони визначають правовий статус таких об'єктів.

Отож, стрімкий розвиток техніки та штучного інтелекту свідчить, що людство рухається в епоху цифрового авторства, в якій штучний інтелект буде відносно автономно генерувати нові твори, які не відрізняються відтворів авторства людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мером японського міста вперше в історії може стати робот. URL: https://www.segodnya.ua/world/wnews/merom-yaponskogo-goroda-vpervye-v-istorii-mozhet-stat-robot-1132501.html.

2. Малетіна Є. Авторські права на твори штучного інтелекту Японії будуть під захистом законодавства. 11 травня 2016 року.

3. BridyAnnemarie Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author 2012 STAN. TECH. L. REV.

4. Творчість VS Роботи: як штучний інтелект вплине на ринок медіа 22 червня 2018 URL: https://adindex.ru/publication/opinion/media/2018/06/22/172275.phtml

Волошенюк Олександра Юріївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Давидова І. В.*

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У ВИПАДКАХ: СМЕРТІ БАТЬКІВ, ПОЗБАВЛЕННЯ (ОБМЕЖЕННЯ) ЇХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ І В ДЕЯКИХ ІНШИХ

Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань держави, тому що ставлення до прав і свобод дітей, повага до їхньої людської гідності найточніше відображають рівень цивілізованості суспільства. Щодо, Основного Закону держави, тобто Конституції України, в статті 52 тлумачиться, що всі діти рівні у своїх правах незалежно від того народжені вони у шлюбі або поза ним. Також, передбачено право на захист дитини від усіх форм насильства, яке передбачено законами України: КУ, «Про охорону дитинства», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ККУ та іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» забезпечується реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання.

Основні права дитини закріплені в міжнародно-правових документах, таких як Декларація прав дитини 1959 р., Конвенції про права дитини 1989 р., Міжнародних пактах 1966 р., зокрема у Міжнародному пакті про громадські і політичні права, а саме в пункті 1 статті 24, написано, що всі діти мають право на заходи захисту які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, держави і суспільства, незалежно від її статі, раси, кольору шкіри майнового стану або народження. [1]

Треба почати з того, що на державу покладається виховання дітей-сиріт і дітей які були залишені без батьківського піклування. Незважаючи на це, найкращим середовищем для розвитку дитини залишається сім'я. Тому в Україні визнано пріоритет сімейного виховання та необхідність забезпечення всебічної підтримки осіб, які виявили бажання взяти на виховання покинутих дітей. Законодавство України визначає три форми влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишили-

ся без піклування батьків – цесімейна форма, інтернатна форма (влаштування до державних навчально-виховних закладів на утримання), квазісімейна форма (улаштування у сім'ю зі збереженням державної підтримки). [2]

До сімейної можна віднестиопіку та піклування над дитиною, усиновлення дитини, тобто її фактичне виховання. Інтернатна форма має п'ять видів – це будинки дитини (для дітей від народження до 4 років), дитячі будинки (для дітей дошкільного та шкільного віку), спеціалізовані школи-інтернати (для здібних дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування), спеціальні загальноосвітні школи інтернати (для дітей, які потребують фізичного, розумового розвитку), загальноосвітні санаторні школи-інтернати (для дітей, які потребують лікування). Квазісімейна форма – це патронат, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Треба сказати, що позбавлення батьківських прав – один із найскладніших за своїми правовими наслідками видів сімейно-правових спорів, тобто це певний вид правової відповідальності за порушення і нехтуванням одним із батьків прав і інтересів своєї дитини. Підстави позбавлення батьківських прав зазначено в статті 164 СКУ, в якій вказано, що батькі можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо мати, батько не забрали дитину з закладу охорони здоров'я або без поважної причини, і протягом шести місяців не виявляли щодо дитини батьківського піклування.

Якщо звернутися до СКУ, а саме до статті 143, то там вказується, що обов'язком батьків є забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, а за статтею 144 – їх обов'язок зареєструвати народження дитини в відділі ДРАЦС. Якщо ці обов'язки батьками не виконуються, то, за ст. 164 СКУ, це буде підставою для позбавлення їх батьківських прав.

Наступною підставою є ухиляння від виконання обов'язків, щодо виховання дитини та забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти. Також, якщо батькі жорстоко поводяться зі своєю дитиною і це зазначенов Постанові Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3 в пункті 16 визначено, що жорстоке поводження з дитиною полягає у фізичному або/та психічному насильстві, застосуванні неприпустимих методів виховання і приниження гідності. [3]

Ще однією підставою є хронічний алкоголізм і наркоманії.Наступною підставою є будь-які види експлуатації дитини, примушу-

вання її до бродяжництва та жебракування. Також, якщо батькі засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини. Щодо прикладів, це можуть бути: тяжкі тілесні ушкодження, замах на вбивство дитини, також катування, зараження венеричного хворобою, залишення малолітньої дитини в небезпечному стані, яке загрожує її життю, тощо.

За ст. 166, щодо правових наслідків позбавлення батьківських прав зазначено, що особа, перестає бути законним представником дитини; не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо виховання дитини; не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності, наприклад, право на утримання від дитини, право на спадкування і також втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною. Особа, яка позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Щодо статусу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до чинного законодавства визначаєтьсястановище дитини, яке надає право на державне забезпечення і отримання пільг, яке підтверджується певними документами, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування. Особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування. В Одеській області функціонують 54 дитячих будинки сімейного типу, в яких виховується 391 дитина – сироти та діти, позбавленні батьківського піклування. Прийомних сімей в області налічується 177, в яких 341 дитина.

На основі проведеного дослідження я зробила наступні висновки, що задля запобігання сирітства, повинна бути краща відповідальність з боку батьківства, щоб зменшити кількість сиріт, також своєчасного виявлення і допомога дітям, які залишилися без батьківського піклування, сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, також надання сім'ям з дітьми якісних соціальних послуг в умовах територіальної громади, спрямованих на підтримку виховної функції сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
2. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 512 с.
3. Сімейне право України: підручник. За ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с

Вотчал Олексій Вікторович,
студент 3 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Павлова В. Г.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРЕДМЕТА ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

В цілях налагодження взаємозв'язків в секторі закупівлі сільськогосподарської продукції у виробників, учасники укладають договір контрактації сільськогосподарської продукції. Оскільки предмет договору відповідає саме істотним умовам, то його потрібно окреслити та відокремити від об'єкта. Зараз договірні правовідносини контрактації керуються засадами Цивільного кодексу Українита Господарського кодексу України.

Дефініція подібних угод фіксована ч. 1 ст. 713 Цивільного кодексу України. Відповідно до угоди контрактації, сторона договору, а саме – виробник сільськогосподарської продукції, бере на себе обов'язок виготовити продукт відповідно до угоди та віддати у володіння заготівельникові, тобто контрактанту або призначеному одержувачеві; в свою чергу контрактант має обов'язок прийняти та сплатити сільськогосподарську продукцію за визначеними цінами згідно домовленості та умов угоди.

Нормами законодавства не зафіксовано принципів саме про предмет подібної угоди. На одному рівні з предметом договору слід окреслити й об'єкт, тому що, це саме ті умови, за допомогою яких угоду контрактації можливо відокремити від суміжних – як приклад може слугувати договір поставки або договір купівлі-продажу. Отож,

предметом юридичного врегулювання являються суспільні правовідносини, які з'являються між сторонами: виробником сільськогосподарської продукції та заготівельником [3, с. 88].

Виробник повинен виготовити окреслену угодою продукцію (зазначеного виду, сорту, кількості, якості тощо) та віддати у володіння контрактанту або призначеному одержувачеві. Тобто, суть предмету угоди контрактації – являється виготовлення та майбутнє передавання сільськогосподарської продукції. Відповідно до формулювання, договір укладається по відношенню майбутньої продукції, яка буде вирощуватися або виготовлятися в умовах сільського господарства після укладення угоди. Контрактант має обов'язок прийняти відповідну продукцію та сплатити її відповідно до ціни угоди. Згідно ч.2 ст. 272 Господарського кодексу України, заготівельник повинен допомагати виробникові у виготовленні визначеної договором продукції.

На думку Х. Марич, зобов'язання заготівельника сприяти виготовленню сільськогосподарської продукції не являється складовою предмету угоди контрактації сільськогосподарських товарів, тому що, процес вирощування перебуває поза межами договірних правовідносин. Заготівельника цікавить лише кінцевий продукт та результат, а не виробничій процес продукції, хоча сільськогосподарський виробник для одержання закріпленої в угоді продукції за кількістю та якістю має додержуватися відповідних специфічних технологій вирощування, способів та засобів тощо [3, с. 88].

О. С. Йоффе вирізняє юридичний об'єкт як відповідне поводження зобов'язаних індивідів та матеріальний об'єкт – речі або інші блага, на які скероване поводження сторін договору [4, с. 62–63]. Щодо об'єкту договору контрактації – це сільськогосподарська продукція, котру виробник має виготовити та в майбутньому віддати у власність контрактанту або призначеному одержувачеві. Відповідно до дефініції угоди контрактації сільськогосподарської продукції учасник угоди (виробник) зобов'язаний прямо реалізовувати виробництво агропродукції. Реалізовуватися за договором контрактації може виключно продукція, яка була виготовлена та вирощена самим виробником.

Як визначає В. Є. Єрмоленко, до сільськогосподарської продукції потрібно зарахувати абсолютно всю сиру продукцію культурного рослинництва, тваринництва та рибництва, яка являється результатом агротехнічної роботи, та її продукти первинної переробки що виконується особисто виробником. Первинна переробка продукції

характеризується як удосконалення та покращення якості виготовленої продукції, але яка ще не готова до практичного споживання та вимагає майбутньої промислової переробки [4, с. 61].

Х. Марич зауважує, що об'єктом договору контрактації являється як сира сільськогосподарська продукція так і така, з якою вже відбулася первина обробка для поліпшення якості та покращення збереження. Укладаючи угоду контрактації, суб'єкти заздалегідь можуть завбачувати потребу первинної переробки такої продукції на підприємстві виробника його засобами та силами [3, с. 88–89].

А. Мартинюк бере до уваги, що вже перероблена сільськогосподарська продукція так само може являтися об'єктом договірних правовідносин із зауваженням певних компонентів: насамперед, переробка продукція повинна виконуватися на приватних чи орендованих потужностях учасника угоди (виробника); переробка повинна бути мінімальною, обмеженою та виключно без додавання іншої не сільськогосподарської продукції [4, с. 83].

Відповідну дефініцію сільськогосподарської продукції Цивільний кодекс не включає, але визначення є в різних нормативно-правових актах. Прикладом, може слугувати ст. 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» де визначено, що сільськогосподарська продукція – це сільськогосподарські харчові продукти тваринного та рослинного походження, які призначені для споживання людиною у сирому або переробленому вигляді як складові для їжі [5].

Варто зазначити, що в пп. 14.1.234 Податкового кодексу України визначення дефініції сільськогосподарської продукції охарактеризований більш широко, а саме, сільськогосподарська продукція (товари) – товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на приватних власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання.

Якщо брати до уваги окремо список сільськогосподарської продукції, то законодавчо він закріплений лише в «Переліку видів сільськогосподарської продукції, яка ввозиться на митну територію України як сировина для подальшої переробки» від 07.05.2004 року. Але

переліченою в документіпродукцією обмежуватися не варто, діє вільний та самостійний вибір домовленостей та угод договору, що фактично значить, що суб'єкти на особистий розсуд обирають та формулюють предмет та умови, так само як і ціну договору.

Отже, договір укладається по відношенню майбутньої продукції, яка повинна вирощуватися або виготовлятися в умовах сільського господарства після укладення договору. Дякуючи цій своєрідності відмежувати договори контрактації від суміжних правовідносин, які оформляються звичайними угодами поставок або купівлі-продажу стає доволі легко. Цілком згоден з думкою Х. Марич, відповідно до якої на законодавчому рівні потрібно роз'яснити, що предметом подібних угод являються правовідносини з приводу реалізації сільськогосподарських товарів та належні дії суб'єктів, водночас об'єктом угоди залишається вирощена та виготовлена в майбутньому суб'єктом угоди сільськогосподарські товари як сира, так і така, що пройшла відповідну переробку на приватних або орендованих потужностях виробника [3, с. 89], Як підсумок можна визначити, високе наукове та практичне значення має дослідження предмету подібних договорів контрактації, тому що відсутність певних норм в законодавстві створює перешкоди можливості гідного захисту прав суб'єктів. Швидке вирішення зазначених питань шляхом їх чіткого цивільно-правового врегулювання утворить належне правове поле для налагодження подібних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р.*Відомості Верховної Ради України*. 2003.№ 18–22.Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Марич Х. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.*Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 87–92.
4. Єрмоленко В. Є. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 58–61.
5. МартинюкА. Об'єкт та предмет договору контрактації сільськогосподарської продукції. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*.2016. № 1. С. 81-85.

Гапіченко Ольга Віталіївна
студентка 3 курсу
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковтй керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Павлова В. Г.

ПРАВО ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни, котру почала країна-терорист рф проти України функціонування всього державного та суспільного механізму нашої держави зазнало вимушених змін. Не оминули ці зміни і цивільне законодавство та судочинство, зокрема й інститут права власності.

У контексті даного питання варто наголосити на тому, що під час дії воєнного стану передбачена можливість:

– примусове відчуження майна, тобто позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній чи комунальній власності і переходить у власність держави для користування в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;
– вилучення майна, тобто позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання чи оперативного управління окремо визначеним державним майном з метою передачі його для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану [1].

Також зазначаю, що під час воєнного стану заборонено реєструвати право власності у зв'язку з укладенням договорів відчуження нерухомого майна про встановлення довірчої власності на нерухоме майно, якщо такі договори укладаються від імені фізичної особи – відчужувач на підставі довіреності.

Якщо з дня попередньої державної реєстрації нерухомого майна не минув місяць, реєструвати право власності на таке майно забороняється. Винятком є набуття права власності в порядку спадкування та реєстрація у зв'язку з визначенням часток у праві спільної сумісної власності.

В умовах воєнного стану неможливо зареєструвати право власності внаслідок внесення майна як внеску до статутного капіталу

юридичної особи, у тому числі у зв'язку з передачею майна у власність фізичних та юридичних осіб, які вибули засновники.

Отже, в умовах воєнного стану може бути застосована лише процедура відчуження приватного майна та комунального майна з подальшою компенсацією вартості, а вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без компенсації вартості такого майна.

Рішення про відчуження майна може приймати виключно військове управління за погодженням з органом місцевого самоврядування. При цьому, окремі військовослужбовці, Нацполіція України, сили територіальної оборони, не можуть примусово, без відповідного рішення військової комендатури, без відповідного документального оформлення вилучати приватне майно громадян.

Право на компенсацію вартості майна у разі його примусового відчуження в умовах правового режиму воєнного стану мають юридичні особи комунальної та приватної форми власності та фізичні особи, у яких відчужено будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно для потреб держава в правовому режимі воєнного стану.

Відшкодування за примусово відчужене майно здійснюється військовим управлінням за рахунок коштів державного бюджету. При цьому компенсація може бути здійснена як до, так і після його відчуження майна.

Компенсація за примусово відчужене в правовому режимі воєнного стану майно з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів.

У разі якщо після скасування воєнного стану відчужене майно збереглося і колишній власник наполягає на його поверненні, таке повернення здійснюється в судовому порядку [2].

Повернення майна здійснюється на підставі рішення суду, яке набрало законної сили, відповідно до якого колишній власник повинен повернути кошти, які він раніше отримав у зв'язку з відчуженням майна (за вирахуванням розумної плати за використання цього майна).

Крім того, колишній власник майна, яке було примусово відчужено, може вимагати надання іншого майна, якщо це можливо.

Отож, повномасштабна війна, котра триває уже понад 250 днів, внесла значні зміни в правове регулювання права власності та всіх супутніх питань, котрі мають свої особливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану: природа та особливості регулювання. 2022. URL: https://everlegal.ua/prymusove-vidchuzhennya-mayna-v-umovakh-voennogo-stanu-pryroda-ta-osoblyvosti-regulyuvannya

2. Примусове відчуження та вилучення. Закон і Бізнес. 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/151781.html

3. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Гончаренко Єлизавета Ігорівна,
студентка 2-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Бабич І. Г.

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, життя українців зазнало змін. Більшість прав людини стали незахищеними серед яких і право на життя.

Щодо права на життя, то воно визначається як на рівні Європейського Союзу, так і у за допомогою державних утворень, у національному правопорядку на території України. Необхідним є документ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була підписана 4 листопада 1950 року, документ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була підписана 28 квітня 1983 року. Також Конституція України 1966 року визначає людину, життя та здоров'я людини, гідність та честь кожного члена нашого суспільства, безпеку і недоторканність найвищою соціальною цінністю.

За Загальною декларацією зправ людини, а саме за статтею 3: кожна особа має право на життя, особисту недоторканність і свободу [1].

За Цивільним кодексом України, а саме за статтею 281: людина як фізична особа має право на життя, яке є невід'ємним. Також можемо вказати, щолюдина не може бути позбавлена життя, вона має право на захист свого життя та свого здоров'я та на захист життя та

здоров'я іншої людини як фізичної особи від протиправних посягань різними засобами, що не заборонені за законом [2].

Вважається, що право на життя у період воєнного стану майже беззахисне. Міжнародні та національні суди дають ясність щодо прав, а саме права на життя в умовах збройних конфліктів, тому що дуже часто вони являються приводом загроз урядів щодо зупинення участі у захисті прав людини у контексті міжнародних механізмів.

Держава має певні обов'язки з приводу захисту прав, а саме права на життя в умовах воєнного стану та включає певні елементи:

– границі необхідності використання певних сил в умовах воєнних дій, які є правомірними, в умовах потрібності протистояти певним атакам терористичного характеру;
– юрисдикція, а саме її питання щодо території, яка є окупованою (що дуже актуально сьогодні, в 2022 році);
– список обов'язків України в умовах конфлікту, що вважається збройним;
– риси дослідження подій позбавлення життя.

Європейський суд з прав людини ніколи, під час своєї практики, не використовував привід відвороту від прав, а саме права на життя через такі воєнні дії, що можна вважати «правомірними». Для визначення того, чи вважалося право на життя порушеним у виняткових випадках закономірності застосування сили, маємо зауважити наступні критерії:

– використання сили у конкретній ситуації мають бути пропорційнимищодо мети, якої прагнула досягти держава;
– питання щодо використання державою всіх засобів задля того, щоб зменшити шанси при використанні сили.

Обов'язки держави у контексті захисту прав, особливо на життя мають дотримуватися і в умовах війн, і не дивлячись певні причини того, що договори міжнародного характеру дають можливість державам відступати від додержання певних в умовах ситуацій, що є надзвичайними, не дотримуватися права на життя не дозволяється.

Вважається, права людини і Європейська конвенція з прав людини продовжують діють і сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. Адже кожен член суспільства повинен мати шанс настоювати на тому, щоб права осіб дотримувались і повинен мати можливість у контексті звертання до

Європейського суду з прав людини з використанням заяви про припустиме недотримання державою її обов'язків в умовах війни.

Важливим є Європейський суд з прав людини. Він є відкритим для людей, що є постраждалими в умовах збройного конфлікту. Особи звертаються із заявами до суду. Права кожного члена суспільства, які є неможливими у контексті їхнього відновлення або їм видається, що вони не мають можливості щодо їхнього відновлення шляхом засобів правового захисту, які вважаються національними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10 грудня 1948 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Цивільний кодекс: Кодекс від 10 жовтня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
студентка 6-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Від 24 лютого 2022 у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації було введено режим воєнного стану по всій території України. Відповідно до цього, державою було розроблено особливий механізм реєстрації шлюбу для певних категорій осіб. Це все було зроблено для тих, хто фізично не має можливості бути присутнім під час цієї державної реєстрації. Поза увагою варто також не залишати той момент, коли один із подружжя виїхав за кордон, або залишся вдома, а інший почав проходити військову службу, та у зв'язку з відстанню та стресовими ситуаціями погіршились відносини між собою і почастішались процедури розлучення. Адже дуже важливо в таких критичних ситуаціях, які виникають, проаналізувати певні моменти сімейного життя, замислитись над подальшими стосунками у майбутньому і зробити правильні ви-

сновки. Та саме з цим, відповідно до законодавства, зазнала змін іпроцедура розлучення.

Дослідження проблемних питань щодо укладання та припинення шлюбу привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, О. Ю. Бикової, О. А. Гавриленко, І. А. Ганчева, К. М. Глиняної, О. М. Калітенко, О. І. Сафончик, та інших.

Відповідно до ст. 34 СК України визначено, що присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою, реєстрація шлюбу через представника не допускається [1].

Однак 07 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову про «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», відповідно до якої, зокрема державна реєстрація шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем, поліцейським, або працівником закладу охорони здоров'я, може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності одного із майбутнього подружжя [2].Також відбувається і ускорення процедури, якщо раніше ДРАЦС проводив процедуру державної реєстрації після спливу одного місяця з дня подання заяви, то тепер існує можливість укласти реєстрацію про шлюб в день звернення.

Завдяки швидкому розвитку інформаційних технологій подання заяви може відбуватися і онлайн, а саме, окрім письмової заяви майбутнього нареченого чи нареченої в орган державної реєстрації актів цивільного стану, також є можливість подання заяви дистанційнона веб-порталі «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану». Звичайно, і реєстрація шлюбу може відбуватися за допомогою відеозв'язку, коли не має можливості бути присутнім одному із наречених, або обом.

Але реалії життя показують, що часто відбувається не тільки процедури створення нових ланок суспільства під час війни, але і розлучення. Події що відбуваються на території нашої країни, коли новини з кожним днем виснажують все більше і більше, люди починають переживати по різному стрес, розставляти різні пріоритети на життя та звичайновсе менше приділяти увагу подружнім стосункам. Однак, війна не повинна стимулювати жити чоловіку та жінці разом, якщо вони розуміють що їх стосунки виснажені та їх вже не врятувати.

Для процесу розлучення законодавство передбачає два шляхи: або з письмовою заявою до ДРАЦС, або з позовом одного із подруж-

жя до суду. Якщо в шлюбі є неповнолітні діти, або з'явились інші об'єктивні проблеми, які унеможливлюють розірвати шлюб через орган державної реєстрації актів цивільного стану, питання вирішується безпосередньо в судовому порядку.

Досить актуальним є процес розірвання шлюбу в тимчасово окупованих територіях. У зв'язку з неможливістю відновлення роботи державних установ в місцях де ведуться бойові дії, або існує окупація, унеможливлюється процедура розлучення в загальному порядку відповідно до законодавства.

Були внесені зміни відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану, під час воєнного стану реєстрація актів цивільного стану, а також процедура розлучення, може бути виконана будь-яким органом державної реєстрації. Тобто, подання заяви можливо у будь-який діючий ДРАЦС чи відповідну судову установу на території країни, де не проходять активні бойові дії. У разі зберігання актового запису про розірвання шлюбу на тимчасово окупованій території України державна реєстрація розірвання шлюбу проводиться відділом державної реєстрації актів цивільного стану, до якого подано заяву про розірвання шлюбу на підставі рішення суду [3].

Також виникають проблемні питання щодо розлучення, коли один із подружжя виїхав за кордон, та не має можливості повернутись на територію України. У зв'язкуз цим, один із подружжя, який виїхав в іншу країну, повинен звернутись із заявою до консульської установи України, в свою чергу ж інший звертається до державного органу ДРАЦС. Звичайно ж, якщо у шлюбі є неповнолітні діти, або існують інші причини майнового та немайнового характеру – тоді потрібно залучати суд. Чоловік (або жінка) подає позов до місцевого суду, в свою чергу суд направляє запит в ту країну, де перебуває інший із подружжя. Іноземний суд бере на себе обов'язок з'ясувати всі обставини справи та бажання іншої особи щодо розлучення. Після встановлення всіх фактів, суд приймає рішення щодо правового статусу сім'ї.

Отже, запровадження спрощеної та швидкої процедури щодо реєстрації шлюбу, є необхідним кроком, який полегшує особам створити нову ланку суспільства. В той самий час, як і процедура розлучення, держава надає нам різні варіанти припинення шлюбу, в залежності від фактичної неможливості роботи державних органів на окупованих територіях до фізичної присутності одного з подружжя на території України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. Відомості *Верховної Ради України.* 2002. № 21–22. Ст.135. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

2. Постанова про Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного станувід 07.03.2022 № 213.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text

3. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 № 52/5, зі змінами від 07.09.2022. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text

Гребенюк Марія Іванівна,
студентка 3-го курсу 2 потоку 3 групи факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Сафончик О. І.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС

У сучасних ринкових умовах, а також на шляху України до євроінтеграції шлюбний договір став надзвичайно важливим правовим інститутом, який розширив можливості подружжя та надав їм можливість змінювати встановлений законом режим власності, а також дозволив їм регулювати свої майнові відносини відповідно до індивідуальних потреб кожного.

У країнах Європи укладання шлюбного договору при вступі в шлюб є досить усталеною практикою. Отже, особи, які перебувають у шлюбі, регулюють свої майнові (а в деяких країнах – і немайнові) відносини саме через шлюбний договір.Укладення шлюбного договору є своєрідним «страхуванням» від майнових втрат у разі розлучення, а в більшості випадків подружжя просто хоче обійтись без судового розгляду в майбутньому.

Шлюбний договір має багато переваг, серед яких: можливість вирішення будь-якого спору ще до його виникнення, в більшості випадків є засобом збереження сім'ї, надає подружжю впевненості в

завтрашньому дні, підвищує ступінь їх відповідальності, дозволяє уникнути судових процесів, головне – надає подружжю альтернативу регулюванню майнових відносин.

Незважаючи на всі ці позитивні моменти, доля цього нововведення склалася нетрадиційно. Існуючи тривалий час у вітчизняному законодавстві, він залишився поверхнево врегульованим і малозастосовним на практиці. Проблемою стає специфічне й неоднозначне ставлення до шлюбного договору населення, що зумовлене традиціями радянського періоду, а також недостатністю в населення правових знань про його значення.Саме тому питання впровадження в маси знань про позитивні риси шлюбного договору із запозиченням європейських стандартів є досить важливим і потребує додаткової уваги [1, с.88].

Інститут шлюбного договору відноситься до категорії правових інститутів, які не пов'язані з процесами глобалізації, проте регулюється нормами законодавства багатьох країн з різних правових сімей. Це свідчить про те, що цей інститут зберігає свою ідентичність на національному рівні, оскільки національні норми є досить різноманітними за змістом, умовами та порядком укладення шлюбних договорів.

Цей факт можна пояснити тим, що населення ставиться до шлюбного договору з певною недовірою, не менш важливим є менталітет нашого суспільства та відсутність у населення правових знань про значення та праворегулюючі функції шлюбного договоручерез недостатню активність сімейно-правової науки.

Шлюбний договір Німеччини може містити ті ж положення, що й шлюбний договір за законодавством України. Закон також не допускає будь-яких обмежень прав подружжя. Проте, щодо порядку оформлення шлюбного договору, то він має певні особливості порівняно із законодавством України [2].

Якщо подружжя за згодою виключило або змінило правовий режим майна, то висувати заперечення проти третьої особи, з якою один із них уклав правочин на підставі таких змін, лише за умови внесення шлюбного договору до реєстру речових прав подружжя відповідного територіального суду або якщо третя особа на момент вчинення правочину знала про шлюбний договір.

Подружжя, укладаючи шлюбний договір, як в Україні, так і в Німеччині, мають на меті змінити встановлений законом правовий ре-

жим майна. Але такі дії часто важливі для третіх осіб, наприклад, для контрагентів за іншими майновими договорами, для виконання судових рішень, виконавчих написів нотаріуса. Тому виникає питання, яким чином зацікавлені особи можуть отримати інформацію про наявність чи відсутність шлюбного договору.

В європейських країнах шлюбні договори мають право укладати наречені, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу, та подружжя. Шлюбні договори європейських країн регулюють практично ті ж питання, що й внутрішньодержавні, тобто встановлення правового режиму майна, ведення спільного господарства, виховання дітей, взаємні права та обов'язки подружжя майнового характеру, тощо

Проте в окремих країнах є положення, яких не можна побачити в українських шлюбних договорах, наприклад, у Німеччині та Франції шлюбний договір дозволяє регулювати особисті немайнові відносини подружжя, а в шлюбному договорі Канади це можливо. Передбачається положення, згідно з яким у разі невиконання відповідних умов договору один із подружжя може залишитися у вкрай невигідному матеріальному становищі, що заборонено законом в Україні.

Сімейний кодекс республіки Молдова, на відміну від Сімейного кодексу України, дає поняття шлюбного договору. «Шлюбний договір становить собою угоду, яку добровільно укладають особи, що вступають у шлюб, чи подружжя, яка визначає їх майнові права та обов'язки у період перебування у шлюбі та/або у випадку його розірвання» [5].

Відмінною, але досить важливою ознакою законодавства США є єдиний акт шлюбного договору. Це єдиний акт, який служить основою для визначення питань щодо того, як та коли шлюбний договір має бути виконано. На даний момент в Україні відсутній такий унікальний у своєму роді акт, який зміг би зібрати всі питання, що стосуються шлюбних договорів, для того щоб особи, які планують укласти подружню угоду щодо свого майна, прав та обов'язків у шлюбі, мали можливість спиратися на первинний документ.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства шлюбно-сімейні відносини не обмежуються межами однієї держави. Слід пам'ятати, що на регулювання сімейних відносин істотний вплив роблять національні особливості, традиції, релігія і культура. Ці обставини зумовлюють суттєві відмінності в регулюванні сімейних правовідносин

різними національними правовими системами. До того ж, враховуючи те, що в нашій державі триває процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ми можемо і маємо запозичувати звідти важливі нюанси, які стосуються й шлюбного договору, й особистих немайнових прав та інших окремих питань в галузі сімейного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
2. Особливості укладення шлюбного договору. 2021. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/203849_osoblivost-ukladennya-shlyubnogo-dogovoru
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III .*Верховна Рада України.* URL:http ://zakon5. rada. gov.ua/laws/show/2947-14
4. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. За ред. Є. О. Харитонова. Х.: Одіссей, 2006. 541 с.
5. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41519/1/APVYu_2020_1_p55-58

Доценко Влада Андріївна,
студентка 2-го курсу факультету адвокатури таантикорупційної діяльностіНаціонального університету«Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Бабич І. Г.*

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Доцільно було б почати з того, що інтелектуальна власність являється доволі важливою складовою економіки кожної сучасної держави. При цьому, одним із базових прав людини виступає саме право особи на вільний розвиток своєї особистості, зокрема, шляхом втілення своїх думок у результатах творчої діяльності.

В той же час, положення Конституції України закріплюють право кожного на свободу літературної, художньої, наукової та технічної діяльності. При цьому, Конституція України також гарантує право кожного на захист плодів інтелектуальної власності, зокрема, моральних та матеріальних інтересів що з нею пов’язана, авторських прав тощо.

Проте, 24 лютого 2022 року у зв'язку з збройною агресією на території України, указом Президента України було введено в дію правовий режим воєнного стану. Запровадження правового режиму воєнного стану на території нашої держави спричинило зупинення тих чи інших процесів, які відбувалися в суспільстві.Не винятком є проблеми реалізації та захисту прав інтелектуальної власності. Так, з метою захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, 01.04.2022 року було прийнято Закон «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» [1]. Перед тим як здійснити аналіз положень даного правовогоакту варто сказати про те, що цей закон є доволі потрібний. Обґрунтувати це можна тим, що згідно листа Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 року форс-мажорною обставиною виступає збройнаагресія російської федерації проти нашої держави та безпосереднє введення на її території воєнного стану. Там зазначається про те, що зазначені вищеобставини з моменту їх виникнення, тобто, 24 лютого 2022 рік і до моменту їх закінченням визнаються надзвичайними, невідворотними обставинами, які є підставою, що унеможливлює виконання тих чи інших зобов'язань та визнаються обставинами непереборної сили [2].

Варто відзначити про те, що обставини непереборної сили (або ж форс-мажор) виступають підставами для призупинення виконання зобов'язань та поширюються на учасників приватно-правових відносин. В даному випадку варто було б звернутися до положень стаття 617 Цивільного кодексу України (далі –ЦК України), де зазначається про те, що підставою звільнення від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань виступають власне обставини непереборної сили. Проте, що стосується правовідносин у сфері інтелектуальної власності, то варто відзначити те, що форс-мажорні обставини не є підставою для відтермінування вчинення певних дій (наприклад, подання заявки, сплати збору та мита, тощо), оскільки такі відносини характеризуються публічно-правовим характером. Саме тому, форс-мажорні обставини в такому випадку б не виступали підставою для продовження тих чи інших строків для вчинення певних дій. Взагалі, законодавство в сфері відносин інтелектуальної власності містить таке поняття як поважна причина, що у певних випадках є підставою для продовження певних строків. Так, звертаю-

чись до статті 12 Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», строк подання документа про сплату державного мита може бути подовжено, якщо він був пропущений з поважних причин [3]. Тобто, можна говорити про те, що лише у деяких профільних нормативно-правових актах в сфері інтелектуальної власності воєнний стан може бути підставою для продовження тих чи інших строків для вчинення певних дій тощо.

Саме тому, з метою врегулювання даних відносин був прийнятий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Він містить положення про те, що з моменту оголошення військового стану та до його закінчення або скасування, термін на вчинення будь яких дій, що пов'язані із відносинами інтелектуальної власності – зупиняється. При цьому, перебіг такого терміну поновлюється з наступного дня з моменту скасування або припинення дії правового режиму воєнного стану. Що стосуєтьсявчинення будь яких дій в сфері інтелектуальної власності, підстави вчинення яких виникли під час дії правового режиму воєнного стану, то такі дії можуть бути вчинені протягом 90 днів з дня наступного, з моменту скасування або припинення воєнного стану тощо [4].

Отже, можна сказати про те, що захист права інтелектуальної власності в період дії правового режиму воєнного стану є доволі важливою проблемою, а тому, державі слід вчасно приймати ті чи інші положення, які були б спрямовані на захист прав та свобод фізичних та юридичних осіб в даній сфері тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України:Закон України від 01 квітня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20

2. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Лист ТПП України від 28.02.2022 р. URL: https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022

3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг:Закон України від 15 грудня 1993 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3689-12

4. Інтелектуальна власність у період воєнного стану в Україні: що змінилось. PwC: веб-сайт. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/publications/ tax-and-legal-alert/2022/intellectual-property-martial-law.html

Драч Дмитро Леонідович,
студент 1-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету«Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Бааджи Н. П.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Варто було б почати з того, що первинним елементом, на основі якого здійснюється охорона авторського права у міжнародному просторі виступає Бернська Конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 року та Всесвітня конвенція про авторське право, що прийнята 06.09.2022 року.

Поняття «інтелектуальна власність», як зазначається у Всесвітній організації інтелектуальної власності від 1967 року включає в себе право літературних, художніх і наукових творів, право винаходів у різних сферах життєдіяльності, право виконавчої діяльності, що здійснюється артистами, зокрема, звукозапис, телевізійні та радіопередачі, знаки для товарів та послуг, промислові зразки, комерційні позначення, а також інші права, що входять до інтелектуальної діяльності людини в усіх сферах життєдіяльності тощо.

Якщо говорити про безпосередній захист авторського права, то варто звернутися до Всесвітньої конвенції про авторське право, де закріплений принцип національного режиму стосовно авторського права. Щодо Бернської конвенції, то вона застосовується зазвичай до класичних об'єктів авторського права, в той час як не зачіпає авторські права на новітні об'єкти інтелектуальної власності (наприклад, комп'ютерні програми) тощо.

Щодо суб'єктивної дії Бернської конвенції, то варто зазначити те, що вона підлягає застосуванню до громадян усіх держав-членів Конвенції, або ж до інших осіб, що перебувають на території держави-члена Конвенції та зареєстрували авторське право на цей твір в встановленому законом порядку [1]. Стосовно форм захисту авторського права, то традиційно їх можна поділити на два види, а саме юрисдикційну та неюрисдикційну. Що стосується юрисдикційної форми захисту, то вона полягає у тому, що діяльність органів державної влади, які мають на те відповідні повноваження

спрямована на захист порушених, оспорюваних або оскаржуваних авторських прав особи. Початком даної форми варто вважати момент, коли особа, права, свободи та законні інтереси в сфері авторського права були порушені звертається до відповідного органу з метою захисту таких прав, свобод чи законних інтересів. В свою чергу, юрисдикційна форма захисту може здійснюватися в загальному та спеціальному порядку. Щодо загального порядку, то такий захист здійснюється судами, а тому, основна маса правових спорів в сфері авторського права вирішується всудовому порядку. Що стосується спеціального порядку (інколи його ще називають адміністративного), то він полягає у захисті авторського права відповідним органом державної влади, який має спеціально відведені на те повноваження.

Ще однією формою захисту виступає неюрисдикційна, яка полягає в тому, що фізичні або юридичні особи здійснюють захист авторського права без звернення до суду чи іншого державного органу, тобто, використовує всі інші законні засоби захисту (наприклад, сповіщення особи про те, що вона вчинила порушення авторського права шляхом проведення переговорів) [2].

Говорячи про правове регулювання авторського права на території нашої держави, в тому числі процес його охорони, то така діяльність здійснюється на основі Цивільного кодексу України, закону України «Про авторське право та суміжні права», Закону України «Про міжнародне приватне право» тощо [3].

Що стосується колізійних прив'язок в сфері авторського права, то варто сказати наступне:

1. У разі, якщо авторське право було порушено, для його захисту використовується право держави, на території якого необхідна його оборона;

2. Що стосується виникнення або ж припинення майнових прав на авторське право що підлягає реєстрації, то повинно застосовуватися право тієї держави, де була проведена така державна реєстрація.

3. Якщо говорити про укладання договорів, які стосуються авторського права, то застосовуються загальні колізійні прив'язки, які використовуються в договірних зобов'язаннях;

4. В разі, якщо виникають спірні правовідносини щодо об'єкта авторського права, то сторони можуть дійти згоди про те, право якої країни буде застосовано для вирішення такого спору тощо [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 27.07.1971 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Ріппа П. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет. URL: http://www.nbuv.gov.ua
3. ЦивільнийкодексУкраїни: ЗаконУкраїнивід 16 січня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
4. Рудник Т. В. Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні.*Юридичний вісник.* № 1(10). 2013. С. 74–77.

Дума Тетяна Петрівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного права*
Берназ-Лукавецька О. М.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ще зовсім нещодавно COVID-19 вніс свої корективи в життя кожної людини. Саме пандемія коронавірусу була першим фактором, що став підготовчим етапом до нововведень у здійсненні договірних відносин. Не встиг народ оговтатися від одного потрясіння, як настала ще одна страшна біда – війна. Відповідно, другим фактором, що спричинив зміни в договірному праві, стали військові дії в Україні зв'язку з військовою агресією зі сторони РФ.

Будь-які договірні відносини найбільш ефективно реалізуються в умовах відсутності різноманітних ризиків. Однією з найскладніших і непередбачуваних ситуацій є реалізація договірних відносин в умовах запровадженого воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року. Не є виключенням з цього правила й орендні договірні відносини, адже традиційні економічні зв'язки внаслідок військових дій порушуються, орендарі ризикують втратити своє майно, а орендодавці – джерело доходів і, відповідно, сплати орендних платежів за договором оренди.

Попри те, що військові дії в Україні тривають дотепер, життя не стоїть на місці – воно продовжується, орендні договірні відносини

виникають з різними ускладненнями, що робить необхідність їх дослідження надзвичайно актуальним.

Для того, щоб проаналізувати особливості укладення договорів оренди під час запровадженого воєнного стану в Україні необхідно відзначити, що умови оренди суттєво відрізняються залежно від безпосереднього об'єкта оренди. Насамперед це стосується нерухомості, земельних ділянок, комунального та державного майна тощо. В цілому процедура укладення договору оренди регламентується нормами Цивільного кодексу України, зокрема главою 58 «Найм (Оренда)» та Господарського кодексу України, а саме параграфом 5 «Оренда майна та лізинг», а щодо окремих об'єктів – Земельним кодексом України та спеціальними законами України, зокрема ЗУ «Про оренду землі», ЗУ «Про оренду державного та комунального майна» та іншими нормативно-правовими актами.

Говорячи про нерухомість, варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення РФ залишились недоторканими норми законодавства щодо оренди житла. Втім існують певні особливості, на які слід звернути увагу при оформленні орендного договору. Розглянемо найсуттєвіші та найактуальніші на сьогодні питання.

До слова, на війні хтось втрачає, а хтось заробляє. Тому важливим при укладенні договору оренди є питання перевірки власника житла. Зокрема, у зв'язку з нинішніми подіями значно збільшилась кількість недобросовісних «власників», які розміщують оголошення про нібито оренду житла. Зважаючи на це, першим кроком при оренді житла має бути прохання до орендодавця надати документ, що підтверджує реєстрацію права власності на нерухомість, технічний паспорт, виписку з будинкової книги та особового рахунку тощо. Доцільним буде знайти інформацію про такого власника на просторах інтернету, а також звернутися до відкритих державних реєстрів, які станом на сьогодні доступні повною мірою. Крім того, варто перевірити документ, що засвідчує особу власника. Відповідні дані про нього бажано зафіксувати у договорі найму із паспортними даними та даними з інших документів, які власник житла та наймач пред'являють один одному [1].

Певна річ, договір оренди слід деталізувати для своїх потреб, тобто зафіксувати всі умови, які є важливими для захисту своїх прав і заздалегідь узгодити їх з іншою стороною, наприклад, яким чином буде відбуватися комунікація, вирішувати конфліктні ситуації, фіксу-

вати нові домовленості на час дії договору та вносити зміни до нього у разі потреби. Тобто як і раніше, діє принцип свободи договору між власником житла та його користувачем.

Не можна не згадати й те, як в перші дні війни на територіях України, де велися активні бойові дії, власники виселяли наймачів з орендованого житла, а також вимагали негайної орендної плати, оскільки закінчувався місяць, що збігся з такими жахливими подіями. Відтак постало питання чи можливе виселення з орендного житла та як бути зі сплатою оренди під час війни? Якщо договором передбачена пролонгація усіх домовленостей при настанні обставин непереборної сили, або форс-мажору, то відповідь «ні, неможливе». Якщо при укладенні договору зазначались дії особи на випадок форс-мажорних обставин, то, відповідно, може допускатися звільнення від орендної сплати на зазначений в договорі строк [2]. При цьому слід розрізняти поняття обставини непереборної сили, вони ж іменуються форс-мажором, та істотна зміна обставин. Форс-мажор унеможливлює виконання зобов'язання та звільняє від відповідальності за таке виконання, але не звільняє від виконання самого зобов'язання. Водночас істотна зміна обставин обтяжує та ускладнює виконання договору для однієї зі сторін, але виконання його є можливим. Адже в регіоні, де немає активних бойових дій, довести прямий зв'язок між війною та несплатою оренди важко, а значить, посилатися на форс-мажор не варіант. У цьому разі можна застосувати істотну зміну обставин.

28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата засвідчила форс-мажорні обставини, які склалися в Україні, видавши лист, який є доволі універсальним та дозволяє широкому колу осіб його використовувати. Проте лист ТПП засвідчує лише наявність воєнного стану як форс-мажору в цілому, але це не означає, що він стане непереборною обставиною для кожного. Тому варто зазначити форс-мажорне застереження в самому договорі, що значно спростить процедуру визнання форс-мажорних обставин та їх впливу на конкретне зобов'язання [3].

Таким чином, після 24 лютого 2022 року слід скорегувати подальші дії щодо конкретного зобов'язання самими контрагентами, зокрема шляхом укладення додаткових угод або окремих спеціальних домовленостей на період дії воєнного стану в Україні.

Окрім того, нині при укладенні договору оренди його можна і варто підписати в електронній формі за допомогою КЕП. Це поясню-

ється тим, що мільйони людей кожного дня достроково залишають орендоване житло та не мають можливості розірвати укладені раніше договори оренди в письмовій формі [4]. А тому зручно припинити усі домовленості в електронному форматі, перебуваючи в будь-якій частині світу.

Разом з тим, у ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» суттєва увага приділяється відносинам оренди землі. Після введення цього режиму в нашій державі також було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Нормами обох вищезгаданих законів вказується на те, що у разі, коли існуючі договори оренди землі завершуються після 24 лютого 2022 року, орендар має переважне право перед іншими потенційними орендарями на укладення цього договору на новий строк. При цьому якщо об'єктом договору оренди є землі сільськогосподарського призначення (державної чи комунальної власності), то такі договори після їх завершення автоматично пролонгуються під час запровадженого воєнного стану на рік. Разом з тим, важливою умовою є те, що інформація про таке поновлення не потребує волевиявлення сторін, а також внесення її до Державного реєстру речових прав. Іншими словами, якщо орендодавець не бажає продовжувати договір оренди землі з орендарем, волевиявлення орендодавця не враховується і договір буде продовжено без його згоди.

При укладенні договору оренди землі орендар має розуміти, що у нього є право передачі оренди третім особам на строк до одного року. Водночас не потрібна згода орендодавця, але орендар має обов'язок повідомити орендодавця про суборенду. Важливим є і те, що формування земельної ділянки для її передачі в оренду не потребує присвоєння кадастрового номера та внесення інформації до Державного земельного кадастру [5].

Укладені договори оренди земельної ділянки реєструються районними військовими адміністраціями у відповідній Книзі реєстрації. При цьому саме право оренди не підлягає державній реєстрації. Передача земельних ділянок проводиться без відповідних земельних торгів. Договір оренди земельної ділянки здійснюється тільки в електронній формі, а значить засвідчується лише електронними підписами. Причому такий договір не може бути поновлений та припиняється зі спливом строку, на який був укладений [6].

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що певні зміни в процедурі укладення орендного договору під час запровадженого воєнного стану в Україні націлені на захист прав орендаря та орендодавця. Під час дії договору оренди баланс інтересів його сторін може бути порушений внаслідок непередбачуваної зміни зовнішніх обставин, що не залежать від волі контрагентів. Одним із юридичних засобів його відновлення є право сторін на зміну або розірвання договору у зв'язку з форс-мажорними обставинами.

Особливу увагу законодавець приділив договору оренди землі, що пов'язано з підвищенням продовольчої безпеки країни. Для цього скасовано деякі формальні процедури реєстрації договорів оренди та встановлені обмеження у розпорядженні земельними ділянками, що необхідно враховувати при укладенні договорів оренди земельної ділянки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Як орендувати житло під час війни: що потрібно перевіряти, звільнення від орендної плати. ТСН. URL: https://tsn.ua/ukrayina/yak-orenduvati-zhitlo-pid-chas-viyni-scho-potribno-pereviryati-osoblivosti-ukladannya-dogovoru-orendi-2047591.html

2. Про оренду житла під час війни. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://helsinki.org.ua/articles/pro-orendu-zhytla-pid-chas-viyny/

3. Обставини непереборної сили: судова практика військового часу. Юридична газета онлайн. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/obstavini-nepereborno yi-sili-sudova-praktika-viyskovogo-chasu.html

4. Укладення договорів в умовах війни за допомогою Дії. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/04/13/685688/

5. Сироїд І. Ткань Р. Як працюють договори оренди в час воєнного стану. URL: https://trustme.ua/yak-pratsyuyut-dogovory-orendy-v-chas-voyennogo-stanu/

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-20

Дума Тетяна Петрівна, Макуха Вероніка Валеріївна,
студентки 2-го курсу магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Калітенко О. М.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Нині військові дії, за результатами яких було запроваджено воєнний стан від 24.02.2022, впливають на усі суспільні відносини, у тому числі й правові, особливо на цивільні, до кола яких входять і спадкові. Водночас спадкові правовідносини слід вважати специфічним правовим явищем, оскільки вони є триваючими у часі, стадійними за своїм змістом та мають усічений суб'єктний склад. В умовах сьогодення на ці три ознаки накладаються й проблеми, з якими пов'язується воєнний стан, зокрема масове переміщення населення, режим окупованих територій, пришвидшена плинність життя, що безпосередньо впливає на здійснення спадкування та робить необхідність його дослідження надзвичайно актуальним.

В цілому особливості права на спадкування регулюються нормами ЦК України та іншими нормативно-правовими актами в частині, яка не суперечить актам, що були прийняті на виконання режиму воєнного стану.

Відповідно до п. 3 Постанови № 164 перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці [1]. Таким чином, час дії воєнного стану фактично не враховується у встановлені шість місяців на прийняття спадщини. Тобто спадкоємець може прийняти спадщину протягом дії воєнного стану, незалежно від його тривалості, та додатково, після його скасування, у строк, що залишався станом на 24 лютого 2022 року із встановлених шести місяців [2].

Варто зазначити й той факт, що в умовах сьогодення, коли в окремих регіонах України створено значну загрозу життю населенню, спостерігається незліченна кількість смертей, реалізація права на прийняття спадщини надзвичайно ускладнилась, а в окремих місцевостях взагалі стала неможливою. Зрозуміло, що така ситуація

приведе до активного зростання кількості спорів щодо продовження строків для прийняття спадщини. Тому варто долучитися до позиції О. Печеного, який вказує на необхідність продовження строку прийняття спадщини в умовах воєнного стану. Особливо це стосується випадків, коли людина позбавлена можливості подати відповідну заяву про прийняття спадщини, а також необхідні документи для здійснення своїх спадкових прав [3].

Актуальність вказаної проблеми обумовлена ще й тим, що положення Постанови № 164 щодо зупинення строку для прийняття спадщини чи відмови від її прийняття на час воєнного стану виглядає досить суперечливою в контексті положення, за яким свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям лише після закінчення строку для прийняття спадщини. Тобто на час дії особливого режиму воєнного стану призупиняється і строк для прийняття спадщини, і зникає можливість отримати свідоцтво про право на спадщину (яке має бути видане лише після спливу цього строку). Таким чином, ця норма не узгоджується з ч. 1 ст. 1298 ЦК України, відповідно до якої видача свідоцтва про право на спадщину тісно пов'язана зі спливом шести місяців з моменту відкриття спадщини, а не зі спливом строку для її прийняття.

В Україні складнощі реалізації права на спадкування зумовлені й тим, що частина територій перебуває під тимчасовою окупацією. Як наслідок, якщо на момент смерті спадкодавця останній проживав на тимчасово окупованій території України, то виникає низка проблем, пов'язаних зі спадкуванням.

Досить часто зустрічається ситуація, коли місце проживання спадкодавця чи місцезнаходження нерухомого майна (його основної частини), а також основна частина рухомого майна знаходиться на тимчасово окупованих територіях. Відповідно, якщо спадкодавець зареєстрований та проживав на непідконтрольній Україні території, набирає чинності положення, за яким місце відкриття спадщини прив'язується не до місця проживання спадкодавця, а до місця подання першої заяви чи вимоги кредиторів. Разом з тим, спадкова справа має бути заведена будь-яким нотаріусом України, незалежно від встановленого ст. 1221 ЦК України місця відкриття спадщини. Наприклад, якщо спадкодавець проживав та помер в Херсонській області, а спадкоємці знаходяться в Одеській області, то в умовах воєнного стану вони можуть звернутися до нотаріуса в Одеській області.

Ще однією проблемою є встановлення факту смерті спадкодавця. Нотаріус перевіряє цей факт через витребування від спадкоємця свідоцтва про смерть, яке видається відповідним органом ДРАЦС. Проте якщо спадкодавець помер на території, непідконтрольній Україні, то довідки, що були видані органами та установами, діяльність яких є незаконною, фактично будуть недійсними, а значить, не створюватимуть правових наслідків. Це означає, що свідоцтва про смерть, що були видані різними органами, які створені в порядку, не передбаченому законодавством України, на непідконтрольній їй території, є недійсними. Відтак факт смерті спадкодавця може бути встановлений лише у судовому порядку [4].

07 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» з подальшими змінами, яким регламентовано правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності об'єктів права власності РФ як держави, яка розпочала повномасштабну війну проти України та її резидентів [5]. Власне, у разі націоналізації майна громадян РФ, юридичних осіб, що належать громадянам РФ, інших осіб, визначених окремими рішеннями, таке майно спрямують на користь нашої держави в рахунок майбутньої репарації від РФ. Однак на сьогодні відсутні коментарі фахових спеціалістів, яким чином прийняття вищезгаданого Закону позначиться на реалізації права на спадкування на території України та спадкування за участю іноземного елементу в умовах воєнного стану. Прийняття даного Закону в деяких аспектах суперечить Конституції України (наприклад, примусове вилучення об'єктів права приватної власності фізичних осіб відповідно до ч. 5 ст. 41 Конституції України [6] в умовах воєнного стану допускається лише з наступним повним відшкодуванням їх вартості).

Слід зазначити, що нині ситуація, яка виникла в спадковому праві, є унікальною з позиції права. Це пов'язано з тим, що дослідження ефективності права в умовах війни не створювало окремого предмету цивілістичного дослідження. Зокрема, запровадження воєнного стану, прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів створило низку колізій між нормами ЦК України, який має вищу юридичну силу, та Постановами Кабінету Міністрів України, які, відповідно, мають нижчу юридичну силу. Це торкається питання колізії між нормами ЦК України та Постанови Кабінету Міністрів Украї-

ни, якою зупинений перебіг строку для прийняття спадщини, а також низки інших питань. Зрештою, Постанова № 164 може створити «ефект повернення» до вже припинених спадкових правовідносин.

Таким чином, результати досліджень свідчать, що внаслідок військових дій в царині спадкового права виникають складнощі зі строками прийняття спадщини, проблеми з зупиненням цих строків, місцем відкриття спадщини, перешкодами у поданні заяви про прийняття спадщини тощо. Тобто йдеться не про те, що війна сама по собі впливає на спадкування, проблему становить неможливість реалізації спадкових прав. Натомість інші положення законодавства щодо спадщини наразі не зазнали змін, а тому мають застосовуватись в тій же частині та встановлювати ту ж процедуру, що й до запровадження правового режиму воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/164-2022-%D0%BF

2. На час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється. Юридична газета онлайн. URL:https://yur-gazeta.com/golovna/na-chas-diyi-voennogo-stanu-perebig-stroku-dlya-priynyattya-spadshchini-zupinyaetsya.html

3. Печений О. Війна як фактор впливу на спадкові правовідносини. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-yak-faktor-vplyvu-na-spadkovi-pravovidnosyny/

4. Як оформити спадкові права на майно, що знаходиться на тимчасово окупованій території? URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/199410_yak-oformiti-spadkov-prava-na-mayno-shcho-znakhoditsya-na-timchasovo-okupovany-teritor

5. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20

6. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.

Дяговець Дар'я Олегівна,
студентка 4-го курсу факультет адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Бабич І. Г.*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану права людей значно обмежуються.Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [1], а саме:

- таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
- свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

Та багато інших прав

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії, а також в інших, передбачених законом випадках, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, можливим є також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних

прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень.

На мою думку одне з самих порушуваних прав серед обмежених в перші дні було свобода пересування коли в комендантську годинну ловили громадян які її порушували . Ядумаю що це правильно адже цівсі обмеження запроваджуються не для того щобякось спеціально ускладнити життя громадян а для того щоб вберегти державу та самихгромадян

Також, відповідно до Закону України № 389-VIII [2] може запроваджуватися трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не забронюваних за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер.

Але є й такі права, які не можуть бути обмеженні навіть на період воєнного стану це можуть бути:

1) Право на звернення до органів державної влади
2) Право на професійну правничу допомогу та презумпція невинуватості
3) Право на захист прав і свобод у суді
4) Право громадянства та право змінити громадянство
5) Право на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність

Крім того, Закон України № 389-VIIIзакріплює гарантію дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [3] примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості.

Гідність людини, є однією із основоположних цінностей людства. Порушення цього уставу неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану.

Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини [4], – «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства».

Отже можна підвести підсумки :

1) Уведення режиму воєнного стану зазвичай передбачає можливість залучення збройних сил як найбільш організованої частини держави для оперативного реагування на виклики, які постають перед такою державою, а також встановлення низки заходів, які обмежують обсяг гарантованих громадянам державою прав і свобод.

2) Основними правами і свободами, які мають бути гарантованими державою, є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами зарубіжних держав. У цій сфері законодавство України відповідає світовій практиці.

3) Ці всі обмеження хоч і ускладнюють життя громадян але повинні бути, бо така є цінадля захисту нашої країни

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України№ 64/2022 URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Закон України № 389-VIIIURL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану:Закон України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

4. Європейський суд з прав людини. URL:https://www.sumyjust.gov.ua/urok-21-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-3-zaborona-katuvannya-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/

Ільчук Владислава Олексіївна,
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В складних умовах сьогодення, в яких перебуває наша держава постало питання щодо особливостей реалізації особистих немайнових прав в період воєнного стану безпосередньо через те, що в чинному національному законодавстві висвітлено, що особисті немайнові права можуть не тільки обмежуватися, а ще є можливість протиправного обмеження особистих немайнових прав країною-агресором рф.

З метою захисту людей та їх життєдіяльності під час дії воєнного стану можуть бути обмежені особисті немайнові права, що ускладнює їх реалізацію під час дії режиму воєнного стану. Особисте немайнове право – це міра можливої поведінки суб'єкта права щодо благ, які невіддільні від його особистості, мають абсолютний характер і не мають економічного змісту, завдяки чому особа самостійно визначає межу його поведінка в особистому житті.

Відтак, чинний Цивільний кодекс нашої держави закріплює особисті немайнові та майнові права. У свою чергу особисті немайнові права поділяються на такі, що забезпечують природне існування та соціальне існування фізичної особи. У цьому аспекті слід зазначити, що законодавство України, зокрема цивільне законодавство, має спільну позицію з країнами Європейського Співтовариства щодо значення, серед іншого, особистих немайнових прав фізичної особи, закріплюючи механізм їх реалізації та захисту.

Слід зазначити, що особисті немайнові права особи характеризуються низкою ознак:

1) такі немайнові права є невід'ємною частиною змісту цивільної дієздатності фізичної особи;

2) особисті немайнові права мають свої особливості (виникають з моменту народження і припиняються зі смертю фізичної особи);

3) вони є невідчужуваними від фізичної особи;

4) такі права не мають економічного змісту;

5) особисті немайнові права тісно пов'язані з особистістю фізичної особи [1, с. 222].

Змістом особистих немайнових прав є сукупність повноважень (можливостей) особи-носія, які включають як позитивні повноваження (здатність за законом визнаватися власником відповідного особистого немайнового блага, так і користуватися воно (блага) в межах, у порядку та у спосіб, що не суперечать закону та призначенню самого блага, а також негативні повноваження (вимагати від усіх інших учасників правовідносин не порушувати цей право), включаючи силу захисту.

Відповідно, особисті немайнові права фізичної особи, які забезпечують природне існування фізичної особи за своєю суттю, є невіддільними від особи, а тому не можуть бути обмежені на період дії воєнного стану.

Право на життя невіддільне від людини, крім того, фізична особа має право на дію будь-якого правового статусу для захисту свого здоров'я та медичної допомоги, а також право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також у разі виникнення загрози усунути небезпеку, яка загрожує його життю та здоров'ю.

У разі звернення особи до відповідних закладів охорони здоров'я така особа має право на повну та достовірну інформацію про стан свого здоров'я та зберігати таку інформацію в таємниці від третіх осіб. Крім того, особа в період воєнного стану має інші права, передбачені законом, якщо вона перебуває в лікувальному закладі, зокрема на допуск до неї інших медичних працівників, адвоката, священнослужителя та інших осіб [2, с.46].

Підсумовуючи викладене, хотілось би сказати про те, що здійснення особою її особистих немайнових прав в умовах дії правового режиму воєнного стану супроводжується деякими викликами. Перш за все, під час дії правового режиму воєнного стану відбувається обмеження деяких особистих немайнових прав (право на свободу пересування, право на інформацію ін.), та неможливість їх повноцінного здійснення.

Але навіть за таких умов, деякі особисті немайнові права у жодному випадку не можуть бути обмежені (право на життя, право на повагу до честі та гідності, свободу та особисту недоторканість).

В цьому аспекті Україна зобов'язана захищати та охороняти такі особисті немайнові права навіть в такі складні воєнні часи, оскільки захист цих прав є ознакою демократичної, правової та цивілізованої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Свердліченко В. Здійснення особистих немайнових прав в умовах надзвичайного або воєнного стану.*Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.*№ 19. 2016. С. 220-223.
2. Немайнові права в період воєнного стану: Євроінтеграційний контекст. Міжнародне право. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С.40-51.

Карабажак Вікторія Сергіївна,
студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеськаюридична академія»

***Науковий керівник**: д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Давидова І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА ДО СЬОГОДЕННЯ

Спадкове право є однією з центральних підгалузей цивільного права, яке зосереджує в собі сукупність норм, що забезпечують правонаступництво в цивільних правах та обов'язках фізичної особи-спадкодавця. Сучасне цивільне законодавство перебуває під впливом норм римського приватного права, про це свідчить те, що сьогоднішнє законодавство має схожі риси з нормами римського права, а в деяких випадках повністю повторює його.

Норми спадкового права почали активно розвиватися ще за часів Стародавнього Риму. На кожному етапі розвитку зміст спадкового права зазнавав певних формацій та перетворень, що були пов'язані з розвитком держави, особливо її соціальної та економічної сфери. Хоча на всіх стадіях основою незмінно залишалося майнове правонаступництво. Особливістю римського спадкового права є те, що воно розвивалося паралельно з інститутом власності та сім'ї, адже мало сімейний характер зумовлений всеохоплюючою та абсолютною владою батька. Це означає, що власність зберігалася в межах однієї сім'ї, одного роду [1].

Заповітом у римському праві вважалася правомірна фіксація наміру заповідача, укладена в урочистій формі, із метою надання юридичної сили такому акту після смерті останнього [5].

При чому, як зазначає І. Б. Новицький, існували два правові критерії віднесення певного розпорядження до категорії заповіту: вказівка на призначення спадкоємця та вимога визначеної форми, яка легітимувала такий учинок. Отже, юридичної сили заповіту надавала його форма, яка була вираженням волі спадкодавця. Слушним у зв'язку із зазначеним є узагальнений погляд на форму заповіту в контексті форми правочинів у римському праві, що цілком відображає тенденції римської юриспруденції щодо дотримання встановлених формальностей, важливих для настання відповідних юридичних наслідків [6].

Спадкування в римському праві могло здійснюватися як за заповітом, так і за законом. При спадкуванні за законом римським правом встановлювалась черговість за класами:

І клас – низхідні родичі спадкодавця: діти незалежно від статі і віку, онуки та ін.;

ІІ клас – висхідні родичі: батько й мати, дідусь і бабуся з боку батька, дідусь і бабуся з боку матері, інші висхідні родичі, якщо вони були;

ІІІ клас – неповнорідні брати і сестри та діти раніше померлих неповнорідних братів й сестер;

IV клас – решта бокових родичів без обмеження ступенів при цьому родичі більш близького ступеня усували родичів більш далекого ступеня;

V клас – той з подружжя, хто пережив спадкодавця (чоловік після смерті дружини або дружина після смерті чоловіка).

Той з подружжя, хто пережив померлого, закликається до спадкування за умови, що нікого із перелічених у перших чотирьох класах родичів на момент відкриття спадщини не виявилося чи ніхто з них спадщину не прийняв. Практично ця група спадкоємців до спадкування закликалася дуже рідко [2].

Це послужило основою поділу на черги в Україні.

Спадкування за законом було можливе лише у трьох випадках:

1) якщо заповіт не було складено;

2) якщо заповіт було визнано недійсним;

3) якщо особа, що мала право на спадкування за заповітом відмовилася від майна померлого.

Окрім цього, неможливим було одночасне спадкування за законом і за заповітом, тобто не могла одна частина майна перейти до спад-

коємця за заповітом, а інша частина цього ж майна до спадкоємця за законом.

Найпоширенішими формами заповіту в давній римський період були проголошення заповідачем своєї передсмертної волі в куріатних коміціях (testamentum calatis comitiis), а також ті ж дії заповідача перед строєм війська (testamentum inprocinctu) [7].

У наступний – докласичний – період до зазначених форм заповіту додався лібральний ритуал (per aes et libram) у формі манципації (res mancipi), який застосовувався як різновид одностороннього правочину. Незважаючи на відмінності, усі форми заповітів у найдавнішому римському праві мали спільні риси: були соціальними і правовими інститутами; виконували функцію врегулювання спадкових майнових відносин; мали публічний характер; реалізовувалися у формі усної заяви спадкодавця, що привселюдно озвучувалася (щоправда, різними за складом зібраннями – коміціями).

Необхідність схвалення волі заповідача народом зумовлювалася тим, що в римському праві заповіт був скоріше винятком, ніж правилом, і тому на державу (публічні органи влади) покладалася функція контролю за процедурою та захисту інтересів родичів спадкодавця. Тим більше, що, як зазначається в літературі, народ міг і відмовити в погодженні останньої волі спадкодавця, зокрема коли її зміст не відповідав звичаям і нормам моралі. Із часом процедура узгодження волі спадкодавця народом за такої форми заповіту була трансформована у звичайний публічний акт приватної волі.

Що ж до спадкування за заповітом, то ЦКУ, а саме ст. 1235 зазначає, що заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин [3].

Поряд з спадкуванням за законом і заповітом в римському праві існувало сингулярне правонаступництво, тобто надання особі певних прав без покладання на неї обов'язків.

Воно існувало в двох форма: легат та фідеїкоміс.

Легат – це заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження спадкодавця, яке робилося в заповіті, щодо надання спадкоємцям деяких грошових сум або речей визначеній особі, на підставі чого виникало сингулярне спадкування.

Фідеїкоміс – це неформальний легат, усне або письмове розпорядження останньої волі спадкодавця, через яке він під чесне слово зобов'язує спадкодавця видати третій особі спадщину або її частку.

За часів Стародавнього Риму особа мала право відмовитися від прийняття спадщини, аналогічне положення існує і в сучасному спадковому праві. Важлива спільна риса між римським правом та сучасним спадковим правом полягає в тому, що право на спадщину мали особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця та народжені живими протягом 9 місяців після його смерті. Хоча існують і певні розбіжності в змісті.

Наприклад, за часів римського права існувало поняття як «обов'язкове спадкування». Це положення застосовувалося в тому випадку, коли померлий не включав до свого заповіту найближчих родичів, які сприяли накопиченню майна та статків померлого. Окрім цього, якщо спадкодавець не призначав спадщину або не усував від спадщини своїх прямих спадкоємців, то заповіт визнавався не дійсним, а спадкування здійснювалося за законом.

У зв'язку з повно масштабним вторгненням Росії 24 лютого 2022 року до України питання спадкоємства стало більш складним.

В історичному контексті інститут посвідчення заповіту регулювався з урахуванням спільних для європейської цивілізації поглядів на право як форму справедливості та моралі. Наразі на теренах консолідованої Європи в площині наведеного відбуваються процеси міждержавної уніфікації правових норм цивільного права та відповідних нотаріальних процедур, що підтверджується, зокрема, приєднанням України до Базельської конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів. Окрім того трансформація державно-політичних та соціально-політичних реалій створює передумови до трансформації вітчизняного правового поля в указаній сфері, зокрема в частині захисту спадкових прав, реалізація яких прямо або опосередковано пов'язана з тимчасово окупованими територіями на Сході України, міграцією населення за кордон, реформуванням органів місцевого самоврядування тощо. Наявність екстраординарності в складі спадкових відносин через наведені обставини загострює питання долучення до процедури посвідчення розширеного кола посадових, службових осіб.

Сучасне спадкове право має певні доповнення як в сфері спадкування за заповітом, так і за законом. Наприклад, сьогодні спадко-

ємцями за заповітом можуть виступати й юридичні особи [4], а сингулярного правонаступництва в сучасному Цивільному кодексі не передбачено.

Отже, сучасне спадкове право України базуються на основних положеннях римського права, а сучасні положення змінились та доповнились у зв'язку з сучасними вимогами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисова В. І., Баранова Л. М. Основи римського приватного права: підручник. Харків: Право, 2008. 226 с.
2. Васильченко В. В. Римське спадкове право на тлі сучасного права. Спадкове право. Запоріжжя: Верже. 1999. С. 130.
3. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні. Юриспруденція: теорія і практика. 2017. № 11. С. 28-43.
4. Цибульська О. Ю. Актуальність проблеми держави і права. Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. 378 383 с.
5. Долинська М. С. До питання рецепції візантійських норм як передумови зародження нотаріального законодавства України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 801. С. 121-124.
6. Єрьоменко К. О. Формування поняття форми правочину у праві Стародавнього Риму. *Митна справа*. 2012. № 6 (84), ч. 2, кн. 2. С. 261-266.
7. Памятники римского права: Законы XII таблиц; Институции Гая; Дигесты Юстиниана. М.: Зерцало.1997.608 с.

Кісілюк Денис Богданович, Пахолчак Вероніка Павлівна,
студенти 1-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Бааджи Н. П.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Що стосується міжнародно-правової системи охорони права інтелектуальної власності на знаки для товарів та послуг, то її функціонування в першу чергу спрямоване на створення якісно нових інструментів, які були б спрямовані на захист прав та інтересів осіб,

які володіють такими знаками в процесі їх використання на території різних держав. Розглядаючи знаки на товари та послуги в контексті міжнародного приватного права, то дані знаки виступають інструментом отримання прибутку як на внутрішньому так і зовнішньому ринках. Проте, в процесі діяльності породжується конкуренція між суб'єктами, які здійснюють діяльність на ринку та послуг, що в подальшому призводить до того, що відбуваються порушення права інтелектуальної власності особи на знаки для товарів та послуг.

Варто відзначити, що немає чіткого міжнародно-правового акту, який би містив уніфікований підхід до визначення права інтелектуальної власності для товарів та послуг. Така ж розбіжність виникає в національних законодавствах країн в даній сфері. Саме тому, в кожній окремій країні відбувається різне трактування знаків для товарів та послуг. Так, зокрема, тотожним до поняття «знаки для товарів та послуг» в законодавствах інших країн виступає «торгова марка, торговий знак, бренд, фірмове найменування, логотип тощо. Тому, узагальнено можна сказати про те, що знаки для товарів та послуг – це умовні позначення, які дають змогу диференціювати товари та послуги однієї особи від тотожних товарів та послуг інших осіб.

Говорячи про право інтелектуальної власності для на знаки для товарів та послуг варто відзначити те, що вони являються одним із різновидів права інтелектуальної власності та має приналежність до засобів індивідуалізації як фізичних так і юридичних осіб, зокрема, товарів, робіт та послуг, що ними надаються.

Доцільно було б звернутися до Програми інтеграції України до Європейського Союзу, яка була ухвалена Указом Президента від 14.09.2000. Саме даним нормативно-правовим актом передбачене зобов'язання нашої держави у створені і вдосконаленні нормативно-правової бази, на основі якої здійснюється функціонування та захисту прав інтелектуальної власності [1].

Ще одним доволі важливим міжнародним договором в даній сфері виступає Договір про закони для товарних знаків, який бувпідписаний Україною 27.10.1994 року. В даному догові прямо передбачено те, що він повинен застосовуватися до знаків, що у своїй сукупності складають візуальні позначення товарів або послуг [2].

Одним із найважливіших міжнародних договорів в даній сфері виступає Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 року. Вона до об'єктів промислової власності також від-

носить знаки для товарів та послуг. При цьому, країни – члени даної Конвенції утворюють Союз по охороні промислової власності. Положення даної Конвенції вказують нам на те, що будь яка особа, що подала заявку на реєстрацію знаків для товарів та послуг в одній із країн – членів Союзу наділяється пріоритетним правом на подання такої заявки на реєстрацію знаків для товарів та послуг в інших державах, що входять до складу Союзу. При цьому, підставою для отримання права пріоритету являється подання будь якої заявки на реєстрацію знаків для товарів та послуг відповідно до процедури визначеної національним законодавством такої країни.

Після реєстрації такого права на знаки для товарів та послуг, він набуває правової охорони в такій державі. При цьому, така правова охорона поширюється виключно на межі держави, в якій таке право було зареєстровано. Тому, виникає питання захисту такого права в інших країнах. Так, одним із таких способів захисту виступає внесення даних про знак для товарів та послуг до митного реєстру, з метою обмеження дій будь яких осіб, які спрямовані на здійснення експортних операцій стосовно продукції, яка має такий зареєстрований знак для товарів та послуг та яка вводиться на митну території держави у якій він зареєстрований.

Також, до системи захисту права інтелектуальної власності відносять Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891 року, яка передбачає можливість отримання правового захисту на знаки для товарів та послуг на території країн, що є членами такої Угоди. Задля цього, була створена Мадридська система, яка спрямована на охорону знаків для товарів та послуг на території різних країн.

В зазначеній вище угоді також проголошується те, що країни – члени такої угоди утворюються Спеціальний союз з міжнародної реєстрації знаків, а громадяни таких держав повинні бути забезпечені правом на охорону знаків для товарів та послуг на території усіх країн – членів такого союзу, в разі, якщо такі знаки були зареєстровані в належному шляхом порядку в країні походження з подальшим поданням заяви на зазначені знаки для товарів та послуг до Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності [3].

Якщо говорити про Всесвітню організацію інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), то вона була створена на основі Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності

від 14.07.1967 року. У Конвенції встановлено, що ВОІВ наділяється правоздатністю, яка необхідна їх для виконання нею відповідних функцій, в тому числі захисту прав інтелектуальної власності. В той же час, Конвенції включає до прав інтелектуальної власності також право на знаки для товарів та послуг [4].

Варто було б також звернутися до Закону України «Про міжнародне приватне право», де міститься колізійна прив'язка про те, що захист права інтелектуальної власності, в тому числі права на знаки для товарів та послуг здійснюється за законодавством держави, у якій вимагається захист такого права [5].

Отже, можна сказати про те, що система міжнародно-правових норм в сфері охорони права на знаки для товарів та послуг є доволі розгалуженої та має достатньо механізмів для досягнення відповідних цілей тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента від 14 вересня 2000 року № 1072/2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00

2. Договір про закони щодо товарних знаків від 27 жовтня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_102#Text

3. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text

4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від14 липня 1967 року. URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/MU67K05U?ed=1967_07_14.

5. Про міжнародне приватне право: закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text

Колібик Ірина Олександрівна, Мельник Вероніка Миколаївна
студентки 6-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Калітенко О. М.*

НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Запровадження воєнного стану на території України, внаслідок військової агресії зі сторони Російської Федерації, неминуче вплинуло на можливість виконання цивільно-правових зобов'язань. Найбільш часто невиконання цивільно-правових зобов'язань, а особливо деяких договорів, виникає через активні бойові дії, тимчасові окупаційні процеси на певних територіях нашої держави, ракетні обстріли території України та інших обставин, які безпосередньо випливають через війну. Регулювання подібних правовідносин було схожим і під час проведення Антитерористичної операції з 2014 року, де запровадилась практика застосування інституту форс-мажору. Під форс-мажором слід розуміти надзвичайні та невідворотні обставини, настання яких призвело до об'єктивної неможливості виконати зобов'язання. Цивільний кодекс України дає можливість уникнути від цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання, якщо це стало наслідком форс-мажору, але не від самого зобов'язання [1].

Важливим моментом під час засвідчення факту форс-мажору стала позиція Торгово-промислової палати України, яка запровадила певний перелік обставин, що можуть підпадати під таку категорію, а саме війна, причому немає різниці чи вона оголошена чи ні, мобілізаційні процеси, військові дії та збройний конфлікт в цілому. Тим не менш, варто наголосити, що автоматичність настання форс-мажору при настанні зазначених обставин не допускається, оскільки це б порушувало головну ознаку непереборної сили, а саме є причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажорними обставинами та неможливістю виконати відповідне цивільно-правове зобов'язання [2]. На сьогоднішній день, можна вже виділити групу зобов'язань, які

найчастіше не можуть бути виконані, внаслідок зазначених обставин. По-перше, це грошові зобов'язання Згідно з частиною 1 статті 625 Цивільного кодексу України проголошується, що боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання, тому сама по собі відсутність коштів не впливає на обов'язок боржника виконати своє грошове зобов'язання. З урахування позиції Закону, боржник може бути звільнений від штрафних санкцій, зокрема, нарахування пені за прострочення виконання зобов'язання. Безумовно, що центральними договорами в таких зобов'язаннях стали кредитні договори, виконання яких ускладнюється або стає неможливим через фінансові обтяження окремої категорії громадян, передусім, за територіальною приналежністю територій або тимчасово окупованих, або на яких проводяться активні бойові дії, або які зазнали серйозних руйнувань. Саме тому, Держава запровадила ряд змін у нормативно-правову складову, чим змінила порядок стягнення коштів, нарахування відсоткової ставки, можливість притягнення до цивільно-правової відповідальності та інші правові аспекти регулювання даних правовідносин у період дії воєнного стану.

Зазнали зміни і суспільні відносини у сфері договорів іпотеки, зокрема, законодавець вказує про призупинення окремих положень Закону України «Про іпотеку» у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки, у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки, у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти та у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах. Така зміна є необхідною задля захисту конституційного права на житло громадян, особливо під час воєнного стану, де інше, або навіть єдине житло може бути пошкодженим чи зруйнованим. Слід виділити і інші види цивільно-правових зобов'язань, до яких також внесені грунтовні зміни, а саме договори купівлі-продажу, договори найму (оренди), договори підряду. Всі ці договори мають окрему специфіку, що стосується питання звільнення від відповідальності за невиконання, проте, у більшості договорах залишається вимога доведення особою існування форс-мажорних обставин, у тому числі, що спричиненні війною [3]. Наступним неоднозначним моментом залишається процесуальна складова питання, як мінімум, мова йде

про неоднозначність застосування практики судами. Перша група виносять рішення, де відмовляють у визнанні форс-мажорних обставин належними доказами щодо висновку та сертифікатів відповідної торгово-промислової палати та ряд інших документів, Інша ж група ухвалюють рішення, де застосовують принцип «contra proferentem», оскільки сторони в договорі неоднозначно визначили орган, який має видавати сертифікат.

На сьогоднішній день, доходимо до висновку про продовження дискусій щодо правових наслідків невиконання цивільно-правових зобов'язань, оскільки воєнний стан триває, а зміни в зазначені зобов'язання є доволі динамічними. Так, сьогодні практично неможливо окреслити судову практику стосовно введення воєнного стану України у розумінні форс-мажорної обставини, тому наразі слід відносити її лише до факторів непереборної сили, де вже наявна поширена правозастосовчої практика у цьому питанні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44. Ст. 35.
2. Церковна О. В. Особливості випадку та непереборної сили як підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 3. С. 95–97.
3. Мельник О. О. Договірне застереження про форс-мажор за цивільним законодавством України: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 197 с.

Костюк Мар'яна Іванівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Калітенко О. М.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСІБ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Понад вісім місяців триває повномасштабне вторгнення російської федерації проти України. Внаслідок бойових дій, окупації та

навіть під час евакуації тисячі людей втрачають зв'язок зі своїми близькими. Нині у багатьох регіонах досить складна ситуація, через що зникають люди і це стосується не лише військовослужбовців, а й цивільного населення.

Ще у 2018 році Верховна Рада України ухвалила Закон «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». Звісно що даний закон був цілком необхідний для країни, тому що традиційний механізм розшуку таких осіб в період надзвичайного стану не може ефективно функціонувати. До прикладу, окупація території чи зона ведення активних бойових дій унеможливлює пошук зниклих людей силами поліції. Саме через це закон передбачав створення надійної системи координації органів державної влади, різних громадських організацій задля дієвого розшуку зниклих безвісти осіб.

У зв'язку з новою хвилею збройної агресії росії проти України у законодавстві з'явилися зміни, пов'язані з розшуком зниклих в умовах війни.

14 квітня 2022 року назву Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» було змінено на Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» і вже 27 квітня цього ж року він набув чинності. Тепер даний нормативно-правовий акт стосується саме розшуку осіб зниклих безвісти за особливих обставин та детально обґрунтовує їх правовий статус. Через місяць після набуття чинності закону було призначено Уповноваженого з питань осіб зниклих безвісти за особливих обставин.

Визначення поняття «особа, зникла безвісти за особливих обставин» знаходить свій відбиток у даному законі. Аналізуючи його зазначу, що це особа, яка зникла безвісти за певних обставин, а саме: збройний конфлікт, воєнні дії, окупація чи надзвичайна ситуація. Безумовно, детально правовий статус даної категорії осіб визначається також цим законом, а Розділ ІІ більш розгорнуто характеризує їх права. Особа, набуває такого статусу, коли до Єдиного реєстру вносять про неї відомості, що знаходяться у заяві про факт зникнення.

Кожна людина, чиї близькі зникли безвісти в умовах воєнного стану, має право на з'ясування їх долі. Про це нам тлумачить ч. 3 ст. 4 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Те, що було дієвим в мирні часи – дзвінок у поліцію та подання заяви про зниклого безвісти, наразі може не спрацювати. Згідно з цим нині в Україні є декілька способів якнайкраще шукати

своїх рідних. Одним з таких є звернення на гарячу лінію Уповноважених з прав людини. Перевагою є те, що вони працюють цілодобово. Представники омбуцмена є в усіх областях і вони постійно на зв'язку з різними службами на місцях, а тому можуть виїхати на місце проживання або дізнатися в базах міграційної служби чи раптом людина не перетинала кордон і тому подібне.

Національне бюро пошуку зниклих безвісти – це цілковито нова державна структура. Завдяки йому можна дізнатися не лише про долю цивільних, а й військовослужбовців. Це бюро теж постійно на зв'язку з усіма органами влади. Відповідно звертаючись до бюро, варто володіти найточнішою інформацію щодо особи, а саме: фото людини, рік народження, місце проживання, особливі прикмети, бо кожна деталь є надважливою. Не можу не згадати про створення телеграм-каналу пошуку зниклих, створений з ініціативи телеведучої Катерини Осадчої та її команди. На каналі працює так званий пошук по місту з максимально можливою інформацією. На жаль, майже кожного дня там з'являються особи, з якими їх близькі зовсім втратили зв'язок.

Міністерство внутрішніх справ створило базу безвісти зниклих осіб. Портал розшуку володіє інформацією щодо знайдених речей, необізнаних тіл та базу осіб, що не можуть надати інформацію про себе, а саме: діти, хворі та літні люди.

Отже, особа, зникла безвісти за особливих обставин, володіє усіма правами, які безпосередньо гарантовані Конституцією та законами України, а також має право на розслідування обставин її зникнення та встановлення місцеперебування. Держава, у свою чергу, зобов'язується вжити всіх можливих заходів задля розшуку такої особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 14.04.2022 № 2191-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua

Куліда Анастасія Олександрівна, Явченко Дар'я В'ячеславівна
студентки 2 курсу магістратури факультету цивільної
та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Берназ-Лукавецька О. М.

АНАЛІЗ ДОГОВОРУ НАДАННЯ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Загальна тенденція цифровізації економіки та розвиток соціальних мереж стимулюють бізнес удосконалювати існуючі методи залучення потенційних споживачів для забезпечення власної конкурентоспроможності.

Саме тому реклама як засіб підтримання та залучення інтересу споживача до товару, який стабільно демонструє високі показники ефективності, набуває нових форм та видів, підлаштовуючись, зокрема, і під нові соціальні платформи.

Згідно з чинним цивільним законодавством договір про надання рекламних послуг є різновидом договору про надання послуг. Відповідно до ст. 901 ЦК України предметом такого зобов'язання виступає надання послуги, що споживається під час виконання договору [1].

Уже на етапі укладання договорів реклами та визначення його істотних умов можуть виникати спірні ситуації.

Так от у рішенні Касаційного господарського суду Верховного суду було висвітлено позицію, що визначальним для договірних відносин є принцип свободи договору та його обов'язковості для сторін [2].

За матеріалами справи, сторони уклали договір про надання рекламних послуг у форматі гівевею. Виконавець, блогер, мав розміщувати на власній сторінці рекламні публікації, а також зобов'язався такими діями збільшити кількість підписників на певних акаунтах, перелік яких було надано замовником, не менше ніж на 50 000 для кожного акаунту.

Судом було зазначено, що суть договору виходить з його змісту, а не назви, тому невиконання виконавцем обов'язку по збільшенню підписників є підставою для стягнення, передбаченого договором, штрафу.

Тобто наявність у традиційному договорі послуг про надання реклами зобов'язань, які за своєю сутністю є виконанням роботи, не позбавляє відповідну сторону обов'язку виконати їх та не тягне визнання договору або його частини нікчемним.

Передбачення в договорі конкретного результату та санкцій у разі його недосягнення – специфічна риса договору реклами, яка розміщується блогером. Вона забезпечує реальність виконання зобов'язань.

Передусім, така потреба виникає через специфіку алгоритмів тієї чи іншої соціальної мережі, які забезпечують показ акаунтів та їхніх публікацій залежно від індивідуальних уподобань користувача [3].

«Тіньовий бан» є одним із найбільш поширених обмежувальних заходів. Це комплекс заходів, які можуть накладатися на акаунт без повідомлення користувача аккаунта про це, що веде до зменшення кількості переглядів контенту, взаємодії з ним, меншого рівня «видимості» акаунту на платформі [4].

Виконавець, як потенцій контрагент, забезпечує ознайомлення замовника зі статистикою, водночас зазначені дані є динамічними.

Для того, аби мінімізувати імовірний негативний вплив алгоритмів, падіння статистичних показників акаунту, на якому розміщується реклама, сторони можуть вдаватися до передбачення в договоріположень щодо:

- граничних показників «видимості» акаунту та його контенту, інших статистичних даних;
- обов'язку призупинення розміщення реклами у разі зниження граничних показників;
- механізму підтвердження фактичного розміщення реклами.

Повне узгодження форми реклами, часу її публікації, способів попередження часткового чи повного невиконання зобов'язаньяк замовником, так і виконавцем направлене на попередження будь-яких спірних ситуацій.

Хоча надання послуг з реклами від блогу є доволі поширеним явищем, проте воно, як вже було зазначено раніше, має свої недоліки. Водночас слід згадати і про можливість просування акаунтів та їх контенту саме на основі рекламних інструментів, які надає безпосередньо соціальна мережа.

Зокрема, на прикладі запропонованих інструментів Facebook Ads, замовник просування власного контенту чи акаунту самостійно обирає ціль реклами, створює її план, отримує інструкцію щодо створен-

ня та розміщення реклами. Перевагою є деталізованість алгоритму просування, надійність та стабільність показників соціальної мережі.

Реклама за допомогою вбудованих інструментів соціальної мережі за своєю суттю є публічним договором, поняття якого визначено в ст. 633 ЦК України [1]. Нерівність становищ користувача та соціальної платформи натомість мінімізується додатковим гарантіями для обох сторін, чіткою уніфікованою для всіх політикою реклами [5].

У той же час «рекламі від блогерів»властива залежність іміджу та, так звана, нативність – просування товару без прямого зазначення про рекламність вмісту, стирання візуальної різниці між рекламою та рекомендацією, особистим досвідом і враженням від товару [6].

Чинним законодавством України питання розміщення реклами без зазначення, що це безпосередньо є рекламою, ніяк не регулюються, а тому зловживання даним видом просування товарів продовжує рости [7]. Відсутність механізму притягнення до відповідальності через поширення нативної реклами може призводити до введення споживачів в оману, негативного впливу на репутацію замовника реклами. Адже, якщо особа, поширюючи товар, діє від власного імені у формі висловлення власної думки, то відповідальним за порушення вимог законодавства до реклами, незалежно від її автора, буде замовник реклами.

З огляду на вищезазначене, відмітимо, що у комерційній сфері ризиковість укладання договору реклами з блогером базується на технічних показниках мережі, повноти розроблення умов договору, щодо порядку його виконання та наявності способів виконання зобов'язання на відміну від надійності просування акаунту чи контенту через вбудовані інструменти соціальних мережах з чіткою політикою умов взаємопраці.

Крім цього, додатковим ризиком виступає нативність реклами, як легалізоване в Україні явище, яке провокує введення споживачів в оману та тягне потенційне покладання відповідальності на замовника реклами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4039

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 7 липня 2022 року у справі № 910/1801/21. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105178962

3. Технологія переконання і влада алгоритму: про етику використання соціальних мереж. URL:https://www.bizmaster.xyz/2021/02/tehnologiya-perekonannya-i-vlada-algorytmu-socialnih-merezh.html

4. Що таке тіньовий бан в Інстаграме: як перевірити і скільки він триває. URL:https://insta-helper.com/ua/shho-take-tinovij-ban-v-instagrame-jak-pereviriti/

5. Умови надання послуг. URL:https://uk-ua.facebook.com/legal/terms

6. Нативна реклама: що це таке і як працює. URL: https://ideadigital.agency/blog/nativna-reklama-shho-tse-take-i-yak-pratsyuye/

7. Закон України «Про рекламу». URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#n77

Курінна Катерина Віталіївна,
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права*
Павлова В. Г.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІПОТЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», на території нашої держави було введено воєнний стан. Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації спричинило значні зміни в багатьох сферах суспільного життя, в тому числі і кредитних зобов'язань, забезпечених іпотекою. Проблема житлового забезпечення в Україні була актуальною і раніше, але після більше пів року воєнних дій вона стала загальнодержавною. Частина населення України через війну втратила стабільний заробіток, що значно ускладнює можливості виконання кредитних зобов'язань, в тому числі забезпечених заставою нерухомого майна. Окремою проблемою є руйнування об'єктів нерухомості внаслідок ракетних ударів та інших атак Російської Федерації, частина з яких могла бути предметом застави.Статтею 590 Цивільного кодексу України встановлено, що «заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, коли зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом» [1]. Відповідно до ст. 40 Закону України

«Про іпотеку», «звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення є підставою для виселення всіх мешканців, за винятком наймачів та членів їх сімей» [2].

Фактично це означає, що в умовах війни, особи, які втратили джерела доходу і внаслідок цього неспроможні виконати кредитні зобов'язання, забезпечені іпотекою, можуть додатково втратити житло. В таких обставинах без втручання держави в регулювання іпотечних правовідносин не обійтись, інакше судова система України була б повністю завантажена банківськими судовими спорами.

Таким чином, в суспільстві сформувався запит на захист та підтримку позичальників з боку держави, на що законодавець відреагував Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану».Зазначеним нормативно-правовим актом позичальників було звільнено від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦКУ та обов'язку сплачувати неустойку за таке прострочення [3]. Підпунктом 8 пункту 3 Розділу II цього ж Закону було внесено зміни до Закону України «Про іпотеку». Зокрема, розділ VI Закону України «Про іпотеку» було доповнено п.5^2, відповідно до якого: «у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія:

- статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки),
- статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки),
- статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти),
- статей 41, 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах)».

Отже, протягом дії воєнного стану та 30 днів після його скасування іпотекодержатель не може набути право власності на предмет застави; продати предмет застави; примусово виселити мешканців із житлових будинків на підставі рішення суду; реалізувати предмет іпотеки на підставі рішення суду або за виконавчим написом нотаріуса, шляхом продажу на електронному аукціоні. Зазначені зміни

в цивільному законодавстві є своєчасними і надважливими, адже у такий спосіб держава гарантує та реалізує передбачене в ст. 47 Конституції України право на житло [4]. Втім це не вирішує всіх проблем, з якими стикнулися позичальники внаслідок російської агресії. На жаль частина нерухомості в Україні знищена внаслідок бойових дій та ракетних ударів, серед якої і об'єкти, що є предметом іпотеки. Варто зазначити, що ст. 17 Закону України «Про іпотеку» передбачено, що у разі знищення предмету іпотеки, якщо іпотекодавець його не відновив, іпотека припиняється. Закон № 2120-IX звільняє позичальників від юридичної відповідальності та сплати неустойки, але не від сплати основної суми боргу та нарахованих відсотків. Отже, позичальники зобов'язані надалі виконувати кредитні зобов'язання, забезпечені іпотекою, при тому, що предмет іпотеки зруйнований або залишився на окупованій території.Вирішення цієї проблеми було запропоноване в трьох законопроєктах: № 7437, № 7441 та № 7441-1. Наразі Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії російської федерації проти України № 7441-1 від 14.06.2022 готується на друге читання.

Вказаний законопроєкт пропонує два варіанти вирішення проблеми. Особа, яка придбала новозбудоване нерухоме майно, розташоване на окупованій території або в районі проведення бойових дій, пошкоджене або знищене внаслідок бойових дій: «має право звернутися до продавця такого новозбудованого нерухомого майна (далі – кредитор) із заявою про призупинення сплати грошового зобов'язання за договором купівлі-продажу». Кредитор звільняє позичальника до: «моменту отримання позичальником відповідно до закону компенсації від держави за знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації нерухоме майно та подальшого врегулювання відносин з кредитором» [5]. Якщо ж предметом договору є знищене майно, площею не більше 140 квадратних метри (250 – для житлового будинку), яке є єдиним місцем проживання позичальника і станом на 23 лютого 2022 відсутня прострочена заборгованість за цим договором, позичальник: «має право звернутися до кредитора із заявою про прощення (анулювання) заборгованості» [5]. Такі заходи є соціально справедливими та необхідними для підтримки населення у складний час, проте для їх засто-

сування важливо розробити компенсаційні механізми і для банківської системи, адже вона теж зазнає значних збитків внаслідок війни.

Можна резюмувати, що в результаті воєнних дій у сфері кредитних зобов'язань, забезпечених іпотекою виникла велика кількість нових проблем, вирішення яких є нагальною потребою. Частину з них вже подолано шляхом внесення змін до цивільного законодавства, проте значна кількість питань залишаються відкритими та потребують правового врегулювання з боку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про іпотеку:Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text

3. ПровнесеннязміндоПодатковогокодексуУкраїнитаіншихзаконодавчихактів Україні щодо дії нормна період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

5. ПроектЗакону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії російської федерації проти України № 7441-1 від 14.06.2022.URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39793

Мандажи Іван Степанович,

студент 3 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

НЕУСТОЙКА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Одним із ключових принципів цивільного права є принцип належного виконання договірного зобов'язання. Дана засада передбачає, що сторони договірного зобов'язання мають виконати свої обов'язки, що передбачені певною угодою, у відповідності до положень остан-

ньої, чинного законодавства чи звичаїв ділового обороту. Однак, з огляду на повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, все більше контрагентів неналежно виконують взяті на себе зобов'язання, що спричиняє негативні правові наслідки не лише для договірних сторін, а й для держави, оскільки у такому разі порушується її соціальне та економічне благополуччя. З огляду на вказане, видається актуальним розглянути неустойку як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.

Неустойка є найпоширенішим й найбільш традиційним способом забезпечення виконання зобов'язання у цивільному праві, яке має своє коріння ще із Законів царя Хаммурапі. Як вказує Резніченко С. В., в етимологічному значенні цей «термін походить від старослов'янського слова «стояти», що в свою чергу означало стояти на своєму слові, виконувати свою обіцянку. Той, хто не « встояв» і тим самим порушив умови мав сплатити грошову суму – неустойку» [3].

На сьогодні неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання є важливим інститутом цивільного права нашої держави, який знайшов своє нормативне закріплення у § 2 глави 49 розділу І книги п'ятої Цивільного кодексу України. Відповідно до положень цього нормативно-правового акту під неустойкою слід розуміти «грошову суму або інше майно, які боржник повинен передати кредиторові у разі порушення боржником зобов'язання». При цьому, вітчизняний законодавець в залежності від способу порушення зобов'язання виділяє два самостійних види неустойки: штраф (вираховується у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання) та пеня (вираховується у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання) [5]. При цьому, слід наголосити, одночасне застосування за одне порушення обох різновидів є порушенням принципу заборони подвійної відповідальності, що закріплено в ст. 61 Конституції України [2].

Варто відзначити, що неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання передбачена й низкою інших нормативно-правових актів, зокрема, Господарським кодексом України, Податковим кодексом України, Законами України «Про банки та банківську діяльність», «Про захист прав споживачів» тощо. Також даний інститут попри свою давність є предметом багатьох рішень Верховного Суду, які спрямовані на покращення його реалізації (наприклад, Постанова Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року № 6-1824цс15). З

огляду на це, чимало науковців присвячують свої роботи саме даному способу забезпечення виконання зобов'язання). Аналізуючи погляди останніх, на мою думку, слід розділити твердження Є. О. Харитонова про те, що неустойка має ряд специфічних характеристик, серед яких варто відзначити:

– «можливість стягнення неустойки за сам факт порушення зобов'язання, коли відсутня необхідність надання доказів, які б підтверджували завдання збитків та їх розмір. Це підкреслює її спрощений характер, на відміну від гарантії, де встановлено загальний обов'язок кредитора подати гаранту вимогу, в якій має зазначатися причина порушення боржником основного зобов'язання, забезпеченого гарантією;
– можливість для сторін на свій розсуд сформулювати умови договору про неустойку, у тому числі в частині її розміру, порядку обчислення;
– можливість для кредитора оперативно компенсувати збитки, завдані йому невиконанням договору, у зручній для нього грошовій формі» [4, с. 101].

Характеризуючи особливості реалізації неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язання, на мою думку, насамперед слід відмітити, що право використати досліджуваний спосіб є у кредитора незалежно від існування збитків від невиконання чи неналежного виконання зобов'язання; у такому випадку проценти не нараховуються. Разом з тим, варто відмітити, що кредитор може бути позбавлений права на неустойку у випадку, якщо боржник зможе довести, що відповідне порушення сталось з огляду на дію непереборної сили або внаслідок випадку.

Предмет неустойки, відповідно до положень чинного Цивільного кодексу України, не має жорстких вимог: ним можуть бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно. Але при цьому, слід відмітити, що розмір неустойки може бути збільшений (безпосередньо у договорі, якщо це не заборонено законом) та зменшений (рішенням суду за наявності обставин, що мають істотне значення).

Передання неустойки не має наслідком звільнення боржника від виконання свого обов'язку в натурі, а також жодним чином не позбавляє кредитора права на відшкодування завданих збитків.

Також, в рамках даного дослідження слід звернути увагу й на те, що в окремих випадках держава має змогу корегувати процес реа-

лізації неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язання. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 05 березня 2022 р. № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» встановлено заборону «нарахування та стягнення неустойки на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги» [1]. На мою думку, даний нормативно-правовий акт попри обмеження прав кредиторів забезпечує права боржників, які з огляду на воєнний стан в державі опинились у скрутному матеріальному становищі та не мають змоги належною мірою виконувати свої зобов'язання. Разом з тим, варто наголосити, що такий акт має обмеження у часі, що таким чиномубезпечує й кредиторів від майбутніх збитків.

Підсумовуючи всі вище зазначені положення, можна зробити висновок, що неустойка як доволі давній спосіб забезпечення виконання зобов'язання є актуальними інститутом й нині, який знайшов своє відображення у чинних національних нормативно-правових актах, судовій практиці, діяльності правозастосовувачів, а також думках науковців. Окрім того, досліджуваний інститут залишається динамічним і дає змогу забезпечувати права та інтереси не лише кредиторів, а й боржників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 березня 2022 р. № 206. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-oplati-zhitlovo-komunalnih-poslug-v-period-voyennogo-stanu-206

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

3. Резніченко С. В., Осадчук А. В. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язань. URL: https://cutt.ly/4N6lIff

4. Цивільне право України : В 2-х томах. Т. 2. Підручник. За ред. д-ра юрид. наук, професор Є. О. Харитонова; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубєвої. Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. 872 с.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 40-44. Ст.356.

Мельник Вероніка Миколаївна,
студентка 2-ого курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ФОРС-МАЖОР ТА ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реалії нашого життя прямо чи опосередковано впливають на всі сфери життя кожної людини. Договірні відносини не є виключенням. Контрагенти змушені зіткнутись із цілим колом питань, котрі раніше мали винятково теоретичний характер. Так, внаслідок агресії російської федерації вчергове виникла потреба у використанні терміна «форс-мажор» як обставини непереборної сили.

Щодо законодавчого визначення, то відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1, ст. 14[1]]. До форс-мажору відносяться, зокрема: збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокада, військові дії, оголошена та неоголошена війна, акти тероризму, вторгнення, введення комендантської години та інші. Ознакою цих обставин також є причинно-наслідковий зв'язок, що виявляється у такій формі, як невиконання зобов'язання.

Виникає питання: що, до прикладу, може визнаватись форс-мажором безпосередньо в умовах воєнного стану? Перш за все, бойові дії на території місцезнаходження орендованого приміщення. В даному випадку слід пам'ятати, що наявність обставин непереборної сили лише відстрочить обов'язок по сплаті оренди, а не звільнить від такого. Можуть виникнути і суперечності з орендодавцем, адже важливим є факт прямого зв'язку бойових дій та неспроможності виконати вчасно таке зобов'язання. На практиці простежується наступне: у випадку розташування об'єкта оренди поблизу бойових дій та

відсутності безсумнівного причинно-наслідкового зв'язку між цими діями й неспроможністю в повному обсязі використовувати приміщення, це не буде підставою для звільнення від обов'язку сплачувати орендну плату, навпаки, вбачається відповідальність та навіть розрив договірних відносин.

По-друге, мобілізація співробітників підприємств до лав Збройних сил України. Укладений договір про надання послуг таким працівником буде вважатись ніщо інше, як форс-мажорна обставина, довести яку можливо за допомогою надання копій довідки про призов військовозобов'язаного чи військовий квиток із належними відмітками.

Не підлягає сумніву той факт, що задля безперешкодної реалізації та убезпечення своїх прав та інтересів сторонам варто передбачити дане застереження про форс-мажор ще на початку виникнення між ними договірних відносин, тобто – при укладенні договору. На практиці такі попередження мають всього-на-всього формальну місію, тому що низку важливих пунктів, як-от відведений час на повідомлення контрагента про виникнення форс-мажору, форма та порядок такого сповіщення, відповідальність за прострочення чи зовсім неповідомлення, сторони пропускають повз і заздалегідь не прописують в договорі. Отже, можемо дійти висновку, що завчасно передбачений ретельний порядок стане в нагоді і набагато спростить вирішення конфліктних ситуацій.

Форс-мажор – передумова звільнення від відповідальності за неналежне виконання або порушення зобов'язання, однак слід розуміти, що саме зобов'язання не скасовується. Таким чином, не можна вважати, що форс-мажор буде «панацеєю» для прощення невиконаних обіцянок, котрі були прописані в договорі. В будь-якому випадку основне зобов'язання повинно бути виконане, тому що договірні відносини не припиняються за замовчуванням.

28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України (далі – ТПП) опублікувала лист, де визнала військову агресію російської федерації проти нашої держави форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) з 24 лютого 2022 року до офіційного закінчення [2]. Використовуючи їх як підставу звільнення від відповідальності, сторона договору в обов'язковому порядку повинна доказати, в чому саме виявився форс-мажор в певному зобов'язанні. Правду кажучи, загального та абстрактного посилання на наявність

форс-мажору не в повній мірі буде вдосталь. Так, в постанові КГС від 25.01.2022 у справі № 904/3886/21 зазначено:

«Форс-мажорні обставини не мають преюдиціальний (заздалегідь встановлений) характер. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона, яка посилається на конкретні обставини повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність. Те, що форс-мажорні обставини необхідно довести, не виключає того, що наявність форс-мажорних обставин може бути засвідчено відповідним компетентним органом…» [3].

Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що лист Торгово-промислової палати України – абстрактний та загальний, тому що простежується невідповідність вимогам деталізації впливу конкретної форс-мажорної обставини на конкретне зобов'язання.

До того ж, не варто думати, що підтвердження форс-мажорних обставин – виключно компетенція Торгово-промислової палати України. Адже законодавець не визначає ніяких обмежень щодо того, які докази будуть підтверджувати наявність обставин непереборної сили, найголовніше – їх достатність. Так, Касаційний господарський суд в пункті 44 Постанови від 21 липня 2021 року у справі № 912/3323/20 зазначив, що цілком неправильним є переконання, що єдиним доказом обставин непереборної сили є довідка від ТПП. Тим більше, наявність форс-мажору можливо довести будь-якими доказами [4].

З метою інформування свого контрагента повідомлення про форс-мажорні обставини слід надсилати рекомендованим листом з описом вкладення. Заразом, такій повістці варто присвоїти номер вихідної кореспонденції, поставити дату, а ці реквізити зазначити в описі вкладення. У разі можливого подальшого розгляду обставин непереборної сили в судовому порядку такий доказ стане в нагоді для захисту своїх прав.

Отже, можемо зробити висновок, що сьогодення кидає виклики всім, в тому числі і сторонам договірних відносин. Форс-мажор як обставина непереборної сили не перекреслює договірні зобов'язання, адже основне зобов'язання при першій нагоді має бути виконано належним чином та в повному обсязі, звичайно, за умови доречності такого виконання по спливу дії даних обставин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text
2. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf
3. Постанова від 25.01.2022 № 904/3886/21 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102797678?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
4. Постанова від 21.07.2021 № 912/3323/20 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

Мельник Вікторія Сергіївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент****,*** *доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Проблематика договору купівлі-продажу в умовах воєнного стану є актуальною тому що, по-перше, даний договір кожна особа вчиняє ледь не щодня для задоволення власних потреб, по-друге, умови укладення таких договорів станом на зараз змінилися у зв'язку з війною, а оскільки купівля-продаж є невіддільною частиною життя кожного громадянина то потребує негайного вирішення та детального вивчення. Також потрібно зазначити, що дана тема є ще недостатньо глибоко досліджена через відносно недавній час її виникнення, а саме лютий дві тисячі двадцять другого року.

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» 24.02.2022 року було запроваджено воєнний стан. [1] Ця подія змінила життя кожного українця, щоденні правочини, які були невіддільною частиною життя стали складно доступні, а подекуди взагалі – недоступні. У зв'язку з злободенністю даної теми питання договорів в умовах воєнного стану було описано науковцями та юриста-

ми. Так, наприклад Хатнюк Н. С., Григораш А. Р., Припхан І. Г. у своїх наукових роботах описували особливості договорів купівлі-продажу, договорів утримання та кредитних договорів під час воєнного стану та окреслювали коло проблем, які необхідно вирішити для вдалого функціонування договору навіть в таких екстремальних умовах як війна.Цивільний кодекс України визначає суть договору купівлі-продажу, а саме ст. 665 де стверджується, що договір купівлі-продажу – це договір згідного якого одна сторона передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні, а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [2].

За загальним правилом договір купівлі-продажу є консенсуальним тобто таким, що вважається укладеним з моменту досягнення згоди сторонами, незалежно від передачі товару. Проте в нашому швидкоплинному світі існує ряд випадків, коли саме факт передачі товару свідчить про укладення договору купівлі-продажу. Так, наприклад, використовуючи доставку з магазину особа може призначити місце та час зустрічі з кур'єром, а в разі повітряної тривоги – перенести час, тим самим залишаючись в безпеці в укритті, турбуючись про життя кур'єра та уникаючи великих магазинів та торгових центрів, місць підвищеної небезпеки.

Проте, необхідно зазначити, що війна внесла свої корективи не тільки в життя пересічних громадян, але і у життя власників бізнесу, особливо негативно вона позначилася на малому та середньому бізнесі. У той час, коли великі підприємства, ще мають змогу підтримувати свою роботу, малий та середній бізнес у переважній більшості зупинив своє існування. Підприємці зі сходу та півдня України змінюють своє місцезнаходження на центральні та західні регіони в яких знаходитися більш безпечно та відповідно легше проводити підприємницьку діяльність.

Проблемним питанням, станом назараз є безпека укладення договору купівлі-продажу, як юридичними так і фізичними особами. Адже постійні повітряні тривоги та відключення світла не дають змоги спланувати своє життя, не кажучи вже про ведення бізнесу. Однак, договори купівлі-продажу можна укладати і в безпечних умовах, якщо усі дії виконуватимуться за допомогою мережі Інтернет – дистанційно.

Детальніше питання укладення договору купівлі-продажу з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем описане в

Законі України «Про електронну комерцію», адже в даному законі йде мова не тільки про фізичних осіб, але і юридичних [3]. Основне питання при укладенні такого договору постає в тому чи був правочин в електронній формі належно підписаний сторонами. Одна з основних проблем укладення такого договору в мережі Інтернет є складність ідентифікації сторін. У законі вказані вимоги до продавця та послідовність ідентифікації покупця, яка може відбуватися як за допомогою електронного підпису, так і іншими засобами, створення електронного кабінету чи повідомлення на електронну адресу.

Для підтвердження особи під час укладення договору купівлі-продажу в електронній формі використовують електронний підпис. Особливості його застосування врегульовані за допомогою Закону України «Про електронні довірчі послуги». Де вказано, що електронний підпис це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис. [4]

Звісно, електронний підпис це дієвий спосіб ідентифікації особи, але такі європейські країни як Франція, Німеччина відмовилися від даного способу на користь сканування документів та форматування їх у файли формату PDF. Звісно що складність впровадження в Україні такого спрощеного формату може мати елемент недоброчесності осіб, які працюватимуть з документами, але в сучасних умовах влада повинна зробити все для полегшення життя громадян в період війни, а без укладення договору купівлі-продажу життя сучасного українця неможливе.

Отже, зробимо висновки, що проблематика договору купівлі-продажу під час воєнного стану регулюється Цивільним кодексом України, законом України «Про захист прав споживачів», законом України «Про електронну комерцію» та законом України «Про електронні довірчі послуги». Щоденне укладання договору купівлі-продажу є частиною життя кожного українця та запорукою стабільності нашої держави, а отже забезпечення простого та нормативно врегульованого укладення договору є важливим чинником длякомфортута безпеки громадян в умовах війни. Україна вже має досвід укладення договорів в електронному форматі, але також може запозичити досвід європейських сусідів для більш вдалого врегулюванняданого питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Указу Президента України про введення воєнного стану в Україні:Закон України від 24.02.2022р.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text
2. Цивільний кодекс України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
3. Про електронну комерцію:Закон України.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text
4. Про електронні довірчі послуги:Закон України.URL: https://zakon.rada.gov.ua//laws/show/

Новицький Павло Сергійович,
студент І курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Токарева В. О.

ON THE ISSUE OF THE DISTINGUISHING CONDICTIO AND REI VINDICATIO

One of the difficult topics in the practice and theory of civil law remains the question on the relationship between condictio and other proceedings for the return of property to its owner. Occasionally, the criteria for filing such lawsuits may coincide with the requirements for the emergence of responsibilities to acquire and preserve property without an adequate legal foundation, allowing them to collide. Such situation arises when condictio and rei vindicatio are applied. The relevance of this study stems from a lack of research on the subject.

There is no particular definition of condictio and rei vindicatio in contemporary Ukrainian law, but they are commonplace in legal literature and judicial practice. Rei vindicatio, as defined by O. Pidopryhora and V. Samoylenko in the relevant article of the Legal Encyclopedia (from Latin – vindicatio, from vindico: «I defend, I claim, I demand»), originated in Roman law and was a purely material lawsuit that sought the return of an item from the illegal possession of another [1, p. 198].

The condictio, according to a definition that was given by O. Pidopryhora in the relevant article of the same encyclopedia, (from Latin – the demand for return), originated in Roman law and was a type of lawsuit used for

damages caused by the unjustified enrichment of the defendant as a result of non-fulfillment of monetary or material obligations or illegal possession of an item or money, and returning an item in kind or paying the monetary equivalent of an item's value may constitute reimbursement [2, p. 40].

So, as can be seen from these definitions, the main problem in distinguishing between condictio and rei vindicatio arises in cases when it comes to reclaiming property by the owner from someone else's illegal possession.

The question of reclaiming property obtained or kept by the owner without a sufficient legal basis is typically governed by art. 387 to 390 and chapter 83 of the Ukrainian Civil Code. However, as previously stated, there is no distinction of rei vindicatio and condictio in these norms.

In the scientific literature, there are two major perspectives on the link between these concepts. Some writers regard rei vindicatio and condictio as distinct methods for protecting civil rights, while others insist that rei vindicatio is a sort of condictio. Those who consider rei vindicatio to be a type of condictio argue that a lawsuit for the return of an item from someone else's illegal possession is a frequent instance of a lawsuit for damages caused by the defendant's unreasonable enrichment, since such compensation can also be obtained by returning an item from someone else's illegal possession, and an unlawful possession of someone else's property is a frequent instance of a lawsuit for damages caused by the defendant's unreasonable enrichment.

Those who consider rei vindicatio and condictio to be distinct ways of protecting civil rights, as criteria for their distinction, name the following features:

1. Rei vindicatio is of a merely material character, whereas condictio is legally binding. Therefore, vindicatio requires the return of a single, specified item, whereas condictio requires the return of either its equal substitute (the item identical in general qualities) or its monetary equivalent [3, p. 282].

But some thinkers, such as I. Honcharov, disagree that this result contradicts art. 1213 of the Ukrainian Civil Code, which specifies that, in any situation, the property is first restored in kind and, if that is not feasible, its value is repaid. Consequently, he believes it is also feasible to return specifically defined items in concerted operations (in kind). In addition, he believes there are no clear criteria in the scientific literature for discriminating between items that are personally defined and those that

are generic. Consequently, rei vindicatio is only an example of condictio [4, p. 112-116].

2. Rei vindicatio is only feasible if the owner lost possession of the property against his will, i.e., if the purchaser illegally obtained the property straight from the owner. If the owner transferred their property to another person legally and then, without the right to alienate this property, transferred it to a third party who is a bona fide purchaser, a rei vindicatio is impossible (except in the cases provided for in the art. 388 of the Civil Code of Ukraine), and only a possibility of a condictio suit against a person who did not have the right to alienate this property remains [5, p. 77].

However, I. Honcharov disagrees that a lawsuit against a person who unlawfully obtained property from the property's owner is not a pure rei vindicatio, as condictio can also be utilized in such a way. Therefore, both are condictio, and a rei vindicatio claim is just a common example of condictio against a dishonest acquirer [4, p. 112-116].

3. The rei vindicatio is solely applicable to property that has not truly ceased to exist, but the condictio is also applicable to property that has ceased to exist [6, p. 231-239].

But I. Honcharov thinks that a lawsuit for property that has not truly ceased to exist must be brought exclusively in accordance with the requirements for bringing rei vindicatio, as a condictio lawsuit is also possible for such property [4, p. 112-116].

4. Only the owner of the property from whom it was wrongfully alienated may file a rei vindicatio suit, while third parties may file a condictio lawsuit. A rei vindicatio suit can only be filed by the owner of the property from whom it was illegally alienated, and third parties may file a condictio lawsuit [7, p. 7].

As for the legal sources of delimitation between condictio and rei vindicatio, in Ukraine such a source is only judicial practice, which is essentially based on the Resolutions of the Supreme Court of Ukraine, in which the Supreme Court states that rei vindicatio lawsuits are filed on the basis of the reasons specified in Articles 387 and 388 of the Civil Code of Ukraine, whereas condictio lawsuits are filed on the basis of Article 1212 of the CCU [8, p. 9-10]. In this instance, the reasons stated in Art. 1212 of the Ukrainian Civil Code permit the filing of condictiolawsuits concurrently with other forms of claims for property acquired or preserved illegally.

The fundamental distinction between condictio and rei vindicatio, according to the Supreme Court, is that condictio claims are filed in

the case of a legal relationship of a material and legal nature directly between the owner and the possessor of the property, that is, when the defendant illegally acquired property that came directly from the plaintiff's possession (and not, for example, through third parties), but not on the basis of a contractual relationship with the plaintiff [9, p. 6-7].

Nonetheless, the text of art. 387 of the Civil Code of Ukraine does not indicate that it applies only to parties who are not directly involved in a material and legal connection. It refers to the owner's right to reclaim his property from someone who unlawfully seized it without a sufficient legal basis. And there is no strict definition of rei vindicatio in the Supreme Court's judgments; the conclusion is based only on contradiction with condictio.

Therefore, the Supreme Court might see a condictio as a common instance of rei vindicatio. Concurrently, it is crucial to consider the Supreme Court's conclusion that condictio and rei vindicatio are mutually incompatible. Unfortunately, there are no precise criteria for distinguishing between condictio and rei vindicatio in legal practice or scientific literature in Ukraine.

LITERATURE:

1. Інститут держави і права ім. Корецького; НАНУ; вид-во Українська енциклопедія. (1998). Віндикакція. In О. А. Підопригора, & В. М. Самойленко, *Юридична енциклопедія* (Vol. 1). м. Київ: Українська енциклопедія.

2. Інститут держави і права ім. Корецького; НАНУ; вид-во Українська енциклопедія. (2001). Кондикція. In О. А. Підопригора, *Юридична енциклопедія* (Vol. 3). Українська енциклопедія.

3. Романська І. В. (2020). До питання про співвідношення кондикції та віндикації. *Часопис Київського університету права*(2), 282.

4. Гончаров І. М. (2015). Співвідношення правових інститутів кондикції та віндикації у цивільному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*(33(1)), 112-116.

5. Толстой В. С. (2004). Проблеми співвідношення окремих позовів з позовами з безпідставного збагачення. (13 (85)), 75-80.

6. Флейшиц Е. А. (1951). Зобов'язання із завдання шкоди й із безпідставного збагачення. *Госюриздат*, 231-239.

7. Верховний Суд у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду. (2020, 05 18). *Постанова Верховного Суду від 18.05.2020 р. у справі № 381/3165/17*. м. Київ. RetrievedNovember 2022, fromhttp://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89578914

8. Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України. (2016, 03 02). *Постанова Верховного Суду України*. м. Київ. RetrievedNovember 2022, fromhttps://reyestr.court.gov.ua/Review/56280404

9. Судова палата у цивільних та господарських справах Верховного Суду. (2017, 01 18). *Постанова Судової палати у цивільних та господарських справах Верховного Суду*. м. Київ. Retrieved November 2022, from https://reyestr.court.gov.ua/Review/64712119

Павловська Аліна Андріївна,
студентка 1 курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Давидова І. В.*

ВІЙСЬКОВИЙ ПЕКУЛІЙ

У наш час з приводу воєнного стану, який було уведено 24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, виникло безліч запитань з боку цивільного населеннящодо провадження права на успадкування. У давнину спадкування здійснювалося лише за законом. Такі «законні» накази мали пріоритет над будь-якою волею. У Стародавньому Римі упорядкованість покликання до успадкування з'ясовувалася ступенем відповідності: хто був близький до померлого в порядку патріаршої кревності, тим і залишалося майно.

У Римі стало прийнято виділяти майно в самостійне управління (стада, орні угіддя тощо) порівнусинам підлеглим, і рабам. Такі властивості називалися своєрідними і носили назву peculium. У цьому виникали взаємні права та обов'язки [1, стор.144].

Пекулій – це майно, передане рабовласником або патріархом підлеглому, який керує цим майном з метою його утримання, отримання доходу або використання інших корисних властивостей майна.

З часом внесено кілька інших змін, пов'язаних із призначенням Peculium підлеглим. Загальний принцип давньоримського сімейного права полягав у тому, що жодні обов'язки в сім'ї не дозволялися ні між главою сім'їта підлеглими, ні між підлеглими одного й того самого глави сім'ї. Було визнано, що можна було встановити зобов'язання між членами однієї сім'ї у зв'язку з практикою покладання peculium

на підлеглих, але ці зобов'язання були забезпечені «природним» захистом.

Згодом, поряд із згаданим типом пекулія (що отримав назву peculium profecticium, утвореного від його батька), з'явилися й інші види пекуліїв, які значно розширили самостійність власності суб'єкта, що зробили їх справжніми учасниками цивільного обігу [2, с. 136].

Таким чином, були виділені такі види пекулію: пекулій батьківський, пекулій рабів, військовий пекулій.

Саме з початку принципату виникає так званий peculium castrense (військовий пекулій) – майно, придбане сином під час або у зв'язку з військовою службою (оплата, військові трофеї, військові подарунки та ін.). Військовий пекулій бере свій початок в імперських поступках, виправдовується однією конкретною причиною чи корисністю, враховує широке громадське використання у звичайній практиці, постійно оновлюється і, врешті-решт стає переходом часу в юридичній фігурі, яка містила б виняткову норму проти цивільного принципу, що встановлює всі придбання, зроблені синами сімей, що повертаються до батьків. Військовий пекулій був не лише дійсним майном підданого, він належав йому за титулом, але з одним обмеженням. Якщо суб'єкт помер, не залишивши заповіту на військовий пекулій, це майно переходило до власника на підставі як звичайний пекулій.

Походження військового пекулію має політичний характер, велике значення для нього мала армія, яка його набула за часів князівства. Вона була спеціалізована, і для підтримки могутності імперії, імператору не знадобилося багато часу. Він зосередив свою увагу на військових і заснував важливі фінансові справи, компенсації та інші умови підтримки для залучення їх до своєї справи. Імператор Август уповноважив синасолдата (filii miles) розпоряджатися заповітами, порушуючи придбані у таборах суворіжорсткінормицивільного права, пов'язані з родинними спадковими відносинами, вводячи в дію, навіть під час військової служби, певну спадкову здатністьдітей із сімей військових, визнаючи, що вони можуть втручатися незалежно від свого батька в дії, пов'язані з військовим peculium, а також щовони могли бути цивільно зобов'язаними і відповідати за свої борги перед самим військовим пекулієм, поводячись щодо нього так, ніби вони були його власниками.

Пізніше ця поступка відновлювалася імператорами, що змінювали один одного, поки Адріан не поширив її на ветеранів або випус-

кників, імовірно, мета такого роду peculium також включає спадок, залишений солдатові його дружиною.

Це надання права успадкування дітям сімей ветеранів, імовірно здійснене Адріано, знімає вищезгадані тимчасові обмеження, тим самим збільшуючи можливості успадкування у сфері власності, придбаної в Кастрі. Так само, на підставі згаданого імператорського указу, в якому було встановлено, що син, який звільнив військових рабів, набув над ними права заступництва. Деякі римляни вважали, що син відтепер володітиме такими рабами.

З надання ветеранам можливості розпоряджатися за заповітом почався взаємний вплив між обома фігурами peculium. Цей взаємовплив, призвів, через роботу класичної юриспруденції, до включення військового пекулію разом із товарами, придбаними в таборі іншої серії активів, отриманих синами для служби в армії, включаючи подарунки до армії. Встановлюючи таким чином, чистий поділ між peculium цивільної особи та його peculium як військової особи. З іншого боку, у постклассичний період, в результаті вищезазначеного взаємного впливу, відбувається накладення військового режиму пекулію на звичайний peculium, який з того часу розглядатиметься як окремі вотчини, що належать дітям і приділяючи їм таку саму увагу, до будь-якого незалежного майна. Нарешті, в епоху Юстиніана, коли була встановлена та сама система престолонаслідування для своїх і чужих прав, військові активи сина остаточно стали його спадщиною, відкрито визнаючи повну спадкову правоздатність.

З початку IV ст. н.е правовий статус військового пекулію розширив майнову самостійність синів, воно не закінчилося встановленням військових та воєнізованих майнових прав синів-утриманців. За часів абсолютної монархії власністю визнавалося майно, успадковане від матері і, що купується з материнської сторони.

Право власності сина на майно матері обмежувалося лише тим, що отець мав право користуватися і розпоряджатися цим майном остаточно до кінця життя. Однак це обмеження не поширювалося на синів, якщо вони придбали майно проти волі батька або якщо особа, яка надала майно, створила відповідні умови. При Юстиніані розвиток цього інституту закінчувався не за рахунок батька, а тим, що все, що купувалося підданим, визнавалося підходящим підданим.

Опіка припинялася у разі:

а) смерть господарки будинку (наприклад, смерть господарки будинку, яка не знаходилася у прямому підпорядкуванні, наприклад, живого онука батька, і перебувала під владою тих, хто був посередині господарки та підданим); У цьому прикладі під владою батька);

б) смерть суб'єкта (опіка не припиняється після досягнення повноліття);

в) позбавлення волі чи громадянства домовласником чи підлеглим;

г) позбавлення власника батьківських прав (за те, що він залишив своїх підлеглих без допомоги тощо);

д) придбання підлеглими численних почесних звань.

Припинення влади paterfamilias також закінчувалося після звільнення суб'єкта. З волі власника та згоди підданого він звільняється від влади. За законами часу Юстиніана звільнення відбувалося так: а) прийняття указів, занесених до судового протоколу; б) заява господині також включена допротоколу судового засідання. в) надання незалежного статусу підлеглим протягом тривалий час.

Також вплив пекуліїв за часів Юстиніана був одночасним. Таким чином, у той час як військовий пекулій пропонував свою назву, щоб нагадувати інші пекулії Нижньої імперії, вони, у свою чергу, служили для подальшого прискорення внутрішнього процесу розширення військового пекулію, що породило, наприклад, надання Юстиніаном на користь дітей сім'ї та щодо військового peculium можливості відстрочення спадкування без заповіту.

Отже, можна зробити висновок, що військовим пекулієм є майно (жалування, трофеї), придбане сином підлеглого під час військової служби, на яке вже не існує поміщицької власності. Синам дозволили служити в римській армії, тому те, чого вони досягли «потом і кров'ю», буквально, стане частиною батька сімейства по праву, для якої син мав право зберігати речі, досягнуті військовою службою, а отець є лише номінальною умовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богушева В. И. Римское право. М.: Юристъ, 2013. 299с.
2. Мироненко Н. С. Римське право. М.: Юрид. литература, 2019. 276с.

Пазюн Анна Юріївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., професор кафедри цивільного права*
Спасова К. І. Національного університету
«Одеська юридична академія»

НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ ОСОБАМ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ШЛЮБНОГО ВІКУ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Варто розпочати з визначення поняття шлюбу. За ч.1 ст. 21 Сімейного кодексу України [4], шлюб – це сімейний союз чоловіка та жінки, який зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Саме з реєстрацією шлюбу пов'язане виникнення прав та обов'язків подружжя, а також завдяки цій процедурі забезпечується охорона прав та інтересів подружжя, їх дітей, і власне стабільність відносин між ними.

Право на шлюб, відповідно до ч.1 ст. 22 СКУ, мають особи, які досягли шлюбного віку, а саме вісімнадцяти років. Шлюбний вік є однаковим для чоловіків та жінок, хоча до внесення змін до цієї статті Сімейного кодексу він був різним: 17 років – для жінок, 18 років – для чоловіків.

Крім того, право на шлюб мають також особи, які досягли шістнадцятирічного віку. Для цього така особа має звернутися із заявою до місцевого загального суду, де її справа, згідно з ч.3 ст. 293 ЦПК [7], буде розглядатися у порядку окремого провадження, оскільки, по-перше, тут немає спору про право, по-друге, судом створюються умови здійснення особою особистих немайнових чи майнових прав, зокрема шляхом надання права на шлюб.

За ч.2 ст. 34 ЦК України [6], у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла вісімнадцяти років, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу; якщо ж шлюб припиняється до досягнення нею повноліття, повна цивільна дієздатність зберігається. Водночас особа набуває цивільної процесуальної дієздатності відповідно до ч.3 ст. 47 ЦПК. Тобто, фактично, наслідком укладення шлюбу в такому віці є набуття повної цивільної дієздатності та цивільної процесуальної дієздатності, що є незворотнім.

Отже, для надання права на шлюб необхідне рішення суду, причому останній повинен встановити, що укладення шлюбу відповідає інтересам особи.

Наприклад, аналізуючи рішення Вижницького районного суду Чернівецької області у справі № 713/12/19 від 16.01.2019 [3], можна зазначити, що підставою для укладення шлюбу для заявниці є вагітність, проживання у фактичних шлюбних відносинах з батьком дитини та почуття любові та взаємоповаги між ними. Причому 95% справ про надання права на шлюб стосуються вагітності, оскільки батьки хочуть створити для дитини повноцінну сім'ю, спільно її виховувати і водночас це відповідає інтересам їх інтересам та інтересам майбутньої дитини. Крім того, мотивами для укладення шлюбу можуть бути лише наявність кохання та наміру створити сім'ю, заручини.

Що важливо, заперечення батьків (інших законних представників) щодо надання такого права не є підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки у таких справах найважливішим є відповідність інтересам заявника. Зокрема, можна навести в приклад постанову Івано-Франківського апеляційного суду у справі № 343/141/19 від 01 квітня 2019 р. [1], де апеляційну скаргу подала мати неповнолітньої, мотивуючи тим, що донька не хотіла знайомити її зі своїм обранцем, у зв'язку з чим в апелянта виникли сумніви: чи є він тією людиною, з якою дочка зможе в майбутньому відчувати себе захищеною, якою буде її подальша доля. Проте заявниця подала відзив на апеляційну скаргу, де зазначила, що надання дозволу на реєстрацію шлюбу відповідає її з заявником інтересам та необхідний для того, щоб узаконити їх відносини.

До того ж, батько неповнолітньої дав згоду на цей шлюб. Як зазначається в п.2 Постанови Пленуму ВСУ [2], до справи залучаються один або обоє батьків чи інші законні представники, особа, з якою реєструватиметься шлюб, а також інші заінтересовані особи. Мати неповнолітньої в свою чергу звертає увагу на те, що між нею та батьком дитини було розірвано, дочку було залишено на її утримання, а тому батько не мав ні юридичного, ні морального права давати згоду на даний шлюб. Проте суд констатує, що ця думка не заслуговує на увагу, оскільки у ч.2 ст. 141 СК України вказано, що проживання батьків окремо та розірвання шлюбу між ними не впливає на обсяг їх прав та не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Незважаючи на це, на мою думку, заперечення батьків, за умови їх належного мотивування, можуть сприяти встановленню дійсних обставин справи і з'ясуванню того, чи справді укладення шлюбу відповідатиме інтересу неповнолітньої чи неповнолітнього. Однак у 99% справ батьки чи інші законні представники не заперечують проти надання права на шлюб, оскільки, швидше за все, це питання вирішується на побутовому рівні шляхом їх спілкування. Відповідно, у більшості випадків у суду немає підстав для відмови у задоволенні заяви.

Варто також звернути увагу на ухвалу Теофіпольського районного суду Хмельницької області про залишення заяви без руху у справі № 685/1027/22 від 04 жовтня 2022 р. [5], де заявниця не зазначила заінтересованою особою того, з ким вона бажає укласти шлюб, його місце проживання та доказів того, що ця особа не перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі, що визнається недоліками заяви. Відповідно, для відкриття провадження у справі потрібно вказати у заяві анкетні дані особи, з якою планується реєстрація шлюбу і доказ того, що остання не перебуває в іншому шлюбі. Також, згідно з п.2 вже згаданої Постанови Пленуму ВСУ [2], у резолютивній частині рішення має бути прізвище, ім'я, по-батькові особи, право на шлюб з якою надається судом, та зазначено, що суд надає право на шлюб (а не знижує шлюбний вік).

Таким чином, право на шлюб мають особи при досягненні ними 16-річного віку, за умови, що останні подадуть заяву до суду, де буде визначено, що надання такого права відповідає їх інтересам. Мотивом для укладення шлюбу при цьому є вагітність, фактичні шлюбні відносини, міцні стосунки та почуття кохання та взаємоповаги, заручини. Не призведе до відмови у задоволенні заяви ненадання дозволу батьками (чи усиновлювачами, піклувальником), оскільки головна увага зосереджується саме на інтересі заявника, хоча заперечення можуть братися до уваги задля встановлення дійсних обставин справи. До справи обов'язково мають залучатися законні представники неповнолітньої дитини, якій надається право на шлюб, та власне особа, з якою є намір зареєструвати шлюб, а також інші заінтересовані особи.

На мою думку, інститут надання права на шлюб особам, які не досягли шлюбного віку, має важливе значення, зокрема, зважаючи на те, що більшість справ стосується вагітності неповнолітньої. Це є своєрідним досвідом і надає можливість майбутній дитині зростати

у повноцінній сім'ї та можливість майбутнім батькам об'єднатися заради щастя та добробуту дитини та обох з батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Івано-Франківського апеляційного суду у справі № 343/141/19 від 01 квітня 2019 р. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/80945719

2. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя. Постанова Пленуму ВСУ від 21 грудня 2007 р. № 11.

3. Рішення Вижницького районного суду Чернівецької області у справі № 713/12/19 від 16 січня 2019 р. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106586957

4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р.*Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21 22. Ст. 135.

5. Ухвала Теофіпольського районного суду Хмельницької області про залишення заяви без руху у справі № 685/1027/22 від 04 жовтня 2022 р. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106586957

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст.356.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

Паламарчук Олексій Олександрович

студент 2 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Давидова І. В.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПОРТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Спорт -загальнонаціональне явище для України та набуває особливого значення в умовах кризових явищ, з точки зору єднання країни істає вкрай важливим длязміцнення національного престижу шляхом покращення виступу спортсменів на міжнародній арені. Це такий об'єднуючий фактор, що має надзвичайний соціально-позитивний потенціал, спорт є важливим інститутом у контексті подолан-

ня політичного та соціокультурного дистанціювання, виступає основою для процесів європейської інтеграції, формує соціальну політики та покращує розвиток інфраструктури.

Згідно Конституції України частини першої статті 27, кожна людина має невід'ємне право на життя, безпеку і охорону якого держава гарантує безпосередньо. [1]

Спортсмени, як суб'єкти спортивних правовідносинвиступаютьцентральною фігурою функціонування інституту спорту. Вони безпосередньо є фізичними особами у спортивній діяльності, що спеціалізуються у певному виді чи видах спорту та беруть участь у спортивних змаганнях.

Положеннями статті 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначено суб'єктів спорту, зокрема ними слід вважати: «фізичних та юридичних осіб, які, з метою належного розвитку спорту та фізичної культури, здійснюють свою діяльність. Тобто такими особами визначаються: фізичні особи – спортсмени, або тренери; відповідні фахівці у сфері спорту; відповідні спортивні або навчально-спортивні заклади; а також органи влади» [2].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням військових формувань рф, тобто збройною агресією рф, а також у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю людей, 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64 було введено в дію воєнний стан в Україні [3].

Умови щодо належного забезпечення навчально-тренувальних та освітніх процесів, а також праці, в окремих населених пунктах значно погіршились, у зв'язку із активними бойовими діями та тимчасовою окупацією країною агресором. Іншими словами, практично унеможливилось забезпечення безпечності умов праці, освіти та зайняття спортом. Водночас, у зв'язку із військовою агресією рф, та окупації окремих територій України, великій кількості спортсменів та учасників навчально-тренувального та освітнього процесів довелось залишити свої місця мешкання (перебування) та виїхати до більш безпечних місць – підконтрольних Україні. Крім того, у зв'язку із небезпечністю для життя і здоров'я всіх учасників проведення освітніх та навчально-тренувальних процесів в очній формі, органи державної влади (місцевого самоврядування), дотримуючись вимог законодавства України, використали своє право на оперативне прийняття рішення в умовах воєнного стану, для збереження життя та здоров'я, вищевказані процеси перевели у онлайн режим та у місця,

де не ведуться бойові дії, в тому числі й за кордоном для осіб, які були вимушено евакуйовані та/або переміщені. Зазначене суттєво вплинуло саме на навчально-тренувальні процеси.

Враховуючи життєві ситуації та суспільні потреби Кабінетом Міністрів України, за пропозицією Міністерства молоді та спорту, 19 серпня 2022 року було прийнято постанову № 929 «Про деякі питання діяльності закладів фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану .... в Україні», якою було передбачено: «створення безпечного середовища у формі найбільш безпечній для життя і здоров'я людей у разі введення воєнного стану, надзвичайної ситуації, або надзвичайного стану в Україні незалежно від підпорядкування, типу і форми власності» [4].

Разом з тим, слід зазначити, що повноваження органів місцевого самоврядування щодо управління навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, що належать територіальним громадам або передані ним, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання; організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення, на територіях України, де ведуться бойові дії, або які наближені до територій ведення бойових дій, у відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», передано військовим адміністраціям.

Слід зазначити, що на території Україні в умовах дії воєнного стану з метою організацію проведення всеукраїнських спортивних змагань в окремих місцевостях України, з дотриманням умов безпеки, передбачених законодавством про воєнний стан, створені оптимальні умови для якісної підготовки спортсменів національних збірних команд України з видів спорту для участі у міжнародних спортивних змаганнях.

Зокрема, Комітетом з питань молоді та спорту прийнято рішення, відповідно до якогозаклади фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану «…у межах наявних фінансових ресурсів та позабюджетних коштів можуть забезпечувати навчально-тренувальний процес для вихованців, учнів (студентів), учнів-спортсменів, спортсменів, тренерів-викладачів, вчителів з видів спорту, тренерів за місцем розташування зазначених закладів, у місцях тимчасового переміщення (евакуації) на території України, де не ведуться бойові дії, за межами України згідно з порядком, встановленим Міністерством молоді та спорту». [5]

Відповідно до положень «Порядку забезпечення навчально-тренувального процесу в закладах фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану, надзвичайного стану в Україні», затвердженого наказом Міністерства молоді та спорту України від 30.09.2022 № 3753, було визначено як процедура належного забезпечення навчально-тренувального процесу в умовах воєнного (надзвичайного) стану, в місцях ведення активних бойових дій, тимчасового переміщення (евакуації) на території України, а також забезпечення гарантованих фінансових виплат тренерам та заробітної плати працівникам освіти [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.93. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 14. Ст.8.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 24.02.2022 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
4. Деякі питання діяльності закладів фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2022р. № 929. Законодавство України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2022-%D0%BF#Text
5. Комітет з питань молоді і спорту: заклади фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану можуть забезпечувати навчально-тренувальний процес для вихованців: Інформаційне управління від 23.08. 2022р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/227102.html
6. Порядок забезпечення навчально-тренувального процесу в закладах фізичної культури і спорту в умовах введення воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні: Наказ Міністерства молоді та спорту України 30.09. 2022 року № 3753. URL: https://ips.ligazakon.net/document/RE38658?an=31

Письменна Ксенія Ігорівна,
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОЧИНІВ

Інститут правочинів відіграє досить важливу роль у системі цивільного права. Майже всі правові відносини у державі так чи інакше пов'язані з правочинами. За допомогою правочинів громадяни, юридичні особи задовольняють свої інтереси в різних сферах життя.

Поняття правочину визначене законодавцем у Цивільному кодексі України в главі 16, статті 202. Правочин – це дія особи, котра спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1]. Така дія може бути одночасно спрямована на припинення одного правовідношення та виникнення іншого.

Виділяють такі ознаки правочинів:

1) правочин є юридичним фактом, внаслідок вчинення якого відповідно виникають, змінюються та припиняються цивільні права та обов'язки;

2) правочини завжди є вольовою дією. Вольовий характер вчинення, тобто свідомий, обумовлений прагненням особи, яка вчиняє таку дію, досягти бажаного для неї результату;

3) суб'єкти вчинення правочину є незалежними та юридично рівними між собою особами;

4) правочини – правомірні дії. Якщо правочин виявляється неправомірним –маємо справу з цивільним правопорушенням.

Правочини класифікують за різноманітними ознаками, серед таких класифікацій виділяють:

1. Залежно від кількості осіб, воля яких необхідна для вчинення правочину:

- односторонні, для вчинення яких достатньо волі однієї особи. Такий вид правочину встановлює обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Найпоширенішим прикладом одностороннього правочину є заповіт;

- двосторонній, для вчинення якого необхідна воля двох сторін. Прикладом може бути договір купівлі-продажу, найму, тощо;
- багатосторонній, для вчинення якого необхідно узгодити волю усіх сторін, наприклад, договорі про сумісну діяльність.

2. Залежно від характеру правовідносин, що виникають, класифікують на:

- оплатні, тобто такі, за яких одна сторона має право отримати плату (майнове відшкодування) за вчинення нею свого зобов'язання перед іншою стороною, наприклад, купівля-продаж;
- безоплатні, тобто правочини, за якими отримання плати за виконання обов'язку не передбачене, наприклад договір позики.

3. Залежно від моменту виникнення прав та обов'язків:

- консенсуальні, за яких права і обов'язки виникають в момент домовленості сторін щодо істотних умов договору, наприклад купівля-продаж;
- реальні, де моментом виникнення прав і обов'язків є фактичне виконання дії, наприклад, договір дарування, перевезення, тощо.

4. Залежно від характеру довіри поділяють на:

- фідуціарні, тобто такі, що потребують особливої довіри між сторонами, наприклад, договір доручення;
- нефідуціарні, тобто ті, що не потребують довірчого характеру, наприклад, договір поставки.

5. Залежно від мети правочину:

- казуальні, у яких чітко виражена правова мета;
- абстрактні, у яких правова мета не є значимою [2].

Всі правочини мають вчинятися у відповідній формі, встановленій законом. Форма правочину – це зовнішнє вираження волі сторін, тобто фіксація. Однією із форм правочинів є усна форма, відповідно до якої сторони через усне спілкування досягають згоди за всіма істотними умовами. За загальним правилом, у даній формі вчиняються правочини, котрі повністю виконуються у момент його вчинення. Також, правочин може вчинятися у простій письмовій формі. Така форма та вимоги до неї встановлена у ст. 207 ЦКУ. Відповідно, письмова форма передбачає закріплення суті договору та всіх істотних умов у документі, або листах, телеграмах, за допомогою засобів електронного зв'язку, якими користувалися сторони. Відповідно до ст. 208

ЦКУ у простій письмовій формі необхідно вчиняти правочини між: 1) юридичними особами; 2) фізичними та юридичними особами; 3) між фізичними особами на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Ще однією формою правочину є письмовий правочин, який нотаріально посвідчується. Взагалі, особа має право на нотаріальне посвідчення будь-якого договору за її участю, проте, законом встановлюються і випадки обов'язкового нотаріального посвідчення правочинів. Наприклад, договір застави нерухомого майна, купівлі-продажу єдиних майнових комплексів, земельних ділянок, житлових будинків, дарування нерухомих речей, валютних цінностей, договір довічного утримання, заповіту, тощо. Також є форма державної реєстрації правочину. Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації у відповідних органах державної влади. Законодавець передбачив обов'язкову державну реєстрацію таких правочинів як застава нерухомого майна; відчуження майна під виплату ренти; купівля-продаж земельних ділянок, єдиних майнових комплексів, житлових будинків, іншого нерухомого майна; договір довічного утримання, що встановлює відчуження нерухомого майна; договору найму будівель та інших капітальних споруд (їх окремих частин), які укладаються на строк щонайменше в один рік, тощо. Також, законом можуть передбачатися й інші правочину, які потребують обов'язкової державної реєстрації [3].

Для того щоб правочин був дійсним, він має відповідати певним умовам. Такі умови називають умовами дійсності, які означають, що їх наявність при укладенні й становить чинність правочинів. Стаття 203 ЦКУ наводить перелік умов дійсності правочину:

1. Зміст правочину не має суперечити Конституції, Цивільному кодексу та всім іншим чинним в Україні законам. Також його зміст не має суперечити моральним засадам суспільства, та інтересам держави і суспільства.

2. Для вчинення правочинів суб'єкт має володіти достатнім обсягом цивільної дієздатності.

3. Воля суб'єкта, який вчиняє правочин, має бути вільною і відповідати його внутрішній волі.

4. Правочин має вчинятися у формі, яка передбачена для нього законом.

5. Дія правочину має бути спрямована на реальне настання правових наслідків, обумовлених ним.

6. Правочин, котрий вчиняється батьками (усиновлювачами) не має суперечити правам та інтересам їх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

У разі, якщо хоча б одна з цих умов порушується, це тягне за собою абсолютну недійсність (нікчемність) правочину, або можливість визнання його недійсним судом за позовом заінтересованої особи (оспорюваність). До нікчемних правочинів відносять: правочини з дефектами суб'єктного складу, правочин з дефектами волі, правочин з дефектами форми, правочин з дефектами змісту та порядку його укладення [4].

Отже, правочини – це дії суб'єктів, які спрямовані на настання, зміну чи припинення прав та обов'язків. Вони є найпоширенішими серед юридичних фактів та допомагають особам задовольняти свої інтереси шляхом їх вчинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Цивільне право України: навчальний посібник. За ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.

3. Цивільне право України: навч. пос. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.

4. Цивільне право України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. О. Доліненко, С. О. Сарновська. К.: МАУП, 2005. 384 с

5. Цивільне право України : навч. посібник / І. І. Килимник, А. М. Бровдій, Д. Є. Кутоманов; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; Х. : ХНУМГ. 2014. 225 с.

Рачок Анна Ігорівна,
студентка 2-го курсу факультетупрокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Калітенко О. М.*

ОСОБЛИВСТІ РОЗЛУЧЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст.49 Цивільного кодексу [1] розірвання шлюбу підлягає державній реєстрації і є актом цивільного стану, котрий вносить до Державного реєстру актів цивільного стану.

В загалом, існує декілька способів розірвання шлюбу, оскільки досить багато чого залежить від обставин, до прикладу, наявність дітей чи не домовленість сторін стосовно розподілу майна.

Ніяких обмежень на законодавчому рівні стосовно розлучення під час воєнного стану немає, оскільки діють ті ж самі норми, що і діяли до початку війни, тобто до 24 лютого 2022 року.

Процедурою передбачено два способи розлучення:

– у ДРАЦСі;
– через суд.

Звичайно, найлегше – через ДРАЦС, скористатися послугами даного органу можна за умови, якщо є згода обох сторін, відсутність неповнолітніх дітей, на момент подачі заяви дружина не вагітна. При цьому, з собою потрібно обов´язково мати свідоцтво про шлюб, паспорт обох зі сторін та спільна заява від подружжя. Дану заяву можна подати онлайн за допомогою державного ресурсу, проте в будь-якому випадку прийдеться відвідати відділ ДРАЦС офлайн. Оформлення розлучення, зазвичай, відбувається через місяць з дня звернення до органу.

Проте, постає проблема, що робити для жителів окупованих територій або ж для тих, де на їхній території тривають активні бойові дії.

Мешканці окупованих територій та територій, де проводяться активні бойові дії на разі не мають можливості подавати такі заяви, адже місцеві відділи ДРАЦС не працюють.

Тому, спираючись на пункт 14 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, котрі затверджені наказом Міністерства

юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5 та змінами до наказу від 26 лютого 2022 року № 606/5 [2], дані особи можуть оформити розлучення у будь-якому працюючому органі ДРАЦС.

Що стосується процедури розлучення через суд, то вона набагато складніша та довготриваліша. Найчастіше її застосовують у випадках, якщо у родині є діти, які не досягли повноліття або, до прикладу, хтось із подружжя знаходиться поза межами держави.

В такому разі один із подружжя повинен подати або надіслати до суду такі документи, як:

– позовну заяву про розлучення;
– оригінал свідоцтва про шлюб;
– копії свідоцтва про народження неповнолітніх дітей (за наявності);
– квитанцію про сплату судового збору (за вийнятком, якщо особа звільнена від сплати);'
– копії паспортів та ідентифікаційних кодівпозивача та відповідача;
– копії позовної заяви та всіх додатків для відповідача.

У цей непростий для країни час, як ніколи актуальна така можливість, як подавати позов та брати участь у судових засіданнях онлайн через електронний суд. Раніше у довоєнний час цей процес відбувався за два-чотири місяці, наразі це може зайняти більше часу.

Через захоплення наших територій країною-окупантом не можуть здійснювати правосуддя близько 48 судів. Наразі, їх роботу виконують з сусідніх не окупованих територій, де ситуація відносно стабільніша. Відповідний наказ [3], 6 березня підписав голова Верховного Суду Всеволод Князєв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: прийнятий від 16.01.2003 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44.Ст.356

2. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України прийнятий від 18.10.2000 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2000. № 52/5

3. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану: розпорядження голови Верховного Суду прийнятий від 06.03.2022 року. *Відомості Верховної Ради України.*2022. № 1/0/9-22

Руснак Софія Василівна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права*
Берназ-Лукавецька О. М.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ СТОРІН ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Говорячи про зобов'язання, як про правничу сполучну між суб'єктами права, то в нашому випадку варто це розуміти, як взаємовідносини боржника – особи, котра повинна щось надати, зробити або дати іншій особі – кредитору під ризиком використання щодо них засобів державного примусу у разі невиконання «домовленостей». Римські юристи на рахунок сутті такої «спів вигоди» висловили наступну тезу:

– «Тут ми не маємо говорити про те, щоб у підсумку зробити певний предмет чи сервітут нашим, а про те, щоб інший був обтяжений обов'язком щось дати, залишити чи зробити для нас» [5, ст. 115].

Тож, як бачимо, саме поняття зобов'язання цілковито висвітлює свою основну ціль – вчинення певних дій боржником. Проте, може трапитися так, що одна зі сторін не виконує належним чином свою частину домовленостей. Саме такі ситуації породжують необхідність пошуку відповідних способів захисту інтересів сторін.

Саме такі способи повною мірою висвітлюють приватний і державний інтерес щодо забезпечення балансу у цивільно-правових відносинах та якомога повнішої реалізації прав та законних інтересів сторін.

Для початку поговоримо про захист таких прав у боржника. В даному випадку будемо керуватися Цивільним кодексом України (далі ЦК), стаття 16 [1]. Особа боржника може це зробити через визнання права, примусове виконання обов'язку в натурі та припинення правовідношення.

По-перше, варто зазначити, що під час дослідження даного питання була звернена увага на несправедливу «дискримінацію» боржника в даних правовідносинах. Як з'ясувалось, в законодавстві існують норми, що повинні захищати боржника під час порушення його прав, проте, їх дійсно дуже мало. Деякі з варіантів захисту можуть, навіть, пізніше трактуватися Великою Палатою Верховного Суду як нена-

лежні, що, звичайно, зменшує можливі варіанти для захисту. У той час як для кредитора створені всі «комфортні умови» для збереження за собою певних гарантій [1, ст. 118].

Все ж нам вдалося виокремити деякі 100%-ві варіанти за яких боржник може захистити себе. Для гідного захисту своїх інтересів від правничої неясності боржник може заявити вимогупро визнання відсутності, як права вимоги в кредитора, так само це діє й на його кореспондуючий обов'язок. Виділимо перелік ситуацій в яких перший може вчиняти такі дії:

– у випадку, якщо кредитор звертає стягнення на майно боржника без волі останнього, проте, робить це без відповідного розгляду у суді та, звичайно, судового рішення;
– якщо боржник не кваліфікує себе як такового, проте й не може звернутися до суду аби захистити свої права через те, що кредитор не ініціював такий розгляд (кредитор, в таких випадках, може виставляти рахунки чи пред'являти претензії).

Також, використання боржником способу усунення правничої неясності буде визнаватися належним лише у випадку, коли така неясність триває і разом з тим ініційований кредитор спір ще не вирішений судом чи провадження взагалі не відкрили. Безспірно, спосіб захисту законних прав та інтересів особи буде визначатися лише відповідно до змісту таких прав, причини порушення, невизнання чи оспорення. Проте, більшість таких випадків, на жаль, визнаються судом як такі, що являються неналежними, що значно скорочує перелік способів та відсотків на успішність справи [4, с. 18].

Щодо кредитора, то тут все значно простіше та зрозуміліше. Звичайно, у кредитора більше гарантій виконання боржником зобов'язань. Починаючи з самого договору, який гарантує йому таке виконання, закінчуючи варіантами примусу, що він може застосувати до останнього.

По-перше, така правомочність може бути реалізована як шляхом судового так і позасудового порядку. Якщо говорити про позасудові варіанти примусу, то це може реалізовуватися через повідомлення, попередження невиконання зобов'язань (чим дуже часто зловживають і роблячи ставку на правовунеобізнаність особи починають залякувати, шантажувати та вводити в оману) або за допомогою виконавчого напису нотаріуса.

Якщо ж говорити про судовий примус, то ту мова йде звичайно про відповідне рішення суду щодо звернення стягнення на грошові кошти, майно особи, заробітну платню та інші види державних доходів (відрахування певного відсотку з останньої), вилучення певних речей. Також, боржникові не варто забувати про те, що рішення суду не припиняє боргового зобов'язання і його реалізація має бути здійснена.

Відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України боржник ще й повинен буде виплатити кредитору відсотки за затримку виплати грошового зобов'язання, а також 3% річних від простроченої суми [1]. Ну і не можна не сказати про те, що в даному випадку боржника не лише буде притягнуто до відповідальності з додатковими виплатами, він повинен буде витратитися на сплату судового збору, виконавчого збору, витрати на виконавче провадження, оплату адвоката і звичайно час. Як вже зазначалося вище – у кредиторів в таких спор набагато більше переваг, тому захистити свої права їм у рази простіше, а отже рішення із 90% вірогідністю буде на їх користь.

Підсумовуючи вищевикладену інформацію можемо зробити висновок, що реалізація захисту прав кредитора відбувається набагато простішим шляхом у той час, як захиститися боржникові дуже складно. Вважаємо це достатньо істотною прогалиною цивільного права, яку треба переглянути та заповнити новими процесуальними можливостями розгляду і трактування правопорушення щодо їх прав. Якщо ж говорити про кредитора, то в даному випадку також було б непогано переглянути строки таких спорів, адже вони можуть затягуватися на місяці, а це час як сторін так і суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 2003 року. ВВР. 2003. №№ 40-44. С. 356.

2. Макаренко Г. В. Завдаток як спосіб забезпечення зобов'язань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. Одеса, 2008. С. 18.

3. Крисань Т. Є. До питання гарантій як виду забезпечення виконання зобов'язань.*Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. С. 112-118.

Семененко Крістіна Анатоліївна
студентка 2-го курсу магістратурифакультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н. доцент, доцент кафедри цивільного права Берназ-Лукавецька О. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Перевезення є невід'ємною частиною життя людини, адже щодня ми пересуваємося громадським транспортом, відправляємо та отримуємо посилки поштою, користуємося послугами вантажоперевезення. Однак, з першого дня війни в Україні населенняі суб'єкти господарювання зіткнулися з величезною низкою проблем – постійні обстріли з боку ворога зупинили виробництво та логістику, автомобільні шляхи в районі ведення бойових дій стали непридатними для користування, закриття повітряного простору над Україною для цивільних рейсів загальмувало авіаперевезення, морські порти було заблоковано, а частину з них повністю зруйновано, перетин кордону з сусідніми країнами займав багато часу через значні черги тощо.

Передусім слід зазначити, що відповідно до чинного законодавства можна виділити наступні види перевезення: пасажирів, вантажу, пошти та багажу, кожен з яких здійснюється за відповідним договором перевезення, але в загальних рисах регулюється нормами ЦК України.

Вторгнення РФ на територію України призвело до значних негативних наслідків у сфері авіаперевезень не тільки в країнах Європейського Союзу, а і у всьому світі. Як зазначається в дослідженні Берназ-Лукавецької О. М., санкції ЄС проти Росії спричинили дефіцит трафіку, звуження місць у ланцюзі поставок, зміну маршрутів переміщення авіатранспорту і, як наслідок, подорожчання авіаперевезень і збільшення витрат часу на ці послуги, що приносить багатьом авіакомпаніям величезних збитків та гальмує розвиток даної сфери [1].

Воєнний стан спричинив ряд змін правового характеру, в тому числі і у сфері перевезень. Оскільки авіатранспорт в Україні зараз не використовується, а міжнародне судноплавство стало майже неможливим, бо внаслідок дій країни-агресора частина Чорного та Азов-

ського морів стали непрохідними, вирішального значення набуло наземне перевезення. Щодо внутрішнього перевезення, то у квітні 2022 року з'явилися нові правила перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом [2], які врегулювали загальні положення та правила перевезення вантажів, особливості укладання договору перевезення, вимоги щодо пакування, перевезення і здачі багажу тощо.

Сфера наземних перевезень теж зазнала суттєвих змін. Щоб уникнути перебоїв у пасажирських перевезеннях, уряд виніс дві важливі постанови – № 194 від 03 березня 2022 р. та № 512 від 29 квітня 2022 р. Відповідно до першого документу було вирішено проблему безперешкодного перетину кордону водіями-чоловіками призовного віку. Постанова № 194 передбачає процедуру бронювання водіїв, які займаються певними видами перевезень (гуманітарної допомоги, медичних вантажів, вантажів для потреб ЗСУ та міжнародних перевезень). Броньовані особи після отримання дозволу від Міністерства інфраструктури України мають право безперешкодно перетинати кордон України, а за їх повернення після виконання перевезення відповідальною є компанія-перевізник [3].

Постанова № 512 передбачає автоматичну пролонгацію договору про організацію перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування (що не виходять за межі території області), якщо строк дії договору закінчився під час воєнного стану в Україні. Така пролонгація договору можлива лише за згодою сторін і за умови спроможності автомобільним перевізником виконувати зобов'язання відповідно до укладеного з ним договору [4].

Не оминуло законодавче регулювання і перевезення гуманітарної допомоги, адже саме вона допомагає населенню вижити в надскладних умовах сьогодення. Постановою Кабміну № 174 від 01 березня 2022 р. передбачено, що на час дії воєнного стану ввезення гуманітарної допомоги від донорів на територію України здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання декларації, заповненої перевізником даного товару, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, тобто за більш спрощеною процедурою. Постанова також надає перелік товарів, які є гуманітарною допомогою, та передбачає що вони визнаються за декларативним принципом без спеціальних рішень уповноваженого органу [5].

Також багато труднощів зазнала сфера міжнародного перевезення вантажів територією Європейського союзу. Раніше для здійснення такої діяльності суб'єкт господарювання був зобов'язаний отримувати міжнародний дозвіл, що означало складну бюрократичну процедуру і можливу відмову у видачі такого дозволу через їх обмежену кількість на рік. Проте 29 червня 2022 року Україна та Європейський Союз підписали Угоду про вантажні перевезення автомобільним транспортом [6] (терміном на один рік із можливістю подальшої пролонгації), відповідно до якої відбулося спрощення бюрократичних процедур та скасовано обов'язок на отримання міжнародних дозволів на перевезення товарів. «Транспортний безвіз» передбачає можливість перетинати кордон з країнами ЄС без додаткових обмежень по кількості в'їздів та строку перебування, що сприятиме безперебійному експорту української продукції через автомобільні пункти пропуску і полегшенню доступу вітчизняних виробників до європейських ринків. Окрім цього, Угода передбачає скасування вимоги для українських і європейських водіїв мати міжнародне посвідчення водія, що максимально спрощує міжнародні перевезення.

Також позитивним наслідком процесу євроінтеграції для України став «митний безвіз», який стартував з 01 жовтня 2022 року. Оскільки Україна приєдналася до міжнародної системи обміну митною інформацією (NCTS), тепер перевозити вантажі з ЄС до України можна без додаткових переоформлень транзитних документів умежах Європейських країн. Митне оформлення товарів за спрощеною процедурою займатиме кілька хвилин, що значно пришвидшить міжнародну логістику.

Отже, ми можемо зробити висновок, що війна спричинила багато негативних змін у сфері перевезення, майже повністю зупинила такі галузі як судноплавство і авіаперевезення. Проте уряд докладає максимальних зусиль, щоби в найкоротший час спростити ті види перевезень, які можуть реально функціонувати в умовах війни та приносити користь суспільству. Деякі із спрощень показали на практиці доцільність подальшого їх використання після припинення воєнного стану, адже вони позитивно впливають на сферу перевезень і на економіку країни в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 7. С.527-529.

2. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Мінінфраструктури від 15.04.2022 р. № 220. URL: https://document.vobu.ua/doc/13370

3. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 194. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2022-%D0% BF#Text

4. Договори про перевезення пасажирів на автобусних маршрутах продовжуються автоматично. URL: https://lexinform.com.ua/ zakonodavstvo/ dogovory-pro-perevezennya-pasazhyriv-na-avtobusnyh-marshrutah-prodovzhuyutsya -avtomatychno/

5. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 р. № 174. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-п

6. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 29.06.2022. Офіційний вісник України.2022 № 76. С.11. Ст. 4566

Семененко Крістіна Анатоліївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., професор Калітенко О. М.*

ПРАВО НА ВІЙНУ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ

Навіть переможна війна – це зло, яке повинно бути припинено мудрістю народів.

О. Бісмарк

Незважаючи на те, що війна є надзвичайно жахливим явищем, вона завжди супроводжувала людство на всіх етапах його історичного розвитку. За статистичними даними Weslean College, у період із 3600 року до н.е. і по нинішній час відбулося більше 14600 воєн, які забрали життя понад 3 мільярдів осіб. Навіть зараз, у цивілізованому суспільстві, щороку налічується більше 30 активних збройних

конфліктів у світі [1, с. 541–554]. На жаль, історія знала лише 292 мирних роки, що не супроводжувалися збройними конфліктами.

Науковці різних часів намагалися знайти відповіді на ряд важливих питань: що таке війна? яка її природа? чи взагалі має хтось право на війну, розуміючи її катастрофічні наслідки?

На жаль, у Гаазьких та Женевських конвенціях відсутнє визначення війни. Терміни «війна», «збройний конфлікт» та «воєнні дії» у цих документах переплітаються і часто вживаються як тотожні. Починаючи з 1949 р., термін «збройний конфлікт» поступово витісняє термін «війна», що пов'язано із зміною ідеологічних поглядів у світі та забороною використовувати війну в якості законного способу врегулювання конфлікту.

Щоб відмежувати поняття «війна» від збройного конфлікту, слід звернути увагу на лише їй притаманні особливості: 1) зазвичай вона розпочинається формальним актом – оголошенням початку війни, який має наслідком припинення дипломатичних відносин та розірвання усіх двосторонніх угод між воюючими державами; 2) воюючими сторонами можуть бути лише держави; 3) війна призводить до введення спеціального правового режиму, що значною мірою обмежує права людини. З наведених ознак війну можна визначити як збройну боротьбу між двома чи більше суверенними державами, яка розпочинається з формального акту її оголошення і призводить до розриву міжнародних відносин між цими державами та запровадження спеціального правового режиму на їх територіях.

Визначення самого поняття війни не закріплене на законодавчому рівні, тому доцільно буде навести деякі визначення із доктрини. Відомий голландський юрист Гуго Гроцій у своїй знаменитій праці «Про право війни і миру» зазначав, що війна є змаганням силою, нею може бути лише збройне зіткнення держав [2, с. 68].

Видатний прусський воєначальник та філософ, учасник Наполеонівських війн Карл фон Клаузевіц зробив глибокий аналіз і систематизацію воєн і походів, які відбувалися з середини XVI століття по 1815 рік, і на основі цих досліджень видав низку праць на військову тематику та розробив власну теорію війни. Головною працею Клаузевіца стало дослідження у трьох томах «Про війну», яка не втрачає актуальності протягом майже 200 років.

Головною цінністю твору «Про війну» є створення автором загальної теорії війни, чітке визначення понять і методів в цій сфері, тобто

розробка строгих законів для такого, здавалося б, хаотичного явища як війна. Вважаючи що люди не можуть жити в цілковитому мирі, німецький вчений досліджував правила, форми та способи ведення війни і розробляв прийоми, за допомогою яких воююча сторона могла скоріше прийти до перемоги. Саме Клаузевіц надав визначення термінам «бій», «операція» і «перемога», зробив співвідношення оборони та нападу, а головне – приділив велику увагу людському фактору на війні. Вчений вважав, що навіть до дрібниць продумана воєнна кампанія не може гарантувати успіху через велике значення настроїв на фронті на момент битви і того факту, що військове керівництво діє при наявності неповної інформації, адже «три чверті того, на чому будується дійство на війні, спотворено туманом війни». «Війна, – як зазначав Клаузевіц, – це акт насильства, який має на меті змусити противника виконати нашу волю. Вона є продовженням державної політики іншими (насильницькими) засобами» [3].

Які ж існують види війни? В сучасній науковій літературі окрім класичної війни виокремлюють ще економічну, інформаційну, «асиметричну», гібридну, хронологічну війну та інші.

Деякі автори окремо виділяють такий різновид як «справедлива війна», проте чи може таке жахливе і антигуманне явище при якихось умовах бути справедливим?Ще з античних часів відбувалися спроби розмежовувати війни за моральним критерієм, проте з середини XX століття така класифікація набула важливого значення із появою гуманітарних інтервенцій. Представники теорії справедливої війни (Арістотель, Ф. Аквінський, Г. Гроцій, Р. Г. Апресян, Х. Сісе та інші) за допомогою принципів справедливості накладають на використання збройної сили моральні обмеження, забороняючи свавілля.Дана теорія, за словами норвезького вченого Х. Сісе, базується на трьох групах критеріїв: принципу справедливого початку війни (jus ad bellum); принципу справедливого ведення війни (jus in bello) та принципу справедливого завершення війни (jus post bellum) [4].

За концепцією справедливості, розробленою О. Гьоффе, заборонено вступати у війну кому і коли заманеться, а також не дозволяється використовувати будь-які засоби для її ведення, тобто наявна вимога відмовитись від принципу «хто сильніше, той і правий».

Говорячи про визнання легітимності (справедливості) війни з етичного боку, слід з'ясувати причини її виникнення та принципи, якими вона керується. Насамперед це вагомі підстави для початку

збройної боротьби, якими можуть бути самозахист, реакція на несправедливі діяння з боку інших країндо себе чи союзника, або попередження таких дій. Другою умовою визнання війни як справедливої є їїоголошенняналежним суб'єктом (зокрема главою держави). Також зазначається, що головною ціллю повинно бути встановлення миру (а не досягнення якихось корисливих мотивів), співмірність застосування військової сили та благої мети, яка переслідується. І наостанок, війна повинна бути крайньою мірою, коли всі інші засоби врегулювання конфлікту, зокрема дипломатичні, є безсильними.

Великих труднощів завдає вимога формального оголошення війни. Відповідно до Гаазької Конвенції про відкриття військових дій 1907 р. війнане повинна починатися без її формального оголошення, якому передує недвозначне попередження [5]. Якщо воєнні дії почалися без оголошення війни, то її класифікують як агресивну, що є обтяжуючою обставиною та підвищує відповідальність агресора. Проте в сучасній науковій літературі панує думка, що даний інститут є застарілим, і хоча залишається важливим індикатором війни, проте не є єдиним. Більшість сучасних збройних конфліктів між державами розпочиналися не з формального акту, а з активних дій.

Агресію РФ на території України більшість дослідників кваліфікують як гібридну війну. Для неї характерне поєднання класичних методів ведення війни та нетрадиційних – кібератак, цільової дезінформації населення та інших невійськових засобів (використання невизначеності із поєднанням ілюзії миру, демонстрація військової міці тощо) [6]. На жаль, 24 лютого 2022 року збройна агресія РФ проти України переросла із тліючого конфлікту в повноцінну війну, навіть за відсутності її формального оголошення. Щодня ми зазнаємо великих людських втрат, страждає економіка та інфраструктура країни, а за даними Генерального секретаря ООН, війна в Україні загрожує найсильнішим голодом в світі з часів Другої світової війни.

З початком повномасштабної війни на території України було внесено ряд змін до законодавства, які суттєво вплинули на цивільні правовідносини, зокрема у сфері приватної власності. Поки що незрозумілим є питання яке право слід застосовувати до відшкодування шкоди на території активних бойових дій, проте уряд бере на себе зобов'язання компенсувати збитки цивільному населенню. На даний час законопроект № 7198 на розгляді у ВРУ, проте громадяни вже зараз можуть подати заявку на відшкодування збитків через додаток

«Дія» або безпосередньо звернутися до органів місцевого самоврядування. Також останніми змінами до законодавства врегульовані питання реквізиції майна, відповідальності за невиконання договору внаслідок настання форс-мажорних обставин, надання кредитних канікул позичальникам за споживчим кредитуванням та інші.

Україна неодноразово подавала скарги на Росію до Міжнародного суду ООН, і хоча Міжнародний суд ООН 16 березня 2022 р. наказав Росії негайно зупинити вторгнення і не вдаватися до подальших воєнних дій на території України, війна триває і зараз. Це змушує задуматись про удосконалення інституту притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності.

Отже, проблема війни та миру завжди існувала в людському суспільстві. Головним завданням світової спільноти є заборона війни як засобу вирішення міждержавних конфліктів, а також створення дієвого та швидкого правового механізму впливу на державу-агресора та притягнення її до відповідальності.А вітчизняне законодавство активно оновлюється, щоб врегульовувати сучасні проблеми, зокрема у сфері цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ThemnérL., WallensteenP. Armedconflicts, 1946–2013.*Journal of Peace Research.* July 2014. Vol. 51, 4.
2. Гроций Г. О праве войны и мира. Москва: Ладомир, 1994. 868 с.
3. Клаузевіц К. Про війну. М., 1990. 276 с.
4. Сисе Х. Справедливая война? О военной мощи, этике и идеалах. М. : Весь Мир, 2007.
5. ІІІ Конвенція про відкриття воєнних дій. ООН; Конвенція, Міжнародний документ. Гаага, 18 жовтня 1907 року. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b85
6. Радковець Ю. І. Ознаки технологій «гібридної війни» в агресивних діях Росії проти України. Наука і оборона. 2014. № 3. С. 36–42.

Соловей Анна Олегівна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного права*
Мінченко Д. А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИПЛАТОЮ РЕПАРАЦІЙ ЯК СПОСОБУ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВИ ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Умови сьогодення тісно пов'язані з питанням недостатнього нормативного регулювання питання виплати репарацій як способу захисту держави та Українського народу. Крім того, спостерігається наявність деяких аспектів, що негативно впливають наздійснення цього способу захисту права власності держави та народу. Для детального розуміння природи дефініції репарацій та цих аспектів необхідно їх детально проаналізувати.

Перш за все, варто зазначити про недостатність нормативно-правового регулювання питання виплати репарацій, оскільки Цивільний Кодекс України не містить визначення репарацій. За дослідженням природи та сутністості дефініції репарацій їх можна співвіднести з відшкодуванням збитків та іншими способами відшкодування майнової шкоди відповідно до статті 16 Цивільного кодексу України, але при цьому, все ж таки, репарації – це явище, спровоковане війною, а тому їх можна вважати доволі специфічним критерієм завдання шкоди праву власності.

Важливим є огляд позиції щодо визначення репарацій відповідно до позицій фахівців у даному питанні. На думку Вітовської І. В., репараціямивважається: «..відшкодування матеріального збитку в грошовому виразі, товарами, послугами. Об'єм і вид репарацій, як правило, застосовуються на основі міжнародних договорів. Сума репарацій, в основному, є значно меншою від розміру заподіяних збитків…». На думкуО. А. Прошиної, термін «репарація» є тотожним терміну «компенсація» в міжнародно-правовій доктрині [8, 9 с. 77].

Інші галузі національного законодавства також на сьогодні не містять чіткої дефініції такого терміну як репарації та його характеристик. Поясненням цьому може бути те, що питання виплати репарацій є дуже суб'єктивним поняттям, оскільки залежить від ситуації, розмірів завданої шкоди та ступеню порушеного права.

Проте надання дефініції, виокремлення ознак та форм, можливих меж застосування значно б спростило розуміння цього терміну та його впливу на подій, що виникатимуть, розвитку держави у післявоєнний період, відновлення економічного потенціалу.

Також, аргументом необхідності включення такого терміну до національного законодавства та його подальшого регулювання є те, що, загалом, питання стягнення або ж накладення репарацій є аспектом міжнародного рівня. Сплата репарацій країною, що порушила норми міжнародного законодавства, увійшла до іншої держави з війною, провокує також різкий спад економіки, підвищення рівня інфляції, створення кризи всередині країни.

З урахуваннямцих вищезазначених обставин, визначеннятерміну «репарації», його основних характеристик та супутніх факторів ідентифікації на законодавчому рівні є складним завданням [2].

Сьогодні на увагу заслуговує важливий законопроєкт № 7237 від 31.03.2022«Про компенсацію за майно, втрачене, пошкоджене та знищене внаслідок збройної агресії Російської Федерації та справедливий розподіл репарацій», який наразі знаходиться на розгляді Верховної Ради. Цей законопроєкт є невеликим кроком до деталізації поняття репарацій та їх реалізації, визначаючи, до прикладу, репарації як «первинну компенсацію», яка детермінується як часткове відшкодування майнової шкоди, завданої постраждалій особі у зв'язку з порушенням її права власності та інших речових прав, яке здійснюється в порядку, визначеному законом.

В пояснювальній записці до законопроєкту зазначено, що «репарація – форма матеріальної відповідальності суб'єкта міжнародного права за збитки, спричинені в результаті вчиненого ними міжнародного правопорушення іншому суб'єкту міжнародного права, зокрема відшкодування (за мирним договором або іншими міжнародними актами) державою, що розпочала агресивну війну, збитків, заподіяних державі, що зазнала нападу. Об'єм та характер репарацій повинні визначатися відповідно до нанесених збитків.» [6].

Окремим проблемним аспектом виплати репарацій є те, що на сьогодні практичний досвід притягнення до відповідальності іншої держави за вчинені правопорушення міжнародного значення є невеликим, а процедура розслідування таких правопорушень, отримання доказів та доведення вини держави-агресора ускладнена багатьма чинниками, зокрема, неможливість доступу до окупованих територій для збору доказової бази.

Ще одним фактором, що спричиняє проблематику питання репарацій, є питання фактичної готовності та, загалом, можливості сплати репарацій країною, що розпочала воєнне втручання.

Варто також звернути увагу на проблематику пропорційності репарацій збиткам, завданим окремим категоріям матеріальних цінностей. Під час війни непоодинокими є випадки знищення культурних пам'яток, що належать на праві власності державі та Українському народу і мають неабияке історичне та культурне значення [2].

Особливо дискусійним питанням, пов'язаним в подальшому із виплатою репарацій, є умисне знищення пам'яток, що відображають історію певного краю або традицію, що має чітко виражене національне забарвлення. Яскравим прикладом цього є знищення та розкрадання музеїв на території нашої країни. Звичайно в такому випадку мова йде вже не тільки про посягання на право власності, а й про притягнення до додаткової відповідальності з огляду на межі вчинюваних дій [7 с. 120-125].

Розуміння та аналіз вищевказаних проблем може змінити ситуацію за умови комплексного підходу до визначення репарацій та процедури їх виплати. Вирішення відповідної проблематики захисту права власності у вигляді репарацій, права власності держави та Українського народу повинне проходити у динаміці з додатковим залученням іноземного досвіду та норм міжнародного права задля швидшого та дієвого захисту об'єктів на майна власності та притягнення до відповідальності за розпалення війни [4 с. 156].

Необхідно також зазначити, що на сьогодні вже напрацьована низка варіантів того, як можуть бути сплачені репарації в сучасних умовах. У нещодавному коментарі міністр юстиції Денис Малюська, зазначив, що виплати можуть відбуватись принаймні трьома шляхами:

– виплати з державного бюджету країни-агресора;
– порядок добровільно-примусових виплат;
– звернення України до Європейського суду з прав людини.

На даний момент складно визначити, який із запропонованих та досліджуваних сьогодні способів стягнення репарацій буде найбільш доцільним, але це є значущим кроком до захисту права власності нашої країни та Українського народу та відновлення економічного потенціалу [5].

В контексті наведеної проблематики можна визначити можливий шлях врегулювання питання виплати репарацій, який полягає у

створенні контактних груп або круглих столів із залученням лідерів країн, які приділяли увагу воєнним діям, з метою напрацювання дієвих інструментів та договорів, в яких принциповими умовами будуть виступати відшкодування шкоди, нанесеної житловим масивам, об'єктам найбільшої інфраструктури, а також залучення спеціалістів для відновлення морального стану населення.Додатково, за порушення або недотримання країною-агресором умов договору повинні бути передбачені відповідні санкції, які можуть бути полягати у ненаданні іноземними країнами кредитів цій країні або у відмові співпраці за певними проєктами, угодами тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України. Закон від 16.01.2003 № 435-IV (у чинній редакції від 10.10.2022). *Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356*.

2. Сіваш О. М., Кодифікація Комісією міжнародного права норм міжнародно-правової відповідальності, Форум Права 2017. № 4. С. 227–233.

3. Циверенко Г. П. Фактичні підстави для виникнення міжнародно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми держави і права*. Випуск 73 (2014). С. 152-157.

4. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум Права*. Випуск 61.2 (2020). С. 150-162.

5. Малюська розповів, коли може з'явитись міжнародний механізм репарацій РФ для України.*Радіо Свобода.* 2022. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/news-maliuska-reparatsiyi/32089679.html

6. Проект Закону про компенсацію за майно, втрачене, пошкоджене та знищене внаслідок збройної агресії Російської Федерації та справедливий розподіл репарацій № 7237 від 31.03.2022.URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39332

7. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права.* Випуск 1 (2009). С. 120-125.

8. Вітовська І. В. Особливості міжнародної еколого-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права за правопорушення у галузі охорони навколишнього природного середовища. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.* Випуск 5 (2012). С. 173-177.

9. Камишанський М. М. Міжнародно-правове регулювання використання компенсації як форми відшкодування шкоди держав і міжнароних міжурядових організацій за міжнародно-протиправні діяння. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків. 2017. 210 с.

Стась Марк Едуардович,
студент 2-го курсу магістратури Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Т. Г.Шевченка

Науковий керівник: *к.ю.н., асистент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту праваКиївського національного університету імені Т. Г. Шевченка Щербина Б. С.*

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану в Україні спричинило зміни в правовому регулюванні в багатьох сферах. Виключенням не стали і відносини спадкування, зокрема прийняття спадщини.

Відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від особи, яка померла, (спадкодавець) до особи (осіб), що набувають право на спадщину (спадкоємці) [1]. За загальними правилами, встановленими статтею 1268 ЦК України, спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, він не заявив про відмову від неї. Згідно з ч.1 ст. 1268 ЦК України спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини.

З початком війни законодавцем було зупинено перебіг шестимісячного строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття на весь час дії воєнного стану. Так, була прийнята постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». Окрім того, Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022, були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5.

Станом на сьогодні, особливості спадкування під час воєнного стану регулюються постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». Зокрема, відповідно до цієї постанови та роз'яснень Міністерства юстиції України від 11 липня 2022 року, з 29 червня 2022 року діють нові зміни щодо строків оформлення спадщини під час воєнного стану. Так, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці [2].

Тобто до загальних 6 місяців на прийняття спадщини додаються ще 4 місяці, загалом 10 місяців, але якщо воєнний стан припиняється або скасовується, то строк для прийняття (відмови від) спадщини може становити і менше 10 місяців.Наприклад, якщо людина померла 01 лютого 2022 року, тоді строк для прийняття (відмови від) спадщини спливає 01 грудня 2022 року.

Що стосується свідоцтва про право на спадщину, то зазвичай воно видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини. Тим не менш, враховуючи зміни в законодавстві, прийняті під час воєнного стану, на даний момент воно видається лише тим спадкоємцям, в яких цей строк завершився до 06.03.2022 року. Якщо ж строк видачі свідоцтва про право на спадщину припадає на дати після 06.03.2022 року, то документ буде оформлено через 10 місяців від дати смерті людини. Знову ж таки, у разі припинення або скасування воєнного стану строк може зменшитися [3].

Варто зазначити, що наразі спадковий реєстр функціонує не у всіх адміністративно-територіальних одиницях. Зокрема, наказом Міністерства юстиції України № 386/37722 від 05 квітня 2022 р. «Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану», останні зміни до якого вносилися 19 вересня 2022 р., визначено, що доступ реєстрів обмежено в окремих частинах Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей та АРК [4]. Відповідно, в цих областях України не функціонує і спадковий реєстр.

Водночас в умовах воєнного стану нотаріус має право завести спадкову справу і не використовуючи Спадковий реєстр, якщо на

певній території до нього обмежений доступ. При цьому, після відновлення функціонування такого реєстру нотаріусу протягом п'яти робочих днів потрібно здійснити всі необхідні перевірки. Для мінімізації зловживань у сфері спадкування, в разі заведення спадкової справи без використання Спадкового реєстру (та відновлення доступу до нього), нотаріус не має права видавати Свідоцтво про право на спадщину.

Надзвичайно полегшило і спростило реалізацію прав громадян, які мали вимушено покинути звичні місця проживання, надання законодавцем можливості під час дії воєнного стану для заведення спадкової справи звернутися до будь-якого нотаріуса на території України, не застосовуючи територіальну прив'язку останнього місця проживання померлого [5].

Крім того, ті громадяни, які були вимушені виїхати за кордон, також ніякне обмежені у своїх правах на території України, зокрема в частині прийняття спадщини. Так, якщо на території України відкрилася спадщина, право на яку має особа, що виїхала за кордон, така особа може звернутися до посольства або консульства України в державі її перебування та засвідчити свій підпис на заяві про прийняття спадщини.

Також існує можливість засвідчити заяву про прийняття спадщини у іноземного нотаріуса із подальшим проставленням на такому документі апостилю (або консульської легалізації). Після цього така заява може бути надіслана засобами поштового зв'язку до нотаріуса на території України, після чого спадкова справа буде відкрита у загальному порядку.

Як додатковий варіант, для спрощення комунікації між нотаріусом та спадкоємцем, які якби знаходяться в різних країнах, особа, яка перебуває за кордоном, має право шляхом видачі довіреності уповноважити адвоката (юриста) здійснювати в подальшому усі необхідні дії для ведення спадкової справи, в інтересах спадкоємця.

Що стосується заповітів, то їх посвідчення в умовах воєнного стану в принципі здійснюється за звичайною процедурою. З початком війни Постановою КМУ від 6 березня 2022 року нотаріусам було дозволено засвідчувати справжність підпису на заповітах, оформлених без використання спеціальних бланків нотаріальних документів на білих аркушах паперу з нанесеними на них за допомогою комп'ютерної техніки реквізитів нотаріуса, але цю можливість було скасовано з 28 квітня 2022 року [5].

Наразі заповіт може бути посвідчений уповноваженою особою органу місцевого самоврядування; командирами (начальниками) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів; головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями закладів охорони здоров'я.

Цей перелік є найбільш поширеним під час посвідчення заповітів, хоча іне є вичерпним. Повний перелік осіб та процедура посвідчення заповітів суб'єктами, відмінними від нотаріуса, регулюється Порядком посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Отже, розглянувши зміни в законодавстві, які відбулися після введення в Україні воєнного стану, хочеться підсумувати, що за цей час сфера спадкування хоча і зазнала змін, спадкові правовідносини все рівно залишаються повністю врегульованими в правовому полі, а зміни спрямовані на те, щоб максимально забезпечити права та інтереси громадян. При цьому, для захисту своїх прав спадкоємцям і кредиторам варто знати всі законодавчі новели, що регулюють питання спадкування. Незважаючи на те, що строки на прийняття спадщини наразі подовжено, зволікати із оформленням спадщини не варто.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 719від 24 червня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF#Text
3. Щодо деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану: Лист Міністерства юстиції України N 55476/37.1/32-22 від 11.07.2022 р.. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS37215
4. Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України № 386/37722 від 05 квітня 2022 р.. URL: https://ips.ligazakon.net/document/RE37722?an=7
5. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 6 березня 2022 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text

Трофімчук Нікіта Віталійович,
студент 1-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відомо, що інститут цивільно-правової відповідальності є одним з найдавніших й залишається одним з найважливіших по сьогоднішній день. Але, не дивлячись на це, питання визначення поняття цивільно-правової відповідальності досі залишається доволі дискусійним та актуальним, й не знайшло свого закріплення в цивільному законодавстві.

Теоретичні проблеми як поняття, так і всієї цивільно-правової відповідальності були й залишаються предметом дослідження та наукової діяльності багатьох вчених-правознавців, серед яких: Т. В. Боднар, В. В. Вітрянський, С. А. Загородній, І. М. Кучеренко, В. В. Луць, В. К. Мамутов, П. О. Матвєєв, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, Г. В. Хохлова, Ю. С Червоний, С. І. Шимон та інші.

Не дивлячись на велику зацікавленість із зазначеної проблематики, у цивілістів й сьогодні відсутня єдність думок з більшої частини загальнотеоретичних питань цивільно-правової відповідальності.

Проте, в окремих аспектах цивільно-правової відповідальності все ж таки присутня єдина точка зору серед науковців. Наприклад, ознайомившись з роботами вчених-цивілістів, майже всі вони згодні з тим, що цивільно-правова відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, якій притаманний специфічний ряд галузевих ознак.

Серед таких ознак можемо виділити: 1)наявність виключно майнового характеру; 2) відповідальність юридично рівних суб'єктів перед одним; 3) санкції, що представляють цивільно-правову відповідальність, стягуються на користь потерпілого; 4) цивільно-правова відповідальність носить компенсаційний характер.

Що стосується розбіжностей в поглядах вчених, то дискусійним є питання формування трьох підходів трактування поняття «юридична відповідальність», а саме: 1) ретроспективний (негативний характер); 2) проспективний (позитивний характер); 3) двоаспектний.

Під ретроспективною відповідальністю розуміється саме відповідальність за минулу поведінку, яка суперечить певним соціальним нормам.

Проспективна відповідальність являє собою усвідомлення особою власного обов'язку перед суспільством у цілому, окремою організацією (колективом), іншими людьми, розуміння значення своїх вчинків та їх впливу на суспільні зв'язки.

Суттю двоаспектного підходу є те, що ретроспективна юридична відповідальність є наслідком порушення відношень позитивної (проспективної) юридичної відповідальності, яка виникає у суб'єкта права тоді, коли він порушив правило поведінки, що міститься у праві.

Так, якщо казати про ретроспективний підхід до розуміння юридичної відповідальності, то він отримав між науковцями одностайне схвалення. Що стосується проспективної і двоаспектної юридичної відповідальності, то тут вже серед науковців присутнє неоднозначне ставлення до даних підходів.

Зокрема, П. О. Матвєєв зазначає, що розуміння позитивної відповідальності близько до моральної, але юридична відповідальність, на відміну від моральної, завжди виконує певні функції і є наслідком правопорушення, встановлюючи наслідки неправомірної поведінки [1, с. 122].

Є. О. Харитонов також вказує на те, що більш правильною є оцінка юридичної відповідальності саме як негативної, котра існує поряд із відповідальністю позитивною, що є явищем морального характеру [2, с. 468]. Така критика двоаспектної відповідальності полягає в тому, що в принципі є неприпустимим об'єднувати в одному визначенні свідоме ставлення чесної людини до виконання свого соціального обов'язку та протиправну поведінку правопорушника.

Виходячи з практик вчених, які сформувалися на протязі багатьох десятиліть, можна сказати, що відокремлюють два основних підходи щодо визначення поняття цивільно-правової відповідальності:

– моністичний, при якому цивільно-правова відповідальність розглядається як єдине ціле і відповідно визначається її єдине поняття;
– дуалістичний, в даному випадку договірна і недоговірна відповідальність розглядаються окремо та відповідно визначаються їх поняття.

Одним з найбільш вдалих визначень цивільно-правової відповідальності було сформульоване Є. О. Харитоновим, під якою він розу-

міє покладання на правопорушника основаних на законі невигідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав, або в заміні невиконаного обов'язку новим обов'язком або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового, додаткового [3, с. 445].

Ще одним доволі дискусійним є питання підстав виникнення цивільно-правової відповідальності.

На думку В. В. Вітрянського підставами виникнення цивільно-правової відповідальності є саме порушення суб'єктивного цивільного права, а умовами виникнення, в свою чергу, є встановлені законом обов'язкові загальні вимоги, дотримання яких необхідне для застосування цивільно-правової відповідальності (протиправність порушення суб'єктивних цивільних прав; наявність шкоди; причинний зв'язок між порушенням цивільних прав і шкодою; вина порушника) [4, с. 705].

Г. В. Хохлова стверджує, що єдиною та обов'язковою умовою цивільно-правової відповідальності є завдання майнової або немайнової шкоди [5; с.80].

С. А. Загородній дійшов висновку, що цивільно-правова відповідальність виникає з наступних підстав:

– протиправні дії боржника;
– наявність наслідків у вигляді шкоди у кредитора;
– наявність причинного зв'язку між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, що виникли у кредитора;
– вина боржника [6; с.229].

Так, виходячи з міркувань, зазначених вчених можна дійти висновку, що так звана «концепція складу цивільного правопорушення» є загальною підставою цивільно-правової відповідальності.

Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що дійсно існує багато дискусій та питань стосовно проблеми цивільно-правової відповідальності, у зв'язку з чим виникає необхідність про закріплення поняття, підстав та інших основ цивільно-правової відповідальності у Цивільному кодексі України, з урахуванням тих ознак, що склалися у цивільно-правовій теорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матвєєв П. А. Правова природа юридичної відповідальності у сімейному праві. Історичні, філософські, політичні та юридичні науки, культуро-

логія та мистецтвознавство. Питання теорії та практики. У 3-х ч. ч. ІІІ. Тамбов: Грамота, 2011. № 6 (12). С.122.

2. Цивільне право України: В 2-х томах. Т. 1: Підручник. За заг. ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої: Вид. друге. Х.: Одіссей, 2010., С.468.

3. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Поняття цивільно-правової відповідальності. Цивільне право України : підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К.: Істина, 2007., С.445.

4. Брагінський М. І., Вітрянський, В. В. Договірне право. Книга перша: Загальні положення. 2-ге вид. М.: Статут, 2005. С.705.

5. Хохлова Г. В. Поняття цивільно-правової відповідальності.*Актуальні проблеми цивільного права.* 2002. Вип. 5. С. 80.

6. Загородній С. А. Актуальні проблеми виникнення цивільно-правової відповідальності. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38) С. 229.

Шадріна Дар'я Андріївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Спасова К. І.*

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕД БАТЬКАМИ

На сьогоднішній день аліментні відносини відіграють дуже важливу роль в соціально-економічному розвитку, а саме утримання батьків своїми повнолітніми дітьми.

Утримання батьків дітьми є відповідною компенсацією за утримання і турботу, надану батьками дитині. В нормальних умовах діти добровільно допомагають своїм непрацездатним батькам і турбуються про них.

Однак, безсумнівно, неможливо змусити дорослих повнолітніх дітей любити і поважати своїх батьків. Любов, доброта, порядність, чесність є етичними поняттями, а не юридичними. Разом з тим слід пам'ятати, що однією з основних цілей регулювання сімейних відносин, відповідно до частини другої статті 1 Сімейного кодексу України, є утвердження почуття обов'язку перед батьками.

Коституція України (Далі-КУ) та Сімейний кодекс України (далі-СК) закріплюють, що дітизобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Відповідно до статті 202 СК України повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. [1].

Відповідно до цієї статті ми бачимо, що право на утримання виникає за двох умов, якщо батьки: є непрацездатними та потребують матеріальної допомоги.

Непрацездатними є особи, які досягли встановленого Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (стаття 26) пенсійного віку, або особи з інвалідністю, у тому числі діти з інвалідністю, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до закону, потребують матеріальної допомоги (тобто батьки не мають можливості забезпечити своє гідне існування у зв'язку з відсутністю пенсії чи її низького розміру).

Що стосується матеріальної допомоги, то необхідно враховувати всі обставини, які свідчать про її потребу. При цьому дохід матері або батька, вищий за прожитковий мінімум, автоматично не означає, що батьки не потребують матеріальної допомоги.

Якщо мати, батько були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Відповідно достаття 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [5] непрацездатними визнаються особи, які досягли пенсійного віку та інваліди I, II, III груп [2].

Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків закріплений в статті 51 Конституції України [4]. Дана конституційна норма знайшла своє відображення і в Сімейному кодексі України (статті 202-206). Дане піклування полягає в матеріальній підтримці батьків, особистому догляді за нимим, захисті прав та інтересів тощо.

Але постає питання, на підставі яких умов у повнолітніх дітей виникає обов'язок утримувати своїх непрацездатних батьків.По-перше, це походження дитини від матері, батька (кровне споріднення) або наявність між ними інших юридично значущих зв''язків (зокрема, усиновлення). По-друге, непрацездатність матері, батька (тобто вони є особами, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» або особами з інвалідністю). Та по-третє, потреба матері, батька в матеріальній допомозі.

Утримання батьків включає в себе сплату аліментів; участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю [3].

Слід звернути увагу, що обов'язок виплачувати аліменти батькам може бути покладено лише на повнолітніх дітей. Але якщо батьки були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обовязок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Що стосується саме сплати аліментів, то це може відбуватися двома способами. Перший- це добровільно, тобто повнолітні діти виявляють добровільне бажання виконати обов'язок щодо утримання непрацездатних батьків, а другий спосіб відбувається в судовому порядку, якщо повнолітні дочка або син не надають матеріальну допомогу добровільно. В такому разі батьки мають право звернутися з позовом до суду про стягнення аліментів.

При цьому батьки і діти можуть врегулювати свої відносини домовленістю (договором). Це означає, що повнолітні дочка, син і батьки за бажанням можуть укласти договір про сплату аліментів на батьків.

Тим більше, національне законодавство дозволяє стягувати аліменти з того з батьків, з ким проживає дитина. Якщо він не проживає з батьками, то може звернутися до суду з іншим законним представником. Це може бути будь-який родич дитини.

Платником аліментів завжди є той із батьків, хто проживає окремо від дитини, або обоє батьків, якщо дитина навчається у відповідному навчальному закладі. Постійно доводиться стикатися з думкою громадян, що якщо батька чи матір позбавили батьківських прав, то він не повинен платити аліменти. Але це не так, навпаки, законодавство зобов'язує суд стягнути аліменти з того з батьків, хто був позбавлений батьківських прав, навіть якщо останній не вимагає стягнення.

Якщо ж буде доведено, що батьки не брали жодної участі в житті дитини, ухилялися від виконання батьківських обов'язків, не сплачували аліменти, суд може звільнити дочку, сина від аліментного обов'язку матері, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах. При чому загальна сума заборгованості маєперевищувати суму відповідних платежів за три роки, , а на момент ухвалення рішення судом така заборгованість є непогашеною. рішення про визначення розміру аліментів на батьків. Дана несплата аліментів підтвер-

джується органом державної виконавчої служби у встановленому законом порядку. В такому разі буде нарахований штраф, а саме за рік це буде 20% від суми несплачених аліментів, за два роки 30% та через три роки це вже буде 50% від суми несплачених аліментів.

В ході дослідження аліментних зобов'язань дітей перед батьками, ми дійшли до висновку, що з повнолітніх дочки та сина можуть бути стягнені аліменти на утримання батьків, якщо одночасно доведено всі умови: 1) походження дитини від матері, батька; (кровне спорідднення) або наявність між ними інших юридично значущих зв'язків; 2) непрацездатність матері, батька; 3) потреба в матеріальній підтримці з боку матері та батька. При цьому обов'язок повнолітніх «дітей» не пов'язаний з їхньою непрацездатністю та можливістю матеріально допомагати батькам, хоча це, звичайно, враховується, а також сімейний стан сторін. Водночас слід нагадати, що такий обов'язок не є абсолютним, тому повнолітні доньки та сини можуть бути звільнені від його виконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: http://zakon5. rada. gov.ua/laws/show/2947-14

2. Обов'язок повнолітніх дітей – утримувати батьків. URL:https://np.pl.ua/2018/10/obov-iazok-povnolitnikh-dite-utrymuvaty-bat-kiv-oleh-tymchenko/

3. Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. URL: https://obolonska-gromada.gov.ua/news/1613574997/

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1058-15

Шевчук Олександр Вікторович,
студент 2 курсу юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри приватного права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича Кіріяк О. В.*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА ПРОЦЕСИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Сучасний світ не можливо уявити без цифрових технологій, в основу яких покладена в цілому інформація. Ці процеси вплинули на всі сфери суспільно-політичного життя, особливе місце в якому посідає право, що розглядається через призму основного регулятора суспільних відносин, яке утворює загальну парадигму правової реальності. Саме в ній знаходить своє відображення інформація як чинник, який рухає цифровізацію вперед. Особливо такі закономірності можна прослідкувати в контексті динаміки розвитку цивільного права України. Слід зауважити: саме ця галузь є базовою в системі приватного права, тим самим вона визначає ключові запоруки, що пов'язані з її функціонуванням, зокрема задає йому вектор подальшого розвитку. Підкреслимо, що інформація не лише чинник, який впливає на цивільне право, але слугує його об'єктом, щопереважно відноситься до нематеріальних благ, передбачених ст. 200 Цивільного кодексу України, яка виокремлена в 15 главі відповідного кодексу та має однойменну назву. Такий зв'язок між предметом вивчення та галуззю права, за якого об'єкт може впливати на неї є нетиповим та досить цікавим для детального розгляду та пояснення. Висвітлюючи тематику, вважаємо за потрібне вказати на ймовірну причину запровадження воєнного стану. Стає очевидно: інформація – це не лише інструмент для втілення інновацій, але може розглядатися як зброя, передовсім гібридна, яка також мала місце в цій війні. Відповіддю на збройний напад рф стало запровадження режиму воєнного стану, рішення про ухвалення якого прийняв Президент України своїм указом. Він значно вплинув на кожну сферу суспільного життя, тому пропоную акцентувати увагу на внесенні корективів в інформаційне поле.

Право на доступ до мережі Інтернет – своєрідна відповідь на виклик часу, продиктований не лише динамікою розвитку самого

суспільства, але й частково породжено ним четвертого покоління прав людини. Особливе місце в системі, що складається з відповідних прав, посідає саме вищевказане. У навчальній літературі знаходимо детальне тлумачення цього права із вказівкою на його характерні риси та складові його елементи, наприклад: право на вільний доступ до Інтернету; право на свободу слова в Інтернеті; право на захист відомостей про себе в мережі Інтернет [1, с. 269]. Зазначені частини цього права лише увиразнюють багатогранність і різносторонність одного з прав четвертого покоління прав людини. Окреслені рамки розумінняцієї можливості, гарантованоїкожній людині, сприяють виникненню зустрічного питання: в яких нормативно-правових актах закріплене право на доступ до Інтернету? Українське законодавство рухається, безперечно, в бік прогресивних держав, намагаючись вноситисвоєчасно актуальні зміни до національної документної бази. Наприклад, стале правило, зафіксоване в Конституції України, а саме в 34 статті Основного закону держави:«кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [2, ст. 34]. Таким способом може бути поширення інформації в інтернет-мережі.

Орієнтуючись на нормативно-правову базу, зазначимо, що вузько спрямованих, тобто тих, що регулюють цей правовий аспект в Україні, не багато, проте вирізняється з-поміж них Закон України «Про інформацію», який, хоч передбачає гарантії цього права, але детального механізму його реалізації, зокрема прав на доступ до Інтернету, не встановлює. Акцентуючи увагу напроцесі цифровізації, при дослідженні питання пов'язаних з впливом інформації, варто наголосити: він набуває нового значення. Так, можна стверджувати на недостатньому їх визначенні та регулюванні їх в цивільному праві України:у відповідному кодексі цієї галузі права такого права немає, але слід відзначити намагання народних депутатів вносити в парламент законопроєкти про внесення змін до Цивільного кодексу України в частині регламентації права на доступ до Інтернету. Зрозуміло, що цим не можна обмежитисяпри втіленні концепції цифровізації права, очевидно: потрібне закріплення на конституційному рівні в Основному законі. Навіть деякі дослідники цього питання сформулювали визначення цього права: «кожному гарантується невід'ємне право на безперешкодний, вільний доступ до мережі Інтернет. Держава має ство-

рити безпечні, якісні та надійні умови для користування Інтернетом, гарантувати доступ до мережі Інтернет» [3, с. 66].

Досліджуючи взаємозв'язок впливу воєнного стану на процеси цифрової трансформації, цікаво припустити: чи може бути воно за особливих умов обмежуватися? Відповідь на це питання не буде очевидною, оскільки воно потребує опрацювання всіх переваг та недоліків. В умовах повномасштабної війни потрібно діяти злагоджено, тому що держава-агресорка постійно намагається дестабілізувати ситуацію в країні та дискредитувати її керівництво, поширюючи при цьому неправдиву та, іноді, зовсім вигадану інформацію. Якщо мова йтиме про переваги, то, звичайно, Інтернет – одне з джерел отримання оперативної інформацію про ситуацію в Україні та про перебіг війни проти нашого народу, яку веде російська федерація.

Хоч у воєнний час вона розповсюджується з певними обмеженнями, вказаними в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», це не стає на заваді розвитку і вдосконаленні інформаційного поля в контексті цифровізації. Відповіддю на поставлене питання буде часткове обмеження, тому що такі процеси зупинити не можливо, вони розвиваються в поєднанні із суспільством, реагуючи на виклики часу також. Таке закріплення на конституційному рівні виключно сприятиме загальному розвитку цифрової трансформації в рамках права, зокрема. Інформаційний простір, в межах якого розглядаються цифрові та інноваційні технології, дотичний до цивільного права України, саме те й інше породили виникнення нових нематеріальних благ, особливістю яких є існування у відповідному вигляді. Такими благами є цінні папери, гроші, іншими словами, діджиталізація охопила багато аспектівцього галузевого напрямку права, що дає підставу для більш детального дослідження явищ цифровізації.

Продовжуючи лінію аналізу на предмет впливу особливого правового режиму на цифрову трансформацію, відзначимо, що такісервіси та платформи є надзвичайно затребуваними в період війни: вони дозволять дистанційно, за допомогою спеціальних можливостей, передовсім базової – доступу до Інтернету, здійснити певні фінансові операції та інші в межах цивільного права. Актуальність цього прослідковується в умовах війни, коли не може бути скупчення осіб з метою їх убезпечення, про що попереджає сигнал «Повітряна тривога», а саме про ймовірність завдання ракетних ударів по всій території України. Повертаючись до мирного часу, рубежем якого є 24 люто-

го 2022 року слід додати: чи не кожний громадянин здійснював користування додатком або веб-порталом «Дія», що ніби є уособленням зв'язку «держава – людина», втіленого Міністерством цифрової трансформації України, яке й задало головного векторурозвитку в цій сфері. Чимало послуг, зокрема тих, що стосуються цивільно-правової сфери, можна отримати, застосовуючи платформи на просторах Інтернету. Український Уряд розробив та продовжує розробляти нові програми щодо підтримки населення, яке постраждало від наслідків збройного вторгнення держави-окупантки, втілюючи їх через інструменти цифровізації. Цивільний кодекс України в статті 311 передбачає право на недоторканість житла, однак в умовах воєнного стану це право підлягає обмеженнюзгідно ст. 64 Основного закону, але детального опису такої процедури не передбачає. Певну ясність у розуміння реалізації такого обмеження вносить Цивільний кодекс України в частині поняття «реквізиція», яке передбачає відчуження майназ мотивів суспільної необхідності та потреби, лише за умови їх попередньої компенсації, що є підставою для їх розрізнення, тобто унеможливлення плутанини між реквізицією та іншими способами примусового припинення права власності, тим більше порівнювати з відшкодуванням збитків, завданих військовослужбовцями рф, які зруйнували житла сотень тисяч людей.

Руйнування житла спричинила іншу категорію зміни в суспільстві, а саме внутрішнє переміщення осіб-громадян України. «Дія» спростила порядок надання відповідного статусу таким особам, зробивши їх набагато доступнішими, застосовуючи дистанційну форму подачі документів, що не вимагає особистої присутності, але це не означає, що мало місце порушення порядку, визначеного в Законі України «Про забезпеченняправ і свобод внутрішньо переміщених осіб». Держава, забезпечуючи втілення концепції «держава в смартфоні», допомагає населенню отримати фінансові виплати від як Української держави, так міжнародних організацій. Розглядаючи та порівнюючи мирний час по відношенню до воєнного, легко помітити видозміни в наданні іншої групи державних послуг. Це ускладнилося, перш за все, закриттям певних реєстрів, які передбачають надання таки послуг громадянам. Наприклад, послуга «єМалятко», одним зі складників якої є державна реєстрація народженої фізичної особи, що не зазнала змін, тому що наразі є відкритий Державний реєстр актів цивільного стану. Так, Єдиний державний реєстр юридичних осіб

та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, хоч працює з певними обмеженнями, роз'яснює порядок реєстрації зазначених суб'єктів, важливість здійснення якої є очевидною через те, що економіка держави повинна функціонувати на своєму фронті.

Отже, у ході аналізу процесів цифрової трансформації в українському праві, насамперед цивільному, було здійснено дослідження взаємозв'язкувпливу певних закономірностей, які продиктовані режимом воєнного стану. Порівняно мирний та воєнний часи в контексті цифрової трансформації, а також описані головні аспекти-винятки, які постали в результаті вимушених змін на тлі повномасштабної збройної агресії російської федерації. Зауважені як теоретичні, так прикладні аспекти, що стали предметом цього дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. Теорія держави і права.2019.№ 12.С.269.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Риженко Т. Г. Право на доступ до інтернету: невід'ємне право людини. Юридичний науковий електронний журнал.2020.№ 6. С.66.

Шумілова Анна Олександрівна,
Національний університет «Одеська юридична академія», студентка 3 курсу Прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Павлова В. Г.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З початку військового вторгнення російської федерації в Україну законодавство зазнало змін, які не обійшли й спадкові відносини.

По-перше, щодо змін у процедурі відкриття спадкової справи. До встановлення воєнного стану та до змін, які були внесені до Кодексу, нотаріус заводив справу за місцем, де проживав спадкодавець в останній раз. Якщо така інформація не відома, то за місцезнаходження нерухомого майна, а у випадку його відсутності – місцезнаходження більшої частини рухомого майна.

В умовах воєнного стану, багато громадян України вимушено стали внутрішньо переміщеними особами та не мають можливості повернутися до свого постійного місця проживання. Саме тому Уряд вирішив спростити цю процедуру. Тепер зацікавлена особа має можливість звернутися до будь-якого нотаріуса України, не зважаючи на територіальну прив'язку.

За загальними правилами нотаріус обов'язково має перевірити за Спадковим реєстром чи була вже відкрита спадкова справа, або чи відсутні спадковий договір або заповіт, та зареєструвати спадкову справу у Спадковому реєстрі. [5, п.4]

Відповідно до Наказу Міністерства Юстиції України Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, спадковий реєстр не функціонує в деяких областях України, а саме в окремих частинах Донецької, Луганської, Миколаївської, Запорізької, Харківської, Херсонської областей та АРК. [1]

У період воєнного часу, якщо доступ до реєстру обмежений, нотаріус може завести справу без Спадкового реєстру, але видавати свідоцтво про право на спадщину йому заборонено. [2] Але після відновлення доступу до цього реєстра, нотаріус протягом 5 робочих днів повинен здійснити необхідні перевірки та внести усі дані.

По-друге відбулися деякі зміни відповідно строків для прийняття спадщини. Якщо раніше для прийняття спадщини встановлювався строк у 6 місяців, який починається з дня відкриття спадщини. То в умовах сьогодення, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці. Ці зміни почали діяти з 06.03.2022 року, тобто якщо строк спадкування почався до воєнного стану, але не сплинув то до шести місяців додається ще чотири і в сумі становить 10 місяців. Такий же самий розрахунок діє із строками спадкування, які почалися уже в умовах воєнного стану. Строк може зменшитися лише у разі припинення воєнного стану. Відповідно до постанови КМУ Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини, але не через шість а десять місяців з моменту оголошення особи померлою.

Значна кількість українців вимушені були покинути свою домівку та відправитись за кордон, тому також актуальним питанням стало подання заяви про прийняття спадщини за кордоном. Якщо на те-

риторії України була відкрита спадщина, але особа, яка на неї претендує, знаходиться за кордоном, то ця особа може звернутися до посольства України, в той країні, де вона зараз знаходиться. Також можна звернутися до іноземного нотаріуса, у якого засвідчити заяву про відкриття спадщини. На такому документі обов 'язково має бути проставлений апостиль. Така заява може бути надіслана поштою до нотаріуса на території України і тоді спадкова справа буде відкрита в загальному порядку.

Посвідчення заповіту здійснюється за загальною процедурою. Але постанова КМУ мала деякі зміни. Посвідчувати заповіти військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, органів цивільного захисту можуть не тільки нотаріуси. [4, п.1]

Заповіт може бути посвідчений:

- уповноваженою особою органу місцевого самоврядування;
- командирами (начальниками) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів;
- головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями закладів охорони здоров'я. [3, п.1]

Перелік не є вичерпний, повний перелік осіб та процедура посвідчення регулюється Постановою КМУ.

Якщо справа стосується військовополонених, то посвідчити заповіт може начальник табору або установи, де створено дільницю для військовополонених.

Слід зазначити, що незважаючи на військовий стан спадкові правовідносини повністю врегульовані правовим полем та направлені на максимальне забезпечення прав і інтересів громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наказ Міністерства Юстиції України Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану від 05 квітня 2022 р. N 386/37722. URL:https://ips.ligazakon.net/document/RE37722

2. Південно-східне міжрегіональне управління міністерства юстиції: Особливості спадкування під час війни. URL: https://psjust.gov.ua/post_news/legal-questions%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%B2/

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року № 914 зміни до Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/914-2022-%D0%BF#Text

4. Постанова Кабінету Міністрів України Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених від 26.08.2020 р. N 753. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-94-%D0%BF#Text

5. Постанова КМУ Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану від 28 лютого 2022 р. № 164. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text

СЕКЦІЯ ІІ

СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Андронов Ігор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРО СТРОКИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Процедура оскарження рішень третейських судів передбачає звернення уповноваженої особи, тобто сторони, третьої особи, а також особи, яка не брала участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про її права та обов'язки, до компетентного державного суду, яким є загальний або господарський суд залежно від того, який саме спір був розглянутий третейським судом, із заявою про скасування рішення третейського суду.

У порядку цивільного судочинства заява про скасування рішення третейського суду розглядається у випадках, коли предметом третейського розгляду був цивільний спір. При цьому розгляд такої заяви належить до компетенції апеляційних судів як судів першої інстанції.

Строк подання заяви про скасування рішення третейського суду встановлений ч. 5 ст. 454 ЦПК України і складає дев'яноста днів. Однак невизначеним є порядок обчислення цього строку. Так, первісно положення п. 1 ч.5 ст. 454 ЦПК передбачали, що для сторони, третьої особи в справі, розглянутій третейським судом, перебіг строку починається з дня прийняття рішення третейським судом.

Однак Рішенням Конституційного Суду України від 06 квітня 2022 року № 2-р(ІІ)/2022 у справі № 3-9/2019(206/19) за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 1 частини п'ятої, частину сьому статті 454 Цивільного процесуального кодексу України в тім, що вони унеможливлюють поновлення судом строку на подання особою, яка є стороною, третьою

особою в справі, розглянутій третейським судом, заяви про скасування рішення третейського суду [1].

Приводом до звернення до Конституційного Суду України було ухвалення Верховним Судом постанови, у якій він підтримав позицію апеляційного суду в тому, що встановлений ЦПК строк подання заяви про скасування рішення третейського суду є присічним і не підлягає поновленню [2].

Конституційний Суд України таку правову позицію також підтримав та обґрунтував свій висновок щодо преклюзивного характеру даного процесуального строку тим, що положення ЦПК до його викладення Законом Українивід 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII в новій редакції містило пряму вказівку про можливість поновлення строку звернення до суду з заявою про скасування рішення третейського суду, а натомість у новій редакції ЦПК відповідні положення відсутні, з чого Конституційний Суд зробив висновок про волевиявлення законодавця позбавити учасників третейського розгляду права на поновлення цього строку. Додатковим аргументом було те, що у ГПК України, який також був викладений у новій редакції, спеціальна норма щодо можливості поновити пропущений строк на подання заяви про скасування рішення третейського суду присутня.

Як видається, такий висновок суду конституційної юрисдикції є доволі спірним. По перше, змін зазнала не лише стаття ЦПК, присвячена строкам звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду, а весь кодекс був викладений у новій редакції, його зміст був суттєво перероблений, а тому навряд чи відповідні зміни були спрямовані саме на надання строку оскарження рішення третейського суду преклюзивного характеру. По-друге, наявність загальної норми ст. 127 ЦПК, яка передбачає підстави та порядок поновлення будь-якого процесуального строку, знімає потребу дублювання її положень по відношенню до кожного окремо взятого строку, якщо його поновлення не передбачає якихось особливих умов чи спеціального порядку. Тому видалення положень про можливість поновлення строку звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду є звичайною оптимізацією тексту закону, а не підставою вбачати у цьому якийсь спеціальний задум законодавця щодо обмеження прав учасників третейського розгляду.

Цікаво, що Верховний Суд в подальшому не погодився з позицією Конституційного Суду України та в низці своїх постанов зазна-

чив, що вказана норма процесуального права не є імперативною, цей строк не є преклюзивним (присічним), оскільки не містить заборони на поновлення цього строку, як, наприклад, це передбачено у частині другій статті 358, частині третій статті 394, частині третій статті 424 ЦПК України та інших нормах [3].

Такий висновок Верховного Суду є цілком правильним, але дещо запізнілим, адже визнана Конституційним Судом України неконституційною норма закону після настання зазначеного у рішенні Конституційного Суду України терміну втрати нею чинності застосовуватись не може. В результаті Конституційний Суд України замість усунення правової проблеми створив нову, оскільки тепер в ЦПК відсутня взагалі будь-яка вказівка на те, з якого ж моменту починається перебіг строку звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду для сторони, третьої особи в справі, розглянутій третейським судом. Нагальною ця проблема стане через три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, адже саме такий строк втрати чинності неконституційної норми визначив Конституційний Суд України.

Оптимальним виходом із ситуації було б своєчасне внесення змін до п. 1 ч.5 ст. 454 ЦПК з урахуванням позиції Конституційного Суду України, тобто із прямою вказівкою про можливість поновлення строку звернення до суду із заявою про скасування рішення третейського суду, як це і передбачено у самому рішенні Конституційного Суду України. Однак якщо цього не буде зроблено, судам для визначення початку перебігу цього строку доведеться застосовувати аналогію процесуального закону.

Відповідно до ч. 9 ст. 10 ЦПК якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права) [4].

Доволі непростим є питання обрання норми ЦПК, яка може бути застосована за аналогією закону до ситуації, що розглядається. Положення п. 2 ч. 5 ст. 454 ЦПК виглядають невдалим вибором. Незважаючи на те, що вони регулюють найближчі за змістом правовідносини, однак зі змісту ст. 454 ЦПК очевидно, що законодавець волів розрізнити порядок обчислення строку звернення до суду із заявою про

скасування рішення третейського суду для учасників третейського розгляду та для осіб, які не брали в ньому участі.

Як відомо, третейський розгляд та рішення третейського суду нерідко називають «квазісудовими», оскільки вони побудовані за зразком судового розгляду та рішення відповідно. Тому оскарження рішення третейського суду цілком можна вважати «квазіапеляцією». Не даремно такі повноваження навіть надали апеляційним судам. Тому вбачається цілком логічним, якщо за аналогією закону будуть застосовуватись саме ті положення ЦПК, які визначають початок перебігу строку апеляційного оскарження судових рішень.

Утім остаточну відповідь на це питання може надати лише судова практика.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України від 06 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 у справі № 3-9/2019(206/19). *Офіційний вісник України*. 2022. № 34. Ст. 1881.

2. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 11 жовтня 2018 року у справі № 796/151/2018, провадження № 61-41657ав18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/77285883.

3. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 09 червня 2022 року у справі № 824/3/22 провадження № 61-2454ав22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827599.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

Бут Ілля Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ СТРОКІВ І НАСЛІДКІВ ЇХ СПЛИВУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обставини, що зумовили запровадження воєнного стану суттєво вплинули на перебіг процесуальних строків, оскільки суд має шукати відповідний баланс не тільки між процесуальними правами учасни-

ків справи щодо своєчасного судового розгляду, завданнями цивільного судочинства, а й між такими позапроцесуальними факторами як безпека учасників справи, суддів, апарату суду тощо. Розумність строків як суттєва характеристика справедливого та своєчасного судового розгляду має бути оцінена у кожному конкретному випадку, виходячи з обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, вироблених практикою ЄСПЛ, як: 1) складність справи; 2) поведінка учасників справи; 3) поведінка державних органів; 4) важливість для учасників справи питання, що розглядається судом. Принцип розумності в праві означає відповідність поведінки індивіда соціальному досвіду, усвідомленість, вмотивованість, обґрунтованість, логічність, доцільність його поведінки. Розумним вважається строк, який є достатнім і обґрунтованим для належного розгляду справи чи окремої процесуальної дії, що відповідає йому (їм) за суттю. Суд виходить зі свого внутрішнього переконання, внутрішніх принципів справедливості, розумної совісті, виходячи зі звичайних і необхідних міркувань, тощо.

Слід відзначити, що практика застосування строків і наслідків їх спливу все ще формується, однак можна прослідкувати загальну тенденцію. Якщо спочатку бойових дій суди нерідко беззастережно відкладали справи, знімали їх з розгляду чи оголошували перерву, то в подальшому (у регіонах з більш сприятливою безпековою ситуацією) справи все ж почали призначатися до судових розглядів. Трансформація судової практики викликана багатьма чинниками. Першим із них є нерозуміння повної картини ходу бойових дій і перспектив їх продовження.

Саме у перші тижні війни як учасники судових процесів, так і судді, працівники апарату судів полишали постійне місце проживання та роботи, виїжджаючи до більш безпечних регіонів чи за кордон. У своєму рішенні № 10 від 14 березня 2022 р. Рада суддів України надала рекомендацію, якщо судом не ухвалювалося рішення про тимчасове зупинення роботи суду або рішення про дистанційну роботу, надати суддям оплачувану або неоплачувану відпустку з одночасною рекомендацією прибути до місця роботи в найкоротший термін. Судам при ухваленні рішення щодо надання відпусток слід було враховувати «дійсні обставини (наявність/відсутність бойових дій в конкретному населеному пункті), реальну можливість/необхідність повернення/прибуття судді на робоче місце, можливість дистанційної роботи (яка

допускається виключно на території України і не може виконуватися за кордоном)» [1]. Таким чином, перебуваючи у відпустці, суддя чи колегія суддів не могли розглядати справу, однак у випадку тривалої відпустки судді справа могла бути передана на новий автоматизований розподіл та розглядатися спочатку іншим складом суду.

У зв'язку із цим непоодинокими були випадки призначення судових засідань чи встановлення процесуальних строків на вчинення конкретних процесуальних дій з прив'язкою до закінчення правового положення воєнного стану. Наприклад, ухвалою Малинського районного суду Житомирської області від 28 лютого 2022 р. позовну заяву було залишено без руху, надавши позивачу строк для усунення недоліків до закінчення воєнного стану [2]. Однак позивачем було усунуто недоліки раніше встановленого судом строку і 3 травня 2022 р. провадження у справі було відкрито. Так само у позапроцесуальний спосіб судами приймалися рішення про зупинення провадження у справі до закінчення воєнного стану, хоча єдиною можливістю у такому разі є лише відкладення розгляду справи на конкретну дату.

В той же час, і сама по собі дія на території України воєнного стану, так само як і обмежувальних протиепідемічних заходів, не визначається законом як обов'язкова підстава для відкладення розгляду справи за клопотанням заявника. Заявник, звертаючись з відповідним клопотанням, має довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між введенням такого стану/таких заходів і неможливістю прибуття до суду його представника [3]. Так само і суд, відкладаючи судовий розгляд з власної ініціативи, має керуватися можливостями, наданими цивільним процесуальним законодавством, обов'язково обґрунтовуючи причину відкладення (наприклад, оголошення повітряної тривоги).

При цьому, наявна у суду дискреція щодо оцінки обставин, які перешкоджають особі взяти участь у судовому засіданні, не має абсолютних меж щодо з'ясування поважності чи неповажності причин як підстави відкладення судового розгляду. Суд в кожному випадку має з'ясовувати та досліджувати конкретну ситуацію та наведені обґрунтування особи, яка просить суд відкласти судовий розгляд: наведене обґрунтування не має бути абстрактним, а наведені обставини мають бути підтверджені належними доказами. Тобто «реалізація відповідної дискреції суду щодо кваліфікації наведених учасником судового процесу у клопотанні про відкладення судового розгляду обставин

має здійснюватися індивідуально з урахуванням принципу верховенства права. Це зумовлено тим, що сама концепція верховенства права передбачає суд як найдієвіший інструмент її застосування, адже тільки суд може вийти за межі формального права та визначити доцільне та належне регулювання в кожній конкретній ситуації» [4]. З метою реалізації принципу верховенства права суд повинен вирішувати питання, поставлені у клопотанні про відкладення судового засідання, у спосіб, який буде найбільш доцільним та справедливим у конкретній ситуації, а застосований судом процесуальний наслідок розгляду відповідного клопотання, як результат реалізації наданих дискреційних повноважень, завжди вимагає належної мотивації вибору, зробленого судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення від 14 березня 2022 р. № 10 : Рада суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/ua/documents?id=130&page=2&per-page=8.

2. Ухвала від 28 лютого 2022 р. у справі № 283/514/22 : Малинський районний суд Житомирської області. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103596967.

3. Постанова від12 липня 2022 р. у справі № 914/1928/21 : Верховний Суд. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105208749.

4. Постанова від14 липня 2022 р. у справі № 260/4504/20 : Верховний Суд. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105247673.

Волкова Наталія Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ЗАБОРГОВАНОСТІ ІЗ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ

Заборгованість із сплати аліментів може утворитися тільки після набрання законної сили рішення суду про стягнення аліментів або укладення договору міжсторонами про сплату аліментів, коли фактично сплата аліментів за вказаними документами не здійснювалася.

Також необхідно відрізняти стягнення заборгованості із сплати аліментів від присудження аліментів за минулий час, передбаченого ч. 2 ст. 191 СК України. Заборгованість, як вже зазначалось вище утворюється у випадках, коли сторони домовились у добровільному

порядку про сплату аліментів, або є рішення суду про стягнення аліментів на утримання дитини внаслідок чого аліменти повинні були відраховуватись, але не відраховувались». Стягнення аліментів за минулий час, що передбачено ч. 2 ст. 191 СК України «…має місце тоді, коли особа мала право на аліменти відповідно до сімейного законодавства України, але сторонами не укладався договір про сплату аліментів, і особа, яка має право на них, не зверталась до суду з позовом (заявою про видачу судового наказу) про стягнення аліментів» [1, с. 148]. Отже, «при стягненні заборгованості мова може йти про сплату сум, що належали до сплати на підставі домовленості про сплату аліментів або судового рішення, а при присудженні аліментів за минулий час відповідно до ч. 2 ст. 191 СК України – про виплату сум за період, що передував зверненню до суду» [2, с. 349]. Коментуючи ч. 2 ст. 191 СК України Д. С. Січко зазначає, що «…судова практика демонструє наявність переважно відмов судових інстанцій у реалізації права на стягнення аліментів за минулий період» [3, с. 89]. Із цього приводу ще раніше М. В. Вербицька зазначала, що така ситуація «… зумовлена тим, що для призначення стягнення аліментів за минулий час позивач повинен подати суду докази того, що він вживав заходи щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. Тобто вважається недоцільним обтяжувати відповідача виплатами за минулий період, якщо позивач не вживав заходів щодо одержання аліментів (у тому числі не подавав позов про стягнення аліментів) з особистих мотивів. Припускається, що особа, добровільно беручи на себе повністю тягар з утримання дитини, передбачає пов'язані з цим складнощі й готова їх долати самостійно» [4].

Відповідно до ч. 2 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» «за наявності заборгованості із сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернено на майно боржника. Звернення стягнення на заробітну плату не перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника, якщо існує непогашена заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці» [5].

Відповідно до ст. 195 СК України виконавець (державний або приватний) обчислює заборгованістьза аліментами, а якщо виникає спір, то таких розрахунок здійснюється судом. При цьому, якщо «…аліменти присуджені у частці від заробітку (доходу), то заборгованість

за ними визначається виходячи з фактичного заробітку (доходу), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення, незалежно від того, одержано такий заробіток (дохід) в Україні чи за кордоном» [6].

Відповідно до ч. 2 ст. 195СК України «заборгованість за аліментами платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості або є фізичною особою – підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, або є громадянином України, який одержує заробіток (дохід) у державі, з якою Україна не має договору про правову допомогу, визначається виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості. У разі встановлення джерела і розміру заробітку (доходу) платника аліментів, який він одержав за кордоном, за заявою одержувача аліментів державний виконавець, приватний виконавець здійснює перерахунок заборгованості» [6].

Згідно з ч.4 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» «виконавець зобов'язаний обчислювати розмір заборгованості із сплати аліментів щомісяця, а також проводити індексацію розміру аліментів відповідно до ч.1 ст. 71» [5].

С. В. Карпюк звертає увагу, що «розрахунок заборгованості обчислюється в автоматизованій системі виконавчого провадження на підставі відомостей, отриманих із: – звіту про здійснені відрахування та виплати;квитанцій (або їх копій) про перерахування аліментів, наданих стягувачем чи боржником;заяв та (або) розписок стягувача;інформації про середню заробітну плату працівника для цієї місцевості; інших документів, що відображають отримання боржником доходу або сплату ним аліментів» [7, с. 59].

Якщо виникає спір щодо розміру заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, то такий спір вирішуються в судовому порядку за заявою заінтересованої особи (ч.8 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження»).

За несвоєчасне виконання обов'язку щодо сплати аліментів за кожен день прострочення нараховується неустойка. Відповідно до ч. 1 ст.196 СК України розмір неустойки (пені) становить «…один відсоток від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості» [6]. З цього приводу Л. В. Красицька зазначає, що «…що сума несвоєчасно виконаного аліментного зобов'язання

визначається відповідно на 1 число місяця, який слідує за місяцем, коли необхідно було сплатити аліменти. Тобто така сума ж заборгованості й помножується на один відсоток (розмір пені) та на кількість днів, які пройшли до погашення заборгованості платником аліментів або до пред'явлення позову одержувачем аліментів» [8, с. 325].

Цікавою є позиція Верховного Суду, а саме 05 вересня 2019 року Верховний Суд у постанові зазначив наступне «…перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів, не є вичерпним та відмовив у задоволені скарги заявника, аргументував це тим, що державний виконавець на законних підставах нарахував аліменти з отриманих доходів боржника, враховуючи проценти за розміщення коштів на депозитних рахунках» [9].

Також необхідно звернути увагу, щоє протилежна позиція суду та у своїй постановіВерховний Суд відступає від висновку, викладеного у постанові від 07 травня 2018 року у справі № 640/537/14-ц та зазначає, що «перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, є вичерпним» [10].

Аналізуючи дану постанову Верховного Суду необхідно зазначити, що згідно зі ст. 180 СК України утримувати неповнолітню дитини – це обов'язок батьків. Крім того законодавець зауважує, що розмір аліментів повинен бути достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини (ч. 2 ст. 182 СК України) та встановлює мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, який становить на одну дитину розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та суд може присудити його у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів. У ч. 1 ст. 183 СК України законодавець також оперує такими термінами як «заробіток (дохід)».

Отже, з аналізу норм сімейного законодавства вбачається, що законодавець застосовує такі терміни як «заробіток» та «дохід» як синоніми, та в свою чергу передбачає можливість стягнення аліментів на утримання дитини з обох джерел отримання грошових коштів. Таким чином, законодавець гарантує можливість захисту прав та фактичного задоволення інтересів найменш захищених категорій осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів : монографія / Н. В. Волкова Д. А. Шкорупеєв.Одеса : Фенікс, 2022. 192 с.

2. Ромовська, З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар (із змінами та доповненнями станом на 01.08. 2008 р.). З. В. Ромовська.3-тє вид., перероб. і доп .К.: Правова єдність, 2009.С. 349.

3. Січко Д. С. Сучасні проблеми правового забезпечення стягнення аліментів. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 1., 2020. С.89.

4. Вербіцька М. В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. Ужгород, 2012. Т. 2. Вип. 20. Ч. 1.С. 32–36.

5. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 30. Ст. 542.

6. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Офіційний вісник України. 2002. № 7. С. 273.

7. Карпюк С. В. Адміністративно – правовий аналіз порядку стягнення гарантованого розміру аліментів.Principautй de Monaco. 3 avril 2020.С. 59.

8. Красицька Л. В. Стягнення неустойки як спосіб захисту права дитини на утримання. *Право та управління:* електронне наукове видання. Національний університет державної податкової служби України / гол. ред.: П. В. Мельник. 2012. № 1. С. 325.

9. Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2019 року у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18) URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/84182492.

10. Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2019 року у справі № 760/4569/18-ц (провадження № 61-45100сво18)URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/84182492

Іліопол Інна Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ОСОБИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Головною соціальною цінністю європейської правової держави, яка рухається напрямком верховенства права є людина, а також захист її прав від будь-яких протиправних посягань [1, с. 42]. Відтак, у такий складний для нашої країни час, виникає необхідність вирішення найактуальніших питань, адже війна призвела до важких наслідків для людей: тимчасове переселення, втрата домівок, руйнування, окупація, смерть, а це, своєю чергою, призвело до необхідності

врегулювання процесуальних питань, зокрема й щодо встановлення в судовому порядку факту смерті особи, яка померла на тимчасово окупованій території.

Потреба у вирішення цього питання з'явилась ще у 2014 році після окупації деяких територій, однак вперше, на законодавчому рівні воно було врегульовано Законом України «Про внесення змін до ЦПК України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України» від 04.02.2016 р. Надалі, ці питання були деталізовані також й з прийняттям Закону України від 01.07.2022 року [2].

На законодавчому рівні було також закріплено, що тимчасово окупована територія України залишається її невід'ємною частиною, а відтак на неї поширюється й дія усього українського законодавства, а держава бере на себе обов'язок вживання усіх заходів щодо гарантування прав і свобод українського народу. Однак, правовий режим такої території передбачає особливий порядок забезпечення прав і свобод наших громадян, які опинилися в таких обставинах [3].

Під фактами, що мають юридичне значення, необхідно розуміти обставини об'єктивної дійсності, з якими закон пов'язує певні юридичні наслідки (виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків зацікавлених осіб). Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення відносяться до цивільної юрисдикції, та можуть розглядатись, як в судовому порядку, так і в адміністративному порядку [4, с. 461].

Судовий порядок встановлення факту смерті особи, у разі якщо вона померла на тимчасово окупованих територіях дещо відрізняється від судового порядку встановлення такого факту, у разі смерті особи на території України, а саме: територіальною юрисдикцією (підсудністю), суб'єктним складом звернення за встановленням такого факту, строками розгляду таких категорій справ, предметом доказування, строками виконання тощо. Отже, аналіз ст. 317 ЦПК України дозволяє окреслити усі особливості розгляду справ про встановлення факту смерті особи, яка померла на тимчасово окупованій території:

– заява подається до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника;
– суб'єктами звернення з такою заявою можуть бути не тільки члени сім'ї особи, яка померла або їхні представники, а й за-

інтересовані особи, однак тільки у разі, якщо це впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси;
- розгляд таких справ відбувається невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду;
- рішення суду підлягає негайному виконанню;
- оскарження судового рішення не зупиняє його виконання;
- суд, негайно після ухвалення такого рішення видає його копію учасникам справи або невідкладно надсилає її до органу державної реєстрації актів цивільного стану для державної реєстрації смерті особи, яка померла на тимчасово окупованій території [5].

Також, необхідно підкреслити, що такі самі правила діють і для встановлення факту смерті особи, яка померла на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан.

Зазвичай, при розгляді справ про встановлення факту смерті особи, яка померла на території України необхідно встановити певні юридичні факти, які входять до предмета доказування це, наприклад: факт смерті особи в певний час і при певних обставинах; факт попереднього звернення заявника до органів державної реєстрації актів цивільного стану задля реєстрації даного факту; факт наявності відмови вказаного органу у реєстрації смерті, а також заявник має вмотивувати необхідність звернення з такою заявою до суду [В]. Тобто, особа має надати докази смерті особи у визначеному місці (наприклад, медичне свідоцтво, акт відповідного органу), письмову відмову органу державної реєстрації актів цивільного стану у реєстрації вище зазначеного факту та пояснити необхідність встановлення його саме у судовому порядку.

Стосовно доказу, який підтверджує смерть особи на тимчасово окупованій території необхідно враховувати, що легітимність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб на тимчасово окупованих територіях визнається Україною виключно у разі створення, обрання чи призначення їх у законний спосіб, та відповідно до українського законодавства. Однак, ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» закріплює, що будь-який акт (рішення, документ), виданий незаконними органами та/або особами, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації

(розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану [3]. Тобто, документ виданий не легітимними органами будуть прийматися судом як доказ смерті особи.

Також, необхідно звернути увагу на те, що ст. 317 ЦПК України не врегульовано питання щодо виключення необхідності подачі письмової відмови органом ДРАЦС і суди керувались загальними вимогами розгляду категорій справ про встановлення факту смерті та відмовляли особам у встановлення цього факту.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду 26.04.2021 р. надіслав лист-роз'яснення для апеляційних та місцевих судів щодо особливостей розгляду судами справ про встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованих територіях України, зазначаючи що норми ст. 317 ЦПК України не вимагають від осіб, які звертаються до суду з заявою про встановлення таких фактів, подання до суду письмової відмови у здійсненні реєстрації таких фактів органом ДРАЦС. При цьому вказаний суд, також послався на практику ЄСПЛ та ст. 391 ЦПК України зазначивши, що рішення суду про встановлення факту, який підлягає державній реєстрації або нотаріальному посвідченню не замінює собою документів, що видаються саме цими органами, а є підставою для одержання зазначених документів [6].

У разі якщо суд надіслав рішення про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території до органу ДРАЦС, цей орган здійснює державну реєстрацію навіть без звернення особи, однак саме свідоцтво про смерть оформлюється та видається вже за зверненням особи, яка має право такого звернення.

У підсумку, зазначимо, що відбулося спрощення процедури встановлення факту смерті особи, яка померла на тимчасово окупованій території щодо деяких питань для осіб, яким необхідно встановити такий факт, з метою забезпечення доступності правосуддя й захисту та охорони цивільних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, однак кожний окремий випадок розглядається судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іліопол І. М.Реформування цивільного процесуального законодавства та його вплив на розвиток правовідносин в апеляційному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2021. № 1. С. 42-46.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях: Закон України від 01.07.2022 р.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text

3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

4. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Гельветика, 2017. 480с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8385

6. Лист Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду для апеляційних та місцевих судів від 26.04.2021 р. щодо особливостей розгляду судами справ про встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованих територіях України URL:https://www.minre.gov.ua/sites/default/files/vsu.pdf

Полуніна Ольга Олександрівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В РЕАЛІЯХ МАСШТАБНОЇВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Військова агресія Російської Федерації стала серйозним викликом для України та значно загострила проблеми, пов'язані з порушенням прав та свобод людини і громадянина, і, як наслідок, внесла відповідні корективи щодо захисту таких порушених прав, – в судову систему та процес здійснення судочинства в Україні.

Основний закон, котрий регулює життя України в цей складний етап функціонування нашої країни – це Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Стаття 10 цього нормативно-правового акту регламенту те, що прискорення скорочення будь-якого судочинства забороняється, зокрема й цивільного процесу та судочинства.

Згідно з ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», уперіод дії воєнного стану не можуть бути припинені по-

вноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [1]. Також згідно положень ст. 26 цього Закону, правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами; на цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. При цьому, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2]. Таким чином, слід звернути увагу на те, є декілька варіантів подання заяв за допомогою підсистеми «Електронний суд»: 1) надіслати документи у паперовому вигляді поштовою кореспонденцією (з цим варіантом не виникає труднощів, проте постає питання: для чого тоді створювався електронний суд?); 2) надіслати електронні документи, засвідчені кваліфікованим електронним підписом, при цьому необхідно спочатку зареєструватись в «Електронному суді» та створити там електронний кабінет з офіційною електронною адресою. До того ж, чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним цифровим підписом учасника справи. Наприклад, Верховний суд в постанові від 03.05.2022 року у справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22) задовольнив касаційну скаргу позивача АТ КБ «ПриватБанк», мотивуючи своє рішення тим, що «суди попередніх інстанцій, вважаючи, що вказана заява не підписана заявником чи його представником, на вказані вище норми чинного законодавства та подані АТ КБ «ПриватБанк» документи на підтвердження наявності електронного підпису на заяві уваги не звернули, не обґрунтували свої висновки з посиланням на відповідні докази, зокрема протокол створення та перевірки кваліфікованого електронного підпису, відповідно до якого суд може дійти висновку щодо відсутності електронного підпису на документі, отже дійшли помилкового висновку про повернення заяви без розгляду на підставі частини четвертої статті 183 ЦПК України» [3]

Проте виникають певні труднощі в роботі «Електронного суду» в період військового часу, зокрема, наразі не всі суди мають технічний зв'язок з підсистемою «Електронний суд», є проблеми з відключен-

ням від мережі Інтернет та проблеми з електроенергією, що в цілому значно ускладнює та подекуди унеможливлює повноцінне використання електронних ресурсів і обмежує можливості сторін судового процесу. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що використання підсистеми «Електронний суд» в цілому підвищує ефективність діяльності судових органів та спрощує процедуру «комунікації» між учасниками судових процесів та їх представників із судовими органами.

Питання здійснення правосуддя в реаліях масштабної військової агресії є вкрай актуальним та законодавчо не врегульованим, саме тому суди повинні пристосовувати чинні норми цивільного процесуального законодавства до умов воєнного стану, не порушуючи при цьому вимоги ст. 6 ЄКПЛ щодо справедливого суду, а також основні засади судочинства.

На жаль, на сьогоднішній день, безпосередньо як і після подій в 2014 році такі особливості до Цивільного процесуального кодексу не внесено. І точкових змін недостатньо. Загальновідомо, що процесуальне право відповідає на питання, як саме захистити суб'єктивні права, визначені в матеріальному праві. Тобто забезпечує формалізацію та безспірність конкретних суб'єктивних прав та обов'язків [4]. Проте, незважаючи на відсутність змін у цивільно-процесуальному законодавстві, які б відповідали умовам воєнного стану, цивільні суди повинні мати можливість адаптувати існуючі процесуальні норми для ефективного здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Але в той же час:

1) не порушувати вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод котрі визначають дотримання справедливого судового розгляду;

2) врахувати, що скорочення або прискорення будь-якої форми судочинства в умовах воєнного стану заборонено.

В умовах воєнного стану необхідно дотримуватись принципу процесуальної економії. Відповідно, дія цього принципу в цивільному судочинстві дає можливість усунути все те, що не є конче необхідним і що суттєво обтяжує процес, і може бути замінене іншими, більш економними процесуальними засобами, які достатньою мірою гарантують належне здійснення правосуддя.

Принцип процесуальної економії реалізується в правилах щодо своєчасного, швидкого та правильного розгляду справи шляхом раці-

онального використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав, без зловживання ними та з дотриманням основних засад процесуального права. цивільний процес [2, с.10].

Зокрема, цей принцип слід розширити шляхом внесення змін до процесуального законодавства, щоб в суді апеляційної інстанції більшість справ розглядалась у письмовому провадженні [5].

Отож, з початком повномасштабного вторгнення військ РФ на нашу територію вся система суспільного буття України зазнала вимушених змін. Такі зміни не оминули й цивільний процес. Відтак, перед цивільним судочинством постало багато викликів та особливостей здійснення такого правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процес в умовах воєнного стану у фокусі уваги юристів, які працюють у сфері БПД. 2022. URL: https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/241746-tsivilniy-protses-v-umovakh-voyennogo-stanu-u-fokusi-uvagi-yuristiv-yaki-pratsyuyut-u-sferi-bpd

2. Штефан О. Поняття і значення принципів цивільного процесуального права в умовах воєнного стану. Теорія і практика інтелектуальної власності. № 3. 2022. С.5-14.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 року за № 1845/0/15-21. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text

5. Постанова Верховного суду від 03.05.2022 року, справа № 205/5252/19. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/104282885

Притуляк Валерій Миколайович,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ВОЄННИЙ ЧАС

За своєю суттю воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться на території України або в окремих її місцевостях з метою запобігання зовнішній агресії національній безпеці і територіальній цілісності держави. Його введення торкнулося змін і обмежень

в деяких галузях права, зокрема кримінальному, кримінально процесуальному, податковому, земельному, трудовому законодавствах. Окрім зазначених інститутів особливої уваги хочеться приділити саме примусовому виконанню рішень, що також зазнало нововведень шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів.

Відтак, забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації.

Однак, за рішеннями про стягнення аліментів підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи – підприємці, які здійснюють відрахування з заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача – на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця» [1].

Варто зазначити, що цей закон має на меті забезпечити захист саме національних інтересів, життєдіяльність населення, а також розрахунки з населенням та бюджетом. При цьому зміни вносяться лише в період воєнного стану, оскільки після його скасування вони будуть анульовані.

Також визначено, що *фізичні особи* можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень. П*ризупиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни Російської Федерації). Юридичні особи* – боржники можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п’яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої юридичної особи, а також сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування.

Також важливо зупинитися на окремих особливостях щодо виконання судових рішень в період воєнного стану.

До набрання чинності законом щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, зупиняється вчинення виконавчих дій, забороняється заміна стягувачів у виконавчих діях, стягувачами за якими є Російська Федерація або особи, пов'язані з державою-агресором (перелік таких осіб, їх ознаки та виключення наведені в законі) [1].

Але варто зазначити, що законодавець наголошує про те, що дана норма не розповсюджується до громадян Російської Федерації, які проживають на території України на законних підставах. Тому застосування такого обмеження буде ускладнене або взагалі неможливе, оскільки стягувачем повинна бути особа, яка взагалі не пов'язана з державою-агресором. Тому дане питання залишається повністю не врегульованим.

Наступною проблемою виконання рішень є саме стягнення аліментів у воєнний час. Але цей обов'язок має місце бути і в такий складний період.

Закон врегульовує, що у випадку виконання рішень про стягнення аліментів, підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи – підприємці, які здійснюють відрахування з заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача – на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. Варто зазначити, що до внесення вищевказаних змін, відрахування сплачувались на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця.

В рамках виконавчого провадження виконавці не здійснюють нарахування пені, натомість стягувач має право звернутися до суду із заявою про стягнення пені.

Отже в умовах правового режиму воєнного стану сфера виконавчого провадження зазнала суттєвих тимчасових змін, які слід застосовувати, виходячи з розуміння необхідності якнайшвидшого відвернення та припинення збройної агресії Російської Федерації проти України [3]. Разом з цим, навіть в умовах воєнного стану судові рішення мають виконуватись. Але варто зазначити, що прийняті нормативно-правові акти, які регулюють виконання судових рішень потребують більш чіткої регламентації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 15 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text
2. https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/210889_osoblivost-vikonavchogo-provadzhennya-pd-chas-vonnogo-stanu

Стоянова Тетяна Анатоліївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОЧИНСТВА ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ

Швейцарія та Україна це дві різноманітні країни, які знаходяться у центрі Європи. Але географічне розташування це не все, що їх об'єднує. Швейцарія вже доволі розвинута та прогресивна країна. Україна не відстає, та починає вже потроху реформувати різноманітні гілки влади задля вдосконалення та щоб списатись у європейські стандарти та претендувати на місце передової країни. Одна з великих нещодавніх реформ в Україні – це реформа системи судоустрою, яка спростила дещо ієрархію судів та визначила компетенцію нових. У цій роботі ми проведемо порівняльну характеристику нової системи правосуддя в Україні та вже затвердженої у Швейцарії.

Швейцарія є досить цікавим прикладом, де попри складність судової системи вдалося вирішити складність певних проблем правосуддя. Це в першу чергу обумовлено тим, що Швейцарія є конфедеративною парламентською республікою. Вона поділяється на так звані кантони, тобто найбільші державно-територіальні одиниці. Всього існує 20 кантонів та 6 напівкантонів.

Існуюча конституція Швейцарії напряму не визначила розподіл влади, але умовно закріпила структуру центральних органів держави, яка чітко поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. До речі, така ж система розподілу існує і в Україні. Додаючи до цього, нова діюча конституція закріпила основоположні принципи правосуддя, які характерні для країн з розвинутою демократією. Ці принципи визначали судову організацію та діяльність.

Так як ми розглядаємо судоустрій, варто наголосити, що вищою судовою інстанцією в Швейцарській Конфедерації є Федеральний суд. Але розпочнемо із загального опису системи судочинства. Отже, як і в Україні судові органи класифіковані на суди першої, другої та третьої інстанції. Важливою ознакою є розподіл на звичайні суди та на спеціалізовані. Звичайні суди загалом розглядають усі категорії справ, окрім тих, що законом відносяться до компетенції спеціалізованих. Також варто зазначити, що існує розподіл на федеративні суди та на кантональні суди, тобто суди суб'єктів федерації.

Щодо федеративних судів, вище я вже зазначала Федеральний суд Швейцарії, який розташований у місті Лозанна, також сюди відносять Федеральний суд страхування, який знаходиться у Люцерні.

А якщо говорити про суди суб'єктів федерації або кантональні суди, то до сюди входять два види звичайних, не спеціалізованих судів. Це суди першої інстанції та Вищий суд, або його іноді ще називають Кантональний суд. Вищі суди розглядають скарги на рішення нижчестоящих судів, звичайних та спеціалізованих. Але у деяких випадках кантональний суд приймає справу яку розглядає, як справу першої інстанції, в даному випадку рішення суду може бути оскарженим у Федеральному Суді.

Також існують касаційні суди, які у деяких кантонах Швейцарії компетентні розглядати скарги на рішення, які були винесені вищими судами.

У Швейцарській судовій системі не існує розподілу судових органів на кримінальні та цивільні. Щодо адміністративних, вони частіше складають окрему палату у складі апеляційних судів-кантонів, але наприклад в місті Цюріх, вони являють собою окрему гілку судової влади.

Великі кантони мають суди першої інстанції, які складаються із 3 або 5 суддей. Вони розглядають кримінальні або цивільні справи, які не сходять до юрисдикції спеціальних судів. У сфері цивільної юрисдикції існує багато спеціалізованих судів, таких як торгові суди або суди по торговим спорам, які виникають внаслідок суперечки щодо орендних правовідносин.

Важливо сказати, що існує велика різниця між цивільним та кримінальним судочинством. Якщо цивільне дбає про підтримку правового порядку в приватному праві, то головна задача кримінального судочинства полягає у переслідуванні та покаранні за скоєний злочин який відноситься до суспільно-небезпечних діянь.

Цивільні спори вирішують відповідно до цивільно-процесуального кодексу, який кожний із швейцарських кантонів ввів у дію, та закону о судоустрою. У цивільних справах обов'язково повинен бути позов однієї із сторін, та сторони самі визначають предмет спору або заключати мирну угоду або відправлять діло на розгляд третейського суду. Однак у кримінальній справі, держава сама забезпечує виявлення правопорушень та переслідування винного, але коли справа залежить від скарги держава виступає лише умовою здійснення кримінального переслідування.

Щодо останньої, найвищої інстанції, тобто Федерального суду, він регламентується Федеральним законом о судоустрою, а також регламентом суду. Складається із 30 суддей та 15 заступників строком на 6 років. Суд виступає останньою інстанцією у судовій системі Швейцарії, контролює правильність застосування федерального законодавства, здійснює тлумачення кантонального законодавства, а також розглядаю важливі конституційні питання.

Загалом, система судоустрою України будується на принципах територіальності та спеціалізації. Після реформування дещо змінилося, система стала 3-ланковою, та у порівнянні дуже схожа на Швейцарську.

Україна – це парламентсько-президентська республіка. Та на відміну від швейцарських кантонів, в Україні області. Усього в України 24 області.

В кожній області діють місцеві суди, до яких входять районні, міжрайонні, районні у містах, міські та міськрайонні суди. За своєю компетенцією, вони загальні, розглядають кримінальні та цивільні справи, та справи про адміністративні правопорушення. Також до обласних судів відносять окружні адміністративні, та окружні господарські суди. Всі ці об'єкти правосуддя входять до першої інстанції судочинства.

Другою ланкою правосуддя виступає апеляційний округ. До нього надходять оскарження рішень першої інстанції. До них відносять апеляційний загальний суд, апеляційний адміністративний суд і апеляційний господарський суд. Можна провести таку паралель, що вони за своєю структурою та юрисдикцією дуже схожі на швейцарські кантональні суди, які також виступають апеляційною ланкою.

Та третя, остання інстанція, куди надходять також скарги на рішення вже апеляційних судів – це Верховний Суд. Він розташован у

місті Київ, та має Велику палату. Також до його складу входять касаційній адміністративний, касаційний господарський, касаційний кримінальній, та касаційний цивільний суди. Верховний суд забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. На відміну від Швейцарського Федерального суду, де сам суд займається питаннями аналогії Конституції та закону, у складі Верховного Суду України діє Пленум Верховного Суду, який дає тлумачення на конкретні запитання.

Варто зазначити, що існує також Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, які прямо не відносяться ні до якої ланки судочинства, але оскарження їх рішень може бути передано тільки до Верховного суду. Вони займаються питаннями їх юрисдикції відповідно до закону.

Отже, доходячи до висновку, ми можемо стверджувати, що судові системи Швейцарії та України дуже схожі за своєю структурою. Обидва мають три інстанції та окремі спеціалізовані органи. Але варто пам'ятати, що країни мають різну форму державного правління, тобто на законотворчому рівні будуть певні розбіжності. Загалом на прикладі Швейцарії, яка вже 23 роки обходиться з даною судовою системою, можна чітко стверджувати, що Україна не помилилась реформувавши свою стару систему правосуддя та ввівши новий закон щодо судоустрою. Попереду ще багато роботи, але в нас є дуже гарні приклади, на які можна з легкістю опиратися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипенко Ю. С. Судебная система Швейцарии: автореф. канд. юридичн. наук. М., 2001. С. 14-16.
2. Шаффхаузер Р. Основи швейцарського общинного права з прикладу общинного права кантону. Санкт-Галлен., 1996.
3. Закон України про судоустрій і статус суддів. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 31. Ст.545.
4. Офіційний веб-портал судової влади України.URL:https://court.gov.ua
5. Дацюк М. Проект Комунікація Європи в Україні. *Що вже змінила реформа правосуддя*. 2017.
6. Україна: Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Украина

Сулейманова Сусанна Рефатівна,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного процессу
Національного університету «Одеська юридична академія

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ

Інтеграційні прагнення нашої держави, яка стрімко крокує в європейський та світовий простір, обумовлюють необхідність поглиблення вивчення зарубіжного досвіду здійснення судочинства. Зокрема, у контексті удосконалення правового регулювання інституту цивільного судочинства в Україні в умовах реалій сьогодення, заслуговує досвід Ізраїлю. Адже в Ізраїлі порушується майже удвічі більше цивільних справ у порівнянні з Європою. Проте попри значне навантаження на суддів, низьку оперативність судового розгляду у багатьох випадках, якість судових рішень не піддається критичній оцінці, що безумовно є показовим для українського правосуддя. Перш за все, варто відзначити, що, аналогічно українській судовій системі, вищим в ієрархії судової системи Ізраїлю є Верховний суд. Відповідних висновків можна дійти проаналізувавши положення Конституції України [2], Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4] та Основного закону про порядок судочинства [3] Ізраїлю. При цьому, за законодавством України, Верховний Суд здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом [4]. Верховний Суд за законодавством Ізраїлю виступає одночасно як апеляційний суд для окружних судів і як Вищий суд правосуддя з повноваженнями судового перегляду [3].

Хоча загалом структура судової системи України та Ізраїлю все ж таки має певні відмінності. Так, систему судоустрою України складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд [4]. Українська судова система не відзначається високою розгалуженістю спеціалізованих судів, зокрема в аспекті розгляду цивільних спорів.

Ізраїльська судова система також складається із загальної судової системи та спеціалізованих трибуналів. Водночас, загальна судова система складається з Верховного суду, 6 окружних судів (по одному в кожному судовому окрузі) і 28 магістратських судів, розташованих у різних округах. Крім того, існують постійні спеціалізовані суди [8, с. 102-103]: Суд по сімейним справам, Суд по місцевим справам, Суд

по дорожньо-транспортним справам, Суд по справах неповнолітніх, Суд по дрібних позовах, Суд по трудовим конфліктам [1, с. 343, 344]. Як бачимо, судова система Ізраїлю має більш розгалужену систему спеціалізованих судів, які уповноважені розглядати саме спори у порядку цивільного судочинства.

Втім, на наш погляд, більш цікавим у контексті можливості імплементації у законодавство України є досвід Ізраїлю стосовно регулювання процедурних аспектів здійснення цивільного судочинства. Так, зокрема, уваги заслуговує досвід заочного розгляду справи. Як відомо, за усталеною практикою багатьох держав національні процесуальні законодавства найчастіше передбачають у якості можливості проведення заочної процедури вимогу позивача у зв'язку з неявкою відповідача [1, с. 194; 5, с. 57]. Не є виключенням із цього правила й Україна. Так, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов: 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання; 2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин; 3) відповідач не подав відзив; 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи [6].

Проте існує невелика кількість країн, які передбачили в національному законодавстві заочне цивільне провадження в разі відсутності сторони не лише відповідача, але й позивача [5, с. 57]. Серед таких, зокрема, й Ізраїль. Адже, за законодавством Ізраїлю допускається ухвалення заочного рішення також і за вимогою відповідача у випадку неявки позивача [1, с. 194].

У контексті досліджуваного питання заслуговує уваги також досвід реформування цивільного судочинства в рамках Цивільного процесуального регламенту 5779 – 2018, який набув чинності в січні 2021 року [10], спрямованого на оптимізацію, спрощення та скорочення цивільного провадження. Як відомо, у 2021 році в Ізраїлі було проведено комплексну реформу всіх питань, пов'язаних з веденням спору в процесуальному аспекті. Зважаючи на великі навантаження на суди, реформа цивільного судочинства, яка набула чинності, має важливе значення. Оскільки у результаті цієї реформи було встановлено нову схему ведення судових процесів. Схему, яка у певній мірі забезпечила оптимізацію, спрощення та скорочення цивільного провадження.

Зокрема, з-поміж вартих уваги змін, насамперед, варто відзначити запровадження інституту так званого «попереднього обговорення». Адже, на практиці, суддя на досудовому розгляді стикається зі справою, в якій сторони до цього моменту, навіть, не обговорювали спір між собою. Зважаючи на численні переваги ефективного діалогу між сторонами перед початком слухання, розділи 34 і 35 Регламенту встановлюють для обох сторін спору зобов'язання провести принаймні дві зустрічі без присутності судді, спрямованих на досягнення певних домовленостей чи хоча б зменшення обсягу спірних питань. При цьому, важливо, що розділ 35 Регламенту додатково визначає питання, які мають обговорюватися між сторонами, зокрема: уточнення обсягу спору в цілому; обговорення варіантів альтернативного вирішення спору; вивчення заходів, які можуть бути вжиті з метою зменшення обсягу питань, включаючи призначення експерта або отримання професійного висновку з конкретного питання [10].

У законодавстві України зазначається лише, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [6]. З огляду на це, на наш погляд, досвід Ізраїлю щодо попередніх обговорень має неабияку цінність в аспекті удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Також цінним для вітчизняного законодавця є законодавчі новели Ізраїлю щодо змісту і вимог до позовних заяв. Адже українські судді також стикаються з позовними заявами, які є надто довгими і лише обтяжують судовий процес, а не сприяють ефективному вирішенню цивільного спору. В оновленому законодавстві законодавець Ізраїлю уперше прописав положення, які стосуються конфігурації позовних заяв та клопотань, їх довжини, яка повинна бути дотримана та інформації, яка повинна бути надана. Так, у розділах 9-14 Регламенту передбачено, що позовна заявка складається з трьох частин: заголовка, короткого змісту та відомостей про позовні вимоги. Причому кількість сторінок обмежується відповідно до порядку: позов не повинен перевищувати 11 сторінок, якщо він поданий до магістратського суду, 15 сторінок, якщо він поданий до окружного суду, 30 сторінок, якщо позов подається до окружного суду у фінансових справах, або ж стосується питання тілесних ушкоджень або компенсації жертвам дорожньо-транспортних пригод. Кількість сторінок клопотань, відмінних від позовних заяв та, відповідно, відповіді на них обмежуються 5

сторінками. Виняток становлять заяви про тимчасовий захист, обсяг яких обмежується 8 сторінками [10].

У законодавстві Україні нині зазначені обмеженні відсутні. Таких висновків можна дійти проаналізувавши ст. 175 та ст. 183 Цивільного процесуального кодексу України. Зважаючи на вищевикладене, на наш погляд, доцільно було б доповнити ст. 175 та ст.183 Цивільного процесуального кодексу України відповідними обмеженнями щодо обсягу позовної заяви, а також інших письмових заяв, клопотань та заперечень, запозичивши досвід Ізраїлю з цього приводу.

Також цікавим видається диференційований підхід законодавця Ізраїлю до встановлення строків подання відзиву на позовну заяву. Так, відповідно до цивільного процесуального законодавства Ізраїлю, після подання позивачем своєї позовної заяви до суду, а відповідач належним чином вручений, відзив має бути подано протягом 30–120 днів залежно від виду позову. Після подання всіх відзивів у звичайних позовах позивач може (але не зобов'язаний) подати відповідь на відзив протягом 14 днів. Після подання до суду останньої заяви (останнього відзиву або відповіді на відзив) у звичайних позовах сторони мають 30 днів для обміну вимогами щодо розкриття документів та анкет. Кожна сторона має відповісти на ці вимоги протягом 30 додаткових днів. Після таких вимог і відповідей на них можуть бути подані клопотання згідно з чітким графіком до першого попереднього засідання. Після цього такі клопотання та інші процесуальні питання можуть вирішуватися в досудовому порядку. Зазвичай попереднє засідання призначається згідно з розкладом судді після подання останнього відзиву або відзиву на відзив та після оприлюднення документів між сторонами [9].

В Україні ж відзив подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дозволить відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи – отримати відзив не пізніше першого підготовчого засідання у справі [6].

Беручи до уваги вищевикладене, вважаємо за можливе зробити висновок про те, що попри певну схожість цивільного судочинства України та Ізраїлю, правове регулювання розгляду справ у порядку цивільного судочинства за законодавством України та законодавством Ізраїлю має чимало відмінностей. При цьому, законодавство

Ізраїлю є більш досконалим та заслуговує уваги в аспекті можливості імплементування відповідного досвіду у національне законодавство України.

Насамкінець, зауважимо, що питання порівняльно правової характеристики цивільного судочинства України та Ізраїлю потребує подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв С. В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. К.: Алерта, 2015. 352 с.
2. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р.№ 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Основной закон о порядке судопроизводства 1984 г. URL: http://www.knesset.gov.il.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text
5. Тимошенко О. А. Заочний розгляд справи як механізм забезпечення ефективного правосуддя в цивільному судочинстві. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 19. С. 54-61.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 р.№ 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15
7. Civil procedure regulations, 5744-1984 (CONSOLIDATED VERSION). URL: https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/15361
8. Kasher Y. Civil Litigation in Israel in theory and Practice. *The US-Israel Legal Review*. 2020. P. 102- 107.
9. Pomeranc A., Beitz R. Q&A: conducting litigation in Israel. Lexelogy. May 20 2022. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=011c4ef1-4ed6-435d-8fe3-d86507a6321c/
10. The New Civil Procedure Regulations – In the Light of the Efficiency of the Hearing. URL: https://ekw.co.il/en/the-new-civil-procedure-regulations-in-the-light-of-the-efficiency-of-the-hearing/

Яніцька Інна Анатоліївна,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

До початку запровадження воєнного стану в нашій країні активно реалізовувався потужний проект «електронне правосуддя», який поступово нарощував свій потенціал. Це стало одним із тих чинників, які забезпечилиможливість судам України після перших місяців фактичного призупинення діяльності у зв'язку з активними воєнними діями, поступово відновити свою роботу.

Доступ до правосуддя – це гарантоване нормами Конституції та міжнародними документами право, яке навіть в умовах воєнного стану не може припинятись. Це вимагає безперервного функціонування судів та відправлення правосуддя. Нажаль, на першому етапі повномасштабної збройної агресії проти України національна судова система потерпала від деструктивних процесів у роботі судів та ризиків для всіх представників суддівського корпусу. Ясна річ, що обставини, що склались, вимагали швидких рішень, спрямованих на відновлення роботи судової системи України. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» «скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється» [1], а стаття 12^2цього Закону Українипередбачає, що «повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені» [1] З урахуванням існуючих реалій і завдань 2 березня 2022 р. Рада суддів України видала Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [2].

Наразі, в умовах воєнного стану, великий відсоток справ щодо встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування проходять в режимі відеоконференцій [3, 4], що значно спрощує доступ до правосуддя, та з використанням модуля «Електронний суд».

Слід також зазначити, що введення воєнного стану призвело до того, що велика кількість осіб не має можливості вчасно подати до суду чи інших органів необхідні документи.Саме в цих умовах затре-

буваним і незамінним став електронний цифровийпідпис. Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII [5] законодавець розрізняє електронний підпис (низький рівень довіри), удосконалений електронний підпис (середній рівень довіри) та кваліфікований електронний підпис (високий рівень довіри). «Електронний підпис - електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис» [5]. ЕЦП дає можливість підписувати електронні документи, користуватися електронними послугами, реєструватися на державних порталахтощо. Документи, підписані за допомогою ЕЦП, мають таку саму юридичну силу, як і звичайні. Електронний підпис має вигляд окремого файлу або зберігається назахищеному носії, а строк його дії становить 1–2 роки.

Важливим здобутком стало запровадженння можливості підписання документів за допомогою сервісу «Дія.Підпис» у додатку «Дія» для подання їх до суду. Цей універсальний ключ у смартфоні презентувало Мінцифри у травні 2022 року. «Дія.Підпис» «зберігається узахищеному середовищі і генерується завдяки технології PhotoID» [6]. Наразі, після реєстрації у системі «Електронний суд», учасник справи, зокрема, щодо встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, може підписатидокументи за допомогою «Дія. Підпис» значно швидше і направити їх одразу зсистеми до суду (тобто, не використовуючи електронну пошту).

Слід зазначити, що достатньо широко використовуються у справах про встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, електронні докази. Відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПК України «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [7]. Часто в суді використовуються висновки експертного

дослідження телекомунікаційних систем, обладнання та засобів, що «більшою мірою відповідало вимогам допустимості доказів, адже в такому разі електронний доказ набуває певної матеріальної форми, яка із дотриманням порядку, передбаченого законом долучалась до матеріалів справи» [8]. При цьому суд досліджував вже не сам електронний доказ, а висновок експертного дослідження, частиною якого був електронний доказ.

Можна констатувати, що в умовах воєнного стану та зовнішньої агресії цивільне судочинство України долає існуючі виклики і застосовуючи новітні практики електронного судочинства максимально нівелює проблемніаспекти діяльності при влаштуванні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в критичних умовах сьогодення, що є запорукою дотримання прав дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнногостану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Юридична Газета online. 2022.03 березня. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/rsu-opublikuvala-rekomendaciyi-shchodo-roboti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu.html
3. Рішення Довгинцівського районного суду міста Кривий Ріг Дніпропетровської області від 04 серпня 2022 року. Справа № 216/4709/21, провадження № 2/211/1503/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105583567
4. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 16 червня 2022 року. Справа № 185/8190/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105040009;
5. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19.
6. Електронний підпис у смартфоні через «Дію» вже отримали понад 30 тисяч українців. Укрінформ : мультимедійна платформа іномовлення України. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3250540-elektronnij-pidpis-u-smartfoni-cerez-diu-vze-otrimali-ponad-30-tisac-ukrainciv.html
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України № 1618-IV від 18.03.2004. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318.
8. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03.Одеса, 2019. 239 с.URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/11724

Гончарук Анастасія Сергіївна,
аспірант 2 курсу кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕШКОДИ У ДОТРИМАННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проголошення незалежності України стало точкою відліку для становлення судової системи, яка піддавалася постійному реформуванню й апробації на практиці. Західноєвропейські віяння та тенденції стимулювали уряд приймати все нові й нові концепції розвитку судово-правової реформи в Україні, щоб досягнути поставленої мети – привести українське судочинство до європейських стандартів та забезпечити належний рівень захисту прав людини й громадянина.

З 24 лютого 2022 року та по сьогоднішній день судова система зіштовхнулася з тими випробуваннями, які не можна було ні передбачити, ні усунути, а саме: ведення активних бойових дій по всій території України, що стало наслідком для постійної зміни підсудності, організація вивезення матеріалів справ й архівів судів до інших регіонів, проведення судових засідань за відсутності постачання електроенергії та опалення, дотримання основоположних прав та свобод людини, зокрема права на доступ до правосуддя. В процесі роботи судових органів вдалося довести, що правосуддя в умовах воєнного стану здійснюється судами безперервно, судова система є надійною, стійкою, витривалою до будь-яких сторонніх факторів.

Зокрема, йдеться про миттєву реакцію Ради Суддів України, яка в день повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, прийняла рішення № 9, яким надана рекомендації щодо здійснення правосуддя в умовах війни, а саме наголошувалося на тому, що «збори суддів, голови судів, судді судів України у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, повинні оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ» [1].

Окрім цього, в рішенні вказувалося на необхідності забезпечити евакуацію тих судових справ та документів, які відповідно до складеного раніше переліку, підлягають збереженню. На цьому також акцентував увагу Верховний Суд у наданих рекомендаціях № 6/0/9-22 від 13.03.2022 року, де зазначається наступне: «За умови відповідної

можливості необхідно здійснити вивезення судових справ, насамперед тих, що перебувають у провадженні суддів, або хоча б здійснити вивезення найбільш важливих (резонансних) справ…» [2].

В тих регіонах, де велися запеклі бої та існувала реальна загроза життю й здоров'ю суддів та учасників процесу, на підставі розпоряджень Голови Верховного Суду змінювалася підсудність розгляду справ, яка супроводжувалася повною евакуацією судових проваджень та працівників апарату суду.

Так на офіційному сайті Верховного Суду 22.07.2022 року опублікований перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. Відповідно до даного переліку туди увійшли усі місцеві й апеляційні суди Донецької, Луганської, Харківської й Херсонської областей, більша частина місцевих судів Житомирської, Запорізької й Чернігівської областей [3].

Ще в березні 2022 року Верховний Суд на своєму веб-порталі опублікував важливу інформацію для учасників процесу, вказуючи, що введення воєнного стану є поважною причиною для відкладення розгляду справ та може вважатися підставою для поновлення процесуальних строків. Дане роз'яснення лягло в основу обґрунтувань пропуску процесуальних строків учасниками процесу, які в своїх заявах посилалися лише на цю підставу та були впевнені, що суд без будь-яких зволікань поновить їм пропущені процесуальні строки.

На практиці вийшло так, що одного посилання на введення воєнного стану недостатньо для поновлення строків. На цьому наголосив Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду в ухвалі від 21.07.2022 року у справі № 127/2897/13-ц, де йдеться про те, що «сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не може бути підставою для поновлення строку на касаційне оскарження, адже такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану і унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку» [4].

Дана позиція суду в котрий раз підтвердила, що учасник процесу повинен сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки та не допускати зловживання процесуальними правами. В кожному окремому випадку має бути надане таке обґрунтування причин пропуску строків, щоб воно в повній мірі підвереджувало ті обставини, на які посилається учасник справи.

Наприклад, якщо цивільна справа розглядалася в Вовчанському районному суді Харківської області, то причиною пропуску процесуального строку, встановленого судом для подання відзиву на позовну заяву, може бути посилання на зміну територіальної підсудності, яке було прийнято на підставі розпорядження Голови Верховного Суду № 2/0/9-22 від 08.03.2022 року.

Іншим, доволі влучним прикладом, є посилання учасника справи на пропуск процесуального строку у зв'язку з перебуванням на військовій службі. Дана обставина була визнана судом поважною та стала підставою для задоволення клопотання про поновлення строку на касаційне оскарження [5].

Через постійні обстріли населених пунктів та влучання по об'єктам критичної інфраструктури нагальним питанням є визнання поважності причин для поновлення процесуальних строків через відсутність електроенергії. Останні декілька тижнів продемонстрували те, що учасники процесу, зокрема правники, які здійснюють представництво інтересів громадян, не мають змоги роздрукувати й відправити процесуальні документи ні сторонам, ні суду.

Для прикладу, ч. 9 ст. 83ЦПК України встановлює обов'язок надіслати (направити) копію доказів іншим учасникам справи. У разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій учасникам справи, суд не бере такі докази до уваги. Якщо сторона фізично не має змоги виготовити копію таких доказів та надіслати їх іншим учасникам справи засобами поштового зв'язку, адже офіційних електронних адрес у сторін немає, чи буде вважатися поважною причиною пропуску строку, який встановлений судом для подання відповідного доказу, відсутність електропостачання, та як саме можна довести, що в даного учасника справи дійсно не було електроенергії протягом декількох днів.

Дещо інша ситуація виникла щодо тих осіб, які зареєстровані в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі (ЄСІТС), адже вони мають право подавати процесуальні та інші документи, вчиняти процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою цієї системи з використанням власного електронного цифрового підпису [6]. Якщо всі учасники процесу зареєстрували свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС, то проблем з документообігом по справі не виникає ні для кого.

На практиці ми маємо те, що лише адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів

державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичних осіб державного та комунального секторів економіки зобов'язано зареєструвати свої офіційні електронні адреси в даній програмі для пришвидшення обміну документів та спрощення комунікації між учасниками процесу й судом. На інших категорій учасників судових процесів, в тому числі пересічних громадян, не покладений такий обов'язок, адже частина з них навіть електронної пошти не має. Дана обставина ускладнює не лише процес документообігу та комунікації, але й стає реальною перешкодою в реалізації права доступу до правосуддя та дотримання процесуальних строків такими учасниками процесу.

Іншою функцією ЄСІТС є проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку, таке право чітко регламентоване в ст. 212 ЦПК України. Заслуговує на увагу частина 5 зазначеної статті, де вказано, що «ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву» [7].

Наразі, більше 40% критичної інфраструктури, включаючи гідро-, теплові електростанції пошкоджені або зруйновані взагалі. Віялові відключення електроенергії не дають змоги учасникам процесів взяти участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції. Окрім цього, відсутня можливість попередити суд про обставини, які виникли у зв'язку з щоденними обстрілами населених пунктів, та які стали наслідком відсутності покриття певних територій України мобільним зв'язком. Тут виникає питання, як суд буде сприймати відсутність таких учасників процесу, коли, наприклад, справа розглядається по суті, та чи будуть ці обставини поважними для суду, щоб відкласти судове засідання.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що за перші півроку війни державні органи змогли організувати та забезпечити стале функціонування судочинства, надаючи право учасникам процесу приймати участь в судових засіданнях в режимі відеоконференції та реалізувати право відкласти розгляд справи або подати клопотання про поновлення процесуальних строків у зв'язку із запровадженням воєнного стану. Але на сьомому-восьмому місяці війні виникли інші перешкоди для учасників судових справ, які не лише ускладнюють процес, але й блокують вчинення певних процесуальних дій ними, які в майбутньому можуть стати підставою для перегляду значної

кількості рішень місцевих судів у зв'язку з порушенням права на судових захист й доступу до суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні: Рішення Ради суддів України від 24.02.2022 № 9.URL:http://rsu.gov.ua/ua/documents/130.

2. Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньо загрози його захоплення: Розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22.URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf.

3. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану: загальна таблиця судів станом на 22.07.2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_2022_07_22_1.pdf.

4. Ухвала у справі № 127/2897/13-ц (провадження № 61-6420ск22) Касаційний Цивільний Суду у складі Верховного Суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105372019, 2022, липень, 21.

5. Ухвала у справі № 460/14618/2 (провадження К/990/16784/22) Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду. Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105267322, 2022, липень, 15.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 16. Ст. 14.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 16. Ст. 212.

ДанилецьЛеонід Віталійович,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ПОНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» на території всієї країни з 5:30 24 лютого 2022 року було запроваджено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією рф

проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони й відповідно до діючого законодавства. Воєнний стан було введено строком на 30 діб, проте у подальшому строки його дії неодноразово продовжувалися та на даний час військовий стан діятиме до 21 листопада 2022 року, а проект закону про його продовження ще на 90 діб вже поданий до Верховної Ради України та перебуває на розгляді. [1]

Не існує жодної галузі та сфери життя, яку б не зачепила війна, зокрема й здійснення правосуддя зазнало відповідного впливу обставин, які склалися на території України. Проте, не зважаючи на триваючу війну в Україні, судові процеси тривають, адже припинення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану заборонено законом.

На сьогоднішній день, враховуючи триваючу 9-й місяць війну, а також дію загальнонаціонального карантину вже на протязі 3-х років, особливо актуальним видається питання дотримання процесуальних строків, а також можливості їх поновлення в умовах воєнного стану.

Стосовно дотримання процесуальних строків, а також їх поновлення в умовах воєнного стану є дві позиції, які наразі є актуальними у судовій практиці та науковій доктрині.

1. Протягом дії в Україні воєнного стану суворе застосування процесуальних строків може мати ознаки невиправданого обмеження доступу до суду.

2. Протягом дії в Україні воєнного стану є недопустимим нівелювання процесуальних вимог, встановлених законом, зокрема і в частині дотримання процесуальних строків.

На думку автора, процесуальні вимоги, встановлені Цивільним процесуальним кодексом України повинні беззаперечно дотримуватися учасниками судових процесів, зокрема в контексті дотримання процесуальних строків, а також питань стосовно їх поновлення.

Законом № 540-IX від 30.03.2020 року було доповнено пунктом 3 Прикінцеві положення Цивільного процесуального кодексу України, яким передбачається: «Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цих Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені об-

меженнями, впровадженими у зв'язку з карантином. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку із карантином.» [2]

Слід вважати, що аналогічні положення законодавства мають бути закріплені і відносно до поновлення процесуальних строків в умовах воєнного стану.

Вказані дії відповідатимуть та сприятимуть дотриманню права на доступ до суду в умовах воєнного стану.

Однак, важливою умовою є те, що кожен випадок поновлення процесуальних строків повинен ретельно досліджуватися судом, адже відповідно до практики Верховного Суду, сам факт запровадження воєнного стану в Україні, без обґрунтування неможливості звернення до суду учасником справи у встановлені строки, у зв'язку із запровадженням такого, не може вважатись причиною для безумовного поновлення цих строків.

Причини пропуску можуть вважатися поважними, якщо вони відповідають одночасно таким умовам:

1) Це обставина або кілька обставин, які безпосередньо унеможливлюють або ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк;

2) Це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк;

3) Ця причина виникла протягом строку, який пропущено;

4) Ця обставина або обставини підтверджуються належними і допустимими доказами.

Таким чином, поновленню можуть підлягати лише порушені з поважних причин процесуальні строки, встановлені законом.

Відповідно до постанови Верховного Суду по справі № 500/1912/22, колегією суддів зазначено, що протягом дії в Україні воєнного стану необхідно уникати як надмірного формалізму, так і надмірної гнучкості, адже такі явища можуть призвести до нівелювання процесуальних вимог. Зокрема, надмірний формалізм у трактуванні процесуального законодавства визнається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно статті 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод. [3]

Відповідно до практики Великої палати ЄСПЛ, зокрема рішень, які в основному стосуються процесуальних гарантій особи у суді було зазначено, щопункт 1 статті 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків цивільного характеру (див. рішення у справах «Роше проти Сполученого Королівства» (Roche v. the United Kingdom) [ВП], № 32555/96, п. 116; «З та інші проти Сполученого Королівства» (Z and Others v. the United Kingdom) [ВП], № 29392/95, п. 91; «Цудак проти Литви» (Cudak v. Lithuania) [ВП], № 15869/02, п. 54); право на доступ до суду повинно бути «практичним та ефективним», а не «теоретичним чи ілюзорним».

Отже, навіть за умови таких складних часів для України, правосуддя в країні має здійснюватися та мають бути захищені в першу чергу права наших громадян та осіб, які перебувають в країні та поза її межами.

Необхідною умовою для виконання такої мети є неухильне дотримання вимог Цивільного процесуального кодексу України та максимальна увага до кожної окремої ситуації, ретельне дослідження якої обов'язково надаватиме змогу прийняти правильне рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 06.11.2022 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

3. Постанова Верховного Суду по справі № 500/1912/22від 29.09.2022 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406

Кикоть Артем Володимирович,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

НАЛЕЖНІСТЬ І ДОПУСТИМІСТЬ УСНИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На законодавчому рівні частиною 1 статті 76 ЦПК Уряїни закріплено, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Проте, згідно з частиною 1 ст. 77 ЦПК України, належними доказами вважаються лише ті, що включають в себе інформацію стосовно предмета доказування, в свою чергу предметом доказування є факти, що обґрунтовують заявлені вимоги або заперечення чи мають інше значення для вирішення справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

В історичній ретроспективі можна звернутися до Статуту цивільного судочинства 1864 р., який заклавфундамент понять належності та допустимості усних доказів увітчизняному цивільному процесі, а також посилив роль уснихдоказів у судовому спорі. Змінилось усе: етапи розгляду справи, взаємодія сторін спору та суду та, звісно ж, сам процес цивільного судочинства. Однак були і норми, котрі обмежували можливість застосування усних доказів. Так, згідно зі статтею 409 Статуту усні докази могли бути визнані судом недопустимими у разі необхідності доведення обставин за допомогою письмових доказів.Також у випадку втрати, вилучення чи знищення письмового доказу або за можливості його підтвердження іншими документами відповідно до статті 410 Статуту, докази, завірені чи складені згідно законодавчих вимог, не можна було спростуватиза допомогоюдачі показань свідків.Виключенням з цього правила були випадки фальсифікаціїписьмових доказів, такі докази могли бути визнані недопустимими відповідно до показань свідків [1]. Вищезазначені обставини вказують на динамічне зростання ролі усних доказів в історичному аспекті, їх належності та допустимості, а також допомагають визначити їх місце та значення у сучасній системі національного цивільного судочинства.

Проаналізувавши положення ЦПК України, можна виділити узагальнені критерії оцінки належності усних доказів. Однак такі кри-

терії розпорошені по всьому кодексу, що на практиці призводить до виникнення труднощів у з'ясуванні і розумінні поняття належності усних доказів. Внаслідок цьоговиникають проблеми з правильним вирішеннямспору, виникає спірна судова практика в аналогічних категоріях справ. Виходячи з цього, існує потреба узакріпленнів ЦПК України більш детальних критеріїв належності доказів.

До прикладу, уцивільному процесі Німеччини доказування розглядають у вузькому та широкому значенні, які, в свою чергу, поділяються на суворета вільне. Вузьке значеннявбачається у безпосередньому розгляді справ судом, таким чином у судді, який розглядає справу з'являєтьсявпевненістьу відповідності, або ж невідповідностінаданих сторонами доказівчи тверджень. Суворе доказування має на меті встановлення обставин, які є необхідними для винесення судом обґрунтованого рішення. Даний процес доказування здійснюється згідно з принципами усності, рівності та змагальності сторін спору, що передбачає використання учасниками справи виключно тих доказів, які закріплені ЦПК Федеративної Республіки Німеччини. На противагу суворому доказуванню у вільному суд не обмежений використанням виключно тих доказів, що закріплені процесуальними нормами. Дане положення закріплено у § 293 ЦПК ФРН [2]. Отже, фундаментальною різницею суворого та вільного доказування є те, що на останнє не мають впливу норми закону, які встановлюють будь-які обмеження стосовно можливості надання доказів сторонами спору, такі докази не прив'язані до процесуальної форми. Цивільне законодавство Німеччини не надає чіткого визначення понять належність і допустимість доказів. В той же час, розуміння поняття належності доказів закріплено в § 282 ЦПК ФРН, в якому зазначено, що використані учасниками справиспособи судового доказуванняповинні прямо відноситися до суті спору. Виходячи з того, що належність доказів передбачаєвиокремленнялише необхідних доказів у справі, то з метою спрощення даного процесу, за певних умов судмає право перед уснимзасіданням з викликом сторін прийняти рішенняпро залучення доказів, наданих сторонами. Відповідно до німецької теорії доказування, докази є допустимими, якщо вони були одержані законним шляхом у відповідності до норм процесуального законодавства.Усними доказамивідповідно до німецького ЦПК є: висновок експерта, показання свідків, показанняучасників справи.

У порівнянні з німецькими норми ЦПК України, що регламентують процес доказування, є більш імперативними та містять більше положень, що обмежують сторін спору, як наприклад норма, що суд не бере до уваги докази, які не стосуються предмета доказування (ч. 4 статті 77 ЦПК України). Тоді як належність доказів відповідно до законодавстваНімеччинивизначається у їх співвідношенні до конкретної справи, не останню роль грає направленість судової системи на пошук об'єктивної істини та ретельність ведення судової справи. Отже німецькі суди є більшвільнимиупроцесі оцінки усних доказів. Однак, все ж таки, рішення судів мають базуватися на фактичних обставинах, які мають відношення до справи. Отже розглянуті норми ЦПК ФРН дають змогу спростити та поліпшити процес судового дослідження доказів шляхом застосування процедури підтвердження доказом певних обставин справи у ході попереднього розгляду безпосередньо в судовому засіданні.

З метою ефективного розвитку національного процесу доказування у цивільному судочинстві доцільною вбачається імплементація положень німецького законодавства, що стосуються належності і допустимості усних доказів, у цивільне процесуальне законодавство України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Симбірська Є. В. Окремі аспекти змісту допустимості доказів у цивільному процесі. *Jurnalul juridic national*. 2019. № 4. С. 108–112.

2. Городовенко В. Принцип рівності громадян перед законом і судом. *Вісник Конституційного Суду України.* 2012. № 2. С. 178–186.

Петренко Наталія Дмитрівна,
аспірантка кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Господарського суду Одеської області

СУДОВА НЕУСТОЙКА (АСТРЕНТ): ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Відповідно до ч. 3 ст. 129-1 Конституції України контроль за виконанням судових рішень здійснює суд. Як правильно зазначає І. В. Андронов, «розуміючи той факт, що законодавець використовує термін

«судове рішення» як узагальнюючий термін для всіх актів правосуддя, можна зробити висновок, що на суд покладається обов'язок здійснювати контроль за реальним виконанням усіх своїх рішень, незалежно від процесуальної форми їх викладення, якщо рішення підлягає примусовому виконанню» [1, с. 114]. Основною ж формою судового контролю залищається передбачена у ЦПК України процедура оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності приватного виконавця, державного виконавця, іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення. Такий судовий контроль відбувається виключно за скаргою заінтересованої особи, а тому цивільне процесуальне законодавство, на відміну від Кодексу адміністративного судочинства України, не надає суду юридичних засобів здійснення контролю за виконанням кожного свого рішення, зокрема, у формі зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

Натомість законодавству деяких країн відомі інші процесуальні інститути, які дозволяють посилити судовий контроль за виконанням рішень. Астрент (фр. *l'astreinte)* у французькому процесуальному праві – це один із видів грошового штрафу, який визначається судом на випадок невиконання боржником зобов'язання, встановленого судовим рішенням, з метою стимулювання добровільного та сумлінного виконання судових актів особами, на яких покладені будь-які обов'язки. Таким чином, це санкція, що характеризується, по відношенню до судового рішення, допоміжним характером, яка полягає у сплаті грошової суми, пропорційної тривалості затримки у виконанні зобов'язання, або до суми вчинених порушень. Витоки формування такого правового інституту можна віднайти принаймні з Кодексу Наполеона.

Люксембург та Голландія законами від 21 липня 1976 р. та від 3 жовтня 1978 року відповідно запровадили подібні норми. В бельгійську правову систему аналогічний інститут було запроваджено законом від 31 січня 1980 року, який фактично ввів у бельгійське законодавство положення Конвенції Бенілюксу про astreinte для однакового застосування в Бельгії, Голландії та Люксембурзі. Положення ґрунтувалося на положеннях закону Нідерландів, а не законодавства Франції, тому про запозичення саме французької моделі можна говорити доволі умовно, адже стосується головним чином тільки фундаментальної концепції astreinte та її назви [2].

В Італії законом від 24 жовтня 2003 року було запроваджено інструмент «непрямого виконання», що передбачає заходи грошового примусу, які мають застосовуватися лише до прав, що випливають із невзаємозамінних зобов'язань [3].

Так само і стаття 27 Модельних правил європейського цивільного процесу (Model European Rules of Civil Procedure) ELI-Unidroit пропонує можливість встановлення судом у якості санкцій негативних фактичних висновків, зобов'язати сторону або її адвоката покрити витрати, пов'язані з невиконанням покладених на них обов'язків, або, у серйозних випадках – видати розпорядження про сплату штрафу (astreinte), адміністративні санкції, в порядку, передбаченому національним законодавством [4]. При цьому доцільним розрізняти саме прямі санкції, які включають штрафи, судові неустойки (astreinte) арешт чи позбавлення волі за неповагу до суду. Тоді як непрямі санкції включають встановлення несприятливих для сторони висновків, винесення заочного рішення, відмову у задоволенні позову чи вжитті забезпечувальних заходів.

Дискусія щодо запровадження астренту в національній практиці продовжилася у Концепції рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, підготовленій членами Робочої групи, утвореної постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» від 17 липня 2019 р. № 650. Зокрема, пропонується доповнити Цивільний кодекс України положеннями про судову неустойку або пеню за неналежне виконання рішення суду (астрент), згідно з яким «суд може за вимогою позивача зобов'язати відповідача виплатити на користь позивача грошову суму, якщо відповідач не виконає рішення суду». Розробниками концепції правом на застосування астренту пропонується наділити суд, якщо подано позов про виконання зобов'язання в натурі, однак астрент не може бути нараховано на грошові вимоги [5, с. 35]. Таким чином, пропоновані положення щодо астренту не вимагають закріплення у процесуальному законодавстві, натоміть узгодження пропонованих змін із цивільним процесуальним законодавством буде доцільним, адже слід передбачити порядок подання такої заяви, наявності у суду права з власної ініціативи застосовувати судову неустойку, збільшувати чи зменшувати її розмір або строк, на який її встановлено чи з якого вона починає обраховуватися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 435 с.

2. Glos G. Astreinte in Belgian Law. *International Journal of Legal Information*. 1985. 13(1-2). P. 17-27. URL: doi:10.1017/S0731126500018370.

3.Caracciolo A.; Stamerra F.; Cesareo F. Astreintes and Italian Law. *Civil Procedure Review.* 2017. [S. l.], v. 8, n. 2. P. 45–72, URL: https://civilprocedurereview.com/revista/article/view/150.

4. ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure. URL:http://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/ali-unidroitprinciples-e.pdf.

5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: АртЕк, 2020. 128 с.

Поліщук Павло Анатолійович,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національногоуніверситету «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРЕТОРІЯХ

На даний час наша держава переживає тяжкий період воєнного стану у зв'язку з військовою агресією РФ, в період з 24 лютого 2022 по 01 листопада 2022 року певна кількість територій України перебували в тимчасовій окупації, а деякі продовжують перебувати і надалі. Так розкриваючи поняття воєнного стану можна зазначити, що – це особливий правовий режим, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Отже, законодавець чітко регламентує поняття воєнного стану, та надає уточнення, що в даний період, можуть бути обмежені конституційні права і свободи людини і громадянина. Також, вказано,

що даний стан вводиться у разі збройної агресії на територію України, а збройна агресія у більшості випадків тягне за собою смертельні наслідки військово складу та цивільного населення.

Таким чином, більшість громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях зіштовхнулися з питанням реєстрації факту смерті, оскільки, відповідно до ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану з наступних підстав, а саме:

– за наявності документу регламентованої форми про факт смерті, виданого закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою;

Відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, підставою для державної реєстрації смерті, зокрема є: лікарське свідоцтво про смерть (форма № 106/о); фельдшерська довідка про смерть (форма № 106-1/о); лікарське свідоцтво про перинатальну смерть (форма № 106-2/о); повідомлення державного архіву або органів Служби безпеки України у разі реєстрації смерті осіб, репресованих за рішенням несудових та судових органів; повідомлення установи виконання покарань або слідчого ізолятора, надіслане разом з лікарським свідоцтвом про смерть (пункт 1 глави 5 розділу ІІІ Правил).

– за наявності рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою.

Досліджуючи питання щодо розгляду справ про встановлення факту смерті на тимчасово окупованих територіях в цивільному судочинстві необхідно звернути увагу на певні її особливості, а саме: підсудність даної категорії справ, право на звернення до суду, перелік необхідних доказів, строки розгляду тощо.

Щодо підсудності справ на тимчасово окупованих територіях, то необхідно зазначити, що03 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів (законопроект № 7117), зміни стосувались частини сьомої статті 147 Закону за якою передбачено задля забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин, зокрема у разі неможливості здійснення правосуддя судом з

об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя [3].

Отже, можна дійти до висновку, що при виборі підсудності необхідно зайти на сайт суду, на якому буде вказано суд, якому суду було передано підсудність справ визначених Рішенням Вищої ради правосуддя.

Розглядаючи питання стосовно, права на звернення до суду з заявою про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України у відповідності до аб. 2 ч. 1 ст. 317 Цивільного процесуального кодексу України, мають право подати члени сім'ї померлого, їхні представники або інші заінтересовані особи (якщо встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси) [4].

Стосовно переліку необхідних доказів, які необхідні для звернення до із заявою про встановлення факту смерті особи, це є:

- заява про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території, в якій необхідно вказати, а саме:
  - причини неможливості одержання або відновлення документів, що підтверджують цей факт;
  - докази смерті особи (наприклад, фото з місця поховання, письмові свідчення очевидців, медичні документи про смерть тощо).
- довідка про неможливість відновлення втрачених або знищених документів (наприклад, письмова відмова органів державної реєстрації актів цивільного стану);
- копія документа, що посвідчує особу та реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника;

Щодо строків розгляду заяви, заяви про встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначено, що дані справи, розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду.

Разом з тим, поняття «невідкладно», в кожній ситуації буде різним, виходячи з дня подачі заяви до суду та завантаженості суду.

Також важливо розуміти з метою задоволення заяви про встановлення факту смерті, заявник повинен надати суду дійні докази того, що в нього не має законних підстав для реєстрації факту смерті у відповідності до законодавства, а саме, відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.

Наприклад, Рішення Запорізького районного суду Запорізької області від 04 серпня 2022 року у справі № 317/1500/22, суд відмовив заявнику в задоволені заяви з наступних підстав, «звертаючись до суду із заявою про встановлення факту смерті заявником та його представником не надано жодного доказу, який би підтверджував неможливість реєстрації факту смерті особи органом відділу державної реєстрації актів цивільного стану на території України, оскільки медичне свідоцтво про смерть № 26 від 14.07.2022 форми № 106/о виданої КП «Приморським центром первинної медико-санітарної допомоги» ПМР, копія якого долучена до матеріалів заяви є належним документом за яким органом державної реєстрації актів цивільного стану на території України може бути зареєстрований факт смерті особи».

Заявник в своїй заяві вказував, що немає можливості зареєструвати факт смерті померлого та території України посилаючись на відсутність та неможливість отримання оригіналу довідки форми 106/о, з підстав того, що особа померла на тимчасово окупованій території.

Однак суд з доводами заявника не погодився, оскільки заявник має копію вищевказаної довідки.

Так, відповідно до ч.3 ст.12 Цивільно процесуального кодексу України кожна сторона повинна обґрунтовано довести ті обставини, які в свою чергу мають відношення до відповідної справи та можуть підтвердити свої вимоги або заперечення при розгляді справи, крім випадків, встановлених Кодексом.

Згідно ст. 76 Цивільно процесуального кодексу України, визначено, що докази є будь-які дані за наявності яких суд може встановити навість певних обставин, або їх відсутність, які будуть надані суду у встановленому порядку та матимуть значення для вирішення справи.

Враховуючи викладене та всі обставини справи, суд не знайшов підстав щодо можливості встановити факт смерті особи та ухвалити рішення у справі про задоволення заяви.

Отже, враховуючи вищевикладене, якщо необхідно встановити факт смерті особи на тимчасово окупованій території, а саме, в судовому порядку, необхідно розуміти, чи є підстави для звернення до

суду, а саме, через не можливість отримання або відсутність документів, які можуть бути підставою для реєстрації відповідного актового запису та наявність процесуальних прав заявника для звернення до суду для встановлення даного факту з метою задоволення даної заяви.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України: Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 року № 389-VIII ВР. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250.
2. Закону України: Про державну реєстрацію актів цивільного стану від 01.07.2010 року № 2398-VI ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 2010. № 38. Ст.509.
3. Закону України: Про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 року № 1402-VIII ВР. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст.545.
4. Цивільно процесуального кодексу України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.
5. Наказ Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 року № 52/5, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 р. за № 719/4940.
6. Рішення Запорізького районного суду Запорізької області від 04 серпня 2022 року у справі № 317/1500/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105563316//.

Привиденцев Олександр Геннадійович,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ЯК РІЗНОВИДУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стрімкий та всебічний розвиток ІТ-інфраструктури та глобальна цифрова трансформація суспільства в Україні та загалом у світі, значно полегшили комунікаційні процеси за допомогою електронного способу обміну інформації, тому постійно зростає частка попиту на цей вид комунікації в соціумі. Електронна комунікація – це процес, який відповідає головним вимогам сучасності: швидкості, ефективності, зручності та універсальності та надає можливість обміну інформацією від персональних електронних повідомлень до колективних (групових) відео-конференцій.

Серед е-комунікаційних можливостей обміну інформації, статистично, левова частка належить текстовим електронним повідомленням, що викликало закономірну потребу у правовому врегулюванні використання таких даних як доказів під час захисту своїх прав та законних інтересів в судових інстанціях. Зокрема, в рамках цивільного процесуального законодавства України використання такого доказового матеріалу закріплено уч.1 ст. 100 ЦПК України [1] як різновиду електронних доказів, що мають процесуальні особливості їх застосування у процесі доказування. Одна із багатьох точок зору щодо поняття «доказування» в цивільному судочинстві є визначення як «діяльності, яка врегульована цивільним процесуальним законодавством і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін шляхом зазначення про докази, їх збирання, подання, дослідження та оцінки» [2, с.111]. Розробка матеріально-правової позиції у справі вимагає необхідних доказів для підтвердження юридичних фактів. До складу предмету доказування входить сукупність обставин, на підставі яких заявлено позов та подано заперечення на нього, або мають інше значення для вирішення справи. Позивач під час подачі позову бере на себе обов'язок підтвердити передбаченими законом засобами законність та правомірність свої вимог, а відповідач в свою чергу подає заперечення проти позову, які підтверджує відповідними доказами. За певних умов відповідачу достатньо лише заперечити вимоги позову, оскільки тягар доказування лежить на стороні позивача.

Законодавча дефініція текстових е-повідомлень як засобів доказування відсутня, проте застосовуючи методи аналізу та синтезу до наукових текстів, використовуючи найбільш доцільне визначення «тексту» за темою дослідження, яке наводиться у тлумачному словнику [3] та поняття «електронного повідомлень як доказу», яке автор сформував в попередніх роботах [4], можемо запропонувати визначення текстових електронних повідомлень як доказів:це дані (інформація), подані знаками, згрупованими у слова, речення, абзаци, таблиці, тощо, які призначені визначеному або невизначеному колу осіб (отримувачу), що передаються засобами цифрового зв'язку в електронній формі та можуть або підтвердити або спростувати обставини, на яких ґрунтуються вимоги чи заперечення учасника справи, яка вирішується судом.

Текстові е-повідомлення як різновид електронних доказів можуть подаватися до суду у вигляді:

1) оригіналу – на відповідному електронному ресурсі (сайт або поштовий агент) або пристрої (смс-сповіщення), на якому вона була створена, надіслана, отримана або зберігається, тому оригіналів такого виду доказу може бути декілька, з однаковою юридичною силою;

2) електронної копії – зафіксований зміст в електронному вигляді, наприклад за допомогою інструменту скріншота, текстового е-повідомлення на відповідному ресурсі або пристрої, а також посвідчений кваліфікованим електронним підписом, який прирівнюється до власноручного підпису за своєю юридичною силою відповідно до ч. 4 ст. 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги» [5];

3) паперової копії: у вигляді паперових роздруківок тексту електронних повідомлень, який є найбільш вживаним способом подання текстових е-повідомлень як засобів доказування при вирішенні справи в суді. Як приклад:справа № 753/10840/19, де позивачем було надано роздруківки повідомлень з месенджеру і суд визнавтакий доказ, який відповідає вимогам, що висуваються до доказів (допустимість, належність, достовірність, достатність), долучив їх до матеріалів справи та надав відповідну правову оцінку [6]. Така копія повинна бути посвідчена у порядку та відповідно до вимог ДСТУ 4163:2020.

Проблемним аспектом використання такого виду доказів є ідентифікація автора повідомлення, якщо учасник справи або суд заперечує цей факт, або піддає сумніву наявність цих повідомлень взагалі. Відповідно при поданні копії такого доказу, але неможливості надання оригіналу (витребування може відбуватися за клопотанням учасника справи або суду) такий доказ може бути не взятий до уваги при вирішенні справи, проте не дослідження оригіналу доказу не вважається процесуальним порушенням, якщо такого клопотання не було заявлено або відсутні обґрунтовані сумніви щодо відповідності раніше наданої копії до оригіналу електронного доказу.

За умови видалення електронного листування знищується оригінал доказу. Деякі месенджери видаляють повідомлення повністю без слідів відправлення\отримання у відправника та отримувача (Telegram), деякі залишають слід відправлення\отримання (фіксується точна дата та час), але видаляють зміст текстових е-повідомлень (Viber, Messenger), поштові агенти (поштові скриньки та соціальні мережі) та смс-сповіщення на мобільних пристроях здебільшого надають можливість видалення тільки в однієї сторони контенту пові-

домлень і залишається повністю зміст та відмітки часу в іншої сторони.

Задля протидії знищенню оригіналу електронного доказу, за необхідності, відбувається фіксація їх змісту за допомогою спеціальних юридичних процедур:

1) проведення судових експертиз щодо змісту листування, ідентифікації авторства повідомлень та встановлення інших обставин, що мають значення при вирішенні справи;

2) залучення Центру компетенції адресного простору мережі інтернет для надання висновків чи звітів щодо фіксації змісту вебсторінки в певний час (наприклад, якщо на веб-сторінці було розміщено публічне електронне повідомлення) та надання довідки про власників веб-ресурсу, схожим за дією є і використання ресурсу www.web.archive.org (архівація мережі Інтернет);

3) забезпечення доказу судом – позивач може подати клопотання до суду щодо здійснення огляду судом оригіналу електронного доказу, в даному випадку електронного листування, як до подання позовної заяви так і після такого. У випадку огляду судом електронного листування до подання позову мінімізується ризик знищення або заміни змісту електронного листування потенційним відповідачем;

4) сторона спору самостійно здійснює збір доказів та фіксацію змісту електронного листування, яке може відбуватися:

– через звернення до адвоката, який може здійснювати самостійний збір доказів та фіксувати їх у протоколі;
– через залучення свідків, які фіксують огляд електронного доказу в протоколі і в майбутньому зможуть надати свідчення у суді щодо підтвердження або спростування фактів, які зазначені у протоколі.

Визначені способи забезпечення доказів неможливо однаково ефективно використати для фіксації кожного із видів передачі (пошта, месенджер, сайт, мобільний пристрій) текстових е-повідомлень, тому доцільно їх обирати індивідуально, спираючись на процесуальні особливості розгляду конкретної справи. Текстові електронні повідомлення як докази в цивільному процесі є одними із найуживаніших видів електронних доказів у судовій практиці, проте не позбавлені недоліків у вигляді наявної можливості у відповідача миттєвого знищення оригіналу електронного доказу, що є головною складністю їх використання як засобів доказування та відсутності

єдиного універсального процесуального порядку фіксації їх змісту, що є глобальними проблемами застосування зазначеного джерела доказів та предметом подальшого наукового дослідження задля їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40-41, 42, ст. 492.

2. Цивільний процес: Навч. посіб. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін. За ред. Ю. В. Білоусова. К.: Прецедент. 2006. 293 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.

4. Привиденцев О. Г. Місце електронних повідомлень як джерела доказів у цивільному процесі. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 818-821 URL: https://hdl.handle.net/11300/19032 .

5. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 400.

6. Ніколенко А. Електронні докази: інструкція з використання. GOLAW. URL: https://golaw.ua/ua/insights/publication/elektronni-dokazi-instrukcziya-z-vikoristannya/#_ftn5.

Русецька Оксана Олександрівна,
аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
приватний виконавець виконавчого округу Дніпропетровської області

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Конституція України гарантує кожній особі право на професійну правничу допомогу та вільнийвибір захисника своїх прав (ст. 59) [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про виконавче провадження»«сторони можуть реалізувати свої права і обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників» [2].

Окремі питання щодо представництва у виконавчому провадженні досліджували такі науковці якБілоусов Ю. В., Н. В. Волкова, Фурса С. Я., Цюра В. В., Штефан М. Й., Щербак С. В.та ін. Однак багато питань залишились невизначеними та потребують подальшого їх вирішення, зокрема щодо визначання поняття представництва у виконавчому провадженні тощо.

Варто зауважити, що законодавець не надає визначення поняття представництва у виконавчому провадженні, тому в доктрині права дане питання є досить дискусійним.

Аналізуючи різні точки зору науковців щодо визначення поняття представництва у виконавчому провадженні, можна виділити декілька підходів до розуміння даного поняття. Так, одні автори вважають «представництво у виконавчому проваджені – це правовідносини, в силу яких одна сторона (представник) бере участь у виконавчому провадженні від імені та в інтересах іншої особи (особи, яку представляють, зазвичай сторони)» [3, с. 56]. Інші, що «представництво у виконавчому провадженні є процесуально-правовим засобом, який забезпечує реалізацію стягувачем і боржником своїх прав і виконання обов'язків, а також сприяє органу державної виконавчої служби неупереджено, своєчасно, повно вчиняти виконавчі дії» [4, с. 22].

Н. В. Волкова здійснивши аналіз різних поглядів науковців щодо визначення поняття представництва у виконавчому провадженні прийшла до висновку, що «представництво у виконавчому провадженні – це правовідносини, на підставі яких представник здійснює виконавчі дії в обсязі повноважень, наданих йому відповідно до закону або договору від імені та в інтересах сторони (стягувача, боржника) виконавчого провадження з метоюзабезпечення реалізації прав і виконання обов'язків сторони та надання правової допомоги щодо виконання рішень суду та інших не юрисдикційних органів» [5].

Отже, необхідно зазначити, що більшість науковців визначаючи поняття представництва у виконавчому провадженні зводяться до того, що представництво можливо тільки щодо сторін (стягувача та боржника), що підтверджується й нормами законодавства відповідно до ст. 16 Закону України «Про виконавче провадження». Однак, з таким положенням деякі науковці не погоджуються «…з огляду на те, що саме з представництвом пов'язується право на надання правової допомоги, значна кількість інших суб'єктів виконавчих процесуальних правовідносин, причому як тих, що мають у справі юридичний

інтерес, так і тих, що його не мають, також можуть потребувати правової допомоги адвоката, а відтак і права на представництво» [6, 94]. Свою позицію науковець аргументує тим, що «значна кількість тих суб'єктів, які є юридично незаінтересованими у наслідках виконавчого провадження, також потребують правової допомоги адвоката, як, наприклад, зберігачі майна, яким виконавець передає на зберігання арештоване майно боржника. Підставою для передання такого майна зберігачу, зокрема, може бути й укладений між виконавцем та зберігачем відповідний договір. Навряд чи хтось інший, окрім адвоката як представника та спеціального суб'єкта у сфері надання правової допомоги, у змозі надати зберігачу майна якісну правову допомогу при узгодженні умов цього договору» [6, 94].

З вище наведених визначень спостерігається певна дискусії серед науковців, а саме поняття представництва у виконавчому провадженні трактується по-різному, наприклад, одні науковці визначають представництво через «правовідносини» [7, с. 201-202], інші через – «процесуальну діяльність представника» [8, с. 155] або «процесуально-правовим засобом» [4, с. 22]. Д. М. Сібільов вважає, що «представництво у виконавчому провадженні пов'язане лише з матеріальними, а не процесуальними правовідносинами» [9, с. 21].С. В. Щербак з цього приводу зазначає, що «поняття процесуального представництва у виконавчому процесі включає й комплекс правовідносин, що виникають між стороною виконавчого процесу (стягувачем або боржником) та уповноваженим нею представником» [10, с. 44]. Такої жпозиції дотримається й В. В. Цюра та зазначає: «…зміст представництва у виконавчому провадженні, слід зазначити, що за своєю правовою природою він охоплює матеріально-правові норми, які передбачають вчинення дій представником від імені та в інтересах довірителя з реалізації його прав та обов'язків у ході проведення виконавчих дій» та приходить до висновку, що«представництво є комплексним міжгалузевим інститутом, який дозволяє ефективно врегулювати відповідні відносини в рамках різних інститутів (галузей)» [11]. Н. В. Волкова стверджує, що «увиконавчому проваджені представництво є процесуальним-правовим інститутом» та аргументує це тим, що «представництво як матеріально-правовий інститутможе бути в будь-яких правочинах, а у процесуальному – тільки для вчинення виконавчих дій у виконавчому проваджені; при матеріальному представництві в юридичній дії бере участь тільки представник, а у процесуальному

поряд із представником може брати участь і особа, яку представляють тощо» [5].

Не вступаючи до дискусій на підставі вищенаведеного вважаємо, що представництво у виконавчому процесі є самостійним правовим інститутом, який має свою мету, завдання, суб'єктний склад тощо та потребує подальшого вивчення та наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*.1996. № 30. Ст. 141.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : Навч. посіб. / Ю. В. Білоусов. К.: Прецендент, 2005. 192 с.
4. Штефан М. Й., ОмельченкоМ. П., ШтефанС. М.Виконання судових рішень: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
5. Волкова Н. В. Представительство в исполнительном производстве (отдельные аспекты).*Цивилистическая процессуальнаямысль*. Международный сборник научных статей. Выпуск 4 «Адвокатура». Киев. : Алерта, 2015. С. 268-275.
6. Снідевич О. Проблемні питання представництва у виконавчому провадженні України. JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ, 2019. С. 93-96.
7. Цивільний процес України: Академічний курс : підручник. За ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. С. Я. Фурса: КНТ, 2009. 848 с.
8. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс : підручник. К.: Ін Юре, 2005. 624 с
9. Штефан М. Й., ОмельченкоМ. П., ШтефанС. М. Виконання судових рішень: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
10. Щербак С. В. Представництво у виконавчому процесі.*Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(8). С. 44-49
11. Цюра В. Особливості відносин представництва у виконавчому провадженні. URL: http://www.pravnuk.info/urukrain/1485-osoblivosti-vidnosin-predstavnictva-u-vikonavchomu-provadzhenni.html

Андрушко Діана Олександрівна,
студентка 3- го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Павлова Ю. С.*

СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ проти України вплинула на усі сфери життя громадян та не оминула жодної категорі ї населенн я. Як у мирний час, так і особливо у нинішніх реаліях, діти потребую ть особливо ї уваги та турботи. Більшіст ь батьків відповід ально виконують ь свій обов'язок щодо матеріал ьного забезпеч ення дитини, хоча є і такі, що навпаки ухиляють ся від цього. Але варто пам'ятати, що війна – не привід забувати про сплату аліменті в.

На сьогодні шній день питання про стягненн я аліменті в з платникі в, які перебува ють у Збройних Силах України є досить актуальн им, у зв'язку з тим, що багато чоловікі в були мобілізо вані та захищают ь нашу землю від окупанті в.

Так, з прийнятт ям Верховно ю Радою Закону України від 15 березня 2022 року № 2129-IX, Закон України «Про виконавч е провадже ння» було доповнен орядом положень, пов'язаних із військов ою агресію Російськ ої Федераці ї на територі ї нашої держави. Ці зміни набрали чинності 26 березня 2022 року.

Слід зауважит и, що питання стягненн я аліменті в під час війни не зазнало кардинал ьних змін, окрім виконанн я рішень на тимчасов о окупован их територі ях України державою -агресором.

Відповідно до змін тимчасов о, на період до припинен ня або скасуван ня воєнного стану на території ї України:

- припиняється зверненн я стягненн я на заробітн у плату, пенсію, стипенді ю та інший дохід боржника (крім рішень про стягненн я аліменті в та рішень, боржника ми за якими є громадян и РФ).
- із 26 березня 2022 року можливим є проведен ня відрахув ань із заробітн ої плати, пенсії, стипенді ї та інших доходів боржника лише на виконанн я рішень про стягненн я аліменті в та рішень, боржника ми за якими є громадян и російськ ої федераці

ї. Зазначен е обмеженн я не застосов ується до громадян РФ, які проживаю ть на території ї України на законних підстава х.

- забороняється відкритт я виконавч их провадже нь та вжиття заходів примусов ого виконанн я рішень на території ї адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасов о окупован і внаслідо к військов ої агресії РФ, у період такої окупації.
- за рішенням и про стягненн я аліменті в підприєм ства, установи, організа ції, фізичні особи, фізичні особи – підприєм ці, які здійснюю ть відрахув ання з заробітн ої плати, пенсії, стипенді ї та інших доходів боржника, перерахо вують стягнуті кошти на визначен ий у заяві або зверненн і стягувач а рахунок, а у разі відсутно сті реквізит ів рахунка стягувач а – на відповід ний рахунок органу державно ї виконавч ої служби, приватно го виконавц я [1].

Щодо способу захисту прав дитини на належне утриманн я, то основним залишає ться судовий захист. Той із батьків або інших законних представ ників, з ким проживає дитина, має право звернути ся до суду для стягненн я аліменті в. Під час війни судові процедур и залишили ся без змін, за винятком території альної підсудно сті, яка для судів окремих тимчасов о окупован их областей та областей, на території ї яких тривають активні бойові дії, була змінена розпоряд женням Голови Верховно го Суду.

Як і у мирний час, в умовах дії воєнного стану є два способи зверненн я до суду для стягненн я аліменті в:

а) у порядку наказног о провадже ння, що передбач ає зверненн я із заявою про видачу судового наказу;

б) у порядку позовног о провадже ння, що передбач ає зверненн я з позовною заявою.

Перевагою першого способу є більш швидкий (на практиці – близько місяця) та спрощени й (без проведен ня судового засіданн я) розгляд заяви. Водночас його суттєвим недоліко м є обмеженн я розміру аліменті в, які можна стягнути на підставі судового наказу. Так, на одну дитину стягуєть ся 1/4 частина доходу платника аліменті в, на двох дітей – 1/3, на трьох і більше дітей – половина заробітк у (доходу) платника аліменті в, але не більше 10 прожитко вих мінімумі в на кожну дитину відповід ного віку. Згідно зі встановл еними законом правилам и підсудно сті заява про видачу судового наказу подаєтьс я за зареєстр ованим місцем проживан ня відповід ача.

Другий спосіб варто застосов увати, якщо дитина має потребу в більшому розмірі утриманн я, аніж зазначен о вище. За результа тами розгляду позовної заяви суд може визначит и розмір аліменті в у частці від доходу платника або у твердій грошовій сумі. У такому випадку закон не передбач ає гранично го максимал ьного розміру аліменті в. Під час розгляду справи та визначен ня розміру аліменті в суд враховув атиме як потреби дитини в утриманн і, так і матеріал ьний стан платника аліменті в. Позовна заява про стягненн я аліменті в подаєтьс я за вибором позивача – або за місцем власного проживан ня, або за місцем проживан ня відповід ача [2].

Отже, Постанов ою КМУ від 16 лютого 2022 року № 122 «Про внесення змін до постанов и Кабінету Міністрі в України від 26 лютого 1993 р. № 146» встановл ено, що з військов ослужбовців Збройних Сил України, інших утворени х відповід но до законів України військов их формуван ь, Держспец зв'язку, Держприк ордонслужби, поліцейс ьких, осіб рядового і начальни цького складу органів і підрозді лів внутрішн іх справ, Націонал ьного антикору пційного бюро, Державно го бюро розсліду вань, БЕБ, служби цивільно го захисту та Державно ї кримінал ьно-виконавчої служби, співробі тників Служби судової охорони утриманн я аліменті в провадит ься з усіх видів грошовог о забезпеч ення, крім грошовог о забезпеч ення, що не має постійно го характер у, та інших випадків, передбач ених законом. Таким чином, військов ослужбовці сплачують ь аліменти на загальни х засадах та з усіх видів грошовог о забезпеч ення (крім такого, яке не має постійно го характер у).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про виконавч е провадже ння» . URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19

2. Цивільний процесуа льний кодекс України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

Андрущак Наталія Олексіївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *асистент кафедри цивільного процесу*
Московчук Д. О.

ПРЕДМЕТНА І СУБ'ЄКТНА ЮРИСДИКЦІЯ

Перш за все хотілось би наголосити на тому, що наша держава 8 років тому обрала шлях до Євроінтеграції, відповідно до якого наше чинне законодавство повинно відповідати критеріям правової держави. Відтак перед державою постало завдання гармонізації нашого чинного законодавства до міжнародних та європейських стандартів, в тому числі і цивільно-процесуальне законодавство.

Співвідношення суб'єктої та предметної юрисдикції та верховенства права розкривається через елементи правової визначеності, а саме:

1) ясність;
2) чіткість;
3) передбаченість закону;
4) однозначність його норм;
5) усталену судову практику;
6) обов'язковість виконання судових рішень;
7) остаточність рішення суду.

Слід зазначити, що судова юрисдикція є основоположним інститутом права, покликаним розмежувати компетенцію видів судочинства, а також забезпечити право кожного на доступ до суду з метою ефективного захисту свого невизнаного права, оспорювані чи порушені права, свободи та інтереси і відновити їх.

Відтак, стаття 19 Цивільного процесуального кодексу нашої держави встановлює порядок і правила предметної та суб'єктної підсудності цивільних справ. За своїм змістом суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, що розглядаються в порядку іншого судочинства.

Суди також розглядають у порядку цивільного судочинства позови про реєстрацію майна та майнових прав, вчинення інших реєстраційних дій, якщо такі позови є похідними від спору про таке майно чи

майнові права, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному судіта подається на розгляд із такими вимогами [3].

Тобто, видається, що предметна та суб'єктна підсудність у Цивільному процесуальному кодексі нашої держави не розглядаються окремо, а визначаються відповідно до норм, розміщених в одному параграфі.

Суб'єктивний критерій визначення підсудності, незважаючи на наявність у Цивільному процесуальному кодексі нашої держави, залишається не до кінця розкритим. Це, на думку вчених, дає підстави говорити про його допоміжний характер поряд з предметним.

Цивільний процесуальний кодекс України надає право «кожній особі» звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. А у випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб або в державних чи громадських інтересах [1, с. 72].

Проблеми розмежування предметної юрисдикції в Україні зумовлені неузгодженістю критеріїв її реалізації. Велика Палата Верховного Суду в ухвалі від 21 березня 2018 року у справі № 536/233/16-с зазначила про те, що реалізуючи дискрецію при визначенні предметної юрисдикціїсправ, судиповиннівиходитизсуті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин справи [2].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що правильне визначення підсудності має стати основою, на якій має будуватися весь розгляд справи у цивільному процесу. Тому на початку розгляду справи суди та адвокати мають приділити максимум уваги питанню визначення підсудності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яновицька А. В. Юрисдикція суду за Цивільним процесуальним та Господарським процесуальним кодексами України.*Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 4. С. 71-74.

2. Постанова Великої Палати Верховного Судувід 21 березня 2018 р. у справі No 536/233/16-ц. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73565908

3. ЦивільнийпроцесуальнийкодексУкраїнивід18березня2004р.No1618-IV/ВерховнаРадаУкраїни. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

Анисимова Олександра Андріївна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного процесу,*
Московчук Д. О.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В період трансформації політичного та економічного життя країни, появи нових типів суспільних відносин, навіть найдосконаліше законодавство не в змозі врахувати все різноманіття суспільних відносин.

У процесі правозастосування зустрічаються обставини життя, які не знаходять свого прямого регулювання в законі або іншому нормативному акті. Фактично правозастосовний орган у своїй діяльності стикається з наявністю прогалин, оскільки передбачити ситуації, коли суспільні відносини потребують законодавчого регулювання, просто неможливо навіть за найдосконалішою нормотворчою діяльністю. Цей висновок слідує з філософського розуміння сутності права, його багатогранності і багатоаспектності виявів, що підтверджується практикою. Навіть в окремі історичні періоди стабільне і добре розроблене законодавство починає кардинально оновлюватись, що неминуче тягне за собою зростання прогалин у врегулюванні важливих суспільних відносин [1, с. 154]. Зазначене повною мірою стосується й законодавства, що регулює процесуальну діяльність судів з метою розгляду та вирішення цивільних справ

У законодавстві важко, а іноді й неможливо передбачити всю різноманітність ситуацій, які можуть виникнути в процесі розгляду і вирішення конкретної справи. У зв'язку з цим у судовій практиці доволі часто доводиться долати прогалини в правовому регулюванні процесуальної діяльності і пов'язаних з нею відносин між суб'єктами судочинства за допомогою аналогії закону чи права.

Досить тривалий час в юридичній науці точились і точаться дискусії щодо можливості застосування аналогії в цивільному процесуальному праві. Маємо зазначити, що низка вчених виступають за існування інституту аналогії цивільного процесуального закону і права, який, на їх думку, не суперечить інтересам законності. Інші ж вчені

вважають застосування інституту аналогії призводить до порушення суворої процесуальної форми та ігнорування принципу законності

У ч. 8 ст. 8 ЦПК України встановлено, що забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини. Якщо ж при розгляді справи буде встановлено, що спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права) [2, ст. 8].

Міністерство юстиції України в своєму Листі від 30.01.2009 № Н-35267-18 офіційно вказує про можливість застосування аналогії в цивільному процесуальному праві [3].

Щодо позиції вчених, які наполягають на неможливості застосування аналогії в цивільному процесуальному праві, то вони зазначають: немає процесуальної норми – не повинно бути й процесуальної дії, а прогалини (недоліки) у цивільному процесуальному праві повинні усуватися тільки в законодавчому порядку. Крім того, одним з елементів цивільного процесу є цивільна процесуальна форма, яка являється системою гарантій, їїреалізація можлива лише при неухильному дотриманні всіх вимог, що ставляться законом до дій суб'єктів процесуальних правовідносин.

Однак при цьому ними не даються відповіді на запитання, як вчиняти суду при розгляді справи у разі наявності прогалини в цивільному процесуальному законодавстві, що не заперечується, до її усунення на законодавчому рівні.

У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судове рішення» від 18 грудня 2009 р. № 14 вказується, що рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до ст. 2 ЦПК України, вирішив справу відповідно до норм матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин відповідно до ст. 8 ЦПК України, а також правильно розтлумачив ці норми. Якщо спірні правовідносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права) [4].

Я вважаю, що Верховний Суд України у своїй постанові підтверджує право суду застосовувати аналогію закону і права. Однак, усе ж таки, не до кінця зрозумілим залишається питання про можливість застосування процесуальної аналогії. У зв'язку з цим серед учених виникає ряд

дискусій з цього приводу. Однак, оскільки прогалини у цивільному процесуальному праві існують, то і застосування аналогії є доцільним.

Окрім цього, через те, що на законодавчому рівні не встановлені межі застосування аналогії, суди можуть допускати помилки. Про це свідчить судова практика.

Проте, проаналізувавши праці вчених можна виокреслити такі межі застосування аналогії:

– процесуальна аналогія може застосовуватись суддею лише в рамках цивільного процесу, тобто коли вже порушено справу та виникли цивільні правовідносини;
– процесуальна аналогія має бути застосована в межах прав учасників цивільного процесу, тобто застосування не повинно створювати додаткової відповідальності учасників цивільного процесу;
– застосовувати аналогію забороняється, якщо конкретні законоположення пов'язують настання відповідних наслідків лише з законом.

Отже, підводячи підсумок, треба зазначити, що питання застосування аналогії закону та аналогії права в цивільному процесі, її межі та умови застосування залишаються не повною мірою вивчені. Тому з одного боку на сьогоднішній день треба удосконалювати законодавство, так як відносини потребують необхідного врегулювання та захисту, і також підвищувати кваліфікацію суддів, з іншого.

Якщо раціонально застосовувати інститут аналогії, відповідно до певних правил, заснованих на принципах права, та приймати на цій основі справедливі морально-етичні рішення, то це дійсно забезпечить права і свободи та законні інтереси людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панасюк О. С. Прогалини у праві та способи їх подолання та усунення. Теоретичне дослідження: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Ставрополь, 2012. 182 с.

2. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року.*Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 – 502 ст.

3. Лист Міністерства юстиції України (щодо порядку застосування нормативно-правових актів) від 30.01.2009 № Н-35267-18. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09.

4. Про судове рішення: постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1976 № 11. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09.

Боженко Марія Олександрівна, Ведешина Яна Олександрівна
студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного пролцесу,*
Московчук Д. О.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

Питання класифікації суб'єктів цивільного процесу є дуже важливим для вирішення запитань, які виникають під час суспільних відносин, аджевирішенняцих запитаньміж учасниками цивільного процесу і є основою зазначених вище відносин.Такі відносини регулюються нормами цивільно-процесуального права. Варто зазначити, що суб'єктний склад цивільних правовідносин є досить широким, і саме він допомагає краще функціонувати цивільному судочинству.

Цивільні процесуальні правовідносини – різновид правовідносин, які виникають у процесі цивільного судочинства на основі норм цивільного процесуального права між суб'єктами з приводу розгляду та вирішення цивільної справи. [2] Такі відносини виникають лише між представниками цивільних прав та обов'язків.

Як і будь-які правовідносини, цивільні процесуальні правовідносини мають свою структуру, яка складається з трьох елементів. До них відносять: суб'єкти, об'єкти та зміст правовідносин.

У даній роботі розглядатиметься саме суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин. Як правило коло суб'єктів даного виду правовідносин поділяють на суд та учасників цивільного процесу. А останні в свою чергу вже поділяються на осіб, якіберуть участь у справі та інших учасників судового процесу.

Судє найважливішим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, аджевін виконує головну роль в цивільному судочинстві. Без суду не відбудеться жоден розгляд справи-тому можна зрозуміти, що він є обов'язковим суб'єктом. Важливими особливостями цього виду суб'єкта є те, що він повинен бути безстороннім та об'єктивним.

Основна роль суду, як суб'єкта полягає в тому, що тільки вінможе здійснювати правосуддя, адже це єдиний орган влади, який наділений відповідною компетенцією, не можливо делегувати функції суду чи привласнити їхіншим органам. Отже суд є основним, і від нього залежить те, як буде просуватись справа, і її розгляд по суті.

Відповідно доЗакону України «Про судоустрій і статус суддів» та Цивільного процесуального кодексу Українисуди можна розділити на:

- першої інстанції;
- апеляційної інстанції;
- касаційної інстанції.

Суди першої інстанції розглядають цивільні справи одноособово, апеляційної інстанції – у складі трьох суддів, суди касаційної інстанції- у складі колегії з трьох або більшої непарної кількості суддів. [1]

Опираючись на статтю 42 ЦПК України, можна зазначити, що можливий такий склад учасників справи, зокрема справи позовного провадження, де учасниками є сторони та треті особи. Наступний варіант складу учасників цивільної справи може бути тоді, коли розглядаються вимоги у наказному провадженні, то учасниками справи є заявник та боржник. У справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи.

У статті 65 ЦПК Українизакріплено, що учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст [1]. Вони являються іншими учасниками судового процесу.

Тобто ці органи та особи, які мають право захищати інтереси інших осіб, належать до осіб, які беруть участь у справі, і вони є іншими учасниками судового процесу, а також вони мають юридичну Заінтересованість. Заінтересованість вищевказаних осіб носить службовий, посадовий характер, тому з цього випливає, що вони не мають матеріально-правової заінтересованості. У § 3 ЦПК України визначені функції, завдання, права та обов'язки інших учасників судового процесу.

Варто вказати про такий важливий момент, як те, що у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Існують й справи про оскарження рішення третейського суду, оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу та про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу і учасникамиданої категорії є учасники (сторони) третейського розгляду, особи, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд

вирішив питання про їхні права та обов'язки, а також сторони арбітражного розгляду (ст.42 ЦПК України) [1].

Питання про права та обов'язки суб'єктів цивільних процесуальнихправовідносин є також важливим, тому варто приділити увагу і йому. Особи, котрі беруть участь у розгляді цивільної справі, наділені правом на ознайомлення з її матеріалами, адже це допоможе особі краще орієнтуватись в суті справи. Також особи мають право робити витяги та копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень, адже це гарантовано законодавством.

Подання доказів є насправді дуже важливим для правильного вирішення справи судом, на що і мають право особи. Надано право особам й брати участь у судових засіданнях, у дослідженні доказів, ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам та спеціалістам.

Особи, які беруть участь у розгляді цивільної справі мають право подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які можуть виникнути під час судового розгляду, ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії.Важливим є право висувати заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб, подавати письмові зауваження з приводу неправильності, чи неповноти протоколів судового засідання та оскаржувати судові рішення, у певних випадках, які є визначені законом і також користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Відповідно до ч.2 ст. 43Цивільного процесуального кодексу України суб'єкти зобов'язані:

- виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;
- сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;
- з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;
- подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;
- надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;
- виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;

- виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом. [1]

Цивільні процесуальні правовідносини є різновидом правовідносин, які виникають у процесі цивільного судочинства на основі норм цивільного процесуального права між суб'єктами з приводу розгляду та вирішення цивільної справи. Цивільні процесуальні правовідносини мають свою структуру, яка складається з трьох елементів. До них відносять: суб'єкти, об'єкти та зміст правовідносин. Суб'єкти цивільно–процесуальних правовідносин – це учасники цивільних правовідносин, до яких відносять суд, осіб, які беруть участь у справі та інших учасників цивільного процесу. Усі вони наділені різними процесуальним правами та обов'язками, а також мають різну заінтересованість у справі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV
2. Васильєв С. В. Цивільний процес України: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 344 с.
3. Діденко Л. В. Наукові записки Міжнародного Гуманітарного Університету, 2013.С. 35-37.
4. Цал-Цалко Ю. Ю. Новели цивільного процесуального кодексу України. 2018. С. 59-62.

Бугаєнко Каріна Вікторівна,
студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Полюк Ю. І.*

ОБРАЗА СУДУ ЯК ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У сучасному світі повага до суду займає особливе місце, що обумовлено, як авторитетом суду, так і тим фактом, що саме на суди, за влучним твердженням ООН, покладено вирішення остаточного рішення щодо життя, свобод, прав, обов'язків і власності громадян [1]. Нещодавнє рішення ЄСПЛ у справі «Багіров проти Азербайджану»

стосовно розмежування критики та образи суду ще раз звернуло увагу на необхідність тлумачення та встановлення національним законодавством відповідальності за образливі висловлювання, що здатні «заплямували репутацію судової влади» [2].

Практика національних судів досить часто фіксує випадки неповаги до суду, зокрема образи суду. Так, Касаційний цивільний суд, у постанові № 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц констатує, що подання особою апеляційної скарги з проханням «лист макулатури під виглядом ухвали скасувати» є твердженням, яке спрямоване на образу судді в першій інстанції та порушення ст. 129 Конституції України [3]. Водночас неповага до суду та образа суду може бути висловлена не лише учасниками справи, а й представниками судової системи. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду України залишила апеляційну скаргу судді районного суду без розгляду через те, що скаржник використовував образливі та принизливі висловлювання на адресу колегії суддів Касаційного адміністративного суду та членів Вищої ради правосуддя, зокрема вислів «Ну, хіба не тварі?» стосовно членів ВРП та «ківали» стосовно трьох членів колегії КАС ВС [4]. Вказане дає підстави дослідження правової природи «образи суду» та відповідальності за таке діяння.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн слід відзначити, що образа суду (судді) більшістю держав світу визнається діянням, за яке наступає кримінальна відповідальність. Зокрема, за Кримінальним кодексом Індії образа суду визнається діянням, за яке передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до шести місяців. При цьому, покарання може бути скасованим у разі щиросердечного вибачення особи. В даному контексті цікавим є розпочате у 2020 році кримінальне провадження щодо публічних висловлювань індійського адвоката Прашанта Бхушана щодо «особливої ролі Верховного суду у знищенні демократії», та яке було закрито у серпні 2022 року через прийняття Верховним судом Індії публічних вибачень [5].

Кримінальним кодексом Таїланду за образу суду також передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, проте на значно більший строк – від одного до семи років. У 2016 році за напис у Facebook про те, що «Суд служить капіталісту», рішенням суду провінції Пранакорн Шрі Аюттхая громадянина Куттая було засуджено до позбавлення волі строком на два роки, що обумовлено щиросердечним зізнанням особивчиненому злочині [6].Разом з тим за образу суду може

застосовуватися й інше покарання. Так, за образливі висловлювання під час судового засідання у кримінальному провадженні суд Азербайджану позбавив адвоката Халід Закір огли Бакірова права на здійснення адвокатської діяльності [2].

Що стосується України, то загалом вказівка щодо відповідальності за неповагу до суду чи судді передбачена численними законодавчими актами, зокрема ст. 129 Конституції України, ст. 48 Закону України «Про судоустрій України», ст. 330 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 216 Цивільного процесуального кодексу України тощо, проте жоден з них не здійснює виокремлення саме образи суду. Історично, питання щодо відповідальності за образу суду (судді) вперше знайшло своє втілення в Законі СРСР від 02 листопада 1989 року «Про відповідальність за неповагу до суду», яким серед семи проявів неповаги до суду було виокремлено образу судді чи народного засідателя (ст. 3), яка визнавалася злочином та каралася виправними роботами на строк до одного року. При цьому робилася вказівка, що образа повинна була стосуватися не особи судді, а саме його діяльності по здійсненню правосуддя [7], тобто мала посягати на судову систему загалом.

Надалі окремі прояви неповаги до суду, зокрема образа судді (ст. 176^3), втручання у вирішення судових справ (ст. 176^1), погроза судді (ст. 176^2) та невиконання судового рішення (ст. 176^4) доповнили розділ «Злочини проти правосуддя» Кримінального кодексу 1960 року [8], натомість злісне ухилення від явки до суду (ст. 185^3, 185^4), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 185^5) та невжиття заходів щодо приватної ухвали суду або подання судді (ст. 185^5) були втілені у Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення [9]. Водночас якщо диспозиція злочину «образа судді», порівняно із первісним визначенням Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду», залишалася незмінною (за винятком виключення народного засідателя), то санкція передбачала не лише виправні роботи, а й можливе позбавлення волі на строк до двох років.

Станом на зараз, образа судді, як діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність, відсутнє у чинному Кримінальному кодексі України, що пов'язане з його декриміналізацією. При цьому, не можна стверджувати про повне визнання такого діяння як не протиправного. Відповідно до ст. 185^3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, під проявами неповаги до суду розуміють такі

групи діянь, як: а) злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта та перекладача; б) непідкорення учасників судового процесу – свідка, потерпілого, позивача та відповідача розпорядженню головуючого; в) порушення порядку під час судового засідання; г) вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил [10]. Саме до останньої групи діянь, які «свідчать про явну зневагу до суду» доцільно віднести образу суду (судді), за що передбачена адміністративна відповідальність у вигляді штрафу у розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Аналіз постанов Касаційного цивільного суду від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21 та Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21 дає підстави стверджувати про існування окрім адміністративної, ще й цивільної процесуальної відповідальності (санкції) за образу суду. Так, згідно позиції Судів, неодноразове використання принизливих, глумливих та образливих висловлювань щодо суддів та судової системи є не лише виявом очевидної неповаги, а й зловживанням особою процесуальними правами [11], що має наслідком залишення скарги, заяви, клопотання без розгляду [12]. Тож, виправданою є позиція, що процесуальні дії учасника справи, визнані судом зловживанням процесуальним правом слугують підставою настання процесуально-правових наслідків, зокрема за ч. 3 ст. 44 ЦПК України, а також щодо доцільності одночасного застосовування до особи-порушника у такому випадку заходів процесуального примусу у вигляді стягнення в дохід державного бюджету штрафу відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК України з метою протидії зловживанням процесуальними правами [13, с. 183]. Проте, враховуючи, що ст. 44 ЦПК України передбачено виключний перелік дій, що можуть бути визнані зловживанням процесуальними правами, даний судовий прецедент, у разі застосування на практиці, є дискусійним та справедливо може бути оскаржений з підстави відсутності прямої законодавчої норми щодо його застосування.

При цьому, образа суду не є підставою для неможливості судового захисту прав особи або відмови суду від здійснення правосуддя. Навіть у разі застосування до порушника заходів адміністративної відповідальності тацивільної процесуальної відповідальності (санкції) у вигляді залишення скарги, заяви, клопотання без розгляду, особа

не позбавлена права повторного звернення до суду, згідно ч. 2 ст. 257 ЦПК України. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що образа суду є діянням, яке посягає як на авторитет суду, так і на здійснення правосуддя в державі. Хоча недоцільність криміналізації вказаного діяння обумовлена ризиком можливих зловживань, з метою належного правового регламентування образи суду в контексті ст. 185[3] Кодексу України про адміністративні правопорушення необхідним є закріпити склад даного виду правопорушення, зокрема 1) окреслити конкретних осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності за образу суду (виключно учасники судового процесу або всі особи); 2) визначити місце вчинення правопорушення (приміщення суду, соціальні мережі, громадське місце); 3) призначити належне покарання за образу суду (штраф, виправні роботи, позбавлення спеціального права).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. The Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary.

2. Критика та образа суду: ЄСПЛ нагадав про особливу роль інституту адвокатури. ЄСПЛ. URL:https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/173353-kritika-ta-obraza-sudu-yespl-nagadav-pro-osoblivu-rol-institutu-advokaturi.

3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135.

4. Окрема думка суддів К. М. Пількова, І. В. Желєзного, Г. Р. Крет до ухвали Великої Палати Верховного Суду від 11.08.2022 у справі № 9901/550/19, провадження № 11-85заі22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105813803.

5. Can you be punished for insulting the Court? Retrieved from https://nyaaya.org/nyaaya-weekly/can-you-be-punished-for-insulting-the-court.

6.Insult of Court – Contempt of Court, the Law Protecting the Court from being Criticized. URL:https://freedom.ilaw.or.th/node/503.

7. Об ответственности за неуважение к суду: Закон Союза Советских Социалистических Республик от 02 ноября 1989 года. URL:http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=1642#9te8yLT6q3gETEeP.

8. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263): Закон України від 28.12.1960 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/conv#o342.

9. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 04.05.1990 року № 9166-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9166-11#Text.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

11. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135.

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96669462?fbclid=IwAR1JFDT3mHhiXUO3RTdcIGIAW96kQIjT2c44ZskL20tmXXH0r0us3PIgPls.

13. Полюк Ю. І. (2019) Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

Булацевська Яна Вадимівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор кафедри цивільного процесу, професор Андронов І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ФАКТУ СКОЄННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ФОРМИ НАСИЛЬСТВА У СПРАВАХ ЩОДО ВИДАЧІ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ

7 січня 2018 року набув чинності Закон України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який вперше в Україні на законодавчому рівні визначив обмежувальний припис стосовно кривдника одним із спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству.Також правоверегулювання щодо обмежувального припису здійснюється нормамиЦПК, а саме Главою 13 [1; 2]. Ці зміни є дуже позитивними, оскільки покликані, передусім, забезпечити безпеку особи, яка потерпає від домашнього насильства та протиправних дій кривдника. Час, на який суд виносить обмежувальний припис, може бути використаний постраждалою особою для отримання різних видів соціальних послуг, психологічної та медичної допомоги.

Законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству визначає декілька форм домашнього насильства, а саме: фізичне, економічне, сексуальне та психологічне насильство [2].

Що стосується психологічного насильства, то це використання переваги для приниження та знецінення іншого члена сім'ї. Насильство – це також свідоме ігнорування потреб і почуттів тих членів сім'ї, які залежать від людини і потребують догляду. Як-то малолітні особи чи старші люди.

Водночас, процедура встановлення факту скоєння кожної із форм домашнього насильства має певні процесуальні недоліки, які унеможливлюють ефективне застосування механізму обмежувального припису на практиці. Здебільшого, такий висновок підтверджується під час аналізу судової практики у справах щодо видачі обмежувального припису, в яких суд досліджує обставини скоєння психологічної форми домашнього насильства. В таких справах заявник постійно стикається з наступними процесуальними недоліками як:

– відсутність своєчасних механізмів діагностування наявності психологічної шкоди від дій кривдника;
– відсутність ефективних механізмів збирання доказів на місці скоєння акту домашнього насильства;
– відсутність правової визначеності щодо механізмів та принципів встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями кривдника та отриманою психологічноютравмою;
– відсутність ефективних засобів доведення циклічності психологічної форми насильства в сім'ї.

В свою чергу, суд без достатньої доказової бази та наявності причинно-наслідкового зв'язку між дією та наслідком не має можливості задовольнити заяву потерпілої особи щодо видачі обмежувального припису. Саме тому, судова практика по цій категорії справ містить велику кількість негативних для заявника рішень, особливо в питаннях, які стосуються наявності психологічної шкоди потерпілій особі. Наведемо приклад з судової практики, а саме проаналізуємо рішення Дарницького районного суду м. Києва від 10 травня 2019 року. За обставинами справи, заявниця вимагала від суду видати щодо власного чоловіка обмежувальний припис у зв'язку зі скоєнням останнім акту психологічного насильства. Як доказ заявниця надала до суду медичний висновок, в якому було встановлено діагноз порушення адаптації, змішана тривожна-де-

пресивна реакція. Звернемо увагу, що ця довідка була отримана заявником на наступний день після виклику органів поліції за місцем скоєння акту домашнього насильства та видана лікарем клінічної лікарні, яка профільною установою у питаннях встановлення психологічних захворювань або ушкоджень. Проте суд не прийняв цю довідку як доказ, оскільки вона не підтверджує причинно-наслідковий зв'язок між отриманою шкодою та діями чоловіка заявниці [3]. Крім цього, в довідці не зазначені часові межі отриманої психологічної шкоди потерпілої особи. У зв'язку з цим суд відмовив заявниці у видачі обмежувального припису з підстав недоведеності наявності психологічної форми насильства з боку власного чоловіка.

Також можна проаналізувати рішення Шевченківський районний суд м. Києва від 14 вересня 2021 року.В даній справі заяву про видачу обмежувального припису було залишити без задоволення.

Заявницею було наданосуду висновок експерта судово-психологічної експертизи, згідно якого у малолітньої дитини наявні ознаки психотравмування, пов'язані з сексуальним насильством.Крім того була надана довідка Київського міського центру гендерної рівності, запобігання та протидії насильству від 06.09.2021 р. про те, що заявниця з дитиною перебували у Кімнаті кризового реагування для осіб, що постраждали від домашнього насильства/та або насильства за ознакою статті Київського міського Центру гендерної рівності, запобігання та протидії насильству з 14.06.2021 р. по 03.07.2021 р., а також користувались соціальною послугою надання довготривалого безпечного місця перебування у Притулку для жінок, які постраждали від домашнього насильства/та або насильства за ознакою статті Київського міського Центру гендерної рівності, запобігання та протидії насильству з 04.07.2021 р. по 23.08.2021 р. Але суд дійшов висновку, що заявником не надано суду належних та допустимих доказів вчинення кривдником психологічного та фізичного насильства щодо заявника та сексуального насильства щодо доньки, а самі лише твердження заявниці є припущенням, які суд не може покласти в основу рішення [4].

Отже виникає питання, як саме потерпіла особа повинна довести наявність психологічної шкоди, якщо будь-який медичний висновок за своєю сутністю не може містити покази лікаря щодо причетності саме кривдника до наявних у пацієнта психологічних ушкоджень? Чи існують інші види доказів, які можуть мати більш достовірну та

змістовну інформацію, аніж медичний висновок, який видається профільним лікарем в спеціалізованому закладі?

Вбачається, що вирішення цього питання полягає в іншій правовій площині, а саме вчіткому визначенні стандарту доказування для цієї категорії справ. Дійсно, з урахуванням мети законодавства про запобігання та протидію домашнього насильства, яка полягає в оперативному захисті прав потерпілих осіб, та зважаючи на складність доведення декількох форм домашнього насильства, вважаємо, що застосування національними судами стандарту «баланс ймовірностей» є єдиним засобом, який здатен подолати зазначені вище недоліки в питаннях доказів та доказування факту скоєння домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Редакція від 06.04.2022. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5.Ст.35.

3. Рішення Жовківського районного суду Львівської області від 12 грудня 2018 року у справі № 444/3602/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78498854.

4. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 14 вересня 2021 року по справі № 753/14236/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99660165.

Броніч Марія Русланівна,
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу,*
доцент Іліопол І. М.

ДОСТУП ДО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час військової агресії значна частина національних судів була позбавлена можливості здійснювати правосуддя, а суди

наокупованих територіях досі не здійснюють судочинство. Водночас не відпрацьована законодавчо передбачена процедура зміни територіальної юрисдикції. Також наявні такі проблеми: впровадження електронного судочинства в Україні; відкладення розгляду справи; дистанційна участь осіб у судовому процесі; повідомлення учасників про час та місце розгляду справи; поновлення/подовження строку, втрата та поновлення судового провадження.

Введення військ російської федерації на територію України зумовило необхідність адаптації державних і громадських інститутів до нових реалій широкомасштабної війни. Система правосуддя не була винятком. За перші півтора місяці бойових дій, коли події розвивалися стрімко, майже 20% судів не здійсювало правосуддя, серйозно пошкоджено 29 будівель судів [1]. З метою забезпечення доступу суб'єктів до правосуддя Верховний Суд негайно змінив територіальну юрисдикцію судів, які не змогли виконувати свої функції внаслідок бойових дій. Проте переважну більшість громадян, які на той час перебували порівняно близько доактивних бойових дій, цікавив передусім захист свого життя, близьких та майна, а вже потім – судові справи.

Перше, що створює перешкоди у зверненні суб'єкта до суду – це неможливість здійснення правосуддя окремими судами, які знаходяться в зоні бойових дій чи наокупованій території. Статті 12^2 та 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначають загальні засади діяльності судоустрою та здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Вирішення цього питання під час запровадження воєнного стану Указом Президента № 64/2022 від 24 лютого 2022 року є виключно ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема: «У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів». Тобто було передбачено законодавчий порядок зміни територіальної підсудності справ, які розглядаються судами. А саме від діяльності законодавчогооргану залежала можливість розгляду справ.

Пізніше було прийнято Закон України від 03.03.2022 № 2112-Х «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної

підсудності судових справ» встановлено інший порядок зміни підсудності судових справ. Зокрема, при розробці цього закону ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено можливість зміни підсудності справ рішенням Вищої ради правосуддя, прийнятим за поданням Голови Верховного Суду, на найближчий за територією суд, який не може здійснювати правосуддя, або до іншого зазначеного суду. Якщо Вища рада правосуддя не виконує це повноваження шляхом подання позову, воно здійснюється розпорядженням Голови Верховного Суду.

Крім того, слід зазначити, що 2 березня 2022 року Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Зокрема, серед іншого РСУ рекомендує за можливості відкладати та закривати справи (крім невідкладних судових проваджень), зважаючи на велику кількість учасників судового процесу, не завжди є можливість подати клопотання про відкладення розгляду справ, пов'язаних із залученням об'єктів критичної інфраструктури, вступом до лав Збройних Сил України, територіальної оборони, добровольчих військових формувань та інших форм опору, особа не може прибути до суду через збройну агресію проти України або загрозу її життю. Справи нетермінового характеру розглядаються лише за письмовою згодою всіх учасників судового процесу [2].

Процесуальні кодекси України не містять ні окремого розділу, ні спеціальних норм, які б регулювали порядок здійснення судочинства під час воєнного стану. Тому суддям доводиться «адаптувати» чинне законодавство до нових реалій. У Верховній Раді зареєстровані законопроекти № 7315 від 26.04.2022 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану». [3] та № 7316 від 26.04.2022 «Закон про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення процедур у військовій обстановці)» [4]. Проте наразі вони не приймаються. Тому питання про відкладення розгляду справи, зупинення провадження у справі, дистанційну участь осіб у судовому процесі, повідомлення учасників про час та місце розгляд справи, поновлення/подовження строків досі потребують вирішення.

Є численні прецеденти, коли судді декілька разів відкладали розгляд справи та не застосовували наслідки неявки учасників,

передбачені статтею 223 ЦПК [5]. В обґрунтуванні судді посилалися на зазначені роз'яснення РСУ від 02.03.2022 та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Але в свою чергу такі дії можуть порушити права іншої сторони у справі. Тому, на мою думку, причини неявки та матеріали, які підтверджують ці причини, мають бути досліджені в кожному конкретному випадку. Також слід враховувати місце проведення судочинства та відповідну актуальність справи.

Залишається проблема втрачених судових справ у судах, які знаходяться чи існують на непідконтрольній території. Громадяни не мають можливості отримати копії судових рішень у відповідних справах, а також захистити свої права, якщо рішення суду не винесено. Якщо територія згодом буде деокупована, зацікавленаособа може звернутися до відповідного суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження або продовження участі у провадженні. Але якщо суд, який розглядає справу, продовжує перебувати наокупованій території, то передбачений чинним процесуальним законодавством алгоритм має певні недоліки. Передбачено наступне. Якщо у справі прийнято рішення або провадження у справі закрито, то заінтересованаособа відповідно до ст. 490 ЦК [5], для повернення втраченого провадження звертається суд, який розглядав справу як суд першої інстанції. За нинішніх обставин це суд, юрисдикцію якого було «передано» наказом голови суду. Але якщо позов подано, але провадження не завершено, то є високий ризик отримати ухвалу про повернення позову при поданні аналогічного позову до суду, який на даний момент має право розглядати справу, оскільки суд уже розглядає позов до тієї самої особи про той самий предмет і з тих самих підстав. Щоб цього не сталося, до такого позову слід додавати докази втрати провадження. Проте таким доказом є лише лист (довідка) суду, який розглядає цю справу. Виявляється, отримати такий документ через суд наокупованій території практично неможливо, а спроби йогоотримати пов'язані з ризиком для життя та здоров'я відповідної особи. [6]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Громадянам має бути забезпечений доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. Голос України: газета Верховної Ради України. 22.03.2022. URL: http://www.golos.com.ua/article/357628

2. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

3. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Проект Закону № 7315 від 26.04.2022. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495

4. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану). Проект Закону № 7316 від 26.04.2022. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489

5. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

6. Мосієнко Д. М. Цивільне судочинство: доступ в умоваї воєнного стану.

Білько Марія Віталіївна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Строки у цивільному процесі відіграють важливу роль, їх дотримання є необхідним для своєчасного розгляду справи та належного здійснення судочинства. Через військовий стан, введений на території всієї нашої країни, актуальним стало питання належного здійснення судочинства загалом та дотримання процесуальних строків і порядку їх поновлення.

Процесуальним строком в цивільному процесі є встановлений законом або судом часовий період, впродовж якого може або повинна бути здійснена певна процесуальна дія учасником цивільного процесу [1, с. 53]. Отже, суд може самостійно встановити процесуальний

строк для вчинення певної дії та повідомити про це учасників процесу. Як справедливо зазначає Н. Ю. Голубєва, розгляд і вирішення цивільних справ має бути своєчасним, що забезпечується дотриманням процесуальних строків, які встановлені законом [2].

В Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК), закріплені правила і порядок обчислення строків у цивільному процесі (вини обчислюються роками, місяцями і днями) [3]. Для учасників процесу найбільш важливе значення має питання закінчення процесуальних строків а також можливість і порядок їх поновлення, оскільки це безпосередньо впливає на можливість захистити свої права і законні інтереси в судовому порядку. Отже, слід детально проаналізувати особливості поновлення строків у цивільному процесі, з урахуванням останніх змін та судової практики.

У 2022 році до ЦПК було внесено багато змін, проте жодні з них не стосувались строків у цивільному судочинстві, не дивлячись на численні законопроектні ініціативи та нагальну потребу у вирішені цього питання.

Так, ч. 3 ст. 189 ЦПК встановлено, що на підготовче провадження відводиться 60-ти денний строк, який можна продовжити не більше ніж на 30 днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду [3].Дійсно, дане положення відповідає принципу розумності та дає можливість взяти участь в підготовчому засіданні особам, які через військовий стан не можуть з'явитись у судове засідання в менш короткі строки. Вважаємо, що загалом в умовах воєнного стану підготовче провадження та розгляд справи загалом повинен відбуватись у розумні строки, в той же час термін «розумні строки» є досить дискусійним, оскільки для суд та учасники процесу можуть розуміти по-різному. Одним із законопроектів пропонується дану норму ЦПК доповнити положенням про те, що розгляд справи по суті суд має розпочати не пізніше ніж через 60 днів після встановлення факту повідомлення учасників справи про розгляд справи та встановлення обставин можливості сторін взяти участь у розгляді справи [4].

Загалом, вважаємо, що при внесенні змін до ЦПК слід виходити як з необхідності забезпечення всіх особам права на справедливий, неупереджений суд, на розгляд справи у розумні строки, так і виходити із можливостей роботи судів і суддів в умовах воєнного стану. Слід враховувати такі аспекти, наприклад, як зміна Верховним Судом територіальної підсудності справ через неможливість проведен-

ня судових засідань в певному населеному пункті через військові дії, відсутність електропостачання або виїзд суддів в інший регіон. Крім того, частина суддів залишила свої посади з різних причин, що, усвою чергу, тягне збільшення навантаження на інших суддів цього суду, і це, звичайно впливає, на швидкість розгляду справ і дотримання процесуальних строків.

Стаття 127 ЦПК регламентує порядок поновлення процесуальних строків. Так, згідно із нормою ч. 1 ст. 127 ЦПК суд має право за заявою учасника справи поновити пропущений процесуальний строк, за умови, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли нормами ЦПК встановлено неможливість такого поновлення [3].Вважаємо, що норми даної статті слід удосконалити, зокрема, додати положення про те, що поновлення процесуального строку може відбутись, якщо учасником процесу строк було пропущено через обмеження, які виникли внаслідок воєнного або надзвичайного стану. У випадку внесення відповідних змін у ЦПК буде зменшено вплив суддівського розсуду на те, чи є причина пропуску строку поважною. Зокрема, в якості прикладу можна навести ситуацію, коли причина пропуску стороною процесуальних строків відбулась через неможливість виїзду протягом певного часу з території іншої держави, в якій особа отримала статус біженця, і, відповідно, неможливість повернення в Україну протягом певного часу.

Важливим в даному аспекті є рекомендації Ради суддів України від 02.03.2022 щодо роботи судів в умовах воєнного стану, в яких було зазначено, що процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану [5].Однак, використання словосполучення «по можливості» може бути розцінено по-різному і тому доцільно було б видати більш детальні рекомендації з цього питання.

Можна зробити висновок, що введення воєнного стану вплинуло на процес здійснення судочинства судами, в тому числі на дотримання строків у цивільному процесі. Загалом, багато питань залишаються недостатньо врегульованими, вважаємо доцільно було б внести зміни до ЦПК, де слід закріпити положення про те, що поновлення процесуального строку може відбутись, якщо учасником процесу строк було пропущено через обмеження, які виникли внаслідок воєнного або надзвичайного стану. Важливо, що при вирішенні питання про продовження або поновлення строків у цивільному процесі, суд

повинен виходити із засад цивільного судочинства, серед яких важливе місце посідає розумність строків розгляду справи судом, а також із необхідності забезпечення права на справедливий суд.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Середницька І. А. Цивільний процес в питаннях та відповідях: Навчальний посібник.Одеса: ОДУВС, 2019. 143 с.
2. Голубєва Н. Ю. Завдання цивільного судочинства: поняття та зміст. Одеса : Фенікс, 2019. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18046/%d0%93%d0%be%d0%bb%d1%83%d0%b1%d1%94%d0%b2%d0%b0%20%d0%9d%d0%b5%d0%bb%d0%bb%d1%96%20%d0%ae%d1%80%d1%96%d1%97%d0%b2%d0%bd%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Офіційний вісник України.* 2004. № 16. Ст. 127.
4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану) № 7316 від 26.04.2022. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489
5. Рада суддів України оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний веб-портал Ради суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

Бойко Каріна Вадимівна,

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, доцент Іліопол І. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ ТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже третій рік Україна переживає важкі часи свого існування. 2020 рік став роком великих змін як для нашої країни, так і для всього світу. Зміни відбулись не лише в суспільних відносинах, а й внесли корективи в сфері державного управління та судочинства. Звичайно, що в умовах пандемії судочинство не могло не зазнати змін та почало здійснюватись у більш з певними особливостями.

Останнім часом актуальним постає питання щодо захисту персональних даних, тим більше в умовах карантину, оскільки, пандемія змінила наше життя, навіть культуру спілкування, праці, навчання, а з розвитком новітніх, інноваційних технологій та інформатизації суспільства, особливої уваги потребують питання зберігання й захищеності даних особи на різних електронних носіях, гаджетах, Інтернет платформах. Мобільний додаток «Дія» стає все дедалі пріоритетним у цьому питанні застосунком з використання електронних документів особи в повсякденному житті [1].

Під час дії карантину були внесені зміни у цивільне судочинство, які сьогодні також допомагають у здійсненні правосуддя в умовах воєнного стану. Тобто, одним із незвичних моментів в цивільному судочинстві стало автоматичне продовження строків на звернення до суду та апеляційне оскарження рішень судів першої інстанції, оскільки раніше таке продовження не було дозволене процесуальним законодавством.

Згідно з Законом України № 3383 від 18.06.2020 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», є і недоліки автоматичного продовження строків на звернення до суду, оскільки рішення суду не набиратимуть законної сили, а також дані зміни позбавляють учасників справи, будь-яким чином впливати на процес розгляду справи. [2]

Ще однією із особливостей цивільного судочинства в умовах пандемії та воєнного стану стала дистанційна участь учасників процесу в судовому засіданні. Для врегулювання даного нововведення, Державна судова адміністрація розробила порядок проведення відео конференції під час засідання, коли учасники процесу знаходяться не в приміщені суду. Тому було запроваджено використання системи Easy Con, для безперешкодного проведення судового засідання в режимі он-лайн та для можливості захисту учасниками процесу своїх прав та інтересів.

Дана новела проведення судового засідання в режимі он-лайн в умовах карантину, допомогла значно нормалізувати правосуддя, хоча судячи з судової практики в умовах воєнного стану, дані зміни пере-

шкоджають повному, всебічному та безперешкодному розгляду справи в дистанційному режимі, адже майже кожного дня вся територія нашої держави зазнає руйнувань, через що на даний час немає безпечних місць, де можна було б проводити судові засідання, оскільки коли лунає повітряна тривога всі учасники процесу та судові працівники зобов'язані пройти в укриття.

Наступним новим елементом в цивільному судочинстві під час карантину стало те, що учасники справи можуть підтвердити свою особу із застосуванням електронного підпису, але якщо вищевказані особи, не мають змоги мати електронний підпис то можуть підтвердити свою особу згідно з чинним законодавством України, як і було раніше.

Також були внесенні зміни й до Цивільного кодексу України щодо поновлення чи продовження процесуальних строків в цивільному судочинстві, згідно з Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» щодо строків давності, а саме дані зміни торкнулись розділу «Прикінцеві та перехідні положення» та було доповнено пункт 19, в якому чітко зазначено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК України, подовжуються на строк його дії. [3]

Зважаючи на вищевказані зміни можна зрозуміти, що воєнний стан являється величезною причиною, щодо вирішення питання про поновлення процесуальних строків, але кожний випадок індивідуальний, особа має підтвердити поважність обставин, що спричинили недотримання строків, а тому, суд за результатами розгляду заяв буде приймати остаточне рішення.

Не можна також не вказати про зміну територіальної підсудності справ, так як на весні 2022 року Головою Верховного суду було видане розпорядження, згідно з яким визначено більше ста двадцяти судів у різних областях нашої держави, які зазнали впливу збройної агресії зі сторони Росії, через це здійснення правосуддя під час воєнного стану може здійснюватись в новому регіоні визначеному розпорядженням голови Верховного Суду, які знаходяться на безпечних територіях України. [4]

Таким чином, можна зробити висновки, що вже третій рік Україна, в тому числі і судова гілка влади, переживають важкі часи, які потре-

бують незвичайних дій і рішень для налагодження доступу до правосуддя в надзвичайних та складних умовах. Наразі вкрай необхідно вирішувати всі виклики, що стосуються запровадження електронного судочинства. Але навіть в такий важкий час в Україні створюються всі необхідні умови для якісного, швидкого, повного здійснення судочинства.

Запровадження в Україні карантину та військового стану попри суттєві обмеження та негативні наслідки, стали поштовхом для діджиталізації правосуддя, запровадження принципово нових процедур, спрямованих на захист прав, свобод та дотримання безпеки учасників судового процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іліопол І. М. Забезпечення права на судовий захист персональних даних в умовах карантину.*Права людини – пріоритет сучасної держави*.: Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція, 10 грудня 2021 року, м. Одеса: збірник матеріалів конференції. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 454-458 URL:file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/1641303643170001.pdf

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України № 3383 від 18.06.2020 року.

3. Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчихактів України».

4. Закон України від 03.03.2022 року «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Біліченко Олена Василівна,
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету (МПВ)
Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

ПРОБЛЕМИ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок повномасштабної збройної агресії рф проти України, на всій території нашої держави було введено воєнний стан, що підтверджується Указом Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-XI.

На конституційному рівні закріплена норма, яка містить заборону стосовно обмеження права на судовий захист навіть в умовах воєнного стану [1].

У зв'язку з даною ситуацією, нагальним є питання стосовно звернення особи до суду, який не матиме можливості здійснювати правосуддя, знаходячись у зоні бойових дій чи на тимчасово окупованих територіях, як наслідок виникає необхідність зміни територіальної підсудності.

Загальними засадами функціонування системи правосуддя під час воєнного стану є положення законів «Про правовий режим воєнного стану», «Про судоустрій та статус суддів» тощо. Зокрема вказується, що у випадку неможливості здійснювати правосуддя судами, які функціонують на території, де введено воєнний стан, то законами передбачена змога змінити територіальну підсудність судових справ, які перебувають на розгляді даного суду, чи змінити місцезнаходження судів згідно із законодавством [3]. Також передбачається, що у випадках, коли відправлення правосуддя неможливе в силу об'єктивних причин при воєнному чи надзвичайному стані, то територіальна підсудність справ, які розглядаються у даному суді, відповідно до рішення Вищої ради правосуддя, за поданням Голови Верховного Суду (далі – Голова ВС) може змінюватися, тобто справа передається до суду, який за територіальною ознакою є найближчим до суду, що не може здійснювати правосуддя. Якщо Вища рада правосуддя не може виконати дане повноваження, тоді воно здійснюється за розпорядженням Голови ВС [4]. Після цього суд, який тимчасово припинив

свої повноваження, й відповідно змінена підсудність справ, не має повноважень щодо розгляду будь–яких справ та ухвалення рішень, навіть якщо в нього є можливість фактично це зробити. Також відповідну норму містить ЦПК, де зазначається, що при ліквідації чи припиненні діяльності суду, справи, які перебували у його провадженні, невідкладно передаються до визначеного законом суду, а якщо не було визначено такий суд – до суду, який територіально найближчий до суду, що ліквідовано або діяльність якого призупинено [2]. Якщо після видання даного розпорядження все ще надходять заяви до цього суду, то за можливістю вони передаються за підсудністю до суду, який зазначений у розпорядженні.

Так, одним із розпоряджень Голови ВС є «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Донецької, Запорізької та Харківської областей)» від 14.03.2022 р. № 7/0/9-22, відповідно до якого справи Краснолиманського міського суду Донецької області передаються до Індустріального районного суду м. Дніпропетровська; справи Енергодарського міського суду, Якимівського районного суду Запорізької області переходять до Самарського районного суду м. Дніпропетровська і т.д. [5].

Таким чином, розгляд справи буде здійснюватися іншим судом, у результаті припинення діяльності суду, розташованого на тимчасово окупованій території чи в зоні активних бойових дій, й завершує вирішення переданих справ.

Іншою серйозною проблемою є ситуація, коли неможливо з різних об'єктивних причин вивезти судові справи з окупованих територій або територій, де ведуться активні бойові дії, тому розгляд справи неможливий, адже відсутні матеріали такої справи. ЦПК у розділі X наводить порядок відновлення втраченого судового провадження, яке може відбутися за заявою учасника справи чи за ініціативою суду, за умови, що така справа була завершена ухваленням рішення чи було закрито провадження у ній [2]. Відновлення такого провадження можна здійснити як за зміненою підсудністю, так і з відновленням підсудності в суді, де розглядалася дана справа.

Розглядаючи випадки визначення підсудності цивільних справ за участю внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), то варто зазначити, що це здійснюється відповідно до загальних правил, передбачених ЦПК з наявною особливістю, що загальні та деякі правила альтернативної підсудності прив'язуються до місця проживання від-

повідача чи позивача. Таким чином, правила загальної та альтернативної підсудності будуть визначатися згідно з довідкою ВПО, в якій зазначається адреса проживання даної особи.

Підводячи підсумки, слід сказати, що воєнний стан вніс свої корективи у діяльність судів й розгляд справ. Проте, наша судова система продовжує своє функціонування, здійснює відправлення правосуддя та забезпечує право на судовий захист. Варто також не забувати, що у випадку настання небезпеки для відвідувачів суду, його працівників, суддів, потрібно негайно ухвалити рішення про призупинення здійснення судочинства відповідним судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250.2.
4. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 № 2112-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 55.
5. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. Портал судової влади України.URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/temp/test/Rozp_14_03_2022.pdf?fbclid=IwAR1pdpDe4XAQ9X5yAPoF2oo9rdmOQVlX5XUyJX1l5Q5bwTH94EjMs3E23Ss.

Бондарчук Леся Станіславівна, Решетило Яна Сергіївна
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного пролцесу,*
Московчук Д. О.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУДОВИХ ДОКАЗІВ: НОВІ ПІДХОДИ ВЧЕНИХ ПРОЦЕСУАЛІСТІВ

Реалізуючи право людини на судовий захист порушених прав і свобод, суддя застосовує норми чинного законодавства для встановлення всіх обставин справи у цивільному судочинстві. Обставини (факти) справи, як прийнято вважати серед науковців, є діями або подіями, що, безумовно, призводять до настання певних правових наслідків. Для того, аби реалізувати завдання цивільного провадження, варто встановити наявність зазначених фактів шляхом дослідження певних відомостей (інформації), які містять докази.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс статтею 76 встановлює дефініцію поняття «докази» якими є будь-які дані, на підставі яких суд може встановити наявність або відсутність фактів (обставин), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Зазначена стаття частиною другою встановлює засоби доказування у цивільному судочинстві [1].

Серед процесуалістів існують різні підходи щодо співвідношення доказів та засобів доказування. Т. В. Цюра розглядала доказ як елемент засобу доказування, який містить у собі певну інформацію про факт у справі, що розгядається, а засіб доказування – як поєднану кількість окремих доказів, які згідно цивільного процесуального кодексу допустимі для доказування у певній справі [2]. М. А. Фокіна пропонує вважати доказами процесуальні засоби доказування, що встановлені законом і містять інформаціюпро факти, які мають значення для правильного встановлення обставин справи [3]. На думку Шкребця Д. В., існуючі в теорії погляди, що доказами в цивільних справах виступають тільки фактичні дані, відривають докази від їхньої процесуальної форми, тобто засобів доказування, без яких вони не можуть бути залучені до цивільного процесу [5]. Процесуаліст Штефан А. С. у своїй науковій роботі зазначає, що докази і засоби

доказування співвідносяться між собою як зміст і форма: доказ показує, яку інформацію він несе, засіб доказування – в якій об'єктивній формі ця інформація виражена [4].

Ми погоджуємося із думкою останнього, зазначеного нами процесуаліста, адже видається зрозумілим, що носій на якому міститься інформація, свідок або експерт не має доказового значення, адже доказом виступає інформація (її зміст), що міститься на носії; відомості, що відомі свідку або висновок експерта.

У юридичній літературі існує велика кількість підстав для класифікації судових доказів у цивільному процесі. З метою більш досконалого дослідження нашої теми, ми хотіли б обмежитися наступними критеріями. Поділяємо думку Шкребця Д. В., який зазначає, що за характером зв'язку змісту доказів із обставинами, які підлягають доказуванню, докази можна виділити прямі та побічні, а за характером створення – первинні та похідні [5].

Проведена класифікація наштовхнула нас на виділення наступних ознаксудових доказів у цивільному процесі: по-перше, це об'єктивна форма вираження фактичних даних або відомостей про факти; по-друге, мають наявний зв'язок із фактом, що стосується предмета доказування; по-третє, є природою певного засобу доказування та передбачає конкретну форму відображення фактичних даних; по-четверте, це засіб, що на думку особи, є необхідним для всебічного з'ясування обставин у справі; по-п'яте, повинні відповідати процесуальним вимогам, що закріпленні ЦПК [1].

Повертаючись до цивільного процесуального законодавства, а саме до частини другої статті 76 , можна виділити засоби встановлення фактичних даних: письмові, речові та електронні докази; висновки експертів та показання свідків [1].

Розпочнемо з характеристики письмових, речових та електронних доказів. Згідно зі статтею 95 ЦПК письмовими доказами є друковані документи (витяги, довідки, акти, договори та ін.), що мають значення для справи і використовуються з ціллю правильного вирішення спору [1]. Аналізуючи зазначену статтю можна виділити наступні: за формою – прості та нотаріально посвідчені; за характером формування – оригінали та копії; за суб'єктом – офіційні та неофіційні.

Речові докази (ст. 97 ЦПК) це предмети матеріального світу, що дають змогу встановити обставини, що мають істотне значення для вирішення справи [1]. Відмінність речових доказів від письмових

полягає у тому, що для доказування важливим є їх властивості, а не зміст зафіксованої інформації. Найчастіше вони виступають предметом спору, а не доказом у ньому.

Електронні докази згідно ст.100 ЦПК вважаються інформацією в електронній формі (графічні зображення, веб-сайти, голосові повідомлення, плани, фотографії), що мають значення для справи [1]. Це є новеллою для українського процесуального законодавства, тому є предметом численних дискусій серед процесуалістів.

Висновок експерта відповідно до статті 102 ЦПК варто розуміти як опис, що докладно складено особою, яка володіє спеціальними знаннями, внаслідок проведеного дослідження для надання обґрунтованих відповідей на поставлені питання [1]. Особливістю цього засобу є те, що в ньому експерт може висловлювати власні думки, що сформувалися під час дослідження фактів. Проте він не може містити рекомендацій з правозастосування або тлумачення права.Різновидом експертного висновку, що не є засобом доказування, але має консультативний характер для суду є висновок експерта в галузі права (ст.114 ЦПК) [1]. Суд може посилатися на нього у рішенні, але має зробити власні висновки.

Одним із найважливіших засобів доказування у цивільному процесі є показання свідка. Це відповідно до ст.90 ЦПК є повідомленням особою про відомі факти, що мають значення у справі [1]. Наявний виняток показань, що не є засобом доказування – це свідчення, що не мають підтвердженого джерела та походять з чужих слів.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що докази це інформація або предмет матеріального світу, що містить дані про факти, що підлягають дослідженню. Докази і засоби доказування корелюються як зміст і форма відповідно. І останні закріплені у цивільному процесуальному законодавсті та широкому тлумаченню не підлягають.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Процесуальний Кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004/ станом на 12.11.2022 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

2. Цюра Т. В. Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2005. 17 с.

3. Фокина М. А. Механизм доказывания по гражданским делам: дис. … д-ра юрид.наук: 12.00.15. М., 2011. 612 с.

4. Штефан А. С. Допустимість доказів у цивільному судочинстві. *Теорія і практика власності*. 2016. № 2. С. 10. URL: http://surl.li/drfzz
5. Шкребець Д. В. Поняття і види доказів у цивільному процесі. *Часопис Київського університету права.* 2011. № 4. С. 248-252.

Бугаєнко Каріна Вікторівна,
студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, доцент Полюк Ю. І.*

ОБРАЗА СУДУ ЯК ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У сучасному світі повага до суду займає особливе місце, що обумовлено, як авторитетом суду, так і тим фактом, що саме на суди, за влучним твердженням ООН, покладено вирішення остаточного рішення щодо життя, свобод, прав, обов'язків і власності громадян [1]. Нещодавнє рішення ЄСПЛ у справі «Багіров проти Азербайджану» стосовно розмежування критики та образи суду ще раз звернуло увагу на необхідність тлумачення та встановлення національним законодавством відповідальності за образливі висловлювання, що здатні «заплямували репутацію судової влади» [2].

Практика національних судів досить часто фіксує випадки неповаги до суду, зокрема образи суду. Так, Касаційний цивільний суд, у постанові № 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц констатує, що подання особою апеляційної скарги з проханням «лист макулатури під виглядом ухвали скасувати» є твердженням, яке спрямоване на образу судді в першій інстанції та порушення ст. 129 Конституції України [3]. Водночас неповага до суду та образа суду може бути висловлена не лише учасниками справи, а й представниками судової системи. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду України залишила апеляційну скаргу судді районного суду без розгляду через те, що скаржник використовував образливі та принизливі висловлювання на адресу колегії суддів Касаційного адміністративного суду та членів Вищої ради правосуддя, зокрема вислів «Ну, хіба не тварі?» стосовно членів ВРП та «ківали» стосовно трьох членів колегії КАС ВС [4].

Вказане дає підстави дослідження правової природи «образи суду» та відповідальності за таке діяння.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн слід відзначити, що образа суду (судді) більшістю держав світу визнається діянням, за яке наступає кримінальна відповідальність. Зокрема, за Кримінальним кодексом Індії образа суду визнається діянням, за яке передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до шести місяців. При цьому, покарання може бути скасованим у разі щиросердечного вибачення особи. В даному контексті цікавим є розпочате у 2020 році кримінальне провадження щодо публічних висловлювань індійського адвоката Прашанта Бхушана щодо «особливої ролі Верховного суду у знищенні демократії», та яке було закрито у серпні 2022 року через прийняття Верховним судом Індії публічних вибачень [5].

Кримінальним кодексом Таїланду за образу суду також передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, проте на значно більший строк – від одного до семи років. У 2016 році за напис у Facebook про те, що «Суд служить капіталісту», рішенням суду провінції Пранакорн Шрі Аюттхая громадянина Куттая було засуджено до позбавлення волі строком на два роки, що обумовлено щиросердечним зізнанням особивчиненому злочині [6].Разом з тим за образу суду може застосовуватися й інше покарання. Так, за образливі висловлювання під час судового засідання у кримінальному провадженні суд Азербайджану позбавив адвоката Халід Закір огли Бакірова права на здійснення адвокатської діяльності [2].

Що стосується України, то загалом вказівка щодо відповідальності за неповагу до суду чи судді передбачена численними законодавчими актами, зокрема ст. 129 Конституції України, ст. 48 Закону України «Про судоустрій України», ст. 330 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 216 Цивільного процесуального кодексу України тощо, проте жоден з них не здійснює виокремлення саме образи суду. Історично, питання щодо відповідальності за образу суду (судді) вперше знайшло своє втілення в Законі СРСР від 02 листопада 1989 року «Про відповідальність за неповагу до суду», яким серед семи проявів неповаги до суду було виокремлено образу судді чи народного засідателя (ст. 3), яка визнавалася злочином та каралася виправними роботами на строк до одного року. При цьому робилася вказівка, що образа повинна була стосуватися не особи судді, а саме його діяльності по здійсненню правосуддя [7], тобто мала посягати на судову систему загалом.

Надалі окремі прояви неповаги до суду, зокрема образа судді (ст. 176^3), втручання у вирішення судових справ (ст. 176^1), погроза судді (ст. 176^2) та невиконання судового рішення (ст. 176^4) доповнили розділ «Злочини проти правосуддя» Кримінального кодексу 1960 року [8], натомість злісне ухилення від явки до суду (ст. 185^3, 185^4), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 185^5) та невжиття заходів щодо приватної ухвали суду або подання судді (ст. 185^5) були втілені у Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення [9]. Водночас якщо диспозиція злочину «образа судді», порівняно із первісним визначенням Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду», залишалася незмінною (за винятком виключення народного засідателя), то санкція передбачала не лише виправні роботи, а й можливе позбавлення волі на строк до двох років.

Станом на зараз, образа судді, як діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність, відсутнє у чинному Кримінальному кодексі України, що пов'язане з його декриміналізацією. При цьому, не можна стверджувати про повне визнання такого діяння як не протиправного. Відповідно до ст. 185^3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, під проявами неповаги до суду розуміють такі групи діянь, як: а) злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта та перекладача; б) непідкорення учасників судового процесу – свідка, потерпілого, позивача та відповідача розпорядженню головуючого; в) порушення порядку під час судового засідання; г) вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил [10]. Саме до останньої групи діянь, які «свідчать про явну зневагу до суду» доцільно віднести образу суду (судді), за що передбачена адміністративна відповідальність у вигляді штрафу у розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Аналіз постанов Касаційного цивільного суду від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21 та Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21 дає підстави стверджувати про існування окрім адміністративної, ще й цивільної процесуальної відповідальності (санкції) за образу суду. Так, згідно позиції Судів, неодноразове використання принизливих, глумливих та образливих висловлювань щодо суддів та судової системи є не лише виявом очевидної неповаги, а й зловживанням особою процесуальними правами [11], що має наслідком залишення скарги, заяви,

клопотання без розгляду [12]. Тож, виправданою є позиція, що процесуальні дії учасника справи, визнані судом зловживанням процесуальним правом слугують підставою настання процесуально-правових наслідків, зокрема за ч. 3 ст. 44 ЦПК України, а також щодо доцільності одночасного застосовування до особи-порушника у такому випадку заходів процесуального примусу у вигляді стягнення в дохід державного бюджету штрафу відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК України з метою протидії зловживанням процесуальними правами [13, с. 183]. Проте, враховуючи, що ст. 44 ЦПК України передбачено виключний перелік дій, що можуть бути визнані зловживанням процесуальними правами, даний судовий прецедент, у разі застосування на практиці, є дискусійним та справедливо може бути оскаржений з підстави відсутності прямої законодавчої норми щодо його застосування.

При цьому, образа суду не є підставою для неможливості судового захисту прав особи або відмови суду від здійснення правосуддя. Навіть у разі застосування до порушника заходів адміністративної відповідальності тацивільної процесуальної відповідальності (санкції) у вигляді залишення скарги, заяви, клопотання без розгляду, особа не позбавлена права повторного звернення до суду, згідно ч. 2 ст. 257 ЦПК України. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що образа суду є діянням, яке посягає як на авторитет суду, так і на здійснення правосуддя в державі. Хоча недоцільність криміналізації вказаного діяння обумовлена ризиком можливих зловживань, з метою належного правового регламентування образи суду в контексті ст. 185^3 Кодексу України про адміністративні правопорушення необхідним є закріпити склад даного виду правопорушення, зокрема 1) окреслити конкретних осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності за образу суду (виключно учасники судового процесу або всі особи); 2) визначити місце вчинення правопорушення (приміщення суду, соціальні мережі, громадське місце); 3) призначити належне покарання за образу суду (штраф, виправні роботи, позбавлення спеціального права).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. The Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985. URL:https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary.

2. Критика та образа суду: ЄСПЛ нагадав про особливу роль інституту адвокатури. ЄСПЛ. URL:https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/173353-kritika-ta-obraza-sudu-yespl-nagadav-pro-osoblivu-rol-institutu-advokaturi.

3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135.

4. Окрема думка суддів К. М. Пількова, І. В. Желєзного, Г. Р. Крет до ухвали Великої Палати Верховного Суду від 11.08.2022 у справі № 9901/550/19, провадження № 11-85заі22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105813803.

5. Can you be punished for insulting the Court? Retrieved from https://nyaaya.org/nyaaya-weekly/can-you-be-punished-for-insulting-the-court.

6.Insult of Court – Contempt of Court, the Law Protecting the Court from being Criticized. URL: https://freedom.ilaw.or.th/node/503.

7. Об ответственности за неуважение к суду: Закон Союза Советских Социалистических Республик от 02 ноября 1989 года. URL: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ES U&n=1642# 9te8yLT6q3gETEeP.

8. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263): Закон України від 28.12.1960 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/conv#o342.

9. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР: Ука зПрезидії Верховної Ради Української РСР від 04.05.1990 року № 9166-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9166-11#Text.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

11. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135.

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96669462?fbclid=IwAR1JFDT3mHhiXUO3RTdcIGIAW96kQIjT2c44ZskL20tmXXH0r0us3PIgPls.

13. Полюк Ю. І. (2019) Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

Бугера Олександра Григоріївна,
студентка 4 курсу факультету Цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного процесу,*
Московчук Д. О.

ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

Проблема зловживання правом має давню історію. У римському праві проблема зловживання правом обговорювалася під час вирішення конкретних життєвих ситуаційних суперечок, але термін у законодавстві країн став згадуватися лише на початку XVIII століття, а українськомузаконодавстві починаючи з Цивільного процесуального кодексу України. В даний час питання про застосування правових норм про зловживання правом у юридичній літературі є досить актуальним та неоднозначним.

Одним з основних принципів українського цивільного процесуального права є принцип добросовісності. Згідно ст. 44 ЦПК України учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається [1]. В цій же статті визначено, що суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства.

Згідно ст. 2 ЦПК Українизавданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Немає чіткого переліку способів зловживання процесуальними правами, дане поняття має оціночний характер і не має точного законодавчого закріплення. Згідно наведеної статті ЦПК України стає зрозуміло, що зловживання процесуальним правом – це дії, які суперечать справедливому, неупередженому та своєчасність судового розгляду, а точніше можуть призводити до затягування судового процесу.

Так, Е. Васьковський зазначає, що під зловживанням процесуальними правами слід розуміти недопустиме здійснення певного права, яке протидіє правильному, своєчасному розгляду справи та винесен-

ню по ній рішення судом або призводить до несправедливого результату для іншої сторони.

Н. О. Шебанова зазначає, що зловживання процесуальними правами часто ототожнюється з практикою затягування процесу і розглядається як різновид дій чи поведінки сторони, що перешкоджає судовому розгляду [2].

Зміст заборони зловживання процесуальними правами виявляється в тому, що кожен суб'єкт цивільних прав вільний вільно розпоряджатися своїми правами, але при цьому не повинен навмисне порушувати права та інтереси інших осіб.

Кваліфікуючі ознаки зловживання процесуальними правами у законі не виділено окремо. Проте, з аналізу судової практики та у літературі виділяються загальні ознаки зловживання:

- наявність у особи, яка зловживала відповідного суб'єктивного права;
- недобросовісністьздійснення суб'єктивного права.
- особа виходить межі здійснення суб'єктивного права. Цими межами є межі дозволеної поведінки суб'єкта, виходячи які особа порушує законні інтереси іншого суб'єкта права;
- мета поведінки особи, яка зловживала, не відповідає завданню цивільного судочинства;
- дії особи спрямовані на одержання для себе певних переваг на шкоду іншим особам та правосуддю загалом;
- настання несприятливих наслідків інших суб'єктів внаслідок зловживання правом чи загроза їх настання;
- наявність причинно-наслідкового зв'язку між поведінкою особи і несприятливими наслідками.

Дані ознаки свідчать про зловживання особою своїм правом, але для подібної оцінки не обов'язково наявність усіх вище зазначених ознак у сукупності.

Можливість зловживання процесуальними правами пов'язана з тим, що складно виокремити коли відбувається просто здійснення своїй суб'єктивних процесуальних прав, а коли це перетворюється в зловживання і затягування процесу, оскільки всі виконані недобросовісним суб'єктом окремі дії є правомірними.

Попри такі складнощі українське судочинство визначає тапротидіє зловживанню процесуальними правами, що проявляєтьсяв застосуванні судами заходів протидії зловживанню, наприклад, суд може-

залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотанняабо зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов. Також часто суди застосовують накладення штрафу або постановляють окрему ухвалу проненалежне виконання професійних обов'язків адвокатом або прокурором [3, с. 3-10].

Отже, з вищесказаного можна дійти висновку, щосуб'єктивне право учасника судового процесу можливо спотворити недобросовісною поведінкою. Нині вкрай складно визначити та зрозуміти, де закінчується право та починається його зловживання. Поняття зловживання у цивільному процесуальному праві пов'язане з поняттям недобросовісності, і чи є та чи інша конкретна дія добросовісною чи ні, вирішуватиме суд, оскільки на даний момент немає чітких критеріїв та правил для такої оцінки.

Зловживання процесуальними правами виступає чинником, що дестабілізує правосуддя і створює серйозні перешкоди для ефективного вирішення спорів. Зловживання цивільними процесуальними правами, звичайно, потребує ще більш детального дослідження

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року.URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

2. цивільного процесу» та «зловживання цивільними процесуальними правами»: співвідношення понять. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 9. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/4.pdf

3. Голубева Н. Ю. Пути противодействия злоупотреблению гражданскими процесуальными правами: постановка проблемы.*Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листопада 2015 року).Одесса : Фенікс, 2015. С. 3-10.

Волчанова Дар'я Денисівна,
студентка 4-гокурсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Цал-Цалко Ю. Ю.*

АДАПТАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Відверта збройна агресія Російської Федерації проти України, що почалася 24 лютого 2022 року змусила нашу державу й суспільство мобілізуватися та почати оперативно діяти в усіх сферах життя. Подібний досвід реагування на надзвичайні ситуації нам вже знайомий, а саме – під час поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) у 2020 році, проте, звичайно, ці події неможливо порівнювати. Наразі виникла нагальна потреба привести до роботи всі сфери життя суспільства в особливий період воєнного стану, який був запроваджений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1].

З 2014 року під час проведення антитерористичної операції (АТО), проведення операції Об'єднаних сил (ООС) не було розроблено в процесуальному законодавстві особливостей розгляду справ під час цих ситуацій. Отже, на сьогодні існує багато проблем у здійсненні правосуддя під час воєнного стану: ні Цивільний процесуальний кодекс України [2], ні інші процесуальні закони – адміністративний [3], господарський [4] (за винятком кримінального [5])) не мають особливостей розгляду справ під час воєнного стану. Звісно, були «точкові» зміни у процесуальному та матеріальному законодавстві, проте вони все одно не надають ту допомогу, яка потрібна для належного відправлення правосуддя.

Основним нормативно-правовим, на якому базується робота судів в умовах війни є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [6], відповідно до якого повноваження судів не можуть бути обмежені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Важливим є те, що заборонено скорочення та прискорення саме тих форм судочинства, які не передбачені у процесуальному законі, тобто, наприклад,

розгляд справи в порядку спрощеного провадження не є порушеннями даної вимоги.

Наразі існує нагальна потреба в окремій главі в Цивільному процесуальному кодексі України, яка буде визначати особливості розгляду справ в умовах воєнного стану. Оскільки якщо відсутні норми, які захищають суб'єктивні права та обов'язки сторін (процесуальні норми), то матеріальні норми вважаються «мертвими». На відміну від інших процесуальних кодифікованих актів, Кримінальний процесуальний кодекс України має Розділ IX-1, який має назву – «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [5].

Важливою подією у розвитку цивільного судочинства в нинішніх умовах стало подання до Верховної Ради України Проекту Закону № 7316 від 26 квітня 2022 року [7], який спонукає законодавця до змін у Цивільний процесуальний кодекс України, а саме з приводу:

- запровадження розгляду цивільних справ в порядку письмового провадження в судах усіх інстанцій;
- можливості виконання повноважень секретаря судового засідання іншими працівниками апарату суду;
- зміни порядку судових викликів та повідомлень учасників справи;
- дозволу учасникам справи бути присутніми у судовому засіданні поза межами суду, а саме за допомогою режиму відеоконференції;
- продовження та поновлення процесуальних строків, якщо були поважні причини пропуску, особливо пов'язані з воєнним станом;
- розгляду справ, які були відкриті до введення воєнного стану з урахуванням особливостей, передбачених Цивільним процесуальним кодексом України;
- можливості здійснення фіксації судового засідання не технічними засобами, а у протоколі судового засідання, а також ведення протоколу засідання в режимі відеоконференції;
- розгляду справ без повідомлення учасників та інше.

Проте 1 липня 2022 р. Верховна Рада України відхилила цей законопроект. Зараз він знаходиться на доопрацюванні. Тому, коли Верховний Суд доопрацює Проект Закону № 7316 відповідно до зауважень Верховної Ради України, в чинному процесуальному законодавстві

запрацює ефективний механізм здійснення правосуддя під час воєнного стану.

Отже, незважаючи на те, що у чинному Цивільному процесуальному кодексі України не відбулося змін для забезпечення судового розгляду під час воєнного стану, судді повинні, виходячи зі свого досвіду, вміти пристосувати наявні процесуальні норми при здійсненні правосуддя в таких складних для країни умовах. Вони також повинні враховувати при розгляді справ положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8] щодо справедливого суду та пам'ятати про заборону скорочення та прискорення судочинства під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
7. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану): проект Закону від 26.04.2022 року № 7316. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Ведькало Ангеліна Олексіївна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор кафедри цивільного процесу,*
професор Андронов І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСУДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з подіями, які відбуваються в наші країні, а саме введення воєнного стану по всій території України з 24 лютого 2022 року, виникає чимало питань, які пов'язані зі здійсненням правосуддя. Умови воєнного стану впливають на роботу судів, на правовідносини та на різні юридичні підрозділи. Оскільки більшість територій є тимчасово окупованими, або на них ведуться активні бойові дії, то виникає проблематика розгляду юридичних спорів у таких містах. Тому зміна територіальної підсудності стає необхідним процесом задля вирішення справ. Верховним Судом було опубліковано розпорядження про визначення територіальної підсудності справ, де зазначався перелік судів та зміна їх місцезнаходження. Виникає питання, що ж відбувається зі справами, розгляд яких був не завершений та особливість їх вирішення на законодавчому рівні.

Особливості зміни територіальної юрисдикції передбачені у Цивільному процесуальному кодексі України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та інших нормативно-правових актах. Щодо цивільно-процесуального законодавства, то необхідно зазначити, що розділ 3 ЦПК регулює здійснення територіальної підсудності відповідно до вказаних норм. Територіальною юрисдикцією (підсудністю) вважається компетенція відповідних органів, щодо розгляду та вирішення цивільних справ на певній території, на яку поширюється юрисдикція справи. Необхідно зазначити, що зміна територіальної підсудності не повинна впливати на результат вирішення справи. Розгляд та вирішення спорів регулюється як національним законодавством, так і міжнародним. Звертаючи увагу на розумні строки, необхідно зазначити, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, це передбачено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейської

конвенції з прав людини). [1] Поняттям розумного строку необхідно вважати, строк, який необхідний для вирішення спору відповідно до матеріальних і процесуальних норм законодавства. Якщо відбувається пропущення процесуальних строків при вирішенні справи, то у такому випадку, питання буде вирішуватися в кожному конкретному випадку, при цьому будуть враховуватися доводи, які наведені у заяві про поновлення такого строку. Судова практика звертає увагу, що не є підставою для поновлення процесуальних строків воєнний стан, якщо не будуть надані певні докази та причини того, чому саме особа не змогла подати заяву, наприклад, до апеляційної чи касаційної інстанцій та ін. Суд може врахувати той факт, що громадянин міг перебувати на військовій службі, у такому випадку строки можуть поновлювати. По можливості процесуальні строки можуть продовжувати до закінчення воєнного стану, але, якщо, розгляд справи невідкладний, то в першу чергу зосереджуються на таких справах. [2] Відповідно до ч. 1, ст. 127 ЦПК України, суд поновлює пропущений процесуальний строк, якщо визнає причини його пропуску поважними, при цьому учасник справи повин подати заяву. [3]

На початку березня 2022 року в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» відбулися певні зміни, що стосуються територіальної підсудності, а саме частину 7 статті 147 цього Закону було доповнено що, якщо суд немає можливості здійснити правосуддяпід час воєнного стану або військовими діями, то може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, передається до суду, який більш за всіх територіально знаходиться ближче до того суду, який саме не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. [4] Слід зазначити, що вже на певних територіях, які були звільнені від окупації, починають відновлювати свою роботу суди. Але, залишається проблема у тому, що деякі з судів були пошкоджені та зруйновані, навіть в деяких зникла техніка та інші матеріальні цінності. Верховною Радою України було внесено зміни до законодавства країни щодо питання онлайн засідань, тобто проведення судового розгляду дистанційно. [5] Так, в Україні з 2021 року почали функціонувати електронні доповнення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, це «Електронний кабінет» та «Електронний суд». Електронний суд – це підсистема, яка забезпечує обмін процесуальними документами між

судом та учасниками справи. Але при цьому необхідно попередньо зареєструватися в Електронному кабінеті та мати кваліфікований електронний підпис. Суд надсилає особамдокументи в електронній формі, але при цьому кожен може за заявою отриматипаперову форму. Особа має обов'язково пройти процедуру реєстрації або автентифікації. Також діє підсистема відеоконференцзв'язку, за допомогою якої учасники справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, це може відбуватися поза межами приміщення суду, використовуючи свій Електронний кабінет та власні технічні засоби, або в приміщенні іншого суду, за допомогою технічних засобів суду, а також, передбачено законодавством прийняття участі в різних установах, наприклад медичному закладі або установа виконання покарань чи попереднього ув'язнення. Особи мають можливість брати участь у засіданнях інших органів та установ системи правосуддя в режимі відеоконференції. Щодо порядку, який визначає особливості проведення таких засідань, то вони можуть встановлюватися відповідними органами та установами системи правосуддя. Адміністратор ЄСІТС розробляє інструкцію користувача підсистеми відеоконференцзв'язку. Вона розміщується на вебсторінці технічної підтримки користувачів ЄСІТС. В залежності від того, де особа обере місце перебування під час відеоконференції, відповідальність за зв'язок може нести не тільки учасник, а й суд. [6]

Отже, здійснення правосуддя під час воєнного стану передбачено, але з певними особливостями. До законодавства вносяться зміни щодо проведення судових засідань, а саме прийняття рішень щодо певної справи, зміни територіальної юрисдикції, строки розгляду спорів та подачі заяв. Все це обумовлюється тим, що законодавчі органи нашої держави дбають про те, аби судове засідання та розгляд справ відбувалися відповідно до норм законодавства, при цьому враховують певні тонкощі щодо неможливості особи бути присутнім у залі судового засідання або розміщення суду на певній території, що може бути окупованою, чи розташовуватися під місцем обстрілів. Впроваджуються нові електронні системи та засоби проведення судових засідань в онлайн режимі та обмін документів в електронному режимі. Всі ці способи вдосконалюються, з'являються оновлення в електронних носіях, а саме застосування мобільних додатків. Щодо процесуальних строків, то норми продовження та поновлення передбаченні ЦПК України, але щодо воєнного стану не зазначається. Тому

діють інші нормативно-правові акти, які допомагають у вирішенні питань зміни здійснення правосуддя під час воєнного стану, надзвичайного та карантину. Якщо звернути увагу щодо рекодифікації цивільно-процесуального законодавства, то необхідні зміни можна внести щодо воєнного стану у ЦПК України, так як в інших нормативно-правових актах передбачені такі статті, то задля уточнення та вдосконалення здійснення правосуддя у цивільних справах, цивільний процесуальний Кодекс України може бути доповнено.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n328
2. Робота судів України в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. 2004.- № 40-41. Ст. 492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року. *Верховна Рада України*. 2016. № 31. Ст. 545.
5. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu
6. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення, Положення від 17 серпня 2021 року.Вища Рада правосуддя. 2021. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text
7. Особливості здійснення правосуддя в умовах війни. URL: https://pravo.ua/osoblyvosti-vidpravlennia-pravosuddia-v-umovakh-viiny/

Гапченко Антоніна Ігорівна,
студентка 1 курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, доцент Іліопол І. М.*

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ АПЕЛЯЦІЙНИХ СКАРГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні суттєвих змін зазнають всі сфери життя. Усі державні університети, школи й не виключенням є органи судової влади – перейшли на особливий режим роботи.

У Конституції України, а саме в статті 5 вказано, що права людини і громадянина захищаються судом, а отже навіть під час воєнного стануне має бути ніяких обмежень щодо звернень до суду, про що зазначено в статті 64 Конституції України [1]. Істотних змін зазнали зокрема суди апеляційної інстанції.

Відповідно до нововведень, які вказані в Рекомендації Ради Суддів України від 02.03.2022:

- розгляд цивільних справ за наявних у суді матеріалів у письмовому провадженні може проводитись без судового засідання та без учасників справи;
- якщо виникають обставини, що загрожують життю, здоров'ю чи безпеці учасникам судового процесу, то такі особи мають право бути присутніми у судовому засіданні в режимі відеоконференції;
- під час запровадження воєнного або надзвичайного стану, справи в судах апеляційної інстанції можуть розглядатися без повідомлення учасників;
- усі апеляційні скарги повинні бути розглянутими протягом розумних строків із врахуванням виявлення бажання учасників справи взяти участь у судовому засіданні;
- всі справи, які були відкритими до запровадження воєнного чи надзвичайного стану, повинні розглядатись із врахуванням змін, після введення такого стану;
- має бути визначена мінімальна кількість осіб, які матимуть право знаходитись в суді протягом робочого дня;

- обмежується доступ особам, що не є учасниками справи;
- якщо справа розглядається колегіально і судді не можуть за певних обставин знаходитись в одному приміщенні, допускається розглядати справу з різних приміщень, в такому випадку судді використовують власні технічні засоби [2].

17.08.2021р. Вищою Радою Правосуддя було затверджено «Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». Дане положення визначило порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя таких окремих підсистем, як: «Електронний суд», «Електронний кабінет», відеоконференцзв'язку [3].

Таке вдосконалення цивільного судочинства відіграло дуже важливу роль в період запровадження карантину, а з початком повномасштабного вторгнення дані зміни стали ще більш актуальними, оскільки, завдяки ним можна безперервно проводити розгляд справ у режимі відеоконференції, що дає змогу учасникам процесу перебувати у безпечному для них місці.

Протягом шістдесяти днів суд повинен розглянути апеляційну скаргу, що надійшла на рішення суду першої інстанції, а на ухвалу – протягом тридцяти. У деяких випадках, суд може продовжити розгляд, але не пізніше п'ятнадцяти днів, про що він постановляє ухвалу (ст. 371 ЦПК України) [4].

З початком повномасштабного вторгнення на сайті Судової влади України Верховний Суд зауважив, що введення воєнного стану на території України є поважною причиною для поновлення процесуальних строків. Однак, у випадку пропуску строків пов'язаних із запровадженням воєнного стану вирішується окремо в кожному випадку із врахуванням доводів, які наведені у заяві про поновлення таких строків. Сам факт запровадження на території України воєнного стану не є підставою для поновлення процесуальних строків. Підставами для поновлення процесуальних строків можуть бути обставини, які виникли через введення воєнного стану та через які учасники судового процесу не виконали процесуальні дії протягом вказаного у законі строку [5].

Суд поновлює пропущений процесуальний строк, якщо учасник доведе наявність обставин, через які він не міг своєчасно виконати процесуальні дії. Серед поважних причин Верховний суд виділяє: де саме територіально знаходиться суд, чи є у конкретної особи можли-

вість звернутися до суду з дотриманням процесуального строку, чи ведуться на цей момент в даному місті бойові дії [6].

Проаналізувавши Цивільний процесуальний кодекс Українидо 24 лютого 2022 року і зі змінами після, а також рекомендації суддів України від 02 березня 2022 року, можна дійти висновку, що значних змін саме у законодавстві щодо апеляційного розгляду справ не відбулось, змінився лише порядок організації роботи в судах і територіальна юрисдикція (підсудність) справ. Однак, серед проблем, що виникли у цивільному судочинстві у зв'язку із вище згаданими обставинами, є пропущення строків на апеляційне оскарження, а тому й необхідно більше уваги приділити питанню поновлення пропущених строків з метою дотримання принципу доступності правосуддя.

Отже, воєнний стан на території України, який запровадили з 24.02.2022 року вніс деякі зміни у процес розгляду судових справ. Проте, під час воєнного стану конституційні права людини не можуть бути обмежені, одним із таких прав є право на судовий захист. Тому на сьогодні у судовій системі запроваджується ряд заходів для забезпечення безперервного розгляду судових справ, проведення яких не буде наражати на небезпеку їх учасників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України№ 30. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Рекомендації Ради Суддів України від 02.03.2022. URL.: http://rsu.gov.ua/ua/%20news/usim-sudamukraini-%20rsuopublikuvalarekomendacii-%20sodorooti-%20sudiv-v-umovahvoennogo-%20stanu

3. Іліопол І. М. Розвиток інституту апеляційного перегляду судових рішень у цивільному судочинстві в цифрову еру.URL.: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18140/%D0%86%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%20%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Цивільний процесуальний кодекс України. URL.:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

5. Литвиненко К. Особливості українського правосуддя в умовах воєнного стану.URL.: https://ibuhgalter.net/articles/1042

6. Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц

Годулян Георгій Олександрович,
студент 3-го курсу
Національний університет «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

На цей час Україна знаходиться в умовах особливого правого режиму, державний суверенітет її незалежність, територіальна цілісність знаходиться під загрозою. У разі збореної агресії чи загрози нападу в Україні або на окремих її місцевостях відповідними органами державної влади може вводитися воєнний стан, необхідний для відвернення можливих загроз, забезпечення національної безпеки та державної незалежності.

У межах правого поля такі нетрадиційні умови не відміняють той факт, що суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права, та забезпечує гарантовані Конституцією України права і законні інтереси людей, громадян, юридичних осіб, суспільства і держави. Повноваження суду розповсюджуються на будь який конфлікт, який не може бути врегулюваний за допомогою альтернативних способів переважно на договірній основі.

Правосуддя в Україні здійснюється виключне судами, без винятку на специфіку правового режиму, це випливає з закону «Про правовий режим воєнного стану» та гарантується Конституцією статтею 124, та законом України «Про судоустрій і статус суддів» стаття 5. Згідно статті 26 відповідного закону, порушувати стадійність чи скорочувати час на дослідження всіх обставин справи засобами доказування, для винесення справедливого та неупередженого рішення не допускається. Також не допускається створення надзвичайних та особливих судів, чиделегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами. [1]; [3]; [2]

Оцінюючи реальні обставини у відповідному регіоні можуть бути ухваленні певні рішення зборами суддів(така форма колективного прийняття оперативних рішень може проходити і дистанційно)

Щодо деяких організаційно-технічних питань з приводу загрози життя та здоров'я відвідувачів суду, працівників апарату суду на період воєнного стану було змінено графік роботи суду у робочу неділю

встановив його до шести вечора, окрім п'ятниці. У випадку загрози життя відвідувачів суду, працівників апарату суду чи в умовах підвищеної небезпеки, суд може приймати рішення про тимчасове призупинення здійснення судочинства, розгляду справ, до усунення обставин, які зумовили таке рішення. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Раду суддів України, ДСА України, Верховний Суд.

Працівники апарату суду можуть бути переведені на дистанційну роботу, визначення мінімуму кількості осіб у залу суду є засобом підвищення загальної безпеки усіх учасників судового процесу. У випадку підвищення рівня загрози життю та здоров'ю відвідувачів суду, працівників апарату суду можуть загалом на деякий час відкладатися розгляд справ, але за винятком таких справ, які є невідкладними у судовими розгляді. Справи, які все ж таки не є невідкладними можуть розглядатися тільки за наявності письмової згоди усіх учасників судового провадження.

Загалом в Україні судочинство базується на таких засадах як гласність, публічність, у тому числі право на доступ до інформації – гарантоване статтею 34 Конституції України, але Рада суддів України була змушена усім судам України, Державній судовій адміністрації України іншим установам системи правосуддя тимчасова до закінчення строку дії воєнного стану відстрочити надання відповідей на усі запити про публічну інформацію від початку введення відповідного особливого правого режиму. У разі надходження таких запитів до судових установ, копії запитів невідкладно надсилати до Служби безпеки України для роз'яснення питань, щодо ретельної перевірки осіб які намагаються збирати таку інформацію. [1]

Також загальний доступ до ЄДРСР обмежена від 24 лютого 2022 року, це міра для запобігання загрози життю та здоров'ю учасників судового процесу.

Повертаючись до закону «Про правовий режим воєнного стану», та згідно статті 26 частини третьоюу разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ. [3]

Припинення робити судової установи не свідчить про припинення розгляду тої чи іншої справи, тобто справа буде гарантовано розглянута у іншому найбільш територіально наближеному суді.

В реаліях воєнного стану суди загальної юрисдикції дуже перевантажені, це обумовлено тим, скільки суддів були змушені припи-

нити свою роботу, а також тим.Думки про те що в Україні треба повернути військове правосуддя лунали ще і у відносно мирний час, мотиві були окреслені ще тоді. Для того щоб людина на військовій службі почувала себе гідно вона повинна бути впевнена, , що її права не будуть порушавати, а ні командир, а ні начальник, тому така особливо процедура судового розгляду буде позитивно сприяти на проходження військової служби.

Останнім кроком для зупинення судів військової юстиції став указ президента України «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» від 14.09.2010 [24]

Ще у той час можна було прослідкувати відносну незалежність військової юстиції, яка виражалась у формі затвердження штатних посад суддів.

Так, перелік штатних посад суддів військових судів затверджується Президентом України, військове звання суддям військових судів надається також Президентом. Матеріально-технічне забезпечення військових судів, як і всіх інших судів здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету, призначення суддів військових судів відбувається в такому ж порядку, як і суддів загальних судів.Вимоги до судді військового суду бути офіцером, то це, насамперед, пов'язане з метою забезпечити розгляд судової справи одночасно висококваліфікованим юристом та людиною, яка досить добре знає військове законодавство.

Ліквідація військових судів не лише не вирішила жодної проблеми в системі судочинства, а й створила значні додаткові проблеми для кожного суду України – це й освіта секретних відділів для роботи з відповідною документацією, і надання допуску до секретних документів семи тисяч суддів України та виплата працівникам судів відповідних надбавок, та збільшення штатної чисельності апарату в кожному суді, що спричинило додаткові витрати у Державному бюджеті.

Тобто повернення воєнних судів з урахуванням сучасних тенденцій судочинства України допомогло б перерозподілити напругу з судів загальної юрисдикції, а також допомогти розрішити проблеми з воєнними правопорушеннями, особливо ураховуючи їх десятикратний зріст в умовах воєнногостану.

Якщо підбити підсумки по засобам які використовувалася у судочинстві від початку запровадження воєнного стану, то можна ствер-

джувати що судова влада витримала удар, також не були порушенні аксіомі які і відокремлюють цю гілку влади як незалежну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : Закон України від 2 червня 2016 року . URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

3. Закон України. Про правовий режим воєнного стану. № 389-VIII від 12.05.2015. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Указ Президента України «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів»: від 14.09.2010 р., № 900/2010. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900/2010#Text

Гончарова Анастасія В'ячеславівна,

студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного пролцесу, Московчук Д. О.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Як відомо, інститут представництва виник ще з давніх-давен і пройшов довгий шлях для свого становлення й розвитку. На сьогодні, представництво в цивільних судах не є рідкістю, а тому на практиці застосовується постійно.

Інститут представництва в суді досліджували багато науковців, серед яких можна виділити таких: Мельникова А. А., Волкову Н. В., Павлуника І. А., Червоного Ю. С., Шакарян М. С., Антімонова Б. С., Шерстюк В. М, та інших. Однак, незважаючи на те, що вже існує велика кількість наукових праць, тема особливостей представництва у цивільному процесі залишається актуальною й дотепер.

Взагалі, серед науковців не існує навіть єдиного підходу до розуміння самого поняття «процесуальне представництво». Так, одні вчені вважають, що цивільне процесуальне представництво варто розглядати лише як правовідносини, відповідно до яких одна сторона (представник) здійснює певні процесуальні дії в інтересах іншої осо-

би. Інша ж група науковців вважає, що процесуальне представництво можна розглядати лише як форму надання правової допомоги. Найбільш точне визначення цього поняття можна знайти у праці Волкової Н. В., яка під цивільним процесуальним представництвом пропонує розглядати саме правовідносини, на підставі яких представники можуть здійснювати процесуальні дії від імені осіб, які беруть участь у цивільних процесуальних справах, з метою захисту їхніх прав, свобод та інтересі [2, С. 398].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі ЦПК України) передбачає два види представництва: законне та добровільне.

Особливістю законного представництва є те, що воно є обов'язкове для конкретних осіб, які через вік або відсутність дієздатності, не можуть належним чином представляти свої інтереси в суді самостійно. Законне представництво регулюється статтею 59 ЦПК України, відповідно до якої законними представниками можуть бути: батьки, опікуни, піклувальники, усиновлювачі, а також інші особи, які мають право представляти за законом (наприклад, виконавець заповіту, якщо спадщина ще ніким не прийнята, має право захищати її в суді).

За добровільним представництвом особа не обов'язково може мати представника, але може довірити йому здійснення свого представництва за власним бажанням. Прикладом добровільного представництва може бути особа, яку представляє за довіреністю адвокат [3, С. 34].

До речі, варто також зазначити, що в науці цивільного процесуального права представництво класифікують ще й за іншими критеріями, так, наприклад, за ступенем необхідності воно може бути обов'язкове і необов'язкове, а за інтересами осіб, яких представляють, воно може розподілятися на такі: представництво фізичних осіб, юридичних осіб та держави [4, С. 158].

Особливістю представництва у цивільному процесі також є й те, що ЦПК України виділяє ще таке поняття як «самопредставництво». Його суть полягає у тому, що особа може брати участь у суді самостійно, тобто без допомоги представників. Однак, воно є суперечливим, адже особа не може в одному й тому ж самому процесі мати декілька статусів, тобто бути, наприклад, позивачем і своїм представником одночасно.

Цивільне процесуальне представництво варто відрізняти від цивільного представництва, позаяк це два різні інститути, які мають

багато відмінностей. Так, наприклад, у цивільному представництві об'єм повноважень визначається виключно за законом, тоді як у цивільному процесі такий об'єм може бути зменшено у довіреності. Разом з тим, у цивільному процесуальному праві представництво може бути виключно в суді, тоді як за цивільним правом воно може бути в різних правочинах. І це не єдині відмінності між цими інститутами, саме тому не можна їх об'єднувати або ототожнювати.

Представництво в суді конкретною особою може бути припинено як добровільно, так і за законом. У випадку добровільної відмови від представника, то обов'язково потрібно подати відповідну заяву до суду. Що ж стосується законного представника, то, якщо такий представник відповідно до закону не має права вести цю справу, то суд зобов'язується, за поданням органу опіки та піклування, замінити його на іншого. До речі, варто звернути увагу ще й на те, що ЦПК України передбачає особливі гарантії захисту для особи, яку представляють. Так, відповідно до ч. 5 ст. 64, якщо представник припинив свої повноваження на здійснення представництва особи у справі, то він вже не має права бути представником інших учасників процесу, які мають свої самостійні вимоги щодо предмета спору [1].

Таким чином, можна сказати, що представництво у цивільному процесі має такі свої особливості: по-перше, воно передбачає можливість добровільного представництва, а не тільки за законом. По-друге, ЦПК України передбачає самопредставництво особи, яке далеко не всі кодекси України передбачають. А, по-третє, у цивільному процесі можливе одночасне представництво декількох осіб на одній стороні, але за умови, що в них відсутній конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6461

2. Волкова Н. В. Представництво в цивільному процесі: поняття, мета та завдання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 58. С. 397-401.

3. Цивільний процес (загальна частина): навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 081 «Право» / Факас І. Б., Борденюк О. В., Шелудяков Р. С., Чернівці, 2021. 111 с.

4. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.

Гореванова Юлія Денисівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного пролцесу,*
Московчук Д. О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із запровадженням воєнного стану по всій території України абсолютно кожна сфера нашого життя зазнала змін. Війна створює небачені виклики кожного дня, диктує суспільству нові умови існування та, попри всі намагання РФ зруйнувати наш моральний дух, українці продовжують підлаштовуватись під воєнні потреби сьогодення та постійно вносити корективи у колись звичний для нас спосіб життя. Жодна із галузей діяльності суспільства не залишилась осторонь хоча б мінімальних змін, не є виключенням і сфера цивільного судочинства.

Сьогодні судова система активно та повно функціонує на усіх вільних територіях України. Та попри вагомі успіхи української армії все ж існують території, які досі перебувають у руках загарбників або ж знаходяться на стадії відновлення після проведеної Україною деокупації. Ба більше, у тих регіонах, де постійно ведуться активні бойові дії, велика кількість приміщень місцевих судів зазнала значних руйнувань, а від деяких і взагалі нічого не лишилось. У більшості випадків саме ця обставина слугує вирішальним чинником у реалізації деяких реформ стосовно здійснення правосуддя в умовах воєнного часу. Так, 3 березня 2022 року Президентом України був прийнятий Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ». Відповідно до зазначених положень цього документу у випадках, коли суд з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану не може розглянути справу, належну йому, то в такому разі територіальну підсудність даної судової справи**,** яка розглядається в такому суді, може бути змінена шляхом її передачі до суду, що територіально є найближчим до суду**,** який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду [1]. Рішення стосовно зміни територіальної підсудності того чи

іншого суду приймає Вища Рада правосуддя або ж Верховний Суд за спеціальним розпорядженням. Такі норми є оптимальними в даній ситуації і такими, що відповідають положенням Конституції та ЗУ «Про Верховний Суд», де зазначається про гарантоване право на захист своїх прав та свобод незалежно від обставин, включаючи воєнний стан. Так, від перших днів вторгнення російських військ територіальна підсудність для багатьох судів змінювалась неодноразово, про це Голова Верховного Суду постановляв окремі відповідні рішення. Для прикладу, за розпорядженням ВС було змінено територіальну підсудність Херсонського та Луганського апеляційних судів, внаслідок чого справи зазначених судів були передані до Дніпровського апеляційного суду.

Окрім того, спеціальні рекомендації щодо умов та особливостей здійснення судочинства в умовах війни були видані Радою суддів України та Верховним Судом. Зокрема, були регламентовані наступні можливості, для прикладу: подання учасниками справи заяви про відкладення справи у зв'язку з воєнними діями або ж про рогляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних заходів; у разі наявності загрози життю та здоров'ю працівників аппарату суду, відвідувачів суду можуть прийматись рішення щодо тимчасового зупинення здійснення судочинства конкретним судом; також рекомендації передбачають те, що суд в питанні відкладення розгляду справ або їх зняття з рогляду повинен брати до уваги той факт, що на сьогоднішній день велика кількість учасників судових справ перебувають на військовій службі у лавах ЗСУ, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань або ж елементарно не можуть прибути до суду через наявність загрози їхній безпеці та життю загалом.

Отже, аналізуючи зазначені положення, можна зробити висновок щодо окремих нюансів, якими повинні керуватись суди під час здійснення судочинства, а саме цивільного, в умовах воєнного стану. Такими є наступні особливості:

- можливість зміни територіальної підсудності за розпорядженням РСУ або ВС;
- можливість проведення судових справ в режимі відеоконференції за поданням відповідної заяви;
- можливість відкладення розгляду судових справ, що може здійснитись за ініціативою суду або за поданням відповідного клопотання учасника справи до суду;

- можливість розгляду справи за відсутності учасників справи за поданням ними відповідного клопотання.

Варто також зазначити, що законодавцем від початку повномасштабного вторгнення РФ як таких вагомих змін до ЦПК досі внесено не було, не дивлячись навіть на факт реєстрації законопроєкту від 26.04.2022 р. № 7316«Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)», який передбачає впровадження низки спеціальних процесуальних інструментів, які могли б бути актуальними на сьогодні. Проте, деякі зміни все ж були прийняті. В останній редакції ЦПК від 6 листопада 2022 року впроваджені та діють 4 зміни. Зокрема, для прикладу, згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» від 07.08.2022 р. текст статті 317 ЦПК України викладено в новій редакції, яка передбачає використання нових уточнюючих формулювань щодо обставин, в яких може використовуватись зазначена стаття (обставину «на тимчасово окупованій території» доповнено обставиною «на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан»).

Підсумовуючи усе вищенаведене, можна зробити наступний висновок. Не дивлячись на усі складнощі та перепони, зумовлені війною, суди продовжують виконувати свої функції.Підлаштовуючись під нові реалії сьогоднішнього світу, законодавець намагається заповнити усі виявлені прогалини та врегулювати будь-які проблемні питання, які можуть турбувати учасників судового процесу. Адже головне – це забезпечити право на судовий захист кожному громадянину України. Попри будь-які спроби російських окупантів обмежити наші права або ж в принципі нас їх позбавити, права українців знаходяться і будуть знаходитись під куполом тотального захисту нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 03.03.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» від 01.07.2022 р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text

3. Цивільний процесуальний Кодекс України, редакція від 06.11.2022р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

4. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

5. Наукова стаття кандидата юридичних наук, доцента кафедри ЦПД Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти ДДУВС «Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану», *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* № 71. 2022.

Гунчак Тетяна Миколаївна,
студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *ассистент кафедри цивільного пролцесу, Московчук Д. О.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Період воєнного стану, у якому вже майже рік живуть українці, досить суттєво впливає на усі правовідносини та інституції в країні. У зв'язку з даними обставинами все більшою популярності набуває електронний суд, який є можливістю доступу громадян до правосуддя за безпечних умов.Тобто дистанційне судочинство набирає все більшою популярності, а разом і з ним широкого застосування набувають електронні докази, використання правил дистанційного документообігу, застосування порядку дистанційного розгляду справ у режимі відеоконференції, а також отримання рішень суду в електронному вигляді. Отже, дослідження питання електронних доказів в період обставин, які склались, заслуговує на увагу.

З 2017 року до трьох процесуальних кодексів, в тому числі і до Цивільного процесуального кодексу України, була додана нова глава, яка певним чином розширила можливості сторін у справі – електронні докази. У зв'язку із такими нововведеннями були

внесені зміни до статті 100 ЦПК України, надано чітке визначення поняття «електронні докази». Відповідно до зазначеної норми під електронними доказами потрібно розуміти інформацію, яка існує в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, плани, графічні зображення, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, голосові та мультимедійні повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Ці дані можуть зберігатися на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). [1] Законодавче закріплення такого засобу доказування як електронні докази – є досить прогресивним кроком, особливо в умовах жорсткої війни.

Варто приділити увагу питанню, що стосується подання таких електронних доказів, тому що це має досить велике значення для формування відповідної судової практики. Процесуальне законодавство містить таке поняття як «електронна копія електронного доказу». Але в даному випадку мова йде про електронне середовище і тут дуже важко провести чітку межу між оригіналом та копією електронного доказу, оскільки вони є тотожними. Навіть, якщо ми будемо розглядати випадки, коли певну інформацію потрібно передати через відповідні засоби зв'язку, то мова тут буде йти не про переміщення конкретного фрагменту з інформацією, а лише про створення ідентичної копії, але уже на іншому носії. Даний підхід щодо електронних доказів знайшов своє законодавче закріплення у статті 7 Закону України «Про електронні документи таелектронний документообіг». [2] У цитованій вище нормі зазначається, що «оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, і утому числі з електронним підписом автораабо підписом, який прирівнюється до власноручного підпису відповідно до вимог Закону України «Про електронні довірчі послуги». Тобто, якщо електронний документ необхідно надіслати не одному адресату, а декільком або ж, якщо такий електронний документ потрібно зберегти на декількох носіях, то кожен з електронних примірників ми будемо вважати оригіналом електронного документа.

При дослідженні питання, що стосується електронних доказів, важливо приділити увагу також питанню, що стосується використання електронного цифрового підпису, який прирівнюється до власноручного підпису. Використання електронного цифрового підпису регулюється Законом України «Про електронні довірчі послуги» [3]. Зазначений нормативно-правовий акт чітко зазначає, що електронні документи, які подаються до суду, повинні бути підписані виключно електронним цифровим підписом. Також частиною четвертою статті 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначено, що кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису.

При пред'явленні електронного доказу до суду можуть виникнути проблеми із вірною ідентифікацією особи. І. Ю. Татулич досить влучно зазначила, що на практиці можуть виникати також проблеми, пов'язані з встановленням особи, яка створила такий електронний доказ, тому що в соцмережах може зареєструватися будь яка особа під чужим іменем, яке належить зовсім іншій особі. [4, с. 217]. І на практиці досить часто виникають ситуації, коли певна особа поширює завідома неправдиву інформацію, задля негативного впливу на хід справи і така інформація зазвичай спрямовується проти відповідача або позивача. В такому випадку автора буде встановити досить складно, оскільки буде використовуватись інше ім'я. В такому випадку перед судом постає завдання щодо точної ідентифікації особи, яка може бути власником електронного доказу, що подається до суду.

До суду можуть подаватись не лише оригінали електронних доказів, а й їхні паперові копії. Довгий час тривали дискусії щодо чіткого розмежування понять «паперова копія електронного доказу» та поняття «електронна копія паперового доказу». Задля вирішення даного питання, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в справі за № 922/51/20 констатував, «що учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису». За наявності такої умови електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Таким чином, Верховний Суд зазначив наступні висновки, а саме : «що учасник справи на обґрунтування своїх вимог і

заперечень має право подати суду електронний доказ в таких формах: 1) оригінал; 2) електронна копія, засвідченаелектронним цифровим підписом; 3) паперова копія, посвідчена в порядку, передбаченому законом». «Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією із форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ, який є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи» [5].

Досить важливим питанням, що стосується паперових копій електронних доказів, є питання їхнього засвідчення. Керуючись положенням статті 7 Закону «Про електронні документи таелектронний документообіг» [8] «електронна копія та копія електронного документа в паперовому документі засвідчується в порядку, передбаченому законом». Але це питання ще не знайшло чіткого на законодавчому рівні закріпленого порядку засвідчення копії електронного документа. У зв'язку з цим під час розгляду та вирішення справи в суді, в якій доказуванню підлягає конкретна інформація з відповідних електронних носіїв або ж із мережі Інтернет, досить часто виникає питання щодо належного їх засвідчення. Відповідно до процесуального законодавства, саме частини 5 ст. 62 ЦПК України «відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді». Що стосується нотаріального засвідчення, то згідно Закону України «Про нотаріат» та у відповідності до Порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріусможе засвідчити лише копії оригіналів письмових документів. Правом на засвідчення електронних копій або ж інформації з мережі Інтернет нотаріус не наділений, тому зазвичай нотаріуси відмовляють у засвідченні таких документів. Спроба хоч якось врегулювати дане питання виникла ще в 2018 році з підготовкою проекту Закону України «Про внесення змін до статті 100 Цивільного процесуального кодексу» (щодо засвідчення копій електронних доказів) за № 8281 від 17 квітня 2018 року, який до цього часу не був розглянутий Верховною Радою. Але сьогодні, коли в Україні продовжуються воєнні дії, цей законопроєкт не може розцінюватись як актуальний. Складність засвідчення електронного доказу можна пояснити ще й тим, що інформація, яку містить цей носій, може бути видалена умисно або ж випадково. І як наслідок – виникнення неможливості

довести сам факт наявності такої інформації, а сама інформація може бути змінена її користувачем або зберігачем інформації.

Також доцільно звернути увагуна частину 9 статті 84 ЦПК України, відповідно до якої «копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними». Дана норма дозволяє зробити висновок про те, що, якщо ми подаємо до суду докази у електронній формі, то це не буде тягнути за собою обов'язкове надсилання їх копій іншим учасникам справи.Але, аналіз статті 191 ЦПК, що містить вимоги щодо надсилання копій позовної заяви та доданих до неї документів, не уточнює, як слід поступити у разі, якщо слід залучити до матеріалів справи електронний доказ.

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене можна сказати, що законодавче закріплення електронних доказів як засобів доказування є досить ефективним правовим механізмом, особливо в тих умовах, в яких Україна перебуває вже тривалий час, а саме в умовах повномасштабної війни. Використання учасниками справи електронних доказів забезпечує обмін процесуальними документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу та між сторонами, заявниками в конкретній цивільній справі.Саме завдяки можливості подавати електронні докази, а також здійснювати судочинство в електронній формі, оскільки інформація щодо кожної конкретної справи, а також інші відомості, що стосуються комунікації між судом та учасниками судового процесу надсилаються до електронного кабінету учасника справи в автоматичному режимі, що позбавляє особу необхідності особистої участі в суді, що може бути досить небезпечно, особливо на територіях, де безпосередньо ведуться бойові дії, суди можуть і надалі здійснювати правосуддя навіть в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

2. Про електронні документи таелектронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року. № 851–15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 року. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

4. Татулич І. Ю. Місце та роль «Електронного суду» у забезпеченні ефективності цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 46. С. 74–80.

5. Постанова Верховного Суду від 27.11.2020 р. № 922/51/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/86207417.

Данілейко Поліна Максимівна,
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

По-перше, хочу зазначити, що згідно зі статистикою від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави простежувалося рекордне збільшення реєстрації шлюбів в актах цивільного стану, але, водночас, статистика актів розірвання шлюбів набагато більша, хоча б у порівнянні з минулими роками. Так, наприклад, якщо за останні місяці було зареєстровано 7 632 актових записів про розірвання шлюбу, то за аналогічний період минулого року, відповідно – на 11% меньше [1].

По-друге, звичайно це не може не відображатися на положенні дітей в таких сім'ях, які вдалися до зміни «статусу сім'ї».

Отже, відповідно до офіційних даних від початку повномасштабної війни на території України 3182 дитини залишились без батьківського піклування. Така статистика не може не засмучувати, але разом з тим, це надає можливість тим батькам, які позбавлені батьківських прав, переосмислити свої помилки у вихованні дитини в минулому та спробувати поновити свої права щодо неї [1].

Сімейний кодекс України в статті 169 надає матері та батьку, які позбавлені батьківських прав, право звернутися до суду з позовом про поновлення батьківських прав. Тобто, поновлення, як і позбавлення батьківських прав, можливе тільки в судовому порядку, а право на поновлення надано виключно батькові або матері дитини [2, ст.182].

Також, варто зазначити, що відповідно до статті 170 Сімейного кодексу України у певних, визначених законом випадках, суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав. Однією з таких підстав є, коли мати, або батько ухиляється від виконання своїх обов'язків стосовно виховання дитини та в інших випадках, якщо залишення дитини у батьків є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання [2, ст 170]. Тому, грунтуючись на даних положеннях, варто зазначити про деякі корегування цього питання, які випливають у зв'язку з проголошеним воєнним станом та ситуацією в Україні: у разі коли законні представники дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, не виконують своїх обов'язків з виховання та утримання дитини з причини перебування законних представників на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), тимчасово окупованій території; перебувають у розшуку як зниклі безвісти або визнані такими, що зникли безвісти за особливих обставин; є військовополоненими (перебувають у полоні держави-агресора); позбавлені особистої свободи (затримані, взяті у заручники) органами влади держави-агресора (окупаційних адміністрацій та збройних формувань), такі діти за рішенням органу опіки і піклування за місцем перебування (евакуації) або виявлення такої дитини можуть бути влаштовані в іншу прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, під опіку, піклування до відновлення можливості такими законними представниками виконувати свої обов'язки.

Але, варто зазначити, що сама процедура усиновлення упродовж першого місяця з початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну була призупинена, тобто її здійснення було як фактично, так і юридично неможливо. Такий стан речей стосувався як вже розпочатих до війни справ, так і нових заяв на усиновлення. Відповідно така ситуація пов'язана з виникненими об'єктивними реаліями, зокрема суди, які беруть участь у процедурі усиновлення переважно призупиняли свою роботу, аби забезпечити безпеку

своїх працівників. Це тривало близько місяця у регіонах, де велися активні бойові дії.

Що ж стосується процедури, то ще в квітні Верховною Радою України було опубліковано повідомлення про те, що на період воєнного стану процедура усиновлення не змінювалася, тобто воно відбувається на загальних підставах, які враховані у вітчизняному законодавстві.

Але, фактично, на мою думку, дана процедура навіть ускладнилася, оскільки, наприклад в окремих регіонах продовжувалися вестися бойові дії, які, по-перше, заважали здійснювати свої повноваження у повній мірі судам, а також і службам у справах дітей, тому що, як відомо, відповідно до ЦПКУ та СКУ справи про усиновлення, встановлення факту материнства, відібрання дітей, позбавлення батьківських прав повинні розглядатися за участю органу опіки та піклування. Необхідно також наголосити ще на питанні про те, що у справах про усиновлення та поновлення батьківськх прав обов'язковою є безпосередня участь позивача. Тому, існує проблема в особистій присутності під час судових засідань та співбесід з органами опіки та піклування, наприклад, батька дитини у зв'язку з його перебуванням в гарячх точках України на службі в ЗСУ.

Необхідно зазначити, що певні зміни у процедурі усиновлення все ж таки відбулися, не можна стверджувати, що це певним чином спрощена процедура, оскільки спрощення розгляду такої делікатної справи в суді як усиновлення порушуватиме інтереси дітей, особливо зараз, у період війни, коли навпаки майбутні кандидати на усиновлення та статус дитини повинні перевірятися ще ретельніше, ніж у довоєнний час (це зумовлено тим, що, наприклад, наразі на практиці існує дуже багато прикладів, як чоловіки намагаються усиновити все більше дітей з метою відстрочити та звільнитися від призову на строкову військову службу або мати можливість виїхати за кородон) [7].

Отже, що до змін, то зокрема перші процедурні зміни були внесені 24 травня 2022 року. Відповідно до них встановлено перелік документів та порядок, як забрати усиновлену дитину (зокрема, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану [7].

Згодом восени теж були певні дповнення в змінах, а саме мова про цифровізацію процесів усиновлення та створення єдиного елек-

тронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів (також опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів), що ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти». Це, безумовно, полегшить процес подання документів майбутнім усиновлювачам, пришвидшить перевірку поданих документів компетентними органами та спростить комунікацію між учасниками процедури усиновлення.

Також, варто зазаначити про такі зміни, як введення та систематичне оновлення інформації про дитину (про стан її здоров'я, зміни у зовнішності тощо) в Єдиному банку даних, аби майбутні усиновлювачі могли зручно відстежувати інформацію про ту чи іншу дитину. Можливість отримати консультацію щодо процедури усиновлення дитини як при особистому прийомі у службі у справах дітей, так і онлайн (для громадян України). Взагалі подати заявку на консультацію з усиновлення дитини можна на порталі Дія, де з'явилась нова послуга «Усиновлення». Наступним етапом розвитку цієї послуги стане можливість подати в Дії заяву на статус кандидата на усиновлення [8].

Можливість подати заяву про взяття на облік кандидатів в усиновлювачі з іншими обов'язковими документами не лише за місцем проживання в паперовому вигляді, а й в електронній формі (для громадян України).Документи в електронній формі подаються через особистий кабінет на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг. При цьому деякі з документів генерує сама система з різних баз даних, державних реєстрів та інформаційних систем. Отже, отримувати і подавати такі документи окремо не потрібно [8].

Також документи, які майбутні усиновлювачі будуть отримувати протягом процедури усиновлення (наприклад, довідка про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування), будуть автоматично відображатися в їх особистому кабінеті [9].

Отже, можна зробити висновок, що внаслідок повномасштабної війни росії проти України кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, може зростати. При цьому в умовах воєнного стану громадяни України та іноземці все ще можуть допомогти діткам, усиновивши їх. Більше того, треба зазначити, що український уряд не зупиняється вживати заходів, аби розвивати, оптимізу-

вати та популяризувати процедуру усиновлення в країні. Цифровізація має значно спростити та пришвидшити бюрократичні процеси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт РБК-Україна. URL: https://daily.rbc.ua/
2. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. За ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/
4. Цивільний кодекс України URL:https://zakon.rada.gov.ua/
5. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/
6. Сімейний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/
7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/
8. Постанова Кабінету Міністрів україни «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» від 31 травня 2022 р. № 636. URL: https://zakon.rada.gov.ua/

Давидюк Мілена Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип верховенства права є одним з основоположних принципів у цивільному судочинстві, за яким формується демократична правова держава і функціонування судової влади в ній.

Відповідно до Статті 8. КУ В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. [1].

Головатий С. П., у своїй науковій публікації підкреслив те, що розглянувши доповідь з верховенства права («rule of law»), ухвалену Ве-

неційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (25–26 березня 2011 р.), можна описати зазначений принцип складною конструкцією, яка містить низку обов'язкових елементів: законність; юридичну визначеність; заборону свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами; дотримання людських прав; заборону дискримінації та рівність перед законом. [2, с. 154].

Досить цікавим, є визначення принципу верховенства права А. Стрижаком. Він зазначає, що вказаний принцип потрібно розглядати як правовий, сучасне розуміння якого сформувалося від впливом глобалізаційних, міжнародних та європейський інтеграційних процесів, який за своїм змістом є поєднанням багатьох вимог, які хоча і розрізняться за своєю формою нормативно-правового опосередкування у національному законодавстві, проте закликані забезпечувати права, свободу і законних інтересів людини і громадянина у суспільстві, верховенства конституції в системі актів законодавства країни та передбачуваність законів і дій органів державної влади.

Погребняк С. П., виокремлює два аспекти принципу верховенства права: формальний і матеріальний. З формальної точки зору, верховенство права полягає в тому, що в суспільстві повинні існувати правові норми, яких дотримуються всі суб'єкти, у тому числі й держава. Тобто у цьому випадку право обмежує державу самим фактом існування правил і процедур. У свою чергу, індивід знає, як себе поводити та якої поведінки він може очікувати від інших суб'єктів. Матеріальний аспект верховенства права полягає в тому, що мають існувати доволі чіткі змістовні стандарти, які визначають суть позитивного права. Таким чином, верховенство права виступає як, так би мовити, панування права певного змісту.

На думку Константого О. В., визнання в Україні принципу верховенства права свідчить про гармонізацію національної правової системи із європейською правовою доктриною, оскільки термін «верховенство права» походить з англійської мови (від словосполучення the rule of law) і означає «панування права». Ця категорія залишається одним із найпрогресивніших здобутків цивілізаційної історії всього людства у сфері регулювання суспільних відносин.

Принцип верховенства правав судочинстві Українидає можливість судді під час здійснення правосуддя підкорятися тільки закону, а у разі відсутності закону— керуватися загальними положеннями та

принципами права у випадках, коли відповідно до закону це допускається.

Суд керується принципом верховенства права при вирішенні справи, відповідно до цьоголюдина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями держави. Безпосередньо суд не може застосовувати положення правового акту або закону, якщо його застосування суперечитьконституційним принципам права або порушуватиме права та свободи людини і громадянина.

Конституційний Суд України виходить із того, що додержання конституційних принципів верховенства права обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності з урахуванням обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України. [4].

Також Андронов І. В. У своїй науковій праці щодо«Судового рішення як акта правосуддя в цивільному процесі» висловлює обгрунтовану думку що судове рішення як акт правосуддя безпосередньо у взаємозв'язку з принципомверховенства права. Тобто неправове рішення, за своєю формою є процесуальним документом, але не може вважатись актом правосуддя, тому, що правосуддя означає, так би мовити «судити за правом», а рішення яке прийняте всупереч правовим нормам, не виступає підставою для виконання завдань цивільного судочинства. [5, с. 332].

М. І. Козюрба акцентує увагу на тому, що верховенство права передбачає законність, основану на визнанні і бесперечному прийнятті найвищої цінності людини, її убезпечення від свавілля владних інституцій та їхніх посадових осіб, тобто законність, яка у вітчизняній літературі досить часто іменується правозаконністю. Це цілком відповідає практиці Європейського Суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово акцентував увагу на тому, що вислів «згідно з законом означає... щоб закон не суперечив принципові верховенства права» . [3, с. 332].

Отже, виходячи з вищевказаного, можна зробити висковок, що принцип верховенства права, в межах цивільного процесуального права, має на меті встановлення меж діяльності держави для захисту прав та свобод людини. Принцип базується на тому, що положення закону повинні бути зрозумілими і передбачуваними; права людини повинні бути захищенні; вирішення питань про юридичні права мають здійснюватися на підставах закону. Завдяки принципу верховен-

ства права відображається рівність усіх громадян перед законом і як наслідок справедливе покарання за його порушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Головатий С. П. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. *Право України.* 2011.С. 154-184.

3. Козюбра М. І. Верховенство права в Україні., Серпень 2010.

4. Конституційний суд України. URL: Режим доступу: https://ccu.gov.ua/

5. АндроновІ. В.. Судове рішення як акт правосуддя в цивільному процесі. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. С. 322-334.

Дмітрієва Валерія Сергіївна, Чибукова Олександра Володимирівна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

Цивільний процесуальний кодекс України не містить визначення поняття «процесуальні строки», однак у статті 120 ЦПК України «Види процесуальних строків» зазначається, що ними є строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, що встановлюються законом, або судом, якщо такі строки законом не визначені [1].

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка згідно з частиною першою статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України [2], кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків [3].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 було прийнято рішення про введення воєнного стану в Україні [4], який на теперішній час було продовжено Указом Президента України від 12 серпня 2022 року № 573/2022 з 23 серпня 2022 року строком на 90 діб

[5], що не могло не відкласти відбиток на судовій системі, і, безпосередньо, процесі здійснення правосуддя.

Частиною 1 та 2статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено : «Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється» [6].

На початку березня Рада суддів України прийняла низку важливих рішень, що регулюють порядок проведення судових процесів під час воєнного стану, зокрема Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, в яких закріплено положення про перебіг процесуальних строків.

Таким чином, специфіка роботи суду визначається виходячи з поточної ситуації в кожному регіоні.

Також громадян інформують про можливість розгляду справ у режимі відеоконференції. Якщо за об'єктивних обставин учасник процесу не може бути присутнім у судовому засіданні, суд може дозволити такій стороні взяти участь у відеоконференції з використанням інших технічних засобів, у тому числі власних.

Розгляд справ у разі можливості відкладається (крім випадків невідкладного судового провадження) та знімається з розгляду, оскільки велика кількість учасників судового провадження не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть з'явитися до суду у зв'язку з небезпекою для життя. Зосередитись необхідно виключно на проведенні невідкладних судових проваджень.

Справи, які не є невідкладними, розглядаються лише за наявності письмової згоди усіх учасників судового процесу.

Судам також рекомендовано виважено підходити до питань, які пов'язані із поверненням різних видів процесуальних документів, залишення їх без руху. При цьому, за можливості, процесуальні строки продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану [7].

Таким чином, Рада суддів України фактично визнала воєнний стан об'єктивною та поважною причиною для поновлення процесуальних строків.

Необхідно зазначити, що Законом України № 2120-IX від 15.03.2022 було доповнено розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України, де зазначається, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строк загальної та спеціаль-

ної позовної давності, передбачений нормами цивільного законодавства продовжується на строк дії такого стану [8].

Тобто, у конкретних випадках, за загальним правилом про позовну давність, така позовна давність продовжується на строк дії воєнного стану, і позивач, відповідно, може звернутися з таким позовом і після закінчення дії воєнного стану.

Отже, напряму законодавством не визначено, що воєнний стан є поважною причиною для поновлення процесуального строку. Проте, як правило, судипоновлюють такі строки, в тому числі посилаючись на відповідний рекомендаційний лист Ради суддів України.

Так, аналіз судової практики свідчить, що суди переважно поновлювали процесуальні строки, які закінчувалися після введення воєнного стану.

Наприклад, в своїй ухвалі від 18 квітня 2022 року по справі № 904/1721/20 Верховний Суд зазначив, що «запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків» [9]. Проте, на нашу думку, такою позицією Верховного Суду не слід зловживати і сприймати як дозвіл пропускати процесуальні строки до кінця воєнного стану.

При цьому аналіз судової практики також дає підстави стверджувати, що саме лише посилання на факт впровадження на території України воєнного стану не вважається безумовною підставою для поновлення процесуального строку у справі.

Так, Касаційний Цивільний Суд у складі Верховного Суду в своїй ухвалі від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц наголошує, що питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, має вирішуватися в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, які наведені у заяві про поновлення процесуального строку. Сам по собі факт впровадження воєнного стану на території України не може бути підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку [10].

Отже, навіть в умовах воєнного стану суди мають продовжувати здійснювати правосуддя належним чином. Після 8 місяців від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію

суверенної, незалежної держави – України, можна констатувати, що судова система витримала удар та відносно стабільно продовжує працювати (звичайно, з особливостями, пов'язаними з воєнною ситуацією в окремих регіонах).

Оскільки наша країна адаптується до нових реалій і ситуація з безпекою в багатьох регіонах залишається відносно нестабільною, суди все більше враховують обставини кожної конкретної ситуації, такі як, наприклад, місце перебування учасника справи або його представника, місцезнаходження та режим роботи суду, як конкретні обставини, які безпосередньо пов'язані з воєнним станом і які, в свою чергу, завадили вчинити процесуальну дію в межах строків, визначених законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс від 18.03.2004 р., No 1618-IV (в редакції від 24.02.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2004. No 40. С. 1530. Ст. 257-259.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 року No 475/97-ВР. Ст.6. URL: http://zakon0/rada.gov/ua/laws/show/995_004
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Ст. 9. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України N 2259-IX від 12.05.2015. Відомості Верховної Ради України. 2015 р. N° 28. Ст. 26.
5. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лютого2022 р. N 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
6. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: указ Президента України від 12 серпня 2022 р. N 573/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
7. Рекомендації Ради Суддів України від 02.03.2022 Рада Суддів України URL: http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu.
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. No 2120-IX- IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text
9. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду міста Києва від 18 квітня 2022 року. Справа N 904/1721/20. URL:https://verdictum.ligazakon.net/document/103984458?_ga=2.155054909.429624578.1660548990-2102391081.1583855090

10. Ухвала Верховного Суд у складі судді Другої судової палати Касаційного цивільного суду міста Києва від 21 липня 2022 року. Справа N 127/2897/13-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105372019

Ігнатко Марина Юріївна,
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Гонгало Р. Ф.*

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ

Історія цивільного процесу має плідну та багатогранну історію в світі. Римське право пройшло три етапи, останні два з яких мали тривалий вплив. Перший етап вимагав суворого дотримання дуже формальних правил прохання. Під час другого, класичного періоду, починаючи з 1 століття до н.е., розвинулась більш гнучка формулярна процедура. Позови поділялися на дві частини, перша була присвячена визначенню питань, друга – вирішенню справи. Позов починався з того, що сторони усно представляли свої претензії та захист судовій посадовій особі, яка називалася претором, чия основна функція полягала в тому, щоб вислухати твердження сторін, а потім сформулювати формулу або інструкцію, застосовну до питання, представленого сторонами. Претор не вирішував справи по суті.

Натомість, за згодою сторін, він обрав зі списку затверджених осіб приватну особу (judex), обов'язком якої було заслухати свідків, дослідити докази та винести рішення відповідно до застосовного права, що міститься у формулі. Процедура сприяла зростанню та зміні законодавства: адаптуючи існуючі формули або змінюючи їх, претори фактично мали змогу змінювати основні норми права [3, с. 363].

Цей двоетапний процес дозволив експертно розробити право, гарантуючи, що сторони самі оберуть особу, яка винесе остаточне рішення в їхній справі, яке не підлягає оскарженню. Цивільний процес у класичному Стародавньому Римі, таким чином, виразно поєднував професійну та світську участь, державну владу та добровільний вибір арбітрів сторонами.

Його ідеали та деякі його механізми мали помітний вплив на пізніший розвиток права в Європі (хоча меншою мірою в Англії) і, через запозичення, на деякі сучасні азіатські правові системи.

На відміну від процедури пізньої Римської імперії, яка значною мірою залежала від державних чиновників, процедура завойовницьких германських племен втілювала протилежний принцип – партійний контроль і широку участь народу.

Оскільки ці кочові культури покладалися на участь непрофесіоналів, їхні юридичні процедури мали бути відносно короткими та здатними давати прості відповіді навіть у складних суперечках. У суді, який часто був зібранням усіх вільнонароджених чоловіків округу, сторони повинні були сформулювати свої твердження точною, традиційною мовою; вживання некоректних слів може означати програш справи. Якщо сторони долали цю стадію клопотань, суд визначав, який метод доказування слід використати: випробування, судова боротьба між сторонами чи їхніми захисниками. Така система могла вирішувати індивідуальні суперечки, які загрожували племінному миру, але вона не могла перерости в систематичну правову традицію. Суд також не був добре пристосований для вирішення частих питань власності на землю в усталених, хоча часто насильницьких, феодальних державах, до яких перетворилася післяримська Європа.

Поряд з германськими формами народного правосуддя, римська судова процедура збереглася в різних традиціях. Модифікована форма пізньої римської процедури використовувалася в церковних судах, які застосовували канонічне право, що все ще розвивалося. Ця пізня римсько-канонічна процедура поступово витіснила германські племінні традиції в Італії та Франції, а дещо пізніше і в Німеччині, хоча не всі елементи германської процедури зникли. Навпаки, у Скандинавії корінні процедури адаптувалися та змогли протистояти витісненню іноземним правом [2, с. 445].

Завдяки великій опорі на письмові, а не на усні виклади, римсько-канонічна цивільна процедура помітно контрастувала з процедурою германського племінного права. Римська традиція вимагала представництва вченими радниками та суддями, яких у період раннього середньовіччя було досить мало. Точні правила регулювали подання доказів; наприклад, узгоджені свідчення двох свідків-чоловіків зазвичай означали «повний доказ», і одного свідка зазвичай було не-

достатньо, щоб довести будь-яку справу, якщо він не був високою церковною особою.

Зазвичай свідки могли свідчити в суді, лише надавши письмовий виклад своїх показань, підготовлений секретарем суду або нотаріусом. Ця складна й повільна процедура, можливо, працювала досить добре для складних спорів, пов'язаних із власністю на землю, але вона не підходила для повсякденних потреб торгівлі. У результаті у важливих торговельних центрах виникли спеціальні суди, які керувалися бізнесменами та для них, щоб займатися питаннями морської та внутрішньої торгівлі.

Спочатку процедура в англійських місцевих і феодальних судах була дуже схожа на процедуру в інших країнах з німецькою правовою традицією. Однак, на відміну від країн континентальної Європи, Англія ніколи не перекладала свою місцеву процедуру на латиницю, натомість розробила власну процедуру, здатну до значного зростання та коригування. Здатність Англії зробити це, ймовірно, була результатом двох факторів, обидва пов'язаних із сильною монархічною системою, яка послідувала за норманським завоюванням: створення системи суду присяжних і створення централізованої системи королівського суду.

Суд присяжних допускав гнучкість участі непрофесіоналів, пропонуючи заміну застарілим методам доказування традиційного німецького права – ордалії, випробуванню в битві та парі. Центральні суди призвели до створення певної правової традиції, загального права, і до відправлення правосуддя через постійних професійних суддів та їхніх супроводжуючих клерків замість народних зборів або груп мудрих людей, які відправляли правосуддя в інших місцях.

Паралельно зі змінами загального права, описаними вище, системи цивільного права зазнали кількох періодів реформ у 19 столітті, раціоналізуючи процесуальні норми, зберігаючи при цьому принцип судового керівництва судовим процесом.

Невдоволення системою судового управління було головною причиною Французької революції 1789 року. Таким чином, однією з перших дій, вжитих новоутвореними Національними зборами, було створення нової судової системи (1790р.). Але жодної тривалої реформи у сфері цивільного судочинства не було здійснено. Запровадження системи суду присяжних обговорювалося, але було прийнято лише для кримінальних справ [1, с.812].

Таким чином, на основі загального огляду історичних етапів еволюції цивільного процесуального законодавства у світі виокремлено певні закономірності, зокрема, соціальний рівень суспільства, економічний розвиток, політичний устрій та ряд інших, які у своїй сукупності справляли суттєвий вплив на формування процесуального права в різних країнах світу.

При цьому основна закономірність розвитку цивільного процесуального законодавства тих періодів полягала у тому, що вона сприяла і на сьогоднішній день сприяє відтворенню матеріально-правових вимог у ході судового процесу. Сучасний розвиток цивільного процесуального законодавства характеризується значним ускладненням процедури та розширенням кодифікації.

Основною причиною такого явища є науково-технічний прогрес, який викликає ускладнення процесуальної форми, зокрема фіксування судового процесу технічними засобами, різноманітні складні експертизи, адже головна мета процесуальної діяльності – всебічне забезпечення законних інтересів, прав і свобод людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЗадорожнійО. В. Міжнародний цивільний процес. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004 Т.2. С. 812.

2. Старосольський Ю. Цивільний процес. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-II). Париж, Нью-Йорк, 1984. – Т. 10, С. 445.

3. Цивільний процес: навч. посіб. для студентів. Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. С. 363.

Кандала Юлія Володимирівна,
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Цал-Цалко Ю. Ю.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОКУМЕНТООБІГУ ТА ДІЛОВОДСТВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснення документообігу та діловодства – це один із основних способів збереження інформації, що збирається, аналізується та оцінюється під час цивільного судочинства. Легального визначення даних понять у нормативно-правових актах не міститься, однак значну увагу цьому питанню приділяли такі вчені, як Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш, Н. Н. Кушніренко.

Перунова О. М. зазначає, що процесуальне документування у цивільному судочинстві являє собою діяльність із виконання судового процесу його учасниками, що фіксується та оформлюється належним чином на певних носіях відповідно до вимог цивільного процесуального законодавства [1]. Якщо документування – це діяльність із належного фіксування інформації, то документообіг, у свою чергу, являє собою передання та обмін цією інформацією, оформленою належним чином між судами.

Указом Президента України № 64/2022було введено воєнний стан на території нашої держави від 24 лютого 2022 року [2]. Однак, ч. 1 ст.10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року вказує, що суди не можуть припинити своє діяльність на період дії воєнного стану і повинні в повній мірі реалізовувати свої повноваження у відповідності ізосновоположними принципами та засадами законодавства [3]. Тому, після введення і подальшого продовження воєнного стану, цивільне судочинство, а отже й документування та документообіг у ньому, здійснюється у звичайному режимі, хоча й зі своїми особливостями та проблемними аспектами.

Документування можна розділити на дві основних групи – технічне та письмове. Технічне документування означає фіксування

певної діяльності, етапу судочинства за допомогою технічних засобів та інших приладів. Наприклад, функція контрою за належністю фіксування судового процесу технічними засобами покладена на секретаря судового засідання, про що вказано у п.3 ч.1 ст.67 Цивільного процесуального кодексу України. Письмове документування являє собою закріплення належним чином отриманої інформації у вигляді певного паперового/електронного документа (носія). До такого виду документування можна віднести створення запитів, виконавчих документів, протоколу ведення судового засідання, судових повісток тощо [4].

Аналізуючи здійснення документування у цивільному судочинстві можна виокремити декілька його основних характеристик:

- для правильного оформлення процесуального документа основою є наявність достовірних юридичних фактів, котрі у ньому фіксуватимуться;
- існує можливість закріплення отриманої інформації письмово (протокол судового засідання) та за допомогою технічних засобів (полімерні документи), які в своєму результаті повинні доповнювати, а не суперечити один одному і бути зрозумілими, не викликати сумнівів у законності отриманих матеріалів справи для інших учасників судового процесу;
- до документування відносяться як документи, створені особами, котрі звертаються до суду (заяви) та ті, котрі з'являються під час здійснення судочинства та викладаються судом (винесення рішення, ухвали);
- у кожної стадії цивільного судочинства існують окремі види процесуальних документів (на стадії апеляційного та касаційного розгляду суд виносить постанову) [3];
- є не тільки формою фіксування, але й гарантіями учасників судового процесу, що пов'язані з їхніми безпосередніми правами та обов'язками;
- суть процесуальної форми та змісту самого документа знаходяться у взаємозалежності і залежать від особливостей стадії цивільного процесу, осіб, котрі подають та оформлюють документи;
- інформація, викладена у документах, повинна бути логічно послідовною та являти собою результат певних дій, висловлювань, процесу тощо;

– основна функція документування – фіксування та закріплення юридичних фактів, котрі стають відомими/досліджуються у процесі здійснення судочинства на його різних етапах [1 с. 57-58].

Отож, не дивлячись на запровадження воєнного стану, документування у судах повинно здійснюватися відповідно до положень законодавства та не суперечити йому, документи мають оформлюватися належним чином учасниками цивільного процесу, що забезпечує фіксування отриманої інформації у процесі здійснення цивільного судочинства.

Окремої уваги заслуговує електронна система документообігу та документування, котра є новелою цивільного судочинства. Спроби її введення розпочалися ще з 2002 року, коли Верховна Рада України схвалила Концепцію загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. У 2005 році Законом України «Про доступ до судових рішень» було запроваджено обов'язок судів вносити свої рішення до Єдиного державного реєстру судових рішень. Остаточне запровадження електронної системи документування відбулося у 2017 році. Саме тоді було створено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, функціонування якої розпочалося з 01.01.2019 року [5 с.111].

Особливості функціонування цієї системи вказані у статті 14 ЦПК України. Саме в цій статті зазначається, що за допомогою цієї системи автоматично визначається суддя або ж колегія суддів для розгляду справ, здійснюється реєстрації позовних заяв та інших процесуальних документів, а також відбувається обмін документованою інформацією між судами, суддями та учасниками справи [4].

Під час воєнного стану здійснення документообігу за допомогою Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи особливо актуальне, оскільки наявні ризики знищення/втрати документів або ж неможливість їх подання у письмовій формі. Саме ця система гарантує збереженість зареєстрованих документів та можливість подальшого розгляду справи у судах іншої юрисдикції у випадках руйнування суду або окупації певної території.

Для того, аби повністю забезпечити схоронність документів та інших носіїв інформації для подальшого повного здійснення цивільного процесу можна було б запровадити зміни до діючого ЦПК України та зобов'язати вносити до цієї електронної системи документообігу

не тільки окремі процесуальні рішення, а абсолютно усі документи для того щоб:

– зберегти структуру та цілісність окремих справ у випадку знищення архіву або самої будівлі суду внаслідок воєнних дій;
– максимально спростити порядок отримання доказів у випадку зміни підсудності розгляду справи внаслідок втрати частити або усієї документації.

Окремим, і до сьогодні не вирішеним, питанням є те, що саме відбувається і що доцільно робити із судовими архівами у випадку окупації. Найбільш доцільно, на нашу думку розпочати внесення усіх документів до електронної системи документообігу. Потім, якщо існує вірогідність окупації – заховати найбільш важливі (якщо є можливість – усі) документи у надійні сховища. Проте, у випадках абсолютної неможливості схову або вивезення судових архівних документів, єдиний варіант – це їх знищення для того аби запобігти потраплянню документації до рук окупантів. Однак, коли документи матимуть свої належним чином оформлені/від скановані копії у електронній системі – процедурадоступу до них, навіть у випадку знищення письмових копій буде значно простішою.

Отже, документування та документообіг у цивільному судочинстві в період воєнного стану повинен здійснюватися на загальних засадах у відповідності до норм чинного законодавства. Однак, у такій ситуації існує значна вірогідність втрати документів або їх знищення внаслідок воєнних дій чи окупації, тому пропонується вносити до електронної системи усі документи, а також інші носії інформації для забезпечення цілісності та збереження документальної бази.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Перунова О. М. Документування у цивільному судочинстві *Прикарпатський юридичний вісник* . URL: http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/931/1293

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України№ 64/2022 від 24 лютого 2022 року.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

3. Про правоти режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

5. Мазурець О. О. Особливості запровадження елеронного суду в цивільному судочинстві Актуальні проблеми приватного права *Збірник тез Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернетконференції, м. Ірпінь, 26 березня 2019 року* URL: https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%A0%D1%8F%D0%B1%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2019-1.pdf#page=111

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Правила підсудності є незмінною і фундаментальною гарантією того, що спір про право цивільне буде неупереджено й об'єктивно розглянутий і вирішений повноважним судом, створеним на підставі закону. Наразі введений в країні воєнний стан призвів до вимушених коректив в житті кожного громадянина. Зараз існують об'єктивні перешкоди для нормального та законного здійснення відповідних процесуальних процедур.

Повномасштабне вторгнення Російської федерації на територію суверенної України зумовило вимушене зупинення функціонування окремих судів, а відповідно і зміни у законодавчому регулюванні визначення територіальної підсудності судів. Проте протягом останніх місяців відбувається часткове відновлення роботи судової системи та її адаптація до реалій воєнного часу. Сьогодні українські суди продовжують активне здійснення правосуддя навіть попри наявні ризики. Значна частина прийнятих змін в роботі судів направлена на регулювання визначення територіальної підсудності в умовах воєнного стану.

Однак, достатньо суттєвим залишається процесуальне регулювання питань, що стосуються територіальної підсудності в цивільному судочинстві. До процесуальних кодексів, зокрема до Цивільного процесуального кодексу України, жодних змін,

пов'язаних із воєнним станом, досі не внесено. Хоча є зареєстрований законопроєкт від 26.04.2022 р. № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)»

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності. Такий стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Але, навіть за умови введення воєнного стану, здійснення правосуддя в Україні може здійснюватися виключно судами. Згідно положень Конституції України, скорочення або прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2].

Наразі, у зв'язку з веденням дій на певних територіях України значна кількість судів у різних областях вимушено припинили роботу, але для забезпечення безперервної роботи судів та розгляду судових справ законодавцем прийнято ряд нормативних актів, що регулюють таку ситуацію.

Зокрема, Верховна Рада України 3 березня 2022 року внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів.

Нова редакція ч.7 ст.147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин, до яких в свою чергу відносимо і введення воєнного стану. Якщо здійснення судом правосуддя є об'єктивно неможливим, то територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в цьому суді, може бути змінено. Важливо зазначити, що суди, які розташовані на безпечних на цей час територіях, продовжують працювати у штатному режимі [3].

Рішення про зміну підсудності може бути ухвалено Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду.

При зміні підсудності справи будуть передані суду, що є найбільш територіально наближеним до суду, який не може здійснювати правосуддя у зв'язку з веденням воєнних дій або відповідною загрозою.

Верховний Суд видав достатню кількість розпоряджень, які стосуються зміни територіальної підсудності справ, що перебували в провадженні судів у Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Чернігівській, Житомирській, Запорізькій, Київській та інших областях, але наразі вже частина судів у цих областях відновила свою роботу у повному обсязі.

Для правильного визначення суду до якого необхідно звернутися за захистом порушених прав в порядку цивільного судочинства, позивачу варто скористатися мапою судів, яка оприлюднена на веб-порталі Верховного Суду та оновлюється відповідно до впроваджених змін.

Як висновок маємо зазначити, що інститут підсудності в цивільному процесі є одним з фундаментальних, що вирішує надважливі організаційні питання побудови правосуддя, а тому має знаходити свою чітку регламентацію у нормативних актах. Тобто аби забезпечити громадянам належний доступ до правосуддя навіть в такий складний час, маємо починати з чіткої правової визначеності процедур і внесення необхідних змін і поправок у акти законодавства. Тому, звернення до суду під час воєнного стану наразі є можливим, але громадянам варто наразі звертати увагу на можливу зміну територіальної підсудності судових справ.

Важливо пам'ятати, що суди – це об'єкти критичної інфраструктури, а отже, здійснення судочинства в нашій державі не припиняється і право громадян на судовий захист не може бути обмежено**.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Конституція України.URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

Коваль Вікторія Миколаївна,
студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Полюк Ю. І.*

ДИСТАНЦІЙНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Питання впровадження дистанційного правосуддя набрало піку своєї популярності ще на початку 2020 року, коли весь світ зіштовхнувся із новим викликом, а саме поширення коронавірусної хвороби (Covid-19), швидкість розповсюдження якої вимагало рішучих дій щодо всіх сфер життєдіяльності. В той же час, судова система України з гідністю прийняла такий виклик, що підтверджується прийняттям відповідних змін, зокрема Закону України № 540-IX від 30.03.2020. На виконання вимог якого, було затвердженоПорядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участю сторін поза межами приміщення суду від 08.04.2020 року. За даними Державної судової адміністрації України на сьогоднішній день у 582 місцевих загальних судах впроваджено систему відеоконференцзв'язку. Водночас, в режимі відеоконференції здійснено 16 324 судових засідань та ухвалено 769 650 рішень, і це лише за період активних бойових дій з 24.02.2022 по 02.05.2022 [1].

В юридичній літературі справедливо наголошується на існуванні двох форм розгляду цивільної справи в порядку письмового провадження – паперовій та електронній [2, с. 169, 171], при цьому впровадження електронної форми здійснення судочинства (в тому числі й реалізації права на звернення до суду за захистом) визнано таким, що відповідає всесвітньо визнаним міжнародним стандартам здійснення судочинства [3, с. 12]. Концепт дистанційного правосуддя є багатовимірним за своєю правовою природою, тому його не слід розуміти лише як участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, адже така форма правосуддя включає в себе, щонайменше, систему електронного документообігу як в середині судової системи, так і серед зовнішніх організацій та фізичних осіб (обмін процесуаль-

ними документами, матеріалами справи, доказами тощо), електронний кабінет учасника справи з повноцінним судовим функціоналом, система автоматизованого розподілу справ, а також, звісно ж, дистанційна (віддалена) участь сторін в судових засіданнях з власних засобів. Щодо останнього слід зазначити, що спочатку використовувались доволі різноманітні загальновідомі платформи такі як Zoom, Webex, Skype, але з рештою було передбачено використання такої системи як EasyCon – програмне забезпечення, яке є основною платформою для суду і учасників судового процесу, яка забезпечує проведення судових засідань в режимі відеоконференції [4].Одним із викликів застосування саме системи EasyCon є потреба у володінні базовими цифровими навичками, щоб здійснити, наприклад, авторизацію через кваліфікований цифровий підпис в системі EasyCon, або ж встановити EasyCon на стаціонарний пристрій.

Такий, на перший погляд, механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі без участі учасників справи безпосередньо в залі судового засідання допоміг значною мірою нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Але події 24 лютого 2022 року та запровадження воєнного стану розділили наше життя на «до» і «після», де «після» торкнулося усіх сфер, зокрема і судової влади, яка зіштовхнулася з рядом проблем, таких як: незавершеність реформаційних процесів, декларативне електронне судочинство тощо. В той же час, незважаючи на умови воєнного стану судова система України змогла скоординуватися задля забезпечення конституційного права кожного українця – «права на судовий захист», яке гарантоване ст. 55 Конституції України, та не може бути обмежене, навіть в умовах воєнного стану [5]. Для забезпечення цього права прийнято ряд важливих та невідкладних заходів, зокрема вирішено питання щодо зміни територіальної юрисдикції (підсудності) розгляду справ, опубліковано рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, розроблено відповідні проєкти нормативно-правових актів тощо.

За даними Державної судової адміністрації внаслідок збройної агресії російської федераціїпошкоджено та зруйнованих 63 приміщень судових установ [6]. До цього реалії сьогодення – щоденні повітряні тривоги, загрози масованих ракетних обстрілів, пошкодженість інфраструктури, відключення електроенергії – все ж перешкоджають реалізації права на розгляд справи, навіть, у вже відомий практиці

спосіб відеоконференцзв'язку, створюючи тим самим нові виклики для судової системи України.

Окремої уваги заслуговують рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 року, серед яких можна виокремити п. 5 рекомендацій, зокрема щодо перенесення судового засідання і зняття його із розгляду (за винятком невідкладних судових розглядів). Далі по тексту рекомендацій в п. 7 вказується на необхідності зосередитись виключно на проведенні таких невідкладних судових розглядів як взяття під варту тапродовження строків тримання під вартою. Щодо невідкладних судових розглядів у цивільному судочинстві, то такими відповідно до ч. 2 ст. 317 ЦПК України є справи про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства. Однак, перенесення розгляду справи це не вирішення справи по суті, це лише вимушена пауза в процесі. Також, уваги заслуговує п. 4 рекомендацій Ради суддів України щодо розгляду справ в режимі відеоконференції, зокрема акцентується увагана можливості суду допускати учасників судового процесу в судове засідання за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних, в разі неможливості участі в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК України [7]. Тож постає питання щодо можливості застосування цього положення Рекомендації при розгляді справ за правилами цивільного судочинства.

Як показує практика, й зміна територіальної підсудності справ, можливість якої введена ще з березня 2022 рокуне вирішує проблему безпеки працівників суду та забезпечення своєчасного розгляду справ. Отож, єдиним адекватним і таким що відповідає умовам сьогодення є вирішенням проблеми, шляхом введення в Україні дистанційного правосуддя, не лише для учасників справи, але й для судді. Ларс Брокер голова Конституційного Судув Німеччині в рамках онлайн-зустрічі суддів України, Німеччини, Польщі вказує на те, що убезпечити і сторони судової справи і суддів можна шляхом запровадження особливих інструментів. Наприклад, суддя може бути в безпечному місці, якщо одноособово ухвалює судове рішення і є можливість підписати його електронним підписом. У разі консультацій та нарад із колегами судді можуть перебувати вдома і підключитися до відеоконференції через захищені системи зв'язку [8].

Ще влітку 2022 року Верховний Суд звернувся із запитом до Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) щодо можливості широкого впровадження в систему судового розгляду України практики дистанційного провадження в умовах воєнного стану. Зокрема, пропонувалося передбачити можливість надавати повноваження секретаря судового засідання іншим працівникам апарату суду та можливість дистанційної роботи секретаря. Експерти визнали, що запропоновані Верховним Судом зміни в законодавство відповідають стандартам та принципам Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та Керівними принципами CEPEJ по використанню відеоконференцзв'язку під час судових засідань. Запропоновані зміни – це гідні відповіді на виклики, з якими зіштовхується судова система України в умовах сьогодення [9].

Тож, маючи досвід проведення судових засідань в режимі онлайн, та ще запуск підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистеми відеоконференцзв'язку, які в змозі забезпечити дистанційне правосуддя виникла необхідність впровадження нової технічної та нормативної бази в умовах воєнного часу. Цікавим фактом є те, що на сьогодні так і не було прийнято жодних змін до процесуальних кодексів, які б встановлювали особливості роботи судів в умовах воєнного стану. Натомість є зареєстрований законопроєкт від 26.04.2022 № 7316, який станом на 01.07.2022 року не був прийнятий та відправлений на доопрацювання. У першому варіанті законопроєкту пропонувався дистанційний режим роботи поза межами приміщення суду для суддів і працівників апарату суду, але згодом це питання вирішили подати окремим законопроєктом, оскільки ініціативу не підтримала більшість членів Комітету Верховної Ради України з питань правової політики. Зокрема, положення запропонованої редакції ч. 7 ст. 212 ЦПК України, відповідно до якої секретар судового засідання може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду, не узгоджуються із новою ч.7 ст. 247 ЦПК України, якою передбачено можливість секретаря судового засідання вести протокол засідання дистанційно. Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України у своєму висновку вказало на те, що проєкт не містить завершеного механізму правового врегулювання, не визначено порядок розгляду справ після припинення чи скасування воєнного/надзвичайного стану [10].

Позитивним при вирішенні питання щодо дистанційного правосуддя може слугувати досвід зарубіжних країн. Наприклад, у Великобританії така форма провадження здійснюється за допомогою BT MeetMe, Skype; у Сполучених Штатах Америки – Public Access to Court Electronic Records; Сингапурі – Zoom; в Хорватії, Австрії, Франції слухання справ відбувається у телефонному режимі. Також в 17 країнах-членах Європейського Союзу наявні сервіси, які забезпечують захищену дистанційну роботу суддів [11, с. 31].

Також, є позитивною практика вітчизняного судочинства. Зокрема, Велика палата Верховного Суду ухвалою від 07.06.2022 у справі № 910/10006/19 зазначила, що звернення до суду з клопотанням про розгляд справи в режимі відеоконференції дозволить дослідити й оцінити доводи касаційної скарги без порушення означених засад судочинства та водночас гарантувати безпеку та не наражати відвідувачів судового засідання на загрози їхньому життю, здоров'ю, що можуть виникнути в умовах воєнної агресії проти України [12].

Звісно, використання ІТ-технологій в судовому провадженні вимагає базових умов, таких як підключення до мережі Інтернет та безпечної передачі даних, а також доступу до комп'ютерів. Але все ж, доступ до мережі Інтернет є майже в кожному смартфоні, безпечність даних гарантує підсистема «Електронний суд», а можливість доступу до технічних гаджетів, на відміну від фізичної можливості прибути в суд, є у більшості потенційних відвідувачів суду.

Дистанційне правосуддя на сьогодні вже є частиною судової реальності та адекватною відповіддю на виклики сучасності. Надаючи перевагу онлайн чи офлайн засіданню, не має бути сумнів щодо того, що перш за все, такий формат повинен бути спрямований на збереження життя, адже саме життя є найбільшою цінністю, яку неможливо відновити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 31 травня 2022 року. Державна судова адміністрація України. URL:https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/

2. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : дис. …канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

3. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : автореф. дис … канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2019. 20 с.

4. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169750-20#Text

5. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

6. Зруйновані/пошкоджені приміщення судових установ внаслідок збройної агресії рф: Офіційний сайт Державної судової адміністрації. URL:https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_buildings/

7. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL:http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

8. Правосуддя в дистанційному режимі забезпечує право учасників судових засідань на захист від загроз. Офіційний сайт Ради суддів України. URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1301262/

9. Судді ВС взяли участь у консультаціях СЕРЕЈ для вдосконалення пропозицій щодо дистанційного судочинства в Україні. Офіційний сайт Верховного Суду. URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1300188/

10. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)». Головне наукове-експертне управління. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1289666

11. The 2021 EU Justice SCOREBOARD Luxembourg: PublicationsOffice of the European Union, 2021 URL:https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2021.pdf

Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 07.06.2022 р. у справі № 910/1006/19. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769579.

Корнілова Дар'я Романівна
студентка 3 курсу 2 потоку 1 групи факультету прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Гонгало Р. Ф.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИСНТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційні гарантії реалізації прав людини, а також зобов'язання України перед міжнародною спільнотою щодо реалізації та захисту прав кожної особи, обумовлюють існування в цивільному процесі такого інституту як представництво. За допомогою цього інституту можливість реалізувати свої процесуальні права та обов'язки з'являється не лише у осіб, які не мають змоги діяти самостійно у цих правовідносинах, а й тих, хто бажають довірити свої права та обов'язки іншим особам, які є більш компетентними. Разом з тим, з початком повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україні, як й інші правові інститути, представництво у цивільному процесі зазнало змін. Значимість представництва та нові реалії українського суспільства обумовлюють актуальність обраної проблематики.

Серед науковців відсутнє усталене розуміння сутності представництва у цивільному процесі. Не вдаючись до дискусії, вважаємо за доцільне погодитись із думкою Л. В. Діденко, яка стверджує, що під ним слід розуміти «юридичні відносини, за якими одна особа-представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів» [1, с. 95].

Аналізуючи положення ЦПК України (ст. 58-64) [2] та вище наведеного твердження, можна дійти висновку щодо наявності таких різновидів представництва як законне та договірне. Законне представництво за своєю сутністю передбачено для забезпечення прав та інтересів частково, обмежено або повністю недієздатних осіб та виникає на підставі закону, адміністративного або судового акта за наявності певних юридичних фактів (для прикладу, спорідненість, уси-

новлення, встановлення опіки чи піклування). Даний вид представництва реалізовують батьки, усиновителі, опікуни та піклувальники. На відміну від окресленого виду, договірне представництво спрямоване на забезпечення прав та інтересів дієздатних осіб, які з огляду на об'єктивні чи суб'єктивні причини не мають змоги самостійно брати участь у цивільному процесі. Вказаний вид реалізовується адвокатами, які здійснюють свою діяльність за відповідним договором.

Розкривши різновиди представництва у цивільному процесі, на нашу думку, варто зазначити, що їхня реалізація, з огляду на воєнний стан в нашій державі значно ускладнилась. Насамперед це пов'язано із можливістю доступу представника судового засідання в умовах воєнного стану. Значна кількість українських територій на сьогодні знаходиться під окупацією або «на першій лінії вогню противника». Проте навіть в таких складних умовах правосуддя має провадитись для забезпечення цивільних прав та інтересів як це прийнято в демократичних правових державах.

Ще навесні 2020 року з огляду на пандемію коронавірусу в ЦПК України було внесено ряд змін, які є доволі корисними у нинішніх умовах. Мова йде про дистанційне судове провадження. Останнє дало змогу провадити судочинство за допомогою відеоконференцзв'язку під час судового засідання та за участі сторін поза межами приміщення суду. З цією метою представники та інші учасники використовували доступні технічні засоби (як приклад система EasyCon), які надавали змогу провести судове засідання за відсутності присутності представника в залі судового засідання.

Окреслена практика мала значний успіх та забезпечила нормалізацію процесу здійснення правосуддя в умовах карантинних заходів. Однак під час воєнного стану дистанційне судочинство та участь представників у ньому має низку перешкод. Так, майже кожного дня по всій території України лунають сповіщення про повітряну тривогу, що передбачає необхідність учасників судового процесу перемістити в укриття, адже нехтування правилами безпеки вже має негативні наслідки. При цьому, останні доволі часто не є синхронними у різних частинах України, можуть бути по кілька разів на день із різною тривалістю. З огляду на вказане на практиці проблемним є забезпечення одночасної участі усіх учасників судового засідання, особливо тих, хто знаходиться в різних куточках нашої держави. Тому, подальше розширення можливостей дистанційного судочинства в

умовах воєнного стану потребує удосконаленого нормативного та технічного підґрунтя.

Окремо також слід звернути увагу на те, що в умовах воєнного стану представники мають змогу використовувати ресурси «Електронного суду». За допомогою цієї підсистеми досліджувані суб'єкти мають змогу подавати документи до суду, отримувати документи, знайомитись з матеріалами справи та здійснювати інші процесуальні дії. Однак, знову ж таки, існують певні технічні перешкоди. Так, на сьогодні, жаль, не усі суди в нашій державі приєдналися до вказаної підсистеми, що значно ускладнює роботу, особливо у випадку, якщо суд знаходиться в регіоні, де тривають активні бойові дії. Також через знеструмлення електромереж, перебої із зв'язком та хакерські атаки окупанта доволі часто адміністратори не мають змогу вчасно наповнити її.

З огляду на вказане, для забезпечення здійснення своїх повноважень, представники мають знаходити альтернативні способи комунікації із судами. Зокрема, варто заздалегідь подбати про отримання актуальних номерів комунікації та електронних адрес судів, а також подати до суду актуальну адресу свого місця перебування для повідомлення про прийняті процесуальні рішення [3].

Підсумовуючи всі вище наведені положення, можна зробити висновок, що правосуддя в умовах воєнного часу є необхідною умовою для збереження стабільності в нашій державі. Разом з тим, в процесі реалізації свої повноважень представники повинні заздалегідь враховувати можливі технічні перебої провадження судочинства для найефективнішого забезпечення прав та інтересів своїх мандантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діденко Л. В. Договірне представництво у цивільному процесуальному праві. *Часопис цивілістики.* 2015. № 15. С. 95-97.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. В*ідомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

3. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu

Король Андрій Сергійович,
студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Гонгало Р. Ф.*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Починаючи від 2014 року в Україні триває російсько-українська війна. Спочатку бої точилися на Донбасі. 24 лютого 2022 року світ остаточно змінився, почалося повномасштабне вторгнення на територію України. Але не зважаючи ні нащо життя триває, люди продовжують створювати сім'ї та реєструвати шлюби. Це не тільки про цивільних людей, а про тих хто боронить нашу державу.

Для початку потрібно дати визначення актів цивільного стану. Відповідно до, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»: «Актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків» [1].

Державній реєстрації підлягають: народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть. В нашому випадку ми будемо розглядати укладання шлюбу в умовах воєнного стану.

В Україні наразі діє постанова Кабінету міністрів України від 7 березня 2022 року «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану». Ця постанова набрала чинність на підставі Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року [2].

Дана постанова Кабінету міністрів України визначає таку окрему категорії осіб які можуть зареєструвати шлюб без особистої присутності нареченого/нареченої, до таких осіб відноситься: військовослужбовці Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, поліцейським, особою рядо-

вого і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівником закладу охорони здоров'я [3].

Така заява визначеного постановою суб'єкта, надається командиру, який у свою чергу засвідчує справжність підпису та направляє до відділу державної реєстрації актів цивільного стану.

Але є один аспект. Дане положення постанови Кабінету міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», суперечить Сімейному кодексу України, а саме частині 1 статті 34 в якій сказано: «Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою» [4]. Така колізія може призвести до недійсності шлюбу. На нашу думку, в Сімейному кодексі України не було передбачено положення воєнного стану. Потрібно щоб законодавець врегулював дані розбіжності.

Ця постанова Кабінету міністрів України передбачає і другий спосіб реєстрації шлюбу. Він передбачає, укладення шлюбу актом, який складає безпосередньо командир/керівник. Даний акт повинен скріплюватися гербовою печаткою військового формування або відповідного органу. Далі командир має передати цей акт до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану.

Також факт реєстрації шлюбу може засвідчуватися актом, який складається керівником закладу охорони здоров'я.

Вважаємо доцільним зазначити, що під час воєнного стану акти про укладання шлюбу можна надсилати до різних відділі державної реєстрації актів цивільного стану.

Отже, дана процедура в умовах воєнного стану спрощує реєстрацію шлюбів, але водночас ця постанова створює правову колізію. Яка може потягнути за собою недійсність реєстрації шлюбу. Як ми вже і зазначали що нашому законодавцю потрібно внести поправки до чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р.

2. Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р.

3. Постанова Кабінету міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» від 07.03.2022 р.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р.

Кула А. С.,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Волкова Н. В.*

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна на території нашої держави певним чином вплинула на всі сфери нашого життя і на жаль нікого не обійшла стороною. Проте незважаючи на всі випробування наша держава дійсно продовжує виступати гарантом щодо захисту прав та законних інтересів всіх категорій населення. Але найбільше уваги було і буде приділено дітям, адже саме вони потребують особливого догляду татурботи.

Наша незламність проявляється в усіх аспектах, навіть в тих, що стосуються адаптування законодавства на протязі воєнною стану. Питання захисту прав та інтересів дітей завжди обговорюється. В той час коли все було спокійно і навіть зараз однією із головних проблем постає утримання дітей.

Розглядаючи питання щодо порядку розгляду справ про стягнення аліментів у воєнний період слід розпочати з того, що Законом України «Про охорону дитинства» визначено, що кожна дитина має право на гідний рівень життя та саме батьки мають обов'язок створювати умови, які є необхідними для всебічного розвитку дитини та несуть відповідальність за невиконання такого обов'язку [1].

28 серпня 2018 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання». Головною метою прийняття цього закону було здійснення передумов для повного забезпечення права дітей на належне проживання та покращення їх матеріального стану в такій ситуації випадку, коли батьки не дійшли згоди щодо способу утримання дітей, саме це також можна вирішити в суді [2].

Одним із найрезультативнішим способом щодо захисту прав дитини на належне утримання так і є судовий захист. Один із батьків або законний представник, з яким проживає дитина, має повне право звернутися до суду стосовно питання простягнення аліментів. В період сьогоднішніх реалій судові процедури залишилися незмінними проте винятком є територіальної підсудності, це стосується судів окремих тимчасово окупованих областей та областей та областей на території яких тривають активні бойові дії, була змінена розпорядженням Голови Верховного Суду [3].

Значних змін, що стосуються способів звернення до суду про стягнення аліментів в воєнний період не було. Так і залишились два способи звернення до суду для стягнення аліментів: у порядку наказного провадження, що передбачає звернення із заявою про видачу судового наказу; у порядку позовного провадження, що передбачає звернення з позовною заявою.

Хотіла б зупинити свою увагу на перевагах першого способу. Він є більш швидким: на практиці орієнтир приблизно місяць та спрощений, тобто без проведення судового засідання розгляд справи. Проте є певний значний недолік – обмеження розмірів аліментів, які б дійсно можна було стягнути після винесення судового рішення. Вимоги за якими можна звернутись до суду про стягнення аліментів на утримання дитини визначені у п.п.4-5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України. До таких вимог Н. В. Волкова відносить: : «вимогу щодо стягнення аліментів можливо заявляти тільки щодо не повнолітніх осіб; законодавством визначено чіткий розмір аліментів, який підлягає стягненню; безспірність справ, що передбачає відсутність вимог про встановлення, оспорювання батьківства (материнства) та інших заінтересованих осіб» [4, с. 28]. Однією із позитивних змін цивільного процесуального законодавства щодо наказного провадження «…стало надання заявникові права вибору в якому порядку буде розглядатись справа у наказному або у спрощеному позовному провадженні» [5, с. 113-114].

Також слід зазначити, що спираючись на розгляд позовної заяви суд має змогу вказати на розмірсплати аліментів посилаючись на дохід платника. Якщо роздивлятись цей приклад, то саме тут закон не передбачає максимального розміру аліментів. Суд повинен буде врахувати перш за все потреби дитини і звичайно проаналізувати матеріальні можливості платника аліментів [6].

Ще одну вимогу, яку суд може розглянути в межах позовного провадження, – це стягнення додаткових витрат на утримання дитини. Саме ця позовна вимога може розглядатися двома способами:разом із вимогою про стягнення аліментів і також окремо, в межах іншого судового провадження. Хочу зазначити, що законом було визначено щодо додаткових витрат, тобто це такі витрати, що викликані особливими обставинами. Наприклад: розвитком певних здібностей дитини, лікування її хвороби, каліцтво [6].

Однак з введенням воєнного стану в Україні відбулися певні зміни в законодавстві, зокрема щодо сплати аліментів також [7, с. 769]. Так, 26 березня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». Аналізуючи норми вказаного Закону на період воєнного стану на території нашої держави припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника. Проте слід зробити акцент на тому, що в цій же нормі Закону № 2129-IX прямо зазначено, що вищеназване обмеження не стосується рішень про стягнення аліментів [8].

Тобто можна зробити висновок, що незважаючи на воєнний стан, який триває на території нашої держави, судові справи про стягнення аліментів наутримання дітей продовжують розглядатися, а за їх результатами ухвалюються судові рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» від 03.07.2018 року № 2475-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2475-19#Text

3. Розпорядження Верховного суду про визначення територіальної підсудності справURL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/

4. Волкова Н. В. Щодо визначення вимог, за якими може бути виданий судовий наказ у справах про стягнення аліментів на утримання дитини. Захист прав людини у цивільному судочинстві. Матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-коференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 17 грудня 2021 р.). за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2021. С. 29. С. 27-29.

5. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів : монографія / Н. В. Волкова, Д. А. Шкорупеєв. Одеса : Фенікс, 2022. – 192 с

6. Чундак М. В. Стягнення аліментів в порядку наказного провадження. Основні проблеми та шляхи до вдосконалення Законодавчих норм.*Часопис Академії адвокатури України.* 2012. № 2. С. 1–6.

7. Волкова Н. В. Виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини у період воєнного стану. «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). С.767-769

8. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про виконавче провадження» : Закон України від 15 березня 2022 року№ 2129-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text

Клименко Ю. А., Степаненко А. О.

студенти 3-гокурсу факультету прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Гонгало Р. Ф.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Слід почати с того, що доказування є важливою складовою правосуддя. Так одним із завдань правосуддя є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних справ, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. [1] Об’єктивно, всебічно та повно розглянути справу нам допомагають докази, які надаються сторонами конфлікту і повністю конкретизують їхню позицію по справі, що дає можливість суду дослідити обставини, які стали причиною конфлікту. Докази виступають певним аргументом, щодо обґрунтування сторонами своїхпозицій та захисту порушених прав, адже саме від якості та повноти поданих доказів буде залежати прийняте судом рішення.

Варто звернути увагу на таку тему в цивільному судочинстві як електронні докази. Так внаслідок судової реформи 2017 рокубуло розширено засоби доказування в Цивільному процесуальному

кодексі (далі – ЦПК) до яких було включено електроні докази. В ЦПК України визначення поняття «електронних доказів»є досить широким та конкретизованим, адже надається вичерпний перелік видів електронних доказів та джерел їх збереження. Хоча нормативне закріплення даного поняття відбулося не так давно, але їх реалізація в судовій практиці відбувається досить тривалий час. Проте на сучасному етапі в законодавстві існують лише загальні правила їх застосування. В даний час відсутня законодавча регламентація щодо порядку збирання, оформлення, дослідження, тощо. На сьогодні судова практика визнання таких доказів належними та допустимими є досить суперечливою. Підсумовуючи, слід зазначити, що закріплення електронних доказів як самостійного засобу доказування є досить прогресивним кроком у напрямі оновлення та модернізації судочинства. Хочемо підтримати думку І. Ю. Татулич, яка вважає, що це безсумнівно, значний крок вперед, шлях до досягнення прозорості в діяльності судів, оскільки спрощує доступ до правосуддя, скорочує терміни розгляду судових справ, адаптує національне законодавство до нормативно-правової бази Європейського Суду [2, с. 75].

Після нападу російської федерації на нашу державу, в умовах воєнного стану електронний суд набув актуальності, що дозволяє громадянам нашої держави мати право доступу до суду з дотриманням безпечних умов. В сучасних реаліях все частіше електроні докази стають об’єктом дослідження.

Детально аналізуючи законодавство, варто звернути увагу на статтю 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг», [3] в якому зазначено, що електронна копія та копія електронного документа в паперовому документі засвідчується в порядку, передбаченому законом. Засвідчення копії електронного документа, на жаль, досі залишається не вирішеним, оскільки воно законодавчо не врегульоване. Виникає питання щодо засвідчення доказів, які були взяті з мережі інтернет та інших електронних носіїв, так як у процесуальному законодавстві відповідність копії документа, що підтверджує повноваження представника, оригіналу може бути засвідчена підписом судді.Що ж до нотаріального засвідчення, то відповідно до закону, нотаріус може засвідчити тількикопії оригіналів письмових документів. Засвідчити інформацію з мережі інтернет або електронні копії нотаріус не має права.

Вирішити проблематику даного питання намагалися ще в 2018 році, формуючи законопроект, щодо внесення змін до діючого Цивільно процесуального законодавства, а саме до статті 100. На жаль, проект закону так і не був розглянутий Верховною Радою України. А с початком воєнних дій в нашій державі став не на часі, тому зараз не може розцінюватися як актуальний.

Труднощі щодо засвідчення електронного доказу можна пояснити ще тим, що інформація, яка міститься на носії, може бути змінена її користувачем чи зберігачем та видалена умисно або випадково, що може призвести до неможливості доведення самого факту наявності даної інформації. Тож, в майбутньому законотворцям слід детально розглянути дане питання та внести конкретніуточнюючі положення, щодо регулювання цієї теми. Це унеможливить виникання різних труднощів в практичній реалізації та удосконалить сучасне законодавство, що буде діяти чітко відповідно до норм, встановлених законом.

Можемо зробити висновок про те, що законодавче закріплення електронних доказів як засобів доказування є прогресивним кроком, особливо в сучасних непростих умовах, в яких знаходиться наша держава. Саме використання електронних доказів дозволяє забезпечити повноцінний обмін процесуальними документами в електронній формі, між сторонами та учасниками судового процесу. Важливе місце посідає процедура надання цього виду доказів, адже вона має велике значення для формування сучасної судової практики. Фіксація електронного документа перед подачею до суду також має велике значення. Наявність електронного доказу, позбавляє особу необхідності особистої участі в суді, особливо якщо це стосується воєнного стану, коли у багатьох не має можливості звернутися очно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

2. Татулич І. Ю. Місце та роль «Електронного суду» у забезпеченні ефективності цивільного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 46. С. 74–80.

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року. № 851–15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851–15#Text

Касьянова Єлизавета Миколаївна,
студентка факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Цал-Цалко Ю. Ю.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

В умовах нинішнього воєнного стану постає питання про забезпечення доступу до здійснення правосуддя, яке є особливо актуальним та важливим. Насамперед це обумовлено появою раніше нам не властивих протистоянь та практичних проблем у сфері реалізації права на суд у цивільних спорах.

Цивільний судовий процес, робота системи судочинства є вагомим елементом правосуддя і актуальною наразі тематикою, адже дуже часто суди стикаються з неможливістю відправлення правосуддя у повному обсязі, хоча наша країна стикнулася зі здійсненням різних антитерористичних операцій ще у далеких 2012-2014 роках, проте практично не існує у жодному кодексі конкретних норм щодо особливостей такого відправлення під час надзвичайного чи воєнного стану, тому доцільно приділити увагу проблемним питанням щодо територіальної підсудності справ, забезпечення присутності сторін та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, право на отримання інформації, гласність та відкритість судових процесів тощо.

Заслуговує на увагу і законодавче регулювання поняття доступу до правосуддя у цивільному процесуальному законодавстві. Так, частиною 1 статті 4 ЦПК України встановлено, що кожен має право в порядку, встановленому цим Законом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод або законних інтересів. [1]

Ще радянські процесуалісти вважали доступність цивільного судочинства принципом цивільного судочинства. Поняття та зміст цього принципу вперше було підтверджено В. М. Семеновим, який пов'язує ефективність судового захисту інтересів із специфічними галузевими принципами, які він розглядає як державну гарантію можливості звернення будь-якої зацікавленої особи. [2, с. 110–112]

Суди захищають права та відстоюють їх у судовому порядку за правилами, встановленими Цивільним процесуальним кодексом. [1]

Деякі науковці визначають, що поряд із принципом незалежності суддів принцип вільного доступу до правосуддя є основою сучасного поняття правосуддя або належного правосуддя. Суть цього принципу полягає в тому, що для розгляду справи судом не існує особливих, необґрунтованих правових і практичних перешкод. Основними елементами принципу доступу до правосуддя виокремлюють: 1) суб'єктивний (вільний і рівний доступ до суду для всіх суб'єктів права); 2) юрисдикція (універсальність юрисдикції судів за предметом, територією та часом); 3) інституційний (правило ординарного суду та належного судді, в тому числі заборону на існування надзвичайних судів); 4) процесуальний (змагальність судової процедури). [3, с. 241–242]

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Цією нормою права заборонено прискорювати, скорочувати форми судочинства які саме не передбачені у процесуальному законі, на що і спираються судді Верховного Суду. [4]

Загальноприйнято вважати, що зміст і форма судочинства в цивільних справах в умовах воєнного стану повинні відповідати завданням і основним засадам цивільного судочинства, але таке судочинство в цих реаліях повинно мати свою особливість.

На жаль, ці особливості не внесені до Цивільного процесуального кодексу, а положення змінено недостатньо. Відомо, що процесуальне право відповідає на питання як захистити суб'єктивні права, визначені нормами матеріального права, тобто гарантується оформленість і безспірність конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, щодо забезпечення яких повинні існувати процесуальні норми ефективного судочинства у воєнний час. При цьому дотримуватися правил: 1) не порушувати вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого суду; 2) скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Відповідно до процесуального законодавства не передбачена форма дистанційного правосуддя, але передбачена дистанційна участь

у судовому процесі. Відповідно до частини 7 статті 11 Закону «Про судоустрій та статус суддів» передбачено, що учасники судового провадження за рішеннями суду можуть брати участь у засіданнях у режимі відеоконференції, що спрощує процедуру доступу до суду для поточного розгляду справи.

3 березня цього року Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни юрисдикції судів. Нова редакція частини сьомої статті 147 Закону передбачає можливість забезпечення нормального функціонування судової влади у виняткових випадках. Зокрема, територіальна підсудність судових справ, які розглядаються цим судом, може бути змінена у випадках неможливості судом здійснити правосуддя. Таке рішення про зміну підсудності приймає Вища рада правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, якщо це неможливо – за розпорядженням Голови Верховного Суду. Задля визначення підсудності окремих справ також надається право використання інтерактивних мап, що періодично публікуються на веб-ресурсі Верховного Суду. [5]

Також цивільне процесуальне законодавство передбачає застосування електронного суду (підсистеми ЄСІТС, яка забезпечує обмін процесуальними документами між судом та учасниками справи). Учасники справи мають бути зареєстровані в електронному кабінеті, тим самим зазначивши офіційну адресу. Суди прийматимуть електронні подання лише якщо вони належним чином зареєстровані та за наявним доступним кваліфікованим електронним підписом. Варіанти подання заяви можуть бути такими: надіслати паперові документи поштою або надіслати за допомогою офіційної електронної пошти сертифіковані цим підписом електронні документи, попередньо зареєстровані в електронному суді та за створеним електронним кабінетом (про що зазначається у постанові КЦС Верховного Суду від 26 травня 2021 року у справі № 565/195/19). [6]

Відповідно до позиції Касаційного цивільного суду Верховного Суду чинне процесуальне законодавство не забороняє учасникам справи звертатися до суду шляхом надсилання процесуальних документів на офіційну електронну адресу суду, але обов'язковою є вимога скріплювати це власними електронними цифровими підписами учасників справи (за рішенням КЦС Верховного Судуу справі № 205/5252/19 від 2020 року). [7]

Такий механізм судових засідань у дистанційному форматі, без участі учасників справи безпосередньо в суді, покликаний нормалізувати правосуддя в умовах воєнного стану, однак практика показала, що умови країни навіть у такому вигляді перешкоджають реалізації права громадян на розгляд їх справ судами, оскільки в силу конкретних обставин наразі в Україні немає абсолютно безпечного місця, де можна було б забезпечити здійснення повного правосуддя. Поки розширене використання онлайн-судочинства знаходиться в стадії розробки, рекомендується використовувати ресурси саме «електронного суду» (наприклад, учасник справи та представник може зареєструватися та подати заяву на участь у справі за посиланням). [8]

Отже, у нинішніх реаліях життяза умов збройного конфлікту важливим постає питання про забезпечення доступу до цивільного правосуддя, адже виникає багато труднощів у процесуальних аспектах щодо його здійснення, і тому державі та її органам доцільно конкретизувати або змінити чи доповнити деякі цивільно-процесуальні норми задля максимальної стабілізації здійснення такого правосуддя судами, зокрема які обмежені у можливості проведення процесу у повному обсязі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Семенов, В. М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. М. : Юрид. лит., 1982.
3. Судебная власть / под ред. И. Л. Петрухина. М. : ТК Велби, 2003.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
6. ПостановаКасаційного цивільного суду Верховного Суду від 26 травня 2021 року у справі № 565/195/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97393668
7. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 02.12.2020 року у справі № 205/5252/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93336384
8. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/person/l541

Кальчева Ірина Сергіївна, Контарь Мар'яна Олександрівна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ПІДСУДНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Правила підсудності є незмінною і фундаментальною гарантією того, що спір про право цивільне буде неупереджено й об'єктивно розглянутий і вирішений повноважним судом, створеним на підставі закону. Наразі введений в країні воєнний стан призвів до вимушених коректив в житті кожного громадянина. Зараз існують об'єктивні перешкоди для нормального та законного здійснення відповідних процесуальних процедур.

Повномасштабне вторгнення Російської федерації на територію суверенної України зумовило вимушене зупинення функціонування окремих судів, а відповідно і зміни у законодавчому регулюванні визначення територіальної підсудності судів. Проте протягом останніх місяців відбувається часткове відновлення роботи судової системи та її адаптація до реалій воєнного часу. Сьогодні українські суди продовжують активне здійснення правосуддя навіть попри наявні ризики. Значна частина прийнятих змін в роботі судів направлена на регулювання визначення територіальної підсудності в умовах воєнного стану.

Однак, достатньо суттєвим залишається процесуальне регулювання питань, що стосуються територіальної підсудності в цивільному судочинстві. До процесуальних кодексів, зокрема до Цивільного процесуального кодексу України, жодних змін, пов'язаних із воєнним станом, досі не внесено. Хоча є зареєстрований законопроєкт від 26.04.2022 р. № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)»

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим,

що вводиться у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності. Такий стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Але, навіть за умови введення воєнного стану, здійснення правосуддя в Україні може здійснюватися виключно судами. Згідно положень Конституції України, скорочення або прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2].

Наразі, у зв'язку з веденням дій на певних територіях України значна кількість судів у різних областях вимушено припинили роботу, але для забезпечення безперервної роботи судів та розгляду судових справ законодавцем прийнято ряд нормативних актів, що регулюють таку ситуацію.

Зокрема, Верховна Рада України 3 березня 2022 року внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів.

Нова редакція ч.7 ст.147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин, до яких в свою чергу відносимо і введення воєнного стану. Якщо здійснення судом правосуддя є об'єктивно неможливим, то територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в цьому суді, може бути змінено. Важливо зазначити, що суди, які розташовані на безпечних на цей час територіях, продовжують працювати у штатному режимі [3].

Рішення про зміну підсудності може бути ухвалено Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду.

При зміні підсудності справи будуть передані суду, що є найбільш територіально наближеним до суду, який не може здійснювати правосуддя у зв'язку з веденням воєнних дій або відповідною загрозою.

Верховний Суд видав достатню кількість розпоряджень, які стосуються зміни територіальної підсудності справ, що перебували в провадженні судів у Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Чернігівській, Житомирській, Запорізькій, Київській та інших областях, але наразі вже частина судів у цих областях відновила свою роботу у повному обсязі.

Для правильного визначення суду до якого необхідно звернутися за захистом порушених прав в порядку цивільного судочинства, позивачу варто скористатися мапою судів, яка оприлюднена на вебпорталі Верховного Суду та оновлюється відповідно до впроваджених змін.

Як висновок маємо зазначити, що інститут підсудності в цивільному процесі є одним з фундаментальних, що вирішує надважливі організаційні питання побудови правосуддя, а томумає знаходити свою чітку регламентацію у нормативних актах. Тобто аби забезпечити громадянам належний доступ до правосуддя навіть в такий складний час, маємо починати з чіткої правової визначеності процедур і внесення необхідних змін і поправок у акти законодавства. Тому, звернення до суду під час воєнного стану наразі є можливим, але громадянам варто наразі звертати увагу на можливу зміну територіальної підсудності судових справ.

Важливо пам'ятати, що суди – це об'єкти критичної інфраструктури, а отже, здійснення судочинства в нашій державі не припиняється і право громадян на судовий захист не може бути обмежено**.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану:Закон України.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Конституція України URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

Левандовська Ірина Юріївна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Волкова Н. В.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантується право кожного на справедливий і публічний розгляд справи в межах розумного строку [2]. Ця норма також знайшла своє відображення в Конституції України, а саме в п. 7 ч. 2 ст. 129, в якій зазначається про розумні строки розгляду справи судом, що відповідає важливому завданню національного судочинства [3].

Відповідно до ст. 2 ЦПК України, своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ є основним завданням цивільного судочинства. Даному завданню покликані слугувати процесуальні строки, що встановлюються законом або судом для вчинення процесуальних дій [1].

Проте, існують випадки, коли дотримання розумних процесуальних строків є неможливим, що викликає труднощі і ускладнює ефективність судового процесу.

Уже понад 8 місяців на території нашої країни ведуться активні бойові дії внаслідок збройного нападу Російської Федерації. З 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан, під час якого вкрай важко повною мірою забезпечити право осіб на судовий захист та дотримання процесуальних строків.

В складних умовах воєнного стану держава максимально прагне забезпечити повноцінну роботу її органів. На сьогоднішній день можна побачити, що досить важко забезпечити стабільну діяльність державних органів так, як це відбувалося в мирний час. У даному випадку судова система України не є виключенням.

Правовий режим воєнного стану нормативно закріплений в Конституції України та Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року.

Відповідно до статті 64 Конституції України право на судовий захист не підлягає обмеженню [3]. Також, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на те-

риторії, на якій введено воєнний стан, здійснюється виключно судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [4].

Ключовими питаннями у судовому процесі є ті, що пов'язані з процесуальними строками. Прямої вказівки на те, що воєнний стан є підставою для продовження процесуальних строків немає ні в якому чинному нормативно-правовому акті.

Проте, Радою суддів України прийнято Рекомендації від 2 березня 2022 року, в яких зазначено виважений підхід до питань, які пов'язані з процесуальними строками, з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків та можливість продовження таких строків щонайменше до закінчення періоду воєнного стану. Тобто, Рада суддів України фактично визнала фактично визнала воєнний стан поважною та об'єктивною причиною для поновлення процесуальних строків. [5]

Відповідно до статті 127 ЦПК України, суд за заявою учасника справи може поновити пропущений процесуальний строк, який встановлений законом, якщо визнає причини пропуску такого строку поважними, крім випадків, коли ЦПК встановлено неможливість такого поновлення [1].

Також, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року було внесено зміни до Цивільного кодексу України щодо строків давності. Відповідно до цих змін, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» доповнено п. 19, який визначає, що на період дії воєнного стану в Україні строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК, продовжуються на строк його дії [6].

Також, необхідно брати до уваги всі можливі обставини пропуску процесуального строку у їх сукупності, тому що збройна агресія проти України та введення воєнного стану у деяких випадках не може бути безумовною причиною поновлення процесуального строку. Наприклад, поважною підставою може виступати: тимчасове припинення роботи суду, територія місця проживання особи перебуває під окупацією, внутрішнє переміщення особи, вимушений виїзд особи закордон, вступ особи до територіальної оборони або Збройних сил України.

Аналізуючи все вище викладене, можна зробити висновок, що воєнний стан виступає вагомою причиною і підставою, яка береться до уваги під час вирішення питання про поновлення процесуальних строків, проте кожна ситуація є індивідуальною та остаточне рішення прийматиме суд за результатом оцінки всіх обставин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 2.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13). *Право України.* 2010. № 1

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 64, 129.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28 Ст. 26.

5. Рада суддів України. URL: http://rsu.gov.ua/.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-4

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна
студенти 3-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Гонгало Р. Ф.

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасне життя суспільства складно уявити без високотехнологічної комп'ютерної техніки, комунікаційних та ІТ-технологій, а також без електронної інформації. Ці та інші досягнення в галузі інформаційних та комп'ютерних технологій, а також загальна глобалізація та повсюдне розповсюдження Інтернету, стають причиною виникнення принципово нових можливостей у багатьох сферах життєдіяльності, зокрема і у сфері цивільного судочинства.Однією із таких можливостей є електронні докази, які нині все частіше заявляються як докази сторонами у справі, незважаючи на те, що практика їхнього використ-

тання в Україні розпочала формуватися зовсім нещодавно. Важливість правової регламентації цивільно-процесуальних правовідносин в аспекті електронних доказів відзначається і на міжнародному рівні. Підтвердженням цього є те, що, наприклад, Комітетом міністрів Ради Європи 30 січня 2019 року були прийняті керівні принципи щодо використання електронних доказів у цивільному та адміністративному судочинстві [1].

Не дивлячись на це, доказове право виявилося не зовсім готовим до стрімкої цифровізації даної сфери суспільного життя. Ситуація ускладнилася до критичної межі у зв'язку з повномасштабним воєнним вторгненням РФ на територію України, що мало наслідком майже повне паралізування вітчизняної системи правосуддя. Цілком логічно, що такий стан речей спричинив труднощі і у використанні електронних доказів у вітчизняному цивільному процесі, норми якого є порівняно новими для судів загальної юрисдикції. Однак, за таких умов саме використання електронних доказів, з-поміж іншого, може сприяти доступу громадян до суду з дотриманням безпечних умов.

Хоча електронні докази сприймаються нами як певна інновація, явище останніх років, та практика їхнього використання була відома ще в минулому столітті. Так, ще в 1968 році у Англії при захисті законних інтересів громадян у судовому порядку як докази допускалися відомості, що містяться в комп'ютерному документі при дотриманні деяких умов використання такої електронної машини [2].

Однак, що стосується безпосередньо нашої держави, то в грудні 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільно-процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [3], основною метою якого була нормативна регламентація механізмів процесуальних вимог щодо забезпечення права на ефективний та безпечний суд в Україні, зокрема і вимог щодо використання електронних доказів.

Відповідно до статті 100 Цивільного процесуального кодексу України, «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та

голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» [4].

Вдаючись до визначення поняття електронного доказу слід відзначити і міжнародні норми, закріплені Радою Європи в керівних принципах щодо використання електронних доказів у цивільному та адміністративному судочинстві. У даному акті використовується широке визначення електронних доказів: «Електронні докази можуть мати форму тексту, відео, фото або звукозапису. Дані можуть надходити з різних носіїв або методів доступу, таких як мобільні телефони, веб-сторінки, комп'ютери або GPS-рекордери, включаючи дані, що зберігаються в сховищах поза власним контролем сторони» [1].

Вітчизняний дослідник А. Ю. Каламайко визначив категорію «електронні докази» як «передбачені законом процесуальні форми залучення текстової, звукової та візуальної інформації, яка створена та збережена за допомогою технічних та програмних засобів» [5, с. 129].

На практиці, найчастіше в якості електронних доказів в цивільному процесі використовуються наступні документи: договори та додаткові угоди; облікові та платіжні документи; переписка через інтернет за допомогою електронної пошти або месенджерів; скани, роздруківки документів, переданих по електронній пошті, через месенджери, за допомогою факсимільного зв'язку.

Що стосується електронних документів як електронних доказів, то за своїм змістом вони не відрізняються від документів на інших видах носіїв, однак при визначенні електронного документа як електронного доказу саме електронний підпис перетворює електронний документ на юридично значущий документ і дає можливість використовувати поряд з іншими паперовими документами.

Важливість електронних повідомлень (включаючи листування по e-mail, SMS та повідомлення з месенджерів) як докази в цивільному судочинстві полягає в тому, що все більше осіб та організацій використовують їх для надсилання один одному документів та повідомлень за допомогою сервісів електронних повідомлень або за допомогою месенджерів. Цікавим є також те, що основним правилом подання до суду електронного листування як доказу в більшості європейських країн є його обов'язкове нотаріальне посвідчення: використання звичайних незасвідчених скріншотів та роздрукованих на засобах цифрового друку копій загрожує ризиком того, що

в підсумковому випадку вони будуть недостатньо достовірними. Засвідчення нотаріусом змісту листування здійснюється за допомогою його входу до електронної поштової скриньки або кабінету та опису змісту повідомлень. За підсумками даної процедури особі видається завірений нотаріусом протокол зі скриншотами (знімками) відповідних повідомлень – він і вважатиметься достатнім підтвердженням достовірності листування. Попри це, в рамках вітчизняного цивільного процесуального права дану процедуру не регламентовано, саме тому, на нашу думку, видається можливим здійснювати нотаріальні посвідчення такого роду електронних документів на підставі двосторонніх Конвенцій про правову допомогу між Україною та іншими державами.

Найбільший інтерес на даний момент викликає такий вид цифрових доказів у справі, як метадані. «Метадані – це електронна інформація щодо інших електронних даних, яка дозволяє ідентифікувати, встановити джерело або простежити історію доказу, а також відповідні дати та час» [1]. При доведенні будь-якого факту за допомогою електронного листування, вони можуть використовуватися для відстеження та ідентифікації джерела та місця призначення повідомлення, даних на пристрої, що генерував електронні докази, дати, часу, тривалості листування та інше.

Слід сказати, що сьогодні часто виникають питання щодо оформлення, подання та дослідження електронних доказів, тому що чинне законодавство досі потребує чіткого врегулювання цього питання. Електронні докази слід оцінювати так само, як і інші види доказів, зокрема, що стосується їх допустимості, достовірності, достатності та належності. Для більш повного усвідомлення специфіки електронних доказів, вважаємо за необхідне навести декілька прикладів із європейської та вітчизняної судової практики.

Аналізуючи вітчизняну судову практику, можна, наприклад, навести справу № 226/1204/18 Верховного Суд, де Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду прийшов до наступної правової аргументації: «копія документу та оригінал електронного документа повинні бути засвідчені електронним цифровим підписом» [6]. Якщо проаналізувати зарубіжний досвід, то можна, наприклад, побачити, що Верховний суд Хорватії (Справа № I Kž 696/04-7) [7] підтвердив, що SMS можуть використовуватися як докази в судовому процесі, адже вони є джерелом інформації, рівним

будь-якому іншому письмовому вмісту, що зберігається на іншому носії.

Таким чином, дійшли висновку, що в нашій державі, не зважаючи на низку труднощів, більшість з яких спричинена війною, стрімко створюється та розвивається цілісна правова система використання електронних доказів в цивільному процесі. Однак, на практиці все ж виникає багато труднощів в процесі використання електронних доказів в цивільному процесі через не зовсім детальну законодавчу регламентацію даної процедури. Саме тому, вважаємо за доцільне розширити параграф 5 «Електронні докази» Цивільного процесуального кодексу України, або ж прийняти окремий Закон «Про електронні докази в цивільному процесі», в якому детально регламентувати процедуру їх використання в рамках цивільного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо використання електронних доказів у цивільному та адміністративному судочинстві від 30.01.2019 (текст). *Рада Європи:* веб-сайт. URL: https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatorymemorandum/1680968ab5

2. Civil Evidence Act 1968. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/64/section/5/1991-12-19

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР),* 2017, № 48, ст.436. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР),* 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n6733

5. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації.* 2015. № 2. С. 127-132.

6. Постанова від 19.12.2018 № 226/1204/18. *Верховний Суд. Касаційний цивільний суд.* URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/78977998

7. Naslovnica Vrhovni sud Republike Hrvatske. URL: https://www.vsrh.hr

Логвінов Максим Михайлович,
студент 4 курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Іліопол І. М.

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна російської федерації проти України відгукнулася та зачепила всі аспекти життя українців.В умовах воєнного стану суспільні відносини, які регулюються, зокрема й Цивільним кодексом України не припинилися, що потребувало їх врегулюванню та вирішенню навіть у такий складний час. Задля ефективного функціювання судової гілки влади та продовження розгляду цивільних справ всіх категорій, зазнало змін і цивільне судочинство.

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 цього Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Однак, на самому початку війни розгляд судових справ призупинився заради убезпечення життя та здоров'я всіх учасників процесу. Згодом, сторони по справах надсилали до суду клопотання про зупинення провадження у справі у зв'язку з тим, що перебували за межами території України, а більшість представників перебувала у лавах Збройних сил України.

Війна застала вітчизняну судову систему у найбільш складний час, але незважаючи на це, судова влада зуміла самоскоординуватися, аби не було обмежено конституційного права на судовий захист й забезпечила безперебійну роботу судів України.

У зв'язку із стабілізацією ситуації, появою правових норм та судової практики, які регулюють цивільне судочинство в умовах воєнного стану, суди почали працювати та продовжувати розгляд справ.

Аналіз законодавства, щорегулює здійснення цивільного судочинства в умовах війни дозволяє окреслити коло змін та проблем, що виникли у звязку із запровадженням воєнного стану в Україні.

По-перше, зазнала змін територіальна підсудність розгляду цивільних справ.

Так, Верховна Рада України 03.03.2022 р. внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо підсудності судів. У новій редакції частини сьомої статті 147 зазначеного закону передбачено можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин. Зокрема, у разі неможливості здійснення судом правосуддя (наприклад, через окупацію) може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду.

З початку повномасштабної війни Головою Веховного Суду було видано 22 Розпорядженнь про зміну територіальної підсудності справ в умовах воєнного стану, а також 14 Розпоряджень про відновлення роботи судів. [1]

По-друге, суди змінили підхід до розгляду справ у дистанційному режимі задля убезпечення життя та здоров'я учасників процесу.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

У період воєнного часу численна кількість сторін подавала та подаєклопотання про проведення судових засідань в режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів з посиланням на статтю 212 ЦПК України.

Суди ідуть на зустріч учасникам справи, і в ухвалахпро призначення справи до судового розгляду по суті з урахуванням введення воєнного стану та необхідністю посиленої охорони приміщення суду, нерідко роз'яснюєть можливість і переваги дистанційного розгляду справи.

В Ухвалі ВП ВС від 09.06.2022 р. у справі № 910/10427/19 було зазначено, що участь сторін та представниківсторін у судовому засіданні в режимі відеоконференції дозволяє розглядати справи без порушення засад судочинства та водночас не наражати відвідувачів судового засідання на загрози їхньому життю, здоров'ю та безпеці, що можуть виникнути в умовах воєнної агресії проти України. [2]

Також, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), Верховний Суд, Вища Рада правосуддя та Рада суддів України спільно розробляють Практичний посібник з проведення дистанційних судових розглядів в умовах війни, що триває, на основі Керівництва CEPEJ щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції.

Практичний посібник має на меті надати відповіді на конкретні питання, які можуть виникнути у практикуючих юристів під час організації онлайн-слухань у цивільних, кримінальних чи адміністративних процесах, щодо дотримання права на справедливий суд, а також технічних та організаційних вимог.

Така ініціатива органів судової влади України з липня по вересень 2022 року реалізується в рамках проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя».

По-третє, багато проблемних питань, які виникли під час воєнного стану, вирішується судовою практикою, адже законодавчі зміни не встигають за суспільними відносинами, і така місія покладається на суди.

Законопроєктом № 7316 від26.04.2022 р. «Про внесення змін до Кодексуадміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану» булозапропоновано внести зміни, зокрема, до ЦПК України щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану, однак його було відхилено.

Наразі, такі прогалини заповнює судова практика.

Так, судова практика заповнює прогалини щодо звільнення, відстрочення розстрочення сплати судового збору під час воєнного стану (до ЗУ про судовий збір не внесено жодних змін), дане питання викладене у постанові ВС від 04.08.2022 р. у справі № 420/2429/20. [3]

Також, судовою практикою заповнюються прогалини щодо поновлення процесуальних строків, а саме визнання поважними причин, пов'язаними з обставинами воєнного (надзвичайного) стану й поновлення пропущеного процесуального строку (автоматично чи індивідуальний підхід і конкретні обставини та які саме строки), такі позиції висвітленні у постанові ВС від 11.08.2022 у справі № 199/8478/21. [4]

З початку введення воєнного стану сторони по справі масово надсилали клопотання про зупиненя провадження, тому з'явилася новела, а саме зупинення провадження, відкладення розгляду справи з посиланням на обставини введення воєнного стану (ст. 223 ЦПК – у межах розумного строку, неможливе повне й беззаперечне дотримання, але сам цей принцип має бути враховано), дане питання висвітлено у Постанові ВС від 11.05.2022 у справі № 910/5241/20. [5]

По-четверте, широкого загалу під час воєнного стану набрав електронний суд.

17.08.2021 р. рішенням Вищої Ради правосуддя було затверджено «Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». Вказаним положенням визначено порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя таких окремих підсистем, як: «Електронний суд», «Електронний кабінет», відеоконференцзв'язку. Вдосконалення цивільного судочинства за допомогою використання підсистем (модулів) ЄСІТС відіграє важливу роль, адже показало свою ефективність та подекуди необхідність в умовах карантину. Тобто, суди мали можливість здійснювати розгляд справ дистанційно в режимі реального часу в мережі Інтернет, з проведенням їх онлайн-трансляцій, а також у режимі відеоконференцій, шляхом трансляції між різними залами судового засідання [6].

Електронний суд – це підсистема ЄСІТС, яка має забезпечувати обмін процесуальними документами між судом і учасниками справи. Останні мають обов'язково зареєструватися в електронному кабінеті, отримавши таким чином офіційну адресу. Лише за умови офіційної реєстрації та наявності КЕП суд прийматиме подані електронні документи.

Так, в умовах воєнного стану також показав дієвість та ефективність Електронний суд, яким сторони, учасники справи та суд користуються для обміну процесуальних документів, що значно пришвидшує розгляд справ, а сторони та учасники справ оперативно ознайомлюються з документами.

Крім того, електронний суд зменшив витрати судів для надсилання поштою процесуальних документів, повісток та інших документів, що також має важливе значення у такий складний час.

Але, чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом

направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним цифровим підписом учасника справи, що також значно пришвидшує розгляд справи.

Отже, незважаючи на виклики сьогодення, в умовах воєнного стану та боротьби за демократичні цінності, цивільне судочинство не стоїть на місці та здійснює свої завдання у встановленому Конституцією України та Законами порядку, розвивається та пристосовується до ефективного захисту прав таінтересів громадян навіть в умовах воєнного стану.

ЛІТРЕТУРА:

1. Офіційна сторінка Верховного Суду: URL.: supreme.court.gov.ua
2. Ухвала ВП ВС від 09.06.2022 у справі № 910/10427/19. URL.:https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769599 .
3. Постанова ВС від 04.08.2022 у справі № 420/2429/20. URL.:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105623435
4. Постанова ВС від 11.08.2022 у справі № 199/8478/21. URL.:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105910539
5. Постанова ВС від 11.05.2022 у справі № 910/5241/20. URL.:https://reyestr.court.gov.ua/Review/104272206
6. Іліопол І. М.Розвиток інституту апеляційного перегляду судових рішень у цивільному судочинстві в цифрову еру Україні : Захист прав людини у цивільномусудочинстві : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої. –Одеса: Фенікс, 2021. С.с. 39-42. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user=bQNSWIMAAAAJ&hl=uk

Матвієва Альбіна Богданівна, Чечельницька Валерія Станіславівна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, Притуляк В. М.*

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СПІВПОЗИВАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Цивільне процесуальне законодавство України закріплює поняття співучасті опосередковано, під яким слід розуміти участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів [1]. Незважаючи на усі нововве-

дення в законодавстві, у юридичній доктрині існують різні погляди вчених на правову природу процесуальної співучасті в цивільному процесі.

Так, на думку О. Козлова, під процесуальною співучастю слід розуміти участь двох чи кількох осіб у справі на стороні позивача або відповідача, чи одночасно в інтересах обох сторін [2, с. 73]. Більш детально саме щодо природи даної дефініції висловлюється С. Чорнооченко, який визначає під співучастю обумовлену нормами матеріального права множинність осіб на тій чи іншій стороні в цивільному процесі в силу наявного спільного права чи спільного обов'язку [3, с. 58].

Норми законодавства та юридичної літератури виділяють три передумови виникнення множинності осіб на стороні позивача:

– пред'явлення позову спільно кількома позивачами;
– об'єднання позовів судом;
– залучення особи до участі у справі як співпозивача.

Проте, передбачаючи можливість брати участь в цивільній справі кількох позивачів і (або) відповідачів, зазначив порядок залучення до участі у справі співвідповідача та не врегулював залучення до справи саме, згідно вищезгаданої третьої підстави, співпозивача. Отже дана тема залишається відкритою для дискусій щодо врегулювання цієї прогалини у практичному застосуванні.

Оскільки це питання не достатньо виражене нормами цивільного процесуального права, то слід звернутись до судової практики, в якій зазначено, що тільки особа, яка вважає себе співпозивачем може звернутись до суду із заявою про її залучення. Тобто, співпозивач за власною ініціативною залучається до справи, так як пред'явлення позовних вимог до відповідача є правом особи.

Виходячи з іншого аспекту аналізу співучасті слід використати аналогію закону –особа звертається до суду із заявою про залучення її як співпозивача або до закінчення підготовчого провадження або вже до початку першого судового засідання. Якщо особу залучили, як співпозивача, то суд постановляє ухвалу. Також за клопотанням залученої особа, яка вважає себе співпозивачем, розгляд справи починається спочатку. Водночас, не вимагається згода у залученні до участі по справі співпозивача позивача, за позовною заявою якого було відкрито провадження [4].

Але на відміну від виникнення множинності осіб на стороні позивача шляхом пред'явлення позову кількома позивачами й

об'єднанням позовів, у разі залучення співпозивача до участі в уже наявний цивільний процес постає питання як перед судом так і для учасника процесу, який же процесуальний статус слід обрати: співпозивача чи третьої особи, що заявляє самостійні вимоги на предмет спору [5, с. 102].

Отже, підсумувавши все вище сказане, можна дійти висновку, що цивільно-процесуальне законодавство не містить норм, які стосуються безпосередньо залучення співпозивача, але за аналогією закону видається, що дане питання знаходить свою реалізацію в практичному застосуванні.

Позитивним аспектом в застосуванні процесуальної співучасті є саме досягнення процесуальної економії та запобігає винесенню протилежних рішень за аналогічними позовами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 519 с.

3. Чорнооченко С. І. Цивільний процес: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 416 с.

4. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України (За станом на 10 травня 2002 року): Науково-практичний коментар. Харків : Консум, 2002. 408 с.

5. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.

Мовчан І. С.
студентка 3 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В 2017 році Президентом України було прийнято Закон № 6232, яким було внесено зміни в цивільне законодавство України та додано до принципів цивільного судочинства принцип верховенства права. Основоположний принцип верховенства права зображується, як один із фундаментальних та непорушних ідеалів сучасної демократій, якого мають дотримуватися усі без винятку інституції громадянського суспільства.

Дане питання досліджували такі науковці, як П. П. Андрушко, В. В. Антипов, В. І. Антипов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, О. С. Володавська, В. К. Грищук, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова та інші.

Метою написання є здійснення дослідження принципу верховенства права у цивільному судочинстві.

У цивільному законодавстві принцип верховенства права передбачає встановлення обов'язку суду здійснювати тлумачення законодавства, враховуючи пріоритетність прав людини під час вирішення судової справи. Здійснювати трактування цивільного законодавства можливо виключно на справедливому обмеженні прав людини. У разі недотримання принципу верховенства права в суспільстві може настати свавілля та мітинги.Але державні та судові органи не можуть діяти свавільно, оскільки мають певні обмеження в праві та законі.

Верховенство права передбачає, що людина та її права є найвищою цінністю, за своїм характером передбачає спрямування діяльності держави та судових органів на захист прав людини. Цей принцип зобов'язує суд при вирішенні справи давати таке тлумачення закону чи іншому правовому акту, яке б утверджувало права людини [3, с. 15].

Завданням дальшого розвитку правосуддя є реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожному права

на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Подальший розвиток правосуддя в нашій державі передбачає спрямування та закріплення принципу верховенства права в цивільному судочинстві. Для цього необхідно забезпечити доступність правосуддя кожному жителю держави, та судовий процес, який характеризується справедливістю, незалежністю та професійністю представників судової влади.

Верховенство права за своїм змістом передбачає приведення цивільного законодавства до вимог та положень міжнародного законодавства. Також даний принцип здійснює забезпечення права кожного громадянина на справедливийдоступ до суду та вирішення цивільного спору.

Запровадження принципу верховенства права прямо пов'язане з особливим статусом судової влади як професійного та колегіального арбітра з питань права, уповноваженого приймати остаточні правові рішення насамперед щодо захисту прав і свобод людини. Адже згідно з одним із класичних постулатів юриспруденції, правом може вважатися лише те, що може бути захищене у суді. Тому верховенство права покликано бути певним стандартом не лише законодавчої діяльності, а й ухвалення судових рішень [1, 33].

На думку юридичного дослідника С. Шевчука принцип верховенства права передбачає дотримання юридичного стандарту ухвалення судового рішення, що за своїм змістом засвідчує неупередженість правосуддя та намагання суддів поновити справедливість ухваленням рішення [2, 12].

Крім того, сучасний рівень професіоналізму судової практики, який має формуватися під впливом ідеї, принципу верховенства права, безперечно, передбачає виведення стану правореалізації на рівень розмежування судового тлумачення позитивного та природного права [2, с. 93].

Отже, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що принцип верховенства права в цивільному законодавстві на сьогоднішній день визначається, як стандарт судового правотлумачення і правозастосування. Застосовується представниками судових органів під час цивільного судочинства з метою дотримання та забезпечення справедливого судового розгляду та підвищення ефективності цивільного судочинства. В цей же час його складові мають відповідати вимога практики ЕСПЛ, що в свою чергу дасть змогу зробити певні висно-

вки щодо особливостей дії принципу верховенства права в цивільному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право України (Загальна частина) : навчально-методичний посібник. Полтава : ПІЕП, 2020. 199 с.

2. Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків : Право, 2020. 480 с.

3. Цивільний процес: пібручник / за заг. ред. Р. М. Мінченко, І. В. Андронов та ін. 2-е вид., переробл. і доповн. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради, 2016. 756 с.

4. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч.; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 356 с.

Маглакелідзе Георгій Гелайович,
студент 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Полюк Ю. І.

ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглядаючи юридичну складову процедури усиновлення необхідно відзначити, що Указом Президента України № 64/2022 з 24.02.2022 року в Україні введено воєнний стан через вторгнення військ Російської Федерації. Правовий режим воєнного стану вносить свої корективи й в цивільне судочинство, зокрема процедура усиновлення не призупинена, але зазнавала обмежень з абсолютно об'єктивних причин – неможливості здійснення своїх повноважень органами уповноваженими на забезпечення провадження діяльності з усиновлення через активні бойові дії та тимчасову окупацію окремих територій України.

Так, питання щодо усиновлення було частково роз'яснене Міністерством соціальної політики України 13 березня 2022 року, зокрема

було приділено увагу міждержавному усиновленню (усиновлення іноземними громадянами або громадянами України, що проживають за межами країни) та зазначено про тимчасову неможливість здійснення цієї процедури. Справа в тому, що Національна соціальна сервісна служба, яка займається питання міждержавного усиновлення та надає дозволи на усиновлення, тимчасово не взмозі розглядати питання про усиновлення з причин неможливості забезпечення якісної перевірки всіх необхідних документів та здійснення попередньої роботи для забезпечення права дитини та її найкращих інтересів [1]. Згодом й Верховною Радою України 02 квітня 2022 року оприлюднено повідомлення про те, що процедура усиновлення не зазнавала змін, але її реалізація в перші місяці воєнного стану була проблематична через тимчасову неможливість компетентних органів здійснювати свої повноваження в небезпечних умовах. Також було наголошено, що юридично процедура не призупинена, а неможливість її здійснення була обумовлена загрозою для життя та здоров'я працівників відповідних органів, що відповідно до своїх повноважень організовують процес усиновлення, зокрема неможливо було забезпечити збір необхідних документів, їх аналіз, обстеження та аналіз умов проживання, навчання тощо [2].

Вищесказане, безумовно, мало свій вплив на здійснення судочинства щодо усиновлення.В цей період часу розгляд справ про усиновлення фактично, але не юридично призупинено з причин неможливості здійснення правосуддя судами України через активні бойові дії на території їх розташування, разом з тим на територіях де ситуація для здійснення судочинства була сприятлива, розгляд справ про усиновлення здійснювався, про що свідчать ухвалені 28.02.2022 року рішення по справі № 947/5498/22 [3] та № 161/1376/22 [4].

Враховуючи тимчасове призупинення повноважень Національної соціальної сервісної служби щодонадання дозволів на усиновлення іноземними громадянами або громадянами України, що проживають за межами країни, слід констатувати й одночасне унеможливлення звернення до суду іноземців та громадян України, що проживають за межами території України з заявами про усиновлення, але з матеріалів судової практики вбачається, що 28 лютого 2022 року ухвалою Савранського районного суду Одеської області було відкрито провадження у справі за заявою про усиновлення при участі Національної соціальної сервісної служби України як заінтересовані особи [5].

Таким чином можна виснувати про те, що міжнародне усиновлення у справах, які були розпочаті до запровадження воєнного стану на території України продовжується за загальними правилами. Міжнародне усиновлення можливе й після введення воєнного стану, зокрема іноземці та громадяни України, що проживають за межами території України можуть подати до суду заяву про усиновлення виключно за умови наявності належним чином оформленого дозволу Національної соціальної сервісної служби України на усиновлення.

Актуальним залишається питання щодо забезпечення судового розгляду справ про усиновлення, які підсудні суду, неспроможного відправляти правосуддя через розташування на території ведення активних бойових дій чи окупації. В контексті цього слід зазначити, що право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав являє собою самостійне суб'єктивне право, яке виступає в якості юридичної гарантії конституційного права на судовий захист та є процесуальним інструментом втілення його у життя, оскільки без реалізації права на звернення до суду за захистом право на судовий захист залишатиметься декларативним [6, с. 5, 63]. Така ситуація вимагала від законодавця застосування дій направлених на усунення перешкод на шляху реалізації цього права. Саме тому на виконання приписів ст. 64 Конституції України щодо неможливості обмеження права на судовий захист змінюється Закон України «Про судоустрій і статус суддів», де ч. 7 ст. 147 встановлюється правило, за яким суд під час воєнного або надзвичайного стану розглядає справи, але зі зміною підсудності за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її (справи) передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду [7].

Тож практичне застосування ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вбачається у справі № 629/621/22 про усиновлення дитини за заявою громадян України, що проживають на території України, поданої до Лозівського міського районного суду Харківської області, ухвалою якого провадження було відкрито [8]. Надалі за Розпорядженням Голови Верховного Суду від 08.03.2022 року № 2/0/9-22 «Про зміну територіальної підсудності судових

справ в умовах воєнного стану» справу з Лозівського міського районного суду Харківської областібуло передано до Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпро, який прийняв справу до свого провадження і постановив відповідну ухвалу [9]. За результатами розгляду справи Амур-Нижньодніпровським районним судом м. Дніпропетровськабуло ухвалене рішення яким заяву кандидата в усиновлювачі про його намір усиновити дитину задовольнив та зобов'язав відділ реєстрації актів цивільного стану по місту Лозова Лозівського міськрайонного управління юстиції Харківської області внести зміни в актовий запис про прізвище і по-батькові відповідної дитини та записати в батьки відповідного усиновлювача [10].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що воєнний стан та наявні бойові на дії на території України внесли свої корективи в здійсненні своїх повноважень органами уповноваженими на забезпечення провадження діяльності з усиновлення. Зокрема, тимчасове призупинення видачі дозволів на усиновлення Національною соціальною сервісною службою унеможливлює відкриття справи про усиновлення з іноземним елементом. В сфері усиновлення на законодавчому рівні прийняті рад нововведень направлених на спрощення процесу формування особової справи кандидатів в усиновлювачі, що безумовно наближатиме їх до можливості подання заяви до суду заяви про усиновлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Роз'яснення Міністерства соціальної політики від 13.03.2022 р. URL:https://www.msp.gov.ua/news/21550.html.

2. Повідомлення Верховної Ради України від 02.04.2022 р.URL:https://www.rada.gov.ua/news/razom/221242.html.

3. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 28.02.2022 р. у справі № 947/5498/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/103582086.

4. Рішення Луцький міськрайонного суду Волинської області від 28.02.2022 р. у справі № 161/1376/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/103588615.

5. Ухвала Савранського районного суду Одеської області від 28.02.2022 р. у справі№ 512/142/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/103622688.

6. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : дисертація, канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса: 2019, 258 с.

7. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016. Дата оновлення: 18.08.2022 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

8. УхвалаЛозівського міськрайонного суду Харківської області від 07.02.2022 р. у справі № 629/621/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/102993167.

9. Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 16.06.2022 р. у справі № 629/621/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105257246.

10. Рішення Амур-Нижньодніпровського районного суд м. Дніпропетровська від 11.08.2022 р. у справі № 629/621/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106146567.

Матвєйкін М. Д.
студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, доцент Гонгало Р. Ф.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА НАДАННЯ

В умовах цифровізації суспільства все більший інтерес викликає нормативне регулювання, процесуальне значення, порядок та особливості застосування електронних доказів у цивільному судочинстві. Безумовно, цивільний процес – це одна із найдинамічніших галузей права, розвиток якої зумовлений активним процесом модернізації суспільства в умовах стрімкого прогресу технологій. Це насамперед впливає на законодавство і відображається у змінах його норм, зокрема у появі нового засобу доказування у цивільному процесі, такого як електронний доказ.

Наукові публікації, які з'явилися в останні роки, та й внесені до ЦПК України зміни, поставили перед наукою питання про необхідність і доцільність трансформації норм доказового права у зв'язку з появою та широким поширенням на практиці нових джерел доказової інформації, що мають електронну (цифрову) природу. Наукові дискусії розгортаються навколо такого поняття як «електронні докази». Спектр думок досить широкий, що свідчить про складність і багатоаспектність розглянутих явищ нової реальності.

Варто наголосити, що інститут електронних доказів сформувався ізприйняттям відповідних змін у законодавстві у 2017 році та є відносно новим в українському законодавстві. В той же час, на сьогодні вже сформувалася стала судова практика з огляду на застосування електронних доказів, зокрема наявними є висновки Верховного Суду.

У зв'язку із введенням в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану, Рада суддів України оприлюднила рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. У вказаних рекомендаціях Радою суддів України рекомендується, із розумінням ставитися до питань, які пов'язані із поверненням різних видів процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення строків та за можливості вживати заходів щодо продовження їх щонайменше до закінчення воєнного стану.

Слушною є думка Л. А. Кондрат'євої, яка зауважує, що законодавче закріплення електронних доказів як засобів доказування є своєчасним прогресивним кроком, особливо в тих умовах, в яких Україна перебуває вже тривалий час. А саме в умовах пандемії, що охопила весь світ ще в 2019 році, та в умовах жорстокої війни, яку Україна переживає сьогодні [1, с. 93].

Отже, в умовах воєнного стану актуальності та широкого застосування набуває дистанційне правосуддя, зокрема дистанційний документообіг, подання електронних доказів, дистанційний розгляд справ у режимі відеоконференції, отримання рішень суду в електронному вигляді. В цьому процесі електронні докази відіграють дуже важливу роль та мають переважне значення для процесу доказування в цивільному судочинстві.

Порівнюючи між собою письмові та електронні докази, можна дійти висновку про матеріальну природу останніх, а саме до того, що вони якраз не мають матеріальної форми, а зберігаються на спеціальних пристроях, що записують інформацію. До того ж такі електронні, наприклад, документи можуть зберігатися не тільки на одному носії. Але на цьому можливі проблеми розшифрування даних не закінчуються. Щоб отримати таку інформацію, потрібно вдаватися до спеціального програмного забезпечення.

Аналізуючи цю інформацію, можна зрозуміти, що електронні докази є складними, з погляду технологій, способами досягнення істини. Але незважаючи на такі складнощі, можна сказати, що вони є самостійним видом доказів, поряд із письмовими.

Сьогодні науковцями наводяться різні класифікації електронних доказів, так І. В. Солончук класифікує докази за різними критеріями, зокрема:

- залежно від джерела одержання електронного доказу: електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо); веб-сайти; повідомлення (текстові, голосові, мультимедійні); метадані, бази даних; інші джерела отримання інформації;
- залежно від суб'єкта фіксації доказів наматеріальному носії: електронні докази, зафіксовані самим учасником справи (за допомогою ЕЦП); електронні докази, зафіксовані уповноваженими особами; електронні докази, зафіксовані нотаріусом [2, с. 49].

Слід звернути увагу також і на процедурі подання таких доказів, що має велике практичне значення для формування судової практики. Не менш важливим кроком перед подачею електронного документа до суду є його фіксація. При пред'явленні електронного доказу до суду слід також акцентувати увагу на ідентифікації особи, яка створила такий доказ. Використання електронних доказів в цивільному судочинстві, можливість подавати процесуальні документи в електронній формі, нагляд за рухом справи дистанційно призводить до ефективності здійснення цивільного судочинства в умовах, коли досить складно очно звернутися до суду в зв'язку з воєнними діями в Україні. До того ж інформація щодо кожної конкретної справи, а також інші відомості, що стосуються комунікації між судом та учасниками судового процесу надсилаються до електронного кабінету учасника справи в автоматичному режимі, що позбавляє особу необхідності особистої участі в суді, особливо в період воєнного стану.

Важливого значення набувають питання забезпечення в ході судового розгляду електронних доказів. Однією із актуальних проблем, які постають в цьому процесі є відповідна кваліфікація судді в ІТ–сфері, яка постійно розвивається.

Під час огляду таких електронних доказів, суддя має розуміти багато ІТ аспектів, які часом викликають труднощі у фахівців. Варто також зазначити, що суддя може надіслати такі докази на експертизу, але знову ж таки це лише право судді, а не закріплений обов'язок. Спираючись на виявлені проблеми електронних доказів у цивільному процесі, варто визначити деякі шляхи їх вирішення.

Так, на нашу думку, необхідним є встановлення обов'язкової участі експерта щодо оцінки електронних доказів. Як зазначалося раніше, суддя, через особливості своєї професії та людського чинника, не може бути експертом у всіх галузях, тому під час дослідження деяких електронних доказів варто залучати експертів. Отже, участь експерта допоможе заповнити певні проблеми та надати підтримку у встановленні юридичної істини.

Ще одним проблемним питанням можна вважати електронні докази, які містяться у месенджерах. Проблема таких доказів полягає у тому, що їхні оригінали в будь-який момент можуть бути безповоротно видалені як випадково, так і цілеспрямовано, що трапляється частіше. У такому разі суд має всі підстави не брати до уваги такий доказ.

Вирішення цієї проблеми полягає у застосуванні іншого процесуального інституту – забезпечення доказів. Таким чином, за клопотанням сторони суди вживають заходів для забезпечення таких доказів шляхом їх огляду у судовому засіданні з портативних пристроїв зацікавлених сторін. Тому, подаючи електронні докази у вигляді листувань, стороні варто відразу потурбуватися про їх забезпечення.

Таким чином, застосування у цивільному судочинстві електронних доказів потребує подальшого детального осмислення, не лише щодо змісту даного виду докази, а й з урахуванням процесуальних особливостей існуючих правил щодо їх збирання, дослідження та подальшої оцінки судом. Наукова думка має бути спрямована на вивчення цивільної процесуальної форми, що об'єктивно змінилася, трансформація якої викликана появою не тільки раніше невідомих законодавству електронних доказів, а й впровадженням інформаційних технологій у саму процедуру розгляду та вирішення цивільних справ у судах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кондрат'єва Л. А. Електронні докази в цивільному судочинстві в період воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 90-93.

2. Солончук І. В. Електронні докази у цивільному судочинстві:переваги та недоліки законодавчих нововведень. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 2. С. 48-52.

Мельник Тетяна Вікторівна, Колодій Надія Анатоліївна
студентки 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ

Повномасштабна війна російської федерації проти України різко змінила життя кожного українця від Заходу і до Сходу. Змінилось ставлення до усіх сфер цивільного життя, в тому числі й до вирішення конфліктів. Головним органом який вирішує конфлікти (спори) в Україні, є суд. Однак від початку війни судові органи розпочали працювати із певними труднощами, деякі з них змінили своє місцезнаходження або припинили роботу взагалі, також змінилась й територіальна підсудність справ. З огляду на це прийняття рішень щодо судового врегулювання спорів наразі суттєвоускладнюється. Незважаючи на все вище сказане, конфлікти існують і їх необхідно вирішувати. Тому сьогодні як ніколи постає актуальним питання про вирішення спорів в позасудовому порядку.

Ми не можемо заперечувати факту того, що війна породила нові конфлікти між громадянами нашої країни. Людина, якою б безконфліктною вона не була, не взмозі уникнути розбіжностей з оточуючими.Різниця в сприйняті приводить до того, що люди не погоджуються один з одним.

Одним із альтернативних способів врегулювання спору є медіація.

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою нейтральної сторони (медіатора) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. [1] Наприкінці 2021 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про медіацію». Відтепер ця діяльність офіційно врегульована, а інтереси обох сторін захищенні законодавством. Це дає можливість врегулювати спори, не звертаючись досуду та з найменшими ризиками і витратами.

Завдяки своїй гнучкості, медіація є тим ефективним інструментом пошуку порозуміння між сторонами. Головним чином завдяки тому, що порядок, місце (можливість проведення дистанційних бесід), тривалість та кількість зустрічей залежить від сторін. Якщо говорити про

переваги медіації, то варто відзначити, що характеризується високою ефективність яка багато в чому залежить від медіатора. Його роль полягає в тому щоб за допомогою певних знань допомогти сторонам дійти консенсусу. [2, с. 33-34]

Особливості медіації, що вирізняють її з-поміж інших способів врегулювання спору:

1. Добровільність – кожна зі сторін добровільно обирає рішення щодо участі у переговорах і усвідомлює, що рішення може бути досягнуте тільки шляхом співробітництва; можливість припинення процесу на будь-якому етапі.

2. Конфіденційність – усе, що відбувається під час медіації не розголошується ні медіатором ні сторонами. Виняток становлять ситуації, коли сторони планують завдати шкоди собі чи комусь.

3. Нейтральність, незалежність та неупередженість – під час процесу медіатор не займає позицію однієї зі сторін, а в рівній мірі допомагає обом.

4. За допомогою медіації можна вирішувати будь-які спори: цивільні, сімейні, господарські, трудові, тощо.

5. Медіація заощаджує час, гроші та емоційні сили учасників спору. [3]

Медіацію можна назвати інструментом налагодження національного діалогу. Адже у зв'язку з воєнним станом більшість людей змушена була покинути свої домівки. У кожної людини та сім'ї свої правила, потреба та звички, які можуть не подобатися іншим людям, що може призвести до конфлікту. Вона дозволяє сторонам вийти нібито з безвихідної ситуації та продемонструвати високий рівень культури спілкування, зберегти ділові відносини, тощо. Тоді як після судового розгляду все закінчується розривом відносин між сторонами або іншими неприємними наслідками. [4, с. 136-137]

Підводячи підсумок, варто зазначити, що медіація як можливість альтернативного врегулювання спору в умовах воєнного стану відіграє важливу роль, адже дозволяє економити час та гроші, впливати на результат, залишити розгляд спору конфіденційним, зберігати відносини з партнером та багато інших переваг. У сьогоднішніх реаліях життя спори з контрагентами потрібно вирішувати мирним шляхом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про медіацію» від 15 грудня 2021 року № 1875-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Подковенко Т. О. Медіація як один із альтернативних способів розв'язання конфліктів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2009. Вип. 45. С. 31-38.

3. Сулейманова С. Р. Основні принципи медіації. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Гельветика, 2021. Т. 2. С. 578-582.

4. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник/ Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів, 2021, 416 с.

Медведчук Тетяна Юріївна,
студентка 4 курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком війни на території нашої держави виникає багато спірних та невизначених питань, а саме: як укладати та розривати різноманітні правовідносини в умовах воєнного стану? Зокрема, актуальним є питання розлучення в умовах сьогодення, адже не зважаючи на важку ситуацію в країні, шлюбні відносини, як і іншіне припиняють свого існування, але шлюб не завжди є ідеальним. Багатьом українцям довелось покинити місця свого проживання та виїхати за кордон, саме тому у даній статті пропоную з'ясувати питання розірвання шлюбу, у випадку, коли один із подружжя за кордоном.

Аналізуючи нормативно-правову базу, можемо зробити висновок, що не існує жодних обмежень на законодавчому рівні, а отже введення воєнного стану не стає перешкодою для вирішення питань про розлучення. Також, слід взяти до уваги добровільність шлюбу за його укладення, а отже, якщо особа розуміє, що він себе вичерпав та не бажання продовжувати шлюбні відносини, вона має право на такій же умові розірвати такий шлюб.

Не зважаючи на введення воєнного стану, шлюб припиняється на загальних умовах, визначених статтею 104 Сімейного Кодексу, де однією з умов є безпосередньо розлучення, що може здійснюватися, як і раніше або через РАЦС(відділі державної реєстрації актів цивільного стану), або через суд [1].

У випадку, якщо один із подружжя за кордоном, у подружжя не має спільних неповнолітніх дітей та мають взаємну згоду завершити шлюбні відносини – розлучення буде здійснюватися через РАЦС, відповідно до статті 106 та 107 Сімейного Кодексу. Особа, що знаходиться в Україні може звернутися до органу реєстрації актів цивільного стану та надати заяву про розірвання шлюбу, а інша повинна скласти таку ж заяву та через консульську установу в країні перебування передати її до того ж органу.

У разі, якщо у подружжя є спільні неповнолітні діти або немає згоди на розлучення у одного із них – шлюб припиняється шляхом його розірвання через суд, зважаючи на статті 109, 110, 112 Сімейного Кодексу. Якщо ініціатором процесу є особа, що проживає на території України, вона може звернутися до суду з позов, вказуючи точне місце перебування відповідача за кордоном. Відповідно до положень Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних та комерційних справах від 1965 року, Мінської конвенції, Наказу Державної судової адміністрації Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» від 27.06.2008 року та Цивільного процесуального кодексу, зокрема статті 498 – український суд, за можливості, може направити запит, з метою з'ясування позиції щодо розлучення у іншої сторони [5]. Далі, суд має вирішити чи достатніми є відомості відповідача і, в разі доцільної кількості доказів та іншої інформації, може прийняти рішення щодо такого шлюбу. В разі не можливості направлення такого запиту судом(наприклад, через відсутність договору між державами про надання правової допомоги) або потрібна безпосередня участь відповідача в судових засіданнях, відповідач може залучати представника за довіреністю, що буде брати участь в процесі замість нього(згідно зі статтею 244 Цивільного кодексу, статей 58, 61, 64 Цивільного процесуального кодексу) [2, 3]. Якщо ж, ініціатором розлучення є особа, що не проживає на території

України, вона також може скористуватися послугами представника, що буде провадити процедури процесу від імені такої особи на основі довіреності.

У випадку, коли подружжя має спільних неповнолітніх дітей та має взаємну згоду на припинення шлюбних відносин, розлученням також може займатися виключно суд. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» визначає умови підписання договору між подружжям [4]. Відповідно до п. 8 Постанови та ст. 109 СК розірвання шлюбу провадиться за спільною заявою подружжя в порядку окремого провадження. Такий договір має бути нотаріально посвідченим та передбачатиме:

1) з ким з них будуть проживати діти;
2) яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той із батьків, хто буде проживати окремо;
3) умови здійснення ним права на особисте виховання дітей;
4) розмір та умови сплати аліментів на дитину.

Отже, незважаючи на важку ситуацію в країні шлюби продовжують як укладати, так і розривати, адже це частина звичайного життя людини. На основі вище викладеного, можемо зробити висновок, що війна не є перешкодою для розлучення. Здійснення процесу припинення шлюбних відносин можливе на загальних умовах, визначених законодавством України, з урахуванням особливостей ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21-22. ст.135 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 40-44.ст.356. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41, 42. ст.492. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду Украї-

ни від 21.12.2007. № 11 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text

5. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень : Наказ Державної судової адміністрації Міністерства юстиції України від 27.06.2008.№ 1092/5/54 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text

Нестеренко Аліна Олександрівна,
студентка 4 курсу факультету Цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *асистент кафедри цивільного процесу, Московчук Д. О.*

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: СЬОГОДНІШНІ РЕАЛІЇ

Нормативного визначення поняттю «електронне правосуддя» законодавець в Україні не надає, проте в Рекомендації CM/Rec (2009) 1 КМРЕ державам-членам від 18.02.2009 року зазначено електронне правосуддя як застосування інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема для приватних осіб та підприємств [1]. Держави-члени Ради Європи мають забезпечити можливість: відкриття провадження за допомогою електронних засобів; здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; отримання відомостей про хід справи шляхом отримання доступу до судової інформаційної системи; отримання інформації про результати провадження в електронній формі (п. 3 Рекомендації Rec (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій») [2]. Електронний суд – це спеціальне програмне забезпечення, яке розробили для зручності як суду, так і учасникам справи, у випадках, коли немає можливості здійснювати правосуддя в звичайному режимі, зокрема це проведення судових засідань за межами судів, а також обмін доказами сторонами, сплата судового збору

та ін. В Україні електронне судочинство впроваджується через єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС). Ідеї впровадження ЄСІТС та здійснення правосуддя в електронній формі були ще у 2011 та у 2015 роках. Поетапне запровадження інструментів е-правосуддя планувалося відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» від 20 травня 2015 року, який не був втілений у повній мірі. Тільки у 2017 році, разом з прийняттям нових редакцій процесуальних кодексів, розпочалась масштабна модернізація безконтактного правосуддя. Крім впровадження ЄСІТС, в Україні презентували мобільний застосунок «єСуд», який повністю повторює функціонал підсистеми «Електронний суд», де можна: отримати повідомлення від суду – будь то повідомлення про надходження нових документів або повістки про виклик на судове засідання;слідкувати за процесом – переглядати документи, починаючи з позовної заяви й аж до рішення суду; а також перевірити усі заяви, які колись надсилав до суду користувач цього застосунку.

На окрему увагу заслуговує процес впровадження електронного судочинства в умовах воєнного стану. Надскладні умови в яких опинилась наша країна змусили підлаштовуватись під сьогоднішні реалії, причому на всіх фронтах – в тому числі мова йде і про судочинство. Серед основних перешкод у здійсненні повного всебічного неупередженого правосуддя слід назвати перебої з електроенергією, що тягне за собою такі наслідки як відсутність доступу до електронної пошти суду, а також унеможливлює документообіг в судах. Крім зазначених проблем, до них додається скорочення фінансового забезпечення судів. За словами судді Окружного адміністративного суду міста Києва Руслана Арсірія, сьогодні існує така ситуація, коли в судах не вистачає коштів на утримання необхідних каналів зв'язку, а це фактично означає що суд під загрозою залишитись без доступу до системи ЄСІТС та усіх її модулів. Суди ризикують опинитись в ситуації, в якій припиниться обмін процесуальними документами між судами; припиниться отримання документів, які були направлені через електронну пошту та через модуль «Електронний суд»; перестане поповнюватись база Єдиного державного реєстру судових рішень [3]. Слід зауважити, що проблеми функціонування електронного судочинства полягають не тільки в недостатньому фінансуванні в період війни, а й у нестабільності електропостачання. І хоча в липні ДСА

України за сприянням Мінцифри отримало 53 станції супутникового зв'язку StarLink, виявилось що ці станції також потребують електропостачання для того, аби вони функціонували. Іншими словами, у разу перебоїв або у повній відсутності електроенергії в певному регіоні, StarLink не може бути однозначною заміною.

На сьогодні ми бачимо складну ситуацію із застосуванням усіх засобів системи ЄСІТС для здійснення електронного судочинства, що насамперед пов'язано з війною. Воєнний стан сильно корегує цілі першорядної важливості, що змушує змістити акценти, зокрема це стосується й Електронного судочинства в Україні, що потребує якнайшвидшого настання миру задля подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рекомендації CM/Rec (2009) 1 КМРЕ державам-членам : від 18.02.2009 р. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d1961

2. Електронне судочинство: міжнародний досвід : монографія [Електронне видання] Одеса: Фенікс, 2020. 204 с. [URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039]

3. Електронне судочинство в період воєнного стану: очікування та реальність. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/242253-elektronne-sudochinstvo-v-period-voyennogo-stanu-ochikuvannya-ta-realnist

Новікова Дар'я Віталіївна,
студентка 4 курсу, факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Цал-Цалко Ю. Ю.*

ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану негативно впливають на всі сфери життя в нашій країні, не винятком є і судова система. Тимчасова окупація територій, активні бойові дії стають причиною збільшення навантаження судів, які тепер мають займатися справами не тільки своєї територіальної юрисдикції. В даній роботі хочемо висвітлити принцип процесуальної економії і його практичну реалізацію під час воєнного стану.

Принцип процесуальної економії являє собою загальний принцип для процесуального права будь-якої галузі, який має на меті полегшення роботи суду та скорочення строків щодо розгляду однієї справи. Визначення цього принципу міститься в ухвалі Верховного Суду від 25 липня 2022 року у справі № 640/4843/22: «Принцип процесуальної економії (ефективності, розумності та раціональності судового процесу), в аспекті права особи на апеляційне оскарження судового рішення, передбачає можливість обмеження такого права щодо окремих визначених законом видів судових рішень, за умови, що незгода однієї зі сторін з таким «проміжним» судовим рішенням може бути висловлена у відповідній апеляційній або касаційній скарзі на «основне» судове рішення відповідно до гарантій, закріплених, зокрема, у статті 129 Конституції України (право особи на апеляційний (другий) перегляд справи [1]). Таке застосування судами принципу процесуальної економії дозволяє розглянути справу в цілому в розумні строки, запобігає можливості сторін для зловживання процесуальними правами, а також гарантує бережне ставлення до ресурсів всіх учасників справи» [3].

Таке визначення не є повним, а стосується лише конкретної процесуальної дії – оскарження в апеляційній інстанції, але з нього можемо зрозуміти, що принцип процесуальної економії полягає у забезпеченні вирішення справ без додаткових розглядів і затягування строків. Відповідно до цього принципу, справи мають розглядатися з дотриманням розумних строків, які зазначені у цивільному процесуальному законодавстві, але це не має впливати на права учасників справи і впливати на справедливість та повноту судового рішення.

Щодо законодавчого відображення принципу процесуальної економії, слід зазначити положення ст. 2 ЦПК щодо своєчасності розгляду, а також положення щодо факультативної співучасті, заборона повторного розгляду тотожних позовів, заміна неналежної сторони, зміна предмета або підстави позову, право на приєднання до апеляційної/касаційної скарги, передача справи на розгляд до іншого суду, самовідвід тощо [2].

Чому це є актуальним саме під час дії воєнного стану? Як вже було вказано, через значне збільшення навантаження, суди вимушені пришвидшувати розгляд справ, для того щоб була можливість не відкладати інші справи у «довгий ящик». В рамках цивільного судочинства дія даного принципу забезпечує застосування процесуальних засо-

бів, які в повній мірі гарантують належне забезпечення правосуддя і не обтяжують розгляд провадження зайвими процесуальними діями. Також принцип процесуальної економії націлений на заборону зловживання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав.

На принцип процесуальної економії посилання міститься також у нещодавній постанові Рівненського апеляційного суду від 26 жовтня 2022 року по справі № 559/1816/22. Хочемо звернути увагу саме на цю справу, так як, відповідно до рішення суду, задля забезпечення принципу процесуальної економії, вважається за доцільне передача справи у господарський суд. Зміною юрисдикції визнається те, що хоч нині позов містить немайнову вимогу, але за наслідками розгляду даної справи в подальшому у позивача може виникнути право на стягнення з боржника певної грошової суми [4]. Так як це рішення розглядалося саме під час дії воєнного стану, можемо дійти висновку, що таке «перестрахування» щодо можливих наслідків від прийняття даної заяви обумовлено збалансованим розподіленням навантаження між судами різних юрисдикцій, якщо конкретна справа може бути швидше розглянута саме в господарському суді – цілком доцільно її передати.

Принцип процесуальної економії також може бути підставою щодо участі учасника справи у засіданні в режимі відеоконференції. Для прикладу можемо навести ухвалу судді Дубровицького районного суду Рівненської області щодо заяви представника позивача. Адвокат Маєвський О. А., який подав заяву, обґрунтував її тим, що в умовах воєнного стану, а як наслідок через дефіцит пального, він не зможе з'являтися у судові засідання і, задля дотримання принципу процесуальної економії та недопущення затягування розгляду справи, вбачає за необхідне брати участь в режимі відеоконференції [5]. Як бачимо, у даному рішенні є ще одна процесуальна новела, яка відіграє значну роль під час дії воєнного стану: можливість брати дистанційну участь у засіданні.

Щодо відмови у відкладенні розгляду справи, прикладом може слугувати рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 05 липня 2022 року у справі № 212/8114/21. У даній справі відповідач не з'явився у судове засідання, посилаючись на воєнний стан та неможливість прибути до суду, тому його представник подав клопотання до суду щодо відкладення розгляду справи до закінчення воєнного стану через вище вказані обставини. Але суд відмовив, обґрунтувавши таке рішення спокійної обстановкою у регіоні, та послався на ст. 2 ЦПК, а саме п.10 та 11 ч. 3, в яких

зазначено, що одними з основних принципів цивільного судочинства є розумність строків розгляду справи та неприпустимість зловживання процесуальними правами. Виходячи з того, що справа належить до малозначних, а також за наявності відзиву відповідача на позовну заяву, суд не вбачає підстав для відкладення розгляду справи [6]. Аналізуючи дане рішення, ми можемо дійти висновку, що не завжди дія воєнного стану може бути належною підставою для відкладення розгляду справи чи відсутності учасника у судовому засіданні, так як має враховуватись і навантаження судів, яке тільки збільшується через відкладення розгляду справ, зупинення розгляду тощо.

Отже, враховуючи викладене, можемо зробити висновок, що принцип процесуальної економії – «ключ» до пришвидшення та збільшення ефективності в діяльності судів, що особливо необхідно під час дії воєнного стану. Цей принцип є підставою для застосування різних процесуальних дій, які сприяють економії часу: участь у режимі відеоконференції, зміна підсудності, заборона штучного подвоєння судового процесу тощо. Хоч в ЦПК і містяться норми про розумність строків та своєчасність, вважаємо за необхідне й чітке закріплення принципу процесуальної економії, щоб це положення стало доступнішим для учасників процесу і у своїх клопотаннях, заявах, позовах вони могли посилатися на нього, а також для їхнього розуміння процесуальних вимог в даному аспекті в разі відмови зі сторони суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року.*Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15
3. Ухвала Верховного Суду від 25 липня 2022 року у справі № 640/4843/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105401978
4. Постанова Рівненського апеляційного суду від 26 жовтня 2022 року у справі № 559/1816/2.2 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106963800
5. Ухвала Дубровицького районного суду Рівненської області Отупор К. М від 15 червня 2022 року у справі № 949/698/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104771663
6. Рішення Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 05 липня 2022 року у справі № 212/8114/21URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105183080

Пашинін Ілля Олегович,
студент 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Цивільне судочинство і цивільне процесуальне право України, засновано на певних принципах. Ці принципи відображають погляди народу, а саме як цінності політико-правової ідеї.

Особливість сучасної теоретико-методологічної ситуації у сфері пізнання і формування системи принципів цивільного процесуального права характерезується:

1. Запереченням необхідності виділення категорії «система» для характеристики сукупності процесуальних принципів

2. визнанням та обґрунтуванням категорії «система принципів ЦПП» як фундаментальна категорії ЦПП, що виражає «цілісну сукупність принципів, яка, як і будь-яка система, може бути охарактеризована через такі елементи:

а) склад принципів (кількісна сукупність принципів);

б) зв'язок елементів один з одним;

в) внутрішня структура, тобто певна впорядкованість елементів, послідовність їх розташування в системі»

Вважаємо, що сукупність принципів (конституційних та галузевих, організаційно-функціональних та функціональних тощо) становить зміст системи принципів ЦПП. Принципи ЦПП не просто сумарно поєднуються в якусь сукупність, а, включаючись у її, набувають якості, не властиві їм окремо, що притаманно функціонування елементів у системі.

1. Методологічною основою дослідження системи принципів цивільного процесуального права є діалектичний метод, системоутворюючий методологічний потенціал якого відкритий для всіх інших методологічних концепцій.

2. Застосування сукупності методів дослідження у вивченні Системи принципів ЦПП характеризує системність її дослідження. Місце та роль кожного з цих методів у дослідженні системи принципів ЦПП визначається через пізнання їхньої функціональної сутності.

Застосування системного методу вивчення системи принципів ЦПП як провідний приватно-науковий метод обумовлює необхідність всебічного її дослідження, у всіх її властивостях і проявах.

Це неодмінно викликає потребу у нових категоріях (принципах), збагаченні змісту існуючих принципів, більше глибокому осмисленні їхньої ролі в теоретичному плані та в практичній діяльності суб'єктів цивільних процесуальних відносин. [1].

Вячеслав Комаров вважає що інтенсивні дослідження принципів цивільного процесу припадали на періоди пов'язані з кодифікаціями процесуального законодавства. Так було і у 60-х роках миеулого століття, і у 2000-х роках. Також комаров звертає увагу на те що теоретичні концепти покладені в основу теорії принципів цивільного права ще у 60-х роках минулого століття, і досі залишаються майже незмінними. Поза увагою доктрин цивільного процусуального права є і залишаються принципи цивільного судочинства, які, на думку автора, є основопрложними і визначають певний вектор наукових досліджень та виміри сучасного цивільного судочинства в умовах демократичного суспільства. Вони мають певну правову природу і в деякій мірі пояснюють загальновизначені норми і принципи міжнародного права. Отже подальший розвиток теорії цивільного процесуального права має бути направлено на вивчення та дослідження глибоких закономірностей, тенденцій які будуть сприяти зміни ухарактеристиках регулювання права цивільного судочинства, адже вони є у глибині різних систем праворозуміння і формують новий світогляд, тобто бачення правосуддя, стверджує Комаров. [2].

Басай О. В. зазначає значення принципів кожної галцзі права, у тому числі саме цивільного права. Він зумовлює це тим, що вони відображають суть, характер та загальні риси цієї галузі. На данний момент це питання набуває особливого значення і актуальності, оскільки вивчення генезису цивільно-правових інститутів які вплинули на процес формування, має важливе значення саме для визначення напрямків правотворчості національного права України, яке на сьогоднішній день ще знаходиться на стадії реформування, а говорити про вдосконалення законодавства буде неможливим якщо не спиратися на колишнє українського права, на його злетів і падінь. Також Басай вказує, що останнім часом у юридичній літературі все частіше піднімаються питання співвідношення щодо засад у цивільному законодавсві, а також його принципів та ідей. Проблематика співвідношен-

ня цих категорій має не лише теоретичне значення, а ще й практичне, тому що те чи інше поняття вказує на конкретику сутності прававової системи. Додатково до цього є певні категорії, такі як принципи та засади у цивільному праві та цивільному законодавстві, які є дуже важливими прийомами для того щоб створити певну теорію цивільного права яка може бути основоположним методологічним підгрунтям. Саме це і вказує що вивчення цієї ланки є дуже актуальним. [3]

Також досить цікаву точку зору висловив В. А. Кройтор на рахунок проблеми принципів цивільного процесу. На його думку, особлива актуальність цього питання набуває в умовах реформування цивільного проесуального права. Взагалі в деяких нормотворчіх діях принципи цивільного процесуального права завдають свій вплив на сутність норм, що дають напрямок цивільному судочинству, а також позитивно впливають на систематизацію цивільного процесуального законодавства що дає змогу виявляти норми що не збігаються із систематикою цивільного процесуального права. Коли йде застосування принципів цивільного процесу на практиці можна зазначити деякі загальні заходи що здійснюють правосуддя, а також допомагають правильно трактувати норми цивільного процесу. Ці принципи являють собою певну базу для теоретичного відтворення концепцій тої чи іншї галузі права, не вийнятком є і цивільне процесуальне право, Вважає Крайтор.

Також, В. А.Кройтор, співвідношує принци цивільного процесуального права з принципами у цивільному судочинстві, оскільки має думку, що вимогу парва до суду і учасників процесу, а саме цивільного, є закономірними щодо дотриманняпарвововго регулювання вчинення правосуддя у цивільному процесі, що вказує на особливість цієї галузі. Саме це і визначає предмет цивільно процесуального регулювання. [4]

Також, доволі цікаве бачення висловила Олнена Штефан, коментуючи слова інакших науковців. На її думку говорячи про принципи цивільного процесуального права, повинно йтися про основні засади цивільних процесуальних відносин, а якщо говорити про принципи цивільного судочинства – то основоположна база організаційної праці загальних судів з розгляду та вирішення цивільних справ.

Взагалі доктрина цивільного процесуального права включає в себе дві основні течії щодо підходів для визначення принципів цивільного процесуального права. Деякі науковці виходять із семантичного

розуміння термінології принципу, інші ж трактують цю категорію визначивши її на основі відгородження ознак принципів ци вільного процесуального права. Ці обидва підхода не можуть виключати співіснування один одного та мають плюси та мінуси.

У Н. А. Чечиної своя позиція на цей рахунок. Вона вважає що сама суть принципів цивільного процесуального права являє собою засади, які керують питання здійснення правосуддя у цивільних справах, які закріплюються нориами цивільно процесуального законодавства. На поняття нормативності як важливу ознаку принципів звертав увагу і М. А. Гурвіч. Він визначав принципи цивільно процесуального права як основу правил, які закріплюються унормах цивільно процесуальному законодавстві. Такий підхід також використовувався і сучасними українськими науковцями. [5].

По-суті, принципи цивільного процесуального права дуже тісно пов'язані між собою і в цілому являють собою певну систему. Кожен принцип відіграє особисту роль, характеризує певну стадію, галузь у цілому чи окремий процесуальний інститут, але можна помітити що між ними є зв'язок і взаємодія, А саме вона характеризується єдністю мети і завдань цивільного судочинства. Тобто дія одного принципу обов'язково обумовлює дію інших принципів. Кожен принцип унікальний але не може існувати окремо від принципів системи, тільки тоді коли вони взаємодіють між собою, зміст окремих принципів детальніше розкривається враховуючи змісту інших принципів галузі права.

Таким чином розглянувши таку важку тему можна підвести певні підсумки. Принципи є основоположними в усіх галузях права і цивільний процес не вийняток, вони сприяють вивченню, дослідженню та розвитку сучасної науки. Абсолютно кожен принцип має свою властивість і виконує свою особливу роль, що допомагає охарактеризувати галузь права у всебічному розумінні, а також що між всіма принципами існує своя певна взаємодія, з чого можна зробити висновок що характеризкє спільність мети і завдань у цивільному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1 Цивільне процесуальне прво України (Загальна частина): підруч.; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.

2 .Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Х. : Право, 2012. 624 с.

3 Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2014. 36 с.

4 Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.

5 Штефан О. О. Цивільне процесуальне право у схемах: Навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 208 с.

Перерва Дмитро Миколайович,

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Полуніна О. О.*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРИВАТНИХ ВИКЛОНАВЦІВ ТА СУДУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Гарантування державою захисту прав та свобод, а також інтересів громадян і юридичних осіб можна пов'язувати з виконанням судового рішення. У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово акцентував увагу на телеологічній і функціональній єдності процесу вирішення спору і виконання судового рішення, що ухвалене за результатами розгляду такого спору.

В Україні нормативно-правове регулювання сфери взаємодії судів та приватних виконавців при виконанні судових рішень не в повній мірі забезпечує ефективність здійснення такої взаємодії, в тому числі, у зв'язку з недоліками юридичної техніки побудови норм права та нормативно-правових актів, недостатнім рівнем системності законодавства, у тому числі й міжгалузевого, а також недосконалістю механізму такої взаємодії тощо.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та введенням воєнного стану Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженимЗаконом № 2102-IX від 24.02.2022 року, з'явилось багато проблемних питань щодо ефективної взаємодії

суду з учасниками процесу, особливо що стосується комунікації приватних виконавців та суду.

Відповідно до положень ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами; на цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. При цьому, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [1].

В процесі взаємодії приватних виконавців та судів виникають певні проблеми, які мають негативний вплив на ефективність здійснення виконавчого провадження, та потребують вирішення, а саме:

1. Суди загальної юрисдикції постановляють ухвали, які не відповідають вимогам до виконавчого документу, у зв'язку з чим фізичні та юридичні особи обмежені в праві пред'явлення такого ухвали (виконавчого документу) до виконання приватному виконавцю.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року, «у виконавчому документі зазначаються: 1) назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище, ім'я, по батькові та посада посадової особи, яка його видала; 2) дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ; 3) повне найменування (для юридичних осіб) або прізвище, ім'я та, за наявності, по батькові (для фізичних осіб) стягувача та боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або адреса місця проживання чи перебування (для фізичних осіб), дата народження боржника – фізичної особи; 4) ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань стягувача та боржника (для юридичних осіб – за наявності); реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті) боржника (для фізичних осіб – платників податків); 5) резолютивна частина рішення, що передбачає заходи примусового виконання рішень; 6) дата набрання рішенням законної сили (крім рішень, що підлягають негайному виконанню); 7) строк пред'явлення рішення до виконання. У виконавчому документі можуть зазначатися інші дані (якщо вони відомі суду чи іншому органу (посадовій особі), що видав виконавчий документ), які ідентифікують стягувача та

боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню рішення, зокрема місце роботи боржника – фізичної особи, місцезнаходження майна боржника, реквізити рахунків стягувача і боржника, номери їх засобів зв'язку та адреси електронної пошти. Виконавчий документ підписується уповноваженою посадовою особою із зазначенням її прізвища та ініціалів і скріплюється печаткою» [2].

Варто звернути увагу, що згідно з п. 6 ч. 4 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження», «виконавчий документ повертається стягувачу органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем без прийняття до виконання протягом трьох робочих днів з дня його пред'явлення, якщо виконавчий документ не відповідає вимогам, передбаченим статтею 4 ЗУ «Про виконавче провадження», або якщо стягувач не подав заяву про примусове виконання рішення відповідно до статті 26 цього Закону» [2].

Тому шляхом вирішення даної проблеми є врахування суддями при постановленні ухвал положень ЗУ «Про виконавче провадження», особливо в частині вимог до виконавчого документу.

2. Проблеми, що виникають у зв'язку з розглядом судами подання приватного виконавця про надання дозволу на реалізацію майна боржника, яке не зареєстроване у встановленому законом порядку.

Згідно з п. 2 ч. 4 ст. 50 Закону України «Про виконавче провадження», «у разі якщо право власності на нерухоме майно боржника не зареєстровано в установленому законом порядку, виконавець звертається до суду із заявою про вирішення питання про звернення стягнення на таке майно» [2]. Відповідно до ч. 10 ст. 440 Цивільного процесуального кодексу України, «питання про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, під час виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішуються судом за поданням державного виконавця, приватного виконавця» [3].

На практиці часто трапляються випадки, коли особа, яка раніше купувала нерухоме майно (до 2013 року), наприклад, житловий будинок та земельну ділянку, в подальшому не зареєструвала його в установленому законом порядку та не отримала державний акт на право власності на земельну ділянку чи свідоцтво про право власності на житловий будинок тощо. У зв'язку із цим, під час реалізації такого майна боржника, що належить йому лише на підставі договору купівлі-продажу, приватний виконавець не може звернути стягнення

на це майно боржника для погашення заборгованості за відповідним судовим рішенням шляхом реалізації на СЕТАМі. У зв'язку із чим приватний виконавець зобов'язаний звертатись до суду з відповідним поданням згідно ст. 440 ЦПК України. В свою чергу, суди відмовляють у задоволенні подання приватного виконавця, здебільшого не врахувавши всі подані докази та зазначають, що для реалізації такого майна достатньо договору купівлі-продажу. Проте для того, щоб реалізувати майно шляхом електронних торгів на СЕТАМі, лише договору купівлі-продажу не достатньо, тому в прийнятті заявки приватного виконавця щодо реалізації такого нерухомого майна працівники СЕТАМу відмовляють.

Тому для розв'язання даної проблеми потрібно звернути увагу на необхідність розгляду вказаних подань виконавця, що є принципово важливим для подальшого фактичного виконання судового рішення.

3. Проблема комунікації між приватними виконавцями та судами.

Для підвищення ефективності діяльності судових органів та для налагодження і спрощення процедури комунікації між приватними виконавцями та судовими органами, з урахуванням відповідних обмежень у зв'язку з введенням воєнного стану досить актуальним на даний час є використання переваг та можливостей діджиталізації – зокрема, «Електронного суду» як «підсистеми ЄСІТС, що забезпечує можливість користувачам у передбачених законодавством випадках відповідно до наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС реалізованого функціоналу створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи» [4]. На виконання положення ЦПК України приватні виконавці реєструють особистий кабінет на сайті електронного суду, що дозволяє оперативно отримувати необхідну інформацію. Проте на практиці ефективність такої комунікації значно знижена через відсутність внесення даних судами про надходження скарг, клопотань, повісток тощо в цей електронний кабінет, а також виникають певні труднощі в роботі «Електронного суду» в період військового часу, зокрема, наразі не всі суди мають технічний зв'язок з підсистемою «Електронний суд», є проблеми з відключенням від мережі Інтернет та проблеми з електроенергією, що в цілому значно ускладнює та подекуди унеможливлює

повноцінне використання електронних ресурсів і обмежує можливості сторін судового процесу.

Шляхом вирішення даної проблеми є ефективне використання інформаційно-телекомунікаційних можливостей, зокрема, відправлення кореспонденції через електронний кабінет та внесення сканкопій відповідних справ суду в електронному вигляді тощо.

Отже, вищевикладене свідчить про те, що проблема взаємодії приватних виконавців та судів при виконанні судових рішень в Україні є актуальною, особливо враховуючи нові виклики у зв'язку з введення військового стану, а тому її вирішення є важливим кроком для вдосконалення практики застосування законодавства у сфері примусового виконання рішень, а також сприятиме оперативному вирішенню проблемних питань, що виникають на стадії примусового виконання. Вирішення проблемних аспектів взаємодії суду та приватних виконавців забезпечуватиме ефективний захист прав фізичних та юридичних осіб за умови гарантованого захисту прав усіх суб'єктів у виконавчому провадженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 року № 1404-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n29

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9179

4. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 року за № 1845/0/15-21. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text

Плахтієнко Владислав
студент 3 курсу 2 потоку 2 групи факультету прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Гонгало Р. Ф.*

ТЕРИТОРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ (ПІДСУДНІСТЬ) ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією із невід'ємних умов для провадження цивільного судочинства є дотримання територіальної юрисдикції (підсудності). У зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України виконання цієї вимоги значно ускладнилось через проведення активних бойових дій та тимчасової окупації частини території нашої держави. Разом з тим, положеннями ч. 2 ст. 64 Конституції України заборонено обмеження конституційного права кожного на судовий захист навіть в умовах воєнного стану [1]. З огляду на вказане, актуальним є розкриття специфіки дотримання підсудності цивільних справ в умовах воєнного стану.

Як справедливо зазначає Ю. І. Полюк, «поняття «підсудність» у процесуальній літературі вживається в декількох сенсах, зокрема одні автори вважають підсудність компетенцією судів на розгляд підвідомчих їм справ, інші – властивістю, ознакою справи, треті – правовим інститутом». Не вдаючись до наукової дискусії, погодимось із думкою вченої про те, що «підсудність розглядається як правовий інститут, що призначений для розмежування компетенції між окремими ланками судової системи і між судами однієї ланки з розгляду підвідомчих їм цивільних справ, тобто для відсікання, відмежування інших судів, яким підвідомча справа, з метою визначення одного єдиного, у якому така справа може бути розглянута найбільш ефективно» [2, с. 57].

Загальні правила визначення територіальної юрисдикції (підсудності) визначені у ст.ст. 26-32 ЦПК України [6]. Однак, в умовах воєнного стану вони є малодієвими. Тому, відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» «у разі неможливості здійснення правосуддя судами, розташованими на тимчасово окупованих територіях, територіальна підсудність судових справ, що

розглядаються у таких судах, визначається в порядку, передбаченому частиною сьомою статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на тимчасово окупованих територіях, розгляд яких не закінчено ухваленням судового рішення, передаються іншим судам протягом двадцяти робочих днів з дня встановлення такої підсудності або в інший розумний строк» [3].

Для реалізації вище наведених положень, у ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється» [4].

На жаль, на сьогодні Вища рада правосуддя не має повноважного складу, тому всі питання про територіальну підсудність розглядаються Головою Верховного Суду. Тому вказаним суб'єктом вже видано вже понад 15 розпоряджень про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану судів у Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Чернігівській, Житомирській, Запорізькій, Київській та інших областях, при цьому є й випадки відновлення підсудності деяких судів [5].

З огляду на вказане, вважаємо, що під час визначення територіальної юрисдикції своєї цивільної справи, позивач насамперед має ознайомитись із інформацією щодо зміни та припинення останньої, що висвітлюється на офіційному веб-ресурсі Верхного Суду. Дотримання цієї рекомендації має важливе значення для захисту своїх цивільних прав у судовому порядку, адже у випадку зміни підсудності справ, певний суд позбавлений повноважень розглядати відповідні справи, навіть якщо протягом певного часу така можливість фактич-

но існує. Крім того, важливо відмітити, що у випадку подання заяви до суду, територіальна юрисдикція якого змінена, може виникнути ситуація коли одну справу розглядають два суди, що може мати наслідком не лише ухваленню різних судових рішень, а й складність подальшого юридичного трактування правовідносин, що розглядались. Також, у такому разі існує небезпека і для самих суддів, які можуть бути змушені окупантами прийняти завідомо незаконне рішення.

В контексті даної теми також важливо звернути увагу й на те, що у разі зміни територіальної юрисдикції важливо врахувати необхідність розгляду справи з початку для забезпечення принципу безпосередності судового розгляду у цивільному процесі. У даному випадку, на нашу думку, варто виходити з того, що якщо справа передається до іншого суду, але при цьому суддя не змінюється, така необхідність відсутня. У протилежному випадку має бути повторний розгляд судової справи з від моменту відкриття провадження.

Таким чином, підсумовуючи всі вище наведені положення, можна зробити висновок, що територіальна юрисдикція (підсудність) цивільних справ є динамічною та змінюється у відповідності до військової ситуації в нашій країні на певних її територіях. При цьому, вважаємо, що наведене має вирішальне значення не лише для забезпечення конституційного права кожного громадянина на судовий захист, а й для підтвердження статусу України як демократичної та правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Полюк Ю. І. Вплив територіальної юрисдикції (підсудності) при реалізації права на звернення до суду за захистом у цивільному судочинстві України. *Часопис цивілістики.* 2018. С. 57-61.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст.892.
4. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545.
5. Територіальна підсудність: як дізнатися, які суди працюють – перелік. URL: https://zib.com.ua/ua/151412.html
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. В*ідомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

Романенко Даніл Сергійович,
студент 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська Юридична Академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Полуніна О. О.*

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Реформування цивільного судочинства являється надзвичайно важливим процесом для кожної сучасної цивілізованої держави, оскільки сучасне суспільство потребує істотного оновлення феномену права та ролі держави. Відповідно до цього, інститут малозначності справ до цивільного законодавства України був введений у 2017 році.

Проблема ефективності та доступності правосуддя є однією з найважливіших проблем сучасного процесуального права. Одним із шляхів підвищення доступності та ефективності правосуддя є поява спрощеної позовної форми провадження у цивільному процесі [3, с.85]. Застосовується спрощений порядок розгляду справ за формальними ознаками малозначності майнових вимог та простоти спірних правовідносин.

Такі обставини не виключають не лише складності справи, її потенційної практичної значущості, а й наявності нікчемного протистояння сторін, яке потребує судового засідання. Іноді це протистояння переростає в обмеження суду тим процесуальним режимом, який йому надає закон.

З-поміж іншого варто також наголосити на тому, що безпосередньо під малозначною справою в цивільному судочинстві нашої країни слід розуміти цивільну справу, яка формально містить ознаки порушення, невизнання чи оспорювання прав, свобод чи законних інтересів, але в силу своєї малозначності не завдає або не може завдати істотної шкоди особі, а також не може завдати особі істотної шкоди для держави чи суспільства [1, с.106].

Слід констатувати той факт, що спірним є те, що існує певна категорія справ (позови немайнового характеру), у яких взагалі відсутня цінність позову. У таких випадках суд вирішує, відносити їх до малозначних справ чи ні. Тому суддя повинен вирішувати це в кожній конкретній справі (справи про захист честі та гідності, про виселення особи з житлового приміщення та багато інших справ).

Деякі вчені вважають, що проблема полягає в тому, що складна і заплутана справа може мати недостатню вартість позову для звернення до суду касаційної інстанції, а проста справа, яка має достатній розмір, встановлений законом, буде розглянуто цим судом [2, с.129].

Інша проблема полягає в тому, що позивач сам може змінити ціну позову на нижчу (вказавши вартість спірного майна меншу, ніж вона є насправді, або розділивши вимоги на кілька окремих позовів), щоб відстрочити розгляд справисудового розгляду або підпасти під категорію малозначних справ. Також позивач може, навпаки, збільшити суму, щоб його справу міг переглянути суд касаційної інстанції.

Отже, на даний момент, в складних умовах сьогодення у зв'язку з тим, що 24 лютого 2022 року почалося повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, йде пошук ефективних шляхів вирішення малозначних справ у цивільному судочинстві з метою якомога швидше шляхом прискорення цивільного провадження, де це можливо, зберігаючи належний рівень якості розгляду цих справ.

Водночас актуальною проблемою здійснення цього пошуку є визначення меж, до яких можна прискорити провадження без шкоди для якості розгляду конкретної малозначної цивільної справи.

Для ефективного судового захисту цивільних прав необхідно визначити, в яких випадках прискорення цивільного процесу буде надмірним, що виходить за межі правосуддя і є по суті свавільною діяльністю суду, а в яких прискорення припустимо.

Межі розгляду малозначних справ є тим критерієм, який відокремлює правову діяльність, в якій досягається мета цивільного судочинства, від неправосудної.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поліщук М. Г. Правові аспекти визначення малозначності справ цивільної юрисдикції. *Теоретичні та практичні проблеми застосування норм цивільного, трудового та господарського права в сучасних умовах*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2018. С. 106-107.

2. Кравцов С. О. Малозначність спору як «процесуальний фільтр» касаційного оскарження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 126-129.

3. Помазанов А. В. Малозначність справ у цивільному процесі України. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 80-86.

Романовська Ніна Олександрівна,
студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процес Полюк Ю. І.*

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВУМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судова гілка влади як і інші правові інститути зазнала впливу війни, що, беззаперечно, внесло свої корективи в процес здійснення цивільного судочинства. Водночас відповідно до ст. 64 Конституції України право на судовий захист в умовах війни не підлягає жодним обмеженням і воно має бути забезпеченим належним здійсненням правосуддя [1]. Згідно з ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під час війни забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства [2]. Основним елементом права на суд є право на доступ до суду в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання і що з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перепони для здійснення цього права [3, с. 86]. Однак на практиці забезпечити безперебійну роботу судів в період воєнного стану вкрай важко. Нажаль, в умовах проведення бойових дій здійснювати правосуддя безпосередньо у приміщення суду в багатьох містах України зараз є неможливим.

Підвищення оперативності судового процесу може бути досягнуте за допомогою сучасних інформаційних технології, які гарантують ефективність та зручність взаємодії між учасниками судового процесу і судом. В сучасних умовах, окрім згаданого, цілю застосування інформаційних технологій в судах є також недопущення втрати судових справ внаслідок проведення бойових дій та забезпечення доступу до суду учасникам справи, які можуть знаходитися на дуже далекій відстані. Тому, найбільш ефективним засобом, який надасть можливість забезпечити принцип ефективності під час розгляду справ та мінімізує ризики втрати доказів та інших документів під час евакуаційних заходів та передачі справ під час зміни територіальної підсудності, є активне застосування електронного судочинства.

З травня 2021 року набув чинності закон щодо впровадження ЄСІТС [4], 17 серпня 2021 року Вищою радою правосуддя було затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [5].З 05 жовтня 2021 року підсистеми ЄСІТС (а саме: Електронний кабінет, Електронний суд, відеоконференцзв'язок) почали офіційно функціонувати.

Підсистема «Електронний кабінет» є основним інструментом доступу користувачів до ЄСІТС, який передбачає реєстрацію електронних кабінетів з присвоєнням офіційних електронних адрес для користувачів з метою використання всього функціоналу електронного судочинства: імперативний порядок для осіб визначених ч. 6 ст. 14 ЦПК України та добровільний порядок для усіх інших. Підсистема «Електронний суд» це підсистема ЄСІТС, яка передбачає можливість вчинення користувачами процесуальних дій в електронній формі, зокрема, подання процесуальних та інших документів, доказів учасниками; надсилання матеріалів справи судом тощо. Також у цій підсистемі можна створити процесуальні документи із застосуванням вбудованого в систему текстового редактора шляхом заповнення форм документів. Підсистема відеоконференцзв'язку надає учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду у будь-якому зручному приміщенні за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів. Також підсистема відеоконференцзв'язку передбачаєпередачу учасникам справи і суду електронних файлів під час конференції.

Під час війни, як і до введення воєнного стану, користуватися ЄСІТС та усіма вище перерахованими функціями можуть зареєстровані в системі особи. 05 серпня 2022 рокуРада суддів України прийняла рішення щодо підвищення використання інструментів електронного судочинства у відправленні правосуддя, в якому спонукає всіх учасників судового провадження активно використовувати підсистеми ЄСІТС під час судового розгляду [6].

В період дії воєнного стану в ЄСІТС запроваджено кілька нововведень, а саме: впроваджено нові функціональні можливості підсистеми відеоконференцзв'язку, які пов'язані з трансляцією судових засідань в режимі онлайн та полягають у значному спрощенні процедури; з квітня 2022 року для користувачів з'явилась можливість

надсилати документи до Електронних кабінетів інших учасників перед відправкою до суду з отриманням підтвердження (квитанції) про доставку таких документів; передбачено додатковий спосіб інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату й час судового засідання через додаток «Дія»; а з травня 2022 року з'явилася можливість громадянам використовувати кваліфікований електронний підпис «Дія.Підпис».

В умовах воєнного стану електронне судочинство стикається з певними викликами, такими як пошкодження критичної інфраструктури, вимкнення електроживлення, яке в свою чергу може спричиняти проблеми у функціонуванні підсистем ЄСІТС. Відповідно до Рішення Вищої ради правосуддя від 25 січня 2022 року у випадках знеструмлення електромережі суду, виходу з ладу обладнання або комп'ютерних програм чи настання інших обставин, які роблять неможливливим функціонування автоматизованої системи понад п'ять робочих днів, особливості здійснення автоматизованого розподілу судових справ визначають Збори суддів [7]. А у разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин більше п'яти днів, що може бути перепоною розгляду справи у строки, встановлені ЦПК України, справа розглядається за матеріалами в паперовій формі, для чого всі матеріали справи невідкладно переводяться в паперову форму у порядку, встановленому Положенням про ЄСІТС.

На даний момент, стабільне функціонування судових систем, а також організація резервного каналу передачі даних судової влади здійснюється завдяки системі супутникового зв'язку StarLink [8]. Водночас, з міркувань кібербезпеки, на початку війни доступ до електронних судових ресурсів із території інших держав був тимчасово обмежений, але наразі, доступ до електронних ресурсів поступово відкривається з інших країн.

Також, звісно, існує ряд проблемних питань роботи системи ЄСІТС, матеріально-технічнічного та організаційно-технічного характеру, які пов'язані з функціонуванням електронного судочинства. До таких проблем належать: питання відповідності технічного оснащення та програмного забезпечення судів, відносно невисока довіра громадян до електронних послуг, низька залученість у використанні електронного суду з боку державних органів виконавчої влади тощо.

Зважаючи на вищенаведене, можна зазначити, що хоча на даний момент і існує ряд проблемних питань у роботі ЄСІТС, важливим є

те, що державна політика України направлена на усунення зазначених недоліків, покращення матеріального та організаційного забезпечення систем, підвищення рівня діджиталізації системи правосуддя, оптимізації процесів, підвищення рівня надійності та безпеки системи й розвитку інформаційних технологій у судочинстві загалом, як однією з гарантій доступу до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон Українивід 12.05.2015. № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України : дисертація, канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса: 2019, 258 с.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2021. № 1416-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text

5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021. № 1845/0/15-21. URL:https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/richenna_VRP_ECITC_21.pdf

6. Щодо організаційних заходів, направлених на оптимізацію окремих статей витрат суддів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства: Рішення Ради суддів України від 05.08.2022. № 26. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text (

7. ПрозатвердженняЗміндоПоложенняпропорядокфункціонуванняокремихпідсистем (модулів) Єдиноїсудовоїінформаційно-телекомунікаційноїсистеми: РішенняВищоїрадиправосуддявід 25.01.2022. № 83/0/15-22. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v083_910-22#Text

8. Про забезпечення станціями супутникового зв'язку STARLINK: наказ Державної судової адміністрації України від 28.07.2022. № 261. URL:https://court.gov.ua/archive/1307041/

Руснак Софія Василівна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Волкова Н. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Відповідно до законодавства України охорона дитинства в нашій державі здійснюється на загально-національному рівні, що свідчить про ступінь розвитку нашої держави. Мова йде про належну реалізацію прав дитини, що проявляються у нагляді за її життям, здоров'ям, освітою і тощо. Адже варто розуміти, що це не просто особи, які мають рівні права з дорослою особою та потребу в їх реалізації – це те саме коріння, що дає росток майбутньому, новому та свіжому. Одна з найактуальніших проблем незалежної України є захист прав та інтересів дитини. Такий захист здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми і способів захисту. Основною формою захисту прав та інтересів дитини, як справедливо зазначає Н. В. Волкова, необхідно вважати судову [1]. Відповідно «суд є єдиним органом, який наділений компетенцією здійснювати правосуддя в Україні та вирішувати всі виникаючі в ході розгляду цивільної справи правові питання щодо захисту сімейнихправ та інтересів дитини» [2, с. 20-23].

Особливо гостро це питання постає під час воєнного стану, оскільки саме в дитинстві проходить становлення фундаментальних людських якостей, моральної та фізичної стійкості, окреслення основних навичок та вмінь, котрі війна може не аби як похитнути та, на жаль, стерти. І хоча факт погодження законодавства України з міжнародними нормативно-правовими актами в даному аспекті очевидний, все ж, на практиці виникає купа «заковик» в таких справах.

Серед справ, що заслуговують на увагу саме у воєнний стан, це справи про усиновлення дитини.Доречним буде згадати, що у сфері усиновлення та захисту прав дітей існує дуже важливий орган – Національна соціальна сервісна служба України. Відштовхуючись від основних завдань цієї служби матимемо змогу зробити висновки про

стан процесу усиновлення на теперішній час, а саме: надаєкандидатам чітку інформаціє що до дитини; надає належну інформацію про місцезнаходження дитини для подальшого встановлення контакту з нею; вносить дані про дітей, які підпадають під такі категорії, до системи централізованого обліку.

Якщо ж говорити про процедуру усиновлення внутрішнього характеру з урахуванням воєнного стану можна відмітити наступне, що відповідний центральний орган виконавчої влади не робив ніяких заяв з приводу обмежень у даній сфері, а тому робимо логічний висновок, що дана процедура буде проходити у звичайному порядку. Отже, розгляд справ про усиновлення здійснюється у цивільному судочинстві в порядку окремого провадження. Особливістю є те, що дані справи розглядаються колегією у складі одного судді та двох присяжних; є обов'язкова участь органів опіки та піклування для надання висновку по справі; за заявою заявника-справа про усиновлення дитини може розглядатись у закритому судовому засіданні тощо. Щодо територіальної підсудності справ про усиновлення, то вона передбачена ст. 310 ЦПК України, а саме: «заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання» [3]. Також сімейне законодавство передбачає певні умови за яких особа може усиновити дитину (ст. 211 СК України).

Також, важливе зауваження зробила т.о.в. начальник служби у справах дітей О. Яцько, а саме «окрім того, що вся процедура продовжує здійснюватися відповідно до основ СК України та Порядку здійснення діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей під час війни постають труднощі у постановці на облік, адже достовірні дані про сирітство неможливо отримати. Також, у дитини можуть бути брати та сестри, яких не розлучують за загальним правилом; усиновлення не можуть провести, якщо, все ж, є надія на возз'єднання сім'ї та якщо не минуло 2-х років з моменту виконання всіх можливих дій для пошуків батьків чи інших рідних» [4].

Тому, необхідно зазначити, що внутрішнє усиновлення дитини цілком можливе в умовах воєнного стану, проте, варто дуже ретельно дотримуватись процедури в такій атмосфері заради збереження морального та духовного стану дитини.

Що ж до усиновлення дитини іноземними особами, то необхідно звернути увагу, що Міністерство соціальної політики України зазначило, що «…дозвіл чи згоду на усиновлення, в такому випадку, має видавати Національна соціальна сервісна служба» [5], яка у свою чергу не може здійснити перевірку документів іноземних кандидатів на належному рівні через активні бойові дії на території нашої держави, тому, наразі, цей процес дещо призупинено.

Необхідно вказати й про інші способи взяття дитини під свій нагляд. Одним з них являється оформлення опіки чи піклування. На даний момент ця процедура спрощена і виключає деякі пункти з переліку необхідних документів, наприклад, що до проходження курсів з виховання дітей таких категорій [6]. Але в умовах війни може стати проблематичним зібрати навіть спрощений пакет, адже у когось в такий час документи можуть знаходитись на стадії поновлення і це значно ускладнить та призупинить процес.

З цього приводу Міністерство соціальної політики визначило, що найкращим та найпростішим способом в даному випадку буде взяття дитини під свій нагляд в порядку тимчасового влаштування. Звичайно, втрата близьких та рідних людей не аби яке потрясіння, а таким чином сім'ям родичів чи навіть чужим небайдужим людям буде простіше подарувати родинне тепло такій дитині, в такому ж порядку можуть діяти будинки сімейного типу. Завдяки такому вирішенню ситуації дитина зможе перебувати в належних умовах до повного з'ясування обставин що до батьків.

Наостанок хочеться згадати й про розвиток інтернет ресурсів по даному питанню. У соц-мережі Telegram був створений бот «Дитина не сама» в якому кожен з небайдужих може вказати надзвичайну ситуацію, яка загрожує безпеці дитини, там можна: прихистити дитину, повідомити про її зникнення, повідомити про те, що ви знайшли дитину та інші функції [5].

Підводячи підсумок можемо визначити, що наша держава робить все можливе для ефективного захисту прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану. Вбачається, що основні та першочергові питання даної сфери визначені чітко та вірно. Звичайно, прогалини в даному питані присутні, проте реальний стан війни був неочикуваним для всіх і обумовити найдрібніші питання у попередні роки не виявлялось можливим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н. В. Форма захисту сімейних прав та інтересів дитини.*Право і суспільство*. 2018. № 4. С.81-85.
2. Волкова Н. В. Роль суду у захисті сімейних прав та інтересів дитини у цивільному процесі відповідно до судової реформи України. *Новели цивільного процесуального кодексу України :* матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.). За заг. редакцією д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2018.С. 20-23.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. ВВР. 2004. № 40-41, 42. С.492.
4. Постанова Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Закон України від 8 жовтня 2008 р. № 905. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text
5. Національна соціальна сервісна служба України. URL:https://nssu.gov.ua/
6. Телеграм Бот «Дитина не сама» . URL:https://t.me/dytyna_ne_sama_bot

Сокрюкіна Марина Володимирівна,
студентка 4 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу Притуляк В. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ ДО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року, на у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти нашої держави, на усій території України запроваджено правовий режим воєнного стану, який в свою чергу дає змогу на певний строк обмежувати ряд прав та свобод людини і громадянина.

Проте, правосуддя виступає основоположною правовою категорію, кінцева мета якого полягає у реалізації такого конституційного права як судовий захист, яке чітко передбачене нормами Конституції та яке не підлягає обмеженням навіть під час дії правового режиму воєнного стану [1]. Також, варто відзначити те, що відповідно до норм Конституції України, правосуддя на території України здійснюють виключно суди. Тобто, можна говорити про те, що така діяль-

ність являється виключною компетенцією судів. При цьому, вона реалізується за допомогою чітко визначеної процедури. Так, процедура розгляду цивільно-правових справ чітко визначена в положеннях Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України). Згідно статті 2 ЦПК України, мета цивільного судочинства полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному вирішення цивільних справ, задля того, щоб ефективно здійснити захист прав та свобод людини і громадянина, суспільства та держави в цілому [2].

Також, варто було б звернутися до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де закріплені загальні положення стосовно здійснення правосуддя в період дії правового режиму воєнного стану. Так, згідно статті 26 даного закону:

1. Суди здійснюють свої повноваження виключно на основі Конституції та законів України;
2. Повноваження судів – не підлягають обмеженню;
3. Дублює положення Конституції України про виключну компетенцію судів на здійснення правосуддя;
4. Встановлює заборону на створення особливих та надзвичайних судів;
5. Забороняє змінювати будь які форми судочинства, зокрема, прискорювати або скорочувати їх;
6. Допускає можливість зміни територіальної підсудності в разі, якщо справу не може розглянути суд за загальною підсудністю тощо [3].

Варто було б також звернутися до змін, які були внесена до статті 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 03.03.2022 року. Саме ці зміни визначили порядок зміни територіальної підсудності у випадку, коли суд, у якому справа відлягає розгляду не може його здійснити у зв'язку з рядом об'єктивних обставин, в тому числі через воєнний стан [4]. Так, на голову Верховного Суду покладається обов'язок із вирішення питання стосовно територіальної підсудності з подальшим опублікуванням такого розпорядження на відповідному сайті суду. В той же час, Державна судова адміністрація веде перелік судів, які тимчасово призупинили свою діяльність та доводить його до відома населення.

Варто відзначити те, що у зв'язку з активними бойовими діями, кількість звернень до суду в порядку різних форм судочинства скоротилася. Проте, останнім часом ця тенденція починає змінюватися,

а кількість звернень зростає. Хотілося б згадати думку тимчасового виконувача обов'язків Голови Державної судової адміністрації Сальнікова О., який зазначає про те, що судова система України вистояла збройну агресію та закріпилася на тих рубежах, які продовжую забезпечувати їй ЗСУ задля того, щоб громадяни і далі отримували ефективний засіб судового захисту [5].

Якщо говорити про категорії справ, які на даний час є найпоширенішими в цивільному судочинстві, то до них варто віднести: справи, що пов'язані зі спорами в сфері права власності, речових прав, зобов'язальних прав та власне справи, що пов'язані із відшкодуванням завданої шкоди тощо. Хотілося б звернутися до постанови ВС у справі № 308/9708/19 від 14.04.2022 року, де було зазначено те, що суди під час розгляду справи мають право ігнорувати імунітет російської федерації під час розгляду справ, що пов'язані із відшкодуванням шкоди, яка була завдана внаслідок збройної агресії (такий судовий імунітет встановлювався Законом України «Про міжнародне приватне право», проте, його реальне виконання як зазначив суд є неможливим, оскільки будь які дипломатичні відносини з росією були розірвані [6].

У зв'язку із введенням в дію правового режиму воєнного стану та збройною агресією в цілому, виникла нагальна потреба у тому, аби адаптувати українське законодавство до реалій воєнного часу. Саме тому, Верховний суд та Рада суддів України сформували ряд рекомендацій з цього приводу. Зокрема, у них зазначається про те, що:

1. Суди за можливості повинні відкладати справи в разі, якщо учасник справи не може у встановлені законом строки прибути у судове засідання через загрозу власному життю чи здоров'ю;

2. Надати особам право подати заяви про відкладення розгляду справи у зв'язку з зазначеними вище обставинами в режимі онлайн на базі відповідної заяви;

3. Невідкладні справи повинні розглядатися першочергово;

4. Напрацьовувати судову практику враховуючи реалії військового часу;

5. Здійснювати розгляд справ, які не характеризується невідкладністю виключно на підставі згоди всіх її учасників;

6. Керівництвом суду може встановлюватися обмеження на особистий прийом громадян в порядку Закону України «Про звернення громадян» та обмежує доступ сторонніх осіб до розгляду справи;

7. Визначають запровадження правового режиму воєнного стану особливою підставою, на базі якої може здійснюватися поновлення процесуальних строків [7].

Варто також згадати рекомендацію Верховного Суду від 13.03.2022 року, де зазначається про те, що у випадках виникнення безпосередньої загрози захоплення населеного пункту, працівники суду повинні вивезти судові справи та передати суду, який за територіальною юрисдикцією повинен здійснювати судовий розгляд таких справ. В разі, якщо можливості такого вивезення немає, працівники суду мають забезпечити належне зберігання таких справ в приміщеннях суду [8].

Варто також згадати ряд законопроєктів в сфері судочинства, зокрема цивільного. Так, відповідно до законопроєктів від 26.04.2022 року № 7315 та № 7316, пропонувалося запровадження можливості здійснення повноважень працівниками апарату суду своїх повноважень на період воєнного стану у дистанційному форматі. Також, проєкти закону передбачають додаткові гарантії сповіщення учасників судового процесу, в тому числі за допомогою різних засобів зв'язку (телефоном, електронними повідомленнями, СМС, за допомогою мобільного застосунку «Дія») тощо [9].

Отже, можна сказати про те, що впровадження правового режиму воєнного стану та власне збройна агресія призвела до погіршення процедури здійснення правосуддя та власне до його ефективності. Саме тому, доцільно і далі розвивати законодавство в даній сфері, з метою його адаптації до умов воєнного стану тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.*1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-42. Ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 31. Ст.545 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19

5. Інформація про діяльність судів в умовах воєнного стану станом на 28 березня 2022 року. URL: https:// dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1265236/

6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005р. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15

7. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєн- ного стану. Рада суддів України. URL: http://rsu.gov. ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvalarekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogostanu

8. Розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf

Проект Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану) № 7316 від 26.04.2022. URL: https://itd. rada. gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489

Соловей Анна Олегівна, Соловей Вікторія Вікторівна
студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *асистент кафедри цивільного пролцесу, Московчук Д. О.*

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ЗВЕРНЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО СУДІВ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

В умовах сьогодення, враховуючи воєнний стан та події, які відбуваються на території України, необхідно звернути увагу на проблематику звернення внутрішньо переміщених осіб до цивільних судів України.

Необхідно зазначити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою вважається «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, по-

рушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру». [2]

Так, з 2014 року було внесено значну кількість змін до законодавства України та прийнято низку спеціальних законів щодо проблемних питань переселенців, однак залишилися певні прогалини, які, на наш погляд, є важливими і потребують особливої уваги.

Перш за все варто зазначити про проблему звернення до цивільних судів такими особами у зв'язку з тим, що вони знаходяться в іншому місті та позбавлені можливості звертатися до судів за правилами територіальної підсудності, що вказані у параграфі 3 Глави 2 Цивільно-процесуального кодексу України. [1]

Загальновідомо, що через війну, суди, які знаходились у зоні активних бойових дій або на окупованих територіях, було перенесено до інших міст. Прикладом може послугувати рішення Голови Верховного Суду Всеволода Князєва провидання розпорядження від 26 вересня 2022 року № 52, щозмінив територіальну підсудність судових справ 21 суду Херсонської області. Відповідним розпорядженням суди міста Херсона таХерсонської області було перенесено до міста Одеси. Зокрема, особи, які раніше повинні були звертатись до судів, що знаходились ум. Херсоні та області наразі мають потребу у зверненні до суду у м. Одеса. Однак, ці зміни не включають у себе аспект зовсім іншого місцезнаходження внутрішньо переміщених осіб, що викликає труднощі у безпосередньому зверненні до судів.Таким чином, особа, що має за необхідність звернутись до суду зіштовхується зі складнощами, які пов'язані з великою відстанню, матеріальними витратами та, можливо, браком часу. [3]

Варто зазначити, що українська судова практика містить різноманіття справ щодо категорії внутрішньо переміщених осіб, які потребують захисту, аналізуючи яку, можна зустріти велику кількість справ, пов'язаних з проблематикою звернень переселенців «першої хвилі» (особи, які були вимушені виїхати у зв'язку з проведенням бойових дій протягом 2014–2022 рр.). Наприклад, вже є факти прийняття документів, виданих на непідконтрольній території Україні. Так, рішенням Попаснянського районногосуду по справі № 423/620/16-ц було встановлено факт смерті особи на окупованій території, зокрема для цього суд використовував під час оцінки в якості доказу медичного свідоцтва про смерть, виданого медичною установою, що знаходиться на окупованій території. Однак кількість судової практики щодо

звернення внутрішньо переміщених осіб «другої хвилі» (особи, які були вимушені виїхати у зв'язку з проведенням бойових дій, починаючи з 23 лютого 2022 року) істотно менша, що впливає на неможливість справедливого та безстороннього доступу до правосуддя такими особами. [4, 5]

Так, сьогодні активно практикується дистанційна участь у судовому процесі, однак постає питання, чи є в наразі в Україні повністю безпечне місце, аби забезпечити безперервний розгляд справи? Загальновідомим є той факт, що особи мають переміститись в укриття під час того, як лунають сирени. Недотримання таких правил тягне за собою доволі сумні наслідки. Наприклад, одним з таких наслідків стало влучання в Миколаївську ОДА, в якій був розміщений Господарський суд Миколаївської області, в результаті чого загинуло багато осіб, серед яких були і працівники суду.

Таким чином, у зв'язкунеможливістю внутрішньо переміщених осіб фізично звертатися до суду, вважаємо за необхідне удосконалювати процеси електронної участі, аби навіть в умовах війни кожний мав можливість брати безпосередню участь у процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільно-процесуальний Кодекс України. Закон від 18.03.2004 № 1618-IV (у чинній редакції від 06.11.2022). *ідомості Верховної Ради України.*

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб:Закон України№ 1706-VII від 20.10.2014. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/ed20221029#Text

3. Про зміну територіальної підсудності судових справ судів Херсонської області.URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporyadjennya/Rozpor_52_26_09_2022.pdf .

4. Проблемні питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб.URL: yurradnik.com.ua

5. Рішення Попаснянського районного суду Луганської областівід 09.03.2016. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/56177713

Тимошишин Інна Любомирівна,
студентка 4-гокурсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Цал-Цалко Ю. Ю.*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, на певний час зупинила мало не всі процеси в державі. Багато підприємств та організацій і досі не повернулись до повноцінного функціонування, а хтось і зовсім не відновив роботу. Проте, це стосується не всіх.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: на період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваженнясудів. А згідно із положенням ч. 2 ст. 26 вказаного Закону: скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [1]. Судова гілка влади неупинно продовжує свою роботу протягом цього тяжкого періоду і працівники апарату суду стикаються з чималими труднощами.

Розпочати варто з того, що не на всій території України суди зараз можуть функціонувати, в тому числі і суди загальної юрисдикції, до повноважень яких входить розгляд цивільних справ. Задля забезпечення здійснення судочинства на територіях, де суди були вимушені припинити свою роботу, Верховним Судом було затверджено «Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану» [3], згідно якому правосуддя здійснюється найбільш територіально наближеними судами [6]. Даний документ гуртувався на відносно нових положеннях Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які закріплюють, що: у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення

Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється (ч. 7 ст. 147 зазначеного Закону) [2].

Суди, що функціонують, здійснюючи свою діяльність керуються Рекомендаціями щодо роботи судів в умовах воєнного стануРади суддів України [4]. Варто зазначити, що дотримання вказаних рекомендацій спрямоване на гарантування безпеки учасників процесу, але не допомагає спростити чи забезпечити звичний темп розгляду справ. Численні повітряні тривоги суттєво зменшують кількість судових засідань, які можуть бути проведені впродовж робочого дня; нестабільна робота громадського транспорту збільшує шанс неприбуття учасників справи, участь яких є обов'язковою; частина присяжних перебуває за межами кордону України; нестабільна робота мережі Інтернет унеможливлює проведення судових засідань у режимі відеоконференцій та (або) їх аудіофіксації, так як на даний момент, в системі судоустрою аудіофіксація судових засідань здійснюється на комплексі vkz.court.gov.ua, який потребує стабільного інтернет підключення – іце лише частина із фактично виникаючих щодня проблем.

Задля забезпечення розгляду цивільних справ, часто, учасникам пропонується подати заяву про заочний розгляд справи, або про проведення судового засідання без їх участі. Що фактично, хоч і не обмежує прав особи на можливість представляти свої інтереси в суді, але штовхає їх відмовлятися від фактичної присутності у судових засіданнях задля пришвидшення розгляду конкретної справи. Беззаперечно, учасники справи можуть взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, проте, з низки причин це не завжди є можливим. Існують різні причини: не вірна авторизація учасника справи на сайті через який здійснюється дистанційне провадження, через що не можливим буде приєднання учасника до відеоконференції, поганий Інтернет зв'язок, завантаженість найближчих судів, із залів засідань яких передбачалась участь бажаючої особи та інші.

Також, аналізуючи Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [4], слід звернути увагу, що в пріоритет ставляться кримінальні справи, а розгляд цивільних рекомендується відкладати. Але такий «застій» в цивільному судочинстві є доволі негативним явищем і не слід недооцінювати важливість вирішення даної категорії справ.

Наразі дуже важливим для людей стали питання усиновлення, визнання права власності на нерухоме майно та інші. Це зумовлено багатьма причинами. Наприклад, визнання права власності дає людям змогу подавати заявки на отримання коштів та допомог державних програм щодо осіб, які втратили своє житло. А питання усиновлення особливо важливим стало для сімей, один із членів яких виконує свій обов'язоку Збройних силах України.

Слід зазначити, що не дивлячись на всі виникаючі труднощі суди проводять судові засідання та успішно розглядають справи, хоч їх кількість і суттєво менша ніж у мирний час.

Так, здійснення судочинства у період війни потребує створення відповідних норм законодавства, які б передбачали способи безперешкодного здійснення своїх обов'язків судами навіть у такі складні та нестабільні часи.

Проте, хоч і існує низка проблем з якими працівники апарату суду та учасники судового провадження стикаються щодня, але вони не стають перепоною для здійснення своїх обов'язків судовою гілкою влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року№ 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон Українивід 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

3. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану.URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Zagalna_tablica_sudiv_06_04_2022.pdf

4. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану.URL:http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu

5. Васильєва Д. Судові засідання в умовах війни. Які справи розглядають та в якому порядку: Юридична газета, 2022 р. URL:https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/sudovi-zasidannya-v-umovah-viyni-yaki-spravi-rozglyadayut-ta-v-yakomu-poryadku-.html

6. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану, 2022 р.URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu

Тютюн Ольга Володимирівна,
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу, доцент Цал-Цалко Ю. Ю.*

ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЗНАЧНИХ СПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Інститут малозначних справ з'явився у національному законодавстві у 2016 році, під час реформування судової системи. У Цивільний процесуальний кодекс України даний інститут було введено у 2017 році із черговим внесенням змін до ЦПК України. Розгляд даної категорії справ здійснюється в межах спрощеного позовного провадження, щодо переліку малозначних справ, то їх визначено у ч.6 ст. 19 ЦПК України [1].

Запровадження даного інституту, здійснювалося з метою часткового розвантаження судової системи та спрощення процедури вирішення процесуальних питань, однак через відсутність досконалого врегулювання деяких аспектів, виникають проблемні питання, щодо трактування окремих положень.

Проаналізувавши п.1, п.2 ч.6 ст. 19 ЦПК України з урахуванням положень Закону України «Про державний бюджет на 2022 рік» (прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2022 року – 2481 грн.), беремо до уваги розмір прожиткового мінімуму станом на 1 січня поточного року, незважаючи на те, що впродовж року ставка збільшується, оскільки це передбачено ч.9 ст. 19 ЦПК України. Можемо здійснити прості математичні дії й визначити, що ціна позову за даною категорією справ не повинна перевищувати 248 100 тис. гривень згідно до п.1 ч.6 ст. 19 ЦПК України та 620 250 тис. гривень відповідно до п.2 ч.6 ст. 19 ЦПК України [2]. Тут виникає питання, чи можна цю справу за ціною позову віднести до малозначної? Зазвичай, для сторін спір не таку суму навряд чи є малозначним, до того ж часто справа, яку за вимогами ЦПК України можна віднести до такої категорії за своїм змістом може приховувати важливі аспекти, а також здійснювати вплив на судову систему.

Суперечним є те, що існує певна категорія справ (немайнові позови), у яких ціна позову взагалі відсутня. У таких позовах, саме суд по-

винен вирішувати, відносити їх до категорії малозначних справ чи ні. Тому суддя повинен вирішувати дане в кожному окремому випадку (справи про захист честі та гідності, виселення особи з приміщення, та багато інших справ) [3, с 8]

Щодо п.2 ч.6 ст. 19 ЦПК України також ще є певні зауваження, крім ціни позову, зокрема, як співвідносити між собою справи незначної складності й малозначні справи, виходячи з даного положення їх можна зіставити як частина та ціле, однак з положень ч.4 цієї ж ст. 19 ЦПК України, вищезгадані категорії справ є самостійними елементами у спрощеному позовному проваджені, які можна розглянути у суді. Також законодавцем не розкрито поняття змісту справ «незначної складності», що, на наше переконання, не дозволяє здійснити чітке розмежування між тлумаченням термінів.

Наступною особливістю є те, що не допускається здійснення касаційного оскарження даної категорії справ відповідно до п.2 ч.3 ст. 389 ЦПК України. Тобто, законодавець розвантажуючи і зменшуючи навантаження на судову систему, позбавив права касаційного оскарження учасників малозначних справ.

У доктрині цивільного процесуального права й нині відсутні одностайні погляди щодо доцільності існування цих «процесуальних фільтрів». Д. Д. Луспеник вважає, що їх введення не впливає на реалізацію права на доступ до суду, тому що таке право буде реалізовано в першій та апеляційній інстанціях [4].

Ми розділяємо таку думку, на наше переконання, запровадження «касаційних фільтрів», є досить ефективним нововведенням, оскільки до внесення змін у ЦПК України, суд касаційної інстанції вирішував усі питання, які не було з'ясовано у судах нижчої інстанції, але це повністю нівелювало його роль у судовій системі, і фактично зрівняло його в повноваженнях і судом першої та апеляційної інстанції. Оскільки суд вищої інстанції, в нашому випадку Верховний Суд, повинен слідкувати за однаковим застосуванням судами норм матеріального права, і надавати свої висновки з цього приводу, а не вирішувати й ті питання, в який спір по суті не вирішується. Однак, є певні виключення, коли суд третьої інстанції все ж здійснює касаційний перегляд справ, вони передбачені у п.2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України.

В результаті аналізу судової практики Верховного Суду щодо застосування відповідних положень цивільного процесуального законодавства О. І. Попов дійшов висновку, що нині вже є значна кіль-

кість рішень Верховного Суду, у яких позитивно вирішувалося питання про допуск касаційних скарг у малозначних справах, однак у більшості з них не міститься детальної аргументації суду стосовно того, у чому саме полягає «фундаментальне значення правового питання», «значний суспільний інтерес» чи «винятковість значення для учасника справи» [5, с. 144].

Ще однією вагомою особливістю є інститут представництва у малозначних справах, згідно ч.2 ст. 60 ЦПК України, представником у вирішені даних спорів може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років та має повну цивільну дієздатність, тобто присутність адвоката, як представника сторони є необов'язковою.

В умовах воєнного стану даний інститут не зазнав жодних змін, він продовжує своє функціонування та застосування у національному судочинстві, ніяких фундаментальних особливостей малозначних справ запроваджено не було. Хоча, як відносно новий вид провадження, він потребує значної уваги з боку законодавчого та доктринального підходів.

Взагалі, суд при розгляді справ, що є малозначними наділений досить широким колом дискреційних повноважень, тому варто виокремити ряд критерій, за якими, можна було б визначати поняття «малозначності». Оскільки у судді у даному випадку можливе зловживання службовим становищем та винесення суб'єктивного рішення по справі. Також у зв'язку із відносно нещодавнім запровадженням даного інституту, варто допрацювати ключові його аспекти, зокрема звернути увагу на ціну позову у даній категорії справ та врегулювати питання стосовно співвідношення малозначних справ та справ незначної складності, аби все було у відповідності із фундаментальними положеннями національного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

2. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12. 2021 р. № 1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text

3. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Юридична література, 2017. 212 с.

4. Луспеник Д. Д. Не слід боятися нового або П'ять безпідставних пересторог щодо запропонованих змін до процесуальних кодексів. URL:

https://zib.com.ua/ua/print/129038pyat_bezpidstavnih_perestorog_schodo_zaproponovanih_zmin_do_.html

5. Попов О. І. Малозначність справи як процесуальний фільтр доступу до суду касаційної інстанції: окремі питання судової практики. Збірник наукових праць учасників Міжнародної науково практичної конференції. 2018. С. 134–147.

Тощакова Анна Сергіївна,
студентка 3 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Павлова Ю. С.

РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПРОЩЕНИЙ ПОРЯДОК

Шлюб є юридичним фактом, що передбачає сімейно-правові відносини, тобто рівноправний та добровільний союз вільних чоловіка і жінки, укладений у встановленому законом порядку для створення сім'ї [1].

Внаслідок підвищеної суспільної значущості, виникнення та припинення шлюбних правовідносин пов'язують з державною реєстрацією. Саме відповідна державна реєстрація надає законного статусу сімейним відносинам між чоловіком та жінкою. Тому проблема правового регулювання державної реєстрації шлюбу, особливо в умовах воєнного стану, потребує особливої уваги з боку наукових діячів.

Питання щодо реєстрації шлюбів досить актуальне, це питання обговорюються в роботах українських та зарубіжних політичних й громадських діячів, наприклад: А. Кірсанова, С. Спектра, З. Ромовської, Я. Карася, Л. Литвиненка, М. Басілашвілі.

Глава 4 Сімейного кодексу регулює порядок реєстрації шлюбу і механізми правового регулювання актів цивільного стану зокрема реєстрації шлюбу, що визначається законом. Згідно з законодавством України право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку.

Для того щоб забезпечити стабільність стосунків між жінкою та чоловіком, захистити права й інтереси подружжя та їх дітей, й інтересах суспільства та держави було запроваджено державну реєстрацію шлюбу [2]. Не залежить чи до війни, чи після шлюб можна

зареєструвати на загальних засадах, тобто через місяць після подачі певних заяв до органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Згідно з частиною 2 статті 32 Сімейного кодексу України допускається реєстрацію шлюбу в день подання відповідної заяви або в будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця, при наявності безпосередньої загрози життю нареченого чи нареченої. Однозначно під критерій цієї норми підпали загальна ситуація в Україні та воєнний стан. Тож подружжю тепер не потрібно чекати місяця. А сама реєстрація шлюбу відбуватиметься в будь-якому органі державної реєстрації актів цивільного стану на безпечній території там, де не ведуть бойові дії. Органи державної реєстрації актів цивільного стану, не зупинявши роботу, реєстрували шлюби, однак були винятки, а саме ті території, де велися активні бойові дії, де приміщення даних органів було знищено внаслідок війни. Але навіть у цьому випадку такої перешкоди немає, адже є можливість зареєструвати шлюб у найближчому працюючому відділі цих органів.

За звичайних умовах правове регулювання процедури подачі заяви на реєстрацію шлюбу та порядок державної реєстрації відбувалося відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [3]. Статті 14 акцентує увагу, що для державної реєстрації шлюбу чоловік та жінка повинні особисто подати заяву до відповідного органу ДРАЦС. Цей орган, прийнявши заяву, має ознайомити з порядком та умовами державної реєстрації наречених, а також – обов'язком доповідати один одного про стан здоров'я та застерегти про відповідальність для подружжя, якщо приховуєш відомості про існування перешкод для реєстрації шлюбу.

Державну реєстрацію шлюбу проводять через місяць від дня подання нареченими заяви про державну реєстрацію шлюбу. Якщо є дозвіл від керівника вище зазначеного органу та поважної причини, то державна реєстрація проводиться до закінчення зазначеного строку.

У випадку вагітності нареченої, народження дитини, а також за наявності безпосередньої загрози життю нареченої або нареченого, державна реєстрація шлюбу проводиться в день подання заяви або у інший будь-який день, при наявності бажання наречених протягом одного місяця. Відповідні особи набувають статусу наречених, подавши дану заяву. Однак, беручи до уваги особливі умови в яких зараз перебувають громадяни України, то законодавець вирішив спростити процедури укладення шлюбу певній категорії осіб.

Процедуру було спрощено для окремих категорій громадян, тобто постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» [4], вирішує певні питання щодо вступу в шлюб та визначає перелік осіб, з особливим порядком реєстрації шлюбу. Відтепер під час воєнного стану відділи державної реєстрації актів цивільного стану можуть реєструвати шлюби без особистої присутності нареченої, чи нареченого якщо вона або він є: наприклад військовослужбовцем Збройних сил, поліцейським, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, працівниками закладу охорони здоров'я і т.д.

Заява військовослужбовця повинна містити відомості про нього та особу, з якою він хоче зареєструвати шлюб: прізвище, власне ім'я та по-батькові, при наявності, дата народження, громадянство. Якщо обрали прізвище нареченого, нареченої або приєднали до власного прізвища – прізвища нареченого, нареченої – також відомості про обране прізвище. Даний факт реєстрації шлюбу може відбуватися без особистої присутності одного або навіть обох наречених з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим, хто відсутній, або з обома. Потім укладені акти відсилаються до будь-якого відділу органів реєстрації актів цивільного стану для складання актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відповідних відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Паперові акти видаються наруки у відділі ДРАЦС, до якого було надіслано оригінал. Дана реєстрація шлюбу дозволяється в день, коли подали таку заяву. Якщо відсутній доступ до Реєстру, то проведення перевірок відомостей про наречених не застосовується.

Якщо ми говоримо про реєстрацію шлюбу закордоном, то чоловіки та жінки, які перебувають там при бажають зареєструвати шлюб, повинні подати письмову заяву до консульської установи, чи дипломатичного представництва України в країні перебування. У цьому випадку не потрібно повертатися на батьківщину для реєстрації шлюбу, реєстрація може бути проведена в посольстві або консульстві.

Треба також сказати про спрощену процедуру реєстрації шлюбів в інших країнах. Подібний процес реєстрації шлюбу властивий США, Новій Зеландії, Багамським островам, Кіпру і т. д. А причина такої популярності є насамперед шлюбний туризм, бо до вказаних країн приїжджають також і для укладення шлюбу за декілька годин [5].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що сама процедура укладення шлюбу значною мірою спростилася. Завдяки швидкому запровадженню спрощених процедур одруження всі бажаючі одружитися мають можливість офіційно зареєструвати шлюб навіть на передовій, як у довоєнному порядку, так і в удосконаленому, що надає можливість швидко зареєструвати шлюб, навіть за умови відсутності одного або двох наречених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В., Сімейне право України: підручник. Юрінком Інтер. 2012. С. 320.

2. Сімейний Кодекс України від 19.02.2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 27.10.2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text.

4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України «« від 08.09.2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text.

5. Логінова М. В., Лукомська А. А. Особливості процесу реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022 р. С 46-49.

Циник Анастасія Іванівна,

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу Іліопол І. М.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, торкнулася всіх сфер життя. На жаль, інформація про загиблих з'являється на телебаченні щодня. У зв'язку з вище викладеним питання спадщини в умовах воєнного стану є своєчасним та актуальним. Разом з тим, варто зазначити, що в умовах воєнного стану законодавство щодо здійснення спадкування змінилося.

На сьогодні інститутом, покликаним засвідчувати права та факти, що мають юридичне значення, а також здійснювати інші дії, з метою надання їм юридичної вірогідності є нотаріат. Як і будь-який інший

правовий інститут, нотаріат має свої історичні витоки та особливий шлях розвитку, що в сучасну цифрову еру є вкрай важливим для його повноцінного функціонування [1].

Крім того, сьогодні Україна переживає складні часи, що суттєво вплинуло на усі сфери життєдіяльності нашої країни. Відтак, із запровадженням воєнного стану нотаріальна діяльність також зазнала певних змін, зокрема, з метою захисту даних, Міністерством юстиції України було тимчасово зупинено роботу реєстрів, держателем яких є вказаний орган. Кабінетом Міністрів України 28.02.2022 р. було прийнято Постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», якою було установлено, що у період дії воєнного стану та протягом місяця після його припинення, нотаріальні дії вчиняються з урахуванням деяких заборон та особливостей. Однак, вже 19.04.2022 р. Постановою № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» було викладено у новій редакції постановляючу частину вище згаданої постанови (№ 164) та вирішено питання щодо посвідчення деяких правочинів [2].

Як правило, відповідно до ст. 1220 ЦК України, спадкування відкривається у разі смерті особи або оголошення її померлою. Спадкоємець має право подати заяву про прийняття спадщини або відмовитися від прийняття спадщини протягом 6 місяців з дня її відкриття [3].

Варто зазначити, що на період воєнного стану в Україні призупинено перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття. На нашу думку, така зміна до положення є цілком виправданою з наступних підстав. Зокрема, за нинішніх обставин можуть виникнути певні труднощі з доступом до документів, необхідних для відкриття спадкової справи особою, яка приймає або відмовляється від прийняття спадщини. Може виникнути ситуація, коли дана особа лише тимчасово не матиме доступу до цих документів, але в сучасних реаліях ці документи цілком можливо знищити (наприклад, внаслідок бойових дій). Однак, навіть якщо у даної особи є необхідні документи, можуть виникнути труднощі, пов'язані з доступом нотаріуса до державних реєстрів [4].

Строк для прийняття спадщини становить 6 місяців з дня її відкриття, до цього строку не входить період війни. У разі пропуску

строку з поважних причин спадкоємець має право просити суд встановити додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини. Причини вважаються поважними за рішенням суду. Прикладом таких причин є тривала хвороба спадкоємця, строкова військова служба в Збройних Силах, необізнаність спадкоємця про наявність заповіту (постанова Другої палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду України від 26 червня 2019 р. у справі № 565/1145/17) [5].

Цікавим нововведенням закону є відсутність спадкоємця для розпорядження спадковим майном до закінчення воєнного стану, адже якщо до 23 лютого 2022 року не закінчився строк для прийняття спадщини, то спадкоємець не зможе отримати свідоцтво спадкового права. Однак, якщо 6-місячний строк закінчився раніше встановленого терміну, нотаріус має право видати свідоцтво, якщо спадкову справу порушено записом у книзі про спадкування [4].

Під час війни заповіти військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, які беруть участь у забезпеченні безпеки і оборони країни, можуть бути посвідчені командиром цих формувань або уповноваженою на це особою. Ці заповіти надсилаються через Генеральний штаб Збройних Сил, Міністерство оборони, правоохоронний або інший орган до Міністерства юстиції або його територіального органу для нотаріальної реєстрації. Якщо військовополонений, який є громадянином російської федерації, вирішив скласти заповіт, то начальник табору для військовополонених має право посвідчити такий заповіт [6]. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини. Наразі свідоцтво про право на спадщину видається лише спадкоємцям, строк дії яких закінчився до 3 червня 2022 року, що пов'язано із законодавством, прийнятим під час воєнного стану. Якщо граничний термін видачі свідоцтва про право на спадщину припадає на 3 червня 2022 року, то документ складається через 10 місяців з дня смерті особи. Цей термін може бути скорочений у разі припинення воєнного стану. Наприклад, особа померла 01.05.2022 р. строк прийняття (відмови) від спадщини закінчується 01.03.2023 р. Нотаріус зможе видавати свідоцтво про право на спадщину з 2 березня 2023 року, якщо воєнний стан не буде призупинено або не скасовано раніше [7]. Місцем відкриття спадщини, як правило, є місце останнього проживання спадкодавця. Альтернативним варіантом може бути місце знаходження нерухомого або рухомого майна померлого (за відсутності нерухомого майна).

Під час воєнного стану законодавець передбачив можливість звернення до будь-якого нотаріуса в Україні про відкриття спадкової справи без територіальної прив'язки до останнього місця проживання померлого. Це значно полегшило реалізацію прав тим громадянам, які вимушено залишили свої попередні місця проживання або якщо спадкодавець помер на окупованій території України. При цьому, якщо в ході розгляду спадкової справи з'ясується, що справа велася в іншого нотаріуса, справа, розпочата пізніше, передається тому нотаріусу, у якого вона була відкрита раніше. Така ситуація може виникнути, коли одні спадкоємці подали заяву про прийняття спадщини до війни, а інші – під час воєнного стану, а нотаріус не зміг перевірити наявність заведеної спадкової справи через відсутність доступу до реєстру протягом певного строку. Наразі спадковий реєстр є, але не в усіх адміністративно-територіальних одиницях він працює.

Станом на кінець вересня 2022 року, коли уряд вносив останні зміни до переліку областей, де обмежено доступ до реєстрів, спадковий реєстр не працював у деяких районах Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської та Регіони АРК [7].

Доступ до спадкового реєстру важливий для перевірки наявності чи відсутності раніше розпочатої спадкової справи, наявності чи відсутності спадкового договору чи заповіту. Проте в умовах воєнного стану нотаріус може порушити спадкову справу навіть без використання Спадкової книги, якщо на певній території доступ до неї обмежений. Водночас після відновлення роботи такого реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів має провести всі необхідні перевірки. Важливо, якщо спадкову справу було порушено без використання Книги спадщини (і відновлення доступу до неї), нотаріусу заборонено видавати свідоцтво про право на спадщину. Це обмеження має на меті мінімізувати зловживання успадкуванням [7].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що незважаючи на численні законодавчі проблеми, які виникли в нашій країні після повномасштабного вторгнення Російської федерації, спадкові правовідносини залишаються достатньо врегульованими. Однак у майбутньому вони ще потребують вдосконалення. Насамкінець варто зазначити, що в реаліях війни сфера спадкування зазнала змін, спрямованих на максимальний захист прав та інтересів громадян. Водночас, хоча наразі строки прийняття спадщини подовжені, зволікати з оформленням спадщини не варто. Крім того, варто подбати

про вирішення всіх питань, пов'язаних зі спадщиною, ще за життя, що можливо за допомогою заповіту, спадкового договору. Це спростить вирішення майнових питань після смерті спадкодавця та зведе до мінімуму суперечки між спадкоємці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іліопол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022.№ 1. С. 86-88. URL: http: //www.lsej.org.ua/1_2022/1_2022.pdf
2. Іліопол І. М. Деякі особливості вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17 червня 2022 р. м. Одеса. URL: https: //hdl.handle.net/11300/20289
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15
4. Мовчан А. Спадкування під час війни. European Business Association: веб-сайт. URL: http: //surl.li/cbeld
5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 р. № 1118/5. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text
6. Печений О. Війна як фактор впливу на спадкові правовідносини. Lex Inform: веб-сайт. URL: http: //surl.li/cbeht
7. Які особливості спадкування під час воєнного стану? URL: https: //2022.uba.ua/news/yaki-osoblyvosti-spadkuvannya-pid-chas-voyennogo-stanu/

Шишименко Олег Ігорович,
студент 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу*
Полюк Ю. І.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на судовий захист представляє собою самостійне суб'єктивне конституційне право, яке характеризується гарантова-

ною можливістю особи вчиняти юридично значимі активні процесуальні дії в разі посягання іншою особою на її права, свободи та інтереси шляхом звернення до суду, з метою отримання належного захисту, забезпечення та реалізація якого є обов'язком держави [1, с. 52]. Одним із способів забезпечення цього права згідно зі ст. 64 Конституції України є неможливість його обмеження в умовах воєнного стану, правовий режим якого діє на території України з 24.02.2022 року. Воєнний стан та загальна ситуація в країні спричинила необхідності адаптації державних інституцій до реалій повномасштабної війни. Система цивільного судочинства не стала виключенням, що безпосередньо вплинуло на процес здійснення правосуддя. З об'єктивних причин, в умовах війни забезпечити безперервну роботу суду через активні бойові дії не завжди вдається, а на тимчасово окупованих територіях України це взагалі неможливо, як результат, суб'єкти звернення до суду фактично позбавляються можливості реалізувати своє конституційне право на судовий захист. Тож доречно буде приділити увагу реаліям та особливостям здійснення судочинства в умовах воєнного стану.

Така обставина як неможливість здійснення судочинства судами, які опинилися в зоні бойових дій або під окупацією вимагає від держави вчинення дій на забезпечення права на судовий захист, гарантованого Конституцією України. Зокрема, ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що повноваження суддів не можуть бути припинені, а ч. 2 ст. 26 зазначеного Закону забороняє скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства [2]. Дане питання було вирішено 03.03.2022 року шляхом внесення оперативних змін до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де було визначено більш ефективний та швидкий механізм зміни підсудності судових справ. Зокрема, нова редакція закону передбачила можливість зміни підсудності справ суду, який не може здійснювати правосуддя, до суду, який найбільш територіально наближений до нього або іншого визначеного суду рішенням Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) за поданням Голови Верховного Суду (далі – ВС), а у разі неможливості здійснення нею повноважень, за розпорядженням Голови ВС [3]. Саме наділення Голови ВС повноваженням щодо зміни підсудності дозволило оперативно реагувати на проблему неможливості здійснення правосуддя судом, який знаходиться на тимчасово окупованій території України, оскільки вирішення зазначеної про-

блеми рішенням ВРП було ускладнено через неможливість виконання Радою своїх повноважень. За результатами застосування ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» станом на 07.11.2022 року на офіційному веб-сайті судової влади оприлюднено 35 розпоряджень Голови ВС про визначення територіальної підсудності справ, якими було змінено, а згодом й відновлено територіальну підсудність судів у зв'язку з деокупацією [4]. Звертаючись до суду за захистом при вирішенні питання щодо визначення територіальної підсудності своєї справи слід керуватися статтями 26-30 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), що встановлюють правила територіальної юрисдикції (підсудності) та виходячи з них визначити суд, до якого слід звертатись, а якщо роботу цього суду припинено, скористатися розпорядженням Голови ВС, де зазначено, до якого саме суду передані повноваження необхідного суду.

Доречними також стали рекомендації Ради суддів України (далі – РСУ) від 02.03.2022 року, якими судам було рекомендовано: по можливості відкладати або знімати розгляд справ (окрім невідкладних розглядів) зважаючи на неможливість прибуття учасника справи у зв'язку з небезпекою для життя учасника чи працівників суду; невідкладні справи розглядати лише за наявності письмової згоди всіх учасників провадження; виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків та по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану [5].

Втім, процесуальні кодекси досі не зазнали достатніх змін, якими б добавили нові розділи або спеціальні норми, які регулюють порядок здійснення судочинства в сьогоденних умовах. Це змушує суддів «адаптувати» чинне законодавство до реалій. У Верховній Раді був зареєстрований проект закону № 7316 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)», який так і не був прийнятий, через що в суддів постають питання дистанційної участі осіб у судовому розгляді, відкладення розгляду справи, поновлення та продовження строків. Через це наразі існує чимало прецедентів коли суди неодноразово відкладають розгляд справи та не застосовують наслідки неявки учасників справи, які передбаченні ст. 223 ЦПК України, обґрунтовуючи це посиланням

на вищезазначені рекомендації РСУ. Наприклад, Соснівський районний суд у м. Черкаси у справі № 712/1219/22 постановив ухвалу, якою відклав розгляд справи, мотивуючи своє рішення, зокрема, рекомендаціями РСУ від 02.03.2022 року [6]. Звісно, судді мають досліджувати причини неявки та докази підтвердження цих причин в кожному конкретному випадку, втім, законодавцю слід прийняти необхідні зміни, які б врегулювали зазначені питання та унеможливили різне тлумачення норм права.

Стосовно повідомлення учасників судової справи про час та місце розгляду, слід зазначити, що з першого дня повномасштабної війни і до 20.06.2022 року був закритий доступ до Єдиного реєстру судових рішень та інформації щодо стану розгляду справ. Зрозуміло, що це було зроблено задля унеможливлення використання потенційно цікавої інформації окупантами та захисту реєстрів від кібератак. Проте, закриття реєстрів було вчинено без нормативних підстав, що формально означає порушення принципу відкритості інформації щодо справи, зазначеного у ст. 8 ЦПК України.

Заслуговує уваги також питання процесуальних строків, яке наразі врегульовано лише частково. Звісно, ще під час пандемії Covid-19, законодавець передбачив можливість поновлення чи подовження процесуальних строків, якщо порушення строків зумовлене обмеженнями карантину. Проте, норми, подібної до п. 3 прикінцевих положень ЦПК України, яка передбачає можливість поновлення чи подовження строків через обмеження, впровадженими у зв'язку з карантином [7], щодо обставин, зумовлених воєнним станом, процесуальний закон не містить і зазначене питання вирішується у загальному порядку, хоча воно є доволі важливим та потребує законодавчого врегулювання.

Загалом, система судових органів гідно витримує виклики воєнного часу і продовжує забезпечувати право осіб на судовий захист, яке гарантується Конституцією України. Проте, процесуальне законодавство виявилося не цілком пристосованим до реалій воєнного стану, що створило чимало проблем у процесі здійснення судочинства. Для вирішення цих проблем законодавцю слід продовжити роботу над удосконаленням процесуальних кодексів, які доцільно було б доповнити окремим розділом про порядок здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, який би передбачив додаткові механізми подовження чи поновлення процесуальних строків та додатковий механізм повідомлення учасників судової справи про місце та час розгляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полюк Ю. І. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дисертація, канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса: 2019, 258 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022. № 2112-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#n2
4. Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. Портал судової влади України. URL: https: //supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist.
5. Усім судам України! Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Ради суддів України. 02.03.2022. URL: http: //rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu.
6. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 10.05.2022 р.у справі № 712/1219/22. URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/104223909.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 15.10.2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20221015

Шевченко Єлизавета Дмитрівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного процесу Андронов І. В.*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інформатизація суспільства і, зокрема, розвиток цифрових технологій привели до необхідності розгляду в різних формах судочинства нового виду доказів – цифрових (електронних) доказів, яких раніше не існувало. Станом на сьогодні практика дослідження та використання цих доказів в Україні переживає лише етап становлення та самовизначення, а в науковій спільноті нашої держави та зарубіжних

країн немає однозначної позиції щодо доцільності виокремлення в теорії та процесуальному законодавстві такого виду доказів як «електронні докази».

Проблематика використання електронних доказів неодноразово ставала предметом наукових досліджень багатьох вчених та юристів-практиків, серед яких: М. О. Гетманцев, Н. Ю. Голубєва, К. В. Гусаров, К. Б. Дрогозюк, В. В. Комаров, О. М. Лазько, М. К. Треушніков, С. Я. Фурса та ін. Проте правове регулювання порядку використання електронних доказів у процесі судового доказування все ще не є досконалим, а в судовій практиці непоодинокі випадки неоднакового застосування судами процесуальних норм, що регламентують процес збирання, дослідження та оцінки електронних доказів.

Здійснення процедури подання електронних доказів чітко регулюється великим переліком нормативно-правових актів, серед яких варто виділити Цивільний процесуальний кодекс України, Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закон України «Про електронні довірчі послуги».

З приводу виділення електронних доказів як окремого виду доказів в українській юридичній науці можна виділити три основні позиції: 1) підтримання доцільності розмежування письмових та електронних доказів; 2) збереження існуючої системи видів доказів (вчені висловлюють думку про штучне формування інституту електронних доказів); 3) пошук альтернативних варіантів вирішення зазначеної науково-практичної проблеми (вчені пропонують поряд з таким видом доказів як «документи» виділити окремий вид – «електронні документи», зважаючи на особливості останніх).

Відповідаючи на виклики сьогодення, законодавець до Господарського процесуального, Цивільного процесуального кодексів та Кодексу адміністративного судочинства України вніс зміни, якими передбачено існування та використання електронних доказів у відповідних процесах.

Так, згідно ч. 1 ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України електронним доказом є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [1].

Електронні докази класифікують на різноманітні види. Т. В. Цюра ще у 2005 році запропонувала виділити докази, отримані за допомогою технічних засобів. До останніх вказаний автор відносить звуко-, відеозапис, фотографії, інформацію, отриману через Інтернет,

комп'ютерні програми, що ґрунтуються на комп'ютерній обробці поданого матеріалу [2, с. 42].

Законом передбачається особливий порядок подання електронних доказів, відповідно до якого дані докази подаються або в оригіналі, або в електронній копії. У випадку останньої має бути наявний електронний підпис, який прирівнюється до особистого підпису. Підтвердженням цього є те, що 14 лютого 2019 р. Велика Палата Верховного Суду, переглядаючи судові рішення у справі № 9901/43/19, ухвалила, що саме електронний цифровий підпис є головним реквізитом такої форми подання електронного доказу. Відсутність такого реквізиту в електронному документі виключає підстави вважати його оригінальним, а отже, належним доказом у справі [3].

Щодо застосування даних з соціальних мереж як електронних доказів судова практика також є суперечливою. Наприклад, Постановою Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі № 667/266/15 було встановлено, що якщо справа стосується оспорювання автора контенту в мережі Facebook, то, зважаючи на можливість реєстрації сторінки під будь-яким іменем, а також що досить складно, а інколи неможливо з'ясувати достовірність зареєстрованої особи, тому скріншоти із змістовним зображенням таких сторінок не можуть надаватися в суді [4].

Залишаються відкритими питання, що стосуються оцінки електронних доказів під час розгляду та вирішення цивільних справ. Як правило, суддя застосовує загальні правила оцінки доказів.

Логічно випливає питання про те, як надійно та правильно зберегти й надати суду електронний доказ. Адже його можна легко знищити як навмисно, так і випадково. Законодавство, на жаль, не встановлює відповідальності за умисне знищення або пошкодження цифрових доказів. А це, у свою чергу, може призвести до зловживань процесуальними правами учасниками справи. Також законодавець не відзначив, як відрізнити справжній електронний доказ від підробки?

Підсумовуючи, варто зазначити, що електронні докази, як і інші види доказів, мають свої ознаки та займають окреме місце у системі засобів доказування. Попри очевидну прогресивність нововведення, легко спрогнозувати в недалекому майбутньому подальші доопрацювання й удосконалення інституту електронних доказів, що обумовлено відсутністю усталеної судової практики застосування відповідних норм, специфікою електронних доказів, пов'язаною з їх цифровою природою, а також стрімким розвитком цифрових технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник. К.: КНТ, 2005. 256 с.
3. Постанова Верховного Суду від 14.02.2019 у справі № 9901/43/19. URL: «https: //verdictum.ligazakon.net/document/79883385«.
4. Постанова Верховного Суду від 27.11.2019 у справі № 667/266/15. URL: «https: //reyestr.court.gov.ua/Review/86207417«.

Шенькарук Поліна Олександрівна,
студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Іліопол І. М.

РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСОБИ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

За загальним правилом, щоб засвідчити народження або смерть фізичної особи члени сім'ї, опікуни, піклувальники та інші особи, які наділені таким правом, мають звернутися із заявою про реєстрацію даного факту до органу державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС).

Але бувають випадки коли неможливо зареєструвати вказані факти в органах ДРАЦС, а відтак визнання факту смерті чи народження особи потребують встановлення в судових органах і за таких підстав особи повинні звернутися до місцевого суду за місцем проживання.

Через військову агресію Російської Федерації на території України з'явилось багато переселенців, а в органів державної влади та місцевого самоврядування відсутня можливість реалізовувати владні повноваження на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ).

Саме через такі обставини Парламентом України ще у лютому 2016 р. до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) внесені зміни Законом Україні № 990-VIII від 04.02.2016р. та доповнено ст. 257^{-1}, що стосувалася особливостей порядку факту народження чи смерті особи на ТОТ України [1].

Через прийняття ЦПК України в редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017р. ст. 257^{-1} стала ст. 317, але зміст статті залишився без змін.

Доповнення ЦПК України зазначеною статтею викликано тим, що на ТОТ отримане свідоцтво про народження чи смерть фізичної особи видані незаконно створеними органами. Так, відповідно до ч.3 ст. 9 Закону України № 1207-VIIвід 15.04.2014 р. жодний акт, який виданий окупаційною владою на ТОТ, є недійсним та не породжує правових наслідків на території України, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акту цивільного стану [2].

Маючи документи, що підтверджують зазначенні факти, особи повинні звернутися до будь-якого суду загальної юрисдикції на підконтрольній території Україні для визнання юридичного факту.

До того ж Законом України № 2345-IX від 01.07.2022 р. внесені зміни до законодавства, що стосується судового збору, відповідно до яких заявники у справах про визнання народження чи смерті особи у зв'язку зі збройною агресією, збройним конфліктом ТОТ України були звільнені від сплати судового збору під час подання відповідної заяви [3].

Законом України № 2345-IX від 01.07.2022 внесені зміни до ЦПК України, а саме ст. 317 була прийнята в новій редакції. Згідно з даними змінами визначено особливий порядок провадження у справах про встановлення факту смерті або народження та визначається не тільки на ТОТ, а і територій на яких введено воєнний стан [3].

Відтак, особливість розгляду даної категорії справ полягає втому, що:

1) суб'єктом звернення за попередньою редакцією були особи, яким надано право на звернення щодо встановлення даного факту (батьки, родичі, опікуни та піклувальники, законні представники), які проживали на ТОТ, а за новою редакцією ст. 317 ЦПК України дане право поширюється ще й на осіб на території проживання яких введено воєнний стан, а також додано такого суб'єкта, як інші заінтересовані особи;

2) подання заяви щодо встановлення таких фактів, не залежать від місця проживання заявника, та подаються до будь-якого суду загальної юрисдикції за місцем фактичного передування за межами окупованих територій;

3) дані справи відповідно до законодавства повинні підлягати негайному розгляду з дня подання заяви до суду, а не за загальним правилом;

4) рішення яке ухвалено судом, що засвідчує факт народження чи смерті фізичної особи підлягає негайному виконанню та копія рішення негайно надсилається судом до ДРАЦСу за місцем укладення такого рішення.

Необхідність внесення таких змін було обумовлено російською агресією через що на всій території країни було введено воєнний стан Указом Президента України № 64/22 від 24.02.2022 [4]. Як наслідок деякі території є тимчасово окупованими російськими загарбниками, а велика кількість населення була змушена покинути свої домівки та шукати прихисток в іншій місцевості на території України або на території інших держав.

Отже, державою було вжито необхідних заходів з метою поновлення порушених прав та поліпшення громадянам можливості засвідчити факт смерті чи народження, у зв'язку з веденням воєнного стану по всій території країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України: Закон України від 04.02.2016 р. № 990-VIII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-19#Text

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях: Законом України від 01.07.2022https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20 – n6№ 2345-IX URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України р. № 2102-IX URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8385

Якушко Ольга Володимирівна,
студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу*
Іліопол І. М.

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання, що стосується дистанційної участі при розгляді справ було порушено ще у 2019 році у зв'язку з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби COVID-19, але й на зараз дана тема є досить актуальною.

У наш час необхідність проведення судочинства в дистанційному режимі обумовлюється тим, що Указом Президента України № 64/22 від 24.02.2022 р. введено воєнний стан (далі – ВС) на всій території країни у зв'язку з російською агресією [1].

Війна безумовно внесла свої корективи в процес судочинства, проте право особи, яке визначено в Конституції України, на судовий захист не може бути обмежене навіть з введенням ВС.

Так, у ч. 1 ст. 10 Закону України № 389-VIII від 27.05.2015 р. зазначено, що припинення повноважень судів є не припустимими у зв'язку з веденням ВС[2]. Тобто суди зобов'язані належним чином працювати й здійснювати покладені на них обов'язки. У судах, де це можливо, продовжують здійснювати правосуддя шляхом повідомлення учасників судового процесу за адресою їх реєстрації або за поштовою адресою, наданою суду.

Через небезпеку для життя та здоров'я, багато людей були вимушені виїхати за кордон, або в більш безпечні регіони на території України, через це особи не можуть брати участь у розгляді справи безпосередньо у залі судового засідання.

Так, учасники судового процесу, відповідно до ст. 11 Закону України № 1402-VIII від 02.06.2016 року та ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), мають право з клопотанням звернутися до суду, з метою участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза приміщення суду [3, 4].

Таким чином, суд та учасники судового процесу отримують право використовувати різноманітні системи, які забезпечують проведення судових засідань у режимі відеоконференції.

Однією із системи, за допомогою якої може здійснюватися судове засідання у режимі відеоконференції, є «EasyCon». Так для того щоб взяти участь з використанням цієї системи особа повинна:

по-перше, не пізніше 5 днів до початку судового засідання, надіслати до суду заяву про намір брати участь у судовому засіданні у дистанційному режимі;

по-друге, мати все необхідне технічне обладнання, що забезпечить якісний зв'язок;

по-третє, особа повинна мати електронний цифровий підпис для реєстрації на сайті «EasyCon» [5].

Ще одним зі способів реалізації права на судовий захист, який набрав широкого застосування у зв'язку із введенням ВС, є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційної система (далі – ЄСІТС).

ЄСІТС створена з метою підвищення ефективності роботи органів судової влади, спрощення процедури комунікації громадян, які беруть участь у судочинстві та їх представників з органами судової влади, роблячи судові процедури для громадян більш простими, комфортними та доступними.

За допомогою підсистем забезпечується реалізація права на захист прав, свобод та інтересів в порядку цивільного судочинства, яке здійснюється на всіх стадіях цивільного судочинства.

Так, особи, що здійснили реєстрацію у підсистеми ЄСІТС «Електронний суд» на стадії апеляційного провадження можуть:

– створити й надіслати апеляційні скарги та будь-які інші процесуальних документів в електронній формі;
– надати довіреність в електронній формі за допомогою Електронного кабінету з визначенням обсягу повноважень повіреного;
– здійснювати обмін документами між судами в електронній формі;
– визначати колегію судів (судді-доповідача) за допомогою автоматизованого розподілу справ;
– здійснювати обмін документами в електронній формі між судом та учасниками судового процесу, у тому числі про отримання та реєстрацію документів у справі, а також інші відомості, що призвели до зміни стан розгляду справи;
– здійснювати обмін документами в електронній формі між учасниками судового процесу;
– тощо [6].

Зазвичай судова кореспонденція надсилається поштою, але на даний час поштові оператори мають певні обмеження стосовно доставки кореспонденції в умовах ВС, Законом України № 2461-IX від 27.07.2022 р. були внесені зміни до Закону України № 1402-VIII від 02.06.2016 року. Відповідні зміни передбачають можливість отримання певної інформації, що стосується суду, що розглядає конкретну справу, сторін спору та предмету позову, місця, дати та часу судового засідання за допомогою Єдиного державного веб-порталу електронних сервісів, у тому числі за допомогою мобільного додатку Дія Портал [7]. За допомогою таких сервісів особи можуть отримати в електронній формі судове рішення по справі, виконавчий документ тощо.

Хоч дана інформація і не є офіційним джерелом повідомлення, однак особа буде проінформована та це дає їй можливість здійснити всі необхідні заходи для захисту своїх прав та інтересів, у тому числі отримати офіційну інформацію про хід справи, про судові рішення у справі, ознайомитися з матеріалами справи тощо.

Також за допомогою Порталу Дія після реєстрації в системі «Електронний суд» сторона у справі може підписувати документи, за допомогою «Дії. Підпис», набагато швидше і відразу відправити їх із системи до суду (тобто без використання електронної пошти).

Отже, враховуючи все вище сказане, держава щодня адаптується до нових реалій життя та робить все необхідне для того, щоб особи могли належним чином здійснювати своє право на судовий захист.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України р. № 2102-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 27.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BD#w1_7
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL:
5. Участь громадян у судових засіданнях за допомогою сервісу EASYCON. 2020. URL: https: //vkz.court.gov.ua/vkz_help_uk-ua.pdf
6. Іліопол І. М. Розвиток інституту апеляційного перегляду судових рішень у цивільному судочинстві в цифрову еру. 2021. URL: : http: //dspace.onua.

edu.ua/bitstream/handle/11300/18140/%D0%86%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%20%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%B0%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану: Законом України від 27.07.2022 року № 2461-IX URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#n2

СЕКЦІЯ ІІІ

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Подцерковний Олег Петрович,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України

ДЕКОДИФІКАЦІЯ НЕ ВІДПОВІДАЄ ПОТРЕБАМ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

Українське суспільство та бізнес під час воєнної агресії російської федерації перебувають у досить напруженому стані загальної економічної та соціальної нестабільності, обумовленої руйнуванням інфраструктури, окупацією ворожою країною територій, зупинки багатьох бізнесових процесів та закритості політичного процесу, обмеженості джерел поширення інформації про ті чи інші кроки, а також можливості їх широкого обговорення.

В цих умовах викликають здивування намагання окремих політиків реалізувати правові «прожекти», які вони ініціювали до введення воєнного стану, без прорахунку усіх наслідків для воєнної економіки та стабільності економіко-правової системи, яка конче необхідна. Зокрема йдеться про законопроєкт 6013 щодо скасування Господарського кодексу, що руйнує чинну систему функціонування державного та комунального сектору економіки.

В результаті скасування Господарського кодексу державні та комунальні установи та організації перестануть бути носіями обмежених речових прав на майно статутного типу. Саме право господарського відання та оперативного управління дозволяє в законі передбачати обмеження на використання майна, закріпленого за юридичною особою державної чи комунальної власності.

Такий наслідок виникає завдяки тому, що Цивільний кодекс, який ставатиме єдиним регулятором цих відносин, передбачає право приватної власності за усіма юридичними особами, в тому числі публічного права, а законопроєкт 6013 «Про особливості регулюван-

ня підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» закладає період нестабільності 7 років – для підприємств, а також негайно руйнує речову базу функціонування державних та комунальних організацій.

Адже за законопроєктом 6013 державні та комунальні установи та організації ставатимуть власниками майна, закріпленого за ними, або орендаторами чи довірчими управителями такого майна. І це при тому, шо ще не забутий негативний досвід господарювання «довірчих товариств» та «орендних підприємств» початку 90х.

Схоже на те, що під вивіскою реформ окремі особи намагаються повернути нас в орендно-трастовий стан щодо всієї державної та комунальної власності із цілком прогнозованими наслідками.

До цього додаються такі «перли», як:

– перетворення казенних державних підприємств у підприємницькі суб'єктів, тоді коли за призначенням та Господарським кодексом вони є некомерційними, адже працюють на не прибуток, а для оборони, соціальної сфери, комунікацій тощо.
– усунення заборони на товарообмінні операції без дозволу уповноваженого органу (бартерізація, за якою можна приховати будь-які незаконні операції),
– втрата чинності понять «примірного» та «типового» договору, що відкриває шлях до повної свободи договорів у державному секторі економіки,
– скасування фіксованої законом відповідальності у договорах за участі підприємств та установ державної форми власності,
– відмова від соціально-комунальних зобов'язань, які можуть приймати на себе бізнес-структури,
– скасовує процедуру та судовий примус до укладання господарських договорів монополістами, позаяк Цивільний кодекс України декларує необмежену свободу договору та не обмежує строк нарахування штрафів як гарантії від зловживань;
– утворення законодавчої прогалини у системі систематизації форм державного втручання в економіку, що відкриває шлях до хаотичного неконтрольованих оборудок в економічній сфері тощо.

Крім численних організаційно-реєстраційних процедур скасування Господарського кодексу зруйнує усю судову практику застосування кодексів у сфері договірного права, яка формувалася майже 20 ро-

ків, призведе до спорів із приводу понять «суб'єкт господарювання», господарські відносини», «сфера господарювання», які залишаються в сотнях законів, але позбавляються деталізації та єдиного розуміння. Практичні наслідки зловживань, що виникнуть у цьому випадку, та правової нестабільності не складно спрогнозувати.

Обрана форма декодифікацій само по собі небезпечна. Адже скасуванням цілого Кодексу не треба доводити та пояснювати, які саме норми Господарського кодексу, що виступає стрижнем усього господарського законодавства, не влаштовували ліквідаторів. Використовуються загальні гасла на кшталт «підвищення інвестиційної привабливості країни, запровадження ефективних механізмів контролю за використанням об'єктів державної та комунальної власності», які не мають прогнозованих перспектив реалізації. Принаймні суцільна (загальна) корпоратизація державних установ та організацій не має світових аналогів та має відомий шкідливий досвід впровадження в Україні (достатньо згадати «Мотор січ», банк «УкраїнА2, Укртелеком, відсутність результатів корпоратизації Укрзалізниці тощо).

Законопроєкт 6013 було схвалено 31 жовтня 2022 року у Комітеті з економічного розвитку Верховної Ради для прийняття у першому читанні. Зроблено це було, по суті, кулуарно, позаяк на засідання комітету ані представників науковців господарсько-правового напряму, ані суддів господарських судів, арбітражних керуючих, що застосовують цей закон, не запрошували. Радикально проти законопроєкту виступив Фонд державного майна України, але його думка теж була проігнорована. Будь-якої публічної дискусії щодо обговорення законопроєкту не проводилося. Неодноразові звернення Інституту економіко-правових досліджень НАН України до керівництва Верховної Ради та голови Комітету про залучення юристів-господарників в процеси обговорення законопроєкту залишилися без уваги.

При цьому у пояснювальній записці до законопроєкту зазначено, що реалізація проекту Закону «не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України», а також не має ризиків «корупційних правопорушень». Хоча виглядають абсурдними подібні записи про нульові бюджетні та корупційні ризики в масштабах запропонованого переформатування юридичних осіб та власності.

Суспільство не може ігнорувати ризики додаткової економічної та правової нестабільності в умовах війни, створення нових юридичних колізій та спорів, відволікання бізнесу та державні структури на ре-

алізацію сумнівних проєктів, позбавлених економічних розрахунків, здійснюваних всупереч досвіду цивілізованих країн світу.

Адже Господарський кодекс України є тим нечисленним прикладом відмінності української та російської правових систем, що здобута у роки незалежності, позаяк в московській імперії, СРСР та нинішній росії традиційно протидіяли спробам господарської кодифікації.

На противагу цьому окремі комерційні (підприємницькі) кодекси притаманні саме європейській правовій традиції, до якої ми прагнемо. Ці кодекси діють Австрії, Болгарії, Німеччині, Словаччині, Іспанії, Нідерландах, Португалії, Естонії, Латвії, а також у США, Південній Кореї, Японії та інших країнах. У 2000 році перевидано новий комерційний кодекс Франції на заміну кодексу Наполеону. У 2012 році прийнято новий Комерційний кодекс Туреччини, у 2013 – Господарський кодекс Бельгії (Code de droit économique), у 2015 – Підприємницький кодекс Республіки Казахстан. Парламент Іспанії розглядає проект нового комерційного кодексу.

Отже, потреби забезпечення стабільності та перспектив розвитку економіки України, подолання викликів воєнної економіки, роблять необхідним поглиблювати кодифікацію господарського законодавства, скасовуючи численні «дрібні» закони у сфері функціонування бізнесу, а не руйнування «єдиних правил гри», зосереджений у Господарському кодексі України.

Безух Олександр Васильович,
д.ю.н., провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Згідно дискусійних думок щодо переваг правових норм в регулюванні приватних економічних відносин, основними законодавчими актами, що застосовуються в регулюванні приватних господарських відносин є ГК України і ЦК України. Ст. 3 ЦК України застосовує поняття загальних засад цивільного законодавства, а ст. 6 ГК України вказує на принципи господарювання. Буквального визначення, що таке господарювання немає, але є законодавче визначення поняття

суб'єкта господарювання. Тому господарюванням є все те, чим займається суб'єкт господарювання. При цьому ст. 1 ГК України встановлює, що Кодекс визначає як засади господарювання, так і регулювання господарських відносин, які є різнорідними явищами.

Згідно загального розуміння принцип це: Принцип (лат. principium – начало, основа): 1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеології; засада. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось. 3. Переконання, норма, правило, яким керується хтось у житті і поведінці [1].

Принципи можна розділити на аксіоматичні та систематичні. Аксіоматичні принципи – це принципи, які можуть бути постулатами, або які можуть базуватися на спостереженні.

Так з логіки та буквального тлумачення виходить, що коли розглядати принципи господарювання, то це засади, основні вихідні положення діяльності суб'єктів господарювання, які базуються на спостереженні змін економіки, коли розглядати принципи цивільного законодавства, то їх можна розглядати як засади законодавства, оскількице прямо вказано в нормі, та постулати, оскільки відомі з римських часів та певні права є природними. При цьому поняття законодавства і права як регуляторів не є тотожними.

За думкою Р. А. Майданика «в юридичній науці принципи права визначаються як основні засади правового регулювання суспільних відносин, які відображають найбільш суттєві властивості права, стабільність і здатність залишатися незмінними протягом тривалого часу» [2, с. 61]. Це розповсюджується на цивільне право та цивільні відносини.

Але з таким підходом не можна погодитися, оскільки за визначенням теоретика права Алесєєва С. С. принципи права це виражені в праві вихідні нормативно-керівні початки, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності суспільного життя [3, с. 75]. Правовим ж регулюванням Алексєєв С. С. вважає здійснення за допомого правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів та ін.) результативне, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, охорони, розвитку відповідно до вимог економічного базису, суспільним потребам даного соціального устрою [3, с. 211]. Як ми вбачаємо принципи цивільного законодавства, принципи права (можливо в тому числі і цивільного) і правове регулювання є різними явищами. При цьому правове регулювання може мати власні принципи.

За визначенням А. М. Колодія, принципи права та принципи правового регулювання не можна ототожнювати, оскільки принципи правового регулювання – «це принципи зовсім іншого рівня, форми, соціального спрямування дії права» [4, с. 37]. В системі принципів А. М. Колодій на першу позиціюставить загальносоціальні принципи; на другу – власне принципи права (системні і структурні); на третю – принципи правового регулювання [4, с. 38-39].

Підтвердженням самостійності принципів регулювання є ст. 4 закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», яка встановлює принципи державної регуляторної політики, а саме, доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність, прозорість та врахування громадської думки. Враховуючи, що в широкому сенсі політика це визначена частина напрям діяльності, сукупність засобів (інструментів) та методів для реалізації певних інтересів задля досягнення визначенихцілей в певному соціальному середовищі, то правомірно розглядати наведені принципи регуляторної політики як принципи – засоби щодо здійснення регулювання господарських відносин.

А. М. Колодій розподіляє, деталізує принципи правового регулювання на: загальноправові, міжгалузеві, галузеві, принципи інститутів права, структури права (загальносоціального і юридичного, публічного і приватного, регулятивного і охоронного, матеріального і процесуального, об'єктивного і суб'єктивного). На думку А. М. Колодіяякість цих принципів відображає особливу залежність їх від сутності права, специфіки правового регулювання суспільних відносин, що теж їх об'єднує та наближає один до одного. Отже, принципи правового регулювання – специфічно юридичні принципи, які виражають характер регульованих відносин (предмет), зміст регулювання (його сутність) і його засоби (методи) [4, 109-110].

Враховуючи вищезазначене, принципи викладені у ст. 4 закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» слід вважати загальними принципами правового регулювання господарських відносин, але цей перелік не є вичерпним.

Разом з тим, сфера господарювання (сфера діяльності суб'єктів господарювання як приватних осіб) є багатогранної, яка стосується певних ринків, галузей (укладення горизонтальних угод), міжгалузевих зав'язків (укладення вертикальних угод), певних інститутів,

в решті решт підтримання конституційного господарського правопорядку та економічної системи в цілому. Для порівняння цивільне законодавство регулює особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників без будь якого зв'язку із ринками та притаманними йому явищами – цінами, за якими обмінюються товари, які мають не просто мінову вартість, як у цивільних правовідносинах, а й собівартість, додану вартість та прибуток), види і характеристики вироблених товарів, мінові відносини за формулою гроші – товар – гроші (в той час цивільні мінові відносини відбуваються за формулою товар – гроші – товар), фактори виробництва, фактори споживання, структура та бар'єри ринків, багато інших факторів і чинників, які існують не як окремі ізольовані явища, а як прояв системних зв'язків.

Розглядаючи принципи господарювання, визначені у ст. 6 ГК України, необхідно констатувати, що принципи регулювання господарських відносин мають залежність від зазначених принципів та взаємозв'язок з ними. Наприклад, ефективність регулювання згідно ст. 4 закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» це «забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави». Ефективність у сучасній ринковій економіці неможливо досягнути без забезпечення економічної багатоманітності та рівного захисту державою усіх суб'єктів господарювання, свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом, вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України. В свою чергу таке забезпечення повинне бути ефективним, мати економічний результат, оскільки це впливає на результат та добробут як країни, так і кожної приватної особи.

Або принцип збалансованості як забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, тобто публічних і приватних.

В системі приватних цивільних відносин така мета регулювання не ставиться, самі принципи правового регулювання не виокремлюються, а як наголошується, саме регулювання здійснюється на основі засад цивільного законодавства. Це на думку автора пояснюється певної статичністю цивільних правовідносин, які регулюють відно-

сини певних осіб щодо забезпечення лише їх цивільних прав, та використанням постулатів, які відомі з часів римського права і де не було відомо про ринкову економіку і її фактори, які динамічне змінюються, що впливає на приватні економічні відносини.

Окремо необхідно зупинитися на принципі економічної конкуренції та захисту споживачів, як засаді господарювання, та забезпечення конкурентноспроможності як принципу правового регулювання. Ринковий устрій розкривається у конкуренції, яка забезпечується правилами конкуренції і конкурентним правом, як інститутом її захисту.

Конкурентне право виконую фундаментальну функцію щодо досягнення свободою договору своєї мети, а саме свободи укладення договору, визначення його умов та припинення. Ринкова економіка орієнтована на егоїстичне прагнення до особистої вигоди приватних осіб (суб'єктів господарювання та споживачів) між якими відбувається конфлікт інтересів,. Ринкова економіка функціонує продуктивне, коли ринкові механізми працюють належним чином, суб'єкти господарювання дотримуються правил конкуренції. Але суб'єкти господарювання на основі наданих свобод можуть здійснювати економічну владу на ринку, порушуючи правила конкуренції, та зловживання призведуть до неспроможності ринку. Тому надаючи певні права або регулюючи певні приватні економічні відносини завжди необхідно забезпечувати конкурентноспроможність суб'єктів таких відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник іншомовних слів. URL: https: //www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EF%F0%E8%ED%F6%E8%EF

2. Майданник Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. К.: Алерта, 2016. С. 61.

3. Алексеев С. С. Общая теория права: учеб. М.: ТК Велби, 2008. 576 с.

4. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. К. : Юрінком Інтер, 1998.208 с.

Деревянко Богдан Володимирович,
д.ю.н., професор, головний науковий співробітник,
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної
академії наук України»

ОКРЕМІ ЗАХОДИ ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА ОСНОВІ «ЗЕЛЕНИХ» ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Як показують події останніх тижнів, в умовах війни заощадження енергоресурсів є чи найважливішим чинником забезпечення роботи економіки та стабільного функціонування соціальної сфери. Сьогодні у торгових мережах активно розкуповуються генератори, акумулятори, газові балони тощо. Зрозуміло, що це викликано не стільки реальною потребою, скільки панічним попитом, який не слід штучно підпитувати. Але в таких умовах на перше місце виходять можливості стимулювання державою, зокрема і за посередництва правових механізмів, генерування електроенергії з альтернативних класичним джерел. Сфера транспорту є не останньою, в якій можна генерувати і використовувати «зелену» електроенергію.

Сьогодні загально визнано, що просте зниження кількості споживання бензину є екстенсивним способом подолання екологічних та економічних проблем у порівнянні із спалюванням у двигунах внутрішнього згоряння біопалива, виготовленого на основі сировини ріпака (Brassicanapus) або біоетанолу. У свою чергу, спалювання біопалива також не є максимально екологічним. Для вирощування ріпака використовуються великі площі земель сільськогосподарського призначення, що є просто невиправданою розкішшю на тлі світових продовольчих проблем. Крім цього під час згоряння біопалива виділяються ті самі вуглекислий та чадний газ, що і під час згоряння продуктів нафтопереробки. Тобто переведення «бензинових» автомобілів на роботу на біопаливі є екстенсивним способом подолання екологічних та економічних проблем у порівнянні із переведенням автомобілів та інших транспортних засобів на роботу на основі електричних акумуляторів. Проте абсолютно інтенсивним цей спосіб можна визнати лише за умови використання електроенергії, уже отриманої

із «зелених» джерел. Прямою тут була б залежність у випадку, якби у нових моделях електромобілів на даху було б вбудовано сонячні генеруючі панелі. Окремі приклади вже наявні у деяких провідних автомобілебудівних компаній.

Найбільш інтенсивним способом подолання екологічних та економічних проблем у сфері транспорту є використання різноманітних транспортних засобів, що працюють на двигунах внутрішнього згоряння, спалюються у яких не нафтопродукти, а водень і кисень, які там з'являються внаслідок розщеплення молекул залитої у бак води. Не зважаючи на спротив так званих світових вуглеводневих лобі, сьогодні водневі двигуни отримують усе більшого поширення в автомобілях, автобусах, поїздах Японії, Південної Кореї, ФРН, Франції, Нідерландів, Бельгії, Австрії, Великої Британії, США та багатьох інших держав світу [1, с. 80]. У попередніх роботах нами вказувалося, що така ситуація свідчить про наявність відносно нового виду господарської діяльності, оскільки тут є значна схожість із уже наявними. Проте у зв'язку із запровадженням діяльності із виробництва енергії з нових джерел та використання основних засобів, що за рахунок цієї енергії працюють, українське господарське законодавство різних рівнів має бути доповнене. Також було наведено відносно новий вид господарської діяльності, який найближчим часом може бути запроваджений – генерування енергії та використання у господарській діяльності засобів виробництва, що використовують енергію води та світла. Можливість здійснення цих видів діяльності має бути законодавчо забезпечена господарським законодавством України. На першому етапі може бути застосовано правило аналогії закону. Проте пізніше у будь-якому разі має бути розширене різнорівневе та різногалузеве господарське законодавство [1, с. 81].

Таким чином, сьогодні найперспективнішими напрямами використання «зеленої» енергії у сфері транспорту є переведення транспортних засобів на роботу на основі водневих двигунів. Підвищення питомої ваги таких транспортних засобів у їх загальній кількості може бути забезпечене об'єктивним економічним інтересом виконавців, а також застосуванням державою засобів регулюючого впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Основні із них перераховано пунктом 2 статті 12 Господарського кодексу України [2]. Конкретні правила застосування цих та інших засобів мають визначатися актами спеціального законодавства – спеціальними законами та підзакон-

ними нормативно-правовими актами. Приклад нещодавно було наведено Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16 січня 2020 року, за яким пункт 64 підрозділу 2 розділу XX було викладено у редакції: «64. Тимчасово, до 31 грудня 2022 року, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції із ввезення на митну територію України та з постачання на митній території України транспортних засобів, оснащених виключно електричними двигунами (одним чи декількома), що зазначені у товарній підкатегорії 8703 90 10 10 згідно з УКТ ЗЕД (в тому числі вироблених в Україні)» [3], а також Законом України «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку галузі екологічного транспорту в Україні» від 15 липня 2021 року № 1660-IX, яким серед іншого було звільнено від оподаткування прибутки суб'єктів господарювання, які виробляють різноманітні електродвигуни, акумулятори, зарядні пристрої для транспортних засобів та самі такі електричні транспортні засоби, а також транспортні засоби, оснащені двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, що працюють виключно на стисненому природному газі метані, зрідженому природному газі метані або біогазі [4]. І не менш важливим є доповнення законодавства нормою про те, що вивільнені (тобто не сплачені як податки) кошти використовуються на НДДКР у галузі електричного транспорту, створення чи переоснащення матеріально-технічної бази, збільшення обсягу виробництва, запровадження новітніх технологій [4].

Отже, в умовах воєнного стану економічні та екологічні проблеми майже збіглися і потребують прискореного переходу до генерування та використання електричної енергії із «зелених» джерел. Чи не найшвидше перехід від карбонової до «зеленої» енергетики може відбутися у сфері транспорту. Український законодавець уже передбачив надання податкових пільг суб'єктам господарювання, домогосподарствам і громадянам, які виготовляють, монтують, ремонтують, продають транспортні засоби та їх окремі механізми, що дозволяють уникати використання карбонових (що використовують бензин, солярку, газ) двигунів внутрішнього згоряння. Проте дійсно «зеленими» такі транспортні засоби можна буде вважати лише у випадку, коли й електрична енергія, використовувана ними, буде отримана із

«зелених» джерел. На жаль, до цього ще має пройти достатньо багато часу, оскільки ефект від застосування економічних методів стимулювання слід чекати значно довше у порівнянні із ефектом від застосування адміністративних методів. Також використання електромобілів є настільки ж інтенсивним способом подолання економічних та екологічних проблем у порівнянні із використанням автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння, що працюють на нафтовій сировині або біопаливі, наскільки й їх використання є екстенсивним способом подолання економічних та екологічних проблем у порівнянні з використанням автомобілів з водневими двигунами. А тому вже сьогодні є нагально необхідним як мінімум поширення дії норм із податковими пільгами, внесених у Податковий кодекс України названими вище законами, і на транспортні засоби із водневими двигунами та на виробників таких транспортних засобів і водневих двигунів та інших комплектуючих до них.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Derevianko B. V. (2019). Novi vydy hospodarskoi diialnosti yak rezerv rozshyrennia predmeta rehuliuvannia hospodarskym zakonodavstvom. *Pravove zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: stan ta perspektyvy: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi 35-richchiu kafedry hospodarskoho prava Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa* (m. Vinnytsia, 11–12 zhovtnia 2019 r.). Nauk. red. A. H. Bobkova, A. M. Zakharchenko. Vinnytsia: Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. S. 80.

2. The Economic Code of Ukraine dated January 16, 2003. No. 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15

3. On making changes to the Tax Code of Ukraine regarding the improvement of tax administration, elimination of technical and logical inconsistencies in tax legislation: Law of Ukraine. 16 January 2020.No. 466-IX. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2020. No. 32. Article 227.

4. On the introduction of amendments to Chapter XX «Transitional provisions» of the Tax Code of Ukraine regarding the stimulation of the development of the ecological transport industry in Ukraine: Law of Ukraine. 16 July 2021.No. 1660-IX. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2021. No. 45. Article 364.

Будурова Ганна Миколаївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИВАТИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання проведення приватизації державного майна набуває особливої гостроти у період дії в країні режиму воєнного стану, оскільки в такий час навпаки вкрай важливим є вирішення питання мобілізації державних економічних ресурсів та активів для задоволення першочергових військових, оборонних потреб, а також мінімальних соціальних запитів населення. Ускладнюється можливість здійснення контролю за об'єктами державної власності, їх цільовим використанням та нелегальним відчуженням.

Попри це, законодавець не підтримав пропозицію групи народних депутатів України тимчасово на період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», щодо державного майна не проводити аукціони з продажу об'єктів великої приватизації та викуп об'єктів великої приватизації [1]. Таке рішення виглядає необґрунтованим на тлі повідомлень про факти вилучень для потреб оборони з переданням управління пакетами акцій Міністерству оборони України ряду державних підприємств, які раніше були приватизовані: «Укрнафта», «Укртатнафта», «Мотор Січ», «АвтоКрАЗ», «Запоріжтрансформатор» [2]. І для того, щоб вони наразі запрацювали на оборону, за твердженням фахівців, потрібна величезна капіталізація з боку держави.

Отже, з липня 2022 року до заборони приватизації об'єктів права державної власності, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, до повного відновлення конституційного ладу України на тимчасово окупованих територіях (ч. 7-1 Розділу V «Прикінцеві та перехідні положення», яка діяла з 2019 року), додалась лише заборона проводити приватизацію об'єктів, розташованих на територіях адміністративно-територіальних одиниць у зоні бойових дій або наближених до зони бойових дій, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України (абз. 2 ч. 7-4 Розділу V) [3].

Загалом зміни, внесені до Закону України «Про приватизацію державногокомунального майна» згідно із Законом України № 2468-IX від 28.07.2022 р. (набули чинність 19.08.2022 р.), істотно вплинуть

на процеси приватизації як у повоєнний час, так і після нього. Розглянемо основні з них.

Так, звертає на себе увагу спрощення процедури ініціювання приватизаційного процесу щодо конкретного об'єкта, оскільки длярозроблення аукціонною комісією умов продажу об'єкта приватизації достатнім буде отримання органом приватизації листа довільної форми про намір приватизації такого об'єкта від потенційного покупця (який може і не придбати врешті-решт цей об'єкт), який, у тому числі, може потребувати переміщення виробничих потужностей з територій, на яких ведуться бойові дії та/або існує загроза бойових дій, на безпечну територію. При цьому аудит, екологічний аудит, інвентаризація, оцінка об'єкта приватизації (його складових) не здійснюються. Ризикуємо опинитись у ситуації, коли держава нестиме витрати на передприватизаційну підготовку об'єкта без гарантії його викупу, але при цьому не матиме адекватних даних щодо його ринкової вартості, складу активів, наслідків невдалого господарювання з боку керівництва тощо.

Закон запроваджує нову послідовність аукціонів для продажу об'єктів приватизації – два англійських та два голландських аукціони. Умови їхнього проведення є наступними:

1) перший англійський аукціон за стовідсотковою стартовою вартістю;

2) другий англійський аукціон із зниженням стартової ціни на 50 відсотків – у разі якщо об'єкт, який пропонувався для продажу на аукціоні, не продано (крім приватизації такого об'єкта шляхом викупу);

3) у разі якщо об'єкт не продано на вищезазначених аукціонах, оголошується аукціон за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій із зниженням стартової ціни на 50 відсотків;

4) якщо аукціон за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій визнано таким, що не відбувся, -проводиться повторний аукціон за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій із зниженням стартової ціни, визначеної відповідно до цього пункту, на 50 відсотків (абз. 8 п. 7 розділу V).

Підкреслимо, що після і першого, і другого аукціонів, якщо для участі у них зареєструвався лише один учасник, орган приватизації приймає та оприлюднює рішення про приватизацію зазначеного

об'єкта шляхом викупу безпосередньо таким покупцем. Зі змісту наведених нововведень, сполучених зі скороченням строків призначення і проведення аукціонів, оновленими умовами оплати за об'єкти та рядом інших умов загалом складається враження, що нові умови проведення приватизації покликані забезпечити якнайшвидший розпродаж державного майна.

Чималі ризики втрат для держави створюють і положення абз. 13 п. 7-4 розділу V, коли в угоду прискореній процедурі відчуження об'єкта великої приватизації та надходження коштів до держбюджету стартова ціна об'єкта приватизації визначається аукціонною комісією на рівні балансової, а не ринкової вартості об'єкта (активів об'єкта) приватизації. У разі відсутності балансової вартості окремих складових об'єкта (активів об'єкта) приватизації або якщо балансова вартість окремих складових об'єкта (активів об'єкта) приватизації дорівнює нулю, стартова ціна такого об'єкта приватизації встановлюється аукціонною комісією на рівні балансової вартості решти складових об'єкта (активів об'єкта) приватизації. Якщо об'єктом приватизації є акції (частки), стартова ціна об'єкта приватизації встановлюється у розмірі, який є більшим: на рівні номінальної вартості пакета акцій (часток); на рівні балансової вартості майна суб'єкта господарювання, пропорційно до розміру пакета акцій (частки) у статутному капіталі, який є об'єктом приватизації [3].

У той же час, ряд нововведень зачіпають інтереси покупців, серед яких:

– істотне скорочення строку позовної давності для звернення з позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єкта приватизації, укладеного у період дії правового режиму воєнного стану, до трьохмісяців з дня його укладення (абз. 16 п. 7-4 розділу V Закону) – що здатне ускладнити захист прав покупців в умовах проблем із функціонуванням судової системи в умовах війни;
– приватизований у період дії воєнного стану об'єкт все одно може бути примусово відчужений на користь держави відповідно до положень ч. 3 ст. 4 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Таке відчуження допускається в місцевостях, на території яких ведуться бойові дії, та здійснюється за рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України, без погодження з іншими уповноваженими органами [4].

Отже, воєнний стан створює умови, коли жодне з прийнятих рішень про приватизацію, особливо великих об'єктів, не може бути визнане безумовно обґрунтованим через неможливість прогнозування запитів держави на найближчу перспективу, а кошти, одержані від такого продажу навряд чи зможуть серйозно допомогти державі покрити поточні витрати, не говорячи вже про їх використання для оновлення і модернізації виробництв підприємств, що залишатимуться у державній власності. Тому законодавцям, органам приватизації, уповноваженим органам управління потрібно дуже серйозно та з певною обережністю поставитись до оцінки можливих втрат від такої поспішної приватизації та впровадити адекватні умовам воєнного стану обмеження щодо приватизації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» та інших законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» (2022). URL: https: //itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1345326

2. Держава націоналізує «Укрнафту», «Мотор Січ2 та ще кілька великих підприємств (2022). URL: https: //ukraina.info/derzhava-natsionalizue-ukrnaftu-motor-sich-ta-sche-kilka-velykyh-pidpryemstv

3. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України. № 2269-VIII (2018). URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану (Закон України). № 4765-VI (2012). URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17

Добровольська Володимира Володимирівна,
к.ю.н., доцент, доценткафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Контроль щодо сфери господарювання є важливою її складовою, яка визначена нормами чинного законодавства та здійснюється у відповідних формах. Однією із таких форм є перевірки, як одна із найбільш розповсюджених, процедура і різновиди яких встановлені За-

коном України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04 2007 р. (надалі – Закон України про контроль) та чисельними іншими актами відомчого та підзаконного характеру. Міністерство юстиції України вказує на те, що саме «з набуттям чинності Закону почався новий етап у формуванні цілісної загально-державної системи нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, єдиного узгодженого правового поля, яким регулюється порядок проведення контрольних перевірок різних видів господарської діяльності суб'єктів господарювання, механізму прийняття рішень та вчинення дій контролюючими органами за наслідками проведення ними перевірок. Закон є рамковим, встановлює загальні принципи і правила проведення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та регулює порядок проведення заходів державного нагляду (контролю), забезпечуючи цим самим можливість контролюючим органам працювати ефективно та результативно в рамках існуючої правової бази» [1].

У науковій літературі досить багато вчених досліджують поняття та ознаки контролю та перевірок щодо сфери господарювання як відповідних практично-формальних правових категорій та єдиної думки не існує. Так, поняття «контроль» розглядається в широкому і вузькому аспектах. У першому випадку – як сукупність політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, яким належить забезпечити стабільність суспільства та державного ладу, дотримання соціального порядку, вплив на масову та індивідуальну свідомість, тобто соціальний контроль. У вузькому – як перевірка підконтрольних об'єктів. Залежно від того, на якому рівні та стосовно чого він розглядається, контроль може бути охарактеризований як гарантія, спосіб забезпечення дисципліни та законності, принцип, вид діяльності, управлінська функція, умова ефективної діяльності тощо [2, с. 47]. Деякі вчені виокремлюють поняття «контроль в державному управлінні», так, наприклад, Ю. В. Гаруст розуміє під таким «спостереження, перевірку чи нагляд за функціонуванням відповідного об'єкта з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому» [3, с. 23]. Представляється, що у цьому випадку об'єктом є певна сфера господарювання або господарська діяльність конкретного суб'єкта. О. М. Музичук вважає контроль у державному управлінні функцією держави та всіх без винятку суб'єктів управління, що «реалізується ними під час перевірки дотримання (виконання)

об'єктами контролю встановлених вимог (правил, норм)...» [4, с. 50]. Дійсно, безліч державних органів виконавчої влади наділені контролюючими повноваженнями щодо діяльності суб'єктів господарювання, наприклад, органи податкового, митного, пожежного, фінансового та іншого контролю.

У науковій літературі серед економістів та юристів точаться дискусії з приводу визначення перевірки як методу або форми контролю, наприклад, на думку одних вчених це «відповідний метод контролю, який включає перевірку, аудит, обстеження, економічний аналіз, інвентаризацію, ревізію» [5, с. 115], як форма контролю вчені виокремлюють «сертифікацію, атестацію, акредитацію, ліцензування, експертизи, державний фінансовий аудит, інспектування, ревізію, перевірку, аудит, фінансовий моніторинг та інші форми безперервного нагляду» [6, с. 190]. На нашу думку перевірку можливо визначати і як метод та як відповідну форму контролю. Так, доречним є положення про те, що «з позицій практики контролю метод теоретичного пізнання трансформується в унормовані та частково стандартизовані контрольні дії (методи практики контролю), застосування яких дозволяє пізнати об'єктивну реальність. Методи контролю як способи досягнення практичного результату реалізуються в методиках, правилах його проведення, певних конкретних діях, які деталізують порядок його проведення. Відповідно, під методикою господарського контролю слід розуміти ряд технічних прийомів, інструментів і засобів найбільш вдалого збору та обробки інформації про господарські явища й процеси, застосування яких дає змогу комплексно виконати завдання, поставлені перед суб'єктом контролю. Методика господарського контролю має прикладний характер та регулюється процесуальними нормами. Звідси метод контролю може набути атрибутів теорії, а на рівні практичного пізнання – форми контролю» [7, с. 79]. На нашу думку доречно визначати перевірку саме як форму контролю, адже саме форма «розкриває зміст контролю, а здійснення контролю виявляється у способах і прийомах» [8, с. 22].

Законом України Про контроль визначені два різновиди перевірок – це планова та позапланова та чітка послідовна процедура їх проведення, так, на думку В. С. Щербини «для здійснення позапланового або планового заходу орган державного контролю видає відповідний наказ, що містить найменування господарюючого планового щодо якого планується здійснити нагляд, а також предмет перевірки Саме

на підставі цього документу оформляється направлення на проведення контролюючого заходу. Це направлення підписується керівником органу державного нагляду (або його заступником) та закріплюється печаткою» [9, с. 86]. На думку О. Косенко саме «для значної частини контролюючих органів законом визначаються лише повноваження, в той час як підстави та методика здійснення контролю прописується у підзаконних правових актах. Тому, проведення перевірок суб'єктів господарювання в Україні функціонує в доволі складному правовому полі» [10]. Представляється, що методика державного контролю представляє собою процедуру його здійснення, певну послідовність нормативно-визначених дій спеціально уповноважених осіб.

Таким чином, перевірка є важливою правовою категорією, для якої притаманним є комплексний характер правового регулювання та яку можливо визначити у двох аспектах: теоретичному та практичному. Так, перевірка в теоретичному сенсі є методом державного контролю, який визначає її як дії контролюючого характеру, які здійснюються з метою виявлення та/або попередження порушення або невідповідності здійснення господарської діяльності нормам чинного законодавства (господарського правопорушення). З практичної точки зору перевірка є формою контролю щодо діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, яка може бути плановою та позаплановою, проводиться за формально-нормативною процедурою спеціально уповноваженими державними органами виконавчої влади на підставі їх наказу (розпорядчого акту). Результатом перевірки є відповідний документ – припис, розпорядження, акт, тощо, змістом якого є чітка вказівка на наявність або відсутність правопорушення та який підлягає обов'язковому виконанню і може бути оскаржений як в адміністративному так і в судовому порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові аспекти здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. URL: https: //minjust.gov.ua/

2. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: монографія. Ю. С. Шемшученко та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Юридична думка, 2010. 495 с.

3. Гаруст Ю. В. Правове забезпечення контрольної діяльності органів України. Харків. 2007. 190 с.

4. Музичук О. М. Поняття та особливості контролю і державного управління. *Наше право*. 2011. № 2, ч. 1. С. 46-51.

5. Виговська Н. Г. Господарський контроль а Україні: теорія, методологія, організація: монографія. Житомир : ЖДТУ, 2008. 532 с.

6. Дрозд І. К. Контроль економічних систем : монографія. К. : Імекс-ЛТД, 2004. 312 с.

7. Бардаш С. В., Осадча Т. С. Методи контролю у сфері господарювання: теоретичний та праксеологічний аспекти. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 9-10. С. 76-79.

8. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2001. 253 с.

9. Щербина В. Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання. *Юридична Україна*. 2009. № 11. С. 84-87.

10. Косенко О. Правові аспекти здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. URL: https: //minjust.gov.ua

Гофман Олександр Рудольфович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРЕМІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію незалежної і суверенної України, все змінилось. Змінилось у душах, у думках, у діях кожного українця, кожного європейця, і кожної здатної до адекватного мислення людини. Однозначно все змінилось і в економічному просторі, різко погіршився інвестиційний клімат в Україні, цілком логічно розпочався спад в економіці, зменшення рівня ВВП, знецінення національної одиниці тощо. Але народ України, Україна як країна, як макроекономічний гравець на ринку – встояли. В таких умовах, актуальною і зрозумілою є критична необхідність побудови нової концепції стимулювання розвитку економіки в країні, яка б відповідала умовам воєнного часу і забезпечувала необхідні стимули і гарантії бізнесу, який залишився і працює в Україні, який готовий сюди повернутись, або бізнесу, що хоче себе спробувати в Україні.

Розробка цілісної і головне ефективної концепції стимулювання і розвитку національної економіки в умовах війни, це досить об'ємний процес. На думку автора вбачається доцільним звернути увагу на де-

які аспекти, які доцільно б було врахувати при відповідній розробці та впровадженні такої концепції на законодавчому рівні, яка б стала дієвим рушієм економічного розвитку і в післявоєнний період, у період відбудови України.

Особливу увагу варто звернути на податкову політику держави в умовах війни. Податкова реформи у довоєнний час була однією з найочікуваніших з боку бізнесу. На думку автора, саме на сьогодні, в умовах війни варто було б провести таку реформу, яка б забезпечила детінізацію економіки і стимулювала б її ефективний розвиток. Доцільними вбачається, зокрема, ряд кроків.

По-перше, зменшення податку на додану вартість, до рівня, який би виключав будь-яку доцільність маніпуляцій з об'єктами відповідного оподаткування та з відповідними сумами податків. Виправданою ставкою ПДВ вбачається 10-12 %.

По-друге, зменшення податку на прибуток до 10% з впровадження такої ставки поетапно. На першому етапі зменшення ставки до 15% від прибутку. За умови відсутності на протязі звітного року порушень з боку такого платника, щодо нарахування та сплати такого податку, забезпечити його перехід на ставку 10% від прибутку. Це б з одного боку стимулювало б відповідних суб'єктів господарювання, а з іншого дало б змогу дисциплінувати відповідних платників податків та заохотило б до належного ведення податкової звітності та сплати податків у відповідності до вимог діючого законодавства [1].

По-третє впровадження податкових пільг для суб'єктів бізнесу, які займаються виробництвом на території України і здійснюють експорт з України готової продукції з сировини, що має національне походження, зокрема: круп, макаронних виробів, харчових напівфабрикатів, рослинних олій, тощо. Доцільним видається встановлення ставки на прибуток для таких суб'єктів господарювання: 0% – на період військового стану; 5 % після його завершення. Це б дало змогу відновити цілу переробну галузь, наростити її потужність, збільшити ВВП та валютну виручку, створити нові робочі місця, зменшити глобальні логістичні витрати на експорт з України сировини, для прикладу сільськогосподарської продукції.

Не менш важливе значення в контексті стимулювання розвитку національної економіки в умовах воєнного стану має і політика ефективної державної підтримки бізнесу. Про те, в умовах явного дефіциту бюджетних коштів, тобто фінансового ресурсу на таку підтримку,

питання пошуку дієвих засобів підтримки, що б виключали необхідність використання державних фінансів також набирає неабиякої актуальності.

У цьому напрямку, вбачається доцільним на законодавчому рівні запровадити, окремі території у якості територій пріоритетного розвитку та створити окремі вільні економічні зони з пільговим режимом оподаткування.

Зокрема, варто підтримати національних виробників продукції підвищеного попиту з боку ЗСУ та Міністерства оборони та населення. Продукція виробництво якої необхідне для забезпечення національної безпеки, зокрема і енергетичної, цивільного захисту населення, відновлення транспортної та іншої інфраструктури.

Окремим аспектом стимулювання розвитку національної економіки має стати, економічна дипломатія, що має передбачати систематичну і плідну роботу окремих працівник дипломатичних установ України спрямовану на пошук нових ринків збуту і популяризацію української продукції, зокрема, готових продуктів харчування, а не сировини.

Підсумовуючи викладене варто зазначити, що у такі складні часи, за реальної наявності істотної міжнародної фінансової, технічної і оборонної допомоги, величезне значення має ефективне стимулювання національної економіки з мінімальними витратами для державного бюджету, та на погляд автора це саме той час коли можна і доцільно провести якісну податкову реформу, яка б у комплексі з багатьма іншими заходами стимулювання і підтримки національної економіки, забезпечили її стабільний розвиток на довгі роки, включаючи і післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

Ziatina Dina Volodymyrivna,
National University «Odesa Law Academy»
PhD, Associate Professor of the Department of Economic Law and Procedure

STATE AID TO UKRAINIAN BUSINESS UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The general rules of granting of state aid in the European Union are defined in the Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. In Article 107 of the Treaty is stated thatany aid granted by a Member State or through State resources in any form whatsoever which distorts or threatens to distort competition by favouring certain undertakings or the production of certain goods shall, in so far as it affects trade between Member States, be incompatible with the internal market. However, there are exemptions from the general rule of incompatibility of state aid. In particular, according to part 3 of Article 197 of the Treaty the following may be considered to be compatible with the internal market: (a) aid to promote the economic development of areas where the standard of living is abnormally low or where there is serious underemployment, and of the regions referred to in Article 349, in view of their structural, economic and social situation; (b) aid to promote the execution of an important project of common European interest or to remedy a serious disturbance in the economy of a Member State; (c) aid to facilitate the development of certain economic activities or of certain economic areas, where such aid does not adversely affect trading conditions to an extent contrary to the common interest; (d) aid to promote culture and heritage conservation where such aid does not affect trading conditions and competition in the Union to an extent that is contrary to the common interest; (e) such other categories of aid as may be specified by decision of the Council on a proposal from the Commission [1].

Therefore, due to these provisions of the Treaty state aid can cause the violation of the rules of free economic competition. However there are cases, when such aid is permissible and can be allowed because of its positive effects.

In Ukrainian legislation the same approach to the rules of state aid granting is prescribed. Namely, in the Article 2 of the Law of Ukraine «On state aid to business entities» [2] is stated that state aid is not permissible, if another is not defined in the Law.

Due to Article 6 the state aid is allowed if it is granted for the following purposes: 1) support of socio-economic development of regions where the standard of living is low or the level of unemployment is high; 2) implementation of national development programs or solving of social and economic problems of a national interest; 3) support of certain types of economic activity or certain economic spheres, or business entities in certain economic zones, if it does not contradict the international treaties of Ukraine; 4) support of culture, creative industries, tourism and preservation of cultural heritage, if the impact of such state aid on competition is insignificant.

The Cabinet of Ministers of Ukraine determines the criteria for assessing the admissibility of certain categories of state aid, in particular, the following categories: 1) state aid to the regions' development; 2) state support of medium and small enterprises; 3) state aid for the professional training of employees; 4) state aid for employment of certain categories of employees and creation of new working places; 5) state aid to the restoration of solvency and restructuring of business entities; 6) state aid for the environment protection; 7) state aid for conducting of scientific research, technical development and innovative activities; 8) state aid for the protection of certain economic spheres; 9) state aid for the overcoming of consequences of COVID-19 pandemic.

Therefore, the Law of Ukraine «On state aid to business entities» outlines the strict rules of defining when the state aid is permissible and compatible with economic competition.

However in the conditions of full-scale military aggression of Russian Federation against Ukraine the President of Ukraine adopted the Decree «On the imposition of martial law in Ukraine» of February 24, 2022 [3]. As a result lots of spheres of state regulation had undergone changes. These changes affected the rules of state aid as well. On April 33, 2022 the Law of Ukraine «On Amendments to Clause 5^2 of Chapter 9 «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On State Aid to Business Entities» about application of its provisions during martial law» [4] came into force. The Law simplifies the mechanism of state aid granting under the conditions of martial and within one year after its termination or cancellation, namely:

– during the martial law, the provisions of Articles 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 of the Law «On state aid to business entities» and other legal provisions arising from the specified Articles shall not be applied;

– state aid that is granted during the martial law is permissible;
– providers of state aid are exempted from the obligation to notify about new state aid and about proposals to amend the conditions of current state aid, if such state aid is given during the martial law and within one year after its termination and cancellation.

All state aid that will be provided during martial law will be permissible state aid even without notification of the Antimonopoly Committee of Ukraine.

During martial law providers of state aid do not submit information about current state aid, namely:

– about state aid, that was granted in 2021;
– about minor state aid, that was granted in 2021.

Besides, during the martial law and within one year after its cancellation or termination providers of state aid are exempted from the obligation to notify about new state aid, as well as about changes in the current state aid [5].

Such changes are aimed at ensuring the stable and effective functioning of Ukrainian business entities under extremely challenging conditions of war. It should be emphasized that such legislative provisions completely agree with general rules of state aid granting in EU. This means that no compensatory measures will be applied to Ukrainian business entities that received state aid during martial law, if such entities are the participants of export-import operations and export their products or services to EU-countries.

Another important issue to emphasize is the adoption of the decision by European Union to provide to Ukraine macro-financial assistance. The peculiarities of provision of such assistance are outlined in the Decision (EU) 2022/1628 of the European Parliament and of the Council of 20 September 2022 providing exceptional macro-financial assistance to Ukraine, reinforcing the common provisioning fund by guarantees by Member States and by specific provisioning for some financial liabilities related to Ukraine guaranteed under Decision No 466/2014/EU, and amending Decision (EU) 2022/1201.

Thus, in items 3 and 5 of this Decision is stated: «Russia's unprovoked and unjustified war of aggression against Ukraine since 24 February 2022 has caused Ukraine a loss of market access and a drastic drop in public revenues, while public expenditure to address the humanitarian situation and to maintain the continuity of State services has increased markedly. In

that very uncertain and volatile situation, the best estimates of Ukraine's funding needs by the International Monetary Fund (IMF) point to an extraordinary financing gap of around USD 39 billion in 2022, of which around half could be met if the international support pledged thus far were fully disbursed. The swift provision by the Union of the macro-financial assistance to Ukraine under this Decision is, under the current extraordinary circumstances, considered to be an appropriate short-term response to the sizeable risks to Ukraine's macro-financial stability. The further amount of up to EUR 5 billion of Union's exceptional macro-financial assistance under this Decision is to support Ukraine's macro-financial stabilisation, strengthen the immediate resilience of the country and sustain its capacity towards recovery, thereby contributing to the public debt sustainability of Ukraine and its ability to ultimately be in a position to repay its financial obligations.

The Union's exceptional macro-financial assistance should support the Union's external policy towards Ukraine. The Commission and the European External Action Service should work closely together throughout the macro-financial assistance operation in order to coordinate, and ensure the consistency of, Union external policy» [6].

To sum up, it should be highlighted that under extremely harsh conditions of war in Ukraine state support is the necessary prerequisite for the economic functioning, that's why new rules of state aid granting and macro-economic assistance from the EU side will indisputably serve the aim of supporting the economy of Ukraine.

List of sources:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union URL: https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT

2. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 р. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 34. Ст.1173.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

4. Про внесення змін до пункту 5^2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану: Закон України від 01.04.2022 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2175-20#Text

5. Державна допомога під час воєнного стану. Комітет ухвалив Роз'яснення щодо оновлення законодавства URL: https: //amcu.gov.ua/news/

derzhavna-dopomoga-pid-chas-voyennogo-stanu-komitet-uhvaliv-rozyasnennya-shchodo-onovlennya-zakonodavstva

6. Decision (EU) 2022/1628 of the European Parliament and of the Council of 20 September 2022 providing exceptional macro-financial assistance to Ukraine, reinforcing the common provisioning fund by guarantees by Member States and by specific provisioning for some financial liabilities related to Ukraine guaranteed under Decision No 466/2014/EU, and amending Decision (EU) 2022/1201 URL: https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D1628&qid=1667919750252

Квасніцька Ольга Олексіївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКІ БУДУТЬ СПОРУДЖЕНІ В МАЙБУТНЬОМУ

Реформування містобудівного законодавства та впровадження е-бізнесу у глобальних телекомунікаційних мережах в Україні дозволило цифровізувати відносини державного регулювання будівництва через єдину державну електронну систему у сфері будівництва, ліквідувати Державну архітектурно-будівельну інспекцію та вдосконалити чинну нормативно-правову базу в частині архітектурно-будівельного контролю, створити правові механізмів для гарантування державою речових прав на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості.

15 серпня 2022 року був прийнятий Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» (далі Закон про гарантування), яким вперше регламентовані нові підходи до гарантій прав суб'єктів, що інвестують у будівництво: через рекламування будівництва, державну реєстрацію права на майбутній об'єкт нерухомості та різного роду обтяження на такі об'єкти, нотаріальну форму посвідчення договорів, встановлення гарантійної частки з метою попередження недобудови об'єктів будівництва та оперативно-господарські санкцій у разі порушень зі сторони забудовника.

Будівельний ринок в Україні має чимало прикладів незавершених будівництвом об'єктів, подвійних перепродаж та не можливості

суб'єктам правовідносин, які вкладають кошти в будівництво захистити свої права від недобросовісних забудовників. Такий стан вимагав напрацювання гарантій, механізмів захисту, засобів, способів захисту, які б дозволили без остраху громадянам, юридичним особам, як резидентам, так і нерезидентам, інвестувати в об'єкти будівництва та ринок первинної забудови зробити прозорим, а забудовників доброчесними.

Одним із важливих заходів захисту прав інвесторів від подвійних перепродаж об'єктів незвершеного будівництва та гарантії права власності майнових прав на об'єкти – став інститут державної реєстрації спеціального майнового право на подільний/неподільний об'єкт незавершеного будівництва та обов'язковість нотаріального посвідчення договорів про відчуження об'єкта незавершеного будівництва / майбутнього об'єкта нерухомості. У зв'язку з чим, законодавець вводить велику кількість нових дефініцій: майбутній об'єкт нерухомості, спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, подільний та неподільний об'єкт незавершеного будівництва, гарантійна частка будівництва об'єкта нерухомого майна, девелопер будівництва. І якщо правовий статус «об'єкта незавершеного будівництва» був законодавством визначений (ч. 3 ст. 331 ЦК України) та підтверджений судовою практикою (справа № 916/633/19 (ЄДРСРУ № 86438103) [1], зокрема, що до прийняття об'єкта новоствореного нерухомого майна в експлуатацію та його державної реєстрації право власності на цей об'єкт не виникає, а отже, визнання права власності на об'єкт незавершеного будівництва, до прийняття його в експлуатації у судовому порядку не передбачено нормами ЦК України чи іншими нормативними актами (справі № 200/22329/14-ц (провадження № 14-483цс19)) [2]. То з прийняттям Закону про гарантування конструкт спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості (далі – спеціальне майнове право), дозволяє ввести об'єкт незавершеного будівництва в господарський/цивільний обіг за умови його реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, що легалізує продаж майбутнього об'єкта будівництва інвесторам та визначає його правовий титул – право власності з гарантіями захисту (у тому числі усунення перешкод у здійсненні спеціального майнового права; визнання спеціального майнового права у разі його невизнання, порушення, оспорювання; визнання права власності після прийняття в експлуатацію об'єкта) [3].

Варто зазначити, що якщо продаж майбутнього об'єкта нерухомості залежить від умови державної реєстрації спеціального майнового права, то його державна реєстрація, відбувається за умови отримання права на виконання будівельних робіт забудовником, а саме реєстрації об'єкта будівництва в Реєстрі будівельної діяльності. Отже, державна реєстрації права власності замовника на майбутній об'єкт нерухомості в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, не тільки засвідчує факт набуття речового права, а додатково підтверджує легітимність проводжуваної суб'єктом господарювання будівельної діяльності щодо спорудження об'єкту будівництва (наявність у замовника будівництва права власності/права користування земельною ділянкою, на якій споруджується відповідний об'єкт; набуття права на виконання будівельних робіт; проведення технічної інвентаризації неподільного об'єкта незавершеного будівництва). Однак, при такій юридичні конструкції ми отримуємо паралельне існування двох правових режимів стосовно об'єкта незавершеного будівництва: об'єкт будівництва, який характеризується тим, що до завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна) [4] та майбутній об'єкт нерухомості, на яке виникає право власності з моменту державної реєстрації такого права і припиняється після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта та державної реєстрації права власності на відповідний об'єкт нерухомого майна [3]. Тому для запобігання нашарування двох правових режимів на один і той же об'єкт важливим є окреслення моменту припинення права власності на матеріали, обладнання тощо, які були використані в процесі будівництва незавершеного об'єкту, моментом державної реєстрації спеціального права на майно, тим більше, що після їх застосування при будівництві вони трансформуються та втрачають своє первинне призначення.

Усуваючи прогалини в законодавстві у сфері залучення коштів фізичних та юридичних осіб в будівництво нерухомості, Закон про гарантування впроваджує новий інструмент забезпечення добудови відповідного об'єкта іншими особами, за рахунок гарантійної частки в об'єкті будівництва, на випадок банкрутства, фінансової неспроможності замовника будівництва або девелопера будівництва, ліквідації банків та інших фос-мажорних обставин.

Відповідно до проєкту Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення мінімального розміру гарантійної частки будівництва об'єктів нерухомого майна» гарантійна частка залежить від вартості спорудження житла у 13 регіонах з найвищою вартістю: 10 відсотків – длямм. Києва, Дніпра, Львова, Одеси та Харкова; 5 відсотків – для інших населених пунктів [3].

Отже, відповідно до ст. 9 Закону про гарантування забудовники зобов'язані будуть визначити перелік майбутніх об'єктів нерухомості, які складатимуть гарантійну частку, та яка повинна стати додатковим ресурсом, у разі виникнення форс-мажорних обставин для покриття видатків, необхідних для добудови об'єкта будівництва. Порівнюючи даний механізм забезпечення з алгоритмами, які були запропоновані проєктом Закону України «Про захист прав фізичних осіб-вкладників у будівництво багатоквартирних житлових будинків», беззаперечно запроваджений механізм виглядає більш ефективним, між тим породжує чимало питань. Враховуючи, що таке забезпечення відбувається за рахунок квазіоб'єкту особливого роду, майбутнім об'єктом нерухомості, а не грошовими коштами, строки завершення будівництва, як і сам процес будуть залежати від ринку нерухомості, ліквідності такого спеціального права та попиту на нього. Поряд з цим, неврегульованим залишається питання за якою процедурою буде визначатися суб'єкт господарювання, який буде добудовувати об'єкт незавершеного будівництва, хто його буде визначати та який механізм стимулювання нових забудовників буде можливий у разі продажу майбутнього об'єкту нерухомості недобросовісним забудовником та відсутності об'єкта будівництва або у разі не покриття видатків за рахунок гарантійної частки будівництва об'єкту нерухомого майна. Безумовна ідея гарантованості за рахунок частки майбутнього нерухомого майна позитивна, однак більш ефективним був би забезпечувальний механізм добудови об'єктів нерухомого майна за рахунок грошових коштів забудовника, за рахунок резервного капіталу суб'єкта господарювання, як імперативної вимоги для певної організаційної форми – господарського товариства, у разі залучення інвестицій у будівництво, або за рахунок грошових коштів забудовника на спеціальному депозитному рахунок житла, звідки забудовник отримує їх лише після перевірки перебігу будівництва. Тим більше, враховуючи масове знищення житлової та соціальної інфраструктури внаслідок російської агресії в Україні виникає не тільки потреба

забезпечення прав, а й потреба будувати швидше, дешевше і екологічніше за рахунок більшої стандартизації і індустріалізації, у тому числі й у разі неплатоспроможності окремих забудовників без втрати вкладених коштів інвесторами.

Таким чином, попри війну в Україні, державотворення продовжується, питання впровадження кращих практик та вироблення власних законодавчих механізмів у містобудуванні залишаються актуальними і вимагають наукових дискусій для впровадження пріоритетних стратегічних орієнтирів будівельного ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховного суду Касаційного господарського суду по справі № 916/633/19 (ЄДРСРУ № 86438103.URL: https: //zakononline.com.ua/court-decisions/show/86438103

2. Постанова Великої Палати Верховного суду від 18 грудня 2-19 р, судова справа № 200/22329/14-ц. URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/99714140

3. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15.08.2022 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text

4. Цивільний кодекс України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

5. Про встановлення мінімального розміру гарантійної частки будівництва об'єктів нерухомого майна: проєкт Постанови Кабінету Міністрів України URL: https: //www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5229ea09-82c9-4b4b-81dd-3f69a4014060&title=ProektPostanoviKabinetuMinistrivUkraini proVstanovlenniaMinimalnogoRozmiruGarantiinoiChastkiBudivnitstvaObktiv NerukhomogoMaina

Романадзе Луїза Джумберовна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ВИРІШЕННЯ СПОРІВУ СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Інформаційні технології все більше впливають на всі сфери суспільних відносин, у тому числі, щодо вирішення господарських спорів. Електронна комерція, яка опосередковує значну частку господарських відносин, супроводжується не тільки «традиційними» спорами

щодо якості продукції або послуг, але й новими видами спорів (наприклад, спори щодо доменних імен, віртуальних активів), які виникають в Інтернеті.

Доцільність та ефективність запровадження механізмів онлайн вирішення спорів (далі – ОВС) перебуває у центрі уваги дослідників вже понад 20 років, зокрема, аспекти формулювання певних принципів запровадження та функціонування таких механізмів, забезпечення їх доступності, відповідність процедурних правил ОВС принципу верховенства права тощо. Важливість розвитку механізмів ОВС в електронній комерції була визнана як міжнародними організаціями, так і урядами в різних правових документах. Варто згадати Керівні принципи захисту прав споживачів у контексті електронної торгівлі (Організація економічного співробітництва та розвитку, 1999 р.), Рекомендації щодо вирішення спорів зі споживачами та відшкодування збитків (Організація економічного співробітництва та розвитку, 2007 р.), у тексті яких державам-членам пропонується запровадити справедливі та сучасні механізми ОВС, використання яких не призведе до надмірних витрат сторін спору та зробить можливим вирішення транскордонних спорів. ОВС також розглядався як ефективний інструмент підвищення довіри споживачів до електронної комерції.

Робоча група ІІІ ЮНСІТРАЛ з питань ОВС у 2010-2016 р.р. працювала над розробкою процесуальних правил ОВС у транскордонних електронних комерційних угодах з 2010 по 2016 рік з метою формування набору процесуальних правил та опублікувала Технічні зауваження щодо ОВС, які відображають елементи та принципи процедур ОВС.

Розвиток ОВС відбувався у рамках державних (Virtual Magistrate, Mediate-Net, Online Ombuds Office, ECODIR) та приватних проектів (ОВС на онлайн-платформах Amazon, eBay).

У запровадженні механізмів ОВС ключовими є наступні питання:

1) порядок звернення сторін спору до процедури ОВС (обов'язковість медіаційного чи іншого застереження щодо застосування певного механізму спорів);

2) процесуальні стандарти, що застосовуються до процедури ОВС;

3) правовий статус угоди за результатами вирішення спору онлайн та можливість приведення її до виконання.

JieZheng підкреслює, що першим викликом на шляху розвитку ОВС є розбіжності у транскордонному визнанні угод про застосування процедури ОВС, зокрема, щодо формальної, так і матеріальної дійсності таких угод за різними національними законодавствами. В англійському законодавстві для оцінки матеріальної дійсності угод щодо ОВС застосовується як фрагментарний підхід, так і законодавчі норми. Англійське законодавство менше втручається в угоди про електронні довірчі відносини B2B, в той час як для угод про електронні довірчі відносини B2C застосовується більш обмежувальний законодавчий контроль. У той час як ЄС використовує основоположний принцип ефективного судового захисту та правила захисту прав споживачів для регулювання угод ОВС, які позбавляють споживача права на доступ до суду, Китай застосовує правила стандартної форми договору для обмеження юридичної сили умов, які мають суттєвий вплив на інтереси споживача і які не представлені в явному вигляді. У зв'язку з цим, існує невизначеність щодо оцінки дійсності угод про електронні довірчі відносини, оскільки угоди про електронні довірчі відносини, які визнаються в одній юрисдикції, можуть не мати юридичної сили в іншій юрисдикції. Законодавство ЄС є більш сприятливим для споживачів, оскільки забезпечує права споживачів на вирішення спорів у транскордонних спорах у сфері електронної комерції.

Хоча здебільшого правила платформ ОВС враховують вимоги щодо швидкості та ефективності вирішення спорів, на іншому боці медалі постають питання надання сторонам спору можливості бути вислуханими та права бути повідомленими про результати розгляду. Процесуальна справедливість у підвищенні якості та легітимності процесуальних правил ОВС повинна узгоджуватися з процесуальною ефективністю у спрощенні процедури та скороченні часу на вирішення спорів.

Існує два види механізмів виконання угоди за результатами вирішення спору: публічний механізм примусового виконання, який вимагає судової підтримки, та приватний механізм примусового виконання, який залежить від правил певної платформи ОВС.

Розвиток ОВС вимагає уточнення засад щодо дійсності договірних застережень щодо застосування ОВС, покращення контролю за якістю послуг ОВС та вдосконалення механізму примусового виконання угод, укладених у результаті ОВС. Більше того, штучний інтелект, як технологічна галузь, що розвивається, впроваджується в

ОВС як наступний крок у «вдосконаленні» ОВС. Штучний інтелект застосовується для підвищення ефективності, доступності, надійності, безпеки та результативності процесів. Нещодавно ЄС визначив включення принципів прозорості та законності в розробку штучного інтелекту як пріоритет для зміцнення довіри, і саме таким чином він продовжує залишатися піонером у сфері захисту прав споживачів. Для того, щоб уможливити справжню зміну парадигми у способах вирішення спорів поза межами традиційних судових систем, ОВС слід розглядати як доповнення до «традиційних» альтернативних способів вирішення спорів, і вони повинні бути стратегічно та більш систематично пов'язані між собою.

Україна теж не стоїть осторонь процесів цифровізації онлайн вирішення спорів в сфері електронної комерції. Стрімке зростання продажів через онлайн магазини та різноманітні маркетплейси, обумовив пошук підходів до оптимізації порядку вирішення споживчих спорів – скарг/звернень споживачів до продавців у онлайн покупках. Як наслідок, в дослідженні щодо розвитку інфраструктури електронної комерції, розробленому на виконання Плану завдань і заходів з реалізації Експортної стратегії України на 2017 – 2021 роки, (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017–р.), окрему увагу було приділено рекомендаціям щодо створення системи для вирішення торговельних спорів у режимі онлайн на основі підходу ЄС. Ще 2013 року в ЄС схвалено Директиву 2013/11/EU Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2013 року «Про альтернативне вирішення споживчих спорів» та Регламент (EU) № 524/2013 Європейського Парламенту і Ради «Про онлайн вирішення споживчих спорів». Зазначені Директива та Регламент надали рамкову структуру для подальшого розвитку концепції онлайн вирішення споживчих спорів в електронній комерції в залежності від національних особливостей відповідної держави. В Меморандумі щодо альтернативного способу вирішення споживчих спорів, що виникають у сфері електронної комерції, розробленому на виконання вищевказаного Плану завдань і заходів з реалізації Експортної стратегії України проаналізовано декілька сценаріїв, які можуть бути розглянути Україною. Рух в напрямку створення відповідної онлайн платформи для вирішення спорів в сфері електронної комерції розпочався ще за часів пандемії, але зараз в умовах війни потреба в існуванні такої платформи набула нового значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Katsh E. (2001). Online dispute resolution: some lessons from the e-commerce revolution. Northern Kentucky Law Review, 28(4), 810-821.

2.Rabinovich-Einy O, Katsh E (2014) Digital Justice: Reshaping Boundaries in Online Dispute Resolution Envrionment. Int J Online Dispute Resolut 1: 5–36

3. Zheng J. (2020). Conceptual Settings. In: Online Resolution of E-commerce Disputes. Springer, Cham. URL: https: //doi.org/10.1007/978-3-030-54120-0_2

Бабалунга Олесь Михайлович,
аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП «КОМПЕТЕНЦІЯ КОМПЕТЕНЦІЇ» В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Одним з найбільш важливих питань в діяльності міжнародного комерційного арбітражу є питання щодо його компетенції. Слід зазначити, що в юридичній доктрині існують дискусії щодо вірного терміну для окреслення категорії справ, які відносяться на розгляд арбітражу, а саме: «юрисдикція», «арбітрабельність», «підвідомчість» чи «підсудність». Беручи за основу поняття підвідомчість, необхідно підкреслити, що для визначення категорій підвідомчих справ, можна звернутися до національних та міжнародних нормативно-правових документів. Серед них необхідно назвати Конвенцію про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року, Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», окремі положення ЦПК та ГПК України та інші. Проаналізувавши їх положення можна дійти висновку, що вони не дають точного переліку справ, які підвідомчі МКАС, а лише визначають ознаки цих відносин (наприклад, спори мають виникати лише під час здійснення зовнішньоторговельній діяльності) та закріплюють коло справ, які належать до виключної юрисдикції національних судів. Отже, відкритим залишається питання, які справи належать до підвідомчості міжнародного комерційного арбітражу. Для відповіді на це питання використовується принцип «компетенція-компетенції», який передбачає, що арбітражні судді самі вирішують чи має арбітраж компетенцію для розгляду відповідного спору.

Аналізуючи природу даного принципу, слід вказати на його основні ознаки. По-перше, арбітражний суд сам вирішує свою компетенцію. По-друге, компетенцію арбітражу можна оскаржити в національному суді. Слід зазначити, що даний принцип закріплений, як на міжнародному рівні, так і в національному законодавстві. В статті 16 Типового закону ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торгівельного арбітражу, зазначається що арбітражний суд сам вирішує питання, щодо своєї юрисдикції. Аналогічні положення є і в Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Окрім цього, дане положення закріплюється і в регламентах самих арбітражних установ. Для прикладу в ст. 28.2 Регламенту Міжнародного арбітражного центру в Сінгапурі [3] передбачається, що склад арбітражу має право на прийняття рішення щодо своєї підвідомчості. Аналогічна стаття міститься і в Регламенті Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України [4], а саме в ч. 1 ст. 5 зазначається, що питання про компетенцію МКАС у конкретній справі вирішується складом Арбітражного суду, який розглядає спір.

Наступною складовою наукового аналізу є питання взаємодії принципу «компетенція-компетенції» з принципом автономії арбітражної угоди. Принцип автономії арбітражної угоди передбачає, що в разі визнання договору недійсним, арбітражна угода вважається дійсною. Так само недійсність арбітражного застереження не тягне за собою недійсність контракту. Аналогічна позиція викладена в рішеннях Верховного Суду. Так, в Постанові від 12 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/13366/18 [2] зазначив, що принцип автономності арбітражної угоди (separabiliti) свідчить, по-перше, що дійсність основного договору в принципі не впливає на дійсність включеної до нього арбітражної угоди і, по-друге, основний договір і арбітражна угода можуть бути підпорядковані різним законам. Така автономність арбітражної угоди дає можливість сторонам спірних правовідносин мати гарантію, що спір буде розглянуто у будь-якому випадку саме арбітражем, оскільки наявність арбітражного застереження унеможливлює звернення до державних судових установ. Взаємодія даних принципів виражається в тому, що арбітражний суд під час розгляду справи, визначає свою підвідомчість відповідно до договору (укладеному між сторонами арбітражного розгляду).

Окремо, слід підкреслити і практичну цінність реалізації даного принципу на території України під час повномасштабної війни з боку РФ. Так, із визнанням РФ країною-терористом (відповідно до Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»), запровадженням секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до РФ та Республіки Білорусь**,** арбітражні установи самі визначають чи мають вони розглядати даний конкретний спір чи ні. Для прикладу можна зазначити Рішення Верховного Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 920/241/19 від 03 березня 2020 року [1]. В даному рішенні була висловлена правова позиція, що визнання договору недійсним через те, що зміст оспорюваного контракту суперечить інтересам держави та суспільства, порушує вимоги рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28.04.2017 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», введеного у дію Указом Президента України від 15.05.2017 № 133/2017, належить на розгляд арбітражній установі, оскільки сторони передбачили арбітражне застереження. Хоча дане рішення було прийняте до повномасштабної війни, але правова позиція не змінилася. Отже, вказаною Постановою ВС, визначається доволі широка компетенція арбітражних установ на розгляд, в тому числі, спорів щодо визнання правочину не дійсним як такого, що суперечить публічному порядку, в разі наявності арбітражного застереження в контракті. Слід водночас підкреслити, що за національними судами залишається контроль за арбітражним рішенням на стадії визнання та виконання даного арбітражного рішення на території України, але в загальному можна говорити про проарбітабельну позицію, яка формується в національному правовому полі, що є цілком слушним.

В підсумку, слід зазначити, що принцип «компетенція-компетенції» виступає, гарантією ефективного розгляду спору в арбітражній установі і не допускає можливості зловживати стороною процесуальними правами, коли одночасно подається заява до арбітражу і до національного суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Верховного Суду від 03.03.2020 року по справі № 920/241/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https: // reyestr.court.gov.ua/Review/88050865
2. Постанова Верховного Суду від 12.11.2020 року по справі № 910/13366/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https: // reyestr.court.gov.ua/Review/92841757
3. Регламент Міжнародного арбітражного центра в Сінгапуре. URL: https: //siac.org.sg/wp-content/uploads/2022/06/SIAC-Rules-2016-Russian-version_Complete.pdf
4. Регламент Міжнародного комерційного арбітражу при Торгово-промисловій палаті України. ICAC. URL: https: //icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament_ICAC_UA_2022.pdf

Зарічанський Григорій Віталійович,
аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У повсякденному житті все частіше доводиться чути такі терміни як «цифрові», «віртуальні», «електронні» або «крипто» активи, а це означає, що віртуальні активи, як і більшість технологій, продовжують еволюціонувати та змінювати суспільні відносини. Наразі ринок віртуальних активів у нашій державі фактично є сформованим та існує більше п'яти років, але й досі не належним чином не врегульований. В учасників ринку віртуальних активів відсутні механізми захисту своїх прав, а держава, в свою чергу, не отримує ніяких податкових надходжень від функціонування цієї галузі економіки поза межами правового поля. За таких умов вкрай складним є здійснення державою та суб'єктами первинного фінансового моніторингу заходів щодо боротьби з легалізацією коштів, здобутих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення [1]. Зазначене підтверджує нагальність закріплення правового статусу віртуальних активів на законодавчому рівні, а також врегулювання відносин, пов'язаних з використанням віртуальних активів у сфері господарювання.

Наукові дослідження у сфері віртуальних активів в Україні представлені працями таких вчених, як: В. Л. Скрипник, К. Г. Некіт, С. О. Грицай, Р. А. Майданик, О. І. Кулик, В. І. Негнибіда та ін.

Наразі в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» наведено визначення терміну «віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [2]». Не варто і говорити, що саме тільки визначення терміну ніяким чином не здатне врегулювати суспільні відносини, які виникають з приводу віртуальних активів.

Першим серйозним кроком до легалізації віртуальних активів в Україні є прийняття 17 лютого 2022 року Верховною Радою України Закону України «Про віртуальні активи» [3], який ще 15 березня 2022 року було підписано Президентом України, але по сьогоднішній день так і не набрав чинності. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону, його положення застосовуються до правовідносин, що виникають:

1) у випадку постачання послуг, які пов'язані з оборотом віртуальних активів, якщо суб'єкти таких правовідносин мають зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво в Україні;

2) у випадку якщо предметом вчиненого правочину є віртуальний актив, за умови коли, сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину або до окремої його частини;

3) у випадку якщо предметом вчиненого правочину є віртуальний актив, за умови коли, обидві сторони правочину є резидентами України;

4) у випадку якщо предметом вчиненого правочину є віртуальний актив, за умови коли, набувач віртуального активу є резидентом України [3].

Відповідно до перехідних положень Закону України «Про віртуальні активи», єдиною умовою набрання законної сили даним документом є набрання чинності Законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами. 13 березня 2022 року проєкт такого закону було запропоновано народним депутатом України М. В. Крячко та включено у порядок денний восьмої сесії парламенту. Проєктом передбачається запровадження низки заходів щодо стимулювання розвитку ринку віртуальних активів, а саме запровадження:

– звільнення від ПДВ операцій з віртуальними активами та послуг, що надаються постачальниками послуг, пов'язаних з віртуальними активами;
– пільгового оподаткування (терміном на 5 років), за ставкою податку на прибуток у розмірі 5 відсотків, інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами та послуг, що надаються постачальниками послуг, пов'язаних з віртуальними активами;
– пільгового оподаткування (терміном на 5 років), за ставкою податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5 відсотків, інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами для фізичних осіб;
– встановлення обов'язку сплати військового збору, за ставкою 1, 5 відсотків, з суми інвестиційного прибутку від операцій з віртуальними активами для фізичних осіб [4].

Натомість, Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики у своєму висновку (бюджетній експертизі) висловив ряд зауважень стосовно цього законопроекту. Одним з них є ненадання фінансово-економічного обґрунтування відповідно до положень Бюджетного кодексу України та Регламенту Верховної Ради України; при цьому зазначено, що вартісну величину впливу положень законопроекту на показники бюджету здійснити неможливо у зв'язку із відсутністю статистичних даних, необхідних для проведення відповідних розрахунків [5].

Зауважимо, що запропонована модель пільгового оподаткування операцій з віртуальними активами загалом відповідає світовій практиці з цього питання. Так, наприклад, досить лояльну позицію у сфері оподаткування операцій з віртуальними активами займає Німеччина. Міністерство фінансів Німеччини звільняє від оподаткування за операціями з продажу віртуальних валют за умови, якщо вони перебувають у приватних активах більше одного календарного року з моменту придбання. Крім цього, не сплачуються податки з прибутку, отриманого від операцій приватного продажу в календарному році, загальний прибуток від яких становить менше 600 євро [6]. Подібна модель оподаткування передбачена у проєкті Державного бюджету Португалії: прибуток, отриманий від криптоактивів, які зберігаються більше 365 днів, звільняється від оподаткування [7].

Комітет також наголосив, що, зважаючи на реалії сьогодення, першочерговим завданням нашої держави безумовно є військове протистояння агресії Російської Федерації. Однак, вітчизняні високопо-

садовці та політики неодноразово підкреслювали, що економічний фронт є не менш важливим для нормального існування та розвитку України. У цьому контексті якнайшвидше правове врегулювання відносин, які виникають з приводу віртуальних активів, лише сприятиме ефективному розвитку цього ринку, дозволить тій частині приватного сектору економіки, яка вже володіє або планує володіти віртуальними активами, легально ними розпоряджатись, використовувати у господарській діяльності, сплачувати податки, отримувати захист у суді у разі необхідності тощо. Крім цього, зацікавленість держави полягає в отриманні додаткових надходжень до Державного бюджету України, збільшенні інвестицій в економіку України, перспективі використання технології блокчейн та впроваджені її в роботу державних реєстрів, що також надасть можливість мінімізувати існуючі ризики відмивання доходів за допомогою віртуальних активів.

З огляду на зазначене, врахування досвіду країн, які вже легалізували віртуальні активи, з питань оподаткування операцій з віртуальними активами має бути покладено в основу відповідних вітчизняних законопроектів та стати початком запровадження законного та прозорого ринку віртуальних активів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування обороту віртуальних активів в Україні» від 13.03.2022 р. № 7150. URL: https: //itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245235

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (Закон України). № 361-IX. (2019). URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20

3. Про віртуальні активи (Закон України). № 2074-IX. (2022). URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами (проєкт Закону України) № 7150. (2022). URL: https: //itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245229

5. Висновок (бюджетна експертиза) до проєкту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування обороту віртуальних активів в Україні». № 04-13/9-2022/78198. (2022). URL: https: //itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1306745.

6. Einzelfragen zur ertragsteuerrechtlichen Behandlung von virtuellen Währungen und von sonstigen Token. (2022). URL: https: //www.bundesfinanzministerium.de/

Content/DE/Downloads/BMF_Schreiben/Steuerarten/Einkommensteuer/2022-05-09-einzelfragen-zur-ertragsteuerrechtlichen-behandlung-von-virtuellen-waehrungen-und-von-sonstigen-token-bmf-schreiben.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

7. Ganhos com criptomoedas detidas por menos de um ano vão pagar 28% em IRS. URL: https: //eco.sapo.pt/2022/10/10/ganhos-com-criptomoedas-detidas-por-menos-de-um-ano-vao-pagar-28-em-irs/.

Клименко Олександр Віталійович,
аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА ЯК ГАРАНТІЯ КОНКУРЕНЦІЇ

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [7]. Права людини є тим ціннісним орієнтиром, який вказує напрям подальшого розвитку держави. При цьому на доктринальному рівні виділяють чотири покоління прав, які певним чином описують еволюцію держави та суспільства загалом. Чільне місце займають економічні права людини, які були сформовані протягом XIX- першої половини XX століття. Це період характеризується значним ростом економіки, що вказує на необхідність аналізу взаємозв'язку конкуренції та економічних прав.

Права людини є певними можливостями, які необхідні людині для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах. Вони мають бути загальними та рівними для всіх людей та є визначеними рівнем розвитку людства в різних сферах [1, с. 32].

Економічними правами слід визначити міру можливої поведінки людини в економічній сфері суспільних відносин, пов'язана з правовим режимом власності та господарської діяльності.

Свобода економічної діяльності базується на існуванні рівноправної, незалежної і такої, що ефективно функціонує, приватної власності [6, с. 109].

Розглядаючи систему економічних прав, Фролов Ю. М. особливу увагу звертає на права приватної власності, права на підприємницьку діяльність та права громадян на користування об'єктами права публічної (суспільної) власності [10, с. 11].

Право на підприємницьку діяльність ґрунтується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення

особою з метою одержання прибутку на власний розсуд і ризик господарської діяльності, яка не заборонена законом [2, с. 154].

Право на приватну власність за своєю являє собою законодавчо визнані та гарантовані можливості особи набувати, володіти, користуватися, розпоряджатися певним майном та результатами своє інтелектуальної, творчої діяльності та охороняти їх [10, с. 12].

В своїй сукупності право на приватну власність та право на підприємницьку діяльність зумовлює існування економіки держави, відносин купівлі-продажу. Оскільки ними ці права є рівними і ними наділені всі люди, то вони вступають в економічні відносини. З цього випливає, що економічні права породжують економічні відносини, які характеризуються конкуренцією. Без економічних прав не існувало би конкуренції як такої, що ставить під сумнів економічний розвиток в цілому.

Що стосується конкуренції, то Господарський кодекс України у ст. 25 визначає її як «змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товару на ринку» [4].

Слід зауважити, що конкуренція має найбільше значення саме в господарських відносинах. Це зумовлено тим, що саме суб'єкти господарювання виступають рушіями прогресу, оскільки реагують на потреби та виклики суспільства.

Конкуренція динамічний характер, що полягає у постійних змінах і вдосконаленнях в конкретних галузях, зокрема металургійній, текстильній, залізнодорожній тощо. Певні досягнення завжди будуть перевершені через деякий час. Конкуренція є обов'язковою умовою в ринковій економіці, яка має наступні переваги:

– є єдиним засобом досягнення збалансованості між суспільними потребами і виробництвом;
– є способом координації інтересів виробників;
– стимулює удосконалення технічної бази, методів виробництва з метою економії собівартості продукції;
– зумовлює якості продукції та послуг;
– формує ринкову ціну [3, с. 124].

Конкуренція здійснюючи вищевказані функції значною мірою впливає на ефективність виробництва, підвищуючи його технічний рівень та якість продукції.

При цьому саме закріплення та гарантування економічних прав спричинили виникнення економічної конкуренції як явища.

Держава за допомогою економічної політики має забезпечувати стабільні, прозорі та сприятливі умови для господарської діяльності [9, с. 245]. Тобто держава, гарантуючи економічні права закріплює існування ринкової економіки та конкуренції відповідно. При цьому і Господарський кодекс України, і законодавство про захист економічної конкуренції здійснюють регулювання існування ринкової економіки, здорової конкуренції, обмеження монополізму. Все це забезпечує процвітання та розвиток економіки держави.

З точки зору економіки найбільш розвиненими державами є ті, в яких процвітає саме ринкова економіка. Вона є критерієм успіху держави та її статусу на міжнародному ринку. Разом з тим, економічно розвинені держави можуть забезпечити вищий рівень захищеності та якості життя населення.

Для забезпечення прав людини державою необхідними є фінансові ресурси, що формують бюджетний фонд. Від рівня надходження до бюджету коштів, який формується перш за все за рахунок податкових зборів від провадження господарської діяльності, залежить ступінь забезпечення прав та свобод громадян [5, с. 21]. Це все вказує на неоціненну роль економічних прав та конкуренції.

Підприємницька діяльність – це те, що дозволяє збільшувати виробництво товарів, їх асортимент на ринку. При цьому 24 лютого 2022 в Україні почалася повномасштабна війна, що мало надзвичайно згубний вплив на економіку України. За березень переважна частина суб'єктів господарювання були змушені припинити свою діяльність через значну кількість проблем, пов'язаних з повномасштабним російським вторгненням. Все це спричинило природнє зменшення конкуренції, що є негативним для держави.

Варто вказати, що в цих умовах урядом були запроваджені зміни, які мають не меті збільшення конкуренції шляхом зменшення фінансового навантаження на суб'єктів господарювання та розвиток малого підприємництва. Зокрема, державою була запроваджена можливість переходу на третю групу спрощеної системи оподаткування платників податків з необмеженою кількістю працівників та обсягом

продажів до 10 мільярдів гривень. Разом з тим платники податків тепер мають сплачувати 2% податку із доходу замість податку на додану вартість та податку на прибуток. Урядом був збільшений перелік операцій, за здійснення яких платники єдиного податку третьої групи не мають сплачувати податок на додану вартість [8].

Вище перелічені заходи економічної лібералізації вказують на те, що уряд розуміє взаємозв'язок розвитку економіки держави та ступенем економічної свободи.

Отже, економічні права є зумовленими часом і вказують на рівень розвитку держави. Саме завдяки ним є можливим існування ринкової економіки на рівноправних засадах, якою наділені найбільш впливові країни світу. При цьому це у свою чергу зумовлює явище конкуренції, яке динамічно розвивається і спричиняє вдосконалення у всіх сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веприцький Р. С. Соціально-економічні права: до визначення правової природи. *Форум права*. 2008. № 2. С.32-37
2. Глібко С. В., Гречко О. О. Конституційні гарантії права на підприємницьку діяльність. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 154-160.
3. Голда Н., Піняк І. Конкуренція як об'єктивна ринкова необхідність. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах:* матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. 29-31 березня 2018 року.Т. : ФОП Паляниця В. А., 2018. Том 1.С. 123–125.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15
5. Деревянко Б. В. Гарантії та захист прав суб'єктів господарювання як запорука добробуту Українського народу. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності на сучасному етапі державотворення в Україні:* Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції, м. Кривий Ріг, 2 грудня 2016 року / Упорядники: І. В. Іванов, Є. В. Зозуля, А. В. Гончаров. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2016.С. 18-22
6. Колодій О. А. Загальносоціальні економічні та культурні гарантії конституційно-правового статусу українського народу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 1. С. 107-113.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
8. Онешко С. В., Башлай С. В., Короленко О. Б. Особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України в умовах війни.

Економіка та суспільство. 2020. № 40. DOI: https: //doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-4

9. Романенко Т. П. Держава як гарант забезпечення умов для розвитку та ефективного функціонування підприємницької діяльності. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. № 68. С. 239-253.

10. Фролов Ю. М. Економічні права і свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2005. 20 с.

Ковалевич Ігор Ігорович,
аспірант кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ВНЕСОК ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ КОРПОРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Останні декілька років країни світу працюють над питаннями правової політики у сфері регулювання криптовалюти, яка наразі охоплюється в нормативному полі ширшим поняттям «віртуальні активи». Віртуальні активи є поняттям, яке протягом останніх 7 років міцно увійшло в економічні процеси кожної країни світу. Віртуальні активи виступають осередком формування нових фінансових ринків, з ними проводяться транзакції, в них інвестують, їх використовують як внесок до статутного капіталу компанії.

У той час як ажіотаж навколо віртуальних активів (в тому числі криптовалюти) тільки продовжує набирати обертів, український законодавець вирішив не залишатися осторонь та вивести їх із тіні. Це й не дивно, адже обіг віртуальних активів в Україні становить 1 млрд. грн. на добу про, що повідомив радник віце прем'єр-міністра – міністра цифрової трансформації Максим Дем'янюк [1]. Однак, незважаючи, на таку активність по відношенню до віртуальних активів, очевидним залишається практика їх децентралізованого обігу на території України..

Дослідженням сутності та правового статусу криптовалют займалися ряд вчених: А. Н. Бегер, Н. П. Варфоломєєва, О. Г. Волевіз, Н. Ю. Голубєва, О. І. Зайцева, О. В. Железов, А. В. Квітка, Д. П. Купріянов, В. А. Кутирін, К. В. Нікітін, А. В. Федоров та інші, які приділяли пильну увагу вказаному питанню.

З прийняттям Верховною Радою України Законопроєкту № 3637 від 11.06.2020 «Про віртуальні активи» (надалі – Закону № 3637), питання правого регулювання віртуальних активів стало ще більш актуальним [2]. Закон набирає чинності з дня набрання чинності закону України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, який повинен врегулювати оподаткування операцій з такими активами.

Прийняття вказаного Закону є своєрідним кроком приєднання України до низки розвинутих європейських країн, що легалізувати поняття «віртуальний актив». Відтепер в Україні на законодавчому рівні визначено категорію «віртуальний актив», а саме: нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі, може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового ураження», віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати, та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей.

Беручи до уваги наведені визначення, можна дійти висновку, що для того, щоб об'єкт вважався віртуальним активом, він має відповідати наступним критеріям: наявність вартості, можливість обігу в цифровому форматі, можливість до його обміну на інші об'єкти цивільного права.

З огляду на стрімкі темпи поширення віртуальних активів у всіх сферах суспільної діяльності постає питання можливості внесення віртуальних активів до статутного капіталу корпоративних утворень.

Насамперед варто зазначити, що вперше у світі віртуальні активи до статутного капіталу було внесено 24 березня 2015 року італійським підприємцем Томасом Бертані, керуючись статтею 2464 італійського Цивільного кодексу, відповідно до якої будь-які активи, що мають економічну оцінку, можуть вважатися капіталом. Саме в цей день його компанію OracleSrl було включено до реєстру із внеском до статутного фонду в розмірі 45 «Біткойнів», що є віртуальними активами відповідно до міжнародної практики [3].

Наразі вимогами чинних нормативно-правових актів України, які регулюють діяльність корпоративних утворень, не встановлено прямоїзаборони на здійснення такої операції.

Так, відповідно до статті 13 Закону України «Про господарські товариства» встановлено, що вкладами учасників господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку.

З огляду на зазначене, на практиці сформувалася наступна позиція в питанні внесення віртуальних активів до статутного капіталу корпоративних утворень.

Зокрема віртуальні активи навіть до набрання чинності Закону залишаються не виведеними із цивільного обороту в Україні і за своєю технологічною суттю становлять собою сукупність інформації, що має вартісне вираження. Відповідно до статті 177 Цивільного кодексу України (надалі – ЦКУ) до об'єктів цивільних прав належать інформація й інші матеріальні та нематеріальні цінності і блага, у зв'язку з чим можна зробити висновок про можливість внесення до статутного капіталу юридичної особи віртуальних активів (в тому числі криптовалюти) з подальшим відображенням їх на балансі компанії як нематеріального активу.

Відповідно до прийнятого Верховою Радою України Закону № 3637 віртуальні активи прирівнюється до нематеріального блага, що також не суперечить статті 177 ЦКУ.

Прецедентним для української практики в питанні внесення віртуальних активів до статутного капіталу є практика формування статутного капіталу юридичної фірми «AxonPartners» повністю з віртуальних активів. У вказаній ситуації, державний реєстратор у зв'язку з відсутністю нормативних положень законодавства стосовно регулювання віртуальних активів здійснив помилку: оцінив біткоїн як об'єкт, який має грошову оцінку. В силу чого реєстратор застосував ст. 13 Закону України «Про господарські товариства» [5].

Також варто зазначити, що внесення віртуальних активів (зокрема у виді криптовалюти) в статутний капітал юридичної особи є дуже ризикованим кроком через курсову нестабільність останної. Окрім цього залишається відкритим питання оцінки віртуальних активів при їх внесенні до статутного капіталу.

У будь-якому разі, питання внесення віртуальних активів до статутного капіталу залишається на розсуд учасників та засновників корпоративних утворень. Адже наразі законодавство дозволяє вносити віртуальні активи до статуного капіталу корпоративних утворень. А з набранням чинності Закону № 3637 можливість таких дій тільки

отримає додаткове підтвердження. Водночас поки наявність в статутному капіталі компанії віртуальних активів залишається не більш ніж даниною тренду, яка покликана виділити таку компанію серед інших.

Таким чином, Закон № 3637 надає лише узагальнюючу інформацію та дозвіл на операції з віртуальними активами у різних формах в тому числі в частині внесення їх до статутного капіталу, але не визначає чіткі механізми та правила щодо порядку таких дії. Тому питання запровадження більш детальних рекомендацій у сфері обігу, оцінки, фінансового моніторингу та оподаткування віртуальних активів доведеться ще вирішити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Електронний ресурс видання «Інтерфакс-Україна». URL: https: // ua.interfax.com.ua/news/economic/765864.html

2. Про віртуальні активи: Закон України № 2074-IX від 17.02.2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 06.12.2019р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

4. Bitcoin Magazine. URL: https: //bitcoinmagazine.com/business/italian-company-becomes-first-legal-entity-incorporated-bitcoin-1428360989

5. Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19 вересня 1991 р. URL: http: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12

Попович Павло Олександрович,
аспірант кафедри господарського права і процесу,
Національного університету «Одеська юридична академія»

СКЛАДНОЩІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛЬНИХ (НЕ ПОІМЕНОВАНИХ) СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На даний час, в умовах воєнного стану, у сфері правовідносин зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) виникло багато проблем із виконання договірних зобов'язань по зовнішньоекономічним контрактам. Однією з них, зокрема, є блокада Російською Федераці-

єю (державою-агресором) портів Причорномор'я України (так звана «зернова блокада»), через яку резиденти не можуть виконати свої договірні зобов'язання по зовнішньоекономічним контрактам перед нерезидентами. Така блокада розглядається як специфічна дія форс-мажорних обставин воєнного стану.

Аналізуючи воєнний стан як форс-мажорні обставини між суб'єктами міжнародного публічного права, в першу чергу, необхідно враховувати суб'єктний склад даних правовідносин. Так, у зв'язку із військовою агресією однієї країни по відношенню до іншої виникають публічно-правові наслідки для агресора, виражені у міждержавних санкціях (наявності міжнародної публічної відповідальності), які невід'ємно пов'язанні із публічно-правовими обмеженнями дії норм міжнародного господарського приватного права. Тому воєнний стан, як форс-мажорні обставини, має суттєві відмінності від інших видів форс-мажорних обставин, які пов'язані із непереборною силою у виглядіпевних екологічних та соціальних явищ або процесів та позбавлені суб'єктивного складу в частині визначення відповідальної сторони за порушення норм міжнародного публічного права.

Саме така правова відмінність воєнного стану у сфері публічного права визначає необхідність подальшого узгодження норм міжнародного публічного і приватного права, оскільки у випадку військової агресії в умовах повної економічної блокади вплинути на регулювання правовідносин у сфері дії міжнародного господарського приватного права можливо лише шляхом застосування міжнародних публічно-правових санкцій, як важелів публічного впливу на державу-агресора.

На сьогоднішній день в України сформувалась лише практика адміністративної підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, яка не в повній мірі спроможна вирішити проблемні питання забезпечення договірних зобов'язань у сфері ЗЕД та зняти економічну блокаду.

За умов протиправної повної економічної блокади та наявності прямих контрактів в сфері ЗЕД із суб'єктами господарювання держави-агресора, на які мають вплив лише санкційні обмеження, встановлені нормами публічного права, сьогодні відсутні будь-які спеціальні норми, які б узгоджували такі публічно-правові «санкційні» відносини із нормами інституту забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД саме в межах дії норм міжнародного госпо-

дарського приватного права, оскільки норми забезпечення договірних зобов'язань передбачають перебування суб'єктів в правовідносинах, обмежених певним контрактом, що, на відміну від норм міжнародного публічного права, звужує дію норм в межах дії одного контракту.

Тому для вивчення механізмів застосування норм забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД в умовах воєнного стану важливим є нормативне включення суб'єктів господарювання держави-агресора до правовідносин в площині міжнародного приватного господарського права, пов'язаних із суб'єктами господарської діяльності економічно заблокованої країни (країни – дії форс-мажорних обставин). Це, зокрема, можливо здійснити шляхом встановлення посередника у зовнішньоекономічній діяльності, як механізму визначення сфери дії норм приватного права: наприклад, через визначення міжнародними публічними нормами правового обов'язку здійснення зовнішньоекономічної діяльності таких суб'єктів публічного права (ворогуючих сторін) лише через посередника, наприклад, через товарну біржу. У даному випадку резиденти держави-агресора та резиденти протиправно економічно заблокованої країни пов'язуються у господарських правовідносинах через третю особу – товарну біржу, що створює сферу правозастосування норм інституту забезпечення виконання договірних зобов'язань в галузі ЗЕД, оскільки дані норми, на відміну від публічних санкцій, не можуть виходити за межі певних правовідносин, визначених контрактом.

Таким чином, в умовах воєнного стану важливими нетиповими, опосередкованими нормами забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД стають біржові правила, виражені в умовах біржового контракту, як механізм визначення сфери дії правового регулювання норм міжнародного господарського приватного права, що надають можливість зобов'язати резидента держави-агресора, як умову членства в біржі, укласти з іншими членами біржі – резидентами економічно заблокованої країни, забезпечувальні договірні зобов'язання їх участі у біржі, як передумову їх доступу до сфери ЗЕД. В такому разі, у випадку неможливості виконання договірних зобов'язань резидентом економічно заблокованої країни, як членом біржі, з причин військового стану, договірні зобов'язання такого члена біржі можна забезпечити за рахунок поруки, гарантії чи застави резидента держави-агресора як єдиної передумови участі в біржових торгах та доступу до сфери ЗЕД. За-

уважимо, що це можливо досягнути лише за умови врегулювання цих правовідносин всіма суб'єктами міжнародного публічного права по відношенню до ворогуючих сторін.

Отже, такі типові способи забезпечення виконання договірних зобов'язань як завдаток, гарантія, застава, неустойка і страхування в умовах воєнного стану можливо опосередковано врегулювати з резидентом держави-агресора лише в умовах біржових контрактів та дії біржових правил, оскільки дія цих норм права обмежена і може бути пов'язана умовами договірних взаємовідносин лише через біржу, у зв'язку із діями санкційних обмежень та неможливості господарських взаємовідносин між ворогуючими сторонами. В іншому разі застосування цих норм виходитиме за межі міжнародних правовідносин приватного права.

У свою чергу, з урахуванням особливостей меж дії правовідносин в умовах воєнного стану, такі нетипові способи забезпечення договірних зобов'язань у сфері ЗЕД як акредитив, вексель та чек можна ефективно використовувати у господарських правовідносинах з суб'єктом господарювання держави-агресора лише за умови правильного обрання банку – емітента, який опосередковано чи прямо не підконтрольний державі-агресору. Адже лише у такому разі можливо забезпечити оплату санкційно не обмеженого товару (наприклад, медикаментів), який постачатиметься в майбутньому до території, підконтрольної державі-агресору. В іншому випадку, у разі вибору банка – емітента, підконтрольного державі-агресору, ймовірним є ускладнення з оплатою поставленого товару у зв'язку із введеними санкціями щодо банківської установи – емітента.

Дотримання численних специфічних умов викликає і застосування під час дії режиму воєнного стану такого нетипового (не поіменованого законодавством України) способу забезпечення виконання договірних зобов'язань в сфері ЗЕД як резервування прав власності. Це пов'язано, у першу чергу, із тим, що забезпечення виконання зобов'язання за рахунок майна, яке належить резиденту держави-агресора та перебуває на території держави – агресора, є недоречним та таким, що не здатне досягнути цілей, покладених на механізм забезпечувальних засобів.

Такий вид забезпечення договірних зобов'язань як договір факторингу, в тому чи іншому його виді, в залежності від обставин, є дієвим способом забезпечення договірних зобов'язань в умовах во-

єнного стану, оскільки опосередковує відступлення права грошової вимоги, надаючи можливість в певних ситуаціях забезпечити виконання договірних зобов'язань за рахунок майна резидента держави-агресора, розміщеного за межами впливу держави-агресора.

З урахуванням вищевказаного, в умовах воєнного стану важливо для учасників військового конфлікту «рамково» впорядкувати правовідносини в сфері ЗЕД лише в межах дії біржових правил. Саме такий спосіб є ефективним під час повної економічної блокади для суб'єктів господарювання приватного права протиправно заблокованої сторони, коли ускладнюється їх доступ до зовнішньоекономічної діяльності, а ризики важливо забезпечити саме за рахунок суб'єктів господарювання держави-агресора. Як правило, у даних умовах суб'єкт господарювання держави-агресора не обмежується в доступі до зовнішньоекономічної діяльності, що стабілізує мікро- та макроекономіку (в певній мірі зберігає економічні зв'язки) та нівелює ефективність економічної блокади, але покладає на таких суб'єктів господарювання додаткові зобов'язання, пов'язані із забезпеченням виконання контрактів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Постанова правління Національного Банку України № 514 від 03.12.2003 р. «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами»: Офіційний вісник України, 2003, № 52, том 1, стор.342, стаття 2831.
3. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте): URL: http: //www.oas.org/juridico/mla/sp/gtm/sp_gtm-mla-leg-cdip.pdf.
4. Осика С. Г., Оніщук О. В., Осика А. С., Пятницький В. Т., Штефанюк О. В. Інституціональні та процедурні механізми системи ГАТТ/СОТу регулюванні світової торгівлі /Українська академія зовнішньої торгівлі. К.: УАЗТ, 2000. 286с.
5. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів 10СОТ: Монографія.Кер. авт. кол.Т. М. Циганкова. К: КНЕУ, 2003.
6. Горін Н. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 330 с.

Азевич Марина Геннадіївна,
студентка факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно зі статтею 1 Закону «Про публічні закупівлі» (далі – Закон № 922), договір про закупівлю – це господарський договір, що укладається між замовником та учасником у результаті проведення закупівлі або процедури спрощеної закупівлі. Такі договори передбачають надання послуг за винагороду, виконання робіт чи придбання товарів.[1] В умовах воєнного стану правила проведення публічної закупівлі і укладення договорів зазнали певних змін. Тому постає питання регулювання договірних відносин публічної закупівлі під час впровадження воєнного стану на території України.

Постановою № 169 від 28 лютого 2022 року з метою забезпечення безперебійних процесів роботи побутових замовників, у період дії воєнного стану, Кабінетом Міністрів України ухвалено рішення про «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» (далі – Постанова № 169), і визначено деталі закупівель у цей непростий для нашої країни час.[2]

Уряд запровадив спрощені правила придбання товарів, робіт та послуг під час воєнного стану, але тільки для того, щоб не допустити блокування процедури закупівлі. Таким чином, Постанова № 169 стосується потреб осіб договірних зобов'язань лише під час впровадження воєнного стану. Також, як зазначається, «Постановою врегульовано закупівлі, здійснення яких потребує використання особливих механізмів, нерозривно пов'язаних із введенням воєнного стану. Усі ж інші закупівлі мають проводитись з дотриманням вимог Закону» [3].

При проведенні закупівель в умовах воєнного стану може статися так, що закупівля перебуває на стадії укладання договору про закупівлю, а учасник, якого визначили переможцем, не може надати необхідні довідки, які вимагає тендерна документація від переможця, однак

він вже згоден укласти договір. У зв'язку з цим постає певна проблема, тому що у цьому випадку Закон України «Про публічні закупівлі» не встановлює належного порядку дій. Таким чином, замовник може ухвалити рішення про відміну процедури закупівлі, а далі застосувати норми Постанови № 169. У таких випадках державні замовники погоджуються на отримання гарантійного листа від учасника, але необхідно враховувати, що такі рішення суб'єкта не регулюються Законом № 922 і тому замовник має надати роз'яснення такого рішення та обґрунтовувати його доцільність в умовах воєнного стану.[1]

При цьому Постанова № 169 розрахована на всіх замовників та будь-які предмети закупівлі, які становлять предмет регулювання Закону України «Про публічні закупівлі». Як зазначило Мінекономіки у листі від 09.03.2022 № 3304-04/9472-06 «Щодо змін, внесених до порядку закупівель у період воєнного стану», Постанова № 169 поширюється на закупівлю очікуваною вартістю від 50 000 грн. і вище. При закупівлі товарів, робіт чи послуг у невеликих кількостях замовник зобов'язаний дотримуватись принципів здійснення державних закупівель та відповідно до законодавства України «Про публічні закупівлі» публікувати звіти про договори про закупівлі, укладені без використання системи електронних закупівель (далі – ЕСЗ).[4]

Також рекомендується, щоб у договорі були обговорені такі пункти, як дії сторін у разі форс-мажору або скасування воєнного стану, а також продовження договору у разі продовження воєнного стану. Торгово-промислова палата України оприлюднила лист від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1, яким засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), а саме: військову агресію РФ проти України. Таким чином, замовники, які користуються Постановою № 169, укладають договори для того, щоб інша сторона вчасно виконала своє зобов'язання.[5] При цьому форс-мажорні ситуації враховуватимуться лише у тому випадку, якщо вони обумовлені як обставини непереборної сили у відповідному договорі. Тому в кожному договорі про закупівлю, укладеному без використання ЕСЗ, зокремау договорах, укладених на території України, де на момент укладання не велося активних бойових дій, замовнику необхідно чітко вказати, чи є воєнний стан, оголошений 24 лютого 2022 року, форс-мажорною ситуацією з метою виконання цього конкретного контракту.

Незважаючи на простоту та швидкість закупівлі відповідно до Постанови № 169, необхідно враховувати та дотримуватися багатьох

особливостей. Предмет та обсяг закупівлі повинні бути затверджені розпорядчим документом (наказом, рішенням тощо). Формат таких документів не встановлений Постановою № 169, а складається замовником відповідно до його потреб. Закупівлі не входять до річного плану, а звіт про договір про закупівлю та договір із додатками до нього будуть опубліковані в електронній системі закупівель протягом 20 днів після закінчення або скасування воєнного стану в Україні. [2] Таким чином, рішення щодо способу закупівель для належного задоволення своїх потреб ухвалюються виключно замовником з урахуванням чинних правових норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015.*Відомості Верховної Ради*. 2016. № 9. Ст.89.

2. Деякі питання здійснення оборонних товарів, робіт і послуг в умовах воєнного часу: Постанова КМУ від 28.02.2022 № 169. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-п#Text

3. Про публічні закупівлі: Закупівлі за Постановою № 169 чи ЗУ. URL: https: //e-tender.ua/news/zakupivli-za-postanovoyu-169-chi-zu-pro-publichni-zakupivli-1122

4. Лист Мінекономіки від 09.03.2022 р. № 3304-04/9472-06 «Щодо змін, внесених до порядку закупівель у період воєнного стану» URL: https: // me.gov.ua/InfoRez/DocumentsList

5. Лист Торгово-промислової палати від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 URL: https: //ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf

Албул Олександр Олександрович, Пашинін Ілля Олегович,
студенти 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ В УКРАЇНІ, ЇХ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Система господарських судів України прийшла на заміну державному і відомчому арбітражу. Їх заміна судами сталася із прийняттям четвертого червня 1991 року Закону України «Про арбітражний суд.

Прообразом господарських судів у Російській імперії були комерційні суди, які розглядали торговельні та вексельні справи, справи про торговельну неспроможність. У перші роки після жовтневої революції розбіжності між підприємствами вирішувалися в адміністративному порядку – вищими органами управління. Трохи пізніше, у 1922 році, були утворенні арбітражні комісії – Вища арбітражна комісія при Раді Праці та Оборони та арбітражні комісії при обласних економічних нарадах, а також відомчі арбітражні комісії. У 1931 році в системі органів управління був утворений державний арбітраж для розгляду майнових спорів між організаціями, підприємствами, установами соціалістичного господарства. Також існували два види арбітражу – державний та відомчий. Система арбітражів, не раз була модифікована, проіснувала шістдесят років і припинила своє існування із введенням в дію Закону України «Про арбітражний суд» від 04.06.91. Заміна системи арбітражів арбітражними судами була викликана новими економічними умовами, створенням нових рівноправних форм власності. Розвиток економічних відносин на сучасному етапі викликав необхідність внесення змін до арбітражного процесуального законодавства.

В. А. Крайтор у своїй роботі зазначає що саме метою господарського судочинства є саме ефективний захист порушених та оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб або держави. Крайтор вказує на те що цією метою і обумовлюються і завдання господарського судочинства, якими є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів пов'язане із здійсненням господарської діяльності які відносяться до юрисдикції господарського суду. Також Крайтор звертає увагу на те що суд і учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданнями господарського судочинства, яке стоїть вище над будь-якими іншими міркуваннями у судовому процесі. [1]

В. В. Комаров та Н. Ю. Сакара у своїй роботі зазначили що право на справедливий судовий розгляд варто аналізувати в більш ширшому та більш вузькому значеннях. У ширшому значенні воно ототожнюється з правом на доступ до правосуддя, а саме кожна особа обов'язково має мати можливість ініціювати судовий розгляд справи щодо своїх цивільних прав і свобод та повинна отримувати справедливий і ефективний судовий захист. Також особа повинна мати безпосередній доступ, який не буде обтяжуватися якимись юридичними

або фактичними перешкодами до судової установи, а розгляд справи має відбуватися із додержанням усіх вимог. У вузькому ж значенні право на справедливий судовий розгляд охоплює собою лише вимогу справедливої процедури, яка використовується поряд із вимогами незалежності і безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду. [2]

Степанов С. В. вважає основною метою діяльності господарських судів є здійснення правосуддя у сфері підприємницької діяльності, а також інших економічних діяльностей, тобто вирішення спорів які за своєю складовою мають велику економічну цінність. Степанов вказує що господарське судочинство, не дивлячись на постійний тиск, є одною з найбільш ефективною гілкою судовою системою з вирішення комерційних спорів. Він відрізняється своєю своєчасністю строків розгляду справи, якістю винесеного рішення, спокійністю судового процесу, оскільки всі засідання проводяться у окремому залі, навіть відкриті засідання, а саме це сприяє підвищенню уваги суду і сторін до суті спору. При цьому, Степанов звертає увагу законодавця на те що господарські суди діють у повній відповідності до діючого законодавства, тому, зважаючи на таку економічну роль господарського суду, сучасне законодавство не має відставати від реалій світової економіки та судочинства, так як вони знаходяться у постійному динамічному русі, тому варто бути на крок попереду. [3]

Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Нагребельний В. П. у своїй роботі зазначали що господарський суд являє собою одну з гілок судової влади Конституцією України і чинним законодавством покладено здійснення правосуддя у господарських відносинах, а також, що утворення системи господарських судів відображає процес становлення в Україні незалежної судової влади. Здійснюючи своє судочинство, вони покликані не лише розглядати справи у спорах із метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин, але й сприяти зміцненню законності в них. Взагалі безліч авторів в невеликому за обсягом підручнику розглянути найбільш важливі теми та питання господарського процесуального права, і намагалися зробити акцент саме на тих властивостях, які відображають характеристики цієї галузі. Тобто здійснювати аналіз чинного господарського процесуального законодавства та виявляти у ньому недоліки для вдосконалення вирішення господарських спорів, а також виставляти напрямок руху подальшого розвитку господарського судочинства. [4]

Спираючись на думки видатних науковців України, можна зробити певні висновки щодо функцій господарського судочинства. Господарські суди не лише здійснюють самоврядування, виконуючи низку управлінських функцій, но і також виконує управлінський вплив, який здійснюють господарські суди на економічні відносини, розглядаючи і розв'язуючи спори між суб'єктами економічних відносин, активно впливаючи на них з метою дотримання законності і державної дисципліни, усунення недоліків у господарській діяльності. Саме тут яскраво виражений момент коли господарські суди виступають як один з найважливіших елементів в механізмі управління економікою України, приводячи поведінку суб'єктів господарської діяльності у відповідність із встановленими нормами законодавства у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процес : навч. посіб. За заг. ред. проф. В. А. Кройтора. Харків, 2020. 328 с.

2.Комаров В. В., Сакара Н. Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві. Харків : Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. С. 15–16.

3.Степанов С. В. Господарські суди України в системі органів судової влади. *Lex Portus.* 2018. № 2. С. 110-117.

4. Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Нагребельний В. П. та ін. Господарське процесуальне право: Підручник; За заг. ред. к.ю.н. В. Д. Чернадчука. 2ге вид., пере роб. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 378 с.

Баюш Діана Валеріївна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Подцерковний О. П.*

«ПРИМІРНІ ТА ТИПОВІ ДОГОВОРИ ЯК РЕГУЛЯТОРИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»

У чинному законодавстві України закріплюються такі нормативно-правові акти в сфері договірних відносин, як типові та примірні договори. У зв'язку із потребами поліпшення вітчизняного бізнес-клімату як передумови майбутнього відновлення економіки України

варто визначитися із правовою природою, перспективами та науково-обґрунтованими межами застосування цих інститутів у національному законодавстві.

Кабінет Міністрів України, уповноважені ним органи виконавчої влади можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів примірні договори, а у визначених законом випадках, затверджувати типові договори (п. 2 ст. 179 ГК).

Цей законодавчий припис має на меті спростити оформлення договірних відносин, для того аби сторони договору швидше реалізовували свої права та обов'язки використовуючи готові проекти договорів і не затягували процес оформлення договірних відносин через погодження окремих умов.

Основне призначення типових та примірних договорів влучно окреслила О. А. Беляневич: вони визначають необхідну або бажану, з точки зору держави, модель договірного зобов'язання, а також спрощують процес укладення конкретних господарських договорів (узгодження умов договору).[1]

С. А. Верб визначає типовий договір як нормативний акт, в якому правила поведінки виражені у формі умов відповідного цивільно-правового договору.[2] Ця думка в подальшому знайшла своє закріплення у ЦК України, де законодавець безпосередньо визнав правомірність типових умов договору (ст. 630). Проте зміст цієї статті не розкриває поняття типові договори, а лише закріплює положення щодо типових умов договорів певного типу. Якщо ж у договорі відсутні посилання на типові умови, такі типові умови можуть застосовуватися як звичаї ділового обороту, тобто правила поведінки, які не встановлені актами цивільного законодавства, але є усталеними у певній сфері цивільних відносин (ст. 7 ЦК).

Ці положення цивільного законодавства слід тлумачити таким чином: у випадку, коли для сторін договору не є обов'язковим типовий договір (наприклад, Типовий договір оренди землі, затверджений постановою КМУ від 03.03.2004 р. № 220, не поширюється на випадки звичайної господарської оренди), сторони можуть передбачити його обов'язковість у силу договору. В іншому випадку умови типового договору також, як і примірного договору, можуть розглядатися сторонами для таких договірних відносин як діловий звичай. [3]

У типовому договорі закріплені обов'язкові та диспозитивно-рекомендаційні положення, але це у свою чергу не позбавляє його

нормативності, за умови якщо його було затверджено компетентним органом і належним чином зареєстроване.[4]

Слід зазначити, що сьогодні при регулюванні договірних відносин про надання послуг спостерігається тенденція до розширення кола типових договорів. І тут заслуговують на увагу висловлені у літературі застереження щодо такого: а) положення цих договорів не повинні суперечити ЦК України та іншим законам України; б) затверджувані нормативними актами типові договори, що мають імперативні приписи, можуть поширюватися лише на ті договори, які є публічними (насамперед йдеться про надання послуг такими монополістами як Укрзалізниця, Укртелеком), а інакше імперативні приписи будуть вступати в суперечність із принципом свободи договору (ст. 3 ЦК України)14.[5] Хоча й останнє твердження може викликати зауваження, враховуючи, що свобода договору будь-якого випадку не може порушувати імперативні обмеження відповідно до положень ст. 3 ЦК.

Таким чином, типізацію договірних форм у сфері надання послуг слід проводити доволі обережно та, як слушно зазначає А. Б. Гриняк, на рівні рекомендаційного, однак не обов'язкового характеру.[6]

Також варто сказати про недоречність надмірного втручання держави у свободу договору, тому що це значно стримує ділову активність та у свою чергу робить договір негнучким до потреб суб'єктів економічних відносин.

Частина 4 статті 179 ГКУ містить чіткі правила застосування типових договорів, а саме: – сторони не можуть відступати від змісту типового договору; – сторони мають право конкретизувати його умови.

У цьому контексті слід окремо зупинитися на питанні, що означає фраза «сторони не можуть відступати від змісту типового договору», вжита у частині 4 статті 179 ГКУ. Тут варто звернутися до позиції Вищого господарського суду у пункті 38 листа від 07.08.2008 № 01-8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» роз'яснював, що викладення умов договору у спосіб, відмінний від застосованого у типовому договорі (приміром, викладення умов договору іншими словами), не є відступом від змісту типового договору. Під таким відступом слід розуміти включення сторонами до господарського договору умов, які створюють регулювання, що за змістом прав і обов'язків сторін суперечить відповідному регулюванню, передбаченому типовим договором.

Тобто сам по собі факт недотримання типової форми договору (викладення умов договору іншими словами або в іншій черговості, вилучення чи навпаки додавання окремих положень тощо), якщо така існує, не є порушенням законодавства, а отже не спричиняє недійсність укладеного між сторонами договору за умови, що набір прав та обов'язків, закріплених у такому договорі, відповідає положенням законодавства.

Про юридичну силу примірних договорів свідчить сама їхня назва: примірні договори, – це лише зразки, застосування яких рекомендовано, однак не обов'язкове. Самі по собі примирні договори – не підлягають державній реєстрації у Мін'юсті, незалежно від їх видавника, але акти, про їх затвердження проходять таку державну реєстрацію. Ці договори наближені за формою до санкціонованого державою звичаю. Це зручний шаблон, який може доповнюватися чи змінюватися сторонами на власний розсуд, однак з урахуванням положень актів законодавства.

Разом із тим, дискусійним є запропоноване в доктрині визначення примірного договору як правового ненормативного акта, що містить умови, які не є нормативними, а слугують рекомендаціями сторонам договору щодо питань, які доцільно узгодити для повного врегулювання їх взаємовідносин.[7] Більш виваженою тут видається позиція В. Г. Олюхи, на думку якого примірний договір є правовим актом ненормативного характеру, оскільки він затверджується відповідними державними органами, проходить реєстрацію в Міністерстві юстиції України і поширює свою дію на невизначене коло осіб на території всієї держави. Деякі умови такого договору знаходять своє відображення щодо інших умов, хоча і не визначаються їх змістом, проте вони охоплюють питання, які сторони в змозі вирішити самостійно.[8]

Отже, примірний договір слід розглядати, як нормативно-правовий акт, що містить диспозитивні норми, викладені в особливій формі.

Якщо розглядати іноземну практику використання стандартних форм договорів, то уваги заслуговує справа Macaulay v Schroeder Music Publishing Co Ltd, в якій суддя констатував факт існування двох категорій стандартних форм договорів. Перша форму договору включає в себе договори, які являють собою результат перемовин, хоча і мають стандартну форму. Другі ж є більш розповсюдженими формами між організаціями, що представляють інтереси сторін. Умови цього виду стандартної форми договору не були предметом пере-

говорів між його сторонами або затверджені будь-якою організацією, що представляє інтереси слабшої сторони.[9]

Проформи та стандартні форми широко застосовуються по всьому світу суб'єктами господарювання, для того щоб полегшити ведення бізнесу. Найбільш відомими прикладами є чартери проформи BIMCO, стандартні страхові поліси, проформи стандартних договорів FOSFA і GAFTA в торгівлі, проформи FIDIC при проектуванні та будівництві та багато інших.[10]

Отже можна зробити висновок, що основне призначення типових і примірних договорів полягає, на мою думку, в існуванні потреби держави визначати там, де це необхідно, бажану модель поведінки конкретних учасників договірного зобов'язання, а також спростити процес укладання договорів в економічній сфері.

Застосування примірних договорів було б доцільним у випадку коли договірні відносини носять внутрішній характер (всередині корпорації, підприємства або інших подібних формувань), без залучення інших, зовнішніх контрагентів. Також доречно було б використання саме примірних договорів, а не типових у випадках, коли сторони договірних правовідносин узгодили між собою застосування тих чи інших договірних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юрид. лит., 1975. 880 с.

2. Цивільне право України: підручник. за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 1999. 780 с.

3. Господарське право: підручник. За ред. О. П. Підцерковного, В. Г. Олюхи та ін. 2018. 684с.

4. Цивільне право. Редколегія: Д. В. Боброва, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, О. А. Підопригора. К. : Вентурі, 1997. 480 с.

5. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2006 С. 83.

6. Гриняк А. Б. Договірні зобов'язання з виконання робіт у цивільному праві України: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03, 2013. С. 11.

7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Х. : Консум, 2001. 656 с.

8.Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір, понятія, функці та система дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2003. 191 с.

9. Macaulayv Schroeder Music Publishing CoLtd [1974] II-URL: https: // en.wikipedia.org/wiki/Schroeder_Music_Publishing_Co_Ltd_v_Macaulay.

10. Попелюк В. П. Щодо використання стандартних форм господарських договорів у зовнішньоекономічній діяльності. URL: http: //dspace.onua.edu.

ua/bitstream/handle/11300/12863/Попелюк%20В.%20П.%20Щодо%20використання%20стандартних%20форм%20господарських%20договорів....pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Безштанківська Тетяна Андріївна,
Студентка 4-го курсу, факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ФОРС-МАЖОР У ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна внесла зміни у всі сфери життя нашої країни, бойові дії руйнують не лише міста, але й завдають шкоди цивільному населенню. Російська агресія ускладнила також виконання зобов'язань по укладених договорах, а подекуди зробила таке виконання неможливо. У зв'язку з цим майже всі суб'єкти господарювання звернули увагу на такий розділ в договорах, як форс-мажор або обставини непереборної сили. Отже, що ж таке форс-мажорні обставини?

Форс-мажор – це надзвичайні і невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань які передбачені умовами договору або обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [2].До таких обставин, в тому числі відносяться:

- збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту;
- загроза війни;
- ворожі атаки;
- блокада;
- дії іноземного ворога;
- військові дії;
- оголошена та не оголошена війна;
- вторгнення;
- введення комендантської години.

Тому, нинішня ситуація в Україні абсолютно відповідає такому визначенню. Існує певна процедура засвідчення настання форс-мажорних обставин, адже це не відбувається автоматично. Посвідчувати форс-мажорні обставини має право лише торгово-промислова

палата її територіальні органи – це прямо передбачено Законом України «Про торгові-промислові палати в Україні», а як посвідчувальний документ видається сертифікат про форс-мажорні обставини, такі сертифікати видаються безкоштовно [2]. Щодо нинішньої ситуації, то28 лютого Торгово-промислова палата України оприлюднила свій лист № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 р. [3], яким засвідчила військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану відповідно до Указу президента «Про введення воєнного стану» № 64/2022 від 24.02.2022 р. [4] і цей факт вже визнано форс-мажорними обставинами непереборної сили, цей лист розміщений на сайті Торгово-промислової палати та може бути надано сторонами договору, як доказ настання форс-мажорних обставин.

Для договірних відносин такі зміни мають важливе значення, адже в ч.2 ст. 218 Господарського кодексу України [5] та ст. 617 Цивільного кодексу України передбачено, що у разі «якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність» [6] у разі якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилося неможливим внаслідок дії непереборної сили тобто надзвичайних невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності, іншими словами введення воєнного стану через агресію Росії і як наслідок настання форс-мажорних обставин надає стороні право вимагати не застосовувати до неї передбачуваною законом або договором відповідальність.

Однак, ще хочу звернути увагу, що форс-мажор – це не підстава для невиконання зобов'язань по договору, або за порушення договору, адже лише сама наявність форс-мажорних обставин не є підставою, що унеможливлюють виконання зобов'язань. Сторона яка посилається на форс-мажор повинна ще довести причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажором і неможливості виконання конкретного зобов'язання [1, с.438].

У разі якщо сторона не може виконати зобов'язання, за загальним правилом вона повинна виконати свої зобов'язання, як тільки в неї з'явиться можливість, якщо інше не передбачено самим договором. Проте, якщо сторона договору позбавлена можливості вчасно або в повному обсязі виконати своє зобов'язання саме через воєнні дії, варто перш за все уважно прочитати договір на предмет повідомлення про настання форс-мажору і вже виходячи з цього повідомити контр-

агента про це у визначений договором спосіб. Коли настане можливість виконувати договір хоча б частково варто починати це робити [1, с.396].

І нарешті підготувати докази існування причинно-наслідкового зв'язку між настанням форс-мажору і неможливістю виконати зобов'язання.

Отже, підводячи підсумок вищенаведеного варто відмітити, що законодавець у згадуваних статтях зазначає, що наявність форс-мажорних обставин, на які посилається зобов'язальна сторона договору, надає їй право вимагати незастосування щодо неї передбачуваної законом або договором відповідальності. Але, наявність бойових дій недалеко від об'єкта оренди та відсутність явного причинно-наслідкового зв'язку між цими діями та неможливістю повноцінно експлуатувати приміщення не звільняє від обов'язку вчасно сплачувати орендну плату і тягне за собою передбачувану відповідальність та можливий розрив договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник. За заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.
2. Про торгово-промислові палати України : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР (зі змінами та доповненнями) URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text
3. Лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 URL: https: //ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf
4. Про введення воєнного стану: Указ Президента України № 6/2022 від 24.02.2022 URL: https: //www.president.gov.ua/documents/642022-41397
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144 (зі змінами та доповненнями). URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*), 2003, №№ 40-44, ст. 356 URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Біжко Поліна Ігорівна,
студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність у загальному вигляді є важливою правовою категорією, а такий вид юридичної відповідальності як господарсько-правова у господарській діяльності посідає важливе місце, оскільки забезпечує виконання зобов'язань суб'єктами господарювання, дотримання законності тощо.

Юридична відповідальність, а саме господарсько-правова, в даний час значно зростає у зв'язку з підвищенням ролі правових засобів вирішення проблем регулювання господарського обігу. Відповідальність хоч і передбачена господарським правом, але, як і будь-яка юридична відповідальність, має імперативний характер і настає лише у разі вчинення правопорушення. Відповідальність слід розглядати як один із важелів дії механізму управління, що впливає на прискорення економічного розвитку суспільства [1, с.131]. Прийняття ГК України, який у розділі V передбачив поняття господарсько-правової відповідальності, остаточно підтвердило вірність підходів щодо виділення такого виду юридичної відповідальності. Адже не можна не зважати на прямі вказівки закону. Виділення господарсько-правової відповідальності як самостійного виду відповідальності було продиктоване, насамперед, практичною необхідністю. Саме життя підказало, що в сучасній економіці необхідні нові, комплексні «нестандартні» заходи впливу на правопорушників, які не властиві традиційним видам відповідальності [2, с.145]. Господарсько-правова відповідальність, на погляд В. К. Мамутова, це зазнавання (або несення) господарським органом несприятливих економічних наслідків безпосередньо в результаті застосування до нього передбачених законом санкцій (мір відповідальності) економічного характеру [3, с.177]. Ця точка зору підтримана законодавцем. Згідно зіст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарськоправову відповідальність за правопорушення у

сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставіі в порядку передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором.

Основною особливістю саме господарсько-правової відповідальності є сфера застосування, яка обумовлює як підставу застосування заходів цієї відповідальності (господарське правопорушення), так і коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності, які є учасниками відносин у сфері управління.

Відмінними ознаками господарсько-правової відповідальності є:

- потерпання учасника господарських відносин від несприятливих економічних наслідків не лише майнового, а й організаційного характеру;
- застосування до правопорушника, крім господарських, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій, а також можливість визначення розміру штрафних санкцій у внутрішньогосподарських відносинах;
- встановлення видів і розмірів (за наявності) господарських, оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій переважно (а щодо останніх – виключно) законом;
- позасудовий порядок реалізації окремих видів господарсько-правової відповідальності.

Іншою особливістю є те, що господарсько-правова відповідальність спрямована на особу чи майновий стан правопорушника, який є суб'єктом саме господарських відносин. Частіше господарсько-правова відповідальність спрямована на майновий стан правопорушника і лише в окремих випадках – на особу правопорушника. Господарсько-правова відповідальність, як і будь-якаінша юридична відповідальність, забезпечується державним примусом. Однак цей примус може проявлятися по-різному: явно (винесення господарським судом рішення простягнення з порушника договірних зобов'язань штрафних санкцій та/або збитків) або приховано (відмова кредитора прийняти таоплатити продукцію неналежного асортименту; відмова від пролонгації договору на новий термін з огляду на порушення іншою стороною договірних зобов'язань протягом строку дії договору) [4, с.136].

Варто також зазначити, що для інституту господарського права важливим є вдосконалення господарських санкцій, які хоч і забезпечують певні сфери господарювання, але потребують розвитку. Це

стосується, зокрема, деяких адміністративно-правових санкцій, передбачених Господарським кодексом України, але не знайшли закріплення в інших законах. Зокрема, не закріплено такі адміністративно-правові санкції, як зупинення дії ліцензії на провадження суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності, скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання.

Відтак, варто зауважити про те, що господарсько-правова відповідальність є більш вузьким поняттям, ніж поняття відповідальності за правопорушення у сфері господарювання (якщо брати до уваги розуміння господарської діяльності та відповідного кола суб'єктів, які в ній беруть участь, то відповідальність у цій сфері може бути цивільно-правовою, адміністративною та кримінальною) [5, с.88].

Таким чином, видається, що господарсько-правову відповідальність слід розглядати як окремий, спеціальний вид відповідальності, що застосовується за господарські правопорушення як один із видів правопорушень у сфері господарювання. Тому сучасний стан економічного розвитку України вимагає закріплення в системі правового регулювання організаційно-господарських відносин ефективного правового засобу встановлення та підтримання господарського правопорядку. Важливим є встановлення відповідальності учасників господарських відносин щодо забезпечення належного здійснення ними господарської діяльності, запобігання правопорушенню, а в разі його вчинення – пом'якшення негативних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* 2015. № 1 (34). С. 130-133.
2. Жук Л. А. Господарське право України: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2009. 470 с.
3. Мамутов В. К., Овсиенко В. Я. Предприятие и материальная ответственность. К. : Наук. думка, 1971. 190 с.
4. Смолин Г. В Господарське право України: Загальна частина, Навчальний посібник. К.: Атіка, 2009. 410 с.
5. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність у доктрині господарського права України та її законодавче закріплення. *Право України*. 2019. № 8. С. 81-93.

Білько Марія Віталіївна,
Студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ЗЛОВЖИВАННЯ ДОМІНУЮЧИМ СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ В КРАЇНАХ ЄС: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Антимонопольне законодавство України потребує свого удосконалення, оскільки зміни суспільних відносин, введення воєнного стану в нашій країні, вимагають суттєвих змін у законодавстві, в тому числі в законодавстві, яке регулює питання здійснення економічної діяльності та боротьби із недобросовісною конкуренцією. Слід зазначити, що в більшості країн ЄС сам факт домінуючого положення на ринку не є порушенням, порушенням є лише зловживання таким домінуючим положенням. Отже, слід визначити, що саме вважається зловживанням домінуючим положенням в цьому аспекті.

Аналіз законодавства дає підстави стверджувати, що для розмежування зловживання домінуючим становищем та захисту економічних інтересів в країнах ЄС найчастіше використовується теорія ефективності, яка породжує дедалі більше дискусій про нагальну необхідність реформування ст. 82 Договору про заснування Європейського Співтовариства, що регулює питання зловживання домінуючим становищем в антимонопольному законодавстві ЄС. Теорія ефективності передбачає, що навіть суб'єкт господарювання, який займає домінуюче становище, може вживати заходів щодо захисту своїх комерційних інтересів виходячи з економічної ефективності за умови, що це узгоджується з інтересами споживачів [1, с. 419]. Проте, слід визначити, як розуміється зловживання домінуючим становищем в судовій практиці та які можуть бути наслідки такого зловживання.

Поняття зловживання домінуючим становищем було вперше у ЄС сформульовано у рішенні Європейського суду у справі Hoffmann La Roche & Co. v Commission, згідно з яким зловживанням домінуючим становищем вважається така поведінка господарюючого суб'єкта, який займає домінуюче становище, що призводить до створення перешкод для підтримки існуючого на товарному ринку рівня конку-

ренції або для підвищення цього рівня [2]. В іншому рішенні, у справі Nedelandsche Baden-Industrie Michelin v Commission (Michelin I) Європейський суд визначив, що незважаючи на те, що наявність домінуючого положення не є само по собі правопорушенням, у суб'єктів господарювання, які займають домінуюче становище, є «особливий обов'язок» стежити за тим, щоб їх дії не погіршували справжню конкуренцію на товарному ринку [3]. Отже, суд покладає обов'язок не зловживати монопольним становищем на ринку саме на суб'єкт господарювання, який є монополістом в певній сфері.

Цікаво, що для вирішення питання, чи зловживає господарюючий суб'єкт домінуючим становищем на ринку, британські дослідники розробили певний алгоритм дій. Так, пропонують спочатку перевірити, чи здійснює господарюючий суб'єкт будь-які дії, які не можна вважати вигідними для якихось цілей діяльності господарюючого суб'єкта, крім як усунення конкурентів. По-друге, важливо встановити, чи спрямовані дії суб'єкта господарювання на усунення конкурента. Третім кроком належить оцінити, чи призводять дії домінуючого суб'єкта господарювання до несприятливих наслідків для споживачів, наприклад, до підвищення цін чи скорочення виробництва товару [4, с. 80]. Дійсно, такий алгоритм дозволить з'ясувати, дії монополіста спрямовані на усунення будь-якої конкуренції та призводять до несприятливих наслідків для інших осіб, чи ні. Таким чином, відповідаючи на запитання про те, чи зловживає домінуючий суб'єкт господарювання своїм становищем на товарному ринку, слід виходити із конкретних обставин справи.

В якості прикладу недобросовісної конкуренції можна навести ситуацію, що склалась на ринку товарів у Польщі у сфері електронної торгівлі. Так, компанія Allegro зайняла останніми роками зайняла домінуюче положення на ринку Польщі, обігнавши таких конкурентів, як Ali Express та Amazon, високий ріст кількості користувачів сайтом та додатком у 2020-2021 роках обумовлений пандемією та бажанням громадян робити покупки онлайн. В 2015 году Allegro відкрила власний магазин Oficjalny Sklep Allegro (далі – OSA). Покупці помітили, що алгоритми Allegro, які допомагають клієнтам виконувати пошук у базі даних Allegro, забезпечують перевагу пропозиціям OSA. Споживачі, які шукали певні товари, автоматично направлялись до продукції, що пропонується OSA, якщо такі товари були доступні. Крім того, Allegro надала OSA рекламні функції (додаткову рекламу), які

були недоступні для інших продавців. За словами продавців, все це призвело до спотворення споживчого вибору, в результаті переваги, яка віддавалася OSA перед незалежними продавцями [5]. Все це, у поєднанні з вищезгаданим домінуючим положенням Allegro на ринку надання посередницьких послуг онлайн-платформи для бізнесу, означало, що Allegro зловживає своїм домінуючим становищем. Внаслідок цього до польського Управління з питань конкуренції та захисту прав споживачів було подано значну кількість скарг, що відображали реакцію на несприятливі для інших продавців зміни в політиці компанії. Розслідування триває вже декілька років, на даний час остаточного рішення немає. Управління з питань конкуренції та захисту прав споживачів стверджує, що Allegro зловживала своїм домінуючим становищем щодо продавців на платформі, якою керує компанія, оскільки компанія, володіючи повною аналітичною інформацією про роботу платформи, мала можливість використовувати її для власної вигоди, це створювало умови нерівної конкуренції для інших продавців, що використовували дану платформу, адже пропозиції безпосередньо від Allegro мали більше шансів бути представленими покупцеві. Allegro, у свою чергу, не погоджується з обвинуваченнями і зазначає, що 99% продажів на платформі AllegroPL генерується незалежними продавцями, тоді як OSA відповідає лише за 1%. Allegro PL стверджує, що не займає домінуючої позиції та не здійснює дій, що суперечить законодавству про конкуренцію [6]. Дана ситуація може створити певний прецедент і рішення, безумовно, буде важливим для всіх великих компаній та компаній-монополістів на ринку ЄС.

Цікаво, що відповідно до норм законодавства про недобросовісну конкуренцію Польщі, штраф за недобросовісну конкуренцію може становити до 10% обороту компанії за рік, що передував накладенню штрафу. Такий розмір штрафу є суттєвим та навіть може значно перевищувати можливості компанії. Для порівняння, в Україні відповідальність за порушення економічної конкуренції настає фактично за порушення норм антимонопольного законодавства, наслідки і вид стягнення залежать від характеру порушення.

Таким чином, питання зловживання домінуючим становищем на ринку в країнах ЄС знаходиться під пильною увагою суспільства та держави. Визначення поняття «домінуюче становище на ринку» та його ознаки були сформульовані у рішенні № 85/76 Hoffmann-La Roche&Co. AGvCommissi on of the European Communities. Згідно із

цим рішенням, зловживанням домінуючим становищем вважається така поведінка господарюючого суб'єкта, який займає домінуюче становище, що призводить до створення перешкод для підтримки існуючого на товарному ринку рівня конкуренції або для підвищення цього рівня. Для визначення питання про те, чи дійсно зловживає господарюючий суб'єкт домінуючим становищем на ринку, доцільно перевірити наступні складові: 1) чи здійснює господарюючий суб'єкт будь-які дії, які не можна вважати вигідними для якихось цілей діяльності господарюючого суб'єкта, крім як усунення конкурентів; 2) чи спрямовані дії суб'єкта господарювання на усунення конкурента; 3) чи призводять дії домінуючого суб'єкта господарювання до несприятливих наслідків для споживачів, наприклад, до підвищення цін чи скорочення виробництва товару. Вирішуючи питання про те, чи зловживає домінуючий суб'єкт господарювання своїм становищем на ринку, суд повинен ретельно оцінювати всі обставини конкретної справи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ritter L., Braun W. D. European Competition Law: A Practitioner's Guide. Kluwer Law International. 2004.P. 419.
2. Case № 85/76 Hoffmann-La Roche & Co. AG v Commission of the European Communities ECR 461. 1979. URL: https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61976CJ0085
3. Case № 322/81 NV Nedelandsche Baden-Industrie Michelin v Commission of the European Communities ECR 3461. 1983. URL: https: //eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61981CJ0322
4. Korah V. An Introductory Guide to EC Competition Law and Practice. Portland: Hart Publishing Limited, 2007.140p.
5. Андрощук Г. Польські магазини е-комерції борються з китайськими: недобросовісна конкуренція. *Юридична газета онлайн.* 26.10.2020. URL: https: //yur-gazeta.com/golovna/polski-magazini-ekomerciyi-boryutsya-z-kitayskimi-nedobrosovisna-konkurenciya.html
6. BogackiK. UOKiK uzasadnia zarzuty wobec Allegro. Czy platforma e-commerce stosowała nieuczciwe praktyki? 9.09.2022. URL: https: //itreseller.com.pl/uokik-allegro/

Бричка Софія Федорівна,
студентка 3-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

При укладенні господарського договору виникають зобов'язання, за невиконання яких настають правові наслідки, що встановлюються договором або законом. Проте у деяких обставинах виконання зобов'язання стає неможливим. Такі обставини називають форс-мажор. Наявність таких обставин може бути підставою для звільнення особи від відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх договірних зобов'язань.

Форс-мажор, або інакше обставини непереборної сили, – це підстава звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання внаслідок випадку чи непереборної сили. [5] Воєнний стан відноситься до цих обставин. Проте для визнання воєнного стану таким, що звільняє особу від договірної відповідальності, необхідно, щоб саме ця обставина унеможливила належне виконання зобов'язання.

Важливим є те, що форс-мажор звільняє не від виконання зобов'язань за договором, а від відповідальності у разі його невиконання. Тобто не буде відбуватися нарахування штрафів або пені у разі невиконання або перенесення строку. [1]

Ще одним важливим моментом є те, що строк виконання певного зобов'язання або вже наступив, або наступить найближчим часом. Форс-мажор не може застосовуватися на майбутнє порушення або при укладенні договору. Форс-мажор застосовується лише до конкретних зобов'язань, які вже порушено, або буде порушено найближчим часом.

Форс-мажорні обставини засвідчує Торгово-промислова палата України виданням сертифікату.[2] 28 лютого 2022 року ТПП опублікувала лист, у якому зазначила, що військова агресія Росії проти України є обставиною непереборної сили. З цього моменту не потрібно додатково отримувати сертифікат для підтвердження того, що

воєнний стан є форс-мажором, тому що сам лист є офіційним документом. [4]

Запровадження воєнного стану на території України не буде вважатися обставиною непереборної сили, якщо саме це не стало підставою для невиконання договірних зобов'язань. Тому надання лише листа Торгово-промислової палати, без доведення зв'язку між невиконанням зобов'язань та військовими діями в Україні, не буде вважатися підставою для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань.

Твердження того, що лише лист ТПП не буде вважатися підставою для уникнення відповідальності за невиконання обов'язку підтверджує постанова Верховного Суду від 25 січня 2022 р. № 904/3886/21, у якій зазначається, що форс-мажор не має заздалегідь встановлений характер, тому зацікавленій стороні потрібно довести факт форс-мажору та те, що обставини є форс-мажорними саме для цього випадку.

У разі, коли інша сторона не визнає, що саме ці обставини підпадають під форс-мажорні, вона може звернутися до суду. Складність у отриманні сертифіката, який підтвердить форс-мажор полягає у тому, що до введення воєнного стану Торгівельно-промислова палата видавала сертифікати кожному індивідуально, під кожне зобов'язання. [2] Для отримання цього сертифікату потрібно було надати досить велику кількість документів, що підтвердять неможливість виконання зобов'язання.

У деяких договорах зазначається, що особа, яка не може виконати свої зобов'язання через форс-мажор повинна повідомити іншу сторону про це у встановлений строк. Якщо цього не зробити, посилання на форс-мажор стане неможливим. Іноді, у договорах можуть зазначатися положення про припинення дії договору, якщо форс-мажор буде тривати певний час.

У Великобританії форс-мажор не врегульований законодавством, тому майже у кожному договорі зазначені застереження щодо обставин непереборної сили. Ця ситуація має як позитивні, так і негативні аспекти. До позитивних аспектів можна віднести те, що у сторін договору є більше гнучкості та свободи при укладенні договору. Вони можуть бути впевнені, що ці умови не будуть змінені правовими нормами, що існують поза межами укладеного контракту. До негативних аспектів відноситься те, що при укладанні договору потрібно бути

більш уважним, тому що форс-мажор не використовується автоматично, як наприклад в Україні, а випливає із умов, вказаних у договорі.[3]

На підставі проведеного дослідження, було встановлено, що форс-мажор не звільняє від виконання зобов'язань за договором, а лише від відповідальності за їх невиконання. Підтвердження форс-мажору надає Торгово-промислова палата сертифікатом. Проте 28 лютого 2022 року, з початком військової агресії РФ проти України, був опублікований лист ТПП, який на період воєнного стану можна використовувати як офіційне підтвердження форс-мажору. Наразі потрібно враховувати, що існування листа ТПП хоч і є офіційним підтвердженням форс-мажору, але не може бути підставою для звільнення від відповідальності в усіх випадках порушення зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text
2. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» № 671/97-ВР від 02 грудня 1997 року URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text
3. На що варто звернути увагу при складанні «forcemajeureclause» в англійських комерційних контрактах URL: http: //surl.li/dqqqr.
4. Офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 28.02.2022р. URL: https: //ips. ligazakon.net/document/view/MUS36779?an=ul-1
5. Цивільний кодекс України № 435-IVвід 16 січня 2003 року URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Войтова Катерина Русланівна

студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ КОМЕРЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зазначена тема є дуже актуальною в наш час, в особливості для наших юристів і звичайних громадян, щоб володіти відповідними елементарними знаннями в сферах комерційного, господарського і

приватного права. З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України близько 5 млн українців були змушені покинути свої домівки та перебратися за кордон або до більш безпечних територій України. Не стали виключенням також і представники бізнесу. Так, зважаючи на те, що сьогодні надзвичайно важливо зберегти виробничий потенціал та продовжувати ефективно функціонувати для забезпечення потреб держави та громадян, а також підтримувати економіку країни, незважаючи на обставини часу, що склалися, більша частина представників бізнесу почала процедуру релокації або пошуку нових офісних чи складських приміщень. Через це абсолютно природнім стало те, що з'явилося збільшення попиту на комерційну нерухомість.

Для початку, щоб поступово розкрити тему, потрібно згадати, що собою являють нерухоме майно та комерційна нерухомість, їх види, розібрати купівлю-продаж комерційної нерухомості, а потім плавно розпочати перехід до актуальної частини функціонування всього переліченого з особливостями та змінами через воєнний стан в країні.

Частина 2 статті 331 ЦК України виділяє наступні види нерухомого майна: «житлові будинки, будівлі, споруди…» тощо [2, с. 25]. Сама по собі нерухомість являє собою важливий складник національного багатства, адже його частка у світовому масштабі становить близько 50%. Цей ринок у системі національної економіки має такі функції як: соціальні, інвестиційні, технологічні, а також виконує ряд інших покладених на нього завдань. За допомогою ринкових відносин та державного регулювання забезпечується створення нових об'єктів нерухомого майна, інвестування коштів у нерухомість та передача права власності на вищезгадане майно, тобто досить сприятливих для країни умов.

Комерційна нерухомість – це є приміщення або окремі будівлі, що не належать до житлового фонду, а використовуються для ведення бізнесу[6]. Комерційна нерухомість складаєється з наступних видів: – нерухомість для роздрібної торгівлі; – офісна нерухомість; – об'єкти громадського харчування; – сховища для зберігання та сортування; – індустріальна нерухомість; – готельно-оздоровча сфера; – сфера послуг; – АЗС, СТО, гаражі, автомийки; – майнові комплекси тощо [4, с. 16].

Після початку широкомасштабної військової агресії РФ проти України дію реєстрів, які знаходяться у Міністерстві юстиції України,

було призупинено з міркувань безпеки та захисту інформації. Досить часто можна зіткнутися з проблемою щодо відсутності або закритості на державних сайтах необхідних даних, що були у вільному доступі, але це є вимушені заходи з боку держави. Тільки з часом було відновлено деталізацію нотаріальної діяльності та функціонування єдиних і державних реєстрів в умовах воєнного стану, а також було відновлено доступ до частини реєстрів на підконтрольній території України. Наступним кроком стала уніфікація реквізитів надання нотаріальних послуг, особливо посвідчення угод з нерухомим майном, а також Державного реєстру прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, з метою більш-менш нормального відновлення функціонування ринку нерухомості та її права державної реєстрації для бізнесу [1].

Без повноцінного функціонування реєстрів проведення операцій купівлі-продажу нерухомого майна на території України з дотриманням всіх законодавчо визначених вимог на разі не э можливим. Ми можемо звертатися до Постанови Кабінету Міністрів № 209 від 6 березня 2022 року, яка уточнює деталі ведення процедури державної реєстрації прав на нерухоме майно. Основною метою цього акта є забезпечення в умовах воєнного стану захисту прав держави, фізичних та юридичних осіб стосовно державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Концепція і головна мета постанови полягають у тому, щоб забезпечити баланс між потребою захисту відомостей реєстрів від несанкціонованої зміни та потребу проведення в умовах війни нагальних реєстраційних дій.

У постанові зазначено, що є можливість змінювати коло суб'єктів, які мають право проводити державну реєстрацію, а також посвідчувати угоди про купівлю-продаж нерухомості зможуть лише **нотаріуси з чистою репутацією.** Міністерство Юстиції (далі Мін'юст) сформував перелік останніх, його можна переглянути на офіційному сайті установи. З часом список на державній платформі будуть поступово оновлювати.

Нотаріуси стверджують, що рішення відновити ринок нерухомості на третій місяць війни в Україні було вкрай вдалим рішенням, через обставини, які склалися через сформовану невизначеність у робо-

ті з посвідчуванням довіреностей, подання відомостей до державних реєстрів (змінено строки), загроза втрати або вилучення спеціальних бланків тощо. Про особливості вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану можна розповідати дуже багато, але нас цікавить інше направлення. Підсумовуючи, зараз ринок перебуває у фазі повільного, але поступового відновлення.

На теперішній час заборонені купівля-продаж квартир чи комерційної нерухомості на тимчасово окупованих територіях, у цих областях реєстри закриті, свою роботу вони відновлять після того, як перейдуть під контроль нашої держави. До таких областей відносяться: Донецька область, АР Крим, непідконтрольні Україні райони Харківщини, Херсонщини, Миколаївщини, Запорізької області. У регіонах, що ближче розташовані до бойових дій будуть встановлюватись обмеження, Мін'юст зніматиме їх поступово залежно від ситуації, що складатиметься. Не обійшлося і без територіального обмеження, тепер щоб оформити угоду щодо купівлі-продажу нерухомого майна, її можна буде здійснити лише на території області, де розташоване це майно[5].

Відтепер такі функції можуть здійснювати виключно державні реєстратори та посадові особи Мін'юсту, його територіальних органів, які включені до затвердженого Мін'юстом переліку державних реєстраторів та посадових осіб. Таким особам в умовах воєнного стану надається повний доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Крім того, передбачається, що перелік може містити обмеження (умови) проведення (прийняття) державними реєстраторами, посадовими особами реєстраційних дій (рішень про державну реєстрацію прав). На період воєнного часу державна реєстрація може проводитись без прив'язки до територіальної приналежності нерухомого майна, крім тих випадків, якщо відповідні обмеження (умови) не передбачено переліком. Тобто, державна реєстрація нерухомого майна не залежить від місцезнаходження такого майна, а отже його реєстрацію можливо буде здійснити з будь-якої точки України. При цьому, відповідно до постанови, Мін'юст має розробити відповідні нормативно-правові акти та забезпечити технічні питання реалізації постанови [3].

Таким чином, незважаючи на суттєві складнощі, які склалися в країні через війну з РФ та відклали свій відбиток на всіх сферах життя українців, правова та економічні складові продовжують свою

роботу і не мають змоги зупинятися. Операції у сфері нерухомості, хоча й не масово, але продовжують проводити. Бізнес крок за кроком поновлює свою роботу. Урядом України було внесено зміни щодо реєстрації нерухомого майна для забезпечення належного функціонування ринку комерційної нерухомості. В умовах воєнного стану законодавство для бізнесу змінюється щодня. Усе зазначене вище підтверджує, що наша держава буде функціонувати і надалі, навіть при самих несприятливих умовах. Перемога за нами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гришанова Н. Відновлення функціонування ринку нерухомості в умовах воєнного стану: Мін'юст пояснив особливості. URL: https: //jurliga.ligazakon.net

2. Грузинська Н. Характеристика нерухомого майна як об'єкта цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 23-28.

3. Кузьменко А., Р. *Рубаник.* Купля-продажа недвижимости во время войны: возможно, но стоит ли. URL: https: //www.epravda.com.ua

4. Оцінка та управління нерухомістю: навчальний посібник / [В. Р. Кучеренко, М. А. Заєць, О. В. Захарченко, Н. В. Сментина, В. О. Улибіна]. Одесса: Лерадрук, 2013. 272 с.

5. Українцям дозволили купувати та продавати житло : які обмеження діють у період воєнного стану. URL: https: //fakty.com.ua

6. Усе про комерційну нерухомість. URL: https: //riel.ua

Волчанова Дар'я Денисівна, Кашуба Ірина Володимирівна
Студентки 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку зі злочинною військовою агресією Російської Федерації проти України виникла нагальна потреба в активізації розвитку українського бізнесу. Для того, щоб система оподаткування була ефективною – вона повинна бути сприятливою та спрощеною для усіх суб'єктів господарювання.

Відповідно до положень Податкового кодексу України (далі – Кодексу) [1] в країні існує дві системи оподаткування: загальна та спрощена.

Загальна система оподаткування застосовується в Україні ще з моменту виникнення підприємницької діяльності. Її використовують усі суб'єкти господарювання, крім тих, які подали заяви про застосування спрощеної системи оподаткування або відмовилися від спрощеної системи оподаткування. Дана система оподаткування регулюється, зокрема ст. 117 Кодексу і передбачає сплату податку зі ставкою 18%.

Влітку 1998 року президент підписав указ про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва [2]. Наразі ця система регулюється главою 1 розділу XIV Кодексу.

Так юридичні особи та фізичні особи – підприємці можуть самостійно обирати спрощену систему оподаткування, якщо вони відповідають вимогам, встановленим главою 1 розділу XIV Кодексу, та реєструються платниками єдиного податку (далі – ЄП) в порядку, визначеному цією главою.

У свою чергу, розмір ЄП залежить від обраної групи (їх існує чотири):

1. Для тих фізичних осіб – підприємців, які обирають I групу – сплата буде становити до 10% розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (з 1 липня 2022 року по 30 листопада 2022 року – до 260, 00 грн/міс).

2. Для тих фізичних осіб – підприємців, які обирають II групу – сплата буде становити до 20% розміру мінімальної заробітної плати (з 1 жовтня 2022 року по 31 грудня 2022 року – до 1340, 00 грн/міс).

3. Для тих фізичних осіб – підприємців, які обирають III групу – сплата буде встановлюватися у відсотках до доходу (3% з реєстрацією платником ПДВ, 5% до доходу без реєстрації платником ПДВ).

З 1 квітня 2022 року тимчасово та до припинення чи скасування воєнного стану на території України введено можливість для підприємців, незалежно від системи оподаткування, обрати третю групу з особливостями, а саме – використовувати відсоткову ставку ЄП у розмірі 2% до доходу. Для цього їм потрібно подати відповідну заяву до податкового органу.

4. Для тих, сільськогосподарських товаровиробників, які обирають IV групу – розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії

(типу) земель та їх розташування (детальніше у підпунктах 293.9.1-293.9.7. пункту 293.9 статті 293 Кодексу).

Після запровадження воєнного стану в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів стосовно оподаткування з метою забезпечення ефективної та безперебійної роботи економіки держави в таких складних для країни реаліях. Так з 17 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 року (далі – Закон № 2120-IX) [3]. Він визначає ряд тимчасових особливостей справляння ЄП під час дії воєнного стану.

Згідно з підпунктом 9.1 пункту 9 підрозділу 8 розділу XX «Перехідних положень» Кодексу фізичні особи – підприємці – платники ЄП I та II груп мають право не сплачувати ЄП. Такі особи не заповнюють декларацію платника єдиного податку – фізичної особи – підприємця за період, за який ЄП не сплачувався.

Також Законом № 2120-IX внесено зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон № 2464-VI) [4]. Зокрема, розділ VIII «Прикінцеві та перехідні положення» якого:

1) доповнено пунктом 9-19, згідно з яким на період з 1 березня 2022 року до припинення чи скасування воєнного стану та протягом 12 місяців після його припинення чи скасування, платники єдиного внеску (далі – ЄСВ) мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати його за себе. Такі особи не заповнюють податкову декларацію за період, за який ЄСВ не нараховувався, не обчислювався та не сплачувався. Проте, у разі якщо ЄСВ не буде сплачуватися – страховий стаж, який використовується для призначення страхових виплат не буде зараховуватися;

2) доповнено пунктом 9-20, норми якого передбачають, що під час мобілізації, роботодавці, які є платниками ЄП, мають право за власним бажанням не сплачувати ЄП за найманих працівників, яких призвали під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. Суми ЄСВ, нараховані та не сплачені зазначеними вище роботодавцями, сплачуються за рахунок державного бюджету;

3) доповнено пунктом 9-21, відповідно до якого на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, до платників ЄСВ не застосовуються штрафні санкції, визначені ч. 11 ст. 25 Закону № 2464-VI;

4) доповнено пунктом 9-22: на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, платникам ЄСВ не нараховується пеня, а нарахована пеня за ці періоди списується.

Також у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України було внесено зміни до Кодексу щодо податку на майно з фізичних осіб. Так, зокрема, на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому буде припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю та земельні ділянки, які розташовані на територіях, на яких ведуться (або велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, а також за земельні ділянки, які визначені ОВА засміченими вибухонебезпечними предметами та/або на яких побудовані фортифікації.

Крім того, відповідно до Кодексу, на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня 2022 року не нараховується та не сплачується податок на нерухоме майно, яке перебуває у власності юридичних осіб, та розташоване на територіях, на яких ведуться (або велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, та за об'єкти житлової нерухомості, що стали непридатними для проживання у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Перелік територіальних громад, розташованих у районах проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) визначається Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції).

Отже, зміни, які відбулися в системі оподаткування України в умовах воєнного стану можна вважати позитивними, адже вони сприяють розширенню кола платників ЄП, умов легальної несплати ЄСВ, податку на нерухоме майно та плати за землю. Загалом, на час війни та для післявоєнного етапу розбудови країни держава проводить ефективну податкову політику для підтримання суб'єктів господарювання у цих складних умовах. Суттєве зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес, наявність спрощеної системи оподаткування дозволяє залишати більше коштів в обігу суб'єктів господарювання, що наближає Україну до перемоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

2. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: указ Президента України від 03.07.1998 року № 727/98. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/727/98#Text

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 року № 2464-VI. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text

Вязовцев Володимир Олександрович,
студент 3 -го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

Транснаціональні корпорації (далі – ТНК) мають значний вплив на національну економіку країн перебування, що зумовлено тим, що вони створюють робочі місця, залучають до держави перебування інвестиції, сплачують податки тощо. Тому враховуючи це, необхідним є створення дієвих юридичних механізмів, які регулювали б господарську діяльність ТНК, їх співпрацю з державами та іншими суб'єктами господарювання як на національному, так і міжнародному рівнях.

Першим проблемним аспектом в цьому контексті виявляється визначення поняття ТНК, а також їхньої правосуб'єктності, що зумовлено суперечливою та складною економічно-правовою природою цих організацій. М. В. Пшеничний, зокрема, зазначає, що ТНК характеризуються економічною єдністю та юридичною відокремленістю [2, с. 342].

Беручи до уваги розбіжності вчених до визначення дефініції ТНК, вважаємо за доцільне розглянути це поняття саме через його конструкцію. Першим елементом в ній є «транснаціональний», що означає, що господарська діяльність такої корпорації виходить за межі те-

риторії однієї країни. Тобто корпорація здійснює контроль за дочірніми підприємствами, місцем перебування яких є інша держава, відмінна від місця перебування материнської. «Корпорація» – об'єднання, створене для досягнення певних цілей. Виходячи з цього, на нашу думку, ТНК – це комерційна організація, яка має материнську компанію на території однієї держави та дочірні підприємства, що підпорядковуються материнській і знаходяться на території інших держав, відмінній від місця перебування материнської.

Група експертів ООН також розробила ознаки ТНК, до яких відносять: 1) річний обсяг доходів – він має перевищувати суму 100 млн. доларів США; 2) географічне розповсюдження дочірніх компаній – вони мають бути наявні не менш як в 6 різних країнах; 3) наявність відсотку продажу товарів за межами місця перебування центру або центрів прийняття рішень [3]. На Конференції ООН з торгівлі та розвитку також запропоновано наступне визначення ТНК – підприємство, що складається з єдиної системи юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах та провадить єдину політику на основі актів двох або декількох центрів прийняття рішень [3].

Щодо правосуб'єктності ТНК, то нині в доктрині існують дві полярні теорії щодо того чи є ТНК суб'єктами міжнародного права чи ні. Останні вказують на те, що ТНК не володіють ознаками первинних суб'єктів міжнародного права, такими як суверенітет, населення, територія.

Проте слід враховувати, що ТНК мають значний вплив на світову економіку, але при цьому дочірні підприємства створюються за законами різних держав, проте в той же час вони усі підпорядковані єдиному центру прийняття рішень.

Хоч деякі вчені і схильні визнавати ТНК суб'єктами міжнародного економічного права, в міжнародній правотворчості досі відсутні міжнародно-правові акти, які повноцінно регулювали б їхню діяльність. До того ж, такі міжнародно-правові акти мають рекомендаційний та регіональний, а не універсальний, характер. Наприклад, Кодекс іноземних інвестицій 1970 року, учасниками якого є латиноамериканські країни; Хартія економічних прав та обов'язків держав 1974 року, яка регулює діяльність ТНК лише опосередковано; «Принципи щодо контролю за обмеженням ділової практики монополій і корпорацій» Генеральної Асамблеї ООН 1980 року [2, с. 342].

В останньому документі йдеться про те, що принципами ТНК є, зокрема, дотримання принципів міжнародного права, при цьому і дотримання законів держави-місця перебування та організації співробітництва з нею. Звідси випливає, що господарська діяльність ТНК має бути врегульована як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Іванисько С. О. говорить про необхідність створення галузі міжнародного корпоративного права, яке регулювало б господарську діяльність ТНК на міжнародному рівні [1, с. 372]. На нашу думку, такий підхід є дещо радикальним, адже таку діяльність вже є можливість врегулювати в рамках вже існуючої галузі – міжнародного економічного права. Також, необхідною є уніфікація та створення універсальних норм, які регулювали б діяльність ТНК, а також імперативні норми для притягнення цих корпорацій до юридичної відповідальності за порушення законодавства та принципів міжнародного права.

Діяльність ТНК спостерігається і в Україні. Приміром, на території нашої держави знаходяться філії таких ТНК як PepsiCola, Nestle, McDonald`s, British American Tobacco тощо. Проте, в умовах війни в Україні сьогодні спостерігається зниження їхньої активності.

Отже, на нашу думку, діяльність ТНК в Україні є хорошою економічною перспективою для нашої держави з огляду на залучення прямих іноземних інвестицій, і ТНК обов'язково почнуть знову активно провадити свою господарську діяльність в Україні після завершення війни, а також після вирішення відповідних проблем господарсько-правового регулювання їх діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванисько С. О. Правове регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. *Геоекономічні та політико-правові виклики структурній перебудові міжнародних зв'язків України*. 2018. С. 370-372.

2. Пшеничний М. С. Міжнародно-правове регулювання діяльності транснаціональної компанії (ТНК). *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського*. 2010. С. 341-342.

3. Решение Экономического совета Содружества Независимых Государств о Рекомендациях по разработке организационных проектов транснациональных корпораций від 20.09.2009 № 997-16. URL: http: //www.zakon.rada.gov.ua

Герасименко Вікторія Григорівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дана тема є актуальною, враховуючи велику кількість факторів, які негативно впливають на ведення бізнесу та на появу нових інвестицій. Спочатку світова пандемія коронавірусу, потім і повномасштабна війна в Україні призвели до економічної нестабільності нашої держави. Слід зазначити, що для економічної нестабільності характерна невизначеність напрямів розвитку основних економічних процесів, а це призводить до зменшення внесення обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку держави, а також уповільнення активності інвестиційної діяльності країни [1, с. 107].

Безумовно, інвестиції – найважливіший фактор економічного зростання, який дає можливість упроваджувати передові технології, новітню техніку, інноваційні форми організації праці та управління виробництвом. А вони зі свого боку забезпечують високу конкурентоспроможність продукції і підприємства та дають змогу суб'єктам господарювання виходити з кризових ситуацій у разі їх виникнення [2, с. 128].

Відновлення економіки України як під час, так і після війни потребує значних капіталовкладень, які можуть бути надані як за допомогою міжнародних фінансових інституцій, так і у вигляді інвестування окремих українських бізнес-проектів. З метою сприяння інвестуванню суб'єктів господарювання на період воєнного стану розроблено законопроєкт про внесення змін до ЗУ «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану» № 7456 [3]. Документом передбачено підтримку економіки держави в умовах воєнного стану з урахуванням основних експортних груп, які підтримують виробників і дозволяють їм максимально збільшити валютні надходження в Україну. Це надає іноземним інвесторам певний пріоритет інвестувати в український бізнес, незважаючи на ризик війни [4, с. 160].

У даному законопроєкті пропонується доповнити Закон України «Про інвестиційну діяльність» статтею «Особлива інвестиційна діяльність в умовах воєнного стану та порядок її реалізації». Передусім існує необхідність визначити в чому полягає суть поняття «особлива інвестиційна діяльність». Дана діяльність полягає в інвестуванні у суб'єкти господарювання, які провадять свою діяльність у будь-яких галузях економіки (звісно існують певні винятки, наприклад, ми не можемо віднести сюди діяльність з виробництва підакцизних товарів). При цьому вказані суб'єкти господарювання повинні відповідати певним критеріям, зокрема до моменту введення воєнного стану вони повинні були здійснювати господарську діяльність не менше 6 місяців, а також мають забезпечувати не менше 40 робочих місць та ін.

Особлива інвестиційна діяльність також застосовується до суб'єктів господарювання, які не відповідають цим критеріям, але які після введення воєнного стану створили з іноземною юридичною особою або громадянином іноземної держави спільне підприємство з іноземними інвестиціями, частка суб'єкта іноземних інвестицій у статутному капіталі якого становить не менше 10 % та не більше 80 %, а інвестування від приватних інвесторів у який складуть не менше 4000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб протягом трьох місяців з моменту початку реалізації проєкту [3]. Дане положення заохочує до створення спільного підприємства з іноземними інвестиціями, які так необхідні зараз для нашої економіки.

Законопроєктом пропонується ввести певний механізм заохочення іноземних інвесторів створювати з українськими суб'єктами спільні підприємства. Мова йде про гарантовану державну підтримку, яка надається у вигляді безоплатного користування земельною ділянкою державної або комунальної форми власності площею до 10 га строком від 5 до 10 років або майнових комплексів площею до 15 000 м². Дана підтримка надається іноземним юридичним особам та громадянам іноземних держав, які є резидентами держави або членами іноземних фінансових установ чи організацій, які надали Україні фінансову допомогу в обсязі понад 1 млрд євро під час дії воєнного стану за умови, що вони здійснять інвестування.

Слід зауважити, що навіть, якщо законопроєкт ухвалять, то це не є гарантією здійснення запланованого. Він створить лише правову основу, але для повноцінної реалізації таких планів потрібні кошти, які у держави обмежені з огляду на війну [5].

Неможливо оминути увагою те, що ст. 8 Закону України «Про режим іноземного інвестування» було доповнено новою гарантією захисту інвестицій. Так, протягом періоду з 01.03.2022 до 01.03.2032 не може бути збільшений розмір ставок рентної плати за користування надрами для видобування природного газу [6, ст. 8].

Варто згадати й про Державну програму «Доступні кредити 5-7-9 %», яку уряд запровадив на початку 2020 року для стимулювання інвестиційного кредитування з відповідними процентними ставками [4, с. 162]. 18 березня 2022 р. Постановою КМУ № 312 були внесені зміни до даної програми, які полягають у такому:

1. Збільшена максимальна сума кредиту з 50 до 60 млн грн;

2. Процентна ставка протягом періоду воєнного стану та 1-го місяця після його припинення складає 0 % річних; після завершення вказаного періоду і до кінця строку кредиту – 5 %;

3. Строк кредитування для інвестиційних кредитів складає 5 років [7, с. 8].

В рамках даної теми варто згадати про такий важливий аспект як страхування воєнних ризиків. Гарантії безпеки інвестицій у воєнний та післявоєнний час є та залишаються складним питанням, яке потребує вирішення. Відсутність таких гарантій стримує інвесторів найбільше. Першим інструментом розв'язання даного питання може бути страхування ризиків з боку міжнародних організацій, що вже мають таку практику. Такою організацією є Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (MIGA), з яким вже існує домовленість про запуск механізму страхування інвестицій під час війни. Найближчим часом буде запущено пілотний проєкт на 30 млн доларів, а в 2023 році планується залучити від MIGA на цю програму близько 1 млрд доларів. Другим можливим інструментом можуть стати гарантії держав-партнерів своїм суб'єктам господарювання, які будуть інвестувати в Україну. Безумовно, для України цей інструмент є найбільш прийнятним, оскільки суб'єкти господарювання мають більшу довіру до гарантій своєї країни, ніж до гарантій держави, яка на даний час має нестабільну економіку. А отже, вони будуть мати менше побоювань щодо інвестування в українські підприємства. Слід підкреслити, що гарантії країн G7 привернуть увагу інвесторів з різних країн. Мінекономіки пропонує пустити в дію арештовані російські активи для того, щоб покрити дані гарантії. При цьому залишається необхідність у розробленні конкретного механізму, який

діяв би на практиці в разі, якщо суб'єкт господарювання зазнає втрат внаслідок російської агресії [8].

Отже, варто зазначити, що привабливість України як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів значно зменшилась з огляду на війну. Це спричинено ризиком пошкодження підприємств або їх знищенням, погіршенням економічної ситуації та іншими чинниками, спричиненими повномасштабною війною в Україні. При цьому Кабінет Міністрів України хоче залучити максимальну кількість інвестицій (особливо іноземних). Для цього створюються різні програми (наприклад, Програма релокації (переміщення) підприємств у безпечні регіони для продовження повноцінної роботи) та запроваджуються механізми ефективного страхування воєнних ризиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крамаренко І. С. Стан інвестиційної діяльності України в умовах економічної нестабільності. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 2. С. 107-113.

2. Рудь Л. П. Макроекономічний аспект інвестиційної діяльності в Україні. *Комунальне господарство міст.* 2012. № 106. С. 128–132.

3. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про інвестиційну діяльність» щодо підтримки виробників та залучення іноземних інвестицій під час воєнного стану № 7456 від 10.06.2022. URL: http: //surl.li/dpcpo

4. Лобунець Т. В., Гончар Г. П. Особливості інвестування бізнесу в умовах війни. *Наукові перспективи.* 2022. № 8(26). С. 155-164.

5. Струкова К. Допомога для відбудови: у що та як вкладати гроші під час воєнного стану. 2022. URL: http: //surl.li/dpclt

6. Закон України «Про режим іноземного інвестування». URL: http: //surl.li/dpcnr

7. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування.*2022. № 2 (100). С. 3-11.

8. Свириденко Ю. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну. URL: http: //surl.li/dpcpm

Гореванова Юлія Денисівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»,

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Попелюк В. П.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Від 24 лютого 2022 року у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ в Україні запроваджено військовий стан. Безсумнівно, що життя українців в умовах війни відчутно змінилось, велика кількість буденних можливостей була обмежена спеціальними заходами безпеки. Більшість сфер суспільного життя були вимушені підлаштовуватись під різноманітні виклики нової реальності. Так, виключенням не стала і сфера державної реєстрації.

Зокрема, сьогодні, як і завжди, актуальним залишається питання державної реєстрації юридичних осіб. Адже кожного дня не дивлячись на небезпеку та відсутність впевненості у завтрашньому дні, сміливі українці продовжують створювати, розвивати, переформатовувати свій бізнес, відкривати нові грані власних можливостей. Станом на листопад 2022 року сфера державної реєстрації функціонує досить активно: відповідно до статистичних даних за перші півроку війни в Україні було зареєстровано майже 150 тисяч нових бізнесів. Проте незважаючи на такі високі показники зараз, на початку війни дана сфера все ж зазнавала вагомих обмежень.

Так, у перший день повномасштабного вторгнення російських військ на територію України з метою збереження даних громадян Міністерством юстиції України було прийнято рішення про негайне закриття доступу до всіх державних реєстрів, держателем яких є саме Мін'юст. У тому числі, такі заходи стосувались і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У результаті цього система будь-яких реєстраційних дій була повністю паралізована. Однак такі обмежувальні заходи були значно послаблені вже 19 березня, коли Мін'юст надав можливість проводити окремі види реєстрацій (створення благодійних та громадських організацій та змін до відомостей про них, зміни місцезнаходження юридичної особи, а також реєстраційні дії щодо

органів влади, державних та комунальних підприємств, установ та організацій і банків). З 30 березня спектр можливостей у сфері державної реєстрації юридичних осіб зазнав ще більших розширень.

На сьогоднішній день доступними діями для громадян, що стосуються державної реєстрації юридичних осіб, є наступні:

- створення благодійних організацій та громадських об'єднань та змін до відомостей про них, в тому числі до статутів;
- створення ТОВ;
- створення фермерського господарства;
- зміна керівника юридичної особи, крім громадських формувань;
- зміна місцезнаходження юридичної особи;
- зміна установчих документів, якими передбачається виключно зміна місцезнаходження юридичної особи;
- зміна видів економічної діяльності юридичної особи;
- органів державної влади, органів місцевого самоврядування, казенних підприємств, державних підприємств, комунальних підприємств, комунальних організацій (установ, закладів), державних організацій (установ, закладів), а також акціонерних товариств, які є банками;
- реєстрація ФОП, припинення підприємницької діяльності ФОП, зміни до відомостей про ФОП.

Виходячи із зазначеного переліку дозволених реєстраційних дій, можна зробити висновок, що досі не всі послуги щодо реєстрації юридичної особи є доступними. Окрім цього, у даній сфері діють також інші обмеження, які безпосередньо затверджені Кабінетом Міністрів України. А саме, обмежувальні заходи продовжують діяти в питаннях щодо кола суб'єктів, які надають адміністративні послуги. Відповідно здійснення раніше згаданих реєстраційних дій може відбуватись лише у державних реєстраторів міжрегіональних управлінь Мін'юсту, де не велись бойові дії. Задля забезпечення можливості реалізації своїх прав переселенцями державою було встановлено загальнонаціональну екстериторіальність. Тобто, згідно із положеннями наказу Мін'юсту № 3642/5, в умовах воєнного стану забезпечується можливість проведення державної реєстрації юридичної особи незалежно від її місцезнаходження.

Також, розглядаючи питання обмежень у здійсненні процесу реєстрації юридичних осіб в умовах воєнного стану, варто вказати на

інші його особливості. Так, постановою Кабміну № 164 про «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» встановлено заборону вчиняти будь-які нотаріальні дії за зверненням громадян РФ, юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства РФ, а також юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин РФ або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства РФ [4]. Фактично на сьогоднішній день вчинити жодну з перелічених реєстраційних дій неможливо.

Проте, окрім обмежувальних заходів, державні органи намагаються реалізувати плани щодо поліпшення та спрощення умов, у яких змушені перебувати громадяни. Зокрема, Кабмін надав можливість підтверджувати сплату адміністративного збору/плати за надання відомостей з Єдиного державного реєстру електронною копією (у тому числі скрін-копією) відповідного платіжного документа. Також особливий комфорт у цій сфері забезпечує Міністерство цифрової трансформації, розробляючи та удосконалюючи платформу «Дія». Для прикладу, завдяки можливостям такого цифрового порталу користувачі мають змогу здійснити онлайн-реєстрацію ТОВ за модельним статутом.

Підводячи підсумок, варто вказати наступне. Попри усі складнощі та виклики, із якими Україну зіштовхує війна, наша держава продовжує безперервно працювати та виконувати свої функції. Не дивлячись на окупацію деяких територій, постійні обстріли, економічну кризу, українці надалі мають можливість створювати та розвивати власний бізнес. Війна змусила вживати спеціальних обмежувальних заходів щодо здійснення реєстраційних дій, для сучасних обставин вони є оптимальними. Однак такі обмеження поступово слабшають і, маємо надію, будуть слабшати далі відповідно до розвитку військової ситуації в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 6 березня 2022 року «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану». URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text

2. Олійник О. С. Поняття та особливості спеціального правового режиму в сучасних умовах господарювання / Вип. XXVI: зб. наук. статей (Івано-Франківськ, 2011 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2011.

3. Наказ Міністерства юстиції України від 30 серпня 2022 року № 3642/5 «Про внесення змін до наказів Міністерства юстиції України від 28 березня 2016 року № 898/5 та від 25 листопада 2016 року № 3359/5».URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0980-22#Text

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародні торговельні взаємовідносини мають вагоме значення для розвитку державної економіки, що забезпечують тісну взаємодію іноземного та національного бізнесу. Зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання є однією з основних засад сталого економічного розвитку. В результаті повномасштабного вторгнення РФ на територію України Указом Президента України від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні» було запровадження режим воєнного стану на всій території України [1].Війна на території України істотним чином вплинула на можливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності, адже в результаті військової агресії РФ порушені логістичні ланцюги поставки товарів, зруйновано або пошкоджено чимало об'єктів інфраструктури, існує висока небезпека та ризики для іноземного суб'єкта щодо ввезення товару на територію України, чималі складності з притоком інвестицій та інші проблеми, пов'язані з організацією та здійсненням ЗЕД, в тому числі із виконанням зовнішньоекономічних зобов'язань.

Для забезпечення ЗЕД оперативно було введено таке поняття, як «критичний імпорт». А саме посилаючись на Постанову Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 було зазначено, що банкам забороняється здійснення транскордонних переказів валютних цінностей, за винятком окремих операцій. Згідно цієї Постанови було визначено обмеження щодо розрахунків у сфері ЗЕД [2]. Критичним імпортом, відповідно до законодавства, визначають перелік товарів та послуг, за якими держава дозволяє проводити транскордонні валютні платежі. Урядом було встановлено критерії щодо кожних підрозділів критичного імпорту під час воєнного стану – це сектор безпеки та оборони, енергетики, забезпечення життєдіяльності населення та забезпечення функціонування виробничих підприємств. Постановою КМУ № 761 від 07.07.2022 було скасовано таке поняття як «критичний імпорт» та з'явилась можливість переказу валютних коштів для імпорту товарної продукції [3]. При цьому, для імпортних взаємовідносин обмеження на купівлю валюти та міжнародні перекази зберігаються.

Згідно доп.14 Постанови «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18 від 24.02.2022, суб'єкти господарювання мають змогу купити іноземну валюту, обміняти або ж продати. Однак ту валюту, яку вони придбали, використовувати можна лише для тих операції, що безпосередньо зазначені в цій Постанові. Зокрема: якщо між резидентом та нерезидентом укладений договір купівлі-продажу; на продаж товарів, коли надані кошти були одержані за субкредитом від держави; імпортні операції резидентів щодо купівлі товарів «критичного імпорту» (однак Уряд від 07.07.2022 скасував перелік критичного імпорту, відповідно до Постанови «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153 та визнання таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 289»); дії щодо повернення авансу нерезиденту, якщо резидент отримав його на свій банківський рахунок після 23.02.2022, та інші операції [2].

В той же час, навесні 2022 року відповідно до Податкового кодексу України 10 розділу XX «Перехідні положення» було скасовано ПДВ, ввізне мито та було знято оподаткування на товари для тих суб'єктів, хто сплачує єдиний податок. Однак ці правила не стосувались платників єдиного податку, що зазначені пп.1 п. 293.3 Податкового кодек-

су Україні [4]. Однак з 1 липня набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування» № 7418 від 30.05.2022. Відповідного до положень цього Закону відновлюється оподаткування: для товарів, що ввозяться платниками єдиного податку 1-3 груп; для транспортних засобів, що ввозяться громадянами та для підприємств, що не сплачують ввізне мито [6].

Не менш актуальним є необхідність додержання встановлених строків розрахунків у зовнішньоекономічних контрактах. Потрібно враховувати, що на сьогоднішній день Національний банк України збільшив граничні строки при експортно-імпортних операціях від 120 до 180 днів, відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18« [5]. Це рішення було прийнято для підтримки національних підприємств, збільшення можливостей в умовах логістичних проблем під час експорту та імпорту продукції, що виникли через війну.

Відповідно до законодавства порушення строку розрахунків призводить до нарахування пені в розмір – 0, 3 % за кожен день прострочення від суми недоотриманих коштів за договором. ЦО ДФС вправі застосувати до юридичних осіб штрафні санкції в розмірі до 100 % суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства [7].

Підсумовуючи, варто зазначити, що після введення воєнного стану в Україні було запроваджено низку законів, які регулюють питання здійснення зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі особливості розрахунків у зовнішньоекономічних операціях.

Зазначені нормативно-правові акти спрямовані на врегулювання міжнародної торговельної діяльності та сталості національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану Україні» від 24.02.2022.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022

2. Постанова Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 № 18 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 № 761 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 153 та визнання таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету

Міністрів України від 16 березня 2022 р. № 289»URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2022-%D0%BF#Text

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010, зі внесенням змін від 28.10.2022 розділ XX «Перехідні положення». URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20221028#Text

5. Постанова Правління Національного банку України «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18«.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0142500-22#Text

6. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування» № 7418 від 30.05.2022 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-IX#Text

7. Щодо нарахування пені за порушення граничних строків розрахунків на суму незначної незавершеної операції, якщо загальна сума операції підлягала валютному нагляду URL: https: //od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/614709.html

Гунчак Тетяна Миколаївна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Попелюк В. П.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджуючи дане питання, варто зазначити, що запровадження воєнного стану в нашій країні у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, внесло свої значні корективи абсолютно у всі сфери суспільних відносин. Отже і підприємці, у зв'язку з даними обставинами, зіштовхнулись з певними проблемами, оскільки їх прибутки суттєво знизились, а якщо говорити про місцевості, де безпосередньо ведуться бойові дії, то наші громадяни потрапили у досить тяжкі становища, оскільки робота усіх закладіві підприємств зупинилась. Саме тому, від початку повномасштабного вторгнення, була прийнята досить велика кількість законодавчих актів, якіспрямовані підтримувати громадян та бізнес у період дії воєнного стану.

Але перш ніж перейти до безпосереднього дослідження особливостей правового статусу фізичних осіб під час здійснення

ними підприємницької діяльності в умовах воєнного стану, варто приділити увагу загальнотеоретичним положення про правовий статус фізичної особи, як суб'єкта господарювання.

У вітчизняному законодавстві міститься визначення поняття «суб'єкта господарювання», зокрема у статті 55 Господарського кодексу України зазначено, що суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. [1]

Також відповідно до ст. 42 ГК України під підприємницькою діяльністю потрібно розуміти самостійну, ініціативну, систематичнау, на власний ризик господарську діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.Тобто із наданого визначення можна зробити висновок, що основними рисами для підприємництва є мета отримання прибутку та капіталу, , системність, самостійність та ініціативність, а також здійснення підприємницької діяльності на свій ризик. [2, ст., с. 137].

Далі варто розглянути питання, що стосується моменту визнання особи суб'єктом господарювання. Стаття 128 ГК України визначає, що громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до статті 58 Господарського Кодексу. Отже, особа набуває статусу фізичної особи-підприємця (ФОП) саме з моменту її державної реєстрації, як такої. З моменту такої реєстрації ФОП набуває відповідні права та обов'язки. Основні обов'язки перелічені у статті 128 ГКУ. Відповідно до положень зазначеної норми громадянин-підприємець зобов'язаний: у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;п овідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах; додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися

правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства; вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства; своєчасно надавати податковим органам декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом.

Отже, спираючись на вищезазначене, можна зазначити, що законодавством врегульований перелік обов'язків і прав, що характерні для будь-якого суб'єкту господарювання також наявна спеціальна норма для функціонування ФОП, яка враховує особливості здійснення та реалізації їхньої діяльності. Також ФОП має неухильно дотримуватися норм законодавства, що визначені, зокрема, в ГК України та виконувати всі свої зобов'язання, пов'язані з здійсненням підприємницької діяльності.

Від 24 лютого 2022 року указом Президента України № 64/2022 на всій території України був введений воєнний стан і це певним чином ускладнило ситуацію із регулюванням господарської діяльності та потребувало внесення відповідних змін. Військові дії стали поштовхом для внесення змін безпосередньо у функціонуванні ФОП і ці зміни були спрямовані на підтримку її економічного потенціалу, можливості отримання прибутку задля збереження стабільного фінансового сектору нашої держави.

З початку повномасштабного вторгнення Верховною Радою України були прийняті зміни, що стосуються оподаткування ФОП. Посилаючись на такі Закони України як : Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» 2120-IX від 15.03.2022 [3], Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» № 2142 -IX від 24.03.2022 [4], Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» № 2173-IX від 01.04.2022 [5].

На основі цих нормативно-правових актів було врегульоване питання, щодо сплати єдиного податку (ЄП) та єдиного соціального

внеску (ЄСВ) фізичною особою-підприємцем. але в залежності від групи сплати податків. У зв'язку з цими змінами платники податків ФОП 1 та 2 групи мають право сплачувати ЄП на період з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану на території України. [6]. Що стосується Єдиного соціального внеску, то для ФОП 1-2 групи, то з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану надано право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе, за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. Особливості сплати ЄП та ЄСВ 3 групи є певним чином схожими до 1, 2 груп, але маютьі свої відмінності. Проте, під час воєнного стану Податковим Кодексом України передбачається можливість переходу на спрощену систему оподаткування – третю групу платника єдиного податку з особливостями оподаткування, встановленими Підрозділом 8 Перехідних положень Податкового КодексуУкраїни для всіх бажаючих ФОП 1 та 2 груп.

Отже, вищезазначене дає підстави сказати, що навіть у період дії воєнного стану платникам ФОП усіх груп, держава створює максимально сприятливі умови для ефективного здійснення їхньої діяльності задля уникнення банкрутства.

Також зміни застосовані на період воєнного часу торкнулись питань щодо процедури реєстрації та припинення ФОП. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» в умовах воєнного стану здійснюється спрощена система державної реєстрації ФОП, оскільки надана можливість подавати документи для реєстрації у електронній формі до будь-якого територіального підрозділу міста України, який здійснює державну реєстрацію або за допомогою інших засобів зв'язків з обов'язковим електронним підписом. Також відповідно до положень Постанови державна реєстрація проводиться незалежно від місцезнаходження особи. [7]. Щодо питання припинення діяльності ФОП, то у даному випадку можуть застосовуватись як загальні положення, які діяли до війни і діють зараз, але і можуть застосовуватись в окремих випадках положення, які зазнали змін у зв'язку із воєнним станом. До прикладу,

якщо фізично-особа підприємець перебуває закордоном, що є дуже поширеною проблемою у нинішніх реаліях, то вона може припинити свою діяльність онлайн, лише подавши заяву. Після подання такої заяви, реєстратор вносить відповідний запис до Єдиного державного реєстру та повідомляє податкову службу про припинення такої фізичної особи-підприємця. У випадку, якщо ФОП має ліцензії, то він анулює їх особисто або через іншу особу, якщо вона уповноважена зробити це на підставі нотаріально засвідченої довіреності від відповідної фізичної особи-підприємця.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що правовий статус фізичної особи-підприємця навіть в умовах воєнного часу є достатньо забезпеченим правовими механізмом задля своєї ефективної діяльності. Таким чином, ми можемо стверджувати, що економіка України за допомогою відповідних механізмів здатна адаптуватись до умов, що склались. Зміни, які були застосовані щодо оподаткування ФОП усіх груп, реєстрації та припинення ФОП під час повномасштабного вторгнення. дали змогу і далі ефективно працювати нашим громадянам, а також отримувати прибуток. Адже у такий скрутний час кожен повинен виконувати роботу на своєму фронті, задля того, щоб економіка України залишалась прогресивною і стабільною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Безверхий К. В. Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб-підприємців в Україні. URL: http: //ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/3371/Bezverhiy.pdf;jsessionid=83224A617A0334D99B750CAAA4B4608A?sequence=1

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєн-

ного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text

6. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.11.2010 № 2755-VI. https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

7. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова від 6 березня 2022 р. № 209.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text

Даниленко Анастасія Вікторівна,

студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

СПЕЦІФІКА ЛІЦЕНЗУВАННЯ І ДОЗВІЛЬНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, ліцензія – це право особи, яка є суб'єктом господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Видача, можливість переоформлення чи анулювання ліцензії, забезпечення належного виконання ліцензійних справ та реєстрів – це ліцензування, діяльність яка спрямована на відповідне державне регулювання у сфері господарської діяльності, задля державних соціальних та економічних інтересів з метою захисту і безпеки. Основними суб'єктами ліцензування є органи ліцензування та здобувач ліцензії, тобто особа, яка з наміром отримання дозвільного документу звернулася до органу ліцензування з метою отримання дозволу на певний вид господарської діяльності, чи лише частину виду даної діяльності, що підлягає ліцензуванню. В свою чергу до органів ліцензування відносяться державний орган, уповноважений законом чи Кабінетом Міністрів України на реалізацію видачі дозвільного документу. Та з отриманням ліцензії, її здобувач набуває статус – ліцензіат [1].

У Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» міститься вичерпний перелік видів господарської діяльності, щодо яких необхідно отримати ліцензію, а саме:

– охоронна діяльність;
– медична та ветеринарна практика;
– виробництво вибухових матеріалів, ремонт вогнепальної зброї;
– виробництво і торгівля лікарськими засобами, а також імпорт;
– виробництво і торгівля алкогольним напоями та тютюновими виробами;
– діяльність у сфері телебачення, освітня діяльність та інші [1].

Наразі ситуація, що відбувається у нашій державі внаслідок війни призводить до певних змін, як у повсякденному, так і у комерційних сферах життя. Після запровадження воєнного стану на території України, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022№ 2102-IX, було запроваджено зміни в правилах здійснення господарської діяльності [6].Такі зміни торкнулися і правил ліцензування господарської діяльності і видачі дозвільних документів. Постановою Кабінету Міністрів України «Про зупинення строків надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру» від 28 лютого 2022 р. № 165 видачу дозвільних документів було призупинено [2]. Водночас, у Постанові «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165» Кабінет Міністрів України роз'яснив, що власне видача не припиняється, а саме зупиняються строки видачі [3]. Всі строки будуть поновлені протягом місяця після припинення чи скасування воєнного стану на території нашої держави.

У своїй постанові КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» зазначає, що хоча у воєнний стан строки видачі документів призупинено, проте право на легальну роботу господарської діяльності можна набути і без ліцензій чи інших видів дозволу, за допомогою подання декларації про провадження господарської діяльності. У таких деклараціях повинно міститися прізвище і ім'я підприємця, якщо ж це юридична особа, то відповідно організаційно-правова форма, повне і скорочене найменування, якщо воно є. Також необхідно вказати вид господарської діяльності, що реалізується зважаючи на подану декларацію, а також місце здійснення даної діяльності [4]. У Додатку 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314, зазначається вичерпний перелік видів господарської діяльності, яким все ж таки необхідно отримати ліцензію, тобто вони не можуть реалізовуватись на підставі декларації. До

таких видів діяльності відносяться: діяльність у сфері використання ядерної енергії; переробка уранових руд; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; виробництво лікарських засобів, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів), оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами та інші [4].

Декларації подаються до Мінекономіки, а якщо діяльність пов'язана із охороною діяльністю – до Міністерства внутрішніх справ України. Незалежно від місця реєстрації чи перебування декларація може подаватися як у паперовій, так і у електронній формі. Щодо електронної форми, то таке подання здійснюється через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, наразі це мобільний додаток «Дія» або Єдиний державний веб-портал електронних послуг. У письмовому вигляді декларація подається через центр надання адміністративних послуг, особисто та є змога надіслати її поштою.

Декларацію мають право подавати підприємці, у яких строк ліцензії минув до періоду воєнно стану. Також декларацію повинні подати ті підприємці, що мають на меті почати справу, яка зобов'язує до отримання довільних документів. Також у разі зміни підприємцем виду діяльності, необхідно надати декларацію.

У додатку 2 до Постанови КМУ № 314 зазначено загальний перелік видів господарської діяльності, що не можуть реалізуватися на підставі подання декларації та перелік усіх видів документів які дають право на провадження відповідної діяльності [4].

Також законодавством визначено, що підприємцям після закінчення чи скасування воєнно стану, у тримісячний строк необхідно звернутися до уповноважених органів задля отримання належної дозвільної документації. Строки чинних дозвільних документів будуть автоматично продовженні на три місяці повоєнного часу. Декларації, отримані у воєнний час, матимуть рівний правовий статус із іншими дозвільними документами, що були отримані у мирний час [5].

Завдяки плідній роботі органам виконавчої влади, розроблено нормативні акти, що дають змогу якісному функціонуванню та реалізації робити комерційної діяльності, навіть у такий тяжкий час для України. Виходячи з положень відповідних документів ми отримали значно спрощену форму набуття суб'єктами господарювання прав на реалізацію господарської діяльності без отримання ліцензії, а лише на підставі

декларації. Таке рішення звичайно ж позитивно вплине на те, що не відбудеться призупинення комерційної діяльності та господарська діяльність може здійснюватися за умови дотримання встановлених правил.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#n129
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про зупинення строків надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру» від 28 лютого 2022 р. № 165. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2022-%D0%BF#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165» від 9 березня 2022 р. № 233. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-2022-%D0%BF#Text
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 р. № 314. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#n26
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314» від 3 травня 2022 р. № 535. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2022-%D0%BF#Text
6. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022№ 2102-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Дарієнко Вікторія Вікторівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ЛІЦЕНЗУВАННЯ І КВОТУВАННЯ ЗЕД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення держави-агресора Російської Федерації в суверенну Україну призвело до значних труднощів в підтримці економіки країни та зумовило необхідність пошуку нових механізмів

сприяння економічному розвитку, в тому числі зовнішньоекономічній діяльності. Такі механізми мають бути спрямовані на подолання негативних економічних наслідків найбільшої кризи в державі – війни, пошук шляхів підвищення доходів країни в рамках стагнації економіки та вихід на нові ринки збуту вітчизняної продукції.

Військові дії безпосередньо вплинули на регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі на порядок ліцензування та квотування ЗЕД. Законодавча влада України та вітчизняні науковці працюють в напрямку подолання негативного впливу війни на економіку держави. Можемо відзначити дослідницькі напрацювання таких вчених, як Ю. Краковська, О. Швець, І. Кицюк, В. Тищенко, О. Найденко, В. Остапенко, С. Скрипник, О. Процевят, О. Воронова та ін.

Запровадження воєнного стану в Україні стало підставою для прийняття важливих рішень в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Постановою Кабінету Міністрів України № 241 від 10 березня 2022 року «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 р. № 362» встановлено, що до припинення або скасування воєнного стану в Україні збір за видачу ліцензії на експорт (імпорт) товарів не справляється [1].

Законодавцем розширено перелік сільськогосподарської продукції, яка підлягає обов'язковому ліцензуванню, зокрема: кури свійські; м'ясо та їстівні м'ясні субпродукти, солоні або в розсолі, сушені або копчені; їстівне борошно з м'яса або м'ясних субпродуктів. Зауважимо, що подібні зміни в українському правовому полі в першу чергу сприятимуть внутрішній економічній діяльності, адже обмеження чи припинення торгівлі з країнами, що підтримують війну, а особливо з РФ, зумовили необхідність створення нового правового базису для задоволення внутрішніх потреб та пристосування засад регулювання ЗЕД для умов сьогодення.

Відповідно, експорт зазначеної продукції можливий лише за умови декларативного ліцензування, тобто з інформуванням уряду та видачею безоплатної ліцензії протягом однієї доби. Для отримання такого дозволу необхідно звернутись до Міністерства економіки України в електронній формі з листом-зверненням, що відповідає встановленим Урядом вимогам.

С. Скрипник та О. Процевят при дослідженні особливостей регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану, зосереджують увагу на Постановах Кабінету Міністрів Україні, які

вносять зміни у додатки 1 і 5 до Постанови КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1424. Окрім розширення переліку сільськогосподарської продукції, що підлягає ліцензуванню, уряд заборонив експорт вівса, проса, гречки, цукру, солі та жита, живої великої рогатої худоби, м'яса та субпродуктів великої рогатої худоби з метою задоволення критичних потреб внутрішнього ринку [2].

Не оминуло увагу законодавця і квотування для експорту товарів. Зокрема, уряд запровадив нульову квоту для мінеральних добрив, зокрема мінеральні або хімічні, азотні; добрива мінеральні або хімічні, фосфорні; добрива мінеральні або хімічні, калійні; добрива мінеральні або хімічні із вмістом двох чи трьох поживних елементів: азоту, фосфору та калію; товари цієї групи у таблетках, упаковках масою брутто не більш як 10 кг.

Таким чином в Україні на час дії воєнного стану фактично заборонено експорт мінеральних добрив, що також спрямовано на забезпечення потреб внутрішнього ринку, не зважаючи на те, що більшу частину українського експорту становить продукція з низьким ступенем переробки [3, с. 18].

Втрата повного контролю над частиною української території, неможливість повною мірою використовувати всі засоби логістики, безпосередня загроза знищенню критичної інфраструктури прямо впливають на стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вищезазначені особливості ліцензування та квотування, хоча і спрямовані на захист національної безпеки України, значно скорочують пропозицію на міжнародних ринках окремих українських товарів. Це має негативний вплив на українську економіку, внаслідок чого зусилля нормотворчого процесу спрямовані на подолання низки викликів, що стоять перед українською економікою. Слушно зазначає С. Дубницька, що зміни в ліцензуванні та квотуванні товарів, що підлягають експорту, мають найбільший вплив на стан української економіки, однак є необхідними для збереження національної єдності в умовах війни та задоволення потреб внутрішнього ринку [4, с. 44].

Підводячи підсумки, варто зазначити, що заходи, які запроваджуються урядом під час найбільшої кризової ситуації – війни, спрямовані на подолання негативних економічних наслідків та забезпечення критичних потреб внутрішнього ринку. Основними змінами, що стосуються ліцензування та квотування ЗЕД, є: розширення переліку товарів, які підлягають ліцензуванню; встановлення повної заборо-

ни на експорт окремих видів продукції; введення нульової квоти на експорт мінеральних добрив. Такі зміни застосовуються на час дії воєнного стану та спрямовані на попередження гуманітарної кризи, стабільність ринку та задоволення потреб населення у критичних продовольчих товарів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 р. № 362: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 р. № 241. *Офіційний вісник України.* 2022. № 25. Ст. 385.

2. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. № 38. URL: https: //doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47

3. Іванов С. В., Ляшенко В. І., Осадча Н. В. Стратегічні напрями формування експортної стратегії України в умовах відновлення економіки. *Економічний вісник Донбасу.* 2022. № 1(67). С. 16-27.

4. Дубницька С. В. Особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах перших 60 днів війни. *Місце України у світовому розвитку науки та техніки:* матеріали XCIV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 28 липня 2022 року / Хмельницький, 2022. 136 с.

Дума Тетяна Петрівна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

УКЛАДЕННЯ ЗЕД-КОНТРАКТІВ З ПОСТАВКИ ТОВАРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Не так давно зовнішньоекономічна діяльність в Україні випробовувалася пандемією COVID-19. Ледве оговтавшись від її наслідків український ринок потрапив у нове випробовування – військові дії та оголошення воєнного стану по всій країні. Війна принесла в державу руйнування значної частини виробничої бази, проблеми на ринку праці та втрату основних логістичних ланцюгів постачання товарів. Все це, в сукупності з кризою експорту сільськогосподар-

ської та іншої продукції, складнощами імпорту пального та товарів споживання, зробило надзвичайно актуальною проблему укладення ЗЕД-контрактів з поставки товарів під час війни.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан в Україні [1]. Запровадженням воєнного стану передбачено обмеження щодо перетину державного кордону для окремих категорій громадян України, зокрема чоловікам призовного віку (віком від 18 до 60 років). Зважаючи на це, ускладнилась процедура особистого підписання ЗЕД-контрактів учасниками зовнішньоекономічної діяльності.

На практиці досить часто підписання ЗЕД-контрактів має відтермінований характер, оскільки сторони контракту отримують підписані примірники (не завірені фотокопії, а оригінали контракту) вже після початку виконання обов'язків за угодою. Іншою проблемою є те, що в результаті ситуації, яка склалася, навіть пересилати поштовими відправленнями примірник контракту для підпису стало дуже складно. По-перше, в Україні скасовано польоти цивільної авіації, а це означає, що найвідоміші кур'єрські служби (наприклад, DHL Express) суттєво обмежили надання послуг з доставки. Відповідно, бізнесмени стикаються з додатковими складностями при пересиланні ділової кореспонденції. По-друге, зростають ризики втрати підписаних контрактів в процесі пересилки. Зрозуміло, сьогодні працюють й інші сервіси, які вирішують проблему пересилання примірників контракту (наприклад, Нова пошта відкрила послугу доставки кореспонденції у Польщу), однак процедура відправлення документів займає більш тривалий час. У результаті, збільшуються терміни такого пересилання. У підсумку ці проблеми намагаються вирішити шляхом укладення ЗЕД-контрактів в електронній формі. Позитивним в цьому контексті є те, що період пандемії COVID-19 підготував бізнес-середовище до такої ситуації й електронний ЗЕД-контракт перестав бути рідкісним явищем. Окрім цього, в Україні створено відповідне законодавство, згідно з яким ЗЕД-контракти можуть укладатися як у письмовій, так і в електронній формі.

Виходячи з положень ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», електронний ЗЕД-правочин може бути укладений за домовленістю сторін та підписаний сторонами за допомогою електронного (цифрового) підпису [2]. Останній є одним з обов'язкових реквізитів ЗЕД-контракту в електронній формі. Проте, як справедливо зауважує

О. Радке, Україна досі не уклала з жодною країною міжнародного договору про взаємне визнання електронних ключів та підписів. Це означає відсутність гарантій дотримання виконання такого договору протилежною стороною [3]. Дійсно, у ст. 38 Закону України «Про електронні довірчі послуги» вказується, що кваліфікований надавач електронних довірчих послуг має бути внесений до Довірчого списку держави, з якою Україна уклала відповідний договір [4]. На жаль, станом на сьогодні жодного такого договору не укладено. Водночас електронний підпис у цифровому додатку «Дія» був визнаний таким, що відповідає стандартам Європейського Союзу. Але далі ЄС має прийняти відповідні рішення щодо цього питання. До цього моменту укладення електронних ЗЕД-контрактів має значні ризики для бізнесу. В таких умовах бізнес змушений шукати шляхи для мінімізації ризиків.

Необхідно звернути увагу й на той факт, що Торгово-промислова палата України засвідчила збройну агресію РФ проти України форс-мажорною обставиною [5]. Варто відзначити, що засвідчувати настання непереборних обставин можуть і інші органи в країні місцезнаходження сторони чи третьої країни, якщо про це зазначено в ЗЕД-контракті. При укладенні ЗЕД-контрактів згадка про форс-мажорні обставини є важливим елементом захисту підприємців. На практиці чимало договорів містять вимогу обов'язкового повідомлення про настання непередбачуваних обставин (неповідомлення позбавляє права посилатися на них в майбутньому), а також умови укладення додаткових угод у разі, якщо непередбачувані обставини триватимуть понад 30 днів [6]. В умовах воєнного стану з'являються дієві аргументи щодо наявності підстав недотримання зобов'язання та уникнення відповідальності за це, оскільки форс-мажор унеможливлює виконання зобов'язання та звільняє від відповідальності за таке виконання, але не звільняє від виконання самого зобов'язання. Відповідно, при укладенні контракту варто на цей аспект звернути особливу увагу і детально прописати умови форс-мажорних обставин. Це пов'язано й з тим, що після укладення контракту іноземний контрагент може відмовитися від його виконання з огляду на те, що існують перешкоди виконати договірні зобов'язання внаслідок військових дій в Україні. Зрештою, у підприємця нічого не залишиться, окрім як відстоювання своїх прав та інтересів у судах чи міжнародних арбітражах. Все це спричинить суттєві втрати часу та фінансові збитки для бізнесменів.

Крім того, Торгово-промислова палата на сьогодні не встигає видавати сертифікати, що підтверджують форс-мажорні обставини, однак нею оприлюднено лист від 28.02.2022, який в цілому засвідчує наявність воєнного стану як форс-мажору. Відповідно, посилання в контракті на форс-мажор як обставину, яка звільняє від відповідальності за ЗЕД-контрактом наперед визначеної сили не має, а тому всі обставини підлягають доказуванню в арбітражі або суді. Таким чином, сторона повинна довести як проявився форс-мажор при виконанні зобов'язання за контрактом з поставки товарів.

При укладенні ЗЕД-контрактів підприємці можуть відразу укладати додаткову угоду про можливість продовження строків виконання зобов'язань, відмову від штрафних санкцій у разі затримки поставки товарів, а також погодити здійснення авансування договорів, які за додатковими угодами можуть або планують виконати взяті на себе зобов'язання [6].

Ще одним аспектом, на який необхідно звернути увагу при укладенні ЗЕД-контрактів є розрахунки. Це пов'язано з тим, що чинне валютне законодавство в умовах воєнного стану є дуже нестабільним і до нього вноситься велика кількість змін.. Так, наприклад, 09 липня 2022 року було скасовано поняття «критичного імпорту», розблоковано переказ валютних коштів при імпорті товарів, але залишено обмеження на купівлю валюти та транскордонні перекази при імпорті послуг. Ще однією особливістю, яку варто враховувати при укладанні зовнішньоекономічних контрактів, є зміни граничних строків розрахунків за ЗЕД-контрактами (05 квітня 2022 року такі строки були скорочені з 365 до 90 календарних днів, з 08 червня 2022 року збільшені до 120 календарних днів, а з 09 липня 2022 року розширені до 180 календарних днів). Відповідно, при укладенні ЗЕД-контрактів слід брати до уваги, що порушення цих строків, які змінюються, мають наслідком нарахування пені (0, 3% за кожен день прострочення). Окрім того, можливим є й накладення штрафу в розмірі 100% за порушення валютного законодавства.

Отже, в умовах запровадження воєнного стану підприємець, який займається зовнішньоекономічною діяльністю, ризикує значно більше, ніж в мирний час. Це обумовлює необхідність приділяти підвищену увагу укладенню ЗЕД-контрактів, зокрема, особливий акцент слід зробити на електронній формі контракту, його юридичному та господарському змісті, форс-мажорних обставинах, валютних розрахунках та інших питаннях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: https: //www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Верховної Ради України.* 2015. № 45. С. 410.

3. Радке О. Основні ризики ЗЕД під час дії воєнного стану. URL: https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015915

4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. *Верховної Ради України*. 2017. № 45. С. 400.

5. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: https: //ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022

6. Форс-мажор та укладення договорів у воєнний час. URL: https: //news.dtkt.ua/law/contractual-relationship/75589-fors-mazor-ta-ukladennya-dogovoriv-u-vojennii-cas

Дурова Альона Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПОВНИХ ТА КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ

Економічні ринкові відносини обумовили появу відповідних їм організаційно-правових форм господарювання – господарських товариств, видами яких є повні та командитні товариства. Вони фактично не отримали значного поширення, оскільки очевидною є невигідність застосування цих видів на практиці порівняно, наприклад, з товариствами з обмеженою відповідальністю.

Правове регулювання організації та діяльності повних і командитних товариств здійснюється на підставі Господарського кодексу України (далі – ГК України), Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. (далі – Закон).

Так, ч. 1 ст. 80 ГК України відносить повні та командитні товариства до видів господарських товариств. Ч. 5 вказаної статті визначає повне товариство як господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, а ч. 6 дає наступне визначення командитного товариства: «командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладами (вкладники)» [1]. У юридичній літературі відзначається, що командитне товариство є гібридною організаційно-правовою формою підприємництва, між якими існували до моменту утворення та існують надалі довірчі відносини. Воно об'єднує у собі, з одного боку, переваги індивідуального підприємництва та підприємництва зі створенням юридичної особи, а з іншого – риси повного товариства й товариства з обмеженою відповідальністю. Така гнучкість моделей командитного товариства дозволяє найкраще враховувати інтереси їх засновників [2, с. 8].

Однією з особливостей повних товариств є те, воно не може бути одноосібним, оскільки перш за все повне товариство представляє собою об'єднання зусиль і капіталу двох і більше осіб для ведення підприємницької діяльності. Таке товариство є безстатутним, адже в основі якого лежить договір між учасниками. З моменту, коли повне товариство визнається юридичною особою між ним та кожним учасником виникає корпоративне правовідношення зобов'язального характеру.

Відмітною особливістю командитного товариства є встановлення додаткової, солідарної, по суті, необмеженої відповідальності повних учасників товариства всім своїм майном. Така відповідальність у командитному товаристві означає, що кожен повний учасник відповідає за зобов'язаннями товариства всім своїм майном незалежно від його частки в товаристві й від частки інших повних учасників [3, с. 281].

Наступною особливістю повних товариств є те, що солідарна відповідальність учасників, тобто кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або ж у повному обсязі від усіх боржників

разом або окремо від будь-кого із них. При цьому виконання солідарного обов'язку одним із боржників є підставою для регресного зобов'язання. Субсидіарність відповідальності учасника повного товариства полягає в тому, що до пред'явлення вимоги учаснику кредитор зобов'язаний звернутися з аналогічною вимогою до товариства.

Інша особливість діяльності повних товариств полягає в тому, що відносини між учасниками передбачаються як такі, що мають особисто-довірительний характер. Вони несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, незалежно від того, коли вони вступили в товариство або вибули з нього [4, ст. 682].

Особливостями характеризується і статус учасників повного товариства. Так, учасникові забороняється бути учасником більше як одного повного товариства. Цей припис покликаний захищати інтереси кредиторів та інших учасників товариства. Також учаснику повного товариства заборонено вчиняти без згоди інших правочини, які однорідні за своєю метою з тими, що вчиняються учасниками від імені товариства. Мова йде про заборону на вчинення конкуруючих правочинів під страхом відшкодування збитків, завданих товариству такими діями, або передання товариству всієї вигоди, набутої за таким правочином. Завдані збитки будуть обчислюватися у вигляді упущеної вигоди.

Особливістю командитного товариства є наявність у його складі двох видів учасників товариства: повні учасники, які несуть субсидіарну майнову відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення, управляють справами товариства, зобов'язані брати майнову і персональну участь у товаристві; вкладники, які після сплати ними своїх внесків не несуть додаткової відповідальності за зобов'язаннями товариства своїм майном, не беруть участі в управлінні справами товариства, однакзобов'язані брати майнову участь у товаристві в розділі його прибутку відповідно до розмірів своїх часток (внесків); мають право вимагати першочергового (перед повними учасниками) повернення внеску в разі ліквідації товариства. Особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві; повний учасник не може бути учасником повного товариства; повний учасник не може бути вкладником цього самого товариства. Крім того, їм заборонено заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства [3, с. 282].

Особливостями характеризуються установчі документи повного та командитного товариства. Засновницький договір підписується всіма його учасниками, які тим самим висловлюють волю на створення товариства і на участь у ньому. Він має містити відомості про найменування вид товариства, предмет, мета і цілі його діяльності, склад засновників, учасників та вкладників, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна одностайність або кваліфікована більшість голосів, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом, У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону [1; 5; 6].

Проблемним питанням діяльності повних та командитних товариств є їх непопулярність серед інших видів товариств. Однією з причин недостатнього використання повного та командитного товариства є відсутність комплексного правового регулювання такого виду господарських товариств, яке має містити опрацьовані, скоординовані, розраховані на практичне застосування норми. Через проблему підвищеної відповідальності засновників за результати діяльності товариства, відсутня рівновага між недоліками та перевагами застосування таких організаційно-правових форм.

Для того, щоб повні та командитні товариства посіли місце серед інших видів господарських товариств, потрібно впровадження стабільного законодавства, яке чітко та повно визначатиме умови їх організації та діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.

2. Яковлев Ю. В. Командитні товариства як суб'єкти підприємницької діяльності: автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Х., 2001. 20 с.

3. Симонян Ю. Ю. Аналіз правового становища командитного товариства за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 33. С. 279-282.

4. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с. URL: http: //pidruchniki.com/1584072046944/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini

5. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. N 49. ст. 682

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст. 356

Дяговець Дар'я Олегівна, Велієв Руслан Єльвісович
студенти 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це правовий режим, який необхідний для забезпечення цілісності країни у випадку загрози нападу чи збройної агресії. Під час воєнного стану багато прав людей обмежуються для безпеки нашої держави і набувають більше повноважень органи державної влади, військове командування та органи місцевого самоврядування.

За ст. 417 ГК України за період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, закон про оборону України взятий за основу для правового режиму господарської діяльності, а також взяті за основу інші законодавчі акти щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану. Тобто, можна сказати про здійснення господарської діяльності в особливий період, який, необхідно віднести до окремих спеціальних режимів господарської діяльності. ГКУ регулює господарську діяльність лише за однією із складових особливого періоду, яку віднесено до спеціальних режимів – це є здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану.

Господарська діяльність в особливий період є окремим спеціальним режимом господарювання оскільки: 1) Воно запроваджується

для забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності України, утвердження і забезпечення прав і свобод людини; 2) здійснюється за умов дії особливого періоду – під час мобілізації (крім цільової), у період дії воєнного стану та/або воєнного часу, та частково у відбудовний період після закінчення воєнних дій; 3) здійснюється реалізація спеціальних норм права на відміну від загальних норм, оскільки дії загальних норм права, для досягнення мети введення особливого правового режиму недостатньо [1, с. 153, 159]. Спеціальний режим господарської діяльності застосовується законодавцем у разі застосування особливих умов господарювання на визначеній території держави, в певній галузі економіки або під час виконання відповідного договору [2, с. 835].

Господарська діяльність не є виключенням з правил і також зазнала певних обмежень. Кабінет міністрів України постановив спочаткувід 18 березня 2022 № 314Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану [3]Відповідно до указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [4] КМУ установив, що у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки України, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ України, декларації про провадження господарської діяльності. Перелік відомостей, які вносяться до декларації, визначено у додатку 1 до Постанови.

Декларація може бути подана за вибором суб'єкта господарювання незалежно від задекларованого місцезнаходження або місця проживання, місця провадження господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу; у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою.

Також, Постановою було визначено, що суб'єкти господарювання, які набули право на провадження господарської діяльності на підставі декларації, у разі відсутності певних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця

після припинення чи скасування воєнного стану повинні звернутися до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних послуг і отримати відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення або припинення їх діяльності.

Також, на період воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків буде продовжуватись з урахуванням часу, що минув до їх зупинення. Строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану.

Потім були внесені певні зміни Постановою Кабінету Міністрів України від 03.05.2022 № 535 [3] «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314» були взяті для вдосконалення окремі питання провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану.Зараз розпочати підприємницьку діяльність можливо шляхом безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності (далі –декларація). Також до введення в експлуатацію системи подання декларацій через Портал Дія застосовуються вимоги попередньої редакції постанови № 314, тобто заявнику слід звертатися до Міністерства економіки або до Міністерства внутрішніх справ (щодо ведення охоронної діяльності). Переліки поданих декларацій відображаються на офіційних сайтах уповноважених суб'єктів. Суб'єкт господарювання може подати декларацію незалежно від місця проживання чи провадження господарської діяльності в один із таких способів:

– в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема, через мобільний додаток Порталу Дія (у разі подання декларації фізичною особою – підприємцем);
– у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг. Уточнено, що подана через ЦНАП інформація підлягає подальшій передачі уповноваженим суб'єктам за допомогою засобів Порталу Дія, після чого декларація повертається заявнику.

Також Постанова № 535 збільшує строк для звертання суб'єктів які розпочали свою діяльність після припинення чи скасування воєнного стану до уповноважених суб'єктів з одного до трьох місяців для отримання відповідних дозвільних документів.

Водночас Постановою № 535 строки дії чинних ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються не лише на період воєнного стану, але й на три місяці після його припинення чи скасування, а періодичні, чергові платежі за ними відстрочуються на зазначений вище строк.

Отже, можна зробити висновок що звісно під час воєнного стану багато прав обмежується і це ускладнює життя і господарська діяльність не є виключенням, але це є необхідна умова і наша країна робить все для того щоб це виправити. Господарська діяльність під час воєнного стану представляє собою вид господарювання, який здійснюється в особливий період, є окремим спеціальним режимом господарювання, для якого притаманним є деякі заходи обмежувального чи іншого характеру, наприклад, щодо легалізації господарської діяльності, як то: державної реєстрації, ліцензування, дозвільні процедури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прохоренко М. М. правове регулювання господарської діяльності та господарських відносин в особливий період. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 151-161.

2. Хозяйственное право: учебник. В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. К.: Юринком Интер, 2002. 912 с.

3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/

Зінковська Віталіна Олександрівна, Годунко Вікторія Віталіївна
студентки 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням на території України було запроваджено воєнний стан відповідно до Указу Президента від 24.02.2022. Внаслідок військових дії розвиток та діяльність суб'єктів господарювання зазнали негативних змін, через скрутний фінансовий стан більша частина опинилися на межі банкрутства. Одним з основних засобів їх належного функціонування залишається державна підтримка. Тому пріоритетним є запровадження таких способів підтримки, які будуть відповідати складним умовам сьогодення, що, в свою чергу, сприятиме покращенню стану економіки.

Варто звернути увагу на те, що в юридичній доктрині не існує сталого підходу до визначення феномему «державна підтримка». Дану проблематику в своїх працях висвітлювали такі науковці як: В. С. Бєлих, З. С. Варналій, О. М. Вінник, О. Р. Гофман, В. В. Добровольська, М. О. Єгорова, Д. В. Лічак, О. Д. Дячун, Л. В. Прокопець, Н. Л. Фролова, В. Ю. Стрілець та ін. На сучасному етапі позиція вчених полягає в тому, що виділяють два напрямки державної підтримки: пряме забезпечення розвитку, що полягає в створенні урядових програм підтримки та опосередковане, яке здійснюється за допомогою податкового впливу та інших форм економічного характеру. Зокрема, Д. В. Лічак державну підтримку розглядає як сукупність економічних, організаційних та правових механізмів, завдяки яким суб'єктам господарювання надається державою через інфраструктуру підтримки суб'єктів господарювання необхідне сприяння фінансового, організаційного, інформаційного та матеріально-технічного характеру з метою створення умов для формування і розвитку суб'єктів господарювання у різних галузях народного господарства [1, с. 407].

Під час воєнного стану державна підтримка суб'єктів господарювання переходить від звичайного адміністративного впливу до ство-

рення відповідного економічного і соціального середовища, з метою вдосконалення та покращення їх діяльності. Державою були внесені зміни до норм чинного законодавства у зв'язку з ситуацією, що склалася. Одні з перших змін торкнулися податкової сфери, а саме 15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який передбачає кардинальну податкову реформу на період воєнного стану.

У період з 1 квітня 2022 року допоки не відбудеться припинення або скасування дії воєнного стану платники єдиного податку 3 групи отримують право на користування спрощеною системою оподаткування. До цієї групи відносять ФОП та юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, які упродовж календарного року не перевищили дохід 10 мільярдів гривень. Таким чином, значна кількість суб'єктів господарювання отримали можливість сплачувати взамін податку на прибуток та ПДВ єдиний податок з обороту, що становить розмір2 %. Суб'єкти 1 та 2 групи згідно зі змінами сплачують єдиний податок на добровільній основі. Проте, якщо у них є достатня кількість коштів, вони можуть допомогти місцевому бюджету, шляхом сплати цього податку.

Уряд спростив діяльність суб'єктів господарювання, скасувавши спочатку своїм рішенням проведення більшості перевірок. Проте згодом були прийняті певні зміни, що запровадили встановлення мораторію на перевірки щодо повноти нарахування, декларування та сплати ЄСВ; перевірки, розпочаті до 24 лютого, були призупинені; штрафні санкції та пеня щодо порушення правил нарахування, декларування та сплати ЄСВ на відповідний період не застосовуються [2].

Зміни у вищезазначеному законі торкнулися також сплати єдиного соціального внеску. Впродовж року після припинення чи скасування дії воєнного стану, фізичні особи-підприємці та інші особи, що здійснюють незалежну професійну діяльність наділені можливістю не сплачувати ЄСВ, який не нараховується та не обчислюється. Вважаємо, що особливу увагу слід приділити тим випадкам, коли у зв'язку з несплатою ЄСВ такі особи будуть позбавлені права на страховий стаж щодо отримання пенсії. Крім цього, вони залишаться без статусу застрахованих осіб, не зможуть скористатися соціальним страхуванням внаслідок тимчасової втрати працездатності.

Активні бойові дії, що ведуться на деяких територіях України призвели до руйнації значної кількості підприємств. Через що Урядом були створені програми пов'язані з тимчасовим переміщенням підприємств з постраждалих під час війни регіонів. Даним суб'єктам господарюванням надається допомога в підборі місця для їх виробничих потужностей, також влаштування робітників, та пошук нового персоналу. Мета програми – забезпечення трудової, а також виробничої діяльності в складних умовах.

Не менш важливою для належного функціонування суб'єктів господарювання є фінансова підтримка з боку держави. В свою чергу, така підтримка здійснюється шляхом створення програм кредитування. Наразі вироблено 2 підходи для кредитування підприємств. Перший з них полягає в утворенні таких державних установ, в яких вартість кредиту залежить від віку та виду діяльності підприємства. Тобто для нових фірм з'являються хороші умови для розвитку. Наступний підхід стосується винесеного Урядом рішення 18.03.2022 року щодо змін до Державної програми «Доступні кредити 5-9 %». Зокрема цілі кредитування, зазначені в рішенні, окреслюють: інвестиційний кредит на придбання основних засобів; кредит на поповнення обігових коштів для здійснення підприємницької діяльності [3].

Поряд з перевагами державної підтримки суб'єктів господарювання варто виділити також окремі її недоліки. До них можна віднести можливість виникнення дискримінації суб'єктів господарювання та порушення економічної конкуренції між ними.

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що державна підтримка суб'єктів господарювання під час воєнного стану являє собою діяльність уповноважених органів, котра направлена на створення необхідних програм, і надання належної фінансової допомоги, згідно зі змінами внесеними до законодавства. Наразі державна підтримка здійснюється за двома напрямами (пряма та опосередкована підтримка). Урядом невідкладно була проведена робота з підтримки суб'єктів господарювання, проте це не означає, що всі можливі її варіанти вичерпано. Водночас потребує удосконалення чинного законодавства в окресленому питанні, розроблення методів дієвої фінансово-кредитної, матеріально-технічної, науково-методичної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лічак Д. В. Проблеми визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання». *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С.403-411.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

3. Підтримка бізнесу в умовах війни. URL : https: //business.diia.gov.ua/wartime

Зуєва Владислава Сергіївна,
студентка 3-го курсу факультету Адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Україна – молода держава, яка ніколи не перебувала в режимі воєнного стану. У зв'язку з надзвичайністю ситуації відносини не можуть бути врегульовані таким же чином, як і раніше, оскільки це значно ускладнює або певним чином унеможливлює досягнення тієї чи іншої мети суб'єктів відносин. Більшість процедур змінено на менш формалізовані саме з цієї причини. Тому вважаємо актуальним дослідити зміни, які відбулися на сьогоднішній день у сфері здійснення господарської діяльності.

Перше, що варто сказати – у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності незалежно від задекларованого місцезнаходження [2].

Змінився також спосіб реєстрації суб'єктів господарювання. Наразі реєстрацію можуть здійснювати посадові особи Міністерства юстиції та його територіальних органів, приватні виконавці та, як раніше, державними реєстратори, нотаріуси. Документи для державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань за результатом проведеної реєстрації у випадках, визначених законом, надсилаються суб'єкту державної реєстрації, уповно-

важеному зберігати реєстраційні справи відповідно до закону, протягом двох місяців з дня припинення або скасування воєнного стану. Державна реєстрація юридичної особи, громадського формування, нерухомого майна, місцезнаходженням яких є адміністративно-територіальна одиниця, що включена до затвердженого відповідно до постанови Міністерства юстиції України «Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану» до переліку адміністративно-територіальних одиниць, проводиться незалежно від місцезнаходження такої юридичної особи, громадського формування, нерухомого майна. [3].

Як видно з вище зазначеного, процедури змінилися певним чином. Це пов'язано з веденням військових дій на певних територіях держави та режимом окупації. Ведення воєнних дій та окупація можуть унеможливлювати здійснення таких процедур за певним місцезнаходженням та місцем реєстрації. Тобто, якщо державна реєстрація суб'єкта господарювання була б у повній мірі прив'язана до місцезнаходження нерухомого майна, місцезнаходження юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, то це було б порушенням ст. 42 Конституції України [1], оскільки так реєстрація та ведення господарської діяльності можливе для здійснення лише певному колу осіб.

Листом Міністерства Цифрової Трансформації «Допомагаємо українському бізнесу евакуюватися із зони бойових дій» передбачено можливість зміни місця роботи суб'єктами господарювання до західних областей України з метою подальшої підтримки економіки України. Суб'єктам господарювання надається безкоштовний переїзд, площа для розміщення виробництва, допомога з переміщенням та розселенням персоналу та організація працівників на місці після переїзду [4].

Таким чином держава піклується про підприємництво та забезпечує виконання ст. 42 Конституції України, адже як було сказано вище, військові дії та режим окупації унеможливлюють здійснення підприємницької діяльності.

Отже, здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання під час воєнного стану має велике значення для держави, оскільки таким чином підтримується економіка, тому держава всеціло сприяє веденню такої діяльності різними шляхами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану»від 15.09.2022 р. № 314. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 14.09.2022 р. № 209. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text
4. Лист Міністерства Цифрової Трансформації України «Допомагаємо українському бізнесу евакуюватися із зони бойових дій» від 17.03.2022 р. URL: https: //ips.ligazakon.net/document/FN073446?an=1

Кандала Юлія Володимирівна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану на території України у зв'язку із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації у житті українців, як звичайних громадян, так і суб'єктів підприємницької діяльності, виникло чимало небезпек та труднощів. Від 24 лютого 2022 року у нашій державі діє особливий режим – воєнний стан – введений шляхом видання Президентом України відповідного Указу № 64/2022 [1].

Внаслідок збройної агресії РФ суб'єкти підприємництва зіткнулися із значними проблемами, що стали на заваді їх звичайного й ефективного функціонування, серед яких можна виділити:

– руйнування або знищення підприємств, розташованих у місцевості ведення активних бойових дій;
– втрата постійних місць працевлаштування;

– неможливість функціонування підприємств через брак коштів;
– повна втрата прибутків і, як наслідок, шлях до банкрутства тощо.

Розглянемо більш детально суб'єктів малого підприємництва, нормативне регулювання їхньої діяльності та програми підтримки, запроваджені державою з метою «відродження» роботи малого бізнесу. По-перше, варто зазначити, що визначення суб'єктів малого підприємництва міститься у чинному Господарському кодексі України, а саме ч. 3 ст. 55, в якій вказано, що такими суб'єктами є:

1) фізичні особі, котрі реєструються як фізичні особи-підприємці згідно із нормами та відповідно до встановленої законом процедури, мають не більше 50 осіб-працівників в середньому за календарний рік, а також отримують річний дохід, що не перевищує 10 мільйонів євро;

2) юридичні особи, що є суб'єктами господарювання (незалежно того, яку вони мають форму власності та організаційно-правову форму), котрі у своєму розпорядженні мають не більше 50 працівників у звітному періоді, а їхній дохід складає не більше 10 мільйонів євро [2].

Щоб визначити поняття «державної підтримки», звернемося до наукової доктрини. Зокрема, можна погодитися із авторським визначення З. С. Варналій, який трактує державну підтримку, як регулювання окремого сектору економіки державою, що передбачає створення й підтримку сприятливих умов для діяльності суб'єктів малого підприємництва разом із наданням певних стимулів, пов'язаних із матеріальними й фінансовими ресурсами, залученими до сфери малого підприємництва безоплатно або за пільговими категоріями [3 с.80-81]. Здійснення державної підтримки суб'єктів малого бізнесу як у звичайних умовах, так і в період воєнного стану здійснюється із урахуванням основних принципів, до яких можна віднести:

– підвищення ефективності діяльності зазначених суб'єктів;
– можливість доступу таких суб'єктів до програм державної підтримки;
– забезпечення рівності, відкритості та прозорості політики держави, спрямованої на підтримку суб'єктів малого підприємництва;
– цільове використання коштів державного бюджету, направлених на реалізацію програм державної підтримки [4].

Пропонуємо розглянути деякі програми підтримки малого бізнесу, запроваджені державою після введення воєнного стану з метою допомоги зазначеним суб'єктам відновити своє діяльність.

Програма № 1 являє собою сукупність дій держави, спрямовані на допомогу з переміщення постраждалих внаслідок воєнних дій, підприємств із регіонів, де активну ведуться бойові дії до західних областей. Суть програми включає в себе такі дії, як допомога з підбору території для розміщення структурних підрозділів підприємства, а також перевезення персоналу, його подальше розміщення у іншому регіоні та підбір нових працівників. Отримати таку допомогу можуть усі суб'єкти малого підприємництва, що постраждали внаслідок воєнних дій чи знаходяться безпосередньо у зоні ризику та подали відповідну заяву [5].

Програма № 2 – для здійснення успішного переміщення постраждалих підприємств у більш та з метою спрощення процедури у поданні заяв на участь у такій формі державної підтримки було створено новий розділ «Бізнес» у додатку «Дія». Окрім цього, за ініціативою Міністерства економіки було розроблено та створено окрему цифрову платформу «Прозоро. Продажі» задля можливості здійснення швидкого та якісного переміщення підприємств у безпечні регіони шляхом обміну інформацією, пропозиціями та послугами між суб'єктами підприємництва, котрі цього потребують або можуть допомогти іншим.

Програма № 3 передбачає можливість компенсування роботодавцям витрат, що пов'язані із працевлаштуванням внутрішньо-переміщених осіб, котрі знаходилися у зоні небезпек чи постраждали від війни. Для того аби отримати компенсацію за кожну таку особу, роботодавець повинен виконати певні умови/відповідати окремим критеріям:

– він повинен перебувати на обліку в якості платника єдиного внеску обов'язкового державного соціального страхування;
– заробітна плата працівників, які виконали місячну норму праці, не повинна бути меншою за мінімальний розмір відповідно до законодавства;
– мати подану податкову звітність за квартал чи минулий рік, оформлену згідно із встановленим законодавством порядком.

Розмір такої компенсації, а також комплекс дії, терміни і порядок подання відповідної заяви, поданої роботодавцем на її отримання,

встановлений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331 [6].

Крім зазначених програм можна виділити й такі напрями державної підтримки, як надання грантів на розвиток суб'єктів, котрі тільки планують займатися бізнесом, розміром від 50 до 250 тис. гривень, запуск та функціонування окремої системи з надання кредитів таким суб'єктам господарювання, які через воєнні дії не можуть експортувати свої товари за кордон та ін.

Отже, на основі проведеного аналізу можна впевнено стверджувати про готовність України допомагати та підтримувати діяльність суб'єктів малого підприємництва, котрі знаходяться у зонах проведення активних бойових дій чи постраждали через збройну агресію РФ. З цією метою наша держава розробляє та впроваджує чимало програм підтримки, серед яких допомога у переміщенні й облаштуванні підприємств малого бізнесу, спрощення процедури подання відповідних заяв шляхом розробки цифрових платформ, компенсування витрат роботодавців, надання грантів та окремих видів кредитів. Не дивлячись ні на що, така політика спрямовується на підтримку економіки країни та її подальше відновлення під час та після закінчення воєнних дій, які спільними зусиллями обов'язково настануть у найближчому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022р.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради.* 2003. № 18. Ст. 144. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

3. Остапенко Н. В. Економічна сутність підтримки розвитку малого підприємництва: *Інноваційна економіка*. Всеукраїнський науково-виробничий журнал 2012. № 3 (29). С. 77–81.

4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text

5. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2022 року № 246-р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text

6. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України № 331 від 20 березня 2022 р. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text

Smolinska Mariia Tarasivna, Kanivets Alina Dmytrivna
applicants for higher education of the 4th year of the Faculty of Advocacy and Anti-Corruption activities
National University «Odesa Law Academy»

Supervisor: *PhD, Associate Professor of the Department of Economic Law and Procedure Ziatina D. V.*

SETTLEMENT OF THE DISPUTE WITH THE PARTICIPATION OF THE JUDGE IN THE ECONOMIC LITIGATION

The beginning of a full-scale invasion and aggression of the Russian Federation against Ukraine has caused certain changes in the procedure of conducting of justice in Ukraine.Todaythe priority is given to the necessity of maintainance of a balance between the safety of judges, staff of the apparatus of the court, participants of the case and observance of the procedural rights of the participants of the case and the principles of the court proceedings. As a result, in many cases economic litigation is conducted in video-conference mode. As well as that the possibility of amicable settlement of disputes is considered by the parties as an effective way of dispute resolution.The search for ways to resolve economic disputes in pre-trial and amicable way can be preferable due to several main aspects, in particular, the absence of a long formalized trial procedure, the opportunity to save money and time, the win-win situation for the disputing parties.According to O. P. Podtserkovnyi, the issue of amicable (without the involvement of state coercion), resolution of economic disputes and the problems of the economic (arbitration) procedure are closely related in the sense that such a solution not only prevents litigation, but also contributes to a better settlement of economic conflicts [2].

One of the alternative ways to settle a dispute in the economic procedure is the institution of the dispute settlement with the participation of a judge. Special attention should be paid to the role of a judge as a negotiator.

Thus, according to Article 129 of the Constitution of Ukraine, a judge, while administering justice, is independent and guided by the rule of law. [1] One of the legally defined duties of a judge is to fairly, impartially and timely consider and resolve court cases in accordance with the law in compliance with the principles and rules of legal proceedings. However, the peculiarity of this procedure is that the negotiations take place without the usual judicial formalism, and the judge is an intermediary between the parties who helps them to resolve the dispute. The main task is to create an atmosphere of trust at this stage of the litigation and to amicably (if possible) resolve the conflict.

While considering the institution of dispute settlement with the participation of a judge, certain basic principles can be distinguished. Firstly, it is confidentiality – any information received by any of the parties, as well as by the judge during the dispute settlement cannot be disclosed. It is also prohibited to take photographs, film, video or sound recordings. Secondly, we can highlight the equality of the parties during this procedure. Each party has the opportunity to express its position, evaluate options for resolving the dispute, and ultimately reach an agreement and make the most beneficial decision for both parties.Another principle is the neutrality of the judge during the dispute settlement. The judge cannot provide the parties with legal advice or recommendations, as well as provide an assessment of the evidence in the case. Thus, compliance with these principles will allow the judge to conduct the procedure effectively, and for the parties – to understand each other and reach an agreement.

It is necessary to highlight that if the parties express their desire to use the procedure of settlement of a dispute with participation of a judge, the court cannot refuse to apply this procedure. [3] It can be carried out only before the consideration of the dispute on the merits in the court of first instance. In the court of appeal or cassation, such a procedure is not allowed. When the court decides on the application of such procedure, the court issues a ruling and simultaneously suspends the proceedings in the economic case.

Within this procedure, the judge has the right to hold joint and (or) closed meetings with the parties. Joint meetings are held with the participation of all parties, their representatives and the judge, and closed meetings – with each of the parties separately. Also, the Economic Procedural Code of Ukraine contains a list of cases in which dispute settlement with the participation of a judge is not allowed. These include: cases on restoring

the debtor's solvency or declaring it bankrupt, cases on applications for approval of the debtor's rehabilitation plans before the opening of bankruptcy proceedings and cases in the case of a third party entering the case, which states independent claims regarding the subject matter of the dispute. [4] Thus, it can be concluded that the possibility of the parties to settle the dispute with the participation of a judge is limited according to the stages of the procedure (only during preparatory proceeding) and typesof cases mentioned above.

However, it is not always possible for the parties to reach an amicable agreement during the procedure of settlement of a dispute with participation of a judge. In this case the repeated dispute settlement procedure with the participation of a judge is not allowed, the proceedings will be resumed and the case will be transferred to another judge.

Summarizing all of the mentioned above, it can conclude be concluded that martial law in Ukraine has made its own adjustments to the process of consideration of court cases. However, even under conditions of martial law, the constitutional right to judicial protection cannot be restricted. Theprocedure of settlement of a dispute with the participation of a judge allows the parties to come to an agreement and settle their dispute in amicable way, taking into consideration interests of both sides of the conflict. Therefore, such a procedure could be quite effective for time and money saving. Moreover, it creates condition for cooperation between disputing parties.

REFERENCES:

1. Constitution of Ukraine from 28.06.1996 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Podtserkovny O. To the problem of reconciliation of the parties in the economic process. Ukrainian commercial law. № 11. 2011. P. 20-26.

3. Svitlychnyi O. P. Commercial process / O. P. Svitlychnyi. – Kyiv, 2018. 342 p.

4. Economic Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of 06. 11. 1991 № 1798-XII // Database «Legislation of Ukraine». URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1798-12#Text

Касьянова Єлизавета Миколаївна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ДЕКЛАРУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Сучасний воєнний стан, запроваджений Указом Президента України від 24.02.2022 року з моменту повномасштабного вторгнення, вніс безліч корективів у суспільне, політичне, економічне життя держави і громадян, що зокрема спричинило виникнення проблем та неузгоджень щодо здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання. Державним урядом було визначено один із пріоритетів роботи за цих умов – формування сильного стійкого економічного підґрунтя для нашої країни, активізувавши зміни в економічній моделі за низкою ключових напрямків задля підтримки українського підприємництва, більшого спрощення провадження господарської діяльності. За цими змінами була скасована вимога стосовно одержання документів дозвільного характеру для здійснення деяких видів господарської діяльності, було запроваджено декларативну засаду роботи, за якою передбачено можливість отримання права провадження господарської діяльності на основі поданої декларації.

Впливовим методом управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання є дозвільна система, яка є організаційно-правовою основою функціонування системи ліцензування в господарській сфері та яка визначає порядок здійснення органом ліцензування повноважень та надання дозвільних документів (у тому числі затвердження декларацій). Дозвільна система являє собою не тільки галузь адміністрування з пріоритетами на забезпечення дотримання публічних інтересів, а стосується також управлінської та господарської складових, спрямованих на реалізацію приватно-правових інтересів суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність. [1, с. 24-25]

Політика держави у аспектах дозвільної системи основується на принципі звуження держаного контролю господарської діяльності

(принцип дерегулювання). За потребами визначення критеріїв вимог для отримання багатоманітних дозволів, узгодження різних висновків та іншої дозвільної документації та формулювання процедури її отримання, був прийнятий Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (далі – Закон), який був прийнятий Верховною Радою України 6 вересня 2005 року (з актуальними змінами від 10 жовтня 2022 року). За цим Законом вказана система являє собою сукупність процесуальних дій, що виникають у сфері відносин суб'єктів господарювання з уповноваженими дозвільними органами, адміністраторами, які надають таку дозвільну документацію [2].

Законом встановлено, що декларація являє собою дозвільний документ, за яким суб'єкт господарювання може повідомити відповідний орган про свою готовність та придатність вимогам законодавства до певного виду господарської діяльності та є документом, яким надається право на провадження заявленого виду господарської діяльності з умовою встановлення передбаченої законом відповідальності. Принцип декларування встановлено з метою спрощення процедур започаткування діяльності окремих суб'єктів господарювання за умови відповідності принципу організаційної єдності надання цих документів [3, с. 55- 57].

Так як зазначений Закон був прийнятий ще у 2005 році, то відповідно до нинішніх умов дозвільна система потребувала і потребує реформування. Раніше створена процедура видачі документів дозвільного характеру є досить складною у зв'язку з наявністю дуже великої кількості таких дозвільних актів, вимог до їх отримання, переоформлення, анулювання, крім того передбачена умова щорічного їх оновлення, що власне створює проблеми і складнощі у започаткуванні, здійсненні певних видів господарської діяльності, зокрема за умов воєнного стану, коли діяльність дозвільних органів та суб'єктів господарювання є обмеженою та специфічною. Отже, при наявності таких умов, підприємницький потенціал суб'єктів господарювання у більшості випадків є нереалізованим.

У подальшому державою було запроваджено окремим актом перелік дозвільної документації, що іменується Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» прийнятий 19.05.2011 року (з чинними змінами від 01.01.2022 року), який сприяв поліпшенню політики держави щодо дозвільних відносин [4].

Основним нормативно-правовим актом, що визначає специфіку провадження господарської діяльності під час війни, є постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року «Деякі питання забезпечення господарської діяльності в умовах воєнного стану». Цим документом визначається, що суб'єкти господарювання, які бажають отримати право на провадження господарської діяльності, можуть безоплатно надсилати до Мінекономіки та Міністерства внутрішніх справ відповідні документи про декларування господарської діяльності. Постановою встановлено особливий порядок подання суб'єктами господарювання таких відповідних декларацій, які можуть подаватись в електронному та паперовому вигляді, що значно спрощує процедуру.

Органи, що уповноважені надавати відповідні документи дозвільного характеру зобов'язуються формувати та вести переліки поданих суб'єктами господарської діяльності декларацій, які містить відомості про суб'єкта господарювання, який вид господарської діяльності провадить згідно з поданою декларацією, місцезнаходження цієї діяльності; основний обсяг інформації, яку має містити декларація про господарську діяльність, вказується в самому положенні. Встановленим порядком також передбачено, що не зважаючи на місце подання декларації, місце провадження господарської діяльності чи розташування відповідного об'єкта суб'єкт господарювання самостійно подає декларацію в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема через електронний сервіс мобільного додатку та в паперовому вигляді – надається через центр надання адміністративних послуг з подальшим переданням у дозвільні органи [5].

Декларація за цим актом виконує вагому роль, адже тільки за умовою її подання суб'єкт господарської діяльності наділяється правом на провадження окремого виду діяльності, але це правило не стосується усіх видів такої діяльності, зокрема тих, що пов'язані так чи інакше з небезпечним і специфічним виробництвом, поводженням, роботою (наприклад, господарювання за сферою використання ядерної енергії, переробки, переробки уранових руд тощо). Проте таке право є чинним за умов воєнного стану, а після спливу трьох місяців після його припинення чи скасування суб'єкт, що провадить господарську діяльність на підставі декларації без дозвільних документів, має отримати такі документи за зверненням до уповноважених орга-

нів. Аналізуючи Постанову, можна виокремити види господарської діяльності, щодо яких встановлюється вимога отримання окрім декларації також інших дозволів, наприклад, діяльності пов'язаної з виконанням підготовчих робіт, визначених будівельними нормами, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів тощо[5].

Отже, з вищезазначеного можна виокремити деякі проблемні аспекти реалізації норм чинного законодавства у дозвільній сфері загалом, і під час воєнного стану зокрема: велика кількість змін і доповнень до законодавчої бази, неефективність застосування визначених у законодавстві методів та засобів здійснення такої діяльності дозвільними органами, органами державної влади та безпосередньо суб'єктами господарської діяльності, різноманіття видів документів дозвільного характеру, які у більшості могли би бути взаємозамінними, неперервність доповнень видів господарської діяльності, які потребують надання відповідних дозволів, правова нееквівалентність окремої документації щодо права на провадження господарської діяльності, неіснування окремих спеціалізованих центрів для надання таких дозволів, які б прискорювали процедуру отримання суб'єктами господарювання, що полегшувало б роботу і контрольних органів у сфері надання такої документації.

Можна визначити, що виникає необхідність вдосконалення здійснення дозвільної процедури в Україні, наприклад, можливо систематизувати та зменшити перелік дозвільних документів та процедури їх отримання за напрямами здійснення господарської діяльності, затвердити у законодавстві сфери підприємницької діяльності, до здійснення яких ставиться вимога отримання конкретно визначених дозволів або дозволу, який буде містити у собі всю необхідну інформацію, замінюючи наявність декількох таких дозвільних документів, тому державі та її відповідним органам доцільно вносити відповідні зміни, адже процедура надання дозвільної документації (у тому числі і декларації) потребує реформування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарське право : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання). Подцерковний О. П., Добровольська В. В., Зятіна Д. В., Будурова Г. М. Одеса, 2021. 166 с.

2. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48.ст. 483.

3. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник. За заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

4. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р.*Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. Ст.532.

5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text

Кирпа Софія Олександрівна,

студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Принципи є важливою правовою категорією, яка є загальними засадами, у тому числі й стосовно господарського судочинства та деякі з них є конституційними. Так, відповідно до ст. 129 Конституції України суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. На сьогодні в Україні відбуваються трансформаційні процеси, які знаходять своє відображення майже в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі і у правовій та стосуються й принципів, а саме їх визначення і змісту. У контексті юридичного підходу принципами права є не лише положення, закріплені в законодавстві та інших джерелах правових норм, а й основоположні ідеї правосвідомості, що сформувалися протягом тисячоліть людського співжиття, відобразили у стислій формі людські інтереси та потреби, тому отримали загальне визнання у діяльності органів правосуддя, інших суб'єктів внутрішньодержавного та міжнародного права, незважаючи на відсутність їх формальної фіксації в об'єктивному праві [1, с. 218].

У загальному сенсі принципи права сприяють усуненню суперечностей та неузгодженостей між окремими правовими приписами та підвищенню якості законодавства, забезпечуючи тим самим ефек-

тивність регулювання суспільних відносин. Слушною є думка про те, що «в системі принципів господарського судочинства принципи диспозитивності та пропорційності є базовими та відображають особливу роль господарського суду як «арбітра» у вирішенні спорів, що виникають між господарюючими суб'єктами, в межах заявлених сторонами вимог, виходячи з оцінки доказів, наданих сторонами, та за умов справедливого балансу між учасниками справи, а також вчинення судом процесуальних дій у такий спосіб, щоб вжиті заходи виправдовували поставлену мету їх застосування» [2, с. 90].

Питання принципів господарського судочинства в Україні широко досліджувалися у працях таких вчених, як В. А. Кройтора, О. П. Світличного, Л. В. Мелех та інших. У науковій літературі існує багато підходів до визначення поняття «принципів господарського судочинства». Наприклад, на думку В. А. Кройтора, «принципи господарського судочинства» – це правові вимоги до суду й учасників господарського процесу, що відображають закономірності правового регулювання здійснення правосуддя у господарських справах й особливості цієї галузі права та визначають направленість регулювання відносин, що складають предмет господарсько-процесуального регулювання [3, с. 116].

Л. В. Мелех у своїх наукових дослідженнях зазначає, що «принципами господарського судочинства» є закріплені в законодавстві загальні керівні положення про господарські суди, які відображають найбільш важливі якісні особливості цієї процесуальної системи, визначають сутність і призначення всіх її інститутів і правил судового розгляду спорів [4, с. 90].

ГПК містить вичерпний перелік зазначених принципів, а саме:

- верховенство права;
- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- змагальність сторін;
- диспозитивність;
- пропорційність;
- обов'язковість судового рішення;
- забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках;

– розумність строків розгляду справи судом;
– неприпустимість зловживання процесуальними правами;
– відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

До принципів господарського процесуального права також відносяться принципи, за якими господарські справи розглядають третейські суди, так, за ст. 4 Закону України «Про третейські суди» третейський суд утворюється та діє на принципах: законності; незалежності третейських суддів та підкорення їх тільки законові; рівності всіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом; змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; обов'язковості для сторін рішень третейського суду; добровільності утворення третейського суду; добровільної згоди третейських суддів на їхнє призначення чи обрання у конкретній справі; арбітрування; самоврядування третейських суддів; всебічності, повноти та об'єктивності вирішення спорів; сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду.

У науковій літературі розроблено низку критеріїв класифікації принципів господарського судочинства. О. Беляневич зауважує, що всі принципи поділяються на дві великі групи: 1) принципи організаційно-функціональні, що визначають судоустрій та процес одночасно; 2) принципи функціональні, що визначають процесуальну діяльність суду та учасників процесу. Разом з тим, у літературі з господарського процесу зазначається, що ці дві групи принципів знаходяться у взаємному зв'язку, внаслідок чого немає принципів суто організаційних чи суто функціональних [5]. При цьому слід наголосити, що представлення будь-якого переліку принципів судочинства, залежить від джерел їх закріплення: міжнародні акти, Конституція України, Господарський процесуальний кодекс України, законодавство про судоустрій. Загалом, до принципів господарського судочинства відносять такі принципи: законності, здійснення правосуддя судом, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, незалежності суддів, гласності розгляду справи та повної фіксації технічними засобами, об'єктивної істини, змагальності сторін, обов'язковості рішень суду, мови судочинства та справедливості [6, с. 91]. Принципи господарського судочинства є орієнтиром у нормотворчій діяльності, дозволяючи вдосконалювати господарське процесуальне законодав-

ство, оскільки вся система права й окремі його норми повинні відповідати певним відправним положенням. Саме вони дозволяють суду забезпечити правильне розуміння господарського процесуального законодавства та застосовувати його відповідно до його дійсного змісту, суд керується цими принципами у тлумаченні норм права.

Внаслідок особливого значення принципи господарського судочинства підлягають обов'язковому дотриманню під час розгляду конкретної справи через дотримання норм права, в яких вони закріплені, а відступ від принципів розглядається як порушення закону.

З огляду на вищесказане, можна зробити висновок, що принципи господарського процесуального права у своїй системі та взаємозв'язку чітко закріплюють сутність господарського процесу, в них концентруються погляди законодавця на характер і зміст господарського судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уварова О. О. Шляхи дослідження правозастосовної функції принципів права. *Форум права*. 2007. № 2. С. 217–221.
2. Андрієчко І. Загальна характеристика принципів господарського судочинства. *Піідприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 85-92.
3. Господарський процес : навч. посіб. В. А. Кройтор, О. В. Синєгубов, О. Г. Бортнік та ін. ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 328 с.
4. Мелех Л. В. Господарський процес України: підручник. Львів: Львівський держав-ний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
5. Беляневич О. А. Про принципи господарського процесуального права (матеріали до лекції на семінарі для суддів господарських судів). URL: http: //commerciallaw.com. ua/attachments
6. Пігарева Г. Загальновизнані принципи здійснення правосуддя: міжнародний та національний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 91–94

Ковтун Анастасія Святославівна, Кондратенко Юлія Дмитрівна
Студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

БІЗНЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України від 24.02.2022 р. затверджено Указ Президента України «Про запровадження воєнного стану в Україні», яким введено воєнний стан [1]. Ця дата назавжди змінила звичайний ритм життя та змусила громадян та бізнес адаптуватися до нових реалій в умовах війни.

Проте, не зважаючи на війну в Україні, вагома частина компаній продовжила працювати. Як показали опитування, приблизно 40% компаній зберегли діяльність від початку повномасштабного вторгнення РФ.

Перш за все, можна виділити нововведення щодо проведення реєстраційних дій в умовах війни, що визначені в постанові Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 року *№ 209 «Деякі питання державної* реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [2]. Такими особливостями є: реєстраційні операції дозволяється проводити лише особами за відповідним переліком, затвердженого Міністерством юстиції України; спрощено та покращено процедуру подання документів для проведення реєстрації, а саме, дається дозвіл надіслати копій документів через застосування електронної пошти та інших електронних засобів зв'язку; надається можливість невідкладно проводити реєстраційних дій за умови, якщо заявником подана вся потрібна документація.

Також Міністерством юстиції України відзначено пріоритетність реєстрації громадських об'єднань та благодійних організацій, діяльність яких спрямована нанадання допомоги Збройним Силам України, іншим військовим та територіальним формуванням, а також особам, які постраждали чи під активною небезпекою від збройної агресії РФ.

Багатьох хвилює питання, як саме зареєструватись фізичним особам-підприємця. Наразі є два способи реєстрації ФОП: через веб-

портал електронних сервісів ДІЯ, шляхом заповнення та підписання електронним цифровим підписом заявника документів необхідних для реєстрації. Також можна звернутися до Центру надання адміністративних послуг, адже реєстраторам такої установи надається доступ до ЄДР та можливість проведення такої реєстраційної дії.

Якщо говорити про припинення діяльності підприємства під час війни, то для ФОПів ті ж самі способи, що і для реєстрації: або через сервіс ДІЯ, або через відвідування ЦНАП. Недоступними є державні послуги, що стосується питання про відкриття та закриття юридичної особи.

Уряд запровадив спеціальну програму, з ціллю підтримки підприємців, згідно якої підприємства з обігом до 10 млрд грн мають змогу перейти на сплату єдиного податку. Скасовуються всі обмеження, що стосуються кількості робітників та видів діяльності, окрім підакцизних товарів та грального бізнесу. Підприємці платитимуть лише 2% від обороту, замість податку на додану вартість (ПДВ) та податку на прибуток.

Виділяють і інші зміни. Наприклад, великий бізнес має можливість користуватися спрощеною систему оподаткування та сплачувати єдиний податок, – так, як це зараз робить малий бізнес. Але ліміт річного обігу підприємства чи компанії не може бути більшим за 10 млрд грн, і також обмеження щодо кількості працівників скасовано.

Те ж саме стосується і фізичних осіб-підприємців. Деякі зміни були внесені Законом України від 03.03.2022р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» [3], які стосуються врегулювання діяльності ФОПів. Таким чином, фізичні особи-підприємці І та ІІ групи можуть сплачувати єдиний податок за власним бажанням. Такі особи можуть і не сплачувати Єдиний соціальний внесок, у разі відсутності доходу впродовж воєнного часу.

Що стосується Фізичних осіб-підприємців ІІ-ІІІ груп, то їм дозволяється не сплачувати Єдиний соціальний внесок за мобілізованих працівників. Дані суми сплачуються коштом держбюджету.

Наступним введенням є звільнення від сплати податку за землю, розташовану на територіях, де йдуть бої, з 24 лютого 2022 року до кінця 2022 року.

Ще одним кроком на підтримку бізнесу і всієї економіки є зменшення ПДВ на пальне з 20% до 7% (зокрема, і на його імпорт), а та-

кож скасування акцизів на нафтопродукти. З іншої сторони, зниження ціни на пальне означає значні втрати для бюджету. Втім, нестачу доходів бюджету може бути поповнено із зовнішніх джерел – завдяки фінансовій допомозі партнерів України.

До того ж, будемо розглядати дане питання з точки зору застосування на практиці. Говорячи про малий і середній бізнес, то за даними опитування Європейської Бізнес Асоціації (ЕВА), 42% підприємців взагалі припинили працювати. Близько третини – призупинили роботу, але хочуть відновлювати її. У повному обсязі нині працює лише 13% малого та середнього бізнесу.

Як зазначають у ЕВА, це приблизно співпадає і з тим, що відбувається із бізнесом в Україні загалом.

Опитування серед представників великого бізнесу, яке проводила ЕВА раніше, показало, що у довоєнному режимі працюють лише 17% компаній великого бізнесу. Ще 16% зменшили масштаб діяльності, 19% – були змушені припинити роботу на частині підприємств чи торгових точок. Близько 30% компаній зупинили роботу і не працюють взагалі.

Незважаючи на таку ситуацію, багато компаній, особливо великих, намагаються підтримати працівників: більше половини підприємств виплатили заробітну плату на місяць або більший термін вперед; майже третина відшкодували кошти команді через зміну місця роботи, майже чверть винайняли житло для робітників на території західної України або за кордоном.

Також помічені спроби підтримати своїх співробітників малим та середнім бізнесом, але їхні можливості в цьому дещо менші. У повному обсязі зарплату працівникам виплачують менше третини підприємств, третина допомагає робітникам із переїздом і житлом. Проте можливості вичерпуються та вже кожен п'ятий представник малого чи середнього бізнесу не має подальшої перспективи такої виплати найманим працівникам. Серед більшості поширена практика оплати своїм співробітникам неоплачувані відпустки, проте є приблизно 8% компаній, які звільнили своїх робітників[4].

Урядом запропонована допомога тим, хто втратив роботу через війну, через систему єПідтримка, у розмірі 6500 грн. За додатковими даними ЕВА, близько половини малого та середнього бізнесу використали цю допомогу.

За словами експертів, сучасні реалії приносять перелік факторів, що негативно впливають на бізнес країни, до прикладу, зниження ку-

півельної спроможності громадян та питання логістики. Справа полягає в тому, що навіть за активної допомоги українському бізнесу з боку держави, швидкість змін і виникнення проблем шалена. І держава просто не встигає реагувати на це.

Зважаючи на це, вітчизняний бізнес розраховує на більш швидку реакцію з боку як уряду, так і місцевої влади, адже від цього буде залежати створення робочих місць та заповнення центрального та місцевих бюджетів.

Важливим, в даній ситуації, є не стільки збільшення кількості прямих механізмів допомоги, але постійне вдосконалення підтримки у вирішенні найбільш важливих проблем, спричинених війною: у релокації та експорті. Варто робити це на рівні обласних адміністрацій та локальних об'єднань бізнесу, а не лише на рівні держави.

Яскравим підтвердженням того, що швидка реакція уряду на потреби вітчизняного бізнесу є надзвичайно важливою, є рішення Кабінету міністрів, відповідно до якого, з 1 вересня 2022 року деяким військовозобов'язаним дозволено бізнес-відрядження за кордон на певний проміжок часу, що в перспективі має істотно покращити експорт на підприємствах. Ця пропозиція озвучувалася майже з початку російського вторгнення, проте урядове рішення на практиці реалізувалося майже через півроку, що значно відобразилося на розвитку компаній.

Отже, аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що війна змусила бізнес «виживати». Держава намагається максимально сприяти тому, щоб підприємці працювали та наповнювали бюджет та з кожним днем все більше громадян відновлювало свою роботу. Проте ефективність цих заходів можна буде проаналізувати лише з часом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022р. URL: https: //www.president.gov.ua/documents/642022-41397.

2. Постанова Кабінету Міністрів України № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06.03.2022 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п#Text.

3. Закон України № 2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text

4. Дослідження «Погляд керівників бізнесу» Європейської Бізнес Асоціації (EBA). URL: https: //eba.com.ua/kpmg-v-ukrayini-prezentuye-rezultaty-shhorichnogo-doslidzhennya-poglyad-kerivnykiv-biznesu-v-ukrayini-ta-sviti-v-2022-rotsi/

Колібик Ірина Олександрівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В контексті адаптації до умов воєнного стану в Україні багато сфер державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності зазнають змін. Мова йде, зокрема, про правила митного оформлення. В цій сфері було прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють нові особливості митного оформлення товарів.

Значних нововведень в організації імпорту в умовах воєнного стану зазнали правила імпорту гуманітарної допомоги, транспортних засобів та лікарських засобів. Наприклад, гуманітарна допомога оформлюється за «декларативним принципом», що дає підстави нівелювати застосування засобів нетарифного регулювання, зокрема, ліцензування та квотування імпорту [1].

Крім цього, згідно чинної форми, затвердженої Постановою Кабміну України від 01.03.2022 № 174, встановлюється обов'язок щодо оформлення гарантійного листа кінцевого користувача, під яким здійснюється пропуск окремої групи товарів подвійного призначення. В Постанові передбачено групи товарів, які безоплатно передаються у функціонування силовим структурам, зокрема, мова йде про паливо, оскільки держава запровадила нульову ставку акцизного податку при імпортуванні.

Водночас, у зв'язку із введенням воєнного стану Національний банк України здійснив зміни в порядку роботи всієї банківської системи. В першу чергу, це вплинуло на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, було встановлено заборону на здійснення

транскордонних переказів валютних цінностей з України на рахунки банків-нерезидентів за імпортні операції. Виключенням стали товари критичного імпорту, тобто протягом дії воєнного стану імпортери не можуть розраховуватися за товари, якщо вони не є товарами критичного імпорту. Слід відмітити, що відповідно до Постанови Кабміну України від07.07.2022 № 761 поняття та критерії визначення товарів критичного імпорту скасовано, тобто критичний імпорт вже не застосовується. Основним нормативно-правовим актом виступала Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту». Згідно з Постановою, було встановлено чотири основних критерії за якими товар можна віднести до категорії критичного імпорту, які пов'язані з приналежністю до чотирьох критичних секторів економіки воєнного часу, а саме: енергетики, безпеки та оборони, забезпечення життєдіяльності населення і функціонування виробничих підприємств. Основною ідеєю у прийнятті такого нормативно-правового акту було подолання дефіциту у сировинній продукції для виробництва критично важливих товарів, оскільки відповідна продукція належить до дефіцитних товарів, що було дуже необхідними для енергетичного балансу, задоволення потреб силових структур тощо.

Варто згадати про Постанову Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 291 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 1153 і від 7 березня 2022 р. № 216», відповідно до якої встановлюється спрощений порядок щодо звільнення від сплати ПДВ для лікарських засобів, у тому числі й медичних виробів. Згідно вказаних змін звільнено від обов'язку щодо отримання довідки, що підтверджує ввезення лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них на митну територію України від Міністерства охорони здоров'я або визначеної особи, що має повноваження на здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я. Встановлюється і заборона щодо експлуатації подібних препаратів з країни походження РБ та РФ [2]. Не менш важливою є експортна складова зовнішньоекономічної діяльності для України, тому останні зміни стосуються переважно доповнення переліку окремих категорій товарів, експорт яких у будь-яких кількостях підлягає ліцензуванню. Перш за все йдеться про сільськогосподарську продукцію. Варто звернути увагу, що після введення воєнного стану Кабінет Міністрів України практично одразу наклав заборону на екс-

портну складову препаратів крові, а саме імуноглобуліну та альбуміну. Це пояснюється потребою у таких препаратах в зоні проведення активних бойових дій. Головним нормативно-правовим актом в цій сфері є Постанова КМУ № 1424 від 29.12.2021 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік».

Окремо слід зазначити, що система митних органів також стала у фокусі змін внаслідок введення воєнного стану. В цьому контексті слід зазначити, що починаючи з 28.02.2022 року забороняється здійснювати перетин державного кордону України з РФ та РБ, а також на Придністровській ділянці у Вінницькій та Одеській областях. Дане обмеження стосується широкого сектору діяльності, починаючи від експортно-імпортної діяльності та закінчуючи фінансовими операціями щодо співпраці з РФ та РБ. [3]. У даному разі ключовим нормативно-правовим актом видається Розпорядження КМУ № 188-р від 26.02.2022 «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю».

Зазнали змін і правила митного оформлення з Європейським Союзом, зокрема запрацював так званий «митний безвіз». Так, з 1.10. 2022 р. для України набрали чинності положення Конвенції про процедуру спільного транзиту. Відповідно до Конвенції Україна приймає участі у Новій комп'ютеризованій транзитній системі (NCTS). NCTS на практичному рівні реалізує процедуру спільного транзиту товарів між митницями країн, що приєднались до Конвенції. По суті, цей програмний продукт пов'язує митні служби в країнах-учасницях Конвенції, що дозволяє обмінюватись митними даними. Приєднання України до Конвенції означає, що компанії використовуючи декларацію Т1, зможуть переміщувати вантажі з ЄС до України та навпаки без додаткових переоформлень у внутрішній транзит. Тепер Україна та ЄС матимуть в системі один транзитний документ, завдяки чому можна буде відстежувати вантажі в різних юрисдикціях та пересвідчитись, який товар було ввезено з ЄС та чи відповідає цей товар тому, що було вивезено. Можна спрогнозувати, що це зменшить кількість випадків шахрайства із супровідними документами, завдяки яким раніше компанії могли ухилятися від сплати митних зборів.

Отже, слід підкреслити, що практично всі згадані нормативно-правові акти, що ухвалені у зв'язку з введенням воєнного стану на території України, постійно зазнають змін та є чинними на період дії

такого режиму. Саме тому, учасники зовнішньоекономічних відносин мають швидко адаптуватись до змін в законодавстві, що регулює дані правовідносини.

Таким чином, можна дійти до висновку, що сьогодні наша держава зіткнулась з доволі серйозними викликами у сфері організації та здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Тим не менш, варто констатувати, що держава здійснює активні дії щодо адаптації та пошуку нових векторів розвитку в системі зовнішньоекономічної діяльності, у тому й числі, шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 29. URL: http: //zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 44-45, № 46-47, № 48.URL: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page

3. Сміяна Л. С. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності. Київ : КНТ. 2008. С. 416.

Колібик Ірина Олександрівна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сьогоднішній день, економічна складова нашої держави перебуває на етапі активної адаптації та трансформації до нових реалій, внаслідок запровадження воєнного стану, через проведення активних бойових дій на великій частці України. Внаслідок тимчасової окупації частини території, частка підприємств не має можливості здійснювати свою господарську діяльність у повній мірі, що значно знижує конкурентну діяльність на ринку. До того ж, гостроту теми підіймає і активний процес до євроінтеграції України, оскільки саме

питання боротьби з недобросовісною конкуренцією є ключовим фактором у економічному секторі взаємовідносин між нашою державою та ЄС. Саме тому, дуже важливо удосконалювати нормативно-правову базу щодо питання протидії монополізму та недобросовісної конкуренції вже сьогодні, оскільки саме ці чинники вкрай негативно впливають на конкурентний рівень української економіки як в середині нашої держави, так і на міжнародному ринку.

Нормативно-правова база регулювання даних суспільних відносин є доволі розгалуженою, у першу чергу, слід відзначити: Конституцію України, Закони України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України». Згідно із приписами статті 42 Основного Закону – не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом. До того ж статтею 92 Конституції України проголошується, що виключно законами України визначаються правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання. Профільним, з точки зору об'єму правового регулювання вважається Закон України «Про захист економічної конкуренції». Саме цей нормативно-правовий акт регулює правові основи підтримки та боротьби з монополізмом, а також захисту економічної конкуренції на ринку. Зазначений нормативний акт фактично встановлює становище на ринку як змагальність, так як саме за допомогою конкуренції і досягається баланс між попитом та пропозицією. Законом «Про Антимонопольний комітет України» встановлюються правові засади функціонування зазначеного органу, у тому числі, проголошуються основне завдання комітету, як участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Проаналізувавши відповідне законодавство та з урахування доктринальної частини питання, можна виділити основну групу порушень законодавства щодо протидії монополізму та недобросовісній конкуренції, а саме зловживання монопольним (домінуючим) становищем. Варто одразу наголосити на такому аспекті, що перебування

«у стані» монопольного становища не забороняється чинним законодавством, а от зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, яке і тягне за собою відповідальність [1]. Основною метою функціонування подібної системи визначення зловживанням монопольним становищем зі сторони відповідного суб'єкта є отримання необхідної інформації для прийняття рішень з питань розвитку і захисту економічної конкуренції, зокрема демонополізації економіки, антимонопольного регулювання, контролю за узгодженими діями, концентрацією; контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; захисту інтересів суб'єктів господарювання, груп суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень. Головним механізмом протидії монополізації та недобросовісній конкуренції є накладення юридичної відповідальності за порушення законодавства. Сфера застосування відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції є доволі широкою, що складається із застосування як адміністративної відповідальності, як цивільно-правової відповідальності, так і спеціального накладання Антимонопольним комітетом відповідних штрафів. Іноді виникають випадки, коли застосування таких правових заходів є не у повній мірі достатніми для відновлення балансу на ринку та попередження неправомірних дій на ринку. В такому випадку, може застосовуватись примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище [2]. На жаль, слід констатувати, про застарілий рівень нормативного забезпечення даних правовідносин, як з матеріальної точки зору, так із процесуальної, оскільки впорядкованої та чітко виваженої процедури розгляду та притягнення відповідальності на сьогоднішній день не існує [3]. На виправлення цього була спроба здійснити докорінні зміни у системі регулювання подібних правовідносин, зокрема затвердженою Кабінетом Міністрів України Концепція Конкуренційного процесуального кодексу України від 18 березня 2002 р. N 145-р. Дана концепція, практично повністю переглядає фундаментальні засади, принципи, вектори конкуренційного процесу і боротьби з порушеннями законодавства. Тим не менш, з урахування швидкої зміни у подібних правовідносинах на сьогоднішній день, виникають нові випадки зловживання монопольним становищем, що є недопустимим під час воєнного стану.

Також слушною є думка про те, що законодавством передбачено достатньо серйозну систему відповідальності за порушення правил

конкуренції, однак для її більшої дієвості необхідно: розробити чітку методологію обрахунку штрафів залежно від різних обставин порушень; відновити кримінальну відповідальність за картельні змови; понизити статус рекомендацій АМК, щоб вони не могли замінювати штрафи; обмежити каральні функції АМК, передавши їх до суду, як цього вимагає ст. 124 Конституції України [4].

Таким чином, слід визначити, що тільки за допомогою безперервного розвитку та адаптації до сучасних реалій законодавства про захист економічної конкуренції при цьому поєднаного зекономічно-організаційними заходами зі сторони держави, можна створити дійсно ефективний механізм захисту конкуренції від неправомірних зловживань зі сторони домінуючих суб'єктів на ринку. Оновлення відповідальності за вчинення зазначених дій буде головним стрижнем запобігання вчиненню зловживанням монопольним становищем та недобросовісній конкуренції, особливо під час воєнного стану в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/

2. Малюк М. О. Актуальні проблеми діяльності Антимонопольного комітету України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Ужгород : Гельветика, 2015, Вип. 33. Т. 2. С. 47–53.

3. Панченко М. Добросовісність, розумність, справедливість, правові засади цивільного права України. URL: http: //lib.sumdu.edu.ua/library/TopicDescription?topic_id.

4. Борисенко З. М. Санкції за порушення конкурентного законодавства. Наукові записки НаУКМА. 2012. Том 133. С. 9-12.

Комар Ірина Віталіївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ «МИТНОГО БЕЗВІЗУ»

Зовнішньоекономічна сфера діяльності зазнала значних потрясінь в результаті повномасштабної війни на території України. Це гостро вплинуло на скорочення об'єму експорту та імпорту та призвело до падіння ВВП близько на 30% за останні 9 місяців [1].

Але розблокування портів Великої Одеси для експорту сільськогосподарської продукції, євроінтеграційні процеси та загальна тенденція уряду до стимулювання української економіки стримано оптимістично впливає на дані показники. Зокрема, впровадження транспортного та митного безвізу стало важливим кроком до укріплення українського бізнесу та іміджу нашої держави.

Транспортний безвіз перша із чотирьох важливих складових на шляху до вільної торгівлі з країнами ЄС. Підписання Україною Угоди про вантажні перевезення автомобільним транспортом, скасувало вимогу отримання перевізниками дозволу на перевезення та водійського посвідчення міжнародного зразка, що значно пришвидшує та спрощує доступ українського бізнесу до європейського ринку [2].

Митний безвіз, або процедура спільного транзиту (NCTS), який діє вже понад місяць (з 1 жовтня 2022 року), надав українським підприємцям ще більше можливостей, фактично стерши митні кордони між Україною та ЄС.

Перевагами спільного транзиту є [3]:

– відсутність потреби переоформлення митних декларацій, «один транспорт – одна митна декларація», яка визнається митними органами європейських держав;
– отримання спрощень, зокрема, фінансових гарантій, випуску транзитного вантажу за місцезнаходженням компанії, передбачених ст. 13 Митного кодексу України [4];

– зменшення рівня фальсифікацій супровідних документів, неправомірного тиску митниць і черг на митних пунктах пропуску.

Та не дивлячись на справедливо позитивні зміни, перехідний етап, який спостерігається зараз, має також і ряд недоліків.

Передусім, відсутність належної обізнаності серед бізнесу про переваги та вимоги застосування процедури спільного транзиту. За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, 54 % підприємців станом на кінець жовтня не мають достатньо уявлення про роботу NCTS [5]. Хоча співвідношення не критичне, потреба у консультаційних роз'ясненнях та проведенні ознайомчих семінарів залишається актуальною.

Україна на засіданні робочої групи EU-CTC з питань спільного транзиту та спрощення формальностей у торгівлі товарами представила перші результати роботи спільного транзиту: кількість переміщень до кінця місяця сягнула більше 200. За словами Держмитслужби, це гарний показник для початку впровадження [6]. Але проти щоденних 50 тисяч оформлень в ЄС це лише свідчить про незначну привабливість спільного транзиту саме в сьогоднішніх реаліях [7].

Наступне, що викликає пересторогу в бізнесу – авторизація та отримання транзитних спрощень. Митний кодекс закріплює одні й ті ж самі критерії відповідності компаній для отримання статусу авторизованого економічного оператора (АЕО) та транзитних спрощень, такі, яким під час воєнного стану досить складно відповідати. Ще до 24 лютого непривабливість АЕО та проходження самої процедури авторизації характеризується довгою тривалістю проходження та прийняття митними органами відповідного рішення, серйозністю вимог і відповідним високим контролем та втручанням митниці в діяльність підприємства.

Відповідно до Єдиного державного реєстру авторизованих економічних операторів з 2021 року залишається лише одна компанія у той час, коли в ЄС 70 % оформлень здійснюється компаніями зі статусом АЕО [8, 9].

Втім тенденція до зниження вимог, зокрема, щодо стійкості фінансового становища має зробити статус АЕО та отримання спрощень доступнішими.

Додатковим викликом перехідного етапу слід назвати фінансову гарантію, яка згідно з Угодою про спільний транзит є обов'язкова для всіх товарів [3].

Нині лише 14 установ можуть надавати фінансові гарантії компаніям зовнішньоекономічної діяльності, що може вплинути на зростання комісії за надання гарантій [10]. Крім того, високий рівень інфляції, девальвація національної валюти та ризики, пов'язані з війною, теж будуть враховуватися та підіймати відсоток згаданої комісії.

Отже, отримання транспортного та митного безвізу – безсумнівно велика перемога в контексті як економіки, так і політики. Проте новизна процедури, відсутність достатньої кількості програм консультування та навчання і практичні, суто ринкові складнощі нині показують незначний темп приросту використання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності процедури спільного транзиту. На рівні законодавства додатково мають бути введені стимулюючі заходи, які б спростили вимоги набуття статусу АЕО та зменшили інституційний тиск митниці. Об'єктивність впливу митного безвізу на зовнішньоекономічну діяльність можна буде оцінити вже після стабілізації загальної ситуації та набуття промислового безвізу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Падіння ВВП України за 9 місяців 2022 року оцінюється на рівні 30%. URL: https: //www.kmu.gov.ua/news/padinnia-vvp-ukrainy-za-9-misiatsiv-2022-roku-otsiniuietsia-na-rivni-30
2. Угода між Україною та Європейським союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-22#Text
3. Конвенція про процедуру спільного транзиту. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text
4. Митний кодекс України: Закон України № 4495-VI від 13.03.2012. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
5. Більш ніж половина підприємців не мають достатньої інформації про роботу NCTS, – опитування. URL: http: //www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=701
6. Україна представила перші результати міжнародного застосування NCTS у Брюсселі на засіданні профільної робочої групи. URL: https: //cutt.ly/FNMGEeg
7. В Україні стартував митний безвіз. URL: https: //mind.ua/publications/20247690-v-ukrayini-startuvav-mitnij-bezviz-vigrayut-persh-za-vse-perevizniki-ale-teper-dovedetsya-turbuvatis
8. Єдиний державний реєстр авторизованих економічних операторів. URL: https: //cabinet.customs.gov.ua/aeopubliclist

9. Статус авторизованого економічного оператора допомагає спростити митні перевірки. Як його отримати. URL: https: //forbes.ua/money/status-avtorizovannogo-ekonomicheskogo-operatora-pomogaet-uprostit-tamozhennuyu-rutinu-kak-ego-poluchit-15042021-1389

10. Реєстр фінансових гарантів (NCTS) станом на 05.09.2022 року. URL: https: //customs.gov.ua/web/content/6988?unique=d281bd4530ff9d7200d5ef5871a599afc7364667&download=true

Криворука Ольга Степанівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Конституцією України, гарантується право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. В подальшому це право деталізується в законах шляхом встановлення процедур реєстрації, отримання дозволів, регламентацією порядку укладання договорів, але одним з найважливішого є закріплення фундаментальних принципів господарювання, відповідно до яких, закріплюється вільний вибір підприємницької діяльності у межах, встановлених законом, не дозволяється втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування їх посадових осіб у відносини в сфері господарювання, якщо воно є незаконним, дозволяється необмежений рух коштів, товарів, послуг на території України та деякі інші принципи, основною метою яких є захист як господарюючих суб'єктів, так і споживачів.

При цьому, в ст. 42 Конституції України закріплено певні зобов'язання в даній сфері оскільки, держава взяла на себе обов'язок забезпечувати захист нормальної конкуренції у підприємницькій діяльності, шляхом встановлення заборон та обмежень щодо використання деяких прав певним суб'єктам; не допускати неправомірне користування монопольним становищем на ринку, захищати права споживачі, здійснювати контроль за дотриманням норм якості продукції, надання послуг та виконання робіт [1].

В Україні є досить багато державних органів, які в межах своєї компетенції мають повноваження проводити перевірки суб'єктів гос-

подарювання. Глобальною метою здійснення таких перевірок є саме захист життя та здоров'я людини, навколишнього природного середовища.

Однак, після введення воєнного стану, законодавець встановив обмеження на проведення багатьох перевірок з метою підтримки бізнесу. У мирний час, контролюючі органи проводили перевірки за попередньо затвердженими планами. Річні плани розміщувались на Інспекційному порталі. Але війна спричинила не тільки зміну пріоритетів перевірок, порядок їх проведення, але і можливість їх проведення. Проте, з часом стає зрозуміло, що без проведення деяких перевірок, неможливо забезпечити передбачені Конституцією права, тому, на сьогодні, перечень можливих перевірок поступово збільшується та постійно корегується.

Своєю постановою «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» від 13 березня 2022 р. № 303, Кабінет Міністрів України встановив заборону проводити планові та позапланові заходи державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду на період дії воєнного стану.

Проте, положеннями цієї ж постанови, було надано дозвілна проведення позапланових перевірок в деяких особливо важливих сферах, а саме: перевірки, які направлені на попередження непідконтрольному зростанню цін на товари, істотної соціальної значущості; перевірки у випадку існування загрози, які в подальшому можуть негативно впливати на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави; перевірки у зв'язку з виконання міжнародних зобов'язань України.

Крім цього, надано дозвіл на проведення як планових, так і позапланових перевірок у сферах енергетики та комунальних послуг, щодо дотримання та виконання відповідних положень законодавства та ліцензійних умов [2].

Якщо розглядати більш детально подальші зміни в цьому напрямку, варто приділити увагу податковим перевіркам.

Одним із перших законодавчих актів, яким, в певній мірі, було впроваджено низку тимчасових податкових послаблень на період дії воєнного стану був Закон № 2118. Зокрема, закон передбачав, обов'язок зупинити вже розпочаті до 24.02.2022 року документальні,

камеральні та фактичні перевірки та заборонив розпочинати нові податкові перевірки [3].

В подальшому, мораторій на проведення перевірок у цій сфері поступово знімають, зокрема, Закон № 2120, передбачає можливим проведення камеральних та фактичних перевірок, які мають певні особливості, є можлива фактична перевірка представників бізнесу, які реалізують товари першої необхідності зокрема, продукти харчування, медичні препарати, засоби особистої гігієни.

Крім того, наступні прийняті закони: Закон № 2142, Закон № 2173, Закон № 2260 все більше розширюються перелік можливих перевірок у даній сфері.

Для цілісного бачення ситуації, варто зазначити, щодо можливості оскарження дій та рішень контролюючих органів. По-перше, в листі Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1 було підкреслено, що введення воєнного стану в Україні з 24.02.2022 р. до його офіційного закінчення є обставинами непереборної сили (форс-мажорними обставинами), а тому строки подання скарги на податкове повідомлення-рішення або будь-яке інше рішення контролюючого органу можуть бути продовжені за правилами і на підставах, визначених п. 102.6 ПКУ.

Також, Законом № 2120-IX, передбачено зупинення перебігу строків, встановлених ПКУ та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Варто зазначити щодо перевірок Держпраці, які були зупинені, з початком війни, однак, вже від 1 липня 2022 року Законом № 2352-IX було відновлено проведення позапланових перевірок, спрямованих на контроль за дотриманням законодавства про працю в період воєнного стану за заявою працівника або профспілки [5].

Щодо деяких інших перевірок, наприклад, Перевірка правильності нарахування ЄСВ, Перевірки Держпродспоживслужби, Держаудитслужби на даний час не проводяться.

Оскільки, частково перевірки все ж проводяться, варто приділити увагу роботі юридичної служби (юриста) на підприємстві під час їх проведення. Вище вже було частково згадано, але слід вказати й на те, що залишаються незмінними засоби захисту від незаконних дій контролюючих органі. Наприклад, суб'єкти господарювання в повному обсязі мають можливість звертатись до суду за визнанням недійсними актів контролюючих органів, мають право на відшкодування збитків, заподі-

яних підприємству неправомірними діями державних органів, передбачена і можливість повернення з бюджету грошових коштів, необґрунтовано списаних державними органами в примусовому порядку тощо.

Крім цього, суб'єктам господарювання варто дотримуватись деяких додаткових правил:

По-перше, слід перевіряти наявність підстав для проведення перевірки та наявність і зміст документів, які мають бути наявні в перевіряючих. Звісно, це перевіряти потрібно у будь-якому випадку, але з огляду на існування мораторію на проведення численних перевірок, цьому постійно приділити більше уваги.

По-друге, враховуючи те, що контролюючий орган не може виходити за межі предмету відповідного виду перевірки, варто надавати тільки ті документи, які мають відношення до перевірки.

По-третє, обов'язково потрібно фіксувати наявні процедурні порушення та належним чином їх оформляти, згодом це допоможе при оскаржувані результатів перевірки.

В загальному, слід дотримуватись законодавства і встановлених правил, пильно обирати партнерів для бізнесу, дотримуватись належного оформлення та зберігання документації, тоді, жодна перевірка не буде для бізнесу значним випробовуванням.

Отже, в такий непростий час для всіх і в своїй мірі для суб'єктів господарювання, все більше обов'язків покладається на юридичні служби підприємств, які мають пильно слідкувати за змінами в законодавстві та, в певній мірі, слідкувати за дотриманням встановлених правил всіма працівниками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: http: //zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кабінет міністрів України «Постанова Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» від 13 березня 2022 р. № 303. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022, № 2118-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text

4. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1.URL: https: //ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022, № 2352-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-IX#Text

Кучерук Юлія Вікторівна,
Студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

СТАРТАПИ ЯК ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В період глобальних змін все більшої популярності набирають стартапи як форма підприємницької діяльності. Це пов'язано з тим, що для початку функціонування стартапи потребують мінімуму грошових вкладень, а головною основою такого виду бізнесу є інноваційна ідея. Всесвітньо відомими стартапами є навчальний онлайн сервіс LinguaLeo, сайт Amazing Hiring призначений для пошуку фахівці у IT-сфері, Über – проект, що дозволяє викликати таксі в мобільному додатку тощо. Якщо говорити про стартапи в Україні, то відомими компаніями, які починали свій розвиток зі стартапу єSendPulse, Rozetka, Grammarly, InvisibleCRM тощо.

Отже, стартап можна визначити як форму підприємницької діяльності, головною особливістю якої має бути ідея, яка до того не була втілена в життя ні ким іншим та потребує мінімальних капіталовкладень.

На даний час найкраще розвиваються стартапи в сфері IT-технологій, як і в світі, так, і в Україні. Можна зробити припущення, що це пов'язано з тим, що зараз все більше компаній працюють онлайн, багато послуг надається також через мережу Інтернет, що спонукає людей для розроблення нових ідей, які спростять життя людям, надаючи послуги онлайн та будуть слугувати передумовою відкриття стартапу [1].

Та, на жаль, в Україні існує проблема, яка полягає в тому, що хоть і безліч ідей формується у нас в країні, але подальший їх розвиток відбувається закордоном. Адже саме іноземні інвестори готові вкладати кошти в українські стартапи та розвивати їх в майбутньому.

Так, з'явились венчурні фонди, які готові інвестувати саме наші вітчизняні стартапи: «TA Venture», «Imperious Group», «Chernovetskyi Investment Group». Також загостренню такої проблеми служить відсутність підтримки, в першу чергу, держави у розвитку нових проектів, відсутність підтримки малого бізнесу, а саме стартапів. Та все ж таки найбільшою перешкодою для швидкого розвитку стартапів є незацікавленість українського замовника, а вірніше його відсутність. Тому хоча стартапи є українськими та все ж таки здебільшого спрямовані вони на іноземців, які не бояться співпрацювати з тільки що створеними компаніями та бачать в них потенціал, тим самим полегшують залучення нових інвесторів у проект [2].

Зараз в умовах воєнного часу ця проблема все більше загострилась, особливо в період лютого- травня місяців, коли попит на послуги різних видів підприємств, в тому числі, стартапів – впав, адже люди не знали, як надалі будуть розвиватись події в країні, переживаючи за власні фінанси та безпеку. Відповідно до даних, 9%стартапів були змушені припинити свою роботу, тому що їхня діяльність перестала приносити прибуток, тим самим завдаючи відчутних збитків засновникам бізнесу. Тому не залишалось іншого виходу для власників, як відкривати філіали закордоном, особливо популярною стала сусідня Польща, також ще більше залучення іноземних інвесторів або ж взагалі закриття бізнесу в Україні, натомість відкриття в іншій країні.

З часом, пристосувавшись до теперішніх умов, люди продовжують реалізувати свої бізнес-ідеї, шукати нові шляхи розвитку для цього. Так, у липні 2022-го українська освітня платформа із офісами у Києві та Барселоні Preply залучила $50 млн від американського Owl Ventures – найбільше за дев'ятирічну історію стартапу. Деякі стартапи отримали гранти з чеком до $70 000 від польського Connect Poland Prize або естонського Startup Wise Guys, допомогу від яких вже отримало 30 українських проєктів. Експерти прогнозують що в подальшому, за умов стабілізації ситуації на ринку нашої держави, стартапи відчують сильну хвилю фінансування.

Отже, зважаючи на економічну трансформацію в Україні, популярності набуває така форма підприємницької діяльності як стартап. Проте в нашій державі існує безліч перешкод для розвитку таких проєктів – це війна, яка завдала великих збитків, відсутність підтримки збоку держави, незацікавленість українського користувача. Та незва-

жаючи на безліч перешкод, я вважаю, стартапи й надалі займатимуть особливе місце в Україні, сприятимуть її розвитку як високотехнологічній країні, особливо в сфері ІТ-технологій, адже найбільше українських стартапів створюється саме в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мазур І. Стартап як новий зміст у підприємництві. URL: http: // bulletineconom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2020/09/209-26-32.pdf

2. Федоров Р. К. Стан та основні напрямки розвитку стартапів в Україні. URL: http: //www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/202.pdf

Кучина Лада Володимирівна,

студентка 4-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ

Насамперед слід зазначити про те, що захист прав суб'єктів господарювання являє собою сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких у разі потреби забезпечується захист законних прав суб'єктів господарювання у тому випадку, якщо вони були порушені.

Відтак, варто констатувати той факт, що важливість захисту суб'єктів господарювання проявляється в тому, що на сьогоднішній день зросла кількість корпоративних спорів, спорів, пов'язаних з рейдерським захопленням бізнесу, спорів між суб'єктами господарювання та контролюючими органами (податковою, митною).

Спори про захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання є специфічними, тому для їх своєчасного та законного вирішення необхідні високопрофесійні спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями у сфері захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання [1, с.109]. При цьому для ефективного розв'язання таких спорів досить важливо дотримуватись принципів здійснення такого захисту.

Зазначені категорії спорів не є повною мірою врегульованими законодавством, що пов'язано з прогалинами та неузгодженістю

законодавства України, тому потребує глибоких знань як матеріального, так і процесуального права та практичного досвіду у сфері захисту прав та законних інтересів громадян. суб'єкти господарювання.

Серед принципів реалізації захисту суб'єктів господарювання слід виділити наступні:

- принцип рівного захисту суб'єктів господарювання;
- захист економічної конкуренції та захист прав споживачів;
- принцип забезпечення господарського правопорядку і законності;
- принцип захисту економічної конкуренції;
- принцип поєднання публічних і приватних інтересів у сфері управління економікою [2, с.246].

Так, наприклад, такий принцип, як забезпечення господарського правопорядку та законності у сфері господарювання є одним із проявів принципу верховенства права у сфері господарського права, виступає як закріплення загальних засад господарського права рівності та справедливості, які складають принцип верховенства права.

Важливим є той факт, що принцип рівного захисту суб'єктів господарювання, захисту економічної конкуренції та захисту прав споживачів закріплюється на чинному конституційному рівні. Це дає змогу стверджувати, що вони, як конституційні принципи, впливають на розвиток усіх галузей [1, с.110].

Поєднання публічних і приватних інтересів у сфері господарювання відображає співвідношення свободи підприємницької діяльності та її обмеження.

Таким чином, усім суб'єктам правовідносин гарантується захист їхніх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону.

Суб'єкти господарювання мають право звертатися до господарського суду у зв'язку з встановленою підсудністю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Водночас наведені принципи здійснення такого захисту мають важливе значення для того, щоб змусити або спонукати правопорушника припинити дії, що порушують майнові права захисту суб'єктів господарювання, або запобігти таким діям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костенко А. М. Захист суб'єктів господарювання: принципи здійснення. Актуальні проблеми розвитку держави і права: історико-правовий дискурс: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ніжин, 06 грудня 2019 р. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 108–110.
2. Кісліцина О. С. Захист суб'єктів господарювання: принципи здійснення // IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. Том 6. С.245-247.

Лазарева Єлизавета Сергіївна, Недоспасова Діана Василівна
Студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сьогодні наша Україна переживає важкі часи у зв'язку зі збройним конфліктом з боку РФ. Війна завжди стає викликом для держави та перевіркою її правового та фінансового забезпечення армії. Задля підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності у Збройних Силах України здійснюється господарська діяльність, яка відіграє важливе значення. Саме тому зараз постає актуальним питання про дослідження правового регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України. Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [1]. Структурним елементом ЗСУ сформованим на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого), яким виконуються завдання та функції визначені специфікою діяльності видів ЗСУ та утримуються за рахунок коштів Державного бюджету є військова частина.

Взагалі щодо поняття господарської діяльності, то в Господарському кодексі України вона розуміється як діяльність суб'єктів гос-

подарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [2]. Господарська діяльність повина давати якісні результати та здійснюватися належним чином, це можливо тільки в тому випадку, якщо суб'єкти господарювання будуть мати достатні знання, навички, досвід, а це досягається коли така діяльність здійснюється постійно, а саме у вигляді промислу. Іншими словами, важливою ознакою для господарської діяльності виступає її систематичність і професійність.

Дещо подвійного значення з початком запровадження господарської діяльності військовими частинами набув термін «господарська діяльність». Відповідно до Закону України» Про господарську діяльність у Збройних Силах України»[3] та «Про правовий режим майна у Збройних Силах України»[4] господарська діяльність має спрямовуватись на одержання додаткових джерел фінансування шляхом здійснення військовими частинами власного виробництва продукції, виконання послуг і реалізація військового майна. Головною ціллю є залучення позабюджетних коштів для потреб оборони та підтримання бойової готовності військових частин.

Господарська діяльність також має інше значення, як повсякденна діяльність військових частин Збройних Сил України, що зазначається у п. 2.4 Положенні про військове (корабельне) господарство. Така діяльність насамперед пов'язана: здійсненням військового господарства, яке складається з бюджетних коштів і матеріальних засобів, що виділені державою для забезпечення потреб ЗСУ (ведення військового побуту, організація виховної роботи); раціональне використання коштів, що окреслює існування внутрішньогосподарських взаємовідносин між структурним підрозділами таких частин [5]. Важливим є і положення Господарського кодексу України, в якому закріплена можливість здійснення у Збройних Силах України лише господарської некомерційної діяльності та можливість врегулювання відносин, пов'язаних із здійсненням такої діяльності іншими законами[2].

Ще одним законом, що регулює господарські відносини, а саме оподаткування у сфері господарської діяльності у Збройних Силах України, є Податковий кодекс України [6]. В ньому зазначаються види податків, порядок їх адміністрування, коло платників податків та зборів, їх права та обов'язки, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. В Кодексі містяться спеціальні

податкові режими, у рамках яких можливо встановити особливий, пільговий порядок оподаткування або взагалі передбачити звільнення від сплати окремих податків і зборів, але для суб'єктів господарювання Збройних Сил України у ПК України жодних пільг не передбачено.

Увагу цьому надав і Верховний Суд України, який у постанові від 29 січня 2013 р. у справі No 21-431а12 зробив висновок про відсутність підстав для звільнення від оподаткування суб'єктів господарювання Збройних Сил України у зв'язку з відсутністю у спеціальній нормі (Податковому кодексі України) відповідних пільг [7]. З цього випливає, що норма Закону про звільнення Збройних Сил України від сплати усіх видів податків не знаходить свого подальшого відображення у Податковому кодексі України. На цю проблему законодавчого встановлення пільг податкового характеру для спеціальних режимів господарювання звернув увагу у 2015 році Е. Г. Бойченко [8], проте питання оподаткування господарської діяльності у Збройних Силах України ще має потребу у подальшого вивченні, опрацюванні та вирішенні проблемних питань на законодавчому рівні.

До правової основи регулювання господарської діяльності у Збройних Силах України належать також деякі положення Земельного кодексу України. У цьому нормативно-правовому акті містяться норми стосовно правового режиму земель, які використовуються для потреб Збройних Сил України. Кодексом також передбачено визначення земель оборони, їх перебування виключно у державній чи комунальній власності, створення навколо військових об'єктів захисних, охоронних та інших зон з особливими умовами користування, особливості відчуження таких земель. Крім того, Земельний кодекс України визначає, що порядок використання земель оборони встановлюється ще окремим законом [9].

Таким законом виступає Закон України «Про використання земель оборони». Особливе місце у цьому Законі займають питання використання земель оборони в господарських цілях [10]. Також закріплено право військових частин за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади дозволяти фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування. Згідно з ч. 1 ст. 4 Закону дозвіл має надаватися в порядку, визначеному Кабінетом міністрів Украї-

ни. Сьогодні цей порядок ще не може врегулювати проблемне питання щодо використання військовими частинами земель оборони в сільськогосподарських цілях та потребує вирішення саме шляхом законодавчих змін.

На підставі зазначеного можливим є виокремлення низки нормативно-правових актів, що передбачають правове врегулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України: Закон України «Збройні Сили України», »Про правовий режим майна Збройних сил України», «Про господарську діяльність у Збройних Силах України», «Про використання земель оборони». Крім цього, часткове врегулювання цього питання можна простежити у Господарському, Бюджетному, Цивільному, Земельному та Податковому кодексах, а також було прийнято близько трьох десятків спеціальних та загальних законів України.

Таким чином, нами було охарактеризовано своєрідність військово-господарської діяльності ЗСУ на новітньому етапі їх існування, а також досліджено стан та особливості правового регулювання.

Підсумовуючи, можна сказати про те, що створення міцного правового фундаменту для господарської діяльності ЗСУ є однією із першочергових задач, які постають перед науковцями та практикуючими фахівцями цієї сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

3. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. No 1076-XIV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-14/ed20200815#Text

4. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. No 1075-XIV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text

5. Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України: затв. наказом Міністра оборони України від 16.07.1997 р. No 300. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0615-97/ed19970716#Text

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.02.2010 р. No 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. No No 13–17. Ст. 112. ULR: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

7. Постанова Верховного Суду України від 29 січня 2013 р. у справі No 21-431а12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http: //reyestr.court.gov.ua/Review/29620571

8. Бойченко Е. Г. Правове регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2015. 241 с. URL: http: //dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2322/Boichenko_diss.pdf?sequence=10&isAllowed=y

9. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

10. Про використання земель оборони: Закон України від 27.11.2003 № 1345-IV. ВідомостіВерховноїРадиУкраїни (ВВР), 2004, № 14, ст. 209. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-15#Text

Лєгостаєв Артур Олександрович,
студент факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вже дев'ятий місяць триває повномасштабна війна на території України, що спричинило певні зміни щодо регулювання державних закупівель, зі змінами з'явились і проблемні питання щодо практики використання нових положень. Зараз, державні закупівлі – це спосіб оперативно забезпечувати життєдіяльність підприємств і установ.

Основними документами, що визначає порядок здійснення державних закупівель є Постанова Кабінету Міністрів від 28.02.2022 № 169 (далі – Постанова № 169) «Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» [1] та Постанова Кабінету Міністрів від 12 жовтня 2022 р. № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі – Постанова № 1178) [2].

Перша із зазначених постанов змінювалася вже 10 разів, тільки в березні зміни вносилися 5 разів. Наприклад, раніше потрібно було викладати договори в електронній системі зі строком не пізніше п'яти днів. Тепер з чинною редакцією від 19.10.2022 договори будуть визнані нікчемними, якщо оприлюднити їх пізніше 70 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Також, деякий час не було обов'язково використовувати систему Prozorro для відкритих торгів, однак з редакцією Постанови № 169 від 28.06.2022 ситуація змінилась, а Постанова № 1178 доповнила порядок проведення торгів в даній системі під час воєнного стану. Так, тепер замовникам можна проводити тендер набагато швидше, ніж раніше, прибране обмеження щодо максимальної суми в каталогах, однак пороги для обов'язкового здійснення закупівель збільшилися: для замовлень товарів та послуг – від 100 тис. грн, для послуг з ремонту – від 200 тис. грн, робіт – від 1,5 млн грн.

Можна виокремити інші основні зміни щодо врегулювання державних закупівель, зокрема оборонних закупівель протягом воєнного стану:

1) виконавець державного замовлення вираховує витрати, на підставі чого формується договірна ціна замовлення, при цьому було дозволено не користуватися під час розрахунку та визначення ціни Порядком КМУ «Формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою»;

2) змінювати узгоджену ціни контракту заборонено, однак це правило не розповсюджується на контракти на імпорт;

3) заборонено іноземним юридичним особам повністю або частково компенсувати витрати України щодо імпорту продукції оборонного призначення на суму від 5 млн євро;

4) державним замовникам у сфері оборони та військовим адміністраціям було дозволено визначати терміни та обсяги попередньої оплати товарів, робіт і послуг.

У зв'язку з появою нової Постанови № 169, з'явились і нові питання у замовників щодо її застосування. Приведу приклади таких питань:

1. Чи треба оприлюднювати звіти закупівель, сума яких менша 50 тисяч гривень і чи потрібно вносити їх до розпорядчого документа?

Ні, звіти закупівель, ціна яких є меншою 50 тисяч гривень не треба оприлюднювати, а вносити до розпорядчого документа треба вносити всі товари незалежно від суми.

Також треба зазначити, що замовник повинен визначати предмет закупівлі згідно з наказом Міністерства економіки від 15.04.2020 р. [3], а також вартість закупівлі в момент її здійснення [4].

2. Бувають ситуації, коли в замовника знову виникла потреба в тому ж самому товарі. Питання в тому, чи можна змінювати розпорядчий документ і на позицію, яка була вже включена укладати новий договір?

Якщо замовнику потрібно отримати новий обсяг товару, який він вже закупав, то він може вносити зміни до розпорядчого документа. Для цього замовнику просто потрібно внести до розпорядчого документа додатково предмет закупівлі[4].

3. Чи дозволено закупати замовнику певні необхідні обладнання за власні кошти?

Особливих обмежень щодо закупівель не за бюджетні кошти немає. Якщо є така гостра необхідність закупити певний товар за власні кошти, без можливості чекати припинення воєнного стану, замовник може укласти прямий договір, особливості якого прописані в Постанові № 169 [4].

4. Замовник хоче закупити послуги на суму більше за 50 тисяч гривень, котрі повинні надаватися безперервно. Виникає питання: чи повинен замовник прописувати строк дії договору до кінця воєнного стану і що робити після закінчення цього стану, щоб послуги продовжували надаватися?

На даний момент потрібно розраховувати потреби на 2-4 місяця, і на відповідний строк укладати договір. Щоб вирішити дану ситуації достатньо передбачити в договорі можливість і способи його пролонгації, а за потребою укласти новий договір в тих самих умовах.

Отже, під час війни замовникам довелося перемірковувати та переорієнтовувати свої пріорітети, потреби на воєнну сферу. Основна Постанова № 169 змінювалась багато разів, що привело до деяких плутаниць під час вивчення цього питання. В результаті цих редакцій деякі процедури були спрощені, деякі, навпаки, набули нових обмежень. Головним гарним наслідком цих редакцій було вдосконалення використання принципу прозорості при здійсненні державних закупівель. Наприклад, замовники тепер можуть проводити відкриті тор-

ги в раніше відомій нам системі Прозорро. Маю переконання, щодо Постанови ще неоднократно будуть вноситися редакції, враховуючи кількість неузгоджених питань щодо використання цієї постанови і здійснення державних замовлень в повному обсязі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова КМУ від28 лютого 2022 р. № 169. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text
2. Постанова КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text
3. Наказ Міністерства економіки України від 15.04.2020 № 708. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-20#Text
4. Руденко Т. Воєнні державні закупівлі» в дії. *Юридична газета.* 2022. URL: https: //yur-gazeta.com/dumka-eksperta/voenni-derzhavni-zakupivli-v-diyi.html

Лісютіна Єлизавета Геннадіївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ПЕРЕВАГИ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Особливість міжнародного комерційного арбітражу обумовлюється тим, що цей альтернативний спосіб вирішення спорів є не менш дієвим і компетентним, ніж державні органи. А в деяких випадках він є навіть зручнішим та прийнятнішим для сторін зовнішньоекономічних відносин, адже арбітраж має низку характеристик, що свідчать про його ефективність у вирішенні зовнішньоекономічних спорів. Зокрема в період воєнного стану [1] як ніколи актуальним є питання використання міжнародного комерційного арбітражу для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної діяльності, наприклад,

тому що спори у сфері захисту інтелектуальної власності вимагають спеціалізації й учасниками таких спорів є резиденти різних країн.

Окрім судового захисту прав інтелектуальної власності в зовнішньоекономічній діяльності законодавством також передбачається можливість передачі спорів на розгляд в міжнародних комерційних арбітражах. В Україні арбітражною інституцією, що має право розглядати спори, у тому числі у сфері інтелектуальної власності, відповідно до чинного законодавства, є Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС при ТПП України), створений 11 серпня 1992 року.

Згідно з п. 2 Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та п. 1 ст. 3 Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, МКАС при ТПП України може розглядати не тільки зовнішньоекономічні спори торгового характеру, а й у сфері науково-технічного обміну, обміну іншими наслідками творчої діяльності, тобто спори, що виникають у зв'язку з захистом прав інтелектуальної власності. Зокрема, це такі спори: про відновлення порушених авторських прав, спори про укладання і виконання ліцензійних договорів, порушення майнових прав власника свідоцтва або власника патенту, винагороду автору, виплату компенсації та інші [2, 3].

Важливою гарантією прав учасників арбітражного розгляду є те, що рішення, винесені МКАС при ТПП України, підлягають виконанню як за межами України, відповідно до Нью-Йоркської конвенції 1958 року про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень, ратифікованої Україною 22 серпня 1960 року [4], так і на території України, відповідно до Законів України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року і Цивільного кодексу України, який закріплює процедуру визнання і виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів на території України [5, 6].

Можна припустити, що у воєнний час проблема виконання арбітражних рішень може ускладнитися. Згідно з положеннями чинного законодавства, заява про визнання та виконання рішення арбітражу подається до Київського апеляційного суду. У зв'язку з введенням воєнного стану запроваджено організаційні зміни, однією з них є тимчасове припинення розгляду справ у відкритих судових засіданнях за участю учасників судового процесу. Поряд з тим зазначається, що

«процесуальна діяльність апеляційного суду не припинена, – Київський апеляційний суд здійснює розгляд наступних судових справ – цивільних справ, що підлягають розгляду в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, у разі, якщо учасниками справи були реалізовані свої процесуальні права (поданий відзив, заперечення); інші справи, у разі наявності клопотань учасників справи про розгляд справи за їх відсутності» [7]. Таким чином, якщо сторона під час воєнного стану подала заяву про виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, то замість передбачуваного в ЦПК терміну у два місяці, справа буде розглядатися в довший термін.

Існують випадки, коли для сторін більш ефективним буде звернення до суду за захистом прав інтелектуальної власності. Зокрема це пов'язано з тим, що міжнародний арбітраж позбавлений повноважень примусового виклику свідків, витребування від державних органів або третіх осіб документів.

Проте є велика кількість переваг розгляду справи саме в арбітражі, зокрема він передбачає простішу і більш швидку, на відміну від судової, процедуру вирішення спорів. У сторін викликає довіру можливість формувати склад арбітражу, який розглядає і вирішує справу. Провадження в арбітражі має конфіденційний характер на противагу гласності судового процесу.

Оскільки рішення арбітражу буде остаточним для сторін, це безсумнівно дозволяє зекономити на судових витратах, пов'язаних з апеляційним та касаційним оскарженням. В арбітражі сторони тільки сплачують «разові» витрати, пов'язані з вирішенням спору, а за необхідності, судовий збір за подання до суду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду [8, с. 242].

Крім того, в період воєнного стану судовий захист прав інтелектуальної власності може бути недостатньо дієвим. Недоліками судового способу захисту може бути: довготривалість судового розгляду справи (розгляд справ у сфері інтелектуальної власності часто потребує залучення експерта, який би володів необхідними знаннями щодо специфіки об'єкта права інтелектуальної власності, а експертне дослідження вимагає часу); затратність судового розгляду; відсутність можливості бути фізично присутнім на судовому засіданні або неможливість долучити потрібні докази через військові дії на певних територіях; рішення суду не зможе задовольнити обидві сторони, а

тому при вирішенні спору судом, конфлікт може тривати або перерости в інший конфлікт та зачіпати більше коло осіб. Військові дії на певних територіях країни можуть ускладнити реалізацію права на захист результатів інтелектуальної, творчої діяльності, тому сьогодні, як ніколи актуальним є питання використання способів альтернативного вирішення спорів що виникають у даній сфері, зокрема мова йде міжнародний комерційний арбітраж.

Перевагою арбітражу може бути те, що арбітри, обрані для розгляду такого спору самими сторонами, можуть бути спеціалістами у сфері розгляду справ саме інтелектуальної власності. На важливість такої спеціалізації вказують і тенденції розвитку національної судової системи, зокрема формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Наразі, Суд ще не почав функціонування, тому ефективною альтернативою може стати міжнародний комерційний арбітраж. Водночас треба враховувати, що з огляду на юрисдикцію арбітражу спори мають бути між резидентами різних країн.

Процедура арбітражного розгляду є більш універсальною та гнучкою, що дає можливість говорити про ефективність та безперешкодне використання в умовах воєнного стану [9, с. 748].

При виборі способу захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану, необхідно зважати на наступні критерії: що є об'єктом та предметом конфлікту у сфері права інтелектуальної власності; чи є безпечним місце, де буде проведена процедура; чи є у сторін бажання залишитись в добрих ділових відносинах.

Таким чином, серед переваг арбітражного суду у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану можна виокремити: швидкість розгляду, меншу вартість процедури розгляду спору (в окремих випадках), добровільність підпорядкування спору арбітражу, можливість обрання сторонами арбітрів, яким вони зможуть довірити розгляд справи, конфіденційність, гнучкість процедури, гарантію винесення справедливого та аргументованого рішення, яке задовольнить обидві сторони, що значно полегшить його виконання, остаточність рішення і можливість переведення процедури в цифрове середовище.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text

3. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, затв. рішенням № 25(6) від 27 липня 2017 р. URL: https: //icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament_ICAC_UA_2022.pdf

4. Конвенція про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень. Прийнята в Нью-Йорку 10 червня 1958 р. Ратифікована Україною 22 серпня 1960 р. URL: https: //icac.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf

5. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. Ст. 198.

6. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

7. До відома учасників судових процесів! URL: https: //www.kas.gov.ua/?p=29078

8. Піддубна М. Переваги міжнародного арбітражу у сфері інтелектуальної власності. Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-20 травня 2016 р. / Редкол.: А. М. Куліш, М. М. Бурбика, О. М. Рєзнік та ін. Суми: СумДУ, 2016. С. 240-242.

9. Галупова Л. І. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 745-749.

Мамашова Марія Ігорівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ПРОБЛЕМИ ПРОЛОНГАЦІЇ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На етапі свого класичного розвитку у плані демократизації суспільства, держава постійно працює над удосконаленням існуючих механізмів, постійно здійснює їх реформування, запроваджує нові можливості для суб'єктів господарювання, намагаючись задовольнити потреби усіх ланок суспільства та зробити інвестиції в країну більш привабливими, одночасно зберігаючи існуюючий бізнес.

При цьому, слід відмітити, що важливим завданням держави являється і створення умов при яких буде зберігатися та розвиватися існуючий бізнес, адже розвиток бізнесу має прямий взаємозв'язок із розвитком благоустрою та розвитком суспільства в цілому. З огляду на нашу тему питання, доцільним говорити безпосередньо про земельні реформи, можливості які відкрились у бізнеса у зв'язку із їх впровадженням, проте основною та звичною для усіх суб'єктів господарювання та й в цілому користувачів земельних ділянок є форма взаємодії із державою у сфері оренди земельних ділянок.

Розмовляючи безпосередньо про оренду земельної ділянки, варто відмітити, що під орендою землі розуміють строкове платне користування та володіння земельною ділянкою, яку орендар бере в оренду із ціллю здійснення підприємницької чи інших видів діяльності. Перш ніж перейти до безпосереднього вивчення договору оренди земельної ділянки дослідимо саме поняття договір. Так, відмітимо, що поняття «договір» є одним із центральних у юриспруденції. Однак і в історії філософської думки цьому поняттю приділялася велика увага. Водночас у сучасній вітчизняній філософії феномен договору практично не досліджується. Навіть у навчальних курсах «Філософії права», що читаються у низці вузів, немає спеціальних тем, присвячених філософському аналізу договору.

Розглядаючи договір, як правочин, слід відмітити, що правочин – є однією з найстаріших категорій в науці цивільного права.

Поява правочину пов'язана із розвитком відносин між людьми, а закріплення окремих положень про угоди знайшло своє відображення вже в давньоримському праві [1]. Цивільно-правові правочини та договори в правовому аспекті – необхідний юридичний засіб усвідомленої самоорганізації і добровільного саморегулювання повсякденних взаємовідносин суб'єктів цивільного права, а також підтримки конституційного правопорядку в цілому. У цивільному праві, яке володіє як властивістю приватності, так і властивістю публічності, діє не тільки правовий принцип диспозитивності, який передбачає узгодження волі рівноправних сторін договору по горизонталі, але і принцип імперативності норм, що обумовлює необхідність обов'язкового узгодження волі рівноправних сторін договору з управлінської волею держави-законодавця по вертикалі.

Держава як особливий суб'єкт цивільно-правових відносин спочатку законодавчо встановлює певні цивільні права і обов'язки, передбачає правила та процедури офіційного тлумачення і реалізації імперативних та диспозитивних положень чинного цивільного законодавства. Також іноді безпосередньо бере участь в цивільному обороті в якості самостійної сторони договору. Поняття «правочину» є юридично значущим та містить в собі певні складові елементи. Елементами складу правочину є суб'єкт цивільного права, його умисел або вольові наміри (суб'єктивна сторона правочину), об'єкт і предмет цивільних правовідносин, а також реально вжиті суб'єктом дії, спрямовані на встановлення, зміну або припинення очікуваних їм цивільних прав та обов'язків [2].

Без такого складу цивільно-правового правочину будь-які інші дії взагалі не можуть теоретично та законодавчо і практично називатися словом «правочин». Саме тому будь-які дії цивільно-правового суб'єкта, націлені на вчинення тієї чи іншої дії, ми називаємо спробою здійснити операцію, яка може бути визнана судом законною і тягне за собою дійсність правочину або недійсність з усіма наслідками, що є небажаними для суб'єкта.

Перейдемо до розгляду безпосередньо правочину із передачі земельної ділянки в оренду. Специфічною ознакою, що зумовило виділення оренди земельної ділянки як особливого виду оренди, є предмет договору, тобто з приводу чого договір укладено. Предметом досліджуваного договору є земельна ділянка, віднесена законодавством

до об'єктів оренди та не вилучена з обігу. При цьому об'єкт договору слід розглядати як складову частину предмета відповідного договору.

Під об'єктом договору оренди земельної ділянки слід розуміти безпосередньо земельну ділянку (її частину), передача в оренду якої здійснюється внаслідок виконання договору. У договорі мають бути зазначені дані, що дозволяють встановити земельну ділянку, яка підлягає передачі: місцезнаходження та розмір. Земельна ділянка повинна мати межі, описані та засвідчені в установленому порядку. Обов'язковим додатком договору є кадастрова карта (план) земельної ділянки.

Предметом договору оренди земельної ділянки є дії орендодавця щодо надання у володіння та користування орендаря земельної ділянки; щодо забезпечення належного використання землі; дії орендаря щодо утримання земельної ділянки та використання її за призначенням, передбаченим договором; щодо внесення орендної плати, а також повернення земельної ділянки після закінчення строку оренди.

Враховуючи специфіку орендних правовідносин, а саме включення в їх утримання деяких речово-правових елементів (права прямування, речово-правових способів захисту), а також наділення орендаря статусом титульного власника, можна стверджувати, що предмет договору оренди включає два роди об'єктів. Об'єктом першого роду мають бути відповідні дії зобов'язаних осіб. Роль об'єкта другого роду відіграє майно, яке внаслідок таких дій надається у володіння та користування орендаря, а після закінчення терміну оренди повертається орендодавцю.

Як предмет договору оренди земля має подвійну сутність. З одного боку, земельна ділянка – майно, включене до цивільного обігу, з другого – земля є найважливіший елемент екосистеми, невід'ємна частина довкілля; її функціонування здійснюється за законами природного розвитку.

Якщо ж говорити безпосередньо про право на оренду землі, то таке право виникає у землекористувачів у відповідності до статті 6 Закону України «Про оренду землі». Варто відмітити, що підставою для укладання Договору оренди землі є результати проведення земельних торгів, а відтак слідує висновок, що право на укладання договору оренди землі є конкурентним.

Слід відмітити, що досить часто у суб'єктів господарювання виникає потреба у пролонгації Договору оренди, адже фактично така

оренда землі приносить їм прибуток і закінчення строку оренди земельної ділянки означає необхідність обрання нової та проходження нових торгів, при цьому додатковим є переведення усього підприємства. В той же час, варто відмітити, що чинне законодавство передбачає умови пролонгації договору оренди.

Так, у відповідності до статті 33 Закону України «Про оренду землі», після спливу строку, на який було укладено договір, у орендаря появляється переважне право на укладення перед іншими особами на укладення договору оренди землі на новий строк. При цьому, слід відмітити, що таке право з'являється у орендаря виключно за дотримання ряду умов, а саме [3]:

– Попереднє належне виконання обов'язків за договором;
– Повідомлення орендодавця про наміри скористатись своїм переважним правом не пізніше ніж за місяць до кінця спливу строку договору оренди;
– Подання листа-повідомлення про наміри пролонгування договору лід додати проєкт додаткової годи.

Частиною 6 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» передбачений другий випадок поновлення договору оренди [3]:

– орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди
– відсутність протягом одного місяця після закінчення строку договору листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі.

Слід відмітити, що зазначені норми хоч і мають свою дію та не були виключень із норм земельного законодавства та зокрема Закону України «Про оренду землі», проте вони втратили свою чинність на певний момент. Це зокрема пов'язано із введенням активних бойових дій проти російської федерації, яка розпочала повномасштабну війну проти України. На підставі цього, законодавцем було введено воєнний стан, на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Зважаючи на воєнний стан та суттєві обмеження бізнесу та громадян та інших осіб, законодавець був змушений задля відновлення економіки вносити зміни й щодо регулювання бізнесу та регулювання тих процесів, що можуть бути підконтрольні державі, при цьому не заважаючи реалізації головного принципу – незалежності підприємств. Слід відмітити, що законодавець було здійснено ряд змін, а

відтак не залишилось осторонь й законодавство, щодо оренди земельних ділянок, зокрема й щодо пролонгації договору оренди земельної ділянки.

Так, відповідно до до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» визначено особливості регулювання земельних відносин на час дії воєнного стану, серед яких, внесено зміни й щодо регулювання пролонгації договорі оренди. Так, відповідно до даного закону, вважаються поновленими на один рік без волевиявлення сторін відповідних договорів і без внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно договори оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення: а) державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування; б) приватної власності.

Слід відмітити, що дана норма, на наш погляд є надто узагальнюючою, та такою, що створює ряд додаткових питань та суперечностей. В першу чергу слід відмітити, що законодавець ввів поняття атоматичного продовженн і тим самим породив купу запитань, щодо дієвості механізму автоматичної пролонгації особами, що мають переважне право повідомивши про бажання укласти новий договір за відповідну кількість днів. Слід зазначити, що даним законом, фактично позбавлено права здійснити таку автоматичну пролонгацію.

Ще більших запитань виникає реформа з огляду на те, що прогнозувати завершення воєнного стану наразі неможливо, при цьому, із суті норми випливає, що продовження оренди земельної ділянки відбувається всього на рік. Таким чином, починаючи із 24 лютого 2023 року, при умові незавершення воєнного стану, появиться ряд запитань та проблем пов'язаних із продовженням договір та порушенням законодавства про переважне право на оренду земельної ділянки.

Не менш важливим є й питання того, що внаслідок війни, велика частина підприємств значно постраждали, втратили все своє господарство, а відтак наявність зобов'язань по сплаті орендної плати може виявитись неактуальною, та такою, що лише призведе до бан-

крутства. Окрім того, із даного випливає і певне порушення свободи вибору підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водоп'ян Т. В. Правові наслідки визнання фізичної особи – сторони договірного зобов'язання недієздатною. Молодий вчений. 2017. № 5 (45.1). С. 5–9.
2. Борисова В. І. Цивільне право: підручник: у 2-ох томах, т. 2 В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова За ред. В. І. Борисової, І. В. СпасибоФатеевої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2018. 816 с.
3. Про оренду землі. Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text

Мельник Вікторія Сергіївна,

студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ПОНЯТТЯ І ФОРМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В Україні питання, які пов'язані з інвестиціями регулюються за допомогою Закону України «Про інвестиційну діяльність». Відповідно до даного Закону інвестиціями є всі майнові та інтелектуальні цінності, які вкладаються в певні види підприємницької чи іншої діяльності результатом якої є прибуток або певний соціальний ефект. Закон доносить інформацію про те, що інвестиції можуть існувати у таких формах: грошова, матеріальна, майнові права та інші цінності. Коли йде мова про інвестиції у грошовій формі то мається на увазі, що вони містять в собі грошові кошти, цільові банківські вклади, паї та цінні папери. Відповідно до Закону, інвестиції у матеріальній формі поділяються на рухоме і нерухоме майно [1].

Аналіз наукових робіт, які тлумачать поняття «інвестиційної діяльності» свідчить про те, що дане поняття трактується неоднаково.

Так, наприклад, науковець Дяконова І. І. у своїх роботах вказує, що інвестиції за своєю природою є вкладеннями капіталу з метою подальшого його збільшення. Тоді як з точки зору фінансової науки, інвестиційна діяльність являє собою всі види актів, що вкладають у господарську діяльність з метою отримання доходу. Науковець стверджує, що з погляду економічної теорії, інвестиції – це видатки для створення, реконструкції та розширення, а також технічного переозброєння основного капіталу, проте варто зауважити, що з ними не пов'язані зміни оборотного капіталу у зв'язку з тим, що зміниу товарно-матеріальних запасах у більшості випадків залежать від руху видатків на основний капітал [2].

З погляду макроекономіки, інвестиції - це частка ВВП, яка не споживається у поточному періоді та забезпечує приріст капіталу в економіці. Тобто у більш широкому розумінні, інвестиції мають вигляд довгострокових вкладень капіталу в своїй країні чи за кордоном у різноманітні фонди, підприємства чи проекти. Тобто у мікроекономіці інвестиції трактуються як процес створення нового капіталу (засобів виробництва та людського капіталу) [3].

Самотоєнкова О. В. у своїй науковій роботі стверджує, що види інвестицій класифікують за різноманітними ознаками. Так, наприклад інвестиції поділяються:

за об'єктами вкладення коштів на реальні, фінансові та інноваційні.

Реальні інвестиції складаються з капітальних вкладень в основні засоби (створення нових, реконструкція діючих засобів). Фінансові інвестиції − це придбання фінансових активів (акцій, облігацій, сертифікатів). Під інноваційними інвестиціями розуміють придбання ліцензій, патентів, програмних продуктів, а також перепідготовку фахівців.

за характером участі в інвестуванні інвестиції поділяються на прямі та непрямі. У разі, якщо інвестиції передбачають безпосередню участь інвестора під час вибору об'єктів інвестування, вони є прямими. Непрямі інвестиції – це інвестиції, які інвестор вкладає в активи підприємства без права керування ними.

за періодом інвестування інвестиції поділяються на довгострокові та короткострокові. Короткостроковими інвестиціями вважають інвестиції зі строком вкладення капіталу до одного року. Тоді як довгострокові – більше одного року.

за регіональною ознакою внутрішньодержавні та ті, які розміщені за кордоном.

за формою власності інвесторів – державні, іноземні, спільні та приватні. Державні інвестиції − це інвестиції, що здійснюються центральними та місцевими органами влади за рахунок бюджету, позабюджетних фондів та позикових коштів, а також державних підприємств за рахунок власних та позикових коштів. Іноземні інвестиції – це вкладення в економіку країни іноземних громадян, юридичних осіб та держав. Тоді як спільні інвестиції здійснюються за допомогою суб'єктів іноземних держав та даної країни.

Станом на зараз, найбільшою проблемою, яка перешкоджає інвестиційній діяльності на території України є повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» 24.02.2022 року було запроваджено воєнний стан [4]. Членство в Європейському Союзі, безумовно, дозволило б швидше вирішити питання забезпечення створення сприятливого інвестиційного клімату. Слід підкреслити, що низку важливих реформ, які висунула Європейська Комісія 17 червня 2022 р. у своєму висновку та які необхідні Україні для європейської перспективи, необхідно якнайшвидше впроваджувати, адже це є однією з передумов активного розвитку інвестиційної діяльності на території України. Список з семи пунктів, який виходить з– суті Копенгагенських критеріїв, допоможе Україні стати ближче до вступу до ЄС. Так, наприклад, третьою вимогою Європейської Комісії є посилення боротьби з корупцією. Даний пункт безпосередньо пов'язаний з інвестиційною привабливістю України, адже держава у якій відсутнє зловживання владою для отримання незаконної вигоди більш вигідна для вкладення капіталу. Ще одним аспектом, на який порадила звернути увагу Європейська Комісія задля збереження статусу члена Європейського Союзу стала слабка судова система, яка також досить тісно пов'язана з інвестиціями, адже для урегулювання різноманітних конфліктів, які пов'язані з інвестиційною діяльністю, знадобиться незалежна судова влада [5].

Проте, необхідно зауважити, що існують і позитивні фактори, що вплинули на інвестиційний клімат:

1. надання Україні статусу кандидата в ЄС;
2. скасування мит та квот на експорт з України;
3. транспортний безвізовий режим з країнами ЄС.

Отже, зробимо висновок, що інвестиційна діяльність у своїй переважній більшості полягає у вкладенні капіталу з метою подальшого

його збільшення. Інвестиції можна класифікувати залежно від: об'єкту вкладення коштів, характеру участі в інвестуванні, періоду інвестування, регіональної ознаки, форми власності інвесторів тощо. Інвестиційній привабливості України, станом на зараз перешкоджає повномасштабна війна, яка відбувається на нашій території та забирає більшість ресурсів, як закордонних інвесторів, так і вітчизняних. Водночас, наша держава навіть у такий нелегкий для неї час робить усе для того, щоб не тільки зберегти цілісність і незалежність нашої держави, а і підвищити інвестиційну привабливість, що пришвидшить відбудову та стабільність, а також економічний розвиток нашої Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text

2. Д'яконова І. І. Теоретичні та економічні основи інвестиційної діяльності. Суми, 1998. 65 с.

3. Держава та економічне зростання.К.: Лібра, 2001. 88 с. URL: http: // dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/469/1/

4. Закон України «Про затвердження Указу Президента України про введеннявоєнного стану в Україні» від 24.02.2022р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text

5. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС // Офіційний ресурс Представництва Європейського Союзу в Україні. URL: : https: //www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine.

Мельник Вероніка Миколаївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим вектором новітніх економічних та правових досліджень є пошук шляхів розв'язання проблемних питань щодо природи та змісту методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Значущість та нагальність питання з приводу застосування заходів нетарифного регулювання є наслідком обмеженості заходів саме тарифного регулювання, котра, в свою чергу, обумовлена зниженням результативності застосування мита. Адже на противагу митному тарифу, який регулюється, зокрема, Світовою організацією торгівлі, методи нетарифного регулювання держава в праві використовувати безпосередньо. Наразі інструменти тарифного регулювання не в змозі в повному обсязі забезпечити своє функціональне призначення, відповідно і роль таких методів знижується.

Перш за все, варто зазначити, що зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1, ст. 1]. Нетарифне регулювання – необхідна складова втілення та реалізації зовнішньоекономічної політики держави. На перший погляд, методи нетарифного регулювання неістотно впливають на ЗЕД, однак, саме вони в результаті набувають ролі регулюючого чинника при експорті чи імпорті товарів.

Методами нетарифного регулювання обмежується, ускладнюється чи затримується доступ іноземного асортименту на вітчизняний ринок. Нормативно-правовими заходами нетарифного регулювання є ліцензування й квотування зовнішньоекономічних операцій. Відповідно до законодавчого визначення ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів [1, ст. 16]. Термін ж «квотування» законодавцем не визначається, проте наявне поняття «квоти» та їх поділ на п'ять видів [1, ст. 1].

Технічними способами нетарифного регулювання ЗЕД, що використовуються в Україні, є обов'язкова сертифікація, санітарний та інакші різновиди контролювання на кордоні. В Угоді про технічні бар'єри в торгівлі встановлено, що ні одній країні не повинно бути створено перешкод для вжиття необхідних заходів задля забезпечення якості її експорту, чи для захисту життя чи здоров'я людей, чи для запобігання шахрайській практиці на такому рівні, який така країна вважає доцільним... [2].

Значною перешкодою на шляху необмеженого функціонування зон вільної торгівлі України та Європейського Союзу (далі – ЄС) слугують тарифні квоти на ввезення конкретних продуктів з нашої держави. Для пришвидшення та безперебійного здійснення ЗЕД підставою мало послугувати саме введення безмитної торгівлі практично по всім категоріям товарів. Згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ставки ввізного мита сторін будуть поволі знижуватись згідно графіків сторін. Протягом деякого перехідного періоду ставки мита будуть знижені чи скасовані взагалі.

В умовах сьогодення нашої держави актуальним є питання пом'якшення умов здійснення торгівлі. Так, Рада Європейського Союзу вирішила тимчасово лібералізувати торгівлю деяких товарів українського виробника. Таким чином, впродовж одного року ввізне мито на український експорт до Європейського Союзу не потрібно сплачувати. Зокрема, призупиняється застосування системи вхідних цін для фруктів та овочів, дія усіх тарифних квот для сільськогосподарської продукції, антидемпінгових мит на імпорт товарів українського вирбництва (труби безшовні з митом у розмірі до 25, 7% та гарячекатаний прокат у розмірі 60, 5 євро за тонну), застосування глобальних захисних заходів щодо українських товарів (металопродукція у формі тарифної квоти з 25% митом) та скасовуються мита для промислової продукції. Таким чином, це зможе значно підтримати українську економіку в умовах війни [3; 4].

Передусім не виправдались ділові очікування аграріїв: відповідно до багатьох товарних позицій сільськогосподарської продукції і продукції її переробки, з 1 січня 2016 р. Україна дійсно отримала можливості безмитної торгівлі, проте тільки в межах тарифних квот [5, с. 52].

Перепоною для вітчизняних експортерів у країни ЄС є процедура адміністрування тарифних квот. Так, у законодавстві Євросоюзу визначено два принципи такого механізму: «перший прийшов – перший обслуговується» та «за допомогою системи імпортних ліцензій». Тобто, за відсутності запиту на конкретну категорію товару з країни-імпортера, котрий є членом ЄС, український суб'єкт ЗЕД ніяким чином не в змозі користуватись квотою, навіть у разі її наявності. Дані про залишки тарифних квот, які видаються за допомогою системи імпортних ліцензій, сам експортер отримати ніяк не може, вона надається виключно на вимогу компетентного органу директоратом

Європейської Комісії з питань сільського господарства. Можемо дійти висновку, що вказана процедура, яка здійснюється за допомогою системи імпортних ліцензій, може стати підставою для зловживання, адже вся інформація про запити імпортерів із країн ЄС сконцентрована в державному органі України, який, в свою чергу, може її надати виключно окремим експортерам [5, с. 53].

Методи нетарифного регулювання ЗЕД в нашій державі перебувають у фазі розвитку. Так, відсутній єдиний законодавчий акт, що допоміг би узагальнити та систематизувати інструменти заходів такого регулювання. До того ж, окремі аспекти визначаються різними за юридичною силою нормативно-правовими актами, що певним чином перешкоджає учасникам ЗЕД коректно застосовувати їх норми. Раціональним вирішенням стане врегулювання наявних державних способів нетарифного регулювання завдяки їх узагальненню та систематизації в площині міжнародно-правових норм Генеральної угоди з тарифів і торгівлі та угод Світової організації торгівлі з дотриманням загальновизнаного підходу щодо групування таких заходів.

Задля ефективності системи заходів нетарифного регулювання ЗЕД в нашій державі варто приділити увагу таким векторам:

- гармонічне поєднання законодавчого, інституційного та економічного складових, враховуючи при цьому державні інтереси;
- чітко визначені державні органи влади, уповноважені на здійснення контролю та захисту в даній системі;
- підтримка та захист вітчизняного товаровиробника та споживача;
- створення сприятливих умов для розвитку національного господарства та інтеграції в систему світогосподарських зв'язків [6].

В світовій економіці нагальною проблемою останніх років стали загострення інтернаціональної конкуренції та глобальна економічна криза, що має наслідком активізацію нетарифного протекціонізму. Таким чином, поширеною практикою є застосування нетарифних засобів, котрі дискримінують діяльність конкурентів. Світова організація торгівлі повинна виокремити на законодавчому рівні нетарифну систему, чітко визначити предмети такої системи та її принципи, переглянути систему органів, повноваженнями яких є здійснення заходів нетарифного регулювання та удосконалити механізм захисту прав осіб, що звертаються в органи нетарифної системи за допомогою.

Можемо дійти висновку, що застосування інструментів нетарифного регулювання ЗЕД – невід'ємна складова торгівельних відносин між нашою державою та ЄС. Для України найбільш вагомою нетарифною перепоною став недостатній обсяг тарифних квот. Державна регуляторна політика України є обмеженою, так як дане питання лежить в площині повноважень органів Союзу.

Отже, бачимо, що методи нетарифного регулювання мають значний вплив на міжнародну торгівлю та користуються все більшим попитом, хоч і мають деякі недоліки, які варто вдосконалити для підвищення результативності їх застосування. В умовах воєнного стану заходи нетарифного регулювання ЗЕД (крім державного експортного контролю) не застосовуються при здійсненні митного оформлення лікарських засобів, що дозволені для виробництва та застосування в Україні й внесені до Державного реєстру лікарських засобів. До того ж, Кабінет Міністрів України спочатку дозволив тимчасове відстрочення сплати митних платежів при імпорті продуктів харчування та інших товарів першої необхідності й скасував заходи нетарифного регулювання, а пізніше – дозволив здійснювати митне оформлення імпорту шляхом подання попередньої декларації та розширив перелік товарів, щодо яких дозволяється відстрочення сплати митних платежів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#top
2. Угода про технічні бар'єри в торгівлі від 15.04.1994 р. № 981_008. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_008#Text
3. ЄС скасував на рік всі мита і квоти на експорт з України. URL: https: //www.epravda.com.ua/news/2022/05/24/687396/
4. Скасування імпортних мит для України: що це означає на практиці?URL: https: //biz.ligazakon.net/analitycs/211819_skasuvannya-importnikh-mit-dlya-ukrani-shcho-tse-oznacha-na-praktits
5. Панасейко І. М., Губа М. О. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2. С. 50–54.
6. Дяченко О. В. Національні регулятори зовнішньоекономічної діяльності України. Вісник Хмельницького національного університету. *Економічні наук*и. 2015. № 5. С. 76–79.

Мураховець Юлія Юріївна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасному світі існує низка факторів, які прямо опосередковано впливають на економічний стан кожної з держав: кількість та якість природних, трудових ресурсів, обсяг капіталу країни, технології. Але існує непереборна сила чи форс – мажоні обставини, які неможливо передбачити. В випадку України, 24 лютого 2022 року стався переломний момент не тільки для політичної та соціальної, а й економічної структур.

Підтримка українського бізнесу є важливим завданням для забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти викликам війни. Навіть у нинішніх складних умовах держава робить доступні кроки для підтримки компаній, які опинилися в складних умовах.

Нині держава розробила ряд засобів підтримки для фізичних осіб підприємців та юридичних осіб:

Індивідуальні підприємці I та II груп у період дії військового стану та протягом року після його закінчення звільняються від сплати єдиного соціального внеску;

Підприємства та індивідуальні підприємці III групи звільняються від сплати єдиного соціального внеску за працівників, які вступили до лав збройних сил та інших збройних формувань (у тому числі територіальної оборони). Мито оплачує державу;

Відкладення сплати податків всім підприємств, які може їх платити;

Скасування всіх заходів нагляду над ринком і споживачем в усіх питаннях, крім регулювання цін і контролю над ціноутворенням. Вже запроваджено мораторій на перевірки всіх видів бізнесу.[1]

На початку весни 2022 року українська влада почала закликати підприємців, які знаходяться у безпеці, повертатися до роботи. За словами прем'єр – міністра України Дениса Шмигаля, від цього залежить перехід країни на економіку воєнного часу. Бізнес як важли-

вий інструмент держаної економіки повинен наповнювати бюджет, сплачуючи податки, давати робочі місця та забезпечувати населення необхідними товарами чи послугами.

За результатами опитування членів Американської торгівельної палати, на сьогодні повноцінно функціонують 60 відсотків компаній, ще третина працює частково, 5 відсотків тимчасово призупинили діяльність і лише 1 відсоток – повністю припинили роботу. Зараз до роботи повернулися більш як 80 відсотків підприємств.

Також варто зазначити, що з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україні було зареєстровано майже 150 тисяч нових бізнесів, з яких 132 тисячі – це фізичні особи – підприємці.

При цьому щомісяця кількість реєстрацій нових бізнесів лише зростає, а у перший тиждень серпня було зафіксовано найбільший показник – 5 306 нових ФОПів. Для порівняння – в останній мирний тиждень ця цифра складала – 5230 нових ФОП.

За перший місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають.

За оцінками Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% «невиробленого» ВВП. [2]

Слід зазначити, що серед новостворенних юридичних осіб, зареєстрованих у період з 24 лютого 2022 року, 78% становлять благодійні фонди, громадські організації та органи місцевого самоврядування. 22% нових зареєстрованих юридичних осіб в Україні є комерційними. Найбільш численними є такі види діяльності:

вирощування зернових, зернобобових та олійних культур;

неспеціалізована оптова торгівля;

комп'ютерне програмування;

будівництво житлових та нежитлових будівель;

оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням та кормами для тварин.

За короткий проміжок часу в сфері бізнесу з'явився новий сталий принцип «взаємодопомоги». Очевидно, що мікро та малий бізнес зараз переживає складні часи, аніж великі компанії, адже їхній запас міцності значно менший. Тим паче, що оцінка підприємцями власної фінансової стійкості в умовах війни закономірно погіршується. Але навіть в таких умовах як великий, так і малий бізнес намагається максимально підтримувати персонал.

Малий і середній бізнес намагається підтримати своїх працівників, але його можливості значно менші. Менше третини працівників отримують повну зарплату, а третина допомагає працівникам з переїздом і житлом. Однак кожен п'ятий представник малого чи середнього бізнесу вже не має можливості виплачувати зарплату працівникам. Переважна більшість запропонувала своїм працівникам неоплачувану відпустку, і лише 8% просто звільнили. Близько половини малого та середнього бізнесу скористалися запропонованою державою допомогою у розмірі 6, 5 тис. грн для тих, хто втратив роботу через війну, через систему «єПідтримка».

Слід зазначити, про економічний спад внаслідок окупації значної частини регіонів, де функціонують важливі підприємства та організації. Кабінет міністрів, в свою чергу, запустив програму евакуації приватних підприємств із «гарячих» точок країни в західні регіони. Ця програма покликана зберегти стратегічно важливі виробництва та робочі місця до повної перемоги України. Однак з часом постає все більше запитань щодо алгоритму дій з «економічної евакуації».

У першу чергу державну допомогу на вимушене переселення отримують стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності (хліб та інші продукти харчування, питну воду, одяг тощо) для забезпечення потреб цивільного населення та військовослужбовців.

Власник або керівник підприємства, яке не може працювати через військові дії, але бажає і може продовжувати діяльність в іншому місці, може заповнити анкету з інформацією про підприємство.

Після підтвердження заявки та уточнення всіх деталей організаційна група з Мінекономіки та відповідною військово – цивільною адміністрацією в західних областях України знаходить приміщення, які відповідають потребам для розміщення відповідного підприємства.

Після узгодження параметрів розташування з підприємством держава допомагає перевезти техніку та працівників на нове місце.

Зі свого боку, керівництво та члени податкового комітету Верховної Ради максимально підтримують ініціативу та роблять усе, щоб програма стала реальним робочим інструментом і допомогла зберегти українські підприємства.

Важливою проблемою слід виокремити ризики «втрати» керівника та кадрові ризики. По факту, керівників підприємств, після поста-

новки на облік у ТЦО, намагаються не залучати виконання обов'язку з несення військової служби. Однак це питання, яке потрібно вирішувати по існуючій процедурі (бронювання військовозобов'язаних) та впевнено працювати далі. Повинен завжди існувати запасний варіант у випадку «втрати» керівника. Момент мобілізації співробітників слід враховувати з точки зору механізму бронювання працівника. Підприємство має подати відповідні документи про бронювання. Важливим є те, що керівник має своїм підписом підтвердити це в трудовому договорі, в противному випадку буде притягнутий до кримінальної відповідальності. [3]

Не на користь розвитку бізнесу може відіграти ненадійність контрагентів. Надійний контрагент у минулому, може не виконати умови договору. Тому потрібно приймати кроки щодо мінімізації ризиків у цьому напрямку: звернути увагу на поставки з відстрочкою платежу, переукласти договір (змінивши умови), зробити перевірку надійності клієнтів, перевірити наявність підписаних первинних договорів.

Неприбутковість досі залишається істотною проблемою, що спричиняє припинення роботи більшості підприємств, установ та організацій. В умовах воєнного стану функціонування бізнесу більше пов'язано з інстинктом «самовиживання», аніж рейтинговий прорив. Підприємці стараються перекваліфікуватись та змінити своє направлення, розраховуючи на потреби населення.

Повноцінне відновлення роботи українського бізнесу поки що на етапі активного відновлення. Війна створила чимало проблем навіть для підприємців, які провадять діяльність в умовно безпечних регіонах.

Відтік персоналу, проблеми з доставкою товарів, значне підвищення цін, від'їзд більшості клієнтів та зниження платоспроможності тих, хто лишився – це не повний перелік проблем.

Аналізуючи вищевикладений матеріал, можна дійти до висновку, що український бізнес, незважаючи на зовнішні фактори може існувати, розвиватись та інвестувати все більше. Для цього держава запропонувала варіанти вирішення проблем, підприємці, в свою чергу, обирають зручніший та ефективніший спосіб.

На думку експертів головне прорахувати всі ризики, адже це є основою безпеки бізнесу. Керівник повинен прослідкувати чи все під контролем, проаналізувати всі помилки, скоригувати всі дії і знову повернутися до роботи. Не менш важливим аспектом є своєчасне бронювання керівників та працівників від мобілізації.

Сьогоднішній діалог підприємців і держави більше зосереджений в податковому плані. Не збільшення фіскального навантаження. Відновлення відшкодування ПДВ – важливі умови для розвитку.

В умовах воєнного стану законодавство для бізнесу змінюється щодня. Держава створила велику кількість можливостей. Тому слід зважити наявні ризики та скористатися всіма доступними стимулами та перевагами для розвитку бізнесу. Економіка повинна працювати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. https: //business.diia.gov.ua/wartime
2. https: //www.bbc.com/ukrainian/features-60757453
3. https: //biz.ligazakon.net/analitycs/212816_bezpeka-bznesu-pd-chas-vyni-top-10-porad-kervniku

Непийвода Анна Володимирівна,
Студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Питання, які стосуються господарського права займають багатьох спеціалістів, а також людей, котрі прагнуть краще розібратися в деталях цієї галузі, а саме укладання господарських договорів відіграє важливу роль.

Для того, щоб краще розібратися з даною темою, необхідно спочатку надати визначення господарському договору. Він представляє собою певне господарське правовідношення між двома або більше суб'єктами, зміст якого є безпосередньо їх договірні майнові зобов'язання діяти певним чином, наприклад: передати і прийняти майно, виконати роботу, надати послуги тощо.

За загальним правилом, встановленим Цивільним кодексом України (далі- ЦК України), договором визначається домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. [1]

На відміну від ЦК України, в Господарському кодексі України (далі – ГК України) чітко не міститься поняття господарського договору. Але звертається увага на те, що з господарського договору виникає господарське зобов'язання. У ГК України зазначено складові договору, а саме: суб'єктивний склад, господарча мета такого договору, майнова характеристика, чіткі зобов'язання сторін щодо порядку укладання, виконання, прийняття результатів виконання, припинення виконання договору, вирішення спірних моментів, певні особливості господарських договорів за видами т.п. [2]

Звертаючи увагу на господарські договори, то для них характерне певна процедура укладення. Тобто – це відповідний процес, погодження сторонами всіх його умов, які є істотними для його реалізації. Договір передбачаєнадання своєї пропозиції та прийняття пропозиції іншої сторони (крім договору приєднання). Як правило господарський договір, складається у формі єдиного документа. Що стосується умов, то обов'язково повинен бути певний ряд елементів, а саме: взаємна згода щодо умов договору, повинно зазначатися сторонами договору час, місце, момент, з якого він вважається укладеним та інші особливості, які стосуються відповідних видів договорів. Безпосередньо загальна процедура характеризується вимогами щодо укладення господарських договорів, які встановлені відповідними нормативно-правовими актами. До прикладу, договори за державним замовленням, тоді коли не є допустимим ухилення від даного замовлення. Також це можуть бути договір на організованих ринках капіталу, ярмарках. Ініціатором укладення договору може бути будь яка сторона, але вони обов'язково повинні бути правоздатні та дієздатні [3, с. 93]

Що стосується змісту, то він визначається вільним волевиявленням сторін. Господарський договір є укладеним тоді, коли сторони належним чином узгодили всі істотні умови. Для процедури внесення змін умов договору характерні певні етапи, а саме: надання пропозицій в письмовому вигляді іншій стороні щодо даних змін; 20- денний строк для розгляду наданих пропозицій; прийняття чи відхилення пропозицій. [4, с. 408]

Підставою для визнання договору недійсним є недотримання та невизначення всіх істотних умов що характерні для процедури укладання господарських договорів, але недійсність не спричиняє юридичних наслідків.

Відповідно до ГК України істотні умови – це ті умови, які необхідні для господарських договорів та ті, щодо яких на вимогу одного із сторін повинно бути досягнено згоду. Безпосередньою головними істотними умовами є предмет, строк дії договору та ціна [2].

У постанові Верховного Суду від 11.08.2021 у справі № 926/324/20, суд зазначив, що: «…Господарський договір не може існувати без істотних умов (частина 8 статті 181), недосягнення згоди з усіх істотних умов договору свідчить про те, що він неукладений. Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода». Істотність договору поширюється на права, обов'язки сторін і не повинна ігноруватись ними.

Сьогодні актуально та доречно звернути увагу на підписання господарських договір під час військового стану. Варто зазначити, що розділ, який стосується форс – мажорних обставин є доречним. Саме там зазначені обставини непереборної сили через які певні умови договору не можуть виконуватись. Тому сертифікатом Торгово-промислової палати України (ТПП). Проте, Листом від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1 ТПП засвідчила форс-мажорні обставини – військову агресію російської федерації проти України, що стало підставою запровадження воєнного стану, та підтвердила, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору. У своїй постанові від 21.08.2022 року у справі № 910/15264/21 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду звернув увагу, що настання форс-мажору не є підставою для зміни умов договору та звільнення від виконання зобов'язання. Цей висновок роз'яснює те, якщо під час війни ви не можете виконати свої зобов'язання за договором – це не є зміною умов договору, а звільнення від сплати штрафних санкцій [5].

Отже, розглянувши певні умови укладання господарських договорів варто зазначити, що необхідно дотримуватися процедури укладення сторонами господарського договору, яка закріплена в законодавстві. Однак зміст договору зазвичай визначається самими сторонами – це ґрунтується на принципі свободи договору. Головним є те, щоб було досягнуто мету, задля чого сторони укладали договір. Слід

дотримуватися процедуру для того, щоб договір був дійсним на виконувався.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

3. Щербина В. С. Господарське право: Підручник. 4 вид., перероб. і доп. Київ: «Юрінком Інтер», 2009. 640 с. URL: http: //kizmantehn.com.ua/wp content/uploads/2018/02/%D0%93%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE-%D0%A9%D0%B5%D1%80%D0%B1%-D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0-%D0%92-%D0%A1.pdf

4. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик, О. Г. Братель, Т. Д. Гурська; ред.: С. С. Бичкова. 3-тє вид., змін. та допов. Київ: Правова єдність, Алерта. 2014. 496 с. URL: https: //www.naiau.kiev.ua/news/nove-vidannya-pidruchnika-z-civilnogo-prava.html

5. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.08.2022 року у справі № 910/15264/21 URL: https: //verdictum.ligazakon.net/document/106078967?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.61758123.621687895.1668444926-2048768690.1620199651

Бугера Олександра Григоріївна, Нестеренко Аліна Олександрівна
Студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Попелюк В. П.*

ДЕРЖАВНА ГАРАНТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Саме існування зобов'язання не може бути доцільним без системи, яка допомагає цьому зобов'язанню бути виконаним і саме тому існують гарантії виконання зобов'язання. Оскільки не існує такої правової системи, яка зовсім унеможливлюєневиконання зобов'язання, але

є такі засоби, які максимально спрямовують свої зусилля на захист добросовісного учасника правовідносин від його недобросовісного контрагента. Невизначеність правової природи державної гарантії та відсутність нормативного закріплення в Господарському законодавстві щодо поняття та сутності гарантії як способу забезпечення виконання господарських зобов'язань зумовило звернути увагу на дану тему.

Цивільний кодекс України дає визначення поняттю гарантії лише в загальному аспекті. Так, за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку [1]. В такому випадку гарантія є одним з засобів виконання господарського зобов'язання, що здатна оптимально мінімізувати ризик здійснення господарської діяльності.Для належного розуміння гарантії потрібно розібратись і з іншими їївизначеннями.

Теоретики розкривають це поняття більш глибше, надаючи йому певних властивостей та розкриваючи його сутність. Наприклад, Молодико К. Ю. зазначає, що гарантія – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого гарант, на підставі вчиненого ним у письмовій формі одностороннього правочину (видачі гарантії), зобов'язаний сплатити зумовлену грошову винагороду бенефіціару, який протягом строку дії гарантії в належному місці та спосіб надав гарантії передбачені умовами гарантії документи, з яких припускається порушення забезпеченого гарантією обов'язків принципала перед бенефіціаром за відсутності явних доказів навмисного введення бенефіціара в оману гаранта щодо факту настання гарантійного випадку [2].

Важливо зазначити, що тільки для господарського права характерною є інститут державної гарантії, який не передбаченийцивільним законодавством.

На думку Гофмана О. Р., державна гарантія – письмове, строкове, платне, грошове зобов'язання держави Україна щодо виконання гарантованого зобов'язання перед кредитором, за умови прострочення його виконання боржником, в порядку встановленому законом та договором, що виникає на конкурсній основі, внаслідок прийняття відповідного акту Кабінету Міністрів України, в межах, за рахунок і за напрямами, визначеними законом про Державний бюджет Украї-

ни [3]. Тобто, державну гарантію можна розглядати, як зобов'язання держави щодо певних суб'єктів господарювання.

Використовується слово «державна» під час визначення поняття для того, щоб підкреслити, що вона забезпечується державою в особі Кабінету Міністрів України.

Деякі вчені говорять про те, що державна має значення різновиду державного боргу, прийнятого на себе державою чи місцевими органами самоврядування за зобов'язанням третіх осіб. Оскільки з правового погляду надання державної гарантії не є підставою для виникнення правовідносин із займу, в яких бере участь держава, а лише закріплює обов'язок держави виконати зобов'язання боржника в разі його неналежного виконання останнім перед третьою особою.

Крім того здійснення господарської діяльності є досить ризикованою діяльністю та жоден суб'єкт господарських правовідносинне може бути впевнений в тому, що з ним ніколи не станеться фінансова або виробнича криза, що може призвести до невиконання господарських зобов'язань або, як мінімум, ставить під сумнів виконання різного роду зобов'язання.

Також слід зазначити, що державна гарантія виступає способом виконання зобов'язання приватно-правового характеру, як один із потрібних методів, коли держава фінансує окремі сектори бізнесу та економіки для важливої мети –покращення і прискорення економічного розвитку країни. Також важливою характерною ознакою інституту державної гарантії є відсутність рівності сторін, оскільки гаранту- державі, притаманний особливий статус, який робить ці правовідносини імперативними за своїм змістом. Здійснення державної гарантії відбувається за рахунок грошових коштів, які були виділені з бюджету країни і цими коштами і обмежується така гарантія. Надання державної гарантії та основи цієї процедури визначені Бюджетним кодексом України, тобто її надання регулюється нормами публічного законодавства.

Отже, можна стверджувати, що державна гарантія є по-перше публічно-правовим інститутом, а по-друге є формою підтримки суб'єктів господарювання у розвитку яких зацікавлена держава. Само тому доцільно сказати, що державна гарантія є видом публічного зобов'язання, пов'язаного з публічним боргомі публічними витратами, оскільки в її основі лежить публічна мета.

Таким чином, державна гарантія слугує для забезпечення виконання зобов'язання певним суб'єктом, під час якого держава гарантує

виконання основного зобов'язання та буде стимулюватиборжника до належної поведінки.

Тому державна гарантія є необхідною складовою в розвитку різних сфер господарювання для подальшого покращення економічного становища країни і підтримки бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року.URL: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

2. Молодико К. Ю. Банківські гарантії у міжнародному та внутрішньому обігу: питання та практика застосування: монографія. К.: Підруч. і посіб. 2008.176 с.

3. Гофман О. Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: автореферат дисертації. О. 2014. 22 с.

Новікова Дар'я Віталіївна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасності транспортні перевезення стали невід'ємної частиною життя суспільства. Внутрішньодержавні, закордонні перевезення забезпечують наявність всього необхідного на полицях магазинів, для функціонування певних компаній, для задоволення потреб людей в цілому. Але зараз стабільне та комфортне життя для людей в нашій країні знаходиться під загрозою. Через військову агресію рф проти України закриваються митниці, повітряний простір та обмежуються будь-які перевезення. Виконання вже укладених договорів стикається з перепонами, а укладання нових стає доволі ризикованим. В даній роботі хочемо висвітлити як законодавство України щодо договору перевезення пристосувалося до умов воєнного стану та як ці договори укладаються та реалізуються на практиці. Детально хоче-

мо зосередити увагу на перевезенні саме вантажу деякими видами транспорту, так як, проаналізувавши судову практику, це питання є найбільш нагальною проблемою у системі господарювання в Україні.

Перш ніж перейти до сьогоденних обставин, слід зазначити що це за договори і їхнє процесуальне закріплення. Положення про перевезення вантажу міститься у ст. 307 Господарського кодексу України, де вказано, що господарське зобов'язання з перевезення вантажів виникає з укладення відповідного договору. В даному договорі зобов'язання сторін виникають у зв'язку з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання різним видом транспорту (залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами). В загальному проаналізувавши зазначену статтю, можемо підсумувати, що одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити переданий їй другою стороною (вантажовідправником) вантаж до пункту призначення в установлений законодавством чи договором строк та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (вантажоодержувачу), а вантажовідправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату [1]. Зобов'язання з перевезення конкретного вантажу виникає з договору перевезення, що укладається у момент прийняття перевізником від відправника вантажу разом з відповідним транспортним документом. Що стосується різних видів транспорту, слід зазначити, що так як транспорт є основним засобом здійснення договору перевезення, це неодмінно впливає на виконання договору, відповідно, і на зазначені в ньому умови.

Переходячи до кожного транспорту окремо, хочемо одразу зазначити, що перевезення вантажу повітряним транспортом на сьогодні можливе лише за мультимодальним перевезенням (транспортування вантажів за одним договором відбувається різним транспортом), враховуючи, що повітряний простір України закритий. Таке перевезення може відбуватися, коли вантажовідправник передає перевізнику вантаж, а той перевозить його будь-яким іншим ніж повітряним транспортом закордон, звідки вже вантаж може бути відправлений авіасполученням.

Що стосується залізниці, діяльність залізничного транспорту регламентована не тільки господарським законодавством, а й Статутом залізниць України, який було затверджено постановою Кабінету

Міністрів України № 457 від 06.04.1998. Статутом регламентуються порядок укладання договорів, організація та основні умови різних видів перевезення, зокрема вантажів, пасажирів та багажу тощо [2]. Оскільки на даний час відсутнє повітряне сполучення, автомобільні перевезення є обмеженими, залізниця стала головним, а в деяких регіонах чи не єдиними перевізником, це стає причиною прострочення строків доставки Укрзалізницею щодо багатьох укладених договорів. Як приклад можемо навести Рішення Господарського суду м. Києва від 26.09.2022 по справі № 910/6041/22 [3], де позивачем виступає ПАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», а відповідачем АТ «Українська залізниця». Позов було подано через те, що відповідачем прострочено термін доставки вантажу зі станцій відправлення, що і стало підставою звернення до суду. Договір перевезення в даному випадку передбачав здійснення перевезень протягом жовтня – листопада 2021 року, тобто до повномасштабного вторгнення. Але відповідач, тобто Укрзалізниця, подав клопотання про зменшення розміру штрафу (до 0! Гривень), яке обґрунтував знищенням значної частини об`єктів інфраструктури залізниці в наслідок військової агресії рф, а також що внаслідок знаходження залізничних шляхів, які ведуть до Маріуполя в зоні АТО, рух потягів було ускладнено і все це суттєво вплинуло на фінансове становище АТ. Позивач, в свою чергу, зазначив, що внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України м. Маріуполь, в якому знаходиться підприємство позивача, було окуповано, внаслідок обстрілів фактично знищені виробничі потужності підприємства [3]. Дослідивши всі докази та пояснення, надані сторонами, суд дійшов висновку, що наведенні відповідачем данні не є причиною для зменшення зобов'язання. Проаналізувавши наведене рішення, можемо зробити висновок, що, не дивлячись на значне навантаження залізничних шляхів, вагомими є строки, які зазначені саме в договорі і ті, які відповідають положенням Статуту. Якщо АТ «Укрзалізниця» завчасно було відомо про складність доставлення вантажу (АТО розпочалось у 2014, договір укладено у 2021) посилатися на це як на поважну причину порушення строків є недоцільним.

Що стосується водного транспорту, законодавчим нововведенням є Наказ Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом» від 15.04.2022. В даних Правилах окреслені загальні умови перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім

водним транспортом та визначають права і обов'язки перевізників, вантажовідправників, вантажоодержувачів та пасажирів. Вантажовідправник, що укладає договір про перевезення вантажу з перевізником, зобов'язаний до передачі вантажу надати інформацію про вантаж для внесення до внутрішнього коносаменту, а саме: розміри, кількість місць, кількість або вагу та питомий навантажувальний об'єм вантажу, маркування, необхідне для ідентифікації вантажу, характер, особливості та властивості вантажу, інформацію щодо митного режиму. Що стосується внутрішнього коносаменту, то визначення його також надано у Правилах: «Перевізний документ у електронній або паперовій формі, що засвідчує прийняття перевізником вантажу від вантажовідправника для здійснення перевезення внутрішніми водними шляхами у каботажному рейсі» [4]. Зауважимо, що дані правила не пов'язанні зі введенням воєнного стану, але є лише оновленням нормативно-правових актів щодо даного виду перевезення, їхнє запровадження надає більш чіткі вимоги щодо умов договору перевезення вантажу водним транспортом.

Також вважаємо за потрібне звернути увагу на Закон України (від 15.04.2014 р. № 1207-VII) «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». В цьому законодавчому акті, а саме у ч. 2, ст. 13-1, зазначено: «На період тимчасової окупації переміщення товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію усіма видами транспорту заборонено» [5]. Важливим аспектом цього положення є те, що таке перевезення неможливе лише на період тимчасової окупації. Тобто, якщо договір перевезення вантажу був укладений і за своїми строками виконання мав бути виконаний в період, коли територія не була окупована, зобов'язання мають бути виконані без перешкод. Якщо строки виконання договору перевезення в договорі не були визначені і тривали під час появи тимчасової окупаційної на території розміщення вантажоодержувача чи вантажовідправника, питання відповідальності сторін визначається за їхньою згодою чи в судовому порядку при прийнятті судом до уваги всі обставини виконання даного договору.

Отже, можемо зробити висновок, що форс-мажорні обставини, з якими стикаються сторони в договорі перевезення в умовах воєнного стану є майже неминучі, тому законодавчі зміни та практика

суду мають відповідати реаліям. Не менш важливим є пристосування суб'єктів господарювання до нових умов і передбачення в договорах, в тому числі і перевезення вантажів, ситуацій (пошкодження внаслідок військової агресії вантажу, прострочення перевезення тощо) за які може виникати господарська відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України: Закон України від16 січня 2003 року№ 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Про затвердження Статуту залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF#Text

3. Рішення Господарського суду міста Києва від 26.09.2022 по справі № 910/6041/22

4. Про затвердження Правил перевезення вантажів, пасажирів і багажу внутрішнім водним транспортом: Наказ Міністерства інфраструктури України від 15.04.2022URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0644-22#Text

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. *Відомості Верховної Ради України.*2014.№ 26 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

Онищенко Віолетта Віталіївна,

студентка 4-го курсу факультету цивільної на господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Подцерковний О. П.*

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Військова агресія російської федерації проти України виступила каталізатором значних зрушень в регулюванні суспільних відносин. Особливо гостро постала проблематика регулювання господарських відносин та захисту прав суб'єктів господарювання. Держава продовжує виконувати свої функції, а суспільство підлаштовуватись під нові реалії життя. Перед кожним суб'єктом господарювання постало питання збереження власного господарського потенціалу та сприяння підвищенню економіки в державі в умовах обмеження експорту,

послаблення інвестиційного сектору та стагнації економіки в цілому. Переорієнтування господарських процесів на обороноздатність країни, захист цивільного населення та відновлення суверенітету України актуалізовано питання стабільного провадження господарської діяльності в умовах найбільшої кризи в країні – війни.

Таким чином введення воєнного стану в Україні, як прямий наслідок військової агресії, має безпосередній вплив на господарські відносини. Дослідженням даної проблематики займалось велике коло науковців на практиків, серед яких варто виділити таких вчених, як О. Гончаренко, Л. Ніколенко, А. Толстих, Ю. Павлюченко, С. Сєрєбряк, І. Федуняк, О. Худенко, В. Щербина та ін.

Введення воєнного стану актуалізувало питання утвердження «спеціальних режимів» у сфері господарювання. Такий режим прямо передбачено Господарським кодексом України, а саме: «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [1].

Слушним вважаємо визначення спеціального режиму господарювання як правовий режим, який запроваджує особливий порядок здійсненнягосподарськоїдіяльностіна певнійтериторії, упевнійгалузіекономіки, на визначене або невизначене коло осіб, основними ознаками якого є змішана направленість правового впливу на господарські відносини для досягнення поставленої мети [5, с. 86].

Цілком зрозуміло, що в умовах військової агресії проти України господарська діяльність в першу чергу спрямовується на задоволення потреб української армії. Зокрема, укладаються договори щодо закупівлі критично необхідної оборонної продукції, нарощуються внутрішні темпи виробництва боєприпасів, військової амуніції тощо, продовжується мобілізаційний процес, виконуються державні контракти тощо та ін. Вагомого значення набуває забезпечення функціонування усіх гілок влади, задоволення критичних потреб суспільства під час збройної агресії. Тобто виконується вищезазначена норма щодо приведення господарської діяльності до оборонних потреб з метою захисту суверенітету України.

Однак наслідком війни є не тільки введення спеціального режиму господарювання. В цьому контексті зазначає про вплив на регулю-

вання господарських відносин Ю. Павлюченко: «Зміни після впровадження воєнного стану в Україні торкнулися проведення державної реєстрації; обов'язку отримання дозвільних документів про провадження господарської діяльності; обов'язку подавати звітність та інші документи; адміністрування та сплати деяких податків і зборів, надання податкових пільг; спрощення вимог до маркування імпортних продуктів харчування тощо [4, с. 279].

Військова агресія російської федерації проти України та введення воєнного стану безпосередньо вплинули на суб'єктів господарювання, наділивши їх, з одного боку, додатковими обов'язками, а з іншого – обмеживши в деяких аспектах можливість провадження господарської діяльності.

Зокрема, Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року № 4765-VI встановлюється, що в умовах воєнного стану за рішенням військового командування, погодженого з відповідною міською державною адміністрацією або виконавчим органом такої ради можливе примусове відчуження або вилучення майна [2]. На нашу думку, законодавча новела цілком відповідає спрямуванню господарської діяльності на забезпечення обороноздатності суверенної України, однак створює пряме обмеження стабільності провадження суб'єктами господарювання своєї діяльності.

З початку повномасштабного вторгнення українська влада активно працює над посиленням санкційного тиску на російську федерацію. Під обмеження діяльності не тільки транснаціональні корпорації, що співпрацюють з ворогом, але й українські компанії, що мають російських бенефіціарів. До таких обмежень можна віднести санкційний вплив, примусове вилучення майна, обмеження руху коштів та неможливість вчинення корпоративних операцій, які потребують нотаріального посвідчення тощо.

Мобілізаційний процес в Україні відкрив нову проблематику масових кадрових втрат на підприємствах, що становить одну з найбільших загроз стабільного функціонування господарського сектору. Не покращує стан і міграційний процес, адже українці логічно прагнуть зберегти власне життя та своїх близьких, внаслідок чого тимчасово залишають територію України. Зустрічаються вітчизняні суб'єкти господарювання і з логістичними проблемами, адже безліч

магістральних шляхів зруйновано, доводиться шукати виходи на нові ринки збуту.

Враховуючи загрози перед господарським сектором в Україні, законодавець мобілізує зусилля на спрощення та сприяння здійсненню господарської діяльності. Безпосередній вплив на дану проблематику мало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року № 314 [3].

Зокрема, зміни стосуються дозвільної системи провадження господарської діяльності. Зокрема, в період дії воєнного стану отримання дозволів не є обов'язковим. В тому числі господарювання дозволяється без подання декларації про провадження господарської діяльності. Якщо суб'єкт господарювання має на меті подати таку декларацію, то отримує право звернутись незалежно від свого зареєстрованого місцезнаходження або місця здійснення господарської діяльності. Подібні зміни покликані спростити процедуру отримання дозволу на здійснення господарювання, що виявляється найбільш актуальним в умовах численних воєнних злочинів в Україні.

Варто відзначити, що для суб'єктів господарювання припинено перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг. До того ж, перебіг строку дії всіх дозвільних документів продовжується на весь період дії воєнного стану. Враховуючи надзвичайну ситуацію в країні, законодавець спрощує процедуру засвідчення так званих «форс-мажорних обставин». Так, Листом торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року військову агресію російської федерації проти України визнано форс-мажорною обставиною, що дає змогу суб'єктам бізнесу відтермінувати виконання договірних зобов'язань [6]

Отже, військові дії в Україні зумовили перегляд національного законодавства, що регулює здійснення господарської діяльності. Актуальності набула проблематика зміни правового регулювання господарських відносин з метою, в першу чергу, забезпечення обороноздатності суверенної України, а з іншого – надання доступу до господарювання всім суб'єктам шляхом спрощення процедур отримання дозволів на провадження такої діяльності. Запровадження таких змін є умовою ефективного функціонування господарського сектору в країні за умов воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18. Ст. 144.
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 15. Ст. 99.
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. *Офіційний вісник України.* 2022. № 26. Ст. 1399.
4. Павлюченко Ю. Щодо особливостей господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану (до дня Національної поліції України):* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 1 липня 2022 року / Донецький державний університет внутрішніх справ, 2022. 398 с.
5. Сєребряк С. До визначення правової природи поняття «спеціальний режим» у сфері господарювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2022. № 1(43). С. 80-90.
6. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): Повідомлення Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. URL: https: //ips.ligazakon.net/document/view/MUS36779?an=1

Пиріг Анна Валеріївна,
студентка 4-го курсуфакультету прокуратиури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану стало доволі тяжко більшості суб'єктам господарювання виконувати відповідні зобов'язання частково або взагалі. Законодавством України було передбачено поняття форс-мажорних обставин, а саме воно було закріплено в Законі України «Про торгові промислові палати в Україні» від 02.12.1997р. № 671 (далі – ЗУ № 671) [1]. Дане положення є основою регулювання господарських договорів та відповідних відносин в умовах війни. А Лист від Торгово-промислової палати від 28.02.2022р (далі – Лист ТПП) [2]

взагалі визначив, що запровадження воєнного стану є надзвичайною, невідворотною та об'єктивною обставиною, тобто форс-мажорною ситуацією для суб'єктів господарювання. Тому існує потреба у дослідженні особливостей та проблемних аспектів виконання господарських зобов'язань, договорів з урахуванням законодавчої основи, зазначеної вище та на підставі судової практики.

Насамперед відмітимо, що визначення поняття форс-мажорних обставин міститься у ч.2 ст. 14-1 ЗУ № 671. Зокрема, такими обставинами є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами (збройний конфлікт, включаючи ворожі атаки, дії іноземного ворога, військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, акти тероризму, диверсії, введення комендантської години, тощо). Відповідно до цієї ж самої статті Торгово-промислова палата уповноважена засвідчувати відповідні обставини і видавати сертифікат про них.

Однак Лист ТПП не є достатньою підставою для звільнення від відповідальності за невиконання умов договору. Потрібно також доказати що саме форс-мажорна ситуація стала причиною відходження від певних зобов'язань. Наприклад, Постановою від 16 серпня 2022 року № 922/854/221 Касаційний господарський суд чітко дав зрозуміти, що необхідно застосовувати категорії стандартів доказування [3], чому приділив у справі багато уваги. Відповідач не подав відповідні докази в суді першої інстанції. А відповідно до ч.3 ст. 269 ГПК [4] апеляційний суд не досліджував докази, що не були подані до суду першої інстанції. В касаційному провадженні відповідач зміг викласти всі докази стосовно того, як саме на його діяльність вплинула форс-мажорна обставина та обґрунтовував обставини, що стали причиною неподання зазначених доказів до суду першої інстанції.

Також виникає питання щодо зміни умов договору. Чи можливо це? Заключну відповідь знову дав Касаційний господарський суд (Постанова від 30 серпня 2022 року № 910/15264/21) [5]. В цій справі суд посилався на свої попередні рішення, чим наголошував, що наявність форс-мажорних обставин не є підставою для примусової зміни договору. Можливе лише звільнення від відповідальності за невиконання умов договору. Однак, було також додано що сертифікат ТПП

не є підставою для внесення змін до договору, якщо самим договором не було передбачено такої можливості. Також Цивільний Кодекс передбачає можливість зміни умов договору за судовим порядком але тільки якщо ситуація підпадає під 4 умови, зазначених в ч.2 ст. 652 ЦКУ [6]. Позивач, який саме і намагався змінити умови договору в конкретній справі не навів відповідні умови, в результаті чого суд не задовольнив його позов.

Наступна ситуація і справа схожа з попередньою. Питання стосується відмови від договору, тобто його розірвання, якщо договір частково виконувався під час дії обставин непереробної сили? Тут відповідь буде майже ідентичною: сертифікат ТПП є підставою для звільнення від відповідальності за невиконання умов договору, але не є підставою для примусового розірвання договору, якщо це не було передбачено в самому договорі.

Також можна переглянути Окрему думку судді Кібенко О. Р. Касаційного господарського судувід 28 червня 2022 року по справі № 904/5328/21 [7], щоб доповнити відповіді до попередніх двох питань. Так, суддя, не погоджуючись з думкою та рішенням свої колег, зазначила, що незалежно від того, які зусилля або витрати понесла або могла понести форс-мажорна ситуація унеможливлює виконання умов договору в принципі. Головною причиною невиконання умов договору стала засуха. Також в своїй думці суддя наголосила, що на момент укладання договору засуха вже існувала певний проміжок часу. Тобто, з цього можна зробити висновок, що суд може враховувати період існування форс-мажорних обставин і чи збігається він з періодом невиконання умов договору.

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити наступні висновки:

1) навіть при наявності форс-мажорних обставин потрібно надати відповідні докази, як само вони вплинули на господарські зобов'язання сторони, щоб довести відсутність вини у невиконанні умов договору;

2) Сертифікат ТПП може бути підставою для звільнення від відповідальності за невиконання умов договору (за умови, якщо були надані відповідні докази), але він не є підставою для примусової зміни або розірвання договору в судовому порядку, якщо цього заздалегідь не було передбачено відповідними пунктами договору;

3) для того, щоб доказати невинуватість сторони у невиконанні умов договору у зв'язку з наявністю форс-мажорних обставин тре-

ба також враховувати період існування форс-мажорних обставин і чи збігається він з періодом невиконання умов договору.

Зазначені висновки можуть бути використані при встановлені обставин, що звільняють від господарсько-правової відповідальності в умовах воєнного стану. Адже суб'єкти господарювання мають розраховувати на належний захист своїх прав у випадках, якщо одна з сторін договору зловживає військовим положенням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про торгові промислові палати в Україні» від 02.12.1997р. № 671. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text
2. Лист від Торгово-промилової палати від 28.02.2022. № 2024/02.0-7.1 URL: https: //ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf
3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16.08.2022. № 922/854/21. URL: https: //verdictum.ligazakon.net/document/105793167
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991. № 1798. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/main/1798-12#Text
5. Постанова від 30.08.2022 р. Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. № 910/15264/21. URL: https: //verdictum.ligazakon.net/document/106078967
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
7. Окрема думка судді Кібенко О. Р. Касаційного господарського суду від 28.06.2022 р. № 904/5328/21. URL: https: // verdictum.ligazakon.net/document/105158693?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.129418764.1068474774.1668265102-1439972486.1665347610.

Плачкова Марія Харлампіївна,
студентка 4-ого курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» публічною закупівлею є придбання замовником товарів (бюджетна установа, яка оголошує закупівлю), робіт і послуг у встановленому законодавством порядку. Основною метою Закону є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції [1]. Не дивлячись на прагнення законодавця усунути незаконні діяння та зловживання правами у сфері публічних закупівель, учасники процедур публічних закупівель вдаються до порушення норм законодавства.

Головною особливістю відповідальності у сфері публічних закупівель є те, що вона покладається на посадових (службових) осіб, уповноважену особу, керівника замовника, а не на самого замовника, як юридичну особу. Основними нормативно-правовими актами, що встановлюють негативні наслідки для правопорушників у сфері публічних закупівель є Кримінальний Кодекс України (далі – КК України) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про закупівлі передбачається ст. 164-14 КУпАП. Відповідальність в цьому випадку накладається у вигляді штрафу, що обчислюється у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Відповідно до ч.1 ст. 164-14 КУпАП штраф накладається у випадку, якщо було порушено порядок визначення предмета закупівлі; несвоєчасно надано або не надано замовником роз'яснень щодо змісту тендерної документації; тендерна документація складена не у відповідності із вимогами закону; розмір забезпечення тендерної пропозиції, встановлений у тендерній документації, перевищує межі, визначені законом; не оприлюднено або порушено строки оприлюднення інформації про

закупівлі; порушено строки розгляду тендерної пропозиції [2]. При цьому повторне здійснення протиправних дій протягом року, зазначених у ч.1 ст. 164-14 КУпАП, має наслідком накладання вдвічі більшого штрафу.

Згідно із ч.3 ст. 164-14 КУпАП правопорушенням у сфері публічних закупівель також є придбання товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель відповідно до вимог закону; застосування конкурентного діалогу або торгів з обмеженою участю, або переговорної процедури закупівлі на умовах, що не передбачені законом; невідхилення тендерних пропозицій, які підлягали відхиленню; безпідставне відхилення тендерних пропозицій; укладення з переможцем процедури закупівлі, договору про закупівлю, умови якого не відповідають вимогам тендерної документації та/або тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі; внесення змін до істотних умов договору про закупівлю у випадках, що не передбачені законом; внесення недостовірних персональних даних до електронної системи закупівель та неоновлення у разі їх зміни; порушення строків оприлюднення тендерної документації [2]. Повторне здійснення цих правопорушень протягом року також тягне збільшений штраф.

За вищезазначені протиправні діяння можуть притягатися до відповідальності тільки службові (посадові), уповноважені особи замовника. Для керівника замовника передбачається адміністративна відповідальність тільки у випадку невиконання рішення Антимонопольного комітету України за результатами розгляду скарг суб'єктів оскарження; укладення договорів, які передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель, визначених законом (ч.5, 6 ст. 164-14 КУпАП) [2].

Загалом, в КУпАП не передбачена адміністративна відповідальність за вчинення певних протиправних дій у воєнний стан, але, на нашу думку, треба запровадити відповідні зміни до Кодексу. Насамперед, ввести відповідальність за правопорушення у сфері публічних закупівель під час воєнного стану, які становлять реальну загрозу державним та суспільним інтересам.

Необхідно зазначити те, що рішення про притягнення до адміністративної відповідальності за ч.1, 2 ст. 164-14 КУпАП приймає Державна аудиторська служба України (далі – ДАС України). Треба

підкреслити те, що в умовах війни змін у діяльності ДАС України не було введено, тому служба працює в звичайному режимі. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про публічні закупівлі» ДАС України здійснює моніторинг процедур публічних закупівель, за результатами якого складає висновок про результати моніторингу процедури закупівлі. У разі виявлення порушення законодавства, замовник має право протягом 5 робочих днів з дня оприлюднення висновку усунути порушення законодавства. Якщо замовник не усунув визначене у висновку порушення, а також висновок не оскаржено до суду, ДАС України після закінчення строку на оскарження до суду вчиняє дії щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері публічних закупівель [1]. ДАС України не може притягати до відповідальності за ч.3-6 ст. 164-14 КУпАП, тому що це є виключною компетенцією суду відповідно до ст. 221 КУпАП, але має право виявляти ці порушення.

Кримінальна відповідальність у сфері публічних закупівель передбачається КК України. Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями законодавства у сфері публічних закупівель є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України) [3]. За вчинення перелічених кримінальних правопорушень може притягуватись до відповідальності тільки службова особа. Відповідно до ч.3 ст. 18 КК України службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. З цього визначення можна зазначити таке, що до службових осіб відносяться керівники та службові особи замовників. Також, проаналізувавши приписи Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року за № 5, то можна дійти висновку, що уповноважена особа з публічних закупівель є також службовою особою. Отже, кримінальна відповідальність у сфері публічних закупівель покладається на посадових (службових) осіб, уповноважену особу, керівника

замовника. Рішення про притягнення до кримінальної відповідальності може приймати лише суд.

У зв'язку з початком війни в Україні КК України зазнав численних змін, в тому числі була введена відповідальність за крадіжку, грабіж, розбій під час воєнного стану. На нашу думку, треба запровадити кримінальну відповідальність у сфері публічних закупівель під час воєнного стану, тому що за суспільною небезпекою кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель під час воєнного стану не поступаються крадіжці, розбою та грабіжу.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що за порушення законодавства у сфері публічних закупівель адміністративну (у вигляді штрафів) або кримінальну відповідальність можуть нести виключно посадові (службові) особи, уповноважена особа, керівник замовника. В залежності від виду правопорушення рішення про притягнення до відповідальності приймає або Державна аудиторська служба України, або суд. Вважаємо за необхідне ввести кримінальну та адміністративну відповідальність у сфері публічних закупівель під час воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/conv#Text
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

Подцерковний Гліб Олегович,
студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Подцерковний О. П.*

ВОЄННА ЕКОНОМІКА ПОТРЕБУЄ ЖОРСТКОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСА

Економіка України зазнає колосальних збитків від початку повномасштабного вторгнення рф. Однак треба розуміти, що битви виграє

армія, а війну – економіка. Тому без працюючої і сильної економіки у війні не перемогти.

Війна потребує значних витрат ресурсів, людського капіталу, фінансів тощо. Під час бойових дій економіка будь-якої країни напружується і потребує перебудови. Її подекуди називають переходом на «військові рейки». Зазвичай, під цим словосполученням розуміється мобілізація усіх спроможностей держави забезпечувати максимум ресурсів (матеріальних та людських) для протидії ворогу.

Економіка воєнного часу повинна перетворюватися на більш розширене виробництво військових потреб, скорочуючи випуск цивільної продукції, спрямовуючи національні доходи на військові нужди за рахунок зменшення приватного споживання. Яскравим прикладом слугує Друга світова війна коли держави витрачали на армію величезний відсоток ВВП, а сама у США це було 42%, у Німеччині 69%, у Великобританії понад 50% та більше 70% в Японії. Через це уряди були змушені запровадити обмеження на приватне споживання. Як наголошувалось вище, ці держави використали саме прийом зменшення приватного використання, задля збільшення обсягу виробництва військової продукції. Наприклад, у США в останні роки Другої світової війни було неможливо придбати нову автівку для приватного використання.[1]

Під час війни у економіки є два основних напрямки, які повинні бути досконалими та ефективними. А саме, військові та цивільні потреби, де військова сфера повинна мати приоритет. Отже, велике значення має: виготовлення засобів збройної боротьби; організація військового господарства; відновлення пошкодженої інфраструктури; забезпечення виробництва цивільної продукції; підтримка соціальних потреб населення.

Ще одним міжнародним прикладом є створення урядом США «Ради з воєнного виробництва», вона займалась координацією виробництва, встановленням економічних пріоритетів та раціонального розподілу ресурсів. Рада займалася мінімізування зусиль та нераціональним використанням ресурсів, координувала питання, пов'язані з логістикою та розподілом обмежених засобів тощо. Можна зробити висновок, що Міністерство оборони зазначало потреби, а Рада воєнного виробництва, шукала шляхи забезпечення цих потреб.

Також в США інакше відбувалися державні закупівлі. «З метою забезпечення швидких і стабільних поставок уряд США перейшов

від тендерних контрактів до прямих переговорів. Щоб знизити ризик інвестицій під час війни для бізнесу, уряд використовував контракти, що передбачають оплату виробничих витрат плюс премії(cost-plus contracts). Уряд віддавав великі, складні замовлення великим фірмам, оскільки вони мали більше організаційного капіталу та з більшою ймовірністю могли виготовити продукцію.»[1]

Війна коштує дуже дорого, а тому, повинна бути надійна модель фінансування, яка зможе витримати високі темпи воєнної економіки. За підрахунками, для продовження успішної оборони України від московської навали та підтримки нашої економіки потрібно 5-7 мільярдів доларів на місяць (це майже 40-50% місячного довоєнного ВВП). Великою проблемою є те, що в України виробничі підприємства знаходяться під загрозою російських ракетних ударів. Значну частину інфраструктури було зруйновано або ж вона наразі не може використовуватися за призначенням. Це обмежує можливості бюджету отримувати значні суми за рахунок податків, які так потрібні економіці в цей складний для країни час.

Але особливістю української економіки воєнного часу є неможливість тотального переведення її потужностей на військове виробництво (на кшталт воюючих країн під час Другої світової війни), оскільки значну частку економіки займає сфера послуг, а не промислове виробництво. В свою чергу під час Другої світової війни уряди країн були змушені також підвищити податки. «Наприклад, кількість домогосподарств у США, які сплачували податок на доходи, виросла з 4 мільйонів у 1939 році до 50 мільйонів у 1945 році.»[1]

Натомість влада нашої країни, коли без фінансової допомоги західних партнерів, економіка країни не витримала б, вони скорочують, а в деяких сфера і зовсім скасовують податки. Але допомога яку ми отримуємо від союзників не може бути постійним джерелом фінансування військових витрат. Задля перемогти у цій війні, вітчизняна економіка повинна працювати як ніколи. Війна на виснаження з порожнім бюджетом неможлива.

Ще один прикладом дієвого засобу у своєму відомому есе «Як оплатити війну» Кейнс висловив думку, що «найкращим рішенням з фінансування війни є рішуче заохочення (а якщо потрібно, то й примус) домогосподарств, особливо багатих та з високими доходами, заощаджувати та купувати державні облігації»[2].В період з 1941 по 1946 рік в США населення складало майже 140 мільйонів осіб з яких

більше ніж 85 мільйонів придбали державних цінних паперів на 190 мільярдів доларів.

Отже, податками сплачувалося близько 45% витрат на війну, а решта фінансувалася за рахунок боргів та доходу від емісії грошей. «Такий підхід допоміг уряду через стримування приватних витрат з певним контролем за цінами не створювати інфляцію фінансуючи військові витрати.

Також треба відзначити дії нашого уряду, щодо механізму залучення безробітних до виконання суспільно корисних робіт, яка отримала назву «Армія відновлення». Ідея цього проекту полягає у тому, що безробітні які втратили роботу через військові дії зможуть бути залучені до виконання певних робіт, які мають оборонний характер. До них належать роботи, спрямовані на задоволення потреб ЗСУ, або жінших військових формувань, наприклад ТРО тощо, а також і на забезпечення загальних потреб функціонування економіки та життєдіяльності населення. Зокрема, це може бути: облаштування та укріплення блок-постів, будівництво окопів та бліндажів; заготівля дров для військових та населення; розбір завалів та відновлення житлових будинків, інших приміщень, пошкоджених під час терористичних ударів окупантів; відновлення мостів да дамб; розчищення автомобільних доріг від завалів тощо. В свою чергу держава буде оплачувати цю роботу на рівні мінімальної зарплати, яка з жовтня 2022 року складає 6700 грн.[3]. Вже такі суспільно корисні роботи запроваджені в Сумській та Чернігівській областях. Так, в Сумській області працевлаштовано майже 500 осіб. В Чернігівській області більше 100 осіб. Але цього занадто мало для перемоги в цій війні. Уряд повинен діяти більш рішуче і розвивати цей механізм допомоги як державі так і населенню.

Також треба і інші заходи регулювання, а саме розвиток сфери виробництва як для потреб армії так і для цивільного населення; також треба для недопущення безробіття вводити адміністрації підприємств, які не можуть самі працювати, наприклад коли власник уїхав за кордон і підприємство встало, то треба вводити адміністрацію і щоб воно працювало до закінчення війни під наглядом військової адміністрації. Тільки з таким регулюванням економіка буде розвиватися. А сильна економікаце запорука сучасної армії та перемоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Городниченко Ю. Воєнна економіка. П'ять уроків Другої світової для України URL: https: //nv.ua/ukr/opinion/rosiya-vede-viynu-na-visnazhennya-do-chogo-gotuvatisya-ukrajini-novini-ukrajini-50237566.html

2.How to Pay for the War. by J. M. Keynes Review by: F. A. Hayek. The Economic Journal Vol. 50, No. 198/199 (Jun. – Sep., 1940), pp. 321-326

3.»Армія відновлення»: відповіді на найпоширеніші запитання URL: https: //www.kmu.gov.ua/news/armiya-vidnovlennya-vidpovidi-na-najposhirenishi-zapitannya

4. Оносовський Д. Податки під час війни: що змінилося для бізнесу URL: https: //biz.ligazakon.net/analitycs/211250_podatki-pd-chas-vyni-shcho-zmnilosya-dlya-bznesu

5. Economy and the Second World War: The Cabinet Papers: URL: https: //www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/themes/control-industry-production.htm

Покрищенко Ірина Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ОСОБЛИВОСТІ ОРЕНДИ ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться на території України або в окремих її місцевостях з метою запобігання зовнішній агресії національній безпеці та територіальній цілісності держави. Його введення торкнулося змін і обмежень в більшості галузей права, зокрема цивільному, кримінальному, податковому, земельному, трудовому законодавствах. Безпосередньо це стосується і господарського права, адже здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання має суттєве значення і є однією з найважливіших складових функціонування та подальшого розвитку держави в цілому.

Особливу увагу варто приділити саме особливостям оренди державного та комунального майна в умовах воєнного стану, оскільки механізми управління державним і комунальним майном в цей період

стали більш простими, стрімкими та гнучкими. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»: під час дії воєнного стану Кабінет Міністрів України може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені цим Законом.[1]

Тому для регулювання цього питання було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану« від 27 травня 2022 року № 634 (далі – Постанова). Вона є обов'язковою для виконання як державним, так і комунальним орендодавцем.

Для будь-якого орендаря в пріоритеті буде та частина закону, яка міститиме в собі вказівку на звільнення від орендної плати, тим паче в такий складний не тільки політичний, а й економічний для держави час. Відповідно до Постанови, на період воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, але у будь-якому разі до 31 грудня 2022 р., за договорами оренди державного і комунального майна, чинними станом на 24 лютого 2022 р. або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24 лютого 2022 р. або раніше, звільняються від орендної плати орендарі державного і комунального майна.[2] Але Уряд встановив лише два випадки, коли орендарі звільняються від плати за оренду державного та комунального майна без згоди та рішення орендодавця або органу місцевого самоврядування, серед яких особи, які проходять військову службу та орендарі майна, що знаходиться в зоні бойових дій.

Важливо зазначити, що статус фізичної особи або фізичної особи-підприємця, яку призвали на військову службу після початку повномасштабного вторгнення згідно пп.1 п.1 Постанови, треба ще підтвердити відповідними документами, які мають надати орендодавцеві у строк до 60 календарних днів після завершення воєнного стану або припинення військової служби. Це може бути відповідний запис у військовому квитку або довідку з військкомату або військової частини. Проте сам спосіб такої передачі документів Постановою не передбачений, що являється наданням особі вільного вибору при вирішенні цього питання.

Найбільшою проблемою для всіх орендарів в умовах воєнного стану стало користування майном, яке знаходиться на території, де ведуться активні бойові дії. Таким особам було надано пільгову орен-

ду та запроваджено програму переміщення підприємств до більш безпечних областей для подальшого вдосконалення виробничого потенціалу країни. Цим правом можуть скористатися переможці електронних аукціонів, які взяли участь в аукціоні з метою переміщення виробництва для подальшого ведення господарської діяльності.

Для цього необхідно надати орендодавцю клопотання обласної військової адміністраціїпро сприяння переміщенню виробництва, видане обласною військовою адміністрацією за місцем розташування орендованого майна. За умови наявності такого клопотання, орендодавець зобов'язаний прийняти рішення про застосування пільгової орендної плати.

Що робити орендарю, якщо строк укладеного договору оренди державного та комунального майназакінчується саме на час впровадження воєнного стану? На це питання також є відповідь Уряду у Постанові, згідно з якою вищезазначені договори вважаються продовженими на період дії особливого стану – воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати скасування чи припинення такого стану. Для того, щоб продовжити такий договір окремі документи надавати не потрібно.

Зміни стосувалися також і в частині розірвання договору оренди державного та комунального майна, відповідно до яких таку процедуру було спрощено. Для цього орендарю необхідно надати орендодавцю заяву та копію заяви в PDF-форматі, підписану уповноваженою особою, шляхом направлення її на електронну пошту орендодавця, яка вказана відповідно у договорі.

Отже, всі особливості державного та комунального майна чітко зазначені у Постанові Кабінету Міністрів України. Окрім вищезазначених основних змін, в нормативно-правовому акті також було сконцентровано увагу на інших аспектах процедури, зокрема щодо авансового внеску та забезпечувального депозиту, скорочення проходження та спрощення процедури включення об'єкта оренди, особливостей проведення аукціонув період воєнного стану та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна. № 157-IX. (2019).URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-20#n5

2. Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану: Постанова). № 634.URL: ttps: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text

Попочебенюк Владлена Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена рядом аспектів. З одного боку правовий режим воєнного стану торкається усіх аспектів суспільного та державного життя. Для суб'єктів господарювання вкрай важливо продовжувати здійснювати господарську діяльність, так як таким чином вони прямо підтримують економіку України та продовжують сплачувати податки. З іншого боку суб'єкти господарювання повинні мати гарантії дотримання своїх прав та обов'язків, так як у разі здійснення порушення щодо них вони зазнають додаткових збитків. Тому дослідження умов та підстав притягнення особи до господарсько-правової відповідальності є актуальним питанням, яке має практичне значення – надання суб'єктам господарювання додаткових гарантій для активізації господарювання в умовах воєнного стану.

Для початку надамо визначення поняттю господарсько-правової відповідальності. Господарсько-правова відповідальність є інструментом примусу до виконання правових приписів (положень нормативно-правових та інших правових актів, умов господарських договорів та інших правил поведінки), проте, на відміну від радянського періоду, коли багатьма вченими державний примус розглядався як властивість заходів юридичної відповідальності, сьогодні, беззаперечно, так стверджувати не можна. Наприклад, заходи господарсько-правової відповідальності, що застосовуються стороною господарського договору у вигляді оперативно-господарських санкцій, або добровільна сплата штрафних санкцій чи добровільне відшкодування збитків в одних випадках прямо, в інших – опосередковано не пов'язані з державним примусом [1, с.12].

Господарсько-правова відповідальність є наслідком наявності у діях особи складу господарсько-правового правопорушення. Проте тут потрібно завжди мати на увазі, що відсутність окремого еле-

менту складу правопорушення нівелює підставу для застосування господарсько-правової відповідальності. Тому ми повинні звернути увагу на той факт, що в умовах воєнного стану господарсько-правова відповідальність застосовується до особи з рядом обмежень та перестороги.

Господарсько-правова відповідальність багато в чому схожа з цивільно-правовою відповідальністю, проте вона має і певні особливості, що відрізняють її не лише від останньої, а й від господарсько-правової відповідальності періоду планової економіки з її певними ознаками. Головною особливістю господарсько-правової відповідальності є сфера її застосування – сфера господарювання, яка зумовлює підставу її застосування та визначає коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності [2, с. 55].

Господарсько-правова відповідальність здебільшого має майновий характер. Ситуація полягає у тому, що господарсько-правова відповідальність на сьогодні не завжди може застосовуватись до суб'єкта, так як суб'єкт має бути звільнений від господарсько-правової відповідальності через відсутність вини. Зокрема, часто шкода суб'єкту господарювання заподіюється під впливом обставин форс-мажорного характеру [3, с. 36].

Ч.2 ст. 218 Господарського кодексу України передбачено, що у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилося неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

Торгово-промисловою палатою України було оприлюднено лист № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022, яким повідомлено, що військова агресія Російської Федерації проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили) [4].

Також, Торгово-промислова палата України на своєму сайті оприлюднила інформацію, що задля спрощення процедури засвідчення форс-мажорних обставин, вказаний лист слід вважати загальним офіційний листом щодо засвідчення форс-мажорних обставин, і його можна роздрукувати в якості відповідного підтвердження. Тобто, форс-мажорна обставина підтверджується незалежно від видачі індивідуального сертифіката. Вищезазначене рішення Торгово-про-

мислової палати України, розміщено у відкритому доступі на офіційному сайті Торгово-промислової палати України та може бути надане сторонами договору, як доказ настання форс-мажорних обставин.

Таким чином, для підтвердження наявності обставин непереборної сили, достатньо надати вказаний лист замість того, щоб проходити загальну процедуру засвідчення форс-мажорних обставин і отримувати персоніфікований сертифікат.

Варто зазначити, що в умовах дії форс-мажору строк виконання зобов'язань стороною, на яку впливають такі обставини, відсувається на весь період їх дії, маючи на увазі і ліквідацію їх наслідків; при цьому ця сторона не може бути звинувачена у простроченні.

Як наслідок з вищезазначеного, у зв'язку із визнанням Торгово-промисловою палатою України військової агресії Російської Федерації проти України форс-мажорною обставиною (обставини непереборної сили), сторони за договором можуть припинити виконання зобов'язань, через неможливість їх виконання, без застосування відповідальності за порушення договірних зобов'язань.

З цього приводу склалась судова практика. Верховний Суд у справі № 912/3323/20 пояснив, що існування обставин форс-мажору щодо порушення/невиконання зобов`язань, які виникли внаслідок укладення договору оренди між резидентами України, може доводитися будь-якими доказами. Як зазначає Верховний Суд у справі № 912/3323/20, ключовим є те, що непереборна сила робить неможливим виконання зобов`язання в принципі, незалежно від тих зусиль та матеріальних витрат, які сторона понесла чи могла понести [5].

Таким чином можна зробити такий висновок:

1. На сьогодні господарсько-правова відповідальність застосовується урахуванням дії в Україні правового режиму воєнного стану, який слугує форс-мажорною обставиною.

2. Трактування воєнного стану як форс-мажорної обставини з одного боку є обставиною, яка звільняє суб'єкта господарювання від тягаря відповідальності за заподіяння шкоди контрагенту при невиконанні договірних зобов'язань з причин, що не залежали від його волі. В таких обставинах форс-мажор є засобом захисту невинуватої особи від тиску господарсько-правової відповідальності.

3. З іншого боку посилання на форс-мажор може стати шляхом уникнення відповідальності для суб'єкта, який мав спроможність вчасно та у повному обсязі виконати свої зобов'язання за законом чи

за договором, але вирішив ухилитись від такого виконання, сподіваючись уникнути відповідальності через посилання на умови воєнного стану та збройної агресії Росії проти України як на форс-мажор.

4. Вирішення проблеми, яку погодив лист Торгово-промислової палати, є усталення судової практики. Верховний Суд повинен детально формувати правові позиції щодо застосування форс-мажорної обставини при виконанні зобов'язань у сфері господарювання в умовах воєнного стану. Крім цього потрібно полегшити умови для судового захисту порушених прав суб'єктів господарювання викликаних безпідставним посиланням сторони зобов'язання на форс-мажорні обставини.

5. Узагальнюючи, потрібно робити кроки в напрямі того, щоб на нормативному рівні деталізувати особливості посилання на форс-мажорні обставини як на підставу звільнення від господарсько-правової відповідальності. Акцент потрібно робити на тому, що особа, яка бажає застосування щодо неї наслідку настання форс-мажору, повинна не просто посилатись на факт наявності відповідної обставини, а також і довести причинно-наслідковий зв'язок між відповідною обставиною та наслідками у вигляді об'єктивного позбавлення особи можливості своєчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання за договором та за законом.

6. У сфері договірного регулювання господарських правовідносин та господарської відповідальності сторонам потрібно детальніше прописувати застосування форс-мажорних обставин. Сторони повинні розуміти, що виникнення, розвиток та припинення господарсько-правових відносин на сьогоднітісно переплітаються з вже наявною форс-мажорною обставиною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербина В. С. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень. *Юридичні науки.* 2013. Вип. 3. С. 10–16.

2. Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Х.: Право, 2008. 496 с.

3. Господарське право: Практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та інші; За заг. ред. В. С. Щербини. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

4. Лист ТПП від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. URL :
https: //ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf

5.Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.07.2021 у справі № 912/3323/20. URL**:** https: //verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

Родрігес Торрес Діана Володимирівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вкрай життєво важливого значення для народу України на сьогодні набули питання оборони держави України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Функціонування національної економіки, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій здійснюється в умовах особливого періоду, а саме – воєнного стану. Саме тому, забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності за даних обставин стає основою формування національних оборонних спроможностей.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року [4]. Після оголошення воєнного стану на території України та від початку активної фази бойових дій більша частина бізнесу була фактично паралізована через безліч обставин, в тому числі починаючи від морального і психологічного шоку до економічного спаду ділової активності та неможливості здійснення підприємствами своєї господарської діяльності, які знаходяться на території проведення бойових дій.

Поряд із реальним воєнним фронтом, очевидним та життєво необхідним, як зазначає А. Кузьменко, є запуск потужного економічного фронту, який у сьогоднішні непрості часи є надзвичайно важливим для суспільства. Без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану [5]. Власне тому держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законо-

давства та державних програм, які спрямовані на підтримку української економіки.

Цілком зрозуміло, що за таких умов єдиним можливим способом підтримки бізнесу, господарської діяльності є тотальна дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки. Відповідно до ст. 417 ГК України зазначається, що «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [1].

В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання. Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [4] уряд своєю постановою від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [3] врегулював цілий ряд інших питань, що стосуються здійснення господарської діяльності, а саме:

– на час воєнного стану здійснювати господарську діяльність можна без отримання дозволів, інших документів дозвільного характеру, ліцензій, на підставі декларації про провадження господарської діяльності, яку суб'єкти господарювання подають до Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до МВС;
– суб'єкту господарювання надано право за вибором подання декларації незалежно від задекларованого місцезнаходження (місця проживання), місця здійснення господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія або у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою;
– суб'єкти господарювання, які на підставі декларації набули право на здійснення господарської діяльності, у випадку відсутності відповідних дозвільних документів, невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення

чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності;

– на час воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з врахуванням часу, що минув до їх зупинення;
– строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану.

Варто відзначити, що дана постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. Це, в свою чергу, надасть значний поштовх у розвитку господарської діяльності та економіки загалом в умовах воєнного стану.

Слід зауважити, що 3 березня 2022 року Парламент схвалив Закон про зміни до Податкового кодексу, який передбачає введення нового тимчасового механізму оподаткування суб'єктів господарювання (оподаткування єдиним податком), на який вони добровільно можуть перейти [2]. Крім того, зміни передбачають також зупинення перебігу строків визначених Податковим кодексом на час воєнного стану.

Також, зважаючи на надзвичайно важку ситуацію, яка спіткала нашу державу, Торгово-промислова палата України ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що дає змогу суб'єктам бізнесу відтермінувати виконання договірних зобов'язань. З цією метою ТПП України видала офіційний лист-підтвердження настання форс-мажорних обставин у зв'язку з початком війни з РІ, який опублікувала на своєму офіційному сайті [6].

Таким чином, суцільна дерегуляція бізнесу та запровадження податкових пільг – це єдиний шлях задля ефективного функціонування економіки, нормального здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 3.03.2022 р. № 2118-IX. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
5. Кузьменко А. Бізнес у воєнний час : як змінилося законодавство. URL : https: //www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/
6. Офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL : https: //ips.ligazakon.net/document/mus36779?an=2

Рубан Катерина Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Попелюк В. П.*

ВНЕСЕННЯ ЗМІН В ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР НА ПІДСТАВІ РІШЕННЯ СУДУ

Господарський договір, на сьогоднішній день, є достатньо ефективним механізмом взаємодії учасників господарських правовідносин. Господарські договори виступають як засіб організації відносин між суб'єктами господарювання та важливим інструментом правової організації господарського життя суспільства. Хоча в Господарському кодексі немає визначення поняття «господарський договір», вирішенням цього завдання займається правова доктрина.

Укладання господарського договору є стартом правовідносин між його сторонами, а уже його виконання демонструє реалізаціюправ і обов'язків з приводу умов договору. Але саме в процесі виконання

нерідко виникає потреба внесення змін в договір, що регламентується нормами господарського законодавства

Вивченням теми внесення змін в господарський договір займалися багато вчених, зокрема: Беляневич О. А., («Господарське Договірне право України (теоретичні аспекти)»), до речі, дана робота є першим в українському правознавстві дослідженням господарського договірного права як одного з ключових інститутів господарського права України, Подоляк С. А.(«Господарський договір і його юридичні конструкції- недійсність, нікчемність, неукладеність – в сучасних умовах»), Гаврилішин А. П і Ошурко С. М. у співавторстві «Загальні положення про господарські договори в Україні») тощо.

Проте актуальність даної теми існує і сьогодні. Зумовлено це тим, що укладання господарських договорів є ефективним механізмом розвитку господарських відносин та економічних процесів

Найбільш оптимальним способом внесення змін – є двостороння домовленість, проте досягнути її вдається не завжди. Відповідно до ч. 4 ст. 188 Господарського кодексу України: у разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду. [1] Саме це законодавче положення і є об'єктом даного дослідження.

Судове рішення, яке буде прийняте за результатами такого звернення матиме владний характер, забезпечуватиметься примусом його виконання і обов'язково задовольняючи інтереси однієї сторони, обмежить реалізацію інтересів іншої. З огляду на те, що природа договору- це взаємна домовленість, то і судова практика, опираючись на принцип свободи договору та принцип диспозитивності, намагається рекомендувати контрагентам знаходити найбільш вигідний для них компроміс за взаємною згодою. Проте величезна кількість господарських спорів, предметом яких є вимога позивача до суду про зміну умов господарського договору, свідчить про відсутність взаємної згоди та існування необхідності внесення змін саме судом. Наприклад, захист принципу свободи договору простежується в судовому рішенні Господарського суду м. Києва № 910/1344/21. «Відповідно до ч. 1 ст. 626-628 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов`язків. Відповідно до статті 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні

умов договору з урахуванням вимог цього кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов`язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Визначений сторонами за договором розмір ставки орендної плати перебуває у межах, визначених законодавством у сфері земельних відносин. Доводи позивача з цього приводу є необґрунтованими та суперечать встановленим ст. 3 ЦК України принципам свободи договору та розумності. Доказів наявності інших обставин, що давали б підстави для зміни договору, також не надано. За таких обставини у позові відповідно до вимог ст. 16 ЦК України слід відмовити» [4].

Важливо зазначити, що вимога позивача про зміну умов договору звертається саме до суду, а не до відповідача. Тому це значним чином впливає на обраний позивачем спосіб захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав судом. Відповідно до п.6 ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України одним з таких способів є зміна правовідношення.[2] Тобто найбільш вдалим способом формулювання позовної вимоги в цій категорії справ буде: просити суд змінити спірні умови договору та викласти їх у певній редакції. Тобто закон пов'язує зміну договору саме з моментом набрання рішенням суду законної сили, а не з моментом подальшого виконання такого рішення сторонами – підписанням угоди.

Самостійними підставами внесення змін до договору наступні: істотне порушення договору другою стороною, істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, інші випадки, встановлені договором або законом. При зверненні до суду правова підстава має велике значення, адже саме вона окреслює предмет доказування.

У випадку істотного порушення договору, на позивача покладено обов'язок довести перед судом, що, по-перше, справді існувало порушення умов договору, а, по-друге, що таке порушення завдало шкоди позивачу. Часто на практиці суд відмовляє в задоволенні таких позовів саме через неможливість доведення позивачем завдання йому шкоди таким порушенням.

У випадку істотної зміни обставин позивач має довести одночасне існування таких обставин: у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути

після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; виконання договору порушило би співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Відмова в позові у таких спорах зумовлена неможливістю позивача довести вищевказані обставини. [3]

Важливим також є акцентувати увагу на тому, що процедура врегулювання спору відповідно до ст. 188 Господарського кодексу України береться до уваги судами, проте Велика Палата ВС, так і ВС висловлювалися щодо того, що недотримання визначеної статтею 188 ГК процедури не позбавляє сторони права на звернення до суду. Однак при цьому не було враховано те, що у випадку, коли сторони в договорі передбачили досудовий порядок врегулювання спору, така умова договору повинна виконуватися контрагентами так само, як і будь-яка інша умова. [5, с. 288]

У висновку можна сказати, що з огляду на судову практику, тенденції розвитку правових позицій Верховного Суду щодо захисту принципу свободи договору та принципу диспозитивності, доцільним вбачається законодавче закріплення обов'язкового досудового врегулювання спору щодо внесення змін в господарський договір. Так як правовідносини договірного характеру за своєю суттю засновані на домовленості двох сторін, то об'єктивним є спершу спробувати врегулювати спір самостійно, шляхом конструктивного діалогу, аби врахувати інтереси кожної сторони та досягти максимального консенсусу, адже це вигідно для обох контрагентів. На відміну від ситуації, коли судовим рішенням задовольнятимуться інтереси тільки однієї сторони. В даному випадку не обмежуватиметься конституційне право особи на судовий захист, а навпаки буде мотивуватись прагнення сторін до діалогу, що в свою чергу буде сприяти підвищенню правової культури учасників господарських відносин. Це дозволить виконати ще одне важливе завдання: зменшити завантаженість судової системи, раціонально зекономити фінансові, кадрові та технічні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс Українивід 16.01.2003 436-IV// ВідомостіВерховної Ради України. – 2003.- № 21-22 –URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1350

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. − 2003. − № 40-44 –URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4906

3. Рішення Господарського суду Київської області № 911/1054/20 від23.09.2020 р., – – URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/91747090

4. Рішення Господарського суду м. Києва № 910/1344/21 від 01.06.2021 р., – – URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/95973748

5. Беляневич О. А. Б44 Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

Руснак Софія Василівна,
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права і процесу Подцерковний О. П.*

АСПЕКТИ З КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ ІРЛАНДІЇ, ЯКІ МОЖНА ДОЛУЧИТИ ПРИ ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО АРБІТРАЖУ УКРАЇНИ

Останні роки можемо спостерігати тенденцію бажання та намагання великої кількості країн до вдосконалення арбітражу й його законодавства загалом на «теренах» своїх юрисдикцій. Звичайно, адже це дає великий крок у майбутнє не лише арбітражу на місцевостях, а й загалом поштовх до розвитку юриспруденції всієї країни. У підтвердження таких тезисів можемо навіть навести норму Статуту ООН, а саме її 33 статтю, котра дуже влучно та доречно наголошує на тому, що у тому випадку, коли спір сторін може поставити під загрозу безпеку та мир у всьому Світі, такі сторони мають для початку спробувати вирішити його за допомогою посередництва, перемирення, переговорів та Міжнародного Арбітражу.

Логічно, що поставити під загрозу цілісність та повноту проекції сенсу таких визначних понять загрожує видозміненим сприйняттям таких речей у головах соціуму. А крах основоположних цінностей людства недопустимий! Тож, можемо безпомилкового говорити про те, що Міжнародний Арбітраж це не аби який крок у майбутнє, майбутнє справедливості, вірності, честі та розвитку, адже рівень таких спорів просто вражаючий. Тому, розуміння важливості точної визна-

ченості з його основами реалізації та їх законного закріплення приходить саме.

В даній роботі хочемо певною мірою проаналізувати основи здійснення Міжнародного Комерційного Арбітражу Ірландії та визначити ті деякі аспекти, на яких варто було б зробити акцент в національному арбітражі України.

По-перше, варто сказати щодо законодавства, яким безпосередньо керується Ірландія при реалізації свого арбітражу. Дана країна пропонує знайоме застосовне право на основі Типового закону UNCITRAL 2006 року, проте, після внесених змін у 2010 Ірландія не знехтувала ними та внесла їх у своє законодавство, тому тепер це кваліфікується, як Типовий закон UNCITRAL 2010.

Для початку хочемо виокремити такий аспект, як приналежність справ. В даному випадку Ірландія окреслила невеликий перелік справ, які не розглядаються міжнародним арбітражем. І хоча ми в самому початку статті певною мірою говорили про багатогранність арбітражу в силу його масштабності маємо розуміти, що кожна складова юриспруденції має виконувати свої функції, але не кожна справа має таке велике значення міжнародного рівня аби передавати її до компетенції арбітражу. Наприклад, законодавство Ірландії виокремило наступні позиції:

– окремі трудові спори, щодо «умови найму чи винагороди будь-яких працівників, включно з особами, найнятими державними або місцевими органами влади, або підпорядкованими ними»;

– спори, щодо певних торгових суперечок, відповідно до Закону «Про трудові відносини»;

– спори, які проводить майновий арбітр, відповідно до Акту «Арбітраж та апеляція».

І зараз мова йде не про скорочення компетенції арбітражу, а лише про те, що «кожен має займатися своєю справою», і така пропозиція має місце виключно з міркувань економії часу арбітрам, котрі можуть витратити його на справу більш масштабну, яка безпосередньо буде відображати цілковито напрямок їх діяльності та на вдосконалення, і розширення особистого досвіду, щодо роботи з ними.

Другий аспект, який хотілося б згадати буде питання щодо самих арбітрів. Як ми знаємо існують відкрити та закриті списки арбітрів проблема використання яких постійно знаходиться на стадії обговорення та дискуту. Тут варто для початку зазначити, що Типовий закон

UNCITRAL2010 року в інтерпретації Ірландії чітко вказує про склад арбітражного суду з одного арбітра за замовчуванням. Така позиція перш за все відображає давню практику Ірландії щодо використання одного арбітра, проте головна його перевага в ефективності та економності, як стверджує Ірландія. На нашу думку це дійсно спірний, проте від цього не менш цікавий аспект, який варто було б спробувати в якості пілотного проекту використати в веденні національного арбітражу.

Повертаючись до теми, щодо списків арбітрів, слід також вказати, що законодавство Ірландії прописує, що жодних формальних кваліфікацій до арбітрів не застосовується, окрім обмеження дискримінації за ознакою приналежності до певного громадянства. Тут важливо визначити, що на нашу думку присутній більш аспект фривольностей, який аж занадто ігнорує даний момент. Вважаємо, що в цьому питанні, саме щодо кваліфікації, більш відповідально відноситься Україна, адже арбітр все ж має відповідати основним вимогам, що й визначають головні засади його роботи. Але, все ж момент більшого права вибору хотілося б перейняти з практики цієї країни.

У поєднанні із своїми теперішніми здобутками це чудовий показник професійності, стабільності та готовності йти далі. Адже лише уявіть собі на який рівень може вийти національний арбітраж України, якщо буде демонструвати такі високі показники якості своєї роботи. Ми зможемо надавати таких висококваліфікованих спеціалістів у такому зручному та широко-профільному форматі. Це ж просто поєднання найкращих вимог арбітражу, які тільки можна витребувати з цієї сфери діяльності.

І останнє про що хотілося б поговорити – це межі компетенції арбітражу. На даному етапі розвитку юриспруденції відбувається низка реформ у площині різних напрямків нашого законодавства. Безпосередньо мова йде про господарський, цивільний та адміністративний процеси. Наприклад, питання виключної підвідомчості справ державним судам може обмежити компетенцію МКА при ТПП України. Це стосується тих випадків, під час яких мова може йти про оскарження рішення арбітражу, яке здійснюється за місцем його знаходження, тоді, якщо рішення буде іноземного комерційного арбітражу, то скасувати його в Україні буде просто неможливо.

В Ірландії ж в даному питанні більше простежується про арбітражність. Так, дійсно, арбітраж в деяких випадках пересікається і

являється підвідомчим Великому суду Ірландії, проте на компетенцію арбітражу це аж ніяк не впливає, площа його повноважень від цього не зменшується, так як це відбувається у нас. Зокрема, це простежується у нормах законодавства, що не корегуються так грубо як наші і представляє багато гарантій «комфортної» роботи для арбітрів.

У висновку, хотілося б сказати, що реалізація національного арбітражу України дійсно варта визнання, проте, вона не ідеальна до чого завжди треба намагатися йти. Більшість дуже серйозних та нагальних проблем виникають через реформи законодавства в масштабному його розумінні, у той час коли арбітраж, як окрема складова, діє достатньо збалансовано і суб'єктивно має переглянути лише окремі аспекти своєї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Типовий закон UNCITRAL: URL: http: //www.uncitral.org/clout/search.jspx?lng=ru&f=en%23cloutDocument.country-ref0_s%3AIreland

2. Статут ООН: Розділ VI Мирне Розв'язання Спорів, ст. 33. – С. 17. URL: https: //unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

3. Урсатій А. Е. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: правове регулювання. *Міжнародне право в період турбулентності міжнародних відносин* : збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. інтернет-конференції (м. Одеса, 19 листоп. 2021 р.). Одеса : Гельветика, 2021. С. 394-396.

4. Вдосконалення міжнародного комерційного арбітражу в Україні як юрисдикційне сприяння зовнішньоекономічній діяльності. 2020.: URL: https: //coordynata.com.ua/vdoskonalenna-miznarodnogo-komercijnogo-arbitrazu-v-ukraini-ak-urisdikcijne-sprianna-zovnisnoekonomicnij-dialnosti

Саданова Юлія Олександрівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Гофман О. Р.*

РЕЙДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналізуючи статистику, з кожним роком, на жаль, кількість рейдерських атак має тенденцію збільшуватись. А повномасштабне

вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави ще більше ускладнило процес протистояння рейдерству, тому що воєнний час створює ще більший ризик для незаконного заволодіння чужим майном.

Із розробкою нового антирейдерського Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству», який набув чинності пізніше – 26 липня 2022 р. вже почали робитися певні кроки у мінімізації ризиків рейдерства. Також, після 24 лютого 2022 р. держава одразу закрила доступ до державних реєстрів з метою збереження та забезпечення захисту інформації про фізичних та юридичних осіб, а також майна цих осіб, яке зареєстроване у відповідних реєстрах. Більш того, Міністерство юстиції своєю Постановою від 6 березня 2022 р. № 209 закріпило, що державну реєстрацію в умовах воєнного стану можуть здійснювати тільки ті державні реєстратори, які віднесені до спеціально затвердженого Мін'юстом переліку державних реєстраторів та посадових осіб [2, 3].

До прийняття чергового антирейдерського Закону, законодавство дозволяло проводити реєстраційні дії незалежно від того, де знаходиться нерухоме майно. Саме тому рейдери підшукувати «лояльних/чорних» реєстраторів, які б погодились здійснити незаконну реєстрацію цього майна. А ось якраз новий Закон виключає можливість здійснювати таку реєстрацію за допомогою недобросовісних реєстраторів, причому на всій території України. Але також слід врахувати зворотній бік медалі. Введення територіального принципу реєстрації подалі призведе до певних незручностей і для законослухняних громадян, які мають нерухомість в інших містах, бо їм доведеться витратити більше часу й коштів для того, щоб зареєструвати таку нерухомість. Наступним нововведенням є те, що на держреєстраторів поклали зобов'язання одразу повідомляти власників, обтяжувачів і користувачів нерухомості щодо вчинення будь-яких реєстраційних дій. Вчасне інформування власників майна про незрозумілі реєстраційні дії з їхнім майном на користь третіх осіб має стати дієвим засобом протидії рейдерським атакам, оскільки це дає їм можливість та час подати заяву про заборону вчинення таких дій на строк до 10 днів і звернутися до суду для захисту свого майна від незаконних втручань. Дуже часто мала місце така схема, коли для рейдерського захоплення корпоративних прав, держреєстратору подавали підроблені докумен-

ти про перехід частки в статутному капіталі. Для вирішення цієї проблеми, новий Закон усуває ланцюжок із кількох реєстраторів, коли протиправні реєстраційні дії вчинялися на різних етапах реєстрації із різними реєстраторами, що значно ускладнювало оскарження таких реєстраційних дій. Відтепер можна буде робити запис у реєстрі відразу після нотаріального посвідчення. Тому, для того, щоб внести зміни до відомостей про таку юридичну особу, потрібно буде нотаріально засвідчити підписи учасників юрособи на установчих документах і рішеннях загальних зборів. Також, для того, щоб реєстратор отримав доступ до Державного реєстру речових прав, йому потрібно пройти багатофакторну аутентифікацію, порядок якої визначений Кабінетом Міністрів України. [1, 2].

Звичайно, такі нововведення усунуть велику кількість юридичних прогалин, які давали змогу рейдерам майже безперешкодно здійснювати рейдерські захоплення протягом багатьох років, але без сумніву основою всіх основ залишається грамотна внутрішня налагодженість праці юридичного відділу на підприємствах, оскільки це в інтересах суб'єктів господарювання і треба розуміти, що краще них самих за своє благополуччя ніхто не потурбується [2]. Як показує практика, нині відсутні універсальні методи захисту підприємства від рейдерських атак, проте за умови своєчасної та доречної побудови системи оборонних заходів та порядку їх застосування, шанси підприємства на успішне відвернення рейдерської загрози значно підвищуються [4, с. 345]. Розглянувши різноманітні джерела із зазначеної теми, в цілому науковці виділяють такі види заходів запобігання рейдерським атакам: правовий, фізичний та електронний захист.

Правовий захист підприємства полягає у: а) створенні й організації ефективної роботи юридичного та фінансово-економічного відділів; б) постійному спостереженні за всіма спробами отримати відомості про підприємство третіми особами (напр., з реєстрів чи кадастрів); в) утворенні надійного контрольного пакета акцій підприємства (понад 50%) г) постійному сприянні зацікавленості акціонерів (особливо дрібних) у збереженні та розвитку підприємства (виплата дивідендів, надання соціального пакету тощо) з метою утримання їх від спокуси продати свій пакет акцій зацікавленій стороні; ґ) створення акціонерного товариства закритого типу для того, щоб обмежити доступ до володіння та управління підприємством; д) внесення у статут підприємства відповідних положень та вимог для посилення

юридичного захисту підприємства; е) підтримці фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, контролю кредиторської заборгованості, існує ще спосіб «свідомого навішування боргів» – непоганий спосіб для обдурювання рейдерів, оскільки компанія з великою сумою заборгованості стає вже не такою привабливою; є) організації центральної бухгалтерії не на головній фірмі, а на одному із дочірніх підприємств задля уникнення небажаного доступу до інформації, а також «переливанні» капіталів та активів у дочірні сруктури; ж) організації системи постійного внутрішнього аудиту бухгалтерських та фінансових документів, перевірці стану документів та рівня їхнього захисту; з) організації надійного захисту інформації про співвласників та акціонерів підприємства, зберігання печаток, установчих документів і свідоцтв на власність підприємства, забезпеченні захисту їх від підробки; и) керівники підприємства в жодному разі не повинні підписувати порожні аркуші, непрочитані тексти договорів, угод чи інших документів із незрозумілим змістом, адже завжди існує ризик зіграти на користь рейдера; і) активному залученні та налагодженні контактів з людьми, які ухвалюють рішення: представниками влади, правоохоронцями, суддями (через звернення з позовними заявами), міжнародними судовими та правозахисними організаціями, які можуть допомогти врегулювати конфлікти та усунути загрози [4, с. 345 – 346, 6, с. 42].

Фізичний захист включає в себе: а) організацію ефективної системи підбору кадрів (компетентних, вірних та надійних фахівців) для роботи в органах управління підприємством; б) залучення для охорони підприємства досвідчених спеціалістів надійної та перевіреної охоронної агенції чи служби безпеки; в) охорону периметра підприємств, будівель і споруд, їхніх стін, дахів, підлоги, вікон, дверей; г) наявність сховищ та їхня укріпленість, надійність замків, воріт та шлагбаумів, забезпечення безпеки кабелів, якими передається інформація, безпеки приміщень, де зберігається інформація; ґ) розробці та реалізації інструкції щодо фізичного забезпечення безпеки персоналу у разі виникнення позаштатної ситуації, а також безпеки та захисту від викрадення працівників та членів їхніх сімей [4, с. 345 – 346, 5, с. 364].

Електронний захист передбачає: а) створення й організацію ефективної інформаційної безпеки підприємства; б) забезпечення захисту комерційної таємниціне тільки на папері, а й у кіберпрос-

торі; в) піар-захист та інформаційна війна проти агресора (активна медійна та громадська діяльність компанії та керівництва, спрямована на формування позитивної репутації підприємства, встановлення взаємозв'язків із громадкістю); г) створення відкритих та доступних каналів у соціальних мережах, куди можна транслювати в онлайн режимі будь-які підозрілі чи очевидно неправомірні дії правоохоронців та інших суб'єктів, використовувати будь-які засоби фіксації (відеокамеру, смартфони, диктофони) ґ) наявність зв'язків із журналістами та попередньо підготовлених заяв для преси д) впровадження датчиків руху, спеціальних пропусків, смарт замків тощо [4, с. 345 – 346, 6, с. 42 – 43].

Підсумуючи вищесказане, можна зробити висновок, що після набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству», реалізування певних рейдерських схем стане неможливою, а, у свою чергу, власники майна та бізнесу будуть мати набагато більше шансів захиститися від незаконних дій з боку третіх осіб [1, 2]. Завчасна та ретельна підготовка як нормальної, так і «аварійної» роботи з урахуванням такої величезної кількості різноманітних заходів захисту в подальшому забезпечить стійкість підприємства відносно зовнішніх загроз та значно зниже ризики його захоплення потенційними рейдерами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких Законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12 травня 2022 р. № 2255-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text

2. Гвелесіані Л. (2022, листопад). Антирейдерський закон: плюси та мінуси. *Журнал Юрист&Закон,* (44).URL: https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013193

3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2022 р. № 209. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п#Text

4. Сабецька Т. І. (2017). Механізми протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної безпеки підприємства. *Журнал Економіка і суспільство,* (8), 341 – 348. URL: https: //economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/60.pdf

5. Шутий М. (2017). Сутність та зміст фізичного захисту підприємств та організація забезпечення фізичного захисту. Навчально-науковий інституту

права ім. князя Володимира Великого МАУП. С. 364. URL: https: //science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13391/57.pdf

6. Іванов. В. (2017. липень – грудень). Інформаційне суспільство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики. (24). С. 42-43. https: //www.academia.edu/34925225/_PR_захист_бізнесу_під_час_рейдерського_захоплення_загальні_положення_та_алгоритми_рішень

Семененко Крістіна Анатоліївна,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна принесла за собою багато викликів для звичного життя людей і спричинила ряд змін до законодавства, в тому числі і у сфері господарської діяльності. За перший місяць воєнних дій показники експорту та імпорту в Україні різко скоротилися[1], що призвело до погіршення економічного стану та інфляції в нашій країні.

Держава намагається робити все можливе для підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання, які і так вже постраждали через постпандемічну нестабільність, тому з'являється низка нових нормативно-правових актів, що допомагають вести бізнес у надскладних умовах і зберігати конкуренто-спроможність нашої держави на світовому ринку. Було запроваджено нові правові норми у сфері валютного, митного і податкового регулювання.

Першою проблемою, із якою зіткнулись суб'єкти господарювання – як виконувати зобов'язання за ЗЕД-контрактами перед резидентами РФ та РБ після початку війни? Насамперед слід згадати Постанову НБУ № 18, згідно якої зупинені видаткові операції за рахунками резидентів РФ і Республіки Білорусь та заборонено здійснювати будь-які валютні операції із суб'єктами, що мають місцезнаходження у цих країнах [2]. Таким чином, вітчизняні суб'єкти господарювання

звільняються від відповідальності за порушення строків розрахунків за контрактами із резидентами цих країн. Постановою № 18 також скороченограничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів (180 календарних днів), що застосовується до операцій, які здійснюються з 05.04.2022 року.

Також варто зазначити, що постановою КМУ від 27.09.2022 № 1076 вводиться заборона на експорт українських товарів до РФ[3]. Цей нормативний акт є одним із елементів санкційного тиску на країну-агресора, і хоча де-факто з початку війни зовнішньоекономічна діяльність з РФ припинилася, необхідно було закріпити це на правовому рівні. Ембарго на експорт допомогло українським компаніям, які мали контрактні зобов'язання перед суб'єктами РФ, встановити юридичну чіткість у питанні невиконання зобов'язань та сконцентруватися на інших ринках.

Другою проблемою стала висока ставка податків на імпортні товари, а також зростаюча потреба населення у транспортних засобах. Оскільки через війну суттєво зросли ціни на всі товари та послуги, а купівельна спроможність в даний час є дуже низькою, ВРУ прийняла Закон2142-IX, яким передбачила пільгові умови для імпорту товарів на територію України. Відповідно до вищезгаданого закону в період із 06 квітня по 01 липня 2022 року звільнялися від оподаткування ввізним митом: товари, що ввозяться на митну територію України підприємствами для вільного обігу, а також транспортні засоби, які ввозяться громадянами. Позитивним зрушенням було те, що митне оформлення стало займати не більше години та деякі заходи контролю не проводились, що допомогло пришвидшити обіг товарів та доставку їх до кінцевого споживача в найкоротші терміни. Однак, з 01 липня 2022 року пільгові умови розмитнення імпортних товарів і зокрема транспорту були скасовані через суттєві втрати, які зазнав бюджет у зв'язку з такими змінами (для прикладу – лише від нульової ставки на розмитнення автомобілів до бюджету не надійшло близько 13 млрд грн). Незважаючи на це, є і позитивні моменти – законодавством закріплено звільнення від зборів до Пенсійного фонду України на легкові автомобілі, оснащені електродвигунами, а також Уряд схвалив і передав на розгляд до ВРУ законопроект про розмитнення авто через додаток «Дія». За словами Прем'єр-міністра Дениса Шмигаля, така новела фактично не має аналогів у світі і дозволить зробити розмитнення авто максимально комфортним – процес за-

йматиме максимум 5 хвилин, розрахунок платежу буде відбуватися автоматично і лише з урахуванням характеристик транспортного засобу (що стане своєрідною антикорупційною реформою), а сплатити кошти можна прямо в застосунку.

Також суттєвою проблемою при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності було отримання міжнародних дозволів на в'їзд, транзит та перевезення вантажів на територію країн Європейського Союзу. Окрім тривалості за часом такої процедури, перешкодою для вітчизняних суб'єктів господарювання був ще ліміт таких дозволів, які кожна країна видавала на рік, що значно гальмувало доступ української продукції до європейських ринків. Проте 29 червня 2022 року відбулися позитивні зміни, адже Україна та Європейський Союз підписали Угоду про вантажні перевезення автомобільним транспортом[4]. Відповідно до Угоди, відбулося спрощення бюрократичних процедур та скасовано обов'язок на отримання міжнародних дозволів на перевезення товарів (терміном на один рік з можливістю пролонгації). «Транспортний безвіз» надає можливість перетинати кордон з країнами ЄС без додаткових обмежень по кількості в'їздів та строку перебування, що суттєво полегшить доступ українських товарів до ЄС.

Не оминуло змін і ліцензування зовнішньоекономічної діяльності. Якщо раніше для заняття ЗЕД діяльністю потрібна була ліцензія, то зараз отримання дозвільних документів відповідно до постанови КМУ від 18 березня 2022 № 314 не вимагається (за виключенням певних видів товарів) – за спрощеною процедурою суб'єкт господарювання подає декларацію до Міністерства економіки України як в електронній (через додаток Дія), так і паперовій формі незалежно від місця перебування або реєстрації [5].

Також на території України відповідно до процесу євроінтеграції з 01 жовтня 2022 року почав діяти «митний безвіз». Україна приєдналася до міжнародної системи обміну митною інформацією (NCTS), що створює можливість переміщувати вантажі з ЄС до України (і навпаки) без додаткових переоформлень транзитних документів у межах Європейських країн. Завдяки спрощеній процедурі митне оформлення товарів займатиме від 5 до 15 хвилин, що значно пришвидшить міжнародну логістику, а імпортери зможуть заощаджувати кошти, адже тепер не потрібно кожного разу гарантувати вантаж.

Очікується, що в січні 2023 року набуде чинності закон «Про митний тариф України» що допоможе стандартизувати зовнішньо-тор-

гівельну документацію, а також буде ратифікована Угода про вільну торгівлю з Туреччиною.

Отже, ми можемо зробити висновок, що війна спричинила багато проблем у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності, проте існують дієві правові механізми виходу із кризових ситуацій, а законодавство постійно оновлюється, щоб врегулювати актуальні для сьогодення проблеми. Характерною рисою останніх змін до законодавства стала цифровізація і спрощення процедур митного оформлення, що допомагає подолати корупцію та створити максимально сприятливі умови для суб'єктів господарської діяльності. Позитивним зрушенням стало прискорення євроінтеграційних процесів, що призвело до полегшення доступ українських товарів до ринків ЄС і допомагає підтримати вітчизняну економіку у надскладні часи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зовнішня торгівля України товарами у І кварталі 2022 року: експрес-випуск / Державна служба статистики України, 2022. URL: http: //www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/05/3_4.pdf
2. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 19. С. 317. Ст. 1042.
3. Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України № 1076 від 27.09.2022. URL: https: //www.kmu.gov.ua/npas/pro-zaboronu-vyvezennia-tovariv-z-u-a1076
4. Угода між Україною та Європейським Союзом про вантажні перевезення автомобільним транспортом від 29.06.2022. Офіційний вісник України.2022 № 76. С.11. Ст. 4566
5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова КМУ № 314 від 18.03.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 26. С. 24. Ст. 1399.

Сєннікова Анастасія Артурівна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабної війни в Україні змусив законодавця почати пошуки нових механізмів для регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану, які будуть направлені на ефективну підтримку міжнародних відносин, що є важливими, а також на пошуки нових ринків збуту української продукції і послуг. Війна зумовлює зужиткувати комплекс обмежень для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, змінити практику організації діяльності. В умовах війни важливо закцентувати на оптимізації торгівельних відносин, а саме підтримати імпорт товарів, які наразі мають велике значення для держави та мають високу цінність для економіки України, та сприяти експорту нашої продукції для збагачення державного бюджету.

Враховуючи винятковість подій, що відбуваються сьогодні на території України, проблематика питання про регулювання діяльності є досить значущим в розвитку та підтримці економіки країни.

На сьогоднішній день зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) є досить важливим сектором національного народного господарства, який значно впливає на економічний розвиток країни. Найбільшою статтею українського експорту можна назвати сільськогосподарську продукцію. Україна, як правило, є найбільшим у світі виробником соняшникового шроту, олії та насіння і найбільшим у світі експортером соняшникового шроту та олії.

Такі дослідники, як О. Г. Мельник, Х. С. Передало, Ю. В. Горошко, які аналізують ефективність організації зовнішньоекономічної діяльності в Україні, а також пропонують шляхи вдосконалення практичних процесів впливу на зовнішньоекономічну діяльність в умовах нестабільної ситуації, зазначили, що практика регулювання діяльності потребує покращення у зв’язку з важливістю міжнарод-

них зв'язків, які набувають особливого значення у воєнний час для підтримки економіки та подолання післявоєнної кризи [1, с. 79].

З огляду на вищезазначене, на сьогодні удосконалення регуляторних інструментів є нагальним питанням, а саме нормативно-правові акти, що ініціюють процес зовнішньоекономічної діяльності. Водночас першочерговим завданням слід вважати роботу над вдосконаленням інструментів правового регулювання, зокрема законодавчої бази, яка в умовах війни наділена значним регуляторним потенціалом і може реально стимулювати чи стримувати зовнішньоекономічну активність [3].

Наразі в умовах війни суб'єкти ЗЕД стикаються з багатьма проблемами. За офіційними даними Міністерства економіки України, експорт українських товарів з початку війни скоротився вдвічі, а імпорт – більш ніж втричі, порівняно з даними за лютий 2022 року.

Активні бойові дії призвели до закриття багатьох олійнопереробних підприємств, портів. Безупинний контрнаступ з боку країни-агресора завдав пошкоджень інфраструктурі внутрішнього транспорту, інфраструктурі зберігання та переробній інфраструктурі, що вплинуло на продукцію, призначену для експортних ринків. Великий відтік людського ресурсу, зниження результативності і якості праці через погіршення умов праці – недостатньої безпеки та відсутності перспектив для розвитку працівників (підвищення кваліфікації) в силу ускладнення ситуації [2].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не містить в собі жодних уточнень щодо правил або заборон щодо імпорту та експорту товарів під час війни [4]. Але велика увага звернута до обмежень торгівлі з країною-агресором, тобто ембарго.

Верховна Рада України є найвищим органом, який має повноваження на введення ембарго на торгівлю з країною-агресором (ст. 9), але у Законі України про ЗЕД в статті 29 відмічена можливість, що у разі якщо дискримінаційні та/або недружні дії щодо України застосовуються державою, визнаною ВРУ державою-агресором та/або державою-окупантом, заходи у відповідь можуть застосовуватися за рішенням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) за спрощеною процедурою [5]. Ще 23 грудня 2021 року КМУ скористався цією процедурою та прийняв Постанову № 1354, яка запровадила часткове ембарго на товар походженням з росії [6].

24 лютого поточного року Державна митна служба опублікувала рішення про припинення роботи окремих митних пунктів пропуску

на кордоні з росією та білоруссю. Пізніше КМУ опублікувало Розпорядження № 188-р від 26 лютого 2022 року, яким офіційно тимчасово було закрито деякі пункти пропуску через державний кордон та пунктів контролю [7].

ЗЕД відноситься до тієї діяльності яка повинна ліцензуватися, за п. 25 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності«.

Постановою № 314 від 18.03.2022, КМУ суттєво спростило процедуру отримання суб'єктами господарювання права на провадження окремих видів господарської діяльності, але це не стосувалося зовнішньоекономічної діяльності. Але вже 10 березня 2022 року зареєстровано наказ від Міністерства економіки України, в якому затверджується «Тимчасовий порядок ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України» від 29 грудня 2021 р. № 1424. Згідно з цим наказом оформлення ліцензії або підготовка листа з відмовою у її видачі повинно здійснюватися протягом двох днів [8; 9].

Таким чином, законодавство передбачає можливість здійснення зовнішньоекономічної діяльності, незважаючи на перебування в умовах воєнного стану, але суб'єктам господарювання, що займаються такою діяльністю важливо пам'ятати про постійне оновлення законодавства в цій сфері.

Від 27 грудня 2017 р. № 1017-р КМУ прийняв розпорядження про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки (далі – Стратегія), яка й зараз є чинною [10]. Ця Стратегія приділяла увагу тенденціям розвитку експортної торгівлі України, та з огляду на цю стратегію можна виділити три головні задачі:

– по-перше, сформування сприятливих для стимуляції торгівлі;
– по-друге, розвиток надання послуг для підтримки бізнесу та торгівлі в післявоєнні часи;
– по-третє, підвищення кваліфікації суб'єктів господарювання, які приймають участь в міжнародній торгівлі.

Отже, оглянувши дане питання, можна зробити висновок, що у такій несприятливій ситуації, здійснення зовнішньоекономічної діяльності є досить можливим, але потребує динамічного підходу до регулювання й, не зважаючи на війну ЗЕД, має перспективи розвитку. Зокрема, потрібно бути готовими до виходу на нові ринки збуту,

однак для успіху необхідно працювати над розвитком торгівлі: продукція високої якості, технологічні товари та послуги, які будуть належними щодо вимог європейських ринків, підтримання діяльності українських експортерів [2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник О. Г., Передало Х. С., Горошко Ю. В. Оцінювання результативності управління зовнішньо- економічною діяльністю на основі цільових показників. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 2(6). С. 72–81.

2. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство.* 2022.№ 38. URL: https: //economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262\

3. Бебік Т. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https: //biz.ligazakon.net/analitycs/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України в редакції від 29.09.2022 р. № 2561-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України в редакції від 01.08.2022 р. 1591-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12/

6.Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1147. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2015-%D0%BF#Text

7. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2022 р. № 188-р.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text

8. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text

9. Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України 29 грудня 2021 р. № 1424 : Наказ Міністерства економіки України від 10.03.2022№ 393-22 URL: https: //ips.ligazakon.net/document/view/RE37657?an=1

10. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів Українивід 27 грудня 2017 р. № 1017-р.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text

Собцева Ангеліна Романівна,
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Попелюк В. П.*

РЕАЛІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Попри реальні складнощі у веденні та започаткуванні бізнесу в умовах війни, український народ продовжує боротися, займаючись підприємницькою діяльністю, сплачуючи податки, допомагаючи різноманітними ініціативами постраждалим від війни, а також ЗСУ.

На сьогоднішній день, тема ведення бізнесу в таких умовах є максимально актуальною. Існують великі проблеми ведення бізнесу, що пояснюється такими фактами: переселення людей з постійного місця проживання в безпечніші регіони, втрата роботи, великі збитки на підприємствах, ракетні обстріли ворогом та інше.

Проте є певні переваги, як продовжувати вести бізнес, так і розпочинати його. Наприклад, великому бізнесу, обсяг доходу якого за календарний рік не перевищував 10 млрд. грн., дозволяється користуватися спрощеною системою та сплачувати єдиний податок 2%;зниження ПДВ на пальне до 7% та скасування акцизу; підприємці-єдинники, які не мають доходу, звільняються від ЄСВ за себе, а також за мобілізованих на військову службу працівників; видача позик до 60 млн.грн. будь-якому бізнесу під 0%.

В умовах воєнного стану з огляду на необхідність забезпечення достовірності відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, реалізовано можливість проведення найбільш нагальних реєстраційних дій та встановлено особливості їх проведення[1].

Бізнес потребує проведення державної реєстрації створення, припинення та внесення змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

З огляду на це, особливо в умовах воєнного стану в державі, постало надважливе функціонування механізму спрощення процедури, шляхом створення онлайн-режиму, що дозволить оформлювати до-

кументи без зайвих паперів та черг. На сьогодні спрощенню процесу реєстрації стає у нагоді портал «ДІЯ».

До 28 березня на порталі «ДІЯ» було відновлено такі послуги: автоматичну реєстрацію ФОП, внесення змін про ФОП, припинення ФОП, реєстрація ТОВ.

Нажаль, війна продовжується та українцям, як і українському бізнесу потрібно підготуватись до цього. Для забезпечення діяльності державного та приватного сектору, уряд та парламент прийняли та приймають значну кількість нормативно-правових актів.

Проаналізувавши головні зміни в законодавстві, можна зазначити нові аспекти ведення бізнесу:

1. Положення про форс-мажор: оскільки торгово-промислова палата України офіційно засвідчила факт настання форс-мажору, кожен суб'єкт господарської діяльності або фізична особа, які мають ті чи інші зобов'язання за договором, можуть підтвердити неможливість його виконувати протягом дії воєнного стану. Наприклад, кредитор не може вимагати від боржника сплати неустойки, про що свідчить. Проте, виконати зазначені обов'язки необхідно відразу після припинення дії непереборної сили. Обов'язково варто пам'ятати, що форс-мажор це не «амністія»за будь-які порушення договорів, та не звільненнявід зобов'язань щодо виконання договору, а лише звільнення від відповідальності за його порушення внаслідок таких обставин. [2]

2. Реєстрація ФОП зараз: з точки зору оподаткування, зараз мабуть найкращий час легалізувати свій бізнес. Оскільки, реєстрація фізичної особи – підприємця або юридичної особи здійснюється за спрощеною процедурою. На сьогоднішній день, ФОП може добровільно обирати, чи сплачувати ЄСВ. Єдиний податок 1 та 2 група платять добровільно. А 3 група може сплачувати 2% замість 5% єдиного податку. Тобто, зараз реєстрація ФОП дасть можливість отримувати легальний дохід з мінімальним оподаткуванням.

3. Незаконні дії з боку роботодавця: примушування до відпусток за свій рахунок, безпідставна невиплата заробітньої плати при звичайному робочому навантаженні, незаконні звільнення – всі ці порушення можуть обернутись судовими процесами, накладенням штрафів та відкриттям виконавчих проваджень.

4. Фіксування порушень: якщо зараз особа не має можливості звернутись до суду для захисту своїх прав, потрібно зафіксувати їх

порушення. В судових процесах докази відіграють важливу роль, тому потрібно зберегти фото, документи, відео, контакти осіб, які можуть бути свідками. В подальшому це допоможе встановити факти порушень.

5. Продовження роботи бізнесу, що забезпечить підтримку економіки України у цей надскладний час. Функціонування бізнесу дає можливість підтримувати співробітників компаній, Збройні Сили України та країну в цілому, наближаючи нашу перемогу. Всі ці дії створюють підґрунтя для подальшого якнайшвидшого відновлення економіки та розвитку України.

Ще з початку повномасштабного вторгнення на територію України вищі посадові особи та органи державної влади закликали населення відновлювати бізнес, тим самим стимулювати підвищення рівня економіки нашої держави.

Отже, враховуючи всі обставини, навіть в умовах війни, бізнес повинен продовжувати свою діяльність. Та спираючись на всі статистичні дані, а також на успіхи Збройних Сил України на полі бою, ведення та започаткування бізнесу в Україні буде тільки розширюватись, а економіка України буде розвиватись та рости.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209.

2. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань: Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 17 грудня 2013року № 14.

3. БоркаЯ. (2022). Voiennyi stan: yak vesty biznes [Martial law: how to do business] Liga zakon.URL: https: //jurliga.ligazakon.net/analitycs/212377_vonniy-stan-yak-vesti-bznes---poradi-yurista

Кравченко Марія Олександрівна, Станкова Вікторія Миколаївна
студенки 4 –го курсу факультету прокуратури і слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ НА БІРЖАХ, АУКЦІОНАХ, КОНКУРСАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку зі збройним нападом з боку російської федерації 24 лютого 2022року, Указом Президента України введено воєнний стан, який в подальшому був декілька разів продовжений. Відтак, з початку повномасштабного вторгнення минуло майже дев'ять місяців. За цей час законодавство зазнало чимало змін у всіх сферах, зокрема і господарської діяльності, проте деякі аспекти так і залишились неврегульованими. Важливим питанням господарського права є господарський договір, актуальність цього питання полягає у тому, що цей договір є одним із важливіших засобів організації відносин між суб'єктами господарювання, а також основним елементом правової організації господарської діяльності та життя в суспільстві. Сфері господарського права вже присвячено чимало наукових робіт, проте це дає можливість для детального вивчення та аналізу робіт науковців та нормативно-правових актів, у сфері яка регулює договірні правовідносини у господарському праві [1, с. 351].

Це питання актуалізували, зазначили важливість для суспільства договірних правовідносин багато науковців у сфері права, які були зацікавлені у вивченні, пошуку поліпшення та удосконалення важливих аспектів господарського права. Серед таких можна виділити Полішко Н. Л., Мілаш В. С., Задихайла Д. В., Парасюка В. М. та інших.

Розглядаючи норму статті 650 Цивільного кодексу України, можна зазначити, що особливостями укладення договорів на організованих ринках капіталу, організованих товарних ринках, аукціонах, конкурсах встановлюються відповідними актами цивільного законодавства. Таке трактування статті дає можливість узагальнити, що Цивільний кодекс України не регулює більш деталізовано особливості укладання таких договорів [2].

Якщо звернути увагу на статтю 185 Господарського кодексу України, то в ній теж зазначаються особливості укладання господарських договорів, а саме, до укладення господарських договорів на організованих ринках капіталу, організованих товарних ринках, оптових ярмарках, публічних торгах застосовуються загальні правила укладення договорів на основі вільного волевиявлення, з урахуванням нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність відповідних організованих ринків капіталу, організованих товарних ринків, ярмарків та публічних торгів. Тобто дана норма статті теж не регулює та не розкриває особливостей укладання таких договорів, проте відсилає до інших нормативно-правових актів. Це може викликати певні незручності, через те що укладання біржових торгів має свій порядок, який складається з кількох стадій, а їх порушення може викликати визнання договору нікчемним або недійсним [3].

Враховуючи воєнний стан у країні, договірні відносини мають бути більш конкретно врегульовані в Господарському кодексі України, без відсилок на спеціальні нормативно-правові акти. Взагалі договірні відносини здійснюються в умовах конкуренції, але конкуренція може бути не тільки між суб'єктами, які пропонують якийсь товар на продаж, але й між суб'єктами, які мають бажання та зацікавленість в їх придбанні за певних умов. Слід зазначити, що конкуренція покупців може існувати на стадії укладення договорів на аукціонах, конкурсах та на стадії укладання договорів на біржах, крім того, конкуренція в біржовій торгівлі може відбуватися не тільки між покупцями, а й між продавцями.

Ще хотілось би зазначити, що порядок укладання договорів має свою правову регламентацію, завдяки створенню спеціальних нормативно-правових актів, вони направлені на регулювання не окремих видів господарсько-договірних зобов'язань, а на проведення та здійснення організації біржової торгівлі, аукціонів, конкурсів.

Біржовою операцією слід вважати угоду, яка являє собою сукупність певних умов, а саме:

а) у випадку, коли така операція являє собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі;

б) коли учасниками операції є члени біржі;

в) у випадку реєстрації на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня.

Окрім того, що стосується питання щодо аукціонів, під час дії воєнного стану в Україні зазнало змін та спрощення. Таким чином, умови проведення торгів, які були спрощені набрали законної чинності та активно застосовуються на практиці під час проведення електронних аукціонів з продажу комунальних активів, а також державного майна, реалізація якого здійснюється відповідно до Регламенту електронної торгової системи.

Основними змінами є: зменшений період подання пропозицій для аукціону (до 2 діб, раніше було 35-40 днів); скасування реєстраційних внесків та встановлення організаторами аукціонів гарантійного внеску, який становить не менш ніж 1% від вартості лоту; підписання договору не пізніше, ніж через 3 дні після формування протоколу за результатами торгів; скасування додаткових раундів на підвищення цінових пропозицій в Регламенті ЕТС.

Враховуючи досліджуваний матеріал, ми дійшли висновку, що для коректного функціонування потрібно розробити загальну модель укладання договорів в умовах конкуренції для продавців та покупців. Це обумовлено наявністю труднощів та незручностей у реалізації господарського права під час дії воєнного стану, не дивлячись на плідну роботу законодавців у вдосконаленні нормативно-правових актів, все ж таки наявні прогалини, які потребують негайного втручання. Подібна ідея в реалізації загальної моделі повинна бути втілена на практиці, тому що укладення договору являє собою складний юридичний факт, який розділяється на попередній та основний договір, зміст якого зазначається у попередньому договорі.

Отже, розглянувши проблемні аспекти даної теми, можна зазначити, що недоліки в правовому регулюванні господарської діяльності в Україні мають великий негативний вплив на її функціонування, навіть під час воєнного стану законодавець не усунув прогалини в нормативно-правових актах. Для вирішення всіх проблемних моментів та неточностей, законодавець повинен прикласти не аби яких зусиль у складанні господарських договорів, з метою подолання спірних питань у рішенні проблеми. Стосовно ЗУ «Про товарні біржі», хотілось би зазначити, що нормативно-правовий акт має неточності в своїх статтях та розділах, які спрямовані на регулювання біржових угод та те що їх проблематиці слід приділити увагу. Під час вивчення проблематики та поглибленні знань у даному дослідженні, можна зрозуміти,

що законодавство України постійно змінюється та удосконалюється навіть під час дії воєнного стану, тому є надія на усунення всіх недоліків у найближчий час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Х.: Право, 2008. 496 с.
2. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року№ 435-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4365/find?text=%F4%B3%E7%E8%F7%ED%E0#Text
4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.). URL: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
6. Закон України «Про товарні біржі»: від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#top

Тимошишин Інна Любомирівна,
студенка 4 –го курсу факультету прокуратури і слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Указом Президента України було введено воєнний стан на території нашої держави строком на 30 діб у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [1]. Даний правовий режим потягнув за собою багато змін в діяльності держави та забезпечив певні обмеження прав та свобод. Проте, було запроваджено і спрощення окремих процедур. Певні зміни торкнулися і процедури реєстрації та порядку здійснення господарської комерційної діяльності (підприємництва).

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (згідно ч. 1 ст. 42 Господарського кодексу України) [2]. Право на підприємницьку діяльність гарантується статтею 42 Конституції України [3].

06 березня 2022 року Кабінетом Міністрів було прийнято Постанову № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [4], якою визначено особливості проведення реєстраційних дій в умовах воєнного стану. Зазначений документ передбачає наступні зміни [5]:

- реєстраційні дії дозволяється проводити виключно особами передбаченими переліком, затвердженим Міністерством юстиції України;

Перелік осіб, яким дозволено проводити державну реєстраію та тих, яким надано доступ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань звужено задля унеможливлення неправомірного використання інформації.

- спрощено процедуру подання документів для проведення реєстраційних дій

Дозволяється надіслання копій документів шляхом використання електронної пошти та інших електронних засобів зв'язку, таких як наприклад офіційний веб-портал «Дія». При цьому всі документи повинні бути підписані за допомогою КЕП (кваліфікованого електронного підпису).

- передбачається можливість невідкладного проведення реєстраційних дій за умови, якщо заявником подані всі необхідні документи [5].

При цьому, Міністерством юстиції України зазначено, що пріоритетними реєстраційними діями, є реєстрація благодійних організацій та громадських об'єднань, предметом діяльності яких є надання допомоги Збройним Силам, іншим військовим та територіальним формуванням, особам, які постраждали чи можуть постраждати від такої збройної агресії [5].

- визначено перелік суб'єктів, в порядку пріоритету, яким надаються послуги з державної реєстрації;

Також, варто зазначити, що на офіційному сайті Міністерства юстиції України регулярно оновлюється перелік суб'єктів, яким в

умовах воєнного стану проводиться державна реєстрація юридичних осіб та ФОП [6]. З огляду на перелік суб'єктів слід зробити висновок, що реєстрація ФОП є одним із пріоритетних напрямків розвитку господарської комерційної діяльності, так як реєстрація нових фізичних осіб підприємцями дозволить підтримувати економіку держави та наповнити внутрішній ринок необхідними товарами і забезпечити надання певних послуг.

- дозволено проводити держану реєстрацію місцезнаходження фізичних осіб – підприємців, якщо відповідні обмеження (умови) не передбачено переліком [7];
- не справляється адміністративний збір за державну реєстрацію з осіб, які забезпечують національну безпеку і оборону, відсіч і стримування збройної агресії, а також з осіб, які постраждали чи можуть постраждати від такої збройної агресії [4];
- передбачено можливість не засвідчувати нотаріально справжність підпису, якщо такий підпис виконано у присутності державного реєстратора, посадової особи із встановленням особи підписанта на підставі документа, що посвідчує особу, передбаченого Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [6], якщо відповідні обмеження (умови) не передбачено переліком;

Таким чином, можна дійти висновку, що в умовах воєнного стану було спрощено та пришвидшено процедуру реєстрації фізичної особи-підприємця, чим законодавець заохочує осіб розпочинати підприємницьку діяльність, що буде зберігати та зміцнювати економіку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/find?text=%F4%B3%E7%E8%F7%ED%E0#Text

3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.). URL: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

4. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєн-

ного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text

5. Юдіна Н. Відкриття та закриття ФОП (бізнесу) під час воєнного стану: Бухгалтерія та юриспруденція. URL: https: //www.bip.net.ua/articles/vidkryttya-ta-zakryttya-fop-biznesu-pid-chas-voyennogo-stanu/

6. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року № 5492-VI. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text

7. БарановаО. Як здійснюється державна реєстрація юр осіб та ФОП в умовах воєнного стану: ЮК «НОБІЛІ»/liga Zakon. URL: https: //biz.ligazakon.net/news/209862_yak-zdysnyutsya-derzhavna-restratsya-yurosb-ta-fop-v-umovakh-vonnogo-stanu

Тітаренко Петро Сергійович,
студент 4-го курсу факультету прокуратури та слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Ми впевнені в тому, що початок 24.02.2022 війни на території нашої держави зумовило ряд змін в життєдіяльності абсолютної кожної структурної одиниці в державі. Одна із центральних та найважливіших – економічна, також зазнала змін. Найважливішим напрямком у регулювання державою економіки у воєнний час вбачається регулювання економічної безпеки. Дослідження питання особливості економічної безпеки нашої держави в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним, адже від цього сильно залежить подальша доля України.

Так, саму економічну безпеку України слід розуміти як явище цілісне, яке створюється внаслідок синтезу таких непростих процесів, як погодження національних інтересів, протиставлення загрозам і ресурсне забезпечення в межах наявних об'єктивних і суб'єктивних обмежень, властивих даній системі.

Визначення «економічна безпека» здебільшого може бути виражена через такі явища, як економічні загрози, до числа яких слід

віднести економічну злочинність (вона створюється в умовах, коли є реальна можливість заміняти чи протистояти законній економіці та уособлює основні недоліки стану останньої [1, с. 264].

Для того, аби більш детально розібратися в наявному стані економічної безпеки науковці та практики використовують ряд інструментів та засобів. Як стверджують дослідники, одним із найбільш результативних інструментів є моніторинг.

Цей метод дослідження характеризується тим, що має певну технологію проведення спостереження за економічними процесами, явищами у державі під час воєнного стану.

Досліджуючи сучасні наукові позиції з питання економічної безпеки держави в умовах воєнного стану гарантовано можна наштовхнутися на правильну та влучу думку, відповідно до якої економічною безпекою традиційно розуміють як здатність а також можливість для економіки країни розвиватися в умовах конфліктів, невизначеності, ризиків стосовно умов існуючої дійсності.

Якщо розглядати економічну безпеку в розрізі її зовнішнього та внутрішнього розуміння, то слід виділити важливість внутрішніх аспектів економічної діяльності держави. До них, зокрема, можна віднести збереження нормального функціонування продовольчого сегменту економіки, оскільки актуальність і важливість нормального забезпечення громадян продовольством в умовах війни дуже складно переоцінити [2, с. 33].

Разом з тим, слід переймати міжнародний досвід в питаннях економічної безпеки, зокрема і в умовах воєнного стану. Так, ООН проголошує такі благородні цінності людства та суспільства, як подолання бідності, поширення загальної освіти, розвиток глобального партнерства [3, с. 257].

Тому надзвичайно важливо навіть в умовах війни продовжувати забезпечувати гідний рівень освіти, при чому різного виду: дошкільна, шкільна, вища, позакласна та інші. Також важливо підтримувати можливість громадян працювати та заробляти гроші на життя, оскільки як відомо це завжди підтримує будь-яку економіку. Щодо глобального партнерства, то наразі ситуація щодо взаємодії України та лідерів на міжнародній арені доволі непогана. В той час як в підтримку росії виступають лише країни, які не найкращим чином себе рекомендують в контексті цивілізованості, нашу державу підтримують найрозвиненіші країни світу, що виступає величезним плюсом у підтримці економічної безпеки.

Цікаву позицію у своєму дослідження економічної безпеки під час воєнного стану в Україні висловила дослідниця Яна Довгенко, яка акцентує увагу на нерозривність економічної безпеки з рядом понять, зокрема:

1. Врахування інтересів: означає що економічна безпека має орієнтуватися на національні, державні, суспільні, корпоративні, індивідуальні інтереси.

2. Стійкість: означає, що попри важкі зовнішні та внутрішні обставини у державі, національна економіка та економічний розвиток мають прагнути до стабільності та стійкості.

3. Незалежність: це означає, що економіка не має бути залежною від зовнішніх ринків, вона власне має організовувати національні економічні стратегії, не опираючись на зовнішній вплив.

4. Відтворення: як зазначає вчена, центральним аспектом стабільного функціонування економічної безпеки це урахування інтересів за системою від особи до держави [2, с. 35].

Окрім цього, в контексті вивчення проблематики державного регулювання економіки в умовах воєнного стану актуальним є питання, що пов'язані з діяльністю банків в Україні. Це зумовлено зокрема тим, що в найближчому майбутньому також, за деякими прогнозами буде спостерігатися відтік грошей з усіх банків. Це може трапитись через те, що підприємницька (а і в загалі ділова) активність у державі значно знизить свої темпи, і у державі може з'явитись багато безробітних. Це звісно доволі песимістичні настрої, проте потрібно враховувати й їх, щоб мати план заходів на кожний варіант розвитку подій у державі як і під час війни, так і після нашої Перемоги.

Проте, слід погодитись з тезою Ганзюк С. М. про те, що наша країни все ж вистояла з подібними викликами (хоч і меншого масштабу) у 2014 році, а на той час ми й не мали такого рівня фінансової міжнародної підтримки. Одна з крайніх заяв вражаюча – США виділять Україні 725 мільйонів доларів на підтримку у війні. Хоч ці кошти і не направлені на стабілізацію банківської сфері, вони все рівно допоможуть як економіці, так і ходу війни, і бюджетна галузь України такими темпами може протриматись [4, с. 194]

Таким чином, разом з вищевказаними заходами забезпечення економічної безпеки держави під час воєнного стану слід виділити перезапуск українського бізнесу. На важливості цього методу наголошує зокрема Тарас Хавунка, який зазначає, що невеликими темпа-

ми наш національний бізнес повертається до свого звичного ритму життя. Велика кількість підприємств та організацій в той чи інший мірі успішності починають відновлювати свою роботу, при цьому держава їм в цьому лише допомагає. Значна кількість підприємств вже сьогодні мають немалі за обсягом державні замовлення для сфери оборони, що свідчить про мілітаризацію економіки [5].

Тому підсумовуючи отримані результати дослідження наукових позицій з власною позицією слід зазначити, що хоч економіка країни дійсно зазнає сильних ударів у зв'язку з війною, але дії керівництва держави, направлені на утримання стабільності економіки в цілому та економічної безпеки дають підстави робити позитивні прогнози. До того ж слід ще раз підкреслити, що загальне економічний добробут в державі нерозривно пов'язанй з добробутом бюджетної сторони, яка знову ж в свою чергу залежить певною мірою від добробуту банківської сфери, проте як стало зрозумілим в ході дослідження банківська система в України наразі знаходиться в дуже хиткому стані, і ми дуже сильно залежимо від міжнародної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пуйда Г. В. Комплексний аналіз філософсько-економічної дефініції «інтелектуальна безпека підприємства». *Економічний аналіз.* 2017. Т. 27. № 4. С. 261-272.

2. Довгенко Я. Стан економічної безпеки в умовах воєнного стану. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу:* матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції ВНУ ім. Лесі Українки, м. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 418 с.

3. Ярова Ю. О. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.

4. Ганзюк С. М. Перспективи розвитку банківських інституцій в Україні. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 2022, с. 467. С. 193-194.

5. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? *Економічна правда.*. 2022. URL: https: //www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/.

Тютюн Ольга Володимирівна,
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ПРОЦЕС ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У зв'язку із стрімким розвитком ІТ-технологій, а також викликами, які постали перед суспільством, зокрема карантинні обмеження та запровадження воєнного стану на території нашої країни, людство поступово пристосувалося до дистанційного вирішення своїх проблем, не стали виключенням і господарські відносини.

Поняття господарських відносин, ми можемо знайти у ст. 1 Господарського Кодексу України, де зазначається, що це відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [1].

Аналізуючи розвиток господарських правовідносин варто звернути увагу на суб'єктний склад, як відомо він в себе включає фізичних та юридичних осіб. Однак, як нам врегулювати дане питання стосовно віртуальних підприємств, оскільки у процесі їх діяльності склад їх учасників може змінюватися, а тому не кожен з них може бути суб'єктом господарювання, тут виникає питання чи може таке підприємство мати статус юридичної особи? У даному випадку складно навіть зрозуміти, хто здійснює таку діяльність по той бік екрану, тому що, досить часто такі операції виконується з одного електронного ресурсу, але різними особами.

У ст. 17 Закону України «Про електронну комерцію» законодавцем встановлена відповідальність учасників відносин у сфері електронної комерції [2]. Однак зовсім не просто встановити, ким все ж було порушено законодавчі норми, оскільки, по-перше, відсутнє чітке визначення правового режиму сайтів, у доктринальному підході думки розділяються, на наше переконання, інформаційні системи, що знаходяться в мережі Інтернет варто відносити до об'єктів господарських відносин, по-друге важко встановити, хто є власником інформаційного ресурсу, або ж хто займається ним для просування своїх товарів та послуг.

Цифровізація чинить свій вплив не лише на суб'єктів права, а й на об'єкти права, центральне місце серед яких займає інформація. Упровадження інформаційних технологій призводить до появи і нових способів створення речей (наприклад, 3D-принтер), що, своєю чергою, потребує визначення правового режиму створюваних об'єктів. Йдеться не лише про адаптацію права, застосування вже існуючих норм до нових відносин, а й вироблення нових норм, необхідних для регулювання відносин щодо віртуальних об'єктів [3].

Важливою проблемою даного інституту також є захист інформації від кіберзлочинців, оскільки учасники господарських правовідносин переважно зберігають інформацію на серверах, які за допомогою хакерських атак можуть бути зламані, та інформація, яка там знаходиться, може бути використана не на їхню користь. Це ж стосується і електронної комерції, де можливе незаконне заволодіння коштами, підробка електронного підпису або ж фальсифікація фінансових звітів. Тому, не зважаючи на зручність здійснення різноманітних операцій у електронному просторі, необхідно піклуватися також про збереження інформації на надійних носіях.

Також варто зазначити, що цифровізація торкнулася не лише віртуальних підприємств, а також і господарських відносин, які вчиняються і реалізовуються у натурі. Зокрема встановлення касових апаратів на підприємствах, можливість зробити замовлення продукції через Інтернет-магазини, підписання документів за допомогою кваліфікованого електронного підпису, за необхідності створення електронних примірників будь-яких документів, є навіть змога зареєструватися підприємцем маючи лише телефон, за допомогою застосунку «Дія» та інше.

Кабінет Міністрів України у своєму Розпорядженні № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» від 3 березня 2021 року, зазначив, що до 2025 року формування та реалізація державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей громадян матиме вплив на ключові інтереси громадян, суб'єктів господарської діяльності, органів виконавчої влади [4].

Тому удосконалення інституту господарських відносин за допомогою процесу цифровізації спонукатиме до розвитку усі сфери господарювання. Але варто погодитись із тим, що це зручно, а також це дозволяє заощадити час, особливо коли встановленні строки ви-

конання. Можна назвати ще досить багато переваг, необхідно лише вміти правильно це все використовувати на практиці та врегулювати на законодавчому рівні усі дискусійні питання, а також мінімізувати технічні проблеми, які можуть виникати у процесі господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1.. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09. 2015 р. № 675-VIII. / Верховна Рада України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text

3. Шапенко Л. О., Ткаченко Є. М. Теоретико-правові аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Інтернаука. Серія «Юридичні науки».* 2019. № 4. URL: https: //er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40191/1/%d0%a8%d0%b0%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9b.%d0%9e._%d0%a2%d0%ba%d0%b0%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%84.%d0%9c..pdf

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#n13

Ткаченко Анастасія Сергіївна,

студентка 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Банкрутство є важливою правовою категорією, яка визначена спеціальним кодифікованим актом та 16 серпня 2022 року Верховною Радою України було прийнято за основу Проєкт № 7442 Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період воєнного стану»[1]. Основними завданнями та метою цього проєкту – внести зміни до Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ). В п.2 пояснювальної записки є наступне положення «спрощення доступу суб'єктів господарювання,

які стали неплатоспроможними через повномасштабну збройну агресію РФ, до судових процедур банкрутств і підвищення ефективності їх застосування в умовах воєнного стану, а також уточнення низки процесуальних питань та недоліків деяких положень Кодексу».

Однак, якщо дослідити зміни, які пропонують внести, можна помітити, що проблема застосування процедур банкрутства в умовах війни регламентується тільки новим пунктом 1-6 «Прикінцевих та перехідних положень» КУзПБ, а решта змін направленні на функціонування як в умовах війни, так і після її закінчення.

Також п. 1-6 «Прикінцевих та перехідних положень» КУзПБ визначає введення тимчасово на період війни та впродовж 6 місяців з дня її припинення або скасування подібних змін, тим, що були введені на період дії карантину, встановленого КМУ задля запобігання поширенню COVID-19, а саме:

– проведення зборів та комітету кредиторів може організовуватися в дистанційній формі (а саме у формі відеоконференції та у формі опитування);
– можливість продовження строків процедури господарським судом;
– скасування для арбітражного керуючого дисциплінарної відповідальності невиконання обов'язків через ведення бойових дій у районах за місцезнаходженням або місцем проживання чи перебуванням боржника, кредитора, місцезнаходженням майна боржника, місцезнаходженням офісу або місцем проживання чи перебуванням арбітражного керуючого, що зумовлювало існування загрози для життя і здоров'я;
– припиняється нарахування % на зобов'язання боржника, які реструктуризовані відповідно до плану санації чи плану реструктуризації боргів боржника загалом.

Особа, яка запропонувала даний законопроєкт, також пропонує продублювати вищезазначені положення, але в умовах воєнного стану в державі. Процедура банкрутства буде регламентуватися наступними новими нормами:

– розгляд даної категорії справ або окремих відповідних процесуальних питань може здійснюватися в формі письмового провадження. Але експертами ця норма оцінюється неоднозначно, тому що вона суперечить засадам змагальності сторін та вільному наданню ними належних доказів тощо;

– справу про банкрутство може бути відкрито за заявою боржника, якщо здійснення бойових дій привело до його неплатоспроможності, без здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, за умови укладення боржником з арбітражним керуючим угоди про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство і до її закриття з оплатою винагороди арбітражного керуючого на умовах, що визначені в угоді. Ця новела навряд чи спричинить зниження вартості процедури для боржника, але натомість можна буде оплачувати в розстрочку в майбутньому. Важливим є розгляд справи про банкрутство в порядку письмового провадження, адже на думку судді КГС ВС, впровадження такої новації – виправданий і вимушений крок в умовах війни: «Сьогодні в судах при розгляді справ відбувається величезна кількість затримок через оголошення повітряних тривог. І хоча б для того, аби не затягувати розгляд справ, письмове провадження однозначно сприятиме їх оперативному розгляду та, в тому числі, прискорить процедури банкрутства. Якщо ж цим зловживатимуть у судах першої чи другої інстанцій, то у Верховному Суді будуть реагувати на це процесуальним чином. Адже варто пам'ятати, що в процедурі банкрутства дуже важливими є саме строки її здійснення, бо що довше вона триватиме, то більше шкоди зазнають кредитори»[2].

Слід звернути увагу, що в минулому під час карантину:

– встановлено мораторій на відкриття процедури банкрутства юридичних осіб за заявами кредиторів, якш що виникнення боргів мало місце після карантину;
– продовжувався строк в 1 місяць на звернення директора із заявою про банкрутство за умови загрози неплатоспроможності, якщо директор доведе належним чином, що неможливість дотримання місячного строку була спричинена поширенням COVID-19 та/або заходами боротьби з нею. Також в умовах війни таких змін в процедурі банкрутства не планується.

Насьогодні за керівником боржника зберігається обов'язок у строк 1 місяць з моменту виникнення ризиків неплатоспроможності у відповідному порядку подати заяву до суду. Якщо дані вимоги буде порушено зі сторони керівника боржника, він буде мати солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Якщо таке по-

рушення буде виявлено належним чином, про даний факт має бути зазначено в ухвалі суду і це є підставою для майбутнього звернення своїх вимог кредиторів до зазначеної особи. За період з 24 лютого 2022 року господарськими судами відкрито 209 справ про банкрутство (неплатоспроможність) боржників, з яких 85 справ щодо неплатоспроможності фізичних осіб; 179 боржників визнано банкрутами та щодо них розпочато процедури ліквідації/ погашення боргів; щодо 7 боржників розпочато процедуру санації (відновлення платоспроможності) [3].

Таким чином, для процедури банкрутства в умовах воєнного стану притаманним є низка своєчасних та практично-дієвих нормативних змін, які п направлені на полегшення та можливість розгляду зазначених справ. Звернення із заявами щодо спрощення процедури банкрутства в умовах війни є занадто гучними, з огляду на норми чинного законодавства, а наслідки війни будуть створювати безпрецедентні випадки, які будуть вирішуватися відповідно до довоєнних процедур банкрутства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Проєкт Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку від 16.08.2022 року № 7442. URL: https: zakon.rada.gov.ua/

2. Суддя-спікер КГС ВС Сергій Жуков проаналізував актуальну судову практику у справах про банкрутство. 03.10.2022 р. URL: https: supreme.court.gov.ua/

3. Ковальський В. Порядок доступу до Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справіпро банкрутство, змінено. Інф URL: https: //yvu.com.ua/p

Чирка Тетяна Віталіївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Добровольська В. В.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

24 лютого Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. На підставі РНБОУ та згідно із законодавством України Президент підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Утримання інфраструктури та здійснення оборони України наразі є важливим процесом. Підприємницька діяльність в світлі сьогоденних реалій займає другорядну позицію, в той час як оборонна промисловість удосконалюється. Будь-хто з суб'єктів господарювання стоїть перед проблемою, що робити в таких умовах і як убезпечити себе від відповідальності за зобов'язання, які неможливо виконати через форс мажорні ситуації. Війна передає свій слід і на зовнішньоекономічних взаємовідносинах, залучення інвестицій, тощо.

Багато підприємств продовжують іти в ногу з часом, навіть незважаючи на те, що транснаціональні компанії із Заходу покинули Росію, а українські підприємства припинили роботу через конфлікт в Україні.

Торгово-промислова палата України зважаючи на надзвичайно складну ситуацію, з якою зіткнулась наша країна, постановила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [1].

Торгово-промислова палата України вимагає документи щодо обставин непереборної сили при введенні воєнного стану. Це пов'язано з обов'язковою заявою в КСУ, яку необхідно заповнити протягом цього часу.

Дерегуляція бізнесу є одним із головних пріоритетів уряду. Це дозволяє економіці перемогти ворога, створивши найкращі умови для ведення бізнесу. Для цього необхідно скасувати певні правила та обмеження для бізнесу.

Першим кроком дерегуляції господарської діяльності під час дії воєнного стану було прийняття Урядом постанови від 18.03.2022 № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», відповідно до якої суб'єкт господарювання за спрощеною процедурою без отримання дозвільних документів набуває право на провадження господарської діяльності [2].

Під час воєнного стану автоматично залишаються чинними умови діючих тимчасових ліцензій та документів.

На період воєнного стану в Україні, змінилась процедура державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців. В умовах воєнного стану державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень здійснюється із врахуванням наступних особливостей:

1) Державну реєстрацію здійснюють лише такі особи: державні реєстратори юридичних осіб, фізичні особи – підприємці, державні реєстратори прав на нерухоме майно та їх кредиторських і речових прав, які перебувають у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації/державною реєстрацією. суб'єкт, посадові особи Мін'юсту та його територіальних органів, включених до затвердженого Мін'юстом переліку державних реєстраторів та посадових осіб для державної реєстрації в умовах воєнного стану, нотаріуси, у тому числі до затвердженого Мін'юстом переліку нотаріусів. юстиції, що нотаріально посвідчують цінне майно в умовах воєнного стану, державними та приватними виконавцями відповідно до повноважень, визначених законом, перелік яких Мін'юст письмово повідомляє технічного адміністратора Національного реєстру прав; 2) Посадові особи мають право вчиняти реєстраційні дії щодо самозайнятих осіб, різних юридичних осіб та громадських організацій, а за наявності відповідних обмежень (умов) мають право визначати державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, якщо у переліку не передбачено; 3) державні реєстратори та посадові особи переліку можуть проводити державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань згідно з документами, передбаченими Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 6.. 209;4, Адміністративні збори/плата за надання відомостей до ЄДР можуть бути підтверджені електронними копіями (в тому числі скрін-копією) відповідних платіжних документів [3].

Значних змін зазнало і податкове законодавство на період воєнного стану. Так, фізичні особи-підприємці – платники єдиного податку першої та другої груп мають право не сплачувати єдиний податок. Платниками єдиного податку третьої групи можуть бути фізичні особи-підприємці та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми, обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 10 мільярдів гривень. Ці особи не мають обмежень щодо кількості осіб, з якими вони працюють [4].

Безперечно, в контексті відновлення дуже важливим є питання фінансування економічної діяльності та розмір збитків у підсумку. Адже, на жаль, триває війна і тривають втрати. За підрахунками Мінекономіки та Київської школи економіки, загальна сума збитків інфраструктури внаслідок війни становить уже 103, 9 мільярда доларів або 3 трильйони гривень.

Крім пошуку джерел цих коштів, для країни важливо їх раціональне використання. Адже будь-які корупційні ризики можуть стати червоним сигналом для міжнародних партнерів, готових фінансувати відновлення країни.

Сьогодні економічний фронт зберігається завдяки відновленню бізнесу та ділової активності, підприємці роблять для цього все можливе. Але, на жаль, довоєнні показники діяльності підприємства залишаються недосяжними.

Деякі підприємці говорять про окупність на 10%, хтось на 30%, а хтось на 50%. Водночас 70% підприємців очікують негативної динаміки свого бізнесу до кінця 2022 року. У таких умовах підприємці навіть не говорять про заробіток чи інвестиції. Головне завдання – вистояти.

Наша держава має величезні перспективи, можливості та ресурси. Але нові інвестиції вимагають припинення бойових дій і зняття ряду обмежень, які були введені на початку війни. Безумовно, вони були дієвими і допомогли зберегти макроекономічну стабільність у найвідповідальніший момент. Однак зараз вони все частіше є стримуючим фактором для ефективної роботи бізнесу.

Серед таких обмежень можна назвати Перелік критичного імпорту. Хоча єдиної і однозначної думки щодо цього немає навіть в Асоціації, жодні обмеження ніколи не сприяли нормальному розвитку підприємництва.

Важливим аспектом для бізнесу буде врегулювання питання бронювання працівників для тимчасового виїзду за кордон або бронювання працівників сільського господарства. Призов працівників на строкову військову службу суттєво впливає на підвищення ризиків виникнення внутрішніх загроз для продовольчої безпеки держави та на зниження рівня продовольчого забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та населення.

Пропозиції щодо бронювання військовозобов'язаних, яким надано відстрочку від призову на строкову військову службу під час мобілізації та на воєнний час, підприємства, установи та організації надсилають за встановленою формою до органів державної влади, інших державних органів у відповідній сфері управління, підрозділів Національного економіка для аналізу та узагальнення. Проте усталеної практики вирішення питання бронювання працівників на сьогоднішній день немає.

Чимало запитів від підприємців і в податковому розрізі. Наприклад: не збільшувати фіскальне навантаження, відновити процедуру відшкодування ПДВ тощо. За таких умов все більше українських компаній повертатимуться до роботи. І чим більше з них зможе пережити нинішню бурю, тим швидше країна відновиться після закінчення війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Сайт Торгово-промислової палати України. URL: https: //ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedurazasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022

2. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану– : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text

3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. (Редакція від 28.04.2022 № 480-2022-п). URL: www.rada.gov.ua

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: (Редакція від 15.03.2022 № 2120-IX.).

5. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни– : https: //eba.com.ua/golovna-zadacha-vystoyaty-shho-turbuye-biznes-v-ukrayini-pid-chas-vijny/

Чобан Ангеліна Степанівна,
студентка 3-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ЗМІНИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в нашій країні відбулись значні зміни в правовому забезпеченні засад державного регулювання господарської діяльності. Зокрема, у п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» зазначено, що:

1) у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі подання до Міністерства економіки, а суб'єктами господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до Міністерства внутрішніх справ, декларації про провадження господарської діяльності (далі – декларація), що містить відомості згідно з додатком 1, без отримання дозвільних документів (документів дозвільного характеру, ліцензій або інших результатів надання публічних послуг), крім видів господарської діяльності за переліком згідно з додатком 2 [1].

Відповідно до додатку 1 вказаної Постанови було внесено деякі зміни щодопереліку відомостей, які вносяться до декларації. Незалежно від місця декларування (реєстрації) (місця проживання), місця провадження господарської діяльності чи місця розташування відповідного об'єкта декларація може бути подана за вибором суб'єкта господарювання:

– в електронній формі – через Єдиний національний портал електронних послуг та за допомогою мобільного додатку порталу;

– у паперовому вигляді – через Центр надання адміністративних послуг, особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, поштою. Водночас у додатку 2 Постанови визначено перелік видів господарської діяльності, які не можуть здійснюватися за декларацією, що подається в умовах воєнного стану, а саме:

1. Діяльність у сфері використання ядерної енергії;

2. Перевезення радіоактивних матеріалів (міжнародне перевезення);

3. Роботи з радіоактивними речовинами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання;

4. Виконання певних видів робіт чи операцій на етапі експлуатації та закриття сховища для захоронення радіоактивних відходів;

5. Спеціальне водокористуанння;

6. Спеціальне використання лісових ресурсів;

7. Перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним, залізничним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом та інші види господарської діяльності.[1]

Також суб'єктам господарювання надано право у разі відсутності окремих дозвільних документів (ліцензійних документів, ліцензій та/або інших результатів надання публічних послуг) суб'єктам господарювання, які набули права на провадження господарської діяльності згідно з декларацією, невідкладно, але не пізніше скасування воєнного стану або через місяць після його скасування шляхом звернення до відповідних органів ліцензування, органів ліцензування та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг отримати відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності. Тобто всі суб'єкти господарювання по завершенні воєнного стану зобов'язані отримати відповідний дозвільний, (якщо у них такого не було), документ, який дає їм право займатися господарською діяльністю законно[2].

Окрім цього, під час воєнного стану тимчасово призупиняється перебіг строків звернення для того, щоб отримати певні публічні послуги, які визначені законодавством: отримання ліцензії, сертифікатів, декларацій та інших дозвільних документів. З моменту припинення чи скасування воєнного стану перебіг строків триватиме з урахуванням часу, що минув до призупинення.

Термін дії поточних строкових дозволів та документів дозвільного характеру автоматично продовжується на період дії воєнного стану.

Наступною проблематикою, на яку слід звернути увагу в рамках досліджуваної теми, є питання обмежень в господарській діяльності. У зв'язку з воєнними діями було тимчасово призупинено строки

надання адміністративних послуг, проте впродовж місяця після припинення чи скасування воєнного стану на відповідних територіях України, планується поновлювати зупинені строки. Також на деякий час припинилося надання адмінпослуг у сфері моніторингу, звітності та верифікації, викидів парникових газів. Тимчасово не надаються адмінпослуги щодо:

1. затвердження плану моніторингу, зокрема зі змінами;
2. затвердження звіту про вдосконалення;
3. прийняття звіту оператора;
4. погодження рішення верифікатора про проведення невиїзної верифікації.[3]

Слід підкреслити, що реєстраційні дії проводяться в автоматичному режимі. 12 травня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству», який, зокрема, містить норми щодо особливостей вчинення реєстраційних дій за допомогою Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, а 26 вересня 2022 року набрали чинності зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в умовах воєнного стану правила здійснення господарської діяльності зазнали змін. Ці зміни обумовлені потребою спростити порядок подання та отримання необхідних документів для здійснення господарської діяльності, що спрямовано на підтримку суб'єктів господарювання в надскладних умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 18 березня 2022 року № 314. URL: https: //www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-provadzhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voyennogo-stanu-314

2. Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб: Постанова КМУ від 28.02.2022 № 165.URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2022-%D0%BF#Text

3. Оновлена інформація щодо провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану URL: https: //www.drs.gov.ua/press-room/informatsiya-shhodo-zdijsnennya-gospodarskoyi-diyalnosti-u-period-voyennogo-stanu/

Шийка Галина Василівна,
студентка 4 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Згама А. О.*

ПРОБЛЕМИ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджуючи питання проблеми страхового ринку в умовах війни, слід звернути увагу на те, що розвиток даної структури є досить важливим, хоча і дуже важким, адже завдяки ньому забезпечується формування та реалізація страхових послуг. А його рівень та якість безпосередньо впливають на економічний стан України.

Поняття страхового ринку чітко формулює межі його діяльності. Страховий ринок – це особливе соціально-економічне середовище, певна сфера економічних стосунків, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист[1].Завдяки даному ринку здійснюється забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання в умовах невизначеності, наприклад, період карантинучи військового стану, та ризику. Саме страхування являється інструментом, як фінансового, так і соціального захисту, адже він забезпечує і певним чином підтримує стабільність як окремої особи, так і окремої групи людей. Також страхування є важливим для підприємництва, виробничих галузей, ринкових відносин, державної економіки, так як він являється гарантом стабільності.

В Україні дана діяльність регулюється різноманітними документами: Цивільний кодекс України, Господарський Кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про страхування», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», постанови, розпорядження та накази.

Проте незважаючи на всю нормативну базу, існують безліч недоліків чинного законодавства та, зокрема, регуляторної політики страхові послуги на ринку використовуються з метою зниження бази оподаткування. Слід також зауважити, що в даний час здійснюється ослаблення страхового захисту. Найбільш вагомими проблемами є те, що страховики не відповідають за воєнні ризики. Ще однією пробле-

мою, з якою зіштовхнулась страхова діяльність є те, що через валютні обмеження більшу частину ризиків неможливо перестрахувати за кордон. Так, страхові компанії мають певний резерв, проте його недостатньо, жодна компанія не розраховувала на такий довготривалий термін ведення війни. Тому їхніх об'ємів не вистачає на покриття всіх ризиків.

Наразі НБУ забороняє українському бізнесу робити перестрахування воєнних ризиків на ринкових умовах, що становить вагому проблему, адже через деякий час існує ймовірність, що Україна залишиться без страхування не тільки воєнних ризиків, а й усіх підприємств.

Аналіз діяльності деяких діючих страхових компаній дає підстави вважати, що головною бізнес-метою окремих страховиків є саме діяльність, пов'язана з виведенням капіталу, легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, оптимізацією податків, у тому числі шляхом конвертації безготівкових коштів у готівку [2].

Приблизно у половини страхових компанії непрозора структура власності.

Саме тому для надійності страхових компаній на законодавчому рівні встановлюються вимоги, основними з яких є [3]:

– встановлення мінімального розміру статутного фонду страхової компанії, яка займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, дорівнює сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страхової компанії, яка займається страхуванням життя, – 10 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України;
– впровадження маржі платоспроможності на рівні 18% від суми страхових премій та 26% – від виплат за попередні 12 місяців для ризикових видів страхування, а також 5% – від загальної величини резерву довготермінових зобов'язань для страхування життя;
– видача ліцензій компаніям, які відповідають вимогам і розділення ліцензування для страхування життя та ризикових видів;
– надання права уповноваженому органу на проведення санації, ліквідації й реорганізації страхових компаній та інші

Для існування даного ринку необхідна суспільна потреба у страхових послугах та наявності суб'єкта, який б міг допомогти в даній діяльності (страховика).Відповідно до норм Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування», страховиками

визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей страхового законодавства, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. В окремих випадках страховиками визнаються державні організації, які створені та діють відповідно до чинного страхового законодавства, а також товариства взаємного страхування (ТВС).

При розгляді страхування. Відсутність законодавчих механізмів гарантування страхових виплат за довгостроковими договорами страхування життя також поглиблює стан доходів і заважає його подальшому розвитку [4].

Основний фактор, що може впливати на ринок страхування і певною мірою здійснювати забезпечення його стабільності є контроль заходів. Саме він може збільшити попит на страхові послухи. Збільшення попиту призведе до кращої роботи страховиків, адже протягом періоду зростає величина страхових резервів. Тобто, страховики збільшують страхові резерви, щоб уникнути ситуацій, які можуть призвести до банкрутства, саме тим вони збільшують свою платоспроможність і надійність. Така ситуація є позитивною, оскільки спричинена збільшенням валових премій і виплат.

Отже, страховий ринок України регулюється різноманітними правовими актами. Проте незважаючи на це, існують прогалини, які уповільнюють розвиток даного ринку. Ще однією причиною такого низького розвитку і низького попиту в населення є складна економічна ситуація в країні. Повномасштабне вторгнення РФ, що похитнуло до того нестабільну економіку. Вирішення проблем, які внесла війна, це питання не тільки страховиків. Це питання стабілізації валютного ринку. Проте не враховуючи вплив негативних факторів, страховий ринок України не призупинився, а продовжує розвиватись. Хоча потрібно визнати, що ідеальної, страхової системи, стратегії розвитку страхового ринку не існує.

ЛІТЕРАТУРА:

1. СТРАХОВИЙ РИНОК. Фармацевтична енциклопедія.URL: https: // www.pharmencyclopedia.com.ua/article/664/straxovij-rinok

2. Офіційний сайт НБУ. URL: https: //bank.gov.ua

3. Законодавче регулювання страхової діяльності. URL: https: //buklib.net/books/24296/.

4. Гладчук О. М., Одочук В. С. Страховий ринок України в умовах регуляторної та цифрової трансформації. URL: http: //econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/126/90

Явченко Дар'я В'ячеславівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Зятіна Д. В.*

ФОРС-МАЖОР В КОНТРАКТАХ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Основний і визнаний практично всіма правовими системами принцип обов'язковості договору, свідчить, що кожен чинний договір є обов`язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись. У зв'язку з тим, що ефективна економічна діяльність неможлива без надійних зобов'язань, важливість цього принципу безумовна.

Однією з підстав звільнення від відповідальності за невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань є форс-мажорні обставини (в тому числі, обставини непереборної сили). Однак, потрібно враховувати, що форс-мажор і непереборна сила не тотожні поняття. Відповідно до чинного законодавства, особа звільняється від відповідальності за порушення контракту, якщо вона доведе, що таке порушення сталося внаслідок непереборної сили або в разі виникнення обставини, яку сторони в договорі між собою віднесли до форс-мажору [2].

З іншого боку, практика продемонструвала, що у багатьох випадках дотримання принципу обов'язковості договору може призвести до протилежного його меті результату. Тобто ситуація, яка існує під час укладання контракту, згодом змінюється настільки, що сторони, діючи як розумні люди, не уклали б контракту або уклали його на інших умовах, якби знали про ці зміни або могли їх передбачити. Наше законодавство під непереборною силою визначає надзвичайні

та невідворотні обставини за даних умов провадження діяльності (ч. 1 ст. 263 ЦКУ, ч. 2 ст. 218 ГКУ). Подібне становище менш імовірно у короткострокових контрактах із досить простою структурою, де за невиконання зобов'язання передбачено лише фінансові санкції. Однак у міжнародній торгівлі більшість контрактів мають складну структуру та укладаються на тривалі терміни. Міжнародні торгові угоди взагалі мають на увазі більший елемент невпевненості внаслідок того, що вони підпорядковані політичним та економічним впливам у конкретних державах. У підприємницькій практиці досить часто трапляються випадки, коли з дії об'єктивних чинників виконання умов договору одній зі сторін стає вкрай невигідним чи нездійсненним [7, 8].

Питання про те, чи можна уникнути пов'язаності договірними зобов'язаннями внаслідок подальшої різкої зміни обставин, відоме правовій науці країн континентальної Європи досить давно і виражається в принципі Rebus sic stantibus («за незмінних обставин»), який передбачає, що дійсність договору залежить від незмінності обставин, за яких він був укладений [2].

Контракти, укладені у сфері зовнішньоекономічної діяльності, передбачають можливість регулювання даних відносин нормами різних правових систем, які іноді застосовують різні концепції неможливості виконання зобов'язань. Прагнення до визначеності у правовідносинах між сторонами договору, з одного боку, і не завжди чітке регулювання позитивним правом підстав звільнення від відповідальності при неможливості виконання зобов'язання – з іншого, призвели до широкого застосування в міжнародній комерційній практиці договірних умов про звільнення від відповідальності за невиконання договору – форс-мажорних застережень.

Форс-мажорне застереження у договорі іноді або відсутнє, або сформульоване неналежним чином, що у результаті може призвести до правової невизначеності і накладенні відповідальності на невинну сторону контракту. Не викликає сумнівів, що умова форс-мажору має обов'язково включатися в текст контракту [4].

Важливе практичне значення має порядок викладення відповідних обставин, які сторонами визнаються такими, що звільняють від відповідальності. Як випливає з практики розгляду справ, сторони використовують три наступні можливі варіанти [2].

1. Наводять загальне визначення обставин, які звільняють від відповідальності, використовуючи правило ст. 79 Конвенції Організації

Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів чи інше загальне визначення. При настанні тієї чи іншої обставини стороні, яка посилається на них, необхідно довести, що ця обставина становить перешкоду поза контролем боку або представляє обставину форс-мажору, відповідаючи ознакам права, що застосовується до контракту [5].

2. Узгоджують невичерпний перелік обставин, що звільняють сторони від відповідальності: як правило, до них відносяться як власне обставини форс-мажору, так і ті випадкові події, які сторонами визнаються підставою звільнення від відповідальності у їхніх договірних відносинах. При настанні обставин, що підпадають під категорію «та ін.», стороні, яка посилається на такі обставини, необхідно довести їх характер непереборної сили, виходячи з формулювання ст. 79 Конвенції, або з норм застосовного до договору права, якщо Конвенція не застосовується.

3. Узгоджують вичерпний перелік обставин, що звільняють сторони від відповідальності. У такій ситуації необхідно виділити ті підстави, які є випадковими, проте сторони погодилися розглядати їх як підставу для звільнення від відповідальності. Такі випадкові події звільняють сторони від відповідальності лише тоді, коли вони включені до узгодженого переліку. Одним із найспірніших залишається питання, чи можуть сторони в договорі розширити поняття непереборної сили, встановлене законом, та передбачити додаткові обставини непереборної сили.

При настанні обставин непереборної сили сторона повинна негайно сповістити про них письмово іншу сторону. У повідомленні повинні бути повідомлені дані про характер обставин, а також наскільки можна оцінити їх вплив на можливість виконання зобов'язань за контрактом і термін виконання зобов'язань. Після припинення зазначених вище обставин сторона повинна негайно повідомити про це іншу сторону письмово. У повідомленні має бути зазначений термін, у який передбачається виконати зобов'язання за цим контрактом. Якщо сторона не направить або несвоєчасно направить повідомлення, вона зобов'язана відшкодувати іншій стороні збитки, заподіяні неповідомленням або несвоєчасним повідомленням [3].

Таким чином, компенсації підлягають не збитки, спричинені невиконанням договірного зобов'язання, а лише збитки, пов'язані із затримкою повідомлення про настання «перешкоди». Слід зазначити

і той факт, що із змісту Конвенції слідує, що сповіщати контрагента необхідно не лише про «перешкоду» як таку, але також і про вживання розумних заходів щодо його подолання, інакше у сторони виникає обов'язок відшкодувати збитки, завдані контрагентом через відсутність повідомлення [1].

В постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (КГС ВС) від 25.01.2022 у справі № 904/3886/21 зазначено: *«…* Форс-мажорні обставини не мають преюдиціального (заздалегідь встановленого) характеру. При їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести. Сторона, яка посилається на конкретні обставини, повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі саме для конкретного випадку. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність. Те, що форс-мажорні обставини необхідно довести, не виключає того, що наявність форс-мажорних обставин може бути засвідчено відповідним компетентним органом*…»* [6].

Таким чином, посилаючись на форс-мажор як на підставу для звільнення від відповідальності, стороні потрібно довести, як саме проявився форс-мажор у певному зобов'язанні. Тобто лише посилання на форс- мажор буде недостатньо.

Отже, воєнний стан сам по собі є форс-мажором, адже Торгово-промислова палата у зв'язку із надзвичайною ситуацією прийняла рішення про так звану спрощену процедуру засвідчення цих обставин. На офіційному сайті ТПП України 28.02.2022 року розміщено загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Однак, потрібно пам'ятати, що для кожного договору потрібно доводити зв'язок форс-мажору із неможливістю виконання зобов'язання з цього контракту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоус О. С. Форс-мажор: порівняльно-правовий аналіз в рамках принципів УНІДРУА. Порівняльне правознавство /за ред.: С. В. Ківалова, Ю. С. Шемшученко, У. Е. Батлер та ін. Одеса, 2013. С. 302– 304.

2. Мельник О. О. Поняття «форс-мажор» у цивільному праві України. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 205–209.

3. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. Київ: Юринком Інтер, 2005. 272 с.

4. Андреєва О. Цивільно-правова характеристика ризику істотної зміни обставин за договором: поняття та практичне значення. *Юридична Україна*. 2014. № 3. С. 44–50.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#o315.

6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.01.2022 р. у справі № 904/3886/21,. URL: https: //reyestr.court.gov.ua/Review/102797678.

7. Цивільний кодекс України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1448.

8. Господарський кодекс України. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1508.

СЕКЦІЯ IV

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ПРИРОДНОРЕСУРСОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Харитонова Тетяна Євгенівна,
д.ю.н, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах загострення енергетичної кризи в Україні та світі в результаті ведення воєнних дій особливо актуалізується питання щодо швидкого пошуку альтернативних шляхів забезпечення енергетичних потреб населення та промисловості. У цьому контексті надзвичайно важливим є вже добре окреслена зміна політико-правового ставлення до атомної енергетики. При цьому історія довіри та популярності атомної енергетики у світі є, напевно, однією з найбільш суперечливих: від глибокого засудження до віри у всемогутність. Для України використання атомної енергії зберігає надзвичайно важливе значення – саме на її долю випадає генерування близько половини усієї енергії в державі, при цьому вартість такої енергії найнижча.

Слід зазначити, що відношення до ядерної енергетики в світі неоднозначне: з одного боку, атомна енергетика сприяє декарбонізації як основній меті кліматичних амбіцій та Green Deal, з іншого боку, атомна енергетика сама по собі є джерелом потенційної екологічної загрози. Можна виділити три течії у науковій доктрині, які кардинально по-різному оцінюють майбутнє ядерної енергетики в контексті екологізаційних змін. Першу течію можна назвати *проатомною*, і вона представлена ученими, які вбачають абсолютно органічне існування атомної енергетики в новому екологічно зміненому світі. Слід зазначити, що екологічний рух у світі ще з 80-х років активно виступає проти будівництва нових реакторів. Однак з часом «промисловці

навчилися представляти реактор як «зелений» проект, який зменшить викиди вуглекислого газу».

Друга течія є радикально *антиатомною*, вона сформована науковими позиціями про екологічну ворожість ядерної енергетики та необхідність її згортання у рамках реалізації Green Deal. Зокрема, така позиція підтримувалася на державному рівні у Німеччині, в якій було прийняте рішення про поступове припинення цивільного використання ядерної енергії до 31 грудня 2022 року. У Франції відповідно до Закону про перехід енергії до зеленого зростання (2015) запровадили певні законодавчі механізми для згортання атомної енергетики.

Третя течія об'єднує *поміркованo* налаштованих учених, які пропонують ранжувати енергетичні проблеми у контексті їх екологічної загрози. Передусім, пропонується спрямувати зусилля на декарбонізацію енергетики, тобто вирішувати проблеми використання викопного палива. Компенсувати згортання традиційної енергетики у рамках такого підходу пропонується саме за допомогою ядерної енергії, принаймні «до того, як відновлювана енергія буде масштабована». Ця позиція також доводиться результатами сучасних досліджень, які вказують на те, що внесок ядерної енергії у зменшення викидів CO2 та боротьбу із глобальним потеплінням є більшим, ніж внесок відновлюваної енергії.

Після аварії на японській Фукусімі у 2011 році багато урядів критично переглянули свої ядерні політики. Зокрема, були прийняті принципові антиядерні рішення у деяких європейських країнах. Однак зміни об'єктивних економічних, політичних та соціальних умов у світі, спровоковані війною в Україні, змусили суттєво переглянути відношення до атомної енергетики. Так, влітку 2022 року в ЄС було прийнято рішення про визнання інвестицій у природний газ та атомну енергетику такими, що відповідають концепції сталого розвитку за дотримання певних умов. Це означає, що вже з 2023 року може набути чинності таксономія – список технологій, які інвестори зможуть просувати на ринку як такі, що допомагають у боротьбі зі зміною клімату. Фактично, йдеться про перегляд правового статусу атомної енергетики: від екологічно ворожої діяльності до екологічно сприятливої.

Такі зміни матимуть більш ніж серйозні наслідки. Зокрема, у багатьох європейських країнах відновлюються та/або активізуються ядерні енергетичні програми: Франція інвестує мільярди у розробку

та спорудження атомних електростанцій нового покоління; Швеція переглянула рішення відключити свої атомні електростанції; Британія будує нові; Німеччина зберігає свої функціонуючі атомні електростанції, які планувала закривати цьогоріч. На тлі європейських метаморфоз досить серйозно виглядає амбіційна ядерна програма Китаю, який планує будівництво цілої низки нових атомних електростанцій по всій країні.

В Україні подальший розвиток атомної енергетики отримує нові форми. Зокрема, у листопаді 2022 року було анонсовано початок цікавого пілотного проєкту «Чисте паливо в Україні з малими модульними реакторами», відповідно до якого планується будівництво малого модульного реактору, який орієнтований на виробництво чистого водню та аміаку і передових технологій електролізу в Україні.

Відповідні тенденції щодо трансформації відношення до атомної енергетики матимуть відображення в європейському законодавстві. Постає закономірне питання про подальший вектор розвитку українського права у цій сфері. Наразі однозначних рішень не прийнято, однак науковий аналіз дозволяє спрогнозувати кілька можливих шляхів:

– включення атомної енергетики до числа видів альтернативної (із внесенням відповідних змін до енергетичного законодавства);
– передбачення окремих спеціальних протекційних механізмів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку атомної енергетики (без надання їй правового статусу альтернативної);
– збереження статусу-кво (ігнорування процесів, що відбуваються в європейському законодавстві щодо визнання атомної енергетики різновидом «зеленої» та кліматично сприятливої, та збереження енергетичного законодавства на нинішньому рівні розвитку);
– згортання атомної енергетики на території України, всупереч тенденціям, виявленим у ЄС.

На нашу думку, кожен з потенційних варіантів розвитку законодавства у сфері регулювання атомних енергетичних відносин заслуговує глибокого опрацювання та визначення позитивних і негативних наслідків. Перебуваючи у складних воєнних умовах, Україна не може дозволити собі ігнорувати власні інтереси, сліпо слідуючи кліматичним та політичним амбіціям інших країн. Найбільш бажаним слід

визнати розробку власного, наукового виваженого та обґрунтованого шляху удосконалення енергетичного законодавства, що враховує національні проблеми, пріоритети та цілі.

Кірін Роман Станіславович,
д.ю.н, доцент, провідний науковий співробітник
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Мамутова НАН України»

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ МІЖНАРОДНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

У зверненні українського парламенту про необхідність здійснювати фіксацію та документування вчинених РФ екологічних злочинів (далі – екозлочинів) [1], йдеться, серед іншого, про те, що формування доказової бази щодо кожного з екозлочинів має відбуватися, по-перше, за участі незалежних міжнародних організацій. По-друге, цей процес повинен здійснюватися відповідно до вимог судових органів або міжнародних незалежних комісій.

В якості прикладу останньої згадано про Компенсаційну комісію Організації Об'єднаних Націй (далі – КК ООН) (*The United Nations Compensation Commission, UNCC*), яка була утворена згідно із Резолюцією Ради Безпеки ООН № 692 (1991) від 20 травня 1991 р. [2].

Посилаючись на власні резолюції № 674 (1990) від 29.10.1990 р., № 686 (1991) від 02.03.1991 р. та № 687 (1991) від 03.04.1991 р., щодо відповідальності Іраку за будь-які збитки, шкоду, включаючи шкоду природному середовищу (далі – ПС) та виснаження природних ресурсів, завданих внаслідок його незаконного вторгнення та окупації Кувейту, Рада Безпеки ООН постановила заснувати Фонд та КК ООН, зазначені у п. 18 резолюції № 687 (1991) від 03.04.1991 р., під управлінням Ради керуючих. Механізм компенсації вказаних втрат передбачав виплати Іраком до Фонду КК ООН, які здійснювалися за рахунок відрахувань від продажу іракської нафти та нафтопродуктів.

Експерти Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» детально проаналізували кувейтський досвід роботи КК ООН та вказали на деякі важливі напрямки роботи України на міжнародному рівні, а саме заклик до ООН та Ради безпеки ООН щодо

[3, с. 8]: – прийняття відповідних резолюцій, які засуджують збройну агресію РФ в Україні, та створення допоміжного органу для відшкодування шкоди, завданої Україні; – створення спеціального (компенсаційного) фонду для виплат відшкодування Україні, іншим державам, юридичним та фізичним особам, що постраждали від агресії. Останній пропонується фінансувати за рахунок певної частини від експорту російських природних ресурсів.

Варто пригадати також, що Україна вже має досвід співробітництва із КК ООН, коли ним виплачувалися компенсаційні суми нашим співвітчизникам, які постраждали внаслідок агресії Іраку проти Кувейту [4].

Ще одним інструментом ООН, який може бути задіяний в процесі відшкодування мілітарно-екологічної шкоди, є консультації та співпраця з вирішення будь-яких питань, що виникли або можуть виникнути відносно цілей або у зв'язку з виконанням положень Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на ПС (*Environmental Modification Convention, ENMOD,* 1977), ратифікованої Україною ще у 1978 р [5]. Цей шлях передбачає використання відповідних міжнародних процедур у рамках ООН включаючи послуги: а) відповідних міжнародних організацій; б) Консультативного комітету експертів (*The Consultative Committee of Experts*) [6, п.1 ст. V].До повноважень останнього відносяться встановлення фактів та підготовка експертних висновків щодо будь-якої проблеми, передбаченої ENMOD. Крім того, Конвенцією закріплена можливість скликання ООН Конференцій (*ENMOD Review Conference*), на яких розглядається ефективність положень щодо усунення небезпек військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на ПС.

Як договір міжнародного права в галузі роззброєння ENMOD спрямований, зокрема, на захист довкілля під час воєнних дій забороняючи вороже використання ПС в якості засобу ведення війни. Його положення доповнюються значною мірою положеннями Додаткового протоколу 1 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. (*Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions,* 1977), що безпосередньо забороняють завдання шкоди ПС в умовах збройного конфлікту [7, п.3, ст. 35].

Генеральний директорат з навколишнього середовища Європейської комісії (*The Directorate-General for Environment is the European*

Commission, DG ENV) презентував Міндовкіллю принципи роботи та можливості програми LIFE (*LIFE Programme*) [8] – фінансового інструменту ЄС для захисту довкілля та впровадження кліматичних заходів (перехід до чистої, циркулярної, енергоефективної, кліматично нейтральної та стійкої до зміни клімату економіки). Реалізація державних, неурядових та бізнес-проєктів у рамках програми LIFE є дієвим інструментом фінансування інновацій у сфері захисту ПС та відновлення у повоєнний час.

Також уряд Україна розглядає різні механізми залучення коштів від міжнародних партнерів, у тому числі через фонди фінансового посередництва та спрямування приватних інвестицій на гуманітарні цілі. Презентований звіт надає висновки щодо втрат України від війни у період з 24.02. по 01.06.2022 р. та окреслює коротко-, середньо й довгострокові потреби країни у реконструкції та відновленні (*Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment, RDNA*). Для оцінки збитків та потреб України було використано міжнародно визнану методологію (*Damage and Loss Assessment, DaLA*), яка дає комплексну оцінку збитків і потреб у відновленні [9]. В той же час, через активні бойові дії вимірювання основних забруднюючих речовин у повітрі, воді та ґрунті було неможливим. RDNA не оцінювало завдану шкоду та потреби в цих рецепторах через відсутність даних моніторингу екологічних активів [9, с. 25].

Нарешті, слід визначитися із судовим органом, який буде безпосередньо приймати рішення про відшкодування екологічної шкоди. Таким може бути:

1) Міжнародний суд ООН (*International Court of Justice, ICJ UN*);

2) Міжнародний трибунал щодо РФ (*The International Criminal Tribunal for the Russian Federation*), створений на базі резолюції Ради Безпеки ООН;

3) Спеціальний трибунал щодо РФ – гібридний суд (Надзвичайна палата, Спеціальний суд), створений на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Таким чином, пропонується, в якості основних критеріїв для обрання міжнародних та міжнародно-правових інструментів для відшкодування мілітарно-екологічної шкоди, обрати наступні: – національна валідація, верифікація та міжнародна гармонізація методів та методик формування доказової бази (фіксація, оцінка, розрахунки і документування екозлочинів та обсягів екологічної шкоди для ПС); – міжнарод-

на легітимність суб'єктів екологічного моніторингу, а також аудиту вже зафіксованих та обрахованих екозлочинів та екологічної шкоди; – міжнародно визнана допомога у забезпеченні об'єктивності та незалежності доказової бази, створенні спеціальних суб'єктів розгляду екозлочинів та випадків заподіяння екологічної шкоди; – міжнародна підтримка у створенні механізму компенсації Україні збитків, завданих збройною агресією РФ (Генеральна Асамблея ООН 14.11.2022 р. на спеціальній сесії має розглянути проєкт резолюції «Сприяння правовому захистові та репараціям Україні»), визначенні відповідного судового органу, фонду та джерел компенсаційних виплат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Звернення Верховної Ради України до Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Європейського Парламенту, Європейської Комісії, парламентів та урядів держав – членів Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо утворення спеціальної екологічної моніторингової місії для фіксації екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації на території України : Постанова Верховної Ради України від 20 вересня 2022 р. № 2594-IX. *Офіційний вісник України від* 04.10.2022 р., № 77, ст. 4633.

2. Security Council resolution 692 (1991) [*on establishment of the UN Compensation Fund and the UN Compensation Commission under Security Council resolution 687* (1991)]. URL: https: //digitallibrary.un.org/record/113598#record-files-collapse-header

3. Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із РФ. Огляд діяльності Компенсаційної комісії ООН. Екологія-Право-Людина. 06.05.2022. 13 с. URL: http: //epl.org.ua/eco-analytics/kompensatsijna-komisiya-oon-perspektyva-finansuvannya-vidnovlennya-dovkillya-v-ukrayini-pislya-vijny-iz-rf-oglyad-diyalnosti-kompensatsijnoyi-komisiyi-oon/

4. Про затвердження Положення про порядок виплати компенсаційних сум громадянам України, які постраждали внаслідок агресії Іраку проти Кувейту : постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 177. *Офіційний вісник України* від 05.03.1998 р., № 7, ст. 256.

5. Про ратифікацію Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 р. : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 25 травня 1978 р. № 3415-IX. URL: https: //ips.ligazakon.net/document/up783415?ed=1978_05_25

6. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD). New York, 10 December 1976. URL: https: //www.un.org/disarmament/enmod/

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : Міжнародний документ ООН від 8 червня 1977 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України* від 1990 р., № 1, стор. 25.

8. Міндовкілля та DG ENV обговорили деталі приєднання України до програми LIFE. 15.04.2022. URL: https: //ecozagroza.gov.ua/news/18

9. Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022.– 269 с. URL: https: //www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/zvit-shvydka-oczinka-zavdanoyi-shkody-ta-potreb-na-vidnovlennya_-ukr-1.pdf

Соколова Алла Костянтинівна,
д.ю.н, доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯВ УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Незважаючи на процеси глобалізації та суспільних трансформацій у світі і пріоритетність збереження і захисту навколишнього середовища, в Україні, як це не прикро, питанням захисту довкілля приділяється незначна увага, експлуатація природних ресурсів нераціональна, непродумана й невиважена, що унеможливлює досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Звісно, усе це вимагає від України вжиття термінових заходів. Спираючись на вказане, вважаємо за доцільне провести аналіз норм чинного вітчизняного екологічного законодавства, згідно з яким врегульовуються відносини з використання об'єктів природи задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте й безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування, збереження й відновлення природних екосистем. Зрозуміло, що для досягнення цього необхідно віднайти спеціальний правовий механізм, наприклад, поширити практику використання природних об'єктів на договірній основі, зокрема, за договорами оренди.

Відомо, що така форма природокористування, як договірна отримала своє застосування і поширилася не так уже давно. З огляду на це

наукові дослідження, зокрема, правової основи договорів на користування природними ресурсами, провадилися більш активно в останнє десятиріччя [1, 2].

Між тим навіть у монографіях, присвячених використанню природних ресурсів, у тому числі на підставі договорів, зміст останніх комплексно не вивчався.

Однак саме від належного визначення змісту згаданих договорів, урешті-решт, залежатиме ефективність використання природних ресурсів, додержання встановлених екологічних вимог і задоволення інтересів їх сторін.

Загальновідомою, навіть визнаною, є позиція науковців, згідно з якою зміст договорів складає сукупність його умов, виходячи з яких і визначаються права й обов'язки сторін, тобто він є складним, оскільки включає декілька взаємопов'язаних елементів. Беручи все наведене до уваги, уявляється доречним окремо зупинитися на важливих умовах договору.

На наш погляд, найважливішою умовою кожного договору на використання природних ресурсів є визначення конкретного природного об'єкта, з приводу якого виникають договірні відносини. До них відносять конкретні земельні ділянки, водойми, лісові ділянки, ділянки надр тощо, а в певних випадках декілька природних об'єктів у сукупності. Відповідно, саме встановлення природного об'єкта, його фіксація, – істотна умова договору на природокористування, невипадково його укладання пов'язується з досягненням згоди щодо цієї істотної умови.

Як випливає із приписів екологічного законодавства, об'єкт конкретного договору й суспільні відносини щодо нього мають певні межі, визначені, як правило, нормативним актом. Так, земельне законодавство в деяких випадках встановлює максимальний розмір земельних ділянок для певних видів користувань. Такі параметри можуть вказуватися для природних ресурсів, що надаються в оренду. Хоча тут не виключається й ініціатива самих сторін договору, зокрема, сторони, виходячи з власних можливостей, у змозі самостійно визначати розмір ділянки для використання на умовах оренди.

Також певні обмеження можуть стосуватися видів природного об'єкта, що орендується, цілей його користування, оскільки лише законом передбачаються певні цілі кожного виду природокористування. Незважаючи на те, що, за загальним правилом, відповідні природ-

ні об'єкти, що орендуються, можуть використовуватися для усіх цілей, притаманних певному виду природокористування, для окремих із них, зокрема водних, перелік цілей обмеженим. Так, водні об'єкти за договором оренди можуть використовуватися для рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, лікувальних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт [3]. Уявляється, що зазначене обмеження є цілком виправданим з огляду на екологічний стан водних об'єктів у нашій країні.

Об'єктом договору оренди, як правило, виступає конкретний природний об'єкт, який у той саме час є об'єктом використання.

Як уже було вказано, у конкретному договорі не виключається багато об'єктність, причому в даному разі може йтися про сукупності декількох природних об'єктів або сукупності природних і майнових об'єктів. Вбачається, що існування різних об'єктів в єдиному договорі виправдано як з теоретичної, так і практичної точок зору. Відповідно, якщо в договорі мова йде про декілька природних об'єктів, то його слід розглядати як змішаний, що включає елементи різних договорів (наприклад, земельного і водного) в рамках єдиної галузі права, зокрема екологічної. Таким чином, збереження самостійності різноманітних об'єктів у єдиному договорі має велике практичне значення в розумінні застосування відповідних норм права, зокрема, водноправових і земельно- правових. Так, донедавна згідно з положеннями Водного кодексу України (його першої редакції – від 6 червня 1995 року) було зазначено, що право водокористування на умовах оренди оформляється договором, погодженим із державними органами охорони навколишнього природного середовища і водного господарства. Умови, строки і плата за оренду водних об'єктів (їх частин) місцевого значення встановлюються в договорі оренди за згодою сторін. Таким чином, об'єктом договору оренди вод були саме водні об'єкти (їх частини).

На сьогодні ситуація трохи змінилася. Відповідно до чинного водного законодавства водні об'єкти надаються в користування за договором оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом у порядку, визначеному земельним законодавством України, право оренди земельної ділянки під водним об'єктом поширюється на такий водний об'єкт. Типовий договір оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом затверджується Кабінетом Міністрів України. Практична роль таких змін до водного й земель-

ного законодавств полягає, на наше переконання, у тому, що при їх застосуванні вже не має потреби в укладанні двох договорів (окремо щодо оренди водного об'єкта й земельної ділянки).

Крім того, за умов удосконалення екологічного законодавства щодо орендного природокористування самі об'єкти договору набувають особливого значення, оскільки вони мають специфіку, що зумовлено їх природничими відмінностями.

Варто додати, що належне формулювання об'єкта договору, у свою чергу, вносить визначеність у регулювання суспільних відносин, дисциплінує їх учасників. Проте при укладанні договорів оренди слід враховувати положення орендного, нового водного та іншого законодавств, що присвячені регулюванню визначення об'єктів оренди. Передусім треба пам'ятати, що у всіх випадках об'єкти оренди мають бути визначені за взаємною згодою сторін.

На нашу думку, закріплений на сьогодні перелік умов договорів не є вичерпним. Пояснюється наша точка зору тим, що, як уже наголошувалося, зміст договорів на природокористування різноманітний і ємкий, тому зводити його лише до певного переліку умов навряд чи буде правильним і виправданим. Як уже підкреслювалося, при його укладанні повинна бути широка ініціатива сторін, звісно, із урахуванням специфіки конкретного договору.

Підкреслимо, що, виходячи із сучасних тенденцій функціонування і розвитку екологічного права та його провідних підгалузей – водного й земельного, при дослідженні договору оренди вод (водних об'єктів), а саме його

юридичної природи, значний інтерес викликає чітке встановлення як його об'єкта, так і суттєвих ознак останнього. У зв'язку з цим доцільно було б сформулювати визначення поняття «об'єкт оренди» і закріпити його в чинному екологічному законодавстві.

Підсумовуючи, вкажемо, що екологічне законодавство з питань укладання договорів на користування природними ресурсами не можна охарактеризувати як досконале. Нині одні й ті саме питання, на жаль, регулюються неоднаково, спостерігається певна неузгодженість приписів законодавства. Навіть у прийнятих нещодавно нормативно-правових актах лише частково викладено основні положення договірних відносин в окресленій сфері.

Виходячи з того, що на сьогодні в екологічному, зокрема, водному й земельному, законодавстві і в практиці його застосування спостері-

гається тенденція до поширення договірної форми користування природними ресурсами, з'являється необхідність у проведенні наукових досліджень проблем договірних відносин у природокористуванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посібник. Київ: Алерта, 2012. 186 с.
2. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.
3. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Гавриш Наталя Степанівна,
д.ю.н, професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ТА ЗАСМІЧЕННЯ ҐРУНТІВ

Використання ґрунтів здійснюється шляхом користування їх природними властивостями не лише при експлуатації земель сільськогосподарського призначення, а й в галузі ведення лісового господарства, при забезпеченні режиму земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, при експлуатації земель курортного, оздоровчого, рекреаційного та іншого призначення. Відтворення ґрунтів забезпечується системою заходів, спрямованих на відновлення їх якісних та безпекових характеристик шляхом здійснення рекультивації, меліорації, дезактивації та інших способів їх відновлення. Охорона ґрунтів забезпечується здійсненням системи державно-правових, організаційних, технологічних, економічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля шляхом консервації, зняття та складування родючого шару ґрунтового покриву у випадках, визначених законодавством,

попередження їх псування, забруднення, засмічення та усунення правопорушень у цій сфері [1, с. 9-10].

Зазначимо, що на підставі дослідження існуючого різноманітного понятійного апарату у сфері використання, відтворення та охорони ґрунтів, який має визначену загальнонаукову специфіку, можна зробити висновок про необхідність його розробки і правового закріплення.

Так, за приклад законодавчого впровадження окремих термінів можна взяти об'єктивну ситуацію, коли негативний вплив природних процесів та антропогенної діяльності на ґрунтовий покрив призвів до погіршення його якостей. Тому в ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» закріплюється поняття «псування земель – це порушення природного стану земель, яке відбувається без обґрунтованих проектних рішень, погоджених і затверджених в установленому законодавством порядку, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, у тому числі тими, що викидаються в атмосферне повітря, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, порушення родючого шару ґрунту, невиконання вимог установленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їхню природну родючість».

До псування земель належать: пошкодження і руйнування поверхневого родючого шару землі (в т. ч. ґрунту), забруднення, виснаження, засмічення, засолення, підтоплення, затоплення та захаращення (ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»).

Поняття «забруднення» та «псування» земель – це дві співвідносні категорії, які різні за своїм змістом і яким притаманні як однакові, так і різні ознаки. Проте більш широким за своїм змістом слід вважати поняття «псування» земель. «Забруднення» – є складовою поняття «псування» земель, або ж способом псування. Поняття інших видів псування землі земельне законодавство не розкриває. Визначення понять засмічення, виснаження, підтоплення, затоплення, захаращення земель і ґрунтів виробили наука і практика.

Так, засмічення земель (в т. ч. ґрунтів) – накопичення на земній поверхні чужорідних тіл. Засмічення відрізняється від забруднення тим, що у разі засмічення земельних угідь у ґрунт не проникають шкідливі речовини. На поверхні землі накопичуються тверді нероз-

чинні предмети (наприклад, каміння). Це спотворює зовнішній вигляд земельних ділянок, перешкоджає їх використанню. Припускаємо, що поняття «засмічення земель» ідентичне за змістом поняттю «захаращення земель». У проекті закону «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості» під засміченням розуміють накопичення у родючому шарі ґрунту або на його поверхні сміття, різного роду наносів, побутових, промислових та інших відходів, що призводять до забруднення довкілля.

Під захаращенням земель розуміють накопичення (складування) на земельних ділянках комунально-побутових відходів, відходів виробничої діяльності підприємств і транспорту, зрубаних залишків на просіках і лісових ділянках, складування будівельних матеріалів, обладнання та інше в непередбачених для цих цілей місцях. Шкідливі речовини, які входять до складу відходів виробництва і споживання, вступають у хімічні реакції, що призводить до забруднення землі. Отже, захаращення земельної ділянки в деяких випадках є причиною її забруднення хімічними речовинами.

Виснаження ґрунту – це збіднення ґрунту елементами живлення рослин унаслідок тривалого вирощування однієї і тієї ж сільськогосподарської культури та зниження його біопродуктивності [2, с. 133]. Засмічення (захаращення) землі і виснаження ґрунту є наслідком протиправних дій [3, с. 215].

Усвідомлюючи небезпеку руйнування, забруднення і загальної деградації ґрунтів, Перша Всесвітня конференція ООН з навколишнього середовища 1972 року звернула увагу на необхідність охорони ґрунтів, а Міжнародна організація з продовольства (ФАО) прийняла 1982 року Всесвітню хартію ґрунтів, у якій закликала уряди всіх країн розглядати ґрунтовий покрив як всесвітнє надбання людства, а 1983 року ЮНЕП прийняла Основи світової ґрунтової політики [4, с. 110].

За останні 8 років в країні постала нова надзвичайно важлива проблема руйнування і знищення ґрунтів у Донецькій та Луганській областях внаслідок гібридної війни, а з 24 лютого 2022 року по всій Україні, в першу чергу на території, де ведуться військові дії.

Отже, наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України була прийнята Методика визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану від 04 квіт-

ня 2022 року № 167. Ця Методика визначає порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності.

Методика застосовується для визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану.

У Методиці визначаються наступні терміни, як «забруднення ґрунтів – накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості» та «засмічення земель – наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів». Також пропонуємо закріпити таке поняття, як воєнна деградація ґрунтів – це спричинений людиною, в результаті воєнних дій, процес погіршення і/або втрати властивостей і якості ґрунту, результат якого сприяє збільшенню затрат різноманітних ресурсів для досягнення раніше отримуваної кількості та якості продукції і/або збільшення обмежень на подальшу діяльність людини.

Воєнна деградація ґрунтів України, що призводить до втрати продуктивності ґрунтів, зумовлює формування правових основ їх охорони. Отож пропонуємо прийняти законопроект «Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості», у якому закріпити поняття «воєнна деградація ґрунтів» і визначити заходи щодо відновлення та відтворення найціннішого багатства України – ґрунтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавриш Н. С. Правовий режим ґрунтів в Україні: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.06. Одеса. 2018. 466 с.

2. Екологічна енциклопедія : У 3 т. / А. В. Толстоухов (голов. ред.) та ін. Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2008. Т. 3: О-я. 472 с.

3. Титова Н. І. Правові аспекти охорони земель. *Генеза, географія та екологія ґрунтів*. Львів, 1999. С. 214-216.

4. Гавриш Н. С. Використання, відтворення та охорони ґрунтів в Україні: теоретико-правові аспекти. Одеса, 2016. 396 с.

Григор'єва Христина Антонівна,
д.ю.н, доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНИХ РОЗПИСОК (НА МАТЕРІАЛАХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

У складних умовах воєнного часу цілком очікувано загострюються усі традиційні проблеми суспільства. Зокрема, надзвичайно актуалізується продовольче питання, яке набуває критичних рис у контексті забезпечення нормального функціонування сільського господарства. За час масштабних воєнних дій на території України протягом 2022 року агробізнес держави зазнав серйозних потрясінь: порушення логістичних зв'язків, закриття багатьох підприємств, втрати посівів та врожаїв, фізичні перепони для ведення землеробства тощо. Проте однією з найбільших проблем агробізнесу сьогодення слід визнати саме фінансову проблему. Вона має кілька взаємопов'язаних складових: а) несприятливі зміни валютних курсів; б) значне підвищення вартості ресурсів: мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, насіння та інших; в) суттєве збільшення ризиків ведення сільськогосподарської діяльності, що знижує шанси на залучення кредитного фінансування. Справді, складається ситуація, коли агробізнес наразі потребує додаткових грошей, однак можливість їх отримання різко знижена.

У зв'язку з цими об'єктивними обставинами актуалізується питання щодо альтернативних способів залучення позикових коштів. У цій доповіді ми закцентуємо увагу на такому перспективному правовому інструменті як аграрна розписка. Відповідно до Закону України «Про аграрні розписки» під аграрною розпискою розуміється товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Цей правовий інструмент альтернативного фінансування сільськогосподарського виробництва фактично працює в Україні з 2015 року, і за цей час спостерігається стійка позитивна динаміка розширення застосування аграрних розписок. В умовах воєнного часу, коли існує гостра потреба у вчасному задоволенні попиту агробізнесу в фінансових ресурсах, аграрні розписки потенційно можуть зіграти важливу роль у цих процесах. Однак для того, щоб ці відносини

були максимально ефективними для усіх їх учасників, варто звернути увагу на кілька особливостей аграрних розписок, які були яскраво висвітлені в актуальній судовій практиці останніх років.

1) Аграрна розписка – це односторонній правочин, а не договір. Її сутність полягає у взятті боржником на себе безумовного зобов'язання щодо поставки обумовленої сільськогосподарської продукції або грошових коштів визначеному кредитору. Цією своєю особливістю аграрна розписка суттєво відрізняється від схожих за своїми зовнішніми проявами договорів контрактації та форвардних контрактів, які передусім передбачають зустрічні права та обов'язки обох сторін.

2) Співвідношення аграрної розписки із договором, яким встановлені зобов'язання. Однозначне розуміння цього питання має надзвичайно важливе значення на практиці. Справа у тому, що реальні суспільні відносини в аграрній сфері складаються часто за таким сценарієм: сільськогосподарський товаровиробник укладає із постачальниками ресурсів договори поставки, але розраховується за ними пізніше – за рахунок майбутнього урожаю. При цьому для забезпечення виконання цього зобов'язання постачальнику видається аграрна розписка, якою зокрема накладається застава на майбутній урожай. Таким чином, описані аграрні відносини опосередковуються двома правочинами – договором поставки та аграрною розпискою. У випадку невиконання чи неналежного виконання зобов'язань з розрахунку за поставлені ресурси, цілком закономірно постає питання про те, як співвідносяться ці документи між собою. Аналіз судової практики продемонстрував, що саме це питання стало найбільш проблемним під час становлення інституту аграрних розписок. У процесі вивчення відповідних спорів, можна виділити три основні варіанти розуміння співвідношення між договором поставки та аграрною розпискою, що була видана на забезпечення виконання зобов'язання за цим договором:

– *поглинання* – підхід, за якого аграрна розписка розуміється як додаток до договору поставки. Таке бачення аграрної розписки суперечить спеціальному законодавству, оскільки вона є окремим самостійним правочином, що опосередковує безумовне зобов'язання боржника. Відповідне розуміння було спростоване, наприклад, постановою Верховного Суду від 24 травня 2022 року у справі № 906/708/20;

– *залежність* – підхід, за якого договір поставки розглядається к основне зобов'язання, а аграрна розписка – як додаткове. За цього підходу вважається, що додаткове зобов'язання виникає тільки за наявності головного (основного) зобов'язання і нерозривно пов'язане з ним. Додаткові зобов'язання завжди слідують долі головного зобов'язання і автоматично припиняються разом з ним. Таке розуміння співвідношення договору поставки та аграрної розписки досить поширене: кредитори, наприклад, вважають, що внесення змін до договору автоматично змінює умови аграрної розписки; боржники часто апелюють до того, що недійсність договору тягне автоматичну недійсність аграрної розписки, тощо;
– *автономність* – підхід, згідно з яким договір поставки та аграрна розписка юридично незалежні один від одного. Слід наголосити на тому, що саме цей підхід обраний судовою практикою як той, що відповідає нормам чинного законодавства (наприклад, постанова Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 910/430/21). Зокрема, це означає, що слід підкреслити кілька важливих наслідків.

По-перше, аграрна розписка має виконуватися незалежно від виконання договору поставки. По-друге, зміна умов договору поставки не впливає на дійсність та умови аграрної розписки. По-третє, виконання аграрної розписки не залежить від факту оскарження чи недійсності положень договору поставки, на забезпечення виконання якого така аграрна розписка була видана. По-четверте, оскільки аграрна розписка є самостійним правочином, то вона може бути визнана недійсною на підставі норм ст. 203 та 215 ЦК України.

Указані правові висновки є надзвичайно важливими для глибокого розуміння юридичної природи аграрної розписки та правильного сприйняття механізму її дії.

3) Розповсюдження дії законодавства про заставу на відносини щодо видачі, виконання та обігу аграрних розписок. Оскільки забезпечувальна функція аграрної розписки полягає у тому, що на майбутній урожай накладається застава до виконання обумовленого зобов'язання, то судова практика йде по шляху розповсюдження законодавства про заставу на відносини у сфері видачі, виконання та обігу аграрних розписок. Законом України «Про заставу» встановлено, що застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

Відносно аграрних розписок застава на майбутній врожай виникає на підставі прямої вказівки закону. За загальним правилом, предметом застави може бути «майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо)». Таким чином, Закон України «Про аграрні розписки» теж слід розглядати як частину сучасного заставного законодавства.

Підсумовуючи вищенаведені міркування, слід вказати, що, незважаючи на стабільність спеціального законодавства, що протягом десяти років не зазнавало скільки-небудь суттєвих змін, судова практика методично відшліфовує юридичний портрет аграрної розписки. Це слід визнати позитивною тенденцією, оскільки в сучасних умовах аграрна розписка – як вже добре відомий та опрацьований правовий інструмент – може отримати поштовх до подальшого поширення. Для мінімізації виникнення спірних ситуацій однозначне розуміння ключових рис аграрної розписки є надзвичайно важливим.

Канівець Людмила Анатоліївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО УЗБЕРЕЖЖЯ МОРІВ ДЛЯ ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Однією з природних основ економічного розвитку держави, забезпечення добробуту населення є водні ресурси, які, з-поміж іншого, значною мірою визначають можливості для організації відпочинку і оздоровлення людей. Є національним надбанням Українського народу. Будучи уразливими, водні об'єкти вимагають здійснення ефективного екологічно спрямованого захисту.

На сучасному етапі особливого значення набуває утвердження України як морської держави, що має найбільшу серед держав Азово-Чорноморського басейну довжину морського узбережжя (2759, 2 кілометра) і понад 72 тис. кв. кілометрів виключної морської економічної зони [1]. Одним із основних рекреаційних ресурсів є Чорне море, яке у поєднанні з іншими чинниками – наявністю привабливих ландшафтів, сприятливого клімату, морських пляжів, джерел мі-

неральних вод і грязей тощо, формують високий рекреаційний потенціал території і створюють умови для масових видів рекреаційної діяльності, туризму. Високу рекреаційну цінність має прибережна смуга Чорного моря як унікальна екосистема.

Відповідно до ч. 2 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, рекреаційних, оздоровчих тощо). У ст. 47 Водного кодексу України закріплено право загального водокористування як суб'єктивне природне право особи, що здійснюється на усіх водних об'єктах, за винятком обмежень, встановлених законом. На забезпечення належної реалізації права загального водокористування в рекреаційних та оздоровчих цілях спрямовані положення ч. 13 ст. 88 Водного кодексу України, що гарантують громадянам безперешкодний і безоплатний доступ до узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжної зони, до берегів річок, водойм та островів для загального водокористування. Забезпечення безперешкодного доступу громадян до узбережжя водних об'єктів, у тому числі морського узбережжя, сприяло усуненню перешкод у реалізації їх конституційного права користуватися природними об'єктами власності Українського народу.

Діяльність, що спрямована на задоволення рекреаційних потреб на водних об'єктах, пов'язана з використанням прибережної зони. Як наслідок, природне середовище прибереженої смуги моря і морське узбережжя зазнають найбільшого техногенного впливу.

Потенційними джерелами забруднення є промисловість, об'єкти житлово-комунального господарства, сільське господарство, морський транспорт і, відповідно, рекреація. Так, надмірне рекреаційне навантаження на морське узбережжя та пляжі, їх інтенсивне забруднення і деградацію дослідники пов'язують зі здійсненням неорганізованого відпочинку населення, що не має відповідної сфери управління та обслуговування [2, с. 210]. З поміж іншого, однією з характерних особливостей формування українського узбережжя визнано нерівномірне розміщення населення та об'єктів господарської діяльності. Переважно вся промисловість, транспорт, а також центри агропромислового комплексу і більша частка населення сконцентровані в таких містах як Одеса, Миколаїв, Херсон [3, с. 19], що створює загрозу погіршення стану морських ресурсів і здоров'я населення.

Екологічно-небезпечний стан Чорного моря і морського узбережжя погіршує якість навколишнього природного середовища, а відтак, і якість умов життєдіяльності людини загалом.

Одним із серйозних викликів і небезпечним фактором впливу на екосистему Чорного моря стала військова агресія Російської Федерації проти України. Ситуація в окремих частинах акваторії Чорного та Азовського морі ввченими визнана як критична. Факторами небезпеки визначено збільшення кількості військових кораблів в акваторії морів, наслідки вибухів, затоплення суден, вилив нафтопродуктів, замінування частини морської акваторії [4, с. 5]. Серед наслідків російської агресії для довкілля Чорного моря за даними, наведеними Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, є: нафтове забруднення; хімічне забруднення, обумовлене потраплянням до води ракетного палива; органічне забруднення внаслідок руйнування систем очистки стічних вод у прибережних містах і селах; шумове забруднення, що значно травмує морську фауну, зокрема дельфінів [5].

Розпочавши збройну агресію проти України Російська Федерація демонструє нехтування усіма тими цінностями, що були закладені у міжнародних нормативно-правових документах, ухвалених з метою захисту морського середовища Чорного моря, збереження його ресурсів, і стали основою формування потужної бази міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 [6]на території держави запроваджено режим воєнного стану, що передбачає впровадження заходів, необхідних для забезпечення оборони держави, захисту безпеки населення і інтересів держави, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, із зазначенням строку дії таких обмежень, встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян тощо [7].

В інтересах охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища та з інших передбачених підстав, відповідно до ч. 2 ст. 47 Водного кодексу України, допускається обмеження права загального водокористування на водних об'єктах шляхом встановлення заборон чи обмежень щодо купання, плавання на човнах тощо, що здійснюється у затвердженому законом порядку.

Задля недопущення порушень правового режиму воєнного стану, забезпечення охорони і оборони, збереження життя і здоров'я насе-

лення використання водних об'єктів для купання, масового відпочинку населення та в інших рекреаційних цілях може бути обмежено шляхом встановлення відповідних заборон щодо функціонування пляжів, місць масового відпочинку населення на прибережних захисних смугах водних об'єктів, улаштування водних атракціонів тощо, з обов'язковим інформуванням населення шляхом установлення спеціальних інформаційних знаків.

Отже, забезпечивши безперешкодний і безоплатний доступ громадян до узбережжя морів для загального водокористування держава, тим самим, створила належні умови для здійснення цього права. За певних обставин передбачено обмеження права загального природокористування (у тому числі і права загального водокористування), застосування якого допускається з передбачених законом підстав, в інтересах забезпечення загального блага, інтересів держави, суспільства, охорони життя і здоров'я людей, за наявності загрози порушення відповідних відносин, у затвердженому законом порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 року № 1307 у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1108. *Офіційний вісник України*. 2019. № 2. Ст. 53.

2. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; авт. колектив: О. Г. Топчієв, І. І. Кондратюк, В. В. Яворська та ін. Одеса: Астропринт, 2012. 336 с.

3. Стан довкілля Чорного моря: Національна доповідь Українського наукового центру екології моря за 1996-2000 роки. URL: https: //mepr.gov.ua/files/docs/2report.compressed.pdf.

4. Захист екосистеми Чорного моря : упоряд. А. Р. Своровський; ред. О. М. Трубайчук, Ж. П. Копитко, Департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). Київ, 2022. 11 с.

5. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 27 жовтня – 2 листопада 2022 року. URL: https: //mepr.gov.ua/news/40263.html.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.

Платонова Євгенія Олегівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

До початку повномасштабного вторгнення Україна мала стратегію з розвитку альтернативної енергетики, яка передбачала, що до 2030 року частка «зеленої» енергетики в енергобалансі становитиме близько 25-30%. Війна в Україні безперечно актуалізувала необхідність прискореного зеленого переходу з метою посилення енергетичної та економічної безпеки, уникнення залежності нашої держави від російського імпорту енергоносіїв.

Пріоритетність завдань з розвитку альтернативної енергетики для України надзвичайно підвищується в умовах нових загрозливих викликів, пов'язаних з захопленням атомних електростанцій, масштабними пошкодженнями критичної інфраструктури: електричних і газових мереж, різким зниженням рівня оплат в енергетичній системі тощо. Отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС) зумовлює необхідність впровадження ефективного механізму правового регулювання альтернативних джерел енергії (далі – АДЕ) в складних для держави умовах воєнного стану. Проте, слід враховувати, що формування системи дієвого правового регулювання використання АДЕ в будь-якій країні це довготривалий поетапний процес, що відображає характер розвитку суспільних відносин у державі, рівень розвитку її економіки та важливі міжнародні події.

Нині правове регулювання альтернативної енергетики здійснюється у двох паралельних правових площинах. В одній з них закріплюється необхідність проведення структурних регуляторних змін у галузі альтернативної енергетики, які обумовлені євроінтеграційним курсом нашої держави та міжнародними зобов'язаннями, взятими Україною згідно з Угодою про асоціацію з ЄС та низкою ратифікованих міжнародних документів, що регламентують сучасну енергетичну політику. Одночасно з цими законодавчими приписами та зобов'язаннями в Україні застосовуються і вдосконалюються законодавчі механізми запровадження нової моделі ринку електричної енергії та регулювання альтернативної енергетики в умовах війни.

Зокрема, в Україні для виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, з-поміж іншого здійснюється трансформація системи державної підтримки альтернативної енергетики. Сучасною тенденцією є проведення структурних реформ для розвитку ринкових механізмів і конкуренції в цьому важливому секторі енергетики. Для подальшої лібералізації ринку альтернативної енергетики і зменшення державного втручання, одночасно із забезпеченням доступу до енергетичних ресурсів, в Україні передбачено запроваджувати механізми державної підтримки у відповідності з положеннями Третього і Четвертого енергетичних пакетів ЄС [1, с.89]. При цьому, відбувається зміна протекційних умов функціонування альтернативної енергетики, а саме: перехід від системи підтримки за «зеленим» тарифом до конкурентної моделі стимулювання розвитку відновлювальної енергетики шляхом проведення аукціонів з розподілу підтримки («зелених» аукціонів).

Очевидно, позитивний досвід країн Європи, які перейшли на аукціонну систему цін, неодмінно повинен увійти і в практику України, але поступово, уникаючи різких змін. Як зазначено в Директиві ЄС 2018/2001 про сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел, політика АДЕ повинна бути стабільною, передбачуваною та уникати частих або зворотних змін [2]. Вбачається, що підвищення протекційності законодавства повинно стати однією з характерних ознак сучасного законодавчого забезпечення функціонування альтернативної енергетики в Україні.

Наступною важливою тенденцією правового регулювання альтернативної енергетики є сприяння її розвитку шляхом створення та запровадження механізмів, що сприяють енергетичній децентралізації. Дійсно, в умовах воєнного стану АДЕ можуть суттєво допомагати енергосистемі. Адже, об'єкти альтернативної енергетики зазвичай за своїми масштабами відносно невеликі, розташовані по всій території України та часто максимально наближені до споживача. Крім того, об'єкти «зеленої» енергетики важче пошкодити чи зруйнувати внаслідок ракетних ударів або ударів дронами. Якщо об'єкт великий за своїм розміром і потужністю виробництва, тоді для російських окупантів ціль для атаки стає зрозуміла, а якщо об'єктів багато і вони відносно невеликі, тоді їх атакувати набагато важче.

Необхідним є вдосконалення правових засад надання державної підтримки малим виробникам електроенергії з альтернативних дже-

рел: малим підприємствам, домогосподарствам, енергетичним кооперативам для активізації створення власних джерел альтернативної енергії. З цією метою в законодавстві слід передбачити можливості для полегшення адміністративно-процедурного навантаження на малих виробників енергії з альтернативних джерел (звільнення малої генерації від участі в тендерних процедурах; обмеження тривалості дозвільних процедур тощо) [3, с.23].

У зв'язку з необхідністю розвитку правового регулювання відносин у сфері альтернативної енергетики в умовах воєнного стану, зокрема, продажу альтернативної енергії на вільних ринках, вирішення ситуації з високими рахунками за небаланси виробників АДЕ, ухвалення ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії, розвитку ринку біометану, а також вдосконалення порядку проведення аукціонів з альтернативної енергетики з урахуванням європейських стандартів і практик, – була ухвалена низька нормативно-правових актів.

Зокрема, 29 липня 2022 року були прийняті важливі для виробників електричної енергії з альтернативних джерел Закони України: «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» та «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо забезпечення стабільного функціонування ринку природного газу протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення».

Значним кроком для розвитку ринку біометану стало прийняття Кабінетом Міністрів України постанови «Про затвердження функціонування реєстру біометану» від 22 липня 2022 року № 823. З метою ухвалення ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії та для вирішення ситуації з високими рахунками за небаланси виробників АДЕ було прийнято ряд постанов НКРЕКП: «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії» від 22 липня 2022 року № 798 та «Про затвердження змін до Порядку купівлі гарантованим покупцем електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії» від 26 липня 2022 року № 821.

Зазначені позитивні тенденції правового регулювання альтернативної енергетики в умовах *війни,* свідчать про розуміння *державними органами влади* необхідності подальшого реформування енерге-

тичного законодавства та підвищення його протекційності з метою забезпечення стабільної роботи вітчизняної енергосистеми в умовах бойових дій та перебудови енергетичної системи держави згідно з принципами і засадами організації ринків енергії країн ЄС. Безперечно, нині *цінність альтернативних джерел енергії трансформувалась з більш екологічної на економічну та безпекову.* Вбачається, наразі саме сектор альтернативної енергетики *готується стати однією з основ післявоєнної відбудови України та гарантування енергетичної незалежності держави.*

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завгородня С. П. Трансформування системи державної допомоги у сфері енергетики в Україні: існуючі механізми та пріоритети їх удосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 2. С. 87-98.

2. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). *Official Journal of the European Union*. 2018. L 328. P. 82-209. URL: https: //eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv: OJ. L_.2018.328.01.0082.01.ENG

3. Платонова Є. О. Правове регулювання використання альтернативних джерел енергії в Європейському Союзі. *Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 5–6 лютого 2021 р. Дніпро: Правовий світ, 2021. С.18-23.

Заверюха Марина Михайлівна,
к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ліс – унікальне природне явище, яке являє собою сукупність дерев, чагарників, іншої лісової рослинності, ґрунтового покриву, що взаємопов'язані та впливають одне на одного, на навколишнє природне середовище. Серед природних багатств нашої держави лісам належить особливе місце, адже вони мають значне господарське значення. Економічне значення лісу полягає в тому, що ліс є джерелом деревини та інших не менш важливих лісових ресурсів.

Україна посідає 9 місце за площею лісів у Європі, проте зважаючи на війну, лісова галузь України зазнала значних втрат. Так, бойові дії різної інтенсивності велися на 3 млн га лісу, зараз – на 600 тис. га. [1]. За даними Державного агентства лісових ресурсів України лісова галузь вже налічує збитки у 18, 7 млрд грн за пів року війни. Ми розуміємо, що ці збитки є приблизними, адже ліс, окрім економічної функції, виконує важливі і екологічні функції, і екологічну шкоду, завдану лісові, як екосистемі, підрахувати досить складно.

Війна у державі вносить суттєві корективи до роботи лісової галузі. Практично з перших днів війни виникли величезні потреби у деревині для оборонного сектору – облаштування фортифікаційних споруд, оборонних укріплень, дров для опалення та приготування їжі [2, С. 165], що зумовлює актуальність розгляду обраної теми. Наразі стоїть гостро проблема забезпечення населення деревиною. Деревина і всі інші продукти деревинної рослинності мають широке і різноманітне застосування та з кожним роком все більше значення в житті суспільства, але за часів воєнного стану деревина використовується, в першу чергу, і для обігріву. Відповідно до ст. 67 Лісового кодексу України заготівля деревини є одним із видів спеціального використання лісових ресурсів [3].

Заготівля деревини є основним видом лісокористування у частині задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах. Порядок заготівлі деревини регулюється статтями 70-71 Лісового кодексу України, Правилами рубок головного користування в лісах України, затвердженими наказом Державного комітету лісового господарства України від 23 грудня 2009 р. № 364 [4], Правилами рубок головного користування в гірських лісах Карпат, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 929 [5], Порядком спеціального використання лісових ресурсів та Порядком видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 [6].

Так, в жовтні місяці Державне агентство лісових ресурсів України анонсувало запуск інтернет-магазину «ДроваЄ», за посиланням https: //drovae.gov.ua/ [7]. Це майданчик де кожен може ознайомитись з асортиментом, який пропонують лісгоспи, цінами на продукцію, знайти найближче до себе підприємство, а також придбати дрова онлайн. На самому сайті детально вказано, яким чином можна здійснити покупку, як зареєструватися, як обрати постачальника, тип дров та які

дрова є кращими для тих чи інших цілей. Окрім того, система запропонує найближчих до Вас постачальників дров. За 1 рік кожен громадянин має можливість замовити 15 м³ дров. Після отримання замовлення постачальник зв'язується з Вами для уточнення деталей. Потім Вам стає доступна функція онлайн оплати замовлення в особистому кабінеті. Якщо Вам потрібна доставка дров – представник лісгоспу узгоджує з Вами її вартість з урахуванням логістики.

Даний інтернет-майданчик є досить зручним і простим у використанні, адже кожен за допомогою свого смартфону може зробити замовлення за реальною вартістю, з доставкою у необхідне місце та з можливістю онлайн оплати. В воєнних реаліях це є необхідним і вкрай актуальним. Діджиталізація в лісовій галузі знаходиться лише на початковому етапі, але вже є позитивний вплив від таких інновацій.

Отже, враховуючи вищевикладене слід відмітити, що в умовах воєнного часу гостро стоять питання необхідності використання деревини для оборонних цілей держави, промисловості та потреб суспільства. Лісова галузь, не зважаючи на виклики сьогодення залишається стабільною і продовжує виконувати функції, які на неї покладені, зокрема і економічні, що являється гарним показником успішної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європа ініціювала підтримку лісового фонду України під час війни : веб-сайт. URL: https: //forest.gov.ua/news/yevropa-initsiiuvala-pidtrymku-lisovoho-fondu-ukrainy-pid-chas-viiny.

2. Заверюха М. М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.*2022. № 3. С. 164–167.

3. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. в редакції від 8 лютого 2006 р. № 3852-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. № 21. Ст. 170.

4. Про затвердження Правил рубок головного користування : наказ Державного комітету лісового господарства України від 23 грудня 2009 р. № 364. *Офіційний вісник України.* 2010. № 6. Ст. 276.

5. Про затвердження Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат : постанова Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 929. *Офіційний вісник України.* 2008. № 81. Ст. 2735.

6. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761. *Офіційний вісник України.* 2007. № 39. Ст. 1550.

7. ДроваЄ: магазин дров для населення : веб-сайт. URL : https: //drovae.gov.ua/

Караханян Карина Мартинівна,
к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНЕВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

Зміна клімату, глобальне потепління, руйнування озонового шару, екологічна криза….. Все це далеко не повний перелік викликів, які постали перед людством і мають бути вирішені якомога швидше аби запобігти катастрофі планетарного масштабу. Кліматична безпека представляє собою доволі складну категорію, що залежить від багатьох чинників, зокрема, від досягнення кліматичної нейтральності у всьому світі. Про свої наміри в зазначеному напрямку заявили більшість провідних країн, а найбільш успішними в перетворенні гасла на реальність виявились такі лідери як США, країни ЕС, Китай, Японія, Південна Корея. Економічна діяльність зазначених країн вже сьогодні характеризується запровадженням нових методів та технологій, переоснащенням та модернізацією виробництва, зменшенням негативних викидів в атмосферу з метою недопущення її забруднення та настання невідворотних наслідків. Цьому в значній мірі сприяє перехід та всебічне використання альтернативних видів палива в різних галузях суспільного життя.

З урахуванням наведеного, актуальність теми дослідження не викликає сумніву, адже воднева енергетика виступає хоча і доволі новим явищем на світовому енергетичному ринку, проте її переваги вже сьогодні є очевидними. Водень може бути вироблений зі звичайної води методом електролізу, електроенергія для якого також береться з альтернативних джерел: вітру, сонця, біомаси. Вказане робить водень цілком екологічно нейтральним енергоносієм, за допомогою якого можна досягнути заявленої мети.

Крім цього, фахівці Інституту відновлюваної енергетики НАНУ зазначають, що водень має ще одну вагому перевагу перед іншими відновлюваними джерелами, зокрема, його можна використовувати як засіб накопичення зайвої електроенергії, виробленої з відновлюваних носіїв, коли її наявність перевищує попит. Так, наприклад, за допомогою водню здійснюють акумулювання та зберігання енергії, яка через певні обставини не споживається в повному обсязі. Натомість

її переробляють на водень, який можна зберігати роками у соляних печерах чи газових сховищах, як наразі зберігається природний газ. А коли енергії із відновлювальних джерел недостатньо, використовується цей водень або для виробництва електроенергії, або як газ.

Отже, з метою перетворення Європи на кліматично нейтральний континент, підвищення добробуту громадян, захисту біологічного різноманіття, екологізації економіки 11 грудня 2019 року ЄС було проголошено Європейський зелений курс, що представляє собою набір політичних ініціатив, висунутих Європейською Комісією з загальною метою зробити Європейський континент кліматично нейтральним до 2050 року. Вказаний документ передбачає скорочення викидів парникових газів до 2030 року до мінімум на 50 % та до 55 % порівняно з рівнями 1990 року. План полягає в перегляді кожного діючого закону щодо його кліматичних переваг, а також введення в дію нового законодавства, яке б сприяло та стимулювало здійснення зазначених перетворень та інновацій. На відміну від схожого набору ініціатив, запровадженого в США і розрахованого на 10 років, ЄС має намір досягти чистого нуля протягом трьох десятиліть. Однак, незважаючи на дещо повільніші темпи, Європейський зелений курс стосується не стільки кліматичної політики, скільки зеленої концепції модернізації економіки та економічного зростання, стимулювання для забезпечення життя людини у гармонії з планетою та її ресурсами.

Останні дослідження свідчать про те, що використання викопних видів палива призводить до потрапляння в атмосферу до 73% від усіх парникових газів в світі. Пріоритетними в напрямку реформації є сектори енергетики та транспорту, які працюють здебільшого на вугіллі, газі та нафті. Отже, виконанню завдань Європейського зеленого курсу сприятимуть саме збільшення частки відновлюваних джерел енергії, а також виробництво з їх допомогою енергетичних носіїв нового покоління, зокрема, водню.

Таке твердження знайшло своє відображення в стратегії Європейської комісії, оприлюдненої 10 липня 2020 року, відповідно до якої забезпечення енергоефективності на виробництві та у споживанні, а також досягнення декарбонізації останніх пов'язують із збільшенням використання водню в різних секторах, включаючи енергетику. При цьому, Стратегія передбачала вироблення половини необхідного обсягу в країнах ЄС, а решта мала б імпортуватися до Європи в тому числі з України. За оцінками того ж Інституту відновлюваної енерге-

тики НАНУ, наша держава має потенціал виробляти понад 500 млрд кубометрів зеленого водню на рік. Цього має вистачити і на внутрішні потреби, і на експорт.

Уряд України за підтримки Європейської економічної комісії ООН ще з 2020 року працював над дорожньою картою розвитку внутрішнього водневого ринку, а також підготовкою Концепції водневої енергетики та законодавства для ефективного функціонування останнього. Країни ЄС з самого початку реалізації Європейського зеленого курсу розглядали Україну як надійного партнера, що розділяє погляди та занепокоєння світу щодо глобальних екологічних змін сьогодення. Наша країна активно долучилась до використання альтернативної енергетики та почала модернізувати власні галузі виробництва.

Проте, підступно розпочата 24 лютого 2022 року війна РФ проти нашої держави зупинила реалізацію цих проектів та планів. Сьогодні першочерговою задачею є здобуття омріяної перемоги та відбудова країни, але вже на нових Європейських засадах та цінностях, пріоритетне місце серед яких посідає збереження навколишнього природного середовища та сталий розвиток суспільства.

Горун Юрій Валерійович,
аспірант 3-го курсу кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24.02.2022 року на підставі Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] на території нашої держави було введено воєнний стан у зв'язку із вторгненням Російської Федерації строком на 30 діб. Відповідний указ Президента України було затверджено Законом України від 24.02.2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2]. В подальшому воєнний стан було неодноразово продовжено та станом на зараз правовий режим воєнного стану діє до 21.11.2022 року, та з великою вірогідністю буде продовжено надалі.

Запровадження воєнного стану повністю змінило всі сфери суспільства і відповідно звичайний порядок обігу земельних відносин.

Станом на зараз, функціонування земельних відносин є вкрай обмеженим та не дозволяє констатувати, що земельні відносини функціонують хоча б на половину тих можливостей, що були до 24.02.2022 року. Так, станом на сьогодні відповідальними органами не було дозволено звичайну роботу електронного реєстру – Публічної кадастрової карти, користуватись відповідним сервісом може лише обмежене коло осіб, у тому числі і нотаріуси [3], що провадять угоди у сфері відчуження земельних ділянок на підставі цивільно-правових договорів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 року № 564 «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» [4], відповідно до якої нотаріусам було дозволено отримувати відомості з державного земельного кадастру для забезпечення проведення угод щодо відчуження земельних ділянок. Також, останні зміни, що стосувалися земельного законодавства були прийняті останній раз 12.05.2022 року Верховною Радою України, та стосувалися встановлення процедурних особливостей щодо регулювання земельних правовідносин [5].

Встановлення обмежень у сфері земельних відносин логічно, що пов'язанні з метою: 1) захисту інформації, що міститься у відповідних реєстрах; 2) захисту фізичних та юридичних осіб від незаконних продажів чи зміни користування об'єктами земельного законодавства.

Проте, все частіше серед населення та осіб, що працюють у сфері земельних правовідносин виникають логічні запитання, навіщо обмежувати повноцінну роботу відповідних ресурсів на всій території України, а також навіщо встановлювати заборони щодо оформлення права власності на земельні ділянки, які є новостворениими, саме по всій території України. Відповідні запитання різних осіб є досить логічними, особливо якщо порівняти які обмеження встановлені в сфері продажу будинків, здійснення будівельної та проектувальної діяльності. Відповідні сфери є досить дотичними до земельних правовідносин.

До прикладу, Публічна кадастрова карта наразі як було зазначено, не функціонує, проте Портал Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва функціонує, та відповідні проектувальні організації та інженери-проектувальники можуть вносити нові проекти, що стосуються будівництва до відповідного Порталу.

Запуск повноцінного функціонування земельних правовідносин, зокрема але не виключено запуск Публічної кадастрової карти та

можливості відведення земельних ділянок у власність на територіях де не ведуться активні бойові дії став би досить значним поштовхом для нового розвитку земельних відносин в умовах воєнного стану, але аналізуючи подані законопроекти такої події найближчим часом очікувати не варто.

У той же час, процес так званого «застою» земельних правовідносин можна використати на користь реформування земельного законодавства та запуску нових процесів, які будуть покликані значно спростити забюрократизованість земельного законодавства.

На нашу думку, земельні правовідносини потребують суттєвого оновлення та реформування використовуючи ті технології які на разі доступні. Як відомо до 24.02.2022 року на території України тривала земельна реформа, яка розвивалась в декількох напрямках та мала на меті реформування певних правових інститутів, що входять до системи земельного права.

Одним із основних напрямків земельної реформи до 24.02.2022 року було подальше впровадження повноцінного запуску обігу земель сільськогосподарського призначення, яке було розпочато на підставі Закону України від 31.03.2020 року № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [6].

Ще одним напрямком земельної реформи до 24.02.2022 року було завершення передачі повноважень щодо розпорядження землями, що знаходяться поза межами населених пунктів з державної сфери управління до органів місцевого самоврядування, а саме територіальних громад, на підставі Закону України від 28.04.2021 року № 1423-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [7].

Варто відзначити, що перед початком передачі відповідних земель фактично зі сфери управління Держгеокадастру до органів управління територіальними громадами відповідні землі були інвентаризовані та внесені до Публічної кадастрової карти. Тобто фактично, із більшості земель України було сформовано земельні ділянки в порядку визначеному чинним законодавством України та такі земельні ділянки були внесені до відповідних реєстрів. Це є безумовним плюсом та значно спрощує процеси оформлення земельних ділянок відповідними особами, або надає значно простішу можливість отримати

такі земельні ділянки в порядку передбаченому чинним земельним законодавством.

Проте, відповідні реформи є такими, що зачіпають лише певний спектр інститутів земельного права, проте земельне законодавство потребує більш значного реформування, і у воєнний стан законодавець міг би зайнятись таким реформуванням.

Одним із основних завдань законодавця в сфері земельних правовідносин на думку автора є значне спрощення процедури оформлення земельної ділянки фізичними та юридичними особами.

По аналогії із порядком отримання будівельних дозвільних документів, відповідні зміни повинні бути внесені і до земельного законодавства, а саме необхідно здійснити перехід від імперативності у відповідному інституті земельних правовідносин до диспозитивності. Мається на увазі, те, що до прикладу процес оформлення земельних ділянок у користування юридичними особами, у разі якщо на такій земельній ділянці перебуває на праві власності будівля, повинен відбуватись шляхом виготовленням проекту землеустрою відповідним сертифікованим землевпорядником, завантаженням такого проекту до відповідного відкритого реєстру та впродовж чітко визначено строку розгляд такого проекту компетентними органами та внесення відповідних відомостей до реєстру нерухомого майна.

Процес діджиталізації земельних правовідносин може стосуватись й інших сфер земельних правовідносин, проте для здійснення або хоча б запуску подібної реформи потрібно аби законодавцем було розпочато рух в такому напрямку і перші кроки можуть бути прийняті у період воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https: //cutt.ly/WMv5pZ6

2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: https: //cutt.ly/eMv5dMy

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480. URL: https: //cutt.ly/oMv5cR6

4. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. № 564. URL: https: //cutt.ly/JMv5WyL

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2247. URL: https: //cutt.ly/nMv5UwT

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 року № 552-IX. URL: https: //cutt.ly/8Mv7CUv

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України від 28.04.2021 року № 1423-IX. URL: https: //cutt.ly/MMv5wmi

Опайнич Віталій Ярославович,

аспірант 1-го курсу кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Під відповідальністю слід розуміти обов'язок правопорушника зазнати негативних наслідків майнового або організаційного порядку, які настають для нього у відповідь на вчинення винного протиправного діяння. Кожна галузь права має свої специфічні заходи відповідальності. Ефективність дії цього засобу багато в чому залежить від органів державної влади, уповноважених здійснювати заходи юридичної відповідальності до порушників екологічного законодавства [1, с. 61].

Проблематиці екологічно-правової відповідальності приділяють увагу велика кількість вчених та науковців. Серед них Андрейцев В. І, Гавриш Н. С., Каракаш І. І, Краснова М. В., Малишко М. І., Оверковська Т. К., Опольська Н. М., Пашко М. А., Погрібний О. О, Рябець К. А., Титова Н. І., Харитонова Т. Є., Шемшученко Ю. С та інші.

Слід зазначити, що екологічне правопорушення – це винна протиправна дія або бездіяльність, яка порушує встановлені норми екологічного законодавства та наносить шкоду навколишньому середовищу і здоров'ю громадян. Суб'єктивними ознаками є вина, необережність або умисел та екологічний ризик власників джерел підвищеної екологічної небезпеки. Об'єктивні ознаки екологічного правопору-

шення виражаються у вигляді дії або бездіяльності, які призводять до порушення екологічних вимог [2, с. 122].

Відповідальність – це санкція за порушення норми права, але санкція не завжди означає відповідальність. Наприклад, коли майно вилучається з чужого незаконного володіння в примусовому порядку, тоді санкція є наслідком правопорушення. Отже, відповідальність – не просто санкція за правопорушення, а така санкція, яка тягне за собою певні позбавлення майнового або особистого характеру[3, с.39].

Основною підставою відповідальності за екологічні правопорушення є вчинення такого правопорушення. Але обов'язковою умовою для притягнення порушника до відповідальності є наявність у законі прямої норми про застосування відповідних заходів впливу відносно правопорушника, тобто юридичною підставою відповідальності є правові норми, які закріплюють санкції за порушення або недотримання цих обов'язків [4, с. 85-86].

З упевненістю можна сказати, що станом на сьогодні в Україні за екологічні правопорушення передбачено наступні види відповідальності: цивільно – правова, адміністративна, кримінальна та дисциплінарна. Враховуючи тематику конференції доречним буде розглянути особливості цивільно-правової відповідальності.

Цивільно – правова відповідальність за екологічні правопорушення являє собою різновид юридичної відповідальності, яка полягає у відшкодуванні матеріальної та/або моральної шкоди винною особою за порушення екологічного законодавства [1, с.65].

В юридичній літературі є два основні підходи до визначення погляди цивільно – правової відповідальності в природоохоронній сфері. Прихильники першого вважають, що цивільно – правова відповідальність за екологічні правопорушення передбачає виконання фізичними та юридичними особами обов'язку щодо компенсації шкоди, заподіяної власникам чи користувачам природних ресурсів порушенням норм екологічного законодавства [5, с. 13]. Інші ототожнюють цивільно – правову відповідальність із формою державного примусу, що полягає у стягненні майнових санкцій і накладенні на правопорушника невигідних майнових наслідків [6, с. 221].

Суб'єктами цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення згідно ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» є підприємства, установи, організації та громадяни. Також слід зауважити, що застосування заходів дис-

циплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності не звільняє винних від обов'язку компенсувати шкоду, заподіяну навколишньому середовищу [7].

Визначальна особливість цивільно – правової відповідальності за екологічні правопорушення полягає в специфіці об'єкта даного виду правопорушень, способами обрахування збитків і деякими іншими екологічними чинниками. Зміст цієї відповідальності полягає в покладенні на правопорушника обов'язку відшкодувати моральну або майнову шкоду, завдану внаслідок порушення законодавства яке охороняє навколишнє середовище. При цьому компенсаційно-відновлювальна функція є визначальною [8, с. 46].

Законодавством, а саме ст. 69 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що завдана екологічним правопорушенням шкода, підлягає компенсації, здебільшого у повному розмірі без застосування норм зменшення розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення довкілля і погіршення якості природних ресурсів. Також, суб'єкти яким завданої такої шкоди, мають право на компенсацію неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення стану здоров'я та відтворення природних ресурсів до стану, який дозволяє їх використання за призначенням [7].

Збитки завдані довкіллю, природним ресурсам у процесі провадження господарської діяльності або внаслідок забруднення навколишнього середовища чи нанесення шкоди природним об'єктам, як правило, належить до категорії деліктних зобов'язань. Теоретики іменують їх екологічною шкодою. Вона виражається у погіршенні якісного стану довкілля в цілому та окремих природніх ресурсів [8, с. 47-48].

Слід зазначити що у діючому законодавстві відсутнє поняття екологічної шкоди, на відміну від міжнародного права. При цьому шкода є обов'язковим елементом застосування цивільної відповідальності та пов'язується з матеріальним та нематеріальними збитками, які завдаються довкіллю [6, с.128].

Метою цивільно – правової відповідальності за причинені збитки є забезпечення найбільш повного відновлення таких прав за рахунок правопорушника, або інших осіб на яких згідно із законодавством покладений обов'язок відшкодування шкоди [7]. Обов'язковою умовою вищевказаних зобов'язань є сама наявність шкоди. Екологічна шкода може існувати в різних формах, наприклад: виснаження певних при-

родніх ресурсів, забруднення навколишнього середовища, руйнування екологічних систем тощо. Головна особливість вказаної шкоди є те що часто така шкода є непоправною або умовно – відновлювальною, це визначається тим що на відновлення природніх ресурсів потрібний тривалий проміжок часу, а в деяких ситуаціях повне відновлення навколишнього середовища неможливе [8, с. 48].

Існую три основні способи відшкодування завданої екологічної шкоди. Перший полягає у відтворенні природніх ресурсів, тобто поновленні майна в натурі за рахунок правопорушника і може виражатись у здійсненні відтворення водних або лісових ресурсів. Наступний це відновлення природних ресурсів шляхом приведення таких ресурсів до стану, який дозволяє використовувати його за безпосереднім призначенням. Останній спосіб відшкодування є найбільш універсальним поміж інших, він полягає у відшкодуванні збитків користувачам природних ресурсів відповідно до цивільно-правових санкцій, які передбачають компенсацію шкоди у грошовій форми [1, с. 66].

Підводячи підсумки, слід зазначити що станом на сьогодні в Україні активно розвивається інститут цивільно – правової відповідальності за вчинення екологічних правопорушень.

Специфікою цивільно – правової відповідальності за правопорушення законодавства у сфері охорони навколишнього середовища є особливий об'єкт, способи визначення і доведення завданої шкоди, а також інші специфічні обставини вчинення вказаного правопорушення.

Основною метою такої відповідальності є компенсація заподіяної шкоди таким правопорушенням та відновлення первинного стану довкілля або конкретного природного об'єкту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 252 с.

2. Рябець К. А. Екологічне право України: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

3. Соколовська Ю. В. Учасники підприємницьких товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах : дис. канд. юр. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2019. 260 с.

4. Мороз О. Т., Клименко В. О., Бєдунков, Н. В., Специфіка цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Вісник Національного*

університету водного господарства та природокористування. 2021. (4(96)). С. 80-92.

5. Малишко М. І. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. К. : Укр. наукова асоціація, 2001. 13 с.

6. Погрібний О. О., Каракаш І. І. Земельне право України : підруч. / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. К. : Істина, 2003. 430 с.

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 41. Ст. 546.

8. Подоляк О. А. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Судова практика.*Вісник господарського судочинства.* 2013. № 1. С. 45-53.

9. Коваленко Ю. В. Правове регулювання компенсації екологічної шкоди у сфері теплової енергетики. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 12. С. 126-130.

Прачук Ольга Ігорівна,

аспірантка 4-го курсу кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 введений особливий правовий режим воєнного стану на усій території України, який на даний час Указом Президента України від 12.08.2022 року № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» продовжено до 21 листопада 2022 року. Суспільне життя в умовах військової агресії, особливого правового режиму вимагає свого нормативного регулювання. Так, у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні усі галузі законодавства зазнали значних змін, зокрема на період дії воєнного стану.

Земельні відносини впродовж усього існування людства відігравали велику роль у житті суспільства, що пов'язано з їх унікальними особливостями: вони є основою життя та благополуччя громадян, головним засобом виробництва, необхідним для функціонування всіх галузей господарства [1, с. 272]. Проте, наразі в надзвичайно важливих для держави умовах характер, зміст і правове регулювання зе-

мельних правовідносин загалом і орендних відносин, зокрема суттєво змінюється.

Так, земельні відносини під час воєнного стану в основному регулюються пунктами 27 та 28 Прикінцевих положень Земельного кодексу України (далі – ЗК України), які в свою чергу зазнали значних змін. Так, основними нормативними актами, які встановлюють особливий порядок регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану є Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року№ 2145-IX [2] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12 травня 2022 року№ 2247-IX [3].

Основними новелами у сфері регулювання орендних відносин стали зміни щодо набуття прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності. Відповідно до положень ЗК України права на земельні ділянки державної та комунальної власності набуваються виключно на конкурентних засадах – земельних торгах (аукціонах). Однак, на період дії воєнного стану, з метою забезпечення оперативної процедури передачі прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, Законом № 2145-IX встановлена заборона на проведення земельних торгів прав оренди, емфітевзису, суперфіцію земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності [3].

Слід відмітити, що заборона на проведення земельних торгів щодо інших категорій земель не встановлена. Усі земельні торги, які були оголошені до введення воєнного стану і не завершені, вважаються скасованими. Договори передачі прав на земельні ділянки повинні укладатися лише в електронній формі та засвідчуватися кваліфікованими електронними підписами сторін. Уповноваженими суб'єктами на проведення державної реєстрації договорів оренди земельних ділянок закон визначає районні військові адміністрації. Окрім зазначеного, відповідно до новітніх законодавчих положень, право оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення не підлягає державній реєстрації. Також формування ділянки для передачі її в оренду здійснюється без внесення відомостей до Державного земельного кадастру (державної реєстрації) та присвоєння їй кадастрового номера.

19 жовтня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель» [4]. На даний час очікується підписання Закону Президентом України. Зазначений законодавчий акт передбачає значні новели в регулюванні орендних правовідносин у період війни.

Закон вносить зміни до Перехідних положень ЗК України щодо процедури передачі прав оренди, емфітевзису, суперфіцію земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності шляхом проведення земельних торгів, а також встановлює особливості державної реєстрації прав на землю. У період дії воєнного стану важливим є забезпечення сталого ефективного функціонування економіки. Вбачається, що відновлення земельних торгів є позитивним кроком, що у свою чергу забезпечить поповнення Державного бюджету країни.

Законодавчими новелами вводиться обов'язкова державна реєстрація права оренди земельної ділянки, крім випадків, якщо договір оренди земельної ділянки укладений у період, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено на всій території України. Зазначається, що у разі призупинення на всій території України функціонування Державного земельного кадастру договір оренди земельної ділянки, що передається в оренду постійним користувачем, емфітевтом укладається в електронній формі. Такий договір оренди земельної ділянки, а також зміни до нього, договір про розірвання такого договору оренди земельної ділянки підлягають державній реєстрації, що здійснюється районною військовою адміністрацією, тобто у порядку, який встановлений до набрання чинності зазначеним Законом [4].

Крім того, законодавець встановлює окремі особливості щодо порядку оформлення прав на земельну ділянку у період війни. Так, на орендаря земельної ділянки, переданої в оренду у період, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено на всій території України, покладається обов'язок подати заяву про державну реєстрацію права оренди земельної ділянки протягом двох місяців з дня відновлення функціонування Державного земельного кадастру [4]. При цьому, встановлено, що договір оренди земельної ділянки припиняється у випадку якщо протягом трьох місяців з дня відновлення функціонування Державного земельного кадастру право оренди земельної ділянки не зареєстровано.

Доцільним вбачається положення щодо права землекористувача на збирання врожаю у випадку припинення договору оренди, суборенди земельної ділянки, емфітевзису, договору про передачу прав землекористування у зв'язку з невнесенням до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про реєстрацію відповідного права або відомостей про поновлення відповідного договору до збирання врожаю, посіяного землекористувачем на земельній ділянці. При цьому, законодавцем встановлюється право власника земельної ділянки на відшкодування збитків, пов'язаних із тимчасовим зайняттям земельної ділянки колишнім землекористувачем, у розмірі пропорційно до плати за користування земельною ділянкою, передбаченої припиненим договором, з дня припинення договору до дня збирання врожаю.

На підставі аналізу зазначених законодавчих новел, можна констатувати, що основними позитивними змінами у сфері регулювання орендних правовідносин є: відновлення порядку юридичного оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно; повернення земельних торгів прав на земельні ділянки державної та комунальної власності сільськогосподарського призначення. Проте, вважаємо за необхідне подальше вдосконалення земельно-правової процедури проведення земельних торгів з урахуванням викликів війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мірошниченко О. С. До постановки проблеми про визначення сутності земельних відносин. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Х. : Вид-во НУВС, 2003. Вип. 23. С. 271-275.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року № 2247-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель: проект Закону України від 9 жовтня 2022 реєстр. № 7636. URL: http: // w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511=74684

Байк Вікторія Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету судового та міжнародного права
Національного університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Особливе місце в земельному фонді України займають землі рекреаційного призначення, цінність яких полягає в їх здатності впливати на здоров'я людини, у можливості використання їх для рекреації, а також для туризму, спорту, культури та розваг. Актуальність обраної теми не викликає сумніву, оскільки відповідно до Основного Закону життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, а отже, держава має сприяти забезпеченню охорони територій та об'єктів, які забезпечують виконання вказаних функцій.

Взагалі, сучасна нормативно-правова база, яка регламентує діяльність суб'єктів господарювання на ринку рекреаційних послуг України, не є досконалою через суперечність між пріоритетними напрямами та цілями державної туристичної політики. Загалом нормативно-правова база управління та регулювання розвитку рекреаційної діяльності потребує систематизації, вдосконалення, коригування та узгодження за основними елементами, а також зіставлення з міжнародним законодавством.

Основні положення правової охорони рекреаційного фонду спрямовані на забезпечення його екологічної цінності і не враховують основне призначення цього фонду, а саме використання для господарської діяльності у сфері рекреації, тому такі положення повинні бути скоректовані з урахуванням економічних заходів, які застосовуються у господарській діяльності, що дозволить максимально врахувати екологічні та економічні інтереси суспільства і суб'єктів господарювання.

Тому, коли йдеться про рекреаційну територію, як певну ділянку земної чи водної поверхні, призначену для відпочинку населення, покращення його здоров'я та працездатності, то зазвичай мають на увазі рекреаційні ліси, рекреаційні водойми (наприклад, ставок, озеро чи річка), національні чи міські парки тощо.

Але їх слід відносити не до поняття «рекреаційна зона», а саме до поняття «рекреаційний об'єкт», оскільки рекреаційні зони, як правило, об'єднують декілька різних рекреаційних об'єктів, розташованих поблизу один від одного. Якщо рекреаційні зони можуть виконувати цілий комплекс функцій, то рекреаційний заклад здатний забезпечити виконання лише однієї з них [1, с.78].

Землі рекреаційного призначення підлягають особливій правовій охороні. Так, Законом України «Про екологічну мережу України» передбачено можливість як залучення існуючих земель рекреаційного призначення до екомережі України відповідно до схем формування екомережі, так і визначення територій особливого рекреаційного значення та планування, переведення їх до категорії земель рекреаційного призначення згідно з відповідними схемами формування екомережі.

У рамках даної теми також слід зазначити, що правовий режим земель рекреаційного призначення характеризується:

- наявністю загального та спеціального правового регулювання режиму використання та охорони рекреаційних територій;
- спрямованістю на досягнення спеціальної мети – відновлення життєвих сил і працездатності людини;
- врахуванням того, що ці об'єкти створені як природою, так і людиною;
- забороною господарської та іншої діяльності, яка негативно впливає на довкілля, призводить до будь-яких змін природного ландшафту;
- забороною будь-яких дій, що порушують суспільні інтереси, при використанні рекреаційних зон;
- обмеженням права користування такими територіями;
- встановленням особливого порядку створення рекреаційних зон;
- загальнодержавним характером власності на природні ресурси рекреаційного значення;
- встановленням додаткових обов'язків користувачів (у тому числі орендарів);
- змішаним характером правового режиму рекреаційних зон. На територіях рекреаційних зон забороняється будь-яка діяльність, яка може завдати шкоди довкіллю та суперечить цілям і завданням рекреаційних зон [2].

Отже, землі рекреаційного призначення мають свій правовий режим, який є порядком поведінки суб'єктів правовідносин щодо їх використання. Тому використання та збереження земель рекреаційного призначення є необхідним, оскільки ці землі служать для задоволення фізичних і духовних потреб людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полтавець А. М. Проблеми формування режиму територій, які використовують із рекреаційною метою. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2013. № 3. С. 68-79.

2. Ступень Н. М. Теоретичні аспекти збалансованого розвитку рекреаційних територій. *Ефективна економіка.* № 4, 2017. URL: http: //www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5833.

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, вперше за всю історію незалежності держави, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1] було запроваджено особливий правовий режим воєнного стану на усій території України, що назавжди змінило хід історії. Війна зачепила та вплинула на всі сфери суспільства, у тому числі і на земельні відносини. Саме земля є найбільшим багатством нашої держави, оскільки саме вона відіграє важливу роль в економічному розвитку України та є основоположним фактором у виробництві. Виходячи з цього, в умовах воєнного стану врегулювання земельних відносин займає провідне місце, оскільки від цього залежить безпека не тільки даної сфери, а й всієї країни в цілому.

Починаючи з 24 лютого законодавцем було прийнято ряд нормативно-правових актів, що спрямовані на пристосування земельних

відносин новим реаліям. По-перше, це Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який закріплює, що у період з 1 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний, надзвичайний стан скасовано плату за землю [2]. Це стосується саме тих земельних ділянок, що розташовані на територіях, де ведуться активні бойові дії та на тимчасово окупованих територіях, перелік яких затверджений Кабінетом Міністрів України. Але тут є проблема у реалізації такого права, оскільки на сьогоднішній день такий перелік ще не було затверджено.

Ще один закон, який слід відмітити, це Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [3], де законодавець змінив порядок регулювання земельних правовідносин в умовах повномасштабної війни:

- автоматично продовжено строк дії всіх видів користування земельними ділянками, строк яких закінчувався у період воєнного стану;
- дозволено передавати земельні ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва в оренду без проведення земельних аукціонів;
- договори оренди земельних ділянок укладаються лише в електронній формі та не підлягають реєстрації у порядку встановленим законодавством, натомість такі договори повинні реєструватись у спеціальних книгах, форма яких затверджується компетентними органами;
- дозволено передачу орендованих земельних ділянок сільськогосподарського виробництва в суборенду для здійснення посівної.

Першочерговою метою впровадження цих нововведень було забезпечення чинності таких договорів, задля законного користування земельними ділянками у господарській діяльності, оскільки через ведення бойових дій велика кількість людей не мають можливості продовжити договори у звичайному порядку.

Ще одним важливим кроком стало прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування

єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [4]. Дана постанова дала можливість здійснювати купівлю та продаж нерухомого майна та проведення відповідних угод відчуження з певними особливостями. Що стосується земельних ділянок, то задля здійснення таких угод, нотаріуси повинні отримувати відомості із Державного земельного кадастру, але на той момент такий доступ вони не мали. Виходячи з цього, Постановою Кабінету Міністрів України № 480 продаж земельних ділянок не забороняється, але практично, без порушення порядку вчинення нотаріальних дій, такий правочин вчинити неможливо.

Через виявлені суперечності, Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» від 07.05.2022 [5], яка дозволила нотаріусам отримувати відомості з ДЗК, аби реалізовувати право громадян на відчуження земельних ділянок.

Отже, не дивлячись на те, що держава не була готова зіштовхнутися з таким явищем як війна, законодавцем робляться спроби пристосування законодавства до теперішніх реалій. Було запроваджено багато спрощень для забезпечення діяльності аграрного сектору економіки й пришвидшення відновлення інфраструктури нашої країни, а також і певних обмежень. Обмеження мають на меті зменшити кількість зловживань з боку фізичних, юридичних осіб, які могли б вагомо зрости під час воєнного стану через тимчасовий неналежний контроль. Певні спрощення в свою чергу допоможуть частково запустити земельні відносини, які фактично є «замороженими».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. *Голос України.* 2022. № 37.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. *Голос України.* 2022. № 58.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 року № 2145-IX. *Голос України.* 2022. № 78.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану:

Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 480. *Урядовий кур'єр.* 2022. № 96.

5. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 року № 564. *Урядовий кур'єр.* 2022. № 109.

Безмаленко Вероніка Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Канівець Л. А.*

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

В умовах сучасного розвитку суспільства невід'ємною складовою життя кожної людини є навколишнє природне середовище. Якість навколишнього природного середовища є визначальним чинником, що впливає на стан здоров'я населення і розвиток економіки. З огляду на це, питання про екологічні права громадян України залишається одним з найбільш дискусійних.

У науковій літературі існують різні погляди щодо визначення ознак, які б належним чином характеризували термін «екологічні права» з юридичної точки зору. Так, першою загальноприйнятою ознакою вважається те, що вони закріплені у правових нормах. Так у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виокремленні основні екологічні права громадян. Серед них – право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, є невід'ємним правом особи і вважається одним із фундаментальних. На думку В. І. Андрейцева, головним чинником та ознакою безпечного навколишнього природного середовища є така його якість, яка характеризується наявністю фізичних, хімічних, біологічних та інших елементів і сумішей, які не порушують природного балансу фізичного зв'язку людини і довкілля, не перевищують встановлених законодавством нормативів екологічної безпеки і не знижують його природні можливості до самовідновлення.

Якщо у громадянина є певні пропозиції до проектів нормативно-правових актів, матеріалів будівництва, реконструкції і розміщення

об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, а також пропозиції до органів місцевого самоврядування та органів державної влади, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань, то він без перешкод, на підставі правових норм, може брати участь в обговоренні та внесенні таких пропозицій. Крім того, відповідно до положень ст. 9 екологічного закону особа має право брати участь у здійсненні заходів щодо охорони навколишнього середовища, природних ресурсів, об'єднуватися в громадські природоохоронні формування, одержувати екологічну освіту та вільний доступ до інформації щодо стану навколишнього середовища. Важливо відмітити, що громадяни можуть подавати позови до суду, якщо справа стосується про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище [1].

Екологічні права визначені і у ст. 50 Конституції України як: право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість предметів побуту, харчових продуктів і на її поширення, тобто згідно зі статтею ніхто не може засекречувати дану інформацію [2].

Наступна ознака, яка визначає поняття «екологічні права», є належність абсолютно кожному громадянину, ніхто не в праві їх відібрати у людини. Доцільно було б уточнити, що екологічні права гарантуються громадянам безпосередньо усією системою національного законодавства. Екологічні права, як і будь-які інші права, мають у своїй основі певні критерії, а саме: природні екологічні потреби та інтереси.

Щодо класифікації, то прийнято поділяти екологічні права на абсолютні та відносні. Абсолютні включають в себе право на екологічну безпеку, на екологічну інформацію, з'являються з моменту народження, обумовлені існуванням у належному середовищі, інформація про яке не може бути засекречена. Виникнення відносних прав настає з того моменту, коли носій прав вступає у відповідні відносини шляхом подання клопотання, заяви, звернення про намір реалізувати, наприклад, права на здійснення спеціального природокористування, на одержання екологічної освіти, на участь у природоохоронній організації. Однак, за Конституцією України, асаме за статтею 64, права можуть бути обмежені в умовах військового чи надзвичайного стану,

наприклад, такі як: вільний доступ до моря, доступ громадян до лісів та інформація щодо стану довкілля тощо. Певною мірою екологічні права можуть бути обмежені у випадках, визначених Орхуською конвенцією. Питання залишається спірним, особливо при виникненні надзвичайних екологічних ситуацій, коли такі права мають бути захищені та поновлені [3, с. 25].

Таким чином, проаналізувавши чинне законодавство України пропонуємо під поняттям «екологічні права» розуміти сукупність юридичних засобів, а також можливостей, закріплених в законодавстві, які в свою чергу є самостійною групою прав, що спрямовані на задоволення потреб та інтересів громадян у галузі використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

2. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

3. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2021. 148 с.

Гільтай Анастасія Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ОСНОВНІ ЗМІНИ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України відбулися численні зміни у кожній сфері суспільства. Оскільки ворог з першого дня здійснював окупаційні дії щодо земельних ресурсів України, це змусило законодавців внести зміни в регулювання земельних відносин. Зокрема, це

пов'язано із нормою, що зазначена в статті14 Конституції України, відповідно до якої земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1].

Під час дії воєнного стану до нормативно-правових актів, які покликані регулювати суспільні земельні відносини, вносилися зміни безліч разів. Деякі з нововведень уже були послаблені, інші ж, видозміненні війною правовідносини, передбачають нове регулювання.

Зокрема, 24 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX. Основна мета даного Закону – спростити процедуру набуття права користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення під час воєнного стану, з метою їх раціонального використання для ведення сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки нашої держави.

Прийняття вказаного Закону передбачає поновлення договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту, на один рік, строк користування земельними ділянками щодо яких закінчиться після скасування воєнного стану, щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення [2].

Також, у Законі визначаються умови щодо порядку формування нових земельних ділянок та складання документації, відповідно до якої буде здійснене таке формування. Зокрема, відтепер дозволяється формувати земельну ділянку з метою надання її в оренду без внесення відомостей про сформовану земельну ділянку до Державного земельного кадастру, тобто не потрібно проходити процедуру державної реєстрації та присвоєння їй кадастрового номера, з урахування технічної документації із землеустрою у зв'язку з інвентаризацією земель, яка складається на підставі рішення органу, відповідального за передачу в оренду земельної ділянки, та має бути затверджена цим органом. Тобто, згаданим Законом запроваджено новий порядок оренди земель сільськогосподарського призначення на час дії надзвичайного стану, оскільки тепер кадастровий номер земельної ділянки в договорі не зазначається, а ділянка визнається сформованою тільки на період дії договору оренди; встановленні земельним законодавством умови, щодо мінімального строку договору оренди з на даний час не застосовуються; право оренди не потребує державної реєстрації, але сам договір оренди повинен бути зареєстрований, таку дер-

жавну реєстрацію проводить районна військова адміністрація; наразі не проводяться земельні аукціони щодо права оренди, емфітевзису, суперфіцію на землі сільськогосподарського призначення державної або комунальної власності; не може бути поновлений або продовжений на новий строк договір оренди землі, укладений відповідно до чинного підчас воєнного стану законодавства і розірваний у зв'язку із закінченням строку, на який його було укладено [3].

Проте, Закон № 2145-IX не зазначав, які саме земельні ділянки можуть передаватися в оренду під час війни. Тому, необхідним для регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану виявилося прийняття від 12.05.2022 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» № 2247-IX, який виправляв недоліки та прогалини попереднього.

В ньому деталізуються вимоги щодо ділянок, які можуть бути передані в оренду в умовах воєнного стану. Зокрема, це земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які перейшли з державної до комунальної власності, однак право власності на які не було зареєстровано в Державному реєстрі речових прав. Окрім цього, даним законом встановлено механізм визначення та зміни цільового призначення земельної ділянки у період, коли функціонування Державного земельного кадастру призупинено [4].

Також, 14 травня 2022 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану» № 564 від 7 травня 2022 року. Дана постанова передбачає припинення доступу користувачів до Державного земельного кадастру у межах адміністративно-територіальних одиниць, які знаходяться в районі воєнних дій або розташовані у тимчасовій окупації російськими військами.

У тих адміністративно-територіальних одиницях, що не ввійшли до даного переліка появилися певні обмеження у здійсненні операцій у системі Державного земельного кадастру, зокрема: тільки державні кадастрові реєстратори Держгеокадастру мають права вносити відомості або ж зміни до них до Державного земельного кадастру; користувачі, які мали доступ до Державного земельного кадастру до початку воєнних дій, для продовження доступу повинні отримати схвальне рішення на основі власного звернення; а також більше не функціонує публічна кадастрова карта [5].

Війна принесла багато руйнацій, в тому числі і власникам або ж користувачам земельних ділянок. А тому законодавцю важливо було прийняти нормативно-правовий акт, який би передбачав можливість відшкодування завданих збитків. Саме таким кроком стало прийняття 20 березня 2022 року Постанови Кабінету Міністрів України, що встановлює основні критерії для надання оцінки завданим втратам. Необхідно визначити дійсні витрати на покриття збитків власникам земельних ділянок сільськогосподарського призначення, а так дійсні витрати на здійснення відновлюваних процедур земель.

Отже, варто зазначити, що держава змогла цілісно врегулювати зміни у земельних відносинах спричиненні воєнними діями. Дії законодавці в деяких аспектах спростило систему функціонування аграрного сектору, в той же час ним вводяться обмеження, що покликані зменшити зловживання суб'єктів земельних відносин. Також прийняті дії, які мають прискорити інфраструктуру України та створюють регулятивну основу для пришвидшеного відновлення нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.*1996.№ 30.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України 2145-IX від 24 березня 2022 р. *Офіційний вісник України.*2022. № 31.

3. Земельні відносини в умовах воєнного стану. Інтернет-джерело від 26.09.2022. : веб-сайт. URL: https: //raiffeisen.ua/biznesu/blog/zemelni-vidnosini-v-umovah-voyennogo-stanu-412.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 14 травня 2022 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2022. № 2247-IX.

5. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. Інформаційне агентство «ЛІГА: ЗАКОН» від 02.06.2022. : веб-сайт. URL : https: //jurliga.ligazakon.net/analitycs/211625_osoblivost-regulyuvannya-zemelnikh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu.

Горячківська Оксана Вікторівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного,*
земельного та екологічного права Годованюк А. Й.

ЯК ВІЙНА ЗМІНИЛА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ У ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ

З моменту повномасштабного вторгнення в Україну минуло більше восьми місяців. Безумовно, це непростий час, і реалії нашої країни постійно вимагають прийняття складних рішень. З метою забезпечення належного функціонування держави в умовах воєнного стану та зменшення кризових явищ в усіх сферах суспільних відносин було прийнято велику кількість законодавчих актів. Приділено увагу і сфері земельних відносин.

До початку війни Україна вважалася одним із найбільших постачальників продовольства до Європи та одним із лідерів з виробництва соняшникової олії. Показники 2021 року встановили рекорди за всю історію нашої держави: рекордні врожаї зерна, сої та олійних понад 106 млн тонн.

Після російського вторгнення продовольча безпека була зруйнована, багато країн опинилися в жахливому становищі, а мільйони людей опинилися на межі голодної смерті. Але завдяки нашим аграріям, які щодня захищають аграрний фронт України, очікується, що врожай зернових в Україні цього року становитиме близько 50 мл тонн на додаток до понад 20 мл тонн зернових та олійних культур урожаю 2021 року.

Крім того, однією з проблем земельних відносин в умовах воєнного стану було припинення товарного кредитування, ускладнення експорту продукції, внаслідок чого дрібні виробники втрачали фінансову та товарну ліквідність. З огляду на це Міністерство аграрної політики України вирішило розробити державну програму підтримки наших агровиробників.

Так, 12 серпня 2022 року в Україні запрацював Державний аграрний реєстр (ДАР) [1].

ДАР надає доступ онлайн до програм підтримки усім зареєстрованим агровиробникам, незалежно від їхнього розміру та організа-

ційно-правової форми. Інформаційна система працює подібно до реєстрів сільгоспвиробників, які існують у всіх країнах-членах ЄС.

Державний аграрний реєстр створено Міністерством аграрної політики та продовольства України на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції« відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 573 від 02.06.2021 «Про функціонування Державного аграрного реєстру«.

Важливо зазначити, що законом передбачена можливість доступу до системи третіх сторін, зокрема банків та міжнародних донорів, що робить ДАР універсальним інструментом для централізованого розподілу усіх існуючих видів підтримки, як коштами державного бюджету, так і за рахунок грантів міжнародних організацій. Це особливо актуально зараз, коли агровиробники потребують термінової підтримки для початку посівної кампанії та збереження поголів'я великої рогатої худоби.

Програмне забезпечення Державного аграрного реєстру розроблено за рахунок міжнародної технічної допомоги Європейського Союзу. Система успішно пройшла апробацію у межах двох пілотних впроваджень. Запуск ДАР є вагомим кроком на шляху підготовки України до членства в ЄС.

Обґрунтування необхідності створення:

Прямі субсидії, пільгові кредити та кредитні гарантії є основним інструментом підтримки сільгоспвиробників в Україні. Попри те, що дрібні агровиробники (сімейні фермерські господарства, домогосподарства населення) становлять левову частку від загальної кількості господарств та виробляють значну частку сільськогосподарської продукції (наприклад, понад 70-90% продукції плодоовочівництва та картоплярства), їх доступ до коштів бюджетної підтримки є вкрай ускладненим через недосконаліть процедури адміністрування програм державної підтримки.

Складнощі з адміністративним обслуговуванням програм підтримки (подача заявки, збір та подача необхідних підтвердних документів) тягнуть за собою значні адміністративні витрати в перерахунку на обсяги виробництва, зменшують бажання брати участь в програмах державної підтримки та/або ускладнюють можливості їх використання невеликим аграріям. Як наслідок,

левову частку державної підтримки історично отримували середні та великі компанії.

Крім того, державі потрібне надійне джерело інформації про характеристики агровиробників та раніше отримані кошти державної підтримки з метою аналізу ефективності використання бюджетних коштів та удосконалення політик в аграрній сфері.

Очікувані результати:

Запровадження Державного аграрного реєстру, що міститиме відомості про виробників сільськогосподарської продукції та забезпечуватиме ефективне адміністрування державної підтримки забезпечить спрощену реєстрацію сільгоспвиробників із метою отримання бюджетної підтримки, автоматичну перевірку їх статусу через доступ до інших державних реєстрів та кадастрів, просте подання заявки на отримання підтримки, швидку перевірку відповідності критеріям надання підтримки, можливість оцінки ефективності застосування заходів підтримки, публічність розподілу коштів державної підтримки, а також формування «єдиного кабінету аграрія», що дасть можливість отримувати державні сервіси, взаємодіяти із реєстрами та кадастрами тощо.

16 серпня 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив розроблений Міністерством аграрної політики та продовольства України порядок використання фінансової допомоги. Загальна сума програми становить 50 млн євро (1, 5 млрд грн) та фінансується коштом бюджетної підтримки Євросоюзу.

На початку вересня в ДАР з'явилися перші програми підтримки виробників, які обробляють 1-120 га угідь, або утримують 3-100 корів. Перша – це виплата 3 100 грн на га (максимальний розмір – до 120 га), друга – виплата 5 300 грн на корову [2].

Команда Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру презентувала відновлення роботи кадастру під час воєнного стану для забезпечення функціонування ринку земель. Громадяни можуть отримувати витяги з кадастру і проводити купівлю-продаж або інші транзакції з землею на безпечних територіях. Однак для землевпорядників та геодезистів запроваджено додаткові вимоги для роботи з даними.

Як підкреслив виконуючий обов'язки Голови Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру Сергій Завадський, на сьогодні Державний земельний кадастр відновив роботу.

Проте Уряд встановив певні особливості щодо внесення відомостей до цього кадастру, а також порядок їх оприлюднення і користування. Зміни діятимуть протягом воєнного стану та 1 місяця з дня його завершення.

Крім того, змін зазнав типовий договір оренди землі згідно зі спрощеною передачею в оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності для ведення товарного сільськогосподарського виробництва без проведення торгів під час дії воєнного стану [3].

Також варто зазначити, що після вторгнення ринок землі призупинив свою діяльність і реєстри повністю закрилися. Можливості виконувати операції з нерухомим майном і землею не було. Утім в другій половині травня ситуація покращилась, тоді ж почали з'являтися перші транзакції. Однак слід розуміти їх об'єм: найбільш невдалим місяцем за обсягами земельного ринку був липень 2021 року, коли зареєстрували 2, 4 тис. угод з сукупною площею трохи менше 4 тис. га. Вслід в травні було лише 432 транзакції із сукупною площею 825 га, тобто майже в шість разів менше, ніж за перший місяць після зняття мораторію на продаж сільськогосподарської землі. У червні обсяг ринку вже чимало збільшився за травневий і ринок почав поступово відновлювати свою роботу [4].

Таким чином, за період дії воєнного стану законодавство, що регулює земельні відносини в Україні, вже неодноразово змінювалося і, скоріш за все, це не останні зміни. Земельні питання залишаються актуальними попри всі проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічна правда. «Дія» для аграріїв: на яку підтримку можуть розраховувати фермери. *Економічна правда*. URL : https: //www.epravda.com.ua/columns/2022/09/5/691023/.

2. Державний аграрний реєстр. : веб-сайт. URL : https: //www.dar.gov.ua/

3. Interfax-Ukraine. У травні попри війну відновилися перші угоди на ринку землі, рецепт його відновлення – допуск юридичних осіб та іноземців – експерт KSE. Інтерфакс-Україна. URL : https: //interfax.com.ua/news/interview/842941.html

4. Озвучено ключові зміни в земельних відносинах під час воєнного стану. Головна| Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : https: //minagro.gov.ua/news/ozvucheno-klyuchovi-zmini-v-zemelnih-vidnosinahpid-chas-voyennogo-stanu

Гоцуленко Юлія Володимирівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Платонова Є. О.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вагомим стимулом для переходу від використання традиційних джерел енергії до розвитку альтернативної енергетики у всьому цивілізованому світі стали такі глобальні виклики, як вичерпність природних ресурсів, кліматичні зміни, відсутність доступу до централізованих систем енергопостачання. Ще сімнадцять років тому в Україні лише йшлося про необхідність початку використання енергії з альтернативних джерел, були створені вихідні, базові правові положення, згідно з якими сформувалася протекціоністська правова модель регулювання цих відносин. Вже зараз Україна перебуває у фазі активного розвитку мережі об'єктів альтернативної енергетики.

Від 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено воєнний стан у зв'язку з повномасштабним нападом російської федерації на територію нашої країни. Безперечно, умови воєнного стану зумовлюють зміни в багатьох сферах нашого життя, не оминули вони і сферу енергетики. У зв'язку з масовими атаками ракетами, дронами на енергетичні об'єкти інфраструктури, переважна частина населення залишається без світла, зв'язку та води. Для того, щоб відновити електроенергетику, іноді потрібно декілька днів, що ускладнює життя українців. Також у зв'язку з досить довгим відновленням ліній електропередач, для економії було введено планові відключення електроенергії. В таких складних умовах цінність альтернативної енергетики безперечно зростає, особливо коли твій дім обладнаний сонячними панелями, що дозволяє використати енергію навіть при плановому відключені. Тому дуже актуальним є питання правового регулювання використання альтернативних джерел енергії в сучасних умовах.

Правові питання регулювання альтернативної енергетики не належать до традиційних, добре вивчених сфер суспільних відносин.

Навпаки, стрімкий розвиток технологій, який дав змогу отримувати цілком конкурентоспроможну енергію з альтернативних джерел, поставив перед науковцями, законотворцями та практиками питання про необхідність швидкого вибору правової моделі та конкретних правових механізмів вирішення цих відносин [1, с. 58]. Досить проблематичним є визначення правової природи цих відносин. Наявні окремі наукові дослідження не формують цілісного уявлення про правову природу відносин альтернативної енергетики, а радше демонструють дискусійність цього питання.

З-поміж іншого, багато міжнародно-правових актів, зміст яких спрямований на регулювання відносин з охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, сталого розвитку (Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та Кіотський протокол, Договір до Енергетичної хартії та ін.), опосередковано регулюють відносини в сфері альтернативної енергетики. Проблемним питанням є відсутність консолідованого міжнародно-правового документа з альтернативної енергетики.

Але, звичайно, були і нововведення в правовому полі для виробників енергії на час воєнного стану. Так, відповідно до наказу Міністерства енергетики України від 04.04.2022 року «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії», було встановлено обмеження щодо розрахунків з виробниками відновлюваних джерел енергетики (далі – ВДЕ). Наприклад, для ВЕС – 51, 51 коп. за 1кВт/год (16% середньозваженого «зеленого» тарифу); для ГЕС – 146, 19 коп. за 1кВт/год (35% середньозваженого «зеленого» тарифу); для електростанцій на біомасі – 260, 19 коп. за 1кВт/год (60 % середньозваженого «зеленого» тарифу); для біогазових комплексів – 166, 62 коп. за 1кВт/год (40% середньозваженого «зеленого» тарифу) [2]. Це говорить про те, що держава під час воєнного стану сплачує виробникам менше встановленого «зеленого» тарифу, що приводить до демотивації національним виробникам виробляти альтернативну енергетику. Однак, були і зміни, внесені на ринку енергії Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29.07.2022 року стосовно виробників ВДЕ. У зв'язку з запровадженням воєнного стану, їм надано право укласти із споживачем договір про надання послуги із забезпечення стабільності ціни на електричну енергію. Саме це слугує за-

безпеченню діяльності виробників і без державної підтримки, а саме «зеленого» тарифу [3].

Сьогодні, в досить важкий час для нашої країни, ринок альтернативних джерел енергії продовжує активно розвиватись, адже існують суб'єкти господарювання, які виробляють енергію з альтернативних джерел, створено органи державного регулювання, розроблено законодавчу базу та засоби державного регулювання у цій сфері. Безумовно, ринок альтернативних джерел може існувати окремо від оптового ринку електроенергії для забезпечення місцевих потреб, але для забезпечення енергетичної безпеки держави в майбутньому необхідно запровадити його в енергетичний комплекс країни.

Розвиток наукової думки у сфері правового регулювання альтернативної енергетики в Україні демонструє декілька характерних рис, серед яких: гострий дефіцит науково-методичних розробок; короткий період наукових досліджень у цій сфері (обмежений періодом незалежності України); орієнтація на гармонізацію із законодавством ЄС. В наукових колах звертається увага на доволі значну частку порівняльно-правових досліджень та значну кількість за своєю суттю неюридичних досліджень, спрямованих на підтвердження необхідності та доцільності переходу на альтернативну енергетику, а також галузева роздробленість [4, с. 40].

Отже, впровадження альтернативної енергетики в нашій державі має відбуватися на правовому, економічному та технічному рівнях. Однак, напад російської федерації на Україну, зупиняє стрімкий розвиток альтернативної енергетики. Руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури, зменшення виплат «зеленого» тарифу, планові відключення енергії, дефіцит науково-методичних розробок все це ускладнює розвиток альтернативної енергетики, однак Україна має стрімкий орієнтир розвитку біоенергетики, вітроенергетики, гідроенергетики, сонячної і геотермальної енергетики тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодак О. Місце альтернативних джерел енергії в системі об'єктів екологічного права України. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 7. С. 57–61.

2. Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії: Наказ Міністерства енергетики України від 04.03.2022 року № 104. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0104922-22#Text

3. Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування: Закон України від 29.07.2022 року № 7427. URL:

4. Харитонова Т., Григор'єва Х. Доктрина правового регулювання альтернативної енергетики в Україні: сучасні тенденції розвитку. *Знання, освіта, право, менеджмент.* 2020. № 3 (31), Вип. 2. С. 237-245.

Гресько Богдана Юріївна, Пахолчак Денис Павлович,
студенти 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, спричинена збройною агресією Російської Федерації, породили низку критичних проблем, з якими слід боротися виключно за допомогою тих механізмів та засобів, що передбачені українським законодавством, та мають легальний дієвий механізм реалізації.

Земля як особливо цінний ресурс, що одночасно виконує декілька функцій, зокрема функцію засобу виробництва, територіально-просторового базису суспільства, має досить важливе значення в умовах воєнного стану і для забезпечення питань національної безпеки та оборони.

З огляду на багатофункціональність землі особливо важливим, на нашу думку, залишається питання, що стосується вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності в умовах воєнного стану, а саме, правові засади його реалізації.

Земельний кодекс України у статтях 140, 143 та 147 передбачає таку підставу припинення права власності на земельну ділянку, як її відчуження з мотивів суспільної необхідності [1].

У статті 1 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів сус-

пільної необхідності» суспільна необхідність визначається як нагальна потреба загальнодержавного чи регіонального значення з метою задоволення якої здійснюється відчуження земельних ділянок [2].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» у ст. 8, ч. 1, п. 4 серед інших заходів містить положення, що передбачає можливість примусового відчуження майна (земельних ділянок зокрема), яке перебуває у приватній чи комунальній власності, для потреб держави в умовах воєнного стану [3].

У свою чергу Цивільний кодекс України дає визначення поняттю примусового відчуження майна з мотивів суспільної необхідності в умовах надзвичайних обставин (до таких належить і воєнний стан) – реквізиція. У частині 2 статті 353 ЦК України міститься положення про можливість примусового відчуження майна в умовах воєнного стану із наступним відшкодуванням його вартості. Це положення українського законодавства підкреслює нагальність потреб у воєнний період, передбачаючи можливість спершу відчужити майно, а вже потім задовольнити інтереси його власника [4].

Досить демократичним було під час реформування земельного законодавства введення положення про обов'язкову оплату за відчужене нерухоме майно з мотивів суспільної необхідності, однак в умовах воєнного стану, в критичних ситуаціях передбачена можливість вилучати земельні ділянки для суспільної необхідності в безоплатному порядку, на що хотілось би звернути особливу увагу.

Положення про можливість безоплатного вилучення майна в умовах воєнного стану ми знаходимо, насамперед, у Законі України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», у частині 3 статті 3 [5].

Особливий науковий інтерес викликає Закон України від 03.03.2022 року «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», а саме ч. 2 ст. 2, що передбачає можливість безоплатного вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів на користь держави, у зв'язку з повномасштабним вторгненням останніх. Важливо зазначити, що таке вилучення відбувається не у свавільному порядку, а з дотриманням принципів законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті, ефективності та стратегічної важливості. Вилучені земельні ділянки, відповідно до статті 4 Закону,

передаються у господарське володіння на тимчасовій чи постійній основі спеціалізованим державним підприємствам, установам, організація, господарським товариствам; у власність суб'єктів господарювання державного сектору економіки та в управління суб'єктам господарювання, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать державі, шляхом укладення договору управління майном [6].

Загалом правовий механізм реалізації реквізиції в умовах воєнного стану має свої особливості і виглядає наступним чином.

Перш за все, необхідною умовою такого вилучення є сам факт введення правового режиму воєнного стану, який передбачає значний обсяг повноважень органів державною влади саме у відносинах відчуження, або вилучення об'єктів права приватної власності (п. 4 ч. 1 ст. 8Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [3].

Другим елементом юридичного складу примусового вилучення земельних ділянок для суспільної необхідності в умовах воєнного стану в Україні, є рішення саме військового командування, яке погоджується із органами державної влади що знаходяться на місцях, (ст. 4, ч. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»), а у випадках коли земельна ділянка знаходиться на території, де ведуться бойові дії, такої згоди не потрібно (ст. 4, ч. 2 Закону).

Наступним кроком є належне документальне оформлення вилучення земельної ділянки, для проведення якого складається відповідний акт державного зразка із зазначенням усієї супровідної інформації про назву органу, що погодив вилучення земельної ділянки, відомості про власника, опис вилученого майна, тощо (ст. 7 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану») [6].

Важливою умовою для оформлення такого вилучення є здійснення процедури оцінки земельної ділянки, що вилучається. Мова йде як про безоплатне вилучення земельної ділянки, так і про вилучення з наданням власнику майна взамін вилученого.

Хочемо звернути увагу й на особливі підстави та процедуру примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів в Україні, передбачені статтею 3 згаданого вище Закону.

Так, єдиною підставою такого вилучення є рішення Ради національної безпеки і оборони України, що вводиться в дію указом Пре-

зидента України. Цьому передує внесення Кабінетом Міністрів України проекту відповідного рішення до Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента, яким було введено в дію рішення про примусове вилучення даної ділянки, має бути затверджене Верховною Радою протягом шести місяців із моменту скасування чи завершення воєнного стану в Україні шляхом прийняття відповідного закону [6].

Підсумовуючи, можемо сказати, що процедура примусового вилучення земельних ділянок для суспільної необхідності в умовах воєнного стану в Україні має під собою чітко визначену нормативну базу, що формує відповідні правові механізми, які гарантують непорушність права приватної власності. Земельні ділянки як надзвичайно цінний об'єкт права власності потребують виняткової уваги в процесі їх вилучення з мотивів суспільної необхідності, особливо в умовах воєнного стану. З огляду на це вважаємо особливо актуальною для громадськості підняту тему. Також видається необхідним активне наукове дослідження нового Закону «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» та доповнення чинного законодавства положеннями цього закону, адже вони мають суттєві відмінності від звичайної практики земельного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text

2. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

5. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

6. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 р. № 2116-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text

Гриб Олександра Юріївна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Канівець Л. А.*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України навколишнє середовище нашої держави зазнало значних збитків як економічного так і екологічного характеру. Для подальшого покращення стану довкілля органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи повинні виконувати покладені на них обов'язки щодо забезпечення екологічної безпеки, не порушувати законодавчо встановлених правил та дотримуватися основних принципів охорони навколишнього природного середовища.

Під поняттям «принципи» визначаються керівні засади організації і впливу норм екологічного права на суспільні відносини у сфері охорони довкілля.

В юридичній літературі прийнято класифікувати принципи на загальні та спеціальні. Так, загальні принципи стосуються не лише екологічного законодавства, а й усіх інших норм права. Зокрема, до них належить принцип верховенства права, принцип законності, принцип рівності всіх перед законом, принцип юридичної визначеності, принцип гуманізму тощо. Натомість спеціальні принципи притаманні лише окремій галузі права та зазвичай закріплюються у відповідних законах та нормативно-правових актах.

Згідно з чинним законодавством до спеціальних принципів екологічного права належать: принцип пріоритетності вимог екологічної безпеки; принцип гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; принцип запобіжного характеру заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; принцип обов'язковості оцінки впливу на довкілля тощо [1].

Оскільки Конституція України визнає людину, її життя та здоров'я найвищою соціальною цінністю, держава зобов'язана забезпечити можливість особи проживати у середовищі, яке не несе шкоду життю

і здоров'ю; користуватися безпечними природними благами та мати вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту [2]. Зокрема, це передбачається принципом про гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей. Проте у зв'язку з російсько-українською війною держава не може у повній мірі гарантувати дотримання вищезгаданої засади до завершення воєнних дій. Крім того, частина території окупована, органи державної влади не мають повного доступу до інформації щодо стану навколишнього середовища.

Що стосується принципу запобіжного характеру заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, то він проявляється у заходах, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки шляхом припинення чи заборони роботи підприємств, установ та організацій, що порушують законодавство про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [3, с. 32].

Для виявлення характеру, інтенсивності і ступеня небезпеки впливу будь-якого виду планованої господарської діяльності на стан довкілля і здоров'я населення застосовується принцип оцінки впливу на довкілля. Є обов'язковою у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності щодо об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля. Це стосується: нафтопереробних та газопереробних заводів, ТЕС, ТЕЦ, будівництва, хімічного виробництва, сільського господарства, лісництва та водного господарства тощо [4].

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» вказано й інші принципи, проте цей перелік не є вичерпним, оскільки основні засади охорони довкілля визначені у нормах інших нормативно-правових актів.

З урахуванням сучасних реалій забезпечення принципів охорони навколишнього природнього середовища є дещо проблематичним, що пов'язано насамперед з воєнною агресією РФ проти України. Особливі складнощі спостерігаються у питаннях доступу до інформації про стан навколишнього середовища з окупованих територій, що є обмеженим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 41. Ст. 546.

2. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» / за заг. ред. О. М. Шуміла. Х.: Фактор, 2006. 592 с.

4. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 29. Ст. 315.

Гриб Олександра Юріївна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ОРЕНДА ЗЕМЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, кожна галузь українського законодавства зазнала змін. Зокрема нововведення безпосередньо торкнулися земельних правовідносин, що включають в себе важливе питання – питання оренди землі, тобто строкового платного володіння земельною ділянкою, що надається як громадянам України, юридичним особам, так і міжнародним об'єднанням та організаціям, особам без громадянства, іноземцям, іноземним державам на основі договору для проведення підприємницької чи інших видів діяльності, державою, фізичними чи юридичними особами [1].

Законом України «Про оренду землі» чинним від 1998 було передбачено, що договір про оренду землі повинен укладатися у письмовій формі та нотаріально посвідчуватись, якщо того бажає одна зі сторін. Слід зазначити, що термін дії договору оренди визначається самостійно орендарем та орендодавцем і не може перевищувати 50 років. Проте у 2022 році в зв'язку з військовою агресією РФ проти України до закону було внесено деякі зміни, що здебільшого поширюються на сферу оренди земель товарного сільськогосподарського виробництва.

Зокрема Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» визначено, що договір

про оренду землі укладається лише в електронній формі та має бути засвідчений кваліфікованими електронними підписами орендаря і орендодавця [2]. Цей же закон передбачає, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної чи приватної власності можуть надаватися в користування лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

У Законі «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» визначено, що передача земельної ділянки в оренду реалізується без земельних торгів та без внесення відомостей до Державного земельного кадастру, що передбачалося Земельним Кодексом України до початку воєнних дій [2]. Проте на сьогодні реєстрація договору оренди землі повинна фіксуватися військовими адміністраціями.

Крім того, вищезазначений закон запровадив процедуру автоматичного поновлення договорів про користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, строк яких сплив після запровадження воєнного стану (стосується земель державної, комунальної та приватної власності, нерозподілених земельних ділянок тощо) [2].

Слід зазначити, що вищезгадані нововведення стосуються лише земельних ділянок для товарного сільськогосподарського виробництва. Щодо оренди земель іншого призначення було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин». Зокрема в ньому передбачено, що спільним рішенням обласної, Київської міської військової адміністрації визначаються:

– перелік осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки, що перебуває у державній та комунальній власності, для розміщення виробничих потужностей підприємств, евакуйованих із зони бойових дій;
– перелік підприємств, виробничі потужності яких підлягають евакуації із зони бойових дій, з території якої евакуюються виробничі потужності [3].

Проаналізувавши чинне законодавство, включаючи закони, що були прийняті в зв'язку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, можна зробити висновок, що внесені зміни спростили

умови укладання договору оренди землі, що насамперед стосуються сфери товарного сільськогосподарського виробництва.

По-перше, це пов'язано з тим, що для надання земельної ділянки в оренду не потрібно змінювати її цільове призначення та вносити відомості до Державного земельного кадастру. По-друге, укладання договору відбувається в онлайн форматі. По-третє, Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» впровадив автоматичне поновлення договорів про оренду землі, термін яких закінчився після запровадження воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. *Офіційний вісник України.* 2022. № 31. Ст. 43.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2022 року № 1423-IX. *Голос України.* 2022. № 96.

Грищенко Дарія Андріївна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ОРЕНДА ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Із введенням воєнного стану земельні відносини в Україні суттєво змінилися. Основним законодавчим актом, який наразі особливим чином регулює правовідносини у цій сфері, є прийнятий 24 березня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» та Закону України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», прийнятий 12 травня 2022 р. Найпомітнішою зміною в цій сфері стало регулювання використання земель сільськогосподарського призначення.

Попередні дані показують, що цьогорічний врожай в Україні на 35-40% нижчий, ніж минулого року, тому це цілком зрозуміло і цілком очікувано з огляду на необхідність забезпечення продовольчої безпеки під час війни. Перехід здійснюється на підставі письмового договору про перехід права користування землею між землекористувачем та особою, до якої передається право користування землею, який укладається в електронній формі. Договори про передачу прав користування земельною ділянкою, а також зміни до них, договори про розірвання таких договорів підлягають державній реєстрації в районному військовому управлінні реєстру прав власності та користування землями в умовах воєнного стану.

Перехід права оренди чи суборенди землі за договорами передачі права користування земельною ділянкою не підлягає державній реєстрації. Право оренди або суборенди переходить з дати державної реєстрації договору передачі права користування землею та припиняється із закінченням строку дії договору передачі права користування землею. При цьому на підставі заяви-анкети землекористувача, який передав право користування земельною ділянкою, проводиться реєстрація стану договору про передачу права користування земельною ділянкою, виготовлена в електронному вигляді та подається її копія. До встановленого договору необхідно додати копію документа, що посвідчує право користування землею, засвідчену землекористувачем. Форма заявки з додатками буде надіслана електронною поштою [1, с. 33].

Як ви бачите вище, процес передачі прав користування максимально простий і швидкий, і весь процес здійснюється віддалено. Користуючись такими простими процедурами зміни землекористувачів та певними недоліками законодавчої технології (як нещодавні зміни земель, так і закон про електронну комерцію), одні учасники ринку «збільшують» земельні володіння за рахунок інших [2, с. 21].

Зокрема, подібні ситуації можуть виникнути під час активного збирання врожаю, коли можуть з'явитися «нові землекористувачі» з документами на землю та спробувати правильно використати продукцію. Землі сільськогосподарського призначення державної та ко-

мунальної власності, невитребувані паї та інші категорії здійснюється з урахуванням таких ознак.

Важливо, що тепер оренда землі здійснюється без аукціонів. Звичайно, це збільшує корупційні ризики, але значно підвищує мобільність процедури передачі землі в оренду. Відтепер сам договір оренди землі укладатиметься в електронному вигляді та засвідчуватиметься кваліфікованими електронними підписами орендаря та орендодавця.

Право оренди земельної ділянки за таким договором не підлягає державній реєстрації, натомість реєструється сам договір оренди землі (зміни до нього, угода про розірвання такого договору оренди). Реєстрація здійснюється районною військовою адміністрацією в Реєстрі прав власності та землекористувань в умовах воєнного стану. Крім того, так само і в разі згаданої вище процедури зміни землекористувача. Така реєстрація здійснюється за заявою орендодавця та заповнюється в електронному вигляді та надсилається електронною поштою [3, с. 78].

Право оренди земельної ділянки виникає з дня державної реєстрації договору оренди земельної ділянки. Суттєво змінилися не лише процедури надання землі в оренду, а й зміст самих орендних відносин та оборотність земельних ділянок як об'єктів цивільних прав. Відтепер з метою збільшення території воєнного стану допускається передача в оренду земельних ділянок без належного формування, тобто без присвоєння кадастрових номерів та внесення відомостей про такі земельні ділянки державних земель. Не кадастрові. Умовне формування земельних ділянок здійснюється на підставі технічних документів із землеустрою по кадастрах земель.

Нарешті, прийняті законодавчі зміни важливі тим, що вони дійсно спрощують і прискорюють надання земель сільськогосподарського призначення в оренду. Проте, хоч і не позбавлене певних недоліків, це не повинно мати дуже негативного впливу на правовідносини щодо землі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вилезганіна В. В. Положення Цивільного кодексу про договори найму (оренди) земельних ділянок: дис.... к.ю.н.: 12.00.03. Київ, 2018. 200 с.

2. Ільків Н. В. Оренда земель сільськогосподарського призначення: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2008. 296 с.

3. Кулинич В. Ф. Ринок і захист земель сільськогосподарського призначення в європейському законодавстві. Французький досвід. *Київська школа економіки.* 2016. URL: http: //www.kse.org.ua/uk/research-policy/land/analytical/?newsid=1706.

Деренюк Ангеліна Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Заверюха М. М.*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна російської федерації проти України спричиняє багато втрат, не лише людських та економічних, але й дуже погано впливає на стан довкілля. Тільки за перший місяць війни було зафіксовано більше сотні злочинів, страшно навіть подумати скільки років потому українці відчуватимуть на собі наслідки цієї війни.

Частиною воєнних злочинів є злочини проти довкілля. Згідно з Женевською конвенцією, «заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної і серйозної шкоди природному середовищу».

Ще з перших днів було зафіксовані підпали лісів, підриви нафтобаз, обстріли та бомбардування промислових та енергетичних об'єктів, а також забруднення Чорного та Азовського морів, насамперед, через затоплення суден.

Реальні збитки та вплив на довкілля вже буде підраховано після закінчення війни, але ще на початку березня 2021 року Міндовкілля ініціювало збір інформації про злочини проти довкілля, до цього долучилися також і різні громадські організації.

Варто зазначити, що від будь-якої війни великі екологічні загрози, але бойові дії в нашій державі можуть спричинити особливо катастрофічні наслідки для навколишнього середовища [1].

22 березня 2022 року був зафіксований підпал лісу в Чорнобильській зоні відчуження, але через постійні обстріли ДСНС не змогли дістатися туди, станом на 24 березня пожежа локалізована.

Якщо говорити про кількість екологічних злочинів, то станом вже на 23 березня 2022 року було створено діаграму за кількістю злочинів по категоріям, на першому місці пошкодження промислових об'єктів, потім енергетична безпека, вплив на морську екосистему, ядерна безпека, вплив на екосистеми та відходи тваринництва.

Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів містить докладні відомості про велику кількість об'єктів, що зберігають високотоксичні пестициди. В Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Львівській областях розташована найбільша кількість таких об'єктів, деякі із таких підприємств знаходяться у зоні бойових дій. 21 березня 2022 року відбувся витік аміаку на хімічному підприємстві «Сумихімпром», внаслідок обстрілу.

Варто зазначити про те, що найбільшу кількість екологічних злочинів зафіксовано у Київській, Миколаївській та Харківській областях, а саме руйнування промислових та енергетичних об'єктів [2].

Війна на території України йде ще з 2014 року, Донбас був на межі екологічної катастрофи, через військові дії, що тривають вже більше як 8 років. Через те, що відсутній доступ до цих територій, немає інформації про шкоду довкіллю за ці всі роки. Було пошкоджено об'єкти водопостачання, енергетичну інфраструктуру, це призводило до збоїв у роботі насосної системи, що могло спричинити затоплення шахт, які зберігають токсичні та ядерні відходи.

Створюється не тільки техногенні та екологічні катастрофи, а й руйнуються природні території, що забезпечували середовище для існування рідкісних видів тварин, які вже і так були під загрозою зникнення, а через війну цей процес було пожвавлено.

Реальну оцінку шкоди та кількість екологічних злочинів в розпал війни важко оцінити, тому наразі дуже важливо фіксувати всі злочини проти довкілля.

Для того, щоб дуже швидко та просто зафіксувати екологічне правопорушення Міністерство розробило чат-бот Saveecobot https: // www.saveecobot.com/ [3].

Якщо говорити про документи, що регламентують захист довкілля під час ведення бойових дій, то варто зазначити про Додатковий протокол (Протокол I) до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 12 серпня 1949 р., прийнятий 8 червня 1997 р. [4].

У ньому зазначено про заборону застосовування методів або засобів ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної й серйозної шкоди природному середовищу. У ст. 55 Протоколу I зазначається, що під час ведення воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної й серйозної шкоди.

Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 р., закріплює основні принципи екологічного права.

Один із принципів, а саме 24-ий, цієї Декларації зазначає, що війна неминуче здійснює руйнівний вплив на процес сталого розвитку, тому держави мають поважати міжнародне право, що забезпечує захист довкілля під час збройних конфліктів і мають співпрацювати, за необхідності, у справі його подальшого розвитку.

Запорізька АЕС, новини про її захоплення сколихнули не тільки українців, а й весь світ. В березні була захоплена Запорізька АЕС і по сьогоднішній день вона використовується як військова база ворога. Найбільший ризик це те, що невідомо, наскільки довго українські працівники зможуть виконувати свою роботу, але станом на сьогоднішній день, вони роблять все можливе для продовження роботи в штатному режимі.

Через постійні запуски ракетта знищення техніки різних типів, відбувається забруднення ґрунту та підземних вод хімічними речовинами, а також важкими металами.

Знищуються заповідники, а також багато інших спеціально охоронюваних територій, наприклад 5 квітня 2022 року було знищено приватний зоопарк «Фельдман Екопарк» у місті Харків.

Щодо шкоди водним ресурсам та порушенням в Чорному та Азовському морях, то як наслідок обстрілів та бомбардувань, була завдана шкода системам водопостачання, водовідведення, а також комунікаціям. Ці всі події на території нашої держави несуть загрозу запасам прісної води, відбувається забруднення річок, що є джерелами водопостачання.

Кабінетом Міністрів України 20 березня 2022 р. було прийнято постанову «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», де передбачається процедура визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації починаючи з 19 лютого 2014 року [5].

За офіційними заявами органів державної влади, у перші дні російського вторгнення, російськими ракетами, було уражено 5 комерційних суден. 4 квітня обстріляли цивільне торгове суховантажне судно «Азбург», що з моменту прибуття перебувало на 16 причалі Маріупольського морського порту.

В наслідок таких дій, наша країна закликала сторони міжнародних екологічних конвенцій, щодо зупинки членства російської феде-

рації у керівних та дорадчих органах, а на початку березня 2022 наша країна надіслала такі ж звернення до ООН.

Отже, на даний час дуже важливо фіксувати факти шкоди екології для подальшого використання цих доказів та отримання відповідної компенсації від ворога. Справедливість і відшкодування обов'язково будуть.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Війна та довкілля: екологічні злочини росії та як їх фіксувати. URL: https: //rubryka.com/article/savednipro/

2. Місяць війни. Злочини проти довкілля: URL: https: //www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684714/

3.Півтора місяці війни: злочини проти довкілля. URL : https: //yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pivtora-misyaci-viyni-zlochini-proti-dovkillya.html

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р., ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18 серпня 1989 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України.* 1990. № 1. стор. 25.

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1413.

Джигирей Владислава Василівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ОРЕНДА ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Від 24 лютого 2022 року в Україні діє військовий стан, відповідно до цього в земельному законодавстві відбулися значні зміни.

Що стосується оренди землі то під час війни на основі закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24.03.2022 (набув чинності 07.04.2022) [1] були введені нові положення зокрема такі як:

– Запроваджене автоматичне поновлення договору оренди щодо земель сільськогосподарського призначення, якщо строк цих договорів закінчився після того як ввели військовий стан, такі договори поновлюються строком на один рік.
– Строк оренди земельної ділянки яка має сільськогосподарське призначення становить один рік.
– Орендарі які не хочуть продовжити користуватися землею, а саме орендувати її і на зараз змушенні платити за таку ділянку можуть скористуватися «надзвичайним» правом орендаря і передати оренду землю зацікавленій особі, тільки тут цікаве питання виникає яка особа захоче брати таку землю, якщо це стосується землі яка перебуває в зоні бойових дій [3].
– Значно звузилися і права орендаря, відповідно більшість тих які діяли до військового стану зараз обмеженні.
– Спростився порядок надання земельних ділянок сільськогосподарського призначення комунальної та державної власності. Цим самим скасувалися земельні аукціони щодо оренди землі сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності, тому тепер громадянин який звернувся до громади з цією вимогою надати таку землю, то громада зобов'язана надати йому дозвіл на неї.
– Розміри орендної плати значно зменшилися з тими які були до військового стану і становлять на сьогодні не більше 8% нормативної грошової оцінки, якщо орендар пропонує більший відсоток цієї оцінки, то все одно, ставка не змінюється.

Якщо говорити за строки оренди більш детально, то вимоги земельного законодавства [2] що до мінімального строку оренди земельної ділянки (раніше це було 7 років) зараз вважаються не дійсними. Договори які мають статус новоукладених, тобто тих які уклалися після 7 квітня 2022 року, вони мають термін один рік і поновлюватися вони не будуть.

Що стосується прав орендаря то вони дуже обмежені як вже зазначалося, тепер їм заборонено передавати землю в суборенду, це така оренда де користувач передає земельну ділянку іншій особі в користування на певний строк і за певних умов. Ще забороняється встановити земельний сервітут – це право власника або іншої особи на безоплатне користування земельною ділянкою, заборонено вимагати компенсацію щоб покращити умови земельної ділянки, проводити

будівництво нерухомого майна на земельній ділянці теж заборонено, відчужувати, купляти передавати в заставу теж заборонено та ряд інших заборон.

Оскільки Державний земельний кадастр під час військового стану не діє, то відомості про землі можна дізнатися із територіальних підрозділів Держеокадастру або у сільських радах.

Вище зазначені положення будуть стосуватися тільки земель які призначенні для товарного сільгоспвиробництва.

Якщо говорити за землі які будуть мати інше призначення, то там теж будуть певні зміни, зокрема:

– Іноземні юридичні особи які відповідно до статті 93 Земельного кодексу [2] України, які мають право брати землі в оренду, відповідно до нового положення закону не можуть володіти орендою земельної ділянки.
– Земельні ділянки які перебувають у власності територіальних громад, при зміні власника земельної ділянки можуть не вносити зміни до чинних договорів оренди, тобто зміна власника земельної ділянки не буде вимагати вносити зміни до договору оренди, як це було раніше [3].
– Всі інші положення які стосуються цих земель будуть такі ж як і до військового стану.

Отже, землі які мають сільськогосподарське призначення під час війни набули значно більше змін що до їхньої оренди, аніж землі іншого призначення, де їх взяття в оренду майже не змінилося.

Також значних заборон зазнали орендарі земельних ділянок які мають сільськогосподарське призначення щодо користування землею, розпоряджання та взяття в оренду.

Незважаючи на умови війни оренда земельних ділянок триває, держава зацікавлена в тому щоб орендні відносини тривали і вона відповідно буде робити все для підтримки цих положень [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 р.URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text

2.Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

3.Оренда землі у воєнний час: законодавче регулювання URL: https: // biz.ligazakon.net/analitycs/213912_orenda-zeml-u-vonniy-chas-zakonodavche -regulyuvannya

4. Оренда землі сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. URL: https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA01580

Колібик Ірина Олександрівна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Платонова Є. О.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕНЕРГЕТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

За останні декілька років наша держава змогла досягти значних успіхів у розвитку відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). На початку 2022 року потужність ВДЕ складала близько 9, 5 ГВт та більше ніж 12 млрд. доларів інвестиційних програм. На жаль, починаючи з початку проведення активних бойових дій в Україні чимала кількість об'єктів ВДЕ знаходяться в зоні ризику, руйнації або серйозного пошкодження, що вкрай негативно впливає на всю стратегію розвитку ВДЕ та енергетичну систему країни в цілому. Більше ніж 3970 МВт у системі ВДЕ знаходяться в областях проведення активних бойових дій або є частково зруйнованими. Стають під загрозою ще 2400 МВт, що знаходяться в безпосередній близькості з областями проведення активних бойових дій, де ризик їх знищення чи руйнації надзвичайно великий.

Варто визнати, що на даний час, українська енергетична система перебуває в критичному стані, оскільки почастішали випадки атаки на енергетичні об'єкти зі сторони РФ по всій території України, що тягне за собою численні пошкодження критичної інфраструктури – електричних і газових мереж. Пошкодження енергетичної системи, у тому числі системи ВДЕ, вкрай негативно впливає на економічну складову держави. Так, критичне зниження використання енергетичних продуктів відбувається у зв'язку з виїздом чималої частки громадян за кордон та припиненням діяльності бізнесу, у тому числі вели-

кого бізнесу, що споживає велику частку енергетичних потужностей. Тим не менш, не зважаючи на активні бойові дії по руйнації енергетичних об'єктів всій території нашої держави, Україна продовжує активну співпрацю та координацію всієї енергетичної системи України з енергосистемою Європейського Союзу (далі – ЄС). Особливо така динаміка пришвидшилась після отримання нашою державою статусу кандидата до вступу у ЄС [1]. На міжнародній арені наша держава презентувала власну стратегію післявоєнної відбудови сектору ВДЕ-на суму понад $750 млрд., що включатиме 850 проектів для відбудови енергетичного балансу держави та можливості експортної діяльності до країн ЄС.

З правової точки зору, після введення режиму воєнного стану на території України, змінився підхід у розвитку ВДЕ, що відобразилось на нормативно-правовій основі регулювання [2]. Перш за все, це масштабний відтік інвестиційного капіталу та запровадження додаткових механізмів контролю за об'єктами критичної інфраструктури. Важливим моментом видається створення умов для укладення Corporate PPA та Virtual PPA, оскільки це займає особливе місце у регулюванні корпоративних договорів на купівлю-продаж енергії, що дозволить стабілізувати ринок електричної енергії. До того ж, це має позитивний вплив на питання врегулювання колізій законодавства, яке регулює використання деривативних контрактів на ринку електроенергії.

Варто згадати й про умови організації та експлуатації «зелених» сертифікатів, що регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку видачі, використання та припинення дії гарантії походження електричної енергії для суб'єктів господарювання, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії» від 24 липня 2013 р. № 771. Цікавим аспектом є те, що прийняття зазначеної Постанови відбулось внаслідок виконання нашою державою міжнародних зобов'язань в енергетичному секторі, зокрема щодо імплементації Директиви ЄС 2009/28/ЄС. Даною Постановою була затверджена процедура щодо отримання виробниками ВДЕ «енергетичних» гарантій походження виробленої енергії строком від одного року щодо надання інформації кінцевим споживачам продукції, під час вироблення якої була використана електрична енергія, вироблена з альтернативних джерел енергії; статистичної звітності. На жаль, в розрізі питання режиму

воєнного стану зазначена Постанова фактично втратила свою дієвість, що нівелює її практичне застосування. Напередодні війни, Міністерство енергетики України розробило законопроект щодо можливості запровадження системи Feed-in-Premium, тобто «контрактів на різницю». Такий механізм передбачається для виробників з ВДЕ замість фіксованих платежів за так званим «зеленим» тарифом. За такою правовою формулою, виробники ВДЕ мали б можливість самостійно реалізовувати вироблену енергію, при цьому маючи право на отримання грошової різниці між встановленим «зеленим» тарифом та реальною ціною подібного товару на ринку [3]. Тим не менш, прийняття такого законопроекту наразі відкладається, оскільки можливість забезпечення такої процедури зі сторони Держави неможливо внаслідок проведення бойових дій.

Таким чином, на даний час енергетична система України стоїть перед серйозними викликами, оскільки вона знаходиться в переліку об'єктів знищення зі сторони РФ. Варто зазначити про позитивну динаміку щодо пристосування до сьогоднішніх реалій в правовому полі системи ВДЕ зі сторони держави, як на національному рівні, зокрема внесення змін в профільні закони «Про ринок електричної енергії», «Про альтернативні джерела енергії», так і на міжнародному рівні, у т.ч. шляхом укладання договорів щодо розвитку співпраці між Україною та країнами ЄС, незважаючи на проведення бойових дій. Це дає сподівання не тільки на повернення енергетичної системи України до довоєнного рівня, а й зростання інвестиційної привабливості сектора ВДЕ після закінчення війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савченко О. Енергетичний фронт: ситуація в сфері ВДЕ критична і потрібен діалог із владою – голова правового комітету АСЕУ Савченко. Енергореформа. URL: http: //reform.energy/news/energetichniy-front- 79 situatsiya-v-sferi-vde-kritichna-i-potriben-dialog-iz-vladoyu-golova-pravovogokomitetu-aseu-savchenko-20098

2. Кузьмін Д. В., Іващенко М. М. Правові засади використання відновлювальних джерел енергії приватними домогосподарствами на території України. *Право і суспільство.* 2019. № 2. С. 67-77.

3. Сагайдак І. С., Чорна Т. М., Авраменко Н. Л. «Зелений тариф» як механізм стимулювання відновлюваної енергетики Україні. *Ефективна економіка.* 2018. № 10. URL: http: //www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6615

Коломієць Діана Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного,*
земельного та екологічного права Гавриш Н. С.

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ

Починаючи висвітлення даної теми, варто звернути безпосередньо увагу на те, що в сучасних умовах сьогодення роль державного земельного кадастру є беззаперечною.

Практика передових держав у цій сфері показала, що це інформаційна база для ефективного землеустрою, земельної статистики, землеустрою, регулювання земельних відносин, підтримки податкової та інвестиційної політики держави, розвитку ринку землі та обґрунтування від суми плати за землю.

Це, у свою чергу, потребує реформування існуючої системи землеустрою, створення нового її типу, що відповідає сучасним умовам розвитку суспільства та земельних відносин.

Державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у використанні, а також даних про кількісну та якісну характеристику земель, їх оцінку, розподіл земель. між власниками та користувачами, про меліоративні мережі та складові меліоративних мереж [1].

Новим у чинному законодавстві України є те, що при формуванні земельних ділянок та реєстрації прав на них ведуться два реєстри: запис про формування земельних ділянок здійснюється у Державному земельному кадастрі, а реєстрація прав на земельні ділянки – у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

При проведенні державної реєстрації земельної ділянки їй присвоюється кадастровий номер. Відсутність кадастрового номера земельної ділянки свідчить про відсутність її правового режиму. Вона полягає в тому, що інформація про таку ділянку не внесена до Державного реєстру земель.

Це означає, що в картографічних документах Державного реєстру земель відсутнє позначення такої ділянки на відповідній території.

Однак такі випадки трапляються на практиці і санкціонуються державою [3, с. 440].

Також в рамках даної теми доцільним буде зазначити те, що з початком повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України всі сфери суспільного, державного та законодавчого устрою зазнали вимушених змін. Не оминули такі зміни й регулювання земельно-кадастрових відносин.

Відповідно до таких вимушених змін та з метою ефективного функціонування сфери земельно-кадастрових відносин, у травні цього року набрала чинності постанова Кабінета Міністрів України щодо питань ведення та функціонування земельного кадастру нашої держави.

Відтак, дана постанова визначила умови ведення Державного земельного кадастру протягом дії воєнного стану в Україні та одного місяця з дня його припинення чи (або) скасування[2].

Згідно з такими нововведеннями припиняється доступ користувачів до земельного кадастру нашої держави в межах адміністративно-територіальних одиниць, перелік яких затверджується Держгеонадр за погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства.

Такий перелік визначається з урахуванням переліку адміністративно-територіальних одиниць, у межах яких припинено доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, які знаходяться в районі ведення бойових (бойових) дій або в умовах тимчасової окупації, оточення (блокади), а також перелік територій, які зараз (або були) тимчасово окуповані збройними формуваннями російської федерації.

Отже, в сучасний період реформування земельних відносин однією з найважливіших проблем є проблема господарського використання та відтворення природних ресурсів.

Це твердження, безперечно, стосується всіх природних ресурсів, але земельні ресурси в цьому аспекті не є винятком, особливо з огляду на те, що земля в Україні є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів

України від № 564 від 7 травня 2022 року. URL: https: //ips.ligazakon.net/document/view /kp220564?utm_source=jurliga.ligazakon. net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.52019241.1405375306.1668024804-1158281735.1666044090

3. Ковач Д. Л. Деякі аспекти державної реєстрації земельних ділянок та оформлення прав на них. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 438-442.

Комар Ірина Віталіївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Платонова Є. О.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У спадок від минулого промислового століття нам дісталися невирішені проблеми, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища і реальною загрозою глобального потепління. XXI століття диктує нові підходи до енергетичної безпеки націй, представляючи нові екологічно чисті технології, застосування яких не робить негативного впливу на навколишнє середовище. Саме відновлювана енергетика зможе вирішити питання забезпечення національної енергобезпеки та енергонезалежності України.

Вітроенергетика – це екологічно безпечне і водночас ефективне, досить потужне і доступне джерело енергії, що не вимагає вугілля, газу та інших дорогих енергоносіїв, а також спорудження протяжних ліній електропередач і високо кваліфікованого обслуговування. Вітроенергетика, як галузь енергетики, спеціалізується на використанні енергії вітру – кінетичної енергії повітряних мас в атмосфері. Енергію вітру відносять до відновлюваних видів енергії, так як вона є наслідком діяльності сонця [1]. Завдання розвитку вітроенергетики є особливо актуальним сьогодні. В результаті повномасштабної війни на території України відновлювальна енергетика опинилась в досить складних умовах – енергетичної та паливної криз; загострення екологічної ситуації, створюваної викидами теплових електростанцій, порушеннями гідрологічних і біологічних режимів річок, перегоро-

джених потужними гідростанціями; небезпечності атомних електростанцій.

Потенціал вітрової енергії, який може бути використаний до 2030 р., оцінюється в 16 ГВг, причому щорічно можна виробляти від 25 до 30 ТВт/год електроенергії. Крім того, Агентство з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів вважає, що до 2050 р. може використовуватися до 30 ТВт/год вітрової енергії, тоді як загальний технічний потенціал вітрової енергії становить 42 ТВт/год. В Українській енергетичній стратегії планується, що до 2030 р. в Україні 2 ТВт/год електроенергії будуть вироблятися вітровими установками [2].

За останні кілька років Україна досягла значного прогресу у сфері вітроенергетики. Зокрема, загальна потужність вітрогенерації досягла майже 1, 7 ГВт, не враховуючи ВЕС, розташованих на окупованих територіях Донецької та Луганської областей та анексованого Криму. Зокрема, йдеться про ВЕС у Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській та Львівській областях. Згідно з прогнозом Української вітроенергетичної асоціації (УВЕА) наприкінці 2021 року, до 2022 року планувалося ввести в експлуатацію щонайменше 1 ГВт нових вітроенергетичних потужностей. Крім того, було дозволено будувати додаткові 4 ГВт потужності. Так, на початку лютого 2022 року голова ради директорів УВЕА Андрій Конеченков правильно спрогнозував позитивну динаміку розвитку вітроенергетики в Україні, але за місяць до країни вторглися російські війська. Тож актуальними є не лише питання розвитку, а й питання збереження самої галузі [3].

Щодня об'єкти енергетики по всій Україні стикаються з загрозою обстрілів. Пошкоджено частину інфраструктури. Наприклад, відомо, що не підлягають відновленню вже близько п'яти турбін: чотири на Мирненській ВЕС і Новотроїцькій ВЕС («Віндкрафт») і одна на ВЕС «Сиваш» («Сивашенергопром»).

Наразі набуває актуальності аналіз деяких негативних та позитивних аспектів правового регулювання вітроенергетики під час воєнного стану. Так, відповідно до наказу Міністерства енергетики України «Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії» від 04.04.2022 року, було встановлено обмеження щодо розрахунків з виробниками відновлюваних джерел енергетики. Для ВЕС такі обмеження становили – 51, 51 коп. за 1кВт/год (16% середньозваженого «зеленого» тарифу). Тобто таким чином, ми спостерігаємо як держа-

ва, сплачуючи виробникам менше встановленого «зеленого тарифу», демотивує їх виробляти альтернативну енергію [4]

Проте, важливо відмітити і позитивні зрушення у сфері відновлювальної енергетики, які відбулись під час воєнного стану. Саме війна стала каталізатором приєднання України до об'єднаної енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. Приєднання відбулось 11 березня 2022 року, що на рік раніше, ніж було заплановано. Чому ж ми відносимо це до позитивних аспектів? Ця інтеграція дозволяє Україні не тільки стати частиною європейського енергетичного сектору, але й отримати абсолютну незалежність від Росії та Білорусі в енергетичній сфері. У разі аварійних ситуацій в енергетичній системі чи пошкодження енергетичної інфраструктури України, наша країна зможе отримувати аварійну допомогу та постачання електроенергії із енергосистеми континентальної Європи. До цього приєднання енергосистема України була синхронізована із енергосистемами Білорусі, Молдови та Російської Федерації, та у відповідних випадках залежала від аварійної допомоги та постачання електроенергії із енергосистем відповідних країн. Отже, цей крок надасть Україні можливість зберегти стабільну роботу енергосистеми в умовах війни [5].

За прогнозами аналітиків, в найближчі роки вітроенергетика в Україні буде розвиватися швидше, в порівнянні з іншими видами відновлюваної енергетики, а загальна потужність вітропарків перевищить потужність сонячних станцій в 10 разів. На думку експертів, це обумовлено тим, що в порівнянні з фотоелектричними модулями, при однаковій потужності, вітроустановки займають меншу площу і коштують набагато дешевше [6].

Таким чином, для розвитку вітроенергетики в Україні необхідне формування ефективної національної енергетичної політики, створення законодавчої та нормативно-технічної бази відновлюваної енергетики, правових механізмів її державної підтримки. Стимулювання вітроенергетичної галузі має проводитися одночасно за трьома напрямами: 1) виробництво енергії промисловими вітроелектростанціями та домашніми вітряками (прозорість механізму будівництва, приєднання до мережі, отримання «зеленого» тарифу); 2) виробництво обладнання (конкурентні умови функціонування виробників); 3) стимулювання споживачів енергії (надання пільгових кредитів на встановлення обладнання). Окрім створення цілісної вітроенергетичної галузі України, слід враховувати регіональне розташування від-

повідних об'єктів, а тому розробляти та впроваджувати інноваційно-інвестиційні проекти розвитку в окремих регіонах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Олійник Я. Б. Основи екології : підручник. Київ: Знання, 2012. 558 с.

2. Офіційний сайт Світової асоціації вітрової енергетики. URL: http: // www.wwindea.org.

3. Офіційний сайт Української вітроенергетичної асоціації URL: https: // uwea.com.ua/ua/.

4. Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії: Наказ Міністерства енергетики України від 04.03.2022 року № 104. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0104922-22#Text

5. Сайт Євроінтеграційного порталу. URL: https: //eu-ua.kmu.gov.ua/ node/4510.

6. Україна та енергетичне співтовариство: час настав? // Українська енергетика URL: http: //ua-energy.org/post/47319.

Коноваленко Анастасія Юріївна,

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Гавриш Н. С.*

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Особливе місце в суспільному та особистому житті громадян займає власність, адже практично кожна людина протягом життя стикається з тією чи іншою проблемою, пов'язаною з її майном. Крім того, власність є основою забезпечення життєздатності економіки країни та гарантією існування та розвитку всього суспільства. Право приватної власності та його дієві гарантії стоять у ряду найважливіших атрибутів правової демократичної держави. В свою чергу, це стосується і землі.

Якщо говорити про право приватної власності на землю, то воно було відроджене на території України в 1992 році і зазнало серйозної трансформації в подальші роки, а саме об'єктно-суб'єктивного складу та підстав і порядку набуття й припинення такого права.

Варто зазначити, що згідно законодавства України зі статтями 13 і 14 Конституції України та статтею 318 Цивільного Кодексу України право приватної власності на землю визнається такою ж рівноправною формою права власності як і державна та комунальна [1;2]. Визначення поняття «Право приватної власності на землю» можна розглядати в двох значеннях. В об'єктивному розумінні воно складає систему норм, які закріплюють коло суб'єктів та об'єктів зазначеного права, порядок та підстави його набуття та припинення, також, гарантії і обмеження у здійсненні права приватної власності на землю. Якщо розглядати це право в суб'єктивному розумінні то воно являє собою, гарантовану нормами дійсного законодавства здатність та можливість певної юридичної чи фізичної особи набувати та втілювати право приватної власності на окрему встановлену в натурі (в межах місцевості) земельну ділянку.

Повертаючись до системи норм приватної власності, потрібно звернути увагу, що суб'єктами права приватної власності на землю є фізичні і юридичні особи [2]. Якщо говорити про суб'єкти таких прав на землю, то ними також є юридичні особи, обсяг земельної правосуб'єктності яких залежить від організаційно-правової форми, форми права власності, на якій вони засновані. Немає обмежень щодо складу, кількості та вартості майна, яким можуть володіти фізичні та юридичні особи. Закони можуть обмежувати розміри земельних ділянок, які можуть перебувати у власності фізичних або юридичних осіб [2].

Об'єктом права приватної власності на землю є земельна ділянка. Цивільний кодекс України в ч.3 ст. 325 передбачає, що законом може бути встановлено деякі обмеження щодо розміру земельної ділянки, яка може перебувати у власності фізичних або юридичних осіб [2]. Розмір земельної ділянки у даній формі власності керується Земельним кодексом України.

Розглядаючи набуття права приватної власності на землю, можна зазначити декілька аспектів. Відповідно до законодавства України, необхідною умовою для набуття права приватної власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення є наявність громадянства України. Щодо безоплатної приватизації, то під час воєнного стану безоплатна передача державних і громадських земель у приватну власність була заборонена [3]. Іноземці та особи без громадянства можуть набувати у власність землі сільськогосподарського призна-

чення в межах населених пунктів та землі не сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, а також володіти приватною нерухомістю на цих землях. Ще однією умовою для набуття права власності на земельну ділянку є досягнення громадянином вісімнадцятирічного віку та повної дієздатності. Підстави для набуття права приватної власності на землю у фізичних та юридичних осіб дещо різні. Якщо говорити про фізичну особу, то вона може набувати право власності на земельну ділянку як з первинних підстав (перехід права власності на земельну ділянку при переході права власності на житловий будинок, будівлю або споруду, набувальна давність), так і з похідних підстав (спадкування, укладення цивільно-правових угод, приватизація, виділення в натурі (тобто на місцевості) земельної частки (паю),). Юридична ж особа може також набувати право власності на землю із первісних підстав (перехід права власності на земельну ділянку при переході права власності на житловий будинок, будівлю або споруду) та із похідних підставам (укладення цивільно-правових угод, приватизація, внесення земельних ділянок засновниками до статутного фонду, спадкування). При цьому перелік конкретних підстав не є вичерпним, оскільки законом можуть бути передбачені інші підстави набуття права приватної власності на землю.

Фізичні та юридичні особи мають право набувати землю за договорами ренти, оренди, дарування, спадкування та за іншими цивільно-правовими договорами. Укладення таких договорів здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог Земельного кодексу України. Статтею 132 ЗКУ передбачено, що угоди про перехід права власності на земельні ділянки укладаються в письмовій формі, нотаріально посвідчуються та державно реєструються.

Заслуговують на увагу причини припинення права приватної власності на землю. Вони поділяються на примусові та добровільні. Право приватної власності на землю припиняється добровільно у разі рішення власника землі про передачу ділянки, добровільного виходу з права власності, смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, яка є власником ділянки. Примусовими підставами припинення права приватної власності на землю є: звернення стягнення на землю на вимогу кредиторів; передача земельних ділянок для державних і громадських потреб; конфіскація за рішенням суду; іноземцям та особам без громадянства протягом року не допускається передача успадкованих земель сільськогосподарського призначення [4].

Також слід підкреслити головні проблеми права приватної власності на землю в Україні. Взагалі, приватна власність забезпечує добробут та стабільність суспільства. Проте, це не виключає наявність проблем. До них можна віднести той факт, що дана сфера є досить корумпованою. Найпоширенішими злочинами в цій сфері є одержання хабара за виготовлення офіційних документів для незаконного перерозподілу, сприяння безоплатній передачі права власності на землю, сприяння та прискорення процесу прийняття рішення місцевою радою про затвердження проектів відведення земельної ділянки під забудову, зміну цільового призначення цих ділянок [5].

Таким чином, право приватної власності являє собою можливість та здатність фізичної або юридичної особи набувати та реалізовувати право власності на певну земельну ділянку. Важливо звернути увагу на те, що набуття права приватної власності може здійснюватися різними шляхами, так само і припинятися за різних підстав. Потрібно пам'ятати, що в наш час існує безліч проблем приватної власності на землю, та намагатися віднайти шляхи їх вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356.

3. Чи можна приватизувати землю під час війни. URL: https: //zib.com.ua/ua/153106.html

4. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

5. Н. В. Бондарчук. Проблеми права власності на землю в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 3. URL: http: //ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4312/1/KUP_2012_3_289-292.pdf

Костюк Мар'яна Іванівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Канівець Л. А.*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Надзвичайні екологічні ситуації значно впливають на стан довкілля. Різного роду аварії, катастрофи чи стихійні лиха створюють реальну загрозу не лише для людини та навколишнього середовища, а й породжують екологічну небезпеку для країни загалом. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» надзвичайна екологічна ситуація визначається як надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, що спрямовує свою діяльність на реалізацію державної політики у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій, а також запобігає їх виникненню і сприяє ліквідації. Аналізуючи звіти про основні результати діяльності зазначеного органу варто відзначити, що протягом останніх років спостерігається незначне зниження кількості надзвичайних ситуацій. У зв'язку з чим екологічна безпека визначається одним з першочергових завдань у діяльності держави, в тому числі спеціалізованих служб.

Забезпечення сталого розвитку країни, що буде базуватися на основі безпечного стану екологічної ситуації, повинне супроводжуватися його досконалим та ефективним правовим регулюванням. В Основному законі держави зазначено низку засад задля підтримки стабільної екологічної ситуації в країні. Відповідно до ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. На перший погляд дане твердження є досить простим, але надзвичай-

но важливим в аспекті правового регулювання надзвичайних екологічних ситуацій. Згідно з Конституцією України на державу покладено обов'язок щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплює основі засади, які забезпечують охорону довкілля. Однією з них і, як вбачається, найголовнішою є пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності. Переважна більшість норм, які регулюють питання щодо надзвичайних екологічних ситуацій знаходять своє відображення у Законі України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», у положеннях законів, що стосуються питань охорони і використання земель, надр, вод тощо та в інших нормативно-правових актах.

Хоча вимоги про попередження чи ліквідацію надзвичайних екологічних ситуацій закріплено у багатьох нормативно-правових актах, але кількість не засвідчує про їх якість та суворе дотримання. З цього приводу можна визначити напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері надзвичайних екологічних ситуацій, серед яких: 1) обов'язкове врахування міжнародних, національних, регіональних особливостей розвитку законодавства щодо державного регулювання зазначених суспільних відносин; 2) внесення змін до національного законодавства відповідно до проблем сучасності;3) удосконалення процедури оцінки навколишнього природного середовища; 4) стимулювання обізнаності населення щодо новітніх нормативно-правовими актів у галузі екології тощо.

Забезпеченню екологічної безпеки в Україні в останні роки приділяється значна увага. З метою привернення громадськості до проблем екологіїприйняті Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, що стали новим нормативним актом державного стратегічного екологічного планування на найближчі десять років [5, с. 56]. Певно що для фахівців у сфері екологічного права це стало поштовхом для реалізації наукових цілей. Даний документ став базою для формування політики забезпечення екологічної безпеки на різних рівнях. Згідно його змісту велика увага приділена оцінці поточного стану екологічної безпеки, реально

визначені актуальні виклики та загрози національній безпеці, наприклад, зростання споживання природних ресурсів при скороченні запасів, що призводить до боротьби за доступ до природних ресурсів, скорочення біологічного різноманіття, що тягне незворотні наслідки для екосистем [6, с. 58].

Отже, охорона довкілля від надзвичайних екологічних ситуацій повинна бути пріоритетом у діяльності держави, а це, в свою чергу, потребує систематичного вдосконалення механізму правового регулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1991. № 41. Ст. 546.

3. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 348.

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 16. Ст. 70.

5. Гетьман А. П. Екологічне право України: навчальний посібник Харків.: Право 2017. 381 с.

6. Сірант М. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки при надзвичайних ситуаціях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2021. № 4 (32). С. 56-61.

Костюк Мар'яна Іванівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реалії сьогодення зачепили усі можливі сфери суспільного життя і, безумовно, земельні відносини не є виключенням. Потреби воєнної економіки та належного функціонування громад вимагає значно рішучих дій, ніж зазвичай. Саме це стало поштовхом до внесення пев-

них змін у нормативно-правові акти та прийняття нових, які будуть пристосовані до сучасних умов життя.

У мирні часи, до прикладу, процедура надання земельної ділянки могла займати декілька місяців, а наразі це неефективно. Також з початку збройної агресії в Україні було призупинено функціонування електронних реєстрів. Це свідчить нам про те, що певний період процедура набуття і реалізації прав на землю не працювала належним чином, а тому отримати земельну ділянку і зареєструвати її звичним на той час шляхом було неможливо. Згодом роботу було відновлено, але звісно що у виключному переліку на певних територіях. Фактично це створило передумови для змін у законодавстві, які покликані кардинально спростити й пришвидшити процедуру надання земельних ділянок, проведення землеустрою та полегшити процедуру реєстрації прав на них в умовах воєнного періоду загалом. Варто зазначити, що усі правові норми, про які надалі буде йти мова, передбачені для застосування лише у період воєнного стану.

На початку квітня набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [1]. Також не менш важливим є Закон України» Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [2].

Варто звернути увагу на основні аспекти даних нормативно-правових актів та розкрити їх сутність. Вагомим нововведенням є саме поновлення на один рік дії договорів щодо використання земель сільськогосподарського призначення, безумовно, якщо договір оренди закінчився під час дії воєнного стану. Звісно, це досить зручно, скажімо, якщо особа знаходиться на території, де ведуться активні бойові дії, вона зможе легально користуватися земельною ділянкою без жодних внесень до реєстру і строк користування буде поновлено автоматично.

Також запровадили спрощену процедуру передачі в оренду сільськогосподарських земель держаної та комунальної власності. Раніше проводилися так звані торги, тобто визначали того, хто запропонує найкращі умови та лише таким чином можливо було продавати або передавати у користування земельні ділянки. Оскільки це займає забагато часу, наразі такий спосіб був би недоречним. Також спрощена процедура стосується передачі в оренду земельних ділянок

постійними землекористувачами. До прикладу, якщо у фермера є земельна ділянка, але він з певних обставин не може належним чином використати її, з'явилася можливість спрощеної процедури передачі права користування нею тому аграрію, який буде її використовувати за призначенням і створить для цього усі умови.

Окрім цих аспектів, закони встановлюють дозвіл передачі орендарям та суборендарям прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Тобто, якщо з певних причин вони не в змозі використовувати земельну ділянку належним чином, то можуть легально передати права користування нею іншим господарським підприємствам, які забезпечать відповідні умови задля ефективного її функціонування. Варто згадати ще один не менш важливий аспект – це новий порядок державної реєстрації договорів оренди землі.

Отже, наразі зміни у нормативно-правових актах покликані забезпечити ефективність регулювання сфери земельних відносин у воєнний період. Зараз триває процес застосування даних правових норм на практиці, тому більш детальні висновки можна буде зробити лише згодом. Позитивним є те, що більшість змін дійсно спрощено та врегульовано саме так, аби максимально пристосуватися до реалій сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 7 квітня 2022 року № 2145. *Офіційний вісник України.* 2022. № 31. Ст. 43.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 9 червня 2022 року № 2247. *Офіційний вісник України.* 2022. № 47. Ст. 15.

Костюк Дарія Сергіївна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Земельний кодекс України закріплює, що використання землі в Україні є платним. Питання про нарахування плати регулюються податковим законодавством. Договір оренди землі – це договір, згідно якого орендодавець повинен передати орендареві земельну ділянку за плату на певний термін. Договір оренди характеризується сплатою земельного податку або орендної плати.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, запровадження воєнного стану, внесло корективи в наше життя, зокрема й в оподаткування. Таким чином, у березні 2022 року набув чинності Закон України « Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-*IX* [1]. Згідно закону на період з 1 березня 2022 року по 31 грудня наступного зароком, у якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю зокрема, за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії; земельні ділянки, що розташовані на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації; земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами або на яких наявні фортифікаційні споруди. Також слід звернути увагу на перелік територій, де йдуть або були бойові дії, визначається Кабінетом Міністрів України. Зазначений перелік змінюється, тому потрібно слідкувати за змінами наказу. Застосовувати положення Закону № 2120 щодо плати за землю, поки не буде відповідної Постанови Кабінету Міністрів України, неможливо.

Розрахунки щодо договорів емфітевзису, суперфіцію, сервітуту продовжують здійснюватися в загальному порядку. Об'єктом пільг вважаються земельні частки та земельні ділянки приватної форми власності, орендовані земельні ділянки державної та комунальної

власності, а також земельні ділянки, які перебувають у користуванні на праві постійного користування. В разі неможливості виконувати свої податкові обов'язки платник податків повинен не пізніше 30 вересня 2022 року подати заяву про відсутність наявних умов здійснювати податкові обов'язки, разом з передбачуваним переліком документів, що підтверджують це до ДПС, згідно Наказу Міністерства фінансів України від 29.07.2022 р. № 225 [2].

Оренда приватних земель відрізняється формою договору, який передбачає різні спеціальні норми, які регулюють орендні відносини у випадках форс-мажорних обставин або надзвичайних ситуаціях. 328 лютого 2022 року Торгово-Промислова Палата листом № 2024/02.0-7.1 підтвердила, що військова агресія російської федерації проти України – це форс-мажорна обставина[3]. Це не звільняє сторону від обов'язків, але є підставою для відстрочки та дає підстави не нести відповідальність за це у вигляді штрафу.

Отже, сплачувати за оренду земель потрібно, але якщо строки будуть порушені, то орендар не буде притягнутий до відповідальності, яка передбачена законом в силу форс-мажорних обставин. Але це можливо лише тоді, коли орендар доведе факт, що він опинився в скрутній ситуації та не може виконати договірні зобов'язання внаслідок військової агресії. На практиці кожен випадок розглядається окремо з визначенням конкретних обставин та вимог господарського договору. Також, якщо у договорі немає положення про форс-мажор, можна керуватися статтею 617 ЦК України та 218 ГК України, де зазначено що особа може бути звільнення від відповідальності внаслідок дії непереборної сили.

Незважаючи на те що війна триває, деяким господарям вдалося відновити свою діяльність, тому потрібно звернути увагу, що на період воєнного стану законодавець зупинив перебіг строків, контроль за дотриманням якого здійснюють контролюючі органи, зокрема й проведення фактичних розрахунків та декларування. Відповідальність, відповідно не встановлюється. Але якщо в результаті виявиться, що ви не підпадаєте під пільги, надається 3 місяці після скасування воєнного стану, щоб подати податкову звітність та перерахувати відповідну суму на бюджетні рахунки.

Незважаючи на важкі часи для всієї країни, більшість орендарів продовжують сплачувати податки, таким чином вони підтримують економіку України. Загалом законодавство, яке регулює адміністру-

вання плати за землю, складне та не зовсім визначене. Але його норми дають можливість орендарям та платникам податків почуватися захищеними у разі певних обставин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 29.

2. Про затвердження Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, та переліків документів на підтвердження: Наказ Міністерства фінансів України від 29 липня 2022 року № 225. *Офіційний вісник України*. 2022. № 69. Ст. 66.

3. Торгово-промислова палата України від 28 лютого 2022 року: Лист № 2024/02.0-7.1. *Бухгалтерія: бюджет*. 2022. № 10.

Крутих Валерія Євгенівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ВИНИКНЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Ця тема є дуже нагальною, тому що багато людей не знають як виникає та реалізується право власності на землю, і в майбутньому виникають з цим проблеми. Питання щодо виникнення та реалізації права власності на землю є дуже актуальним у будь-які часи, тому що кожен громадян має знати я реалізувати своє право власності на землю, взагалі, як воно виникає. Чинне законодавство, а саме земельний кодекс чітко визначив з якого моменту виникає це право, та які для цього потрібні підстави.

В першу чергу необхідно дати визначення твердження «право власності на землю».

Це поняття можна розглянути в різних тлумаченнях, наприклад з економічної точки зору, право власності на землю складає порядок суспільних економічних відносин щодо присвоєння землі і перетворення її на благо, що належить окремій особі; з юридичного погляду – це результат затвердження правовими нормами суспільних відносин через присвоєння землі (відносин володіння, користування і розпорядження землею, які юридично визнанні власниками своїх земельних ділянок);в об'єктивному розумінні, або доктринальному – комплекс правових норм, які закріплюють, регламентують і охороняють відносини власності на земельні об'єкти; в суб'єктивному розумінні, на законодавчому рівні – сполучення правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням земельними ділянками, їх власниками на свій розсуд для задоволення власних потреб і реалізації інших інтересів.

Також, є дуже важливим питання щодо розуміння змісту права власності. Зміст права власності складають повноваження з володіння, користування та розпорядження.

Право володіння – це усвідомлена, юридично гарантована можливість панування над земельною ділянкою на підставі оформленого права.

Право користування – це юридично надана власникові перспектива господарського та іншого використання земельної ділянки з метою отримання доходів та інших благ від корисних властивостей землі.

Право розпорядження – це законодавчо – закріплена здатність власника вирішувати її юридичну долю шляхом вчинення дій, які не суперечать законодавству України.

За чинним законодавством земля може перебувати на постійній основі для підприємств державної та комунальної власності. Землі комунальної власності на праві власності відносяться територіальним громадам сіл, селищ, міст тощо, а землі державної власності стосуються державі, яка втілює це право через відповідні органи(наприклад, Кабінет Міністрів Україні, місцеві та районні державні адміністрації).

Виникнення права власності на землю виконується через набуття цього права громадянами та юридичними особами за сприяння передачі земельних ділянок у власність або надання ділянок у користування. Право власності на земельну ділянку з'являється з моменту державної реєстрації, ну і відповідно, коли власник або безпосередньо користувач отримує документ, що по суті посвідчує це право.

Важливо зазначити, що є сталий перелік підстав набуття права власності на землю.

Підстави набуття права власності на землю – це передбачені нормами земельного та інших галузей права комплексні, правовстановлюючі, юридичні склади, що включають законодавчо визначену систему юридичних фактів(певних життєвих обставин) і юридично значущих умов і зумовлюють виникнення суб'єктивного права власності на землю. Підстави поділяються на загальні та спеціальні.

До загальних відносяться такі підстави:

– Придбання за цивільно-правовими угодами (наприклад, купівля-продаж);
– Прийняття спадщини;
– Безоплатна передача із земель державної та комунальної власності;
– Приватизація земельних ділянок, що були раніше надані їм в користування;
– Виділення в натурі належної їм земельної частки (паю).

До спеціальних відносяться такі підстави:

– Приватизація земельних ділянок, які перебувають в користуванні;
– Одержання земельних ділянок в наслідок приватизації державних і комунальних сількогосподарських підприємств;
– Одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації [1].

Згідно ст. 116 Земельного кодексу про підстави набуття права на землю.

Новими підставами є набувальна давність і перехід прав на земельну ділянку в разі набуття права на жилий будинок, будівлю або споруду.

Важливим є питання щодо набуття права власності на землю, а саме як набувається це право та як його потім реалізовувати. Важливо розуміти, що право власності на земельну ділянку поширюється в межах цієї ділянки не тільки на поверхню, а й на об'єкти, які на ній знаходяться (водні, рослинні), на простір під та над поверхнею ділянки на такі глибину і висоту, які потрібні для зведення будівель і споруд.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

Кулага Валерія Вячеславівна, Сорока Тетяна Олександрівна
студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Земля – це основне національне багатство. Як зазначено у статті 14 Конституції України, право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою в повній відповідності до закону.

У зв'язку із триваючим вже понад вісім місяців воєнним станом через повномасштабну війну рф проти нашої країни, процедура набуття прав на земельні ділянки зазнала певних змін та особливостей. Зокрема, на початку війни в Україні ринок землі був припинений, а зараз відбувається його часткове розблокування та відновлення функціонування.

За період воєнного стану неодноразово переглядалося законодавство, яке регулює земельні відносини. Адже для забезпечення нормальної роботи країни в умовах воєнного стану та мінімізації кризи у сфері земельних відносин законодавцем було прийнято нові нормативно-правові акти або внесено зміни в існуючі з метою стабілізації ситуації та врегулювання окремих земельних відносин згідно з реаліями.

Одним із перших законів, прийнятих із запровадженням воєнного стану, став Закон України № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Його основним завданням було удосконалення окремих процедур та спрощення процесу отримання прав користування землею сільськогосподарського призначення в умовах війни з метою її використання для ведення сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки України.

Відповідно до вказаного Закону, договори найму, суборенди, оренди, сервітуту тощо, пов'язані з воєнним станом, поновлюються на

один рік. Крім того, Закон визначає основні умови передачі земель, порядок укладення договорів оренди землі товарного сільськогосподарського виробництва.

Варто зазначити, що наведений вище Закон передбачає додаткові процедури оренди земель сільськогосподарського призначення на період дії воєнного стану. Наприклад, кадастровий номер земельної ділянки в договорі оренди може не зазначатися, а сама земельна ділянка вважається сформованою лише на строк дії договору оренди і після цього не є об'єктом цивільних прав.

Крім того, Законом передбачено, що орендар і суборендар земель сільськогосподарського призначення всіх форм власності має право передавати свої права оренди і суборенди іншим особам у користування не більше ніж на один рік. Власник права користування землею укладає письмовий договір про передачу права користування землею з особою, якій надано право користування землею, та передає право користування землею без згоди власника землі. Цей договір підлягає державній реєстрації.

Ще одним нормативно-правовим актом, який став регулятором земельних відносин в умовах воєнного стану, є Закон України від 12 травня 2022 року № 2247-IX «Про деякі законодавчі акти України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану». Закон встановлює порядок визначення та зміни цільового призначення земельних ділянок під час зупинення ведення державного земельного кадастру.

Оформленням зміни цільового призначення землі займається районний військовий адміністративний відділ. Цей план передбачає лише створення нових виробничих центрів для евакуйованих підприємств; річкові порти на р. Дунай; перевантажувальні комплекси та мультимодальні термінали; інфраструктура електропостачання, теплопостачання, водовідведення, електронного зв'язку та транспорту; нове будівництво та реконструкція будівель, у яких проживають переселенці; центри тимчасового зберігання відходів з метою збору руйнівних відходів, утворених війною, тероризмом, диверсією чи післявоєнною відбудовою; тимчасові мережі доріг (крім дорожнього господарства) та транспортна інфраструктура. Зміна цільового призначення цінних земель скасовує необхідність виплати компенсації за втрачене лісове та сільськогосподарське виробництво. Відсутня розробка документації із землеустрою.

Ще однією новеллою є те, що допускається встановлення будь-якого цільового призначення земельних ділянок, не зазначене в містобудівній документації. Це і зміна цільового призначення земельної ділянки з житлової на комерційну; переселення приміщень для переміщених осіб; створення тимчасових штабів для переселенців; використання майна для складів або дорожньо-транспортної інфраструктури. Крім того, допускається також створення або зміна цих цілей без урахування функціонального зв'язку між територією житлової забудови та територією комерційного призначення, визначеною містобудівною документацією.

Будь-який економічний розвиток вимагає доступу до цінної землі. Війна в Україні дестабілізувала земельні відносини, вплинула на всі сторони суспільного життя. У період воєнного стану регулювання земельних та сільськогосподарських питань є життєво важливим для добробуту всієї нації. Без цього всі аспекти сільського господарства зазнали б краху, а безпека країни була б під загрозою.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Наталія Муравська. Державне регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. URL https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_ article/ EA015736.

2. Василь Шеретько. Земельні відносини в умовах воєнного стану. URL https: //raiffeisen.ua/biznesu/blog/zemelni-vidnosini-v-umovahvoyennogo-stanu-412.

Лошовська Анастасія Едуардівна,
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Гавриш Н. С.*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Перш за все, слід зазначити, що національне багатство є одним із головних показників економічного стану держави. Визначається це поняття як сукупність благ, створених і накопичених у країні працею всього суспільства, рівнем освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого таланту населення тощо.

Усі природні ресурси, які знаходяться на території України та знаходяться в безпосередньому зв'язку з людиною – громадянином, є не просто об'єктами економіки та природокористування різного рівня (природного, антропогенного) та масштабів (від локального до біосферного), а складають основу життя та економічне зростання кожного громадянина, кожної громади та держави в цілому.

На жаль, останні трансформаційні процеси, особливо земельна та аграрна реформи, які відбулися після проголошення незалежності України, продовжували носити відомчий та бюрократичний характер і не були спрямовані на реалізацію національної ідеї створення повного добробуту для всіх громадян України, зокрема селянства як генофонду нації.

Відповідно до Основного Закону нашої держави, саме земля визначена основним національним багатством, яка перебуває під особливою охороною держави [1]. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Основний Закон України, враховуючи виняткове значення землі в усіх сферах життя України та її народу, відокремлює землю від іншого нерухомого майна та запроваджує принцип її особливої охорони з боку держави.

Відтак, варто сказати про те, що безпосередньо така охорона спрямована на збереження родючості землі, підвищення її продуктивності, використання земельних ресурсів відповідно до їх природного призначення, запобігання забрудненню земель шкідливими для здоров'я людей і тварин елементами [2, с.88].

Земля – це об'єктивна реальність, яка, незалежно від бажання людства, має природне походження – результат багатовікового еволюційного космічного розвитку природи. Тому ставлення до землі не може бути таким, як до речей, які людство виробляє для свого існування і об'єктивно може перебувати в товарному обігу.

Однак це не означає виключення землі із системи економічних відносин. Мова йде лише про законодавче запровадження деяких обмежень свободи його використання. Конституція гарантує право власності на землю, яке може існувати як право приватної власності, так і право державної та комунальної власності.

Це право набувається відповідними суб'єктами лише за законом. Конституційно можливі форми власності на землю забезпечуються такими ж гарантіями, як і власність на будь-які інші об'єкти.

Окремі сфери суспільних відносин, пов'язаних із землею, становлять правовий аспект, що регулюється нормативно-правовими актами різних галузей права, а стійка природна неоднорідність землі зумовлює також диференціацію її правового режиму залежно від категорій земель, окремих земель та інших ознак.

Виходячи з цього, земля як об'єкт правового регулювання, враховуючи її цільове призначення, специфічну та особливу роль і функції, законодавчим шляхом виділена (виділена) з переліку інших природних об'єктів ще в Конституції України [3, с.12].

Отже, земля – це не просто природний ресурс, що розглядається як об'єкт конституційно-правового регулювання, а як справжня основа функціонування та життєдіяльності людей. Тому законодавець віддає йому пріоритет серед інших природних ресурсів.

Земля, будучи основним національним багатством, як складова біосфери включає ґрунти та інші природні елементи ландшафту, які органічно пов'язані між собою і забезпечують повноцінне функціонування рослинного і тваринного світу, життя людини і розвиток суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Баїк О. І. Земельне право : Конспект лекцій для студентів денної форми навчання напряму 6.080101 «Геодезія, картографія та землеустрій». Львів : Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2016. 178 с.

3. Земельне право : посіб. для підгот. до іспиту. М. В. Шульга, В. І. Гордєєв, Д. В. Санніков та ін. Харків : Право, 2019. 278 с.

Марковська Анна Сергіївна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.

СПАДКУВАННЯЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання спадкування земельної ділянки завжди було одним із найбільш дискусійних в юридичній науці. Це насамперед пов'язано з тим, що спадкування є одним із джерел виникнення спільної власності на земельну ділянку. Питання регулювання та виникнення спільної власності за допомогою спадкування регулюються нормами Цивільного кодексу України, але із урахуваннями Земельного кодексу України.

Так, у статті 1216 Цивільного кодексу України зазначено визначення спадкування. Спадкування– це перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла до інших осіб спадкоємців [1]. У статтях 1261-1265Цивільного кодексу України закріплений список осіб, котрі можуть претендувати на спадок.

Слід детально розглянути перелік цих осіб. Так, у вказаному кодексі можна поділити осіб на категорії:

- діти, один із подружжя, тощо;
- рідні брати, сестри, тощо;
- рідні тітка та дядько, тощо;
- особи, які проживали з спадкодавцем не менше п'яти років однією сім'єю, тощо;
- інші родичі ближчого ступеня;

Отже, особи, які зазначені у статтях Цивільного кодексу мають законні підстави на отримання земельної ділянки у спадок.

Спадкування земельної ділянки переходить до спадкоємців на загальних підставах, а також із збереженням її призначення. Процес спадкування відбувається за законом та заповітом. За заповітом спадкування відбувається після того, як є офіційне підтвердження смерті особи. Після чого нотаріус заводить спадкову справу за місцем проживання померлого.

За законом спадкування відбувається у тих випадках, коли відсутній заповіт або він визнаний недійсним.

Цікаво, що враховуючи той факт, що в умовах воєнного стану велика кількість громадян є переселенцями і певні території України перебувають під окупацією, то влада зробила більш спрощену процедура спадкування.

Слід зазначити, що після введення воєнного стану Кабінет Міністрів України видав постанову «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» у якому визначено особливості реалізації своїх прав спадкоємцем [2]. Було встановлено, що на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється.

За цією процедурою громадянин може звернутися добудь – якого нотаріуса щодо створення спадкової справи незалежно від того де проживала померла особа.

В умовах воєнного стану нотаріус може скласти спадкову справу без використання спадково реєстру, видача свідоцтв про право на спадщину можлива лише після реєстрації такої справи. За відновлення реєстру, нотаріус протягом п'яти днів має перевірити наявність спадкової справи. Потрібно зазначити факт того, що коли людина помела під час війни, то відкрити спадщину можна буде лише через пів року після закінчення війни.

Можна зробити висновок, що війна дійсно внесла певні корективи у діяльність нотаріусів і на сьогоднішній день на них покладено велике завдання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356.

2. Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року№ 164. *Офіційний вісник України.* 2022. № 25.

3.Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

Масловська Єлизавета Денисівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОБРОСУСІДСТВА ПРИ КОРИСТУВАННІ ЗЕМЛЕЮ

Земельні спори – саме ці спори найчастіше виникають у власників суміжних ділянок. Існує презумпція відносин добросусідства й обов'язку дотримуватися правил добросусідства, які не потребують державної реєстрації. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. (частина 3 статті 13 Конституції України). Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі (частина 1, 7 статті 41 Конституції України) [1].

Для того щоб визначити свої права та обов'язки щодо власної землі та сусідньої необхідно знати зміст добросусідства, який передбачений у ст. 103 Земельного кодексу України:

1. Власники та землекористувачі земельних ділянок повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо).

2. Власники та землекористувачі земельних ділянок зобов'язані не використовувати земельні ділянки способами, які не дозволяють власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок використовувати їх за цільовим призначенням (неприпустимий вплив).

3. Власники та землекористувачі земельних ділянок зобов'язані співпрацювати при вчиненні дій, спрямованих на забезпечення прав на землю кожного з них та використання цих ділянок із запровадженням і додержанням прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та охорони земель (обмін земельних ділянок, раціональна організація територій, дотримання сівозмін, встановлення, зберігання межових знаків тощо) [2].

Кожен власник землі повинен знати як захистити свої права на землю. Захист прав на землю відбувається шляхом: відшкодуванням збитків, відновленням стану земельної ділянки, який існував до порушення права, визнанням прав або визнанням угоди не дійсною тощо [3].

Якщо взяти до прикладу, порушення прав добросусідства, коли зелені насадженням сусідньої ділянки проникають на особисту, то власники або землекористувачі часто самовільно знищують ці насадження, не задумуючись про наслідки. Землевласники мають право обрізати гілки або корені, які проникають з сусідньої ділянки тільки у випадку, якщо вони заважають використовувати землю за цільовим призначенням.

Якщо власники не можуть вирішити спір між собою, вони мають право звернутисяу сільську, селищну або міську раду. Подана заява розглядається у тижневий строк з дня подання, за участю зацікавлених сторін, які повинні бути завчасно повідомлені про час і місце розгляду спору [4].

Перш ніж звертатися до суду, на доказ того, що ваше право порушено, необхідно зібрати такі документи, як акт перевірки, експертний висновок тощо. Зафіксувати порушення земельного законодавства мають право: органи Держекоінспекції, органи Держгеокадастру, незалежний експерт. Позивач повинен обґрунтувати свою заяву певними фактами, що підтверджують порушення сусідом правил добросусідства. Наприклад це може бути: завдання незручностей власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення); факти попередження шкідливого впливу на сусідню земельну ділянку; факти порушення спільного використанням межових споруд. Також власники та землекористувачі земельних ділянок можуть вимагати припинення діяльності на сусідній земельній ділянці, здійснення якої може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людей, тварин, на повітря, земельні ділянки та інше (ст. 104 ЗК України) [2].

Важливою умовою запобігання спору між власниками земельних ділянок є визначення меж ділянок. Найкращий спосіб полягає у встановленні «твердих меж», проте воно не є обов'язковим. Твердими межами можуть бути паркани, мури, тин, стіни тощо. Якщо один із власників землі має намір установити такі межі між суміжними земельними ділянками, то інший не має права перешкоджати йому, а навпаки допомогти у цьому.

Отже, власник земельної ділянки відповідно до чинного законодавства може здійснювати будь-які дії із земельною ділянкою в обсязі наданих йому правомочностей. При цьому, він зобов'язаний не заподіювати шкоди довкіллю, а також не порушувати права й охоронювані законом інтереси громадян, юридичних осіб і держави [5]. У разі якщо дії власника порушують правила добросусідства, вони мають припинятися, а збитки, заподіяні сусідам, підлягають відшкодуванню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2.Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

3. Порушення правил добросусідства при користуванні землею. URL: https: //bilogirska-gromada.gov.ua/news/1618408242/

4. Порушення правил добросусідства при користуванні землею. URL: https: //kozynska-gromada.gov.ua/news/1644329286/

5. Добросусідство в земельному законодавстві. URL: https: //mykolaivska.land.gov.ua.

Масловська Єлизавета Денисівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Канівець Л. А.*

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України може призвести до екологічної кризи. Дії держави-агресора є цілеспрямованим руйнівним впливом на українське довкілля та екосистему, а відтак і на здоров'я людей. Екологічна шкода є частиною світових екологічних проблем і неминуче вплине на глобальну ситуацію. Ось чому так важливо, на сьогодні, активізувати дослідження питань екологічних загроз в Україні у світлі нових викликів, обумовлених військовими діями, задля визначення можливих

шляхів мінімізації їх впливу, самозахисту і повернення до безпечних умов життєдіяльності.

За увесь період від початку повномасштабного вторгнення зонами активних бойових дій стали хімічні та металургійні заводи, нафтобази, склади небезпечних відходів і атомні електростанції. Багато з цих об'єктів пошкоджені або повністю зруйновані. Що становить реальну загрозу не лише Україні, а й природному середовищу усього світу. Дослідники звертають увагу на ймовірність створення транскордонної, глобальної загрози отруєння сірководнем внаслідок руйнування металургійного комбінату «Азовсталь» [1].

Пряму загрозу довкіллю становить також пошкодження енергетичних об'єктів, особливо ТЕС. Зокрема, пошкодження газових установок створює ризик потрапляння газу під високим тиском у навколишнє середовище, що призведе до виникнення пожеж у низці регіонів держави. Високий показник пожеж у лісі має наслідком створення небезпеки у зв'язку з викидами в атмосферне повітря шкідливих речовин, а також обумовлений тим, що гине дика природа. Як правило, пожежі мають місце у період розмноження тварин. При цьому страждають і птахи, а саме порушуються транснаціональні перельоти перелітних птахів.

Особливу небезпеку для довкілля представляє диверсія на очисних спорудах, що може призвести до потрапляння неочищених стічних вод у р. Дніпро. У теплі періоди це може призвести до поширення інфекційних захворювань і неможливості людей використовувати поверхневі води. Можливим виходом із ситуації є запозичення досвіду інших країн світу щодо впровадження підземного водопостачання. Завчасна реалізація таких заходів сприяла б тому, що ланцюжок забруднення не дійшов би до кранів у кожній українській оселі.

Російські військові створюють не тільки техногенні та екологічні катастрофи, а й руйнують природні території, що забезпечували середовище існування рідкісних видів рослинного та тваринного світу, що знаходяться під загрозою зникнення [2]. Особливо небезпечною є загроза, пов'язана зі знищенням особливо охоронюваних територій та об'єктів. Дослідники відзначають про фактичне ведення бойових дій з боку російських військових на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду, що охоплюють площу 1, 24 мільйона гектарів, що становить приблизно третину площі природних заповідників України. Близько 200 територій Смарагдової мережі знаходяться під загрозою знищення, займаючи площу 2, 9 млн. га [3].

Те, що сьогодні відбувається в Україні, є екологічною і гуманітарною катастрофою. У результаті близько третини сільськогосподарських угідь можуть бути визнані непридатними для ведення сільськогосподарської діяльності через забруднення паливом та через інші наслідки бойових дій. Дослідники усе частіше відзначають загрозу продовольчій безпеці, що може призвести до голоду.

Звісно, завдяки певному проміжку часу, що мине, здійсненню природоохоронних заходів, природним процесам оновлення довкілля, природне середовище у певній мірі відновиться. Однак суспільству ще тривалий час доведеться відчувати на собі тягар невиправданої військової агресії.

Для забезпечення нормативно-правового врегулювання питань, пов'язаних з визначенням збитків, їх пред'явлення агресору і, у подальшому, стягнення компенсації, прийнято низку нормативно-правових актів [4; 5]. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. У цій постанові серед загалом визначених 18 напрямів шкоди та збитків передбачено: втрати лісового фонду, надр, акваторії; збитки, завдані природно-заповідному фонду, водним ресурсам та об'єктам водогосподарської інфраструктури; шкода, завдана земельним ресурсам, атмосферному повітрю.

На сьогодні, уповноваженими органами влади здійснюється документування усіх випадків екологічних правопорушень (злочинів) за наслідками збройної агресії Російської Федерації з метою подальшого відшкодування завданих збитків, в тому числі, і у міжнародних судових інстанціях. Наразі здійснюється робота щодо розробки плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губарева В. Війна та довкілля: екологічні злочини Росії та як їх фіксувати. URL: https: //rubryka.com/article/war-and-environment/.

2. Засядько Є. Місяць війни. Злочини проти довкілля. URL: https: //www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684714/.

3. Лівіцька А. Півтора місяці війни: злочини проти довкілля. URL: https: //yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pivtora-misyaci-viyni-zlochini-proti-dovkillya.html.

4. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету

Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України.* 2022. № 26. Ст. 1413.

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1677.

Мельник Вероніка Миколаївна,
студентка 2-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Платонова Є. О.*

НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Питання нормального функціонування енергетичної галузі – одне із найголовніших на сьогодні в нашій країні, адже реалії показують, що труднощі, які виникли внаслідок повномасштабних воєнних дій, є особливо відчутними та серйозними саме для даної сфери. Пошкодження та знищення критичної інфраструктури, тероризм енергетичного сектору вплинули на більшу частину сфер життя кожного громадянина, виключенням не стала і відновлювальна енергетика.

Сфера відновлюваної енергетики мала стрімкий розвиток в період 2018 та 2019 років, однак вже третій рік поспіль знаходиться в стані кризи. Тим паче в умовах сучасності кризові тенденції навпаки набрали більших обертів, що зобов'язує законодавця безперервно стежити та контролювати ситуацію й, за потреби, вносити зміни в нормативно-правове регулювання. Сукупна потужність відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) в нашій державі в період з 2018 по 2021 роки збільшилась учетверо – з 2, 3 ГВт до 9, 6 ГВт. У 2021 році частка електричної енергії сягнула 8, 1% або 12, 8 ТВт-год. Із сумарної кількості 60% забезпечила енергія сонця, 30% – вітру, приблизно 8% біомаса та біогаз і 2% малі ГЕС [1].

Варто зазначити, що виробники з ВДЕ продовжують і надалі виборювати право на знаходження та безперешкодне функціонування

на ринку електроенергії. В нашій країні вже простежуються деякі позитивні зрушення. Однак слід розуміти, що для належної та ефективної протекції даної галузі виробників з відновлюваних джерел енергії попереду очікує нелегка робота.

Під кінець липня 2022 року на законодавчому рівні було реалізовано ряд вагомих змін в галузі забезпечення відновлювальної енергетики на законодавчому рівні. Так, 19 серпня теперішнього року набрали законної сили два закони, які передбачають, як надалі буде здійснюватись діяльність виробників електроенергії з відновлюваних джерел енергії, а саме: «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення» від 29.07.2022 р. № 2479-IX та «Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо забезпечення стабільного функціонування ринку природного газу протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення» 29.07.2022 р. № 2480-IX.

Даними законами, зокрема, запроваджено суттєві зміни до Законів України «Про ринок електричної енергії», «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та Податкового кодексу України в площині прав та обов'язків виробників з ВДЕ. До того ж слід розуміти, що прийняття цих законів буде мати наслідком ухвалення і нормативно-правових актів другорядного регулювання, наприклад щодо форми заяви про вихід чи повернення в балансуючу групу.

Особливо важливою новелою є те, що виробникам з ВДЕ, яким зафіксовано «зелений» тариф, було пролонговано умови, що визначають обмеження конкуренції на ринку електроенергії. Так, такі виробники здобули прерогативу вільної торгівлі електроенергії, яка продукується на всіх сегментах ринку за цінами, що утворюються на них. До того ж, такою можливістю вони наділяються до 1 квітня 2023 року [2].

Ще однією позитивною віхою слід вважати введення положення щодо договору про надання послуги із забезпечення стабільності ціни на електричну енергію. Його мета – зниження ризиків для виробників ВДЕ, що має зв'язок із коливаннями вартості на ринку електроенергії. Сенсом даного зобов'язання є те, що виробник з ВДЕ та споживач встановлюють в ньому індикативну ціну на ринку електроенергії та її, прийнятні для обох сторін, коливання. Найбільшої

складності викликає питання закріплення такої орієнтовної ціни електричної енергії, адже в контрактах на різницю вона здебільшого встановлюється за допомогою непростої формули. На вітчизняному ринку додавати труднощів буде прив'язка до визначеного базису, якот ціни на ринку «на добу наперед», або формули.

Врегулювання наслідків розміщення на об'єктах відновлюваної енергетики установок зберігання енергії також є значущою зміною. Так, виробники з ВДЕ отримали дозвіл на здійснення господарської діяльності із такого встановлення без отримання відповідної ліцензії в тому випадку, якщо накопичуватись буде тільки електроенергія, що є продуктом об'єкту ВДЕ та буде здійснюватися окремий комерційний облік. Дане питання вже врегульовано постановою НКРЕКП «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії» від 22 липня 2022 року № 798 [3].

Вагомою новелою можемо визнати і пункт 44 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України, який передбачає низку послуг, при постачанні яких нарахування податкових зобов'язань реалізовується за допомогою касового методу, іншими словами – під час отримання оплати за послуги. До прийняття даного положення виробники електричної енергії за «зеленим» тарифом були зобов'язані оплачувати податкові зобов'язання за постачання електроенергії, оплату за яку вони отримували у значно нижчому від очікуваного розмірі. Проте Закон № 2480 до 1 січня 2026 року надає можливість відображати та проводити оплату по зобов'язаннях з ПДВ в тому звітному періоді, в якому було отримано оплату, що значною мірою має спростити життя виробникам з ВДЕ [4].

Однак більш істотна та значуща правка – надання права виробникам з ВДЕ на тимчасовий вихід з балансуючої групи Державного підприємства «Гарантований покупець» (далі – Гарантований покупець) та дозволу повернення в будь-який час відповідно до визначеного порядку. Такий вихід не призведе до коригування розміру «зеленого» тарифу чи аукціонної ціни та допускається з 1-ого числа календарного місяця, однак не раніше, чим із плином 20 діб від дати подання заяви. Поновити ж дію договору купівлі-продажу електроенергії дозволено не раніше, чим через 60 діб від дати подання заяви про повернення в балансуючу групу. Вихід та повернення в балансуючу групу мають наслідком призупинення та поновлення відповідно такого договору.

Таким чином, можна констатувати, що економічні ускладнення, які виникли в Україні у зв'язку з діями країни-агресора не оминули ринок електроенергії, зокрема й виробників з альтернативних джерел енергії. Зокрема, проаналізовані зміни до законодавства мають позитивно вплинути на галузь відновлюваної енергетики в цілому. Так, спрощено регуляцію та впроваджено нові вагомі механізми, що безумовно полегшить процес адаптації виробників з ВДЕ до сьогочасних реалій ринку електроенергії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ВДЕ-генерації в умовах війни: відновити розстріляне, зберегти вціліле. URL: https: //energytransition.in.ua/vde-heneratsii-v-umovakh-viyny-vidnovyty-rozstriliane-zberehty-vtsilile/

2. Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування: Закон України від 29.07.2022 р. № 2479-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#top

3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії: Постанова НКРЕКП від 22.07.2022 р. № 798. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0798874-22#Text

4. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо забезпечення стабільного функціонування ринку природного газу протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення: Закон України від 29.07.2022 р. № 2480-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-20#top.

Моніч Наталія Русланівна,
студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабної війни (24.02.2022) відбулись значні зміни у всіх сферах життя суспільства, тому і земельна сфера не є виключенням. Насамперед ми маємо розібратись чому саме в період воєнного стану потрібно змінювати земельне законодавство. Це потрібно для того щоб швидко і якісно приймати ті чи інші рішення для

підняття економіки України, а саме щодо надання земельних ділянок відповідного цільового призначення. Від цих рішень прямо залежить ведення сільського господарства в умовах воєнного стану. У довоєнний, мирний час ці процедури тривали місяцями і з початком війни показали свою недієздатність. Ділячи Україну умовно на три зони (за рівнем безпеки) ми маємо розуміти, що у найбезпечнішій зоні усі сільськогосподарські механізми повинні неспинно працювати, щоб забезпечити насамперед продовольчу захищеність, та продовжувати вести сільське господарство як вагомий вид економічної діяльності нашої держави.

Через місяць повномасштабного вторгнення прийняли закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану».

Основною метою було швидка організація сільськогосподарських механізмів, задля створення сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. Цим законом підкреслили, що з початком російської агресії в пріоритеті суспільні(державні) інтереси над інтересами приватних осіб, тому при забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства інтереси та бажання власників і користувачів таких ділянок в певних конкретних випадках можуть не забезпечуватись. Оскільки після початку повномасштабної війни були закриті більшість державних реєстрів в тому числі і Державний земельний кадастр і Державний реєстр речових прав, то це унеможливило користуватись та брати у власність земельні ділянки за процедурою передбаченою законодавством України. Хочу зазначити, що всі нові правові норми діятимуть лише під час воєнного стану, а з поверненням до безвоєнного життя земельні відносини регулюватимуться звичними процедурами.

Основні положення даного закону:

- Спрощений порядок передачі земель в оренду;
- Автоматичне поновлення на 1 рік дії договорів на використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності;
- Передача орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок;
- Порядок державної реєстрації договорів щодо землі.

Новим також стали Книги реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану певної обласної військової адміністрації. Така Книга складається з титулу та трьох розділів. У титулі потрібно вписувати назву районної військової адміністрації в якій реєструватиметься земля. У першому розділі реєструватимуться договори оренди земель сільськогосподарського призначення, які надаватимуться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. У другому розділі реєструватимуться договори які передаватимуться в оренду суб'єктами постійного користування. У третьому розділі реєструватимуться договори про передачу права землекористування.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» був створений задля того щоб:

– Реалізовувати функції прокуратури;
– Забезпечувати техногенну безпеку.

Найнагальнішою проблемою з початку війни було переміщення підприємств із зони бойових дій на більш безпечні території, тому даний закон допомагає врегулювати та вирішити цю проблему.

Основні положення даного закону:

– Зупинення строків або процедур у сфері земельних відносин на період воєнного стану;
– Надання Держгеокадастру України повноважень щодо призупинення та відновлення функціонування Державного земельного кадастру;
– Особливий порядок проведення робіт із землеустрою в умовах воєнного стану;
– Спрощений порядок зміни цільового призначення ділянок для цілей, що пов'язані з війною;
– Особливий порядок проведення робіт з усунення наслідків бойових дій.

Як висновок вище зазначеними діями ми маємо створити максимально зручні і систематизовані умови для ведення сільського господарства, як вагомого внеску в економіку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 року № 2145-IX. *Голос України.* 2022. № 78.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 року. *Голос України.* 2022. № 119.

3. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 27.

Парамоненко Владислава Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Гавриш Н. С.*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною нашої держави, це зазначається в ст. 14 Конституції України [1]. Ринок землі в Україні завжди мав велике значення, так як це сукупність тих суспільних відносин, де можна набувати та відчужувати земельні ділянки [2]. У ст. 79 Земельного кодексу України міститься поняття «земельна ділянка як об'єкт права власності». Земельна ділянка представляє собою частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування та з визначеними правами щодо неї [3].

Слід звернути увагу на те, що після того як Україна стала незалежною, триває земельна реформа, яка за своїм часом є рекордною. Дуже багато факторів залежить від ефективності ринку сільськогосподарських земель в Україні, насамперед динаміка розвитку АПК (агропромислового комплексу), національної економіки та земельних відносин [2].

Якщо провести загальний правовий огляд, то можна виділити такі важливі аспекти: наша держава надає захисту прав усім суб'єктам права власності і господарювання, усі суб'єкти являються рівними перед законом. Гарантується державою право власності на землю і це право може набуватися та реалізовуватися громадянами, юридичними особами відповідно до закону. Суб'єктами права власності на землю можуть бути: громадяни та юридичні особи, якщо це землі приватної власності; суб'єктами на землі комунальної власності можуть бути територіальні громади, свою діяльність вони здійснюють безпосередньо

та через органи місцевого самоврядування; держава також є суб'єктом права власності, якщо це землі державної власності і свою діяльність вона здійснює через відповідні органи державної влади. У державній власності можуть перебувати усі землі України, але до цієї категорії ми не можемо віднести землі приватної та комунальної власності. У Земельному кодексі України міститься перелік категорії земель державної власності, які не можна передавати у приватну власність. Відповідно до міжнародних договорів України, іноземні держави можуть набувати у власність земельні ділянки для певних потреб: наприклад, для того, щоб розміщувати на них свої будівлі і споруди дипломатичних представництв. Право спільної власності на землю передбачається також. В Україні проводяться земельні торги, на яких продаються переважно земельні ділянки державної та комунальної власності.

Організацією цих торгів займається Держгеокадастр. Земельними ділянками, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях забороняється розпоряджатися, окрім передачі у спадщину. Особа може володіти земельною ділянкою сільськогосподарського призначення, якщо ця ділянка не перевищує ста га.

Парламентом України було розроблено проект закону «Про ринок земель» у першому читанні, який передбачав, що лише громадяни України, органи місцевого самоврядування та держава могли набувати право власності на землю сільськогосподарського призначення. Наприклад, один громадянин не зможе мати право володіння землею, яка призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва площею, яка становить більше ніж 100 га або орендувати більше ніж 6000 га такої землі у будь-якому одному районі або більше 5 % землі у будь-якій одній області. Не можна продати землю нижче за ціну, визначену експертом, порядок має встановлюватись законом. Земля сільськогосподарського призначення, яка раніше належала державі, буде під забороною протягом 10-ти років після придбання. Після того, як відбулося перше читання, рух законопроекту зупинився.

Взагалі, наша держава володіє значним земельним потенціалом, який становить 5,7 % території усієї Європи. Сільськогосподарські угіддя з високою родючістю із 60, 3 млн. га складають 70 % [2].У 2022 році ринок землі в Україні зазнав чимало змін через російську агресію, але попри всі труднощі він функціонує. Було укладено 105 тис. правочинів, 88 тис. із них становили угоди купівлі-продажу землі з загальною вартістю, яка склала понад 7 млрд. грн. Через війну 50

тис. угод купівлі-продажу землі не змогли відбутися, а землевласники не змогли отримати понад 4, 2 млрд. грн. Середньозважена ціна за гектар станом на сьогодні становить 37900 грн. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну було відчужено 245 тис. га с/а земель із близько 32, 5 млн га. Наразі ціна за гектар зараз в основному більша на 30% від тієї ціни, що була рік тому. Вартість землі мала збільшитися ще до 15%, однак цьому помішала війна. Також було зазначено, що ринок землі – це продукт компромісу і його відкриття супроводжувалося багатьма обмеженнями як щодо суб'єктів, так і щодо площ, типів об'єктів, якими можна володіти. Ринок землі навіть у воєнний час залишається активним. Так, на ринку оренди землі у березні було успішно проведено 40 % торгів – зростання цін за ними було зафіксовано приблизно в 4 рази. Відсоток успішних торгів тримається на рівні 40%, що не дуже далеко від відсотка, який був до воєнного часу. Зростання ціни при цьому на торгах – в середньому спостерігалося в 3–3,5 раз. У системі була помічена чимала активність фізичних осіб, хоча громадяни нашої країни не призвичаєні до аукціонів як до способу придбання майна, це зокрема стосується й ринку землі, користуватися електронними кабінетами почали приватні особи, щоб можна було шукати справедливу ринкову ціну на свої активи [4].

Можна зробити висновок, що ринок землі – це свого роду багатофункціональна система, яка відігравала та буде відігравати велику роль у життєдіяльності нашої країни, а для того, щоб він продовжував успішно функціонувати, варто підтримувати стан наших земель та дотримуватися всіх необхідних норм та законів при вчиненні тих чи інших дій. Варто пам'ятати: земля – це те багатство, яким нас наділила саме природа і її не слід вважати майном. У зв'язку з розвитком ринкових відносин було би доречно прийняти Закон «Про ринок земель в Україні», який би регулював саме ринкові відносини в нашій державі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Ринок землі в Україні. URL: https: //uk.wikipedia.org/wiki.

3. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

4. Міністерство аграрної політики та продовольства: підсумки першого року роботи ринку землі в Україні. URL: https: //www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https: //www.kmu.gov.ua.

Пастушенко Дар'я Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Гавриш Н. С.*

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА ЙОГО ВИДИ

В Конституції України та Земельному кодексі України закріплено три рівнозначні форми власності землі, можливість набуття юридичними та фізичними особами землі у приватну власність, можливість сприяння зі сторони держави в набутті землі у власність фізичними особами (паювання земель, безоплатна приватизація), адже значна частина земель нашої країни в даний час перебуває у користуванні. Під впливом деяких економічних процесів землекористування як суб'єктивне право та як правовий інститут невпинно розвивається. Наразі використовувати земельну ділянку, не набуваючи її у власність, можна лише в чітко визначених випадках: на підставі земельного сервітуту, постійного користування, емфітевзису, суперфіцію, оренди. Достатньо поширеним є користування землею на праві постійного користування та на підставі договору оренди. Право землекористування варто розглядати у декількох значеннях – як суб'єктивне право та як правовий інститут. У нашому випадку дослідження права землекористування розглядатиметься як суб'єктивне право. У суб'єктивному значенні «землекористування» визначається як сукупність правомочностей, які створюються із приводу користування та володіння земельною ділянкою певним суб'єктом [1, с. 48]. Землекористування – це суб'єктивне право конкретної особи, яке набувається у порядку, встановленому державою та гарантується нею. Зміст права землекористування можна поділити на два елементи: права користування і права володіння. Право володіння земельною ділянкою (jus possidendi) надає власникові можливість реалізовувати господарське «володарювання» над земельною ділянкою і розповсюджувати свою владу на інших осіб, усуваючи їх від привласнення її корисних властивостей. Право користування (jus fruendi) – це визнані законом можливості здобуття власником земельної ділянки її

корисних властивостей задля задоволення його матеріальних потреб [2, с. 22]. Важливо пам'ятати, що право землекористування бере за основу фундаментальні конституційні положення, вимоги цивільного та земельного законодавств. Можемо виділити такі основоположні принципи права землекористування: – залежність права землекористування від права власності на землю; – поєднання властивостей землі як територіального базису, природного ресурсу й основного засобу виробництва; – ефективна охорона та раціональне використання земельних ресурсів; – використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;– гарантованість права на земельні ресурси; – пріоритетність екологічної безпеки під час використання земельних ресурсів. Землекористування як суб'єктивне право поділяється на тимчасове й постійне. Праву постійного землекористування в Земельному кодексі України (далі – ЗК України) присвячено лише одну статтю 92, згідно з якою «право постійного користування земельною ділянкою – це право користування і володіння земельною ділянкою, яка перебуває в комунальній або державній власності, без встановлення строку» [3]. Аналізуючи дані положення можемо визначити три ознаки постійного користування земельною ділянкою: – безстроковість; – до повноважень постійного землекористувача входить володіння і користування земельною ділянкою; – об'єктом постійного землекористування є земельні ділянки комунальної та державної власності. Виникнення права постійного користування земельною ділянкою безумовно пов'язане з переходом земельної ділянки від власника цієї ділянки до чітко визначеного землекористувача. Такі користувачі, тобто суб'єкти права постійного землекористування, передбачені ч. 2 ст. 92 ЗК України. Ними можуть бути: установи, організації та підприємства, що належать до комунальної та державної власності; громадські організації осіб з інвалідністю України, їх підприємства (об'єднання), установи та організації; релігійні організації України, положення (статути) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, виключно для будівництва і обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності; публічне акціонерне товариство залізничного транспорту загального користування, утворене відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування»; заклади освіти незалежно від форми власності; співвласники багатоквартирного будинку для об-

слуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Особливим різновидом права користування землею є оренда. Економічна сутність орендних земельних відносин допомагає створити сприятливі умови для здійснення підприємництва, вивести сільське господарство на рівень передових країн та забезпечити певні стабільні доходи орендодавцям у вигляді орендної плати. Відповідно до ст. 93 ЗК України та Закону України «Про оренду землі» «право оренди земельної ділянки – це засноване на договорі строкове платне користування і володіння земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності [3] [4]. Згідно з ч. 1 ст. 792 ЦК України за договором оренди (найму) земельної ділянки наймодавець зобов'язаний передати наймачеві земельну ділянку у користування та володіння за плату на строк, встановлений договором. [5] Загальними ознаками оренди землі, які визначають три нормативні акти, є: – строковість; – платність; – до повноважень орендаря входить користування і володіння земельною ділянкою.

Отже, право користування землею – це встановлене законом право землекористувача вилучати корисні властивості землі як природного ресурсу, основного засобу виробництва і територіального базису. Оренда землі та постійне землекористування мають такі спільні ознаки: забезпечуються законом; змістом постійного землекористування і оренди землі є володіння і користування земельною ділянкою; об'єктами постійного землекористування і оренди землі є земельні ділянки для різного цільового призначення. Постійне землекористування та оренда землі відрізняються: – за об'єктами даних відносин. У постійне землекористування можуть передаватися лише земельні ділянки комунальної і державної власності, в той час як в оренду можна набути земельні ділянки приватної, комунальної та державної власності; – за суб'єктами даних відносин. Закон визначає вичерпний перелік суб'єктів, які можуть набувати землю у постійне користування. Перелік суб'єктів оренди землі є менш конкретизованим і більш широким; – за наявністю чи відсутністю строку землекористування; – за формою оплати за користування земельною ділянкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. Київ : Істина, 2003. 448 с.

2. Будяченко О. М. Земельне право в схемах : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2017. 78 с.

3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n806

4. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Петрова Дар'я Андріївна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

БЕЗОПЛАТНА ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Земля є основним національним багатством, так зазначається у ст. 14 Конституції України. Вона перебуває під винятковою охороною держави. Кожному громадянину гарантується право власності на землю. Це право набувається і може втілюватись громадянами чи юридичними особами та державою виключно на підставі закону [1]. Відповідно до Земельного кодексу України, набуття права на землю громадянами та юридичними особами реалізується шляхом передачі земельних ділянок у власність або надання їх у користування [2]. Передача земельних ділянок із державної або комунальної власності приватним особам називається приватизацією.

Приватизація землі – процес не легкий, строки та етапи різняться в залежності від типу ділянки, місця розташування, власника, наявності на неї будівель та споруд. Але все ж таки отримати безоплатно земельну ділянку можливо [3]. Найпростіший спосіб, це є звернення до відповідних органів із заявою про надання земельної ділянки. Згідно з ЗК, громадяни, які хочуть одержати безоплатно у власність

земельну ділянку, із земель державної або комунальної власності, з – першу, повинні визначитись для чого їм вона потрібна. Цільове призначення може бути різним. Приміром, для ведення фермерського господарства чи введення садівництва або ж особистого селянського господарства. Також це може бути будівництво будь-чого чи обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва. Згідно з ст. 121 Земельного Кодексу України кожен громадянин може безкоштовно отримати землю і одночасно приватизувати 6 земельних ділянок різного призначення, тобто передача земельних ділянок безоплатно у власність громадян у межах зазначених норм, провадиться один раз по кожному виду використання. По – друге, потрібно знайти вільну земельну ділянку та вирішити її приблизні розміри.

Далі потрібно подати заяву до міської державної адміністрації зокрема, Київської чи Севастопольської або сільської, районної чи міської ради. У заяві повинні бути прописані розміри, які ви бажаєте та мета за якою вона буде використовуватись. Важливо, що під одну мету можна приватизувати безкоштовно тільки одну ділянку. Також немає значення чи хтось з родичів уже має земельну ділянку. Якщо вам орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування відмовили у передачі земельної ділянки у власність або залишили заяву без розгляду, це питання вирішується в судовому порядку. Тому, якщо було подано всі належні документи, є великі шанси оскаржити відмову в суді та зобов'язати відповідну адміністрацію надати рішення. Однак, за цей час обрана вами ділянка вже може дістатися іншій особі.

Проте, реалії сьогодення трішки вносять свої корективи. У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, вперше за всю історію незалежності держави, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [4] було запроваджено особливий правовий режим воєнного стану на усій території України, що дещо змінило правове регулювання земельних відносин. Від початку повномасштабного вторгнення, у людей з'явилося багато питань і сумнівів щодо приватизації земельних ділянок та земельних відносин в цілому. За статистикою, за 8 місяців понад 1, 1 тис. людей звернулися за допомогою до юридичних фірм, щодо надання консультацій із земельних питань. Зазначається, що під час воєнного стану забороняється безоплатна передача земель

державної та комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою для приватизації. Крім того, діє заборона на надання дозволів на розроблення документації із землеустрою для приватизації. Проте, українці можуть вже зараз готуватися до подальшого оформлення права власності, обираючи собі вільні ділянки, щоб по завершенню воєнного стану швидко оформити усі необхідні документи.

Отже, не дивлячись на надто складну ситуацію в нашій країні, законодавство пристосовується до теперішніх реалій та підходить системно до врегулювання земельних відносин. Звісно, не все вдається втілити у реальність, проте спрощена процедура є.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 14.

2. Земельний Кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. Ст. 116.

3. Шемшученко Ю. С. Приватизація землі. *Юридична енциклопедія.* 2012. С. 425.

4. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Урядовий кур'єр.* 2022. № 54.

Потелещенко Крістіна Анатоліївна,
Сазонова Крістіна В'ячеславівна
студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Наша держава уже понад 250 днів бореться за свою незалежність та територіальну цілісність у зв'язку із повномасштабним вторгненням країни-терориста рф на територію України.

Відповідно до цього, усі сфери суспільного та державного механізму нашої країни зазнають вимушених змін, котрі безпосередньо вплинули і на сферу регулювання земельних відносин, зокрема, на процедуру обігу земельних ділянок. Відтак, видається, що питання

належного забезпечення земельних відносин під час дії правового режиму воєнного стану відіграє на сьогодні значну роль.

Правове регулювання земельних відносин забезпечує стабільність і безпеку економічної, продовольчої сфер суспільства, стале функціонування всієї країни в цілому. Відповідно до чинного законодавства, земля визнається особливим об'єктом цивільних правовідносин, який перебуває під особливою охороною держави.

Враховуючи важливість такого об'єкта як земля, законодавець встановив особливий порядок набуття та юридичного оформлення прав на землю.

Від початку повноцінної роботи ринку землі в липні 2021 року і до початку введення правового режиму воєнного стану на всій території України було укладено близько 100 тис. договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Проте, зрозуміло, що після 24 лютого 2022 року така динаміка фактично зникла [1].

Однак, враховуючи, що під час війни вкрай важлива максимальна ефективність економіки, продаж землі має продовжуватись навіть в умовах воєнного стану. На це є дві причини. По-перше, операції з купівлі-продажу землі є джерелом додаткових надходжень до державного бюджету. По-друге, земельні аукціони дають можливість суб'єктам земельних правовідносин придбати землю для ведення певної діяльності, що також має позитивні наслідки для економіки.

Ключовими елементами процедури оформлення договору купівлі-продажу земельної ділянки є функціонування державних інформаційних систем, зокрема Єдиного Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру. Без їх одночасного функціонування неможливе посвідчення договорів купівлі-продажу землі та, відповідно, реєстрація права власності [2].

Окремо слід наголосити, що із запровадженням правового режиму воєнного стану було припинено роботу всіх інформаційних систем безпеки, але зараз їх функціонування поступово відновлюється на підставі постанов Кабінету Міністрів України, проте з певними застереженнями.

Як відомо, на загальних умовах усі договори купівлі-продажу землі в нашій державі плсвідчуються нотаріально. Нотаріус може бути обраний за місцезнаходженням земельної ділянки або місцем реєстрації однієї із сторін, що вчиняють правочин. Наразі, посвідчу-

вати договори купівлі-продажу землі під час дії воєнного стану мають право лише нотаріуси, які включені до Переліку нотаріусів, які в умовах воєнного стану вчиняють нотаріальні дії щодо цінного майна, затвердженого Міністерством юстиції України [3].

Підсумовуючи все вищевикладене слід зауважити, що незважаючи на складний етап функціонування нашої держави, життя по-троху починає набирати оберти. Так, дія інформаційних систем, котрі необхідні для оформлення, реєстрації та посвідчення договорів купівлі-продажу земельних ділянок, відновлюють своє функціонування, а ринок землі продовжує працювати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Продаж землі. Як купити чи орендувати земельну ділянку під час війни. 2022. URL: https: //news.finance.ua/ua/prodazh-zemli-yak-kupyty-chy-orenduvaty-zemel-nu-dilyanku-pid-chas-viyny.

2. Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України № 564 від 07 травня 2022 року. URL: https: //www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-vedennya-ta-funkcionuvannyaderzhavnogo-zemelnogo-kadastru-v-umovah-voyennogo-s564-070522.

3. Державне регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. 2022. URL: https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015736.

Радецька Мирослава Валеріївна, Щур Ірина Олексіївна
студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

***Науковий керівник**: к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ СУПЕРФІЦІЮ ЗА ЗЕМЕЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку земельних відносин характеризується множинністю форм землекористування, що породжує логічну необхідність постійного пошуку відповідних шляхів їх правового регулювання. Інститут суперфіцію є відносно новим для вітчизняного законодавства, але, незважаючи на це, він впевнено входить у життя

і, головне, надає суб'єктам земельних та цивільних правовідносин право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

Суперфіцій являє собою юридично забезпечену можливість забудовника споруджувати об'єкти нерухомості на набутих для цієї мети земельних ділянках після оформлення необхідної дозвільної та проектної документації стосовно будівництва, котре безпосередньо виражається через застосування специфічних правових механізмів комплексного, речово-зобов'язального характеру.

Також безпосередньо варто зазначити про те, що основною перевагою договору суперфіцію порівняно з договором оренди землі є можливість укладення договору на строк понад 50 років (для земельних ділянок приватної власності).

Фактично гарантується довгострокове, відчужуване та успадковане право користування земельною ділянкою, переданою за плату або безоплатно особі для будівництва та експлуатації на ній будівель і споруд, на яке остання набуває права власності [1, с.120].

У рамках даної теми слід зазначити про недосконалість висвітлення питань регулювання суперфіцію в чинному земельному законодавстві. Відповідно, чинним законодавством України не передбачено переліку істотних умов саме для договору суперфіцію, як, наприклад, для договору оренди землі. Також вкажемо той факт, що у підзаконних актах не знайти типового чи примірного договору суперфіцію (на відміну, знову ж таки, від договору оренди землі) [2].

Так, право забудови чужої земельної ділянки (суперфіцій) виникає на підставі договору або заповіту. Проте заповітом може бути встановлено не право на забудову земельної ділянки, а обов'язок спадкоємця встановити таке право. Спадкоємець може встановити право забудови (суперфіцій) лише шляхом укладення договору.

Єдиною підставою для безпосереднього встановлення права забудови земельної ділянки (суперфікації) є договір між власником земельної ділянки та майбутнім забудовником про встановлення суперфіцію. Договір про встановлення права забудови земельної ділянки (суперфікація) є безіменним, консенсуальним, оплатним, строковим або безстроковим.

Істотними умовами договору про встановлення права забудови земельної ділянки (суперфікації) є безпосередньо:

умови про земельну ділянку;

про місце розташування на земельній ділянці будівлі або споруди, що будується;

про строк дії права забудови;

про місцезнаходження на земельній ділянці;

про плату за право будівництва;

про характеристики будинку або споруди, що будується на умовах суперфіцію [3, с. 38].

При цьому особливою ознакою суперфіцію є те, що суперфіціарій може відчужувати право користування належною йому земельною ділянкою, а також передати його в порядку спадкування.

Підсумовуючи викладене вище, варто зауважити про те, що вітчизняна наука земельного права та, у свою чергу, чинне земельне законодавство намагається розробити ефективне теоретико-методологічне обґрунтування різноманітних моделей правовідносин щодо землі, але багато в чому цей процес орієнтований на вдосконалення основних правових інститутів, відомих ще з часів римського права. Одним із таких інститутів є саме розглянутий нами інститут суперфіцію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Саврук С. М. Поняття та сутність права на забудову земельної ділянки. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2010. № 12. С. 118-124.

2. Висицька І. Суперфіцій: правова природа, істотні умови, форма, підстави припинення. *Землевпорядний вісник.* № 1/2020. С. 35-42.

3. Сурженко О. А. Суперфіцій – від римського до українського права. *Теорія і практика правознавства.* 2014. Вип. 2. URL: http: //nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_11.

Рачок Анна Ігорівна,

студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до чинного законодавства України спадкування вважається важливим «джерелом» виникнення спільної часткової власності на земельну ділянку. Слід зазначити, що усі відносини, які без-

посередньо пов´язані із спадкуванням та, звичайно, і в тому числі виникненням права спільної часткової власності регулюється нормами Цивільного кодексу України [1], проте обов´язково з урахуванням вимог Земельного кодексу України [2]. Що стосується оформлення спадщини на земельну ділянку, то там існують свої особливості.

В умовах сьогоднішніх реалій, тобто від 24 лютого 2022 року, з моменту введення воєнного стану в нашій країні у зв´язку з військовою агресією рф, законодавцями було внесено досить багато суттєвих змін стосовно прийняття спадщини в умовах воєнного стану, до прикладу:

– зміна строку щодо прийняття або щодо відмови спадщини. У довоєнні часи строк прийняття спадщини становив шість місяців, проте зараз до цього строку додали ще чотири місяці, що в сумі становить загалом десять місяців;
– спадкова справа заводиться обов´язково за зверненням заявника, незалежно від місця спадщини будь-яким нотаріусом України;
– нотаріус за відсутності доступу до спадкового реєстру, заводить спадкову справу та особисто перевіряє наявність заведеної спадкової справи, договору, заповіту впродовж п´яти робочих днів з моменту відновлення даного доступу;
– суворо забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, яка заведена без використання Спадкового реєстру;
– свідоцтво про право на спадщину видається нотаріусом не як раніше – протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця, а через десять.

Як я вже зазначала раніше, право на спадщину потрібно оформити обов´язково у нотаріуса, не має значення якого – державного чи приватного, проте це можна зробити в будь-якому населеному пункті на підконтрольній Україні. Якщо нотаріус з невідомих вам причин відмовляється у вчиненні нотаріальних дій, то він зобов´язаний надати письмову відмову, яку заявник в подальшому зможе оскаржити в суді.

Що стосується осіб, котрі перебувають поза межами України, але хочуть реалізувати своє право на спадкування. Дані нотаріальні дії здійснюють консульські установи та дипломатичні представництва України згідно зі статтею 38 Закону України «Про нотаріат» [3]. За можливості, можна поштою направити заяву нотаріусу, який знахо-

диться на підконтрольній Україні території, заздалегідь попередивши про дані дії, проте заява повинна бути в обов´язковому порядку завірена нотаріусом тієї країни, в якій особа зараз перебуває. Після того, як нотаріус, котрий знаходиться в Україні отримає заяву алгоритм дій буде аналогічним, як в тому випадку, коли особа звертається до нотаріуса перебуваючи на території нашої країни.

До прикладу, якщо спадкоємець постійно проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини, то він вважається таким, що прийняв спадщину, якщо він не заявив про відмову від неї у відповідно зазначений строк – про це йдеться в ч.3 ст. 1268 Цивільного Кодексу України [1]. Оскільки, це означає, що особа на момент смерті спадкодавця була зареєстрована з ним за одним місцем проживання, то відповідно їй не потрібно звертатися до нотаріуса та писати заяву.

Отже, щоб отримати земельну ділянку у спадщину спадкоємцю необхідно вчинити такі дії:

– подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини;
– одержати Витяг з кадастру в Державному геокадастрі на підставі запиту нотаріуса;
– одержати у нотаріуса свідоцтво про право на спадщину;
– одержати у нотаріуса витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: прийнятий від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. ст. 356.

2. Земельний кодекс України: прийнятий від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2002.№ 3-4. ст. 27.

3. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 39. ст. 383.

Резнік Наталія Вікторівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Канівець Л. А.*

СТАН РІЧКОВИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Територія України має досить велику кількість річок. Відповідно до Водного кодексу України вони поділяються залежно від водозбірної площі на великі, середні та малі. До великих належать річки, які розташовані у кількох географічних зонах і мають площу водозбору понад 50 тис. квадратних кілометрів. До середніх належать річки, які мають площу водозбору від 2 до 50 тис. квадратних кілометрів. До малих належать річки з площею водозбору до 2 тис. квадратних кілометрів [1]. Усього налічують 63119 річок, із них: великих річок – 9, середніх – 81, малих річок і водотоків – 63029.9 великих річок (основних водних артерій України): Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець складають основні річкові системи водного фонду України [2, с. 53-55].

Від 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, основні річкові системи зазнають шкідливого впливу, який в подальшому може мати невідворотні наслідки. Перш за все це пов'язано з забрудненням русел річок та прибережних зон відходами військових боєприпасів. У місцях активних бойових дій це має особливо небезпечний характер. Масове потрапляння уламків крилатих артилерійських ракет в річки є небезпечним для загального екологічного стану всієї системи, можливе погіршення стану води, флори і фауни. Потрапляння та детонація цілісних боєприпасів може спричинити у річці появу небезпечних хімічних сполук.

На початку вторгнення, зокрема, перебування російських військ на території Чорнобильської АЕС, за твердженням фахівців, призвело до порушення режимного стану зони відчуження, зокрема, ґрунтів, що має безпосередній вплив на екологічний стан річок. Верхня частина ґрунтів, яка була зрушена важкою військовою технікою окупантів, отримала підвищений рівень радіоактивного забруднення [3].

З огляду на це цілком можливо, що під час щорічної весняної повені та частих атмосферних опадів у вигляді дощу значна частина цих ґрунтів потрапила до річкової системи Дніпра. Радіоактивне забруднення матиме шкідливий вплив як на загальний екологічний стан річки так і на стан питної води в Києві, адже наявність навіть невеликої кількості радіоактивних сполук (що не піддаються фільтрації) негативно впливає на стан здоров'я споживачів. Також варто зазначити, що розмиті чорнобильські ґрунти можуть потрапити і до підземних вод, тобто забруднення річок річкової системи Дніпра відбуватиметься не лише через безпосереднє потрапляння у зовнішні води, а і через підземне живлення головних приток.

Досить складною є ситуація з річковою системою Сіверського Донця. На сході України війна триває вже 8 років, загалом в регіоні зруйновано велику кількість промислових комплексів та інфраструктури. Через постійні бойові дії в басейні річки Сіверський Донець було зруйновано значну кількість водосховищ, що призводить до підняття води та появи повеней, а рекордне забруднення річки відходами боєприпасів, значно погіршило якість води [4]. Але найбільшу шкоду для усієї системи становитиме нерегулярне відкачування вод з шахт, адже доцільно припустити, що через ведення бойових дій не завжди є безпечний доступ до шахт. Шахтні води містять небезпечні речовини, що залишаються після видобуткових робіт, в разі нерегулярного їх відкачування можуть потрапити до ґрунтових вод, що живлять систему Сіверського Донця. Насичення річкових вод такими відходами може мати тяжкі наслідки, зокрема мор живих організмів у значному обсязі, зникнення річкової фауни та, загалом, непридатність води для будь-якого використання. Варто зазначити, що такий згубний вплив на річкові системи сходу та частини півдня, загрожує виникненням серйозних проблем з наявністю питної води в регіонах.

Більшість річок у період війни зазнають згубного впливу і через відходи продуктів життєдіяльності людини, а саме від сміттєзвалищ. Досить часто через бойові дії великі площі смітників починають горіти чи тліти. Після чого небезпечні продукти згорання можуть потрапляти чи безпосередньо в річки чи в шар ґрунтових вод, насичуючи її небезпечними сполуками, що погіршують якість води. У подальшому, як вбачається, наявність таких шкідливих сполук в річковій воді, в поєднанні з іншими забруднювачами, що з'являються унаслідок ві-

йни, може мати катастрофічний, згубний вплив на екологічне становище усіх водних об'єктів.

Серйозну загрозу для річкових систем України становить ймовірність підриву дамб на великих річках, що може призвести до катастрофічного порушення гідробалансу басейну річки, затоплення великих суходільних територій та погіршення якості води у цілому. Так, до прикладу, можливий підрив каховської греблі на Каховській ГЕС може призвести до порушень екосистеми усього Дніпра. Оскільки каховська дамба є останньою в дніпровській системі порогів та однією з найбільших, її прорив спричинить, перш за все, затоплення навколишніх територій, значне падіння води у всій системі. Мікро притокам Дніпра з півдня загрожує рекордне падіння води, а то і взагалі пересуха. Станеться зневоднення південних регіонів.

Загалом, варто підсумувати, що війна на території України має негативний вплив на усі річкові системи. Він може виявлятися від різних дій, мати різний характер та як наслідок є спільним те, що вся сукупність загрозливих впливів призведе до невідворотного погіршення екологічного стану річок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водний кодекс України: прийнятий 6 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в України у 2020 році, підготовлено Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України.URL: https: //mepr.gov.ua/news/38840.html.

3. Інформація про наслідки для довкілля від російської агресії в Україні 24 лютого -9 березня 2022 року. URL: https: //mepr.gov.ua/news/39028.html.

4. Дайджест ключових наслідків для українського довкілля від російської агресії за 1-7 квітня 2022 року. URL: https: //mepr.gov.ua/.

Сиротюк Тетяна Сергіївна,
студентка 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету» Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Дослідження даної проблеми варто було б почати з того, що ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні характеризується доволі довгою еволюцією розвитку, проте, запрацював він лише з 1 липня 2021 року. Так, перший етап реформи стосовно сільськогосподарських земель передбачає те, що фізичні особи можуть набувати вказані земельні ділянки за допомогою договору купівлі-продажу. При цьому, загальна кількість земель, яка може бути набута таким шляхом становить 100 гектарів. Земельна реформа встановила також ряд обмежень стосовно набуття земель сільськогосподарського призначення суб'єктами підприємницької діяльності та іноземними приватними особами. Говорячи про суб'єктів господарської діяльності, варто відзначити те, що вони не можуть набувати право власності на земельну ділянку шляхом укладання договору купівлі- продажу до 01.01.2024 року, в той час як іноземні приватні особи не можуть проводити такі операції допоки такий дозвіл не буде отримано в процесі проведення Всеукраїнського референдуму.

Звертаючись до офіційних статистичних даних, що розміщені на офіційному веб-порталі Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, можна стверджувати про те, що станом на 11.11.2022 року було проведено 130 693 операцій, пов'язаних із відчуженням земель сільськогосподарського призначення. У той же час, загальна їх площа становить 297673 га. До порівняння, ще в грудні минулого року, кількість таких операцій становила 66 641, а загальна площа відчужених земельних ділянок становила 169 833 га. Тому, можна говорити про те, що ринок земельних ділянок сільськогосподарського призначення користується доволі великої популярністю, оскільки, менше ніж за рік, кількість операцій із земельними ділянками сільськогосподарського призначення зросла майже в двічі. Хо-

тілося б також відзначити і про вартість земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Так, 1 гектар сільськогосподарських земель на даний момент коштує в середньому 37 893 гривень [1].

Запуск ринку земель сільськогосподарського призначення породив ряд проблем. В пергу чергу, ці проблеми пов'язані із набуттям права спільної власності на земельну ділянку подружжям, в разі, якщо одна із осіб такого подружжя є громадянином України, а інша – іноземцем, оскільки набуття іноземцем права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення порушуватиме положенням статей 81 та 130 ЗК України [2].

Варто звернутися до Листа Мінюсту «Щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення», де зазначається про те, що в разі набуття земельної ділянки сільськогосподарського призначення, вона вважається приватною власністю особи. В разі набуття такої ділянки особою, яка перебуває в законному подружжі з іноземцями, така ділянка вважається особистою приватною власністю подружжя [3].

Опираючись на положення статті 130 ЗК України, в разі, якщо було порушено порядок набуття земель сільськогосподарського призначення, правочин, в наслідок якого така земельна ділянка була набута визнається недійсним, а земельна ділянка в подальшому підлягає конфіскації за рішенням суду [2]. Сама процедура конфіскації земельної ділянки сільськогосподарського призначення, яка була незаконно набута у власність, регулюється ст. 145 ЗК України. Там зазначається про те, що окрім незаконного способу набуття права власності на земельну ділянку, підставою її конфіскації також може виступати набуття особою земельних ділянок сільськогосподарського призначення, сукупний розмір яких перевищує максимальний розмір земель, що можуть перебувати в осіб на праві власності [2].

При цьому, проблемним питанням в даному випадку виступає те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», порядок визначення місцезнаходження частки земельних ділянок, які підлягатимуть конфіскації. Тому, можна припустити те, що судові органи будуть вирішувати таке питання на власний розсуд виходячи із загальних умов справи [4].

Щодо власне процесу конфіскації, то він здійснюється в три етапи, а саме:

1. Подання позову до суду;

2. Задоволення позову та реалізація земельної ділянки;

3. Компенсація грошових коштів, отриманих від реалізації земельної ділянки тощо [2].

Отже, можна дійти до висновку про те, що запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення має як переваги так і недоліки. До переваг варто було б віднести дохід у державний та місцеві бюджети, та власне задіяння всіх земель в розвиток економіки нашої держави. В той же час залишається проблемним питання стосовно законодавчого врегулювання даної процедури тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ринок землі – 2021: багато статистики та мало розуміння. *Юрист і Закон.* № 52–53. URL: https: //uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015375

2. Земельний кодекс України: прийнятий від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3-4. ст. 27.

3. Щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення : Лист Мін'юсту від 25.08.2021 р. за № 70487/61191-33-21/8.3.2 URL: http: // document.vobu.ua/doc/7291

4. Ірина Висоцька. Чим загрожує придбання землі площею понад 100 га і не тільки. 14 січня 2021 р. Авторська сторінка адвоката. URL: http: //surl.li/dqwqa

Тарасенко Марія Леонідівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Поширення змін фактично в кожній галузі законодавства стало об'єктивною закономірністю, зумовленою постійними змінами, покращеннями, усуванням недоліків правової системи. Зміни варто розглядати як ефективні та результативні нововведення які притаманні правовій державі. Особливої актуальності набули зміни з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України.

Внесли відповідні зміни й до земельного законодавства, аби забезпечити ефективне функціонування економіки нашої держави, де значну роль відіграє земля. В перехідних, прикінцевих положеннях Земельного Кодексу, та окремим Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану», який набув чинності після декількох місяців проведення бойових діц. В даному законі розписали щодо повноважень змісту права власності землі. Закон має на меті покращити деякі процедури та зробити більш простими набуття прав користування на земельних ділянок, цільове призначення яких виділено в ст. 19 1а Земельного кодексу України (землі сільськогосподарського призначення) [1] маючи на меті їх з метою їх доцільного використання у перший рік проведення бойових дій, аби бути впевненими в продовольчій безпеці нашої країни. За період незалежності, це було розроблено вперше, без попереднього досвіду регулювання земельних відносин в такий період.

Отож, згідно з Законом № 2145-IX:

– Автоматично поновили на 1 рік дії договорів з метою використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності. Договори оренди можуть бути достроково припинені за заявою орендаря;
– Спростили та виклали про основні умови для передачі земель в договір оренди (протягом 1 року);
– Нові умови щодо формування земельних ділянок та проведення їх документації (земельна ділянка яка передається в оренду тепер не потребує внесення відомостей про таку земельну ділянку до Державного земельного кадастру та присвоєння їй кадастрового номера) [2].

Прийняттям цього закону встановили новий варіант передачі земельної ділянки сільськогосподарського призначення в оренду під час оголошення воєнного стану :

До початку 2023 року (а саме 31 січня 2022 р.) повністю звільнили від орендної плати орендарів, за умови якщо на їх територіях ведуться активні бойові дії. Звільнили від оплати до 30 вересня 2022 року тих орендарів, якщо в їх області постраждали від бойових дій. Особи, не сплачували до 30 травня 2022 року плату за оренду держмайна, якщо в їх області була наявна загроза проведення бойових дій.

В інших областях України, орендарі об’єктів державного майна отримають знижку 50 відсотків, а орендарі єдиних майнових комп-

лексів сплачуватимуть на 25 відсотків менше. Надали пільгу підприємствам, які вважаються небезпечними для переміщення свого бізнесу – впродовж перших

Поряд з цим внесено ще ряд змін щодо управління майном під час оренди, а саме:

- Особи, які були призвані або добровільно прийняті на військову службу, після офіційного затвердження воєнного стан повністю звільняються від орендної плати;
- Органи муніципальної влади мають право приймати рішення щодо звільнення та знижок за договорами оренди комунального майна;
- Авансовий внесок та забезпечувальний депозит для договорів мінімалізовано до розміру однієї місячної орендної плати. Є можливість повернення забезпечувальних депозитів орендарям;
- Не використовуються обмеження та вимоги щодо суборенди для чинних договорів;
- Земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності можуть надаватися у користування лише для ведення товарного сільськогосподарського виробництва [3].

Можемо побачити, що воєнний стан досить сильно вплинув на сферу земельних відносин та як наша влада вирішила ці питання : приймають відповідні нормативно-правові акти; відбулись численні спрощення в порядку реалізації, наприклад, у сфері набутті прав земельної ділянки, надались спеціальні пільги окремим особам у питаннях оренди земельної ділянки, та робиться все аби підтримати даний вид правових відносин у цей важкий час, аби тримати економіку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України: прийнятий від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст.19

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12 травня 2022 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2022. № 2247-IX

3. Шкільняк М. М., Чикало І. В. Особливості управління майном в умовах воєнного стану. *Економіка і організація управління*. 2022. № 2. С. 56–66.

Тимошенко Софія Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Годованюк А. Й.*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В ст. 41 Конституції України зазначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності і право приватної власності є непорушним. Також примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості; примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [1].

Відповідно до глави 25 Цивільного кодексу України під назвою «Припинення права власності», а саме в ст. 346 зазначено невичерпний перелік підстав припинення права власності, зокрема: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмови власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна; 5) викупу пам'яток культурної спадщини; 6) примусового відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону; 7) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; 8) реквізиції; 9) конфіскації; 10) припинення юридичної особи чи смерті власника; 11) визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [2].В цьому переліку прямо зазначаються деякі підстави, що можуть бути застосовані поза волею суб'єкта власності, тобто примусово, відповідно до наявних судових та позасудових процедур, тому перелічені підстави можна вважати загальними щодо усього можливого спеціального переліку підстав припинення права власності як підстав набуття державою прав власника.

В Земельному кодексі України, як у основному кодифікованому нормативно-правовому акті, зокрема у ст. 140 викладений вичерпний перелік підстав припинення права власності на земельну ділянку, а саме: 1) добровільна відмова власника від права на земельну ділянку; 2) смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця; 3) відчуження земельної ділянки за рішенням власника; 4) звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора; 5) відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб; 6) конфіскація за рішенням суду; 7) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим Кодексом; 8) примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності [3].

Але хотілося б зазначити, що ні в Цивільному кодексі України, ні в Земельному кодексі не враховується специфіка припинення приватного права власності на землю та набуття державою статусу власника землі, також не забезпечується систематизація підстав примусового припинення права власності на землю в умовах воєнного стану.

В Земельному кодексі України невпорядковано підстави виникнення права державної власності на землю, бо в розділі IV ЗК України «Набуття і реалізація права на землю», а саме в главі 19 цього розділу вказано підстави та умови набуття права на землю громадянами та юридичними особами. Також особливості держави як суб'єкта набуття права власності на землю цим кодексом теж не враховані: підставами набуття державою права власності на землю в окремих випадках обумовлюють підставами припинення приватного права на землю. Зазначений кодекс також не розглядає підстави примусового припинення права приватної власності на землю як такі, що є одночасно підставами набуття державою права власності на цю землю, але при цьому законодавець вказує на припинення права приватної власності на земельний об'єкт одного суб'єкта та виникнення права власності на цей ж об'єкт іншого суб'єкта.

Тому ми погоджуємося, що потрібно класифікувати підстави на дві основні групи – підстави та порядок виникнення права приватної власності на землю і підстави та порядок виникнення права суспільної (публічної) власності на землю [4, с. 27]

Хотілося б відзначити, що в Україні все ж таки є нормативно-правовий акт, який у загальних рисах регулює питання припинення права власності в умовах воєнного стану, а саме Закон України «Про

правовий режим воєнного стану». В ст. 8 вказано: «В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: …» і в ч. 4 цієї ж статті продовжено «…примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;».

Звертаю увагу на те, що примусове відчуження майна, включно і земельної ділянки, має оплачуватися попередньо повною вартістю вилученого майна, а процедура вилучення майна, в тому числі земельної ділянки, для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану може передбачати наступне відшкодування вартості. Не менш важливу роль має вичерпний обсяг повноважень військово-цивільних, військових адміністрацій, військового командування, як суб'єктів примусових заходів.

Згідно з п. 27 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» до повноважень військово-цивільних адміністрацій віднесені вирішення ряду окремих питань у сфері регулювання земельних відносин, чітко визначений перелік яких у законодавстві не встановлений. Також цей закон не конкретизує об'єм повноважень адміністрацій у земельно-правових сферах, віднесених до регулювання військово-цивільних адміністрацій. Тому використовуючи аналогію закону можна припустити, що зміст цих повноважень може бути аналогічним до повноважень місцевих рад за ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування» [5].

Виходячи з вищезазначеного, можна погодитись з думкою О. Настіної, щодо запропонованих нею вирішень всіх прогалин в законодавстві, а саме: 1) систематизувати у законодавстві класифікацію підстав набуття державою права власності в умовах воєнного стану та встановити вичерпний перелік підстав прийняття рішень про приму-

сове відчуження та вилучення земельної ділянки у приватних власників; 2) розробити законодавство у сфері розмежування повноважень військових адміністрацій, військового командування та органів місцевого самоврядування щодо прийняття рішення про відчуження земельних ділянок та вилучення земель у разі введення воєнного стану [4, с. 28].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України : прийнятий від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

3.Земельний кодекс України : прийнятий від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України.*2002. № 3-4. Ст. 27.

4. Nastina, O. Peculiarities of legal regulation of compulsory termination of land ownership in the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine. ScienceRise: Juridical Science. 2022. 1 (19). P. 24–29.

5. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03 лютого 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.

Тишко Ілонна Павлівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Заверюха М. М.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН ДОВКІЛЛЯ, ЯКІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ПРЕДМЕТІВ ПОБУТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно із положенням ст. 50 Конституції України [1], кожен має право на вільний доступ до інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, про стан довкілля. Вони мають право поширювати цю інформацію. Ця інформація має бути відкритою та незасекреченою. У день введення воєнного стану в Україні багато екологічно небезпечних об'єктів опинилися під загрозою знищення або пошкодження.

На сьогодні, наслідок злочинних дій російських військових є виникнення по всій Україні гуманітарних катастроф, які спричинили значні загрози аварійних ситуацій техногенного характеру, наприклад:

– окупація та обстріл Чорнобильської та Запорізької АЕС;
– витік аміаку, який стався через порушення ворожої армії правил поводження, на заводі ПАТ «Концерн Стирол» в Горлівці 14 січня 2022 р.;
– витік аміаку, який стався через обстріли російськими військами, заводу хімічної промисловості «Сумихімпром» 21 березня 2022 р.;
– пожежа, внаслідок обстрілів російськими військовими, на Кременчуцькому нафтопереробному заводі 02 квітня 2022 р.;
– витік мінеральних добрив, внаслідок обстрілів російськими військовими, у річку Іква на Тернопільщині 04 квітня 2022 р.

Вказані вище екологічні злочини, які вчинили російські військові під час війни, є лише незначною частиною. Значну загрозу для українського населення становить нехтування правилами поводження з небезпечними речовинами, а також пожежної безпеки.

Приховування радянською владою інформації про катастрофу на ЧАЕС у 1986 р. дало нам зрозуміти важливість інформування про всі загрози для екології. Адже це могло б запобігти та відвернути вчинення значної шкоди для життя та здоров'я громадян та зробити наслідки техногенної катастрофи у світі не такими масштабними.

Подібний досвід свідчить про важливість суворого дотримання права людини на доступ до інформації про якість продуктів харчування та побутових товарів, стан довкілля. Положенням статті 50 Конституції України встановлено право на довкілля, яке має бути безпечним для життя і здоров'я людини, а порушення цього права підлягає відшкодуванню [1].

На міжнародному рівні вказане право гарантує Орхуська конвенція. Відповідно до частини 9 ст. 3 у рамках відповідних положень цієї Конвенції особи мають доступ до інформації та беруть участь у процесі прийняття рішень мають доступ до правосуддя без дискримінації [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про інформацію» – інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – відомості та/або дані про:

– стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими;
– фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);
– стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля;
– інші відомості та/або дані [3].

Порядок доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища, якість харчових продуктів і предметів побуту встановлюється Законом України «Про доступ до публічної інформації» [4].

Ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» забороняє відносити до інформації з обмеженим доступом інформацію про якість харчових продуктів і предметів побуту та про стан довкілля [3].

Згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 у зв'язку із впровадженням в Україні воєнного стану на період дії воєнного стану можуть бути обмеженні лише права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [5].

Тому під час дії правового режиму воєнного стану рекомендується не обмежувати право доступу, поширення та використання інформації про стан навколишнього середовища та якість продуктів харчування, оскільки швидка передача цієї інформації людям може врятувати життя та здоров'я громадян, а також це може запобігти та попередити негативні наслідки для навколишнього середовища в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Прийнята 25 червня 1998 р., ратифікована Законом України № 832-XIV від 06 липня 1999 р. *Офіційний вісник України.* 2010. № 33. Ст. 1191.

3. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 48. Ст. 650.

4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2011. № 32. Ст. 314.

5. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Урядовий кур'єр.* 2022. № 54.

Яковишева Валерія Валеріївна,
студентка 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *д.ю.н., професор, професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права Гавриш Н. С.*

ПРАКТИКА ЄСПЛ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Доцільно було б почати з того, що рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) все частіше почили відносити до джерел права. Не виключенням виступає власне земельне права.

Так, згідно статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України виступають частиною внутрішнього законодавства.

Хотілося б звернутися до думки Коваленко Т. О, який вказує на те, що згідно статті 46 Конвенції про захист прав та основоположних свобод (ратифікована Україною 17.07.1997 року), положення Конвенції та власне практики ЄСПЛ виступають обов'язковими для держав-членів Конвенції, в тому числі і для України. Варто було б звернутися до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 року, де вказано те, що в процесі здійснення правосуддя, суди на території України повинні застосовувати положення Конвенції про захист прав та основоположних та рішення ЄСПЛ (конкретно не вказується які саме рішення, а тому, можна припустити, що ними можуть бути не тільки рішення проти України, але й рішення проти інших держав) [1, с. 84].

Аналізуючи практику національних судів, можна прийти до висновку про те, що останнім часом в процесі здійснення судочинства, положення Конвенції та рішення ЄСПЛ починають широко використовуватися в тому числі і в справах, що стосуються земельних спорів

та захисту земельних прав в цілому. Звертаючись до Аналізу застосування судами практики положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини при здійсненні цивільного судочинства, за період 2013 року в рішеннях суду, які стосуються земельних спорів, положення Конвенції та рішення ЄСПЛ застосовувалися 34 рази [2].

Взагалі, на основі аналізу практики ЄСПЛ (рішення у справах проти України) в сфері земельних правовідносин, можна класифікувати дані рішення на певні види, а саме:

1. Рішення ЄСПЛ, у яких порушені право мирного володіння майном (в даному випадку земельною ділянкою, яка належить особам на праві власності), що передбачене в статті 1 Першого протоколу до Конвенції;

2. Рішення ЄСПЛ, що стосуються рішень державних органів, які були ухвалені за межами їх повноважень, визначених чинним законодавством;

3. Рішення ЄСПЛ, що стосуються порушення права особи на доступ до правосуддя з метою захисту земельних прав;

4. Рішення ЄСПЛ, що стосуються справедливого балансу між приватними інтересами осіб, яким належить земельна ділянка та суспільним інтересам в цілому [1, с. 85].

Варто було б згадати Анцупову Т. О., яка стверджує про те, що під час дослідження рішень ЄСПЛ як джерела земельного права можна виділяти ряд певних проблем. В першу чергу це пов'язано з тим, що будь які систематизовані рішення ЄСПЛ в сфері земельних правовідносин. При цьому, будь який нормативно-правовий акт, в якому була б закріплена дефініція «практика ЄСПЛ» відсутня, а земельне законодавство при цьому не встановлює, які рішення ЄСПЛ можуть застосуватися під час вирішення справ, що стосуються земельних правовідносин: усі, чи тільки ті, якими було вирішені земельно-правові спори [3].

Шевчук С. стверджує про те, що ЄСПЛ під час розгляду справ, зокрема тих що стосуються земельних правовідносин досліджує поняття права та його зміст. При цьому, розуміння судом права не зводиться виключно до положень закону, саме тому, в процесі діяльності ЄСПЛ може з'являтися прецедентна практика, яка була б спрямована на захист права власності, та яка б сприяла формуванню національної судової практики у цій сфері [4, с. 112]. Щодо рішень ЄСПЛ, то суд

в процесі своєї діяльності ухвалив декілька рішень проти України, якими було вирішено ряд земельних спорів. Проте, дане рішення в першу чергу стосувалося майнових спорів, оскільки, саме такі спори вирішувалися в національних судах. При цьому, зазвичай, підставою констатації порушень Україною своїх зобов'язань виступає не земельно-правовий спір, а найтиповіші проблеми, через які громадяни України звертаються до ЄСПЛ. Варто було б згадати рішення ЄСПЛ «Остапенко проти України», де суд констатував порушення нашою державою статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (право власності). Хотілося б також згадати рішення ЄСПЛ у справі «Пономаренко проти України». Суть даної справи полягала у тому, що дії міської влади були спрямовані на створення перешкод у користування його власним будинком, оскільки, в результаті побудови багатоповерхівки, підхід та під'їзд до його будинку було заблоковано, а тому, особа звернулася до органів влади з метою отримання дозволу проїзду через земельну ділянку сусіда, в чому йому було відмовлено. Він звернувся до суду, проте, там йому було відмовлено у відкритті провадження. ЄСПЛ вказав на те, що дії національних органів являються порушенням права особи, передбаченого статтею 6 Конвенції, тобто, права особи на справедливий суд.

Саме тому, влучно зазначає Максуров А. А., який стверджує, що справи, що виникають із земельних правовідносин, які передані на розгляд ЄСПЛ зазвичай стосуються порушення Україною права на справедливий суд та права власності тощо [5, с. 21].

Отже, можна дійти до висновку про те, що рішення ЄСПЛ не являються у повній мірі джерелом земельного права, оскільки, більшість рішень прийнятих судом у даній сфері в першу чергу стосуються цивільних та адміністративних правовідносин, проте, практику ЄСПЛ в сфері земельних спорів все ж потрібно враховувати національними судами при вирішення схожих правових спорів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваленко Т. Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України. Аграрне, земельне та екологічне право. *Юридична Україна.* 2016. № 11-12. С. 82-88.

2. Аналіз застосування судами практики положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав

людини при здійсненні цивільного судочинства за 2013 рік. URL: https: // rd.ua/storage/lessons/57/129Практика%20ЄСПЛ_земельні%20спори.pdf

3. Анцупова Т. О. Колізії у законодавстві України щодо виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. *Європейські студії і право: електронне наукове видання.* 2010. С. 56-60 № 2. URL: http: //jmce.ukma.edu.ua/sites/default/files/issue_2_UESA%20Journal_Nov_10.pdf#page=56 4. Основи конституційної юриспруденції : Навч. посіб. / Станіслав Шевчук. Харків : Консум, 2012. 175 с.

5. Максуров, А. А. Захист права власності в Європейському Суді з прав людини. Київ: Наукова думка, 2008. С. 18-24.

Яценко Надія Іванівна, Даниш Аліна Віталіївна
студентки 2-го курсу факультету судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Караханян К. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок 2022 року став для Україною своєрідною точкою неповернення. Це стосується того, що функціонування всієї системи державного механізму зазнало вимушених змін внаслідок повномасштабного вторгнення військових сил російської федерації на територію нашої країни. Такі зміни не оминули й регулювання земельних відносин.

Відтак, варто сказати про те, що чинне законодавство, котре регулює земельні правовідносини за час дії правового режиму воєнного стану, зазнало змін неодноразово [1].

Варто зазначити про те, що у квітні цього року набув чинності законодавчий акт, яким було внесено такі особливості щодо правового регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану [2]. Ним було запроваджено автоматичне поновлення на 1 рік дії низки договір, строк дії яких закінчився після введення по всій території України правового режиму воєнного стану, котрі стосуються земельної сфери, це наприклад договори:

1) оренди земельних ділянок;

2) суборенди земельних ділянок;

3) земельного сервітуту земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

4) емфітевзису;

5) суперфіцію.

Також цей законодавчий акт передбачив спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, як органами влади, які виступають від імені власника землі, так і постійними землекористувачами.

Також ним було дозволено передачу орендарями та суборендарями прав оренди та суборенди земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності для ведення сільського господарства без погодження з орендодавцем, а також створено особливий порядок державної реєстрації договорів використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, який буде працювати протягом воєнного стану.

Натомість законодавчий акт про зміни регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, котрий був введений в дію в червні 2022 року, передбачив те, що орендар земельної ділянки не має права на:

- компенсацію власних витрат на благоустрій земельної ділянки;
- поновлення договору оренди землі, укладення договору оренди землі на новий строк з використанням переважного права орендаря;
- передачу земельної ділянки в суборенду;
- встановлення земельного сервітуту;
- зміну складу земельної ділянки;
- будівництво об'єктів нерухомого майна на земельній ділянці;
- закладання багаторічних насаджень на земельній ділянці;
- переважне право купівлі орендованої земельної ділянки у разі її продажу;
- відчуження, заставу (іпотеку) права користування земельною ділянкою;
- поділ земельної ділянки, об'єднання її з іншою земельною ділянкою;
- використання для власних потреб загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісів, водойм, інших корисних властивостей земель, наявних на земельній ділянці;
- зміну цільового призначення земельної ділянки [3].

Отже, враховуючи важливість такого об'єкта цивільних правовідносин, як земля, законодавець встановив особливий порядок набуття та юридичного оформлення прав на землю, а також правове регулювання істотних умовах договорів, котрі стосуються земельної сфери.

Проте, враховуючи нові умови суспільного життя, цей порядок потребує належного коригування з метою створення необхідних умов для його життєдіяльності в сучасних умовах, а також забезпечення захисту прав держави, фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного часу

ЛІТЕРАТУРА:

1. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. 2022. URL: https: //velykoploskivska-gromada.gov.ua/news/1659439534/.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України № 2145-IX від 24.03.2022 URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text.

3. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. 2022. URL: https: //legalaid.gov.ua/publikatsiyi/osoblyvosti-regulyuvannya-zemelnyh-vidnosyn-v-umovah-voyennogo-stanu/.

Наукове видання

ПРИВАТНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

М А Т Е Р І А Л И
всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 25-річчю з дня заснування
Національного університету «Одеська юридична академія»

Одеса,
15 листопада 2022 року

За загальною редакцією:
доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонова,*
доктора юридичних наук, професора *І. Давидової*

Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 58,36.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com